

ARINCHI (Pauli) *Roma Subterranea novissima, in qua post Ant. Bonsum, J. Severanum et celebres alios scriptores antiqua Christianorum rum et praeceps Martyrum Cemeteria, Tituli, Monuments, Inscriptiones, &c. illustrantur.* Best edition, Roma, 1651. 2 vols. folio. plates and cuts, very neat 2l. 15s.

"The bill presented on Saturday by the Minister of the Interior, asking for a credit of 209,355*l.* to be applied to the printing of the *Rome Sotteranea* by M. Perret, was distributed yesterday. The bill is preceded by an *exposé des motifs*, which gives a very interesting account of the author's labours. He excelled in the most minute and patient manner upwards of 80 catacombs, presenting an extent of nearly 2000 feet of walls, and collecting a copious mass of information from monuments, the dates of which are matters of certainty, and have enabled the author to clear up many points in the early history of Christianity, and to a certain extent unite together ancient and modern art. He has thus been able to show in what manner the traditional representations of our Saviour, of the Virgin, the Apostles, and of a great number of holy personages, had originated. M. Perret has copied with the utmost accuracy an immense number of early inscriptions."

first volume. The learned author has arranged as many as 1,374 Roman epitaphs, all of which dates more or less exact, in a continuous chronological series extending from the year A.D. 71—when the earliest note of time which has been as yet discovered—to the end of the fifth century. The labour of this systematic arrangement must have been enormous. For some of the dates are reckoned by the notation of different *eras*; others by the official years of emperors, consuls, magistrates, popes, and bishops; others again, by solar and lunar cycles, and by what are called *indictions*. De Rossi concludes that the use of eras in ancient Christian Epigraphy at Rome was confined to foreigners from the East, Africa, and Spain. The native Roman Christians employed the other methods of determining dates. It need scarcely be said that the disquisitions on these subjects are of the greatest and most varied interest and importance. The author, for example, has examined and interpreted the *fasti*, and has shown that the Jews and early Christians used the Solar Cycle of their Pagan contemporaries. From this last conclusion he deduces, as to many epochs of ecclesiastical history, and especially as to the determination of the actual year of our Saviour's crucifixion. In discussing the *Lunar Cycles*, De Rossi had occasion to examine the famous Paschal controversy. We shall not be surprised to find him, in his capacity of a Roman partisan, castigating the rival pretensions of the Church of Alexandria. What he calls the "fabula de Orientali paschatis definienda ritu a Britanniis usurpata et de Orientali Britanniis ecclesiæ origine" is also very summarily disposed of.

The chapter of the *Prolegomena* which deals with the undated inscriptions is considerably easier reading than the preceding ones. The Cav. de Rossi proves that, during the ages of persecution, all, or nearly all, the Christian inscriptions were subterranean. In the reign of Constantine, Christian burials first began to appear above ground. Between A.D. 361 and 374, as many individuals seem to belong to one class as to the other. Then the proportions begin to be inverted. From 375 to 400 the underground epitaphs became less and less numerous; from 400 to 410 they are rare; from 410 to 450 they are quite exceptional. These considerations are obviously very useful for ascertaining the age of an undated epitaph. The author assigns its age to every inscription with the authority of an expert. We should regard it as the height of rashness to controvert any of his decisions. No living man can compete with him in experience and long familiarity with his subject. He reminds us that long and minute examination of the paleographic character of the writing, of the symbols used, of the language, style, formulas, orthography, nomenclature, and a thousand other details, has given him almost a scientific knowledge of the subject. We may, therefore, be satisfied to see that De Rossi's general conclusions are consistent with the common-sense view of the matter. For example, he distinguishes two general styles of ancient Christian Epigraphy—that of the ages of persecution, and that of the time which followed the political chancrismen of the Church:—

The first (he says) is simple and timid. It expresses the Christian faith rather by symbols than by words; and when words make their appearance, they seem to flow spontaneously from the heart, and to express the tenderest emotion of a language which, though rude and simple, is simple, bold, and sometimes eloquent. His second style is more exalted. *Vixit Lætus in Domina, In Christo, In pace, Refrigera, Dorsum reficeret, Petre proposito pro coniuge—pro filio—pro fratribus—pro sorore, and many others.* In these epitaphs there is seldom or never any reference to the private history of the deceased, or even to the day of his death. The style of the second epoch is very different. In its full and varied language one sees much more desire to sing the praises of the departed, and to record the dates of his birth and death, that the wish to pour forth the spontaneous expression of pious and affectionate sentiments in the true language of the heart.

It is certainly somewhat startling to find that, even in the fourth century of the Christian era, it was common to describe the dead as being *soeundus ælys sanctitatis, mira invencere ac sequitur*, and the like. But it seems that, even in the earlier centuries, it was not unusual to describe any departed soul by the phrase *spiritus sanctus*—an expression which De Rossi reprehends as theologically inconvenient, without seeing that there is no difference, in respect of Christian humility, between using the epithet *sacred* to a human spirit, and saying that a man had been *mirabilis sanctus*. The philological importance of these ancient epitaphs, as giving in so many cases the earliest transitional forms of the philological value of these inscriptions, we may take a rare and curious Greek epitaph—*antiquissima nouam editio*—says De Rossi—which has just been discovered in the Via Latina. We print it with the accents which the editor has supplied:—*Ιωάννης Εὐπίπερας | τοῦ ιωάννου Αστράγας | ὃ εἶπε οὐδὲ κέκριτος | θεοῦ ἀνακανθόντος | τῷ πεπειραμένῳ Χριστῷ | καὶ ἡγίασθε νόμῳ | λαύρων τοῦ οὐρανῶν Χριστῷ | βασιλίων περά τῷ | ἄγιον αὐτοῦ*.

Our readers will, from these remarks, have seen the nature and general treatment of this invaluable work. We shall hope to recur in more detail to the consideration of the first instalment of ancient Christian epitaphs when given, and so lucidly explained. Meanwhile, we may borrow from the Cav. De Rossi's preface a short notice of the existing literature of Christian epigraphy. So early as the time of Charles the Great,

*Scriptores Antiqui
ta, ac Sancte Romanae
Cœmeteria, &c.
CHRISTIAN Aera.*
Rome, 1651

*peccari, Rome, 1691.
tacombs of Rome—
and his labours
due, since the Cata-
combs, and the frescoes
are, now obliterated."*
en Art, Vol. I, p. 8.

DE ROSSI'S ANCIENT INSCRIPTIONS FROM CHRISTIAN ROME.*

IT is pleasant to welcome from the Vatican press a thoroughly learned and useful work. The long-expected collection of Christian Inscriptions, on which the Cavaliere De Rossi has been engaged for so many years, has at last made its appearance in a fine volume—a folio of 400 pages, well printed, but studded in the familiar faint grey paper wrapper which is so much detested by book-collectors. Five more volumes of equal bulk are promised; and we hope sincerely that this great undertaking will reach a speedy and successful conclusion. De Rossi has collected from all quarters no less than 11,000 Christian inscriptions, all belonging to the first six centuries of our era. It is his intention to print the whole of these, as far as possible, in facsimile, by means of woodcuts and lithography, or by special fonts of type. This scheme includes the arrangement of this immense mass of inscriptions in a convenient chronological order, excluding all which are not certainly Christian. A brief, learned and learned prefatory essay, written in Latin, discloses the whole subject in all its bearings. The author claims to have formed, for the first time, a complete system of what he calls Christian Epigraphy. His commentary and explanations are not merely critical as to the text, but are designed to show what incidental light is thrown by these ancient inscriptions upon the creed and practice of Christian antiquity, and also upon incidental questions of history and chronology.

About one-tenth of the whole collection of inscriptions are dated. These, with the *Prolegomena*, form the contents of this

* *Inscriptiones Christianæ Urbis Romæ Septimo Seculo Antiquiores*. T. 1. Vol. 1. anno 1651. Imp. de Real Off. ms. Volumen Primus. Roma: Ex officina Libraria Pontificia. Ab anno MCCCLXVIII ad MDCCLXII. London: J. D. Lewis.

William D. Nichols.
Lester Parry, 1846.

THE CATACOMBS OF ROME

POPE PIUS IX. having recently declared, on a solemn occasion, his willingness and readiness to abandon the gorgeous state of the Vatican for the subterranean quiet of the earliest Christian churches, if European potentates would not help him to recover dominion over the *Emilia* provinces, now subject to the cruel, victory of Perugia over other towns for the spiritual welfare of their inhabitants; it may prove of interest to the reader to give an account of the latest intelligence received respecting the present condition of what may be the next residence of his Holiness—prior to his trip to Fontainbleau.

During the persecutions under Nero, Domitian, Trajan and Marcus Aurelius, the Christians, according to the general opinion prevalent hitherto, took refuge in the quarries in the vicinity of the Eternal City, to avoid death for the living and profanation of the dead, and also to celebrate their worship. So far the matter is clear; but to the history of the early Christians it is left to Signor de Rossi. The "Acts of the Martyrs" contained an account of the long struggle of freedom against a worn-out society, which they were destined to overthrow and save. For a long period the "Acts" were regarded as authentic until Pope Gelasius, in the fifth century, prohibited their being read in churches, "because they contained many things which are false and apocryphal (*quia sunt multa falsa et apocrypha*)." The catacombs, supposed to have been originally abandoned quarries, are a tortuous succession of galleries from 10 to 15 feet high and 10 to 12 feet wide, the result of the passage of one person at a time, with the hollowed out sarcophagi on either side in the tuffa. They have been traced and examined to an extent of nearly 600 miles, presenting to the view, at intervals, crypts or square chapels, lined on all sides with sepulchres, and lighted from the center with well-holes, excavated after the persecutions ceased. And it is in this immense necropolis, uniform and monotonous, where scarcely a piece of art appears to be well intact, and only a few paintings executed subsequent to the reign of Constantine, that Signor de Rossi has discovered a clue to the history of Christianity and its early inhabitants, like Rawlinson and Layard at Nineveh.

Upwards of two hundred years ago Bosio spent thirty-five years of his life in examining the galleries. He copied or described the paintings, inscriptions, and most striking peculiarities, which he published under the title of "Roma Sotterranea." It was translated into Latin by Ariagni, learnedly commented by Bottari, and enriched with a supplement by Bonelli. This systematized work was established, for no one of the four was an archaeologist. Towards the close of the same century, the illustrious Benedictine Dom Mabillon visited Rome, and complained of the negligence with which these monuments were treated, while their careful study might throw considerable light upon the Primitive Church. He also complained of the unscrupulousness with which the tombs of martyrs were transacted. "I could say," he writes in his letter "On the Worship of Unholy Relics," "that upon the palms and glass vessels, which it is pretended are most certain proofs of the genuineness of the bones, but which I have for the Holy See and for the Congregation, suffice to show the sources what I could say thereon, which might, perhaps, be useful." Subsequently Agincourt copied some subjects which had escaped the attention of Bosio; and, lastly, Father Marchi, of the Company of Jesus, actively undertook the study of the catacombs, collecting in his unfinished work, "Architecturae Catacombae," numerous archaeological observations, with a view to their generalization, and a monograph of the catacomb of St. Agnes. He distinguished between the cemeteries and parishes, and between the Italian civilization from the galleries excavated in the tuffa by the Christians, and which never served any other purposes than for private worship and sepulture. The subsequent researches of Signor de Rossi tend to confirm the hypothesis, and to show that the Christian successors of the Apostles were not houseless poor, flying to the quarries beneath Rome, to escape from their murderers. For the Christians, towards the end of the first century, had collected around many wealthy persons—members of the family of the Caesars—like Flavians Clemens and Demetrias. They despised money, of which they had plenty, and handed it over to the common purse. The land was always their own property, wherein they opened the galleries, which were excavated at their own cost, and for their own uses. The decoration was simple, but that simplicity was the rule in the Primitive Church before conversion, and especially in the Councils of the later but by no means purer church. The image of death was where present, because death threatened them everywhere in Rome. Simplicity was not the result of poverty, but of disdain for wealth and pomp. On the tombs there were no pompous inscriptions, and the early Bishops of Rome were indulged in no ceremony either during their lives or on their death. On the tomb of one may be read, "Cornelius Martyr, Ep." all that tells of St. Cornelius, Pope of Rome. On the tomb of another we find, "Thou livest in God," and on another, "May Christ receive thee."

The next principle which may be deduced from the observations of Father Marchi is that the sculpture of the first Christians was copied from that of the Founder of their Faith in Jerusalem. Following and enlarging this system of uninterrupted tradition, he discerned in the crypts the traces of Primitive Churches, wherein there were the tabernacle of sacrifice, or altar, covering the remains of the martyr but distinct from other tombs, and places for the Bishop, the clergy, and the faithful. So he traced the transition of ecclesiastical architecture from the crypt to the basilica or church.

Of the system of Signor de Rossi, little is yet known. Two letters have been published in Latin addressed to the Benedictic Dom Pirra, and

printed in the *Spiellegium of Sollemna*. One of the letters contains valuable and interesting details upon Christian inscriptions in general, but particularly upon the Christian monuments of Africa. The other, more important from the incidental mention of researches in the catacomb of St. Calliste, and contains a dissertation on the fish, or *ichthys*. For the first time Signor de Rossi drew back the mysterious and symbolical veil which hid from the profane the significance of early Christian ceremonies. He showed that the paintings of this catacomb, the fish is first represented as caught, then as being prepared for the table, and finally figuring upon a larger table, with loaves of bread. That this symbolical fish was intended to typify Christ would appear by decomposing the word *ichthys* into the following acrostic:

Ignis	- - -	Jesus.
Xuere	- - -	Christ.
Oiov	{	Son of God.
Yic	{	
Zorpo	- - -	Saviour.

In the Naples Archaeological Bulletin of Signor Minervini, Signor de Rossi published an article on "The Usefulness of the Geographical Method in the Study of Christian Inscriptions." With the exception of these three articles, he has published no account of his important researches and studies. Four persons who visited the catacombs in his company have since referred to him. Signor Visconti gives some details in his work, *Fabiani*, mentioned previously, and also in his *Monumenti*; and, above all, Le Normant, who made an article on him in the *Correspondant*. A writer in the *Edinburgh Review* last year, believed to be the principal editor of the *Times*, did the same. And lastly, M. Ernest Desjardins reported upon his labors in 1856 to the French Minister of Public Instruction, and read an account of his latest discoveries to the Académie des Inscriptions et Belles Lettres, on the 26th of last October. Very recently, Signor de Rossi has published his notes on deciphering and explaining the inscriptions of ancient Rome. His earliest studies were published in the *Annals* and *Bulletin* of the celebrated Institute, established in 1829, and placed him in the same rank with Borghezzi, Houen, Mommsen, and Gerhard. His marvelous sagacity fortified his knowledge, especially of cursive inscriptions; and his admirable explanation of the aphrodisiatical invocation of the Latin Way showed what might be expected from him as he grew older. His reputation as an epigraphist was fully established when he was chosen to be the successor of the deceased Prof. Cognetti, of such a pupil, encouraged his zeal, and Father Marchi succeeded to him the continuation of his works. The Pope nominated a commission of Sacred Archaeology, under the presidency of Cardinal Patrizi, and of which were members—Father Marchi, and Commander Pietro Ercolano Visconti. Their labors took another direction, while Signor de Rossi concentrated his attention on the catacombs, although he was able to join Herven, Mommsen, and Ilgenzen, who were engaged by the King of Prussia to collect materials for the *Corpus Inscriptionum Latinarum*.

The first result of his researches was the conviction that the apparent confusion of the catacombs had not always existed, but that they had topographical and chronological distinctions which might yet be discovered. Subsequently he made the discovery which may be looked upon as the fundamental principle of his method of exploring—that the catacombs were subterranean cemeteries and parishes, separated from one another, as in Christian cities, after Constantine had proclaimed the *Pax Christi*. Cemeteries and parishes had a distinctive origin, a particular name, its martyrs and saints, with its relation to the principal crypt. The theory received singularly convincing confirmation from the first series of works. Thenceforth it was only necessary to ascertain and distinguish these parishes or cemeteries; and the test was made with those whose necropoli are perfectly separated under the names of Domitilla, St. Prætextatus, and St. Caælio. The galleries examined, with the exception of that of St. Agnes, of slight interest. The great catacomb of St. Alexander, built in the time of early Popes, had to be discovered. It might be there, and had disappeared, absorbed by the basilica, built in primitive times (as was learnedly set forth by M. Le Normant, after the data of Father Marchi), either in the centre of the catacombs, or above it, when the depth of soil was too great. The Confession of St. Peter in the Crypt of the Lateran, probably explains, by its level below the church, what must have occurred to the site of several cemeteries after the time of Constantine. The catacomb of St. Alexander, on the Nomentana Way, explored by Signor Visconti, presents a faithful image of the primitive construction of a basilica, in the fourth century, where the ground level is precisely that of the catacomb, and where the altar is the ancient central tomb of the principal crypt. The galleries of the catacomb, which are entered by the side door on the left, are on a level with the ground of the choir.

Nevertheless, Signor de Rossi believed with reason that all the historical centres of the catacombs had not been converted into confessional basiliæ. But then the question arose, how came it to pass that these localities frequented by pilgrims were not to be found?—which he answered by the following reasoning. In the eighth or ninth centuries the Saracens, on their invasions of Italy, penetrated up to the very gates of Rome, entering the most venerated catacombs, and despoiling them of the *ex opere* which were placed there. The Christians adopted what they deemed the most effectual method to remove the relics of saints and valuables, after which they threw earth into the wells and staircases to conceal the sites. Further there were historical cemeteries, whose centres were too far below the level of the soil to be converted into the confessional of

basilica, wherefore the churchmen have built over them, and have communicated with it by staircase. It is known that pilgrims went in crowds to visit the localities which witnessed the first celebration of their religious worship, and which were the places of sepulture of the martyrs of a persecuted and suffering church. It was there the pilgrim accomplished his vow, invoked the saints, and made his offerings, from the fourth to the eleventh century. The Bishops of Rome, to encourage the zeal of pilgrims, decorated on the walls of the crypts with marbles, with paintings, and inscriptions; whence we have two distinct rooms with marble decorations anterior to the Peace of the Church, and others belonging to a subsequent era. Fortunately, the crypts remained intact from 313. When the Saracen invasion took place in the eighth century, the relics were removed, and placed in the churches to which they had given their names; and, lastly, the historical catacombs were filled up. The theory was ingenious, but only required to be fully confirmed by the discovery of one of these lost catacombs. This was the problem which M. de Rossi undertook to solve.

Under the Pontificate of Honorius I., sometime between 623 and 633, two travellers arrived at Rome from the diocese of Salzburg, when they returned home they wrote account of their journey or pilgrimage, and this curious document was discovered towards the close of the last century in the library of Salzburg. They stated that the cemetery of St. Calliste was on the right-hand side of the Appian Way, and nearer to Rome than the basilica of St. Sebastian, then containing the names of the chief personages entombed there, specifying the central crypt as containing the tombs of five Popes, and adding that the tombs of Pope St. Cornelius and of St. Cecilia were in other parts of the catacombs. By means of data contained in the document, Signor Rossi was able to put an end to the conjecture of previously reigning between the names and sites of the various catacombs situated along the Latin and Appian Ways. He was induced to seek in an enclosure distant from the former discoveries, and known as the Vigna Amulio, and was struck by the character of the constructions raised in the Vigna and adapted to rustic purposes. He soon recognized a basilica of the fourth century, like those that were built after the Peace of the Church, above the principal entrance to the catacomb. The entrance ought to lead to the staircase which the Popes built after Constantine, to facilitate pilgrimages; but this was not the primitive entrance. Another finding proved that Signor de Rossi was in the right path. Knowing that the cemetery of St. Calliste contained the sepulchres of Popes of the third century, from Alexander Severus to 313, he expected to

find the tomb of St. Cornelius. A broken slab of marble was found on the surface of the soil bearing inscribed half the name, "ELIUS MARTYR." The diggings were commenced, and a staircase of twenty-four steps discovered. It was spacious, and such as the Popes constructed for the use of the Church; but before the invasion of the Saracens. The galleries were cleared, and the inscriptions reached. Near one of them was found a broken marble slab, bearing the inscription "CORN EP." Placed beneath the other piece the inscription of St. Cornelius (Pope and Martyr under Valerius, 251-252) was completed, for it read—

CORN | ELIUS MARTYR
EPISCOPVS URBS

Thus fully justifying and confirming the accounts of the two Salzburg pilgrims.*

THE CATACOMBS OF ROME.

ABOVE the funeral inscription of Pope Cornelius was a painting, dating from the third or fourth century, and representing the personage in episcopal garments, accompanied by Cyprus, which may be held to confirm the tradition of Galatian friendship between the two who contended against the doctrines of the Novatians—one at Rome and the other at Cyzicus, who both died martyrs. Upon the exterior stucco relief of the chamber-rooms, or entrance frames, to each of the crypts, Signor de Rossi remarked an infinity of inscriptions cut by hand with the point of a knife, nail, or other sharp instrument. Some were so deep over one another in all manner of ways, presented the most involved and complicated appearance, and were said to be on the walls of Harrow. By dint of great patience, Signor de Rossi was enabled to separate the sentences and decipher them, when they were found to consist chiefly in pilgrims' vows, supplications, prayers and thanks, among which are the following:—*Exaudi o Domine precor tuis* (Remember you of Ephiphil); *Avemus o Domine precor tuis* (Remember you of Dionysius); *Zyri o Domine precor tuis* (May you live in the Lord); *Viva in Domina* (May he or she live in the Lord).

After having opened up the neighbouring galleries and ascertained the entrances to several chambers, the central crypt or metropolitum of the parish was reached, and here it was said to have been the parochial or branch church. What led to this recognition was the attentive perusal of the cursive inscriptions. One was particularly useful. A pilgrim had come to pray for the soul of some one that had been dear to him. He had brought the intercession of the martyrs in each of the crypts, and left the trace of his stations by engraving his name on the doors—*Sophronius dulus*, vires tuas. But after he had arrived at the most remote centre of the crypts, he was to be prayed at last of all, and as he left, the name of the saint was to be engraved on the door—*Anteponis, EPIS. (Saint and Pope from 235 to 236). FABIANVS, EPIS. (Saint and Pope from 236 to 237). AYCIDIO, EPIS. (Saint and Pope from 232 to 233). EUTICHIANVS, EPIS. (Saint and Pope from 275 to 284). SIXTUS, EPIS. MART. (Martyr, Saint and Pope from 257 to 258). The tomb of Sixtus II is the central altar of the crypt, on which the sacrifice was celebrated; it was restored by Pope Damasus, who filled the episcopal seat from 366 to 384, after the Peace of the Church, and caused to be engraved upon it, in characters called after his name Damasian, the following epitaph in verse:—*

*Hic conjuncta jacunt quercus sib turba pionum
Corporis saeruorum reliqui venerantur squalidis;
Sordidae sunt vestes, vixque manus
Hic aperte portat quis ex hunc tropa.
His numerus procerum auctorita curialis
Hoc portans, quod omnes agmina pionum
Hoc rursum sicutus quod Graeca misit.
Hi iuvens, purpurei, senes, castigae neopoli,
Quibusq; quod omnes agmina pionum
Hi patet Damasus vultus me condere membra,
Sed omnes tunc sancte vixere pionum.*

This epitaph is known to have existed, and Pope Damasus is recorded as having restored the tombs in the cemetery of St. Calixtus. In clearing away the rubbish, however, he came across the remains of the saint, covered with Damasian characters, and among them was one piece with the word "life" repeated at the beginning of three successive lines. Further search brought to light 136 pieces of marble, which, when fitted together, gave the whole of the inscription just quoted. It refers not only to St. Sixtus, but also to all the martyrs of the Catacombs, and to a priest who lived during the long peace (Ilic positus longa vita qui in pace sacerdos) which followed the battle of Milvius, and to the saintly martyrs of the epoch of the battle of Milvius, and of the reign of Constantine which gave peace to the Church. His pontificate lasted from 311 to 314, and his tomb must have existed in some other part of the cemetery. The phrase "life" in "life" refers to St. Athanasius, who was a Greek, and to St. Sixtus, who was an Athenian.

And the grand discovery of Signor de Rossi well convinced him that he was in the neighbourhood of the sepulchre of St. Cecilia. What may be regarded as exact, and may be evolved as historical, from the legend of this Saint is, that she lived at a very remote period, was martyred, and was buried in the cemetery of St. Calixtus by Pope Urban, Saint and Bishop of Rome, in the year 222. Signor de Rossi, however, who was so strangely confounded after a lapse of twelve centuries, stated that the tomb of St. Cecilia was placed near the sepulchral chamber of the Popes. Following this indication, Signor de Rossi uncovered an issue on the left and near the tomb of St. Sixtus. He removed the debris which was in this new chamber, and found also on the left an excavation containing a large sarcophagus, nearly empty, but on which was represented a venerable personage, wearing pontifical ornaments, and inscribed V'RGAN VS written vertically; whence he concluded that the sarcophagus was where St. Cecilia had been inhumed by the care of Pope Urban under the reign of Alexander Severus, and from which the remains had been

removed by Pope St. Pascal in the ninth century (817—824) to the church dedicated to St. Cecilia, and which had been rebuilt. It follows, therefore, that this portion of the cemetery had been embellished after the Peace of the Church; but Signor de Rossi examined another part of the catacomb for intact—for it had been devastated—and, at another place, been restored subsequent to 313. Here he easily discovered two chambers, dating from the time of the reign of Diocletian, and decorated with historical scenes illustrating the period. The funeral inscription of St. Eusebius, Bishop of Rome, from 310 to 311 and the last before the Peace, the practised eye of Signor Rossi soon recognised, by the careless manner in which the letters were formed, to be a copy, but he subsequently discovered fragments of the primitive Damasian epitaph, which explained why this tomb had been set apart from the sepulchres of the other Roman popes.

The paintings which covered the walls of the chambers were ascertained to belong, for the most part, to the third century. It is believed that they were executed during the persecution. The symbolical ideas they conceal, so to speak, and the mysteries they recall to the recollection of the faithful, above all are regarded as proof of external violence and the necessity that existed of concealing sacred truths from the uninterpretable to the profane.

Signor de Rossi's explanations of the symbols in his letter to Dom Pitra are indeed a master-piece for science, logic, and penetration. They are indeed now, and must be considered henceforth as definitive. The palm, he says, is the emblem of peace. The dove is not always the Third Person; it is also the soul of the Christian. If the dove is represented as flying with the palm, it symbolises "spiritus in pace." The cross is the emblem of the faithful. It is seen with the initial E (Ecclesia). If the upper part takes a cruciform shape, it symbolises Christ in Christ. The ship is the church. The fish (the xyston) symbolizes Christ, as explained at page 167. "The loves of bread represent the body of Christ; the vine, His blood. But in the members of the Cemetery of St. Calixtus the paintings require more careful examination, for they exhibit the bread and fish intentionally placed together. In one is represented the scattering of the fish, in another the fish is on a dish, and the bread on a table. A personage with an arm raised holds the fish in the right hand, and a female figure with her hand has the arm extended, symbolizing the consecration and adoration. Elsewhere the consecrated fish is represented amid loaves on a large table, before which are seven figures, some seated and some reclining. The number seven recurs constantly, and contradicts the supposition that the paintings represent the ages of the Primitive Christians or the primitive holy table. To explain this, reference is made to the story of the Gospels according to St. John, where Jesus gathered together Simon Peter and Thomas called Didymus, and Nathanael of Cana in Galilee, and the sons of Zebedee, and two other of His disciples." This makes seven. After describing the great draught of fishes, the Evangelist wrote—"Jesus then cometh and taketh bread and giveth them, and fish likewise." It will be remembered that this chapter is the last of the Evangelist, and that the recital it contains is subsequent to the resurrection of Christ. It is stated that the fish was a symbol interpreted in a mystic sense the appearance of the Saviour giving food to his disciples. They are believed to have compared it with the declaration in the 6th chapter of St. John, "I am the living bread which came down from heaven," and saw therein Christ offering himself as in the Last Supper. St. Augustin mentions Christ as the great fish, who of himself fed his disciple on the shore (qui satiat ex ipso in littore discipulis). He calls himself as a fish for the whole world ("qui ex ipso mundu regnabit"). Polidorus says, "The Lord caused a fast to be made for seven of his disciples; a fast of fish prepared on the fire, and of bread; the fish roasted is Christ. His life is also the bread descended from heaven." It is considered evident, therefore, that the paintings in the catacombs represent this symbolic feast, at which were the seven disciples. Christ is personally absent; but Signor de Rossi believes him to be typified in the food, and that the paintings represent the communion in which the real presence is typified.

Signor de Rossi says the fish is no longer the nominal and mysterious representation of Christ by the conacration spoken of above, but as there is no evidence

in the discoveries to warrant this deduction, Protostatis will doubtless differ from it, and arrive at what appears the simplest and most natural conclusion.

St. Jerome and Augustine make Christ the fish, and they do the Communion as typus and memoria of the sacrifice on Golgotha.

Now will their satisfaction be diminished by the remarkable fact that the strict conformance of their faith with that of the Early Christian Church is demonstrated by its opponents.

Among the paintings is one representing a basket of bread, showing through the openings a measure of wine, and having at bottom a fish. St. Jerome says—"None is richer than he who carries the body of the Lord in his basket." The basket is filled with bread, a fish, and a glass (vulnus illo datus qui Corpus Domini, in canistro vincere et sanguinem portat in vitro). To prove the signification of the fish, reference is made to no inscription of Greek verses of Autun, which says—"Take this nourishment, sweet like the honey of the Saviour of the saints: eat and drink, holding the fish between your hands." (Σωτήρ εύστοχος μελισσαί αδηπάνεις... Εύστοχος τον πάθασμα), and to a passage of St. Ambrose which speaks of a similar way, whereby the fish is presented that is eaten of by the whole world. (Sicut sanguinem quod Ihesus exhibuit quoniam levatum de profundis terrarum via concordit.)

Some of the paintings have a double significance, or, as M. Desjardins puts it, represent two subjects in one. Thus, in one of the chambers there is St. Peter serving to represent Moses smiting the Rock; and often-

* Consulted from page 168.

times the evangelical scenes have an allegorical significance, referring also to a special subject. For instance, a painting exhibits the Good Shepherd, aided by the Apostles on the right and left, preaching to sheep, some of which are shown in attitudes of attention, and others as continuing to crop the grass, thus typifying the faithful and the unbelieving or unchristian. This is evidently an anti-pagan polemic controversy against the doctrine of Tertullian, which denied the infinity of Divine mercy, and as this painting is found in a locality in some sort dedicated to Sixtus II, Signor de Rossi believes it has a peculiar significance worthy of the greatest attention.

Signor de Rossi was charged by the Sacred Archaeological Commission to explore the neighbouring cemeteries that of Domitilla, near the Arco di Settimil, and which in part dates from the second century. The name of Domitilla is enigmatically mentioned in one of the Christian cemeteries, and belonged to a saint of the Flavian family. She was either the wife or rather niece of Flavus Clemens, the first martyr of the imperial race. The niece would have been exiled to the Isle of Pontia, Italy, Teracina, after the martyrdom of Flavus Clemens, and returned to Rome, bringing back the remains of two of his faithful servants, Nereus and Achilleus, whose church was subsequently built in Rome on the road leading to the cemetery of Domitilla. It was therefore to be expected that their tombs would be in this cemetery, and form its centre. What constitutes the greatest interest in the cemetery of Domitilla are the pictures, some of which belong also to the apostolic period. It is worthy of remark at this point that the characteristic of certain persons, such as tradesmen, and workers, whom most people are familiar with, may have quasi-historical origin. St. Peter has a popular and plebian type, low, bearded, fat, nose, wide open eyes, and a rough beard, energetic features, and fierce looks, but a physiognomy without nobility and without majesty. Such is he shown to be in the works of Leonardo da Vinci, Ghirlandaio, and to be in the royal painter, and such is he shown in the third century frescoes of the Catacombs of St. Calixtus. The tradition of the son of Simon has been preserved from the third to the nineteenth century, but the likeness have been transmitted from the second to the third century, and Leonardo da Vinci, as well as the latest of modern painters, have given us without knowing it, a general likeness of St. Peter.

In the cemetery of Domitilla is a painting of the second century, the Virgin holding the Infant on her knees, and receiving the offerings of the three wise men of the East. This scene, so often represented, has been taken by the Papal Government as warrant to doubt its authenticity, and after Zenzen, a Protestant and secretary of the Archaeological Institute, pointed out that the picture was not of the Virgin, Fully admitting the authenticity of theresco, it appears to us to prove not that the adoration of the Virgin was practised in the Primitive Church, but if anything, that of the Infant. It may be remarked that the figures in the cemetery of Domitilla are superior, in an artistic point of view, to those in the cemetery of St. Calixtus. The figures in the cemetery of St. Praxestata, occupy a middle artistic ground, between those in the other two cemeteries, the same as it does from an intermediate period.

The frescoes of St. Praxestata's Catacomb, were executed towards the end of the Christian Empire, and very imperfect copies are to be seen in the Samaria, the Woman with the bloody Flux, and the Crowning with Thorns. The late M. Léonard considered them with the works of Raphael, but that is exaggeration, for at least they are comparable with the productions of Orgoglio and Beato Angelico. Independent of artistic considerations, the works in the three cemeteries are of great importance, for they reveal the state of early Christian art, and exhibit its decadence, from the third to the fourth centuries of persecution—from Domitilla to St. Agnes—not however, kept pace with the decline of pagan art. The period of the stumps and arched vaults of the catacombs was very different from that of Julius II, or Leo X.; Art was then, and could only be, a religious instrument and exterior sign of faith; it was what it was with the docile expression of a unique sentiment. Art, however, requires an intellectual pavilion, a more general range and loftier aesthetics. For the beautiful in Art is the realization of the ideal, and those who are content to copy Nature without striving to render visible to others that which is seen by the "poet's eye in a fine frenzy rolling," never become artists.

In the two chambers last discovered by Signor de Rossi in the cemetery of St. Calixtus, dating from the reign of Diocletian, the paintings this period are exceedingly superior. We have scarcely any pagan paintings of this period. Those of Yellia are, perhaps, the only ones, and they date from Probus, and are as far removed from what remains of them, as an idea of third-century pagan pictorial Art. The figures in the chambers referred to of the St. Calixtus Cemetery, are far superior to the specimens preserved to us of the pagan art of drawing in works of sculpture and coins.

R O M A
S V B T E R R A N E A
N O V I S S I M A
I N D V O S T O M O S
D I S T R I B V T A.

DE ROSSI'S ROMA SOTTERRANEA.

WHEN we noticed, some time ago, the Cavaliere De Rossi's *Inscriptiones Christianae Urbis Romae*, we mentioned that he was engaged upon a new history and description of the Roman Catacombs. Of this work the first volume now lies before us, and we have to give some account of it to those of our readers who are interested in this most curious and important branch of Christian archaeology. Every one who knows anything of the ancient literature of the subject, and every one who has visited Rome itself, knows that the Cavaliere De Rossi is the highest living authority on all questions about the catacombs and their contents. And he has never been even suspected of a wish to invent or to distort facts for a political object. So that we believe he may be implicitly trusted in what which have given occasion before now, in other hands, for much angry theological controversy. It is some credit to the Pontifical Government that so learned and valuable a work as this should be published under its auspices. The book is moreover, a beautiful specimen of typography, the plates and chromo-lithographs are well executed. Nor is the price (2d. 15s.) for which the English publisher is able to supply it at all excessive for a quarto volume of about four hundred pages, with so many good illustrations. We mention this because we hope that no public libraries will be deterred by a fear of its cost from purchasing this remarkable work. The History of the Catacombs ought to be accessible to all students of Christian archaeology. It is to be carefully remembered that the antiquities of the primitive Church of Rome are the common heritage of all Christendom.

This new *Roma Sotterranea* will supersede the well-known books, known by the same name, which were compiled by the famous Antonio Bosio, and by his successor Bottani. A well-arranged and compendious Preface by De Rossi gives a complete history of the labours of all his predecessors. He tells us that the Roman catacombs were visited for purposes of devotion, by pious pilgrims of every nation and language, until the beginning of the ninth century. From that time to the fourteenth they were deserted, ruined, fell to ruin, and forgotten. We learn now, for the first time, that Bosio, who is usually supposed to have been the first discoverer—"il Colombo"—of the catacombs, was preceded by many others, who, fondly hoping for their own immortality, wrote their names on the walls of the galleries to which they penetrated. The first dated name is that of one Joannes Louci in 1432. But a more remarkable man, Pomponio Leto, the semi-Pagan head of the Academia Romana in the latter part of the fifteenth century, seems to have explored these abodes of the dead, in company with his learned and not very orthodox confreres, very carefully. Nothing, however, came of their designs. Others after them visited the catacombs, and left descriptions of their explorations, printed or in manuscript, which De Rossi has diligently sought, and often found, in European libraries. These notices were found extremely useful when compared with the rich store of materials accumulated by Bosio during many years of diligent study. It is needless to say that De Rossi does full justice to the claims of modern and contemporary explorers—such as the well-known Padre Marchi, Raoul-Rochette, and our own colleague "il dottor Wisemann" and "il Roch" as the names of the late Cardinal and of the amiable archæologist Carlo Rocca are misprinted, in a manner to which we are more accustomed in French than in Italian typography. As far as the style of the read there is for a more complete examination of the general Christian antiquities of Rome, our author refers to the curious fact that the Basilica of San Clemente, long thought to be one of the oldest existing churches, has been proved of late to be not earlier than the twelfth century, while the most ancient building remains buried beneath it. We may here notice with approbation the project of a new association for the study of Roman topography and archaeology on a great scale. The newspapers report that Mr. J. H. Parker has been lecturing during the past winter, at Rome, on some of the more famous Basiliacs.

Addressing himself to the body of his subject, our author begins with a disquisition on the cemeteries of the early Christians in general, and those of Rome in particular. In a careful appendix at the end of the volume (compiled by his brother) we observe some interesting particulars as to the geology of the Roman soil, and particularly as to the properties of the tufa, which made the excavation of the catacombs so easy, and their use for purposes of sepulture, so obvious and convenient. The whole question of the customs of burial in the primitive Church is a very interesting one, and is very thoroughly examined. One of the most remarkable points alleged, and we think we may say proved, by De Rossi, is that the existence of common Christian burial-places was legally recognized even while the Roman Empire was still Pagan, and while it was a capital offence for a person to be a Christian. Any one who has visited the catacombs

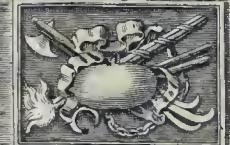
will know that it is not only difficult, but almost impossible, to lay down a ground-plan of any part of those labyrinthine subterranean passages. The galleries cross each other at all angles and at all levels, and nothing is harder than to identify any particular angle, doorway, chamber, or winding. A large folding plate, forming one of the illustrations of this volume, gives an iconography of a considerable portion of the cemetery of S. Calixtus. It is a marvellous monument of industry and ingenuity; but we suspect that very few persons, however much they may be used to ground-plans, will like the trouble of mastering its details. However, it is clearly desirable that the main features of the chief catacombs should be known, if we wish to understand the description of particular tombs or sanctuaries. De Rossi has been at the trouble pains to examine minutely all the known ancient documents of every sort which profess to refer to the Roman catacombs. Those underground cemeteries, for example, are frequently mentioned in the notices of the Martyrologies. Pope Damasus, towards the close of the fourth century, was especially active in maintaining and adorning the catacombs; and the present Pontiff is styled "after Damasus" in the courtly dedication of this volume. Besides the inscriptions in every part of the catacombs, which attested the labour of the first Damasus, seconded by his secretary Fortunatus Filocalus, our author has gleaned many valuable hints, from incidental notices in Itineraries, books which were compiled from the earliest catalogues, or guidebooks, which were compiled by pilgrims to Rome during the first centuries of the middle ages. Thus one Polemius Silvius in A.D. 159 wrote a paper entitled *Quae sint Romae, et quae sunt cryptae* of which exists at Brussels. Among these writings of this kind occurs our own William of Malmesbury, who, in the *Gesta Regum Anglorum*, inserts a *Noditia*, or topography of Rome, when describing the arrival at that city of the pilgrims and crusaders under Urban II. This document, compared in a tabulated form with other such compilations, affords some very remarkable coincidences. This part of the work is very well done, and we congratulate the learned author on the happy idea of examining and comparing these curious records of medieval pilgrimage. It is possible that in the next portion of his work—as to the respective antiquity of the several catacombs—other observers may arrive at different conclusions. But he would be a bold man who should enter into a discussion against Cavaliere De Rossi. For our part, we wish to say that his method is moderate and just in all his conclusions. We observe that no fewer than forty-two cemeteries, large and small, are identified and described in this historical summary of the condition of the catacombs from the days of persecution to the final abandonment of subterranean interment in the middle of the fifth century, after the irruption of the barbarians. The last known case of such sepulture was in the year 454. After that time the catacombs became merely sanctuaries kept up for purposes of devotion, and treated with especial reverence as being consecrated by the relics of the martyrs buried within them. In the sixth century there is documentary evidence that intramural burial, which had been wisely forbidden by Roman law, had become common; and owing to the calamities brought on Rome by the Saracens and the barbarian invasions, such as the sack in the year 756, the catacombs became gradually disused even as places of religious resort; they fell out of repair, became choked up, and forgotten. Meanwhile, the bodies of most of the supposed martyrs had been removed from their subterranean loculi to the shrines of the churches and basilicas of the upper city. Indeed, so complete was the spoliation of the catacombs that, as every one knows, an unfilled tomb is almost a thing unheard of.

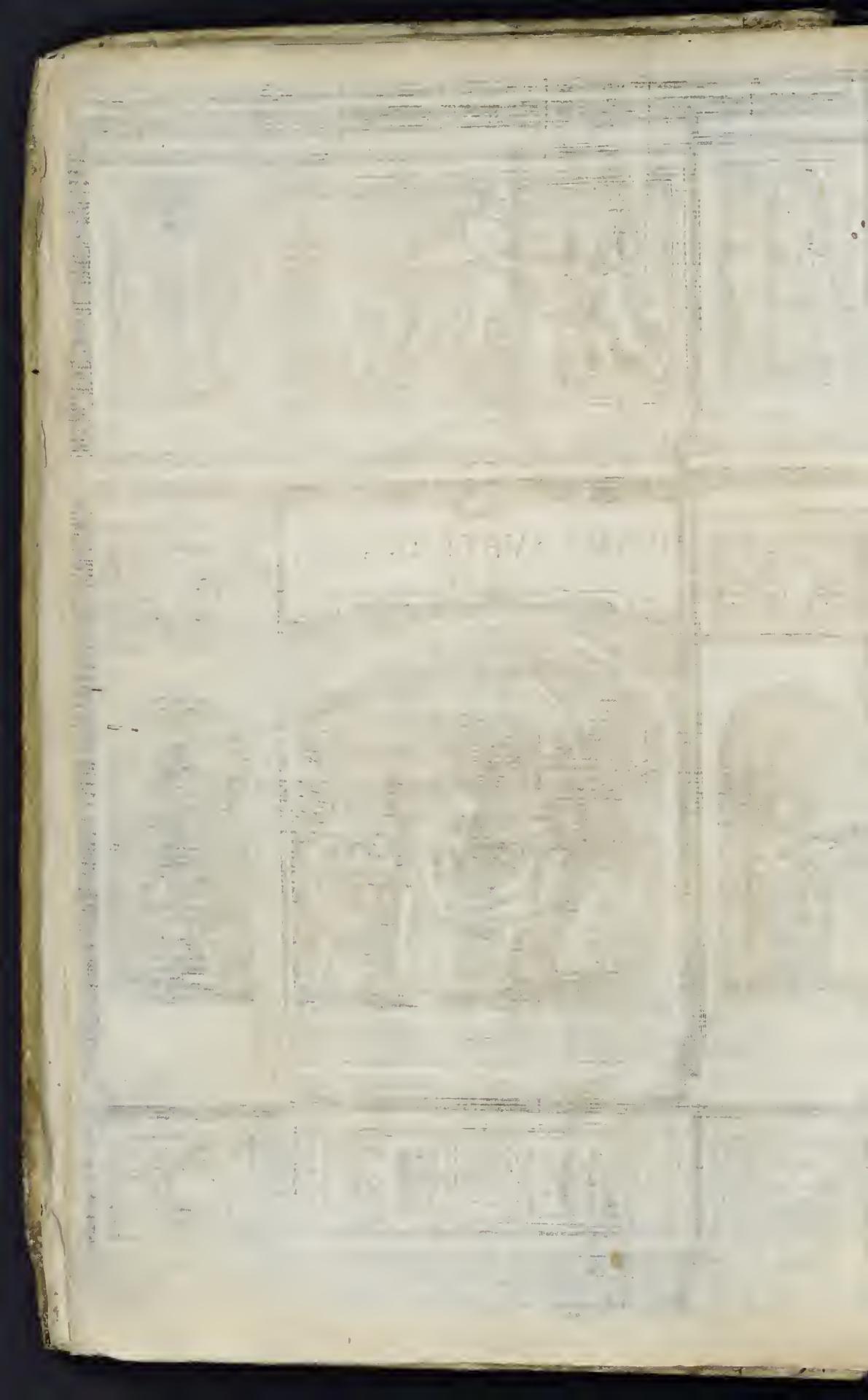
The Crypts of Lucina (named after a Christian matron of the earliest times), in the Cemetery of S. Calixtus in the Via Appia, are the first part of the existing catacombs which De Rossi now proceeds to examine and describe in detail. This excavation was in use before the time of that pontiff (A.D. 220), and must be older than the early bishops of Rome were buried in it. Its iconography is investigated with singular patience, and the ground-plan already noticed in an attempt to make the maze of this labyrinth clear to the student. The tomb of the martyred Pope Cornelius (A.D. 232) is one of the most famous spots in this most ancient catacomb. It was first exhumed by De Rossi and Marchi in March 1852. The plates illustrate this important archaeological discovery very fully. Four pictures of saints, in a rude Byzantine kind of style, were brought to light, and are here printed in colours. The names of two of them—"St. Cornelii, P. P." and "St. Xystus, P. P. Rom."—are still clearly legible; one other is made out to be St. Ciprian. The tomb, of course, had been emptied; but it was a matter of great interest to come upon a hitherto unknown sanctuary which it was so easy to identify. All the details of this crypt are fully illustrated; and the well-educated reader will learn almost as much by studying these coloured prints of the galleries, and the various polychromatic decorations, and inscriptions, and *graffiti* (or scribblings on the walls), as by a visit to the place. Some peculiar figures of women praying with extended arms are given in full size. De Rossi assigns to them the date of the seventh century. The art is so good that we cannot help suspecting the modern draughtsman of taking liberties with the original. As compared, for instance, with the offizies of the four saints noticed above, there is clearly too much modern feeling and modern skill in these chromo-lithographs. The well-known figure of the Pastor Bonus occurs repeatedly among these decorations. We notice also some cherubic faces, and the usual monograms and emblems. But these are familiar to all who have made the Roman catacombs their study. We have said enough to show the extraordinary value of this work to all who wish to investigate the arts, and manners and customs, and ecclesiastical usages of the first ages of Western Christendom.

* La Roma Sotterranea Cristiana, descritta ed illustrata dal Cavaliere G. B. De Rossi. Tomo Primo, con Atlante di XL Tavole. Roma: Cromolithographia Pontificia, 1864. London: C. J. Stewart.

ROMA SUBTERRANEA

ROMA SUBTERRANEA NOVISSIMA

IN QVA

POST ANTONIVM BOSIVM ANTESIGNANVM,

IO: SEVERANVM CONGREG. ORATORII PRESBYTERVM;

Et celebres alios Scriptores
ANTIQUA CHRISTIANORVM

Et præcipue Martyrum Cœmeteria,

TITVL. MONIMENTA, EPITAPHIA, INSCRIPTIONES.

AC NOBILIORA SANCTORVM SEPVLCHRA

SEX LIBRIS DISTINCTA ILLVSTRANTVR

ET QVAMPLVRIMAE RES ECCLESIASTICAE ICONIBVS GRAPHICE
describuntur, ac multiplici tum sacra, tum profana eruditione declarantur.

OPERA ET STUDIO

PAVLI ARINGHI ROMANI CONGREG. EIUSDEM PRESBYTERI

Cum dupli Indice, Capitum & Rerum locupletissimo.

TOMVS PRIMVS.

ROMAE MDCL.

Expensis Blasij Diuersini, & Zanobij Masotti Bibliopolarum.

Typis Vitalis Mascardi. Superiorum permisso.

AMERICAN

ARTISTS AND

ILLUSTRATORS

SCHREIBER'S

ATLANTIC

ARTISTS

CRAFTSMEN

DESIGNERS

ILLUSTRATORS

MUSICAL

THEATER

S A N C T I S S I M O
A C B E A T I S S I M O P A T R I
E T D O M I N O N O S T R O
I N N O C E N T I O X.
P O N T . O P T . M A X .

PAVLVS ARINGHVS CONGREG. ORATORII PRESBYTER SEMPITERNAM F.

VBTERRANEAE Romæ gloriam, quæ irriguo adhuc martyrum cruento rubet, palmis viget, innumerisq; venerandorum pignorum thesauris ditescit cui tu (PATER BEATISSIME) diuino nutu præs, atq; in Petri solio, velut Petri dignissimus, tum fidei, tum regni heres feliciter sedes, tota iam fere Vrbis admirabunda suspexit: hanc vero vix ullus, aut certe pauci ex his, qui exterias, disertasq; incolunt oras, oculis necdum assecuti, vel procul (si quo modo fas est) de facie nosse percipiunt. Siquidem et si cunctæ orbis terrarum nationes, Romæ, quæ mundi olim principatum tenuit, nomen, potentiam, diuitias, splendorem, ac triumphos ex antiquis historicorum paginis probe norint: Subterraneæ tamen huius facies, paucis quidem (quod nouerimus) hucusq; innotuit; Vrbis videlicet, quæ Christianorum quondam castris referata, & coloniarum instar exculta, viuifico Crucis vexillo idolatriam pessundedit, inanumq; Deorum monstra fidei iugo subegit. Romanorum quippe ciuitas quondam *cum pene omnibus* (vt magnus ait Leo) dominaretur gentibus, omnium genitum seruiebat erroribus, & magnam sibi videbatur *assumptissime religionem*, quia nullam respuebat falsitatem. Verum vt illa frequenti olim victimarum sanguine foeda, inter Auerni tenebras, impuris dæmonum superstitionibus vincita detinebatur, ita hæc postmodum martyrum exuuijs, ac cruento consecrata, ampliores cœlo, quam antiqua Capitolio triumphos inuexit, quod ipsiusmet triumphales lapidibus insculptæ palmæ, ac ferro incisæ adhuc notæ per se loquuntur. Cum igitur omnes vbique terrarum, Subterraneæ, quam præferimus, Romæ vel notitia thesauros assequi exoptent, vt singulis ijdem innotescant, hanc multiplicium diuitiarum varietate nouam conspicuamq; Latino, qui longe, lateque patet, sermone loquentem audire malunt.

S. Leo Pap. 2.
fir. 1. in Ma-
tia App. Pap.
& Pauli.

At cum innumerous venerandæ Christianorum antiquitatis thesauros intra Subterraneæ Romæ sinum, iugi perscrutantium labore adiumentos, uno eodemque sub Opere, in lucem prodire contingat, haud alteri profecto, quam Romano Pontifici, eiusq; nomini, qui ter maximus sacrorum Antistes est, hi præcipuo iure debentur. Quippe cum isthæc Iubilæi quinquagesimo supra millesimum sexcentesimum recurrente anno Typis euulgentur, quo potissimum tempore singulas ad primæuos redire dominos possessiones ex diuinæ legis præscri

Lenit. cap. 25.
n. 1.

pto

pto cautum erat, latentes quoque pretiosas militantis Ecclesiæ gazas,
ipsoq; auro pretiosiores, inter iacentis Romæ rudera, thesauros ad Pont.
Opt. Max. vtpote eius ditioni vnice addictos, reuerti par est. Et
certe summo iure Subterranea Roma Sanctitati tuæ est ascribenda,
quæ Romanos Pontifices prædecessores tuos, sacrorum præcipue Cœ-
meteriorum cultores, ac inquiliinos habuit, eosdemque in exhibendo
Martyribus sepulturæ ministerio impense officiosos dignissime repre-
sentat. Prætero quod in celebri Callisti Cœmitorio præter centum
& quatuor septuaginta millos, quos ibidem tumulatos nouimus,
martyres, sex insuper & quadraginta Pontifices Maximos illatos fuisse
sacris in actibus describatur, nec non Vaticani præsertim Cœ-
meterij omnium nobilissimi, ac Basilicę augustissimę gloria sacris
Beati Petri Apostolorum Principis, aliorumq; eiusdem Petri successo-
rum pignoribus apprime illustretur, quorum insuper nobiles, ac trium-
phales imagines (vt in præsens videre est) affabre trophæorum instar
exculptas, ipsimet laterales hinc inde parietes, Te iubente, exhibent
contemplandas.

Inscript. Ca-
mæ. Callisti.
rectis in Rom
Subter. to. 4.
pag. 459.

ad Corinth.
cap. 16. n. 28.

Proverb. cap.
22. n. 28.

Tertull. lib. 1.
contra Mar-
tinum c. 13.

Excipe itaque, BEATISSIME PATER, quo facis cætera, hilari vul-
tu, ad te nunc venientem, ipsisque emergentem è tenebris, ac tuis
humillime prouolutam pedibus Romam, & paterna insuper, totum
antequam orbem excurrat, benedictione contra aduersariorum, qui
multi suppetunt, incursus præmunire non dedigneris: *O si um quippe
nobis (vt loquar cum Paulo) apertum est magnum, et aduersarij multi; mul-
ti, inquam, qui nouitatis dumtaxat umbra, haud veritatis luce gau-
dentes, perantiquos Ecclesię ritus, illibatosque Christianorum mores
canino plus quam dente rodere non verentur; neque vero media cœ-
cutientes in luce diuinum illud Sapientis oraculum didicere: Ne trans-
grediari terminos antiquos, quos posuerunt Patres tui;* & quod antiquissi-
mus item præ ceteris pro sacra retinenda, quasi pro aris, & focis, ad-
uersus infanos Nouatores, antiquitate Tertullianus inculcat: *Omnino
res Christiana sancta antiquitate stat, nec ruinosa certius reparabitur, quam si ad
originem censemur. Antiquam enim atque originariam publicę Chris-
tianorum rei, suis apte coloribus adumbratam, si quis lynceis oculis
faciem rimari exoptat, festino ad Subterraneam Romam pede recur-
rat, quę recolegendum primæuæ adhuc Christianitatis prototypum ad
viuum exhibet, & Te vnum, ac verum Christi in terris Vicarium,*
Petrique successorem vel filens compellare videtur, dum Columbae
Noeticæ, viridem rostro Oliuæ ramusculum prætententis (quæ genti-
litium Familia tuæ stemma, pacisq; symbolum est) in suis passim tum
cubiculis, tum sepulchris contéplandam imaginem offert. Deniq; cum
multis (vt vno verbo complectar omnia) nominibus tota Oratorij
nostræ Congregatio Sanctitati tuæ deuincta sit, deuotionis antiquę
vel hoc vno Opere tributum debitum quoquo modo persoluimus.
Aequi igitur, bonique consulat, singulari Sanctitas Tua qua solet
animi benignitate, hoc qualecumq; nostrę tenuitatis Opus, & te suę
Deus Ecclesię saluum, ac sospitem diutissime seruet.

PIO

PIO, AC STUDIOSE LECTORI

VBTERRANEA Roma, quam perlustratus nunc es, tot quidem, & tantis sacrae antiquitatis, ac rerum memorandarum thesauris apprime illustratur, quos diu tamen Virbi, atque Orbi inuisos, intra sua clausit viscera, ut maximum Ecclesie militanti splendorem, & non exiguum studiosis qui busque oblectamentum conferre queant, se reduciua e tenebris vident, & ut par est, ubique terrarum innofcant. Ipsa net quippe vehementer aliquando Vrbs (edifferent e Baronio) obstupuit, cum abditas in suis suburbis se nouit habere ciuitates, Christianorum tempore persecutionis colonias, modo autem sepulchris tantum refertas, & quod legebat in chartis, suis ipsis oculis intuens vehementer admirabunda spectauit. Quanobrem iure quidem merito curiosus quifiam rerum abditarum perscrutator, serio isthac aliquando recolens, majori inter contemplandum admirationi Subterraneam, ac delitescentem in tenebris Romanam, quam ipsammet conspicuam, patentem, oculis recolenti, sibi extitise pronuntiavit. Ut pauca enim ex multis in ipsomet Operis vestibulo attinamus. Que, & quanta venerande inter rudera etiamnum antiquitatis monimenta superfunt? Quot praelata quantumvis inculta Christianae religiosis insignia perscrutantibus passim contemplandi se offerunt? Qualia demum inde Christi trophy ex hostibus debellatis in lucem prouebuntur? Profecto qui publica hac luci redditum non lutum, non rudera, sed aurum, immo gemmas, ac lapides preciosos e terre visceribus, quasi effodientes (ut Iob ait) thelaurum; merito de suscepto tum opere, tum labore gaudendum sibi gratulandumque dignoscunt:

Verum, ut probat omniusdam in ipsomet lumine Lector instituti rationem affequatur, nobis quidem praemittendum videtur, in si bice Subterranea Romae libris diferte, ac copiose de Situs Forma, & perant, quo sacrorum Cemeteriorum Cultu, de Cubiculis insuper, Oratorys, Imaginibus, Hieroglyphicis, Sepulchris, Inscriptionibus, Epitaphijs, ac Titulis agi. Et quoniam in his plane locis sub ipsa ingraventium persecutionum procella, pia Christianorum manu Martyres tumulo inferebantur, opportunitas item de ritibus funeralibus, de Beatorum eorundem Martyrum sepulchris, ac de antiquis puriter, tum sacris, tum profanis variis monumentis, iuxta quas principia olim Vrbis Cameteria sita fuere, & ex quibus veneranda nunc Martyrum Sepulchra certo requirentibus innofcent: opportunus, inquam, sermo incurrit. Praterea de his potissimum, que ad primarios nascentis Ecclesie mores, ad pios Christianorum catus, & consuetas eorundem cometrialibus in locis synaxes specta-e quoquo modo videntur; diferte a nobis agitur: ac demum, ut uno verbo singula complectamur, de recolendis Vribis Rome thesauris nullis vnuam prelio equiparandis, prolixior pro rerum opportunitate evarratio subexitur. Vides igitur, amice Lector, que & quanta, legenda, inspicenda, perscrutanda, contemplanda bipartitum hoc tibi Subterranea Rome volumen exhibeat, quod principiarum rerum additamentis, ac delineamentis locupletatum, pjs, ac studiosis, qui audie in ipsa antiquitate pietatem rimantur, hanc minus gratum, acceptumq; futurum existimamus. Iure enim de sacris, ac perantiquis Rome Cameterijs, quod olim de Cametrio, ubi sanctissimi illius Regine Candacis Eunuchi corpus religiose conditum fuerat, Dorothaeus enuiciat, nobis quoque afferendum, pronunciandumque videtur: Cemeterium ipsius (inquis) munimentum insuperabile est fidelibus, barbaros scelostos fugans, mortbos pellens, & sanationes operans usque in praesentem diem. Ita plane Romana (dixerim ego) Beatorum Martyrum Cameteria insuperabile Vrbi, immo Ecclesie, aduersus nominis Christi hostes, qui Christianum funditus perdere fidem adnuntiuntur, munimentum existunt, cum inde tamquam ex nobili armamentario, validissima cuiusvis generis tela contra eos, qui sacrarum Imaginum, ac Reliquiarum cultum, Sacramentorum ritus, & venerandam denique nouis, subdolisque dogmatum de iramentis, antiquitatem libefactare, subuertere, atque abolare conantur, nobis passim suppeditari contingat; ita ut veritatis orthodoxe, quam ipsiusmet impugnant, inimici nostri (ut sacra loquuntur pagina) sint iudices; eorumque nonnulli oculis dumtaxat Subterranea, Deuterion, quam preferimus, Rome paginas, hand pede ferritas excurrendo, nec protopas & imagines, quibus illustratur, sed vel lippis oculis eorumdem exemplaria perlustrando. Cametriales inter tenebras lumen, sanamq; insuper mentem recepero, dum etse adduc inter viros mortujs, ad mortis tamen imaginem reuulsantes, ad orthodoxam Deo aspirante fidem feliciter traducti sunt.

Baron. to. 1
Ann. Christi
139. n. 3.

Iob cap. 3. n. 21.

Dorothaeus
Synopsi apud
Erat. to. 1.
An. 36 n. 23

Deuterion.

cap. 32.

Vertam

Verum enim uero, in ipso Cameteriorum ingressu apologeticus nobis sermo inscribendus, vel certe ut video, præmittendus esset; sed studij sese p[ro]pt[er]e rationem operis candide, ac sincere paucis exposuisse, pro ampla nobis excusatione fuitum est. Excipe igitur tu quisquis es, gratis rem auribus, et velut equi binique arbiter, instam amabo te sententiam feras. Subterranea quidem (ut titulus pre se fert) Roma opus, veluti quid possum, haud primum, nisi auctore præmortuo in lucem venit, ipsis tenebris lares intra domesticos addicendum, ni prompta, ac liberalis virorum principum, et amicorum manus, rem studijs gratiam factura illud obfetricantium more in lucem prosequisset. Siquidem Antonius Eosius, fama sat orbi notus, et de sacra vir antiquitate optime meritus, primus omnium Ecclesiasticarum Cameteriorum historiam, ingenti studio, ac labore, per annos multos, nec obsque magnis in pensis curiose perquisitam, congefferat in fascem potius, quam in volumen digestar, tam re profusa infecta fatis concepsit. Quapropter tenebris, ac sepulcro, una cum suo pariter auctore, opus i. at i. m. oddi amque fuisset, nisi benigna Eminentissimi Francisci Cardinalis Parberini, S. R. C. cancellerij, recolende antiquitatis, et rei litterariae, eruditorumque omnium patroni manus acquisisset. Fuis quippe in suu Ioannes Seueranus Congregationis nostrae Presbyter, attite iam inter studia atatis prouinciam subire coactus, temporis angustia, ac rerum, quas in unum coaceruatis, haud probe iam en digestas reperit, copia ableritus lento sibi pede, ne passim aberrare contigeret, procidendum indixerat: verum Cardinalis eiusdem auctoritas, calcarium instar stimulos quotidie admouens, instare, ac relvantem, torpentemque in opus perurgere non desstit, vt qui subterraneam post auctoris obitum in lucem quantocuyus prodire Romanam, vt sacram quod immodo, vel unico isto opere ab interitu antiquitatem vindicaret, et Roma Romanam redderet, impensis cupiebat. Quamobrem opus haud mature elaboratum, expensum, ac suis numeris absolutum (quod erat illi in votis) quamprimum compilando, breui, ut ita dicam, manus, librum, quem scuera iudicij trutinam librandum proposuerat, haud congruam temporis moram nactus, intempstive edidit potius, quam diu, ut par erat, lucubrando elaborauit. Nam ut de ceteris taceamus, quartum praep[arato]rum librum, qui multiplici recolende antiquitatis eruditione sciatet, dum ipsa iam sub prelo pagina luxarent, percurriendo exscriptis. Quod si Italico primi idiomate volumen in lucem prodijt, id eo potissimum consilio, ut multorum petitioni, qui Romanis res primum urbis, ac domesticas intra Urbin degentibus diuinas innotescere cupiebant, importunisque amicorum votis fieret fatig, a Seuerano presulatu est. Verum ubi praep[arata] liber lucem aspexit, utpote innumeris rei antiquarie thesauris refertus, locupletatusque, cunctorum vltro, prompte, libenterque minibus exceptus est, quin immo cum idem omnium utilitati, atque obellemento inferniat, omnium enixe votis exquiri caput (uno enim idiomate conscriptus exterarum gentium usui, gustuque fernire nequaquam poterat.) Quapropter ipsumnet, qui vernacula librum lingua ediderat, Latino quoque a se conscribendum sermonem putauit: at dum in rem totus incumbit, morte praeventus voti compos effici nequituit. Verum subinde eruditorum preces, ac studia, ut Subterranea Roma Latinitati redderetur, oportet amque, vt precepta spes inerat, lucem tandem aspiceret, vehementius instare cuperunt. Quocirca frustum ego minimus, licet inuitus, eorum, quorum imperio relulari piaculum fuerat, hanc prouinciam subire, et Roma Subterranea, cui quondam perlustranda pedem adnoueram, manu quoque illustrandæ adnouere coactus sum. Dum rem vero aggredior, multiplices difficultatum ambages, quod non putaram, incurrens, haud ipsammet omnino Subterraneam, editam hac tenus a Boſio Romanam, sed quamplura, et noua quidem, Boſio, Baronio, Seuerano, Henrico Spondano, aliquique sacris, probatisque Antiquariis faciem preferentibus, cameterialium rerum monumenta, que ad instituti propositum faciunt, et que in iam edito opere defiderari videbantur, simul coaceruando excultiorem, aliamque propemodum de facie Romanam Urbi, atque Orbi contemplandam exhibere pro viribus conati sumus. Nouum igitur, ac non per exiguum (vt quod verum est fatear) et minus a me expectatum mibi liborem imposui: meo quippe, eti[am] plano, ac facil, grande, et laboriosum opus stylo describere aggressus, ipsiusque auctoris mentem affectus, eum veluti fidum itineris ducem mihi prescribens, operis quidem præcipue textum, ordinem, et men ipsius; historie contextum hand ex integro seruandum, sed nouis insuper quampluribus, et probatorum promulgario scriptorum studiose collectis, præsens hoc opus concinnandum proposui. Atque ut totius rationem operis edisseramus, rem totam cameterialem, sex hisce libris distinctam, illustratamque in duos tomos compilaimus, et primum quidem librum in studijs gratiam Lectoris, tam sacra, quam profane antiquitatis eruditib[us], eti[am] temporis angustia preparavent, pro nostri tenuitate ingenii, nouo plane labore contextere atque uberrime excolare studiis, quod et in ceteris passim libris, ubi opportuna se præbuit occasio,

Et in sexto pricipue, vbi de cæmeterialibus symbolis atque imaginibus differitur, consulto à nobis
præstitum est: in secundo autem libro antiquæ faciem Rome, leui pennicillo del nequimus, atque
genea incisam tabule contemplandam lectori subicimus, yaſtamque Cæmeteriorum Vrbis amplitu-
dinem, ac numerum pariter adumbrauimus, vt tu ipſem index aderis, ſi Subterraneam baſe-
mūs à Bofio Romam in volumen congeſtā, & à Seuerano ſubinde cum additamentis editam,
que iam ſecundam fortita eſt editionem, cum hac noſtra nouifima componaſ, que merito faciem,
vna cuius idiomatica eueni in modum immutare conſequitur, ut nouum iam (quemadmodum nobis ar-
bitrari fas eſt) pro veteri legentibus preſerve opus videatur.

Ceterum noſis Cæmeteriorum Iconibus, Descriptionibus Epitaphijs, Inſcriptionibus, Sepulchra-
libus item Titulis, Antiquis Numiſmatis, ac rerum infuper memorandarum appendicibus, preci-
pijſque Sanctorum Sepulchris, que hædētūs in veteri iam edito defiderabantur, Opus iſtud Nouum
abundat, ac alijs item qu ampliuribus, que tum antiquos Sacramentorum, & Ecclesiæ ritus le-
culenter euincunt, veritatē edocent, & ſinceram Nouatoribus, quam canino dente corrodunt,
Antiquitatem obſiunt. Pluri infuper ſacrarum rerum historicarum monimenta, Orthodoxorum
Patrum ſententias, vbi opus fuit, ſeque nobis occaſio obtulit, ad priſcos Christianorum mores ad
vinum repreſentandoſ, comprobandoſque, & ad illibatae fidei tum ritus, tum dogmata, quod
ad rem Cæmeteriale pertinet, obſiuranda ſuggerim, ut Lector in antiquis Rome Cæ-
meterijs haud nouitatem, ſed antiquitatem, vel inter mortuos in dies rediuituam ediscat. Reſtat
nunc, vt ſi quid operi, ſi quid latitudati, ſi quid decori dñeſt, ſi quid apte minuſ, concinneſ,
eleganterque noſtriſ hiſtoſ elucubrationibus exprimā contigit, hoc nobis lectoris benignitate condo-
netur, cui poſt diſiſſa, iam multis abhinc annis, humaniorum litterarum ſtudia, ſly'um, vt
plerique conſueuerunt, ſcribendo excolare, dum ſacris ingreſ in noſtra Vallicellani Ecclesiæ mu-
nijs vaſcandum eſt, haud ita integrum fuit, hoc infuper breuitati temporis, quoſ cunctantem
ſeluctantemque in opus compulit; hoc denrum animo eiufemodi oneri ſe longe imparem aguofien-
ti indulgendum eſt, quamvis facilem potius, qua compitam minuſ, fucatam, & eleganteſ
Latini sermonis rationem (quod rem ſicaram minus decebat) nos data quaſi opera amulſtos fuſſe
fateamur, vel hoc uno dumtaxit contenti, Subterranea Roma ſi minuſ eleganter, at faltem non
omniō bābare loqueretur.

Illud vero hic Lectorem caute premonemus, in quibusdam titulis, atque inſcriptionibus ad rei
propositum ſuggerendis, recenſendisque, haud no ei de re (vt moſ aliorum eſt) ſententiam ſta-
tuere, ac predefinire velle, ſi vel obiter interdum, ut ſacre antiquitatē, & accepte per ma-
nus traditioni nihil demi contingat, in medium protuliffe; antiqua enim, & lapidibus prefertim
infoupta, Subterranea Rome tabulis monimenta inſeriuimus, quod vero obiter, vi dictum eſt,
retulimus, non ut quidam ſolent, mordicis defendere, ac periuicaciter pro viribus tueri, ſed ſi-
pienti lectoris, à quo edoceri maluſus, arbitrio examinandum probavilumque remittimus. Vrum
quoniam paginis hiſtoſ mendum quandoque obrepit, & nonnulla alicubi inter legendum
defiderari contingit, que nun: ſupplendi Lectori viderentur; ſingula iſthac ad Operis calcem hiud
expurgatorijs (vt moſ eſt) notis expungere, ſed adnotatis erratis præcipuis, cetera note Le-
toris benignitatē, prudensique eiusdem iudicio, ne doctos, vel dum menda corrigimus, inter le-
gendum edocere videamur, expurganda relinquere viſum eſt. Interim vero ſi quid commodi, ſi
quid emolumenti has elucubrationum noſtrarum paginas peruvoluendo quis haſerit, haud ullam
nobis pro labore, quem ſuſcepimus, gratiam, ſed totum Deo Optimo Maximo, ſupremo bonorum
omnium elargitori referat, eiusque nomini nobifcum aſribat, cui Soli, Vni, Trinoque honor,
& gloria. Ipsi enim hoc qualecunque eſt, Sacrorum Rome Cæmeteriorum, elucubrationum,
laborumque noſtrorum Opus ſacrum perpetuo, dicatumque eſto.

Ad Tim. c.

Transmissum mibi per Reuerendiss. Sac. Pal. Apostolici Magistrum Opus
ingens , cui apposite præfixus est titulus, ideam Operis , & opera à
plerisque doctis viris exhibita præmonstrans: *Roma Subterranea Nouissima, in*
qua post Antonium Bosum Antesignanum, 1o. Seueranum Congregationis Ora-
toriij Presbyterum, & celebres alios scriptores, antiqua Christianorum, & præ-
cipue Martyrum Cœmeteria, Tituli, Monimenta, Epitaphia, Inscriptiones, ac
nobiliora sanctorum Sepulchra sex libris distincta illustrantur, & quamplu-
rimæ res Ecclesiasticae iconibus graphice describuntur, ac multiplici, tum sacra,
tum profana eruditione declarantur, opera, & studio Pauli Aringbi Romani,
Congregationis eiusdem Presbyteri; dignissimum quidem reputo quod in om-
nium prodeat conspectum, in quo scilicet cuncti videant quantum adhuc Chri-
stianæ pietatis in suis visceribus retineat Vrbs omnium Regina, in suis ciui-
bus cædi solita, sed tyrannorum tormentis cedere nescia, sciant insuper vni-
uersi, quot, & quales habuerit fides Christi Agonothetas; quam gloriosos
præmiserit magistros, per quos etiamnum vbique resplendet, & in Vrbe Or-
bis capite semper inconcusa permanxit. Mihi profecto pulchrior appetet Roma
Subterranea, quam quæ nunc oculis obijcitur; meoque iudicio maior est illius
gloria in tenebris, quam istius in lumine: apud me non censentur magis speciosa
Romana palatia, quam sint preciosæ sacre cauernæ; neque pulchriora vi-
dendent nouella Diuorum Tempa, quam dicantur veneranda prisca Marty-
rum Oratoria. Porro quod summum, & præcipuum est, in hoc Opere eximia
pietas eluet, varia delectat doctrina, veneranda placet antiquitas, neque quid-
quam conspicitur, quod offendat, aut fidei veritati, vel bonis moribus iudicari
possit aduersum. Quapropter Opus per se satis probatum, vt latentes Vrbis
diuitiæ vbique terrarum innotescant, typis censui euulgandum. Dedi in Colle-
gio Romano S. Isidori Fratrum Minor. Hibernalorum 4 Non. Octob. 1647.

Fr. Lucas UVaddingus.

Imprimatur, si videbitur Reuerendiss. Patri Magist. Sacri Palatij
Apostolici.

A. Vidricius Episc. Alatr. Vicefg.

Imprimatur

Fr. Vincentius Candidus Sacri Palatij Apostolici Magister Ord.
Prædicatorum.

IN SVB TERRANEAM ROMAM NOVISSIMAM.

Anonymi,

IMpia Roma suis scrutata est molibus astra:
Scrutata est terrae viscera Roma pia.

Concidit illa: haec persicat adhuc; stabitque perennis,
Objcuras inter non peritura specus.

Fallor? an ipsa suas iam designata latebras,
Exerit e tenebris irradiata caput.

Scilicet inuenit, qui det sibi lumina, solem:
Et trahat ad claram nigra spelæa diem.

O latebra! iam non latebra; neq; enim esse latentes
Iste nouus PAULI vos finu esse labor.

Ite coruscantes, mundo vos prodite; vestra
Humanis lucem mentibus antra ferent.

Nam prisca fidei, & tot Religionis auræ
Argumenta dabunt, quo Monumenta tenent.

Aliud.

ERgo non satis una Roma Romæ?
Vnam nec satis occupasse colles,
Si non altera surgat in spelæis?
Surgit? num posius sub ima sedit,
Et declinua repit inter antra?
At surgit tamen; & suos alumnos,
Dum cœlo inserit, eminentiore
Stellas vertice transfilii micanter,
Id quondam: viduata iam colonis,
Præbet se vacuam, haud sed otiosam.
Olim martyribus dedit penates:
Fit nunc amula martyrum sacratis
Se testem fidei probans cauernis.

In Subterraneam Romam à Paulo Aringho publica luce & Latina lingua
donatam.

Fr. Io. Alexander Durdez Ord. Minim. S. Francisci de Paula.

ROMA sub obscuris terræ latitauerat antris
Hactenus, atque suas clauferat intus opes.

Has referans toti communes efficit Orbi,
Quando suum promit PAULUS ARINGHVS Opus.

Nec contemnit Opus, sed summo ducit honori
Roma; & ut Auctori gratificetur, ait:

Tu me de terra super Orbis tolle Theatrum,
Mox ego de terra te super Astra feram.

De Roma Subterranea nouissime in lucem edita.

EPIGRAMMA.

QUæ toties Sancto sanctè lustrata PHILIPPO
Roma fuit, cunctis sanctior ipsa locis.

Ante latens subitus Terram, nunc cognita Terris
Omnibus, ex tanti prole Parentis erit.

Quæ tot habet, fecitque manens abscondita Santos,
O quales faciet, nunc manifesta viros!

Pangebat Romæ Fr. Guil. Duplantè Gallus
Ord. Minim. S. Francisci de Paula.

Ad SS. Martyrum Sepulchra in Latino Romæ Subterraneæ opere exhibita.

FRANCISI BENETTI

Epigramma.

SI quis auet sacræ pia funera visere Romæ
Lector inocciduæ perlegat artis opus.

Extollunt Vrbem, Moles, Capitolia, Templa,
Quæ cecidere, vigent qui periere viri.

Corpora adhuc spirant sub fornice condita, semper
Viuere pro Christo est, sic voluisse mori.

In Romanam Subterraneam Nouissimam, e tenebris rediuiuam, & Latino:
idiomate euulgatam.

ROMA antiqua iacet medijs tumulata triumphis;
Ruderaque, attrito è marmore, sola manent.

Nam quæ conspicua olim, nunc addicta tenebris
Urbs, heu quanta fuit, crebra ruina docet.

Aspice nunc palmarum fert Subterranea Roma,
Dum caput è tenebris exerit illa suum.

Altera, nimurum, Roma est (mihi credite) Phoenix
Dum venit è tumulis sic rediuiua fuis.

INDEX CAPITVM

QV AE PRIMO

ROMAE SVBTERRANEAE

Volumine continentur.

CAPITA LIBRI PRIMI.

Cap. I.		E antiquis Christianorum Cœmeterijis, eorum nomine, situ, & forma. Pag.	1
Cap. II.		Cœmeteriorum origo, & usus apud antiquos.	7
Cap. III.		Gentiles in Christianorum cadaveria sæuiunt.	17
Cap. IV.		Sepultura Martyribus interdicitur.	20
Cap. V.		Martyrum corpora igni traduntur.	29
Cap. VI.		Martyres aquis merguntur, & in puteos, atque cloacas projiciuntur.	33
Cap. VII.		Martyrum corpora à ferarum dentibus seruantur il- læsa.	37
Cap. VIII.		Martyrum corpora alijs permixta cadaveribus ab omni iniuria vindicantur.	42
Cap. IX.		Martyrum corpora injecta aquis, diuinitus illibata fer- uantur.	45
Cap. X.		Martyres curant, ut sua ipsorum corpora honorificè se- peliantur.	50
Cap. XI.		Christiani SS. Martyrum reliquijs perqurendis, human- disque perpetuo student.	56
Cap. XII.		Romani Pontifices sacris Martyrum pignoribus sepul- ture ministerium exhibent.	58
Cap. XIII.		Presbyteri, & Clerici tumulandis Martyribus operam impendunt.	60
Cap. XIV.		Viri Laici eiusmodi pietatis munia obeunt.	63
Cap. XV.		Mulieres, ac primariae nobilitatis matronæ Martyrum obsequio, ac sepulturæ deseruiunt.	66
Cap. XVI.		Fideles Martyrum sanguinem colligunt, & quouis pretio eorumdem reliquias redimunt.	68
Cap. XVII.		Quinam funerales ritus efferendis defunctorum corpo- ribus adhibiti.	80
Cap. XVIII.		Cereis, ac lampadibus Christianorum funera instruun- tur.	86
Cap. XIX.		Quam ob causam Martyrum præcipue corpora à Chri- stianis cantu, ac luminibus ad Cœmeteria efferren- tur?	88

	tur?	94
Cap. XX.	Christiani vigilias in funeribus defunctorum peragunt.	100
Cap. XXI.	Alij exponuntur ritus, quibus Christianorum cadasera curabantur.	104
Cap. XXII.	Defunctorum corpora abluntur, antequam sepulchro inferantur.	109
Cap. XXIII.	Cadasera vnguentis, & aromatibus conduntur.	113
Cap. XXIV.	Linteis, institisque defunctorum corpora inuoluuntur.	119
Cap. XXV.	Vestes, indumenta, aliaque id genus in sepeliendis defunctorum corporibus adhibentur.	125
Cap. XXVI.	Dissecta Martyrum corpora collectis, & in ynum compositis membris tumulo inferuntur.	131
Cap. XXVII.	In defunctorum sepulchris quædam olim mysterij gratia apponebantur.	142
Cap. XXVIII.	Martyrum sanguis ad eorundem monumenta reconditur.	147
Cap. XXIX.	Martyriorum instrumenta vna cum Martyrum corporibus tumulo reponuntur.	151
Cap. XXX.	Martyrum aëta intra sepulchra inscriptis eorundem nominibus reconduntur.	159
Cap. XXXI.	In Cœmeterijs sacras Christiani Synaxes peragunt.	175

C A P I T A L I B R I S E C U N D I .

Cap. I.	E X antiquis Vrbis Romæ monumentis sacra Cœmeteria, & martyriorum loca innotescunt.	189
Cap. II.	De Martyrum extra Vrbem Cœmeterijs, quæ præcipuis norantur ac innotescunt Vijs.	202
Cap. III.	De Triumphali Porta, Vaticano Colle, & ijs quæ antiquitus eisdem in locis suspiciebantur.	209
Cap. IV.	De Cœmitorio Vaticano, eiusque origine.	216
Cap. V.	De Martynijs, & sepulturæ loco B Petri Apostoli.	225
Cap. VI.	Vaticana Basilica supra Cœmeterium à Constantino extruitur, ibidemque B. Petri corpùs reponitur.	232
Cap. VII.	Plurimorum Sanctorum corporibus, ac reliquijs Basiliaca, & Cœmeterium Vaticanum decorantur.	237
Cap. VIII.	De Summis Pontificibus sanctitate conspicuis, ac cæteris in Vaticano apud B. Petrum quiescentibus.	246
Cap. IX.	De Imperatoribus, ac Regibus, qui apud Vaticanum sepulturæ traditi sunt.	268
Cap. X.	De Viris illustribus in Vaticano conditis, & de sepulchris sepulchralibusque inscriptionibus apud Vaticanum Cœmeterium existentibus	275
Cap. XI.	De Vijs Aurelia, & Cornélia, & de profanarum antiquitatum monumentis ibidem existentibus.	343
	De	

Cap. XII.	De Calepodij Cœmterio, & Ecclesia D. Pancratij, quæ via Aurelia sita sunt.	345
Cap. XIII.	De Cœmterio S. Iulij Papæ Via Aurelia.	350
Cap. XIV.	De Cœmterio SS. Processi, & Martiniani, vel S. Agathæ in agro Lucinæ, via Aurelia.	ibid.
Cap. XV.	De quamplurimis Martyribus, qui via Aurelia pœnis affetti, vel sepulturæ traditi fuere.	352
Cap. XVI.	De præcipuis Martyribus, qui pro Christo coronati, vel sepultura donati, Corneliam Viam illustrarunt.	356
Cap. XVII.	De Portuensi Via, ac Porta. De Romano Portu, & de profanæ antiquitatis monumentis ibidem existentibus.	359
Cap. XVIII.	De Cœmterio S. Felicis Via Portuensi.	360
Cap. XIX.	De Cœmterio Pontiani, vel Sanctorum Martyrum Abdon, & Sennen ad Vifum Pileatum Via Portuensi.	361
Cap. XX.	De Cœmterio Generosæ ad sextum Philippi, Via Portuensi.	365
Cap. XXI.	De Cœmterio S. Iulij Papæ Via Portuensi. De sacris eiusdem Viæ, ac Portus Romani monumentis: necnon de Martyribus, qui ibidem coronati, vel sepulti sunt.	367
Cap. XXII.	De Cœmeterijs à Bosio Portuensi Via repertis, ac perlustratis.	373
Cap. XXIII.	De Iudæorum Cœmterio Via Portuensi.	390

C A P I T A L I B R I T E R T I I .

Cap. I.	D E Porta, & Via Ostiensi, ac de his, quæ olim memoratu digna ibidem conspiciebantur.	404
Cap. II.	De loco martyrij, ac sepulchro B. Pauli Apostoli, & de antiquo Lucinæ Cœmterio.	407
Cap. III.	De Basílica S. Pauli supra Lucinæ Cœmterium extructa. De Martyribus ibidem conditis. De Cœmeteriis sepulchrorum titulisi, ac de marmoreis Sarcophagiis in eadem olim Basílica existentibus.	411
Cap. IV.	De Cœmterio SS. Felicis, & Adaucti, vel Commodillæ.	431
Cap. V.	De Cœmterio S. Cyriaci Via Ostiensi.	434
Cap. VI.	De Cœmterio S. Timothei Via Ostiensi.	435
Cap. VII.	De Cœmterio S. Zenonis Martyris ad S. Anastasium, ad Aquas Saluias.	ibid.
Cap. VIII.	De Martyribus Ostiensi Via coronatis, vel sepultis. De Tyberinis Ostijs, ac recolendis sacris ibidem monumentis.	436
Cap. IX.	De Cœmeterijs à Bosio Via Ostiensi repertis.	442
Cap. X.	De Via Appia, atque Ardeatina, & de perantiquis ea-	run-

rundem monumentis	444	
Cap. XI.	De celebri Callisti Cœmeterio.	450
Cap. XII.	De Catacumbis, ac SS. Martyrum Marci, Marcelliani, & Damasi Cœmeterijs.	461
Cap. XIII.	De B. Zephyrini Cœmeterio.	473
Cap. XIV.	De Cœmeterio ad S. Cæciliam.	474
Cap. XV.	De Cœmeterio ad S. Xystum.	ibid.
Cap. XVI.	De Prætextati Cœmeterio.	476
Cap. XVII.	De B. Balbinæ, ac S. Marci Papæ Cœmeterio.	479
Cap. XVIII.	De B. Petronillæ, Sanctorumq; Martyrum Nerei, Achillei, ac Flauiae Domitillæ Cœmeterio Via Ardeatinæ.	480
Cap. XIX.	De Cœmeterio B. Soteris Virginis, Via Appia.	483
Cap. XX.	De Cœmeterio, seu Arenario SS. Eusebij presbyteri, Marcelli diaconi, & socrorum, Via Appia.	484
Cap. XXI.	De Martyribus iuxta Appiam Viam, atque Ardeatinam coronatis, vel certe sepultis: necnon de præcipuis sacrarum ibi rerum monumentis.	485
Cap. XXII.	De Cœmeterijs Via Appia, atque Ardeatina à Bosio adiuentis.	491

ROMA SUBTERRANEA SIVE DE SACRIS ROMAE COEMETERIIS LIBER PRIMVS.

DE Sacris recolegendisque Vrbis Romæ Cœmeterijs toto terrarum Orbe celeberrimis, diuino aspirante Numine, generatim prius, ac postea singillatim actuari, operæ pretium duximus, nonnulla hic ad plenam rerum notitiam, de quibus sermo instituendus est, præmittere: ac primum de varijs eorundem Cœmeteriorum nominibus, situ, forma, vsu pariter ac religioso cultu pauca differere, quò facile Lector deinde assequi valeat, quæ de singulis specialiter erimus suo loco dicturi.

C A P V T I.

De antiquis Christianorum Cœmeterijs, eorum nomine, situ, & forma.

COEMETERIA igitur, vt ab ipsius etymologia nominis, oratio deriuetur, loca quædam subterranea sunt, Christianorum sepulturæ speciatim addicta, quæ ob multipliceum, quam interdum præseferunt, significationem, varia itidem apud antiquos nomina sortita sunt. In antiquis enim Martyrologijs, & sacris Martyrum actis modoryptæ, specus nempe subterranei, cryptæque arenariæ, ab arenarum sodinis ibidem existentibus, nuncupantur: modo Catacumbæ, a Græca voce κατακύμβαιος, hoc est, vt

Hesychius Græcorum Grammaticorum doctissimus explicat, κατακύμβαιος, cauus recessus, sive locus in imo positus ac profundus. Areæ quoque, sepulchrorum scilicet loca, interdum appellabantur, vt apud Tertullianum, & in Actis beati Martyris Cypriani videre est: in quibus haec recitantur: *Eius corpus propter gentilium curiositatem in proximo positum est cum cereis, & scholariibus, in Areis Macrobi Caudidi procuratoris, cum voto & triumpho magno.* Potissima autem huius appellationis ratio inde manasse videtur, quia nimis antiquis temporibus ipsa defunctorum sepulchra, tamquam loca, quæ

Tertull. ad
Scapulam.
Acta S. Cyp.
Mart.

Fanus, & se-
pulchra B. Cy-
prian. Mart.

A reli-

Roma Subterranea

Sepulchra inter iacca ac religiosa loca recensentur.

Sepulchrorum termini.

Arcu quid sit.

religiosum cultum redolerent, adificijs occupare, aut colere nulli omnino fas erat: quinimmo certis hæc terminis ac limitibus a reliquo agri totius ambitu distinguebantur. Hinc est quod in perantiquis frequenter inscriptionibus, sepulchrorum termini his plane verbis indicantur: IN FRONTE PEDES IN AGRO PEDES locus autem eo ambitu circumscrip̄tus, ac interclusus Area proprie dicebatur, quæ prout familiarium aut certe personarum dignitas ac splendor exigeret, ad quas eadem sepulchra pertinebant, maior interdum, vel minor esse consueverat; & vbi primum, quandoque area satis angusta, deinde ab hereditibus ampliori circuitu protendebatur. Id plane ex peruetusto quodam sepulchrali lapide, qui ad porticum S. Cæcilia trans Tiberim extat, liquido comprobatur: hæc enim titulus legenda praesert:

DJS MANIBVS:
Mario L. lib. Hermeti
Docetia Phasidi

Marius L. lib. Felix Patria ...
Suis benemerentibus de suo fecit & sibi,
Libertis, libertabusque suis, posterisque
... ta ne vñquamde nomine familie nostra hic
Monument. ... Hered. non sequet..
In fronte lat. ped. xx. & digit. II.

In agra II.

IN AGRO

QUEMEMIT DOCETIA PHASIS. P.C.
AREAE P. CCV.

I. Baptista
Cafalij lib.
de profanis et
sacrissimis
ritibus c. 26.
de funeralibus
Romanorum.

Idem etiam in altero sepulchrali lapide, videre est, qui non multis abhinc annis iuxta Viam Appiam in villa D. Ioannis Baptista Cafalij Romani, viri rei antiquariae apprime eruditæ, erutus, ab eodem in libro, quem de antiquis Romanorum ritibus edidit, studioſo lectori exhibitus fuit, & in præsens in eius nobili Musæo inter cætera monumenta curiosis oculis digna, & multiplici rurum varietate conspicua afferuatur; huiusmodi autem notis excultus est:

DJS MANIB.
Quationis
Decumi, Aug. lib.
Eusemiani
a manu Fidelis cõlibertis

Fratri B. M.
In Fronte pedes duo;
in agro pedes duo.

At vero quoniam rurales in villes, ac prædijs arcæ striete sumpto vocabulo, ipsoque teste Varrone, dictæ sunt, vbi frumenta iam salce resecta terruntur, solaribusque subiecta radijs arefiunt, opportune quidem hoc suis veteres Christiani sepulchris nomen impoñere, quod piorum scilicet hominum corpora inequitabili iam mortis falce è viuis instar frumenti resecta, sepulchrales inter cineres arefacta consisterent, ad diem tandem nouissimum Angelorum manu intra beatitudinis horreum congerenda. Cuius plane cœmeterialis similitudinem arcæ adumbrasse visus est Ezechiel propheta, qui digito Dei præmonstrante loca Israëlitici populi referata cadaveribus vidit, & futuræ postmodum resurrectionis mysteria eodem revealante vaticinatus est, sed vt ipsius hic verba inseramus: Faclæ est, inquit, super me manus Domini, & eduxit me in spiritu domini: & dimisit me in medio campi, qui erat plenus ossibus, & circumduxit me per ea in gyrum. Erant autem multa valde super faciem campi, sicque vehementer, & dixit ad me: Fili hominis putas vivent ossa ista? & dixi, Domine Deus tu nosisti, & dixit ad me: Vaticinare de ossibus istis: & dices eis: Ossa arida audite verbum Domini. Ab aridis igitur defunctorum ossibus, quibus campus redundabat, a Christianis olim, vt vides, area dicebatur.

Diuina Co-
mpteriorum
nomina.

Varr. de Lleg.
4. verba. Areæ.

Cur Ceme-
teria Areæ
næcupantur.

Ezechielis pro-
phetæ.

Viso Eze-
chielis pro-
phetæ.

Et hoc commode spectare videntur illa Tertulliani verba, dum Scapulam fæuissimum Africæ Præsidem in Christianos gracilantem præmonet, vt diuinæ in persecutores vltionis exhibita memor, exempla, quæ iam præcesserant, recolendo fæuendi modum faciat, vbi istæ de Cœmeterijs, quæ & areæ pariter dicebantur, apte ad rem nostram habet: Sub Hilario præside cum de areis sepulturarum nostrarum acclamassent, Areæ non sunt: areæ ipse non fuerunt; nesses enim suas nonegerunt. Hæc venerandæ antiquitatis assertor Tertullianus, qui priori quidem loco arearum nomine, Christianorum Cœmeteria exprimere voluit; qua item ratione sub finem gestorum B. Cypriani Episcopi Pontius hæc eadem vocat: dein-

Tertullianus ad
Scapulam.

Lib. I. Cap. I.

3

Quid sit
aere.
deinde vero areas, ut præmisimus, Tertullianus intelligit loca serendis, excandis, terendisque frumenti granis destinata: utrumque autem ab ipsa loci natura puri, & quibusuis adficijs vacui param denominationem fortitur. Et congrue quidem terra Africanæ regionibus in ultionem perpetrati eriminis Deus sterilitatem intulit, que contra fas & pietatis humanae iura, suis inhumaniter sepulturam denegaret.

Cœmeteria
dicta etiam
Concilia
Martyrum.
Baron. in nos-
sis ad Rom.
Martyr. die-
23. Iunij.
S. Ambrosius
contra Sym-
machum.
Mors exequia
ratio somno.
S. Aug. ap. 120.
ad Hen.
Mors apud
ethnicos som-
nus perpe-
tuus.
Catull.

2 Quandoq; insuper & Concilia Martyrum, Cœmeteria diei contigit, eam nimirum ob causam, quod saera multorum ibi Martyrum corpora condita, quiescerent, ut ex Molano Baronius noster in suis ad Romanum Martyrologium notis diserte probat. Quamuis eodem nomine, ut idem auctor assertit, quæunque loca intelligi commode, ac recenseri queant, ubi Christi fideles ad saera obeunda munia de more conueniunt. Quo plane vtitur vocabulo Ambrosius, dum aduersus Symmachum agens, sanctarum virginum Collegium, Concilium virginitatis appellat. Plerumque tamen, & frequentiori quidem vsu, huius derivationem nominis Cœmeteria fortitudo sunt a Græca voce *κομέτης*, id est, dormio, quod illuc dormientes (vita nimirum functi) tandem humandi deserrentur. Verum enim uero mortuos similes dormientibus esse, atque ipsammet somno mortem æquiparari, non saeræ dumtaxat vtriusque Testamenti Paginæ, & plerique sacrarum rerum scriptores, sed antiqui etiam ethnicorum Philosophi satis superque, Diuo Augustino teste, profitentur. Sub vno tamen eodemque nomine, ipsius rei differimen hie paucis adnotare licet, quod apud scriptores ethnicos mors haud temporaneus, sed perpetuus vtique somnus appellatur. Ita enim apud Lesbiam Catullus appellat.

*Soles occidere, & redire possunt;
Nobis cum semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.*

Et Horatius idem prorsus de Quinctili mortecanit.

*Ergo Quinctilium perpetuus sopor
Viget?*

Et alibi:

*Surge, ne longus tibi somnus, unde
Non times, detur;*

Quò item spectant Virgiliana illa carmina, quibus id plane, quod asscrebamus, comprobatur, ait enim:

*Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Sommus, in æternâ clauduntur lumen nocte.*

Virgilus
Æneid.

Neque interim celebris illa Anaxagoræ sententia silentio obuolenda est, quippe qui duabus è rebus in vnum conflatis posse nos recte deducere affimat, quid sit potissimum mors, ex somno videlicet, & ex tempore; alter enim breuis, alter vero longus ac perpetuus est.

3 Verum apud Christianæ fidei cultores mors, somnus neutiquam perpetuus, at breuis & temporaria quædam quiescendi mora nuneupatur. Quibus eandem verbis suo eleganter more adumbrat, ac describit Chrysostomus: *Mors, inquiens, non est mors, sed temporaria dormitio.* Sed quod ad instituti nostri propositum facit, de Cœmeterijs, eorumdemque appellatione satis quidem luculentter sanctissimus doctor edidit peculiari Homilia, quam de Cœmeterij nomine & visione Christi Crucis inter cæteras habuit, & ab Antonio Agellio è Græco idiomate in Latinum translatam, Thomas Gallettus seorsim ab alijs edidit, ubi inter cætera, isthac proloquitur: *Quæ causa maiores nostros impulit, ut in hunc potissimum locum nos conuenire vellent (in Cœmeterium scilicet extra Vrbem, in quo Sabbato sancto conuenire fideles illi consueuerant) nimirum hoc loco mortuorum corporum iacet multitudo.* Itaque cum hodierno die Iesus ad mortuos descenderit, hic ob eam causam conuenimus: quamobrem etiam locus ipse Cœmeterium appellatus, ut dicas vita functus, & hic iacentes non esse illos extintos, sed dormientes cubare: cum ante Christi aduentum vite huic finis mors vocabatur. Quacumque, inquit, die de ligno comedaris, morte morieris: & mors peccatorum pessima: & pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius, &c. Et infra optime ad rei nostræ propositum subdit: *At ubi Christus aduenit, non ultra mors vocatur, sed somnus atque dormitio.* Christus certe dicebat: Lazarus amicus noster dormit, non dixit: Mortuus est, quamvis esset ille mortuus. Atque ut intelligas ad eam rem insuetum fuisse dormitionis nomen: audientes, inquit, discipuli, turbatis, & dixerunt: Si dormit, saluus est: adeo quid eiusdicto significaretur, parum intellegebant. Paulus item: *Ergo qui dormierunt*.

Mors apud
Christianos
sommus tem-
poraneus.

Chrys. Hom.
2. ad pop.

Idem hom.
de Cœm. &
visione cru-
cis.

Mors cur so-
nus appelle-
tur.

Roma Subterranea

in Christo, mortui sunt. Itemque ab ibi eundem in madu*n* loquitur. Vides ubique mortem somni appellatione vocari? Quapropter etiam hic locus est Cœmeterium appellatus.

*Quid sit
mortui apud
Christianos.*

*Chrysostom. 7.
ad populum.*

Ideas hom. ad pop.

*Idem hom.
25 in Ad.
ap. d.
Clem. Alex. 2
Psal. 4.9.*

*Hieron. te. 1.
17. ad Theod.*

*Fidelium fe-
pulchra di-
cuntur depo-
sita.*

*S. Augu. 120.
Ps. 87.*

*Item ep. 120.
ad Honore. c.
32.*

Cœmeterium igitur Christianorum haud omnino mortuos, sed dulci correptos somno, ac momentanei in Christo dormientes excipit, ac sinu suo complectitur. His adde, qua idem Homil. 7. ad populum statim post principium parientiarum pondere assert: *Nihil aliud, inquit, est mors, quam somnus, quam migratio, quam translatio.* Quod item alterius ad populum Homilia de morte hunc in modum breuiter exponit: *Somnus est consueto longior.* Plura autem sunt, & studiose quidem lectore digna, qua ad rem nostram Homilia in Acto. Apostolorum inculcat ac repetit, & post ipsum Clemens Alexandrinus. Quibus demum egregie congruunt, qua Hieronymus ad Theodoram scribens, de morte in hac plane verba edidit: *Neque enim mors, inquit, sed dormitio, & somnus appellatur.* Quapropter haud horreat quisquis ille sit, dum Christianus, dum probus, dum pius, audito Cœmterij nomine, immo latetur, & gaudeat. Mortem enim, & sepulcrum ibi inter præscrutandum eti⁹ offendat, somnum tamen ac tutum quietis locum, se vna pariter cum morte, ac sepulcro adiunquens memorin.

4. Iure igitur merito fidelium sepulchra defunctorum haud domus, ac mansiones aeternæ, sed consono potius ipsimet rei vocabulo, deposita nuncupari consueverunt; vti sua ab ethnici appellata fuisse, sepulchrales, qui adhuc extant, tituli legentibus passim testantur. Cum igitur in spem certam futuræ resurrectionis obdormire mortui dicantur, videlicet Augustinus in illa Psalmista verba: *Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, vbi isthac: Ideo namque mortuos consuevit scriptura dicere dormientes, quia enigilaturos, id est, resurrecturos vult intelligi.* Huc item ipsem Augustinus allusiose vobis est, dum hæc recitat: *Ipsa mors sepe in scripturis dormientium dicitur propter futuram resurrectionem, velut enigilationem.* Hinc Apostolus dicit: *De dormientibus autem nos vos ignorare fratres.* Et alio loco: *Ex quibus plures manent usque adhuc, quicquam autem dormierunt.* Et alia innu-

merabilia in hoc testimonia aperte utriusque Testimenti reperiuntur. Unde & ille ait: *Consanguineus lethi sopor.* Et si aduersitas, multa inuenies etiam in secularibus litteris, vbi mors somno comparatur. Haec tenus ad rem nostram Augustinus.

5. Quapropter congrue loca illa, in quibus olim fidelium corpora sepulturæ tradebantur, Cœmeteria frequentiori quidem titulo appellata fuisse nouimus.

• Vt enim assertionis nostræ proposito insistamus, Cœmeterium idem plane est, ac dormitorium, vt satis crudite exponit Strabo lib. 1. de rebus ecclesiasticis, quem pariter Stephanus Durant. recitat lib. 1. de Catholica Ecclesiæ ritibus, vbi isthac recitat: *Cœmeterium est domus, in qua hospites dormire solent.* Quo etiam Prudentius Christianus poëta haud obscurè carminibus illis alludere voluit, dum Christianorum sepulcras describit:

*Quidnam sibi faxa canata,
Quid pulchra volunt monumenta;
Nisi quod res creditur illis
Non mortua, sed data somno?
Hoc prouida Chrysolitarum
Pietas studet, utpote credens
Fere protinus omnia vina,
Quæ nunc gelidus sopor viger.*

Hinc loca illa vbi defunctorum corpora humanantur, haud alio ab Hebreis nomine appellata fucre, quam *οντα Bet kajm*, hoc est, *domus viuentium*: a Græcis vero Christianis hæc eadem *Kouphilea*, hoc est, dormitoria, vt *dyscanus*, inquit Chrysostomus, eos qui illæ sibi sunt, non mortuos, sed somno consipitos esse & dormire a verbo videlet *κυραδες*, quod significat dormire. scilicet, vt Eustathius egregie ad rem nostram exponit, *discubare ad capiendum somnum.* Qua plane ratione a Cretensibus olim, vt Athenæus asserit, ipsa cœnacula, in quibus peregrini & hospites dormicabant, *κουφηα* nuncupabantur. In sacris vero Paginis frequens admodum est phrasis illa, qua iustorum mors his plane verbis describitur: *Dormiuit cum patribus suis.* His quamplurimæ accedunt tam Græcorum quam Latinorum sententiæ, quæ apud Poëtas, enarratis hucusque optimæ quadrant, & in antiquis præcipue sepulchralibus titulis leguntur. Hinc apud Lycophrontem sepulcrum dicitur *Ενεργεια*, hoc est, dormitorium. vt enim aiebat Cyrus apud Xenophontem:

Nil

*Cœmeteria
quid sit.*

*Strabo lib. 1.
de rebus ec-
clesiasticis. c. 6.
Steph. Duran-
tib. 1. de ritis
bus eccl. Ec-
clesiæ 23.*

Prudentius.

*Chrysost. 12.
32. de appella-
cione.*

Ath. lib. 4.9.

In lib. regum.

*Gruter. in lib. 3.
cap. 16.*

Xenoph. lib. 8.

Lib. I. Cap. I.

5

Cicerô
1. Tr. scul.
Quidius. 9.

Nil morti tam finile quam somnus: & Cicero
mortem simillimam dixit somni imaginem. Qui-
dius item imaginem mortis somnum ap-
pellauit.

Stulte quid est somnus gelide nisi mortis imago.
Hac item adhibita voce consanguineum
lethi soporem Virgilius dixit. Homer-
rus item mortem, ac somnum gemellos
concinne vocat. Et Pausanias singula-
rem in hoc Lacedæmoniorum pruden-
tiā celebrat, quod mortis ac somni, ve-
lut duorum simulachra fratrum, eodem
contemplanda loco constituerent.

6 Ad rem quoque præsentem facit,
quod Athenagoras, Christianus ille phi-
losophus, resert tractatu, quem de mor-
tuorum resurrectione inscripsit, in hæc
plane verba: *Exstimo nonnullos somnum
fratrem mortis appellare, non tanquam ipsam
maioribus ac parentibus natos, sed quod eodem
modo affæcti sint mortui & dormientes, qua-
ntum quidem ad quietem spectat, ut nihil intel-
ligant de rebus, quæ sunt, immò nec seipso
esse aut vivere sentiant. Hæc ille. Quibus
Tertulliani item verba, apte eleganter
que respondent, dum somnum, specu-
lum mortis appellare non dubitat, atque
ex eodem somno optimuni ac validissi-
mum ad comprobandum mortuorum re-
surrectionem argumentum naetus: *Cum
enigilaverit, inquit, corpus redditum officijs
suis, resurrectionem mortuorum tibi affirmat.
Hæc erit somni & ratio naturalis, & natu-
ra rationalis: etiam per imaginem mortis, fi-
dem initiaris, spem meditaris, dicas mori &
vivere, dicas vigilare dum dormis. Hæc lu-
culenter Tertullianus ad excitandos in-
spem resurrectionis dormientes, immò
dormitantes inter vitæ huius otia, vel
consopitos inter mortis merum Christianos intonuit.**

7 Cum in sepulchris ergo defunctorum
corpora obdormiant, vt in sacris inter-
dum Paginis videre est, sepulchri no-
men idem cum quiete ac dormitione
fidelium auribus resonat. Quapropter
cum futuram ibi resurrectionem corpo-
ra expectent, non absque peculiaris my-
sterio quod Isaïas Propheta somnum, &
dormitionem appellauit, Hieronymus non
tam vocem, quam ipsius significationem
vocis attendens, paucis immutato vocabulo *sepulchrum* vertit. Sepulchrum quippe
locus est quietis: *In sepulturis enim
Christianorum, vt Ambrosius ait, requies*

defunctorum est. A quibus propterea de-
functi Quiescentes etiam & Paupientes dicti
sunt, quod confuta Christianorum for-
mula defundis bene precantium testa-
tur frequens admodum vñ in sepulcra-
libus inscriptionibus: *Hic requiescit N.*
vel *hic quieticit in pace N.* Item: *Hic requie-
scit in somno pacis.* Item illa: *Qui vixit an-
nis p. m. L. requieuit.* Itenique ea qua-
mortuis quietem appreccantur his plane
verbis: *Requiescant in pace.* Et: *Requiem
eternam, &c.* Et Iob vir sanctissimus Iob. c. 13. n. 13
haud alio quam dormitionis titulo mor-
tem descripsit, dum ait: *Dormiens sile-
rem, & somno meo requiescerem.* Denique
in ipsiusmet gentilium inscriptionibus se-
pulchrum *Ager somni, & quietorium, ac re-
quietorium* sappissime: apud Tertullia-
num vero requies appellatur: & apud ip-
pos Iurisconsultos *inquietari corpora di-
cuntur, cum a sepulchro vbi posita sunt,*
aliò transferenda dimouentur.

8 Insuper, vt apud antiquos videre
est, non cryptas tantum, siue Arenaria, vel
integras quoque Areas Cœmeteria nun-
cupari contigit, verum etiam ipsas quan-
doque marmoreas areas, ac singulares
sarcophagos, vt ex area quadam lapidea
eiusdemque inscriptione appetat, quæ
fonti ad montem a Iordanio Vrsino nun-
cupatum, supposita cernitur hisce verbis
prænotata.

ΚΟΙΜΗΤΡΙΟΝ ΤΟΤΤΟ
ΩΚΤΑΒΙΛΛΗ ΤΗ ΙΑΙΑ ΙΤΝΑΙΚΙ
ΑΑΤΔΙΚΙC

Hoc est:

Cœmeterium Hoc
Octauilla propriez coniugi
Laudicis.

9 Porro Vrbi Cœmeteria, vt rci ac
nominis originem altius repetamus, loca
quadam subterranea sunt extra mœnia,
per circuitum sita, proximis sub colli-
bus, varijs cuniculis, multiplicibusque
anfractibus in parte inferiori effossa, quæ
antra, aut cauernas, vel speluncas, vel
certe etiam cryptas proprio, aptoque
vocabulo appelles: hæc tamen parum
introrsum, aut nil sere lucis admittunt,
& a vijs, quæ frequenti perambulan-
tium pede teri confucuerunt, ipsum
loco ambitu distinguuntur. Hæc rursum
in varios, ac multiformes vicos & angi-
por-

Cœmeterio-
rum Vrbi
descriptio.

L. Diu. fratri:
39. de relig.

Sarcophagi
etiam Cœme-
teria dicta.

Quidius. 9.

Arenid. 6.

Pausanias.

Mors cur
sonni frater
appelletur?

Athenagoras
strat. de mor-
tuorum resur-
serunt.

Tertull. de
anim. c. 42.
43. 58.

Sepulchrum
idem est ac
quies & dor-
mitio.

Aud. Grat.
410.5. 810.2.
833.4.954.1.
Vid. Ind. 16.
Hur. in Isai.
c. 11.

Amb. lib. 2.
de ff. cap. 28.

Roma Subterranea

portus subdiuiduntur, ita ut intuentibus labyrinthi cuiusdam faciem præseferant. In parietibus autem ferro hinc inde exaeuata sepulchra cernuntur, humanis excipiendis, recondendisque cadaueribus destinata. Porro eiusmodi Cœmeteria, talis ac tantæ amplitudinis sunt, vt vnumquodque eorum curiosis pereurrentium ac perscrutantium oculis ciuitatcm haud exigua vel ipso repræsentare aspectu videatur. Statis enim quibusdam locis, vt in ciuitatibus potissimum, quas incolunt homines, ampliora quadam & longe lateque protensa spatia, ad sacros nimirum peragendos fidelium conuentus, videre est: & (quod maiorem infert admirationem) eiusmodi Cœmeteria duplicato interdum, ac triplicato etiam ordine constant, & vnum subter aliud in imis terra visceribus altius defosum atque depresso reperiatur, ita ut vastorum instar ædificiorum distega aut tristiga apte ad habitandum disposita queant merito computari.

10 Hane plane Cœmteriorum formæ diligentissimus explorator, atque occupatus rerum testis Hieronymus accurate hilmet verbis deseripit: *Dum esse, inquit, Roma puer, & liberalibus studijs erudire, scilicet cum ceteris eiusdem etatis & proposito diebus dominicis sepulchra Apostolorum & Martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profundo defosæ, ex utraque parte ingredientium per parientes habent corpora sepulchorum: & ita obscura sunt omnia, ut propemodum illud Proprietum compleatur: Defendant in infernum viventes, & raro desuper lumen admissum, horrorem temperet tenebrarum, ut non tam fenestram, quam foramen demissi luminis ptes: rufiisque pedetentim acceditur, & cava noctis circumdat illud Virgilianum proponunt:*

*Horror ubi quanmos, simul ipsa silentia terræ
Prudentius quoque de antiquo recolendi Martyris Hippolyti Cœmitorio loquens, quod ipse pariter iterum, atque iterum perlustrauerat, eandem Cœmteriorum formam graphicæ carminibus hisce reprælentat:*

*Haud procule extremis culta ad pomeria vallo
Merita latebrois crypta patet foueis.
Huius in occultu gradibus via prona reflexis
Ire per anfractus luce latente docet.
Primus namq; fores sumo tenus intrat hiatu,
Illustratque dies limina vestibuli.*

S. Hieronym.
in Exod. c. 40
Hieronymus
urbis Cœmē-
teria perlū-
bras.

Cœmeteria
S. Hippolyti
matt.

Temp Per ih.
lymno. 110.

*Inde ubi progressu facilis nigrefcere visa est.
Nox obscura loci, per specus ambiguum.
Occurrunt cæsis immissa foramina teclis,
Quæ iacent clarae antra super radios.
Quilibet ancipites texat hinc inde recessus,
Arcta sub umbrosis atria porticibus.
Attamen excisæ subter cava viscera montis
Crebra terebrato fornice lux penetrat.
Sic datur absensis per subterranea solis
Cernere fulgorem, luminiisque frui.*

11 In hanc igitur formam laera, omniq; veneratione digna veteres illi, ac pij Christianæ fidei cultores Cœmeteria circa Urbis ambitum, ingenti studio ac labore construxere; in arenarijs videlicet cryptis, arenarumque sodinis, quæ ipsi net gentilibus, vt testatur Cicero, vñi olim fuerunt ad immanes illas ædificiorum inoles exædificandas, quarum vestigia inter ipsas projectæ antiquitatis ruinas ad nostra hæc usque tempora non sine admiratione suspiciuntur. Inibi enim religionis eausa Christiani postmodum miseranda seruitur notam subire coacti, in arenam damnat (quorum infinitus prope numerus exitit, vt ex Martyrum Actis frequenter colligitur) loea sibi, effossa altius humo, aptarunt, quæ inter viuos adhue degentibus mansiones ac domicilia, cum autem è viuis abscedere contigisset, cadaueribus inserendis deposita, ac sepulchra forent. At vero non imus inficias eiusmodi loca in agris quoque piorum hominum, in quibus sodinx existerent, eorumdem impensis elaborata interdum fuisse, atque in usum, quem iam enarrauimus, destinata, vt satis quidem per se notum est ex his, quæ de Verano præfertim Cyriacæ pari pietate ac nobilitate inter Romanas conspicuæ matrone agro, & de alijs infra suo loco dicimus. Illud postremo loco addimus, Christianos, qui Cœmeteria extrucndis operam dabant, haud fortuito quasecumque arenarias ad id munus occupasse, nam effodiendis subterraneis hilic Cœmteriorum eauernis humum paulo solidiore inquisire, vt facile ex ipsomet aspectu, Cœmeteria perlustrando dignoscitur, quæ serme loca, in topnum molliorem depresso videmus, cum arenaria, quæ folio constant solutiior, facili negotio collabantur: quapropter ubi terra mollior, ac solutior quæ eauernis eiusmodi subiacet, ne ruinam tra-

Ciceron. orat.
pro Clientio.
Cœmeteria
effossa a Chi-
ristianis in are-
nam damna-
tis.

Bart. in nov.
ad mart. 16.
Feb.

Vbi sit effo-
derata Chi-
ristiani Cœme-
teria.

heret, substructionibus quoque Christianos nonnunquam vlos suis appareat. Sed iam ad altiora Sacrorum Cœmeteriorum indaganda principia progrediamur.

CAP. II.

Cœmeteriorum origo & vſus apud Antiquos.

NTEQVAM de Cœmeteriorum vſu sermonem instituamus, nonnulla hic a nobis, vt rem ad sua principia reducamus, de antiquo de-

functorum corpora humandi ritu præmittenda sunt: & quidem huiuscmodi vſum apud mortales sub ipsam orbis initia ortum habuisse satis exploratum est. In ipso enim suscepit enarrationis limine, piam hanc religiosamque curam impense cadaueribus exhibitam suisse, antiquissima legis naturæ tempora contestantur. Exinde enim emulandum ad posteros exemplum dimanauit, quo videlicet studio, qua solitudine, qua demum pietate defunctorum funera instruenda, ac iusta iisdem persoluenda sint. Ut autem enarrationem quandam nostris hisce paginis ex antiquitate pettam inferamus, quæ an historia, an fabula sit, prudentis iudicio lectoris discutienda remittitur; quidquid tamen sit, certe pijs curiosisque non indignum auribus vſum est, vt pote quod mortalium animis insitam erga defunctos pietatem exâcte adumbret. Noëmus ille toti terrarum orbi notissimus, qui ab vniuersali interitu & eliuione fluctuantem inter diluvij vndas orbem seruauit, primus Cœmeteriorum figuram expressit, eorumdemque formam, vſum, ac ministrum mortalibus salubri consilio propinavit, dum arcam ipsam, quæ futura typum Ecclesiæ gerebat, & in quam diuino se imperio receperat, Cœmeteriale in vſum defunctorumque obsequium dedicauit. Ut enim auctor grauissimus, & Syros inter scriptores apprime nobilis,

Iacobus videlicet Orrhoaita, siue Edefenus, magni Ephrem viri laudatissimi præceptor, resert; Noëmus, inquam, vir piissimus pari cum viuos, tum mortuos pierate complexus, omnium Protoplasti ossa, magna secum religione in arcam deuexit; & postquam terrarum orbis diluvij aquis rediuivus emersit, ossa quoque illa, quæ apud se deposita fuerant, ex arca, tanquam ex illustri quadam sarcophago educens, cum ipso pariter terrarum orbe suos inter filios partitus est, & quidem Semo, qui primus inter filios genitus fucrat, cæterisque naturæ ordine præferendus, caluariam donauit, regionemque illam ei in habitacionem attribuit, quæ postea Iudea appellata est. Ne quis verò miretur, si in Moyisis hæc libris silentio obuoluantur, cum præter orbis totius creationem, hominis lapsum, ac propagatum generis humani semen, quantum ad Christi genealogiam quoquo modo insinuandam sufficit, nil plane de primæa mundi ætate a diuino scriptore paginis consignatum sit. Sed auctor nuper sententia auctor quæ dicta sunt, ab antiquioribus Syris quasi per manus accipit: nec quid omnino fabulosum in his portenditur, quod aliquam lectoris fidè non mereatur, nisi temere hæc quis, ideo fabulosa, quia noua, ideo incredibilia, quia ignota, pronuntiet. Hæc autem de totius orbis inter Noëmi filios diuisione opinio præcipue adstipulatorem Epiphanius in Epiphanius in Auctor ad fin. Adami offi- in Palæstinam in Sceni sorte- tia donata.

Ea inter filios

Semo Calua-

tia donata.

Epiphanius in

Auctor ad fin.

Adami offi- in Palæstinai delata.

Torniell. An- nal. fac. an- g. 930. Salian. ead. ann.

Vnuerſale diluvij mar- bea deua- flit.

pul-

Roma Subterranea

pulehra, cum cæteris, quæ vbique locorum suspiciebantur, ædificiorum molibus cum in modum destructa, ae vastata sunt, vt nullum proflus vestigium inter ipsas fluctuantis orbis ruinas extaret.

^{Offa Adami ne diluvio pereant. Noë nus in arcā infert.}

2 Pie igitur ac sapienter Noëmus in Protoplasti obsequium, solicitam exhibendæ sepulturæ euram egisse dieitur, ne eius videlicet offa, vti aliorum, certo

ac communi naufragio exposita, obliuionis iniuriam subirent, & condigni dispensum obsequij paterentur. Nec vero ab re interim pronuntiandum videtur, si quis Adamum futuram hanc eladem longe ante propletio spiritu præsagientem, de suis præseruandis, honestoque loco reponendis offibus caute posteris testamento indixisse pronunciauerit: vt tantus videlicet homo, qui pie, constanterque de corporum resurrectione cogitabat, eiusdem resurrectionis fidem, dum suo religiose functi longe ante prospicit, posteriorum quoque animis ingereret, commendaretque silentio. Porrò sepulturæ samam primævæ omnium parentis, Noëmi studio pererebusse Basilius diferte assertit; cui Theophylactus consonat. Et quidem concors gentium omnium, loco quātumvis, & moribus dissimilatum, vt infra dicimus, in sepulturæ cultu, quæ cunctorum animis inest, eura & solicitude, id potissimum ab uno eodemque omnium hominum capite, ab Adamo videlicet primum, & a Noëmo deinde, eiusque posteris originem traxisse, & apud singulos illibatae postmodum vim legis obtinuisse demonstrat. Neque vero assertio, quam de patriarcharum offibus lectori nuper præmissus, vt cumque speciosum habeat auctorem, præponenda est constanti antiquorum Iudæorum traditioni, de Adamo videlicet offibus in Hebron sepultis, quam Hieronymus haud semel inculcat, atque amplexitur, vel de Calvaria loco, vt plurimi, & probatissimi quidem Sanctorum Patrum sentiunt, quos affert Malueda de paradiſo cap. 54. & 55.

^{Basil. in Isai. cap. 5. Theophyl. in de c. 19. Cura & cultus funerum in omnes gentes ab Adamo, & Noëmopraelectus.}

3 Certe in perantiquis Sacrarum Paginarum monumentis, frequens admodum ac repetita mortis & sepulturæ mentio incurrit, cuius prima vocis nomenclatio atque origo ab ipso Dei oraculo ad homines deriuasse videtur,

cum post admissum culpæ piaculum, mortis sententiæ Deus Adamum addicens:

In sudore, inquit, vultus tui vesceris pa- ^{Gen. cap. 3.}

ne, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es, quia puluis es & in puluerem reuerte-

ris. Et inter prælara magni Abrahæ gesta

sepultræ potissimum mentio Deo ipso

reuelante recolitur; adde quod Patriarcha, ut potius omnium nobilissimus, qui pri-

mus fidci assertor extitit, Cœmeterio-

rum quoque præcipius merito cultor

extitisse celebratur. Vbi enim amantis-

sima coniuge Sara orbatus est, vir alio-

qui præ cæteris diues, quadringentis argen-

tienti scilicet agrum Ephron ad incurrendum

amissee coniugis cadauer emit: & tunc

primum profanam rem pio ac faero

Cœmeteriorum vfui dedicauit; nce

quidquam antea possedisse legitur, quam

hoc sibi pretio sepulchrum acquisiuisset,

vt Chrysostomus ait his plane verbis:

Hoc primum principium possessionis fecit Pa-

triarcha post Saræ mortem. Vides igitur

Abrahamum incepisse a fine, & primam pos-

sessionem in ultima habuisse; sepultrum scili-

cet, vt cætera quæ deinceps haberet, hoc con-

dimento sciret possidenda, & nullatenus illi

obessent acquisita, eaque mente, & nihil certi-

tius haberet, nihil primum, nihil magis pre-

oculis quam sepulcrum. Hactenus ad rei

propositum Chrysostomus pro sepul-

chro sibi ac suis comparando, Abrahami

studium dignis laudibus commendasse,

visus est.

4 Idem verò insignis pietate vir Saræ,

quam vnice diligebat, funus adeo impen-

se eurasce legitur, vt demortuam plan-

xerit, eiudemque iacturam vberime,

lamcntatus fit, quod Moyles expressis af-

ferit verbis, & eum ab officio funeris sur-

rexisset, enixe Hethæos, vt sepulchri sibi

ius darent, exorauerit; nam luctus &

planctus haud solas designat lacrymas,

quas intimus animi dolor in amoris ac

benevolentiae signum ab oculis elicet,

sed cuncta quæ funebrem ad cultum, &

ad ipsam funeris pompam pertinent, vt

idem aperte Moyles insinuare videtur,

dum de Iacobo quoq; Abrahami nepote,

ac eius funere meminit; tam enim Ioseph,

quam tota simul Ægyptum eundem Iaco-

bus extinctū defluisse describit. Quorsu

vero productæ tot dierum numero lacry-

mæ? quæ ipsi quoq; lacrymabundo iugiter

Heraclito defuissent? Porro vberrimus iste

plan-

Lib. I. Cap. II.

9

Act. Apoll. c.
Jacob non tam mortem filij quam iacturam sepulchridum sibi dedit.

Philo de Is. Seph.

planctus funeris, ac funeralium pompa atque apparatum exprimit: vt liquido Apostolorum Acta de Protomartyre Stephano testantur, vbi dieitur: *Et fecerunt plumbum magnum super eum.* Magni quippe semper fecerat sepulturam recolendas hic Patriarcha; qui cum sibi subdole a filiis Iosephi, quem diligebat, mors renuntiata suisse, magis sepulturam iacturam, vt pote quem deuoratum a belluis iactabant, quam acerbam, miserandamque nati mortem defleuit. Sed Philonem ipsum, si libet, antiquitate pariter ac eruditione Indaos inter scriptores praestantem, & isthac suis enarratem audiamus: *Vbi perlatum est, inquit, ad Jacob commentum illud de absunto à beatis filiis, dolore turbatus obmutuit per longum tempus, tandem repente effusus in lacrymas, velut è fonte uberrimo prorumpentes, plangebat, peclius & faciem percussit, & scissis vestibus lamentabundus talia loquebatur: Non tam mortem tuam, fili mi, doleo, quam si pulchri Iacluram.* Nam si tibi sepulchrum contigit in terra propria, nec mibi defuisse solatum. *Affidissim officios agrotanti ante mortem, impendissim morienti extremas oscula, clausissim oculos, mortuum lauissim lacrymis, extulissim magnifice, nihilque de iustis funebris omnissim.* Atque etiam si peregre defunctus es, dixissim ipsimet mili: *Persolutum est natura debitum; noli tristari: viui habent suas patrias: mortuorum omnis terra sepulchrum est; brevis aut sunt omnes homines.* Nam qui maxime longae fuit, quantum temporis vixit, siud aeternitatem conferas? *Vel si ornatio morturus eras per viam & infidias, lexius fuisset extingui manibus hominum, qui mortuum solum miseri obruisserunt terra, & cadaver tumulassent: ant ut essent crudelissimi, quid amplius potuissent, quam infulti projicere? quem tamen mox viator aliquis preteriens memor naturae communis miseratione talus humasset.* Et infra ad sepulturam beneficium mortalibus magis exaggerandum, nec non mortis & subtratti filio sepulchri memoriam aerius sibi exacerbandam haec subdit: *Quis luelus potest esse maior aut misericordior? vestis pueri ad patrem perlata est: ex ipso non membrum, non frustum, non vel minime reliquie, totum deuorarunt bestie; nihil superest, quod sepulchro inferatur.* Sic ille fortis suum ac natu miserandam deplorabat. Hæc Philo; ex quibus sane, quanti optatum, exhib-

bendumque sibi sepulturæ obsequium antiqui patres aestimarent, & quam moleste eius iacturam ferrent, satis manifeste apparet.

5 Quis verò nesciat conspicere *Gen. c. 35.* hunc sanctitatem virum Rahele coniuge, ipsius Iosephi matre è viuis sublata, vt diuina scriptura edoceat, titulum super eiusdem sepulchrum erexit; nempe, vt Brochardus tradit in descriptione Terræ sanctæ, pyramidem elegantissimi operis, in cuius basi duodecim prægrandes lapides, iuxta numerum filiorum Iacobi dispositi essent; tum vt præclaram eiusdem memoriam hoc monumento posteris commendaret, tum etiam vt, quod Lyranus asserit, omnibus palam resurrectionis fidem protestaretur.

*Brocardus in
descript. Terra
sanctæ
Sepulchrum
Rachele.*

*Tyrannus de
Iacob.*

6 Quis insuper non probe meminicit Iacobi eiusdem, qui in Ægypto defunctus est, cadaver regio plane cultu, ac funebri pompa exceptum suisse, ac sepulchro subinde illatum: quo item honore ipse Ioseph, vt par erat, postmodù elatus describitur. Et quidem ex intensio ac sollicito paradi sepulchri studio, quod vnicuique mortalium naturæ ipsius impulso inest, animarum vtique immortalitatem iure merito argui Cicerio affirmavit: *Itaque, inquit, unum illud erat instrumentum priscum illis, quos Casos appellat Eniūs, non sic excessu è vita deliri hominem, vt funditus interiret: idque cum è multis alijs rebus, tum è Pontificio iure, & ceremonijs sepulchrorum intelligi licet, quis maximis ingenij prediti nec tanta cura coluisseint, nec violitas tam inexplicabili religione sanxisseint, nisi hec sit in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem atque delentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemque vite, &c. Hæc verba Christiano philosopho plane digna, Philosophus getilis pro anima immortalitate contra Atheos, ne dicam aduersus Epicuri sectatores exprefsit, qui paulo post hæc subiicit: Maximum vero argumentum est naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam indicare, quod omnibus curæ sunt, & maxime quidem que post mortem futura sunt. Quibus demum isthac addens, allertam de animarum immortalitate sententiā egregie ad rem nostram confirmat: & animales profris homines, qui aliter sentiunt, luggillat: *Quid sepulchorum monumenta, quid elegia significant, nisi nos.**

*Gen. c. 50.
Iacobi patiar
ehez cadaver
regio cultus
efficeret.*

*Ciceron Tusc. I
Ex sepulcris
immortalitas
an me inno-
t. sit.*

Pieratis officia noorientibus exhiberi conuicta.

Opportuna confederatio ad lanianum dolorem mortuorum suorum suare.

*Iam loc. sup.
zistato.*

*Idem Ciceron
loc. cit.*

ad sepulturam beneficium mortalibus magis exaggerandum, nec non mortis & subtratti filio sepulchri memoriam aerius sibi exacerbandam haec subdit: *Quis luelus potest esse maior aut misericordior? vestis pueri ad patrem perlata est: ex ipso non membrum, non frustum, non vel minime reliquie, totum deuorarunt bestie; nihil superest, quod sepulchro inferatur.* Sic ille fortis suum ac natu miserandam deplorabat. Hæc Philo; ex quibus sane, quanti optatum, exhib-

B futu-

Roma Subterranea

futura etiam cogitare? Hæc Cicero.

Cadavera ab antiquis cur adeo colereuntur.

Herod. lib. 1.

Gen. lib. 1.2.3.

Cass. coll. 15. c. 3. Cuius cadavera ribus exhibeuntur.

Aug. ser. 120. de diu. c. 1.2.

Ægyptij magnificientia sepulchrorum ceteras nationes supererant.

Herod. lib. 3. Diod. lib. 1. Strab. lib. 17. Plin. lib. 16. c. 12. & alijs.

7 Et certe ut propositæ seriem enarrationis prosequamur, cultum singularem cadaveribus, tanquam animarum domicilijs Ægyptij deferebant,

quas nimurum, vt Herodotus ait, esse immortales credebat: quamobrem hæc maxima solicitudine faliebant, varijsque aromatum ac vnguentorum generibus imbuta condiebant, vt a putredine reseruarerent, gratumque ijsdem odorem conciliarent, quadraginta diebus ciusmodi officio, vel septuaginta, vbi opus erat, impensis, vt ex scriptura constat;

& Diodorus Siculus adstipulatur. Cur autem tam profuse examinatorum hominum cadavera ab Ægyptijs condirentur (vt quod veritati consonat, fateamur)

regionis ipsius conditio id præstandum, Cassiano teste, indixit. Cum enim vniuersa terræ ciudem facies haud exiguo anni tempore emergentibus Nili aquis obruatur, mortuorum corpora redolentibus condita pigmentis, in editioribus cellulis recondebantur; ab inundantium quippe aquarum copia humandi officium interdicabantur, nec terræ viscera ad infodienda cadavera perscrutandi facultas suffpetebat. Exicabant itidem Ægyptijs desuntorum corpora, vt hac arte ænea quodammodo redderentur, ipso Augustino teste, eaque patria lingua Gabbaras appellabant, vnde & Glosæ Isidori, Gabbaræ, mortuorum condita corpora. Sed quælo lector, his huc usque ad plenam rerum Cœmterialium notitiam enarratis, ab ipsorum cadaverum cultura, quam inspeximus, ad contemplandam se pulchrorum magnificientiam transeamus; qua ceteris quidem omnibus Ægyptijs nationibus excelluerent. Hi namque cum in priuatis ædificiorum constructionibus parcissimi essent, ambitiosissimi in erigendis sepulchrorum molibus, quibus (si fides scriptoribus adhibenda est) palmarum sibi in toto orbe terrarum iure merito vindicarunt.

Immanissimæ enim hæ substructionum moles potius quam sepulchra, tantæ olim magnitudinis extitere, vt que construæta Regibus sunt, inter orbis miracula adscriberentur, iugiterq; suspicerentur; præter pyramides enim vastis item Colossi, Sphingibus, obeliscis, labyrinthis, palatijs, ac ceteris ciuismodi superbissi-

mis ædificijs decorabantur, quorum descriptione ab historicis posteritati consignata, vix digna creditu, ac fabulosa, prorsus videbatur, nisi qua adhuc extant patentq; oculis, ruinarum vestigia haud dubiam rci fidem conciliarent. Quas

quidem præ nimio magnificentiæ luxu suscipiendo omnium planu sepulchralis moles multis ex causis Ægyptiorum Reges excitabant; quas nosse qui cupit, Plinium & Picrium consulat, ad quos curiosum vltro lectorem remittimus. Cum enim ingenia illa omni disciplinarum genere apprimæ exculta, nil sine mysterio agere consueverint, ad animarum potissimum immortalitatem, corporumque resurrectionem mortalium mentibus ingerendam, inculcandamque id præstiteret. Nam ipse diuinus Plato ex Ægyptiorum cadaveribus, quæ longa post secula solida atque incorrupta persistant, validissimum vtique argumentum ad comprobandum hominis immortalitatem deduxit. Hic quoque (vi breuitati consulam) prætero splendidiores illas, tam artis, quam operis elegantia specabilis excitatas a Regibus Iuda sepulchrorum constructio-nes. Nonne celebris sacris in Paginis recurrit memoria sepulchri quondam David Regi a Salomone filio sumptuofissime ercti: quod in summa a Iudeis iugiter religione habitum, demum sub Hadriano Imperatore sponte, vt Dio rescripsit, in futuræ cladis prodigium corruisse dicitur; ad quod item, vt Hieronimus asserit, suo adhuc tempore Christiani miro pietatis ardore succensi orare consuerant. Nonne aliorum quoque Regum condignis passim præconis monimenta celebrantur, quæ quandoque etiam ad exprimendum excellentissimi operis splendorem Mausolea, extranei deriuacione vocabuli nuncupantur? Vt enim Epiphanius adnotauit, Salomon Hierosolymis splendida Regum Mausolea excitauit, prout David erigenda, construendaque descripsérat, ibidemque ipsamet sacrordotum, iuxta Principum sepulchra, sita olim suisscit affirmat.

8 Fucre autem apud Hebreos peregrinis, quorum ingens erat numerus, crecta publice sepulchra, vel vt septuaginta appellant Polyandria; quo item nomine a

Bellon, sing. obser. l. 2. et de admir. op. aut. q. præf.

Plin. lib. 36. 4. 12. Pier Hieron. lib. 60.

Plato in Phæd.

Ex incorrup- ptis cadave- ribus à Platone immorta- lis anima- infertur.

Splendida se- pulcra Regi Iuda.

Dio. lib. 6. 69. in Adriano.

Hieron. ep. 87.

Epiphanius in Iata de vita omnium propheticarum.

Salomon se- pulcra regum extavit.

Polyandria peregrinoru apud Hebreos sepulchra.

Lib. I. Cap. II.

ii

Catullus.

gentilibus, & Christianis scriptoribus passim nuncupantur, quæ Catullus se pulchreta vocat, hoc est, vbi multitudo hominum plerumque peregrinorum tumultatur: hæc verò a nobis apto magis ac significanti vocabulo Cœmeteria dicuntur, vbi permixtum omnes nulla discreti ratione conderentur. Siquidem sepulchorum vulgi ignobilis diserta occurrit mentio in lib. Reg. & ipsius Ieremiæ Prophetæ: in Euangelica vero historiae celebriis sepulturæ peregrinorum memoria est, in cuius obsequium Ager fugili ex eodem pretio, quo Redemptorem triginta argenteis impius ille proditor Iudas vendiderat, emptus est.

*Ciuitates in
sepulchra mortuorum cœ-
merti sunt.*

9 Cæterum cum olim antiquos apud Romanos lege xi i. Tabularum cautum esset, ne quis intra Vrbem sepulchro inferretur, multiplicita item, vt ex scriptoribus videtur, sepulchra circa Vrbem continebantur; cuiusmodi suæ ad Portam Capenam Via Appia, & iuxta Nomentanam viam. At in Campo Martio, qui extra Vrbis ambitum situs erat, nobilissima antiquis temporibus sepulchra extiterat, vt Appianus affirmat, dum de Sylla corpore ibidem sepulto sermonem habens, vt eiusdem augeat gloriam, *sols ibi Reges, et Imperatores humari conuenisse* scribit. Quem locum Romani (vt testatur Strabo) maxime sacrum, ac venerabilem rati, illustrum virorum, ac fœminarum monumentis conspicuum reddidere. Inter quæ omnium plane augustissimum quondam fuit Mausoleum illud, quod sibi suisque Augustus & se plane dignum extruxerat, cuius ingentes adhuc reliquia conspicendiæ superflunt.

10 Porro Mausolea quæ a Græcis Romani accepisse videntur, vt Pausanias ait, splendidiora quæque sepulchra appellata sunt, nominis nimirum deriuacione a celeberrimo illo sepulchro defumpta, quod inter septem orbis miracula merito adscriptum. Mausolo Regi Cariæ defuncto Artemisia coniux ad perennem viri memoriæ, præcipuorum manu artificium immanni plane sumptu extruendum curauit. Verum cum deinde Augusti Cæsarialis Mausoleum satis superque cadaueribus, monumentisque redundantem, ac præterea fugili familiæ sua peculiaria

*Cœmeterio-
rum vñus.*

*Erga mon-
tuos naturæ
ducuimus quinque
vñus affectum*

*Sepulcra vul-
gi & peregi-
norum quæ
essent.*

*4. Reg. c. 23.
Ier. c. 26.*

*Intra Vrbem
sepelui quæ-
quam Romæ
dum ventum*

*App. de Bell.
Cœm. lib. 1.*

*Campus Mar-
tius sepul-
chris olim
præcipue de-
finitus.*

*Pausanias in
Arcad.
Mausoleum
quid sit.*

*Plin. 36 c. 5.
Agric. lib. 12.
c. 18.*

11 His igitur nunc præmissis, vt de ipso Cœmeteriorum vñu, quod sub huius narrationis exordium titulus præ se serebat, agere incipiamus. Cœmeteriorum loca ad fidelium præcipue humanda, diligenterque condenda defunctorum corpora Christianis quondam vñsi fuere: hæc quippe sepulturæ potissimum, ac quieti eorum, qui in somno pacis obdormierunt, ex primæa sui institutione, vt diximus, destinata sunt. Et quidem, vt singulis hæc nostra perleæturis evidenter pateant, quæ de Cœmeteriorum vñu apud Christianos, ac de corundem origine exponenda a nobis erunt, rem altius, vt ita dixerim, & ab ipso metu institutionis initio repetere opus est. Cum enim singulis sere hominibus, cuiusvis generis ac nationis, barbaris quantumvis atque inhumanis imbuta moribus, id humanitatis a natura insitum sit, vt parentes, amicos domesticos, familiares, ac cæteros, quos vñusquisque viuos dilexit, mortuos quoque peculiari amoris, & benevolentiaz, nedum humanitatis affectu proscquatur; hinc pariter naturæ ipsius magisterio cuiusvis menti inesse vcl ipso experimento comprobatur, vt honorem atque obsequium mortuis deserant, corundem funera solicite curent, studiosamque erga defunctorum corpora operam exhibeant, tum vt debito pietatis munere, natura præmonente, fungantur, tum ne hominum more pecudum inhumata cadavera triste atque horrendum oculis spectaculum exhibere contigeret.

*Duplex curi-
dorum cada-
verum vñus
modus.*

Roma Subterranea

Quid de mortuis Romanorum leges statuerent.

Morui terrae, unde sumptus iure mandatur.

Gen. c. 3.

Deus homini terrae sepulturam præscribit.

Iob. c. 1.

*Ecclesiastes. 10.
nu. 1.
Omnia de terra facta in terram rediunt.*

rum ineolæ, Thrases atque Æthiopes: hoc Chaldæi, Egyptij, Hebrei, & Christiani quoque Hebraeos in hoc potissimum imitati vtebantur. Certe apud Gracos, itemque Romanos vtraque interdum funeris forma ac funeralium ratio ad libitum usurpata sicut, quod vel sola, si exætera nobis ad id probandum, argumenta decesserint, antiquissimæ xi. Tabularum leges a Græcis petitæ fatis aperte testantur, hisec verbis: *In Vrbe ne sepelito, neve vrto.* Verum iam fere apud omnes antiquum sepeliendi ritum, usque receptam humandi consuetudinem, humanitatis æ benevolentia, ne dicam pietatis maiorem præ ferre significatiorem ipsænæ quodammodo humanitatis sensus, quamvis naturæ iura silent, dictare videtur. Quid enim dignius, quid aptius præstari potest, quam vt homo qui primum è terræ sinu, diuino opificio formatus est, qui terreno pabulo vicitat, qui terram calcat, atque inhabitat, ubi demum mori contingit, ipsius terræ visceribus, nativæ cuiusdam ac pretiosi instar depositi commendetur? Quapropter Deus sub ipsa mundi nascentis initia, homini iam propter vetitæ arboris fructum, quem temere decerpserat, obtestata edicto mortis obnoxio, hanc vtique illi sepeliendi formam, ac legem præscriptis: *In fundore, inquit, vulnus tui visceris pane, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es, quia puluis es, et in puluorem reuertaris.* En tibi penalis, atque amaritudinibus plena, humanæ vitæ conditio, en cunctorum viventium fors iugiter deploranda, quæ laboribus ac doloribus innumcris subiaceet: en indicta mortis sententia, quam subtersugere mortalium nemo potest: en demum inferendorum terræ cadaeum singulis hominibus forma ipsius ore Dci præcripta, & nullo vnuquam tempore abolenda; paucis verbis grande negotium peractum est.

13 Quapropter sapientissimis quidem verbis diuinum illud patientiæ exemplar Iob enuntiauit: *Nudus, inquit, egressus sum de vtero matris meæ, et nudus reuertar illuc.* Quibus item respondent illa Ecclesiastici verba: *Iugum graue super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulture in matrem omnium.* Ut enim alio loco Ecclesiastes di-

xit: *De terra omnia facta sunt, et in terram pariter reuertuntur: omnia quippe naturali quodam ordinè ad suum redire principium necesse est.*

Et inde mos olim ille apud Romanos fortasse inoleverat, vt infantes, qui recens nati suis

Aug. lib. 4. de Ciu. Dei. 11.

humis primum ipsa obstetricum manu deporerentur, a qua subinde a patre leuabantur, atque inde apud gentiles Leuana Dea dicta est.

Inde quoque Aristoteles merito inter clementia rerum naturalium terram adnumerat. Inde etiam ex gentilibus nonnulli Terram

Arist. lib. 1. Metaph.

rerum principium dixerat. Quibus egregie consonat Plinius de sepulchro, quod terra nobis exhibit, elocutus:

Et vni, plin. l. 1. c. 63.

inquit, rerum nature partim eximia propter merita cognomen indidimus maxima veneratio.

Nos nascentes excipiit, natos alit, semelque editos semper sustinet, nonissime complexa gremio, iam ab reliqua natura abdicatos, tum maxime, vt mater operiens, nullo magis sacramento, quam quo nos sacros facit.

Ad hoc sepulturæ genus quod homini destinatum est, Philo allusio videtur, dum ait: Hominibus, et omnibus

Philo.

terrestribus animalibus natura magis propriam regionem tribuit, non solum viuentibus, verum etiam morientibus, vt ipsa et primum suscipieret, et à vita ultimam resolutionem.

His insuper rationibus potissima accedit, certa nimirum resurrectionis spes, qua corpus in pulucrem iam resolutum, altiora præserendo mysteria ipso è limo in melioris vitæ sortem

Terra quæ &

quantæ beneficia hominiæ praebet.

His insuper rationibus potissima accedit, certa nimirum resurrectionis spes, qua corpus in pulucrem iam resolutum, altiora præserendo mysteria ipso è limo in melioris vitæ sortem

Philo.

restauroandum omnes iugiter constanter que fidelcs credidere.

Christiani autem inter omnes præcipui a comburendis mortuorum eadætribus, quod rem eiusemodi abhorrebant, perpetuo manum abstinere, tum quia funebris iste

ritus

abolitionem quandam prætendebat, tum etiam quia acerbissimi inter homines supplicij speciem id contemplantibus præ se ferret.

Minutius Pe-

hoc ipsum inter alia ridere, ac nostris frequenter obijcere exca & superstitione olim gentilitas confuevit, vt Minutius Felix his verbis testatur:

Inde videlicet et execrantur regos, et dominant ignium sepulturas, quasi non omne corpus,

Minutius Pe-

et si flaminus subtrahatur, annis tamen et atibus in terram resoluatur, etc.

lux.

Siquidem contra veterem & mclorem, vt mox idem Minutius respondet, humandicon-

sue-

Cur Christia-

ni a combu-

reñis caða-

uerint.

fuetudinem amplexi, Christiani scilicet, mortuorum cadauera non profano gentilium more comburebant, cineresque intra vrnas reponabant, sed integra illa vnguentis delibuta & pollincta, vt infra dicemus, in speluncis & cryptis reseruanda condebant, veteres imitati Patriarchas, Abraham, Ilaac, Jacob, & reliquos gentis eiusdem primates ac principes viros, qui intra speluncas, & in ipsiusmet subterraneis locis sibi, suisque sepulturam elegerunt, immo & ipsius Christi Domini sunus in Euangelio descriptum quoquo modo secari cupientes, quem in eadem spelunca, in qua monumentum in petra excisum fuerat, Sacrum oraculo Paginarum conditum suisse nouimus. At de antiquis Iudeorum monumentis, & de subterraneis praestertim Regum Iudea sepulchris insfranobis agendum erit: vbi prolixius de Iudeorum Cœmeterio, quod Portuensi Via situm est, differemus. Verum quod ad rem praesentem attinet, sepulchra olim extra Vrbem, vel certe in agro, vel in hortis veteres apud Hebraeos extitisse, compluribus saecularum scripturarum testimonij confirmari potest, eundemque plane inorem apud exteras quoque orbis terrarum nationes vsu receptum suisse, celeberrimæ illæ quondam Aegyptiorum pyramides, ac nobilissima id genus alia a scriptoribus passim recensita monumenta testantur. Illud sane apud rerum historicarum peritos exploratum est, Athenis sacram extra portam defunctos effterri consueuisse: apud Sicyonios vero hæc eadem lex vim suam aperte obtinuit, ipso Plutarcho teste in Arato. Porro apud Delios non modo extra oppidi ambitum, sed ipsammet extra insulam mortui deferebantur. Quod item olim apud Romanos xi. Tabularum legibus sanctum suisse didicimus. Hoc utique tam crebræ monumentorum, sepulchrorumque ruiæ, quæ sese intuentium oculis offerunt, & ipsammet demolitorum vestigia ædificiorum, quæ passim ad vias publicas, vel priuatis quandoque in agris dispersa cernuntur, plenam contemplantibus fidem astruunt.

14 Verum enim vero apud antiquos Christianæ fidei cultores non cadaveribus dumtaxat fidelium inferendis recondendisque, sed alijs itidem sacris

pijsque ritibus de more, vt diximus, peragendis Cœmeteria destinata fuere. In his enim locis insontes Christiani diris gentilium persecutionibus exagitati, clam ad Synaxim frequenti eœtu conuenire, vigilias peragere, inibi diuini sermoni verbi auditate maxima a Sacerdotibus excipere, precibus instare, saero baptismate ablui, in his demum erecüs eoram populo aris presbyteri diuina sacramenta confidere, eademque fidelibus impetriri consuevere. Quam laudatissimani Christianorum consuetudinem Clemens vetustissimus Pontifex in Apostolicis constitutionibus exactè expressit; de Cœmeterijs enim ibidem agens hæc recitat: *Conuenite in Cœmeterijs ad legendum sacros libros, & psallendos hymnos pro Martyribus mortuis (scilicet Deo gratias agendo pro impensa Martyribus gloria) & sanctis omnibus, qui sunt à seculo defuncti, ac pro fratribus vestris, qui in Domino mortui sunt, & Eucharistiam Deo acceptam, antypont, id est, Sacrauentum regalis corporis vestri, offerte in Ecclesijs vestris, & in Cœmeterijs, atque etiam cum excedunt è vita, prosequiunti cantu psalmorum, si fuerint fidèles.* Hæc Clemens Romanus Pontifex sacros Romanorum Cœmeteriorum ritus describens. Athanasius quoque in Apologijs ad Constantium Imperatorem, Alexandria Catholicum populum expletis iam ieunijs hebdomada post sacram Pentecosten, ad euitandam pseudoepiscopi communionem, *ad grandum in Cœmeterium abiisse tradit; quod quidem S. Petri Episcopi, & Martyris Cœmeterium suis ex eiusdem Athanasij gestis ostenditur.* Constat insuper ex Diui Chrysostomi verbis Constantinopolitanæ olim Ecclesiæ inorem suisse, vt ipso sacrofæco Paraceues die in Cœmeterium extra Vrbem in coneionem deuotissime conuenirent.

15 Cœmeteria igitur sacris olim functionibus destinata erant, & conuenientibus frequenter Christianis debitus ibidem Deo ac religioni cultus impendebar; atque vt uno verbo omnia complectar, recensita Christianorum Cœmeteria, quorum mentio nunc agitur, latibula prosector erant, in quibus ab omni prorius delicto immunes, apud barbaros tamen iudices, tanquam patriæ religionis perduelles, intensaque

Deo-

Maria que a Christianis intra Cœmeteria obit conficerunt

Clem. lib. 7.
cvi. Ap. Cœm.

Athanasij in
Apolog. contra
Imp. Constantiu-

Cœmeteria
S. Petri Episc.
& Mart.

Chrysostomus
3a. de Parafe,
Cœm., apel.
de cruce
Doxini.

Cœmeteria
Christianorum olim ha-
bitatio.

Patriarchæ
veteres in
speluncis sibi
suisque sepul-
turam elige-
bant.

Hebræorum,
& aliarum na-
tionum sepul-
chri in agro
existebant.

Antiquus
mos extra
Vrbem effere-
di cadavera.

Plutarchus
in Arato.

Cœmeteria
non repen-
dit cantum
mortuus, sed
& facit can-
bus peragen-
dis olim erat.

Roma Subterranea

Deorum, Rcipublicæ, Imperatorumque ipsorum hostes delati ad insectantium rabie ac fœtiam ad tempus declinandum, se se occultabant: cum alij interim, qui Christi fidem nondum palam confessi erant, nec in medium pro religione dimicaturi prodierant, intra abditos terræ sinus ferarum more latitantibus solitare alimenta ministrarent.

Christianis
Cœmeteria &
gentilibus in
terdicta.

16 Hinc autem obtigit, vt cum Imperatores nonnulli de instauranda in Christianos acerius persecutione cogitarent, primum quidem eosdem saeculis Cœmeteria, quò illi studiose conueniebant, arcendos omnimodo eurarent, ne vlla videlicet, editiorum vi exagitatis in vnuu coeundi (quod illi summo pere optabant) facultas suppeteret. Quam certe ob causam quoddam promulgatum fuisse legimus a Valeriano Imperatore editum, quo Christiani gravissimi quidem poenitentiis additi, propriam festari ac colere religionem verabantur, Cœmeteria adire, & saeculos ibidem conuentus peragere. Hæc autem omnia in Proconsularibus Actis, his quidem verbis cunctantur: *Proconsul dixit: Instum est, vt nulla conciliabula faciant, neque Cœmeteria ingrediantur, quod qui facere compelens fuerit, capite plectatur.* Porro lxxc eadem Baronius recitat in Annal. vbi hæc addit: *Quod enim ex conuentus Christianorum, qui edebantur in Cœmeteria, magna fieret ex gentilibus ad Christianam religionem accersio, quorum occasione Romæ persecutio capta est, permotus fuisse videtur Valerianus, ut primus omnium suo edito conuentus fieri, & Cœmeteria adire prohiberet.* Hæc Baronius.

Acclamatio-
nes gentilium
de defun-
ctis Cœmete-
rijs.

Tertullianus
scap. 63.

17 Hæc saera igitur loca Christianis, adire legibus Imperatorum interdictum est. Inde enim apud Tertullianum illæ gentilium Africanorum acclamations de sepulchralibus Christianorum Areis recensentur: *Areæ non sunt, hoc est, Cœmeteria claudantur, destruantur.* Quod sat is quidem comprobari videtur ex sepulchrali quodam titulo Alexandri Martyris, quod apud Callisti Cœmeterium repertum, ut lib. 3. narrabimus, lugubrem illam, ac miserandam temporum faciem, duramque Christianorum conditionem haud obscuris notis exprimit, atque ipsos ob oculos ponit. hæc enim ibi leguntur;

O TEMPORA INFAVSTA,

Quibus inter sacra & vota,

Ne in cauernis quidem saluari possumus!

Quid miserius vita? sed quid miserius in morte?

Cum ab amicis & parentibus

Sepeliri nequeant?

Idem plane Cornelius Romanus Pontifex de Volusiani seu Valeriani persecutione ad Lupicinum Viennensem scribens testatur: *Publice neque in cryptis notioribus missas agere Christianis licuisse.* Et in reenlitis beati Martyris Cypriani actis Pontius eiusdem diaconus editum a Valeriano promulgatum suisse refert, vt nulla Christiani conciliabula facerent, neque Cœmeteria ingredierentur, qui vero fecerit, comprehensus, capite plectetur. Quod quidem hanc ob causam Xysto Pontifici Romæ in codem Cœmeterio contigisse constat, in quo contra Imperatoris editum, a satellitibus fuerat interceptus, vt Cyprianus assertit: *quod item Cypriano in Africa conrigit, qui inde ad Proconsulem plectendus capite, & martyrio coronandus sstituit.*

Corn. PP. 8.
82 ad Lupicin

Acerba in-
Christianos
persecutio.

Acta Cypriani
Mart.

18 Porro de eodem Imperatoris edito, quo Cœmeteria Christianis interdictabantur, apud Eusebium Dionysius Alexandrinus, qui eiusdem vi acriter exagitat exulavit, hæc sibi ab Egypti praefecto obiecta fuisse scribit: *In hac civitate, videlicet Alexandria, non liberum erit vobis versari, sed eritis in partes Libyæ relegati: neque usquam omnino vel vobis, vel alijs quibuscque potestas erit, aut celebrandi conuentus, aut in ea, que Cœmeteria appellantur, ingrediendi.* hæc in actis. At his vestigijs Maximinus quoque dum in oriente persecutionem instauraret, mordicus institit; in primis enim consuetos in Cœmeteria conuentus prohibuit. Gallienus vero cum pacem Ecclesiæ reddidisset, iussit, vt qui religiosa loca, que ad ipsos Christianos spectabant, possiderent, ab illis confessum recederent, & ut Episcopii loca illa, que Cœmeteria nominabantur, integrum adeundi occupandique haberent potestatem. Hæc item a gentilibus per summam iniuriam occupata magnus ille Imperator Constantinus Christianis restituí præcepit hoc promulgato edito: *Loca illa, inquit, que Martorum corporibus honorata sunt, & monu-*

Imperatoria
editus Cœ-
meteria adire
interdictus.

Euseb. L. 7. c. 10.

Euseb. L. 7. c. 10.

Apud Eusebe-
g. Hist. c. 10.

Cœmeteria
Christianis
restituuntur.

Euseb. L. 7. c. 10.

Constantini
editum.

Euseb. L. 7. c. 10.

monu-

Lib. I. Cap. II.

15

Idem lib. 2. de monumenta gloriose illorum è vita discessio-
nis, quis dubitet, quin ad Ecclesias spectent?
 Hæc ibi de sacris Christianorum Cœmeterijs Christianissimus princeps optime
 meritus fanciuit, suamque eorumdem
 cultui operam inter ipsa suscepit religionis primordia dedieauit, vt non tam
 urbem Romam a tyrannide, quam sacra
 Cœmeteriorum subterraneæ Romæ loca
 ab impietate, ab iniurijs, a sacrilega im-
 piorum hominum manu vindicasse vide-
 retur.

19 Quamuis igitur Gallienus Vale-
 rianii filius miserrima patris elade per-
 territus, persecutionem aduersus Dei
 Ecclesiam acris debacehantem repre-
 serit, ac pro Christianis rescribens, eis-
 dem Cœmeteria vltro adeundi facultatem
 concesserit: alij tamen deinde Imperatores
 impijs atque execrandis prædecessorum
 conatus inhærentes, eadem Christianis rursus interdicere ag-
 gressi sunt. Quapropter in beatorum
 Martyrum Chrysanthi & Dariæ actis le-
 gimus, Christianos, qui ad natalitium
 eorundem diem celebrandum in specu
 conuenerant, obstructo a gentilibus
 aditu, ac monte, qui cryptæ imminebat,
 supra eosdem per vim deiecto, eodeni
 plane loco nobilissimi martyrij pal-
 mam sub Numeriano Imperatore anno
 Christi 284. consecutos fuisse.

20 Dum igitur intestina Gentilium
 Imperatorum in Christianos rabies cum
 in modum defauiret, vt ad eosdem stu-
 diose perquirendos, insectandosque, ac
 penitus ex orbe delendos nullum lapi-
 dem non mouerent, varijsque hac de cau-
 sa technis vterentur. Ad id, quod totis
 viribus contendebant, facile, & ex
 animi sententia præstandum, editio proti-
 nus sanxere, ne ad viatum necessaria
 cuiquam suppeditandi aut vendendi li-
 bera facultas daretur, nisi prius emptor
 idolo, quod in singulis plane officinis
 huius rei gratia adseruabatur, gentili-
 um more thus obtulisset, quo execran-
 do inaudita crudelitatis, atque impi-
 etatis adiuento, è duobus vnum Chris-
 tiani eligere cogebantur, aut tempora-
 lem videlicet mortem atrocissimis tor-
 mentis subire, si vera illibataque reli-
 gionis cultum profiteri vellent, aut cer-
 te æternam omni malorum genere refer-
 tam amplecti, si insestantium minis, ac

tormentorum vi deterriti aduersa pro
 Christo pati detrectarent, ac eius abnegâ-
 do fidem, sacrum religionis cultum ido-
 lis, ac dæmoni exhiberent. Has igitur
 inter angustias deprimens constantissimi
 illi athletæ, cum utramque tam corporis
 quam animæ vitam sub uno eodem
 que temporis momento in aperto ver-
 fari discrimine intelligerent, sibi caute,
 sapienterque prospicere cupientes, ad
 sacras quantocuyus Cœmeteriorum late-
 bras confugiebant, veteres potissimum
 in hoc Iudeos imitati, qui, vt inquit
 Dio, *arma & cædes Hadriani Imperatoris*
 metuentes, auxilia sumebant in cavernis sub-
 terraneis, specus fodentes, atque cuniculis
 omnia munientes, vt quoties violarentur,
 liberos haberent ad fugam exitus: inuicem
 quoque subter terram cinculum commea-
 re, specus & subterraneas vias superne qui-
 busdam in locis hiantes, ad ventos & lucem
 excipiendam perforantes. Hæc Dio in Ha-
 driano.

21 Porro in illis, tanquam tuto re-
 cepti loco vna cum summis Pontificibus
 conuentus, vt iam diximus, frequen-
 ter agebant. Plerisque enim ex his,
 dum aerba persecutionum vis reerude-
 sceret, in abditis Cœmeteriorum sini-
 bus vna cum cæteris fidelibus latitasse
 sat nobis ex Martyrum actis explora-
 tum est, & vt cæteros prætereamus,
 quis præstisfis hoc neciat sanctissimos
 vtique Pontifices, Callistum, Vrbanum,
 Pontianum, Antherum, Fabianum,
 Cornelium, Stephanum, & Sixtum hu-
 ius nominis secundum, quorum anibo
 postremi nobilissimo illie martyrio cor-
 onati sunt. His iure merito adjicien-
 dus est Caius, qui sacrorum cultor ac
 inquilinus Cœmeteriorum octo anno-
 rum spatio ibidem delitus legitur;
 & complures item alios adnumerare li-
 eet, vt expreſſe in libro de Romanis
 Pontificibus, & in eorundem actis enar-
 ratur: qui quidem in Cœmeterijs con-
 cilia cogere, baptizare, verbum Dei
 exponere, plebem instruere & confir-
 mare, Episcopos designare, confueris-
 que Ecclesia ritibus instituere, & alia
 id genus munia pontificalia exercere
 consueuerant.

22 Verum cum ab hereticis deinde
 Imperatoribus, aut factionis eorum mi-
 nistris, Ecclesia iterum impeteretur,
 intra

*Cum tempore
 persecutori-
 um ad cœ-
 meteria Chi-
 stiani conflu-
 gerent.*

*Dio in Hadr.
 Imp.*

*Summi Pa-
 tices in Cœ-
 meterijs de-
 licebant.*

*A. SS. MM.
 Callisti, Vrba-
 ni, Pontian.,
 Antheri, Fa-
 bian., Cornelij
 Stephanij, &
 Sixti II.*

*A. SS. MM.
 Callisti, Vrba-
 ni, Pontian.,
 Antheri, Fa-
 bian., Cornelij
 Stephanij, &
 Sixti II.*

A. A. C. P. A.

P. In lib. de

Rom. Pontif.

*Et munia
 Pontificalia
 obeunt.*

*Gallienus
 Imp. Cœ-
 meteria adeundi
 facultatem
 concedit.*

*Alli Impp. ie-
 runt interdi-
 cunt.*

*A. SS. Chry-
 santhi, & Da-
 riæ Mart.*

*Variae geni-
 lia in Chi-
 stianis dete-
 gedis technæ.*

Roma Subterranea

Sub Imperato-
ribus here-
tici Pontifici-
es in Cœme-
terio iterum
concedant.

Biblioth. in
Latero Papæ.

Biblioth. de
Bonif. P.P.

Idem de 10.
Papa ill.

Complura in
Cœmterijs
Oratoria ex-
structa.

Templa super
Cœmteria
Christianis
constructa.

Baron. annal.
vol. 12.

Pet. Ven. 13
ep. 1. con Pet.
vol. 1. cap. 2.

Petrus Apost.
in Vrbe Chri-
sto Templum
extinxit.

intra sacrum corundem Cœmteriorum ambitum summos fessē recipiſc Pontifices ex ipsilinet scriptorum antiquorum monumentis aperte nouimus. Dc Sanctissimo enim Pontifice Liberio hæc Bibliothecarius scribit: *Habitabat Liberius Papa ab Vrbe Roma millario tertio in Cœmterio Nouellæ, iuxta Cœmterium Ostianum, vbi Petrus baptizabat. Ethæc infra: Eadem tempore Pasche baptizauit Liberius Papa in eodem Cœmterio promiscui sexus numero quatuor millia & duodecim, &c.* Et de Bonifacio, qui primus inter Pontifices hoc nomen præstulit, ifshæc idem Bibliothecarius recitat: *Habuit Bonifacius in Cœmterio Sanctæ Felicitatis Martyris Via Salaria. De Ioanne item Tertio Bibliothecarius idem planc affirmit: Tunc venerabilis Papa retinuit se in Cœmterio sanctorum Tiburtij & Valeriani, & habitavit illuc multo tempore, ut etiam Episcopos ibidem consecraret.*

23 Quamobrem cum tot & hi quidem sanctitatis gloria præstantes Ecclesiæ ducas longas interdum moras in Cœmterijs delitescendo trahere cogentur, suumque munus, prout tempus dictabat, studioſe illorum quisque obret, extabant ipsis in Cœmterijs oratoria haud pauca sacrorum vñi mysteriorum pio Christianorum labore, ac studio dicata, quod quidem non modo post redditam Ecclesiæ pacem præstari contigit, cum templo nobilissima super ipsam Cœmteria construenda, eratque suæ, sed tunc potissimum, cum funestissimæ adiuc vigerent persecutionum procellæ; & vt rem altius repetamus, sub ipsam beatissimorum Apostolorum tempora, sacra hæc oratoria extitisse Petrus cognomento Venerabilis, qui Romæ præsens assuit anno Christi 1145. & 1150. vt ipse testatur

Baronius, apertissimis utique verbis demonstrat: *Nunquid, ait ille, per virginis quinque annos, quibus Romæ Petrus Apostolus sedit, absque templo, vel Ecclesia, id est, orationis domo, vel parvo saltem oratorio fuit? Nonne ut geslorum veracium series narrat, si tamen prater diuinum canonem geslis aliquibus effensum d. tis, primus ipse princeps Apostolorum Petrus in Vrbe orbis capite Templum Christi inter innumera gentilium templo construxit. Et iuxta quod beatus, & magnus Papa Leo nobili sermone pronunciat, Tro-*

pheum Crucis Christi Romanis arcibus innexit? Nonne & nos ipsi Romæ positi frequenter vidimus in cryptis antiquissima oratoria, & altaria, qualia eo tempore fieri poterant, quæ ab eodem Apostolo constructa & sanctificata, scuti per successionem fama consentiens, ac celeberrima protestatur, in monumentum tantæ sanctitatis fidelibus ostenduntur, & ab eisdem fidelibus dulcissime & deuotissime deosculantur. Hæc omnia Petrus Venerabilis rex ipsarum testis oculatus, venerandorum Vrbis Cœmteriorum, eorumdemque antiquæ religionis assertor nobilissimus.

Et Cœmteria in Dei cul-
tum ab ipso
dicata.

24 Porro de sacris eiusmodi adiunctis intra Cœmteriorum ambitum, cum persecutionum tempora ingruerent, extrudiſ Bibliotheſarius meminit, dum Fabiani Papæ sub Decio Imperatore martyrio coronati gesta recensit, his quidem verbis: *Hic multas fabricas per Cœmteria fieri præcepit. Cœmteria insuper priſcis illis fidelibus, quorum animis cælestium iugiter meditatio infederat, sacrarū ædium loco sucre, quo certis statisque temporibus, diuinis intensius rebus vacaturi conuincirent. Religionis vero cauſa in Cœmterijs dormiri ac pernoctare Christianis olim solempne erat, nec ullis ducti vanæ superstitionis erroribus, vt quondam Nas. mones Libyæ populi, qui tantam sepulturis reverentiam exhibebant, vt cum de re aliqua dubia iurandum esset, id corundem sepulchra pertingendo præstarent; & cum diuinandum esset, ad maiorum monumenta propius accedebat, vbi vero preces de more effusissent, obdormientes quodcumque per quietem insomnium vidissent, eo tanquam diuino quodam oraculo vtebantur. Celte itidem apud virorum fortium busta hac de causa pernoctabant. Augilar pariter, qui circa Cyrenem degebant, cum nullos præter defunctorum manes agnoscerent, per eos deierare consueuerunt; eosdemque vt oracula, cum sibi opus esset, consulabant, & precati interrim, qua cupicabant, tumulis eorundem incumbentes, pro responsis somnia screabant. Quod & impius Julianus Apostata Christianis aliquando tanquam crimen obiecit: cum enim eosdem videret tā affidue, studiosq; Martyrum sepulchris aduolui, id ipsos perditissimus homo, Iudæorum exemplo, superstitionis gratia,*

Tertull. de
anim. c. 57.

Item Celta-
rum & Angi-
larum.

Iulianus Apo-
stata Christia-
nos supersti-
tions arguit
ob cultu[m]
sepulchoru[m]
Martyrum.

CAP. III.

Gentiles in Christianorum
Cadauera sœuiunt.

*I. 1. 65. ver.
4. edit. septem.
Cyrill lib. 10.
et. in Julian.
Cur sepul-
chris Mart-
yrum cultus
exhibendus?*

præstare afferuit, de quibus profecto il-
lud Ieremia pronunciauerat: *In sepulchris,
& sepeluncis dormiunt propter insomnia; quem
egregie Cyril. is deinde confutauit, di-
gnissimum hoc plane Apostata viro, ac penitus
delirante somnum fuisse pronuncians.* Ne-
que enim Christiani sepulchra Marty-
rum frequente adcolebat adsequen-
dam rerum futurarum per insomnia no-
titiam consucuere, sed orationis gratia,
& ut eadem Martyrum corpora veluti
Christi membra venerarentur: & Iudei
ipſi captandis ex mortuorum tumulo va-
nis huiuscmodi somnijs haud studuere,
nisi postquam a vero Deo, ac religionis
cultu aberrantes, ipsis gentilium erro-
ribus inuolui, ac prophanis itidem fu-
perstitutionibus deseruirc cœperunt.

*In Ceme-
teria velut aly-
la Christiani
per fugiebant.*

25 Ab iisdem pariter Cœmeteria, velut tutissima quādam Asyla habita, exultaque sunt, ad quæ ob pericula, quibus plerumque ad necem quæstū pre-
mebantur, declinanda studiose transfigerent, tutoque suorum corpora defunctorum, ac Martyrum præfertim, sepe lienda deferrēt, cum ab inhumanis hac carnificibus, qui pietatem omnem abiecerant, insepulta relinguarentur, & ultimi supplicij pœna proposita eadem, humari omnino vetitum esset; Christiani qui, cum erga omnes, tumpotiori ipso erga defunctos pietate præstabant, clanculum colligerc, & ad propinquiora, quæ præsto essent, Cœmeteria sub ipsa noctis silentia deferre consueverant: quorum admirandam prorsus pietatem, curam ac studium nullo vñquam tempore intermissum sacris hisce pignoribus perquirendis, recondendisque, aduersus barbaram gentilium impietatem, ac sœuissimam id omnimodo prohibere conantur, nec satis vñquam prædicandam diuinæ prouidentiae vim in-
beatorum reliquijs Martyrum ab omni iniuria è Cælo vindicandis seruandisq; prolixius infra, Deo adiuuante, prolatis quamplurimis in medium exemplis exponere, atque enarrare & ratio exigit, & nostri instituti propositum vltro suadet. A Cœmeterijs igitur ad Christianorum, & Martyrum præcipue cadauera, hoc est ad pretiosa pignora, quibus subterranea Vrbis loca illustrantur, stylum conuertamus.

OVM plane sœuien-
digenus effera ho-
minum crudelitas ad-
inuenit: quippe quæ
in mortuos deservire,
ipsisque cadaueribus

*Insignis gen-
tium crude-
literas in Chri-
stianorum
cadauera.*

palâ insultare nullatenus erabuit, quod
immane facinus natura adeo exhorret:
*Crudelitas enim, vt ait Seneca, minime hu-
manum malum est, indignum tam miti animo.*
Quid enim crudelius, quam vt nec viuis
interdum homines parcerent, nec de-
functis, & vbi exquisitissimæ actum esset
tortentis, ludibrio ac contumelijs in-
sepulta corundem cadauera paterent.
Quod in Hierosolymitana illa clade,
haud satis vñquam deplorata obtigisse
Iosephus ingemuit; dum ipsosmet Pon-
tifices obtruncatos ait, *nudos atque inse-
pultos proiectos fuisse, predam canibus & fe-
ris.* Quam sane barbariem multi dete-
stati, ad sepulchra se prius receperunt,
quam moriendi necessitas incumberet.
Quare Nigrum Peraiten virum strenuissimum a Zelotis captum, ab hac sibi calamitate timentem, cum se extra urbem
duci videret, non iam pro vita, sed pro
sepultura tantum cœpisse rogare in sua
scribit historia. Hæc, inquam, Iosephus
conceptis, vt par est, verbis, tanquam
maximum malorum omnium cumulum,
ac facinus intolerabile prorsus exagerans
cadaueribus sepulturam denegari,
ac ea bestijs proculcanda, vorandaque
derelinqui.

*Seneca lib. de
Clemens.*

*Iosephus l. 4.
cap. 14.*

*Niger Perai-
tes non pro
vita sed pro
sepulturam
occisores furor-
gat.*

2 Hinc iure merito Laetantius Chri-
stianus vtique Philosophus, & Orator
egregie de Pierat ac Iustitia disputans,
in eos inuechitur, qui sepulturam super-
uacaneam afferuat, & n. llam de cada-
ueribus curam gerendam esse pronun-
tiat. Sed ipsius verba excipiamus:
Non defuerunt, inquit, qui superuacaneam facerent sepulturam, nihil que dicerent esse mihi, iacere inhumatum, atque abiectum: quorum impiam sapientiam cum omne humanum genus respuit, tum diuine voces, que id fieri inuent. Et infra crudelitatem erga defunctorum

*Graue faci-
tus, mortuis
sepulturam
denegare.*

*Laet. lib. 6. de
Iustitia.*

C cade-

Roma Subterranea

Vt quisque
sepulturam
exhibet te-
netur.

Cicero Philip.

Cur honor
cadaueribus
habeatur?

Quintil. De-
clamat. 3.4.

Origen. contra.
Celsi.

D.Th. 1.2. q.
32. ar. 2. ad 1.

Cadaueris in-
famia redun-
dat in anima
inde egesta.

cadauerā pērstringens, hæc addit: Non ergo patiemur figuram & figmentum Dei, feris volucribus in prædam iacere, sed reddenus id terræ unde ortum est. Et quanius in homine ignota necessariorum sepulturam nulli ne-gandum munus implebimus; in quorum locum quia desunt, succedit humanitas; & ubique homo desiderabitur, ibi exigi officium nostrum putabimus. In quo autem magis insititia ratiō consitit, quam in eo, vt quod præstamus nostris per affectum, præsterns alienis per humanitatem? Hæc ille. Pictatis autem officiū hoc exhibetur, vt ait Cicero, naturae & humanitati, id est, naturæ humanæ, cuius quisque vel fidelis, vel ethnicus, quantumvis barbarus, particeps est.

3. Quamquam & iure quidem merito Quintilianus, ex affectu, quo quisque se ac corpus suum prosequitur, ac ex timore pariter, quo cuius adhuc viuens afficitur, ne quid triste ac contumeliosum corpori iam exanimi post mortem accidat, cadaueribus aliorum pietatem exhibit: Inde enim est, inquit, ut etiam ignotis cadaueri us humus congeratur, & insepultum quoilibet corpus nulla sepulturatio tam rapida transcurrat, ut non quantulcumque veneretur agrestu. Ad cuius rei proposi-tum faciunt, quæ luculenter Origenes contra Celsum Epicureum de resurrec-tione disputans, haud cadaueribus insultandum, sed debitum ijsdem honorem impertiendum afferit; sic igitur ait: Cer-te humana corpora propter animam, que inhabitauit in eis, præsertim si bona sit, non sunt abijienda: nam & ciuiiores leges iubent illa conuenienti honore funerari, ne si proieciantur tanquam iumenta, iniuria fiat anime egressæ ex eo domicilio. Et infra hæc subdit: Ratio-nales animas honorare nosinque, & earum organa solemni sepulturæ honore dignamur. Meretur enim rationalis anima domicilium, non proi-ci temere sicut brutorum cadauera, & præsertim quod fuit anime bona, ac sanctæ organo suo in certaminibus ysa receptaculum.

Hæc Origenes, Sepuletri quippe honor non soli corpori, verum & animæ bene-merenti impeditur. Et ut optime S. Thomas argumentatur, cum adhuc anima in memoria viuentium vigeat, apud illos irsiam quandam sempiternam subire cogitur, si corpus, cui vnta extitit, haec communi & naturali gratia priuerit: quocirca, ut idem bene inserit, non leuis pa-na indicatur, cum quis à iudice sepultura priu-

tur, & esse inbetur anum esca. Magna enim ex hoc anima ipsa, vna cum corpore iniuria videtur affici, cum naturaliter corporis, cui associata aliquando suit, honorem ac cultum summopere ambiat. Quapropter recte ad rem nostram Augustinus hæc insert: Ex illo humani cordis affectu, quo nemo unquam carnem suam odio habuit, si cognoscant homines, aliquid post mortem corporibus suis defuturum, quod in sua quisque gente, vel patria poscit solemnitas sepulturæ, contristantur ut homines, & quod ad eos post mortem non pertinet, ante mortem suis corporibus timent. Ex quibus satis clare consti-tutur quam grauis sit, quæ cadaueribus eti si nil mali sentientibus, in vindictam tamen anteaæ vitæ ab hominibus contumelia infligitur.

4. Sed ut ad instituti propositum deueniamus: tam acerbo gentiliis quoniam superstitutionibus dediti, Christianos odio prosequebantur, & veluti in publicæ rei, Deorumque hostes eò vsque immanis eorumdem furor in viros aliquo innoxios gravabatur, vt nil omnino intentatum relinquerent, quo funditus illi cum religione pariter ex orbe dele-rentur. Neque vero cruore Martyrum, qui vbique terrarum vberime effundebatur, eorum extingui sitis, nec vllis insatiabilis animorum crudelitas tormentis, quibus passim infantes addie-bantur, expleri potuit. Inhumani enim homines vbi diris, atque inusitatibus Christianos modis excruciatos ad extremum mortis supplicio affecissent, nouo crudelitatis genere in eorum cadauera de-baccantes, hæc in frusta aliquando concidere, cremare, interdum quoque discerpere, dissipare, & in profluentem quandoque proiecere, ac varios, & inau-ditos plerumque modos, ingeniosæ crudelitatis viri exegitare consueuerant, quibus eadem inhumata, vel a feris, vel ab aliis desupererentur: quinimmò, vt sibi res ex voto procederet, adhibitis quoque custodibus in id potissimum toto animi studio contendebant, ne a Christianis Athletarum Christi cadauera, post consummata corundem martyria condigno, ut par erat, sepulchro infenda colligerentur. Quo quidem de-testando facinore, ac barbaræ impietatis adiumento, illud Prophetæ vaticinium longe ante prolatum merito adimpleri vide-

Que penas
sepulcro pris-
uari.

Aug. de cura
promoti. c. 9.

Gentiles ca-
dauera Mac-
terum cum
memoria il-
lorum peni-
tus delere se-
tagunt.

Quæ crudeli-
tatis genera.

videtur: Posuerunt mortalia seruorum tuorum bestiis terre: effuderunt sanguinem ipsorum in circuitu Hierusalem, & non erat, quæ sepeliret.

5 Quod autem a nobis hactenus enarratum est, dæmonis potissimum arte ac impulsu obtigit, qui cum sutura Christiani nominis incrementa prænoscet, sive cultum, abolita Idolorum superstitione, abolendum pariter praesentiret, si quando erga inuictos Christi Martyres venerationis obsequium in orbe inualeaseret, sacras eorundem reliquias ab oculis fidelium proripere, conculcare, disperdere, omnemque penitus cultum, ac memoriam è medio tollere nitebatur. Sed ut validius nostræ vis assertionis scriptorum quoque auctoritate comprobetur, id satis aperte testatur Ionas Aurelianensis Episcopus, qui ista ad rem loquitur: *An necis Pagani moris fuisse, ossa Martyrum, quos diuersissimis mortuum generibus necabant, ne à Christianis honorabiliter sepelirentur, diuersissimis modis occuluisse, aut igne concremisse, aut certe feris aubrisque expusisse. Hoc videlicet per eos, quantum eis possibile fuit, cauentibus immundis spiritibus, ne per cineres sanctorum, augerentur beneficia mortalium, confunderetur pertinacia infideli, & detergeretur dolositas ipsorum, &c.*

6 Quam vero crudeliter, qui gentilium erroribus tenebantur, dæmonis impulsu in sacra Martyrum cadavera insilirent, ex literis præcipue Viennensis Ecclesiae, ac Lugdunensis, quæ ab Eusebio recitatur, liquido potest quiuis vnu coniucere: in his enim post enarrata beatorum Martyrum sub Marco Antonino, & Lucio Vero Imperatoribus certamina pariter & cruciatu, isthac leguntur: *Verum eorum rabies & crudelitas in sanctos non ita exaturata fuit. Nam ab immuni & furiosa bellua diabolo, immanes ille & barbaræ gentes exagitate, vix aut ne vix quidem à furore suo aliquando acquieverunt: immo vero in corporibus Martyrum suam de integro contumeliam operunt & malevolentiam exercere. Et infra: Quæ autem ad nos, videbantur sanè magnum martyrem in se complecti, quod Martyrum corpora humo tegendi nulladabatur facultas: neque enim nos ad hanc rem aliquid afferre præsidij, neque magna pecunie vis eorum animos flestere, neque preces illa ex parte placare poterant, sed nulla non ratione, & via corpora illa erant assidue ab illis obser-*

uata, & id quasim magno lucro deputatum, si penitus inhumata iacerent. Hæc præ-nemoratae nobis epistole legenda exhibent, quibus paulo post isthac adduntur: Martyrum corpora sex dies continuos sub dio intentia, & maxima ignavia affecta, post autem ab impijs illos, & facinoris carnificibus exulta, inq[ue] cineres redacta, in Rhodani flumen, qui illi in proximo defluit, spargebantur, quæ nulle quidem illorum reliquie amplius super terram restarent.

7 Præstat autem hic in studioſi lectoris gratiam adiucere, quæ S. Augustinus de corundem Martyrum cineribus in Rhodanum proiectis in hæc verba describit: *Leginus, inquit, in Ecclesiastica historia, quam Græcè scripsit Eusebius, & in Latinam linguam vertit Ruffinus, Martyrum corpora in Gallia canibus exposta, eorumque reliquias, atque ossa mortuorum, usque ad extremam consumptiōnē ignibus concremita, eisdemque cineres fluui Rhodano, ne quid ad memoriam quælempnique relinqueretur, dispersos. Quid non ob aliud credendum est diuinus fuisse permisum, nisi ut discere it Christiani in confiendo Christum, dum contemnunt hanc vitam, multo magis contemnere sepulturam. Hoc enim quod ingenti sciuita de corporibus Martyrum factum est, scis quicquam noceret, quoniam beatæ requiescerent eorum violenterissimi spiritus, & ut utique fieri sueretur. Reipsa ergo declaratum est, non ideo dixisse Dominum: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, & postea non habent quid faciunt, quod non esset permisurus aliiquid eos facere de suorum corporibus mortuorum, sed quoniam quid facere permisi essent, nihil quo diminueretur Christiana defunctorum felicitas, feret, nihil inde ad se sum post mortem viviū perueniret, nihil ad detrimentum saltem ipsorum corporum, quod minus integra resurget, pertineret. Hæc Augustinus.*

8 Sed ut ad instituti propositum redeamus. Idem quoque Eusebius detestandam gentilium scritatem, & Tribuni cuiusdam Firmiliani Maxis nomine nequissimi quondam sub Maximiano & Maxentio Imperatoribus, immanitatem his verbis enarrat: *Iste igitur, Tribunus scilicet, immanitatem longius progrediens, & rationabilem propriæ bellunam contra nos indies adiungens, adeo extra naturæ leges egressus est, vt inanimis sanctorum virorum corporibus sepulturam impudens inuidet; & propterea cadavera sub dio, vt à bestijs dilaniciantur, nocte*

Martyrum
cineris in
Rhodanum
proiecta

S. Aug.
Euseb. l. 5. c. 1.

In Chri-
stianorum car-
nis a fave-
raria di-
vinitus per
missa poterat

Cadavera
Martyrum
oblecti feris
cusbida ap-
polita, ne a
Christianis
sepeliaatur.

Euseb. Hist.
c. 19.

Roma Subterranea

assidue & interdiu ferrari præcepit. Itaque non ex iuum hominum numerum multorum dierum spatio huc immant, & barbaro manda-to inferuentum cernere licebat: quin etiam alij ex specula & loco edito, tanquam opera pretium fastigi, ne cadavera surriperentur, sedulo obseruabant. Itaque agrestes bestie, canes & aues carnivoræ membra discerpserunt humana, eaque huc illuc disperferunt, & tota ciuitas vndique riceribus, q[uod] sibiisque hominum confusa strit, adeo ut illis ipsis, qui ante ausef-seni inferio animo in nos efficit, n[on] il vngnam crudelius, nihil aspectu horribilis vderetur; neque tam eorum calamitatem, in quos hac admissa erant, quam cum suam ipsius, tum communis parentis nature ignominiam deplorabant. Spectaculi enim humanarum carnium non uno loco deuoratarum, sed vbiq[ue] misere disciolarum (quod omnem diendi facultatem, omnemque tragedie Speciem longe superat) prope ciuitatis portas cuiusque oculus jubiecta fuit. Nonnulli autem membra, cadavera integra, & ricerum partes etiam intra portas se vidisse dixerunt.

9 His merito attexenda sunt, quæ idemque Euæbius recitat de inaudita, prorsus gentilium in Christianos rabie, qui omnem faciendi modum prætergessi, nec sepulchro iam conditis beatorum Martyrum corporibus damna, contumeliasque infligere desisterunt. Porro rem totam hisce verbis enarrantem audimus: Reliquia autem Chrysostomorum multitudine vinculis colligata, & à licoribus sca-phis imposta, in vastum mari gurgitem, fluvioque præceps proiecta fuit. Famulos illos Regis (erant hi ex Diocletiani familia) post mortem decore & celebre funere teiræ mandatos, Imperatores, qui eorum domini putabantur, rursus de integro effodiendos, inque mare præcipitandos sententijs decreuerunt, ne, ut eorum ferebat opinio, Deos esse reputantes, divina veneratione prosequerentur. Hancenus Euæbius.

10 Neque hic interim omittenda sunt, quæ de insana huiuscmodi gentilium barbaric Lactantius Firmianus, his plane, quæ supra ab Euæbio enarrata sunt, conscientia hunc in modum refert: Quis Caucasus, ait ille, quæ India, quæ Hyrcania tam inmanes, tam sanguinaria bestias vngquam adiut: quoniam ferarum omnium rabies usque ad ventre satutatem furit, fameque fedata protinus conquefecit: illa est vera bestia, cuius una iussione funditur ater vbi-

que sanguis, crudelis vbiq[ue] lacitus, & plura mortis imago. Nemo huius tantæ bellue immanitatem potest pro merito describere, quæ uno loco recubans, tamen per totum orbem dentibus ferreis fecit; & non tantum artus hominum dissipat, sed & ossa ipsa communiat, & in cineres fundit, ne quis extet sepulchro locus. Hucusque Lactantius.

11 Sed quæ de barbaris gentilium moribus in sacra Martyrum corpora sequentium huevsque discerimus, eadem nunc præstat exemplis ex corundem Martyrum Actis confirmare. Sequenti igitur capite sermo a nobis institutus de corundem Martyrum corporibus, quæ scris, ignibus, & aquis quandoque tradita sunt, & per varia interim loca omni pietate posthabita miserandum in modum disperla, facinorosorumq[ue] hominum, & ipsiusmet besiarum cadaveribus contumeliose permixta, cum illud potissimum ingenioha hominum impetas crudelitati adiuncta omni studio caueret, ne horum quæ post mortem extant, reliquia, & quod ipsam suadet humanitas, sepulturae traderentur: nonnulla autem ad id comprobandum ex recensendis martyrum actis exempla subiicie-

CAP. IV.

Sepultura Martyribus interdicitur.

Pvd dissitas vbiq[ue] terrarum orbis nationes quantumvis barbaras, haud vngquam mortuorum cadaveribus ex legum præscripto sepultura denegata est: Sunt enim, inquit Chrysostomus, apud mortales omnes ha leges communes, vt qui vita functus est, terra condatur, sepulturae tradatur. Atque has non Gracis, non Scytha, nec si quis illis immanior reperiatur, vngquam leges conuulfit, sed reverentur & obseruant omnes: adeoque sacra, & apud omnes veneratione sunt dignæ. Hæc Chrysostomus. Quæ autem illi feritas, vt Lactantius inquit, quæ rabies, quæ inmania est, lucem viuis, terram mortuis denegasse? Quæ detestabilior, inquā, gentilium

Nulla vngua-natio sepul-tu-ram mor-tu-um de-nega-ti-va.

Chrysostom.
Id. de S. Euæbi.

Lactantius
Firmianus l.5.
cap. 2.

D. Ambro. ep.
ad Valent.
Im. cent.
Symm.

Varia sepe-
lendi apud
varias gentes
ratio.

Lucian. de
luctu.

Quintil. Decl. 6.

Facinorosus
supplicio af-
fectos leperis
diuina lex
mandat.

Cur Hebreis
eadem die
reos depone-
re, ac leperis
lex præcep-
tit?

lium omnium aduersus Christianos su-
rentium iniuria, quā, vt scribit Am-
brosius, ipsos vitales anhelitus inuidisse, &
nullis yfquam negatam defunctis inhibuisse su-
prema commercia sepulchra?

2 Hinc varia humandi rationes,
quæ casdeni apud gentes vsu recepta
suere, Lucianus exæste describens hæc
ait: Sepulturæ rationem in varios dividunt
modos: nam Græci exurit, Persi defodit,
Indus adipe suillo oblitus, Scytha deuorat,
Ægyptius miria condit, & plures alios mo-
dos, corporibus sepulturam impertiendi Sextus
Philosophus in vnum congreſſit. Quapropter
mos obtinuit, vt nec ipsi metu celestissimis
alijsq; hominibus, quibus supplicia vi le-
gū illata suere, sepultura tamen haud um-
quā sublata sit. Inde, vt Quintilianus ha-
bet: In honorem pietatis etiam domati sepe-
liuntur, crucis succiduntur, percussos sepulri
carnifex non vetat. Quod pietatis officiū n
vel ipsa diuina lex inculcat. De fonti-
bus enim plectendis hæc sanxit: Quan-
do peccauerit homo, quod morte plectendum
est, & adjudicatus morti, appensus fuerit in
patibulo: non permanebit cadaver eius in li-
gno, sed in eadem die sepeletur. Ipsi igitur,
quibus iure admittitur vita, vt diuina
lex iubet, haud iure sepultura adi-
mitur. Quod Iosue vel hostibus præsti-
tisse legitur, quippe qui reges bello ca-
ptos, actosque in patibulum, ad vespé-
rum deponi, & sepultura tradi præce-
pit. Moyses autem ipsa legis verba id
præcipientis describens, rationē addidit.
Quia maledictus videlicet esset, qui pen-
debat in ligno, & ne contaminaretur
terra, hoc est, quia cum suppliciorum
omnium maxime execrandum crux olim
haberetur, satis superque opprobrij, &
contumelij illatum reo existimabatur,
si eiusmodi supplicio ob patrata facino-
ra addictus fuisset, neque humani cor-
poris dignitatem decebat, quæ Dei ima-
ginem repræsentat, vt diuturnior in ho-
minum oculis permanaret infamia, cum
que infemptum quempiam in patibulo
relinqui, maximum quoddam præfer-
ret supplicij genus, & immenſe crude-
litatis argumentum, magnam inde de-
decoris notam Hebræorum gens con-
queretur, si more gentium barbararum
sub omnium oculis destituta in cruce
corpora computrescerent.

3 Et certe Iosephus in Antiquita-

tibus Iudaicis, ipsius Moysis mentem ex-
ponens, non solum legis eiusdem verba
ad cæteros omnes extendit, qui legibus
obnoxij cuius mortis supplicio subiace-
rentur, & vel lapidibus, vel gladio, vel
alio instrumenti genere plecterentur, vt
nimirum postquam per totum diem, fu-
nus sui spectaculum exhibuissent, ad
vesperam demum humo inferrentur: sed
ad ipsosmet hostes ejusmodi benefi-
cium quodam humanitatis impulsu de-
uolui afferit: Ne, vt ipse ait, mortuus
quisquam expers terra incens, ultra quam in-
flum est, panas excolueret.

4 Et quidem gentiles ipsi hoc pie-
tatis officium haud vimquam hostibus na-
tura magisterio edocti denegarunt. Cum
enim inter Græcos olim & Persas acris-
ter decertatum esset, & è Græcorum par-
te victoriz palma stetisset, & Pausanias
Lacedæmonio Græcorum militum Imper-
ator nescio quis suaderet, vt Mardonio
Persarum duci talionem rependens,
sic ut ille Leonidæ patrui Pausanias inte-
rempti reciso capite truncum in cricum
egisset, ita Pausanias Mardonij necati
corpus cruci affigeret, magnanimus Pau-
sanias, magnanimus, inquam, se sa-
tum negauit, quod barbaros deceret potius,
quam Græcos. Sic pariter Philip-
pus Magni Alexandri pater deuictis ad
Chæroneam Græcis, his, qui in bello
cediderant, justa funebria exoluit, ac eo-
rundem ossa Athenas transferenda cu-
rauit. Ipse vero Magnus Alexander
post hostiles copias profligatas, cum
suis humandis militibus, qui in prælio
occupuerant, operam darct, Persarum
quoque nobilissimis eundem sepulchri
honorem detulit, ac matri ipsius Darij
permisit, vt quos vellet, patrio ritu se-
peliret. Idem quoque Darij eiusdem
coniugi, quæ in captiuitate deceperat,
Persarum more præstandum censuit:
quinnimo Darium a suis interemptum,
dempta sibi chlamyde, regio plane cul-
tu ornatum officiosa manu tumulo intu-
lit. Innumera plane id genus exem-
pla suppetunt. Sic Turnus apud Virgi-
lium Pallantis a se occisi corpus ad eius
patrem transmittens ait:

Quisquis honor tumuli, quidquid sol: men h[ab]et.
Largior, &c.

Æneas insuper eodē certamine cū Lauru
Messianij filiū transfodisset, hæc protulit:

Et ipsi hosti-
bus sepulture
sus tribuendū
Moyses con-
sulit.

Nec id offi-
cium gentiles
etiam hosti-
bus denega-
runt.

Herod. l. 9.

Q. Curtius l.
3 & 5.

Pieras erga
defunctos.

Aenid. l. 10.

Ter.

Roma Subterranea

----- *Teque parentum*

Manibus ac cineri, si quaest ea cura remitto.
terruis in lib.
to. Aeneas.
*Quippe, vt egregie ad eum locum Ser-
uius adnotauit, ibi Aeneas Latinis suo-
rum corpora interemptorum ad human-
di officium donauit; quia sepulturæ bene-
ficium, inquit ille, debetur vniuersis: quo-
cira consona quidem voce ille apud
Tacitum miles ad rem nostram clama-
bat: Nec hostes quidem sepulturam inni-
dere.*

*5 Et certe iura Romana, quæ ritus
vniuerso orbi præscribunt, punitorum
cadavera quibuslibet ad sepulturam im-
perticendam exposcentibus, haud negan-
da esse sanxerunt. Quamobrem vehe-
menter olim de Flacco Ægypti præsi-
de, ac merito quidem conqueritus est
Philo, quod cum instantibus ipsorum
Augustorum natalitijs, alijsque solem-
nioribus diëbus mos esset, vt corpora
de cruce deponerentur, & ad inferend-
um sepulchro cognatis vltro traderen-
tur, non modo id pertinaciter Flaccus
Iudæis denegaret, verum etiam illis ip-
sis diebus viuos in erucim agi iubet.
Philo item eundem Flaccum vel ex
eo acri orationis stylo perstringit, quod
Iudeos a seditionis vulgo corripi, atque
occidi permisérunt, eorundemque corpo-
ra tota vrbe miserandum in modum ra-
prari, vt nullum quidem ad sepulturam
membrum supereset: hisque
sceleribus in eos longe crudelius saeu-
tum esse pronuntiat in pace, quam si
in bello cœsi fuissent, cum sepeliendi
ipso apud hostes facultas utique sup-
petret. Iosephus item Hebræus Idun aës
& Zelotas co crudelitatis progreßios
fuisse ait, vt etiam Pontifices obtruncatos,
nudos, infepultosque abijerent prædam cani-
bus & feris. Quanta vero Tiberij Imper-
atoris crudelitas in ipsis metu Vrbis Se-
natores quondam extirrit, & quo im-
manis eiusdem furor Deo scelerum vin-
dice progressus fuerit, satis superque ex-
pressit Orosius, dum ait tot numero tru-
cidatos fuisse, vt iam qui magistratum ge-
rerent, magno labore reperirentur, & qui-
dem in vltionem contempti Christi nu-
minis hæc illis obuenisse idem aperte
asserit. Sed illud fato, & crudelitate
acerbius visum est, quod præ ceteris præ-
clarissimi quique viri in Vrbe passim in-
sepulti ad aliorum terrorem iacerent;*

*sed rem totam ex Tacito si libet repe-
tamus: Iacuit immensa streges omnis sexus,
omnis etas, illustres, ignobiles, dispersi, aut
aggregati, neque propinquus, neque amicis ad-
sistere, illacrymare, nec vifere quidem diutius
dabatur. Sed circumiecti custodes & in me-
morem cuiusque intenti, corpora putrefacta ad-
seßabantur, dum in Tiberim traherentur, vbi
fluctantia, aut ripis appulsi, non cremare
quisquam, non contingere. Interciderat for-
tis humanae commercium vi metus, quan-
tumque facit gliseret, miseratione arcebatur.
Hæc Tacitus conceptis utique verbis mi-
ferandam tunc Vrbis faciem, deploran-
damque prorsus hominum conditionem
describens, quibus saeuam post mortem
& ipsum quod naturæ beneficio terra
omnibus exhibet, sepulchrum denegare-
tur.*

*6 Porro quam ingens sit poena se-
pulchro, quod quisque ambit, vbi mors
vitam ademit, carcere, Hegesippus Iu-
nior, vel alius quis, qui floruit Magni
Constantini tempore, scriptor edocuit,
dum truculentam illam Hierosolymita-
num eladem eleganti oratione descri-
bens, sepulturam in illa obsidione in-
terdiem, morte ipsa grauiorem Iu-
dæis extitisse affirmat. Ait enim: Tunc ^{1dem antiqu.}
superstites seiffos ingenuere, quod duriore
pana perirent, sequere seruatos esse, vt vide-
rent cum patria, mul solui etiam leges na-
ture, negari us viuentibus, pacem cuibus,
sepulturam defunctis, criminosam esse miseris-
cordiam, religiosus loco haberi crudelitatem:
volet aliquis defunctum humari, ipse ex-
tinguebatur, & qui defunctum occiderat, in
sepulchrum transferebat iracundiam, vt illi
sepulturam negaret, hunc extinguebat: rur-
sus qui sepulchrum occiderat, maiorem cru-
delitatem circa defunctum exercebat; vt iam
nihil debentem odio, non sentientem supplicia;
soliaret supremo naturæ debito. Iudeos
denique eò adaëtos fuisse refert, vt vi-
uos se inserrent sepulchro: Plerique,
inquit, sibi ipsis loculos parabant manibus
suis, ne deficeret huiusmodi ministerium, at-
que in ijs se sponte condebant, ne mors pre-
ueniret, & sepulchor deesset. Ut igitur ad
nostra redeamus. Innumeris prorius fues-
te, inquieti constantisque animi inter
certamina Martyres, quorum post ne-
cem corpora proiecientes immanes car-
nificies inhumata in publicis foris; ac
vijs reliquerè, cum tamen, vt Tacitus ^{Tac. ann. 15.}
ait:*

*Iura Rom.
punitorum
cadavera ad
sepulturam
depontenti-
bus conce-
dunt.*

*L. 1. c. ult. de
Calau. puni-
l. pbnx. 1. C.
de relig.*

*Philo Iudæus
in Flaccum.*

*Crudelitas
erga cada-
vera.*

*Ioseph. lib. 4.
de bell.*

Orosius lib. 7. cap. 4

*Baron. 1. ann.
35. n. 29.*

*Præclarissimi
quæ viri in
Vrbe interpu-
ti facent.*

*Pana atroc
sepulchra in-
terdic.*

*Hegesippus de
Iudeorum
clade.*

*Iudei in ob-
sidione His-
rofoloyus ne
mortuorum sepul-
chra careant,
vix sepul-
chra intrant.*

Lib. I. Cap. IV.

23

Gregor. Naz.
ora. 23.
ait: *Nec hostes ipsi sepulturam inuident.* Ad quod plane Gregorius Nazianzenus alludens grauissimis quidem verbis expostulare aliquando non dicitur, quod dignissimus quidam Christi martyr sepulturae obsequio carcerit, quae, ut ipse ait, *impis etiam, & sacrilegis hominibus debetur.* Verum ad dignoscendam Tyrannorum, qui per summum nefas id iubebant, impietatem satis nunquam execrandam, hac, quae infra subiicitur, exempla lectori indicat satis crit.

7 In primis autem, ut ab ipso Martyrum principe enarrationis huius desumatur exordium, sacram beati Stephani Protomartyris corpus Principum iussu inhumatam praeterea persutisse Lucianus presbyter verbis hisce testatur: *Exportatus est, inquit, ad Aquilonem foras portam, quae ducit ad Cedar, ubi die, & nocte iacuit proieclus, ut sepulture non daretur, secundum mandatum impiorum Principum, ut a feris consumeretur corpus eius.*

8 Aliorum item Martyrum corpora pari contumelia fuisse affecta, corundem Acta, quae a probatissimis recitantur scriptoribus, indubitate legentibus fidem faciunt: & ut nonnulla intermixta exempla recenseamus; Scentiam hanc reccipere corpora sanctorum Processi & Martiniani sub Nerone. Quintini Tribuni sub Hadriano. Prisca & Cyrillae Decij filia sub Claudio. Gorgonij & Morothel, Primi & Feliciani, Cypriani & Iustinæ, Crispini & Crispiniani, & Quatuor itidem Coronatorum, quorum corpora sub Diocletiano canibus projecta fuisse, corundem Acta contestantur. Beatarum quoque Ruffinae & Secundæ virginum corpora Arcchilaus celestissimus Valeriani minister post inflictam eis tormentorum vi necem, humari, ut mos est, vexit, & quodam in nemore iuxta Corneliam viam decimo ab Urbe millario, quod vulgo Buxo appellabatur, ut noctu nimirum loporum dentibus dilaniarentur, exponi iussit. Luciani item, qui beato Urbano Papæ diaconus ministraverat, sub Alexandro Seuero corpus lacrarium canibus exhibitum fuisse, ut omni penitus sepultura carceret, in actis ciuidem legimus; in quibus etiam ratio, cur ciuismodi gentiles insania adversus Christianos furerent, satis aperte

his verbis expónitur: *Et ecce ministri diabolii inctauerunt corpus B. Lucianu de Tribunali, quod erat iuxta currum, iam mortuum. Sancti quoque penitus non audebant contingere eum, quoniam terror paganorum talis erat, ut quicunque a Christianis per apertum martyrum obijset, nullus ausus esset negre gentilis, neque Christianus eum tradere septuare, sed canibus reliquiebatur ob hoc scilicet, ut videntes ceteri metum haberent, maxime pro causa, qua emulantes dicebant: Ne fibi Christiani propter enucleatum, quod perpeccus est triumphantum, in adiutorium sui erroris dicant Martyrem extitisse.* Idem plane contigit Martinæ præclaræ virginis, quæ sub Alexandro Seuero, martyrio coronata, est: idem Olympiadi, & Maximo sub Decio: Polychronio item sub codem: Pamphilo quoque & socijs: Marcellino Papæ, eiisque socijs: Victori ac Mauro sub Maximino; de quo præsertim hæc in Actis leguntur: *Vetuit Imperator, ne quis corpus eius humaret, sed bestijs vorantibus relinquerebatur.*

9 Porro de sacro Vincentij Leuitæ corpore hæc in eiusdem apud Surium. Actis recitantur: *Projiciatur igitur in canum eius cadaver, neque arborum folijs, aut ala re contegatur, sed feris & volucribus, in eos pro osium sit.* Quicquid enim contra mortuum istum efficere potero, non omittam, ut careat funere ac sepultura. Itaque pretiosissima Martyris reliquie nefario Tyranni edicti projecta sunt, illis asperente, easque custodiante carnifice, pessimumque illi is Dacianis amicis quibusdam, &c. De vencrando item Martyris iniuncti Dulx cadavere, sub codem Daciano isthæc apud Surium descripta habentur: *Projicite, inquit Maximus Praes, illum in vallum al quam, ut sepulura caret, &c. Dc Pelagia item, quæ sub Diocletiano floruit, idem prorsus in eiusdem apud Surium actis in hac verba pericis: Iusit Sancte Pelagie reliquias nulla sepultura honorari. Itaque projecta sunt in montem, &c.*

10 Alijs dem im prætermisis, hac contumelia Romæ sub Iuliano Princeps, Bibianæ Virginis Coristi fide, ac nobilitate conspicua corpus affectum est, quod canibus obiectum in foro Tatri, illæsum tamendiuinitusq; scrutatum biduo iacuit: sed inhumani prorsus homines, qui eiusmodi Martyrum carnificina stadebant, & iugis infontium laniena ac sanguine pascere

*Cur sepeliri
martyres a
gentibus
prohibetur.*

*Cod. S. M. ad
Mart.
Sur. lib. 4. 10.
Aug.
Id. ib.
lib. 3. 1. Iun.
Anast. m.
Marcell.
Sur. lib. 3. 10.
Maj.
Cod. Later.*

*Sur. 10. 1. 22.
Iun.*

*S. Vincentius
Leuita.*

*Sur. 10. 3. 15.
Iun.*

*Id. 10. 4. 4.
Maj.*

*S. Bibianæ
corpus con-
bus obiectu-
diuinitus fe-
datur.*

*Stephani Pro-
tomart. cor-
pus inhu-
matum abducatur*

*Lucian inre-
lat. inuenient S.
Steph.*

*Cod. M. S. S.
Cec. & Vall*

*Sur. 10. 4. 2. Jul.
ib. 3. 3. Maij.
Cod. Later.
ib. 4. 10. Aug.
Cod. V. ill.
Sur. lib. 4. 10.
Aug.
Cod. Lat. Sur.
ib. 5. 16. Sept.
ib. 5. 25. Oct. b
Cod. Patis.*

*Sur. 10. 4. 10.
Jul.*

*Ruffina &
Secundæ cor-
pora in Buxo
supis obiecta.*

*M. Cod. V. At
& Later.*

*Et Luciani
corpus can-
bus.*

*Acta B. Lu-
ciani mart.
apud Sur.*

Roma Subterranea

paseebantur, non Christianorum tantum eadaueribus a serarum dentibus, immo nee quidem ab aiuum rostris parcendum esse deereuerunt. Quod Bibianæ Virginis Aæta, cuius supra memini-
Olympiodor.
in lib. 1. 2.
Cod. S. Mart.
Cod. Valla.
Sur. lib. 4. 23.
Augst.

nimus, hisce verbis confirmant: Nec aues impastas esse voluerunt impij tyranni. Crucibus enim suffixa Martyrum corpora, aubus reliquerunt laceranda. Id quoque testiantur sanctæ Eulaliae Barcinonensis Aæta, & sanctorum Claudiij, Asterij, & Neonis fratrum: de quorum præcipue martyrio, quod Diocletiano contigit, hæc leguntur: In suis Lysias præses: Foris ante atrium hi tres fratres, ut digni sunt, cruci affigantur, & eorum corpora aubus laceranda relinguuntur.

11 Qua igitur ratione non impietatis, non eruditatis redargui posint impij ac detestandi homines? Quibusnam verbis suam excusare eruditatem ausi sunt, qui huiusemodi rem erga infantes frequenter admisere? Quorsum enim hi non iniuste Christianos occidisse dicendi sunt, qui postquam occident, iisdem sepulturam contra ius omne denegabant? Quo plane titulo Ambrosius Maximum Imperij inuato-rem, intercepto eiusdem insidijs Gratiano Imperatore piissimo, atque occiso, cum postea ille a se occisum haud fateretur, licet eidem sepulturam denegaret, atrocissimis verbis hunc in modum perstringit: Allegas quod eum non mandaveris occidi, quem prohibes sepeliri. Poterit igitur credi, quod ei non inuidris vitam, cui sepulturam inuides? Hæc Ambrosius; qui bns item verbis detestanda tyrannorum impietas, qui Martyres Christi haud humari patiebantur, ad amissum retundi ac perstringi videtur. Et sane postquam fratrem Abelem scelestus ille parcieida Cain interfecit, eiusdem cadauer, vt Iosephus ait, studiosè abdidit, rem clam fore putans, & hac quoque ratione in demorum iterum seruens, cadaueri scilicet sepulturam denegando: qua post mortem earere, dignum quidem homine impio suppli-
Hebrei ab
Aegyptiis in-
sepulcram pro-
ciuntur.
Num. cap. 16.
34.
Sic Core,
Dathan, &
Abiron infe-
rni viuos de-
glutij.

S. Amb. ex 16
ad Val. Imp.
Ioseph. I. ant.
c. 3.
Cain occisi
Abelis cadas-
uer abscon-
di.
Job c. 15. v. 22

eris occidi, quem prohibes sepeliri. Poterit igitur credi, quod ei non inuidris vitam, cui sepulturam inuides? Hæc Ambrosius; qui bns item verbis detestanda tyrannorum impietas, qui Martyres Christi haud humari patiebantur, ad amissum retundi ac perstringi videtur. Et sane postquam fratrem Abelem scelestus ille parcieida Cain interfecit, studiosè abdidit, rem clam fore putans, & hac quoque ratione in demorum iterum seruens, cadaueri scilicet sepulturam denegando: qua post mortem earere, dignum quidem homine impio suppli-
Amb. ap. 25.
ad Eccliasim.
Vercellens.
Phil. 1. 3. de-
vir. Moysi.
16.
Ioseph. 4. An-
tiq. 3.
Custodes ad:
hiberne Chri-
stiani corpo-
ra Martyrum
sepelitur tia
decent.

teces loem illum elueulant, decretum, ait, esse à Deo in manus ferri, & ordinatum in efas vulturum. Quod pariter Olympio-

dorus ita exponit: Diuino est, inquit, Olympiodor.
in lib. 1. 2. sancitum imperio, ferro illi vitam eripiendam esse, & à vulturibus consumptum cadauer iacere debere inspultum. Quod quidem certe illius etatis hominibus graue indicatum est genus animaduersionis. Qua poena omnium acerbissima Hebrei olim ab Ægyptiis mulctabantur, vt ipse testis est Philo in Moyis vita. Cum enim seruitus ac tyrannidis iugo pressos misere vitam sibi contingere, eos, inquit, inspultos projiciebant, nec piluerem finentes inicere corporibus, nec lacrymis mortuos profaci. Perditorum quoque hominum eadaueria velut quid abortuum, eundemque odio sum pariter ac onerosum viuentibus, ipse Deus immani hoe supplicij gene-
Philo in vita
Moy.
Deus impios
quandoq; in
scelerum vin-
dictam sepul-
tura priuata
voluit.

re affecit, sepultram iisdem denegando, quod impii Core, Dathan, & Abiron ac exteris contigisse saerarum oracula paginarum narratur, quos humus vi que ad ima deliteens viuentes adhuc absorbuit, & aperto infernus ore deglutiit, dirupta enim terra sub eorum pedibus, vias in infernum defecderunt: quod sat eleganter expressit Ambrosius: Absumpti enim ita sunt, ait ille, vt ab omnibus mundi huic elementis ablegarentur, vt nec aerem haefli, nec celum viu, nec mare taclu, nec terram contaminarent sepulchro: et si eorundem postea animabus in infernum deuolutis, corpora intra terræ viscera subsiderint: si eut & illi, quos ignis a Deo immisissim eadem ratione absumpit: ita enim, vt Iosephus & Philo assertunt, absumpsi sunt, vt ne minimum quidem membrum reliquum efficeret, quod sepulchris posset inferri. Vides igitur, quam deploranda sit eorum conditio, quibus in patratorum scelerum peccatum celum inhibet, & terra denegat desuntis sepulturam.

12 Gentiles igitur Christianos tanquam perditum hominum genus, deorumque hostes, nee viuos, nee mortuos loco consistere ac conqueſſere patiebantur; quippe eosdem, dum viuerent, tormentis quibusvis addiebant; demortuos vero seris exponebant, & vt deinde Martyrum corpora seruie derelicta libere pafcerent, nec esset ullus, qui easdem ad praedam aduolantes aut sugareret, aut prohiberet, & ne a Christians interim sepeliendi gratia eadaueria suripererentur, studiosa dum surit ipsa inter

Custodes ad-
hibiti ne
Christianii
Martyres se-
pelant.

Sur. 10. 4.
Aug. 10.

14. lib. 4. 17.
Aug.

Sur. 10. 5.
Sept.

Corpora SS.
Martyrum
Lugd. & Vié.
gentiles ob-
seruant, ne
sepeliantur.

Euseb. ep. Eccl.
Lugd. & Vienn.

inter feras, ac sanguinem crudelitas cu-
stodes plerumque vel pretio conductos
adhibuit, qui in id potissimum toto co-
natu diu nocte incumberent, quo
Christianis sociorum, qui pro Christo in-
terempti fuerant, non tantum alio cor-
pora asportare, sed & ad illa proprius ac-
cedere, immo vel etiam contingere. fa-
cultas nulla suppeteret. Quod quidem
in plerisque Martyrum actis praestitum
legimus, sed in his præsertim, quæ infra
adnotabimus, sanctorum videlicet Par-
menij, Elimenæ, Chrysiteli, Lucæ, & Mu-
tii sub Decio; de quibus in recolendis
Beati Laurentij actis hæc conscribuntur:
Cæsis autem capitibus corpora proiecta sunt in publicam viam, adhibita custodia, ne quis ea sepeliret. Idem fere in gesu SS. Pauli, &
Iulianæ sub Valeriano Imperatore in-
hæc plane verba legitur: *Erant illorum corpora extra urbem iacentia, cum è loco illo ea tollere Christiani prohiberentur: milites enim ita ut iussat Aurelianus, obserabant, ne quis reliquias eorum auferret.*

13 Porro inter descripta martyrum Cypriani, & Iustinæ acta sub Imperatore Diocletiano, quod modo lectori subi-
cimus, reseretur: *Iacentibus ergo sic corporibus, nemo audebat ea tollere propter magnam gentilium feritatem, & ad supplicia sunda proclivitatem, &c.* Iisdem quoque in actis nobile Theodisti martyrium enarratur, qui cum beatos viros confessim ad supplicium rapi vidisset, huiusmodi crucillitatem summopere detestatus cum hæc tantummodo verba protulisset: *Quam iniuste morti traditi fuerunt sancti, impiorum hominum manu mox dirissime trucidatus sunt.*

14 Verum de custodia Martyrum, caderibus frequenter, ne a Christianis tumularentur, adhibita, pluribus quidem locis Eusebius meminit, sed præmemorata potissimum Ecclesiæ Lugdunensis & Viennensis epistola ab ipso re-
lata legentibus fidem facit, vbi hæc: *Etenim corpora eorum, quos carceris pestifer odor, & cruciatus suffocauerat, canibus laceranda obijicunt, studioseque nocte dieque obseruant, ne quispiam è nostris illa sepeliat:* Tandem vero Martyrum in Amphitheatro interfectorum membra, que nec bestie adhuc vorabant, nec ignis absumperat, partim minutatim dilaniata, partim instar carbonum combusta: *quin etiam securi percussorum capita*

vna cum corporis truncis collecta dies complures similiter militum excubij infepulta custodiunt. Quod vero in memorata epistolâ dicitur per dies quamplures militum ex-
cubij ad custodiendum Martyrum cor-
pora exhibita suffit, et si plurimis id com-
probari queat exemplis, attamen ex mul-
tis pauca sufficient, quæ a nobis hic infra apponentur. In primis enim de

proiecto, in sepoltoque Bibiana corpore

Cod. Vall.

ita legitur: *Cuius corpus iacuit in foro Tauri duobus diebus, iubente Iuliano tyranico, ut terorem incuteret Christianis:* Porro sanctorum Pamphili, sociorumque Martyrum, corpora sub Galerio Maximo dies qua-

*Sur. 10. 3. 1.
Iun.*

tuor iacuisse inhumata eorumdem ex actis comperimus. Necnon quinque dies San-

ctorum Olympiadis & Maximini sub De-

cio, vt in S. Laurentij actis perhibetur:

Totidem etiam dies inhumata SS. Qua-

tuor Coronatorum corpora substitere,

qui constanter pro fidè Diocletiano mar-

tyrium consummárint. Et sacra quidem

Cypriani & Iustinæ pignora sub eodem

ad sex dies proiecta sunt. Veneranda autem Marcellini Papæ, & sociorum exu-

uiæ ad trigesimum sextum diem consu-

to sepultura honore caruerunt, ut in

sociorum martyrio sub Maximiano per-

hibetur.

15 Quoniam vero etiæ custodijs hu-

insecmodi adhibitis nefandum impia me-
tit propositum assequi haud commode

poterant execrandi homines, aliud inu-

fitata crudelitatis adiumentum ex cogita-

runt: beatorum namque Martyrum cor-

pora, vel membratim concisa per varia

dispergere loca, vel alijs facinorosorum

hominum, infideliumque, quin immo &

ipsarummet aliquando beluarum cada-

ueribus commiscere, alijsque modis dedi-

ta opera occultare, & a Christianorum

oculis surripere, ne condigno afficerentur honore, studierunt.

16 Sed quò magis impietas recrude-
scebat, eo amplius erga Martyrum cor-
pora deuota Christianorum pietas exar-
sit. Nonne Romæ Abdon, & Sennen
Persarum nobilissimi, quod Christiano-
rum corpora, quæ passim inhumata proi-
ciebantur, sepultura donarent, Imperato-
ris iussu comprehensi crudeliter necati
sunt? Nonne Irænæus, atque Abundius
ob eam præcipue causam, quia nimis
Beata Concordia corpus, quod in clo-

*Crescente
gentilium im-
pietate in
Martyrum
corpora pietas
Christianorū
erga eadem
crevit.*

*Rom. Bresiar
die 14. Sept.*

Roma Subterranea

Rom. Martyr.
Bedas Acta.
Vñardus 26.
Aug.

Aetas Lour.
martyr.

Sur. lib. 3. 3.
Maj.

Tyranni mi-
natur Chris-
tianis prisa-
tionem sepul-
ture.

Id. lib. 3. 7.
Maj.

cam projectum fuerat, ad humandum quo par erat, obsequio leuauerant, in eandem ipsum cloacam ob exhibiti præmium ministerij demersi sunt? Nonne Iustinus presbyter, qui humandis consimili denotione Martyrum reliquijs indefessam iugiter operam nauabat, ab impijs ideo detentus, & Claudio praefecto oblatus, hæc vltro oblatrantem sibi, vt fertur in actis, audijt: *An putas nos sa- crilegia tua ignorare, que cum similibus tuis profanijs per longa tempora commissisti?* Nonne tu ausus es temeritate nefaria agere contra Deos, & contra præcepta invictissimum Imperatorum; quia sacrilegum illum Laurentium sepiissime diversi, & Romanum militem perditissimum absconde tulisse deprehenderis, & quamplurimos huius nefarie scæcæ tecum pariter absconsos habuisse inclamaris? Hæc in Beati Laurentij actis de Iustino, qui martyribus exhibita feruitutis mercedem, martyrij coronam accepit. Sed nonnulla hic præstat ad rem exempla subtexere, quibus determinata tyrannorum scœuria comprobatur.

17 In actis igitur Alexandri Martyris sub Maximiano coronati, quæ apud Surium leguntur, has illi a Tyberiano Iudice intentatas præ cæteris minas suis se conflat, & quidem his verbis: *Illud velim scias, carnes tuas & ossa per singulas regiones, per quas ego transiurus sum, disipatum iri: & ne mulieres ipsæ aliquid è carnibus tuis & osibus inueniant, quod posse vnguentis odoratissimis perfundant, & vt sanctas aliquas reliquias venerentur, indebo cineres tuos in flumini projici, sive ne vestigium quidem aliquid memorie tue supererit.* Hæc apud Surium. De celeberrimo autem Martyre Stanislao sacra actorum eiusdem pagina isthac legendi exhibent: *Certatum in illud sacrum corpus gladijs, & pugionibus seuiunt, creberrimis ictibus conficiunt, dexteram amputant, caput trancant, deinde reliquum corpus in sexcentas diffacent partes.* Et paulo infra hunc in modum: *Atque bac totius corporis beatæ viri disipatione crudeli non contentus impius Rex (Boleslaus scilicet) inbet membra festa in varijs dispergi partes, vt a bestijs & auibus devorarentur.*

18 At sacris Martyris Hippolyti reliquijs post consummatum martyrij agonem quid sub Valeriano contigerit, eru-

dite in suo Peristephalo canit Pruden- *Prudentius.*
tius, dicens:

*Scissa minutatim labefactaq; corpore frusta
Carpit spinigeris stirpibus hurtus ager.
Pars sumis pedet scopulis, pars setib; hæret,
Parte rubet fides, parte madescit humus.*

Et infra hæc subdit:

*Mærore attoniti, atq; oculis humentibus ibat, *Id. hymn-cit.*
Implebant; sius visceribus laceris.*

*Ille caput nivem complectitur, ac reuerendā
Canitiem mollicōfaret ingremio. (vlnas,
Hinc limeros, strūcasj; manus et brachia &
Et genua, & crurū fragmina nuda legit.*

19 Porro Prouinciarum Præsides,

quippe qui sacris Martyrum corporibus toto animi studio insultabant, vel occultando, vel certe humari eadem prohibendo, ex vna in aliam interdum prouinciam sibi inuicem eosdem Martyres, ac si res ioco perageretur, transmittere consueuerant, eo nimis loci, vbi nulli prorsus Christianorum de facie ac nomine hi, qui transmittebantur, noti essent, eoque portissimum consilio id præstabant, vt nemo postquam pro fidei confessione sanguine laureati Christi pugiles decessissent, nemo, inquam, glorioli funeris curram gereret. Quod quidem sub Diocletiano seuerissimo Christianorum persecutore a Lysia, & Agricolao Præsidibus præstitum, Eustratijs & sociorum acta fidem faciunt his præcipue verbis: *Dum ergo Lysias versans in Sataleon, si hu- ius regionis inueniebat aliquos sanctos viros, & sanctas faminas, post multas interrogatio- nes & tormenta, sub tutissima custodia trans- mittebat ad Agricolaum in metropolim Seba- stenorum, vt ab illo de medio tollerentur, & non sinerentur in sua regione, & nec eorum cognati, & necessarij ullam eorum curram gererent, ne iusta ferent eorum corporibus. Prouincie quoque Præside transmittente eos, qui apud Sebastenos orti erant Sataleon, hoc improbo inter se inito consilio, &c.* En lector quoisque in Christianorum gentem dæmonem persecutorum animos inflamante, deseuitum est, vt fidem, vitam, aërem ipsum quo viuimus, terram, quæ sepulturam exhibet mortuis, & vt uno verbo dicam, bona pariter omnia inuidenter.

20 Haud vero satis visum est superflutionis gentilitiæ cultoribus, tot modis in Martyrum corpora sauire, nisi & hoc ad iniuritatis cumulum adderent, quo spem

Præsides in-
terras igno-
tas martyres
transmittentes
ne ab aliquo
funeris hono-
re afficiantur

*Cod. Varie &
S. Mar. ad
Mart.*

*Oni Marti-
rum facinoro-
rum, & bru-
torum osibus
ne dignoscen-
tis permisit*

spem omnē Christianis præcluderet perquirendi eorum corpora, qui pro Christo ad sanguinem vsq; decertauerant (quod constanti imperterritaque animo aggredi saepe vel morte ipsa contempta consueverant;) vt innocentium scilicet hominū post mortem exunias ipsi facinorosorum eadaueribus aggregarent, & (quod ipse horret animus) brutorum quoq; animaliū ossibus, veneranda piorum ossa inferere, ac inuicem permiscere nullatenus dubitarent. Sed detestandi huiusc facinoris ex approbatis selectisq; historiarum paginis quamplura hic ad rem nostram exempla suppetunt. Ut enim videtur est in gestis sanctorum Vitalis & Agricolæ, qui sub Diocletiano consummati sunt; preiosa corundem corpora, ne a Christianis dnoferentur, inter secula Iudæorum cadauera proiecta, & in corundem sepulchra, quo penitus negligerentur, illata fuere: vbi postmodum a se reparta, honorificèque tumulata suisse D. Ambrosius testatur his verbis rem totam profecutus: *Inter Iudeorum sepulchra reconditi fuerant, ne à fidelibus reperirentur. Christianum igitur confitentes, & pro eius gloria morientes, inter eos; qui cum negauerunt, indecorum sepulcri sunt. Locum autem qui omnes latebat, Christus Dominus noster mihi reuelare dignatus est; ubi ieinujs, & orationibus plures habentes excubias inuenimus tandem pignora martyrum, prout mihi Dominus reuelauerat, tanquam inter spinas rosim legentes.* Huc item pertinere videtur, quod de quamplurimis Christi Martyribus, qui Cæsar Augusta sub eodem Imperatore Diocletiano martyrio coronati sunt, in eiusdem Ecclesia Breuiario his verbis adnotatur: *Et ut tanquam criminofos, hoc est, diuersorum criminum reos, qui in carcerum ergastulis tenebantur, interfici insit, Dacianus scilicet, & illorum corpora Christianorum corporibus congesta aggregari, & omnia simul ignibus cremari.*

Brev. Cesa.
ranc. lxx. 6.

Sur. lib. I. 9.
Ian.

SS. Julianus,
& Celsus in-
ter facinoro-
sus decollan-
turi.

21 De martyribus Juliano & Celsso, qui sub eodem martyrium perpetrati sunt, idipsum in eorundem apud Surium actis, & quidem his verbis expressum repertus: *Hæc videns Praes, conuocans omnes magistratus ciuitatis, iubet omnes custodias perscrutari, & personas iam morte dignas in Amphitheatum intromitti, atque sanctos Dei inter diuersorum criminum reos & sacrilegos decollari præcepit. Nec vero silentio id*

prætereundum videtur, quod de Tharaco, Probo & Andronico, qui sub Diocletiano in agone pro Christi fide ad sanguinem usque iniuncto animo perficte, conscripta eorum gesta perpetuae memorie commendarunt, posterisque legenda exhibent, vbi isthæc: *Sed inuidus quidam & sceleratus index nobis innidens sanctorum reliquias, iubet corpora Martyrum profanis admisceri corporibus, que fuerant interficia a gladiatoriis, decem militibus mandans, ut ea seruarent.*

Sur. to. f. 2.
Cæb.

22 Illud autem execrandum omnino est, quod apud Sozomenum de Martyrum Eusebii, Nestorij & Zenonis reliquijs cnarratur, quæ profanis iumentorum ossibus permixta fuere, ut idem refert auctor: *Reliquia autem ossa, inquit ipse, quæ ignis neuitiam absumperat, ossibus came-
lorum & asinorum, quæ ibi proiecta erant, ad-
miscent, adeo ut per difficile esset ea inter ossa reperire. Nec quisquam interin admirari*

SS. Eusebii,
Nestorij & Ze-
nonis reli-
quiae iuuen-
torum os-
sibus permu-
scuntur.

Sozom. vii. 1. 9.
c. 8.

*Iuliannus Apo-
stata Reli-
quias Marty-
rum promul-
gatus toro or-
be edicibus abo-
lere nictu.*

*Julianus Apo-
stata Reli-
quias Marty-
rum promul-
gatus toro or-
be edicibus abo-
lere nictu.*

*Et ut tanquam
criminofos, hoc est, diuersorum criminum reos,
qui in carcerum ergastulis tenebantur, interfici insit, Dacianus scilicet, & illorum corpora Christianorum corporibus congesta aggregari, & omnia simul ignibus cremari.*

Gregor. Niz.
Orat contra
Iul.

Non iam sanctorum incisorum præcordijs impuros porcos immittent, ut simul & pabulo & præcordijs expleantur. Non iam Martyrum sepulchris igitur admouebunt, ut per eorum ignominiam alios à certamine deterreant. Non iam sanctorum

Consumello
illatae SS. reli-
quias.

reliquias cum ossibus contemptissimis per contemptum permixtas flammis absunt, aut in ventos mittent, ut eos honore talibus hominibus debito spolient. Alludit nimurum Gregorius, dum haec lamentabundus recitat, ad ea, quæ Palestinis sub Iuliano Martyribus contigisse Theodosius tradit his verbis: *Aescalone & Gaze, que sunt Urbes Palestinae, primum virorum facerdotali dignitate ornatorum, & mulierum perpetuam virginitatem professorum ventres discindunt, deinde farciunt hordeo, ad extremum eos porcis devorando obiciunt.*

Theodosius.

*Crudelitas in
Sacerdotum
& virginum
caduca.*

*Rufin. lib. 2.
cap. 28.*

*Sepulchrum
Iohannis Ba-
ptiste à géti-
bus euentur,
ossa cre-
mantur, & ci-
neres disper-
guntur.*

*Item ossa Eli-
si Prophete.*

*Nicephorus
Ap.*

Sur. lib. 2. p. 20.

In lib. in Misop.

quam meaferebat voluntas, vindicarent. Audisti ex Apostata ipsiusmet ore, quam acerbam martyrum ossibus, & Christianorum sepulchris, hie haereticorum, qui saeras adhuc impugnant reliquias, antisignatus cladem indixerit; ad reuocandos nimurum ab inferis rediuiuos abolitos gentilitiae superstitionis errores, & orthodoxæ fidci religionem extirpādam. Sed sanctoru[m] ossium petulantem cōculat, contra impium hominem ē Cælo dicieatum est, & ab his, quibus insultauerat viuus, idem moriens tandem suncastam in Perside plagam accepit, & qui martyribus sepulcri gloriam inuidet, infelix ē bello rediens, atque inglorius vix ad sepulchri gratiā receptus est. Sed hic prestat Gregorium Nazianzenum impij Iuliani funus ē Perside, vbi occisus fuerat, Tarsum Cilicie, vbi se condi iussit, prosequentem attentis auribus excipere: Exagitabatur à populis, inquit, & vibribus publicisque & scurrilibus vocibus. Mimi & hispiones eum ducebant, probrisque à scena petitatis, ac ludibrijs incisabant, eique filie abiurationem, & cladem, vitæ finem exprobrates, nihil denique ex eis non facientes, ac dicentes, que huismodi homines, qui petulantiam pro arte habent, perpetrare conuenierunt: quod tandem Tarsensis cinitas eum excipit, haud scio quomodo & quam ob causam hac contumelia multata. Hic illi templum infame, tumultuque impurus & execrandus, ac ne piorum quidem oculis spectabilis. Haec Nazianzenus in execrandum, ac impium hominem quot verba, tot iacula intorquet, neque haec vna calamitas in patratorum illi scelerum poenam obtigit, sed & alia insuper grauior, eodem teste Gregorio, nam qui Christianos cum viventis, tum mortuos interficiunt, nec loco consistere possunt suerat, eiusdem deinde ossa lieet tumulo illata haud vñquam quiescere per missa sunt, sed terra ipsa insolito tremore ac fragore conœusa, infame illud eadauer sua intra viscera retinere non sufficiens, abiecte ac euomere quid velut prophanum, atque abortuum conata est; sed pertinentem eiusmodi condigne orationis stylo Nazianzenus in haec verba, perstrinxit: Non multum temporis intercesserat, cum impium illum & sacrilegum (neutrope Iulianum) ad Persas vis numinis vtrix allegat; illicque causam disceptat: & quem magnificum, & honoris cupiditate flagrantem transfigit.

Famus Iuliani
Apostoli,
qui honori se
pulchritudine
tvrum iniudicat,
populi
probrii ac ludibrii incidunt.

*Gregor. Naz.
erat. 2. in Ima-
gnem.*

23 Quod vero de sacris Præcursoris Christi pignoribus a Julianu[m] mortalium nequissimo suo ē loco exturbatis iam supra diximus, eadem proglis iniuria ac probro affecta suisce celeberrimi quondam Prophetæ Elisei ossa, Nicephori auctoritate didicimus: acta insuper Artemij a Surio prolixiori sermone relata, haec habent: In civitate quidem, que olim vocabatur Samaria; postea vero & condita fuerat ab Herode, & appellata erat Sebaste, ossa Prophetæ Elisei, & Baptiste Iohannis, ut putabant, è loculis educte, & cum immundis brutorum ossibus commixcentes exsuffserunt, & cinerem in ærem cribrarunt ac ventilarunt. In mania autem sacrilegia, haec impia nefandorum hominum manu perpetrata, fuisset, non Juliani dunitaxat temporibus, sed ipso insuper velut impietatis architefacto iubente ac instigante, haud obscurè ex ijs colligitur, quæ ipsi senier in suo Misopogone narrat, cum dicit: Deorum tempora, ethnici nimurum Syri, restituerunt, sepulchrum vero Attheorum, (sic nominat i.e. pulchra Martyrum) signo à me nuper dato enuerterunt, ita elati & eredi animis, ut selegra eorum, qui Deos violarent, acris etiam,

Eius eadauer
poli sepulcrum
terramoci
excusitur.

*Naz. orat. 21.
in laud.
Arban.*

transmiserat, eudem mortuum reducit, ne missione quidem quemquam permouentem, immo ut mibi quispiam narravit, nec ad sepulturam assumptum; sed à terra, quæ propter ipsius scelus tremore affecta fuerat, excussum & squalue vekementi proiectum in sequentis, vt opinor, supplicij præludium. Hæc in cadauerum effosorem, & sacrarum contemptorum reliquiarum Nazianzenus, sed ad rem nostram si libet redeamus.

24 Neque omittendum hic est, quod Tertullianus in Apolog. adnotauit, eiusmodi videlicet cadauerum effosionem a gentilibus perpetrari in eorum potissimum scrijs, vel potius furijs, vt idem Tertullianus ibidem nominat, confusisse, nempe: *Ipsis Bacchanilibus furis, nec mortuis, inquit, parvunt Christianis, quin illos de requie sepulturæ, & asilo quodam mortis iam alios, iam nec totos auellant, dissipent, distrabunt.*

25 Vides ex iam enarratis, amice. Lector, quoisque insana barbarorum hominum impietas profilierit, vt supra humanitatis officia, quæ hominibus ipsam aliquando feræ præstiterunt, contra fas omne subtraxerint. Ut enim luctuenter insignem Tobiae pictatem in cadaueribus humanis Ambrosius celebrans ait: *Fere hanc humanitatem corporibus detulisse produntur, homines denegantur? Nihil hoc officio præstantius, ei conferre, qui tibi iam non possit reddere: vindicare à volatibus, vindicare à bestijs consortem naturæ. Quam immane igitur scelus, homines humanitatem ipsam exucere, quam filii stres vltro belluaæ humanis præstare cadasueribus naturæ ipsius magisterio didicere.*

26 Et Dæmone quidē infigante, qui Christi, sectatorumque eius virtutem, ac gloriam ferre non poterat, beatorum Martyrum corpora post tormentorum superata certamina a carnificibus eiusmodi supplicio addicta fuere. Ut enim acri orationis stylo inuehitur Chrysostomus in quoddam simulacri Apollinis, quod in Daphne olim colebatur, exhibitum Iuliano Imperatori responsum, vt inde videlicet celeberrimi Martyris Babylæ reliquias quantocuyus exturbaret, quarum vi dæmon obmutescere coactus, in gloriis inter idola remanerat, euidemque oracula a confluentibus solicite requisita præpediebantur: hæc autem sunt

verba Chrysostomus: *Quid scelestius his Chrysostom. 10. de S. Bas.*

mandatis fieri possit? insolitas dæmon sepulchrorum expoliationis leges inuehit. Quis unquam mortuos eiectos audivit? Quis anima destituta corpora sedibus pellit: iussa videt, quemadmodum hic imperauit, & communes naturæ leges funditus euerit? Sunt enim apud mortales omnes hæc leges communes, vt qui vita funeris est, terra condatur, sepulture tradatur, ac sinu magna omnium matris obuoluantur: dæmon autem sublata persona, communia naturæ dogmata palam oppugnat. Hucusque Chrysostomus detectandam Iuliani impietatem, irritosque ipsorum damonum conatus disertissimis verbis perstringens: ex quibus palam fit lectori, dæmonis plane impulsu beatis Athletarum Christi cadasueribus ab Apostata nequissimo, licet res illi haud ex voto contigerit, vt iam diximus, bellum suisse indictum: sed ad vltiora progrediamur.

CAP. V.

Martyrum corpora igni traduntur.

A PUD genitiles, qui insensi ingiter Christianorum nomini extitcre, in modo illud positum suit, vt Christi Martyres, eorumque corpora igni absumenda tradarent; quod in pluribus, quæ passim leguntur, eorumdem actis, tum ipsorum iusso persecutorum, tum prompta ministrorum manu præstitum fuisse nouimus. Cum enim illi Christianos omnes magos esse arbitrarentur, magisque incantationibus, ac dæmonum præstigijs dementatos mira quæque ac portentosa eosdem patrare affirmarent, pena alioquin magia sectatoribus, legum tenore inficta, ignis videlicet, in eos animaduertere consueuerant. Hac vero olim pena Deo æquissimo scelerū vindice Iofias Rex ille Iudeorū pietate, ac religiosis zelo præcipuis sacerdotes sacrilegos nec non idololatras æmulando ad posteros transmissio exēplo affecit. Tulit enim, iuxta id quod longe ante prænuntiatum fucrat, eorūdemē sepulchris ossa, & vt Scriptura testatur, super altare combusit, & su-

Dæmon com munium na turæ legum oppugnator.

Christianitatem quam venienti pena ergo ab Euthenio afficiuntur.

Pauli, C. 14. sententia 23.

Iofias Rex Iudeorū idololatram ossa in altari combusit.

4. Reg. 23.

Festis Baccha nibus Christianorum cadauerum effosio nisque in cultu gen tibus affolentur.

Tertull. in Apolog.

Ipse me ferre humanitate erga cadasuerum superant gentiles.

S. Amb. lib. deo Tobi. 6. 1.

Idolum Apollinis S. Babylæ mart. reliquias & Daphne excusaria iubet.

Roma Subterranea

Sacrilegi ho-
mines signad
dicuntur.

Reg. 4. c. 23.

*Cur Marti-
res à gentili-
bus ad ignem
condenna-
rentur.*

Euseb. lib. 5. c.
1. in fine.

*Christiani gra-
uer dolent
corpora mar-
tyrum iugibus
absumunt.*

D. Aug. de cu-
ra poli mort.
c. 8.

super excelsum, quod Ieroboam fecerat in Bethel, & polluit illud, cum tamquam intactum profus Propheta illius tumulum subsistere voluisse, cuius voce, vel ut melius dixerim, diuinitatis oraculo, quod Iosias tum demum praesul, ipsamet Deus multa ante secula praedixerat. *Venit, Scriptura loquitur, vt vir Dei de Iuda in sermone Domini in Bethel, Ieroboam stante super altare, & thus iacente; & exclamat contra altare in sermone Domini, & ait: Altare, altare hac dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui David Iosias nomine, & immolabit super te Sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendent, & offa hominum super te incendet.* Enim vtrix poena, cui sacrilegi homines, & qui idolatriam sectantur, diuino impellente numine subiectiuntur; zelus Dei prius Regem inflamat contra idolatriæ inpietatem, & dum sacro igne super altare prophanorum hominum offa incendit, gratum, acceptumque Deo sacrificium offert in odorem suavitatis.

2 Hoc tamen in Christi Martires animaduertendi genus, eam praesertim ob causam adhibitum est, ne venerandas corundem reliquias, quas audie requirebant Christiani, scilicet pulchro recondere, religiosoque, vt par erat, cultu profecti, qui valerent, quod iudem summopere præoptabant. Martyrum enim memoriam ac cultum omnem, corundem absumptis igne corporibus, se abolituros perperam rati gentiles, in id totis viribus contendebant: hac vna enim permoti causa, vt Eusebius ait, se Christianorum cadauera vastare, comburere, demergere nequissimi homines profitebantur, eo nimis conflagrari proficiebantur, nec absumentibus.

3 super excelsum, quod Ieroboam fecerat in Bethel, & polluit illud, cum tamquam intactum profus Propheta illius tumulum subsistere voluisse, cuius voce, vel ut melius dixerim, diuinitatis oraculo, quod Iosias tum demum praesul, ipsamet Deus multa ante secula praedixerat. *Venit, Scriptura loquitur, vt vir Dei de Iuda in sermone Domini in Bethel, Ieroboam stante super altare, & thus iacente; & exclamat contra altare in sermone Domini, & ait: Altare, altare hac dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui David Iosias nomine, & immolabit super te Sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendent, & offa hominum super te incendet.* Enim vtrix poena, cui sacrilegi homines, & qui idolatriam sectantur, diuino impellente numine subiectiuntur; zelus Dei prius Regem inflamat contra idolatriæ inpietatem, & dum sacro igne super altare prophanorum hominum offa incendit, gratum, acceptumque Deo sacrificium offert in odorem suavitatis.

occisi fuerant, in dilaceratione membrorum suis, in conflagratione ossium, in dispersione cinerum, miseria nulli contingere; istos tamen, qui nihil eorum sepelire poterant, magna miseria cruciabantur: quia nullo modo illis sentientibus, ipsi quodammodo sentiebant, & ubi iam illorum nulla erat passio, erat istorum misera compassio. Hec Augustinus, dum illatas martyrum, cadascribus contumelias amarissimis verbis deplorat.

3 Insignem vero Christianorum erga beatos Martyres pietatem luculenter Chrysostomus describit, piaque Antiochenorum studia commemorat, qui vt corpora Romanorum militum Iuuentini & Maximi in eadem ciuitate sub Iuliano Apostata coronatorum, officiose è carnificis manibus abrepta, condigno honore colerent, quavis subire pericula non dubitarunt: Post beatam, inquit, illam cædem, quidam etiam cum salutis periculo, athletas illos optimos rapuerunt, etiam ipsis viuis Martyres, vt eorum reliquias curarent decenter. Nam quamvis non occidebantur, optarent tamen mori potius, quam vt corpora illa relinquenter inhuma. Verum quoniam non est consilium contra Dominum, haud destitit quandoque Deus miris utique modis aberrantes a recto rationis tramite mortaliū cogitationes, & consilia gentium eludere, & Martyrum reliquias ab omni iniuria vindicare, vt ex apponendis infra exemplis constabit.

4 Acturi igitur de Martyribus incendio absumptis, ab iis potissimum narrationis exordium facianus, qui iure merito innumerabilium Romanæ Ecclesie Martyrum duces, & primitia fuere; hi quippe apud Neronem de Vrbis incendio per calumniam delati, vario mortis genere, sed flammarum praescritum supplicio, eodem iubente affecti sunt. Quorum illustre martyrium ex Cornelio Tacito, licet insenso Christiani nominis hoste, in Martyrologio Romano eiusmodi notis exprimitur, & quot verbis, tot pariter victoriae palmis ac trophaeis decoratur: *Rome commemoratione Sanctorum plurimorum Martyrum, qui sub Neroni Imperatore de Vrbis incendio per calumniam accusati, diverso mortis genere ab eodem iussi sunt, seuisimè interfici: quorum alij ferarum tergis contecliti, laniatibus canum expostiti sunt: alij crucibus affixi: alij incendio traditi, vt ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis deferirent.*

Antiocheno-
rum studium
in humaudis
corporibus
SS. Iuuentini
& Maximini.

D. Chrysostom
in SS. Iuuentini
& Maximi.

Deus vanas;
gentium con-
fusum diffidat.

Christianis sub
Neroni de-
Vrbis incen-
dio falso ac-
cusati varijs
suppliciis affi-
ciuntur.

Tac. Annal.
lib. 15.

Martyr. Rom.
24. Iuh.

uident. Erant hi omnes Apostolorum discipuli, & primitia Martyrum, quas Romana Ecclesia fertis ager Martyrum ante Apostolorum neminem transmisit ad Dominum. En primus militum Christi in Urbe flammis interemptorum triumphus, ut vere possent exultabundi iisdem verbis Proverbiorum sibi ob partam victoriam gratulari & concinere: *Transiimus per ignem, & eduxit nos in refrigerium.*

5 Post inuitos autem Christi athletas, quos haec tenus memorauimus, igni quoque traditus suisse legitur praclarus ille Polycarpus Smyrnensis Episcopus, & beati Ioannis Apostoli discipulus; qui cum in Amphitheatro sub M. Aurelio, & L. Commodo coniectus in ignem suisset, & ab eodem nil prouersus laceretur, gladio tandem confosilis, gloriose Martyr pro Christo oceubuit. Eius tamen corpus, Iudeis postulantibus, iterum igni traditum est, ut penitus absumereatur, nec pignus optatissimum Christianorum venerationi pateret. Insigne vero, ac satis nunquam celebrandum beatitudinis eiusdem Martyris certamen a Smyrnensi Ecclesia luculento sermone deferatum his plane verbis Eusebius recitat: *Nam certi homines Nicetum patrem Herodis, Dalie fratrem submonebant, ut Praesidem exararet, ne corpus eius cuicunque daret, ne Christiani, inquiunt, Crucifixo illo derelicto, hunc venerari inciperent. Atque haec Iudeis submonebantibus, obnoxie que instantibus aggressi sunt. Iudei autem nos, quibus in animo erat illum ex igne eximere, accurate obseruabant. Censor autem cum videret Iudeos instare contenterit, corpus Martyris in medio ponit, & ut genitum mos fert, igne comburi iubet.*

6 Martyres insuper quamplurimi sub Seuero Imperatore in Africa palis alligati suum inter flammatum globos consummauerunt martyrium, ut videre est apud Martyrologium Romanum. Ex quo factum est, ut tunc temporis Christianos Sarmentitos, & Semaxarios ignorinia causa appellarent; quia ad semianxis stipitem reuincti sarmendorum ambitu crudeliter exurebantur, Tertulliano cuius rei teste in suo Apologetico. Ex quorum numero Martyrum suere Iucundus & Saturninus vna cum Artaxio, vt Acta SS. Perpetuae & Felicitatis nuperime in lucem edita legenti fidem faciunt.

7 Potamidenam vero una cum ma-

tre post exquisita quaæque; ac inaudita tormentorum genera, quib[us] is eius fides tentata est, igne comburi sub eodem Seuero iussam Eusebius refert, eodemque

ex Martyrologio comprobatur. Porro Julianus vna cum Euno famulo, Maearius, Neron & Isidorus, Decio imperante ob fidei confessionem exusti fuerunt.

Inter hos Nemesis eodem sub Decio Imper. vna cum latronibus igni addictus martyrum compleuit; & ne eiusdem cineres feligi possent, facinorosorum hominum einerbis permixti sunt. Plurimos item Martyres sub Valeriano flammis iniectos suisse Cyprianus in suis epistolis narrat. Quod mortis genus tres illos inuiti animi Martyres, Fructuorum feliciter Episcopum, Augurium, & Eulogium diaconum sub Imperatore Gallieno, & alios sexaginta duos, vel,

ut in Martyrologio legitur duos & septuaginta; ad comprobandum fidei veritatem magna alacritate & constantia percessos suisse, compertum satis est ex actis nobilium Persarum Martyrum Marij & filiorum prolixius a Surio recitatis. Idem vero Marius & filii eodem sub Claudio igne cremari iussi sunt, ne sepulturam videlicet post martyrij agorem consequerentur. Eandem mortis in Aegypto sententiam exceperunt Claudius & Dioscorus sub Numeriano Imperatore. At sub Diocletiano innumeri pene reeuentur Martyres, qui flammas consumpti in celum euolarunt, inter quos Anastasia virgo Romana praepucie eluxit, Irene pariter virgo, Peleus, Nilus & Elias Episcopi Aegyptij una cum pluribus clericis, Artemon presbyter, Menna Aegyptius, de quo Martyrologium & Surius. Præmemoratis vero Martyribus nobilis instar coronæ accedit copiosa Nieomediensium Christianorum multitudo, qui tunc ad celebrandum Natalitium Domini diem in Ecclesia conuenerant: quorum triumphus inter flammorum globos luce ipsa clarior redditus his plane verbis a Martyrologio Romano contemplandus proponitur: *Nicomedia passio multorum millium Martyrum* (in Menologio Graeco legitur viginti millium) *qui cum in Christi Natali ad Dominicum conuenissent, Diocletianus Imperator ianuas ecclesie claudi insit, & ignem circum circa parari, tripodemque cum thure pre-*

Series multorum Martyrum qui per ignem coronati sunt.

Martyr. 4.
Kal. Ian.
3. Kal. Mart.
8. id. Sept.
19. Kal. Ian.

14. Kal. Mar.

Cypr. ep. 35.
Martyr. 5. id.
Aug. "

12. Kal. Febr.

5. Kal. Mart.

Surr. 14. Feb.

Martyr. 5. Kal.
Mart.

8. Kal. Ian.

Non. April.
13. Kal. Octob.

8. id. Octob.

Martyr. 8.
Kal. Ian.

Surr. 16. 6. 9.
Nov.

Martyr. Rem.

Viginti millia
Martyrum
Nicomedia
cum Templo
edebuntur.

Roma Subterranea

foribus ponit; ac præconem magna voce clamare, ut qui incendum vellent effugere, foras exirent, & Ioni thus adolerent; cumque omnes una voce respondissent, pro Christo se libenter mori, incenso igne consumpti, eo die nasci muerunt in cælis, quo Christus in terris pro salute mundi nasci dignatus est. Hæc ex Martyrologio.

18 Quoniam vero ipso Diocletiano, cui par & in Imperio consors, haud morum tamen crudelitate impar Maximianus extitit, permulti quidem Christianorum sub eodem flammis item exagitatati leguntur; vt in Phrygia Adaucus & cum eo omnes vrbis viuis eiusdemque ciues, de quibus Martyrologium Romanum his verbis meminit: In Phrygia sanctorum plurimorum Martyrem vrbis viuis Cittatum, quorum dux erat idem Adaucus, qui cum omnibus Christiani essent, & constanter in fidei confessione persevererent, a Maximiano Imperatore igne consumpti sunt. Quorum nobilissimum certamen describit Eusebius, & Nicephorus. Eorumdem Laetantius quoque memoriam repetit, laudibusque celebrat, dum suam ipsorum gentilibus exprobans scutitiam, ait: Vniuersum populum cum ipso pariter conscientiulo concravauit. Idem supplicium Cyriaca virgo passa est, de qua Romanum pariter Martyrologium 10. Maij. Eodem supplicio affecti sunt Alexander miles, & Antonina virgo, de quibus hæc apud Surium habes. Itch quidem dignissima: Furore percitus Festus, accendite, inquit, in fouea pyram vehementissime, & isti celeriter in illam coniunctur. Fecerunt milites, quod iussi fuerant, & Festo id factum retulerunt. Tum ille immisericors Praeses iussit militibus Martyres ipsos pice illinire, & in pyram coniucere. Fecerunt ipsi quod Praeses iussirat, & Alexandrum & Antoninam illuc coniecerunt. Iussit autem Praeses & aridam pyram supra pyram imponi, vt illi omnino comburerentur; atque vi ipsorum ossa in cinerem redigi possent. Iussit deinde foueam ipsam obrui, dicens: Ne mulierculæ istorum ossa colligere posint, sicut mos est Christianis hominibus facere, &c.

9 Hadrianus quidem etiæ una cum viginti tribus martyrium crurifragio consummavit, eius tamen sociorumque corpora flammis addicta sunt, quo illustrior eorumdem memoria fieret, vel ipsos inter cineres rediuiua, de quibus isthac in-

Aditis: Maximianus autem iussit corpora eorum flammis exuri, dicens: Ne forte veniant Galilei (sic enim appellabat Christianos) & tollant ea, &c. Theodorus denique miles, & Ennata virgo sub eodem Maximiano Imperatore ad optatam martyrij palmann, medios per ignes nobili adauerti triumpho victores in Cælum aduolunt,

quibus Adibus diaconus sub Licinio adnumerandus est. Sub impio autem Iuliano ac nequissimo Christianæ fidei defertore, flammis crudeliter absorpti sunt præ ceteris Manuel, Sabel, & Ismael, in quos barbarum hanc prolatam ab illo fuisse sententiam legimus, vt nimirum post multiplicita, horrendaque tormenta transuerberati gladio vitam finirent, & statim deinde rogus quam maximus accenderetur, in quem corum corpora proiecirentur, vt ne puluerem quidem Christianis extrahere licaret, etiæ tentare id vltro voluisse. Sub Iuliano item

Apostata, qui contumeliosæ sacrorum signorum dispersioni, summa, qua præditus erat, animi seritate enixe operam dedit, haud imparem crudelitatis modum in Eusebium, Nestalium, & Zenonem martyres exhibuit fuisse Sozomenus resert, qui isthac in facinoris eiusmodi detestationem habet: Ut vero eos

disciperant, & corpora ita confragerant, vt cerebrum in terram efflueret, extra Vrbem deducunt ad locum, in quo animalia expertiarum mortua projici solent, atque accenso rogo, eorum corpora comburunt. Pollicem narrationis loco subtexendi, & condignis laudibus excipiendi sunt Elpidius ordinis Senatorij, Philippus Episcopus, Seuerus presbyter, Eusebius, Hermes, & ceteri, qui sub eodem Iuliano, alijisque sequissimis Imperatoribus per ignem transentes in refrigerij locum mirabiliter educti martyrium consummarunt.

10 Quis interim, vel obiter saltam amice lector, quoniam flamarum, quibus martyres excruciat sunt, mentio incurrit, quis, inquam, torus ingemiscens non meminerit, crudelitatis dicam, ani

impieatis, qua contra Dei Ecclesiam furens impurus æque ac impius Henricus Octauus Anglorum Rex, Catholice que fidei ac religione acris moribus, ma

nibusque bellum indicens, sanctissimum Archiepiscopum Thomam Cantuariensem; qui quadringentis ante annis sub

Henri-

Integra ciuitas in Phrygia proper fidei a Maxi-
miano Imp. incenditur.

7. Id. Febr.

Euseb. lib. 8.
e. 23.
Laetantius
lib. 6. c. 11.
Nicephorus
lib. 5. c. 10.

14. Kal. Jun.

Sur. 10. 3. 3.
Maij.

SS. Alexan-
der, & Anto-
nina pice illi-
ti combusi-
funt.

Sur. 10. 5. 8.
Sept.

S. Hadrianus
cum locis
post crurifra-
gum crema-
tus.

Prid. Non.
Sept.
Id. Novemb.

17. Kal. Dec.

25. Kal. Jan.
Sur. 1. 3. 17.
Jun.

Corpora. SS.
Manuel, Sa-
bel, & Ismael
a Iuliano
Apost. igni
adjudicantur.

Sozomen hist.
lib. 5. c. 8.

Martyr. 16.
Kal. Dec.

14. Kal. Nov.

Sur. in hist.
ann. 1537.

Henric. VIII.
Rex Angl. S.
Thomae Can
tuarien cor
pus è monu
mento extra
hi damna ri ac
concremari
iubet.

Sardor. d.
schol. Angelic.
Bull. Pauli
Papa III. de
Henrius con
demnat.

Graci Schil
matici cada
uera Catholi
corum effo
ditum & per
plateas rapat

Tyrius. l. 22.
c. 12. 13.
Nescit. in An
dran. in fo

Milt. Albig.
cap. 63.
Albigenses
hereticis eadē
contumelias
viri nobilis
Catholici cor
pus afficiunt.

Dunaan Rex
corpus Pauli
Episcopis effo
dit, comburit,
& cincres di
pergit.

Metaphrastes
Surius. 2.
Or. Rob.

7. 1. 65. 12.

tyres ad triumphum prouexit, coroni
dem potius quam silentium imponere vi
deamur.

CAP. VI.

Martyres aquis merguntur
& in puteos atque cloa
cas proijciuntur.

ORREN DVM supplicij
genus ab antiquis ha
bitum est, si aquis quis
piam immersus occū
beret, quia nimurum
cōsucto sepulturæ ho
nore ac beneficio careret, quod singulis
hominibus nativo quodam iure terra ex
hibet. Quapropter ipsem Aristoteles
ait, viros aliqui fortis, qui in mari moriuntur,
eiusmodi mortis genus molestissime ferre. Quod
& Vegetius affirmat, dicens, nullum mi
litibus quondam, cum tot ac tanta sint mortis
genera, acerbiorum quidem casum contingere
potuisse, quam si ipsis inter pelagi vndas demor
tuis, absymenda eorumdem corpora pīscibus in
sepulta projicerentur. Quod quidem acer
bissimæ mortis genus hīcōm illum cele
berrimū Achilleū summopere detesta
tum suissē apud Homerum legimus, cum
se a fluvio Xantho absorbendum cōpa
ueceret: quem Scipio deinde apud Si
lium amulatus suisse videtur, qui cum a
Trebia imminentis sibi vita discrimen pr
äsentiret, sublati ad Cālum palmis ita
perorasse inducitur:

Acerbū mor
tis genus an
tiquis vīsum
submergi
aquis, & qua
re?

Ariph. Ethic. 3.

Veget. l. 4. c. 44
in fin.

Achilles in
periculo sub
mergendi ta
lem mortem
deprecatur.

Iliad. 9.

Item Scipio.

Dy patrj, quoru auxilijs fiat Dardana Roma, sil. Ital. lib. 4.
Taline me letbo, tantainter praelia nuper
Seruatis? fortune animam banc exscindere
Indignum est vīsum? (dextra,
Qua plane ratione Hippomedontem, dū Et Hippod
inter vndas Theumesij annis periclitare
tur, his vocibus exclamantem poēta de
scribit:

----- fluvio ne (pudet) Mars inclite, merves Stat. Thebaid
Hanc animā? segnesq; lacus & stagna subib; lib. 9.
Ceu pecorum cūstos, subiti torrentis ini quis
Interceptus aquis? adeone occumbere ferro
Non merui?

2 Et vt pauca ex multis in medium
proficruntur. Nonne Æneas apud Vir
gilium ob Pallantem a Turno occisum,
furore in Latinos corruptus, isthac ful
mina

Aeneas Pall
is corpus pi
scibus ecām
fore metuens
calum illius
desierit.

Roma Subterranea

34

mina potius quam verba valide intor-
quet;

*Apud Virgil.
Aeneid. Lio.*

*Isthic nunc metuende iace; nō te optima mater
Cedet humi, patro; ; onerabit mēbra sepulcro;
Altibus linquere feris: aut gurgite mastum
Vndafaret pīscīj; impasti vulnera lambent.*

*Achilles Ly-
caoni in flu-
men proiecto
tanquam de
malo granuli
mo induit;*

*Apud Homere
Iliad. 9.*

Quibus etiam illa Achillis Homeriani car-
mina respondent, dum Lycaoni Priani
filio a se occiso, & in flumen proiecto,
hunc in modum suribundus infultat:

*Isthic nunc iace cū pīscībus qui tibi vulneris
Sanguinem lambent securi; nequete mater
Impositum lecīs deflebit; sed Scamander
Feret verticosus in maris latum suum: o
Saltans aliquis per vndam subnigrum borro-
rem percurret*

*Pīscīs quo deuoret Lycaonis album adipem.
Complura item suppctunt petita ex anti-
quitatum tabulis exempla, quibus palam
comprobatur acerbissimum pœnae genus
euīluis conditionis homines ratos fuisse,
si aquis submersi cum sepulchri iactura
perirent*

*Id ē in aquis
extremum & cu-
mum malorum
Troyfestes A-
treco impre-
catur,*

3 Quocirca fatale hoc, quod inter
aquas naufraganti contingere consuevit
exitium, vt summum malorum omnium,
quaे misero cuiquam acciderent, Thye-
stes Atreco imprecatur: illud verò mis-
erandum ac lugubre mortis genus procul
a se fieri enixe Ouidius, naufragio im-
minentem, deprecabatur:

*Ouidius 6.
Trist. 2.*

*Non lethum timēo, genus est miserabile lethi;
Demite naufragiū, mors mihi munus erit.
Est aliquid fateoque suo, ferroque cadentem,
In solidam oriens ponere corpus humo:
Et mandare suis aliq[ua], & sperare sepulcrū,
Et non aequoreis p[ro]ficiens esse cibum.*

*Propertius 3.
Eleg. 5.*

*Antiqui nau-
gantes p[ro]cī
sepulcrū è
collo suspen-
debari in ea
cum naufragiū*

Synesius 4.

Et Propertius in P[ati] obitu id vntu[n]c
hementer dolet; ingemitque, quod nau-
fragio interceptus perierit. Adeo enim
aquis absorberi antiqui horrebant, vt qui
naufragium pati int̄c nauigandum per-
timescerent, ne ab vndis proiecti se pul-
tura carerent, aurum, aut quidquid auro
astimandum venit, è collo in sepulturæ
exhibendæ pretium suspenderent, quam
sibi impendi ab his vel oblato pretio
peroptabant, qui fortuito in eorumdem
cadavera incidissent, vt ex Synesio con-
ijci videtur, ad Euodium fratrem scri-
bente, vbi de nauigatione quadam diffe-
re meminit, qua tempestatis, procella-
rumque vi aëtus in apertum vitæ discri-
men venerat.

4 Verum præmemoratus Synesius

aliam subinsert rationem, ob quam adeo
apud antiques supremum in mari satum

Cur veteres
extinguā a-
quis adeo ab-
horrent.

timeretur, rationem, inquam, ipso ex
Homero mutuatam, nimisrum quod ani-
mos quoque eorum, qui in aquis extin-
guebantur, vna cum ipsis corporibus in-
terire ethnici crederent, ac propterea
virum strenuissimum Achillem & in ob-
eundis, perserendisque vltro constanter
que periculis audacissimum, mortem ta-
men ab aquis, quam exitiale nuncupat,

perhorruisse tradit. Hanc vt effugerent
milites, qui naui eadem cum Synesio pe-
riclitabantur, suomet potius gladio in-

Malū gladio
perimi quam
aquis submer-
gi.

auras animum effundere, quam in mar-
inos fluctus projicere maluerunt. Et
inde Seruius pariter eodem ex Homero
obseruat Æneam in immani illa tépeſta-
te, quæ lunone instigante, oborta est, gra-
uitate ingemuisse, nō quidem ob mortem,
quam libenti animo subire cupiebat, sed
propter detestandam necem, quæ tunc
sibi in mari, aquaram submersione con-

Ser. 2. Aeneid.
Æneas in pe-
riculo navaria-
gij non morte-
sed genus de-
mortis de-
pescatur.

ttingeret, quod anima videlicet, quæ igne
naturæ est, contrarij, aduersique elemen-
ti vi consumpta periret. Quapropter di-
spar olim cultus ratio ex Pontificum lege
constituebatur inter eos, qui aut in mari
necati, aut in mare proiecti essent, atque
inter eos, qui in mari occubuerint, quoad
persoluenda eisdem iusta, sepulturamque

Gratianus de
Iure manusu
lib. 1. c. 6.

vti mos est, exhibendam. Ipse insuper
Philo portentosum quiddā, & iugi com-
miseratione dignum existimauit, si quis
in pelagi fluctibus dicimobiret; de nece
enim Flacci hominum nequissimi agens:
Satius est, inquit, in terra quam in mari peri-
re. Ex quibus colligi haud obſcure po-
test, quam immiane mortis ac supplicij
genus antiqui reputarent, aquis quempiā
absorbendum, omnimoda sepulturæ spe-
orbatum in profundum demergi. Hac
autem potissimum animaduersione gen-
tiles olim, quippe qui iacturam sepulchri
adeo perhorrefiebant, in Christianos
quoque vti, ad auertendos a religione
animos terroribus huiuscmodi confuc-
uerant.

5 Vt nunc igitur (quod adrem præ-
sentem attinet) Martyrum beatorum,
certamina exponere incipiamus, qui
aquis præfocati sunt, quis nescit Torpe-
tem Martyrem in mare projectum sub
Neronē fuisse? de quo edita apud Mon-
britium acta hæc referunt: Minister au-
tem

Torpes Mar-
tyres sub Nero-
ne submersi-
tur.

16. Kal. Iun.

Lib. I. Cap. VI.

35

tem inuenient nauculam modicam foris, & quia iam nullam utilitatem facere poterat, miserunt in eam corpus iusti, & canem & gallum cum eo, & aquae decurrenti dimisserunt, & tandem ibi steterunt, donec eam non videarent. In profundum item maris iacta sunt corpora Iuliani presbyteri, & Cæsarij diaconi sub Traiano, cum antea facco inclusa fuissent, ut ex eorum gestis colligitur. Eodem sub Traiano B. Clemens Papa anchora ad collum alligata in mare demersus nobile martyrum consumauit. Idem sere passi sunt alij quamplures sub Hadriano, de quibus hec in Martyrologio: *Rome natalis plurimorum Sanctorum Martyrum, quos S. Alexander Papa cum detineretur in carcere, baptizauit.* Hos autem omnes Aurelianus Prefectus navi vetusta impositos in altum mare deduci, & illic ligatis ad colla lapidibus, mergi præcepit.

6. De scœmina præclaræ sanctitatis, nomine Aurea, in Martyrologio pariter enarratur, quod faxo ad collum alligato, sub Alcxandro in mare deiecta portum salutis inuenierit. Quin immo sub eodem Imperatore Alcxandro quamplurimi milites Tyberina apud Ostia in maris profundum præcipites acti, pro Christi fide certo naufragio donati sunt, ut in beati Eusebij presbyteri actis legitur. Sub Maximino Hieron, Leontius, Scapiron, Selesius, Valerianus, & Stratton cadem affecti sunt poena: quibus Apollonium, & quinque alias eodem sub Maximino, necnon Restitutam sub Valeriano adscribere licet: sub Diocletiano autem Nicomediensium Martyrum corpora, sepulchris, in quibus reclusa iacebant, ut iam recensimus, persossis per summam Christiani nominis contumeliam in mare proiecta sunt.

7. Romanum porro Martyrologium, eodem Eusebio teste, plurimorum memoriā repetit, quos sub immani Diocletiani eiusdem persecutio nauculis impositos, pelagus viuos absumpit: *Reliqua multitudine, inquit Eusebius, vinculis colligata, & à litoribus in scaphis imposita in vastum maris gurgitem, fluctusque præceps proieclit fuere.* Præter hos Claudius Commentariensis, Nicostratus Primicerius, Castorius, Simplicius, & Symphorianus, necnon Adrianus Præses, Theoticus, & alij tres sub Diocletiano in mari submersi sunt. Quibus omnibus accedit insignis

ille meritorum gloria reliquos inter Martyres Chrysogonus nobili & ipse sub eodem tyranno inter maris gurgites martyrio decoratus. Corpus vero inuictissimi Martyris Vincentij Levita a seris ipsis, quibus vorandum sub Diocletiano expostum fuerat, mira Dei virute seruatum: vbi resciuit Dacianus, excandescens ira illud protinus in mare proijici iussit. Quod quidem in eius gestis in hæc verba describitur: *Quo miraculo (corui scilicet custodis, de quo infra dicetur) percussus claram caput: Heu quidnam est hoc? ne mortuum quidem hominem istum superare possumus: quinimum quo maiori acerbitate in eum vitimur, eo efficitur glorioſor.* Quoniam igitur fieri non potuit, ut in terris consumeretur, in altum mare demergatur, ut huic victoria magnificientiam mare ipsum obruat, ne quotidie omnibus ridiculus sum. Deieciatur autem, quemadmodum parricide solent, in utre ex bovis pelle confeccio inclusum, saxisque magnis illegatum eius cadaver in altum mare demergatur; cuncte naue ipsi multum maris transirent spatum, in undam profundissimam istius hominis cadaver deiecient, ut si quod Vincentij membrum reliquum est, illud pisces consumant, & denorent. Itaque pretiosæ Martyris reliquiae, quemadmodum Dacianus fieri præceperat, conclusæ sunt, quas ctiam in mare demeras suis in ciuilem Beati Vincentij Actis prolixius narratur.

8. In Beatos autem Mennam, Hermogenem, & Eugraphum quam impietas sententiam iniquus Galerius Maximianus protulerit, his notis apud Surium expressam videre est: *Quoniam autem magius Menna adhuc viuis petierat ab Imperatore, ut eius corpus deponeretur Byzantium. De eo autem mandauit etiam ipsis, qui tunc erant fideles, & erant ei alioqui familiares. Ei initidens Maximianus vel ipsum sepulturam, iussit capsum confirui ferream, & in ea imponi corpora Martyrum, deinde etiam in Maris profundum transmittere, ne forte, dicens, aliquid de ipsis faciendis Galileis predixerit, & ut sic eius excederet prædictio.*

9. Alij quoque Martyres adnumerantur eisdem sub Imperatoribus Diocletiano, & Galerio in mare demersi, inter quos præcipui suere Amphianus, Theodus & Agathopedes, Callistus, Charisius vna cum alijs septem. Eiusdem quoque scralis editi sententiam subiere Thodisia virgo, & Vlpianus, qui

8. Kal. Dec.
Et S. Chrysogonus in mari submersus est.

**Sur. lib. I. 28.
Januar.**

**S. Vincentij
corpus, a quo
fere diuinus
ablinuerant,
in mare projec-
tum.**

**Sur. to. 6. 10.
Dec.**

**Martyrum
corpora ca-
pſe ferre ex in-
clusa in mare
demerguntur.**

**Martyr. &
non. Apr. b**

prid non. Apr.

16. Kal. Maij

2. non. Apr.

Roma Subterranea

S. Vlpianus
culus cum
aspide & ca-
ne insitus sub
mergitur.

S. S. t. 1. y. Iam
Et S. Lucia-
nus appens
ad brachium
lapide.

6. Kal. Maij.
4. Non. Ian.

Euseb. hist. 1.8.
cap. 6.

Rhodanus in
oumeris in eo
Martyribus
summersis cl-
lus.
Martyrol. 4.
Kal. Dec.
25. Kal. Aug.
10. Kal. Feb.
Id. Mart.
Kal. Mart.
Prudnon. 1.1.1.
Id. Ian.
Sur. 9. Mart.

cum aspide & cane insitus cullo in ma-
re demersus est: quibus & alij plures ad-
scripti sunt; inter quos eminet vir etiam
nomine & merito præstantissimus Lucianus,
de quo isthac in recensitis apud Su-
rium Actis: Maximianus autem admiratus
eius perpetuam usque in finem constantiam, ins-
titit ijs qui in eiusmodi rebus inferuntur, ipsi sum in
mare iacere, cum magnum lapidem appendissent
in brachio eius dextero, ut submersus nonquam
appareret, & corpus eius nullam sequeretur
sepulturam, nec insta ei fuerint. Licinio au-
tem imperante ex Martyribus, qui ob
concessionem submersi leguntur, Basileus
Episcopus, & Marcellinus puer præcipui
fueru. In fluuios vero veneranda per-
multorum Martyrum corpora, ut supra-
ab Eusebio adnotatum est, & in Rhoda-
num præsertim proiecta sunt, quod qui-
dem ad rei nostræ propositum non pau-
cis comprobatur exemplis; maxime au-
tem ex sequentibus patet: Hesychij mi-
litis sub Domitiano: Symphorosæ sub
Hadriano: Asilæ sub Maximino: Sabini
Hermopolitani sub Diocletiano: Anto-
ninæ virginis & Floriani sub eodem Dio-
cletiano: Quirini Episcopi & Martyris
Sciscieensis: Herminij & Stratoni sub
Licinio: Quadraginta quoque Martyrum
sub eodem, de quibus in eorumdem Actis
haec leguntur: At tyrañi se matuo confi-
cientes, dixerunt: Si reliquias istas ita relin-
quimus, eas tollent Christiani, & mundum uni-
uersum complebunt. Age igitur ipsos in flu-
men proiecamus, &c. En fidei Christianæ
contemptores, in martyrum hostes, en-
sacraru dispersores reliquiarum, quo
crudelitatis deucnere, dum martyribus
triumphos ac gloriam, vitam insuper ac
sepulturam inuident.

10 Porro inter flumina, quæ pre-
tiosa hæc pignora, suo sinu officiosa ve-
luti manu excipiendo, eorundem con-
tactu nobilitata pariter & consecrata
sunt, Romanus Tyberis toto orbe ce-
leberrimus, principem sane locum iure
merito sibi vendicat. Huc enim
præter recensitos Martyres, quos ex eo-
rundem actis nouimus, quamplurimos
insuper ex fidelium numero, Sublio
præsertim è ponte, ex quo facinorosi
olim homines omniq[ue] improbitatis la-
be affecti præcipites dabantur, pari cru-
delitatis sententia exceptos projectosq;
fuisse credendum est: tales enim vt plu-

rimum a g[ener]ibus Christiani summa licet
vite innocentia ac morū probitate præ-
diti, habebantur. In sacris tamen fastis
celebris horum tantummodo, annuaque
memoria recolitur, Nicomedis scilicet
presbyteri sub Domitiano: Asterij pa-
riter presbyteri sub Alexandro: Cale-
podij similiter presbyteri sub eodem:
Quirini sub Claudio: Claudij Tribuni
sub Numeriano: Maximi & Claudij fra-
trum, Præpedig[n]e cum duobus filiis Ale-
xandro & Cuthia sub Diocletiano: Clau-
dij item, Nicostrati, Symphoriani, Ca-
storis & Simplicij sub eodem: Simplicij
& Faustini sub eodem: Anthymii pre-
sbyteri & Tranquillini martyru, ac Zoc
pariter sub infestissimo eodem Impera-
tore; de qua haud omittendum est, quod
eiusdem in actis legitur, nempe: Illi au-
tem tollentes corpus eius, grandi alligatum sa-
xo in Tyberim demerferunt, ne Christiani cor-
pus eius tollant, & faciant eam sibi Deam. Pig-
menius denique presbyter, qui Pastoris
titulo insignitus erat, & ipse in Tyberim
sub Iuliano Apostata proiectus ac demer-
sus martyrium compleuit: quo etiam
apud Ameriam Secundus Martyr sub
Diocletiano proiectus est. Vides igitur
amicus Lector singularem Romani Ty-
beris prærogatiuum, tot quippe bea-
torum pignorum thesauris apprime locu-
pletatus est, quot Martyres in eumdem
necandos projici contigit; haud aureas
vero Tagi arenas Tyberis noster inui-
deat, qui vencrandas aureorum, immo di-
uinorum hominum reliquias suo alueo
exceptit, ab iisdem benedictionis gratiam
recepturus. Venerabilis enim inde magis
apud Christianos redditus est, quam
apud gentiles ob quadraginta, & duos
fluuios, qui suis eidem aquis tributum
pendebant, sacer olim haberetur.

11 Sed quoniam nunc de Martyri-
bus mentio incurrit, qui aquis præfocati
ad coronam euolarunt, Romæ quidem
extat puteus, in quem laudissimus Mar-
tyr ac Summus Ecclesiæ Pontifex Calli-
stus sub Alexandro principe ab impijs è
fenestra domus præcipitus est. In pu-
teum quoque pari decoranda martyrio
Martha sub Imperatore Claudio proie-
cta fuit. Verum & ipsasmet interdum
Vrbis cloacas, quæ quidem plures num-
ero sunt, sepulchri loco excipiendis, fo-
wendisque Sanctorum Martyrum corpo-
ribus,

Martyrol. 17.
Kal. Oct. ob.
17. Kal. Nov.
6. Id. Maij.
8. Kal. Apr.
3. Non. Dec.
12. Kal. Mart.
Ibid.

Cod. Pat. &
S. Petr.
5. Id. Maij.
Prid. Non. Iul.
3. Non. Iul.
Sur. 10. 1. 20.
Ian.

Gentiles SS.
martyrum
reliquijs in-
funtant.

9. Kal. Apr.

Kal. Jun.

Callistus Pa-
pæ in puteum
præcipitatur.

Prid. 1d. Oa.

In Urbis clo-
cas innumeræ
projiciuntur.

Tyberis tot
millum Mar-
tyrum conta-
ctu præ exte-
ri nobilitatus

¶ ponte Sub-
licio præcipi-
tes dantur.

ribus, cum ad contumeliam projicerentur, inferuisse satis superque constat ex recolendis eorumdem actis: Feliculæ nimurum virginis sub Donitiano: Concordia beati Hippolyti nutricis sub Valeriano: Irenæ & Abundij, qui Concordia corpus ex cloaca, ut in condignum transferrent locum, reuerenti obsequio leuauerant: denique sacrum beati Sebastiani corpus in cloacam ipso sub Diocletiano, ut inter publicas fordes ignominiose putreficeret, illatum sicut; de quo

nem hæc de sacri corporis reuelatione, Lucinæ matronæ ab ipsomet diuinitus praestita recensentur: *In cloaca quæ est in exta Circum quære, & ibi inuenies meum corpus, pendens in vno, quo scilicet tractum fuerat.* Hac igitur ratione cum ceteris quoque beatis Christi Martyribus, quos in variis passim Vrbis cloacas projici contigit a barbaris vtique hominibus actum suis haud vanis incertisque argumentis ad id afferendum permoti arbitramur. Et hæc interim studioso Lectori sufficient, ad inhumanos gentilium mores improbandos simul & improbandos, qui Christianorum corpora post cõsummata martyria, ut grauiori afficcentur iniuria, humari prohibebant. Ex his autem quæ a nobis haec tenus enarrata sunt, eo magis mira ipsius Dei erga Martyres cura, & prouidentia singularis elucet, & pro merito satis numquam laudanda cultorum Christi pietas, ingle solicitude ac studiū in Martyrum reliquijs, quæ passim projectabantur, haud absque certo vita discrime vel inter ipsas persecutorum necnon carnificum manus diu, noctuq; perquirendis, iſdemque honorifice tumulandis: ut palam omnibus ex iam dictis innotescit, & de quo potissimum a nobis infra differendum erit.

s. Sebastiani
corpus pen-
dens in vno
quo tractum
fuerat inue-
nitur.

*A&A S sebast
apud Sur. to. E*

Sæuicia gen-
tilium in per-
dendis Marty-
rum reliquijs

Prudentia
Dei in ijs præ-
seruandis.

Pietas ac fide
diu Christianorum
in ijs per-
quendere
cōdendiq;

CAP. VII.

Martyrum corpora à fera- rum dentibus seruan- tur illæsa.

I PES vtique vana fefellit infenos Christiani nominis hostes, qui futurū procudubio sperabant, ut nouis ad seruendum modis quotidie adhibitis, adiuentisque, pietatem extinguerent, & Christi religionem tunc potissimum funditus perderent, cum beatorum Martyrum cultum, qui animis infederat, ac memoriam, quæ apud omnes iugiter vigebat, sacris eorumdem reliquijs insultando, ex orbe terrarum abolerent contigisset. Nouerant quippe quantum incrementi fides Christiana crux, Martyrum imbuta, atque exemplis val-

Cultum Mar-
tyrum abole-
re gentiles sa-
tagunt.

14. Jun.

14. Aug.

7. Kal Sept.

13. Kal Oct.

s. Sebastiani
corpus in
cloacam abie-
ctum.

*Sur. to. 20.
Tangor.*

Mos oligo-
pulo Roma-
no malos ho-
mines per Vr-
bem rapiare,
& in cloacas
projicere.

Ea contum-
lia illata libe-
rit, & amici
Cleandri.

*Horad. lib. 1. in
Comm.*

Item ipsi He-
liogabalo, &
Sæmide.

Idem lib. 5.

Lampridius
in
Comm.

Roma Subterranea

Psal. 115.

Inestimabile
reliquiarum
martyrum
precium.s. Basili. in
Psal. 115.Reliquias
mortuorum
Christianorum
haud polluitur.Hæretici ini-
pij contem-
ptores reli-
quiarum.s. Ambro. lib. de
Tibicis.

dissime roborata, in dies acciperet, quidque militanti Ecclesiæ decoris & gloriæ ex recolendis eorumdem triumphis proueniret. Cum enim pretiosa, vt Psalmista ait, in conspectu Domini sit mors Sanctorum eius, haud illo condigne pretio estimandas athletarum Christi exuias Christiani semper magni sacre, vile proflusus ac nullius momenti rerum quarumcumque dispensium rati, cum de redimendis è barbarorum manibus, Martyrum reliquias, oblataque ingenti auri copia ab omni iniuria vindicandis ageretur. Hinc inestimabilem sacrorum pignorum splendorem ac dignitatem cgregie Basilius expressit, cum de Martyribus loquens hæc habet: *Pro legis Iudaicæ ritu si qui moriebantur, horum morticinae habebantur abominationi contra mors si cuiquam irrogatur pro Christi nomine, pretiosæ censentur reliquie Sanctorum eius. In priori lege dicebatur Sacerdotibus, & Nazareis: Non contaminabitur super illo mortuo, & si quis tetigerit cadaver, immundus erit, & lauabit vestimenta sua. Nunc è diuerso Martyris offa si quis attigerit, ob gratiam corpori insidente fit quadam tenus sanctificationis particeps.* His merito laudum præconijs, venerandas Martyrum reliquias Basilius prosequitur, nempe, ut haereticorum os loquentium iniqua, sicut habet Scriptura, obstruatur, qui Sanctorum cineres & osa, vclut quid sutile ac profanum reiiciunt, aspernantur, derident, atque conculeant.

2 Porro cadem, qua nunc Nouatores heretici insaniunt, impietate, Gentiles olim vanis superstitionibus dediti infanientes, martyrum beatorum corpora, profanas tanquam exuias, & quid veluti abortiuum repellere, immundum prounisiare, detestari, abiucere non dubitabant, quinimo seris interdum eorumdem corpora, ut crudelitati indulgerent, dilanianda offerebant: verum humanitatem, quam homines procul abiecerant, vel inimices feræ, Deo auctore, didicerunt; quippe ut Ambrosius ait: *Fere hanc humanitatem defunctis corporibus detulisse produntur, quam homines frequenter denegarunt.* Immo Martyres ipsi, qui post diutinos cruciatus è perieulis erexit apud Deum viuebant, corporum, quibus coniunctæ in laboribus quondam animæ fuerant, sollicitam curam gesere; præmonendo nimisrum exhibitis frequenter apparitio-

nibus, eos qui viuebant, vt sepulturam, quantoceyus impertiendo ab impiorum manibus eriperent, & tuto reponerent. Ut enim Augustinus monet: *Feruntur mortui nonnulli vel in formis, vel alio quoconque modo apparuisse viuentibus, atque ubi eorum corpora iacerent inhunata, nescientibus, locisque monstratis admonissi, ut sibi sepultura, quæ defuerat, præberetur.* Quorū vero impij vel post mortem Martyribus insultare, & ipsis ctiam cum seris ad intestina exercenda odia consilium inire ausi sunt? *Ferrina enim, ut cū Scæca loquamus, ista rabies est, abiecta homine in flumine animum transire.* Quorsum, inquam, Ecclesiam Dei, indicta non viuentibus dumtaxat pro religione, sed iam extinctis persecutione, aerius impetrare, pietatem omnem abnegantes non dubitant?

3 Verum et si mirabiles fuere interdum aduersus Ecclesiam, beatosque Martyres maris ipsius elationes, formidabilesque fluctuum procellæ subortæ sunt; quas ipso insufflante dæmone a tyrannis vbiique terrarum excitari contigit: *mirabilis tamen in altis Dominus, qui cum omnipotens sit, terminum mari arcu posuit, & fecit ventis pondus, singulari prouidentia illud præstitum, ut eorundem Martyrum percnnis in Ecclesia extet, recolaturque memoria.* Quamobrem ad Sanctorum reliquias custodiendas, seruandasque, cum occasio vrgere, non modo homines, Deo volente, verum & ipsæ silvestres belluæ, marina monstra, volucres cœli, Angeli ipsi & superni ciues adiutricem operi manum exhibuisse visi sunt: ut vaticinium illud merito sit adimplesum: *Pugnabit cum illo orbis terrarum contra infensatos.* De quo infra.

4 Vt autem ab coincipiamus, qui inter Martyres principatum tenet: de Stephano, inquam, Protomartyre in Luciani reuelatione sic legitur: *Ex Domini autem voluntate non tetigit unum ex his non feræ, non canis, non avis &c. De Martyribus Procello & Martiniano hæc apud Surium in Actis: Cum vidisset autem illos beatissima Lucina, cum familia sua sequebatur eos usque ad aqueductum, ubi etiam decollati sunt, & trunca eorum corpora relicta sunt canibus devoranda; que eadem sanctissima matrona collecta, & conduxit preciosis aromatibus, sepeluitque in predio suo.* De Quirino in Actis Sancti Alexandri Pontificis, quæ apud cum-

S. Aug. de cur
pro mort. habi
cap. 10.

Martyres post
mortem suo
rum corpori
curam gerunt.

Sen. lib. de
Clem.

Memoria, &
cultus Marti
rū incalsum
contrarien-
te demone
perennis erit.

Psal. 92.

Iob. c. 28. 25.

S. Stephan. cap. 50
21.

S. Stephani
protomart., cor
pus à feras de-
vinitus pra-
fervatur.

Sur. 1. 4. Iul. 2

14.3. Maij.

cumdem Surium describuntur, isthac habes: *In suis tyrannus manus & pedes eius amputari, atque ita demum capite plecti, & corpus eius canibus projici, quod à Christianis rapturn, humatum est via Appia in Cemetery &c.* De Beata Martyre Prisca hæc in M.S. eiusdem Actibus Cod. Later. Inuenit corpus B. Virginis & Martyris illæsum, & incontaminatum. Erant custodientes ilud duæ aues, quæ vulgo aquilæ vocantur, ne ab aliqua bestia tangeretur.

<sup>Sur. 10.4. 10.
Aug.</sup> 5 De Cyrilla autem Decij filia in Actibus Beati Laurentij isthac: Collegit autem corpus eius, canibus relictum Iustini Presbyter, & sepeluit cum matre eius. De martyribus Gorgonio, & Dorotheo in Cod. M.S. Later. In sequenti verò nocte corpora à canibus & lupis intacula rapuere, &c. De Primo & Feliciano in Cod. pariter Lateranensi: Corpora eorum protecerunt inhumata canibus, & non feræ, neque aues, neque musca corpora eorum tangere potuerunt. Cum ergo non paucum temporis intercessisset, & sic preciosæ iacerent reliquæ, quidam ex Christianis, qui Roma in transmarinas venient regiones, ubi sanctum vidissent, & eum statim agnouissent, non possent autem fallere custodum oculos, qui ad hoc ipsum manebant, quod esset eis imperium, ut custodirent reliquias, ne ab aliquo suripererent; donec essent deuoratae à volucribus & bestijs, neque ipsi tempus obseruare neglexerunt, cum custodes quidem à somno & ielli fuere: tunc enim ipsi acceptis p. ecclisis thysauris Romam denuo nauigant afferentes, &c. Vides Lector, quo studio, quanta sollicitudine ad custodiendas martyrum reliquias, & terra marique excipiendas Dei prouidentia euigilet, & omnipotentis dextera ad propugnandum iugiter praesto sit.

<sup>Sur. 10.5. 25.
Odo.</sup> 6 Porro lectu quidem dignissima sunt, quæ de Beatis Crispino & Crispiniano in eorumdem Actibus apud Surium recensentur: Corpora eorum, inquit Surius, relicta sunt canibus, & aibus deuoranda, sed Christo ea custodiente nihil mali passa sunt. Eadem autem nocte, ut ferunt, senex quidam pauper, cui erat soror grande, ab Angelo admonetur, ut Sanctorum Martyrum corpora colligat, diligentè cura sepulture mandanda. Surgit senex nihil hesitans, abit cum vetula sorore sua ad locum Martyri: & quia apud Aronam flumum Martyres perempti erant, facile poterant eorum corpora nauigio perduci ad eorum domicilium. Sed quid fa-

cerent rebus inopes, viribus imbecilli, quibus nec cymba erat, nec nauigandi induit ia, nec facultas virium, quæ possent ipsa co-t. tra- sum fluminis ad se adducere. Vbi tandem noctu ad sacra peruenie e corpora proorsus in- tastra, ecce nauiculan conspiçunt in littore, moxque multa concepta fiducia singulisangu- la tollunt, & tam inoffenso gradiuntur pe- de, ut videri possent non ferre onera, sed ferri ab oneribus. Imponunt nauiculae corpo- ra, eunt sursum contra impetum fluminis, & quidem celeriter, nullo neque gubernatore, neque remige freti. Postquam ad suum venire tugurium, clamiliacum multo gau- dio sepeliunt, &c.

7 De Martyribus Quatuor Corona- <sup>Sur. 6.5.
Nov.</sup> tis, hæc itidem apud Surium in eorum- dē Actis reperies: Iacerunt diebus quinque: tunc p. Christiani venerunt, & collecta corpora sepelierunt via Lauicana, &c. De virginibus Russina & Secunda isthac pre- ^{14.4.8.14.} nominatus auctor: Domini, inquit, gra- tia non defuit in Christum credentibus, etiam defunctis. Denique Plautilla matrona, in cuius prædio case sunt, vidit eas per vijum sedere gemmatas in thalano, & di- cere sibi: Plautilla reuoca animum tuum à flagitioso cultu Idolorum, & impia incre- dulitate calcata credere in Christum, & abiens in prædiu tuum corpora nostra, quæ illuc inuenies, manda sepulture. Exurgens Plau- tilla peruenit ad locum, & inueniens san- clarum virginum corpora, nihil neque fati- ris, neque lesionis habentia, adeo auit, & credidit, fabricauit: quæ monumentum vir- ginibus Christi.

8 De Luciano diacono in eiusdem ^{Cod. Lat.} iam recensitis Actis hæc habentur: Ideo- que verens insaniam Gentilium qui iam For- tunatus p. esbyter nocte veniens, tulit corpus beatissimi Luciani diaconi, & scpliuit eum in Crypta in Cemetery Prætextati. De B. Martyre, ac virginie Martina in M.S. ciu- dem pariter Actis sic dicitur: Postquam vero ad locum, ubi sacrum corpus iacebat, ventum est, duis aquilas, alteram ad caput, alteram vero corpus custodiendem insu- nescunt. Verum de Olympiade, & Maxi- mo in B. Laurentij Actis quædam proflus admiranda hunc in modum leguntur. Itaque dies quinque ita iacerunt (cor- pora nimirum canibus proiecta, sed ca- nes non solum non attigere corpora cor- rum, sed etiam quosdam iuxta ea magis- tus dederunt. Post diem quintum Abdon <sup>Cod. S. Mar. ad
Mare.</sup> <sup>Sur. 10.4. 10.
Aug.</sup> & Sen.

SS. Crispini & Crispiniani
cadaverum ca-
nibus obiecta
admonitu An-
geli colligun-
tur ad sepul-
tum.

Eadem nauiculae imposta
adversa fla-
mine absque
vila remige
ad locum se-
pulture de-
ringerunt.

SS. Rufina &
Secunda per
vita in Plauti-
la mandata,
et sua co-po-
ra sepeliat.

B. Martinæ re
liqua. Bona
a p. junc cultu
dium.

Roma Subterranea

& Sennen colegerunt & sepe ierunt, &c.

<sup>Sur. 10.3. 10.
Maij.</sup> Hoc idem venerandi funeris obsequium a canibus diuini numinis impulsu corpori S. Gordiani praestitum est, quod ijsdem sib Juliano conculandum ac disperendum fuerat proiectum; quapropter Surius haec scribit: Pracepit (Clementianus scilicet index) ei caput amputari ante templum in tellure, corpus; cuius projici ante Palladis adem, vetuitque id sepeliri intra dies quinque, ut à canibus detinaretur. Cum autem accurrissent canes, vulnus edebant, nec ausi erant illud attingere, sed potius custodiebant. Venit itaque unus ex familia eius noctu cū alijs Christianis, corpusque venerandum S. Martyris abstulit, & via Latina condidit, &c.

<sup>Sur. 10.3. 15.
Iun.</sup> 30 Sed illud inaudite pietatis officium maxime recolendum est, quod ipsius canes B. Martyri Dulæ sub Diocletiano exhibuisse dicuntur; de quo in eiusdem Actis apud Surium id subditur: Satellites igitur cadaver Martyris in torrentem deicerunt; pastorum vero canes cum sancti Martyris reliquias odorati essent, unus ex illis canibus venerandum illud corpus custodiebat, neque voluerat aliquam sinebat reliquias Martyris attingere. Alius vero canis pastoris pallium ore apprehensum ad sanctum Martyrem Dulam tege ndum attulit. Hoc autem castello, quod illic erat, notum factum fuit. Venerunt igitur eius castelli habitatores, & sanctas reliquias collegerunt, &c.

<sup>Pamphili, &
sociorum ca-
dauerâ à be-
stis illæfa-
vaneat.
Sur. 13. Iul.</sup> 11 Sed his, quæ a nobis hactenus enarrata sunt, subtexere libet, quod de Martiisibus Pamphilo & socijs in corum Actis apud eundem Surium describitur: Et quatuor quidem dies & totidem noctes iussu Firmiliani sanctissima, Martyrum corpora exposita fuerant bestiis carniuoris, cū autem Dei prouidentia, nihil ad eos accessisset, non fera, non avis, non canis, non aliquid aliud, sed jalua permanessent & intitra, iustum & conuenientem honorem consecuta, consueta mandata sunt & pulitura &c.

<sup>Sur. 10. 4. 10.
Aug.</sup> 12 De Polychronio autem in Actis Beati Laurentij, quæ apud Surium leguntur, isthac: Eadem autem nocte venerunt duo subreguli, qui erant occulte Christiani, & rapuerunt corpus eius, quod projici fecerat Dacius ante templum, & sepelierunt iuxta monia urbis Babylonie. De insigni item Hippolyto Martyre in supra recentis B. Laurentij Actis haec scribuntur:

Nocte eadem venit Iustinus presbyter, collec-
taque corum co pora (Hippolyti scilicet & sociorum) eodem loco sepelituit.

<sup>Anast. in
Marcellin.</sup> 13 Porro de Marcellino ac socijs

scie in eodem Marcellino Anastasius: Et exinde Marcellus presbyter collegit noctu cor-

porum presbyteris & diaconibus cum hymnis, & sepelit via Salaria in cometrio &c.

De Martyribus item Victore & Mauro

haec Surius rescribit: Post dies sex misu (Ma-

ximianus nempe) Quastorem suum cum

militibus, ut viderent, num à feris belluis,

aut serpentibus esset devoratum. Venerunt illi, & corpus prorsus intactum, & inuolatum inueniunt, simulque duas bestias, alte-

ram ad caput, ad pedes alteram corpus conser-

vantes; regresque ad Imperatorem id illi

indicarunt. Tum verò insit sepeliri. Sed

illud omni admiratione dignum videtur,

quod verbis hisce in eiusdem enarratio-

nis pagina subiungitur: Abiens igitur S.

Marinus, alias Maternus Episcopus, inuenit

illas bestias corpus seruantes, non aliter affe-

ctum, ac si hora eadem fuisset truncatum. Ut

autem viderunt belluae Marinum, cesserunt

loco, & tamdiu illic beserunt, donec abla-

tum esset corpus, & non longe ab ea silua bu-

matum in pace. Hæc ibi.

14 De inuidi autem Martyris Vin-

centij Lcuitæ corpore a feris diuini nu-

minis ope seruato haec Prudentius in suo

Peristephano hymno de eodem eleganti

carmine cecinit:

Sed restat illud vlti num,

Inferre panem mortuo,

Feris cadauer tradere,

Canibusque carpendum dare :

Iam nunc & offa extinxero,

Ne sit sepulchrum funeris,

Quod plebs gregalis excusat,

Titulumque figat Martyris.

Sic frendit, & corpus sacrum

Prophanus (ab dirum nefas !)

Nudum, negato tegmine,

Exponit inter carices.

Sed nulla dirarum famæ,

Aut lestiarum, aut alitum

Audet trophaeum glorie

Fædere tactu synalido.

Quin si qua clangens improba

Circumvolaret eminus

Trucis volucris impetu

Depulsa vertebat fugam.

Nam cornu Eliae datus

Olim ciborum portitor,

Hoc

Sur. 10.3. 8.
Maij.

S. Viatoris
corpus illæsa
& a bestijs
custodi in-
telligens Ma-
ximianus
Imp. illæsa
pelatubet.

S. Vincentij
corpus bestijs
devorandum
etiam tradi-
tur.

Sed intactum
cœtur excu-
bijs diuinitus
preservatur.

Lib. I. Cap. VII.

41

*Hoc munus implet sedulo,
Et irremotus excubat.*

Aug. ser. 3.
S. Vinc. t.
ur. 10.1. 22.
De eodem Augustinus quoque in hac verba sermonem habet: *Datur nautis mergendum corpus in fluctibus, &c.* Sed fusius memoranda rei mentio fit in eiusdem Actis apud Surium, a quo hac recitantur verba: *Cornu autem quidam, ales, inquam, ille ignauisimus, & maxime segnis, è propinquo loco aduoluit, & sicutum illud corpus custodiore caput, aliasque volucres grandiores volatu magno illuc irruentes impigre persequens, è loco illo facile abigebat; quinimmo lumen quendam repentina cursu aduenientem ita repulit, vt ille terga vertens, repente subterfugit. Quo miraculo percussus Dacianus, vt superius dictum est, illud in mare demergi iusserit. Sed priusquam in aridam terram reuersi essent, qui Martyris corpus in mare proiecerant, illud ipsum, quod proieclun fuerat, Christi manu ad terram aptulsum fuit, qui stupore & metu correpti, illis ipsi reliquijs derelictis abierrunt. Et sane quid maius ad conuincendos persequentiū animos quis vñquam vidit, aut certe historicarum rerum paginas perlustrando assēcutus est; portentum, quam aquilas & coruos, vt supra exposuimus, atque nimirum carniuorū, quæ cadaveribus iugiter pascuntur, & inhiant, Martyribus tamen nostris iam mortuis honoris gratia ad custodiani protinus adstitisse, & ad repellendas cuiusvis generis bestias indefesso studio excubasse?*

ur. 10.3. 4.
Pelagie reliquias quatuor leones custodiunt.
15 Sacris Pelagie reliquijs hoc idem fere contigisse Surius memorat hunc in modum: *Iussit; Diocletianus scilicet, Sancta Pelagie reliquias nulla sepultura honoriari. Itaque proieclae sunt in montem Linatum nomine. Descenderunt autem quatuor Leones, & circa Pelagie ossa confederant, à feris atque volucribus ea seruantes. Et post enarratam reuelationem, qua diuinatus Episcopo sacrum corpus innotuit, hæc subdit: Abiit Episcopus Clino, cumque vidisset locum Beate Pelagie, vidit & Leones quatuor illi assidentes; qui cum Episcopum illum beatum intuui essent, ei obuiam procecesserunt, & ipsum submissis corporibus adorarunt: beatus verò Episcopus ea re gaudens, exultansque S. Pelagie reliquias suscepit, & in montis sublimiore partem tulit, &c.*

Lippom, 10.4.
Bibiana cō
rūmeho ab
tējorū infē
pulca.
16 De præclaris autem sanguinis, ac nominis pariter virgine ac martyre Bibiana Lippom, isthæc verba meminit:

Tandem raptum, corpus nempe, à Ioanne presbytero sepultum est in domo, vbi mater, & soror eius Demetria sepulta erant, iuxta Patrum Liciniani. De Eulalia in Cod.M.S. Cet. M.S. Vat. Vat. sicc adnotatum habetur: Post dies autem viri Religijs noctu abſulere corpus eius; non sentientibus custodibus, quod cum linteis, & aromatibus involvare. De Parmenio, & socijs isthæc in B. Laurentij Actis leguntur: Audientes autem subreguli viri religiosi Abdon, & Senni (proiecta scilicet corpora in publicam viam) venerunt noctu, & collegerunt corpora, consideruntque ea in praedio suo, iuxta Cordubam.

Ser. 10.4. 10.
Aug.
Item Parme
nius & socij.
17 De Paulo, & Iuliana martyribus in supra citatis eorundem Actis subditur: Veniebant autem in eum locum lupi, canes, & volucres, & circa sanctorum Martyrum corpora sedentes, illa custodiebant, cumq; muscas & eiusmodi animalia supra corpora illa sedentia viderent, aues ipse alii ea expellabant, non permittentes, vt in sanctis illis corporibus insiderent. Itaque si ptem dies & septem noctes fer.e & volucres cali circa Martyrum reliquias confederant. Ceterum nunciata sunt omnia hæc à militibus Aureliano, qui cum audisset: O furem, inquit, pessimum Christianorum istorum, quos ne mortuos quidem superare potuimus. Misit igitur & milites ipsos (custodes nempe) ac noctu illinc abduxit: neque enim volebat de die illos removere, ne à Christians irrideretur. Cum vero dies illuxisset, exierunt Christiani, & Martyrum corpora curantes, sumptuose in pace considerant. De B. autem Alexandro a canibus è flumine, in quod proiectus fuerat, educto, ac postmodum seruato, celebre illud est, quod apud Surium his verbis legendum exponitur. Divina proximitas factum est, vt quatuor canes in flumine illum venissent, & S. Martyris corpus inueniunt è fluo extraherent, suisque linguis illud lambentes, ac prepe fedentes custodirent. Vt autem beati Alexandri inter duobus milliaribus prope locum illum venisset, in quo Martyris corpus situm erat, duo illi canes occurrentes ipsi obuiam venerunt, & vterque unus à dextera parte, alter à sinistra mulierem ipsam ad flum restra deduxerunt.

Sur. 10.3. 13.
Maj.
18 Illud postremo loco subteximus, quod de sanctissimo Episcopo, ac Martyre Stanislao, cuius corpus membratim primo concisum est, & deinde per agros disseminatum, eiudem Martyris Acta hunc in modum testantur: Aquile mira-

Non. Maj. 7.
S Stanislai
membra con
cisa, & disper
sa aquila tue
tur.

Roma Subterranea

D. Ambrosius
exhort. ad
virg. 5.

Bellus SS. re-
liquijs hono-
rem deferunt.

biliter à feris defenderunt. Demum de martyribus Vitale, & Agricola isthac D. Ambrosius recitat: Sepulti autem erant in Iudeorum solo, intra ipsum sepulchrum. Illic igitur Martyris exuvias requirebamus, tanquam inter spinas rosas legentes. Et hæc interim de sacris beatorum Martyrum exuvijs, quæ tot modis a bestiarum dentibus, quantumvis fame exasperatis mirabiliter Dei virtute seruatæ sunt, exposuisse sufficiat, cum canes, lupi, immo leones ipsi, pro sacrarum reliquiarum cultu in acie stetisse, ac omni seritate deposita contra eamdem infestatores diuinitatis impulsu decertasse videantur: sed ad vñteriora nobis procedendum nunc est.

CAP. VIII.

Martyrum corpora alijs permixta cadaueribus ab omni iniuria vindicantur.

Parricidas se
pulcræ leges
olim priua-
bant.

Quintilian.
Declam. 229.

Parricidae ca-
dauer terra
euomne.

PARRICIDARVM vtique pœna Christiani olim licet infantes, multabantur, ita vt inseputa eorumdem cadauera iacenter, & sicuti forte tumulata fuissent, ipso velut tumulo, ac quietis beneficio indigna è sepulchris cruta, atque exturbata passim projiciebantur. Quod quidem moribus, legibusque statutum apud antiquos suis ex Quintilianni declamatione ostenditur, cui titulus est, *Offera eruta parricidae*, ibi enim hæc inter alia enarrantur: Sepulti ergo essent, & eterna quiete conditi iacuissent Parricida manes iuxta patris latus: vt quod dij, hominibusque videatur indignum, tumulo tectus videretur, cuileges terram negant? Quem in pœna sua lex iubet vivere, huic tumulum, & exequias perfolui far fuit? &c. Nunc vñus supereft dolor, quod parricida sepultus est, quod eterna quiete compositus sepulchro meo parricida patrem premit, &c. Immo vero tamquam res è Cælo dijudicata fuisset, hæc subdit: Ut primum accepsi ad tumulum, sponte resoluta lapidum compage impios cineres in editum terra suggesti: oneo saetiam apud inferos monstra in lucem redundare visæ sunt. hæc ibi,

Haud alio igitur supplicij genere, quam quod impijs parricidis merito infligebatur, gentiles in Christianos animaduersti cupicabant, cum sacra cadauera alijs permixta conculcanda vtique projicerent. Quod autem pœna hæc omnium acerbissima haberetur, ex populi contra improbos, sceleratosque homines acclamationibus comprobatur; hinc illæ apud Lampridium in Commodum Imperatorem demortuum furentis vtique Senatus acclamations: *Innocentes sepulti non sunt, parricidae cadaver trahatur.* Parricida sepultos eruunt, parricidae cadaver trahuntur; cum vero Pertinacis iussu, qui ei in Imperio successerat, corpus eiusdem noctu sepulta traditum suisset, postera die Senatus his vocibus acclamauit: *Quo auctore sepelierunt? Parricida sepultus eruatur, trahatur.*

2 Quod autem hac potissimum pœna a gentilibus Christi cultores plectentur, tanquam homines dijs, hominibusque inuisi, atque execrandi, testis locupletissimus est Tertullianus, qui primis illis temporibus floruit, quibus Christiana religio acerbissimos pertulit infestatores: is enim sub Scuero Imp. in suo pro Christianis Apologet. isthac recitat: *Quotiens in Christianos descuitis, partim animis proprijs, partim legibus obsequentes. Quotiens etiâ prateritis vobis, suo ure nos inimicum vulgus inuidit lapidibus, & incendijs? Ipsa bacchanalium furij, nec mortuis parcunt Christianis, quin illos de requie sepulture, de asilo quodam mortis iam alios, iam non totos auellant, diffident, distrabant.* hæc Tertullianus. Qui in Scapulam quoque Africæ proconfusum, Carthagine Christianos acris persequentem, vt ab incepto deterreat, hæc intonat: *Doleamus necesse est, quod nulla ciuitas impune latura sit sanguinis nostri effusione, sicut & sub Hilario praeside, cum de areis sepulturarum nostrarum acclamasset, Areæ non sunt: areæ ipsæ non fuerunt, meses enim suas non ergerunt.* hæc ille.

3 Christiani igitur a persecutoribus, quippe qui eorum gloriæ inuidebant, ex uno interdum loco in alium transmittabantur, vbi nec de sacie, nec de nomine cuiquam noti, haud Martyrum honore colerentur, postquam viriliter pro fidei confessione consummato certamine defessissent: vtiam supra de Martyribus Eustratio, & socijs a Lysia ad Agricolum

Ve parricidae
à gentilibus
Christiani
multantur.

Imperatores
sepulchro
eruntur.

Tertull. in
apst.

Infaibilis
in Christi-
nos gentili-
tia.

Tertull. ap-
t. 37.

Martyres in
terra igne
occiden-
tetur, quare?

colam transmissis enarrauimus, vt ibidem penitus ignoti martyrium subirent, & nemo esset, qui corumdem sepulturæ, vti par erat, euram gereret. At vero horum corpora a Sancto Blasio illius regionis Episcopo sublata sunt, alioque perhonorifice translata; quemadmodum ipsem Eustratius fieri testamento, quod scripsérat pridie quam gladio confundinaretur, præceperat, vt ijsdem in Actis videre est.

4 Quinimmo vbi iam defunctis coronatisque Martyribus promeritus cultus, atque obsequium deferretur, id manifestam religionem patriæ Deorumque contumeliam rati, cadauera protinus è sepulchris extubabant, proiecebantque. Cuius quidem rei testis est Eusebius, qui cum tormenta, & necem Christianis quibusdam ex Dioceletiani Imp. familia inflictam descripsisset, hæc ad rem nostram addit: *E. mulos illos regios post mortem decoro, & celebri funere mandatos, Imperatores rursus deintegro effodiendos, inque mare præcipitandos sententys decreuisse; ne vt eorum forebas opinio, quidam eos in sepulchris, & monumentis conditos, Deos esse reputantes, diuina veneratione prosequerentur.* Hæc ille, quibus aperte ostendit, gentiles obid potissimum martyrum cadaueribus insultasse, quia eorumdem triumphis, & gloriæ inuidebant. Vnus ex his exiit in ipius ille Julianus Apostata, Gregorio Nazianzeno teste orat. 2. in eumdem, qui omnimodam dedit, vt supra dictum est, gentilibus facultatem martyrum cadaueribus contumelias inferedi. Morem hunc autem ab ijsdem frequenter usurpatum idem Gregorius insinuans, vt videlicet corpora martyrum alijs permiscentur cadaueribus, ne dignosei ac coli possent, hæc addit: *Non iam Sanctorum reliquias cum vilissimis oſibus per contemptum permixtas flammis absument, aut in ventos spargent, vt eo honore, qui huiusmodi hominibus debetur, eos priuent.* Sed vi suseptæ iam enarrationis ordinem prosequamur.

5 De Auxentio Martyre, qui inter Eustatiū socios mrito computatur, hæc eisdem in Actis apud Surium recensentur: *Sanctæ autem eius reliquiae noctu furto sublatæ sunt à presbyteris.* Eius vero capite non intuento cuperunt flere, & Deum rogare, vt eis aperiret sanctum caput Martyris. Dei eutem prouidentia stans cornix super ramum

arboris, in qua erat caput, capit clunare. Cum adspexissent verò ad ramum arboris, vident id iacens prope cornicem, & cum honorifice ipsum sustulissent, sustulerunt etiam sanctas reliquias, & eas transiitlerunt, &c.

6 Porro de innumeris tere Martyribus, qui Cæsaraugustæ pro Christo coroniati sunt, in eorumdem Actis legitur, sacras martyrum reliquias angelico samulante obsequio collectas, feiunctosque ab alijs ipsorum cineres, a Christianis, qui eos condiderunt, haud alio, quam Massæ Candidæ nomine appellatos fuisse, quod in Ecclesiæ Cæsaraugustanaæ Breuiario his verbis adnotatur: *Sed diuinu nutu sic separata sunt, vt Martyrum cineres, velut frumenti candida massa in portiunculas congregati fuerint, alijs vento spargendis remanentibus: visunturque hodie massarum candidi globi nitorem sanguineum sacrarum victimarum aperte demonstrantium.*

Nouit quippe Dei prouidentia, vt meritum seruus suis deserat honorem, a luto aurum, & pretiosum a vili separare.

7 Neque silentio hic oboluendum putamus, quod Surius de Martyribus Juliano, Celsō, ac socijs referit, qui persecutorum iussu improbis, nefandisque hominibus in Amphitheatro aggregatis, capite obrunecati fuere. Hæc autem sunt ipsius verba: *Ea nocte venerunt sacerdotes, & Religiōsī viri, vt sacerdotum reliquias colligerent, sed præ multitudine cadauerum, Sanctorum corpora non agnouerunt.* Positis ergo genibus oratione completa appauerunt eis in specie virginum animæ sanctorum, & unaqueque suo corpori infedit, sicutque sanctorum reliquias collectæ sunt. Domini vero gratia ita ordinavit, vt sanguis eorum quasi laetus panis circa unum quemque eorum congelaret, vt nec terra auderet os suum aperire ad sanctorum cruentum recipientum, quia sceleratorum sanguine tam fuerat satiata. Vides obsequium, quod ipsam terram inanimis Martyribus prestat, dum sacerdoti cruentis guttas, veluti inestimabiles gemmas, impiorum imbuta sanguine, ac sordidata, impuro excepere finu resormidat.

8 Addit vero idem Surius de Thraeo, Probo, & Andronico, dignissima eorumdem Acta conscribens, post enarratam admixtionem corporum cum prophanorum cadaueribus, qui a gladiatoriis fuerant interficii: *Deus*

Breviar. Cæsaraugustæ.

Martyrum reliquias in massas candidas congregatas diuinis ab alijs separantur.

SS. Juliani, Celsi, & sociorum anime propria corpora ostenduntur.

Sur. 10.1. g. 147.

Eorum sanguis instar laevis congregatus à terra non aboleretur,

Reliquiae Martium è se. pulchris cruoribus ob cultu eis à fideliis delatum.

Enarr. 11.8.

Iuliano imperante gentibus in Christianos flagrante luxaretur.

Sur. 10.6. 13. Dcc.

Auxentij Mart caput cornice indi- cante reperi- tur.

*Stella Marry-
rum corpora
Christianis
querentibus
agnoscenda
præbet.*

autem, inquit ille, rerum admirabilium, coniuantibus custodibus, cum iam rogum accendissent, magna vi repente cadentium imbrum, & ingenti terramotu, rogum quidem extinxit, custodes autem vertit in fugam. Cumque cum alijs permixta essent sanctorum corpora, & ignorarentur propter tenebras, stella lucidissima è calo terram illuminans, & stans super unumquodque corpus, præbuit lucem ad ea agnoscenda. Ea vero sustulerunt, &c. Et congruo sane portento pro Martyrum reliquijs è celo dimicatum est, vt quas tenebrosa prophanorum hominum societate pollui, ac condigno honore destitui posse cæcitas insana crediderat, easdem stella miri fulgoris exorta ad obsequendum querentibus, veluti dígito præmonstraret.

*S. Zos. lib. 5.
cap. 8.*

*SS Eusebii,
Nestabi, &
Zenonis ossia
suum diuinum à
muliere col-
ligantur.*

9 His pariter consentiunt, qua de Martyribus Eusebio, Nestabo, & Zenone, idem Sozomenus scribit vbi supra: Attamen, inquit ipse, non diu sic iacuerunt, siquidem mulier Christiana, & c. iussu diuino ea nocte ex alijs ossibus selegit; atque in olalam iniecta Zenoni eorum consobrino seruanda dedit. Nam ita Deus ei mandauerat in somnis. Rufinus vero de Martyribus Palestinis hæc loco supra citato subdit: Sed Dei prouidentia factum est, quoſdam de Hierosolymis ex monasterio Philippi hominis Dei, orationis illuc causa per idem tempus venisse. Qui cum tantum nefus humani quidem manibus, sed ferina mente fieri viderent, mori gratus habentes, quam huiusmodi piacula funestari, inter eos, qui ossa ad exurendum legabant, mixti, diligentius, in quantum res patiebatur, ac religiosius congregantes, furtim se vel stupentibus, vel insipientibus subtraxere, & ad religiosum patrem Philippum venerandas reliquias pertulere, &c.

Rufin. lib. 4. cap. 28

*Ossa Martyrum l'æstimenti
nrum è car-
nibus subtra-
hantur.*

10 Ij autem Martyres, qui iure merito primitæ Martyrum Romana Ecclesiæ nuncupati sunt, de Vrbis incendio per calumniam apud Neronem accusati, eiusdem iussu multiplici tormentorum genere excruiciati, nobile martyrium consummarunt, eorumdemque sacris reliquijs condendis Cœmeterium. Vaticanum primo dedicatum est, vt suo infra loco dicemus. De insigni cæteros inter Martyres Polycarpo hæc in eiusdem laudem subdit Surius: Sic nos postea ossa eius potiora lapillis preciosis, auroque puriora, ex cineribus selecta, eo loco reposimus, qui illis erat decorus, consentaneusque, &c.

*Cœmeterium
Vaticanicum
Martyribus
sub Neronem
coronatis pri-
mo dedicatur*

*S. Zos. lib. 2.
cap. 36.*

11 De Fructuoso Episcopo, Augurio & Eulogio diaconibus pro fidei confessione igni traditis hæc idem Surius: Superueniente nocte ad Amphitheatum cum vino festinaverunt, vt seminata corpora extinguerent. Quo facto cineres eorum collecti sunt, & prout quisque potuit, sibi vendicauit. Hoc idem testatur Prudentius in suo Peristephano, dicens:

*Tum de corporibus sacris fauille,
Et profuso mero leguntur ossa.*

12 Porro de septuaginta duobus Martyribus, quorum corpora igne comburi demandatum fuerat, in Sanctorum Marij, & filiorum Aetis iam supra citatis hæc subduntur: Venerunt (id est, Marius & filij) ad locum, vbi corpora Sanctorum interficta fuerant, & inuenientur super corpora Sanctorum ignem suppositum, & sumentes cœperunt corpora subtrahere, & sepelire cum in teaminibus ex facultatibus suis, quia locupletes erant. Quinimmo de eisdem Mario & filiis nobilissimis Christi athletis, quorū corpora pari crudelitatis sententia excepta fuere, sed pia obsequientis sœminax manu è medijs ignibus sublata, illataque sepulchro; haec ibidem leguntur: Quorum corpora iussit concremari, ne sepultura afficerentur: matrona vero, que appellatur Felicitas, rapuit corpora eorum semita, & in prædiosu sepeliuit.

13 De Anastasia vero præclarissima fœmina tribus palis alligata, & flammis omni ex parte circumdata, sic ijsdem in Aetis legitur: Apollonia autem quedam mulier genere insignis precata Praefecti vox rem, accipit sacram corpus Anastasie, & cum ipsum præclarè, & vt oportebat honorasset, deponebat in horto domus sue, &c.

14 De Adriano item, & socijs postquam veneranda eorum corpora in fornacem iniecta fuissent, sermoné habens, suam hunc in modum Surius historiam prosequitur: Sed repente extitere tonitrua magna, & pluiae & grandines, & fulgura, atque terramotus, ita vt ipsa fornax vi imbrum & tempestatis extingueretur. Eam Dei iram cernentes carnifices, aufugerunt, &c. Qui autem illic aderant homines fideles, cum Natalia, & alijs religiosis feminis Sanctorum Martyrum rapuerunt reliquias, adeo prorsus ab igne illætas, vt ne capilli quidem combusisti essent. Præstitit vtique etiam tunc ignis parem martyrum cadaveribus obseruantia cultum, quem tribus in Baby-

*SS. Fructuoso,
Augurio, &
Eulogio seminata
corpora
vino extingue-
colliguntur.*

*Septuaginta
duo Martyres
è carnis sub-
tracti, ac fe-
pulchri illati*

*Felicitas ma-
trona SS. Ma-
trium, & filios
semintos ra-
pis, & sepelit;*

*Apollonia cu-
rat funus S.
Anastasie
Mart.*

*SS. Adriani, &
fociorū cor-
pora varia è
celo prodigijs illætas ter-
uantur.*

Babylonica quondam fornace pueris, vt sacræ perhibent historiæ, detulisse describitur.

Sur. 10.6. 15. Rno. 15 De Sancto Abibo diacono igni tradito idem Surius: *Deinde cum ignis es- set sedatus, qui ad eum attinebant, precioso lin- teo eum circumdederunt, & vnguentis uxer- runt; cumq; psalmos & hymnos, ut par erat, cecinissent, prope Samonam, & Guriam, de quibus ibidem, deposuerunt.*

SS. Manuel, &c. Ismael corpora terra deli- sciens à con- tumelij tue- da excipit. 16 De sanctis Manuel, Sabel, & Ismael hæc admiranda in eorum Actis apud Surium reconsentur: *Frotinus au- tem locus, in quo stabant (in quo scilicet capite obtruncati fuerant) scissus in duas partes, eorum comprehendit corpora, ut salua conferuerentur, & illesa, & iussus tyramni apparereret inanis, &c.* Et paulo infra: *Qui cum duos dies in loco manserent (qui scilicet viso miraculo in Christū crediderant) & Deo multas preces fudissent, sanctorum corpo- ra repente terra dedit admirabiliter, longe op- timo odore plena.* *Quia cum sustulissent, & honorifice deposuerint, eis iusta splendide & magnifice fecerunt.* Terra quippe, vt vide- re est, inestimabiles thesauros, Martyrum exuvias sua intra viscera primum com- plexa, amicabilitate excepit, & obsequiū, quod carnifices denegabant, ultro deuota impendit, quinimmo, dum sacra pignora impijs persequentibus occultat, ea- dem pijs obsequentibus Dei nutu mani- festat: sed ne his diutius immoremur, ad alia orationis stylum conuertamus.

CAP. IX.

Martyrum corpora iniecta aquis, diuinitus illiba- ta seruantur.

Gentes Chri- stianos interfici- stos, ob solum nomen perse- quuntur. LVD maxime in votis Christianæ religionis hostibus semper fuit, vt sacrum Christi no- men penitus aboleret, eiusdemque fidem ex mortalium animis extinguenter. Hinc tot vbiique terrarū adiuuenta tormentorum genera, tot frequenter instructæ ac usurpatæ pœnarum machinæ, vt nec vi- uis, nec ipsi met mortuis villa ratione parcerent; intestino nimirum urgente,

aduersus religionem odio: *Hæc omnia, 10.15.4.*

inquit Christus, facient vobis propter no- men meum. Christianis enim haud aliud probro, & crimini adscribi poterat (cum sanctissimi eorumdem mores omnem prorsus aduersariorum calumniæ notam excuterent) quam gloriofa nominis Christi confessio. Inaudita quippe Christianorum secta, vt testantur hi, qui lib- bros pro fidei defensione apologeticos

Christiani inauditi à gen- tibus plectū tur.

scripere, inaudita, inquam, damnabatur: quod satis quidem luculenter Clemens Alexandrinus religionis causam pero- rando hisce plane verbis demonstrare conatur: *Quamvis, inquit, non faciamus iniuriam, tanquam tamen facientes iniuriam nos intuetur Index: neque enim nostra nouit, nec vult scire: sed quodam inani preoccupa- tus abripitur iudicio, secundum quod etiam iudicatur.*

Clem. Alex. lib. 4. Rom. 4.

Nos etiam persequuntur, non vt qui nos esse iniustos deprehenderint, sed quod nos vita humane iniuriam facere existimant, eo quod sumus Christiani. hæc ille. Ex qui- bus, vt quispiam probe iam nouit, Christiani olim damnabantur, sed innocentes, plebeiantur, sed omni prorsus sce- lere immunes: gentiles vero eisdem ca- lumniabantur, impetebant, infectabantur, sed temere, sed iniuste; maletabant, sed impic, sed crudeliter: *Tunc igitur miserio- res, vt preclare Augustinus ait, qui propter hoc nomen ista faciunt, quanto beatiores, qui propter hoc nomen ista patiuntur.*

Aug. 10. 22. in Ioan.

Verum cum acrius desiderarent homines, ipsam elementa honorem sacris martyrum pi- gnoribus deferendo, mitescere didice- runt, & cum omnis creatura Creatorēm sen- tiat, aquæ ipsæ martyribus obsequendo, cuius causa martyrium subirent, vitamq; profundrent, liquido comprobarunt.

Ipsam ele- menta mar- tyribus hono- rem ab Ernhi- eis negatu- pristant.

2 Haud enim aquis obrui, nec vlla dæmonum arte extingui valuit Marty- rum gloria, quos ad subeundum pro fide martyrium diuinæ charitatis flamma, & vehemens ille Spiritus sancti ignis vel semel accenderat. Quapropter merito quis dixerit oraculum illud suis comp- probatum: Aquæ multæ non potuerunt ex- tinguere charitatem, nec fluminæ obruent il- lam. Vt igitur exempla Sanctorum ex- ponere aggrediamur, quæ ad instituti propositum nobis suppetunt: hic pri- mo loco enarrandum est, quod de Tor- pete præcipui nominis ac meriti marty- re post descriptam eius corporis in parua cario-

Nulla vis ex- tingueret Mar- tyrum gloriæ potuit.

Cens. c. 8.

Roma Subterranea

S. Torpetem
Angelo no-
nente Celeri-
na sepelit.

Lippem. 104.
ex Adone.

S. Clementis
reliquiae in-
xidicula in-
meri diuini-
tus exstructa
reperiuntur.

Breniar. Rom-
die 33 Nov.

M. Apollonij
Greg. Turon.
Io. Pa. alij
apud Rabader
nitram.

Vit. Vtien.
lib. 6.
Septem mo-
nachii in ma-
re proiecti
terram illuc
restituti.

S. Aurea cor-
pus in littore
reperitur a
Nonno hu-
matur.
M. S. Later.

Et Apollonij
actioiorum
reliquias ma-
re vitro redi-
dit. In Vt. Patr.
lib. 3. c. 19.

cariosaque nauicula vna cum cane, &
gallo depositionem Monbritiis his ver-
bis asserit: Tunc Angelus Domini per no-
bem venit ad quamdam matronam, nomine
Celerinam, & dixit ei: Celerina surge dilucu-
lo, & vade ad littus maris, & sepeli corpus iu-
sti, nomine Torpetis. Quid illa celerius com-
plens, inuentum cum omni reverentia sepeli-
uit. Hac eadem apud Lippomanum vi-
dere quis potest.

3 Porro celeberrimum, ac omni
dignum admiratione est prodigium il-
lud, quod S. Clementis Martyris dignis-
simi, & Romana Ecclesiae Pontificis,
qui in mare demersus fuerat, reliquijs
contigit. Cum enim Christianis ad lit-
tus orantibus mare ad tria millaria re-
cessisset, eo illi accedentes, Anglicis
manibus xidiculam in modum templi
marmorei in medio maris exstructam,
& lapideam intus arcam, vbi Martyris
corpus reconditum erat, & iuxta illud
anchoram, qua mersus fuerat, inuen-
erunt, quod plane insigne prodigium,
omni seculorum memoria celebrandum,
per multos deinde annos fidelibus inge-
nis quidem stupore præstum fuisse Gre-
gorius Turonensis, & alij probati nomi-
nis auctores reserunt.

4 De Monachis septem Martyribus
sub Hunnerico Vandolorum Rege in-
teremptis haec Vt. Vticensis: Horum
corporæ in mare proiecta, illico eadem hora il-
leja pelagus littori reddere maturauit, nec au-
sus est, vt moris est, triduana dilatione in pro-
fundo retinere. Ad quod miraculi genus &
ipse tyranus, hæc imponens, expanit. De-
dit vel inuitus Deo, ac martyribus glo-
riam persecutor iste, & quos viuentes
cultu prosequi dignatus nō est, iam mor-
tuos tamen præstisit ē Calo portentis
timore compulsus est.

5 De praetiosa mart. Aurea ex Cod.
M. S. Bas. Later. in quibus eiusdem Acta
habentur, haec breuiter accipe: Cuius cor-
pus sanctum in mare demersum, peruenit ad
maris littus, quod beatus Nonnus collegit (qui
etiam Hippolytus nuncupatur) & cum omni
diligentia sepelit in praedio eius, vbi habi-
taverat, &c.

6 De Apollonio autem, & sociis
haec in Vitis Patrum, vbi eorumdem
Acta, recensentur: Sed & horum corpora,
Dei sine dubio prouidentia, integra, illibata-
que mari vnda reportauit ad littus, quæque

ab his, qui obsequij causa sanul venerant, fu-
septa, ac revocata, sub uno sepulchri domici-
lio collecta sunt, &c.

7 De Restituta virgine isthæc Ro-
manum Martyrologium recitat: Nea-
poli in Campania sanctæ Restitute virginis,
& Martyris, que Valeriano imperante, à
Proculo iudice varie torta, & in nasicula
pice, & stupa referta, ut in mari combure-
retur, imposta, immiso igne cum in incen-
sores flammæ conuerteretur, ipsa in oratio-
ne spiritum Deo redditum. Cuius corpus cum
eadem nauicula, Dei nutu, ad Arenariam
insulam prope Neapolim dœvum, à Chri-
stianis magna veneratione suscepimus, &c.

8 At de Ariano Præside, Theotico, &
alijs tribus martyribus haec præcipue in
codē Martyrologio narrantur: Apud An-
tinoum Egypti passio sanctorū Ariani, &c.
Quos iudex submersos in mare necauit; sed
delphinorum obsequio corpora eorum ad lit-
tus delata sunt. Sed de obsequio del-
phinorum opera Martyribus impenso,
plura a nobis infra suo loco lectori pro-
ponendam exempla referuantur.

9 Sancti Basili Episcopi corpus,
cum ci caput primo exextum fuisset, in
quorundam pifatorum scapham conie-
ctum, & longius a terra in altum mare
a carnificibus demersum, capite mira-
biliter corpori iuncto, è mari profundo
extraerum Surius in eiusdem Actis reci-
tat. Recolendi vero Martyres Mena,
Hermogenes, & Eraphus in ferream
inclusi capsam, in mare demersi sunt, vt
in eorumdem apud Surium Actis hunc
in modum: Ad Imperatorcm equitante
versus Byzantium (quo ille properabat pudo-
re affectus) peruenit capsæ, quæ cerebat cor-
pus Martyris, quæ & tanta erat, & ferrea,
& per mare nauigabat. Nam cum diuina
quadam virtute celestis è fundo emersisset,
& fluctus marinos peruersisset, secunda aqua
nauigabat, & celeritate par volucribus cur-
rebat Byzantium, &c. Postquam autem (in-
quit Surius) diuina quedam apparitio ciui-
tatis Episcopo facta est, media nocte, quæ si-
gnificabat, & mox assuturos Martyres, &
iubebat eum properare ad littora, vt eos de-
scendentes è mare statim exciperet. Cum hac
ipsa hora noctis congregasset eos, qui ex clero
sanul aderant, perrexit ad littora. Cum au-
tem versus mare intenderet oculos, repente
vident lucem tanquam columnam ē calo ys-
que ad mare peruidentem; duos vero viros
adpe-

Martyrol. 18.
Kal. Iun.

S. Restituta
corpus diu-
nitus in ter-
ram à Chri-
stianis fune-
randum de-
cehitur.

Martyr. 8. 14.
Marij.

Ariani Præxi-
dis corpus ad
littus Delphi-
ni deferunt.

Sur. 10. 2. 6.
Kal. Maij.

Capsa ferrea
cum S. Menz
& sociorum
corporibus
aquis superna-
tans Byzant-
ium perue-
nit.

Eadem ab
Episcopo, &
clero ciuitatis
excipiuntur.

adspexit præclaros ex utraque parte appro-
pinquantes, &c. At ibidem prolixiori
sermone narratur, quod subinde ab An-
gclis exhibutum est capsa, in qua beata
pignora custodiebantur, obsequium, ac
ministerium; hi quippe cum eamdem mi-
rabiliter asportassem, Christianis deman-
darunt, vbi propter barbarum Impera-
toris suorem, eosdem condigne recondi-
Martyres oportet.

Lippom. 4.
Enseb. 10.7. 2.
April.

S. Amphianus
in mare prole
ei corpus ma-
gnus astus
omnia pertur-
bans ejicit.

Ex prodigio
vniuersa Cæ-
starea commo-
tuerat, & ad
Christum co-
verterat.

Sur. Prid.
Non. Apr.

Psal. 67.

14.1.1.7.1.1.1.

S. Luciani
exuvia post
14. dies del-
phinus in ter-
ram reportat.

Syphorosa Christianæ, ac inuidæ
constantiaz mulier, quæ Tibure pro
Christi fide strenue decertravit, faxo ad
collum alligato, in profuentem deiecta
est, vt Acta eiusdem fidem faciunt, & quæ
in Romano Breuiario in hunc modum le-
guntur: Cuius corpus conquistum à fratre
eius Eugenio sepebitur.

Sur. 10.2. 13.
Mari.

S. Sabinus
corpus suum
quod tertio
post die ex
aquis emer-
surum prædi-
cit, adstanti-
bus commen-
dat.

Sur. 10.2. 4.
Mari.

S. Floriani ca-
daver fluius
in faxum emi-
nens exponit.

14.1.3.4.1.1.1.

S. Quirinus
mola ad collu-
ligata fluuo
meritus dum fu-
petratur.

Sur. 10.1. 15.
Loc.

10 De Amphiano autem ex Eu-
 phasio ista Lippomanus ad rem nostam
 memorat: *Quæ autem postea consecu-*
ta sunt (nempe post proiecitionem cor-
poris in mare) incredibilia visum iri non
dubito apud eos, qui ea non confexer-
unt. Et paulo post: Huius autem rei
testes sunt mibi omnes, qui Cesaream in-
colunt. Nulla enim etas hoc admirabili spe-
ctaculo caruit. Cum enim in pelagi profun-
dum sanctum Dei hominem, lapidibus ad pe-
des eius suspensus, proiecisset, ingens conse-
stim fragor, & commotio, atque astus, tum
ipsum mare, tum circumstans littus pertur-
bauit, motusque maximus urbem concusit
vniuersam; finulque diuini Martyris cor-
pus exanimè, pelagus tamquam ipsum ferre
non posset, ante ciuitatis portam eiecit. Iacens
igitur mortuum ante portam ciuitatis, hor-
rendum spectaculum exhibebat, & magnus
omnia personans motus à Deo concitatus,
grauem omnibus incolis indigationem mi-
nabatur. Quod cum per urbem percrebuisse
set, ad portam omnes spectandi gratia con-
currebant pueri, viri, senes, itemque feminæ
cuiusque etatis, virgines etiam, quæ domi
affluabantur. Omnes autem tam viri, quam
mullieres unum, & solum Christianorum Deum
confitebantur. Ex quibus Christi, ac martyrum
eius virtutem satis ediscere gentiles poterat,
dum vel nolentes illud fati
ter cogebantur, quia mirabilis Deus in
sancis suis. De Theodulo, & Agathopode
hac a Surio in Actis eorumdem re-
citantur: Mare autem cum eas suscipisset,
fractis lapidum vinculis, multo pulchriora
propinquas corpora ipsorum reddidit.

11 De laudatissimo autem Martyre Luciano Antiochiae item Presbytero hec idem Surius: *Atque fuit quidem in profun-*
do quatuordecim dies, nempe totidem, quot in carcere decertrarat, &c. Quintodecimo
autem die delphinus in siccum eum hoc modo expulit, &c. Recensetur subinde modus a nobis suo loco describendus.

14 De Quirino Scisciano Episco-
 po, & Martyre hæc idem Surius recitat:
Tunc iusit sancto Dei sacerdoti, vel famulo,
molan ad collum ligari, & vnda demergi.
Cumque de ponte precipitatus fuisset in flu-
*num, & dintissime supernataret, & cum spe-
 cialibus locutus esset, ne suo terrorerentur exi-
 tio, vix orans, vt mergeretur, obtinuit. Cuius*
corpus non longe ab eodem loco, ubi denersum
fuerat, inuentum est & depositum, &c. Quod
postea (vt subdit Surius) Romain delatum,
*in Cœmeterio Callisti ad Catacum-
 bas conditum est.*

14 De Martyribus Hermylo, &
 Stratonicu, reti primum colligatis, &
 deinde in pelagi finum proiecitis, Acta
 apud Surium hæc vtique legenda pro-
 ferunt: *Tertio ergo die postea visa sunt cor-*
pora Martyrum, ab ipso flumine in terra-
trans-

SS. Hermylus
& Stratonicus
reti colligati
submerguen-
tur.

*transmissa, in quæcum incidissent quidam vi-
ri pŷ, & quorum erat officium venari corpo-
ra Sanctorum, & ea optantibus manibus pie
& religiose suscepissent, & sacros hymnos
cecinissent, & quecunque mos est Christianis,
peregesent, in quodam loco sanul ea de-
ponunt, &c.*

16 Porro de quadraginta Martyribus, qui summis in Ecclesia iugiter con-
celebrati sunt laudibus, idem auctor
addit: *Quo factō Religiae nikil à flumi-
ne sunt immunitæ; sed tertio post die ci-
tatis Episcopo Petro per viſum Martyres
aperuerunt, quo in loco reliquie seruaren-
tut. De nocte, dicentes, veniens è flumine
nos educito. Adhibitis igitur Episcopos cler-
icis viris religiosis, ad fluminis ripam ac-
cessit, & ecce reliqua Sanctorum in aqua,
tanquam stelle fulgebant. Assumptas igitur
inde sanctorum reliquias Martyrum, in locu-
lis afferuauerunt, &c.*

*Sur. 10. 2. 9.
Marti.*

*Quadragesita
Martyrum re-
lique tanquam
stelle in aquis
fulgentes ap-
parent.*

*Sur. 10. 3. 12.
Marti.*

*14. 10. 3. 12.
Marti:*

*Martyr. 6. 1d.
Marti:*

*B. Calepodij
per Tyberem
raptauit, & in
Tyberim ra-
ctarunt.*

*Eius corpus à
Callisto Papa
inuentum, ac
terra manda-
tur.*

17 De insigni martyre Nicomedè, qui in Tyberim pariter projectus, martyrium consummavit; ita in SS. Nerei, & Achillei Actis eundem apud Surium: *Corpus autem eius quidam clericus re, & nomine Iustus, colligit, birotoque impositum
translulit ad hortulum suum, iuxta muros
via Nomentana; atque illic humo condidit.
De Aftorio, qui ē ponte in Tyberinas
aqua exturbatus, ibidemque demeritus
ad palmam euolauit, in B. Callisti Actis
idem Surius: Cuius corpus inuentum est ad
Ostia, & à quibusdam Christianis & pultrum
in eadem ciuitate Ostiensi, &c.*

18 De Calepodio autem Presbytero isib[us] Martirologium Romanum in eius laudem recenset: *Beati Calepodij Pres-
byteri, & Martyris, quem Alexander Imper-
ator gladio fecit occidi, & corpus eius per
ciuitatem trahi, atque in Tyberim iactari,
quod inuentum Callistus Papa sepeluit. Et
quidem in eundem Callisti Actis, de fac-
cri eiusdem corporis inuentione hæc ha-
bentur: Qui (Callistus nempe) noctu con-
ueniens p[ro]fessores rogauit eos, ut quererent
corpus Beati Calepodij; quo inuento, tradi-
derunt illud Callisto Episcopo. Acceptum ve-
ro cum gaudio Episcopus, linteaminibus in-
voluit, aromatibus condinxit, & honorifice
cum hymnis, & laudibus sepeluit in Cam-
terio eiusdem.*

19 De Quirino, qui felicet alter hu-
ius nominis inter Martyres adnumeratur, repeate quæ hic sequuntur ex Acti-

bus Beati Valentini excerpta: *Quem non
inuenientes (in carcere scilicet Marius, &
Martha eum filijs) contristati sunt nimis.
Inuenerunt tamen quandam Presbyterum,
nomine Pastorem, qui enarravit eis rem om-
nem, & ut noctu interfectus fuerat gladio
Beatus Quirinus, & iactatus in Tyberim,
corpusque eius remanserat in insula quadam
Lycaonia (habetur in Martirologio) Per-
gentes igitur noctu cum familia sua, & bea-
to Pastore presbytero, collegerunt corpus eius,
& terra condiderunt in Cemetery Pontiani
in Crypta, &c.*

*Sur. 10. 1. 14.
Feb.*

*B. Quirinus in
Tyberim in-
dauit.*

*Martyr. 6. 1d.
Marti.*

*Martyrol. 12.
Kal. Mart.*

*SS. Maximini, &
sociorum reli-
quia combu-
runt, & ci-
neres in flu-
men spargun-
tur.*

*Sur. 10. 6. 8.
Non.*

*SS. Claudius,
Ni costrato, Symphroniano, Castorio &
Simplicio, quos impius Dioceletianus in
flumen præcipites dari iussit, hæc in eo-
rumdem apud Surium Actis recitantur:
Post dies autem quadraginta duas venit qui-
dam Nicodemus Christianus, & leuauit cum
ipso loculo corpora Martyrum, & in domo
sui honorifice posuit.*

*SS. Claudio, Ni costrato, Symphroniano, Castorio & Simplicius submergi-
tur.*

*De Martiribus Simplicio, & Fau-
stino in M. S. Codice Later. sic legitur:
Et corpora eorum ligato faxo in colla eorum,
sic mitterentur per pontem, qui vocatur la-
pides in Tyberinis reumatibus, &c. Dein-
de: Quorum corpora Dei nutu inuenta sunt
iuxta locum, qui appellatur Sextum Phi-
lli, via Portuensi. Tunc beata Beatrix
una cum beatis Crispo, & Ioanne presbyteris,
& cum alijs Christianis leuauerunt cor-
pora sanctorum Martyrum Simplicij & Fau-
stini de fluvio, & sepelierunt ea ibi, in Sexto
Philippi.*

*S. Anthymus
iactatus in Ty-
berim ab Au-
gelo in orato-
rio suum
saluus redu-
citur.*

21 De recoilendo item martyre Anthymo, qui in profundum Tyberis, faxo ad collum ligato detrusus fuit, hæc Surius: *Angelus autem Domini apparuit ei, & ipsis vinculis reduxit eū in cellam Ora-
torij sui. Altero mane viderunt Gentiles mo-
re solito venire Christianos ad eum, illisque
insultantes, & irridentes dixerunt: Ite ad
Anthymum vestrum, iacet mersus in profun-
do Tyberi. Respondebant Christiani: Nos
Anthymum Christi serum sanum vidimus,
&c. Dixerunt ergo Ethnici illi intra se:
Nos*

Nos eum ita traximus, ut membris omnibus attritus sit, nostrisque manibus, ligato ad colum saxe, in Tyberim eum præcipitem egimus. Quid est igitur, quod isti affirmant? Ingressi vero ad eum, viderunt eum saluum, & ad populum concionantem, &c. Prolixiori ibidem sermone Surius horum ad Christi fidem traductionem, & demum eiusdem Anthymii martyrium enarrat.

22 De sanctissimo Romanæ Ecclesiæ Pontifice Callisto in puteum sacrilegia impiorum manu demerso, hæc in eiusdem apud Surium Actis: Effluxis vero septendecim diebus, quidam ex presbyteris eius, nomine Asterius, cum clero nocte veniens, leuauit corpus Beati Episcopi, & sepeluit in Cemetery Calepodij. De Martha autem conspicuæ pietatis fœmina, & digna Marij ipsius vxori, in Bcati Valentini eundem apud Surium Actis hæc legenda occurunt: Matrona vero, nomine Felicitas, Martham de puto, in quem ipsa necata fuerat, leuauit, & iunxit corporibus sanctis. Eiusdem scilicet Marij, & filiorum ab ipsam Felicitate collecta, vt supra iam dictum est. De Felicula, quæ a persecutoribus in cloacam proiecta fuerat, hæc in Actis SS. Nrci, & Achillei apud Surium: Sanctus autem Nicomedes presbyter in speluncam degens, clam abstulit corpus eius, noctu in brito rebens illud ad casulam suam, septimo millario ab Urbe Roma, via Ardeatina, ibique eam sepeluit, &c.

23 At de Concordia Beati martyris Hippolyti nutrice, quæ in Vrbis pariter cloacam iniecta est, dignissima lectu sunt, quæ eiusdem nobis exhibet apud Surium historia in Actis Sancti Laurentij, in hæc plane verba:

Cepit vero curiose inquirere Iustinus nempe presbyter, qui corpora sanctorum Hippolyti, & sacerdotum collegerat, & sepelicerat) diebus multis corpus B. Concordie Martyris, & cum non inueniret, marore affectus non cessabat lacrymas fundere. Tertiodecimo die ab Hippolyti passione, Porphyrius miles venit ad cloacarum quendam, sperans se in vestimentis beatæ Concordie aurum, argentum & gemmas reperturum, dixitque cloacario: Si possis tacitum apud te habere, indicarem tibi quidam, non parum tuae arti quaestuorum. Cloacarius respondit: Secretum apud me erit; tu modo dicas veritatem. Ait Porphyrius: Ante hos dies iussit Valerianus Praefectus coram se Concordiam quandam e familia Hippolyti

Christiani, plumbatis interfici, & eius mortua corpus projec in cloacam. Eam ego puto in vestibus suis habere margaritas & aurum. Cum esset autem cloacarius fidelis, & occulte Christianus, dixit ad Porphyrium: Demonstra mibi locum, & ego nocte queram eam, atque ubi inuenero, nunciabo tibi. Dicubatur vero cloacarius ille Irenæus, veniente ad Iustinum presbyterum, & narravit ei omnia, quæ fecisset, & indicasset Porphyrius.

Irenæus rem
narrat Iusti-

Beatus Iustinus presbyter gratias agens Deo omnipotenti, & Domino Iesu Christo, flexis genibus cum lacrimis dixit: Eamus nocte, fili, ad cloacam. Respondit Irenæus: Sine ut prius accedam ad Porphyrium. B. Iustinus presbyter dixit: Vide fili, ut sacramentum tibi creditum conserues. Abiit Irenæus ad Porphyrium, isque indicauit ei locum, veniente cum illo nocte, & inuenit sacram corpus incontaminatum. Querentes autem in vestibus eius, nihil repererunt. Fugit ergo Porphyrius & Irenæus verò vocavit ad se Abundium Christianum, & cum illo attulit corpus Beatae Concordie ad Iustinum presbyterum, qui illud suscipiens, gratias egit Deo, & sepelivit apud corpora SS. Hippolyti, & ceterorum. hæc ibi. Porro de eisdem Ireneo, & Abundio, ob id ipsum impia carnificium manu comprehensis, & ob delatum Martyribus sepulturæ honorem, in cloacam pariter demergi iussis hæc ibidem habentur: Eorum corpora beatus Iustinus presbyter inde extracta, sepultura mandauit, iuxta corpus beati Laurentij in agro Verano, &c.

Et cum Abû-
dio feras reli-
quias ei affert
sepeliendas.

Idem ille Ire-
næus cu Abû
dio in cloacâ
ob id demer-
gitur,

24 De inuicto demum Martyre Sebastianio in cloacam, quæ dicebatur Maxima, Principum iussu, ignominia caufa illato, hæc eiusdem apud Surium Acta testantur: Porro beatus Sebastianus apparuit in somnis matrone religiose, Lucine nomine, dicens ei: In cloaca illa, quæ est iuxta Circum, quere, & ibi inuenies corpus meum pendens in vno; quod cum leuaueris, perducas ad Catacumbas, & sepelies me in initio Cryptæ, iuxta vestigia Apostolorum. Itaque beata Lucina cum servis suis media nocte abiit, & eleuauit corpus eius, posuit in pilento suo, perduclitque ad locum, ubi ille imperauerat, cum omni diligentia sepelivit, &c.

Id. t. I. 20.
Iau.

S. Sebastianus
post mortem
apparet Luci-
na, regis iux-
ta Apolitos
sepeliri man-
dat.

CAP. X.

Martyres curant, vt sua ipsorum corpora hono-
rifice sepeliantur.

Anima corporis suo, quod exiit, honoris impendit ac raliter appetit.

Aug. de eur. pro mort. agen- da cap. 4. ad Ephes. 5.

Cuique parij sepiu chri- desiderii inest.

In lib. Regum

Amb. l. 1. de Abst. c. 2.

Verbis illis s. Scripturæ Ap- postoli est ad paries suos, quid intel- ligendum sit?

IVM naturæ quodam- pondere ad seipsum iugiter, constanterque diligendum mortalium quicunque fecratur, inde fit, vt anima impen- dendum vel post mortem corpori cultum, atque obsequium appetat, contumeliamque omnem, et si non sentienti infligendam timeat, perhorrescat, atque refugiat. Vt enim optime argu- mentatur Augustinus: *Ex illo humani cordis affectu, quo nemo unquam carnem suam odio habet, si cognoscant homines aliquid post mortem suam suis defunctis corporibus defuturum, quod in sua cuiusque gente, vel patria poscit sollemnitas sepulchre, contristantur, & quod post mortem ad eos non pertinet, ante mortem suis corporibus timent.* Ex quo intelligi quidem latet potest, quâ ob causam cunctis patrij sepulchri tam vehemens, propenfumque studium pariter, ac desiderium insit; frequens quippe in scripturis ille loquendi modus: *Congregatus est ad patres suos. Dormiuit cum patribus suis. Congregatus est ad patres suos, vel ad populum suum, & alia eiusdemmodi formulæ.* His autem potissimum verbis, tum iphius sepulturæ cum suis, quibus fide concordes vixeré, participatio, tum status præcipue animarum hanc post vitam testé Ambrosio ex- primitur: *Cognoscitur, ille ait, non illud otiose scriptum esse, sed perpense, atque examine, quod legimus in regorum libris: Et appositus est ad patres suos. Intelligi enim datur, quod patrum similis fuerit fide. Vnde de claret non ad sepulturam tantum corporis, sed ad confortium vitæ relatum. hæc Ambrosius. his enim, quibus quis communicauit viuus, vel mortuus communicare desiderat.*

2 Quamobrem sapientissime quidam Berzellai Galaadites intimus quandam

Dauid amicus, cum post interemptum parricidam Absalonem suauissimis verborum officijs inuitaretur in regiam ad ocium, ad securitatem, ad honores, ad gaudia, his omnibus oblectamentis sibi a Rege vltro oblatis patriam iure optimo sepulturam antehabendam existimans: *Non indigeo, inquit ad regem, hac vicisitu- dine: sed obsecro, vt reuertar, & moriar in civitate mea, & sepeliar iuxta sepulchrum patris mei.* Et infelicissimus ille ipsa in- lanus inter consilia sua, sibique mer- prudens, ac humana nimis prudetia desipiens Achitophel, haud Hierosolymis, quod meditabatur, suspendium sibi inflixit, sed crucem sibi elegit, aptauitque apud patrios lares, vt ibi eidem suis miser cum patribus sepulchro inferretur. Neque vero studiosum lectorem, vt opinor, la- tet, in intestina illa Iudæorum obsidia- ne, & nouissima vrbis Hierosolymitanæ, ac sœuissima omnium clade, dum Titus vrbì expugnandæ acrius insisteret, & quamplurimi domesticas cædes evita- turi ad Romanos passim transfugerent: a plerisque tamen, vt Iosephus, & Hege- sippus testatur, patrij spe sepulchri, mor- tem apud suos latiorem, tolerabiliorem- que æstimatam fuisse: quos & erga suam Hierosolymam sic affectos fuisse Tacitus refert, vt si transferre sedes cogerentur, maiora illis inest vita metus, quam mor- tis.

3 Cum igitur maxime homines sen- tiant subtrahi pœnam sepulchri, & tam studiose, ac sollicite certo illud sibi loco viuentes eligant, religiosum planc munus, sc̄ pultræ obsequium, existimandum est: *Si enim (vt Augustin. ait) nonnulla religio est, vt quis sepeliatur; non potest nulli esse, quando vbi sepeliatur, attenditur.* Inde sanctissimi quique viri de suis hono- sto loco corporibus reponendis tam so- liciti fuere, vt mox enarrabitur; nam si nulla est natio ac gens, quæ condi cum suis quammaxime in votis non habcat, ob insitam animis dilectionis vim, hoc certe a probatissimis viris expetendum magis videbatur, vt ipse August. optimè argumentatur his plane verbis: *Sed si hec faciunt, qui carnis resurrectionem non credunt, quanto magis debent facere, qui credunt? vt corpori mortuo, tamen resurre- cturo, & in eternitate mansuro, impensum eiusmodi officium, sit etiam quodammodo eius-*

z. Reg. 19.

*Berzellaeus
Galaadites ho- noribus, &
gaudij pre-
fere sepeliri
polle in patria*

z. Reg. 4. 17.

*Iudæi in obsi-
dione Hiero-
solymæ spe-
natur sepul-
chri malum
ibi mori quā
alio per fugere*

*Ioseph. l. 5. de
gallo c. 2.*

Hegesipp. l. 5.

Tac. hist. l. 5.

*S. Aug. de eur.
pro mort.
habent. c. 4.*

*litterib.
c. vii.*

*Christians
defunctorum
corpora in he-
nore habere
debet.*

eiusdem fidei testimonium. Hæc Augustinus, quibus hominum sollicitudo pro cultu suis post mortem corporibus exhibendo noſcitur, & comprobatur; neque vero Sanctorum animæ post cōſummata martyria fuorum corporum curam neglexit, sed alacriter institerunt, vt honor iſdem debitus contra quoscumque aduersariorum conatus deserteret.

4 Ex enarratis autem hæc tenus exemplis, satis, vt arbitror, perspicue constat id, quod rationibus, argumentisque quamplurimis iam valide comprobauimus: irritos videlicet extitisse omnes gentilium conatus, atque confilia, quibus sepulturam Martyribus interdicere nitebantur; & ipſos net defecijſe, vt cū Psalmita loquar, scrutantes buiſmodi ſcrutaciones, confilia mala. Non est enim confliu n contra Dominum. Ex quo pariter la-

martyrij palmam ipſo de nomine p̄ſer-
ebant, de Viatorē ſcicet & Corona ſub Antonino Imperatore coronatis, hæc eorumdem in Actis Surius: *Nostri autem homines* (loquitur Viator Quastoribus, quibus obitum post duodecim dies praenunciarat) *post tres annos venient ad tollendū corpus meum; habeo enim loculos iam pridem miliparatos.* *Vos igitur rogo, ne in alienis loculis me ponatis, neque reliquias meas detineatis, quo minus in proprium locum reportentur.*

5 De Eufratio itidem eiusdem in Actis ſcritur, Sebasteum Epifcopum acceritum ab illo fuuisse, quem ſubinde adiurauit, vt ſui, & Orefis curam post mortem gereret. Quod his plane verbis Surius enarrat: *Etiā adiurauit eum per Deum, ut per ſeipſum iret, & portaret reliquias ſuas, atque Janelli Orefis in patriam ſuam, & recondere eas cum ceteris reliquijs, ſicut in teſtamento ſuo ante diſpoſuerat.*

7 Dc beato autem martyre Menna Aegyptio, qui primum mucrone tranſuerberatus, igne deinde crematus eſt, hæc in Actis apud Surium: *Hinc viri pī magnum adhuc diligenter, ut martyris reliquia ex igne tollerentur, & in ſignibus locis reponerentur; quas quidem cum collegiffent, & in mundis ſindonibus imposuerint; vnguentisque & ſufficiibus inuinxiffent; & iusta omnia eius sancte feciffent, in patriam retulerunt; quomodo ante conſummationem iuferat martyr Christi.*

8 Verum de Fortunata virgine, cuius illuſtre martyrium una cum tribus fratribus, ſub ipſius Diocletiani tēpora incidit, & cuius natalitus dies apud Romanū Martyrologium pridie Idus Octobris reſcenſetur, ita in M. S. Cod. sanctæ Cæciliae legitur, vbi eiusdem Acta enarrantur: *Audiens autem beatissima Fortunata, quod ſecū pariter decollandi eſſent germani, conuerta dixit ad ſpūlatorem: Do tibi aureos viginti, ſiquod rogo, faciū te eſſe promittis. At ille ait: Si dederis, quod ſpondes, faciam quod hortaris. Illa vero diuinitus ſibi collatos aureos obtulit, dicens: Peto ne corpora noſtra poſt necm in ſepulchre relinquantur, ſed ſlatim, ut mortis debitum perfoluerint, humo tegantur: ſolicita cuim ſum, ne igne ciementur. Quod poſtea ita factum eſt, ut ipſa petierat.*

9 Sabinus ille Hermopolitanus, qui in flumen, vt ſupra vidimus, demerſus eſt, ad ſtantibus p̄adixit, ſuum ipſius corpus poſt diem tertium officia manu

S. Victor ro-
gat, vt corpus
ſuum in pro-
prijs & eo
aliens loculis
ponatur.

S. Eustatius
Epif. Sebaste
noſtras reli-
quias in pa-
tria reconde-
das comendat

Sur. 10.6. 19.
Nov.

S. Menna ca-
dauer ex igne
tollerat, & in
patria, ut in-
ferat, huma-
tur.

M. S. C. M. S
Cæcil.

S. Fortunata
aureis viginti
diuinitus ala-
tis a carnifice
imperato ſibi
ac fratris
ſuis ſepulchra

S. Sabinus ter-
tio poſt die-
corpus ſuum
emerſum
p̄adicit illud
que ad tantis
bus commen-
dat.

Gentiles mar-
tyribus lep-
tura ſrito
euenu inter-
dicere nitu-
er.

1/63. 9. 7.

Ingenis in col-
legiis hu-
manisq; mar-
tyribus Chri-
ſianorum pie-
tas.

Ipsi etiam
martyres in
agonie poſci
ſepulturæ ſuę
curam habet.

S. Torpes ad
ſupplieū per-
gens Andro-
nicum rogar,
vt corpus ſuę
ſepeliat.

5 Subdit vero de martyribus, qui p̄eclaro inſigniti nomine triumphū, ac

Roma Subterranea

S. Seuerianus
in patria sepe-
nisi ab amicis
petitur.

humandum fore, eosque enixius rogauit, vt terræ illud solicite commendarent, quod & ipsi præstiterunt. Seuerianus quoque martyr quondam sub Licinio miles, pijs quibusdam hominibus sui post mortem corporis sepulturam iniunxit. Quapropter postquam pro Christi fide ad finem vsque strenue decertauerat, tumulo ab ijsdem honorifice depositus est, vt eius apud Surium Acta his verbis exponunt: *Sequenti autem die quidam ex pijs, quibus martyr suam mandarat sepulturam, simul conuenientes, cum martyricum illud corpus magnifice compoſiſſerunt, & super id hymnos cecinissent, & quacumque sol. nt Christiani, peregrinarentibus simul, & coletibus manibus elatum, media nocte tulerunt in patriam Martyris, &c.*

Martyres post
mortem cor-
porum suorum
cūrā fideli-
bus deman-
dant.

Sur. 16. I. 1.
Febr.

S. Tryphon re-
liquias suas in
proprium lo-
cum transfe-
rī fratribus in
fomnis iubet.

S. Fructuofus
osfa sua reddi-
at sepulchro
inferni praeci-
pi.

Pudentius in
Peristepheano.

10 At vero recolendi, ac laudandi iugiter Christi Martyres, non tantum, eum inter viuos adhuc degerent, sepulturæ sibi postmodum exhibendæ studuerunt, verum etiam eorum nonnulli, vbi glorioso iam fine laureati deceſſerunt, ſeſte per viſum fidelibus oſtendentes, ſuorum ijsdem humandorum corporum curam ſolicite demandarunt: quod inter cæteros præſtitus insignis martyr Tryphon, de quo ſie in eiusdem Actis apud Surium refertur: *Qui autem Nicæam (vbi paſſus fuerat sub Decio) concurren- tis; ſanctus vero apparens eis in ſomniis, inſiſit eis tranſferri in ſuum locum, quod etiam fecerunt. hæc ibi.*

11 Beatus item Fructuofus Epifopus ijs, qui ſaera ciuſdem, ſociorumque martyrum oſfa inter ſe venerationis ergo partiſ ſuerant, apparuiſſe legitur, eaque quamprimum redi, ac ſepulchro inferni diſtriictæ præcepit: quod in Martyris eiusdem Actis Mombritius his quidéverbis enarrat: *Igitur poſt paſſionē appa- ruit fratribus, & obtinuit, ut quod vnuſquisque pro charitate de cineribus vſu pauerat, reſtituerent ſine mora. Idipſum Prudentius ſatis eleganter cecinīt in ſuo Periſtephano, hymno, qui ſextus in ordine habetur.*

*Sed ne reliquias reſuſcitandas,
Et mox cum Domino ſimul futuras
Discretis loca diuidant ſepulchrīs,*

*Cernuntur nineis ſtolis amiſti,
Mandant reſtitui, cauoque claudi
Mixtim marmore puluerem ſacrandum.*

Leđiſſimæ itidem virgines Rufina & Secunda Christiana fide, ac martyrij palma illuftres Plautillæ matronæ ſe per ſomnum videndas præbuere, eique ſuorum ſepulturam corporum commenda- runt. Idem quoque præſtit B. martyr Sebasitianus, qui poſquā ad coronā perueniſet, Lueinæ matronæ ſanctissimæ (vt alibi diximus) noctu apparens, locum ei- dem premonſtrauit, in quo ſuimet ipſius corpus proiectum iaceret, & vbi potiſſum illud vellet recondi, indicauit.

12 Nee vero prætereundum hic eſt, quod de martyre Vincentio Leuita in ſupra reenſitis eiusdem Aetis hunc in modum habetur: *Ipſe vero ſanctus Martyr Vincentius viro cuidam in ſomniis reliquias ſuas ex alto mari in terram expoſitas eſſe ſignificauit; quin etiam locum, in quo relique ipſa poſite erant, eidem patefecit. Quoniam vero Praefidem timens vir ille, ad Martyris reliquias inquirandas ſegnem, & parum alacrem ſe præbuit, ille ipſe Martyr in ſomniis appariuit faminiſ ſuidam vidue; que ut atate prœncta, ita & morum ſanctitatem prædicta erat. Illam cum ſimiſſiliter admouuiſſet, eidem ſigna quedam eius loci patefecit, in quo ſanctum illud corpus iaceret, quod videlicet lateret ſub arena, quam lenis & tranquilla vnda in reliquias illas ſauci ſic inſuderat, quaſi arena ipſa Martyris ſepulture defuerat, &c.*

13 Sanctus Martyr Tiburtius vna- cum Petro & Marellino videndum ſe, pijsſimis Firminæ & Lucillæ virginibus obtulit, quibus omnia, & ſui præfertim corporis ſepulturam iniunxit. Quod to- tum eiusdem ex Aetis hie repete- nobis liect: *Apparuit eis in viſu ſanctus Tiburtius cum his duobus Martyribus, & instruxit, qualiter ambularent, & corpora eorum de filia acciperent; atque ibi iuxta fe in inferiori parte Cryptæ ſepelirent.*

14 Vitus item nobilis Christi mar- tyr cum Florentiæ matronæ in flumine, periclitanti appariuifſet, eidem iuſſit, vt ſuum corpus, lociorumque Martyrum decenti loco ſepulturæ traderet; quod in codem M. S. Cod. Lateranensi hiſ verbiſ deſcripturn habes: *Quædam vero Florentia matrona illuſtris periclitabatur in flumine nomine Siler; cui beatus Vitus viſus eſt*

SS. Rufina, &
Secunda ſe-
videndasPlau-
tillæ præbent
ſequi humani
iubent.

S. Vincentius
viro cuidam
reliquias ſuas
e mari in ter-
ram expoſitas
per ſomnum
ſignificat.

Et viro pre-
metu nihil qu
dente ſemina
ſimiſſiliter ad-
monet, ae lo-
cum indicat.

S. Tiburtius
in viſu Lucil-
le apparet, &
corporis ſu
ſepulturam
committit.

S. Vitus Flo-
rentiæ appa-
ret, & ſepul-
turam ſibi ac
ſocia ab illa
præſertim cu-
pit.

est super aquas transire. Quem cum vidisset mulier, illico puerens, clamauit: Oro si Angelus Dei es, mihi subuenias cito. Ad quam beatus Vitus voce respondit sonora: Ego sum, inquit, Vitus, cuius, puto, nomen atudi-
fi; speli nostra corpora, & curda consequen-
tis postulata; statimque enixa mulier gurgi-
tis periculo sana reperta, sanctorum corpora
aromaticum condidit honore, & cum honore
magno in Mariano praedio sepeluit. hæc
ibi.

15 Florianus quoque Valeriae m-
ræ pietatis matronæ per visum apparuisse, eidemque locum indicasse, in quo se-
peliri vellet, in ijsdem Actis a Surio in-
hæc verba describitur: Apparuit autem in
visione beatus Florianus Valeriae matronæ, in-
dicauitq; ei, quo loco corpus eius humaret. Illa,
hac visione admonita, mox ad fluuium abiit,
& pro Gentilium metu, virgultis illud in-
volut, perduxitque ad locum sepulturæ desili-
natum, &c.

*Ect S. Floria-
nius per visionem
apparet Val-
eria, seque se-
pelin regat.*

*Mira Luciani
martyr, post
mortem sui
funeris cura,*

*Angustor di-
scipuli quæst
es corpus
eius & non in
uenientes.*

*Apparet Gly-
cerio, mortua-
tus que locum in
quo illud vnu-
si sunt.*

*In littus ad di-
scipulos del-
phinus illud
deserit.*

Hos inter Martyres, qui suis ip-
orum corporibus condignum sepulehri
honorem post mortem deserri voluerūt,
iure merito recensendus est Lucianus il-
le Presbyter Antiochenus; qui suo appa-
rens discipulo locum designauit, quo
suum medijs è fluetibus sublatū corpus,
miro delphinus quidam obsequio dela-
turus eset, vt in supra citatis apud Su-
rium Actis his verbis subtextitur: Cum
eius discipuli circa ripas, & littora alius alibi
versarentur, vt viderent, si quomodo posset
eum è mari eiuscēm inuenire; tempore autem
hiberno id valde esse turbatum, diuturnum
tempus effecit, vt plane desperarent se posse
id inuenire. Interim vero adueniente quin-
todecimo die, Martyr in formis apparens cui-
dam Glycerio germino suo discipulo, qui tunc

versabatur in regione aduersa continentis Ni-
comedie, dicit ei: O tu, cum primum mane
surrexeris, abi in lunc locum (ostendens lo-
cum littoris) te enim, inquit, conueniam, cum
illuc veneris. Illa autem cum primum eum
formis dimisisset, & iam dies illuc fecerit,
surges, & quodam alios ex pīs secum as-
sumens, cum eis venit in locum, qui fuerat ei si-
gnificatus. In eo autem ingens delphinus ascen-
debat è mari, iam ex eo emergens, qui cum
effet extensus super aqua superficiem, valde
spirabat, & ad terram contendebat; eratque
iuxta ipsum multa spuma, & murmur flu-
eluum, qui ab ipso scindebantur: ferebat au-
tem extensem mortuum, tanquam in lelio

iacentem; eratque spectaculum admirabile, su-
per corpus adeo lubricum, & rotundum, que-
te manens mortuus, & nec à sua pondere,
neque à vi fluctuum devolutus ab eo, quod ip-
sum portabat vehiculō. Cum autem delphi-
nus fuisse prope continentem, fluctu subl. mi-
sue sublatu, & terra id appulit. Atque
ille quidem statim expirauit: mortuus autem
statim in arenam d. latu, iacebat s. luis, &
omni ex parte integer, &c. Vides officiose
pietatis obsequiū, quod beati Martyr-
is cadaueri Delphinus iste diuina pror-
fus vrgente vi detulit. Quoniam vero hic
de delphino sermo occurrit, nonnulla
obiter nobis repetenda sunt.

17 Haud enim latere lectorem exi-
stimus, qua. ta delphino intercedat
cum homine, natura ipsa duec, propen-
sio: hic enim solus, vt Plutarchus af-
ferit lib. vtram anim. plus hab. rationis,
hominem hoc solo nomine diligit, quod
sit homo, cum cœterorum animalium
vel nullum, vel quæ mansuetiora sunt,
nutricatores tantum, & familiares dili-
gant suos. Delphinis autem illa summis
philosophorum tantopere desiderata,
omni sorte, omnique fraude carens ami-
citia: benevolentia autem eorumdem,
& opis allatae multiplicia describuntur
ab auctoribus passim exempla; & prae-
cipue de hominum cadaueribus medio
è maris gurgite illæs ad littus vlique
delatis, ne a cœteris pīs deuoraren-
tur, & vt delati in terram, sep. alchri be-
neficium consequerentur. Celebre au-
tem illud est, quod de Hesiodo prodito-
riè confecto inter alios enarratur, cuius
cadauer delphinorum opera ad littus
tandem appulit.

18 Mirum itidem est, quod de quo-
dam Cærano historici perhibent, hic
cum iactum pīsium a pīsatoribus pe-
cunia redemisset, delphinosque, quire-
tibus intereceptisuerant, viuos, liberosq;
abire permisisset, haud beneficij e iusdē
irremuneratum extitit; eum enim Cærā-
nus præmemoratus post aliquātum tem-
poris naufragium fecisset, vñus ex del-
phinis, qui eius ope liber evaferat, nau-
fragantे dorso benigne exceptum, inco-
lument ad terram perduxit: demum vero
cum hic vita sanctus fuisset, & a proximis
iuxta littus eidem sunebria de more per-
soluerentur, frequentes ad littus Delphi-
ni aduenere, ac si ad beneficium sibi
ab

*Magna del-
phinis
qua. ta
iuv. erga ho-
minem pro-
pensio.*

*Amor eius li-
beralis, & ab
omni forde
purus.*

*Plutarch. in con-
tra sepiem
Japan.
Actianus l. 6.
c. 13. & lib. 1.
c. 45.
P. l. lib. 9.
c. 8. &c.*

*Hesiodi cada-
uer ad littus
delphini de-
ferunt.*

*Cæranus del-
phinus captos
è retibus li-
berat.*

*Idem naufra-
gans à delphi-
no beneficij
memori in-
terram perdu-
cit.*

*Cæranus l. 8.
cap. 3. Athene
lib. 13. c. 8.*

Roma Subterranea

*Ac si eiusdem
exequijs inter-
esse vellent
ad littus ve-
niunt.*

ab eodem praesitum recolendum euocantur, sese palam omnibus videndos obtulerunt, quasi viri adco de ipsis benemeriti exequijs interesse gaudcent, funusque aliqua saltem ratione mœsti prosequerentur: haud enim ante ab oculis se proripuere, quam extinto rogo, iusta eidem de more persoluta suiscent.

*Arionem Co-
rinthum vñq;
delphinus de-
uexisse fecerit.*

19 Sane Arionem insignem illum Citharœdum, dum ab Italia Corinthum nauigaret, a nautis eius auri cupidine in mare sese præcipitem dare coactum dorso officiose sublatum Delphinus quidam Chorintum vsque incolumem deuexit, & cum interim onore deposito, examinatus in littore subtiliter, ibidem Periandri regis iussu se pulitura donatus est, construто illi monumeto, ad quod nau- та promeritas sceleris poenias dedere.

*Delphinus
pueri amore
flagrans cimi-
re obligeatur*

*Aelian. lib. 6. de
anim. c. 15.
Plin. lib. 9. c. 3.*

*Pueri incau-
te à se oculo
pax dolor
monstrant.*

*Delphini sui
generis cada-
ueribus pom-
pan funeralibus
exhibit.*

*Arian. lib. 9. de
h. anim. c. 48.*

*Plin. lib. 9. c. 8.
in fin.*

*Aelian. lib. 12.
c. 6.*

Alterius insuper Delphini lector probc vtique meminisse potest, qui (vt Aelianus & Plinius testantur) cum in Ialo vnde puerum quendam vehementissimo diligenter amore, & lergo tenoris decurio spectatissima benevolentia signade disti, t. scilicet suum incaute aliquando peremisit; verum ad littus vna cum pueri cadavere iruetus, vbi pueri in mortuū præsentis, ipse quoque præ dolore vita se protinus: boc iuxta eundem examinatus decidit, & commune una cum pueri, quem dilexerat, sepulchrum a Iasentibus rem huiuscmodi admirantibus sortitus est.

20 Pratereo, quod ipsimet Delphini, vt tesi locupletissimus est Aristoteles, mira vtique sollicitudine hoc ipsum officij cæteris sui generis cadaveribus exhibent: vt enim refert Aristoteles, conspici aliquando contigit, numerosum Delphinorum gregem maiorum vtrique minorumque promiscuum, & post hos, binos sublequentes Delphinos, qui delphinulum iam defunctum inter ipsos pelagi fluctus dorso eueherent, ne ab aliqua marina bellua devoraretur, quod & breuiter adnotauit Plinius, & magis expresse Aelianus, hos nimis confusuisse suorum corpora dorso supposito ad aqua superficiem leuare, tum ad continentem velutifunere effrarentes, hominibus lepelienda tradere. Hæc interim satis. Sed quod de obsequio Luciani martyris corpori Delphini opera de-

lato haec tenus enarrauimus, haud natura, sed Deo ipsi rerum omnium auctori iure merito adscribendum est, vt patet etiam in beato Ariano martyre, ac socijs, quorum corpora sub Diocletiani persecutione saccis cum arena inclusa, & in mare proiecta pari delphinorum obsequio ad littus Alexandrinum delata fuere.

*Martyr. Rem.
die B. Mart.*

*Sur. to. 2. die
13. Maij.*

21 Celebre item est, quod de S. Martiniano Eremita apud Surium legitur, nempe dum in rupem quādam in medio maris sinu pœnitentiæ causa secessisset, vt ibidem ab omni hominum commercio seiuens, cælestium rerum iugiter contemplationi insisteret, dæmonis impulsi, qui beati viri proposito inuidiebat, ex lausragio puella mira pulchritudinis ad petram appulit, qua vila dæmonis artem Martinianus præsentiens, & hand sua fidens castitati, oratione præmissa, & crucis signo se muniens, protinus se misit in mare, & ecce duo delphini adsuere, qui dorso eundem excipientes, suum in locum detulere; sed Surius paucis rem totam in hunc modum enarrat: *Que cum dixisset, se statim iecit in mare. Statim autem eum duo Delphines excepserunt, & in terra deposuerunt. Puerilla vero donec excessit ex oculis eius, videbat ipsum ferri super aquas, &c.* Sed de Delphinis Sanctorum obsequio propensius inferuicntibus sat obiter diximus, nunc vero ad nostra redeamus.

*Sur. die 13.
Ebor.*

22 Sacra insuper quadraginta Martyrum ossa, quæ in flumen proiecta fuerant (vt alibi diximus) a Petro quodam Episcopo, Martyribus id ipsum reuelantibus, reperta, quam decenter ab eodem tumulata sunt, vt in corundem Actis his verbis exprimitur: *Sed tertio post die ciuitatis Episcopo Petro per visum Martyres aperuerunt, quo in loco reliquia seruarentur. De nocte, dicentes, veniens è flumine nos educito. Adhibitis igitur Episcopus clericis, virtis religiosis, ad fluminis ripam accessit; & ecce reliquia Sanctorum in aqua tanquam stelle fulgebant, & locus, vbi residebant, ab ipso lumine indicabatur. Assumptas igitur inde sanctorum Martyrum reliquias, in loculis afferuauerunt, &c.* hæc ibi.

*Quadraginta
martyrum ossa ip-
sum reuelan-
tibus reuelan-
tur.*

23 Haec tamen hic omittendum esse arbitror, quod de sanctissimo Episcopo, ac Martyre Ianuario scribitur.

Hic

S. Januarius
digi^{tum} sui cum
capite abscessu
curam habet.

Hic dum Christiani de humandis, tum eius, tum sociorum corporibus pie, studosque inter se agerent, eisdem apparen^s, præcepit, vt digitum quoque, qui illi cum capite præcisus fuerat, diligenter quærerent, & simul sepulturæ tradarent. Verum in Actis isthac leguntur: Cum vero Martyr Domini decollaretur, & orarium ante oculos teneret, digitus eius una cum capite abscessus excidit. Sed dum Christiani corpus ipsius, & ceterorum Martyrum nocte sepelire vellent, apparuit eis Januarius, eos admonens, vt digitum famul^m cum capite præcisum requirent. Quod illi facere curauerunt.

Martyres eius
post multa
feculae cura
fuerunt cor-
porum habe-
re monstrant.

Ante ex in-
digniora loca
transferriri iu-
bent.

24 Inlyti Martyres denique, vt exemplis quamplurimis toto hoc capite collectis abunde confirmari potest, post consummatum feliciter martyrij agonem, frequentibus è cælo apparitionibus, suorummet corporum curam adhuc se gerere satis aperte contestati sunt: quinimo post longa temporum interualla, cum a quibusdam corudem reliquias interdum negligenter, mritoque sepulchri honore carerent, nouis è cælo præstitis aliquando reuelationibus, decentierem in locum easdem transferendas edixerunt. Quod præcipue constat ex celebri Beatae Cæcilia virginis Romana historia, qua post sexcentesimum circiter annum ab eius martyrio dilapsum, Paphali Papa huius nominis primo, ipsius corpus solicite perquirenti, videndam se præbuit, bonoque eum animo esse iubens, vbi sacra ipsius pignora adiunxisset, in ecclesiam suo nomini dicatam, atque ab eodem Pontifice instaurata congruo honore reponenda præcepit. Cuius quidem recolendæ apparitionis exacta in Vat. Cod. descriptio habetur, & in suis Annalibus a Baronio hisce verbis recitatatur: Dum quodam die ad beati Petri Principis Apostolorum ecclesiam pergeret (Paphalis Papa scilicet) quatenus apud eundem beatum Apostolum solito more vigilias celebraret, & ante eiusdem Confessionem Dominicas ludes residens decantaret, subito depressus sopore, vidi adfletum sibi virginali adflectu Puellam, angelico adflectu decoram, taliaque ipsum sibi locutionis affamina protulisse: Multas tibi gratias agimus, quod ad incertam famam, quam de me sparsam, fructuatorij relationibus perulgatam, aures accommodare reliquisti: quippe qui tanti pe-

nes me fuiisti, vt proprio loqui inuicem ore valeremus. Hec iam sepe fatus Pontifex diligenter audiens, siue requirere cepit, que esset ipsa, que talia illi verba diceret, vel quo nomine vocaretur. Cui illa respondit: Si nomen inquiris, Cæcilia famula Christi vocor. Ad quam sunnus Pontifex: Quomodo hoc credere possum, eo quod olin fama relatum sit, quatenus eiusdem venerabilis Christi Martyris Cæcilia corpus ab Astulpho Longobardo, um Rege hostiliter Romanam p[ro]fidentem, furto esse per eius homines sublatum? Cui venabili Pontifici isti intimanti, omnipotentis Dei famula Cæcilia dixit: Quod me desiderabant, & vt inuenirent, Longobardi quæ fuerunt, omnino verum est; sed Domini mei Iesu Christi opitulatione, & Domine meæ fæcile Dei Genitricis semper Virginiis Mariæ auxilio, me neque inuenire, neque deportare longius valuerunt. Et ideo sicut querere me capisti, vt inuenires, & si duo labore non definias inculbere, quia Domino Iesu Christo, pro cuius amore, & honore p[ro]sa sum, pacuit, vt tu me inuenias, & in Ecclesiā, quam in struxisti, recondas. Et hac dicens, ab oculis adspicentes sublata est. Subsequitur autem ibidem prolixa inuentionis eiusdem enarratio, quæ apud Prætextati Coemeterium eiusdem Beati Pontificis opera, & studio obtigit.

25 Quod autem ipsum Angeli mortalibus interdum apparuerint, & sacras recondi iusserint beatorum Martyrum reliquias, ex prænarratis iam supra exemplis sanctorum Crispini, & Crispiniani, neconon & Torpetis Martyrum satis aperte demonstratum est. Restat

nunc, vt quo studio martyrum reliquias exquirendis Christiani
olim infliterint, & quæ
ijsdem obscuria
detulerint, vi-
deamus.

Et corpus sibi
a Longobardis ad aportandum quæsiti,
sed non inuenitum narrat.

Has fias reli-
quias, quas an-
xie Pontifex
querebat, ab
illo reperten-
das esse dicit.

CAP. XI.

Christiani SS. Martyrum
reliquijs perquirendis,
humandisq; perse-
tuo student.

PVD Christianos, quorum animis constanter infixa resurrectionis spes, & beatæ immortalitatis desiderium altius insederat, iugiter etiam officiæ erga defunctorum corpora pietatis studium viguit, ut egrégie Prudentius quoque laudatissimus inter poëtas Carminibus suis cecinit:

*Nam quod requiescere corpus
Vacuum sine mente videmus,
Spatium breve restat, ut alti
Repetat collegia sensus;
Venient cito secula, cum iam
Socius calor ossa reuisat,
Animataque sanguine viuo,
Habitacula pristina gesit,
Quæ pigra cadavera pridem
Tumulis putrefacta iacebant,
Volucres rapientur in auras,
Animas comitata priores.
Hinc maxima cura sepulchris
Impenditur, hinc resolutos
Honor vltimus accipit artus,
Et funeris ambitus ornat.*

Hæc apte Prudentius, quibus digno laudum preconio Christianorum pietatem euehit, vt pote qui impensu animi studio defunctorum suncra cuarent, eorumdemque cadavera omnibus (vt pios decet) officijs prosequentur; subdit igitur.

*Hoc prouida Chrifticolarum
Pietas studet, vt pote credens,
Fore protinus omnia viua,
Quæ nunc gelidus sopor urget,
Qui iacta cadavera passim,
Miserans tegit agmine terre,
Opus exhibet ille benignum
Chriſto pius omnipotenti.*

Hæc ille. Cui optime consonat Christianus alter inter Philosophos Lactantius, qui maximum pietatis officium esse ait Pere-

Maximum pietatis officium
sepelire pauperes ac per-
regredi.

Liber Ant. lib. 6.
In fin. c. 1. 2.
grinorum & pauperum sepulturam: & idem. mct Petrus Apostolus apud Clementem cadem misericordia opera recensns, atque commendans, id veluti potissimum expresit, Mortuos videlicet sepelire, & diligenter eorum exequias peragere.

3 Nouerant quippe Christiani huius pictatis opera apprime sacris in pagina commenda data; ipse enim Dominus hæc ad Esdram prolocutus fuisse legitur: Mortuos ubi inueniri, signans commenda sepulchro, & dabo tibi primam sessionem in resurrectione mea. Idcm pariter ex Tobie libro quisque edocetur: sanctissimus enim vir in primis, vt Paulinus ait, huius specialiter muneri prærogativa iustificatus a Domino, & Archagi voce laudatus est, quod in miserada Israëlici populi captiuitate mortuis atque interemptis, vel ipsiusmet festiuis diebus sepulturæ bencficiu[m] ieiunii impenderet: inde enim Deum sibi promeruisse Raphaël Archangelus contestatus est, cum ait: Quando orabas cum lacrymis, & sepeliebas mortuos, & derlinquebas prandium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino.

4 Quod suis eleganter carminibus Prudentius, quem supra citauimus, hunc inmodum expresit.

*Sancti fator ille Tobie
Sacer ac venerabilis heros,
Dapibus iam rite paratis,
Ius prætulit exequiarum;
Iam stantibus ille ministris,
Cyathos, & fercula liquit,
Studioque accinctus humandi,
Fletu dedit ossa sepulchro;
Veniunt mox premia Cælo,
Preciumque rependitur ingens.*

Hæc Prudentius. Quibus paria sanctissimo digna viro preconia S. Paulinus No- lanus Episcopus disertis verbis subtexxit: Negligens enim, inquit, ventris quia diligens anima, maluit corpore esurire quam spiritu: vt nobis quoque esset exemplo quo preceptimus ieiunare cibo carnis, vt situitatem animæ conferamus. Hæc in laudem officiæ pietatis a Tobie defunatis exhibet Paulinus.

5 Christiani igitur, quippe qui eximio pietatis affectu tenebantur, colebantque eos quibuscumque officijs, quos pro Christi fide ad sanguinem vique in

Clem. Rem.
ep. 1.

Pietas erga
mortuos in S.
Scriptura ma-
xime com-
mendatur.

Ephes. 4. c. 2.

Paulin. ep. 37.
ad Pammach.

Tobias eo pre-
cipue nomine
Deo, Archan-
gelo teste,
placuit.

Hymn. de-
exseq. def.

Cura funerū
Tobie exem-
pli omni ope-
ri preferenda.

Tobias ma-
nuile esurire
corpo quā
spiritu.

Paulin. ep. 37.
ad Pammach.

in acie fortiter, constanterque decertasse nouerant, in perquirendis, sepulchro que condigno inferendis eorumdem corporibus, sedulam semper (vt saecula edocent historiarum tabulæ) naurant operam. Tum vt ijsdem, qui id vnum summopere se peroptare testabantur, rem gratam facerent: tum vero, quoniam superno fidei lumine imbuti, certò sciabant, ac profitebantur futuram corporuum ad diem nouissimum resurrectione, eisq; perennis gloriæ ac felicitatis cōsortium impendendum fore diuina spe subnixi præstolabantur: tum etiam ob luceuenta mirandorum operum signa, quæ ea rūdem virtute reliquarum, ac Sanctorū meritis frequenter contingere, ipsa edetti experientia, aduertebant; quod quidem maximo fidei incremento, & Religionis Christianæ subsidio quotidie aduersus debachantes gentilitiæ superstitionis errores inserviebat.

6 Certe hoc ipsum Julianus doluit, impius, inquam, ille desertor, qui Idolatriam ab inferis, quo se reeperat, iterum in orbem euocare, auctoritate souere, toro que conatu eamdem stabilire; ac sanctæ, illibataeque fidei cultum penitus abolcre cupiens, in ea, quam scripsit ad Arsacium, epistola inter cætera laudabilia pietatis opera, quæ Christiani de more præstabant, vt ipse meminit, studiosam, ac indefessam iugiter in defunctorum corporibus humandis sollicitudinem recensit. Quibus prosectori operibus eorumdem, quam acriter insectabatur, Religionem mirabiliter prosecuisse factetur. Quapropter vt & hæc eadem, a Gentilibus ad Idolorum cultum in orbe propagandum exercerantur, scrio ibidem suos admonet, atque obtestatur. Hæc autem epistola his quidem verbis apud Sozomenum legitur: *Sed quid est causa (inquit ille) cur in hæc, periude ac finih amplius opus esset, conquiscamus? ac non potius conuertamus oculos ad ea, quibus impia Christianorum Religio creuerit; id est, ad benignitatem in peregrinos, ad curam ab illis in mortuis sepetiendis positam, & ad sanctimoniam vitæ, quam simulant; quorum singula à nobis vere exequenda esse censio, &c.* Hæc impius effutij aduersus Christi religionem, immo contrapietatem pro idololatriæ impietate calamo æque ac gladio decertans. Vrum, vt vides, dum Chri-

stianorum fidem acrius impugnat, eorumdem mores, ac vitæ sanctimoniam vel inuitus probare, atque extollere illustri hoc ad veritatem comprobandam elogio compulsus est.

7 Et is quidem ac tantus in pijs huiuscmodi operibus exercendis Christianorum seruor extitit, vt & summos quoque in perquirendis labores amplecti, quam multas vero in redimendis sanctorum corporibus, & comparandis sibi reliquijs pecunias, immo & vitam ipsam libenter profundere non dubitarent. Quamobrem corum plerique, vt in sacris Martyrum Actis quamxpissime legimus, ob impensum martyribus humiliodi pietatis officiuni, pro mercede martyrium acceper. Quamuis & hi, qui in hæc laudabilia assidue incumbenter charitaris ministeria erga defunctorum corpora, absque vlla sanguinis effusione, quæ sola martyres facit, Martyres viui iure quidem merito a Chrysostomo appellantur, vt videre est in Sermone, quem habuit in sanctos martyres Iuuentum & Maximum his plane verbis: *Poſt beatam autem illam cedem, quidam, etiam cum ſalutis periculo, Athletas illos optimos rapuerunt decenter, etiam ipſi viui Martires, vt eorum reliquias curarent decenter. Nam quamuis non occidebantur, optabant tamen mori potius, quam corpora illa relinquere inhumata. Ita ad venationem festinabant.* Quæ quidem postrema verba hic a nobis, vt legitimum eorum sensum assequamur, diligenter adnotanda sunt. Ijs enim vir sanctissimus indefessum animi studium, folcianique incomparabilem ad viuum exprimere conatus est, qua viri illi religione, & charitate conspicui sanctorum corpora iugiter indagare confueuerant: deducta nimirum a venatoribus in rem apte metaphora, qui abditissima quæque loca maxima auditate circumeunt, perlustrantque, vbi latitantes plerumque velut in receptaculis feras inuestigent, adiunetasque demum ipsa intra latibula comprehendant. Hunc plane loquendi modum in alijs quoque sanctorum Martyrum Actis visitatum suis reperimus; vt præcipue in beatorum Hermili, & Strattonici iam supra citatis videre est, in quibus haud aliud quorundam piorum hominum officium afficerit, quamhue illuc

Christianum
li pareat la-
boris nulli ſu-
prium, ne vice
proprie in per-
quirendis fe-
teliendisque
martyribus.

Mulū marty-
rio decretū
ob impenū
morti & obfe-
quium.

Chrys. in fer.
de Iuuent. &
Max.

Martyres ab
que fini quis
effulsi, qui
dicantur?

Christianive-
natores reli-
quiarum mar-
tyrum appel-
lantur.

Quare Chris-
tianum fe-
duli in curan-
dis Martyrum
reliquijs?

Iulianus Apo-
stata idolo-
teriam tam la-
bantem eri-
gitore nititur.

Ad eam pro-
pagadam hor-
tator gentiles
ad imitando
Christianos.

Sozom. lib. 1.
cap. 15.

Et maxime
in cura fepe-
ndi mor-
tuos.

pereurrendo corpora sanctorum diligenti indagatione venari. Sed ad singulare hominum genera, quorum sacris in paginis ob huiusmodi pietatis opera memoria celebris reddita est, descendamus.

CAP. XII.

Romani Pontifices sacris Martyrum pignoribus sepulturæ ministerium exhibit.

Roms martyrum
rum sepelitis
ager.

In ea summi
Pontifices
martyribus
humandis sū
mptore in
cumbunt.

Pius I. curam
sepelendi
martyres de-
mandat Episcopos.

S. Callistus
Papa Co-
meterium iuri no-
tum ampliat

Vñ omnes vbique terrarum Christiana fidei cultores, vt iam vidi- mus, huiusmodi pietatis, ac misericordiae munia iugiter obeun- di ardore flagrarent; at præ ceteris hi, qui Rome degebant; quæ Vrbs inter reliquas totius orbis tanquam fertilis Ecclesiæ ager Martyrum sanguine, vberius redundauit. Hic nimurum (vt sacræ exhibent historiae) non modo pij quique viri, ac religiosæ sc̄minæ, verum etiam summi Pontifices, qui clauum Ecclesiæ tunc temporis tenebant, id ipsum maxima animi alacritate, studio, ac labore præstiterunt; quod a nobis hoc speciatim loco exponendum erit, singulos nimurum referendo, qui sibi immortalem inde in Ecclesia laudem promeruerunt.

2 In primis autem sanctissimus Pontifex Pius Primus huius nominis, eiusmodi pietatis opus Iusto Episcopo demandauit, vt videre est in ea, quam postissimum scripsit, epistola hisfer verbis: *Cura autem sanctorum Martyrum corpora, sicut membra Dei, quemadmodum curaverunt Apostoli Stephanum.* Beata vero memoria Pontifex Callistus Martyrum obsequio deditissimus, cum primum presbyteri Calepodij corpus, quod suumet ipsius opera adiuentum fuerat, in eiusdem Calepodij Coemeterio sepelisset, ratus tamen tum Martyrum sanguine, tum corundem corporibus, veleti pretiosissimis quibusque thesauris, ac gemmarum monilibus Romanam Ec-

clesiam illustrari, ad Martyrum preciue sepulturam (quorū tunc ingens erat numerus) Coemeterium, quod via Appia situm erat, ampliauit, & quod postea ab eius nomine Coemeterium Callisti nuncupatum est.

3 Saera item Martyrologia, Fabianum Romanæ Vrbis Episcopum in eodem Callisti Coemeterio corpus sancti Pontiani Papæ, quod è Sardinia translatum fuerat, sepelisse testantur: quod & ipse Anastasius in Pontiano confirmat. Quod autem Cornelius Romanus item Ecclesiæ Pontifex sanctitate conspicuus hortatu Lucinæ matronæ, Apolloniorum corpora è Catacumbis, vbi diu iaceuerant, in pristinum sepulchri locum, transtulerit, è sacrī antiquitatum monumentis legenti palam sit. Stephanus item Romanus Pontifex ministerium suum in colligendis, humandisque beati Martyris Tertullini pignoribus vltro libenterque exhibuit, vt in eiusdem sancti Stephani Actis apud Surium legitur. Sanctissimus item vir Eutychianus, vt Anastasius refert, suimet ipsius manu indefesso studio ac labore ter centum, & quadraginta duos Martyres sepultus donauit.

4 Beatus Marcellus Papa, & martyr viginti quinque, vt idem inquit Anastasius, titulos in Vrbe instituit, quasi Diceses, propter Baptismum, & penitentiam multorum, qui convertebantur ex Paganis, & propter sepulturam Martyrum. Qui etiam adhuc Presbyter (eodem teste Anastasio in B. Marcelli gestis) predecessoris eiusdem corpus in Coemeterio Priscillæ via Salaria sepelivit, vbi & corpora sanctorum Claudi, Cirini, & Antonini patriter recondidit. Postquam vero Ecclesiæ Romanæ Pontifex Deo disponente renuntiatus est, è via Salaria ad Ostiensem transtulit, rogatu Lucinæ matronæ, corpora sanctorum Cyriaci, Largi, & Smaragdi, vt in eiusdem Marcelli Actis, & Cod. M.S. qui asseruatur apud sanctam Cæciliam, hisce verbis legitur: *Veniens autem sanctus Marcellus Episcopus cum Lucina matrona Christianissima, condidit corpora sanctorum cum aromatibus, & linteaminibus, & impofuit nocte in pavone cum eunuchis suis, & sustulit inde, vbi commendati fuerant, &c.*

5 Melchiades quoque, dum & ipse inter

Martyrol. 43.
Kal. Dec.
Anastas. in
Pontiano,

S. Cornelius
Papa Apolo-
lorum corpo-
ra in pristinā
sepulchram
transf.

S. Stephanus
Papa Tertul-
linum mart.
sepelic.

Sur. 104. 2.
Aug.

B. Marcellus
Papa titulos
25. inservie
propersep-
luras preci-
pue martyri.

Anastas. in vie
Marcelli.

Idem ad loca
honeftiora
transtulit mul-
ta corpora
martyrum.

Melchiades
epis. Qua
or Corona
rum sepelit

inter presbyteros Romanæ Ecclesiæ adnumeraretur, vna cum sanctissimo viro Sebastiano corpora sanctorum Quatuor Coronatorum sepulchro commendauit, vt in eiusdem Actis, & manuscripto Codice Vaticano his verbis legitur: *Tunc Sebastianus venit noctu cum Melchiade Episcopo, & collegit corpora, & sepeluit in via Lauicana, millario ab Urbe Roma plus minus tertio, cum alijs sanctis in Arenario.* Adnotandum interim est, quod in his Actis Melchiades appellatur Episcopus, ob quam certe rationem, quia ipse, dum haec eadem ab auctore conscripta sunt, eo munere exornabatur. Ex historicis enim enarrationibus manifeste constat, recensitos Martyres coronatos suisse, cum Marcellinus Pontifex Ecclesiam regeret, anno scilicet Domini trecentesimo trigesimo, quo tempore Melchiades Presbyteri adhuc ministerio fungebatur.

p. 115.
Christiani occi
sionum pro
Christo reli
quias thesauro
cariores
habent.

S. Cyprian. ad
mari. & Conf.
lib. 2. ep. 6. Cum itaque probe antiqui Christiani noscunt, quod & regius cecidit Psaltes: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius, beatissimos videlicet martyres (vt Cyprianus ait) pretio sanguinis emisse sibi immortalitatem, vñnerandas eorumdem exuuias, quasi effidentes thesauros (vt diuinæ testes sunt paginae) solite perquirendas, excipendas, curandas, seruandasque sibi indexere: & quoniam ad rem apte thesaurorum mentio incurrit, quis quæsto adiumento thesauro non valde gestiat? quis sibi non merito gratuletur? quis eundem vbi primum inuenierit, non protinus terræ visceribus altius infodiat, vt seruet; & si quando effodi contingat, non iterum ad eum caute conseruandum abscondat;* *Simile est, inquit Christus, regnum Cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, abscondit, & pre gaudio vadit, & vendit omnia, quæ habet, & emit agrum illum.* Hoc plane a Christianis Pontificibus præstitum est, qui primum pretiosa martyrum cadavera cœmeterialibus inferre sepulchris indefessò iugiter labore studuerunt, & si quando haec eadem effodiendo ad lucem, ad manum venirent, ex uno ad alterum transferre locum, ex Cœmterijs in ipsas inferre basilicas, secreteriori sinu, honoris gratia satage-

bant. Quis enim nesciat, antequam ad vltiora progrediamur, quam solemnis semper extiterit dies, quo sacra martyrum corpora alio transferri contigit?

7 Quanta vero præstitit recolendus ille cateros inter Romanos Pontifices sanctitate Bonifacius Papa Quartus, qui veneranda Beatorum martyrum pignora impense adeo coluit, vt antiquissimum præ omnibus templum Pantheon in Urbe solemini ritu Deo in honorem Christi martyrum dedicauerit, eorumdemque reliquijs vberime cumulauerit; cuius rci annua iugiter memoria in Romano Martyrologio peragitur tertio Idus Maij, vt his verbis inscribitur:

Rome dedicatio S. Mariæ ad Martyres, quam beatus Bonifacius Papa Quartus expurgato Deorum omnium veteri phano, quod Pantheon vocabatur, in honorem beate semper Virginis Marie, & omnium martyrum dedicauit tempore Phocæ Imperatoris.

Baron. in not.
in Mart. Rom.

Diuina autem, inquit Baronius, dispensatione factum est, vt inter tot idolorum templi prostrata, & in anathema obliuionis eversa, Pantheon velut insigne quoddam, ac perenne trophæum de expugnatis hostiis permaneret, cederetque triumpho omnium Martyrum, qui omnium gentilium Deos, Christi crucis subegerant. Quantis vero tunc sacrorum pignorum thesaurius eiusdem beatissimi Pontificis opera templum hoc, quod martyribus dicabatur, refertur sit, si quis interim nosce cupit, Baronium consulat isthac enarrantem: *Legi, inquit ille, in eius Ecclesia codice manuscripto, templum illud dicatum Deo in honorem Dei Genitricis Marie, omnium sanctorum Martyrum, & Confessorum, illataque illuc esse reperi duo de triginta curribus offa sanctorum Martyrum, è diuersis Vrbis Cœmterijs effossa, solemniter que comportata, ac decentissime collocata.*

Hæc in suis ad Romanum Martyrologium Notis Baronius, sed ad vltiora pro perandum cst.

Bonifacius
Quartus Pan
theon in vse
Martyribus
dedicatus,
cumque reli
quij dicitur.

Pantheon
perenne Chri
sti de expugna
tis gentibus
trophæum.

Baron. in not.
ad M. Rom.
3. Id. Mart.

In illud duo
de triginta
curribus offa
martyrum mil
lata.

CAP. XIII.

Presbyteri, & clerici tumulandis martyribus operam impendunt.

VERVUM Sanctorum totum Summorum Pontificum religiosæ admodum pietatis vestigia in curandis, ut hac tenus enarrauimus, instruendisque Martyrum funeribus, Romanus Clericus curandis martyris funeribus infigit.

In eius A.D. M.S. Later. Iustinus martyrio cononatur ob exhibitam defunctis sepulturā. In eius A.D. M.S. Later. Iustinus ac Claudio in curandis martyris funeribus infigit.

2 Præstitit hoc Iustinus in Cyrillæ, Hippolyti, Concordiæ, Irenæi, atque Abundij funeribus, qui demum, ut pleisque alii, ob exhibitum præstantissimæ charitatis officium, pro mercede optatam martyrij palmam accepit. Delatus enim quod Tryphonæ vxoris Decij, & Cyrillæ ciui filiæ corpora sepulisset, his eundem verbis acriter increpans allocutus est Claudius: *An putas nos sacrilegia tua ignorare, que cum familiis tuis profanis commisisti? Nonne tu ays es temeritate nefaria agere contra Deos, & contra precepta iniustissimorum Imperatorum; quia sacrilegum illum Laurentium sepelisse diceris, & Romanum militem perditissimum furtim tulisse deprehenderis, & quamplurimos huius nefaria scœla vestra tecum pariter absconditos habuisse in clamari. Et tandem capite obtruncatus est, ut in M. S. ciuidem Aëtis Basiliæ Lateranensis.*

3 Idem quoque laudabiliter præstiterunt Fortunatus beato Martyri Luciano diacono: Ioannes Bibiana virginis Romanæ ac martyri: Iustus Nicomedus: Pastor item Quirino: Crispus, & Ioannes, alter videlicet huius nominis, beatus Simplicio & Faustino: Asterius Callisto: Nicomedes Feliculæ; quorum omnium corpora ab iisdem, ut diximus,

summo deuoti animi, ac Christianæ pietatis obsequio tumulata fuere. Et ut de cæteris taccamus, nonne martyr Nicandrus ille nobilissimus ob id unum martyrij coronam sibi promeruit, quia martyrum reliquias studiose perquirens, debitum eisdem honore deserre satagebat, ut enim Martyrologium Romanum testatur, hoc præclaro passionis titulo natalitius eiusdem dies illustratur: *In Ægypto S. Nicandi martyris, qui cum sanctorum Martyrum reliquias studiose perquireret, & ipse martyr effici meruit sub Diocletiano. Cuius laudes etiam in Graecorum Menologio celebrantur.*

4 His autem quos hæc tenus enumerauimus, ex eodem clero complures alij merito laudandi adnumerari possunt, qui tumulandis beatorum Martyrum cadaveribus suam toto animi conatu operam præbuerunt, quos infra recentebimus. In lectoris autem reuocandum est, olim quidem in Ecclesia pium eiucemodi obsequij munus, quod desuntis impeditur, tam religiose usurpatum suis se, ut clericis, quibus res sacrae committebantur, hoc Christianorum corpora curandi, ac terræ demandandi onus speciatim iniungeretur, ut satis aperte ipsam Hieronymus in epistola de mulieribus septies ista innuere videtur.

5 Ut vero rem altius repetamus, in ipsis Apostolorum actibus, quorundam iuuenium mentio incurrit, qui Anatianum, Zapphiramq; ipsa Petri voce, eosdem acris increpatis, exanimatos, inde levantes sepulchro intulerunt: quos forte iam tum ab Apostolis ad hunc prius ministerij usum institutos, dicatosque suis credere nobis par est: quod sane vel ex hoc commode confirmari potest, quoniam Ignatius ille Antiochenus Episcopus, qui cum Apostolis aliquando vixit, inter ceteros Ecclesiæ ministros Kœnigæ recenset, hoc est, labores, quos Epiphanius Kœnigæ eadem plane significatio appellat, ut ipse nimis ait, qui corpora eorum, qui obdormierant, oboluuerent, ac terra cooperirent. Horum insuper Iustinianus Imperator in suis Nouellis de exequijs defunctorum meminit; vbi etiam ijdem ministri alio nomine *Decani*, & *Leclucarij* vocantur.

Hos

Mar. Rom. die
15. Maij.

S. Nicander
in præmium
curæ habuit
mortuorum
ipse martyr
est meruit.

Inter sacra
clericorum
munera, etiæ
officium cu-
randi, sepeli-
dig; mortuos
in Ecclesia
olim erat.

D. Hieron. ep.
39. ad Iannic.

A.D. c. 5.

Ministros cu-
randi defun-
ctorum corpo-
ra ab Apollo-
lis, institutos
verisimile est.

Horum me-
minit Ignatius.
martyr.

Ignat. ep. ad.
Anach.
Epiph. in ex-
pof. fid.

Iustinianus
Imp. eisdem
Decanos, &
Leclucarios
appellat.

Nouell. 43.
& 59.

6 Hos vero Auctor epistolæ ad Ruficium Narbonensem de ordinibus Ecclesiæ apud Hieronymum alio nomine *Foſſarios* appellat, ac clericis adnumerat: non ita quidem vt eorūdem munus ex ijs ordinibus esſet, quibus clerici ex conſueto more initiantur, ſed quod pium eiusmodi Christianæ fraternitatis exercitium, clericis plane ob ſui meritum competeret: probatis vero eisdem moribus eū in modum insignitos eſſe oportere demonstrat, vt ijsinet, quibus Tobias olim præfuit, aequiparentur: *Eiusdem nempe*, ait, *fidei, eiusdem sanctitatis, eiusdem scientie atque virtutis*, vt ſicut ille, exhibentes viſibilium rerum curam, ad innuſibilium feruent; & refurrectionem carnis credentes in Domino, totum quod faciunt, *Deo preſtare, non mortuis cognoscant*. hæc ibi.

7 Magnus vero ille, ac primus Christianos inter principes *Constantinus*; qui con dignam Christianæ pietatis, & misericordiæ, cæterisque emulandum præſtaret ſymbolum, illud quidem sanctissimis legibus instituit, vt *Constantinopolitana* in vrbe, quam ipſe recens ſuo de nomine condiderat, ad curanda defunctorum corpora, efferenda, humandaque, nongentæ, ac quinquaginta diuerforū collegiorum, & artium officinæ præſtarent, quæ ab omni publicorū munerū, ac vēctigaliū onere immunes, leſticarios atq; copiatas inſtruendis funeribus ſuppeditarent. Hoc idē *Honorius* & *Theodosius* Iunior religiſſimi Augusti edita conſtitutione ratum habuere. *Anastasius* vero, impius alioqui Imperator, in hoc ſe tamen pium admodum exhibuit, vt aučto prædictarum officinarum, vſque ad centum ſupra mille numero, redditum quoque librarum auri ſeptuaginta conſtituerit, eam videlicet ob cauſam, vt exequiæ ſine villo eorum ſumptu, quorum funera curabantur, ſed gratia omnino fierent. Quæ omnia iterum *Iustinianus* conſirmanſ, opportune ſanxit, vt illarum officinarum aliae *decanos*, ſeu leſticarios, & labontores funeribus eurandis præſtarent, qui in hoc obeundo munere Ecclesiæ ſubiecti eſſent: aliae vero pecunias ad ſubleuandam inopiam ſuppeditarent, ita vt laudabilia funerum ministeria ipsius Ecclesiæ ſumptibus, ex attributis huiuscmodi redditibus, absq;

villa defunctorum expensa perſieerentur. Ac demum Leo cognomento Philoſophus totum id ratum habens, ad vnguem feruari præcepit, velut ministerium, vt ipſe ait, *ad numinis cultum pertinens*.

8 Porro religiosi huius ministerij inſtitutum, quod per longa temporum interſtitia antiquatum, abolitumque fuerat, Deo tamen diſponente iam ſuperiori ſeculo ſanctoribus legibus Romæ inſtauratum, & in diuerſas inde Orbis terrarum Ecclesiæ mirifice propagatum eſt. In Vrbe quippe celeberrimum inter cætera ſub *Miliceridiae* titulo *Sodalitium* erec̄tum viget, cuius confratres viri plerumque nobiles ex inſtituto, quod feruant, corum cadauera, quibus in patratorum criminum poenam mors legum tenore infligitur, curare conſue- runt. Hi vbi ad bene moriendum pie, ac ſolicite eisdem adhortari reos, ac in mortis agone conſtitutos, paterna ſouere charitate ac ſolatio non defitente, demum extinctorum corpora e patibulo leuantes, feretro imponunt, diſteſta quandoq; membra diligenter colligunt, componunt, & ad ſacrum Coemeterium iuxta Eccleſiam, quo vna ſimul conuenire illis mos eſt, ſupplicant ritu incidentes deuehunt, adhibitisque interim ſacris precibus honeste ſepelunt.

9 Viget in Vrbe & alia ſub titulo *Mortis Confraternitas*, quæ ſuis expensis mortuorum, & præcipue pauperum cadauera, vbi cumque proiecta iaceant, excipere, ac feretro imposta in ſacrum deferre locum tumulanda pro inſtituto habet: cuius etiam *Baronius* in ſuis Annalibus meminit. Hoc autem Mortis Sodalitium ſub alio titulo *Charitatis* in multis Galliarum locis, hortatore olim per viſionem, vt perhibent, *S. Eligio Nouiomensi* Epifcopo, & Flandrorum Apoſtolo, floret, quorum pia obſequia haud multum diſtant a ministerio, quod præſtabant olim *Parabolani* Ecclesiæ *Alexandrinæ*, quos Iunior *Theodosius* Imperator ad ſexcentorum numerum auētos ad curāda quorumuis ægrotantium, etiam peltis tempore, corpora deſtinauit, ſed de his hačtenus.

10 Vt laudatissimos igitur ex clero recenſeamus, qui ex pio, quod ſacris Christianorum cadaueribus detulcre, obſequio, immortalem ſibi in Ecclesia

Leo nonnullus

12

Curandorum funerum inſtitutum deſtitutum inſtauratur Rome.

Nobile Miſericordie ſodalitym in Vrbe, cuiusque ministerium quale?

Altera ſub titulo Mortis ſocietas eiusque munia.

Baron. Annal. to. 3. an. 366. in fin.

Sodalitium charitatis in Galliis defunctorum obitu vacat.

Parabolani qui ſunt? eo rūbus numerus ac ministerium.

S. Rufinus di-
ligentissimus
funerum cu-
rator.

*Sur. tez. 25.
Aug. Vinc.
Spec. L.L. c.
119.*

*Eodem præ-
fertur nomi-
ne B. Euse-
bius clarus.*

*M. S. Cod. S. Po-
ste & Let.*

*Multorum mar-
tyrum corpo-
ra colligit, ac
terram mida.*

*B. Polemius
42. martyres
fusis ipse mani-
bus vna die
sepelit.*

*Cod. M. S. Baſi-
Later.*

*Tertullinus
ad hunc geniti-
lis erga defun-
ctos se p̄ ge-
rit.*

*A. H. Steph.
Papa.*

*Accersitur à
B. Stephano
Papa & bapte-
zatur,*

laudem peperere : primo quidem loco
scē nobis offert Rufinus ille, qui san-
ctorum Antonij, Eusebij, Pontiani, Pe-
regrini & Vincentij martyrum corpora
sub Commodo Imperatore, haud longe
ab Urbe, sua manu sepeliuit, vt in beati
eiusdem Eusebij, siorumq; actis apud
Surium videre est, & ex Vinc. speculo.

11 Inter eosdem quoque iure qui-
dem optimo Eusebium recensere possumus,
qui sanctorum martyrum Quiriaci
Episcopi, Maximi presbyteri, Archelai
diaconi, Taurini & Herculani, Theodo-
ri tribuni, & permulitorum militum,
quorum iam supra sub Alexandro me-
minimus, corpora, dum neglecta adhuc,
inultaque iacent, obsequenti manu
extulit, & per honoris humanda cu-
rauit, vt in eiusdem Eusebij actis in M.
S. Cod. Vaticanæ Basiliæ, & Lateran-
ensis hisce verbis legitur: *Tunc (post
decollatum scilicet in carcere Quiria-
cum Episcopum) beatus Eusebius presby-
ter in specula positus, noctu collegit corpora
sanctorum Cyriaci Episcopi, Maximi presby-
teri, & Archelai diaconi, & cum omni dili-
gentia sepeliuit. Corpora vero sanctorum
militum, qui in mari præcipitati fuerant,
beatus Eusebius sollicitate colligens à littore ma-
ris in campo Ostia abscondit, quos & sepeli-
vit iuxta Vibem Via Ostiensis. Taurinum
vero, & Archelaum in portu Romano abscon-
dit: beatum vero Theodorum Tribunum po-
suit in Mausoleo suo, & omnes alios colle-
git, & posuit iuxta corpora sanctorum Cy-
riaci, & Maximi, &c. hæc ibi.*

12 Iisdem addito insignem Pole-
mum, qui vt in M. S. Actis B. Marne-
niæ Cod. Lateran. legitur, tantæ religio-
nis vir extitit, vt duorum & quadraginta
Martyrum corpora, quos una die de-
collari contigit, suis met manibus sepul-
turae commendauerit. Præmemorato
Polemio Tertullinum adiunge, qui cum
adhuc gentilis esset, in hoc maxime lau-
dandum se præbuit, quod duodecim cle-
ricorum sancti Stephani Papæ, sub Val-
eriano & Gallieno interfectorum pro
Christo corpora primum curas deicri-
batur, quorum venerandas postmodum
reliquias prope sanctorum Iuuni & Ba-
sili corpora via Latina repositi, vt in
eiusdem S. Stephani gestis expreßum ha-
betur, qui cum postea resciuisset, quod
ille in gentilitatis adhuc errore degens,

pie religioseque præstiterat, ad se eun-
dem accersitum benigne exceptit, & ad
Christianam fidem feliciter traductum,
facro baptismate abluit, & subinde pre-
sbyteratus honore insigniuit, ac demum
gloriosum Christi Martyrem pro fidei
confessione, beatos inter Martyres fe-
peliuit.

*Martyrio de-
mum coro-
natur.*

13 Neque ab horum interim nume-
ro ac merito disfungamus sanctitatis lau-
de præcipuum, ac virum iugiter reco-
lendum Polycarpum, de quo isthæc in-
supracitatis sanctæ Marmenæ Actis:
*Venerabilis per omnia sanctus nomine Sabi-
nus, qui & ipse officium sacerdotale gere-
bat, &c. migravit ad Christum iam per duo-
decim annos maceratus die in carcere ob con-
fessionem Iesu Christi Nazareni Filii Dei em-
nipotentis. At ubi Jenit Taurinus cum esset
carceris ius, quod sanctus Sabinus defunctus
esset, funem illiqueuit pedibus, & trahebat
corpus eius per terram, & in foro illud di-
misit inhumatum. Deinde venit quidam Po-
lycarpus presbyter nocte, & accipit corpus
eiusdem sancti Sakini, & recondidit in sarcophago,
vbi ceteri virginis duo, de quibus su-
pi, sepulti fuerint, hæc in recessis actis.*

*S. Polycarpus
in martyrum
sepulchra offici-
cioſus.*

14 Corpus S. Sa-
bini in foro
ab eum col-
igit, & in far-
cophago re-
condit.
*Corpus S. Sa-
bini in foro
ab eum col-
igit, & in far-
cophago re-
condit.*
15 *Eadem erga
martyrum re-
liquias pietate
S. Thrason
excellit.*
16 *A. H. S. Marce-
l. Papæ.*
17 *Et B. Pige-
nius presyb.*
18 *Romanus Cle-
rus lepisen-
dis martyri-
bus semper
incubunt.*
19 *Hortatur om-
nes fidèles ad
tandem er-
ga mortuos
pietatem.*

14 Porro Romani potissimum cleri
erga sacras beatorū Martyrum reliquias
solicitude eum in modum excelluit, vt
non modo propter fidei confessionem in
Urbe obruncatos, alijsque modis dire-
intcremptos nullo unquam intermissio la-
bore perquireret, decentijs cultu quanti-
tocyus sepulchrae mandaret; sed & cæ-
teros Christianæ fidei cultores, qui vbi
que terrarum degebant, et si longo in-
teruallo distarent, pari charitatis affectu
complecteretur. Hinc inter laudatissima
D. Cypriani opera Romani eiusdem cleri
ad Carthaginem Ecclesiam epistola
recitat, in qua hæc præcipue verba ad-
notanda videntur: *Et quod maximum est,
corpora Martyrum, aut ceterorum si non se-
peliant-*

*Aud Cypr.
Epist. Romani
Cler. ad Car-
thag. Ecclesi-*

Magni meriti apud Deum sepe moros.

peliantur, grande periculum imminet eis, qui bus incubit hoc opus. Cuiuscumque ergo verum, quacunque occasione effectum fuerit hoc opus, certi sumus eum bonum verum estimari, ut qui in maximo fidelis fuit, constituantur super decem ciuitates. Ex quibus assiduum totius Ecclesie, ac piorum omnium studium in tumulandis condigno honore beatorum martyrum corporibus satia perspicue legentibus appetet.

Romanii Pontifices cura et defunctorum fidelibus unitate coniuncte solent.

strictè fidelibus perpetuo iniungitur. Nam venerabilis ille inter Pontifices Pius sub ipsam M. Aurelij Imperatoris persecutione, dum acriter Dei Ecclesiam diuexaret, ad Iustum Viennensem Episcopum scribens, solcite admonuit; ut sanctorum præcipue Martyrum curaret corpora, sicut membra Dei, quemadmodum curauerunt Apostoli Stephanum.

Tert. Consil.

3 Hoc idem in Deciana persecutio-ne Romanus cleris praestare studuit: & sane Cyprianus Episcopus, quantumvis abfens, id vnum præcipue suis inculcare non desitit, ut corporibus corrum, qui glorioso mortis exitu dece-derent, charitatis ardore succensi propensiorem curam impertirentur. Quod plane bearissimus Pontifex Stephanus Tertullino, qui recens baptizatus fue-
rat, inter cetera præclara monita, & tan-to digna Pontificie monumenta, manda-uit, ut sacra sanctorum Martyrum cor-pora perquireret ad sepulturam. Prae-

Clerus Rom. in Deciana persecutio-ne in id defunctorum studiū summo pere incombūt.

Cyp. ep. 37.

Aet. 260.

CAP. XIV.

Viri laici eiusmodi pietatis munia obeunt.

I Optimi quicq; viri ante omnia supremæ pietatis officia defunctis exhibent.

PTIMI quique viri, qui miris Ecclesiam Dci virtutum exemplis illustrarunt, consueta defunctis impedi supremæ pietatis officia, quibus suis detinerentur angustijs, aut certe incommodis premerentur, vel ob id maxime laudandi, haud illo unquam tempore intermisere. Ipse enim Dei voce laudatus ceteros inter Patriarchas Abraham quammaxima Saræ funus solitudine curauit, eidemque nobilissimum aptando tumulum, ut Paulinus ait, humanitatis memor, non spreuit corporis curam propter anima securitatem, sed empto ad sepulchrum agro mortuam suam pretiosa fede composuit. Huius vestigia pari studio Tobias probata vir integratissimulus, in sepultura ministerio mirifice enuit. Hoc enim, ut Ambrosius ait, illi quotidianum opus, & magnum quidem: nam si viuentes operire lex præcipit, quanto magis debemus operire defunctos? nihil hoc officio prestans.

S. Ambro. de Tob. c. i.

Quodidianum Tobiz exercitium huma-re defunctos.

Accepitissimum Deo opus, mortuorum sepulchra.

Tertull. in Apolog. c. 39.

Grande piaculum Hieronymus esse pronuntiat, defunctorum curam negligere. Scindit enim, inquit ille, Ecclesiam, qui viuis habitaculum, mortuis sepulchram negat. Hinc a sanctissimis Romanis Ecclesie Pontificibus id tam di-

Sancti Patres ide nunc hæc erga defunctos pietatem fidelibus inculcant.

Aug. ser. 32. de verb. Apol.

strictis nimirum quibus suis haud villa interposita mora sepulchram exhibeant. Quapropter unus præ omnibus Augustinus hæc ait: Sit pro viribus cura sepeliendi, & sepulchra confiundi: quia & hec in Scripturis sacris inter bona opera deputata sunt. Nec solum in corporibus Patriarcharum, aliorumque sanctorum, & humanis cadaveribus quorumcunque iacentium, verum etiam in ipsis Domini corpore, prædicati, & laudati sunt, qui ista fecerunt. Hæc congrue ad rem nostram Augustinus. Et sane (ut suæ virtuti, ac veritati nitor sit) inter præcipua Christianorum pietatis opera merito a Theologis exhibenda sepultura officium computatur, commendaturque: & ipsiusmet charitatis ac religionis iuria quodammodo infringere ac ledere videtur is, qui id cum commode valeat, tamen præstare neglit: Semper enim, inquit Cassiodorus, se reum iudicat, qui cineribus insta non præstat.

Theologi inter præcipua fidelium operas obsequium præstare moris adnumerant.

Cassiodor.

4 Iam vero paternæ charitatis, & saecordalis animi munificentia, qua Ambrosius olim præfulgit, toti terrarum orbis satis, ut opinor, celeberrima in defunctorum obsequium prolata sententia innotuit. Quippe, ut ait, ipsa Ecclesiæ vasæ, etiam

Ambro. 28.

Sæc. Eccles.
fixa vasa ad fe-
pelienda fide-
lium caduc-
ia distrahere
licet.

etiam iniitata, confringere, conflare, ac vendere licet, non tantum ad templum Dei ex ædificandum, ad alelodos pauperes, captiuosque redimendos, verum etiam, ut ipse addit, ad laxanda spatiu hu mandis fidelium reliquijs; quia in sepulchris, inquit, Christianorum requies defunctorum est. Ex quo probe intelligere vnuſquisque potest, quanti olim Christianæ re publicæ præfules faerent euram, inde fessamque operam, quam defunctorum cadaueribus exhibere Christianorum pietas consuevit, quandoquidem pretiosa queque donaria in thesauris Ecclesiæ asterruata, vt pium hunc transferrentur in vsum, distrahere fas erat.

Omibus in-
nata pietas et
ga mortuos,

Quintil. de-
clam. & corp.
prost. Senec. &c. cor-
trec. &c. 4.

Quintil. de-
clam. 5.

Sed & quædam
erga eodem
religio homi-
nibus inuita.

Seneca. 1. torn.
trem. verj. 1.

Lex omnium
certissima ie-
puturam ex-
istit enda esse
mortuus.

Cic. 1. Tufcul.

ad Rem. 2.

5. Quibus & addi potest ingenitura illud, quod singulis mortalibus suis erga defunctorum ipsamet natura conciliat, pietatis nunquam obliterandæ obsequium. Ut enim ex gentilibus Quintilianus ait: Neminem non mortalia fædere hominis se pultura convenit: quia haec vna res est, cuius exemplum ad omnes pertinet: etiam si qua sunt ira, qua obstant, si tamen angustus fatigem detur accessus, per quem intrare humanitas possit, vera clementia occasione contenta est, &c. Et paulo infra haec ad rei propositum subdit: Nobis vero aduersus exanimes genuit non solum miserationem, que cogitatione nostra subit, sed etiam religionem. Iude ignotis quoque corporibus transuentum viatorum collatit se pultura: inde iniecla abalienis humus. Voluit nos illa mortalitatis artifex Deus in communione succurrere, & per mutuas auxiliorum vires, in altero quemque, quod pro se timeret, afferere. haec Quintilianus. Cui optimo quoque laudatissimus ille morales inter philosophos Seneca consonat, sepulturæ officium, quod vicepsim præstare homines confueverunt, his maxime verbis commendans: Quadam iura non scripta, sed omnibus scriptis certiora sunt: quamvis filius familiæ sit, licet mihi & stipem porrigere mendico, & humum cadaveri. haec ille; dum id ex ipso naturæ ipsis in uiolabilissimum legi apud homines obtinere affirmat: quippe, ut Cicero afferit, omni in re consensio omnium gentium, lex naturæ putanda est. Quod & Aristoteles naturæ, ut ita dixerim, oculus videt, & satis item ad Romanos Apostolus expressissime videtur, dum ait: Gentes, qua legem non habent, naturaliter ea,

qua legis sunt, faciunt; eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.

6. Cum gentiles igitur naturali propensione admoniti, humandis, souendiisque cadaueribus promptæ ministro manus intenderent, certe quidem Christiani, vt pote sanæ, illibataeque fiduci imbuti lumine, diuinisque legibus exulti singulos erga defunctorum, & in eos maxime, qui pro afferenda, tuenda que fide viriliter occubuerant, id toto animi conatu præstitere. Quapropter præter admiranda ac prædicanda iugiter, qua a Romano elero exhibita sunt beatissimis Christi martyribus sepulcræ obsequia, illustres etiam viri quanplures, qui laicalis vita instituto addisti seculares inter illecebras versabantur, & ipsæmet primaria nobilitatis matronæ, magno quidem laudum eumulo præstantissimum Christianæ pietatis munus in Vrbe vltro, libenterque obire, & ambitioso tam defunctorum, quam funeribus obsequio inseruire nulla ratione desiderarūt: quorum numerum, aliorumque complurium nomina numquam satis coneeleranda sacræ in dyptieis desiderari valde nobis dolendum est. In recolendis tamen martyrum actis, qua adhuc apud nos extant, præter anonymos, hi, quos modo recensebimus, merito quidem honore ac laudibus excipiendi sunt.

7. Inter hos autem insignis extitit Palladius, vir nimirum sub Imperatore Hadriano antiquæ probitatis pariter & nobilitatis; de quo his plane verbis in sanctarum Sophiæ, & filiarum actis mentione peragit, vt patet ex M. S. Cod. S. Cæcilie: Palladius vir illustris cum multitudine creditum, licet occulte, in laudibus proficibat, omnes suas facultates in sanctorum dignas sepulcras erogabat. Paribus item extollendi sunt laudum præconijs Flauianus, Callistus, & Ammonius Tribuni militum sub Alexandro, de quibus in beati Vrbani Papæ, sociorumque martyrum Actis hæc recensentur: At ubi cognoverunt quidam ex Christiana orthodoxa fide, eo quod sancti fortiter agonizantes testimonium Christi suscipere meruerunt, venerant nocte, & cum Tribunis, id est Flauianus, Callistus, Ammonius, & tulerunt corpora sanctorum humauerunt ea in Cœmeterio Pretextati. Nec vero prætereundi hic sunt

Ti-

Naturalem
gentilium er-
ga mortuos
pietate Chri-
stianis superare
debent.

Nobilissimi
quique viri in
Vrbe defun-
ctis operam
dant.

Et primarie
nobilitatis ma-
tronæ.

Palladius vir
illustris facul-
tates suas in
sanctorum se-
pulcrum in-
pulturam im-
pendit.

M. S. Cod. S.
Cæcilie.

Flauianus, Ca-
listus, & Am-
monius viri
nobilitatis ma-
toryibus tunc
laudes addi-
cuntur.

Tiburtius,
Valerianus
viri primore
eidei min-
sterio ali-
viant.

A. S. Vrb.
Pap.

Lib. I. Cap. XIV.

65

Tiburtius & Valerianus, qui per singulos quosque dies sacro huic ministerio vacabant, ut in eorumdem Actis fideliter in manuscripto Codice sanctæ Cæciliæ relatis videre est, vbi hæc præsertim leguntur: *Vt pretiosas martyrum facerent sepulturas.* Quod eisdem postmodum grauiter exprobrans Tercius Praefatus, ait: *Cum vos nobilitatis titulus clarissimos fecerit nesci, cur per nescio quam superstitionem scelam infelices vos, & degeneres exhibetis.* Nam facultates vestras audio in nescio quas viles personas expendere, & pro sceleribus suis punias, cum omni gloria tradere sepulturae. Vnde datur intelligi, quod confucij vestri sunt, quibus pro coniuratione honestam traditis sepulturam. hæc ibi ad instituti nostri propositum enarrantur.

8 Asterius vero pietate ac nobilitate cæteris omnibus haud impar, qui unus è Senatorum numero erat, Romano in Martyrologio eiusmodi quidem laudum elogio decoratur: *Asterij Senatoris, &c.* Qui cum corpus martyris capite truncatum subieclis humeris, & substrata ueste, qua induebatur, exciperet, honorem, quem martyri detulit, continuo & ipse martyr accepit. In eiusdem autem actis apud Surium descriptis hæc susiūs recitantur: *Asterius autem vir è senatorum numero, cum martyri in ipsi mortis articulo præsto adest, simul atque è vita migravit, cadaver tulit, splendida & pretiosa obtigit ueste, ea scilicet qua induebatur, atque humeris impeditum inde deportauit. Quod cum magnifico & sumptuoso linteo inuoluisse, decenti sepulchro condidit.* Ob id meruit honorem, quem martyri detulit, continuo ipse martyr assequi. O amplam Christianæ pictatis mercedem! O admirandam sanguinis pro Christo effusi vim, virtutemque, dum ob honorem obtruncato martyri delatum, martyrij corona obsequantis capitii inuenctanter defertur!

9 Porro de illustribus viris Mario, Martha, & filiisiam a nobis supra dictum est, eum de Quirino martyre egimus, ac de duobus & septuaginta martyribus igni subtractis sermo opportune incidit; quorum sacra ipsi corpora condignis vltro obsequijs sepelierunt, vt in eorumdem actis, in quibus ab eisdem insuper Tribunum quendam Blastum nomine sepulchro illatum suisse perhibetur.

10 De quodam autem Nicodemo, qui inter Christianos celeberrimi alterius Nicodemi in funeribus rite curandis, pietate ac merito haud impar æmulator præfusit, apud Surium in actis sanctorum Claudij, Nicostrati, Symphoriani, Castorij, & Simplicij legitur, hunc videlicet eorumdem martyrum corpora cum ipsiis loculis leuasse, & in domo sua per honorifice reposuisse. Ijdem quoque dignissimi martyres, Claudius nimirus, Nicostratus, & reliqui nullam certe aliam ob causam martyrio coronati sunt, vt in eorumdem apud Surium actis & in Martyrologio Romano habetur, nisi quod ab impijs Christi Ecclesiæ persecutoribus tunc temporis potissimum comprehendisi sucur, cum sanctorum martyrum perquirendis, humandis que sacris corporibus operam intensius nauarent.

11 Præclarum vero, æternaque dignum memoria illud est, quod de Flaviano Romanorum nobilissimo, beatum virginum Bibianæ & Demetriæ parente, ac sanctæ Daphrosa viro, in actis eorumdem, hisce præcertim verbis exponitur: *Erat enim homo timoratus, opera pietatis libenter exercens. Nam & more sancti Tobiae Christianorum corpora, quos Apostata (Julianus scilicet) occidi fecerat, cum omni diligentia colligebat, & sepulturae tradere procurabat.* Vnde factum est, vt corpora sanctorum Prisci presbyteri, & Prisciani clerici, & religiose faminae Benedicti, quos tyranus occidi iussiferat, studijs perquireret, & honore debito sepeliret. Hæc in sacris eorumdem sanctorum martyrum Actis in tanti viri laudem, & in monumentum Christianæ religionis exprimuntur: sed post commendatam condignis honoribus vi-

rum pietatem, Christianis quoque feminis merita laudum præconia nunc persolumenta nobis sunt.

CAP. XV.

Mulieres, ac primarię nobilitatis matronę martyrum obsequio, ac sepulturę defseruiunt.

Mulieres facultates suas in martyrum funera expendunt.

Christianæ feminæ Israelicæ promptitudines ac liberalitatem superant.

Ezod. 35.

Promptiores sunt feminæ ad operæ religiones quam viri. Olearier.

OEMINAS haud certe minus quā viros Christiana religio æque ac pietas insigniuit; hæ quippe dum martyrum obsequio se ac sua prompte libenterque dicascent, aurum, ac gemmas inuicto proculcantes animo: *Omnia, ut Apostolus ait, arbitrabantur vestigia, ut Christum, & Christianorum cadaveria lucrificarent.* Tam alecres enim Christianæ mulieres in sanctorum sureribus curandis se præbuerunt, quam Israëlitici olim populi mulieres in his quæ ad Sanctuarij opus necessaria sorrent, congerendis, intruendisque promptæ extitissent: ut enim sacræ testantur paginæ, cum Moyses admonuisset populum, ut pretijs rerum primitias ad Tabernaculi constructionem ex animo quisque offerret: en tibi mulieres, cunctæ, quæ pro delicis habebant, & quæ ad ornamentum corporis seruabantur, quamquam, ut ille testatur, *aurifissimū sit genus mulierum, liberaliter in sacrum ministerij opus contulerunt.* Viri quippe cum mulieribus præbuerunt armillas, & inaures & anulos, & dextralia, omne vas aureum. Vidisti inauditam mulierum, promptamque liberalitatem. Sed mire ad rem nostram facit, quod acute Pagninus adnotauit, viris videlicet priores ad offendum aduenisse mulieres, ita enim legendum putat: *Viri super mulieres venerunt, id est post mulieres; maior quippe deuotio vrgebat earumdem animos, ac intensior religionis ardor corda in Dei honorem inflammauerat;* quod quidem egregie in hunc locum Oleaster expressit, dum mulierum pietati in his, quæ religionem respiciunt, palmam adscribit: *Feminæ, inquit, prius venerunt, deinde vi-*

ri; quoniam promptiores semper sunt feminæ ad opera religiosæ, & pietatis, quam viri.

2 Nonne in curando Christi funere, & in reuendo eius sepulchro seruatores mulieres, quam viri, immo quam ipsiusmodi discipuli, si Euangelicam attendimus lectionem, se præstitere; siquidem Marcus sollicitam earundem pietatem dscripturus, ait: *Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, vt venientes vnguent Iesum, & valde manevna Sabbatorum veniunt ad monumentum orto iam soie, & dicebant ad insicem, quis revuluet nobis, lapidem ab ostio monumenti?* En impigra, & studiosa, immo imperterrita, sanctarum mulierum fides ac deuotio. De Magdalena autem taceo, quæ merito in hoc Apostolis præferenda, vt Gregorius ait, à monumento Domini etiam discipulis recedentibus non recedebat. Verum quod desunctorum iam Christo Domino pia feminæ ministerium, par certe beatis martyribus Christianæ mulieres obsequium ambitiosi deferre manibus nondetrectarunt.

3 Pijissimos quippe viros, quos huc usque recensuimus, pari studio conspicuæ sanctitatis feminae eximulatae sunt; quarum frequens admodum in sacris Martyrologijs, necnon martyrum actis mentio recurrit. Has inter primatum, sibi iure merito vindicant celeberrimæ mulieres Basiliæ, & Anastasia, quæ cum essent Petri, & Pauli Principum Apostolorum discipulae, eorumdem funus intento animi ardore curauerunt, vt in Menologio apud Canisium legitur, his quidem verbis: *Rome sanctorum martyrum Basiliæ, & Anastasia, quæ cum essent ex magna Urbe Roma, genere & dinitijs illustres, Discipulae sanctorum Apostolorum, illos martyrio coronatos, cum eorum sanctas reliquias nocte sublatas curauissent, delatae sunt, &c.* Quibus & Baroniis in suis ad Martyrologium notis egregie adstipulatur. Et quamuis inactis, qua sub Lini nomine feruntur, id potissimum a Marcello presbytero præstitum suisque asseratur, haud tamen historicæ veritati repugnat, quin & eadem præclaræ mulieres vna cum sacerdotali viro solicitam in hoc ministerio operam nauerint; qua ratione & plures alios vna cum presbyteris operi adiutricem præbuisse manum didicimus, de

In Christifuneris ipsissimis discipulis dilectiones sūt.

Marci 6.16.

Greg. hom. 23. in chanc.

Mulieres ead pijissimi viris erga martyria cadavera piceatae certant.

Basilissa, & Anastasia BB. Petri, & Pauli funus curant.

Menolog. apud Can.

Baroniis Notis ad Martyrologium 15. Apr.

de quibus iam suo loco dictum est.

4 Eodem quoque titulo celebranda est Perpetua, digna vtique Apostolorum discipula, quam apud Martyrologium Romanum huiuscemodi cumulantam fuisse praeconio nouimus: Sanctæ Perpetuae, quæ à beato Petro Apostolo baptizata Nazarium filium, & Africanum virum ad fidem Christi perduxit, & multas auctoritatem corpora sepelivit. De Celerina autem, quæ corpus Torpetis Martyris ipso sub Nerone tumulauit, iam satis diximus, cum de eoden⁹ martyre opportune a nobis mentio fieret. Quanti vero meriti extiterit matrona illa præclarissima Lucina Senior, Apostolorum itidem discipula, ipsiusmet Romanai Martyrologij testimonio comprobatur, vbi isthac: *Rome sanctæ Lucinæ Apostolorum discipule, quæ facultatibus suis, sanctorum necessitatibus communicans, Christianos in carcere detentos visitabat, ac Martyrum sepulturæ inferiebat, iuxta quos, & in crypta a se constructa sepulta est.* De qua Lucina supra, ò lector, meminimus, cum de martyribus Procesio, & Martiniano eius manu sepulturæ mandatis sermonem haberemus.

5 Neque interim a condignis soemnæ istius meritis ac consortio sciungenda a nobis est Lucina altera Iunior, quæ plurima sanctorum corpora p̄fissime sepelivit, cuius etiam frequens in sacris martyrum actis mentio recolitur. Ipsa enim primum è cataeumbis pretiosa beatorum Petri, & Pauli corpora a Cornelio Romano Pontifice transferenda curauit, vt in eiusdem beati Cornelij actis dicitur. Eadem insuper una cum Marcello Papa martyrum Cyriaci, Largi & Smaragdi corpora è via Salaria sum in prædium, quod Ostiensi situm erat via, transfluit, vt supra dictum est. Quem subinde pro Christiana fide martyrio coronatum una cum Ioanne presbytero sepulturæ mandauit, vt eiusdem apud Surium acta testantur. Corpora item Beaticis, sanctorumque Simplicij, & Faustini honesto loco recondidit, vt in recensitis beati Anthymi actis apud eundem auctorem videre est. Ipsa, inquam, est, quæ celeberrimi martyris Sebastiani corpus è cloaca, eodem iubente, leuanit, quod in pluribus M. S. Codicibus huiuscemodi notis expressum

legimus: *Tunc beata Lucina ipsa per se cum seruis suis medio noctis abiit, eluvans eum de cloaca, posuit in panone suo, & perduxit eum ad locum, & ibi, vt ipse sanctus Sebastianus imperaverat, cum omni diligentia sepelivit. Ipsa autem sancta Lucina usque ad triginta dies ad loco ipso sancto non discessit, &c.*

6 Ambæ demum tanctissimæ soemnæ beatorum martyram obsequio ap prime deditæ, eorūdem sepulturæ ac iuineribus pari quidem æmulandæ pietatis studio famulari iugiter non destitutæ. Cœmeteria quippe in suis ipsarummet prædijs, impensis quam maximis profusa manu construxere primum, constructa que deinde in meliorem redigendo formam, vt inserendis Christianorum cadaueribus locus pateret, longum protentes in ambitum, ampliauerunt, de quibus suo infra loco dicendum est. Recolenda hic interim se nobis offert Romanarum virginum Praxedis, & Pudentianæ fororum pietas, quæ & parentis optimi exemplum imitatae, pretiosissimæ martyrum beatorum corpora, huc illuc Romanam per Vrbem discurrentes, sedulo perquirabant, & securientem adhuc è venis interemptorum sanguinem ad minimam usque guttulam toto animi conatu, iugique labore colligentes, in puteis, qui in earundem Ecclesijs ad hæc nostra usque tempora conspicuntur, devotionis gratia affluerabunt. Id vero ex recoledis sanctorum Symmetrij, ac duorum & viginti sociorum martyrum actis in M. S. Cod. Vatic. notum fit, vbi de nobilissima virgine Praxede isthac leguntur: *Quorum corpora noctis beata Praxedes colligens, sanguinem quoque spongia, quæ habens extat, de pavimento exhauiens, sepelivit iuxta patrem suum & fororem in Cœmeterio Priscille.*

7 At de Plautilla, quæ Romanas inter matronas nobilitate ac pietate pariter excelluit, satis a nobis supra dictum est in sanctorum Rufinæ & Secundæ gestis, quarum corpora ipsa deuotæ manus officio sepelivit. De Felicitate item primaria nobilitatis matrona, si probe lector meministi, inter recentendum præclara sanctorum Marij, & filiorum martyrum, ac Marthæ eiusdem coniugis gesta sermonem instituimus; quorum omnium saeræ exuiae ab ipsa condigno honore tumulatae fuerunt. At Apollo-

Ambæ Lucinæ Cœmeteria suis expeditis in martyrum obsequiis extruunt.

Incredibilis SS. Praxedis, & Pudentianæ in martyrum reliquijs col ligendis, habundantissima resligo.

Sanguinem ipsius, n̄ vel gutta periret, spongia colligentes in pitum reconidunt.

M.S.Cod.Vat.

Plantilla martyrum sepulturæ deuotissima.

Eadem pietate pædixit matrona nobilis Felicitas.

Item Apollonia, Anastasia, & Irenes virginis martyris.
niam breuitatis gratia hic silentio præterire haud nobis cius pictarem recor-
lentibus fas est, cuius manu lectissima
martyr Anastasia sepulchro illata est ;
nee ipsam Anastasiam ab eadem interim
seiuungamus, quæ dum martyrum gloriæ
propensiori affectu inferuit, & pro eius-
dem laborat, Irenes virginis ac martyris
funus laudabiliter curauit. Et demum
vt huic enarrationi sineciam solum, sit
pro corona descriptorum haec tenus ex-
plorum, Beaticis spectatissimæ scemi-
næ admirandum pietatis exemplum,
quæ cum Crispo, & Ioanne presbyteris
sanctorum Simplicij, & Faustini corpora,
quo par erat, venerationis cultu sepeli-
uit. Et haec de officio Christianorum
ministerio martyribus iugiter impenso,
lectori exposuisse sufficiat.

CAP. XVI.

Fideles martyrum sanguinem colligunt, & quouis pretio eorumdem reliquias redimunt.

VONIAM defacris martyrum reliquijs hic mentio incurrit, nobis primum nonnulla, quæ ad confirmadum earudem cultum pertinent, opportune præmittenda videntur : locupletissimo enim diuinarum testimonio Paginarum legentibus, vt arbitror, ipsa luce clarius innotescit, sanctorum reliquias ab omnibus, quo par est, honoris ac venerationis cultu prosequendas esse: quippe qui, vt Apostolicorum Aeruum historia edoceat, ab ipsiusmet Ecclesiæ primordijs apud fidelium animos iste devotionis cultus inolevit. Mira enim Deus per manum beatissimi Apostoli Pauli præstítisse olim legitur, dum ipsos super languidos, varijsq; morborum incommodis detentos, sudaria vel semicinctia ab eiusdæ sancti viri desumpta corpore deferrentur, quorum deinde contactu noxijs languores abscedere,

*S. Scriptura oracula fan-
tasticum reliquijs vene-
randas esse docetur.*

Mira per Ap. Pauli sudaria ac semicinctia Deus edidit.

A.D. 19.

& ipsiusmet spiritus nequam, cum immensam diuinæ virtutis vim haud ferre valerent, ab obsecris illico abire corporibus eogeabantur.

2 Et eerte ipsamet umbra Petri ægrotos, quos easu offendisset, salubritate impertiendo, pristinæ cœlestis sanitati reddebat, vt aperte conscripti Apostolorum actus testantur: quapropter Hierosolymam homines passim ægrotos deserentes coneurrebant, vt hi Petro iliae transiente protinus sanitatem consequerentur. Is autem ac tantus erat confluentium numerus, atque ea singulorum fides, quod sacra loquuntur Paginæ, ut in plateas ejccrent infirmos in letulis, ac grabatis, ut veniente Petro saltē umbra illius obumbraret quempiam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus suis.

3 Et vt de sanctorum reliquijs hic obiter mentio agatur. Nonne veneranda Iosephi offa, vt Ecclesiastie ait, *vijfata sunt, & post mortem prophetauerunt?* Nonne cadauer illud, quod in Eliæ Propheta tumulum inferri contigit, sacro ossium contractu mirabiliter reuixit? Nonne ad Eliæ discessum, eius sibi pallium veluti nobile reliquiarum pinguis donari Eliæus eiusdem discipulus enixe postulauit? quo postmodum in Iordanis fluente immisso, diuisæ hinc inde aquæ substitere, vt commodum Eliæ pariter atque Eliæ ad transendum iter præberent. Vestesigitur, sudaria, semicinctia, umbra ipsa sanctorum hominum, priusquam è vita discederent, salubritatis vim ad pellendos morbos, viresque ægrotis pristinas restituendas diuinitus sortita sunt. Quapropter haud frustra, haud temere a pijs, religiosisq; viris huiuscmodi reliquie venerationi iugiter habita sunt, vt ad rem nostram Ambrosius, Augustinus, alijque innumeri ex sanctis Patribus suis luculententer inscriptis testificantur.

4 Nec vero inde vlla superstitionis, aut idolatriæ nota Christianis obiecti potest, qui tam devote sanctorum cimices colere confucuerunt: et si delirantes heretici hanc vnam ob causam eongestis in vnum dictarijs Catholicos impetant, atque irrideant. Antiquissimi enim instituti mos iste apud Ecclesiam vnu receperimus inualuit; quidquid ipsi errorum architecti, & impietatis ascriptores, & qui pro-

A.D. 5.

Ipsamet van-
gia Petri æ-
grotis sanitas
restituit.

Iosephi Pa-
triarchie offa
prophetasse
dicuntur.
Ecc. 49.

Contadu of-
fium Eliæ
cadauer cui-
us sit.

4. Reg. 13.

Eliæ Pallium
per Iordanem
iter Eliæo
præstat.

4. Reg. 3.

Reliquie san-
ctorum ortho-
doxe à viris
pij ac capi-
tibus in vene-
ratione habe-
tur.

S. Amb. ep. v.13
Ad for. & ser.
91. 92.
Aug. lib. 22. de
Cia. 8. 8. Ep. 139.

Stulte ac im-
pie heretici
arguit super-
stitionis Ca-
tholicos ob-
cultum reli-
quiarum.

profanis corumdem deliramentis audacitate praestō sunt, ex aduerso insurgentes sibent, & criminētūr. Verum quis nesciat a Gregorio Turonensi quā plurima recenseri miracula per ipsosmet sanctorum pulueres mirabiliter edita? Quis insuper diuina Nyſeni verba non probc meminerit? qui oratione in Theodorum martyrem a se inscripta perantiquum reliquiarum vsum vnanimi Christianorum censensu stabilitum commendans, hæc ait: *Si quis puluerem, quo conditorum, vbi martyr corpus quis sit, obſtitum est, auferat pro munere, puluis accipitur, atque tanquam res magni præty terra condenda colligitur.*

5 Gui egregie Ambrosius consonat, dum iplos martyrum cineres velut quid diuinitati, cui testimonium dedere, maxime gratum, acceptumque honorandos esse pronunciat, sed eius hic verba excipiamus: *Honorō ergo, inquit Ambrosius, in carne martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices: honoro per confessionalē Domini sacratos cineres: honoro in cineribus semina eternitatis: honoro corpus, quod mihi Dominum Deum ostendit diligere, quod me propter Dominum meum docuit mortem non timere. Cur autem non honorent corpus illud fideles, quod reverentur eisdem? quod eis affligerunt in supplicio, sed glorificauit in sepulchro. Honoro itaque corpus, quod Christus honorauit in gladio, quod cum Christo regnabit in Calo. & merito hæc quidcm Ambrosius. Honor quippe ac religionis cultus, quo quis martyrum cineres, eorumdemque reliquias*

*prosequitur, in ipsos Christi martyres, qui iugiter apud Deum viuunt; quin immo in Deum ipsum redundat, qui eiusmodi venerationem martyribus deferri vult. Vt enim eleganter ad rem nostram ait Hieronymus: *Honoramus reliquias martyrum, vt eum, cuius sunt martyres, adoremus. Honoramus seruos, vt honor seruorum redundet in Dominum, qui ait: Qui vos suscipit, me suscipit.**

6 Prætereo, ne legenti tedium injiciam, quod eosdem pulueres a suis Deus fidelibus reverenti obsequio excipi, & ambitioso precum suffragio conueniri voluit, quorum meritis mira quæque interdum signorum portenta exhibuisse comprobatur. Vestes enim & id genus alia tactis eorumdem corporibus, in-

Ecclesia passim miraculis coruscant; ex quo fit vt hæc non tam propter se ipsos, quam propter sanctos, quorum ossa, vel corpora tetigere, & quorum meritis tot aliis beneficiorum munera Deus præstare confucuit, propter sanctos, inquit, eorumdem certam reliquias coletere studeamus.

7 Et eerte exēerandam hanc hæresim primus in Ecclesiam Eunomius inuexit; quam deinde Vigilantius pertinaciter in impietate cœutiens prosequi conatus est; et si validis deinde argumentis fuerit ab Hieronymo confutatus. Alius item Eustachius Sebastiensis errorem eumdem maledico ore infamibus propinans, in Gangrensi Concilio votis omnium impeditus damnari meruit. At dæmone iterum impellente, quippe qui sancto um gloriam, velut inuidæ parens, iniquius serebat, vt ijsdem insultaret, Leo Isauricus, & Cōstantinus Co-pronus Imperatores Constantinopolitanierius contra orthodoxæ fidei cultum debacehantes, bello palam religione indicto, sanctorum reliquias è medio fustulerunt.

8 Eandem vero hæresim in septima olim generali Synodo reiectam, damnataque, vt pote quæ iampridem extincta, ac pene in tenebris sepulta euaneat, denuo ab inferis rediuiuam excitare impudentissimus Nonatorum omnium coryphaeus Ioannes Wielcf temerario auctu non dubitauit; quam cæteri deinde Nouatores (quibus nouæ fidei dogmata semper placent, & antiqua veritas odio est) ipsi videlicet Lutheri, atque Caluini sectatores post tot secula aduersus Catholicos tuendam, propugnandumque mordicus fuseepere. Contra quos totidem iacula, quot verba intorquens sacrofæcta Synodus Tridentina

sess. 25. pro sacrarum reliquiarum cultu isthæc sanctissime, edito canone, sanxit: *Sanctorum quoque martyrum & aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quæ viua membra fuerunt Christi, & templum Spiritus sancti, ab ipso ad aeternam vitam suscitanda, & glorificanda, à fidelibus veneranda esse, per quæ multa beneficia à Deo hominibus praestantur; ita vt affirmantes sanctorum reliquias venerationem, atque honorem non deberi, vel eas, aliaque sacra monumenta à fidelibus inutiliter honorari, atque eorum opis impe-*

Eunomius he
rebus pri
mus reliquia
rum sanctarū
contempor.

Et eius amu
lato impus
Vigilantius.

Item Eusta
chius Seba
stien. in conc.
Gang. damn
atus.

Conc. Gagren
de jacer. Imag.

Leo Isaur.
& Cōst. Co
pronus ha
giomachi reli
quias fidei
tolle nitent
tur.

Ioan. Wielcf
impian illam
hæresim pridē
extinctam ab
infensis reuoc
at.

Item Luthe
rinus & Calu
nius nefari
citudine de
fensoris.

Conc. Trid.
sess. 25.

Concilium
Trid. hoc eorum
reliquias ve
nerandas esse
dehinc, dann
acionis contraria
entes.

Greg. Turon.
lib. de gloria
sanctorum.

Res magai
prei pului
martyrum à
Nyſeno dici.
cur.

Nyſ. erat. in
6. Thrid.

Ambro. ser. in
natali SS. Na
zarij. & Celsi

Præclar. D.
Ambro. de
martyrum re
liquiis colen
dis verba.

Dæmones ipsi
reverentur
martyrum cor
pora.

Honor mar
tyrum reli
quias exhibi
tus in Deum
redundat.

Hieron. sp. 53.
ad repar.

Reliquiæ san
ctorum innu
meris passim
miraculis co
ruscant.

Roma Subterranea

impetranda causa sanctorum memorias frustra frequentari, omnino dannandos esse, prout iam pridem eos dannauit, & nunc etiam dannat Ecclesia. Hæc, inquam, ad sacrum reliquiarum cultum, qui semper viguit, retinendum, propagandumque, necnon ad laudabilem Ecclesie consuetudinem, auctoritatē confirmandam a sacra Tridentina Synodo definita suere, dannatis subinde ac perpetuo silentio additis tanquam hæreticalebe infœctis, qui contraria temere pertinaciterque sententiam afflent, atque descendunt.

8 Quæ quidem impia hæresis, ut rem altius recptamus, iam olim in septima Synodo a.d. 7. Concilio Africano 5. can. 14. Bracharen. 3. can. 5. Epaun. can. 25. Mogunt. sub Carolo Magno can. 51.

Later. sub Innocentio Tertio can. 62. constanti Patrum auctoritate sacris legibus repressa, ac confutata est. Quam item ob causam Vigilantium petulanti ore reliquiarum usum impugnantem, negantemque eisdem honoris gratia lucernas (vti mos erat) incendi debere, aculeatis acriter verbis Hieronymus per-

stringit: *In tumulis sanctorum, inquit, cereos clara luce non accendimus, sicut frustra calumniariis, sed ut nostis tenebras hoc solatio temperemus, & vigilamus ad lumen, ne caci tecum dormiamus in tenebris.* Multa insuper, quæ ad sacras reliquias, earudemque venerationem spectant, decretas salubriter suere in cap. *Audiuius de reliquijs & veneratione SS. in conc. Later.*

Cap. Audiuius de reliquijs & veneratione SS. in conc. Later.

Orthodoxe sanctorumque reliquias in Ecclesia adorantur.

Suar. e. de relig. 1.3. n.6. de sacrili.

Qua ratione adorantur?

9 Interim, ut breuiter exponamus, qua potissimum ratione absque ullius suspicione labis Sanctis, eorumdemque reliquijs adorationis cultus in Ecclesia exhibeat, nec idolatriæ quis notam incurrat, quod tamen hæretici frequenter inclamant, & infœctatores reliquiarum passim obijciunt. Ut proposito igitur quæstioni obiter faciamus satis, hic repetenda videntur, quæ Suarez insignis Societatis Iesu Theologus ad rei nostræ propositum disertissime docet: *Si enim absolute, inquit, loqui velimus de personis sanctorum etiam cum Christo regnibus, verum quidem est, si absolute adorentur, propter creatam sanctitatem non adorari religione,*

sed dulia. Et consequenter etiam verum est, irreuerentiam irrigatam sanctis, non ut habent respectum ad Deum, sed ut homines sunt excellentes, ut sic non religioni, sed dulie opponi, ut bene etiam adnotauit Valentinus in suis disputationibus. At vero si sancti considerentur, quatenus amici sunt Dei, & in eis ipse honorari potest, & illi etiam per respectum ad ipsum, ut sic per religionem Dei coluntur; & consequenter etiam iniuria eis facta, sacrilegium est contra religionem Dei: *Vnde probabile est, quod omnis iniuria sanctorum cum Christo regnibus transit in Deum, sicut irreuerentia facta principi transit in Regem, licet non sit intenta respectu Regis: & hæreticus contumeliam inferens imagini Dei, iniuriam facit Deo.* Hæc protuendo sanctorum cultu, & reliquiarum veneratione aducuntur delirantes ac impios contemptores arma ex reconditis Theologiae promptuariis exccrpta laudatissimus scriptor suppeditauit. Sed hic gratis auribus excipiamus, quæ habet ad rem infra: *Locum defunctis cum Christo regnibus: & considerato communī modo, quo in Ecclesia Dei coluntur, vix potest irreuerentia in sanctum separari, sicut à sacrilegio in Deum, quia estimandi sunt ut coniunctissimi Deo, qui vult eos maxime à nobis honorari, & tantum suam estimat irreuerentiam, quæ contra illos fit.* Hæc ibi, qui demum de sanctorum reliquijs speciatim agens, isthac subdit: *Admittimus sacrilegium in honordando has, quia in Ecclesia ipsam haec res habentur, & estimantur ut instrumenta diuini cultus, & id oportet habent sacram, non tantum in ordine ad sanctos, sed etiam in ordine ad Deum, non minus quam sacra vestes, vel altaris ornamenta.* Haec tenus in rem presentem Suarez, quibus tanquam clypeo perfidas calumniantum hæreticorum blasphemias valide, constanterque retundit, & sacris martyrum reliquijs insultantium linguis quot notis, quot sententijs, tot aculeis, totidemque gladijs transfigit.

10 Sed ut sanctorum quoque Patrum ore perfidia hæreticorum consuletur, in coruندem insaniam, & sapientissimis quidem verbis, acerrime Damascenus inuehit: *O hominum, inquit, absurditas! Nonne animaduertitis vos plane sanctorum inimicos confutari? nam si Christi imaginem admittentes, sanctorum imagines repudiatis;*

con-

Valen. 10. 3.
disp. 1. q. 14.
punct. 2.

Initiis san-
ctorum tran-
sit in Deum.

Deus sanctos
à nobis maxi-
me honorari
vult.

Sacrilegium
est sanctorum
reliquias aperte
nari.

Damascorus.
1. de imagi-

Inimicum se
Christi fate-
tur, qui san-
ctos repudiati-

*D. Bonau. ser.
ad Mart. in
ord. 14.*

*Maior honor
sanctis, quam
villis vñquam
Regibus ex-
hibetur.*

*Demones
gloriam illo-
rum eloqui-
cognuntur.*

*Chrysostom.
26. in ep. ad
Corin.*

*Demones idem
orum reli-
quias torque-
tur.*

*Naz. orat. in
Int. Apol.*

*Ideas in
Cyzicam.*

confat vos non tam illorum imaginibus, quam honorib[us] aduersori: quippe qui Christi tanquam honorati imaginem jactis; sanctorum autem vt vilium & abiectorum effigies respuitis, veritatem ipsam mendacem appellatis: Vnu enim ego, dicit Dominus, hos, qui me honorat, honorabo. Hæc ille, quæ plane verba, & que temeritatem eorum iugulant, qui sacras imagines ac reliquias impugnat: Deus enim sanctos honorat iam mortuos magis, quam Reges, adhuc viuentes in honore habentur ab hominibus, vt optimè Diuus Bonaventura contra eosdem his plane verbis argumentatur: Quia hic sanctus martyr Deum honorauit, ipsum Deus gloriosum effecte. Qui vñquam Reges, qui barones aut nobiles sic à mundo honorantur, vt martyres? immo vt martyrum crura? maior longe honor exhibetur Stephano, sive Laurentio, quam Alexandro, sive Apostolæ Iuliano.

11. Vides igitur amice lector, quam impense reliquias martyrum, ac sanctorum exuvias honorari in Ecclesia Deus voluerit, qui nec ipso metet demones eorumdem obticere gloriam permisit: cum enim hi sanctorum Dei virtute & meritis, ac si inferni ignibus torqueantur, condigna eisdem laudum præconia soluere, & recolendum iugiter reliquiarum cultum, vel ipsis sublannantibus hostibus, suggerere, atque inculcare coguntur. Sed ad instituti propositum disertis perorantem verbis Chrysostomum, audiamus: Sanctorum offa, inquit, demones sunt ac torquent, cum nullus videatur, nullus immineat damonis lateribus, audiuntur tamen clamores, dilacerationes, flagella, tormenta, dæmon non ferente admirandam illam virtutem, & qui corpora gestarunt, incorporeas superant potestates. Pulus, offa, cineres inuisibilis illas affligunt naturas.

12. Idem plane de sanctorum reliquijs Gregorius Nazianzenus testatur, dum in Iulianum Apostolam detestandū Christianæ religionis hostē hisce verbis inuehitur: Ab his dæmones pelluntur, & morbi curantur, quorum apparitiones & prædictiones, quorum vel sola corpora idem posunt quod anime, sive manibus contredentur, sive honorantur, &c. & idem alibi Nazianzenus hæc ait: Estque adeo frequens horum lustæ, certaminumque veneratio, vt exiguae puluis, aut reliquia veterum osium, totius ad honorem sufficiat, &c. Sed Nazian-

zeno pro facris reliquijs Baronius adstipulator accedit: Magna sunt hæc, inquit ille, sed quod ad reliquias spectat, maiora haec addimus, quod non tantum tenuis puluis ex osibus martyrum, capillus, vel pannus vilis diaque tenuiora eorumdem martyrum monumenta talia præstant, sed & si super istorum sepulchra flores & alia huiusmodi admoueantur, tantam ex his, que intus sunt, sacris reliquijs virtutem hauriant, vt ad animarum corporumque salutem consequendam, ac insuper ad mortuos excitandos potestatem accipiunt. Est de his omnibus locuples testis sanctus Augustinus, qui libro de Ciuitate Dei, alijsque in locis hæc fuisse est prosecutus. Sed adhuc maiora his accipe, Pulus ipse, qui situ sp[iritu] pulchrum obducit, vel circa ipsum iacens pedibus teritur, virtute martyrum miracula ingentia edere consuevit. Hucusque Baronius.

13. Si quis vero haud cum Catholicis sentiens, auditis signorum portentis, quæ passim per beatos martyres patrari conspicimus, in medium ex aduerso profiliens signa non fidelium sed infideliū esse pronunciet, sicut impius olim Vigilantius fœtido iactabūdus ore effutiebat, Hieronymū audiat perfidi ciudem hæretici verba insectantem: Nolo mihi dicas, inquit, signa infidelium sunt, sed responde, quomodo in vilissimo puluere & fauilla, nefcio quanta tanta si signorum, virtutumque præsentia; sensio infelicitissime quid doles, quid timeas, spiritus est immundus, qui hæc te cogit scribere sape hoc vilissimo tortus puluere. Eadem fecerit infra contra ipsummet Vigilantium scribens inculcat: ubi enim de sanctorum Andreæ Apostolis Lucæ, & Timothei reliquijs Constantinopolim translatis agit, hæc per ironiam pro sacro reliquiarum cultu habet: Sacilegus fuit Constantinus Imperator, qui sanctas reliquias Andreæ, & Luce, & Timothei translatit Constantinopolim, apud quas dæmones rugiunt, & inhabitatores Vigilantij, illorum se sentire præsentiam confitentur. hæc Hieronymus.

14. Magnificentissimum autem Constantinopolitana in vrbe templum, cuius hic mentio incurrit, a Constantino Imperatore ad sanctorum martyrum reliquias religioso cultu excipiendas, erexit, sive suis, Socrates his verbis edocet: Quam quidem Ecclesiam eam ob causam Constantinus adificauerat, ne Imperatores, &

*Bar. in Mart.
Rom. c. 10.*

*Mirifica mar-
tyrum reli-
quiarum vir-
tus.*

*Aug. lib. 32 de
civ. Dei. 8,*

*Miracula
martyrum fi-
dela hæretici vo-
cat.*

*Hieron. confr.
Vigil.*

*Arguitur ab
Hieronymo.*

*Reliquiarum
præsentiam
dæmones fer-
re nequeunt.*

*Templum re-
liquijs sancto-
rum confer-
uanda a Con-
stantino eri-
gitur.*

*Sac. l. 1. c. 12.
& 26 in ha.*

Sa-

Roma Subterranea

Sacerdotes, Apostolorum reliquijs aliquando desfluerentur. hæc Socrates. Porro sacratissimum Beati Andreae Apostoli corpus Amalphim deinde translatum, quantis diuinis miraculorum signis coruscaverit, vt idem Baronius ait, in illius Ecclesiæ Archivio, rei gestæ monimenta continentur. De perenni item miraculo scaturientis inde liquoris medici ad curandos morbos, totus pene Christianus orbis est testis; in omnes enim re

*Baron. in an.
Mart. Rom.
die 9. Maij.*

*Ex B. Andree
Apoli. corpo-
re salubris fil-
lat liquor.*

*Finc. lib. 25,
c. 83.
Suri. 107.
Nolanas Si-
giberti in
Chronia.*

*Item Barij è
scris officibus
S. Nicolai,*

*Encomium
S. Nicolai ab
Emmanuele
Imp. editum.*

radicosa.

Quæ omnia supracitatus in suis ad Rom: Martyrologium notis refert Baronius.

15 Neque hic interim pium, studiosumque sacra antiquitatis lectorum late- re volumus, ipsamct batorū martyrum ossa, et si arida, medici liquoris iugiter

emittendo guttas, contra impios sacramum reliquarum infectores pro se apologeticum quodammodo sermonem scripsi & oblatratus susurrones perscripta sententia confutasse. Vt de ceteris autem hic taceamus, sanctorum Laurentij presbyteri, sociorumque martyrum reliquie, quibus Nouaria decoratur, mirum quemdam liquorem curandis, abstergendisque quibusvis morbis singulare, remedium diuinus olim scaturiebant, cuius rei clarissimi testes sunt ipsæmet litteræ marmoreo eorumdem beatorum martyrum sepulchro ad signum eiusmodi luce elarius comprobandum insculptæ; sed quæso Baronij verba ex Martyrologio Romano die 30. Aprilis in medium lectori proferantur: *Placuit hic describere, inquit ille, antiquum epigramma exculptum in marmoreo sepulchro, quod dictorum sanctorum martyrum sacris offibus est refertum, ex quibus medicis liquor manare consuevit. Est autem huiusmodi.*

Afficis hoc marmor tumuli de more cauatu?

*In solidum est intus, rima nec vlla patet.
Vnde queat tellus occultas mittere lymphas;*

Manat ab ingens osibus iste liquor

Si dubitas, medio sudantes tolle sepulchro

Relliquias, dices, Vnde salubris ubi est?

Hæc de sanctorum martyrum reliquijs nobili portento decoratis Baronius.

16 Hæc sunt, ò Lector, Christianæ fidei miracula dixerimus, an trophæa, quæ sanctorum merita, eorumdemque cultum legentibus, audiuntibus, ac videntibus iugiter prædicant, atque inculcant: ne quis vero cæcum Vigilantium imitatus in tanta miraculorum luce cæciat, mente quæso Hieronymum aduersus eumdem pro sacris reliquijs hæc iterum scribentem repeatat: *Ais Vigilantium, qui ual' ælioqæ hoc vocatur nomine, nam Dormitantius rectius dicitur, os futidum rursum aperire, & putorem spicifissimum contra sanctorum martyrum preferre reliquias, & nos qui eas suscipimus appellare cinerarios, & idololatras, qui mortuorum hominum ossa veneramur? O infelicem hominem, & omni lacrymarum fonte plangendum: qui hæc dicens non se intelligit esse Samaritanum, & Iudeum, &c. Verum idem Hieronymus in acie præ sanctosanctis reliquijs aduersus haereticorum antisignatum Vigilantium strenue consistens illæc iacula validius intorquet: Gallia-*

mon-

*E sepulcro
martyrum si-
quo medi-
cius manat.*

*Baron. in
Mart. Rom. die
30. Apr.*

*Epigramma
sepulchro S.
Laurentij
presb. & sec.
insculptum.*

*Hieron ep. 13.
ad Rerap.*

*Cinerarios, &
idololatras
catholicos ob-
cultum reli-
quiarum her-
eticus appelle-
bas, arguitur
ab Hierony-
mo.*

monstra non habuit, sed viris semper fortis-
fani, & eloquentissimis abundauit. Exor-
tus est subito Vigilantius, seu verius Dormi-
tantius, qui immundo spiritu pugnet contra
Christi spiritum, & martyrum neget sepul-
chra veneranda. Sed haec nobis vel obi-
ter pro sacris martyrum reliquijs adver-
sus oblatantes propugnacula sancto-
rum patrum opere statuisse sufficiat.

17 Quoniam igitur (vt ad nostraredeamus) post superera tormentorum certami-
na ad supernæ beatitudinis felicitatem illico euolare martyres, edocti diuinitus Christiani constanti fide tenebant, eorumdemq; animas post breuem agonis cursum optatissimam consequi immortalitatis coronam protestabantur, ad quarum deinde confortium corpora quoque ad diem nouissimum, quæ intra tumuli angustiam concludebantur, Archangeli tuba euocanda essent: hinc eorumdem reliquijs, quibus futurae semen glorificationis inerat, honorem quam maximum impendere nullo vniuersali tempore desiderarunt; factum vero eruorem, quem pro Christo inter carnificum manus libenti profundebant animo, rem veluti pretiosissimam, naðri, thesaurorum instar habere apud se gestiebant.

18 Porro is ac tantus, vel inter persecutionum procellas, Christianorum ardor extitit, vt sacri eiusdem cruoris guttas, persecutoribus ipsis videntibus, ac pariter inuidentibus, & quod omnem exellit expeditationem, exerto interdù gladio minitantibus necm, nullo intermissio studio a labore colligeret. Quamobrem lectori haud mirandum est, dum in subterraneis antiquorum Cœmeteriorum caueris, vt suo infra loco dicimus, vasa tum vitrea, tum figlina vene- rando beatorum martyrum reserta sanguine, apud eorumdem sepulchra inuenire paſſim, ac videre contingit. Qui sane pretiosissimi sanguinis liquor è venis quondam scaturiens immortali æternaque Deo in suavitatis odorem ob fideli confessionem oblatus, apud celeberrimas quasque Vrbis & orbis Ecclesiastis ad hanc usque diē summa veneratione asseruatus colitur: & vt de cæteris interim vrbibus taceamus, quæ recolendis hisce thesauris apprime ditantur, ac veluti congestis gemmarum monilibus intut mirifice, atque coruscant, Romæ

præsertim, ac Neapoli sanctorum martyrum Io: Baptista Praecursoris, Stephani Protomart. Ianuarij Episcopi, Pantaleonis medici, aliorumque inuictorum Christi martyrum sanguis eriam nunc, quo parest, religiōnis cultu seruatur, ac fidelibus venerandus exponitur. Verum cum sanguis, vt Ambrosius ait, suam beat vocem, pretiosissimus & iste martyrum sanguis, populis adhuc præter consuetum natura morem, rerumque ordinem stupenda quæque, ac inaudita, quæ corumdem meritis in dies contingunt, mirantibus, ineffabilem Dei potentiam eloqui iugiter, ac prædicare videtur.

19 Sed quoniam de B. Stephani protomartyris sanguine mentio opportuna recurrit, haud ab instituti proposito alienum videbitur, si vel obiter hic, quæ de vitrea eiusdem sanguinis ampulla Baronius noster in suis ad Romanum Martyrologium notis commemorat, nostris hisce paginis inseramus: vbi enim de inuentione corporis B. Leuitæ, & de signis, quæ ab eiusdem sacræ reliquijs parata sunt, sermonem fecit; de quibus S. Augustinus lib. 22. de ciuitate Dei c. 8. prolixius agit, & ser. de diuersis 31. 32. 33. & epist. 103. ad Quintianum, Eudius præterea Episcopus Vzalensis eadem duobus libris prosecutus est: & de iisdem demum agit S. Prosper lib. de prædic. dimid. temp. cap. 6. isthac Baronius addit: Cum autem postmodum Vandali in Africam prouinciam griffarentur fertur S. Gaudiosus Episcopus ampullam vitream concreti sanguinis S. Stephani inde Neapolim Campania urbem fugiens secum aßortasse; que hæc tenus ibidem in Ecclesia eiusdem S. Gaudiosi religiose afferuatur: vbi adhuc miraculum perseverat, vt super altare ampulla posita, dum sacra Missarum solemnia peraguntur, liquefcere velut recens effusus sanguis aliquando conspiciatur, idque hac ipsa die, qua S. Stephani corporis invenitio celebratur.

20 His enarratis aliud insigne prodigium subinserit, quod circa sacri ciuidem cruoris ampullam oculis videntibus diuinitus obtigit, duo quidem præclaræ vno eodemque temporis momento inspicienda, & contemplanda exhibens miracula. Ait igitur Baronius: Sed illud plane admiratione dignissimum, quod cum olim annis singulis tertia Augusti fieri con-

Sanguis S.
Io. Baptiz.
S. Stephani
Ianuarij, & S.
Pantaleonis.

Ambit. lib. de
Abel.

Et mira per
illam operam
iugiter patet.

Baron. in no-
tor ad Mart.
R. m. d. 3.
Aug.

Ampulla san-
guinis S. Ste-
phani Neapo-
li afferuatur.

In Missa sacri
ficio diuini-
cus liquefcit

Aliud magis
admirandum
Stephani cruo-
re.

Roma Subterranea

sueuerit, ipso etiam anno, quo auctoritate sanctissima mem. Gregorij Papae XIII. restitutum est Romanum Kalendarium ad formam reductionis anni, non ut olim decem post dies, sed eadem ipsa festa die sanguis visus est ebullisse, sive annis sequentibus: idemque accidit de sanguine S. Ioannis Baptiste. Et eius rei fidissimus, ac sincerissimus testis inter alios Illustrissimus, ac Reuerendiss. D. Franciscus Maria Taurius S. R. E. nunc Cardinalis, qui nostrae Congregationis Oratory Neapolitana existens olim prefectus, cum in altari, ubi ampulla sanguinis erat, sacras Missas agebat, concretus in lapidis visus est sanguis liquefere totus in guttas. Alia complura his similia in diversis orbis Christiani partibus accidisse audiuimus: ut ex hoc plane constet, diuinus suffragis, que in sancta Catholica Ecclesia ab ipsisque Romano Pontifice constituta sunt, probari atque firmari.

Card. Tauri
fio oculato
tete facer
ille sanguis
in altari ebul-
lit.

Statuta in Ec-
clesia Rom-
Pontificis ma-
nifesto Dei
suffragio sepe
probantur.

S. Gaudio-
ampullam il-
lam sanguinis
protomartyris
ex Africa Nea-
polim deferit.

Ab Orofio
terra eiusdem
protomart. sa-
guine made-
facta in Afri-
cam translatata.

En lector decretis ac statutis rite ab Ecclesia diuinum suffragium adest, & quæ a Romano Pontifice circa vniuersalis Ecclesiae regimen quoad mores & dogmata peraguntur, aut definiuntur, signis utiq; ac portentis comprobantur. Sed audi, quid de eadem sanguinis ampulla Baronius asserit: Quod ad eamdem, inquit, ampullam sanguinis Protomartyris spectat, quum per S. Gaudiosum ex Africa Neapolim diximus fuisse delatam; hanc ipsam opinamur, vel saltem illi admodum similem, cuius idem, qui supra, auctor commentarij, qui fertur nomine Euodij Episcopi Vzakensis, meminit, cum agit de reliquijs, & miraculis Protomart. Stephanil lib. I. cap. I. his verbis: Ampulla quadam ei demonstratur intra se habens sanguinis quandam aspergionem, & aristarum quasi osium significationem. Et paulo post: Ampullam sicut oculis suis viderat ancilla Dei in somni revelatione, sic inter manus suas accepit postea sacerdos. Hac auctor, qui licet perperam inferribatur Euodius, cum potius ad Euodium scripsisset, de eius tamen sincerissima fide non dubites. Produnt enim eiusdem Luciani litteræ non tantum articulos martyris, sed & terram ipsam sanguine madefactam ab Orofio in Africam transportatam. Hac Annalium Ecclesiasticorum scriptor de iniuncti Protomartyris sanguine ad rem nostram recenset, vbi & plura de signis ac miraculis reliquiarum eiusdem virtute patratis subtexxit, dum sacras eiusdem reliquias in Gallias delatas suisse scribit; de

quibus Grégor. Turon. agit hist. lib. I. cap. 31. & de glo. mart. c. 33. vbi & de miraculis editis.

21 Narrat præterea Anconæ lapidem, quo idem bcatissimus protomartyr percussus est, venerationis gratia depositum magno honoris cultu a fidelibus frequentari consueuisse: Celebris itaque, inquit Baronius, olim fuit cultus memoriae eius martyris ex illo lapide, postmodum autem venerando corpore inuenito aucta ea dies est celebriori solemnitate, que iam semel Lapidis eius memoriae dictata erat, unde apud Bedam, & aliqua alia manuscripta non tantum hac die agitur de intentione predicta, sed & de viuo lapide illo, ex quo multa etiam miracula velut mel de petra (iuxta propheticum illud) oleumque, de saxo durissimo emanabant. Hactenus ad rem nostram Baronius pretiosi sanguinis thesaurum in vitrea assertum ampulla, & mirabiliter liquefantis contemplandum obtulit, ad ingenerandam quibusvis gentibus, & si nondum credentibus, tamen insipientibus admirabilem martyrum, & effusii pro Christo sanguinis virtutem, quæ quidem nobis in medium afferre congruum visum est, ut intelligatur, quo studio ab ipsis Ecclesiæ primordijs martyrum sanguis colligi a fidelibus, atque intra eorumdem sepulchra custodiri consueverit, ut in protomartyris sanguine comprobatur; nec id valet nouum utilis obseruantæ adiumentum, qui alieni a fide sunt, nobis obijcere valent, sed si scriptis a sacra antiquitate petitis fidem præstandam non esse contendunt, saltem sacra perlustrando Cœmeteria, rem oculis deprehendendo, veritati manus, martyribus honorem, Deo gloriam præstent.

22 Paribus quoque prodigijs in Ecclesia S. Ioannis Baptiste Præcursoris sanguis decoratur. In Neapolitanâ, quippe vrbe celeberrima, vbi concretus in vitrea ampulla reconditur, annuo recurrente martyrij die, quo pro vereitate constanter asserenda, ac tuendo castimoniæ candore aduersus effrenem Herodianam libidinem capite obtruncatus est, dum de incestuosis cumdem nuptijs acrius redargueret, verbis illis: Non licet tibi habere uxorem fratri tui: res mira! concretus licet sanguis, dum sacra altaris mysteria peraguntur, & sacerdos ipsa euangelici oraculi verba-

Vnu de lapi-
dibus S. Ste-
phanii cum ve-
neratione ob-
miracula ex-
co emanantia
Anconæ affec-
tuatur.

Tam manife-
stis signis com-
spicuis reli-
quias asperga-
ri, sicut, ac
perueax im-
pietas est.

Haud nouo-
aduentu re-
liquæ in Ec-
clesia colitur

Ampulla san-
guinis S. Io-
annis Baptiste
Neapo-
li etiam
vñscitur.

Die decula-
tioni eius fa-
cto liquescit.

depromit, sanguis, inquam, ac si iterum è venis proflire gestiat, ac testimonium aduersus libidinem in castitatis obsequium denuo proferre sitiat, mox colligefieri diuinitus cernitur. Idem, quoque augustissimus Prophetæ crux, vbi in offrenda sacrosancti altaris hostia, ad sanguinis Dominicani consecratio nem deuenit, nouo exultationis mystorio liquefit, & qui adhuc in matris vtero conclusus Christum adeste exultando præsenferat, nunc haud minori portento sanguis exultabundus dum profluit in occursum Domini, sacratissimum Christi sanguinem adeste testatur: cuius rei locupletissimi testes sunt viri fide dignissimi, qui se rem oculis comprobasse narrant, & lacrymis vltro pietatis gratia profusis, Christianæ religioni haud mira iugiter deesse portenta hæc lecturis palam ingerunt, ac prædicant.

23 Rei huius profus admiradæ, quæ omnem oculorum fidem, expectationemq; nouo portentu genere transcendent, Clemens Merlinus Foroliuen, qui Romanæ Rotæ Decanus, & sacra Pœnitentiaræ Regeps decepsit, vir ob præclara merita Vrbis, ac Orbi notissimus, cum Neapoli quondam testis oculatus affuisset, prædicandum iugiter liquefentis portentum sanguinis, quo sanctissimus Præcursor haud semel rediuinus in orbe coruseat, carminibus eleganter expressit, quæ quidem carmina in ipsius sanctissimi Præcursoris, cui dicata sunt, obsequium, & veluti nobile tanti viri, atque ingenij monumentum hic extare voluimus.

Hic vbi Chalcidico Syren circumflua Ponto, Irrita Tyrrhenæ murmura sentit aquæ. Indigenæ Patris celebratos sanguine muros, Aduena felices iam quoque sanguis habet. Sanguis, ab incesto petijt quem præmia Rege Inter Idumeas dira puella dapes. Cum sacri Vatis ceruicem nata reseclam Matris ad infans ausa referre manus. At sanguis meliore manu seruatus, amicos Littore Cum eo venit ad vsque finus. Hic dum perficua delubro clauditur verna, Frigore duratus defit eſe liquor. Iam tamè aut glacies, aut gēma gelataruborē, Sanguinis in solido sernat, amatq; globū. Quin finul attigua diuina litatur in ara. Vielma (res oculis testibus acta meis) Liquitur in subitum noua per miraculare rorē, Et natat in nitido defluens orbe crux.

Ebullitq; recēs, & gesit, & vrget, & instat,
Et quacunq; licet querere, querit iter.

Carceris impatiens nexus nisi vitreus ardet,
Cernis in amplexus Christi fabire tuos.

Scilicet in matris quod pridem conditus alio,
Sanguis idem in vitreo carcere clausus agit.

Exultatq; iterū, atq; iterū præcurrere certat,
Natus in Domini sanguine, sanguis adest.

Et hæc studioso lectori propinatio sufficiat.

24 Verū ut ad nostra redcamus, certe de S. Ianuarij Mart. ac Episcopi erore in Breuiario Romano mirum quiddam enarratur, his plane verbis: *Praeclarum illud quoque, quod eius sanguis, qui in ampulla vitrea concretus afferatur, cum in conspectu capitis eiusdem martyris ponitur, admirandum in modum colligefieri, & ebullire, perinde arque recens effusus, adhuc usque tempora cernitur.*

25 At vero recensito haec tenus B. Ianuarij miraculo potest & aliud addi, quo S. Pantaleonis medici Nicomediensis sub Impp. Dioecletiano, & Maximiano ob fiduci confessionem interempti crux, qui è venis in lactis speciem reciso capite scaturit, iugiter illustratur. In Rauellensi enim ciuitate, quæ in Neapolitano Regno extat, in Cathedrali Ecclesia eiusdem facri cruxis ampulla adhuc seruatur, qui cum toto anni tempore coagulatus appareat, festo recurrenti die liquefieri cernitur. Nostra item Vallicellana beatæ Mariæ, & S. Gregorij Ecclesia de Vrbe alia item eiusdem sanguinis ampulla ex maiori Rauellensi Ecclesiæ decerpit nobilitatur, quam Eminentissimus olim Card. Gusmanus nostræ Congregationi dono dedit: qui quidem sacer crux a primis vesperis festiui eius dici cum coagulatus antea existeret, mirum in modum liquefieri, ac ebullire cunctis cernentibus conspiciebatur, eni rei multi ex Patribus nostræ Congregationis oculati testes suere: verum multis abhinc annis id martyr secreto Deconfilio haud vltra ita palam præstirit, sed hoc dumtaxat admirandum reluet, quod iste sanguis, cum infra anni tempus finis coloris sit, circa festiua hæc tempora nitidi, ac limpidi coloris speciem præsens, & cum lacti permixtus videatur, illud certe prædicandū, quod incorruptus post mille trecentos & triginta duos annos perseueret. Si quis vero te-

Sanguis S. Ianuarij præsta
ti euidentem ca
pite colligefi
cetas ebullit

Petrus Ribera
dineur. in lib.
fol. sanctorum
de 27. Ianu.

S. Pantaleo
nis sanguis fe
tio eius die
quotannis la
quirit.

Hoc eiusdem
sanguinis por
tentum in
Ecclesia Val
licellana Romæ vi
sum.

Roma Subterranea

*L. H. Breu.
Rom. die 19.
Septemb.*

*Ad martyrum
basilikas Hiero-
nimi, ablegat harpe-
ticos ut cre-
dant.*

*Hieron. contr.
Vigil.*

*Domi. Hiero-
nymi scrupu-
lus.*

*Ardens Chri-
stianorum fu-
diūm in colli-
gendo marty-
rum sanguine*

*A. s Cyp.
apud Pont.*

*S. Cyprianus in
teaminis lin-
teamibus sanguine
fideles exclu-
punt.*

mere isthac negare audeat, si nedum fidem miraculis, oculis saltem fidem adhibeat Neapolim ad Ianuarij sanguinem intuendū accedat; inspiciat, contemplatur, non peraguntur hæc in angulo domus, sed in publica luce, in totius orbis theatro; nota sunt omnibus, non vni vrbī, immo toti iam terrarum orbi innotuere, quot homines, tot testes, tot præcones, qui martyris portentum afferant, ac prædicent. Verum vt veritatis lumen, quisquis ille est, recipiat, confulcentem audiat Hieronymum, qui Vigilantium haec super re pari ratione delirantem hisce verbis compellat: *Do, inquit, consilium, ingredere Basilikas martyrum, & purgaberis.* Quo autē cultu sacras easdem reliquias doct̄or sanctissimus prosequetur, his verbis insinuat: *Ego consilior timorem meum, ne forte de superstitione descendat (religione videlicet nimis anxia) quādo iratus fuero, & aliquid mali in animo meo cogitauerō, & me nocturnum phantasma delusserit, basilikas martyrum intrare non audeo: ita totus & corpore & animo pertremito.*

26 Quanti vero sacri guttas eruoris, inestimabiles videlicet cælestium thesaurorum margaritas, Christiani facerent, ac tota auiditate perquirerent, & inter ipsasmet carnificum manus, inter distractos gladios, & securis deuoti exciperent, haud paneis sanctorum martyrum, vt infra patet, exemplis comprobatur. Et vt dicendi exordium faciamus; in actis quidem beatissimi Cypriani Carthaginensis Episcopi ac martyris hæc Pontius ad instituti propositione recitat: *Exuit se (Cyprianus feicit) lacernum birrum, & stans in linea expeditab spiculatorem, cui & viginti quinque aureos dari precepit. Fratres vero flentes linteamina & oraria ante eum ponebant, ne sanctus crux defluens absorberetur in terra.* O admirandam viri ad necem, ad martyria pro Christo anhelantis! O fidem & deuotionem Christianorum recolendum, pari studio sanguinis guttas ac gemmarum monilia ambientium!

27 In actis itē Syri, & Iuuentij Martyrum a Surio relatis, eundem Iuuentium a B. Syro Mediolanū ire iussum fuisse legimus, vt dignissima beatorum martyrum Nazarij & Celsi corpora, a Christianis ibidem existentibus condigno reconde-

rentur honore, descriptusque memoriandi corumdem certaminis libellus, victorix monumentum posteritati futurus, ad ipsorum caput instar coronæ responderetur. Ab illis autem vir Dei postmodum latus accepit, corumdem corpora sepulchro iam illata fuisse. Cumque instantius ipse pro exuvijs quidam sibi post nobilem reuectum de tyranno triumphum, è sanctorum reliquijs efflagitaret, vt præmemorata exhibent acta; *notum factum est ei, quan-* dam Dei famulam, dum sancti Nazarij caput à lanista fuisse abscissum, sanguinem eius quadam linte suscepisse, & fugam arripuisse. Iuuentius autem protinus ancillam Christi conuenit, & ab ea b. atissimi martyris cruentum obtinuit, quem postea secum Ticinum detulit. Isthac præmemoratis in actis. Ex quibus videre est, qua sollicitudine vel ipsa Christianæ scemina mundum muliebrem, & sexum oblitæ, ex tortorum manibus cruentum, quem martyres prosundebant, imperterritu animo subripere, ac prædarī festinarent.

28 Porro sacrum beatorum Nazarij, Geruasij, & Protasij sanguinem, quem gypso colligendum curauerat, se posse posidere iure quidem merito sanctus Gaudentius Brixensis Episcopus gratulatur tractatu, quem in scito dedicationis Basilikæ sanctorum Quadraginta Martyrum habuit. Nobilissimæ item virginis ac martyris Cæcilie sanguinem pia fidelium manu ambitio collectum, eiusdem apud Surium acta testantur, & in M. S. Codd. Vaticano, S. Cæcilie, & Vallie, aperite his verbis narratur: *Cuius sanguinem omnes bibulis linteaminibus populi, qui per eam crediderant, extergerabant, alias, batriebant.* Et in conscripto quodam libello, vbi inuentionis sacri eiusdem corporis mentio agitur, quæ sub Paschale Papa Primo contigit, eadem linteamina copioso imbuta cruento ad lectissimæ eiusdem virginis pedes inuenta fuisse, hunc in modum legitur: *Vbi etiam linteamina, cum quibus sanguis eius ahsterrus, de qua spiculator tertia percusione crudeliter ingeferat, ad pedes beatissime virginis in unum reuoluta, plenaque cruento inuenimus.* En Christianæ Religionis, quæ suspiciantur, monumenta! en trophæa martyrum sepulchris affixa, quæ recoluntur! en sanguis Christianorum diuinatus

*Iuuentius
Nazarij mart.
sanguinem,
Ticinum de-
ferr.*

*A. ss mart.
Nazarij, &
Celsi MM.
apud Surium.*

*S. Gaudentius
gypso mart.
sanguine im-
butum & ha-
bere gloriarur*

*S. Gaudent.
iraff. 17. m.,
fili. ded. Eccle*

*S. Cæcilia i-
guis summo
studio collig-
atur.*

*S. Gaudentius
gypso mart.
sanguine im-
butum & ha-
bere gloriarur*

*Linteamina
plena sanguine
S. Cæcilia
cum eius cor-
pore reperi-
tur.*

*In reliquiis.
Corp. S. Cæcilia*

Lib. I. Cap. XVI.

77

nitus martyrij gladio nobilitatus! sanguis nimirum, quo quis semel Deo consecratus est martyr, perpetuo martyrum & fidei obsequio in sepulchris reconditus consecratur.

29 Prudentius quoque elegantissimi carminibus de beati mart. Hippolyti sanguine a Christianis quam maxima cura collecto meminit. Hæc enim ille in suo Peristeph. cœnit:

Palliolis etiam bibule siccantur arenae,

Ne quis in infecto pulvere ros maneat.

Si quis & infusibus recalcati apergine sanguis
Insidet, hunc omnem spongea pressarapit.

Et de Romani item martyris Antiochensis sanguine, quæ inter gladiorum iactus profluentem ipsius mater venerationis ergo apud se perpetuo reseruandum pallio manibusque exceperat, idem Prudentius hymno x. isthac habet:

Talia retexens explicabat pallium,
Manuque tendebat sub illu, & sanguine,
Venarum & vndam profundam manantiam,
Vt palpantis oris exciperet globum;
Excepit, & choro applicuit pectori.

30 Studiosus hic quoque lector mente repeat Serenam illam Augustam mira religionis ac pietatis fœminæ Diocletiani Imperatoris vxorem, ipsomet, quo regium caput operiebat, velamine scaturientem e martyris Susannæ m. membris sanguinem exterrisse, ac veluti pretiosissimum quoddam pignus elam domini apud se eustodiendum detulisse, quod totum in eiusdem Susannæ actis verbis hisse adnotatur: *Id ubi reficiuit Se ena Augusta, cum gaudio nocte veniens, collegit corpus sanctæ Martyris, & sanguinem eius illuc fusum suo velamine exterxit, posuitque in capsula argentea in palatio suo, ubi diu, non claque furius vicibus orare non cessabat.* Vides hic ambitiosam Christiani sanguinis prærogatiuam. Vides excellentiam sulceptorum pro Christo vulnerum singulariem; sanguis nimirum, qui non augustam, immo in tormentis angustam facere animam consuevit, ubi hic pro Christo effusus est, Susannam vere inclamat, vere augustam fecit, & Augustam martyri perpetuo gratulantem, obsequenteremque reddidit.

31 Inuidit plane obsequium hoc Febroniae martyri impius ille Lysimachus, qui ira excandescens, diro camdem martyrio afficerat. Hie quippe, ne

eiusdem sanguis villa possit ratione fideliū manibus excipi, terram ipsum, ubi, eum profiliret è venis, aspersus fuerat, proh feelus! diligenter abradi iussit, vt in M.S. Cod. Vaticanae Basilicæ in hunc

M.S. Cod. Vat.

serme modum enarratur: *Et omnia membra, que abscissa sunt, collige, & sanguinem, qui in terram cecidit, fortiter rade, ut nihil remaneat, &c.* Hæc a sacrilego homine, vt omni sacrilegio manum daret, & dum terram purgat a sanguine, nouo feelere se pollueret; hæc, inquam, in religionis odium demandata fuere. Memorandum insuper illud est, quod de

Theodosia in M.S. Cod. Later. legitur, Christianos scilicet, qui nobilissimo eius certamini adcrant, linctamina in Amphitheatri pauimentum proiecisse, ne sanguis, quæ tormenta poscebant, in terram defluens immani fidelium detrimeto periret, sed ab iisdem honore martyribus debito excipi, atque afferuari posset: *Repletur Amphitheatrum (sic ibi) linctaminibus dignis: omnes enim ad sepulturam sanctæ martyris, quod dignum habeant, iactabant, ne crux tantæ virtutis ad terram distillaret.* Ex quibus impigra, ac laudanda iugiter Christianorum officia erga martyrum reliquias abunde satis commendantur.

32 Sed & hic præterire nolumus, quod de sanctis Juliano, & Celso narratur, corum scilicet sanguinem, vt commode a fidelibus colligi posset, ab effuso ibidem aliorum hominum impiorum cruce discretum, ac segregatum ingenti quidem prodigo apparuisse, vt supra in eorumdem actis dictum est. Verum beati Petri Alexandrini sanguis, qua Christianorum contentione ac studio exceptus, ac reconditus fuerit, dignissima eiusdem acta in M.S. Cod. Lat. his verbis fidem faciunt: *Sacrum vero crux rem, qui secum fluxerat, pennicillo reverenter collegerunt.* His addit, quæ de Polycæti sanguine in eius apud Surium actis referuntur: *Inseruit autem hic quoque Nearctus, qui accepto sanguine martyris, cum eum in nitido posuisset linteo, portauit in ciuitatem Cananæorum.*

SS. Juliani, & Celii sanguis ab infidelium cruce prodigio secesserunt.

Cod. M.S. Ba-
sil. Later.

33 Insignis autem pictate vir, Germanus Antissiodorensis Episcopus Alabani martyris eruorem a se diligenter conquisitum, ipsem fecit postea honoris ac præsidij gratia detulit, vt in eius-

S. Germanus puluem sanguine martyrum rubentem in alar thesanum posuerit.

*Sur. 10. 4. 31.
Iul.* eiusdem beati Germani actis apud Surium recitatur: *Quibus depositis (alijs seilicet reliquijs sanctorum, quas habebat) honorifice, atque sociatis, de loco ipso, ubi beati martyris Albani effusus fuerat sanguis, massam pulvis secum portatus abitulit; in qua apparebat, cruento feruato, rubore martyrum cædem, &c.* Porro de martyribus Kiliano, & socijs idem Surius scribens, memorandum foemina cuiusdam facinus resert, quod nobilis nimirum quædam matrona Burgunda, quæ sub ipsa Euangelicæ prædicationis initia, viris sanctis adhæserat, post nobile consummatum ab eisdem martyrium, recedentibus inde carnificibus, linteolo mundo saerum deuotissime colligens abstergit eruorem, ac terræ ut dignissimum quædam thesaurum infudit, absconditque, ne præda sibi a carnificibus vlo vñquam tempore subriperetur, sed tuto recepta loco in manus aliquando fidelium veluti optatissima merces deueniret.

IId. 1. 4. 3. Iul. S. Kilianus sanguinem linteolo mulier deuote abstergit, 34. Ut de cæteris autem sileamus, sat quidem, ut credimus notum est, quod de sanctissimo Episcopo Blasio conscripta historiarum paginæ legendum perhibent, quod nimirum eumdem ad martyrium properantem pte quædam mulieres insequantur, quæ saerum subinde è venis profuentem sanguinem summo pietatis ardore hauriebant. Sie autem in M. S. Cod. sanctæ Mariæ ad martyres legitur: *Cumque ducerent sanctum Blasium ad retrudendum, quedam septem mulieres benigne ac timentes Deum, post tergum lacrymabiliter affequentes, sanguinem qui de eius corpore defuebat, bibili colligebant lntemamibis.* Idem plane honor, & iure quidem merito martyribus Adriano ac socijs Christianarum mulierum opera delatus est, quorum sanguinem, nullaque aut proorsus ratione perterritæ, nullique aut incommodo, aut labore parecentes, fibi comparandum fatigebant; hoc insuper ad pietatis nunquam satis extollenç eumulum pro corona addentes, vt earniculum vestes, corundem martyrum sanguine veluti pretiosis distinctas, exornatasque lapillis copiosa vltro oblata auri vi coeherent; quod totum in actis, quæ apud Surium extant, hunc in modum exprimitur: *Sequebantur autem aliae mulieres religiose, & bono loco natae, mar-*

T. 1. 4. 3. Iul. *Ypsas carnificum velles sanguine martyrum alperas Christiani coemunt.* 35. Vidisti, Lector, ut alio loco iam diximus, miram Christianæ fidei ac seruientissima pietatis munificentiam, quæ in faeriis martyrum reliquijs quoquis pretio redimendis hand semel ipsius profusione auri præsumit, & vel hoc vno piarum mulierum exemplo satis superque comprobatur; quod quidem etsi eximia, quæ in cunctorum fidelium animis vigebat, pietatis locupletissimum contemplati testimonium præbet, præstat tamen nonnulla hic subtexere exempla, quibus hoc idem tamquam validissimis argumentis in medium allatis probe confirmatur. Et quidem in primo enarrationis ingressu laudandus a nobis est presbyter ille Iustinus, qui in perquirendis, condensisque martyrum corporibus semper admodum dexter, solers, atque impiger exitit: ex qua re immortalē sibi in Ecclesia gloriam peperit, vtpot dc vniuersa Christianorum republiea, & de beatis martyribus (qui præcipua sunt eiusdem Ecclesiæ portio) optime, ac præclarè meritus: eui in actis S. Laurentij, quæ apud Surium reicitur, nobile eiusmodi elogium inscriptum est: *Ab illa die beatus Iustinus accurate peruestigavit, scubi sanctorum corpora abscondita essent, promisitque premium militibus.* Præmia igitur tyrannorum ministris olim Christianorum manu protendebantur, non minæ ac pœna inten-tabantur, ad pretiosas videlicet martyrum exuicias, in quas improbi ipsi defauierant, in tuto reponendas, & ab omni penitus iniuria vindicandas.

36. Quorū vero hic dicit aliquis, & Bonifacius inter cæteros non recolitur? qui ab Aglaë matrona ditissima, cuius erat obsequio additus, & cumqua intemperanter etiam aliquandiu viixerat, Tarsum Ciliciæ pœnitentiae cau-sam misus, & ob id maxime, ut veneranda martyrum corpora quoquis pretio è earniculum manibus redimeret, ob delatam martyribus operam, præstitumque obsequium & ipse pariter martyrio coronari me-

*Quouis pretio
martyrii cor-
pora Christi
ni redimunt.*

*Iustinus pre-
sbyter promul-
go militibus
præmio cor-
pora mart.
abscondita
quæzuit.*

*Aba S. Lau-
rentii mart.*

*Aglaë matro-
na martyris Bo-
nifacium in
Ciliciam ad
redimenda
corpora mart.*

Bonifacius es
e martyrio
afficerat eius
que corpus
procurare re
dimittit.

M.S. Codd. Lat.

meruit: eius deinde corpus, cum post gloriōsi certaminis cursum palmae Dei munere affectum nouissent socij quingentis aureis redimentes, vnguentis delibutum inuolutumque linctis Romanam honorifice deportādum curarunt. In M. S. autem Lateranensi Codice hæc in martyris laudem verba recitantur: *Illi autem dantes ei solidos quingentos, accepérunt corpus sancti martyris, et vnguentes illud aromatibus, et muolentes linteis minibus pretiosis, posuerunt ipsum in uno de basternis, &c.* Hæc iſdem in actis de obsequio martyri diuinitus in laborum remunerationem impenso, & de sacris eiusdem reliquijs intra nobilissimum templum Vrbis receptis, quod ci sumptu planc regio ab Aglae exadūficatum est.

37 Verum quo esset olim in pretio apud ipſos met crudelitatis ministros sancti Hieronis caput, Surius fidem facit ista conscribens: *Antonius vero & Matronianus ad Praesidem accedentes, auri permultum dabant, ut acciperent caput S. Hieronis.* Ille autem, nisi inquit, mibi tantum auri dederitis, ut ex aequilibrio respondeat, id vos non accipietis; magni aestimans vir execrandus, sed non recta ratione, caput martyris, reuera pretiosissimum. Illi autem cum id tanti non posset emere, erant autem perplexi, sed hoc quidem ut hemines; Deus autem sic quoque inuenit exitum: vir enim quidam senatorius fidelis & amans martyrum, cui nomen erat Chrysophilus, cum aurum pro capite expendisset, id accepit à Praeside. O caput martyris inuicti aternis redimitum coronis, & multo auri pondere aestimatum, atque redemptum!

38 Hoc plane modo redemptæ a fidelibus sunt beati Gregorij presbyteri Spoletoni reliquiae, iuxta id, quod M. S. Codd. Vatic. & S. Mariæ ad martyres hunc in modum legendum exhibit: *Corpus vero beati Gregorij iacebat in medio Amphitheatri: erat autem quedam mulier Christiana, Abundantia nomine, que accedens ad Hyrcanum, peti corpus B. Gregorij, ut eum recolleret de Amphitheatro: Cui Hyrcanus dixit: Affer mihi aureos triginta quinque, & recipe corpus. Abundantia dixit: Quod inbes, accipe, hoc tantum rogo, ut celeriter detur mihi corpus. Respondit Hyrcanus, & dixit: Affer mihi, & recipe corpus. Et obtulit Hyrcano Abundantia tri-*

ginta quinque aureos, & recepit corpus B. Gregorij. Tanto quippe in pretio hæc pignora apud fideles habebantur, ut pecuniam ad eas sibi acquirendas profundere, lucrum computarent, reliquias vere diuinitas duecent, & quidquid huius rei gratia carnificibus cogerentur expendere, non tam se dare, quam accipere mereatores optimi existimarent.

39 Quanto vero animi ardore erga beatos martyres Christiani afficerentur; & quo studio in id singuli certatim contenderent, ut eorumdem exuījs potirentur, testem quæso sanctissimum virū Gaudentium confulamus, qui Oratione de sanctis Quadraginta martyribus hæc loco supra citato ad rem nostram scribit:

Iam vero nec illud in postrema parte reticemus, quod cum cineres exustorum corporum

Ipsos met
marci cineres
in flum
spargendos
Christianam
gao redimūt.

S. Gaudent.

*mandato persecutoris in flum iacerentur, non defuerunt religiose matrone, que partem cineris vel furto eriperent, vel pretio comparent. Huc pariter referre licet, quæ de Ionæ, & Barachisij, aliquique martyrum corporibus maxima auri copia redemptis Surius enarrat: Cum vir quidam sur. 1. 29.
pietate insignis nomine Abdissatas, sanctos Io- Mart.
nam, & Barachisum coronatos intellectus est, accedit & sanctorum tabernacula quingentis milieariis Darieis, & tribus vestimentis servis emit ab ipsis, à quibus seruabantur. Neque vero solum sanctorum Ione & Barachisij corpora mercatus est, sed illorum etiam, qui ante ipsos martyrium pertulerant. Necque etiam perscrutandis sanctorum martyrum actis frequenter intentos latere putandum est, laudatissimi quoque martyris Anastasij corpus ingenti auri pondera a fidelibus redemptum suisse, ut in.*

Pro corpore
Anastasij ma-
gnam pecu-
niam fideles
offerunt.

M. S. Codd. Vatic. & S. Petri his verbis legitur: Cognosentes filij Dei in transitum victoriosi martyris Anastasij, maximum pondus argenti questionaris clanculum obtulere. En aurum haud sacro beatorum corporum luto equiparandum! en oraculum illud veraciter adimplesum: Et diuinitas nihil esse duxi in comparatione ipsius.

40 Quis præterea nesciat ingens quoque auri pondus vltro libenterque fidelium manu carnificibus appensum, ad comparandum, possidendumque incomparabilis viri, ac inuicti martyris Vincentij Episcopi corpus, ut ex M. S. Codicib. Vaticano & Vallicell. his verbis

Item S. Vin-
centij cada-
uer auro à
muliere redi-
munt,

M. S. Codd.

Vaticano & Valli-

com-

Sur. 6.9 Nov

Caput S. Hie-
ronis auro co-
tra appensa-
mentum.

M. S. Codd. Vatic.

Abdissatas in-
genti auri vi-
marci corpo-
ra mercatur.

Sur. 1. 29.

Abdissatas in-
genti auri vi-
marci corpo-
ra mercatur.

Pro corpore
Anastasij ma-
gnam pecu-
niam fideles
offerunt.

M. S. Codd. Vatic.

Abdissatas in-
genti auri vi-
marci corpo-
ra mercatur.

Pro corpore
Anastasij ma-
gnam pecu-
niam fideles
offerunt.

M. S. Codd. Vatic.

Abdissatas in-
genti auri vi-
marci corpo-
ra mercatur.

Pro corpore
Anastasij ma-
gnam pecu-
niam fideles
offerunt.

M. S. Codd. Vatic.

Abdissatas in-
genti auri vi-
marci corpo-
ra mercatur.

Pro corpore
Anastasij ma-
gnam pecu-
niam fideles
offerunt.

M. S. Codd. Vatic.

compertum fit: Tunc aliqui diaboli inuidia, nitebantur pagani rapere corpus sancti Vincentij, ut eum aquoribus laci in imo profundi iam exanimare mergerent. Precedit haec quedam matrona Glycera, nobilis familiæ, & mercanit eum libra ponderis auri, & condens aromatibus sepelivit.

41. Demum ex celeberrima illa Gallicana Ecclesiæ ad fidèles Asiae conscripta epistola, cuius iam saepè a nobis mentio repetita est, quam item Eusebius præclarí instar elogij, ac veluti nobile, Christiani nominis monumentum, recitat: ex ea nimurum evidenter coniçere quis potest, quanta in id operis extiterit Christianorum numquam intermisso, immo & imperterrita solicitudine: quippe qui tunc maximo doloris sensu afficiebantur, piorumque hominum viscera grauiter excruciantur, cum pretiosas, vñerandasque martyrum reliquias, vel quoquis oblato libenter pretio, ab ipsis tortorum manibus vindicando, assuequi non valerent. Quod in eadem epistola conceptis in hunc modum verbis exprimitur: *Quæ autem ad nos videbantur sane magnum mrorem proptereæ in se complecti, quod martyrum corpora humo tegendi nulla dabatur facultas: neque enim nos ad hanc rem aliquid praefidij, neque magna pecunia vi eorum animos flectere, neque preces vña ex parte placare poterant, &c.*

Euseb. Epist.

In futuram m. gñi æstimant Christiani nō posse affequi martyris corpora ad ea sepelenda.

Epi. II. Ecclesiæ Gall. Ad fid. Asia.

Inexorabilis gentium in martyrum cadaveria crudelitas.

Vidisti lector barbaras hominum mentes, quæ nec viuis, nec mortuis parcentur putabant, & dum tota auditate, innoxium sanguinem sitiunt, innatam ab auro sitim temperant. Nunc quidem nobis exclamare fas est: O tempora, o mores! ubi pieras cum impieitate pugnat, & auaritia, quæ sitit iugiter aurum, & vt Poëta canit, nil aliud est, quam aurum sacra famæ, a crudelitate, sacrilegijs vincitur atque expugnatur. Sed his, quæ ad cultum reliquiarum pertinent, enarratis, jam ad funerales Christianorum ritus in huniandis intra Cœmeteria corporibus adhiberi consuetos, stylum orationis conuertimus.

1. CAP. XVII.

CAP. XVII.

Quinam Funerales ritus efferendis defunctorum corporibus adhibiti.

ACTENVS satis superque de immanni gentilium suore, quo Christianos, vel iam demortuos, insecatabantur: ac de mira Dei prouidetia, quæ fidelibus iugiter praefo suit: & de pio demum, constantique, cuiusvis generis ac conditionis essent, Christianorum studio erga beatorum martyrum, cadavera, sacra insistentes antiquitati, distinximus. Nunc igitur id vnum nobis reliquum esse videtur, vt eos præcipue ritus, quos in ipsis martyribus tumultu inferendis ab antiquis illis temporibus fideles laudabilibus institutis edocti, seruare consueuerant, studioso lectori exponere aggrediamur. Quandoquidem id nosse haud parum legentibus ad exactam eorum intelligentiam conferet, quæ subinde prolixius in Cœmeteriorum, quam adornamus, descriptione a nobis dicenda erunt.

2. Et quidem, vt rem altius repetendo perseruemur, sepulturae usus, sepulchorum religio, ac cæmoniales ipsorum funerum ritus haud a Moyse initium habuere, sed longe ante ipsum sub antiqua illa ac primæa rerum tempora, tum a sanctissimis Patriarchis, tum ab ipsis etiam gentilibus, inuolabilis instar consuetudinis, recepti sunt: rationes vero eiusmodi institutionis cum ipsimet naturæ omnimodo consentiant, & quæ non absque peculiari instinctu numeris constituta sunt, supernaturem hominis statum respiciant, haud aliunde fluxisse, nec ob aliud potissimum ita disposita suisce, ac si vim legis obtincent, dicendum est, quam vt opportune religioni, ac obseruantie prospereretur, quæ ipsis defunctorum cadaveribus ob insitam mortalium animis futuræ resurrectionis spem quodæ excellentiæ titulo debetur.

Hinc

Expositio gloriæ tuum funerarium ad postictum Cœmeteriorum lectori vñit.

Antiquissima in orbe est sepulchorum religio, ac funerum ritus.

Resurrectionem corporis haec cæmonia funerale respiquant.

Lib. I. Cap. XVIII.

81

3 Hinc vero apud eos, qui gentiliz superstitio dediti erant, & apud Athenienses praesertim, ut Pausanias ait, pium semper existimatum fuit terra mortuos mandare. Et vt Sophocles edocet: Cum de defunctis agitur, id curare, facinus gloriosum, & auro honore dignum habitum est. Et vel ipsi Romanæ reipublicæ duces, atque augusti semper nominis, & animi Imperatores, dum iam in aie sub hostium prospectu præliaturi constiterent, suos adhortari milites consueverant, vt pro maiorū sepulchrīs, pro templis, Deorumque aris usque ad sanguinis effusionem decertarent. Certe sapientissimus Plato cum omnibus absolutam numeris Reipublica faciem componendo delinearet, inter iustitiae genera haud illam omisit, quæ ipsos maxime defunctorum omni profequendo officio respicit. Cui Aristoteles quoque, laudatissimus præ ceteris eiusdem discipulus, distributuæ partem iustitiae hanc vnam adscripsit: *Defunctis opitulari iustius esse, inquietens, quam viuis.* Cicero etiam, qui tot ac tanta rerum arcana lynceis oculis vidit, ae pari eloquentia expressit, æquitatè, id est pietatem, tripartitam esse definiens, vnam ad superos Deos referit, ad Manes alteram, hoc est ad Deos inferos, ad quos ipsa res funeraria ac sepulchralis spectabat; tertiam hominibus adserbit. Ad quæ, aliorumque antiquorum testimonia Seruius acutissimus Virgilij commentator alludens, eos qui de pietatis generibus scripsisse, ait, *primum quidem locum in sepulchrali unere statuisse.*

4 Denique nil hoc pietatis officio iustum magis existimatum ab antiquis suis se, vel ex eo aperte conuincitur, quod ipsi funerales ritus, & solemnies exequiarum, funeruinq; pompa haud alio a Latinis vocabulo, quam *Iusta*, a Graecis vero *δικαια*, siue etiam *Νομογένεα*, & *Εὐημερα*, hoc est, legitima & consueta, ac denique *σορος*, id est, *pia & sancta* dicerentur; & certe nil frequentius legendu quis passim apud Latinos offendat, quam *iusta* facere, *iusta soluere*, *iusta peragere*, pro eo videlicet obsequio, quod a parentum, vel amicorum pietate desuntis impenditur: quin & ipsamet laudabilis actio, qua quis sepultura donatur, *iusta* interdum de more nuncupatur, quippe quæ ritum omni ex parte absolutum sortita est:

iustum item & ipsum quandoque sepulchrum appellari contingit, quod solempniori religionis cultu consecratum est, sed ne in his diutius, lectori tedium afferentes, immoremur, scriptores, qui vult, hae de re ex professio agentes consulat.

5 Porro, vt Diodorus scribit, opinio apud gentiles olim inualuit, Platonem, qui erat unus ex principiis Dijs, quos infana hominum cæcitas venerabatur, sepulturæ usum, necnon exequiarum, ac totius rei funerariæ ritum primo mortalibus ostendisse: qua de causa postmodum accidisse creditur, vt defuncti sub potestate eiusdem constituti esse dicebentur, eidemque supremum inferorum principatum antiquitas detulerit; quem & Αΐδην siue Αΐδηω, hoc est, Orcum siue Tartarum, celebri vulgatoque nomine appellarent. Romani vero eundem Ditem patrem & Summanum, quasi summum ipforum Manium, Deorum videlicet inferorum principem nuncupauere: cui item Romani, vt Plinius & Augustinus scribunt, nocturna fulmina tribuebant, & officijs omnibus impensis ipsum, quam loueni colore consueuerant, ad quem diurna tantum (vt ipsi somniabant) fulmina spectarent. Quapropter nil intentatum, et si temere, omisere gentiles (vt Cicero ait) quo inueteratam funeracem sepulchrali religionem, sanctitatemque omnibus testam exhiberent.

6 Hinc è sapientissimi viri Solonis, alijsq; antiquioribus sanctitarum legum oraculis iusta funerum, siue ad funus spectantia ad religionum Interpretes, hoc est, ad supremos Pontifices descrebatur, quibus divina quæque curæ, ac cordi essent: & vt Pausanias afferit in Atticis, in eurijs, seu pagis extra Vrbem, & in vijs pafsim sita olim fuerunt Deorum simul Templæ, heroumque ac hominum sepulchra. Apud Romanos enim, inter quos Deorum præ ceteris Religio vigebat, Numa secundus eorumdem Rex, religionisque auctor, Pontificibus ipsis, vt Cicero ait, *iustorum funebrium curam demandauit*, docens illos, inquit Plutarchus, *vt nil eorum rituum pollutum, ac profanum arbitrarentur, sed vt Deos quoque inferos colerent, qui præstantissimam nostram partem recipiant; quibus imperium, vt ait Virgil-*

Item sepulchrum iusti nomine scrip-
tores vocatæ

D. & C. de re-
lig. & sepulta.
vel p. 55.
apud teba.

Diodor. lib. 5.
c. 15.

Cur Plutoni
Inferorū prin-
cipiatum An-
tiquitas di-
tulerit?

Plin. lib. 12. c. 52

Aug. de Civit.
12.3.

Piæ Jone Plu-
tonic veteres
colebant.

Cic. ep. lib. ep.
6. Orat. pro L.
Ranico.

Plat. lib. 12. de
legg. Cic. lib. 12. de
legg.

Deorum Te-
pla, & hominū
sepulchra pari
religione ab
antiquis ha-
bita.

Cic. orat. de-
Aruſp. Rep.
Plut. in Num.

Cur Numa
funeru n. et
ram Pontivici
demandat?
Virg. Aeneid.

Roma Subterranea

Liberia eadē lūs, animarum est: ae p̄rā c̄eteris Libitīnam, rei funeraria pr̄sidem Deam,

quam vnam, eandemque cum Venere, vt
pote generationis Dea, esse eredebant: in cuius potissimum æde, quæ ad apparatus funebres pertinenter, eurari atque assuerari voluit; indeque sumpto voeabulo Libitinarij dicti sunt, qui sinebria obirent munia; & Libitina tam ipsa mors & funus, quam quidquid ad funus persoluendum necessarium est; neonon & ipsum serale Libitinariorum officium, & lectuli, in quibus defuncti efferebantur; ae porta denique Libitinensis in Amphitheatro appellari consuevit, per quā videlicet interemptorum in spectaculis funera exportabantur.

7 Verum & ipsorum pariter Pontificium munus suisse, idonea quoque sepulchrorum loca designare, ex Cicerone, Dione, & ex quam multis perantiquis inscriptionibus abunde constat. Et quidem selectas auctōrum paginas peruvolenti manifestum fit, & aras interdum sepulchra voeari consueisse, & sicut antiqui Grammatie ad rem nostram egregie adnotarunt, ipsummet tēplum alio interdum vocabulo, sepulchrum nuncupari potest, auctoritate Virgilij, qui de Didone agens, hæc ait:

Præterea fuit in teulis de marmore templum Coningis antiqui, miro quod honore colebat.

Et Prudentius Poëta Christianus de Romanis sat eleganter eccevit: (chra

Et tot tēpla Deum Rome quot in Vrbē sepulcherorum numerare licet, quos fabula manes Nobilitat.

Et ex ijs forte, quantumuis temere permotus, postea Traianus Imperator militibus suis, qui Decebalio in bello interempti suerant, vt ad diuinoshonores transferret, aras erigendas, statuendas que curauit.

8 Porro in funeribus, & in ipsis defunctionum monumentis versari consueverant propter religiosum cultum, quem eisdem exlibebant, ea plane obseruantia superstitionis homines, ac si in sanctioribus immortalium Deorum templis, sacrificeis intenti, considererent. Ut singula interim, quæ ad huius rei propositum faciunt, vel obiter pereurramus, funera olim mortuorum iisdem plane ritibus, ac Deorum sacrificia peragebantur: quippe, vt ex Varrone Plutarehus scribit,

parentum funera velatis efferre capitibus Romani consuevere, quo plane ceremoniali ritu Deos suos adorare atque inuocare apud illos in more positum erat; quin immo & super eorumdem sepulchra, hæc veluti Deorum tempora solentes, circumimagere se, ac festiū exultationem animi, atque mentis obsequiū motibus depromere fatigabant. Illud insuper in studiis gratiam lectoris hic addere liecat, quod celeber inter antiquos Poëta apud Stobæum asseruit, omnes videlicet mortuos, vulgo beatos appellari; & saera subinde illis libamina in exequijs, sicut & Dijs, afferri, & inferias insuper fundi, ae ab eis vltro enixaque peti, vt bona ad nos mitrant. Cui & Varro consentit, dum ait mortuos quidem omnes Deos Manes existimatos suis, quod vel ex eo potissimum probare nitebatur, quod sacra olim omnibus sere mortuis deferrentur: vbi & funebres quoque ludos commemorat, tanquam id maximum esset diuinitatis argumentum, quod ludos nimis nisi sacris Cæli numeribus gentilitas instruere ac célébra-re soleret.

9 Quamobrem Cicerō hoc plane modo legem illam antiquitus sanctam interpretatur: Letho datus, diūs habento. Nec vero, inquit, tam denicale, quæ à nece appellatae sunt, quia neci dentur mortui, quam ceterorum cœlestium quieti dies ferier nominarentur, nisi maiores eos, qui ex hac vita migrassent, in Deorum numero esse voluissent. Qui eo item libro, quo scipsum super duleissimæ filiæ obitu solatus est, se haud alia prorsus ratione ciudem dedieaturum imaginem profiteatur, quam ea, qua Dijs, qui publice eolebantur, iam tum a veteribus solemniter dedicati suissent. Ex quo Tertullianus deinde dieendi, perstringendique, gentiles opportunitatem nactus, commentitios eorumdem Deos palam irridet: Quid, inquit, omnino facitis ad honorando eos, quod non etiam vestris mortuis conferatis? ades proinde, aras proinde, idem habitus & insignia in status, vt atas, vt ars, vt negotium mortui fuit, ita Deus est. Quo differt ab epulo Iouis silicernum? à sympalobba? ab aruspice pollinctor? nam & aruspex mortuis appetet. Tertulliano miritie adstipulatur Lactantius, qui isthac ad rem præsentem: Pari ratione, inquit, defun-

Et istud qui bus sacrificia ritibus faciunt.

Mortuivulgo beatos appellatur.

Eisdem ve Dijs littatur.

Varro apud August. 1.8. de cim. Dei 1.26

Ludi funebres.

Cic. lib. 2. de leg.

Lex veterum de mortuis in Deorum numero habentur.

Cicerō de obiustitia.

Cicerō simularium vita funeris Tulioz cōcerat.

Tertull. in Apol. c. 13.

Ridendi gentiles, qui par honoris suis mortuis quæ Dijs deferunt.

Lactant. 1.2. 1.4.

Zim. 1.40. Val. Max. 1.1. c. 2.
Seneca 1.6. de brev. c. 38.
Lamprid. &
Dion in Commodo.

Pontifices lo-
ca sepulchro-
rum donec
delegant.

Dio lib. 48. ad
f. de Opp.
Cicero lib. 2.
ac leg.

Sepulchrum ab
antiquis Ara-
& templo di-
cuntur.

Aenid. 4.

Prud. 1.1. ad
uers. Syphili.

Dio lib. 68.

Pleas. queſ.

Rom. 10. & 14

*Quemodo ac
dum lo mor-
tuis Deos fa-
cis esse te
unumactetur?*

*Quoniam Rem.
+
debetis.*

*cerasius in-
us. 3.*

*Dio. lib. 44. de-
sil. Cof. 159.
ib. 60. Tacit.
ib. Aug.
Ambr. 5. ep. 3.*

*ter cineres,
de defun-
ctum manes,
et numinibus
ante.*

*cic. l. 2. de lo-
effic. 3.
uid. sp. 11.
teroid. ep. 8.*

*claudian. in
m. lib. 5.*

*insec. lib. 1.
epitomae.*

l. 1. 2. 6.

*tz ad sepul-
hra veterum
xtrui soliti.*

*defunctorum corpora odoribus ac pretiosis ve-
stibus illata, & conuoluta humo condunt, qui
Deos honorant. Quocirca eisdem apud
Romanos, Corpore ol. m. combusso, vt ait
Plutarchus, vbi primum in reliquiarum le-
ctione os occurrisset, mortuum Deum factum
esse pronuntiabant; quod & de ipso Aenea,
qui Anchisen genitorem humauerat, Virgilii scriptit:*

*Annuus ex aliis compleetur mensibus orbis,
Ex quo reliquias, diuinique ossa parentis
Condidimus terra, mæstasq; sacrauimus aras.
Vt concinne aurem Seruus hunc locum
exponit, moestas quas poëta nuncupauit
aras, Dijs vtiique Manibus consecratas
intelligi oportet, quæ ad Anchisen ex
huiuscmodi consecratione iam in nu-
merum Deorum renuntiatum pertine-
bant.*

10 Qui plane ritus vel ex eo magis
magisque comprobari videtur, quod si-
cuit olim per Deos, corumque nomina ac
numina, qui publice sacris initiantur,
iurare confueuerant, ita pariter per ci-
nices & charissimorum sibi defunctorum
Mancs iurabant. Vt autem diserte ait
Cicero: *Insurandum est affirmatio religio-
sa Djs immortalibus interpositis, tum iudici-
bus, tum testibus. Sic enim apud Oui-
dium Briseis ad Achillem:*

*Per tamē ossa viri subito male tecta sepulchro
Semper iudicij ossa verenda meis.*

*Perg; trium fortis animas mea numina fratrū
Iaro, fallentem defruisse velis?*

Et Hermione apud Orestem, per patris
ossa tui Et Claudianus quoque religio-
sum hunc morem carmine descriptit di-
cens:

-- Occisos pulchrum iurare parentes.

Et adolescentis apud Senecam Rhetorem
a patruo abdicatus, eo quod patrem
(quod ipsa monet pietas) aleret. Ergo,
inquit, patrem morientem video, per cuius
cineres iuraturus sum? Et Quintilianus pa-
ribus verbis huic elocutioni adstipula-
tur: *Iura per mea mala, per illos Manes nu-
mina doloris mei.*

11 Præterea & illud iam dictis ad-
ditio, aras olim extrui ad sepulchra,
confueuisse, vt probatos apud. Scrip-
tores videre est, quæ sive in honorem
virorum Principum, qui iam è viuis ab-
iijissent, vel certe aliorum, qui Diuis ad-
scripti, iam diuinitate potiti fuisse cre-
derentur, vel Dijs tandem Manibus in-

genti pompa dicabantur. Quapropter
solemnis illa ac frequens olim erat in-
scriptio, quibusvis sepulchris perpetuo
adscribi consueta, D. M. vel D. M. S. aut
magis expresse DIs Manibus Sacrum, tam-
quam si mortuorum sepulchra, templo,
Deorum Manium suulent, quæ nobiliori
item titulo ab ipsis interdum Imperato-
rib; as Manium edificia appellata sunt. Q; 1a
de re Prudentius Poeta Christianus in
Symmachum:

*Esse Deos Manes cur infici. vis haberi? (illic
Ista patrū monumenta probat DIs Manibus
Marmor a secula lego, quæcumq; Latina vetustas
Custodit cineres densissime Salaria bustis.
Quis autem nesciat, dum probe homi-
num prosanorum historias norit, tum
apud Latinos, tum Græcos ex saneri-
bus olim consecrationes Deorum ini-
tium habuisse. Præter vanam enim il-
lam, ac ludicram, risuque prosequen-
dam defunctorum domesticorum deifi-
cationem, publica etiam auctoritate,
tam viris, quam sc̄eminis solemnis diuini-
tatis honores, publici nempe cultus,
templo, religiones, ac sacerdotia decr-
ni apud antiquos solabant, quod quidem
Græci ēnθiaζiv, & Σωτῆv, Latini con-
secrare, & in Deos reserre immutato ple-
rumque vocabulo dixerunt. Cuius qui-
dem, quæ palam peragebatur, nec sine
peculiarī cæremoniarum forma, conse-
crationis ritum solemnam Herodianus*

*vix. Aeneid. 5.
Quid metrop. 8.*

situs lib. 6.

Tacitus an. 3.

Terull. apol.

13.

L. C. Throd.

de sepul. Viol.

*Hec Dis Ma-
nus sepulchro-
rum inscrip-
tio quid denotet?*

*prud. l. 1. c. 1.
spec.*

*Mortuos qui-
que suos tam
privatum quā
publice inter
Deos refecit.*

Herod. l. 4.

*Onuphr. l. 2.
Gruether. lib. 1.
c. 13. & lib. 2.
cap. 3.*

*Funeralia,
quæque facia
suum habita.*

Cic. l. 4. de rep.

*Id. Philip. 9.
Martialis lib. 9.
epig. 31.
Sene. in adi-
po. ad. 5.
Plut. Solon.*

*Et mortui su-
ci ac sancti
exultant.*

*Quintill. de-
cim. 10. de-
sepul.*

Roma Subterranea

pellat. At quamplura alia interim omitimus, quæ sacros funerales antiquorum ritus in efferendis cadaveribus apprime demonstrant, quæ a scriptoribus prolixiori sermone describuntur, ad quos curiosum vltro lectorem remittimus.

*Vani veteri
ritus a Chri-
stianis in usu
non erant tra-
ducti.*

*Dionys. de...
Eccl. Histor.
cap. 7.*

13 Porro gentilium ritus, quos vana induxit antiquitas iam penitus aboliti, apud Christianos meliorem in usum redacti salubri consilio ac obseruantia retinentur: quamvis haeretici, qui perpetuas Catholicis calumnias inferunt, nostra hæc velut inania ac futilia, non attendentes, quæ præ se ferunt sacra mysteriorum arcana, irrideant: quos lyncis plane oculis Dionysius ille Arcopagita vel a longe deprehendit, dum hæc sapientissime deseriberet: *Hæc, inquit, quidem si adspexerint, aut auditione accepterint à sacris nostris abhorrentes homines à nobis perfici, magno risu, ut opinor, excipient, eosque erroris nostri miserebunt.* Sed hoc nobis mirum videri non debet: si enim non crediderint, ut scripta diuina loquuntur, non intelligent. Etsi enim isthæc ideo faera ac maxime sancta esse comprobantur, quia eadem impij haeretici subsannant, atque reiciunt.

*Institutio ge-
tia natura-
liter bonis dà-
vient Eccle-
sia, optimam
redduntur.*

*S. Leo p. 7, de
iustitia p. 7, men-
tis.*

14 Quod igitur ecclesiasticos ad ritus pertinet, certe omnia, quæ nobis ad prælens vsu recepta præ se ferant, haud ideo veluti sancta religiosaque habenda cultu Christiana religio approbando complectitur, quia ab ipsis olim Iudeis, necnon ac gentilibus sollicite custodita, sanctitatem præ se ferent, sed quod naturaliter sancta sint, atque impolluta, è profano videlicet vsu quo gentilibus defecabant, ab Ecclesia, quæ tanquam Agni Sponsa nullam penitus rugam, aut mœulam nouit, omnibus reiectis errori inquinamentis, omnimodæ sanctitati, ac fidelium venerationi sint redditæ: quidquid enim ab Hebreis acceptum, ad Christianorum manus deuenit, omni superstitione expiatum absque villa prorsus erroris labo, ac deuandi periculo obtigisse credendum est, cum & ab eisdem Christiani Christum primo acceperint ipsos quem subinde Apostolos, qui Evangelicæ prædicationis verbo Ecclesiam tantæ ian per orbem numerositate dissulam instituere: vt enim sanctus Leo habet: *Apostolica in-
stitutio, quæ Dominum Iesum Christum*

*ad hoc venisse in mundum narrat, vt le-
gem non solueret, sed impletret, ita veteris
Testamenti decreta distinxit, vt que-
dam ex iis, sicut erant condita, Euangelice
ereditationi profutura decerpere, & que du-
cum fuerant consuetudinis Iudaicæ, fierent ob-
servantie Christianæ. Quamuis enim vari-
tates hostiarum, diffe, ente baptisatum, &
otia Sabbatorum cum ipsa carnis circumcisio-
ne cessauerint; manent tamen ex ipsis volu-
minibus etiam opud nos plurima precepta mo-
ralia. haec tenus ille.*

*Christus que-
dam legem lu-
dicrata ab-
bu.*

15 Cum sè pulchrales ergo, quæ vi-
gent nunc, cæmoniæ haud a Moysé
legum diuinarum promulgatore incœ-
perint, sed longo ante ipsum temporis
intervallo, sub primo scilicet qui scri-
ptam antecessit legé, naturæ statu: proin-
de apud nos quoque, quantumuis Chris-
tianitati addictos, & Euangelicis præ-
ceptis imbutos, commentitijs ritibus
magna iam ex parte reiectis, ex his non-
nullæ adhuc supersunt. Si quis vero
rursus obieciat, quædam pariter ex gen-
tilibus ad Christianos, qui puris candi-
disque moribus mirabiliter præstant,
proucnisse, quæ ipsis postmodum genti-
les omnia miserandum in modum permis-
scendo multipli errorum cumulo ob-
uolerint, atque inferuerint; vt enim
Tertullianus ait: *Omnia aduersus veritatem
de ipsa veritate constructa sunt, operantibus
emulationem istam spiritibus erroris.* Ex
quibus quamplura, quæ singulari ho-
minum beneficio diuinitus instituta fue-
rant, diaboli potissimum fraude ac ne-
quitia ad exerandum superstitionis usu
traducta fuissent constat; hæc autem cum
idolorum cultui, ac dæmonijs inferui-
rent, noxiæ quoque superstitionis la-
bem redolebant, vbi vero immortali
æternoque Deo adscribi cœperunt, salu-
berrium inde illibatae religionis usum,
gratiam ventibus impertiendo, sancti-
tatemque ab ipso Christo, qui totius san-
ctitatis sons' est, inbiberunt.

*Ritus fune-
bris cunctis le-
gislatoribus
antiquior.*

*Multa diuin-
dus instituta
genitiles erro-
ribus pertur-
batu.*

*Tertull. Apol.
c. 47.*

*Idque demo-
num atu.*

*Dei cultui
idonei, quæ
pius dæmo-
nijs impie de-
batur.*

16 Et sapientissime quidem Eccle-
sia Dei ritus, quos olim gentiles usurpa-
bant, in suum transerre usum, abolitis
superstitionibus, valuit, & quæ dæmo-
num quondam sedata præstigijs, gentili-
um erroribus adstipulantibus sacrile-
giorum instar peragebant, sacris subin-
de ritibus expiata ad Christi pietatem
& orthodoxæ fidei candorem deriuare:

*Disrupun-
tur dæmoni
quod ista dæ-
monibus illi co-
lebantur, nō
Christum co-
livident.*

ita

*In iustis post
soles honoris
morum ac
dogmatis
gentilium.*

*Aug. de Dott.
Christi. l. 2. c. 40*

ita ut nunc maiori sit probro, ac contumeliaz ipsis dæmonibus, si cisdemmet rebus ac ritibus, quibus olim hi colebantur, æternus, verusque Deus religiosus auctor colatur. Ab ipsiusne enim gentilibus si quid sanum, si quid mundum, si quid dignum, ac laudabile accipitur, tanquam ab impijs ac iniustis detentoribus vindicandū, atq; extorquendum est, ipso teste Augustino, dum ait: *Philosophi, qui vocantur, si qua forte vera, & fidei nostræ accommoda dixerunt, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam, tanquam ab iniustis posse soribus in ysum nostrum vindicanda.* Et paulo infra dc rebus varijs ac ritibus c profanis gentilium manibus a Christiano vindicandis, hæc subdit:

Cum à dæmonum nifera societate se se animo separat, debet ab eis accipere Christianus ad iustum ysum predicandi Euangelij vestem quoque illorum, id est, hominum quidem instituta, sed tantum accommodata humane societati, qua in hac vita carere non possumus, accipere, atque habere licuerit in ysum convertura Christianum. Hæc Augustinus; & satis quidem congrue ad rem nostram præclarus Doctor locutus suis videtur, cum de varijs funeralium ritibus ac ceremonijs acturi, qua Iudeis æque, ac gentilibus communes olim suere, vt infra ex enarrandis patet; de ablutione videlicet cadauorum, de vñctione, de eorumdem vestitione corporum, de consueto more defunctorum oculos claudendi, corpora item cum luminibus efferendi, eadem que demum humandi.

*17 Quæ quidem omnia cum religio inuexerit, & consuetudo postmodum hæc per manus accepta in Ecclesia retineat, licet super iisdem nullæ suppetant scripturæ, ab Apostolis tamen, & ex antiquis corundem traditionibus omnem vim suam, auctoritatemque obtinuisse credendum est, ipso teste Augustino in hæc planc verba: *Illi quæ non scripta in libris canoniciis, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe obseruantur, debent intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenarijs Concilijs, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata atque statuta retineri. Alia vero quæ per loca terrarum, regionesque variantur, liberas habere observationes, nec disciplinam ullam esse in his meliorem graui pru-**

dentiique Christiano, quam ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesia, ad quamcumque forte deuenerit. Si quid vero totum per orbem frequentauerit Ecclesia, quin ita faciendum sit disputare insolentissima infamia eſet.

Hæc Augustinus. Quibus tanquam patentissimis notis modernorum pertinaciam hæreticorum, tumultisque animi arrogantiam suggestat, eorum scilicet, qui ritus, quos tota nunc illibatos colit ac seruat Ecclesia, & quorum sanctitati constans antiquitas ipsa pictati adiuncta iudicium fert, quoru[m]que religioni haud ullum præjudicium inferri a nouatoribus patitur, naufragi conuelleretur, immutare, reijsere ac calumniari non revertentur. Et hæc quidem nostris hisce paginis inscrenda merito duximus; vt cætera etiam, quæ ad funerales gentilium ritus spectant, prolixioribus verbis expponenda præmittere voluimus, vt cuncta quæ postmodum inter dicendum subiicientur, lectoris animum ad coemeterialium rerum historiam præparent, & quisquis est, mirari omnino desinat, si tatis olim superstitionibus suos ab insana gentilitate defunctos exceptos suisle cōperit, dum cumulatissima piorum officia legendo subinde assequitur, quæ primæ ui Christiani illi, sanctissimis imbuti legibus, venerandis Martyrum cadauribus iugiter impendere non destinerunt.

18 priusquam igitur Coemeterijs eorumdem corpora, sepulturæ tradenda, inserrentur, Christianis mos exitit, cum opportuna suppeteret facultas, priuatis etiam in ædibus vigiliis, aliaque in eorumdem Martyrum obsequiū pietatis officia exhibere, vel certe in ipsiusne Coemeterijs eadē deuoto ministerio peragre, ad quæ cum sibi maxime a persecutorum notitia cauerent, clanculum sub intempstæ noctis silentium, curribus quibaldiā seu vehiculis descriebantur: hæc autem in plerisque Martyrum actis birota, a duobus scilicet rotis, quibus constant, ad rusticalia strenda onera aptatis Latino vocabulo nuncupatur, vt si qui forte ex gentilibus inter eundum occurrerent, haud illa defunctorum corpora, sed quæ ad commodum turis pertinent ysum, ciusemodi curribus deueni arbitrarentur: quod tunc præcipue præstitum suis legimus, cum sanctissimi Protomartyris, ac Leuitæ Ste. phani

Quidquid Ecclæsia viuentera frequentat, ut lex certissima habenda sit.

Solidi, ac rigidæ, invenientur, ut si quid se ipse, credens, non differentes.

Perugillæ in martyriū excipiuntur.

*A.B.S.S.M. 17.
Birotæ, ea' a-
uerio m' ter.
ad Coemeteria
pictum, de-
seruntur.*

Roma Subterranea

Lucian. in epist. in Adiust Steph. protom. phani corpus humandum deserretur, ut ex Luciani epistola, quam supra recitauimus, vbi isthac habentur: *Ego Gamaliel, Eccl. misi per nōdēm quantos poteram religiosos Christianos habitantes Hierusalem in medio Iudeorum: ego bortatus sum eos, & necessariam substantiam ministriani, ac persuasi illis ire occulte, ut portarent corpus eius meo in vehiculo ad villam meam, & ibi feci illi planctum fieri diebus septuaginta, & ponit cum in monumento novo, &c. hæc in actis de obsequio a Gamalielie Protomartyri præstiro. Idem plane in funeralibus beatae Feliculæ lector habet, de qua in sanctorum Nerei & Achillei actis hæc apud Surium: Sanctus autem Nicomedes presbyter in spelunca degens, clam abstulit corpora eius noctu, bimoto vehebant illud ad casulam suam septimo millario ab Urbe Roma, via Ardeatinia, ibique eum sepelivit.*

Maij. *Et Nicomedes S. Feliculæ corpus ad casulam suam.* *Sur. s. 3. 32.* Mos effendendi mortuos cum cereis ac canabis unde inoleverit?

Seruius lib. 6. Aeneidos. *Hinc funera 2. funeralibus dicitur.* *Virgil. Et. Aeneid. Eym. lib. 20. o. 10. Plin. l. 6. c. 37. Sc. ap. 122 & de Trag. c. 11. Tacit. Annal. 3. apud Florum 4.* Porro a laudatissima hac consuetudine Christianis frequenter usurpatæ, noctu videlicet suos effendendi mortuos, ille postea mos incoluit, ut quibuscumque in funeralibus, vel etiam in ijs, quæ interdui peragebantur, candelæ, ceri, faces, & funeralia incenderetur. Quod Seruius ipse diligenter adnotat libro 6. Aeneidos; indeque funus dictum, a funeralibus videlicet incensis seretro præserri consuetis ex grammaticis plerique autumant. Ita sentiunt Donatus, Seruius idem in xi. Aeneidos, Etymologicus & alij. Neque id vero a Christianis præternissum quis dixerit, vt beatorum martyrum corpora cereis præcedentibus, & facibus ad sua aliquando Cœmeteria deferrent. Quod plane studio lectori testatum est in supra citatis beati Cypriani actis, de cuius celebri funere, quod omni triumpho præstantius suit, hæc ad rem nostram ibidem inserta leguntur:

Ann. S. Cyp.

Hanc cereum consuetudinem innotescere B. V. præfato fere persecutorum Christianorum obseruant. *Baron. Annal. 2. an. 261. n. 36.* *qui, vt ipse adnotauit Baronius, nil proorsus consueti officij in curando Cyprianum funere, ante ipsosmes persecutoris oculos intermittere voluerunt, eam potissimum ob causam, quod omnes, vt eadem acta testantur, unacum suo Episcopo decollari quammaxime*

optarent. Hæc Baronij in Cypriani obsequium repetita ex Annalibus monimenta, quæ a Christianis præsta illi certam ministeria ad viuum exprimunt.

Sur. s. 1. 23. *B. Sophia in funere B. Cle. mentis complutes lucernas accendit, in signi multorum certaminis eius, Sur. s. 1. 23.* *Sur. s. 1. 23.* *læg.* 20 Huc item spectare videtur, quod in Clementis Ancyranî apud Surium actis hoc plane modo describitur: Fidelis autem Sophia lucernarum accedit multitudinem, quod multa vicerat certamina, sui amicissimi tollens corpus, mundis vestibus, & linteis involuit, &c. Verum vbi ad Cœmeteria tandem defunctorum corpora delata essent, tunc vigilix, psalmodie, & reliqua funeralium ministeria, quæ haud alibi Christianis persoluere ab ipsa rerum opportunitate concessum fuerat, summo pietatis studio, animis in vnum coeuntibus, celebrabantur. Hæc autem quænam potissimum fuerint, prolixiori mox sermone a nobis exponendum erit.

CAP. XVIII.

Cereis ac lampadibus Christianorum funera instruuntur.

VONIAM de ecceis ac funeralibus, quibus defunctorum olim corpora efferrri consueverunt, in his, quæ a nobis hactenus enarrata sunt, sermo incurrit, illud opportune ad instituti propositum exponendum est, hunc videlicet morem gentilibus in diurnis quoque funeralibus in vnu quondam suis, ita ut ipsummet funus non nisi a funeralibus, iuxta id quod supra dicebamus, denominationem sortitum sit. Quamquam vero perantiquus hic mos apud omnes receptus, primo quidem inde apud eos cœperit, quod mortui nocturno tempore efferrrentur, ob quamplures sane rationes, quarum una est, ad maiores forte funerum sumptus devitandos; altera vero, ne sacra diurna, aut Pontificum oculi (vt ipsi perperam credebânt) eorumdem occursum, infustum quid ac funestu hauriendo, violarentur.

Cur reverent noctu suos mortuos efferrant? *Seruius & Donat. in Andre. Tacit. Annal. 13. Cic. 13. de leg.* *Vespillones, cur se dicit? Petrus verb. Vesp. ser. ibid. di-*

Cereis accen-
sis gentiles in-
terdui etiam
detinendos ef-
ficiunt.

*Seruius & Do-
nat. in Andre.
Tacit. Annal.
13. Cic. 13. de
leg.*

*Cur rever-
ent noctu suos
mortuos effer-
rant?*

*Vespillones,
cur se dicit?
Petrus verb.
Vesp. ser. ibid.
di-*

dicētos volunt. Quem sanc antiquissimum morem iam omnino abolitum, nisi forte in vilioris fortunæ, ac conditionis hominibus retentum, & elatione potissimum, quæ diurno fieri tempore consueverat, abrogata, Julianus Apostata iterum edita sanctione pristinum in usum reuocare conatus est; non eam tamen ob causam, vt ipse perperam effinxit, quod funeris oœursus infastum quid praesagiret, sed ob intestinum erga Christianos odium, quorum splendor vel inter ipsos ritus funebres infestis inuidisquem animi, tum corporis desertoris eiudem impij oœulis acerbissimam iugiter doloris molestiam ingerebat.

2 Nec vero lumina dumtaxat in ipsa funerum pompa a Gentilibus adhibebantur, verum & in sepulchris quoq; defunctorum lueernæ statutis quibusdam temporibus accendi consueuerant, tanti lueis confortium mortui faiebant, & vel ipsas inter tenebras cōsepultorum oœulis grata, & amia lux erat, ob anima videlicet immortalitatem. Cuius rei vt exēta, quæ supperunt, exempla omittamus, id eerte a Mævia in suis testamenti tabulis cautum est, vt seruus, & famulæ libertatem sub hac conditio ne consequerent, si lucerna alternis mensibus aceensa ciudem monumentū frequentarent, & colerent, nec non solē nem mortis eiusdem memoriam peragerent. Verba autem hæc in eius lege adnotata sunt, videlicet: Seruus meus, & Eutychia, & Irene ancilla mea, omnes sub hac conditione liberi sunt, vt monumēto alternis mensibus lucernam accendant, & solennia mortis peragant. Enantiquis luminaria aeeendendi mos, & mortuos huiuscmodi ritu colendi ex ipsis superstitionis gentilitiæ monumentis adnotatus.

3 At vero licet tam gentilium, quam Christianorum funera luminibus instruerentur, ijsdemque monumenta colerentur, hand id tamen paribus vtrique permoti rationibus præstiterere. Cereos enim ac luminaria Christiani in suorum exequijs sublimiori imbuti mysterio ineedebant, quod defuncti videlicet post huius vitæ labores feliciter exantatos, ac si nobiles, generosique athletæ solemnii in morem triumphi pompa, ipso teste Chrysostomo, ad coronam proueheren-

tur. Ignis quippe, seu lumen lætitiae, honoris, ac vitæ symbolum est, & lampadum quidem usus apud euangelis religiosis nationes in festiuitatibus, locisq; sacris frequens admodum fuit, sed præser tim dum honor ac obseruantæ cultus personis insignioribus deserretur. In luctu autem, qui dolorem mestitiamque animo ingerit, ignis extingui consuevit, vt omnibus sat notum est.

4 Porro antequam lueernarum ico nes studiose lectori exhibeantur, quoniam de lueernis mentio incurrit, præmittendum a nobis videtur, quam antiquus sit iste lampadum, lueernarum, ac cereorū usus apud Christianos, non ad effugandas noctis dumtaxat tenebras, sed ad lætitiam insuandam, quod satis appetitum demonstrare videntur, quoru Lucas meminit in Apostolorum actibus, & ea omnia, quæ Baronius in suis Annalibus ad rei propositum congerit:

Ait igitur: Quantumlibet ad noctis tenebras expellendas copiosum numerum, quem

Lucas refert, fuisse lampadum in canaculo

collocatum quisque iure dicere posse videatur;

tamen exploratissimum est consueuisse Iudeos

non tantum ad lumen inducendum, tenebra que

pellendas lucernas incendere, sed & lætitia causa, cum celebritatē aliquam age rent, vt docet etiam Persius versibus illis alia occasione à nobis superius recitatis, cum ait:

At cum

Perf. s. 5.

Herodis venere dies, cunctaque fenestra

Diffusitate pingue nebula romnere lincerne.

Sicne non tantum lætitiae causa, sed & reli-

gionis ergo incendi ab eis consueuisse lucernas

exploratissimum est. Et vt pretermittamus

de Candelabro aureo septem infusoria habente,

re omnibus notissima testatur Iosephus cum

seruaretur stola Pontificia in turri, cui nomen

erat Antonia, ibi quotidie solitam incendi lu-

cernam, qui quidem usus in Ecclesiam dimanauit: nam non ad lucem tantum inducendum

sed ad pium religionis cultum amplificandum

interdu, vel in sacris adhiberi, vel aliter in

honorem numinis accendi lumina consuetudinis

fuisse, complura sicut antiquorum exem-

pla. Cum enim ab ipso rerum nostrarum ini-

tio ordinem fuisse constet in Ecclesia Cerofe-

rariorū clericorum, qui & acolythi dice-

bantur, cuius (vt diximus) mentis est apud

Cyprianum, Correlium Papam, Eusebium, Ro-

monum Concilium sub Silvestro, nec non Sy-

nodum quartam Carthaginensem; quorum eo

ordi-

Lumen in i-
nus symbolū.

Ex. 4.27. n. 0.

Iudah. 3. 2.

Mach. 9. 7.

Xenoph. 1.8.

Cic. 1.3. ad off.

Dio. 1. 63. 6.

17.

Amma. 1.23.

Iuuenal. Sat.

12. 6. 3.

Perf. s. 5.

Xiphilin. in. 3.

Aust.

Can. 4.2. S.

Felic.

A. u. lib. 12.

Metamorph.

Diodor. lib. 17

Iuuenal. Sat. 3

Baron. 10. 1.

An. 58.

AB. 20.

Iudei lætitiae

causa in cele-

britate lumini-

na accedunt.

Ioseph. ant. 9.

Iib. 18. 6.

Hic usus ab

Hebreis in. 6.

Ecclesiam di-

manauit.

Ordo Cero-

feriorum

etorumque

munus.

Julianus Ap-
anticus mor-
eum nodu-
ferendi num-
reliuere ni-
tiuit, & quare

Gentiles in-
ipsos etiam fe-
culentes lumi-
naria accen-
dunt.

Et testamenti-
eo poteris ad
ea fibi curan-
da obligant.

Et. Menia de-
masum si-
self. Crux her.
de cur. man.
lib. 3. c. 11.

Christiani di-
uersa ab ethni-
cis ratione in
exequijs lu-
minalia accen-
dunt.

Chrysostom. Ap. 4.
Id Hebr.

ordine initiatorum Clericorum munera erat ad sacram mysteriorum pompam ferre accensos cereos: cumque eadem sacra, licet aliquando nocte, ut in vigiliis; tamen clara etiam diei luce peragi confueuisse certissimum sit: aequo exploratum habetur, adhiberi solita in Ecclesia luminaria non ad tenebras tantum propellendas, sed ad sacri quoque cultus celebritatem illustrandam. Idequidem in Orientis Ecclesijs fieri solitum, S. Hieronymus agens contra Vigilantium fidei desertorem, isthac Catholice exprobrantem, plane testatur his verbis: Absque martyrum reliquis per totas orientis Ecclesias, quando legendum est Euangelium, accendunt luminaria iam sole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum latitiae demonstrandum. hæc ipse, qui agere pergit de luminum mystico sensu, &c. Hæc Baronius, quibus plura subtexit, & quasi valida tela in unum coaceruat contra Vigilantium dictorum luminarium impugnatorem, & postea a cultu idolorum ad sacram martyrum veneracionem sermonem inflectens, hæc ait: Illud fiebat idolis, & idcirco detestandum est: hoc fit martyribus, & idcirco recipiendum est: hæc Hieronymus, qui ad Riparium scribens, exclamat: Accensne, inquit, ante tumulos eorum cerei idolatriæ insignia sunt?

5 Verum haud dubium est, gentiles quoque, quod & Iudei religiose praestabant, lucernas eadem ex causa incendere confueuisse, vnde & Iuuenalis: Et matutinis operantur festa lucernis. Hoc ipsum Tertullianus sibi usinare videtur, vt in Apol. Nec lucernis diem, inquit, infingimus, & inferius: Quam clatisimis, atque clarissimis lucernis vestibus laenubilabat: & ad vxorem scribens de lucernata ianua sermonem facit, vt ctiani in lib. quem scripsit de Idololatria. Accedit his omnibus locuples Dionis testimoniom, qui in Nerone ait: Lætitiae, & honoris causa Vrbem repletam suffisse lucernis, & festa fronde, nec non suffitibus. Sed cum hæc ipsa, vt inquit Baronius, Iudei scitarent, atque gentiles, cur non potius a Iudeis ea, sicut & pleraque alia, quam a gentilibus Ecclesiam mutuatam esse, dixerimus? & si velimus ab eis accepta esse, quid absurdum, si eadem in veri Dei cultum conuersa fuerint, vt alia multa, quæ superius recensuimus. Quoniam vero hæc in martyrum honorem, religio-

nis, ac lætitiae causa, a fidelibus peragebatur, hinc est, vt tot passim in sacris Cœmeterijs lucernas adiunueri contingat, non factiles dumtaxat, sed æneas insuper, quippe cum hæc loca frequenter Christiani in vigiliis corumdem martyrum adirent, solemnioribus diebus clarius accensis luminibus eadem splendebant. Ex quo Vigilantius, qui in tenebris hæresum cœcutiebat, occasionem nactus, veluti rem superstitione imbutam, luminum ae lucernarum vsum mordicus improbare conatus est, quem egregie feritatis postea Hieronymus confutauit, sed Baronium hic audiamus: Huismodi cœquidem pietatis officia seruentissimo studio à fidelibus exhiberi solita constat, testimonio etiam Vigilantij dicentis, moles cereorum sole fulgente accendi solere in Ecclesijs, licet ipse pium cultum derideat, perinde ac si fidiles facerent ad martyres illuminandos. In quem haec iure Hieronymus: Cereos non clara luce accendimus (sicut frustra calumnias) nimivm ac si hoc pietatis officio putemus martyres è tenebris vindicari, quorum lucerna est Agnus. Sed mysterium docet, scilicet sic facere, vt (quod sequitur) noctis tenebras hoc solatio temperemus: nempe, quod ait Apostolus: nox præcessit, dies autem appropinquauit: abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, ac proinde (quod subdit) vigilamus ad lumen, ne cæci tecum dormiamus in tenebris. Perstat enim in metaphora, qua superius iam quarto euendit non Vigilantium, sed Dormitantium nominarat, & paulo superius dixerat: Sic vigilans dormis, & dormiens scribis. Cum igitur frequenter Christiani ad celebranda martyrum natalitia in sacris cœmeterijs concuarent, frequens quoque lucernarum ibidem vslus pie ac religiose ad eorum sepulchra adhibebatur.

6 Prætatas insuper Orientis Ecclesijs luminaria olim, Hieronymo teste, accendebantur, immo & in Ecclesia Hierosolymitanæ id quoque præstari confueuisse, sub qua idem Hieronymus viuebat, Epiphanius ad Ioannem runc temporis Episcopū scribens, demonstrat, dum ait: Cum venissem in villam, quæ dicitur Anabathma vidisse inque præteriens ibi lucernam ardentes, interrogasse inque quis locus esset, didicisse inque esse Ecclesijs, &c. Accidit id quidem interdui (vt inquit Baronius) nam noctu non mirum multas vidisse ubiq; ardentes lucer-

Eccles. contr.
Vigil.

In Ecclesijs
per Orientem
ad Euangeliū
lumina accē-
di solita.

Hier. ep. 58.

Gentiles ade-
rem fœtus-
tatis causa lu-
mina accen-
dunt.

Iuuen. sat. 12

Dio in Nero.

Nero lactitiae
causa Urbem
luminibus
replet.

In Cœmete-
rijs Christia-
norum innu-
mera reperte
lucernæ, &
quid ex de-
nocent?

Baron. 2.1.
an. 52.

Hier. in Vig.

Apoc. 21.

Ep. ad Rom.

Ep. ad Rom.

In Ecclesijs
Orientibus
lucernæ olim
ubique arde-
bant.

Epiph. Ep. ad
Ioannem.

lucernas. In Ecclesia pariter occidentali interdum incendi luminaria in more positum fuisse S. Paulinus, qui Hieronymi aeo floruit, his carminibus edocet.

*Clara coronantur densis altaria lycnis,
Lumina ceratis adolescentur odora papyris,
Nocte, dieq; nican. Sic nox splendorq; diei
Fulget, & ipsa dies celsi illustris honore,
Plus micat innumeris lucē geminata lucernis.
Ad honorandos quippe, non illustrandoes martyres haec a fidelibus accende-
bantur, licet simpliciores nonnullos, &
principue sceminas in hoc errare conti-
gerit, tamen id nullatenus religioni prae-
judicat, vt idem Hieronymus optime
his verbis argumentatur: Quod si aliqui
propter imperitiam, & simplicitatem secula-
rium hominum, vel certe religiosarum fami-
narum, de quibus poterimus dicere: Confiteor
Dei zelum habent, sed non secundum scientiam:
hoc pro honore martyrum faciunt; quid inde perdis? id est (vt Baronius ex-
ponit) Esto quod tu dicas, id eo modo,
quo tu asseris, faciant simpliciores, vt pu-
tent cereis martyres illustrandoes, sieque
habeant zelum non secundum scientiam,
quid tamen inde perdis? id est (ut Baronius ex-
ponit) dicitur tu dicas, id eo modo,
quo tu asseris, faciant simpliciores, vt pu-
tent cereis martyres illustrandoes, sieque
habeant zelum non secundum scientiam,
quid tamen inde perdis?*

*Vistitus hic est
differendi modus Hieronymi (teste Baro-
nii) vt aduersus hereticos pugnans, nec la-
tū vnguem eisdem loco cedat. Ceterum
eiusmodi pietatis cultum a se probari in
codem commentario paulo inferius, &
supra codem argumento ad Riparium
scribens, aperte æque ac libere (quod
dictum est) proficitur, dum ait: Accensi
ante tumulos eorum cerei, idolatriæ infesta-
funt? haec ipse, Vigilantij vtique dictum
exceratus. Commandant & cæteri san-
ctissimi patres eius seculi, huiusmodi a fi-
delibus fieri solitas oblationes: & tantum
abest, vt haec simplicium, vel zelum non
secundum scientiam habentium officia
improbata fuerint, vt etiam S. Augustinus
ad hac ipsa praestanda pro concione popu-
lum sit adhortatus, sic dicens: Qui po-
funt aut cereos, aut oleum, quod in cincin-
delibus mittatur, exhibeant, & Paulinus his
verbis:*

*Ast alij pītis accendant lumina ceris
Multiforesq; canis lycnis laquearibus aptent,
Vt vibrat tremulaq; funalia pendula flāmas.
Est & commentarius Euodij Vzalensis
Episcopi, cuius s̄pē Augustinus me-
minit, vbi de cereis asserri solitis ad
reliquias sancti Stephani, ijsdemque*

diuinitus in visione monstratis agit, de-
que eo, qui argenteam candelam obtu-
lit. Deplorat vero Athanasius cereos a
fidelibus oblatos, sed ab Arrianis sub-
latos, & idolis incensos. vt Baronius
enarrat.

7 Porro cum iam in sacris Coemeterijs æneæ permultæ lucernæ adinuen-
ta sint, quæ Christianorum quondam
vslui extitere, hic ad rei propositū nobis
ex eodem Baronio repertenda videntur,
quæ de ijsdem lucernis, ac lampadibus
Ecclesiæ vslui destinatis prosequitur:
*Quam vero sumptuosa, inquit ille, esse sole-
rent vase aurea, vel argentea, vel alterius ge-
neris metallorum affabre facta ad lumina in-
cendenda composita, ut pharicantari, lampad-
es cum delphinis, corone cum lilijs, cande-
labra, cerostrata, atque lucerne, in quibus
non oleum communie tantum, vel cera, sed
interdum opobalsamum, vel nardinum oleum
in honorem Dei, vel sanctorum incenderetur
satis expressum, ac sapientis repetitum habe-
tur in libello de munificentia Constantini, de
donis scilicet, quæ nonnullis à se erec̄tis Ec-
clesijs contulit: quod quidem scriptum, vt
legitimum, atque germanum Ecclesia Romana
semper habuit, dicemus nos de ijsfo suo lo-
co. Perseuerasse noscitur id genus vasorum
etiam Gregorij Papa tempore: qui ad Anthemium
scribens meminit de coronis cum del-
phinis, lilijsque lilia habentibus furto sublatis.
Nec quis miretur, si hec facta sunt tempore
pacis Ecclesie, regnantibus Christianis Imper-
atoribus: cum constet vigente adhuc perse-
cutione Ecclesia vii consueuisse argentis
lucernis, atque capitulatis, que lmpades
erant multa habentes capita, quibus lumina
incenderentur, quorum apud Augustinum
est mentio ex actis proconsularibus. haec
Baronius. Quam grata vero haec pie-
tatis officia Deo fuerint, compluribus
miraculis, quæ tum oleo dictarum lam-
padum, tum etiam cera e candelab-
bris desunpta peragi consueuerant, ex r-
tissime comprobari Baronius affirmat;
Paulino locupletissimo eiusdem rei te-
ste, quem Gregorius Turonefis citat,
quos consulat, qui plenam harum rerum
notitiam assequi cupit.*

8 Sed cum hic de lucernis, ac lampadibus sermo agatur, id a Christianis
religiose martyribus Christi, eorumde-
que corporibus præstitum est, quod olim
gentiles idolis suis impie, ac superflūto-

Cereos sanctis
oblatis Arria-
ni collunt, & e
idolis incen-
dunt.

Baron. 1.
an. 58.

Lampades
auræ cu. 1.,
oleo nardino,
ac opobalsu-
mo Deo, &
fauci a Con-
stantino inv.
incenduntur.

Aug. 33. de
ducer. uerum,
Op. 40. Eu. D. 2.
lib. 22. c. 8.
Euodius de.
mure. S. Steph.
lib. 1. c. 2.
ib. 2. c. 2.
ib. 1. c. 13.
Athos. epif.
ad orthodoxos
circ. print.
Expat. tom. 1.
Concilia Silv.
D. Gregorii. 6.
ind. 9. ep. 66.
Aug. ep. 165.

Officium lu-
cernaribz mul-
tibz miraculis
sibi gratum
esse Deus oīk
dit.

Greg. Turon.
de mirac. S.
Mar. 6. 2.
prope fin.

Roma Subterranea

Hier. in rig.

se exhibebant: *Quis autem, inquit Baro-nius, iure calumnietur, si quod olim idolis, ut ait Hieronymus, eadem modo martyribus offerantur? si quae etiam diebus sabbatis lucerne accendrentur in templis, non quod, ut inquit Seneca, *Dij egerent lumine, sed pietatis ergo; eadem in Dei Genitricis honore, sunt translatæ?* Si insuper, qui in Saturnalibus cerei erogabantur, in solemnitatam occursum Domini, & sanctissime eius Genitricis fuerint permutati?*

Quid, inquam, mirum, si inolitas apud gentiles consuetudines, à quibus eos quamus Christiani effecti essent, penitus posse dinelli impossibile videretur, eadem in veri Dei cultum transversari sanctissimi Episcopi confessarunt?

9. Certe sacrum vius in sacris origo tribuitur Atheniensibus, de quibus hæc apud Suidam: Lampadis tria festa agunt Athenenses, Panathenæis, Vulcanalibus, Prometheis. Aunt Athenenses primum facibus vios esse in Vulcani sacris, qui usum ignis primus apprehenderit, & mortali bus demonstrabit. At si quis curiosus repeatat eius rei antiquiorum originem, ex Ægyptiis in Græcos, sicut & idolorum cultum, & omnium fere Deorum nomina, (vt Herodotus auctor est) fluxisse repetiet. Nam (vt idem testatur) ab iisdem

Ægyptiis vetus agebatur anniversaria die solemnitas, quæ nominabatur Ascensio lucernarum, cum illi nocte circa domos suas solebant accendere frequentes lucernas. Cum autem ab inolito tot seculis viu tam Ægypti, quam cæteri eos imitari, diuelli vix possent; veneranda antiquitas Ecclesiastica (vt Baroniūs ait) non sine instigatu diuini numinis superstitionem in religionem conuertit; effecitque, vt quod impendebatur idolis, prouide in Dei cultum conuertretur, nimurum vt ipsa Ascensionis dominice nocte, in honorem Domini eadem exhibentur pietatis obsequia: sive non tantum in Ægypto, sed & in Palæstina, alijsque Christiani orbis Ecclesijs, vt ea nocte plures lucernæ accendrentur, sicut olim pia consuetudine introductum, quod alicubi haec tenus perfuerat. Testatur & Beda de locis sanctis agens, noctu Ascensionis Domini sic motum Oliueri lampadum lumine illustrari, vt mons, & cætera loca supposita ardere viderentur. Quis insuper iniqueferat, si quæ olim complures Christiano-

rum in natalitijs principum consueuerunt sacræ, eadem in natalitijs martyrum fuerint commutata? Iste demum pius lampadum, ac lucernarum vius multoties editis a Deo miraculis comprobari meruit, quæ si quis nosse cupit, D. Greg. l. 3. dial. c. 30. apud Baronium consulat.

10. Congruè igitur, vt iam ad nostra redcamus, luminaria in Christi fidelium funeribus adhiberi consuevere, tum in triumphi signum ob peracti viriliter agonis cursum, tum ad contestandam mortalibus ipsius animæ immortalitatem, futuræ corporum resurrectionis spem inaugurandam; alias præter rationes, quæ pios homines ad id præstandum permouerūt; nempe ad propinandam quodammodo intuentiū ocularis, insinuandamque ipso lucis, ac claritatis aspectu perennium gaudiorum felicitatem, quibus post hanc vitam animæ persunduntur, & ad procul arcendas viuificare lucis symbolo ipsas, quæ nos iugiter impetrūt, tenebroꝝ huius regio[n]is potestates; & demum ob complura alia mysteriorum arcana, quæ eruditis satis a Scriptoribus elucidantur. Sed nunc quæsio Chrysostomum hæc omnia luculenter de more enarrarem audiamus: Dic mibi quid sibi volunt ista fulgentes lampades? annon defunctos tanquam athletas deducimus? Quid etiam hymni? Annos Deum glorificamus, & gratias agimus, quod eum, qui excisit, iam coronauerit? quod à laborigibus liberauerit? quod abieclometu eum apud se habeat? Nonne ideo sunt hymni? nonne ideo psalmodie? hæc omnia sunt letantium. hæc Chrysostomus, quibus hymnorum quoque, ac festiuarum vocum ipsa inter funeralia cantum admisceri consueuisse affirmat.

*11. Quam quidem laudabilem consuetudinem Dionysius Areopagita, qui sub ipsam Apostolorum tempora vivit, digno locupletiq; elogio commendat: *Propinqui eius, qui mortuus est, inquit, pro iure diuina propinquitatis, ac mortuum similitudine, & eum qualis est, beatum esse ducunt, quod ad victoria finem peruenire, & victoria auctori gratias cum cantu agunt; & pretereat se ad similem finem peruenire optant, sumptumque eum ad antistitem portant, quasi ad sanctorum donationem coronarum. Ille autem eum libenter accipit, eaque**

*Indulgēs ma-
ter Ecclesia
superstitionē
in religione
fauoris con-
vertit.*

*Arcensio lu-
cernerū apud
Ægyptos.*

*S. Chrys. b.
4. m. epist. ad
Hibr.*

*Ritus veteris
Christianorū
elevandi mor-
tuos: lexitiam
preferunt.*

*Dionys. Areop.
Eccles. Hier. c. 7.*

*Ceremonie
in exequiis ab
aniquis fide-
libus frequen-
tatae.*

*um hymnis,
cantu mor-
is gloria, &
uentibus fi-
xitem in Do-
mino morte
specantur.*

*vitiam in
sequis ab
ghenesis solim
dumbrauit
ecclæsia ap-
erit.
fortus in
domino non
est lugendos.*

*prostrata de
portestate.*

*infideles de-
bet lucus
mortuorum.*

*Alienus, ac
contrarius
professioni
christianæ
et lugens.*

*eaque perficit omnia, que ex sancto insituto
funt ijs, qui sancte dormierunt. Quibus
& hac infra addit: Pro hac diuina iustitia
agens gratias antifiles, sacram preicationem ad-
hibet, venerationes dignam diuitatem lau-
dat, quod & tyrannicum in nos imperium de-
leuerit, & nos ad sua tuftissima iudicia tran-
stulerit. Diuinarum autem promissionum can-
tus, & recitationes, tum beatissimæ fides
indicant, ad quas ijs, qui diuina perfectas vir-
tute prædictis fuerint, in perpetuum deducen-
tur: tum cum qui à vita hac migravit, sancte
excipiunt, tum etiam eos, qui in vita manent,
ad sanitem absolutamque virtutem hortantur.*

*haec tenus Arcopagita pro psalmodiæ can-
tu, quo suorum Christiani sanera prose-
querantur.*

*12 Hac autem omnia apud gentiles
suecbris corudem cantilenis, & mor-
tuorum coronamentis vmbrae ad instar
non tam videntibus, quam in ipsa luce,
cæcutientibus inter mortitiae, squalorifice-
que ealiginem, vt patet, proposita fue-
re; verum Ecclesia singula hæc in pa-
tentissima lætitia symbola commuta-
uit. Quapropter Cyprianus hæc ait:
Fratres mortuos non esse lugendos assertione
dominica de seculo liberatos, cum sciamus non
eos amitti, sed præmitti, recedentes præce-
dere, vt proficientes, ac natiugantes solent:
defunctorios debere, non plangi, nec accipien-
das hic esse atras vestes, quando ibi illi indu-
menta alba iam sumiserint: occasione dan-
dam non esse gentilibus, vt nos merito ac ire
reprehendant, quod quos vivere apud Deum
dicimus, vt extinctos, vt perditos lugeamus,
& fidei, quam sermone, & voce de promissis,
cordis & corporis testimonio non probeni-
t. hæc vtique Cyprianus, qui optime di-
cens, illis Apostoli verbis ad Thessalonici-
enses confortat: Nolumus vos ignorare de
dormientibus, vt non contristemini, sicut &
ceteri, qui sibi non habent. Quos quidem
immodicos luctus, ac minus temperatos
sanctorum plerique a Christianorum funeribus
arcendos procul esse proclamat; acutisque
verborum aculeis eiusmodi intemperantiam perstringunt; eam ma-
xime ob causam, quod deridendos ha-
ratione ethnicis ritus pariter, ac mores
Christianorū præberent: fabulam quippe
illud omne, quod Christiana fides vil-
tro, constanterque professione tenet, in-
fani, ac superstitionis homines crederent,
dum fides nostra mortis contemptum,*

prædicat, mortuorum resurrectionem af-
ferit, immortalitatis gloriam ingerit; ta-
men ac si omnia corporis morte absu-
merentur, & omnis spes funditus eu-
nesceret, ac periret, dolentes hunc in-
modum Christianos, lugentesque, dum
funeribus peragendis instant, gentilitas
vana deprehenderet.

*13 Plerumque enim contigit, vt in
funeribus altius ciuilantes haud ex com-
miserationis affectu, sed ostentationis
potius, inanisque gloria studio per-
moti, decorum nulla ex parte præserentes,
nuda interdum brachia gladiis im-
picerent, vulneribus eruentarent, ca-
pillos vellerent, ac genas dilaniarent.
Quam quidem insanam, & ridendam po-
tius, quam miserandam, qua barbari
vtebantur homines, dolendi, plangendi-
que consuetudinem nou solum ipsis
olim Iudeis Deus Optimus Maximus,
sed suis quoque Atheniensibus Solon
inter legislatores sapientissimus, ac Ro-
manis item ipsis decemviri, qui exter-
ris sapientia præstabant, editis, et si fru-
stra, legibus seuere admodum interdi-
xere.*

*14 Quod autem phanaticus iste,
plangentium mos in viu olim apud Iu-
dæos esset, ex ipsomet Euangelio tex-
tu luce clarius comprobatur. Nam eum
Christus Dominus in euiusdam Principiis
Pharisæorum domum, cuius filia e viuis
paulo ante abscesserat, eandem a mor-
tuis excitaturus venisset, inuenit ibi (vt
Euangelista ait) tibicines, & turbam
flentem atque ciulanem. In more enim,
vt Ambrosius ait, receptum erat, vt in om-
nis daclione funeris tibicines ad incendendos,
excitandoque confluentum luctus adhiben-
tur, & Præfice, hoc est, mulieres, quæ
merecede conducebantur, ad deflendum
laudandumque defunctum. Has vero, &
congruo quidem nomine, eleganter Ser-
uius Planctus principes, non doloris ap-
pellat: quippe quæ eti nullo prorsus in-
ter ementitas hæc lamentationes dolo-
ris sensu afficerentur, tamen, vt Horatius
inquit, diebant, faciebantque plu-
ra, ac si probe ex corde dolerent, cæ-
terisque dolendi modulos per nænam,
idest, in conditum carmen commentitia-
eiusmodi adulatione propinabant,
quod in laudem ipsius defuncti compa-
ctum a proximioribus, vel certe ab ijs,*

*In funeris veter-
rum in funere plangendi mos*

*Is. i Moys. So-
lon, & Roma
nis inobligatus.*

*Luit. 19.
Deut. 14.
Plat. in olen.
Cic. de leg.*

*Matthe. 9.
Marc. cap. 5.*

*Tibicines ex-
ciando luctus
in funeribus
olim adhibiti.*

*Amb. in Luc.
8. vidi. Alex.
ab Alex. lib. 5.
c. 7.*

*Præfice, caru-
que munus.*

*Aeneid 9.
Paro lib. 6.
de long. Las.
Felt. & Non.
corb. Præfice
& corb. Non.
Cic. de leg.*

Roma Subterranea

Tac. Annal. 3. qui ad id munus mercede conducti es-
sent, lugubri ac lamentabili voce ad ti-
bias personando præcinebant. Quæ sin-
gula Tacitus breuiter recēsens, eas olim
populi Romani voces suissē in Tiberium
Aug. exprobrantis ait, omisſa videlicet
suissē in Germanici funere *viterum iu-
stituta, meditata ad memoriā m. virtutis car-
mina, & laudationes, ac lacrymas, vel dolo-
ris in itamenta.*

*Discrimine in-
ter Præficas,
& Funeras.* Illud porro discrimen
inter Præficas, & Funeras erat, de qui-
bus & Virgilii, illud, inquam, quod in-
ter doloris ostentationem, & dolorem
ipsem, vt Seneca Philosophus ediscrit;

*Virg. Aeneas 4.9
vers. 486.* cui pariter Flinius Junior egregie adſti-
pulatur, eo quod Funerarum, hoc est, mu-
licrum affinum ac propinquarum, ad
quas funera proxime spectabant, dolor
eficit, ostentatio autem ad Præficas re-
ferretur, quas vclut extrancas nil pro-
fus demortui easūs, ac cura sollicita-
ret.

*Nenias ab Ep. 1.
brevis quoque
in funeribus
vsurpata.* 15 Verum laudatoria illā carmina
ab ipsis quoque Iudæis suis in funeribus
vsurpata suissē, satis vtique constat ex
recentis sacras apud paginas, & ad pos-
ticos transmissis iugiter concelebrandis
epiceōijs, quæ David Rex sanctissimus
in Saulis, atque Abneris laudem, dum
eorūdem defluct obitum, expressit, quæ
carmina & alio nomine planctus appellat, vt pote qui doloris, pietatis, ac sum-
mæ benevolentiae signis redundant. Lu-
gubri item carmine Ieremias Propheta
Iosiam augustinum Iudæ Regem de-
fleuit: vt pariter viram incomparabilem,
ac strenuū præ omnibus Iudam Macha-
bæum cunctus Israëliticus populus vber-
rimis lacrymis profectus est. At vero
nænias, quæ ex confuetudine olim fie-
bant, illis palam verbis Christus adum-
brauit, *Lamentauimus, & non plenixistis.*
Machab. 1.1. Et apud Ieremiam, ad futuram Hiero-
folymitanā vībis cladem, Templiq; de-
vastationem deplorandam, & ad per-
agédum quodammodo fatale totius Iu-
daicæ recipublicæ funus, lamentatrices
vndique dāto pretio euocari iubentur,
& mulieres, quæ huius potissimum artis
peritiam profitentur, vt grande ac se-
rale totis visceribus lamentum asūmant,
lacrymasque vel ab ipsis Iudæorum oculis
eliciant, ac reliquas omnes fœminas
planctum huiuscmodi, atque lamentum
doceant. Eiusdem quoque rei apud

Luc. 7.

Ier. 9.

*Ieremias Iu-
dæi interiu-
lētū nāna
lamentatur.*

Tullio ac Ple-
tione appro-
baribut.

Plat. lib. 12. de
legib.

Moderate lu-
gerelicerat, atq;
decer.

Ezech. 37.
Amos 5.
Machab. 6.
Ioseph. lib. 3.
de bellis. 15.

Filia ac medi-
ata funeris
lamentatio
leg. 12. Tab.
sublata.

Leg. 5. 12.

Plutar. in Sol.
Seru. Aenid.
12.

Sanguis ante
rogos mortu-
rum olim ef-
fundit fuitus.

Plat. lib. 1. 1. 37.

Omnis luge-
ndus in-
decorū vici-
tus.

Plat. lib. 12. de
legib.

Et z. 1. 1. 37.

Exodus 37.
Amos 5.
Machab. 6.
Ioseph. lib. 3.
de bellis. 15.

Ezechiel, & Amos Prophetas, & in-
Machabæorum quoque libris mentio in-
currit. Iosephus item Iudæus, cum a suis
in immani illa obsidione vti mortuus
iam suisset creditus, lamenta Hierosoly-
mis per dies triginta sui causa nunquam
desistisse, ac magna quidem mercede tibi-
cines, qui lamentarentur, conductos
suissē pronuntiat.

16 Ex quibus, amice lector, iam pro-
be, vt arbitror, vides antiquissimam do-
lendi confuetudinem non apud Iudæos
tantum, verum & ipsos apud gentiles
vīsu receptam, ac moribus obfirmatam;
quæ peculiari subinde duodecim Tabu-
larum lege a Romanis tanquam supersti-
tionem redolens ē medio sublata est. Ibi
enim in hæc sanctiūr verba: *Mulieres ge-
nas ne radunto.* Hæc autem lex a Solone
defumpta est, qui primus, Plutarcho te-
ste, in mortuorum funeribus corpus di-
laniare, ac meditatum edere lamentatio-
nem vetuit; idque Seruio attestante in il-
lu Virgilij, dum ait:

— *Frateris laniata genas.*

Mos quippe antiquorum fuit, vt ante
mortuorum rogos humanus languis, vel
captiuorum, vel certe gladiatorum ef-
funderetur: quorum si tunc temporis
ſufficiens forte non adſuſlet copia, tunc
profecto mulieres ob ementiti ſignum
doloris laniantes genas vnguibus cruentab-
ant, & ora infūper eum in modum
dilacerabant, vt cuore vbertim effuso,
infirsi ac Djs Manibus hunc libando, fa-
tis facere viderentur. Hoe igitur lex
duodecim Tabularum, teste Plinio, fieri
posthac non fecus, ac quid valde ab hu-
manitate alienum prohibuit. Vt autem
ex ipſis metu legis haec tenus memoratæ
vebis conſtat, caute interdiebat, ne
quid in funeribus abieſte, ne quid timide-
ſeruilit, muliebriterque fieret: quod idem Cicero in suis Tusculanis
Quæſt. edocet. Ad quod item Plato re-
ſpexisse viſus est, dum optimis ſuam rem-
publicam morib⁹ informat, & his qui-
dem verbis: *Flere mortuum iubere, aut ve-
tare absurdum est; plangere vero, & voces,*
ac lamenta extra ades mittere retandum.

17 Et quidem ex his, quæ haec tenus
ad rem nostram, vel obiter in vnum con-
gessimus, lectori palam fit, Inquit nōniſi
intemperanter adhibitum, nullaque ra-
tionis vi exercitum penitus improbari:
vt enim

vt enim Ecclesiasticus ait: Mortuus non prohibeas gratiam; non desis plorantibus in consolatione. Ferini enim cordis, atque agrestium sere morum homo ille agnoscitur, qui nullo prorsus doloris scusu in suorum decepsu afficitur, qui lacrymas nescit, siccisque oculis, ac si nil damni charorum mors intulisset, æque inter funera suorum ac inter conuiua immotus subsistit. Hinc inter præcipua pictatis argumenta, quibus Antonini Pij Augusti lenitas commendata est, merito adnumeratur, quod, cum Marcus Philosopherus adoptiuus eiusdem filius educatorem suum mortuum deficeret, verba hæc commiserationis indicia in medium imo ex corde protulerit: Permittite illi, vt homo sit: neque enim vel philosophia, vel Imperium tollit affectus. Et laudabilis quoque inter Patres Ambrosius haud omnino a Christianorum oculis lacrymarum guttas abdicandas esse pronuntians, hæc ait: Sunt lacrymæ pietatis indices, non illuc doloris; non omnis infelicitatis, aut infinitatis est fletus; alius est naturæ dolor, alia est tristitia dissidentie. Cui Augustinus pariter in hæc verba subscribit: Ideo non admonuit Apostolus, vt non contristemur, sed non sicut ceteri, qui solum non habent. Contristamur ergo nos in nostrorum mortibus necessitate amittendi, sed cum spē recipiendi: inde angustiæ, hinc consolamus: inde infirmitas afficit, hinc fides reficit: inde dolor humana conditio, hinc sanat divina propria. Et D. Hieronymus, qui grauitr alioquin Paulæ lacrymas super Blesillæ eius filiæ obitu reprehendit, aliqua tamen ex parte iisdem indulgendum esse non negat, hæc addens: Ignoscamus matris lacrymæ, sed modum querimus in dolore: si parentem cogito, non reprehendo quod plangis: si Christianam & monacham, istis nominibus mater excluditur.

18 Haud igitur fletum quemlibet, & quibusvis lacrymis coaccruatū Christiana religio inculpat: vti Nazianzenus pariter edocuit, dum corporis elatiō nem iunctam cum mortore lætitiam affecte pronuntiat, & vt Seucus ille Sulpitius luculenter scribit: Fides flere prohibet, gemitum extorquet affectus. Et deum Chrysostomus rem funeralem planctum his plane verbis quasi certis obfirmatisque ad congrue dolendum terminis definiendo concludit: Non ego

lugere, sed impudenter lugere veto: non sum inmanis atque crudelis, video naturam dolere, & id quotidiam requirere consuetudinem. Nec licet multo moueri affectu, quod Quomodo Christus ostendit; lacrymatus est super Lazaro: eius sequere exemplum: lacrymare; sed leniter, & prudenter, & cum Dei timore. Si haec ratione lacrymas fuides, non resurrectionis difficultate redargueris, sed ægre ferre charissimi iurisdictionem videberis. Nam & peregre proficentes lacrymis prosequimur, non tamquam mortuos: ita & tu lugeras tanquam premis peregrinum. Hæc Chrysostomus suas dolori leges exacte præscribens, & lacrymarum occano, ne animi virtutem onincm absorbeat, temperantiae ac rationis terminū ponit.

19 Quid item opportunis restituimus legibus lacrymae, dolendique modum sanctus Paulinus approbabus videtur, dum Pamachium super Paulinæ vxoris obitu consolatur, primum quamapte eumdem commendat, quod eam minirum non vacuam fletibus prosecutus, charo funeri iusta persoluerit, pijsque perfusus lacrymis exequias honoreretur; rem autem Patriarcharum exemplo confirmans, ait: Quare bona religio sepulture: bona lacrymæ charitatis, &c. Et infra: Idecirco & tue lacrymæ sanctæ & pie, quia famili affectione manarunt, & dignam casti cubilis fleuere confortem, non dissidentia resurrectionis, sed desiderio charitatis. Hæc illæ. Si vero gentiles hac super re philosophos confundamus, haud ab ipsis patribus discrepantes offendimus: Solon enim philosophus ille præ ceteris sapientissimus lacrymas in suorum honorem funerum ab amicis requisiuit, cum isthac edixit:

*Mors mea carcat lacrymis: linquamus amicis. *Cit. Tufulli.**

Mæorem, vt celebret funera cum lacrymis. Omnibus quippe hominibus, vt Euripides ait, innatum est, ac etiam si ob culpan quis moriatur, cupiat tamen, vt amici eum deflant.

20 At vero, vt videamus interim, quam modestè Christiani lacrymis operam darent, & charissimorum funera, gaudijs potius quam lacrymis prosequentur, hic nonnulla a nobis cibiter recipienda sunt. Gregorius quippe Nyssenus, quem supra laudauimus, in Macrinae fororis sua gestis scribit, quod cum in monasterio, vbi illa disciscerat, virginis

mores lugēdi finit.

Resurrectionis difficultate, qui mortuum in modice deflor

Funera suorum pjs lacrymæ proficisci laudabile.

Paulinus ep. 37. ad Pamach.

Philosophi genitio ab amicis post mortem deflorantur.

Cit. Tufulli.

Phys. apud Sib. for. 121.

Moderatio ac consternationum in suorum funeris.

Greg. Nyss. in vir. 3. Macrina

Roma Subterranea

nes inconsolabiliter flentes vidisset, easdem solicite admonucrit, vt lamentationis clamorem pia psalmorum decantatione commutarent; ex quo factum est, inquit ille, ut virginum cantu lamentationibus commixto resonaret locus.

Funus Paulæ Romanæ cū cantu, & plāmis ducitur.

Certe quidem Paulæ, quæ olim matronas inter Romanas nobilitate conspicua erat, apud Bethlehēm morienti cum multi adescent Episcopi, ac sacerdotes, diaconi, totumque monasterium, vbi illa iacebat, Chori virginum, ac Monachorum repleuerant; vbi vero illa animam efflauit, non ululatus, inquit Hieronymus, non planctus, vt inter eatos seculi homines fieri solet, sed psalmorum linguis dinensis examina conceperabant. Idem plane resert in

Epitaphio Fabiolæ, quæ altera Romanarum omnium nobilissima extitit: Nec dum, inquit, spiritum exhalauerat, neclum debitam Christo reddiderat animam, & iam fama volans, tanti prænuncia lucius, totius urbis populum ad exequias congregabat, sonabant psalmi, & aurata testa templorum reverberans in sublime quatiebat Alleluia.

21 Hie interim studiosus lector adnotet, quod vox Alleluia, quæ licet in funere usurpari apud Christianos consueuerat, gratulantis magis quam dolentis vox est, quasi immortali Deo gratiae a Christianis peragerentur, quod Fabiolam ab innumeris huiuscæ vita æruminis, ac laboribus ad perennis locum quietis euocasset. Idem plane præstitum suis Augustinus resert in matris lux Monicæ obitu: Vbi, inquit, illa efflanit extrellum spiritum, puer Adeodatus exclamauit in planctum, atque à nobis omnibus coercitus tacuit: eoque à fletu cobito, psalterium arrupuit Euodius, & cantare caput psalmum, cui respondebamus omnis dominus: Misericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine. Audito autem quid ageretur, conuenierunt multi fratres, ac religiose fæmine, & de more illis, quorum erat, funus curantibus, &c. Habet igitur (vt vides lector) & Christianorum charitas suas laerymas, quibus amicorum, & charorum funera prosequatur, nec terrea fortita est visceræ, vt nullo afficiatur dolore, dum res chariores subtrahi videt; deflet quidem, sed temperanter; dolet, sed vt rationi consentaneum: est laerymæ igitur, vt Sanctorum comprobatur exemplis, non abiendi prossus ab oculis,

Allelia in funere mortuorum à Christianis olim decantari solet.

Augus. lib. 9. Confess. 12.

Funus S. Monice cum psalmis etiam elatum.

modia potissimum in celebrazione funerum aspliceretur, ipsamet Augustini verba declarant, dum ait, psalmum damnem fugare, angelos ad adiutorium invitare, esse in nocturnis terroribus scutum, diurnorum requiem laborum, angelorum opus, spirituum celestium thymiana spirituale. Huc minirum allusisse visus est Epiphanius, cum de Christi Domini sepultura ac funere agens, psalmorum, hymnorumque funebrium, ac luminum pariter mentionem

sed temperandæ, vt prouerbio illi locus sit: Ne quid nimis. Sed quæ supersunt funeralium ritibus inferenda, infra expō nemus.

CAP. XIX.

Quam ob causam martyrum præcipue corpora à Christianis cantu ac luminibus ad Cœmetria efferrentur.

 ERTA vtq; obuenturæ resurrectionis spes Christianorū oculis, vt iam vidimus, lacrymas inhibebat, lucumque omnem conuertebat

Spes resurrectionis omniæ mortuorum lucumque conuolatur.

in gaudium, ita vt non siccili, quod ipsi consueuerant geniles, ciuili, sed hymnis, & cantu fideles suorum funera prosequerentur: & quandoquidem res tota lætitia erat, ob immensam honorum copiam, quæ fides credentibus speranda suggeriebar, lamentationum vice, vt infra dicemus, gloriolos beatorum Martyrum triumphos exultantibus animis celebrabant. Ut primum igitur rem expōnamus, illud præmittendum hic est, hymnos semper in Ecclesia adhiberi cōsueuisse, dum desuntis fidelibus iusta funebria persolverentur: vt enim Chrysostomus ait: Honor mortuo non fletus est, non eiulatus, sed hymni, & psalmi, & vita optima. Et rursus ille: Quanam de causa vocas presbyteros, & eos, qui psallunt? nonne vt consoleris? nonne vt cum honores, qui excēsis?

2 Quam autem ob rationem psalmodia potissimum in celebrazione funerum aspliceretur, ipsamet Augustini verba declarant, dum ait, psalmum damnem fugare, angelos ad adiutorium invitare, esse in nocturnis terroribus scutum, diurnorum requiem laborum, angelorum opus, spirituum celestium thymiana spirituale. Huc minirum allusisse visus est Epiphanius, cum de Christi Domini sepultura ac funere agens, psalmorum, hymnorumque funebrium, ac luminum pariter mentionem

Hymnis ac luminibus Christianorū funera docim solita.

Chrys. hom. 6. & Hom. 4. in ep. ad Hebr.

Aug. in prol. in psal.

Psalmodiæ, ut que excellentia.

Elegans de Chuchi funere ad sepulchrales Christianorū ritus allusio.

Lib. I. Cap. XIX.

95

nem facit; Iosephum quippe illum ab Arimathaea ob præstatum Redemptori Domino obsequium, operamque ipsius funeri officiose delatam toto Christiano orbe celebrrium, his ad rem nostram verbis alloquitur: *Quales lampades accendes luci inaccessæ illuminanti omnem hominem?* *Quales cantabis funebres hymnos, qui indiscincte laudatur ab omni celesti exercitu?* *Num vero lacrymæ fundis, ut super mortuum, qui lacrymavit mortuum Lazarum, eumque suscitauit?* *num vero et planctum facis, qui omnibus gaudium largitus es, ac tristitiam Eue dissipolis?* Ecce, hæc Epiphanius, quibus aperte insinuat perantiquos funeralium ritus, apud Christianos olim exhiberi consuetos.

3 Porro psalmodiam hanc funeribus interseri consueuisse, antiquissimo ipsiusmet Clementis Romani Pontificis, beatorum Petri & Pauli Apostolorum discipuli testimonio satis conuinetur, qui è sublimi Apostolicae Cathedrae throno recolenda ecclesiastica disciplinæ monimenta prescribens, atque Episcopis, ae Sacerdotibus funeralium formam constituens, hæc ait: *Frates vestros, cum excedint è vita, prosequimini cantu p[ro]f[und]orū.* Quibus sane ipsius Dionysij Areopagitæ verba optime conlōnant, qui hymnos in dormitione Virginis Deiparae decantatos de more suisse commemorat: *de quibus pariter iuuenialis Hierosolymitanus Episcopus hæc habet: Ex prisca ac verissima traditione, corpus Deiparae Virginis afferit (Dionyfius videlicet) angelico, et apostolico cantu elatum fuisse.*

4 Quem deinde laudatissimum ritum, ae omni sanctitate excultum, ab Apostolis tunc maxime retentum, seruatumque suisse, eum aerius in eosdem Iudeorum persecutio Hierosolymis reerudesceret, ex oratione Nicetæ Christiani philosophi de martyrio, & inuentione corporis beatissimi Lcuitæ Stephanii constat; vbi Apostolos ait, vñacum fidelium multitudine in psalmis, & hymnis sacrum eiusdem corpus ad sepulturam extulisse: quinimmo Romæ tunc præsertim, eum gentilium persecutiones feruerent, id ipsum a Christianis Pudeti Senatori discipulo Apostolorū dignissimo præstatum fuit; in cuius actis hæc re-

citantur: *Exequie eius celebratae sunt in hymnis, et canticis, in exta traditione eccl[esi]asticae.* Et in beati Stephani Papæ actis, qui martyrio postea sub Valeriano coronatus est, nonnullorum Martyrum corpora a clericis noctu sublata, eum hymnis ex more ab ipso net Pontifice Stephano, condignoque honore sepulta suisse narratur. Idemque plane nos in Oriente viguit: Parthenius enim Lamprogenes Episcopus, qui sub Constantino Magno vixit, cum eiusdem Imperatoris cadaver sepulchro inferretur, comitantibus funus Episcopis, eum psalmis, & hymnis, ac spiritualibus canticis in oratorio, quod ipse met exadiuauerat, depositus est. Itemque sacram Martyris eiusdem corpus Lieinianæ, sub persecutione a Christianis cum psalmis, & hymnis, ut par est, delatum suisse legitur.

5 Recolendum vero illud est, quod de Saba abbate nocte sanctimoniaz viro in Palestina mortuo a Cyrillo his plane verbis describitur: *Eo mortuo cucurrit ad sacrum illius corpus multi uada immensabilis, et uniuersus ordo monachorum, et quinque etiam Episcopi, qui cum quo par erat, ornato corpus composuerunt, hymnos, et cantica ei de more canentes, pie admodum, et sancte inter duas Ecclesias deposituerunt.* Eodemque proflus modo, ut Gregorius Nyssenus resert, Magnus ille monachorum Basilius, sanctorum virorum manus elatus est, psalmodiæq; a confluentium luctu vicebantur. Idemque de Abrahamo Carrarum in Mesopotamia, Episcopo a Theodoreto describitur: *Licebat alios, inquit, audire plallentes, alios lamentantes, et cum laudibus, et lamentationibus sanctum illud corpus sepulchro mandauere.*

6 In occidente autem præter extera, quæ Catholicae Religioni sub Vandalia persecutione satis nunquam deploranda obtigere, illud merito a Viceore Vicensi reenescitur, ipsis contra fidem orthodoxam Arrianis admittibus: *Quis, inquit ille, sustineat, atque posuit sine lacrymis recordari, dum precepit nostrorum corpora defunctorum sine sommitate hymnorum cum silentio ad sepulcrum perduci?* Vides igitur quanti pietissimi olim viri facerent sacros hymnorum ritus in funeralibus adhiberi consuetos, dum

Membri. 10. 2.
Cod. Vat.

Apul. Baron.
1. 2. an 259.
ad finem.

In orientali
Eccl[esi]a dem
canticorum
funebrium mos
viguit.

Apud Metaph.
p[ro]p[ter]e br.
Baron. 1. 3.
an. 316.

Funus S. Sa-
be quinque
Episcoporum
nisi p[ro]f[und]orū.
Cyrill.

Baron. 1. 7.
an. 531.

Naz. 1. 10.

Theodosius
in Histor. pa-
trum c. 17.

Vandali ha-
retici hymnos
in exequijs ca-
tholicorum
decantari pro-
hibebant.

V. 3. 1. 11.
Hist. lib. 1.

Roma Subterranea

Palmatio in funeribus à catholice sacerdoti vita di scrimine conseruantur obferatur.

dum eosdem sibi interdici acerbis fieret, quam ipsamet vita priuari. Quam obrem Christiani eadem acris sub Hennerico Rege saeuiente perfeetione, quamvis ad acerba quæque perferenda prompti animo essent, haud aliqua ratione pia hæc erga defunctos officia intermitti vñquam passi sunt, sed sub barbari ejusdemmet tyranni oculis monachorum septem interemptorum corpora diligenti opera sepulturæ compendarunt, præcunte (inquit Victor) cle-

*Appendix ad
Victor. iiii. 15.*

Concilium Toletani auctoritas aceedit, quæ mortem hunc seruandum peculiari sub his verbis edito eanone sanxit: *Corpora eorum, qui*

divina vocacione ab hac vita recedunt, cum psalmis, & psallentium vocibus ad sepulchra deferantur in spe resurrectionis. Sic enim,

inquit patres, Christianorum per omnem

mundum humari oportet corpora defunctorum.

*C. 1. & 13. q.
2. & quodam.*

7 Et quidem Ecclesiæ totius consuetudo mirum in modum comprobari

videtur ex his, quæ Seuerus in funere S. Martini Episcopi in hæc verba de-

scribit: Corpus eius, inquit, usque ad locum sepulchri hymnis canora cælestibus turba pro-

jequitur: comparetur secularis pompa, non dicam funeralis, sed triumphi, quid simile Martini Episcopi exequijs conferetur? illos con-

fusis ploribus populorum honoret insania: Martino diuini plauditur psalmis, Martinus hymnis cælestibus honoratur. De Beato item

Lupicino recluso narratur, è vico, in quo ille decesserat, in alium ad sepulturam eundem dclatum suis, dispositis in iti-

nere psallentium turmis cum crucibus, cor-

reis, atque odore fragrantis thymianatis.

En igitur quam splendide Sanctorum

corpora fidelium manibus efferen-

tur.

8 Hue usque quamplura de cantu exposuimus, quo Christianorum cada-

uera, & Sanctorum præcipue martyrum tumulanda deuehi confuerant, nunc vero de luminaribus, quibus funeralis pompa instrubatur, pauca quidem iam

dicitis adiencia videntur. Nam inter

cetera, quæ Imperatori ab exultante po-

pulo exhibebantur officia, cum Vrbem

victor ingrederebet, vt Baronijs ait,

illa potissimum erant, epulum publicum, le-

ctisternia, flores, laurea, lumina, suffusus, &

Officia Imperatori triumphantis solita Christiani, puxare debegant.

De luminaribus pompa funeralis.

9 Quoniam vero Christiani nonnulli

haud facile eiusmodi contineti poten-

terat disceiplina, idem Tertullianus iisdem

hæc exprobrans, ait: At luceant, inquit,

opera vestra. At nunc luceant taberna & ia-

nue nostræ: plures iam innuenies ethnicorum

fores sine lucernis, & laureis, quam Chris-

tianorum. Quamobrem prudenter ac

consulto quidem, vt Baronijs insert,

introductum postea videtur, vt quæ

erant gentilitæ superstitionis officia,

eadem veræ religionis cultu sanctificata

in Dei Optimi Maximi honorem, impen-

derentur. Sed vt pauca interim,

de festinis lucernis inferamus, & primum

qui-

*Hinc oras
in illas perfe-
ctio.*

*Defendit eos
Tertullianus,
& arguit rana
ac improba
gentilium le-
gitimæ officia.*

*Multa genti-
litæ superflui-
tationis officia
in veram Del
religionis traducuntur.*

Lib. I. Cap. XIX.

97

quidem obiter, tanquam certum ex historijs, tum sacris tum profanis suppōnendum est, luminaria olim ob lētitia signum ineendi consueuisse : vt autem reliqua taceamus, cum Romæ natalitius Herodis Agrippæ dies celebraretur a Iudæis, qui ibi degebatur, quam multa luminaria instruebantur, vt poëta scriptis hæc super re carminibus fidem facit, sed Baronium supra in annalibus hæc describentem consuluisse satis sit.

10 Si vero a profanis ad sacra dīgredi velimus. In monte Oliueti in Ascensionis dominica loco multa quidem anno recurrente solemnitatis die diuinitus peragebantur, vt Beda luculenten enarrat : sed ob mysterij tanti memoriam, vt dictum est, mons ille luminaribus tota nocte vndique Christianorum manu accensis corusebat, ad præmonstrandam videlicet deuotionis lētitiam, qua erga diuinum hoc mysteriū affiebatur: ex quibus constat legentibus, luminaria a Christianis accensa, lētitiae ac festiuitatis symbolum exiti. fe. Quod item in martyrum funeribus præstitum videmus, quippe in Clementis Ancyranī martyris inuicti funere Sophia ob lētitia signum lucernarum accedit multitudinem : ac si pīj homines martyrum eorumdem non funera, immo triumphos luminibus in festiui symbolum gaudij prosequerentur, sed vt exemplis res comprobetur.

11 De præstantissimo inter martyres Petro Alexandrino Episcopo narratur, quod cum sub Dioceletiani persecuzione martyrio coronatus suisset, fidels vndique ad supra Christianæ pictatis obsequia martyri persoluenda confluxere, & cum sacerdotalibus cumdem vestibus, ornamentisque induissent, sublatum humeris in pompa triumphalis modum victires præ maiibus palmas habentes, ardentesque cereos, in Cœmeterium, quod ab eodem extratum fuerat, humandum deduxere. at de eodem plura infra. Ex quibus plane vides, lector optime, quo sumptu, & quam magnifice sanctorum funera, immo triumpphales eisdem pompa postagones & certamina celebrarentur.

12 Pari quoque honore excepti fuere post consummatum pro fide martyrum beati Marcellinū Papa, & socij

martyres sub Dioceletiano Imperatore.

Marcellus enim tunc presbyter Apostoli Petri voce ē Cælo in somnis admonitus, presbyteris, diaconis, hymnis ac luminibus adhibitis eundem perhonoriſſee tumulauit. Quo pariter ritu ante sub Valeriani persecutione dignus Christi martyr Cyprianus Carthaginensis (yt eius passionis acta testantur) cum cereis, & scholaribus, hoc est, diuerſarum classium, atque seholarum clericis, qui hymnos procul dubio saeculos, psalmos que de more canerent, deductus est (etsi nonnulli hic cū Iſidoro quoad vocem illā scholaribus, legendū putent scholaribus, hoc est, facibus) in area Candili cuiusdam procuratoris cum magno triumpho se pultus est. Idem plane in celebri Macrinæ ianctissimæ fororis funere seruatum fuisse Gregorius Nyſenus docet,

qui rem omnem exacte lectori ob ocu-los proponens, ait: *Confluentem populum in genera describens, mulierumque multitudinem admiscens virginum choro, virorum autem turbam ascribens monachorum extui, unum quemdam ex utriusque studuit aptum concinnumque, tanquam in filios canentium congreſſu, ex communi omnium concentu apte conuenientem ordinem instituere, &c.* Ipse porro vnā cum alio Episcopo, & duobus ē clero insignibus viris feretrum subiicit; & infra ipsammet funeralē pompam his verbis describit: *Ex utraque parte præcedebat non exiguis discorum, ministrorumque numerus, qui omnes ordine progredientes, accensos cereos manibus gestabant: eaque pompa non carebat mysterio, cum à principio ad finem usque decantatio psalmorum eadem voce, triplici que canentium ordine, sicut ille trium puerorum cantus absolveretur. Hæc Nyſenus, ad funrales, quos haltenus vidimus, antiquorum seculorum ritus comprobando testis utique locupletissimus.*

13 At nobilitate quidem conspicua, speſtatque illa probitatis matrona Paula cum extremum vitæ diem clausifset, eiusque cadaver de more efferrendum esset, translata est, inquit Hieronymus, qui eiusdem laudes luculentā oratione celebravit, *Episcoporum manibus, & certi-cem feretro subiicientibus, cum alijs Pontifices lampadas, cereosque preferrent, alijs choros psallentium ducerent. Psalmos item in solemnibus eiusdem exequijs Hebræo,*

Marcellinū
Papam Mar-
cellus a Petro
Apost. in som-
nis admoni-
tus magna
pompa sepelit

*Lib. de Rom.
Papa.*

*Extrac. inter
opera ipsius
Cyprian.*

S. Cyprianī fu-
nus cereis ac-
cessus etiam
estere.

20. orig. 10.

Pompa fune-
rals Macrinæ
fororis S. Gre-
gor. Nyſe.

S. Greg. Nyſe.
de Macr. obit.

*Exequiarum
Paulæ Roma-
ne celebratas
choris plale-
gium, ac faci-
bus peragitur.*

Hierop. 27.

N Græ-

Græco, Latino, Syroque sermonc in ordine personasse refert, atque utrumque, vt ait, quasi ignei annis continentibus facibus, tractu continuo, perpetuoque fluentes, quoad oculi longissime perspicere possent, porrigebantur. Hæc Hieronyminus. Idem quoque ex panegyri, quæ Constantino poli habita est in funere Pulcheria virguncula Theodosii Magni Imperatoris filia comprobatur: hæc enim ibi ad instituti nostri propositum describuntur: Lumen ignis multum, & copiosum ex transverso utrimumque continentibus cereis, lampadibus pratendebatur: & magnus David suos hymnos, & laudum decantationes lamentationibus accommodauit, ac pro hilari choro, sumpto innicium tristi, ac lugubri, cantilenis ad lamentationes invitauit. Idem quoque in funere Constantij Imperatoris præstatum fuisse Nazianzenus enarrat: Celebri, inquit, pompa deducitur, religio, sive his etiam nostris officijs, hoc est, nocturnis cantionibus ac cereorum ignibus quibus nos Christiani pium e vita diffusum ornandum existimauimus. His autem verbis ad id allusisse videtur, quod nimirum Constantius Cæsar pœnitens e vita decesserit.

14 Ritus vero, quos pie admodum, ac religiose defunctis Ecclesia persolue re consuevit, eam antiqua ex institutio ne sanctiratcm redolent, vt si quando illas necessitate ad opus urgente intermittere contigit, eorum vicem ipsimet angelii supplere visi, atque auditu sunt. Nam vt in gestis admirandi Simeonis legitur, qui propter Christum Salus, id est, fultus appellari voluit, quæ quidem gesta a Leontio Episcopo Cyprio descripta fuere; nec non, vt in Græcorum Menologio videre est, vbi de eo susus agitur; cum defunctus conspicuae sanctitatis vir a duobus insimæ fortunæ hominibus iam ad peregrinorum sepulchrum deferretur: Sine villa, inquit, funebri cura, illotus, & absque psalmodia, sine cereis, sine thuris suffumigationibus (quibus verbis ritus feruandi in Christianorum exercijs satis adumbrantur) tunc potissimum auditos esse angelorum choros cum diuina psalmorum harmonia funus comitari. Hic vero quamplura omni quidem veritatis robore comprobata reticemus exempla, quibus sanctorum virorum plerumque animas cantu, ac cælesti psalmodia, diuinisque luminibus ad paradisi gaudia de-

latas fuisse sacra historiarum Ecclesiastiarum paginae testantur. Celebre autem est, quod in præclaro Medandi Novioienensis Episcopi funere contigit: Vbi enim vir sanctissimus decessit, Cali aperti sunt, & diuina luminaria per duarum fere horarum spatiū ante sancti apparuere presentiam, de tenebris eum transitoris ad lucem designianta pro certo transisse perpetuam. Quod plane in obitu recolendi iugiter Benedicti abbatis innumerabilium monachorum patris accedit: nam eiusdem anima pallio ornata pretiosissimo, fulgentibus circum lampadibus in Calum ascendere visa est.

15 Simeon vero ille cognomento Styliites maximum terrarum orbis miraculum, vbi in Domino obdormisset, a columna, super qua tot immotus persistaret annos, ductus est ab Episcopis, vt Antonius eiusdem discipulus scribit, cum psalmis & hymnis Antiochiam: tunc vero omnes e civitate eidem obuiam prodeuntes cum psalmis & hymnis, & cum multis lampadibus portauerunt corpus ad Ecclesiam. Daniele item demortuo, qui sanctissimi huiusc viri secessor exitit (& qui pariter nobili meritorum praeconio Styliites dici meruit) funeri eiusdem curando præpositi, vt gesta conscripta reserunt, statuerunt ex vitraue parte homines, qui faces ferrent, & lampades tenerent in manibus, & ea canerent, quæ cani solent in decepsu.

16 Ne vero hi laudabiles saecæ antiquitatis ritus in funeribus fidelium vñquam intermitterentur, Iustinianus Imperator Nouella Constitutione de exercijs defunctorum sanctiuit, non minus, quam octo Asceteria, sive canonicas, quæ pfalserent, & tres Acolythes, qui cereos deferrent, cuiusvis funeri intereste debere; reliqua ditioribus potestate maiorem canentium, ac faces desercentium numerum aduocandi. Porro Iustiniani Imperatoris animus, qui adeo pietati addictus exitit in his, quæ ad defunctorum obsequium spectant, & in eorumdem funeribus instruendis, haud irremuneratum voluit Deus: quippe qui nobili funeris pompa ipsem a populis suum post obitum esferri, ac celebrari meruit, vt Corippus carminibus hisce eleganter descripsit.

— tota populus processit ab aula,
Mastay; funereas accendent agmina ceras;
Omnis in exercijs sexus conuenit, & atq[ue]
Hinc

In panegyri
habito in fu-
nere Pulchi-
ria Aug.

Eadem solen-
nitate funus
Pulcheria vir-
gula efficeret

Nazianzeni
Iulianum.

Igitur funus
Constantij
Imp.

Ritus Chi-
ristianorum fu-
nerales ab ho-
minibus in-
termixtis An-
geli peragunt.

Apud Metaph
& Sur. 1.1.1.

Monologium
Græcorum.

S. Simeoni fu-
nus Angeli
pallentes co-
mitantur.

Auctor eius
vito apud Sa-
s. Iun.

In S. Medan-
funere lum-
naria de Co-
affulgent.

In v. S. B.
nud. Abb.

Exequijs Si-
meonis Sty-
li.

Vit. Simeon
styl. c. 59.

Ex aliis vi-
apud Sur. 1.
Dec.

Iustiniani
Imp. Confi-
tio de riti p-
morum scilicet
cum in ex-
quis serua-
do.

Iustinianus
imp. Nouell.

Hinc ipse
bili pompa
funebri me-
tus effici-
meruit.

Corippus ca-
lib. 33.

*Hinc Leuitarum mirabilis ordo canentum,
Virgineus sonat inde chorus; vox aethera
pusat.*

<sup>christianis p.
cum virorum
ate incussum
audio colo.
efare certa-
ment.</sup> 17 Si quis interim probe nosse
cupit, qua populi frequentia, viri pie-
tate insignes humandi efferrantur, recol-
lat, quæ Gregorius Nazianzenus Orat.
<sup>Nazianzeni p.
Basilij lau-
dibus.
Basilij fra-
u q. atra
populi sequu-
ta celebratio-
nem.</sup> de Basilijs laudibus luculententer enarrat,
dum in eiusdem funere ait, *plena fru-
fora, porticus, duplicita, & triplicia tabulata,*
*hominum deducuntium, preuentum, pro-
frequentum, aphetantum, multa milia homi-
num omnis generis, & etatis.* Haud abfi-
mille autem est, quod in Paulæ epitaphio,
accidisse in eiusdem obitu Hiero-
nymus describit, cum totam ad eius fu-
nus Palæstinarum regionum turbâ con-
uenisse resert, ut sacrilegium putaret, qui
nontali famine ultimum reddidisset officium.

<sup>Hieronymi ep.
item Paulæ
torianæ.</sup> Idem plane in Fabiolæ epitaphio enar-
rat, cuius obitus fama perulgata to-
tius Vrbis Romæ populis ad eiusdem
exequias congregatus est: *Non sic inquit,*
*Furium de Gallis, non Papyrium de Samni-
tibus, non Scipionem de Numantia, non Pom-
peium de Ponti gentibus triumphasse?* ad-
fuisse precedentium turmas, & ceteruatim
in exequijs eius multitudinem confluentem.
Idem sere in obitu Doctoris eximij Io-
annis Chrysostomi obtigit, ad quem subin-
de vencrandum, licet in exilio multis af-
fectus incommodis è vita decessisset, tot
ceteruatim conuenisse Palladius resert, vt
putarent plurimi eos ex condito illuc adue-
nisse. Idem etiam de sancto Martino Sul-
pius narrat, in funerali videlicet eius-
dem obsequium credi vix posse, quanta
hominum multitudo conuenierit: totam
ciuitatem obuiam corpori ruisse: cun-
ctos ex-
agris, atque vicis, multosq; ex vicinis etiam
urbibus affuisse, monachorum etiam ad duo
millia conuenisse.

<sup>Principes
corporis deum
suum fuis-
sunt esse.
int.</sup> 18 Quo vero honoris cultu Christiani
oli olim sanctorum funera prosequi con-
teinderent, vel ex eo maxime compro-
batur, quod cum ipsi Reges ac Principes
hominum sanctitate conspicuorum ca-
dauera suismet humeris ad sepulturam
defere gloriosum opus duceret, & eius-
modi fungi ministerio felicitati suæ ad-
scriberent. Quapropter Theodosius,
& Clotharius augustinissimi Francorum
Reges, magni Clodouæ filij, quorum
alter Theodorici abbatis sanctissimi fe-
retro; alter vero Medandi celebrissimi

Episcopi corpori, dum efferretur, hu-
meros vltro supponere. Idem Ro-
mæ præstitere Alcxij cadaueri, dum ad
sepulchrum deferratur, post longum,
quod in paterna domo incognitus duxer-
at exilium, ipſomet summus Pontifex
& Romanorum Imperator, vt ex eius-
dem actis recitat. Quod quidem, &
iam olim ipsos apud gentiles vnu pariter
receptum suisse, præ cæteris, quæ in-
medium possunt afferri, exempla, id
sanc nos docent funera Numæ Regis,
cuius sunebrem lectum Senatores fabie-
runt: Pauli item Æmilij, qui Macedo-
niæ subegerat, serceto selecti Mace-
doniæ principes, qui tunc Romæ ade-
rant, sponte sua terga subicerunt. Di-
ctatoris autem Syllæ cadauer in huine-
ros sublatum Senatores ipsi extulcrunt.
Porro sunebrem ipsius Iulij Cæsaris Ro-
manorum Imperatoris lectum, magi-
stratus, & qui præcipuis erant hono-
ribus sunt, detulcre. Ipsius quoque
Octauiani Augusti cadauer senatorum
umeris elatum est: ac præ cæteris, &
quidem insigni prodigio, Quintus ille
Metellus quatuor filiorum humeris, vnius
Prætoris, trium Consularium, duorum
triumphalium, vnius Censoris, quæ sin-
gula paucis contigere, rogo est illatus.

<sup>Ad exequias
Chrysostomi
maxima
omnium
ulerido co-
venient.</sup> 19 Christiani igitur piorum olim
virorum manibus tumulo infrebantur:
at Martyres, quorū in Ecclesia amplior
exitit semper gloria, a præcipuis scle-
atisque ad id opus ministris, qui ecclæ-
siastici erant ordinis, & quorum pecu-
liare hoc officiose pietatis studium erat,
sepultura donabantur, ipſi quem, vt
supra iam diximus, Pontifices Maximi
huiuscmodi ministerium propria manu
Martyribus Christi exhibere cōdignum
religionis opus, ac munus præ omnibus
sibi optatissimum arbitrabantur. A Chris-
tianis quoque inter cæteras funeralium
pompas adhiberi odores ac thymiana-
ta confucuere, de quibus suo lo-
co agemus: sed hæc interim
præmissæ fatis fit; nunc
ad alia properan-
dum.

*Vid. Cerdon.
Æmilij. 6. vers.
201.*

*Plut. in Na-
mib.*

Val. Max. 1.2.

*Ariyan. lib. 1.
de bello Civil.*

*Suet. 1.100.
Plin. l.7 c.44.
Val. Max. 17
c. 1.*

*Martyrum.
sepultura da-
re operam no-
bilissimi quiq; ho-
norib; sibi du-
cunt.*

CAP. XX.

Christiani vigilias in funeribus defunctorum peragunt.

ERANTIQVS ac recolendus sacrarum vigiliarum usus, & laudabilis consuetudo, quæ in Ecclesia diu viguit, non modo sanctorum

*Baron. Annal.
n. 1. ap. 51. n.
71.*

*Auctorum
gentilium de
Christianis
per vigilijs et
funeribus.*

Plin. L. 1. ep. 97

*Lucian. in
Thibon.*

*Ammian. 1. 23
in fin.*

*Baron. in Not.
et Mart. Rö.
5. Ian.*

*Immo ab Am
brolio maiori
quam unquam
alias studio ce
lebrare lunt.*

*An S. Ambro
fus sacras vi
gilias abrogas
uerit?*

Patrum auctoritate, vt Baronius ait, verum etiam scriptorum gentilium testimonia comprobatur. Nam præ ceteris Plinius Iunior ad Traianum Imp. scribens de inolito apud Christianos more vigilias celebrandi satis explicite meminit, dum culpæ hoc eisdem adscriptum fuisse disertis verbis asserit: *Affirmabant autem, inquit, hanc fuisse summam vel cui' p' sue vel erroris, quod essent soliti statio die ante lucem conuenire, carmenq; Christo quasi Deo dicere secum inuicem.* Idem plane Lucianus testatur, qui, utpote Christianis insensissimus, eos, eorumque ritus insectandi haud ullam, quæ se offerret, occasionem prætermittens, hunc in modum de vigilijs loquentes inducit: *Ad hymnos tota nocte decantandos vigilantes talia somniamus.* hæc Lucianus; cui & Ammianus Marcellinus de nocturnis agens vigilijs egregie consonat, cuius quidem verba hic in medium asserre præstat: *In statione, inquit, in primis te
nebris obseruata custodum absentia, qui die
festo Christiani ritus in Ecclesia pernoctabant.* hæc ille.

2 Absit vero, vt S. Ambrosius, quod nonnulli perperam asserunt, sacras vigilias S. Monicæ fusis abrogavit; quinimmo sub illa tempora pius earumdem usus magis magisque frequentari consuevit. *Hoc autem, inquit Baronius, quid magis à veritate alienum potest excogitari; cum co
tempore quo S. Monica fuit Mediolani, occa
sione persecutionis Arrianorum, ibidem vi
gilie vigilantius, sanctius, purius, ac propen
sori studio quam unquam antea fuerint cele
bratae?* Nam præter longiores excubias, fre
quentiorem cætum, conciones ad populum,

*sancius Ambrosius addidit vigilijs sacros hymnos. Præsto illis erat una cum ceteris S. Monica, & in eis (vt S. Augustinus scribit lib. 9. confess. cap. 7.) primas partes tenebat. Quam solerti studio Mediolanensis Ecclesia sacras vigilias ageret, accedat auctoritas ipsius sancti Ambrosij, qui in sermone de festo Pentecostes commendans exaltam vigiliarum observationem ait: *Iciunamus sabbato, vigilias celebravimus, orationibus pernoctantes insti
timus.* Hæc, inquam, Baronius in suis ad Martyrologium notis, vbi de vigilijs plura eruditæ interserit, ad quem lectorum remittimus.*

*S. Aug. lib. 9.
Confess. 7.*

*S. Amb. fr. in
Eflat. 109.*

3 Has igitur Christiani vigilias, psalmos, hymnosque decantando, celebrare in Martyrum quoque natalitijs ac funeribus latitiae gratia consueverant: vt satis aperte Tertullianus, & sanctus Cyprianus fidem sacre videntur; quippe cum pietatis studio addicti in unum conuenientes, defunctorum funera pio vigiliarum officio proficerentur; sacro quoque eodem ritu natalitos presertim Martyrum dies concelebrabant, quod & innumeris exemplis ex antiquitate petitis manifeste conuincitur: sed hic breuitatis gratia pauca tantummodo in medium proscrivimus.

*Vigiliæ in mar
tyrum fune
ribus peragi
foliæ.*

4 Vt autem ab ipsa Romanæ Ecclesiæ, quæ ceterarum iure merito principatum obtinet, & fidei caput est, probatissima consuetudine dicendi nobis exordium pateat, dignissimi quidem Martyris Laureti corpus post adeptam martyrij coronam, hac funebri pompa, hoc honore a Christianis depositum est, vt in eiusdem apud Surium actis, his plane verbis recensetur: *Itaque B. Iustinus presbyter, & Hippolytus plorantes, & mul
tum trifles tulerunt corpus eius, venientesq; in prædium vidua Cyriaca, via Tyburtina, cum sacrum corpus abluisserint, vsque in ve
speram illuc deposuerunt. Hora autem vesperina sepelierunt illud in crypta in eodem Cy
riacæ prædio in agro Verano, ieiunantesque celebrarunt vigilias noctis triduo cum multa Christianorum frequentia, &c.* Et quidem in Martyrologio Romano summis concelebrantur laudibus Martyres Proculus, Ephesus, & Apollonus; qui cum ad corpus sancti Valentini vigilias agerent, iussu Leontij Consularis comprehensi gladio cæsisunt. Vigiliarum enim cœsura apud Christianos usu recepta, eisdem ad optatam

*Tertull. de
Corona milie
s. Cypri. ep. 39.*

*In funere S.
Laurentij tri
bus noctibus
vigilia cele
brata.*

*Sur. tom. 4. 4.
Aug.*

*S. Proculus in
vigilijs com
prehensus
martyrio aff
citur.*

*Martyr. Rom.
1. Febr.*

mar-

Lib. I. Cap. XX.

101

In exequijs
Primi & Felici-
ani triginta
diesbus vigilia
cebrantur.

M. S. Codd.
Lxx. & S. Cac.

S. Felicitas ac
filiorum fune-
ra codem sta-
to curantur.

Truncum S.
Petri Alex. ea
dauergenibus
innixum ad
secundum fa-
deatum per-
manere.

Gedenk. Annal.
10-3-40-310.

Præclara pie-
tatis obsequia
a Christianis
illi praefixa.

1 Acta Petri
mari. Alex.

Pompa trium-
phali cunctis
ceram ob-
sequientibus
épuleta ma-
latur.

martyrij palnam viam fecit. Idem quoque beatissimis Christi Martyribus Primo, & Feliciano a Christianis exhibutum est, qui nobile sub Diocletiano Imperatore martyrum consummatum: Sacra enim horum corpora cum per honorifice iuxta arenarium Christiani posuissent, ut eorumdem exhibent acta, in hymnis, & psalmis per dies triginta, ac noctes perdurarunt. Quibus verbis consuetus vigiliarum usus luce clarius prænotari videretur.

5 Eodem sacro cultu ac pietatis obsequio delata suere corpora sanctorum Felicitatis, & filiorum martyrum; de quibus in M. S. Cod. Later. & S. Cæcilie isthuc: Deinde collecta Christianorum phalanx per opacæ noctis venere ad locum, quo sancti martyres, sanctorumque pignorum corpora inuenta iacebant; tacite Domino psalmodia concinantes, ex humo sanctorum membra levauerunt, imponentesque feretrum, silenti cursu reliquias callem repudauerunt. Postquam vero ad locum venere, ubi terrore fugato, illis dignas exequias celebrare possent, misericordis aromatibus beatorum corpora condierunt, pretiosissimis tegminibus inuolentes, in psalmis & hymnis palam Dominogradias referentes, honorifice humauerunt.

6 Et demum, exæteris interim omisis, de funere ac sepultura Petri martyris Alexandrini, qui Maximino iterum persecutionem contra Christi Ecclesiam excitante, anno Christi trecentesimo decimo, nobili martyrio coronatus est: hæc in eius apud Anastasiū actis a Baronio relatiss: Sed mirum dictu, abscessò capite in terram delapsa, reliqua pars corporis innixa genibus erecta, firma immobilitate permanxit, donec rem gestam tandem, qui in carcere agebant excubias, Christiani audientes, accurrerent, qui & sacro pignori circumfusi, prehensare sacrum caput, & veneranda martyris membra amplecti, exosculari, colligere guttas sanguinis, aliaque digno tanto martyri exhibentes pietatis ostendit, de tumulando corpore honorificentissimo funere consilia inierunt. Et hæc paulo inferius: Sicque induitum sanctum Episcopum vestibus sacerdotialibus albi coloris, colobio, & omophorio, nasiculae impositum, venerum versus locum, ubi erat martyrum Cœmeterium, confluentibus vndeque Christianis, sat agentibusque singulis supra prima pietatis officia cumulate persolnere. Eundem sic induitum sacerdotialibus vestibus,

perinde ac viuentem in sede sancti Marci collocant, indeque sublatum bumeris venerandum corpus gestantes, triumphali pompa procedunt, habentes in manu viætrices palmas, ardentesque cereos, thribulaque odoribus incensi sumantia, faciisque victoriae hymnos concinentes, ad locum peruenient, ubi Cœmeterium à se constructum erat; ibique eum ex more delibutum vnguentis sepulturæ mandarunt, &c.

7 Qui plane antiquus Ecclesiæ mos, saecularum martyrum, aliorumque virorum sanctitate præstantium funera vigilijs prosequendi, eorumdemque digno pietatis obsequio memoriam recolendi, multis quidem, vt iam enarratum est, sacerorum actuum monumentis commendatur; sed id præcipue ex his, quæ de Medando Nouiomensi Episcopo a Fortunato descripta sunt, comprobari videtur. ait enim: Corpore sancto compo-

sto, & dclato ad Ecclesiam, nocte illa exequiam cum multa deuotione celebrauerunt vigiliam: mane vero saælo, cum Episcopi, quibus intercessione contigerat, suum defunctione celebrassent officium; peruentum est tandem ad sepulturam; Episcopi cum Abbatibus, peractis prius que Dei erant, sanctissimum illud corpus terre decentissime commendavit. Idem prorsus de B. Gallo Episcopo a Gregorio Turonensi exponitur: Delatus in Ecclesiam, donec comprouinciales ad eum sepe- hendum conuenirent. Iacuit ibi per triduum, assidue instante psallentis cum magna frequen- tia populi. Vides igitur vigilias in beati ciuidem viri funere a populo solenni- ri tu celebrazas.

8 His itidem consonant, quæ Gregorius Nyssenus in sanctissimæ Macrinae fux sororis obitu contigisse narrat: ait enim, antequam sepulchro inferretur eius eadauer, per totam noctem a cunctis productam fuisse psalmodiam: Fa- clum est, inquit, vt virginum cantu lamentationibus commixto resonaret locus. Et infra subdit, perfectum esse nocturnam pernigilationem canendis psalmis, vt in Martyrum celebritate. Hæc Gregorius dum sacerdum vigiliarum obsequium, quod martyribus impendi consuevit, commemorat. Idem certe præstitum fuisse videre est in Paehomij abbatis Sabennensis funere, qui Ægyptum, ac Thebaide Constan- tini Augusti temporibus præclara vita sanctimonia illustravit: vt in eiusdem

Constitut in
exequijs vigili-
iarum apud
Christianos
mos.

Sur. 5. Jun.

In funere S.
Medandi vigili
a exequijs
paragitur.

Exequijs R.
Galli per tri-
diuum populo
in psalmis per
nocturne cele-
brantur.

Macrine Ny-
ssen funus nu-
cturno perut-
glio, hymnis
que celebra-
tur.

Apud Sur. die
20. Aug.

S. Pachomij
discipuli tota
nocte psalmis
te keplivit.

In via Pater-
bb. 1.

enim

Roma Subterranea

cum actis habetur: *Eo defuncto, eius venerabile corpusculum discipuli eius, sicut decubat pro more curavtes, totam noctem super illum duxere per vigilem, psalmos, hymnos que carentes: sequenti vero die sepelierunt eum.*

9 Pio quoque vigiliarum officio B.

B. Fulgentij
funus codem
vigiliarum of-
ficio peragi-
tur.

Ser. 1. Iun.

Fulgentij Episcopi funus peractum est, ut enim eiusdem discipulis in eius actis accurate describit: *Ipsomet die obitus, sanctum eius corpus sepeliri minime potuit, sed in oratorio monasterij tota nocte illa in psalmis, hymnis, & cantis spiritualibus vigilare monachos sunt & clericos invitauit.*

In exequijs
Paulæ Rom.,
psalmi tristrio
sermone per
hebdomadæ
cantati.

*Hier. ep. 47. in
Ep. ap. Pauli.*

Quo item celebri honoris cultu funebria Paulæ Romanæ matronæ sanctissimæ apud Bethleem desunta persoluta fuisset constat, ubi per tres dies iugiter saeros Deo hymnos ac psalmos decantatos fuisse Hieronymus scribit. Sed ipsum inter-

im hæc enarrantem audiamus: *Translata Episcoporum manibus in media Ecclesia spelunca Salvatoris est posita. Et infra: Hebreo, Graco, & Latino sermone psalmi in ordine personabant, non solum triduo, donec subter Ecclesiam, & iuxta specum Domini conderetur, sed per omnem hebdomadam, &c. Ex quibus totos tres dies psalmis Deo iugiter canendis consumptos fuisse affirmat, haud tamen eredere par est, vigilias, vt mos tune erat, in celebri scemina dignissimæ sunere suisse a fidelibus prætermissas.*

*Omnis SS.
Partes Ecclæ-
stasticæ vigi-
liae approbat.*

Vigiliantius
hæresiarcha
cas non nisi
semel in anno
peragendas
esse delirat.

*Pater. 10.5. an.
406. n. 48.*

Idque futili
honestatis
prætextu.

Hieronymus
illum arguit
ac eius ratio-
nes diligit.

10 Porro haud sanctorum quispiam saeras vigilias, vt nonnulli perperam affimarunt, nisi vñus ille noctifer Vigilantius inter hæreticos perditissimus impugnare palam ausus est. Non itaque Ambrosius, non Augustinus, nec quivis alius orthodoxorum his temporibus vigilias nocturnas ecclesiasticæ abrogavit, vel minuit: sed impurissimus ille hæreticus Vigilantius, vigilias sui nominis hostis impugnauit, atque cum in modum minuere conatus est, vt non nisi semel in anno, in Paschali solemnitate peragendas esse altius delirando iactaret: reliquas vero omnes, publicæ honestatis obtentu, ne tenebrarum oceationem caputribus, via ad delinquendum aperiri videretur, abolendas esse contenderet. In quem ita inuictus Hieronymus: *Error autem, & culpa iuuenum, vilissima rumque mulierum, qui per noctem sepius deprehenditur, non est religiosis hominibus im-*

putandus: quia & in vigilijs pasche tale quid fieri plerumque conuincitur, & tamen paucorum culpa non praeditudin religioni, qui & absque vigilijs possunt errare, vel in suis, vel in alienis domibus. Apostolorum fidem Iudee proditio non destruxit. Quibus verbis

impij hominis petulantiam egregie sug-
gillat. Sed perfidus idem Vigilantius non solum reuelos piarum vigiliarum ritus, atque vsum maxime detestabatur, verum etiam luminaria beatis martyribus accendi, iniquo prorsus animo screbat; quippe quæ detestandum idolatriæ errorem sapere ac superfitionem redolere affirmaret: impurissimus enim homo ab immundo spiritu in suorum actus hac ratione martyrum splendorem obnubere, ac de medio gloriam tollere, debitum eis venerationis cultum denegando, conabatur. Contra, quem aeriter deinde idem insurrexit Hieronymus, ista verborum in eundem iacula contorquens: *In tumulis sanctorum, inquit, cereos clara luce non accendimus, sicut frustra calumniari, sed vt noctis tenebras hoc solatio temperemus, & vigilamus ad lucum, ne cacci tecum dormiamus in tenebris.* Alludens nimurum ad laudabilem Christianarum vigiliarum vsum, quæ in martyrum honorem passum celebrabantur.

11 Si vero Augustinus, & alij quandoque ciuiodi lucernas damnant, atque reprehendunt; id proculdubio intelligendum est de his præcipue, qui id superstitione ac gentilium more ad martyrum sepulchra peragebant: ipsi enim arbitrabantur huiuscmodi luminibus iplosmet martyres densas inter tenebras illustrari. Quia potissimum de causa Elibertina quoque Synodus prohibuit, ne cereri accenderentur, ritu videlicet ac more gentilium, qui putabant desuntorum corpora aliquid leuamenti ex impertita luce sentire, & ipsis in tenebris ac sepulchrals conclusa illuminari. Hieronymus vero haud morem eorum improbat, qui ad sepulchra martyrum luminaria religionis gratia accendeant, sed significare tantummodo voluisse vi-
sus est, hanc vtique consuetudinem tunc improbandum fore, si eo animi consilio accendantur, quod quis perperam martyrum spiritus illuminari existimat; quippe id faciens, zelum quidem, at non

*Idem Vigili-
arius lumina
martyribus
accendi ini-
que patitur.*

*Hieronymus
plum luminis
vsum contra
illum euerit.*

*Hieron. contra
Vigilantium -*

*Quis ac qualis
lucernarum
modus à san-
ctis Patribus
reprobatus?*

*Azor. infit.
moral. t. 1. l. 9.
4-3.*

*Eroneus no-
nullorum mos
accendi lu-
mina ad sep-
ulchra, si que
titus.*

non secundum scientiam habere cōprobatur, cū beatissimi Christi martyres haud solis, aut lucernarum lūntine indigeant. Verum in sacris martyrum Cœmeterijs, quo Christiani ad celebrandas de more vigilias coire iugiter consueverant, frequens admodum olim lampadum, ac lucernarum vsus viguit, vt infra dicemus, ad noctis nimirum tenebras, quibus præpedicabantur, effugandas.

12 Neque vero omnino negandum est, Gentiles quoque ad suorum sepulchra, quippe qui eisdem defunctorum umbras sub tetra noctis caligine illuminari, ijsque tanquam opportuno leuamento indigere crederent, lucernas ac faces non solum in inscripsi, & parentalibus accendere, verum etiam lumen iugiter in eisdem souere solitos fuisse, nimirum præter lucernas illas, quas intra monumenta vnā cum corporibus sepulchro includere mos erat: in quibus suis enim sepulchrīs, quæ interdum aperiri contigit, lucernas eiuscmodi repertas fuisse experimento satis claro comprobatum est. Haud tamen laudatissimus iste mos submouendus a Christianis videbatur, luminaria scilicet honoris gratia, martyrum sepulchrīs accendendi, eo quod gentiles pariter, eti varijs superstitiōnū laqueis irretiti, id peragebant. Christiani enim vcræ, illibataque fiduci lumen imbuti, in Dei honorem, & in ipsius fidei obsequium, ac testimonium, qua desuncti, dum adhuc inter viuos degarent, maxime præsulscerent, & qua contra tartarea legions valide obmuniti religiose deceaserant, necnon ad immortalis spem vitæ mortalium animis ingrendani, sounclamque iugiter, lumina ria potissimum adhibebant. Quo plane argumento Hieronymus (quem supra citauimus) in Vigilantium, aut in Dormitantium potius, vt alio eundem nomine compellat, suo acriter stylo inuchitur:

Quicumque, ait, accendunt cereos, secundum fidem suam habent mercedem, dicente Apostolo: Vt nus quisque in suo sensu abundet. Idololatrias appellas huiusmodi homines? non diffueror, omnes nos, qui in Christo credimus, de idololatriæ errore venisse: non enim nascimur, sed renascimur Christiani: & quia quondam colebamus idola, nunc Deum cole re non debemus, ne simili eum videamus cum idolis honore venerari? Illud siebat idolis, &

idcirco detestandum est, hoc fit Martyribus, & idcirco recipiendum est. Hucusque Hieronymus validissimis perfidiam, insanumque hæretici hominis petulantiam, verborum iaculis acute configens, & sanctorum martyrum cultum, vti in Ecclesia huicisque illibatus perseuerat, cereis, ac lampadibus ad extinguidam idololatriam incensis velut claris patentibusque trophæis illustrans, atque stabiliens.

13 Quoniam vero Christiani, cum ad celebrandas, vt iam vidimus, Martyrum vigilias de more conuenirent, sedulam psalmodiæ operam dare conlauerant; hic primum nosse operæ pretium nobis est, qui potissimum sucriunt hi psalmi, atque hymni, quos in consuetis sanctorū perugilijs, atq; exequijs plebs Christiana hilari, ac festiuā modulatio ne depromeret: quod sane Prudentius aperte docet in hymno, quæ ipse concinne, ac crudite in Romanī Martyris laude in suo Peristephano scripsit: vbi Martyris eiusdem matrem canentem inducit psalmum 115. cui initium est: *Crediti, &c. tunc potissimum temporis, cum filio, quem vnicē ipsa diligebat, caput carnifex obtruncaret: hæc vero sunt ipsius Prudentij carmina:*

*Deinde dum ferit cerviculum
Percussor ene, docta mulier psallere
Hymnum canebat carminis Dauði dici,
Pretiosa sancti mors ab aſpedi Dei.*

Quid plura hic nobis repetere opus est? Nonne D. Augustinus Mōnicæ sanctissimæ matris suæ funus spectandum ob oculos exhibens, se vna eum, alijs sacros decantasse psalmos satetur, & præcipue psalmum centesimum: *Psalterium, inquit, arripuit Euodius, & cantare capit psalmum, cui respondebamus omnis domus: Misericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine.* Verum apud rci historicæ, & sacra præsertim, peritos notum perulgatumq; est, quod in præclarissimi Sabæ apud Surium gestis legitur, auditos nimirum fuisse angelos in obitu Anthymi solitarij cuiusdam senis, versiculum illum ex psalmo 41. canentes: *Transibo in locum tabernaculi admirabilis yisque ad dominum Dei, & in voce exultationis, & confessionis sonus eorum, qui festum celebrant.*

14 Porro in percutustis sacerorum Ritu-

Quoniam psalmi perugilijs martyrum cantantur.

Mater Romæ in eius martyris praefixa cantat psalmum 115.

Prudentius in Peristephano in laudem S. Rom. martyris.

S. Augustinus in funere Mōnicæ nisi cantat psalm. 100.

*August. 10.9.
Confess. 12.*

Sur. 6.5. Dec.

Angeli in obitu Anthymi cantant versiculum psalmi

Superfluo gentium lucernas ardentes cum corporibus sepelientium.

*Quid L. 2. foli. 98.
Suet. in Odo. 2. 98.
Herod. 1.2. c. 230. L. Men. 44. de Mem. tellam.*

Dio. lib. 67. in coniugi Larv. Demit. Petr. in Sac. Gruib. lib. 2. cap. 32. Læfæz de rep. Rom. lib. 3. c. 38.

Rite ac sapienter nunc Christiani peragunt ea, que alias ethnici suile facabant.

S. Hieronym. contra Vigilijs.

Nullus idem ritus alpernatus, quod gentiles eodem tempore usi sunt.

*Antiqui ritus
Codices psalmos in vigilijs
canendo pre-
scribunt.*

*Greg. in libro
Sacramentorum.*

*Suum Pontifices vigilijs
nocturnis fre-
quentes inter-
unt.*

*Pudentis Se-
natoris ex-
quisitus Pôr-
tice intereat.*

*In A.B.S. Pe-
tr. & Pud. opus
Mombrit. &c. &
M.S. Codicibus
& Vall.*

*In Timothei
martyris fun-
erale. Melchiae
Papa in laudi-
bus Dei per-
notata.*

*M.S. Codicibus
& Vall.*

*Syphoriani,
Olympij
funerale S.
Stephanus Pa-
pa interuenit.*

*M.S. Cod.
Vat. & Vall.*

Ritualium paginis præcipui quidam inscribuntur psalmi, & orationes, quæ in eiusmodi vigilijs a Christiano populo deuote præcinebantur; & ipsæmet apud D. Gregorium in libro Sacramentorum recensentur, vbi eas lector, qui sacræ antiquitatی vacat, si libuerit, recognoscere potest. Illud autem reticere haud possumus, quod Romanorum Pontificum, & vniuersalium Ecclesiæ Pastorum, quippe qui semper forma facti sunt virtutum gregi, insignem eorumdem pietatem redolet, ac singularem eisdem apud populos cultum obseruantia conciliat. Sanctissimi enim Pontifices ad has vigilias, quæ noctu a fidelibus celebrabantur, cæteris omnibus, quæ tunc agenda occurrerent, ex condicō posthabitis, frequentissime conueniebant. Etenim in conscriptis perspicuarum virginum, & martyrum Praxedis, & Pudentianæ, quæ apud Mombrition habentur, actis, & in M.S. Codicibus Vatic. & Vallic. Pium Pontificem sanctissimum vna cum fidelibus quamplurimis, Pudentis Senatoris dignissimi, optimeq; de tota Dei Ecclesia meriti venerando funeri interfuisse his verbis legimus: *In confessione sanctorum emisit spiritum Pudens. Quod audientes Chri- stiani, vna cum sancto Tio Episcopo vndique confluxerunt, & exequias iuxta traditionem ecclesiasticam in hymnis, & canticis celebra- tes, dicatis Deo virginibus asliterunt, &c.*

15 Beatus item Melchiarus Pontifex, dum Romanam regret Ecclesiam, solemnibus Timothei martyris exequijs vna cum Siluestro, tunc presbytero, interfuit, qui postea ad Apostolatus apicem euectus est: quod in M. S. Cod. Vallicell, hunc in modum exprimitur: *Quem (Timotheum nempe) sanctius Silue- ster caute, & diligenter colligens, ad suum hospitium attulit: ibique sanctum Melchiadem Episcopum vocans, & cum eo per totam noctem in Dei laudibus permanens, eius martyrium dedicauit, &c.* Demum Stephanus eximiaæ sanctitatis Pontifex, dum Symphoriani, & Olympij condigno a Christianis honore funeralia peragre- cebantur, vna cum clericis interfuisse, ex M.S. Codicibus Vatic. & Vallic. describitur, vbi hæc, quæ sequuntur: *Eadem namque nocte adueniens sanctius Stephanus Papa cum clericis, & religiosis viris, hymnis ex more redditis, corpora abstulerunt. Obserua-*

ne interim digna sunt verba illa, *Ex more, & illa itidem, quæ supra attulimus, dum de præclaris Pudentis senatoris ex equijs ageremus, Iuxta traditionem ecclæ- siasticam;* hæc quippe verba, et si paucis syllabis content, graui tamen sententia- rum pondere obsfirmata, perantiquum hunc vsu receptum ab Ecclesia morem satis cuiusdenter legentibus digito quo- dammmodo præmonstrant, cundemque laudabilem ritum, qui defunctis impen- di confuevit, abunde, ut manifestum sit contemplantibus, protestantur. Sed de his haecenus.

CAP. XXI.

Alij exponuntur ritus, qui-
bus Christianorum ca-
dauera curaban-
tur.

ITVS, qui curandis de-
functorū corporibus
ab antiquissimis præ-
fertim temporibus in-
vs apud Iudæos erat,
a studioso antiquita-
tum indagatore Baronio in suis Annali-
bus, his plane verbis recensentur: *Ad-
dimus, quæ Rabbi Iacob memoria p. odidit ex
Rabbi Moysi Ægyptio, mirarum viros viro-
rum, & feminas feminarum curare consue-
uisse cadavera, in hunc scilicet modum: Ocu-
los in primis, & ora claudere defuncto, ac
stringere fascia, tondere capillos, corpus lau-
re, unguentis ungere, hisque delibutum cada-
uer obuolere linteis, sicque curatum ponere
in sepulchro. Quæ sere omnia diligentis
studio, atque obsecratione præstata suis-
se in condendis defunctorum cadaveribus,
martyrum præcipue, & ipsiusfunctis
Christi Domini, qui martyrum omnium
caput & corona est, mox palam demon-
strabitur.*

2 Verum antequam ulterius pro-
grediatur oratio, ne quis sorte dubitan-
di scrupulus ad ea, quæ mox dicturi su-
mus, legenti obrepere queat, non inus
inficias, eiusmodi pietatis obsequia, quæ
defunctis ex more persoluebantur, &
suprema item amoris ac benevolentiae,

*Bsp. 16. 1. 45.
34. n. 135.*

*Funeri apud
Hebreos cu-
randorum ri-
tus.*

*Hic in funero
Christi, ac
martyrum fe-
re securati.*

*Ab Hebrzis,
& gentilibus
ritusfuneribus
Christiani
quadridentus
mutariuntur.*

ne dicam humanitatis officia , que lectori ob oculos subijcentur, hæc, inquā, Christianos cum gentilibus Græcis pariter, ac Latinis, tum etiam cum ipsissimis Hebreis habuisse communia , & singula ab ijsdem mutuatos quodammodo suisse. Haud tamen hæc omnia temere a viris singulari sapientia excultis præstata suis se quis dixcrit , cum & multis quidem de causis ipsi ad id studiose promouerentur , & munera alioquin , quæ serio obibant , peragebantque, veluti rerum altissimarum sacramenta, humanæ plurimum rationi consentanea essent . Nam vt silentio prætreamus insitum vnicuique a natura propensionis humanitatis sensum, affectumque haud modicium erga corpus, quod nobile ipsius animæ domicilium est , admirandumque superni artificis opus; quam quidem naturæ propensionem velut quid gentibus, quantumvis barbaris, animo ingenitam fateri omnes vna voc compellimur: ne sacrorum item oraculorum testimonia, quibus res palam conficitur, in medium proseranus , & ne insuper piissimorum hominum exempla facris obsignata paginis singillatim hic deseribamus , corum, inquam , qui excipiendis hominum caderibus obsequenter manum , operamque iugiter impendere non destiterunt .

3 Sane haud vllatenus improbanda, immo summis extollenda laudibus se nobis primo loco ostert Apostolicorum viorum *συναζεύσεις*, qui instituta quæque ad pietatem spectantia , neenon ritus , qui ex sacris plerumq; fontibus ad gentes usque profanas fluxere, tanquam aurum a luto secernentes, rationibusque in medium adductis, cuncta sapienter , ac congrue ad primævam originem, ac recoleendum piæ obseruantæ nitorem, reuocarunt : quippe qui omnibus omnia facili, ut omnes Christo, vt Apostolus ait, lucifacerent, ex Hebreorum, gentiliumq; promptuarijs, quæ ad ritus pertinent , quamplura sibi retinenda, seruandaque excerpere: quædam vero nonabroganda, sed ijsdem ad tempus permittenda, visa sunt , ne uno eodemque temporis momento cuncta simul dimouendo, ipsum quodammodo terrarum orbem vna suis cum legibus, moribus, ac ritibus radieitus euellere viderentur . Sub ipsa, quippe exorientis Ecclesiæ primordia,

hi, qui exabortiuo gentilium semine ad amplectendam Christi fidem conuolabant, non secus ac plantæ, quæ ex inculto gentilitatis agro, vel certe è loco , vt ita dixerim, siluestris, dumisque obsito , ac sperandorum fructuum experite, infertilem, excultumque Ecclesiæ sinum transserebantur, succum quemdam omnino insulsum, & qui palato haud arrideret, ex ipsa nativæ soli, quam imberbant , qualitate , primæuo tanquam ex fonte traductum altius retinebant .

4 Quamobrem beatissimi Apostoli, ac Maximi subinde Pontifices, qui Ecclesiæ recte, sapienterque administrandam acceperant, quamplura, quæ illibatae Christianorum fidei haudquaquam repugnarent, diuino plane numine annuente, prima quidem facit dissimulanda duxere; optimum videlicet rati viri diuina magis quam humana prædicti sapientia temporis potissimum descendunt tunc esse, cum vel fides inter ipsa lacrimantis Ecclesiæ cunabula verfaretur: suadent quippe sibi haud vllā aduersus gentilios ritus vim, vt potc qui mordicus a fidelibus retinabantur, adhibendam esse, neque vllatenus enitendum, vt quid quid profanos saperet mores , omnino tolleretur ; quinimmo quammaxima vtendum lenitate, sacrarumque legum ex parte intermitendum imperium arbitrabantur, quo usque homines a se ipsis admoniti vltro, libenterque, ac omnem veritatem a Spiritu sancto suggerente edocti, suauissimo Christiugo colla submitterent, & hi præcipue, qui recenter ad Petram, & ad finum Ecclesiæ ex gentilitate veniebant .

5 Quod sane magnus ille Romanos inter Pontifices Gregorius luculenter edocuit in ea , quam ad Mellitum scripsit, epistola, vbi de Anglis ad Christi fidem ex gentilitate traductis sermonem habens ; pro quibus vir ille una cum Augustino strenue elaborabat, hæc ad nostri instituti propositum sapienter subinsert : Nam duris munitibus finul omnia absindere, impossibile esse non dubium est: quia is qui locum summum ascendere nititur, necesse est, vt gradibus, vel passibus, non autem saltibus elevetur . Sic Israëlico populo in Egypto Dominus se quidem intulit ; sed tamen eis sacrificiorum usus ,

Multi in primitu Ecclesiæ ex genibus conuergentibus sem perredolent.

Irradicatos eorum ritus, ac mores haud violenterneuel lentes esse, Ecclesia arbitratur.

Gregorius Magnus An- glos recens cœuerios suos mores suauiter dedecet.

D. Greg. ep. 7. 2
ib. 2.

Sacrificia id est ab Israëlico populo exhibita feri sibi Dominus præcepit.

quos diabolo solebant exhibere, in cultu proprio reseruauit, ut eis in sacrificio suo animali immolare præcipere, &c.

D. 7. lib. 1. 2. q.
103 ar. 3. in
corpo.

6 Quam item rationem validi instar ad propugnandum argumenti ipse met D. Thomas insinuare videtur, eum de legis Moysaica sacrificijs sermonem instituens, idco potissimum ait exhibi tum suisse a Deo præceptum, vel haec sibi offerrentur, quod huiusmodi videlicet homines a sacrificijs idolorum retrahebantur; unde etiam præcepta, inquit, de sacrificijs non fuerunt data populo Iudæorum, nisi postquam declinauit ad idololatriam, adorando ritu'um conflatilē: quasi huiusmodi sacrificia sunt instituta, ut populus ad sacrificandū promptus, huiusmodi sacrificia magis Deo, quam idolis offerret: unde dicitur Ieremias 7. Non sum locutus cū m patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustum, & victimarum. haec concinante ad rem præsentem S. Thomas edisserit. Cum igitur sacrificiorum vsum Iudæis olim Deus permiserit, vt eosdem ab idololatria compesceret, in quam proelues erant; Christianis quoque nonnulla ex gentilijs ritibus assumenda permettere Ecclesie vsum est, vt eadem deinde in Christiana fidei obsequium religioso donata cultu transcurrerent.

Quando &
quare Deus si
ratiōne p̄m
cepta de faci
ficijs dederit.

Ecclesiæ ex-
empli diuino nō-
nullos genti-
lium ritus fi-
delibus per-
mittit.

7 Quæ potissima extitit causa, cur idem D. Gregorius Pontifex, sub ipsa Anglicanæ fiduci primordia, a profanorum templorum demolitione, vt Regi paulo ante iniunxerat, abstinentium, reuocandumque edixerit; quippe qui, vt Baronius ait, regem ipsorum Anglorum nuper ad Christum conuersum epist. 60. lib. 9. indīl. 4. monuit, vt idolorum temp̄a cuerteret. Inde autem considerans infirmitatis adiuc in fide concedendum aliquid, scribens ad Mellitum Episc. quem supra citamus epist. 71. lib. 9. indīl. 4. præcepit, ne idolorum temp̄a destruerentur, sed iuxtaritum sibi præscriptum expiarentur primum, inde que sanctorum illatis reliquijs sanctificarentur: quod es posterius deducim⁹ est in exemplum. Si enim optassent Christiani idolorum temp̄a in Ecclesiæ vsum conuertere, nullatenus mirifica illa templi Serapidis Alexandriae, Marnæ Gaze, Louis Apameæ, Cælophilis Carthaginis, & alia innumerabilia, quæ ob ingentem struituram visa sunt miracula mundi, solo æquaſſent. hæc Baronius.

D. Gregorius
Magnus Idolo-
rum temp̄a
in vsum Ecclæ-
siæ conuer-
tunt.

Celeberrima
Idolorum tē-
pla Christiana
ritus zelus
præter scien-
tiam evertit.

8 Id plane disertis verbis p̄zx extre-
ris docuit S. Leo Papa, qui apud Catho-
licam Ecclesiam quamplura, quæ tum
ex gentilium, tum ex Hebræorum son-
tibus excerpta sunt, haud temere reti-
neri, sed diligenter eustodiri pronunciat:
Leop. 7. de-
cetatio septimi
manſi.

Quippe Christus Dominus ita veteris, vt ipse ait, Testamenti decreta distinxit, vt quedam ex eis, sicut crant condita, Euangelicæ erudi-
tioni profutura decerpere, & que dudum fuerant consuetudinis Iudaicæ, fierent obser-
vantie Christianæ: quanuit enim varietates hostiarum, differentia baptismatum, & otia fabbatorum cum ipsis carnis circummissione ce-
sauerint: manent tamen ex ipsis volumini-
bus etiam apud nos plurima precepta morali. hæc S. Leo, cui & S. Augustinus co-
haerenter locutus suis videtur, dum
quamplura ad Christianos itidem ē gen-
tilium manibus emanasse affirmat, quæ tamen haud ipsis reiyeienda, atque im-
ploranda fidelibus, sed libenti animo amplectenda sint: Immo vero, inquit ipse, quisquis bonus, verusque Christianus est,
Domini sui esse intelligit, vbi cumque inueni-
re veritatem, quam confitens & agnoscens,
etiam in litteris sacris superstitione figmenta
repudiet, doleatque homines, atque caueat,
qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glo-
rificauerunt.

9 Sed nec contentus Augustinus
hæc enarrasse, Hebræorum exemplo,
qui licet Ægyptiorum auersarentur ido-
la, eorumdem tamen thesauros ex Ægypto
profecturi secum detulere: parique
ratione quosdam sibi ritus ad pium
vindicasse vsum Dei Ecclesiam sanctissi-
mus doctor affirmat: Sicut enim Ægyptij,
inquit Augustinus, non solum idola habebant,
& onera grana, quæ populus Israël detestare-
tur & fugeret, sed etiam raja, atque orna-
menta de auro & argento, & vestem, quæ il-
le populus exiens de Ægypto sibi portius, tan-
quam ad vsum meliorem clanculo vindicavit,
non auctoritate propria, sed ex precepto Dei, ipsis
Ægyptijs nescienter accommodantibus ea, quibus
non bene utabantur: Sic doctrina om-
nes gentilium, non solun simulata, & super-
stitione figmenta, graueisque sarcinas superua-
canei laboris habent, quæ vniquisque nostrum
duce Christo de societate gentilium exiens de-
bet abominari, atque devitare, sed etiam libe-
rales disciplinas vñi veritatis aptiores, &
quedam morum precepta utilissima conti-
nent; deque ipso uno Deo colendo uomulla
vera

Multa ab He-
breis, ac Ech-
enies vñspata
Christiani re-
tinent.

Leop. 7. de-
cetatio septimi
manſi.

Aug. lib. de-
d. à. Chrītianā
na lib. 2. c. 18.

Veritas, si quæ
apud ethnicos
reperiatur, fe-
merit, reie-
ctus, amplecte-
da est.

Aug. lib. cit de
d. à. Chrītianā

Oiquid bo-
ni habent
ethnici, ab il-
lis Hebreis
exemplo the-
sauros repa-
rantes idola
asportantum
accipiente et.

Aug. de docto-
re Chrītianā l.
c. 18.

*Idem August.
loc. cit.*

vera inueniuntur apud eos, quod eorum tanquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis diuinæ prouidentia, que ubique infusa est, eruerunt. Et infra hæc subdit, quibus tanquam conspicuis sacram monumentis antiquitatem confirmat: *Vestem quoque illorum, id est, lominum quidem instituta, sed tamen accommodata huma i.e. societati, quain hæc vita carere non possumus, accipere atque habere licuerit, in usum conuentu Christianum.*

Non omnes gentilium ritus reprobantur.

10 Vides igitur, amice lector, quomodo antiqui ritus, quantumvis a gentilitate proueniant, minime tamen a Christianis sint reprehendi, immo potius salubriori consilio in religiosis formam offeruant & transferendi. Congruè igitur Ecclesia Dei a Spiritu sancto edocita, quedam ex ipsis gentilium riulis in religionis Christianæ usum pie deriuata feligere ac retinere valuit. Retinendæ autem præ omnibus sacra illæ obseruationes fuere, quæ a perantiquo gentilium cultu nostras ad maius quodammodo peruererunt; nec quidquam ex his, aut nimia scrupulositate discutiendum, aut religionis obtentu innovandum est: nam ut optimè Basilius assertit: *Si quis confuetudines, & instituta ecclesiastica, que traditione accepimus, concut rejicere, totam fidei prædicationem ad nudum nomen contrahet.*

Ritus gentilium fidei nos aduerstantur. Apostoli ac Parcer adimplerentur.

11 Hinc igitur iure merito factum est, ut plerique superstitionis gentilitiaz ritus, vti iam diximus, qui tamen orthodoxæ religioni, illibatoque fidei candori nullatenus repugnarent, ab Apostolis primum, atque a venerandis subinde Ecclesiæ patribus recepti fuerint, quò in laudabiles ac pios usus magno Christianæ religionis incremento cosdem salubriter deriuarent. Quibus profecto ritibus altissima quæq; mysteria, profanis quibusvis erroribus penitus aduersantia, prænunciabantur.

Mos claudens oculos, de-

12 Nos igitur ritus hic singillatim exponere aggrediamur: & primo quidem antiquissimum præ cæteris ritum illum, & quasque apud gentes inuiolabilis consuetudine usurpatum, commendatumque præmittamus, quo nimur oculos defunctis claudere mos est: & hoc quidem in componendis charissimorum corporibus a Christianis seruatum suisce,

præ cæteris doceat Dionys. Alexandr. epistola ad fratres, quam ex versione Ruffini Eusebius recitat; vbi de Alexandrinorum luc, ac de fidelium pictate in humandis decadentium corporibus verba faciens, ait: *Quin etiam Sanctorum corpora manibus eritis, super suæ excipere, gremio suo reponere, oculos, ora obturare, gestare humeris, cadavera de center ornare, illis adhæscere, amice complexi, lauare accuate, & hinc funebri inuoluere uontratuati sunt. Hæc Dionysius in Christianorum laudem, qui tam impense defunctorum obsequio deferuebant: cui optime item consonat D. Chrysostomus, dum eadem Christianæ pietatis officia recensens, isthac sabtexit: Exinde cum reddiderit puer animam, quemadmodum desiderant, iubent parentes officia adhibere, manus componunt, oculos claudunt, caput direcè statuunt, pedes reducunt, lauant, sepulchro condigno dignis funeribus condunt, &c.*

*Dionys. Alex.
apud Euseb.*

7. c. 17.

13 Certe oculos ipsis morientibus, proximiorum adstantium manu claudi olim consueisse Scriptorum auctoritate comprobatur: vrpote quibus haud amplius oculorum lumina ad reshuius seculi delibandas, neque ad commodum ipsis corporis usum pariter & oblectamentum opus erat. Nec quidem va- cua mysterio, nam ut passim loquuntur patres, hoc placit symbolo mystice præsignari videbatur, mortem nil aliud nisi somnum, vel somno imaginem quam simillimam esse. Nisi quis rem ad sua principia deducens, præstitum id potius asserat, quia natura ipsa rerum omnium magistra, quæ moribus humanis legens præscribit, cæmoniale hunc ritum, adstantium manibus iniungendo dictabat: oculos enim vnicuique post decesum antequa claudebant, ad recte videbilem ipsumsum defundi corpus sub omnium oculis in feretro componendum, propulsandumque horrorem illum, qui ex apertis, patentibusque mortuorum oculis, quibus omnis cum vita ac lumine decor extinctus est, exemplo adstantium animis resundit.

*Cur oculi
mortuorum pro
ximioribus
claudebentur?*

*Plin. libat. c.
37.*

14 Apud gentiles autem, & Romanos præscripti, etiæ defunctorum oculi obductis palpebris obnubebantur, cum tamen post mortem, quod tunc in more positum erat, comburendi ad pyram

*Apud Roma-
nos iij. qui clau-
ferant oculos
defuncti, cos-
dem in pyra
recludebant.*

componerentur, ijdem eorum manu, qui antea clausrant, Cælum vcrfus recludebantur, vtputa cælestium orbium regionem aspecturi, domicilium, natuamque animarum sedem, ad quam recto tramine dirigenterunt. Quod ipsamc natura vltro suggerere, ac præmonere videtur: singulis enim mortalium tacito, occulatoque eiusdem magisterio institutum est, vt ipsi morientes, vel morti iam proximi, eo se corporis situ componant, & terræ, quam deserunt, aspectum dñeignantes, meliore rerum futurarum præfigo oculos in Cælum attollant. Cunctarum quippe gentium conspiratione ad hanc usque diem usus merito obscrudans inuauit, vt nationes quæque mortuos vultu in Cælum supino, orientalem ad plagam spectante sepeliant; ad quoquo modo protestandum, licet, quod agunt, ignorant, patentissimum resurrectionis mysterium; quod tam dilucide, atque oculatæ princeps ille Idumæus inter gentiles, Job videlicet, expressit, cuin dixit:

*Ari. Prob.
f. 4. q. 1.*

*Cur mortui
supini & vul-
tu ad orientem
spectante se-
peliant?*

Iob. 19.

*Oculi rerum
cælestium co-
templationis
rescrudi hunc
mundo clau-
duntur.*

*Hieron. ap. ad
Pammach. ad
uers. error. 10.
Ierofolym.*

*Virgo Deipa-
ra Christo de-
cruce deposita-
fis oculos clausa.*

*Reuel. 5. Erig.
lib. 4. c. 70.*

manis ingestum auribus credendum, sed tanquam exhibitum e Cælo oraculum, & quid superna reuelatione acceptum aspernandum nequitam esse, ipsa aliqui pietas, quæ vnicuique mortalium cordi inest, inculcare videtur: hoc quippe olim peculiare parentum munus erat, filijs videlicet iam defunctis obducere manu orbatis luce oculos. Quocirca Polynices ad matrem apud Euripi dem in Phœniss. sic: *Iam claudo mihi palpebras manu tua mater.* Et apud Virgilium grauitter Euryali mater conqueritur, quod in amoris testimonium admotis manibus claudere filij oculos sibi concessum non fuerit, nempe:

*Parentū mā-
tus filijs ex-
tinctis oculos
claudere.*

Nec te tua funera mater

Producxi, præsiq; oculos, nec vulnera laui. Quod pietatis officiū sibi, cum mors instaret, defuturum infelix Ariadna, quæ deserta in insula a Theseo miserandum in modum derelicta fuerat, interruptis hisce præ nimio dolore vocibus apud Ouidium lamentabunda deflet:

Aeneid. 9.

*Ergo nec lacrymas matris moritura videbo,
Nec mea qui digitis lumina condaterit.*

*16 Quod supremi quidem officium amoris antiquissimis temporibus visitatum fuisse Philo testatur, qui dum Jacobum plorantem, dolentemque inducit super aces bisfimo natifato, dilecti videlicet Ioseph, quem iam a bestijs crudeliter abreptum, decoratumque famam nunciante credidicrat, isthac illi desuissæ exaggerat: *Nam si tibi, inquit, sepulchrum contigisset in terra propria, nec nubi desuisset solitum: effedisse officio agrotanti ante mortem, impendisse morienti extrema oscula, clausissim oculos, mortuum lauissem lacrymis, extulisse magnifice, nibilque de insis funebribus omissem.**

Ovid. ep. 10.

Vides igitur, vt impensum defunctis obsequium ipsa parentum, vel amicorum manu, cum hic debitum bencuolentia munus natura suggestente obierint; iure quidem merito concepti lcuamen doloris, & opportunum mœrentis animi solatium nupcetur. Quoniam vero hic quoque de osculis Philo meminit, haec utique a propinquis, & charissimis in amoris ac doloris signum ipsis aut morientibus, vel certe iam mortuis infigi consueuisse, exemplis quamplurimis cum sarcis tum profanis comprobatur, vt ex illis præsertim Virgilianis carminibus vidc.

*Antiquissi-
mus mortuus
oculos occla-
dendi mos.*

*Philo in lib. 6
Ioseph.*

*Oculi mor-
tuis dare apud
antiquos fo-
lerant erat.*

Gen. 5.

*Phil. lib. de
Ioseph.*

Dion. de Hier.

Ecl. c. 7.

Senec. de breu-

vit.

*Sueton. Octa-
v. c. 99. au. onus.*

Parcen. ep. 23.

Aeneid. lib. 4.

videre est, quibus id aperte exprimitur :

— *Extremus si quis super halitus erat,*

Ore legam —

Quibus æque consonant, quæ Ouidius
cecinit :

— *Excipias*

Hanc animam ore pio.

Sed consuetudinem hanc omnium elegantissime explicat Ambrofius his plane verbis : *Nihil mihi profuit ultimum hauisisse anhelitum, nisi flatus meos inspirasse morienti.* His addere quamplura licet ex antiquitatis fonte petita, ad quæ studiosum vltro lectorum amandamus.

17 Capillorum vero præciso (quæ in funeribus passim obuenire confucit) in præmemorato Christi Domini funere nequamquam adhibita est; quippe qui tanquam læfæ maiestatis, & omnium criminum reus omni prorsus humanitate posthabita, nullaque admissa commiseratione, ad crucis patibulum a Pilato damnatus fuerat. In eiusmodi enim interrumpitorum funeribus ipsa vi legum haud capillos Iudæi refecarc confucucrunt, vt eruditissime loco iam citato Baronius adnotat numero 136. hæc dicens : *Ceterum quod spectat ad sepulturam dæmoniorum, quod malædictioni legis obnoxij essent, abstinebant pollinatores à capillorum incisione.* Sed de his haſtemus.

CAP. XXII.

Defunctorum corpora abluuntur, ante quam sepulchro infe- rantur.

EORVM corpora, qui iam è vita deceſſerant, ante quam ab omniū confpectu sublata monumētis inferrentur, pio vtique obsequendi more, vel sui, vel amici lauare confuerant. Quod quidem ipſos apud gentiles in vſu suis docuere præ ceteris Kirchmannus de Romanorum funere, Gutherus, Onophrius, & nonnulli alii. Et quidem apud Sophoclem Eleætra Agamemnonis filia, dum Ore-

stem fratrem, quem peregre extinctum putabat, amarissimis lacrymis deflet, illud præcipue dolet, & immane conqueritur, quod fratri cadauer sibi, vt fororis amor exigere videbatur, proprijs ablucere manibus non licuerit, ait igitur :

*Nunc exul in peregrina terra male
perifisti procul à tua forore; neque ego
miser te charis manibus laui, neque in
ignem iuxtamorem leuavi miserū cadauer.*

sophoc.

2 Huius vero ablutionis rationem, risu quidem, vt verum fatear, dignissimam scriptores afferunt, nimirum, vt Celsus, Plinius, & Seruius in illud Æneidos : *Pars calidos latices, &c.* affirmant, quod plerumque vitalis spiritus, qui viventi inerat, & a cadaueribus putabatur exclusus, hic tamen calidarum aspersione aquarum veluti apto quodam foamento, quod nativo calori congruat, ad pristinum panlatim redundo temperamentum, eos opitus excitetur. Id ipsum Brodæus in 2. epigrāmate relato in Theatro vitæ humanaæ afferit, hæc dicēs :

Ridicula gen-
tiles mox ra-
tionē abluant
cadætra.

*Celsus.
Plini. 17.e 52
Seru. Aen. 6.*

*Mortui calida aqua abluantur, & per inter-
ualli proprio nomine conclamantur, quod so-
let plerumque vitalis spiritus exclusus pu-
tari, & homines fallere.*

*Theat. vit.
hum. vol. 2.
p. 2568.*

Si vero (vt subdit præmemoratus auctor) postquam ter alta voce conclamatum est, ne tum quidem vitalis calor sece proderet, nec ad proprij nominis nuncupationem ex-

*Conclamati
olim quidice-
rentur, &
quando?*

pergisceretur, qui defunctus putabatur, tunc de eo conclamatum dicebant, & inde prouerbium vulgo obtinuit, vt hi, quos certo iam experimento mortuos esse constabat, conclamati dicerentur. Potuit & alia interim apud gentiles ad id praefundum ratio subesse, vt nimirum vñctioni aromatum, quæ mox subsecuta erat, corpora coaptiorae uadcent, quo mundiora adhibito aquarum lauacro ante existerent.

3 Nostri vero, qui isthæc haud sine peculiari mysterio sanctissimis inducti rationibus præstabant, dum corpora defunctorum abluerent, nil aliud eiusmodi obsequiorum ritu præsignare volabant, quam ipſorum animis, saluberrimo Pœnitentia lauacro, ab omni proflus criminum labo expiatis, futurum tandem aliquando, vt corpora quoque ad diem nouissimum rediuiua in æternæ felicitatis confortium, condignam rece-

*Myтика Chri-
stiani mo-
ratione lauac-
defunctorum
corpora.*

ptu-

Damnatis nō
incidebantur
post mortem
capilli iuxta
morem fune-
brem.

Born. tem. 1.
an. 34. n. 136.

Antiquissi-
mus apud om-
nes gentes ab
vendorum
cadaverum
nos
Kirchmann. de
an. Rom. l. 1.
.3 Gutherus
ure man-
suum. de
Cæmet.
Tome. l. 1. 1.
5. & 6. de
op. Parrot.
& Achill. Eu-
ip. an. Phœnix
& Polyc. Pla-
z. in Phœdon.
& Socr. Aeth.
Var 1. En-
t. Targum.
reg. Aeneas
de Milos.
p. 1. lib. 8.
etiamenph.

Roma Subterranea

ptura laborum mercedem assumerentur.
Quod in hanc sere sc̄ntiam, ut a nobis

Durand. in Ratione diuin. offic. l. 7. c. de offic. defuncti.

Corpus cuius anima in Cœlo glorificata dū ablutio significatur.

enarratum est, a Durando in Ratione diuin. officie his verbis confirmatur: Deinde corpus, nisi vincens noniter inunctus fuerit, debet lauari, ad significandum, quod si anima per confessionem à culpa mundata sit, utrumque (scilicet anima, & corpus) aeternam glorificationem, & claritatem in die Iudicij consequetur, quodque illi iuxta sententiam ipsius Ioannis Euangeliste, vocemq; è calo auditam, vere in Domino moriuntur, qui mortui seculo nequam, ac fibimet ip̄s, nullam secum exeuntes è corpore maculam deferunt, sed in hoc mundo per Pœnitentia baptismum fōrd̄ omnes, si quæ inerant, depuerunt.

4 Certe de lotione antiquo iam vñeadaueribus desunctorum impertiri cōfucta discretissimus inter scriptores Philo in libello, quem in Iosephi laudem edidit, luculenter meminit, vbi isthæ de filio Iacob, vt dolori suo faceret satis, lamentabundus pronuntiat: Mortuum lauifem lacrymis, extulifem magnifice, &c Quod vero apud Christianæ fidei cultores id quoque a primævis vñque temporibus vñstatum solet, antiquissimus inter scriptores Tertullianus testatur, quippe qui morem hunc aliquando iocans his plane verbis tetigisse vñsus est: Rigere & pallere post lauacrum mortuus possum. Quem pariter ritum in desunctorum funeribus seruandum S. Gregorius magnus in suo Sacramentario præscribit, vbi post preces, psalmosque recitari in cuiusvis obitu consuetos, hæc subdit: Postea lauetur, & ponatur in feretrum. Et vt alibi ipsemet sanctissimus Pontifex seribit: Theophanis Centumcellensis comitis defuncti corpus ex more ad lausandum est detectum. Et saerum Tariilla ciudem Gregorij amitæ corpus, vt ipse ait, ex more mortuorum ad lauandum est nudatum. Et paupercula cuiusdam feminine vir defunctus (codicim Gregorio teste) ex more lotus, vestimentis indutus, & fabano constrictus est ad sepeliendum. Apud Gregorium vero Tironensem Theodobertus filius Chilperici Regis bello casus ablutus, ac dignis vestibus indutus sepulcro traditus legitur. Quæ omnia perantiquum vñsum legentibus satis aperte comprobant.

Tertull. Apol. c. 42.

S. Gregorius Magnus corpora mortuorum abluta præscribit.

Greg. in Sacramentario.

Greg. hom. 36. in Euang. &c. Dial. 17.

Greg. hom. 38. & 4. dial. 16.

Greg. lib. 3. dial. 17.

Sacrosanctum Domini corpus ablatur.

5 Sacratissimum quoque Saluatoris nostri iam defuncti corpus aqua lotum

suisse Chrysostomus hisce verbis affirmat: Cum autem tempore vñgerentur (nona enim hora mortuus erat) & dum peterent eum à Pilato, & lauarent, iam vñper aduentaret, &c. Quam quidem Chrysostomi auctoritatem pro se Durandus, quem haec tenus memorauimus, afficit Tractatu, quem scripsit de excquisijs, & sepulturis, sic autem inquit: Ex Chrysostomi homilia 84. in Ioannem, constat modum eum iam obseruatum ante mille ducentos annos, immo iam etate Christi, dum ibi asseuerat Christi corpus à Iosepho & Nicodemo lotum. Quod licet Euangelium non exprimat, ex hoc ita sentit, quoniam credit eos nihil omisſe eorum, quæ prefare potuerunt ad honos ificameius sepulturam. Norat eum modum tunc obseruatum, nūl, ne oblitisse, cur minus lauaent: ideo censendi sunt id non omisſe, & ita lauisse. Hæc concinne ad instituti nostri propositum Durandus.

6 Metaphrasites insupcrapud Surium de dormitione Deipara cap. 35. suisinet lacrymis a Deipara sacratissimum Filij corpusiam exanime irrigatum, ac lotum suisse testatur, dicens: Mortuum itaque videns Filium, eo motu animi vñsa est, vt oportuit. Quin etiam in eo à cruce ceponendo materni minibus inseruit, & clauso, qui extrahebantur, suo fini accepit, & membra ipsius ampliatae sunt, partim quidem vñstrigens, partim autem suis quo ue lacrymis plangens, deinde etiam tota corpori circumfusa, ecce tibi ab omni seculo præfinitum mysterium ad finem vñque venit, o Domine, placida voce dicit; & Ioseph in manu tradidit sūdonem: Tibi autem, inquit, deinceps erit curæ, vt in hac eum honeste componas, myrrhaq; condias, & ei iusta facias. Porro has pretiosas, ac mundas, quin immo omnia lauacro, ac exillis ipsi mundiores ex abluto Christi corpore fôrdes collectas a Balduino Hicrosolymorum Rege ad suos Flandros è Palæstina per Abbatem sancti Bertini transmissas suisse Lorinus tradit.

7 Nil autem sacrorum Euangelistarum silentium his, quæ a nobis haec tenus de abluto Christi Domini corpore enarrata sunt, obstat videtur. Id enim ex hoc potissimum conuincitur, quod præ cæteris Ioannes affimat, in Redemptore videlicet sepeliendo Iudeorum consuetudinem seruatam suisce: quæ talis prosector tunc temporis erat, vt pro-

Chrys. hom. 64. in 1o.

Durand. tract. de execq. & sep. pul.

Chrys. hom. 84. in 1o.

Metaph. 10. 4. 15. Aug. apud sur.

Virgo Deipara in suis lacrymis Christi Filij corpus lauatur.

Lotione cereporis Christi Balduinus Rex in Flandram mittit.

Loria in Cœm. Act. 9.

Iudorū consueto in sepe lendo De mino seruat.

Io. c. 19.

ut probe nosse vnuquisque potest ex ipsomet Euangeli scriptoris textu: nam cap. 19. sic ait: *Et ligauerunt illud (eorum corpus scilicet) cum aromatibus, sicut mos est Iudeis sepelire.* Quem Iudaorum morem vna cum nonnullis alijs funeralibus ritibus Rabbi Jacob a nobis supra citatus in Thurim explicans, Iora Degha ex Rabbi Moyse Agyptio ait *viros viorum, feminas feminarum curam habere consueisse;* atque in primis oculos defuncto claudere, eorum lauare, & cetera exhibere pietatis obsequia, quæ ibidem rescenlet. Ex quibus hæc plane eonfutudo comprobari videtur. Ad eundem plane morem, qui & apud gentiles viguit, Sidonius Apollinaris allusisse videtur, dum ait *Gotbos post quandam in Galilia acceptam cladem, interemptorum corpora tam precipites, festinantesque terra obruiisse,* ut nec ossa tumultuarum cespitis mole tumularentur: quibus nec elutis, inquit, nec vestitis sepulchra tribuebant, iuste sic mortuis talia iusta soluentes. hæc dignissimus scriptor, antiquitati pro cadauerum lotione subscrivens.

8 Tandem laudabilem ritum hunc in vsu primæuos apud Christianos quoque positum fuisse, eo potissimum tempore, quo viuebant Apostoli, ex eorumdem actis asserte necesse est. Lucas enim Euangelista, qui faeram gestorum Apostolicorum texuit historiam, de Tabita a mortuis exitata hæc habet: *Fæcum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur, quam cum lauissent, posuerunt eam in cœnaculo, &c.*

9 Verum cum hæc Seueranus noster, qui Italico primum sermone Subterraneam in lueem edidit Romam, altius secum mente peruvueret, opportune quidem contigit, ut dum inuestigandi desiderio permotus de antiquissimis ritibus, qui ex historiarum fontibus passim hauriuntur, ipse ut piæ curiositati satisfaiceret, hac præstium super re eum Reuerendiss. Fortunato Scacco Apostolici Sacrarij Præfecto ageret, viro utique discretissimo, & in ijs, quæ ad rem Ecclesiasticæ literaturæ pertinent, apprime versato; cuius quidem eximianæ eruditioem Opera ab eo haec tenus in lucem edita legentibus aperte demonstrant. Dum Seueranus igitur eum tanto viro ageret, sibi ipsi summopere

inter loquendum rem ex voto prouenisse gauisus est; quippe qui addiscendi gratia ipsum interrogando requirens, num Christo Domino iam extinto lauacrum, ut exteris defunctis de more aecidit, impensum fuisse, assertæ vtique mox vir ille sententia subscriptis, eiusdemque prorsus argumenti luculentam a se tractationem adornatam iam suis significauit, quam viro amicitiae vineulo sibi denicto, & de huiusmodi re percontanti legendam vltro libenterque obtulit: vbi doctissimus vir propositæ ad rem nostram questioni satisfaciens, libro quinto, cap. 24. ex ipsissim Christi Domini vulneribus in sacra sindone, quæ Augustæ Taurinorum religioso cultu asseruantur, imprellis, nostræ vtique sententia propositum apte, ac cohærente hunc in modum confirmat: *In sacra, inquit, sindone non modo totius corporis Christi restigia, verum & vulnera singula, sive maxima, sive minima impressa, & ad annus distincta, atque delineata conficiuntur.* At si sanguis, qui super cute coagulatus, corticem per oculum dubio induxerat, ablutus minime fuisse, glutinum vtique eiusdem sanguinis, non vulnerum vestigia manifesta apparuerint. Affirmandum est igitur sacratissimum Christicorpis de cruce depositum, aqua & fortasse calida ablutum fuisse, qui concretu: sanguis in toto corpore, & in vulnerum oris colligueri, & spongiis exceptus, eadem expressa asseruari potuit. hæc ille. Quæ quidem hoc potissimum loco opportune inserenda nobis visa sunt, ad prænunientiam videlicet, exornandamque assertionem hanc tanti viri auctoritate, qui tum ibi, tum in sequenti capitulo de spongiis, ac de Christi sanguine in vitreis ampullis apud celebres quasque terrarum orbis Ecclesiæ fidelium venerationi exposto, satis luculerter suo ex more diliput.

10 Nec quis vero obsequium istud abluendi corpora, martyribus tantum præstitum fuisse arbitretur; nam viros subinde, qui sanctitate spectabiles extiterunt, & quos Ecclesia Dei confessores nuncupare consuevit, eodem prorsus a fidelibus honore exceptos, & antequam tumulo inserrentur, lota pariter sacra corumdem corpora fuisse innumeris potest exemplis conuinci, quæ corundem passim in actis describuntur, & hic eonsulto veluti notissima omittenda nobis visa

Ex vulnerum vestigis fundo
ni imprellis
Domini cor-
pus ablurum
fuisse proba-
tur.

Forinss Schaeffer
lib. 5. c. 24.

Apud Baron.
en. 34.

Viri virorum
& feminarum
minarum ca-
dauerant

Sidon. 10. 3.

ep. 3.

Mos lauandi
mortuorum &
pudgentiles
etiam viguit.

Sidon. 10. 3.

ep. 3.

Apud Christi
discipulos ipsi
Apostolorum
temporibus
idem in vnu
erat.

A.B. 5.

Io. Seuerano
cum Fortuna
eo Schacco
de lauaco Sal
uatori polt
mortuorum in
penso sermo,

Haud marty-
rum canum,
sed & confes-
sorum cadau-
ra lauantur.

Roma Subterranea

*Cur martyrum
principice cor-
pora abluc-
tetur.*

visa sunt , tum quia ad vltiora iam
sacrorum Cœmteriorum adyta prope-
ramus , tum etiam , ne multa simul
coaceruando , tædio lectori simus . Cau-
sam vero , ob quam beatorum martyrum
corpora abluerentur , præter receptum ,
quem diximus , communemque vsum ,
hanc item peculiarem suisse existima-
mus : quia nimur inuicti pugiles Chri-
sti ex ærumnosi certaminis agone , vel
potius ex arena martyriorum , in qua
palam eum hoste , & eum inferno
confixerant , haud sudore dumtaxat ,
sed sanguine madidi , sordibusque ae pul-
uere non ad ignominiam , verum ad glo-
riam deturpati saera intra Cœmeteria
inferendi a fidelibus asportabantur , ut
pote a carnificibus miserandum in mo-
dum , quod vel ipse horret animus dice-
re , dilaniati , diserpti a bestijs , vncis , vu-
gulisque ferreis trahti , & in cloacas , ac
fordida quæque loca , sauentium manu
ad contumeliam proieci , ita vt iisdem
plerumq; haud ullum hominis post mor-
tem vespugium supereisset , ex quo a reli-
quis dignosci cadaveribus posseit : cum
totidem linguis , quot vulneribus , barba-
ram tyrannorum , & fidei hostium cru-
delitatem obtestarentur .

*Martyrol. 17.
Ianus.*

*Christiani
martyrum
vulnera deo-
scularuntur.*

*Prudentius
byz. de S. Vic.*

11 Porro Christianos confueisse
saera martyrum vulnera pietatis ergo
officiose deosculari , Baronius in suis
ad Martyrologium notis affirmat , vbi
apud Cœlaream in Palæstina Iuliani Cap-
padocieis martyrium describitur , qui exo-
scularans necatorum Martyrum corpora , vt
Christianus delatus , & ad præsidem duclus ,
lento igne iussus est comburi . Hæc ex Mar-
tyrologio Romano . Idem quoque antiquis
Christianorum mos ex Prudentio
palam deducitur , qui carminibus hisce-
rem expressit :

*Illæ singularum duplices
Sulcos pererrat osculis .*

Et in fine loquens de ferreo lectulo , in
quo nobili martyrio B. Vincentius co-
ronatus est :

*Per quam trementes properi
Exoscularum lectulum .*

*Theodoretus
6. 11.*

Admouit & ipse Constantinus Magnus
Imperator , vt Baronius ait , venerabun-
dus labia sanctorum confessorum , vel
potius martyrum cicatricibus , quod
item Theodoreetus assertit .

12 Illud autem a nobis prætereun-

dum non est , aquam nempe post pera-
ctam pio huiusemodi ritu ablutionem ,
ex sanctorum meritis virtutem plerum-
que & curationum diuinitus gratia hau-
fisse . Quod vtique de lotione corporis
sancti Cuthberti apud Bedam in eius-
dem gestis , his plane verbis enarratur :
*Tunc ecce quidam de presbyteris edocet spi-
ritu per opitulationem B. Patris Cuthberti
illum posse sanari ; venit clanculum ad locum ,
vbi nouerat effusam frisse aquam , qua corpus
eius defunctum fuerat lotum , tollensque mo-
dicam bumi particulam , immisit in ore eius ,
quo horribiliter liante , voces diras , & flebi-
les emittebat , statim autem vt attigit aquam ,
continuit clamorem , clausit os , & oculos , qui
sanguinei , & furibundi patebant , caput &
corpus totum reclinavit in requiem . Idem
pariter de aqua legitur , qua beatae Edwini-
gi corpus celeberrima in Regno Polo-
niæ ducissæ ablutum de more fuit : ista
hec enim apud Surium recitantur : Mox ^{Sur. 1. 15.}
accendens ad peluum , cumq; absentibus aqua
loti eius corporis , qua illuc relicta fuerat , os ,
collum & guttur suum abluit , & confestim
curata est .*

13 Idem sere de Amatore Episcopo
perhibetur , cuius venerandum corpus
miraculorum vim , ac salubritatis donum
aquis diuinitus impertit , vt idem resert
Surius in vita sancti Germani Antisio-
dorenshis verbis : *Tunc languidus exo-
mt , vt vel aquis paululum frui mereretur ,
quibus perfusum fuerat illius sanctissimum
corpus . Hoc compriendens Reuerendissimus
Germanus tunc presbyter , admirans fidem il-
lorum , iussit ex eadem aqua paralyticu[m] mem-
bra perfundi : mox autem , vt denudati corpo-
ris hympha , agroti est membris allata , proti-
nus languor onnis discessit . Quamplurima
item ad id comprobandum suppeditari
possent è sacris repetita antiqua-*

*tum promptuarijs exempla ,
sed in lectoris gratiam
hæc pauca in me-
dium attulisse
sufficiat .*

*Lotio cädane
rum viuis cor
poribus salutis
forsa .*

*Beda vñ. 1.
Cuthb. c. 41.
1. 3.*

*Aqua abluti
corporis Cuth-
berti infusum
à cæcōmo-
ne liberat .*

Sur. 1. 15.

*Aqua ablutio
Amatoris cor-
pus lotum
fuerat paraly-
ticus curatur .*

Sur. 1. 15.

CAP. XXIII.

Cadauera vnguentis, & Aromatibus conduntur.

ID quoque olim in more apud Christianos positum fuit, ut desuntorum corpora pretiosis quibusque aromatibus condita, vnguentisque vberime delibera tumulo tandem, ritu ab Hebrais, gentilibusque mruato, demandarentur. Id Baroniū in suis ad Romanum Martyrologiū notis expressit, dum ait: *In sepeliendis sanctorum Martyrum corporibus, et conditio- nes eis aromatibus effuse erant impense Christianorū, ac auctor est Tertullianus in Apolog. Ex Iudeis ea traditio manauit ad Christianos: sic enim mos erat Iudeis mortuos sepelire, Io. 19.* Hæc ad rei propositum, de qua nunc sermo instituitur, præmittenda nobis visa sunt ex Baronio. Cur autē a Iudeis potius, quam a gentilibus mos iste suos cōdidi mortuos, ad Christianorum manus deuenierit, vel ex eo confici videtur, quod gentiles, Græci præsertim ac Romani, et si defunctorum corpora comburerent, rogi tamen vnguenta, & odores acerutini inieciebant, & selecta itidem è flammis oīia vino ac lacte persusa, ubi postmodum siccata fuissent, aromatibus, odoribusque permixta sepulehrali invrna reponebant. Non paucis autem mos iste exemplis ex antiquitate petitis posteritatē commendatur. Sed præcipue ex Virgilianis earminibus, vbi illud de Missione canitur:

congeſta cremantur

Thurea dona dapes, fuso crateres oliuo. Ex Apuleio item antiqua hæc consuetudo satis exprimitur: *Iam miseri, inquit, illius membra omnia aromatis perfusa: iam os ipsius vnguine, et odore delibatum.* Ad quæ pariter Persius allusio videtur, duni de hærede offenso ait:

sed canam funeralis hæres

Negliget iratus, quod rem curaueris, vrmæ Offa inmoda dabit.

Certe consuetæ huius vñctionis se cari-

turam obsequio, dum procul a patrijs laribus deserta in insula a Theseo derelicta infelix instare sibi satum Ariadna, presentiret, vehementer aliquid apud Ouidium indoluit:

Spiritus infelix peregrinas ibit in auras,
Nec positos artus vnguet amica manus.

2 Quam quidem consuetudinem acute perstringens Laetantius ait: *Pari ratione illos defunctorum corpora odoribus, ac pretiosis vestibus ilita, et conuoluta humili condidisse, quæ Deos honorarent.* hec vtique Laetantius, dum profusam gentilium fuos erga defunctos liberalitatem aculeatis verbis perstringit, quæ iure optimo illa subinde duodecim Tabularum lege apud Roinanos coerecri meruit, his videlicet notis ad perpetuum temperantis corumq; animi monumentum concepta: *Vt si feruilius vñctura, omnisque circumpotatio tollatur.* Solebant quippe olim mortuorum corpora liberaliter odoribus, vnguentisque perungti: quamobrem id lex in sepeliendis seruorum corporibus fieri prohibuit: neque enim lex, quam haec tenus recitauit, vetat, quo minus liberi homines (vti consuetum erat) post mortem vngantur: nam in L. funeris ff. de religiosis & sumptibus funerum, ij sumptus probantur, qui vnguento pro mortui corpore comparato facti sunt. Lege quoque ex ijsdē duodecim tabulis excerpta vettum olim est, ne sumptuosi nimirum reffersio facret, neque myrrata potio mortuo indaretur. Mos quippe apud veteres extitit, vt eadauer, rogiisque pretiosis quibusdam liquoribus perfundebantur, quod lex omnino interdixit. Myrrata autem potio, seu myrrina, potio quedam suisce putatur miro artis studio confecta, & magno comparanda sumptu.

3 Illud autem tantummodo inter quaque gentium nationes, quæ eiusmodi ritu gaudebant, discrimen ponitur, quod Ægyptij exenterato corpore, & cerebro per nares extracto, condimenta intrinsecus reponebant. Iudei vero vnguenta ex aromatibus confecta cadaueri extrinsecus infundebant. Quod quidem saera obstantur Pagiæ, & historiales præsertim Regum libri, in quibus hæc de Asæ Regis funere narrantur: *Et sepelierunt eum in sepulchro suo, quod fecerat sibi in cinitate David: posueruntque*

Ouid. ep. 10.

Laetantius genitilium in con- diendas mor- tuis prodigia- litatem ui- det.

Laet. l. 2. c. 4.

Leyes 12 Tab- caudem coor- dent.

Azor. Inflit. nov. l. 6. c. 63.

Ex leg. 12.
Tab. leg. 8.

Azor. inflit.
moraldoc. sup.

Ægyptiorum
cadavera con-
diendatio.

Iudeorum.

2 Paralip. 16.
n. 4.

Asæ Regis ca-
daver luxu-
si condimento
delubrum est.

Roma Subterranea

eum supra lectum suum plenum aromatibus, & vnguentis meretricijs, que erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt super eum ambitione nimia. Ex quibus item verbis locus ille Paralipomenon expli-

*Paral. 2. 6. 21.
n. 19.*

*Jeremij dicitur
corpte Sede-
cie Regis aro-
matibus post
mortem cō-
diendo vati-
cinium.*
*Gafpar Sanc-
ti lib. Reg. 6.
31. n. 12.*
*Vnguentis ca-
daueris perfun-
dendi mos ab
Ecclæ olim
feruatus.*
*Tertullianus
apolog. cap. 10.*
*Idem Tertullianus
lib. de idololatria.*
*Aromata cō-
diendis cada-
ueribus que-
buerint.*
Statius filii. 5.

eum supra lectum suum plenum aromatibus, & vnguentis meretricijs, que erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt super eum ambitione nimia. Ex quibus item verbis locus ille Paralipomenon expli-

pellatur Arabia, falsa, & ingrata cognominis, Plin. l. 12. c. 18
que hoc acceptum superis ferat, cum plus ex
eis inferis debeat. Beatam illam fecit homi-
nūm etiam in morte luxuria, que Dijs intel-
lexerat genita, adhibens vrendis defunctis.
Periti rerum assuerant, non ferre tantum an-
nūo fatu, quantum Nero princeps nouissimo
Poppeæ sua die concremaverit. Aſſtimentur
postea toto orbe singulis amis tot funera,
aceruatimq; congesta honori cadauerum, que
Dijs per singulas micas dantur. hæc Plini-
nus. Ex quibus constat, impensisori
plane cultu hominum funera, quam ipsa
deorum sacrificia frequentari, & mor-
*tuorum pyras, ac rogos maiori splen-
do re, quam templa, atque aras eoli anti-*
quitus consueuisse.

Qui combustionis modus in re-
gijs exequijs splendidoluxu, atque ap-
paratu seruatus est: Reges enim sere om-
nes haud combustos, sed vnguentis egre-
gie delibutos terræ mandatos suisse con-
stat.

4 Quam quidem ab antiquis quasi ma-
nus receptam cōsuetudinem, & meliorem
in vium translatam vnguentis profuse cor-
pora respurgendi, ab Ecclesiâ quoque re-
tentam suisse auctor præ ceteris est Ter-
tullianus in Apologetico hæc dicens: Si
Arabiae querantur, sciant Sabæi pluris, & ca-
rinius suas merces Christianis sepelendis pro-
fligari, quam Dijs funigandis. Et idem
in libro, quem scripsit de idololatria, in
hunc modum de aromatibus loquitur:
Etiam boniibus, inquit, ad pigmenta medi-
*cinalia, nobis quoque insuper ad solatium se-
pulturae. Quænam autem essent hæ Ara-*
bum, Sabæorumque merces, thus nimi-
rum, myrram, aliaque pretiosissima
cuiusvis generis aromata, atque odora-
mentorum species Statius in Priseilla
funere his carminibus enumerat.

Quis carmine longo

Exequias ac dona male ferula pompe
Per legat? omne illuc stipatum agmine longo
Vix Arabi, Cilicunq; fluit, floresq; Sabæi,
Indorumq; arsura reges, præreptaq; templis
Thuna; Palastini simul Hebraicisq; liquores
Coryci, eq; comæ, Pyraneiaq; germina, &c.

5 Quanta vero eorumdem copia
aromatum cadaueribus tam liberaliter
condiendis, a gentilibus olim infumere-
tur, Plinius de odoribus atque aromati-
bus agens, his plane verbis de luxuriosa
funerum pompa conqueritur: Felix ap-

*Veterum in
cadaueribus
condiendis
prodigalitas.*

Cur Arabi?
Felix falsa & :
ingrata cognomi-
nis dicatur?

*Quantum era-
matum in*
Poppeæ fune-
re Nero con-
sumperit?

*Minutius in
Octauio.*

*Ethnici Chri-
stianoi cada-
ueris vnguen-
tes in crimen vo-
cant.*

*Christus huc
mortuos vngue-
ntibus accep-
tum se
habere in*
*Evangelio de
Magdalena*
monstrat.

Matth. 26.
Marc. 14.
Iean. 7.2.

6 Idem affert Minutius Felix in
Octauio, dum præcipua inter crimina,
quaç Christianis frequenter a gentilibus
objiciebantur, id vnum recenset, nempe:
Non floribus caput neclitis, nō corpus honoris
bus honestatis, reseruatis vnguenta funeribus.
Sed vt Clementis Alexandrini, aliorum-
que id ipsum constanter afferentium te-
stimonia prætermittentes, a prosanis
ad sacra, quod nostri potissimum est in
stituti, redeamus, apertis quidem verbis
ipsummet Christum Dominum de lau-
dabili hoc ritu meminiſſe, eumdemque
sua auctoritate comprobasse nouimus;
dum pia scilicet Maria Magdalena vngue-
ntum sibi officio exhibentis studia
commendans, discipulis interim illam
vnguenti effusionem dixerimur, an pro-
fusionem egræ admodum serentibus, Ad-
uocatum mulieri se pro pietatis officio,
ac beneficio haud interpellatus exhibens,
in hæc verba respondit: Quid mo-
lesti eis hic mulieri? opus enim bonum ope-
ratæ est in me, &c. mittens enim hæc vngue-
ntum hoc in corpus meum, ad sepeliendum
me fecit; vel vt cx Marci textu clarius
habetur: Praeuenit vngere corpus meum in
sepulturam. Et ex Iohanne: Sine illam, vt in
diem sepulturæ me& seruet illud. Quid com-
mendatitj hisce verbis ad rem nostram
pro sacro funerū cultu, & pro stabiliens
de funeris obsequio clarius; & quod
nam argumentum contra hæc temere im-
pugnantes validius, quam verba Chri-
sti, & de prompta ex euangelico textu

oracula?

7 Quod autem sacratissimum Chri-
sti Domini corpus, antequam sepulturæ
tra-

Domini cor-
pus aromati-
bus delibetū
sepelitur.

traderetur aromatibus conditum de more fuerit, vnguentisque perfusum, idem Euangelista Ioannes locupletissimis verbis testatur, hæc dicens: *Venit ergo, nimirum Ioseph, & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturā myrrā, & aloes, quasi libras centum. Accepterunt ergo corpus Iesu, & ligauerunt eam linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudeis sepelire.* Quinimmo & postquam corpus sepulchro reconditum est, iterum Maria Magdalena, & alia pariter conspicuae pietatis mulieres sedulo perungendum requierunt; quod Marcus hisce verbis exponit: *Cum transisset sabbatum, Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, ut venientes vngent Iesum.* Vtique in sepulchro (vt patet ex textu) iam positum. Lucas quoque id ipsum confirmare videtur, dicens: *Subsecutae autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilea, viderunt monumentum, & quemadmodum possum erat corpus eius, & reverentes parauerunt aromata, & vnguenta; fabato autem siluerunt secundum mandatum.* Et idem sequenti capite isthac subdit: *Vna autem sabbatorum valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes, quæ parauerunt aromata.* Et si deinde orto iam sole ad monumentum peruenientes, quod secum cogitauerant, pietatis obsequium, venerando Christi corpori, quod iam in lucem rediuivium surrexerat, impendere nullatenus valuerint. Haud otiose tamen pia fæderum mulierum sollicitudo tam exakte ab Euangelistis describitur. Hinc quippe insignem, admirandamque earu pictatem, fidei merito conceptam, charitatisque seruore nobilitatam edescimus; dum illæ, quæ iam probœ nouerant Christi corpus, antequā sepulchro inferretur, pretiosiss, copiosissime a Nicodemo aromatibus pollinctum fuisse, nihilominus, vt corpori iam sepolto refunderent iterum vnguenta, liberaliter conquisita afferre pertabant.

8 Inde pariter palam fit, quod & iam a nobis supra enarratum est, ciuscmodi videlicet ritus a gentilibus olim deriuasse, qui superstitiose agentes erga defunctos, multiplici errorum laqueo irretiti delirabant, & hunc præsertim morem, qui vsu receptus est, corpora aromatibus codiendi ab ipsiusmet Ægyptijs

mutuatos fuisse Iudeos constat: quippe qui haud semel dumtaxat, sed iterum, atque iterum id, dum pius se exhibere cupiunt, insana permoti prodigalitate, præstabant. Quonobrem de Iacobi Patriarchæ corpore, quod hoc potissimum more apud Ægyptios conditum est, hæc in Genesi leguntur: *Præcepit Ioseph servis suis medicis, ut aromatibus condirent patrem; quibus iussa expletibus, transierunt quadraginta dies: ite quippe mos erat cadauerum conditorum.* Ad quem locum rite apteque dilucidandum, luculentri commentarij loco Herodoti, & Diodori testimonia esse poterunt; quibus tota hæc condendi ratio, ac modus accurate describitur, nobis vero, lectori interim loca digito præmonstratis sufficiat.

9 Quem sane pium, ac laudabilem morem ab ipsis Ecclesiæ primordijs invs apud Christianos fuisse, sacra Apostolicorum actuum historia testatur. Cum enim præcipuisille Martyrum omnium antesignanus Stephanus a Iudeis lapidum ictibus crudeliter imperitus, in Domino obdormisset, viri timorati (vt Apostolorum loquuntur gelta) ipsum curauerunt, & fecerunt planctum magnum super eum. Quæ quidem verba, si Hicronymum Iudaicarum rerum peritissimum consulamus, ad hunc morem referenda proculdubio videtur. Scribens enim vir oculatus intimis præscrutandis scripturarum sensibus, ad Paulam super dilectionis ciudem siliæ obitu: *Planctus hic magnus, inquit, non in plangentium examinatione, sed in pompa funeris, & exequiarum frequentia intelligendus est.* Quod pariter de Patriarcha Iacobo iam mortuo, & pijs officijs, vt par crat, suorum opera excepto, Scriptura diuina præceteris meminit, in cuius funere *planctum magnum, & fortè nimis obtigisse*, ad insinuandam videlicet insignem funeris pompa, ornatumque tanti viri meritis congruentem describit. Eadem prorsus ratione sacrum beati Petri Apostolorum Principis corpus conditum aromatibus fuisse in eius apud Baronium actis legitur his plane verbis: *Cum in cruce sic affixus martyrium consummasset, à Marcello presbytero eius corpus curatum, aromatibus que conditum, magnificentissime more regio, nedium Iudeico tradidit sepulture.*

10 Quamplurimorum item sacra

Iacobi Patriarchæ
corpore aromatibus
in Ægypto co-
diatur.

Gen. 50.

Herod. I. 2.
Diodor.

Iam inde ab
Ecclesiæ pri-
mordijs cada-
vera condire
solemne est.

A.A. 8.

Quid per plâ-
ctum magnū
super mortuū
in Scriptura
intelligendū
sit.

Hieron. ep. 25.

Gen. 50.

Petri Apostoli
corpus aroma-
ribus perfun-
datur.

Baron. annal.
I. 1. an. 69.

Mulieres Do-
minum iam
sepulcum de-
novo peruen-
tare ad monu-
mentum impen-
sante.

Mar. 16.

Luc. 23.

Luz. 24.

Animaduertē-
da exacta mu-
lierum corpus
Dominij vige-
re euangelium
ab Euangeli-
is descripsiō-

Ab Ægyptijs
ad Iudeos ca-
daveri con-
diendi mos de-
ritus.

Roma Subterranea

Multorum
martyrum cor-
pora pretiosis
vnguentis co-
dita fuere.

Greg. Nys.
stat. de fun.
Miletij.

Greg. Naz.
op. 18.

Greg. Naz.
stat. 10.

Funus Cesa-
rii à parenti-
bus celebri
pompa effor-
tur.

martyrum corpora, quin etiam Confessorum vnguentis delibuta fuisse eorumdem in actis perhibetur. Quapropter Gregorius Nyssenus hac habet in funere Miletij: Sindones mundae, et panni serici, vnguentorum & aromatum largitas, liberalitas mulieris ornata, & honesta, &c. Et Gregorius Nazianzenus Sophronij praefidis opem aduersus eos implorans, qui Cæsarij fratris bona, ac diuitias inuarent, de exiguo myrræ pondere obsummam fortasse inopiam, in quam redactus fuerat, eius funeri exhibito, & grauiter hunc in modum conqueritur: Ac nunc hic quidem examinis iacet, ab amicis inops, desertus, miserabilis, exigua myrrha donatus (si tamen hoc quoque) ac paucis, et vilibus integrumentis, &c. Quamuis Oratione decima funebri in eiusdem Cæsarij laudem, eumdem a parentibus pio (vt parerat) funere tumulatum suisse latetur, dicens: Nobis egregius ille Cæsarius seruatus est, cenis pretiosus, laudabile cadaver, ac cum multiplici hymnorum cantu deducitur, celebrique pompa ad martyrum feder effertur, sanctisque parentum manibus honoratur, matre accensas faces gestante, ac pietatem mærori subrogante, lacrymis sapientie cedentibus, psalmorum cantu luctum conspiciente, &c. En celebris pompa, qua viri probitate conspicui, & meritis clari inter parentum, & amicorum manus ad sepulchrum in triumphi morem, haud lacrymis, imino latitiae signis post exanthlatis pro Christo labores, ad coronam, ad requiem, ad gaudia prouehuntur. Certe nullus ex Cæsaribus Cæsarij funus æquauit, quippe qui propter Christum rerum omnium & sui ipsius contemptui viuens addictus fuerat, & nunc mortuus ea pompa, ea latitia tumulo inferendus effertur, vt victor totum subiugasse orbe videatur.

11 De antiqua item consuetudine, qua cadavera aroinatis confergebantur, Prudentius poëta Christianus in Cathem. de funer. his plane versibus agit:

Aspergaque myrra Sabæo
Corpus medicamine seruat.

Corpus in-
animæ rediū
quodammodo
preferuā-
dum vnguen-
tis condetur.

Cui & alter Christianus poëta Orientius nomine Episcopus Illiberitanus egrie confonat; quippe qui in commonitorio libello, quem erudite de animæ immortalitate, ac resurrectionis fide,

conscriptis, iterum hanc post vitam animas eisdem corporibus mirabili consortio adiungendas his quidem carminibus affirmat, quibus etiam de condendi consuetudine meminit.

(seruant,
Non modo que tumulis bene condita saxa re-

Aut Arabum solidans, puluis odorq; tenet.

Sed dicto citius firmanda in membra redibit

Portio de tumulis, portio de fluvijs.

Quod vetus flatu minuit, quod bestia morstu,

Flamma quod excusit, quodq; ruina premit.

Christianus vero pædagogus apud Clementem Alexandrinum, lobrium, temperatumque vnguentorum usum commendat, quæ robur animi non emolliant, virum minime inertem faciant, honestosque mores dedeant, sœminis vero ad corporis cultum, & elegantiam, vitro libenterque indulget: Nimiræ enim, inquit, vnguentorumunctiones, iusta quæ sunt mortuis potius, quam familiarem vite redolent conjectudinem. Vtinam, qui sub hæc nostra tempora inter eiusmodi delicias petulanter lasciuūt, ipsos gentiles poëtas aculeatis carminibus vnguentorū luxuriam perstringentes attentis auribus perciperent, & odorum pompis, odoramentorumque mixturis modum prescriberent.

12 Verum pretiosa inter aromata, quibus nostri olim in defunctorum condidiens corporibus pollinatores vtebantur, myrra præcipue adhibebatur, quam & in funeralibus usui saisse siam ex Prudentio didicimus, Rufino Aquileiensi id inter cæteros attestante, cum ait: Myrra est species valde amara, de qua vngiatur corpus mortui, ut non putrefaciat, & pellet vermes. Opobalsamum quoque ad condidū cadavera adhibebatur. Hinc in sanctorum duodecim fratrum actis apud Alphanum Episcopum Salernitanum a Surio relatis, & in M.S. Cod. Vall. hunc in modum legitur:

Tunc Marcus pæcul venerabilis urbis Ecanæ Cum clero veniens, sanctorum corpora noctu Detulit, et pretij fundēt opobalsama magni, Atque peregrino peregrinis rebus odori Permixtis studio, solemnibus & celebratis Exequijs, &c.

Mel insuper pio huic operi aliquando inseriſſe compertum est. Quamobrem venerandum Epiphanij corpus condimenti instar illitum melle fuisse apud Nicephorū his ferè verbis narratur:

Epi-

Orientius lib.
de immortali.
Anim.

Vnguentorū
luxus vnu-
cabilis.

Clem. Alex.
ped. 8.

Myrra inter
principia cor-
poribus con-
diendi aro-
mata.

Ruf. Aqu.

Item opobal-
samum.

Sur. 5. 1. Sept.

10. 46.

Melle etiam
cadavera illi-
nolita.

Niceph. 1. 10.

6. 46.

Calce etiam ex aromatum, penuria ob- ducuntur.

Marcus Velleius de pass. Afr. n. 63.

Maffei lib. de Indiar. B. p. 1.

Corpus Apo- stoli Thomae calce, ossibus permixta, in- tenuitur.

Eneonim. Francisci Xauerij India um Apostoli.

Epiphanius vero in nau mortuum esse in- telllexi, quem comites eius melle oblitum, ne quid forte ingratum corpori accideret, in Cyprus detulerunt. Calce itidem, vbi nulla suppeterent ad cōdiēntia aromata sanctorum corpora obducta suere, vt eiusdem vi a putredine incorrupta pér- manerent. Nam beatæ martyris Afræ corpus post nobile consummatum pro fide martyrium, cum sepulchro reposi- tum fuisset, hac prorsus ratione diligenter conditum, incorruptum postea ab Embriconi Episcopo repertum est, vt Marcus Velleius testatur Comment. in Paſſ. sanctæ Afræ,

13 Porro de beatissimo Indiarum Apostolo Thoma id memoriz a Maffeo in suis historicis enarrationibus prodicatum est, eiusdem videlicet Apostoli corporis sub Ioanne Tertio Lusitanix Rege Meliapholi in Coromandilio litore inuenientum fuisse, hoc sere, vt supra diximus, modo studioſa piorum manu conditum; immista nimirum sacris ossibus calce, quæ arenæ candidissimæ speciem praeferebant, apposita insuper lanceæ cuspidæ, & quodam ad viatoris vsum baculi frusto, cum vase item fictili, ce- spite insuper inserto, qui profluentem sacrificis è vulneribus crux eiberauit.

15 Idem plane contigit alteri Indiarum Apostolo S. Francisci Xauerio Societatis Iesu, viro plane diuino, qui tot laboribus, tot triumphis, tot miraculis, tot populis ac gentibus ad fidem Christi feliciter traductis, tot reuectis de subacta idolatria trophæis, tot, inquæ, palmis, quot peregrinationibus, quot passibus nobilitatus est. Huic vni totus orbis videbatur angustus, tan- ta cor eius charitatis latitudine frueba- tur: plures quippe magno ipso Alexander maior orbes desideravit, quos non ferro, sed verbo, haud sibi, sed Christo, atque Euangeli subigeret. In nouas plane, atque inuisas mundi regiones ipse solus, ac primus, sine comite, sine duce Euangelij salcem detulit, Christi fidem, & triumphale crucis vexillum barbaris nationibus inuexit. Vere Apostolorum iste nouissimus, eo vsque peruenit, vt merito dici de eo potuerit: Huc usque Xauerius, Non plus ultra. Huius igitur sanctissimi, ac incomparabilis viri, cuius mentio habita est, veneran-

dum corpus, cum Sancti apud Indos decessisset, secum Lusitani Malacam deserre cupiebat, quo classem erant direc- turi, ne tanto desituerentur thesauro, quod ipso Indianum auro pretiosius il- lis erat: quamobrem calce obrutum est: eo nimis confilio, vt breui temporis spatio consumptis omnino carnibus ossa nuda subsiderent, sed præter spem ac- didit insigne Deo operante prodigium: nam totum corpus integrum, ac illibatum, facies vigens, ac nitida duos post menses apparuit, nec ullum omnino veſtimenta detrimentum sensere, ita vt vir qui incorruptis moribus semper vixerat, incorruptionis donum vel ipsam post mortem adhuc corpore illibato sentiret; sed rē totam ex Horatio Turfelli ex- cipiamus, qui isthac ait: *Francisci deinde corpus Sacerdotali vestitu rite indutum de- sentientia Lusitanorum ligneo loculo (vti Si- narum mos est) includere statuit, quod quidem diuino potius quam humano consilio factum ostendit eventus, ut ea scilicet, quæ sancto cor- pori diuinitus contigerant, effent hominibus notiora. Corpus igitur arca lignea inclusum poſteradie multis prosequentibus effertur: ex funere quantis maximis in illa rerum inopia studijs potuit, celebrato in ipso portus littore, rite mandatur sepulture. Iam terramerant imēcturi, cum repente diuino utique inſinatu, placuit ad carnem excedendam viuam corpori calcem adhiberi, vt nuda deinde ossa in Indiam deferrentur. Itaque aperto loculo magna vis calcis inditur, que citius conſiceret carnem, tum arca diligenter occlusa ibidem humatur. Tumulo grandes lapides sepulchri indices impositi. Discessum est à funere multis cum lacrymis, incredibili cum mōrere ac de- fiderio talis ac tanti viri. hæc ille. Sed de portento incorrupti sacri corporis lo- quens, hæc subdit: Mittitur ſpecula & fidei vir, qui effoſſo, apertoque loculo, an Francisci corpus calce abſumptum effet, intensus ex- ploraret, ſecunq[ue] ſi videretur, auferret. Ve- nit ille ad tumulum, arcā effodit, excus- ſaque calce inſpicit corpus, mirum dicū pror- fūs integrum reperit, modo humatum crede- res, nullus graui odor, ſed potius ſuavis, nulla tabes. Hæc ad rei propositum afferre in medium voluimus.*

**Eius corpus
viva calce co-
perum illibatu-
rum prodigio
præſervatur**

**Turfelt. apud
Suriūm dīc 1.
Decembre.**

**Humatio cor-
poris S. Fran-
cisci Xauerij.**

16 Haud tamen nobis hic silentio oboluere ſaçit, quod eximiam, cele- brandamque ſœminei ſexus pietatem locupletissime redolet; etiā enim Sacer- dotes,

**Malieres pro-
cipue pio vn-
guinatu cada-
neta condens
di officio ex-
cellunt.**

Roma Subterranea

dotes, ac Pontifices Maximi facris perlwendis corporibus deuota plerumq; manu dare operam consueuerant, vt in plurimorum martyrum actis legimus: peculiare tamen piarum matronarum munus hoc extitit; haec quippe mulierum, vt ex Euangeliō constat, sacro Christi Domini inferuentium suneri exempla emulatae, quæ venerandum eiusdem corpus iam ex cruce depositum, & tumulo illatum vngere, atq; ex more delibutum pīs souere obsequijs fatigabant: pari pietate, ac studio, quod Christo exhibere non poterant, id Christi membris, beatis vide licet martyribus deserre non defiterunt. Quapropter in recolendis præclaris martyris Alexandri actis hæc de minis a Tiberiano Tribuno eidem intentatis habentur: Illud enim velim scias, carnes tuas, & ossa per singulas regiones, per quas ego transfixus sum, dissipatum iri, & ne mulieres ipse aliquid è carnibus tuis, & osibus inueniant, quod postea vnguentis odoratissimis perfundant, &c.

*Act. B. Mart.
Alexand.*

Tyrannus Alex-
ander martyri minatur
se reliquias eius, ne con-
diantur per-
ducitur.

*Act. S. Taraci
marty.*

Idem Taraco
martyri mina-
tur Maximus.

*Ex Eunapij
de cultu mar-
tyrum bla-
fphemia vna-
ctio mortuo-
rum in vita cum
fuisse colligi-
tur.*

*Eunap. de vit.
Pali. in ad
sa fin.*

17 Id ipsum in actis Taraci martyris legitur, cui Maximus præfis insano furore percitus, vt inquietam animi constantiam deuinceret, hunc in modum probaruit: *Noli putare te semel damnari, sed particulatum te exterminabo. Putas, quia mulierculæ aliqua corpus tuum habent aromatibus, vel vnguentis condire nequissime? nam de hoc est cogitatio, vt reliquias tuas perdam.* Et paulo post barbarus homo haud contentus huiusmodi intentasse minas aduersus Christi pugilem, fed ira eo magis excandescens, quo minus se verbis proficere, & magis inter tormenta martyrem crigi animo, ac infraictum persistere animaduertebat, hæc subinficit: *Nonne sic te perdam? & sicut antea prædixi, & reliquias tuas? ne mulierculæ in linteamine corpus tuum inuoluant, & vnguentis, & odoribus adornent? sed scelesti inubebo te comburi, & cineres tuos in ventum differgam.*

18 Hinc Eunapius Sardianus perditissimus religionis Christianæ hostis, obdisiecta Christianorum manu Alexandriæ idolorum templo, immanni aduersus eos dē indignatione commotus, tūc potissimum cum martyrum reliquias in eadem inferri templo conspiceret, de cultu sacris reliquijs delato isthæc blasphemō, ac pecculanti ore stomachabundus euomuit;

Ij condita, & salita eorum capita, qui ob scelerum multitudinem à iudicibus extremo supplicio fuerant affecti, pro diuis ostentant: ijs genua summittebant, eos in Deorum numerum receptabant; ad eorum sepulchra pulvere, fardibusque confuscati: in ijs nomulli Martyres, diaconi alijs, & legati, arbitrique precum, petitionumque apud eos nominabantur, cum fuerint seruitia infida, & flagris pessime subacta, & quæ cicatrices scelerum, ac nequitia vestigia corporibus circumferreret. hæc perfidus, & vefanus homo contra pios Christianorum ritus in condicndis Martyrum corporibus, & colendis corumdem reliquijs, quot verba, tot blasphemias euomuit. Sed cum, vt scriptura loquitur, inimici nostri sint iudices, certe dum res nostras hi acrius impugnant, tunc pro veritate, pro fide, pro religione aduersus idolatriam validius propaginant. Sed ipsa Baronij verba nostris hisce paginis inseramus, qui de Eunapio loquens sacras deridente reliquias, dum salita dæmoniorum capita a Christianis ostentare ascrit, hæc subinficit: *Sic ethnicus, Christianorum hostis appellat sanctos Martyres, quos Alexandrini maximo honore habebant. Quæ paucis quidem lectori prælibasse voluimus ad antiquum, qui apud Christianos viguit, morem vel foetido hominis ore comprobandum.*

19 Verum si quis sanctorum Martyrum acta studiose requirat, quamplurima ad instituti propositum, quæ ritum hunc Christianorum animis, atque auribus commendant, exempla numerabit. De Martyribus enim Primo & Feliciano hæc leguntur: *Inuoluentes ea, scilicet corpora in sindones cum aromatibus, iuxta arenarium posuerunt. Bonifacium vero, qui Tarso martyrio coronatus fuerat, quingentis aureis redemptum socij odo- riferis vnguentis, atque aromatibus per- vinctum, candidisque inuolutum linteis Romam detulere, vt eius acta testantur.* Gregorij item presbyteri, & Martyris Spoletani corpus primum auro redemptum, & subinde conditū balsamo, pretiosisque aromatibus sepulchro illatum fuisse legimus. Petri quoque Alexanderinorum Patriarchæ, ac conspicui Martyris corpus ex more vnguentis delibutum pie a fidelibus humatum est.

20 Verum haud dumtaxat Marty-

*Salta damna-
torum capitā
martyrum re-
gias Euna-
pius ethicus
vocat.*

*Baron. in nos.
ad mar. die 5.
Aug.*

*Feliciani, &
Primi corpo-
ra aromatibus
condiuntur.*

Sur. 5. Iun.

*Item Bonifa-
cij martyris*

Sur. 12. Dec.

*Et Gregorij
presbyteri.*

*Petri Alex-
anderinorum*

*Sur. 10. 3.
An. 310.*

Hand tamen
 maribus,
 ed & confit
 oribus vno
 post mortem
 exhibetur.

 Greg. Nyss. er.
 in fun. Melatij

 Magnus An-
 tonius, &
 Ephrem va-
 guentis sua
 corpora con-
 didi nolunt.

 Athan. in vita
 S. Anton.
 Ephrem in suo
 Testam.

 Et S. Monica
 aromata ca-
 daveri suo ad
 hibenda re-
 spuit.

 Aug. confess. L.
 g. 13.

 Aromatum
 profuso in ex-
 quisitissima
 Imperato-
 ri.

ribus, sed venerandis quibusque viris id obsequij antiqua piorum consuetudine præfatum est. Nam Meletio Antiocheno Patriarchæ sindones mundas, pannos sericos, & largam vnguentorum, & aromatum copiam ad eius corpus curandum, a fidelibus impertitam suis testis est Gregorius Nyssenus Oratione, quam in eiusdem funere habuit. Hæc tamen splendida aromatum condimenta suis post mortem corporibus impendi vetuere, Magni illi viri, ac toto terrarum orbe celeberrimi, Antonius monachorum pater, & Ephrem Ecclesia Edesennæ diaconus, qui huius antiqui ritus, & tunc quidem temporis vsu apud omnes recepti præ ceteris testes locupletissimi accedunt. Eamdemq; funebrem pompam Christianæ supramodum humilitati addicta inuicti animi mulier Monica S. Augustini duplici quidem titulo mater contemnendam sibi, ac reiciendam duxit: *Nan imminentie sue resolutionis, vt inquit Augustinus, non cogitauit suum corpus sumptuose contagi, aut condiri aromatibus, sed tantummodo memoriam sui ad altare fieri desiderauit.* Haec enim Augustinus. Hæc autem splendida aromatum pompa, quibus sanctissima mulier volens libensque, vt Christianam se ostendit humilitatem, post mortem carere voluit, haud viris, qui regio stimate decorabatur, aut præcipuo honoris titulo præfulgebat; haud, inquam, eiusmodi viris liberali suorum manu consueta funebres aromatum copiae denegatae sunt: quippe virorum principum funera his aromatum condimentis, nulla sumptuum habita ratione, vt pictati, quæ defunctis debetur, consulerent, a propinquis de more celebrata sunt: & vt de ceteris hic taceamus, Justiniani Imperatoris funus omni magnificentia, atque admiratione dignum recolatur, cuius exequiarum augustam æque ac munificam pompam Corippus Africanus grammaticus pereleganter carminibus hisce describens, consuetum præstulisse morem narrat:

*Thura Sabea cremat fragrantia mella locatis
 Infundunt patenis, & odore balsama succo,
 Centum aliæ species, vnguentaque mira teruntur,
 Tempus in æternum, sacrum seruantia corpus.*

21 Postremo autem loco, vt aslumptæ enarrationi finem imponamus, phœnicem in medium proferimus, quæ aro-

matum suo celebrando funeri satis ambitiosam se vltro exhibit, dum, ante quam emoriatur, haec sibi pyra ad instar studiose præparat. Memoranda vero huius alitis gloriam Tertullianus his verbis exposuit: *Illum dico alitem orientis peculiarem, de singularitate famosum, de postritate monstruosum, qui semetipsum libenter funerans renouat natali fine decedens, atque succedens iterum Phœnix.* Ambitiosum item eiusdem funus, quod odoribus instruitur, ac aromatibus redundat, egregie carminibus adumbravit ethnicus poëta, vel certe Laetantius, vt a multis creditum est, aut quiuis alias: sed carmina hic excipiamus:

Construit inde sibi, siue nudum, siue sepulchrum,
Nam perit, ut vivat, se tamen ipsa creat.

Colligit hinc succos, & odores diuite filia
Quos legit Asyrius, quos opulentus Arabs.

Et post multa:

Tunc inter varios anima commendat odores,
Depositi tanti nec timet illa fidem.

Interea corpus genitali more peremptum,
Aestuat, & flammis parturit ipse calor,

Aërioque procul de lumine concepit ignem,
Flagrat, & ambustum cogitur in cinerem.

Hos velut in massam cineres in more coactos,
Constat, & effeclum feminis instar habet.

Hæc poëta in Phœnicis ipsos inter cines res rediuiuæ monumentum, quæ merito omnes inter aues celeberrima, aptissimūcti moriens, futuræ resurrectionis symbolum est, si fidem scriptoribus adhibeamus, quippe, vt aiunt, per funus aromatum vita sibi perennitatem comparat. Sed de his infra suo loco.

CAP. XXIV.

Linteis, institisque defunctorum Corpora inuoluuntur.

Hoc aromatum condimento persuâ, vt di-
 agnum est, affluenter ca-
 dauerat, linteis proti-
 nus inuoluebantur,
 institisque, ac fascijs
 circumligata, tumulo inferebantur. Quo-
 niam vero de linteis hic sermo occurrit,
 vt in studiis gratiam lectoris obiter non
 nul-

Phœnix resur-
 rectio nō sym-
 bolum aroma
 rū cineribus
 se funerans re-
 naescit.

Tertull. lib. 13
 de resurre.

Apud Laetant.
 in fin. ep.

Antiquissi-
 mus apud
 Græcos cada-
 uera linteis in
 uoluendi mos

Roma Subterranea

nulla premittamus, quae ad antiquum eorumdem usum pertinent: certum utique est, olim apud ipsos met gentiles defunctorum corpora linteis, alijsque in uolui tegminibus consueuisse; quod ex antiquis probata fidei scriptoribus, Cicero, Suetonius, & Herodianus affirmant. Qui mos apud Graecos quoque inualuit. Certe ipsa Penelope apud Homerum, Laerti Heroi linteum consimile texuit, & pretiosissimas vestes defuncto Pallanti, vt Virgilius canit:

Cic. orat. in Vatin. Sueton. Nerv. c. 50. Herod. l. 4. in fun. Seuer. Plut. in Avar. ad fin. Homer. ibid. 6 in fun. Parrot. Artemid. l. 2. c. 83.

Penelope linteum cadavri Laerti in uolendo te. xit.

lata laborum

Ipsa suis quandam manibus Sidonia Dido Fecerat, & tenui telas disfrenuit auro.

His autem candidis linteis ob id potissimum corpora defunctorum amiciendo ornabant, quia nimurum defuncti anima, quam ererent hinc ab omni prorsus labi puram decessisse, ac quam nobili virtutum decoris insignitam ad supercros euolando sui desiderium, atque exemplum reliquise sentirent, ipsi inter huius seculi arumnas derelicti, haud alijs prosequi valerent obsequiis: quamobrem ad festuam protestandam latitiam, qua defunctum iam immortalitate donatum Christiani completebantur, albi potissimum coloris integumenta in suncalibus adhibebant.

*Cur albom
rum iugen-
tes olim in-
duerunt?*

2 Albis item vestibus ipsiusmet defuncti affines inter funerum pompam in duebantur, quia lucretia simplicia maxime decent, que mixtis autem coloribus intexta, vel insecta sunt, partim luxum, & partim superuacaneum rerum studium arguit. Albus autem color, quippe qui purus dimtaxat & sineerus est, optime his, qui sepeliuntur tanquam adulterinum, omne vita commentum, ac morum fallacia iam exutis congruere videtur, mortuus enim quid omnino simplex, ac purus, & fictionis ac mendacijs expers praescerit. Præcrea ipsius Plinius testimonio conuincitur, funebres videlicet Regum Ægyptiorum tunicas ex lino suis, & ex Herodoto item legentibus palam sit, prosanum ipsis suis tum laneis indutus vestibus sepeliri, tum cisdem etiam amictos in Deorum templo versari, ac lineas proinde solemnes utrique usui olim extitisse, quemadmodum & illis, qui Orphei & Pythagoræ cæremonijs participarent, ex recensitis profanos apud scriptores superstitionis gentilitiaz ritibus,

*Lincea vestime
ta apud Ægyptio
nes in fune-
re, & sacrificio
solemnes erat*

*Lincea vestes
apud eodem
profanæ.*

*Plin. l. 19 c. 1.
Herod. l. 2.*

qui usui quondam suere, compertum satishabetur.

3 Neque vero tanquam rem mysteriorum carentem id a gentilibus quispiam fuisse præstatum dixerit: hanc enim ipsam rationem insinuare videatur, dum ait: *Lanantingi, & alienis coloribus facilius adulteraris quam linum: nam et si tentatum est tingi linum quoque, & vestium insaniam accipere, tamen manifesse colori pertinacem gratiam.* Aliam item a Plutarecho rationem lectori gratis auribus excipiendam proponimus, dum in tra-

*Plin. lot. cit.
Cur linea ve-
stis facra, &
lana profana
ab antiquis
habita?*

*Plut. tra. 3. de
Isida. & Orifi.
de.*

statu de Iside, & Osride ait: *Sacerdotes Isidis linea vestitu, & rasura conspicuas incerde consueisse, quod sacram de Diis doctrinam ab omni superstitione, & curiositate puram in animo suo tanquam in arca gestarent, atque continerent; & eosdem post mortem ipsis ornari, quod signum esset illos abe nula re alia, quem ipsismodi doctrina instruxerat. Itemque propter colorem, quem linum florens emitit, cæruleum colorem mundum aethereum circumdanti similem.* Rationem vero discriminis inter linum, ac lanam præcita tus auctor hanc adserit, quod de excrementis lana, sicut & erines, naseatur; ineptum autem esset Isaieos, ubi puritatis, & castimoniæ causa suos posuissent capillos, impuris, & reiectancis pecorum lanis amiciri: linu autem eum è terra oriatur immortali, vestem tenuem, puramque exhibeat, que gerentem haud grauet, singulisque anni fit apta temporibus: quæcumque autem è terra nascuntur, & pura, & munda antiqui existimarentur.

4 Hinc porro Isis linigera a poetis dici frequenter consuevit, & linigeri eiusdem sacerdotes appellati sunt: & è nostris Tertullianus linteum, quo Christus circumcinxit se, discipulorum pedes extremo diuini amoris, ac humilitatis obsequio abluturus, propriam Osridis vestem appellare non dubitauit: ipsisque Osridis, qui & Isidis sacerdotes erant. At peculiari quodam titulo linum Osridi Lucanus quoque attribuit. Ut in Apollonij pariter gestis Philostratus memorat, Apollonio videlicet apud Domitianum erimini adscriptum fuisse, quod ueste linea præter consuetos ritus vteretur; ipsumque ut obiectum sibi crimen breui, ac facili exuslatione dilueret, respondisse: *Linum purum Indis,*

*Discrimen in
ter linum &
lanam.*

*Lana de ani-
malibz excre-
mentis nata
impura.*

*Linum è terra
oriatur purum
ac mundum.*

*Ibs eiusdem
que sacerdo-
tes lineis in-
duerunt.*

*Ouid. Metam.
1. de Port. 1.
& 2. Amor.
Iuvan. sat. 6
Martialis 12.
epig. 29*

*Claud. de q.
Hom. Cons.
Tertull. ac
coron. mult. 8.*

Lucan. 1. g.

Philostr. 1. 2.

Linen vestis Philosophos & sacerdotes decerit.
Apul. Apel.

Purum & Ägyptij videri, & propterea prius Pythagoræ, deinde sibi quoque conueniens vi- sum fuisse lineo uti vestimento, quod & tam disputationibus congrueret, quam orantibus, & sacrificantibus. Apuleius item Apologia, quam pro seipso scripta, linum ait, esse purissimum rebus diuinis velamentum: quippe lana segnissimi corporis excrementum pecori detraicta, iam inde Orphei, & Pythagoræ fecitis profanum vestitum esse: sed enim mundissimam linum segetem optimas inter terræ fruges exortam non modo induuti & amicti sunt sanctissimis Ägyptiorum sacerdotibus, sed opertui quoque in rebus sacris usurpari. hæc illuc.

Linen Hebreo rum sacerdo- res ex praefaci- to diuino venientur.
Jacobus fra- ter Domini li- neo induit adiu- bus defec- tur.

5 Neque vero gentiles tantum lino, sed & ipsi olim Hebreorum sacerdotes diuino edocti magisterio, ac supernis cœsecrati ritibus, ex legi præscripto utrebantur. Dum enīm Hierosolymitanus in Templo ministrarent, & sacra obirent munia, lincis vti vestibus compellebantur, nec quid lancum ijsdem gestare fas suisse sacra testantur Paganæ. Quo item habitu Jacobus Apostolus Hierosolymorum Episcopus, qui & frater Domini, vtebatur: is enim cum ex priuilegio Sancta Sanctorum, vt Hegesippus refert, ingredi posset, haud lincis, sed lincis dumtaxat vestibus, ad obtestandam iugiter virtutem innocentiam, ac animi candorem, induebatur. Sacra item olim Ecclesiæ limina candidis velis, ex lino contextis Christiani ob singulararem deuotionis cultum, ac lætitiae symbolum exornare consueuerant: vnde S. Paulinus in natali S. Felicis laudabilem consuetudinem hanc commendans, hæc canit:

Aurea nunc niueis ornantur limina velis:
Et idem alibi.

*Pulchra tendis
Vela ferant foribus, seu puro spendida lino,
Sive coloratis textum fucata figuris.*
hæc S. Paulinus apud Baronium in suis ad Martyrologiumnotis.

6 Quod autem ad sepulchralem ritum attinet, è sacrarum Scripturarum oraculis compertum fit, Nahab, & Abiū sacerdotes linea indutis vestibus elatos fuisse. Quo item habitu Lazarus, vt ex Evangelio constat; & ipsem Christus Dominus, vt infra dicetur, pia obsequium manu illati tumulo suere. Ioseph enim ab Arimathia, vbi corpus Seruatoris nostri de cruce depositisset, candida

ac munda sindone inuoluit. Sindon, autem, vt ipsius deriuacionem nominis lectori exponamus, pannus lincus est, ex lino Ägyptiaco subtiliori, ac delicatio ri contextus: hoc autem nomen sindon fortita inde est, quod in Sidone insigni Phœnicie vrbe prope Iudeam fieri primum cœperit: ex quo pariter & Tyria sindon dicta reperitur; quippe Tyrus & Sidon vrbes vicinæ erant, ac eiusmodi pretiosarum texturarum artificio perlustres. Sidonius item ostrum celebre, apud antiquos exitit, quo etiam illustrum virorum cadavera in funeribus contegi mos erat.

7 Ioseph autem cum magni sacerdot facrosancti corporis thesaurum, pretiosissimum quoque linctum eidem obuoluendo adhibuit. Sed vt rem totam probemus, sacerorum quæsto Euangelistarum hic oracula consulamus, qui hac plane ratione augustinissimum Christi Domini corpus depositum in monumento fuisse satis luculenter affirmant. Ioannes enim vbi supra insignem & nunquam satis pro merito laudandam, vt diximus, probatissimi viri pietatem enarrando extollens: *Accepterunt, inquit, corpus Iesu, & ligauerunt illud in linteis cum aromatibus.* Matthæus pariter hæc ait: *Et accepto corpore Ioseph, inuoluit illud in sindone mundam, & posuit illud in monumento suo novo.* Et Lucas loquens de eodem Ioseph, ait: *Et depositum inuoluit sindone, & posuit eum in monumento.* Idem insuper Ioannes dc cæteris linterminibus, & sudario meminit, dicens: *Exiit ergo Petrus & ille alias discipulus, & venerunt ad monumentum, &c.* Et cum se inclinasset, Ioannes scilicet, vidit lintermina posita, non tamen introiit. *Venit ergo Simon Petrus, & introiit in monumetum, & vidit lintermina posita, & sudarium, quod fuerat super caput eius non cum linterminibus positum, sed separatum inuolum in unum locum.*

8 Ex quibus plane colligitur, in sacro Christi funere ex Iudeorum more sindone, lintermina, sudarium, & institas, seu fascias (vt verba Ioannis innuunt, ligauerunt linteis) adhibita fuisse. De his vero singulis copiose ac eruditè disserit doctissimus vir Ioannes Jacobus Chiffletius in recolenda Christi historia, quam scripsit, vbi & de sepulchralibus linteis; ex qua hæc ad rei nostræ propositum non

Sydonis etym.

*Henric. Spind.
lib. de sac. Ca-
merid. 1. p. 3. 114*

*Mart. 4.
q. 19.*

*Stat. 5. filii.
Clau. lib. 12. in
Roffior.*

*Evangeliſtæ
corpus Domini
in linceo inuo-
litum concor-
des memor-
rant.*

Io. 20.

Luc. 27.

Io. 20.

*Iudeorum
lintermis cadave-
ra inuolu-
di ex Evange-
lio de Christi
funere com-
probatur.*

*Io. Jacobus
Chiffletius hi-
storiæ.*

Roma Subterranea

*Quæ vestis ap
pelletur fin
don?*

nulla excerpere libuit. Ut præmemoratus igitur auctor docet, sindone pri-
mum quodtu[m] linteum textum, aut quæ-
libet ex lino textura significari videtur,
quæ velet simul, contegatque corpus.
Quamobrem Mareus de adolescentia
illo, qui è ministrorum manibus dilapsus
est, eum Præsidis Iudeorum milites in
Christum Dominum truisserent, & arcte
vinculis alligassent: *Adolescens*, inquit,
*quidam sequebatur eum amictus sindone super
nudo, & tenuerunt eum; at ille relata sindone
nudus profugit ab eis.* Postea vero sindo-
nis nomen, vt idem auctor asserit, vna
cum vocabuli significacione ad sepul-
chrale linteum peculiariter denotandum
translatum est, quo scilicet eadauer non
seus ac vestimento quodam obtegitur
& circumvoluitur.

Mareus. 14.

*Sindon linteū
funerale vulgo
dicitur.*

*Sudarium
quid sit?*

*Chiffletius ex
Beda de locis
sindonis c. 5.*

*Mensura suda
rij quo Domini
corpus in-
uolutum fuit.*

*Insistit que
discurrit?*

*Fasciariū se-
pulchrū
apud Persas
vitis.*

*Lucian. de
linteis.*

*Lazarus resu-
scitatus in-
fatis ac fasciis
ligatus pro-
digio.*

I. 11.

9 Idem præterea auctor, sudarium
linteum pariter esse affirmat, quod a
capite ad pedes usque protendebatur,
vt ex Beda de loc. san. cap. 5. constat.
vbi de Sudario agens, quod supra Chri-
sti caput & faciem positum fuerat, ob-
longum illud quidem suisse ait, ad
pedum octo mensuram. Addit insu-
per institas, lineas pariter esse fascias
Græce dictas τανιας δυο τρεις τέταρις, quod
sonat extenderet, quia ha[ec] nimirum in-
longum extendebantur, erantque latitu-
dine angustæ, ijsque arcte perstringe-
bantur vel quædam corporis partes, vel
certe totum corpus. Neque id myste-
rio vacabat: *Æquum quippe erat*, inquit,
*hominem redire ad sua initia, ut quemadmo-
dum lucem auspiciatus fuerat, ita iaceret
mortuus, non tantum in tunica, sed in sepulchro
etiam vincula pateretur.*

10 De sepulchralibus autem fasciis
Lucianus meminisse videtur; de varijs
enim tumulandi modis sermonem ha-
bens, hæc ait: *A Persis autem aiunt su-
spendi mortuos, & nitro condiri, & tum-
demum fasciis innolvi.* Et iuxta modum,
quem haec tenus exposuimus, Ioannes
Evangelista eundem Lazarum è monu-
mento prodeuntem deseriptissime videtur,
dum his verbis rediuiuum inducit: *Et
prodijt, qui mortuus fuerat, ligatus manus,
& pedes infatis, & facies illius sudario erat
ligata.* Dicit et Iesus, solus eum, & finite
abire. Quod egregie quidem in sua hi-
storia Iuuenius presbyter hisce carni-
nibus expressit:

*Nec mora connexis manibus pedibusq[ue]; repete
Procedit tumulo, vultum cui linea texta
Et totum gracilis connectit fascia corpus,
Tum soli iussit, letumq[ue]; ad teclu remittit.*

*Quod & pari elegantia Prudentius de
more ecceinit:*

*Solute iam letæ redolentia vincla sorores,
Sonus odor sparsi spiramen aromatis efflat.*

*Visuntur autem eiusmodi fasciæ ferro
excultæ in vetustioribus Christiano-
rum sarcophagis ex marmore consecutis,
& in subterraneis quampluribus item.
Cœmpteriorum cubiculis, ad Lazarus è
sepulchro in luce resurgentis expref-
san co loribus imaginem pennicillo dili-
genter appositæ. De qua fusius a nobis
libro sexto agendum est, vbi Cœmete-
rialia huiuscmodi symbola opportunis
adnotationibus explicabimus.*

11 Hæc igitur omnia, quæ in ex-
teris adhiberi funeribus confuerant, haud in facio Christi funere desiderata
suisse Chiffletius noster ascuerat, quam-
uis, quod Ioannes ait de linteaminibus, Matthæus vero, & Lueas de sola sindone
loquuntur, negotium aliquod faescere
videatur. Attamen Augustinus Ioannis
textui constanter inherens, hæc ait:
*Neque hic repugnat quicquam recte intelligi-
gentibus: nec enim illi (Matthæus nimi-
rum & Lucas) qui de Nicodemo tractauer-
unt, affirmarunt à solo Ioseph Dominum se-
pultum, quamvis solius commemorationem
fecerit: aut quia illi una sindone à Ioseph in-
uolutum dixerunt, propterea prohibuerant
intelligi & alia linta potuisse adferri à
Nicodemo, & superaddi, vt verum narraret
Ioannes, quod non uno linteo, sed linta in-
uolutus sit. Quamvis propter sudarium, quod
capiti adhibebatur, & institas, quibus to-
tum corpus alligatum est, quia omnia de lino
erant, etiamq[ue] una sindone ibi fuit, verissime
dici posse, ligauerunt eum linta: linta
quippe generaliter dicuntur, quæ lino texun-
tur. hæc valide ad nostræ vim assertio-
nis corroborandam, & ad difficultatum
nodos, qui legentibus obrepunt, dissolu-
undos Augustinus.*

12 Porto sacrum Christi corpus de
cruce depositum idem Chiffletius in-
quadam lignea tabula substrata linto
extensem fuisse scribit, quod a summo
capitis vertice ad pedes usque reiectum,
vtrique corporis faciei adhærebatur, sic
que obductum ad pollinctorum locum,
haud

*Iauene. hist.
Evang. c. 4. 15
lib. patrum 1.*

*Prudi. in Aucto-
biblio patr.*

*Lazarius far-
sis illigatus
ab antiquis
expresus vbi
que visunt.*

*Chiffletius in
Coristi histor.
l. sup. cit.*

*Domini cor-
pus linta
quis inuo-
luitur.*

*S. Aug. de con-
sensu Evang. l.
3. c. 23.*

Corpori Chri-

sti e cruce ei-

posito linta

ad pollinctorum

substratum

Lib. I. Cap. XXIV.

123

haud tamen procul a sepulchro piorum manibus delatum affirmat: *Commode enim, inquit, ac tuto nequam satis curari poterat sacram cadaver in ipso cruciatus loco à Iosepho, & Nicodemo, occultis premetu discipulis.* Illudque ipsummet linteum esse validis rationibus probare nititur vna eum Alfonso Paleotto Archiepiscopo Bononiensi, Daniele Maltonio, & Pignonio, quod ad nostra hæc usque tempora, diuinæ prouidentiæ nutu referuatum Augustæ Taurinorum summo, ut par est, honore ab vniuerso Christiano orbe, devotionis gratia illue quamplurimis in dies passim confluentibus, visitur, atque colitur.

13 Constantissime tamen idem, qui supra auctor, nullatenus, ut alij contendunt, reconditum in sepulchro suisse assert: *Non enim, inquit, decebat illud, quo recens è cruce exceptum Christi corpus fuerit unde cruentatum, perluto furgato que corpori iterum admoueri, sed in ipsomet sepulchro substratum fuisse corpori linteum alterum, aut certe plura, iacentique ac superno proxime superpositum sudarium, quod à capite, ut dictum est, ad pedes protendebatur: quod nunc pretiosissimam veluti sarcinam Vesuntina Ecclesia se posidere gaudet, & gloriatur, scrti eiusdem corporis perantiqua imagine decoratum.* Affirmat insuper vir doctissimus, quem laudauimus, hoc ipsummet Sudarium esse, quod ad Christi cadaver tumulo honeste componendum beatissima Virgo Iosepho ab Arimathia porrexit, ut supra ex Metaphraſte diximus. Cui proſecto ſententia Nazianzenus fauere videretur, ſeu quis alius extitit auctor, in Tragœdia illa, quæ vulgari titulo *Christus patiens nuncupatur*; vbi eum eamdem beatissimam Virginem extrema Filio ſuo pietatis officia perfoluērem induit; in materni amoris ac extreimi moniūētū obsequij filio vulneribus miferandum in modum transfoſſo, & ſepulturæ iam inferendo, hæc, inquam, ait: *Et tegmine iſto muliebre obvoluo caput.*

14 Quædam alia insuper præmemoratis adiecta fuſſe linteā autumat, quæ anteriorem corporis ſacie cooperirent. Circumulatas deinde inſtitas a collo usque ad imas calees; illamque Sudarij partem, quæ a capite eminebat, totumque corpus completabatur, ad

collum religatam fuſſe docet. Nec sane quicquam prohibet, inquit ille, quo minus

Supra illud Sudarium alia quoque linteamina adiecta fuerint, quæ caput quoque obuelarent, totoque corpore protenta ſub inſtitis coercita fuerint: que fortaffe ea ſunt, que in alijs affiruantur orbis terrarum Ecclesijs. Hæc ex illo fideliter excerpta ſtudioſo lectori propinauimus, quamuis lōge ab ijs præcipue, quæ de ſacra Taurinensi Sindone iam ſupra enarrata à nobis ſunt ex reuerendifimo Fortunato Seaechio diſcrepare videantur; cuius quidem ſententia validissimis niti rationibus videtur, quæ ab eodem referuntur: conſtanter enim afferit, *Sacratissimum Christi Domini corpus de cruce depositum, omni ex parte cruentatum, ipsiusque conſtipati ſanguinis corticibus ſuperinductum in linteo poſitum* (quod Cado in Gallia, miraculis & prodigijs illuſtre, ſacratissimo item Christi ſanguine conſperfum, religioſe nunc affluari ſcribit Campegius) *Campadius.* deinde vero perlutum in ipſo cruciatus loco (quid enim mali ſibi à Iudeis timeret Iofeſhus, quippe qui audacter acceſſerat ad Pilatum, petieratque ab eo eorum corpus Iefu, illudque datum ſibi iam dono fuerat, conſuetuſe utique Iudeorum more ſepeliendum) in eo ſubinde linteo, quod Augustæ Taurinorum colitur, delatum ad pollinētūram ſuiffe, in anteriore ſeile et ſpeluncæ partem, quæ quidem duplex erat, ut apertissime probat cap. 32. Atque alio demum obuolutum linteo & in ſepulchro poſitum, inſtitis & ſudario ſuperadditis.

15 Veruntamen cum multiplices de huiusmodi linteo, de Sindone, ac Sudario pariter auctorum, qui de ſacra eadem Sindone, ac Sudario luebrations suas edidere, & parum quidem inter ſe cohærentes ſententiæ exiſtant, eas, tanquam ab inſtituti nostri proposito alienas, alijs diſcutiendas relinquimus. Vnum dumtaxat hæc noſtra legentibus demonſtratio ſatis ſit, in ſacro videlicet Christi ſunere, confuetos Iudeorum ritus ſeruatos omnino ſuiffe: quos & in cæteris Christianorum funeribus, & beatorum præcipue Martyrum adhiberi quoque inuiolabiliter conſueuit, repetitis nunc ex probatarum historiarum promptuario exemplis liquido demonſtrabimus.

16 Quam uisitatus igitur Christianis

Q. 2 olim

Illud linteum
Augustæ Tau
rinorum, hodie
que aſerua
tur.

Alph. Palat.
Daniel Meilis
Pignus de ſa
ceris Christi
linteraminib.

Id. illid.

Hand amplius
illo, fed alio
linter corpus
ſepulchro co
dendum mo
tuitur.

Metaphraſt.

Nazianzen. vel
auctor in tra
ceda de Chri
ſtissime.

Linta
corpo
iſuſuſe
linteraſſe

Chiff. in
hig. Christi.

Fortun. Scac.
cap. 24. & 34.
35. & 36.

Primum lin
teum quo cor
pus Domini
ante Iudeos
exceptum fuit
cruentatum in
Gallia vidiſtūr.

Campadius.

Altero, quod
Augustæ Tau
rinorum fer
uatur, ſacrum
corpus ad pol
linētūram de
latum est.

Fortun. Scac.
cap. 32.

Variz de fi
era ſindone
auctorum ſen
tentia.

Ritus fune
rari Iudeorum
in funere Do
minus, iisque
deinde in mar
tyrum funeri
bus obſeruati

Roma Subterranea

Solenissimum omnium cadavera linteis involuendi mos.

olim mos fuerit, funcbris linteis ac linteaminibus defunctorum corpora innoluenti, egregie quidem Prudentius loco supra citato edocuit, qui hymno decimo de defunctis hæc ad rem nostram canit:

Candore nitentia claro

Prud. hym. de def. 10.

Prætendere linteas mos est.

Et satis aperte Maximus ille præses hominum nequissimus expressit, de quo alibi meminimus; cum post tormenta videlicet ac eadem Tharaco martyri comminatam, isthac subdit: *Nonne reliquias tuas sic perdam? ne mulierculæ in linteamina corpus tuum involuant.* Ad rem quoque nostram congrue & illud facere videatur, quod probatæ fidei inter scriptores Dionysius Alexandrinus scribit epistola ad Domitium, & Didymum, quam deinde ob Christianæ pietatis ac fidei monumentum Eusebius recitat: ibi enim insignem cuiusdam Eusebij, qui Episcopus postea Laodicenus fuit, pietatem summopere commendans, ait: *Eusebium dico, quem ab initio persecutionis (sub Valeriano nempe) Deus sua gratia roborauerat, & non modo ad ministeria confessorum, qui carceribus detinebantur, summo studio, ac animi contentione explenda, sed etiam ad linteas, quibus corpora beatorum martyrum iam vita defunctorum involuerentur, neglecto vita periculo, confiencia preparauit.* Tanti quippe olim Christiani extimabant martyrum obsequio deseruire, & corumdem cadaveribus operâ impendere, vt iacturam bonorum, qua eos vrgbant passim persecutores, acerbissima quæque poenarum genera, quibus acriter tortores sauebant, ac demum ipsiusnet capit is periculum, quod palam immincre sibi intelligebant, nihil prolsus facerent.

Frequens linteaminum funeralium in actis martyrum mentio.

Sur. 2. 1. 23. lan.

Sophia Clementis Ancyran corpora linteis inuoluta.

17 Verum in recolegendis martyrum actis frequens admodum de iisdem linteis, atque sindonibus mentio incurrit; sed potissimum in præclaris Clementis Ancyran apud Surium gestis, in quibus isthac leguntur: *Fidelis autem sophia lucernarum accedit multitudinem, quod multa vicerit certamina, sui amicissimi tollens corpus mundis vestibus, & linteis inuoluit, &c.* Idem quoque inter enarrandum exponitur in vita Isidori martyris sub Decio quondam coronati. Nam Pyrope matrona piissima cum sacrū Martyris corpus tamquam rem haud ullis æquiparandam

thesauris cōsecuta esset, deuotis, vt Metaphrastes narrat, illud exceptit obsequijs, sed præstat nunc eum his loquentem verbis audire: *Cum cognovisset, inquit, pia Sur. d. 3. Sept. Pyrope Isidoris corpus angelica custodia, & splendoris nobile fundone inuestitum.*

Series martyrum qui foliis linteis ac inustis illigati à fideliibus dicuntur.

18 Id quoque expressum videre est in actis SS. Felicitatis, & septem filiorum: Caledonij item, Laurentij, Saffannæ, Cyriaei & sociorum, Anastasij, Pancratij, Primi & Feliciani; viginti trium martyrum, qui Via Salaria sub Diocletiano coronatae suere: Theodosii, Victorij, Hermagoræ, & Fortunati: Eulalij, Dignæ, & Emeritæ: Restituti, Sophij, & trium eius filiarum: ducentorum sexaginta duorum martyrum sub Claudio: Anastasij, Victoris Mediolanensis: Torpetis, Alexandri, Aquilinæ, Tryphonis, Mennæ, Gorgonij, & Petri, Abibi, Thyrsi & sociorum, aliorumque pene innumerabilium, quos de industria hoc loco prætermittimus, ne singulos nominatim recensendo, tandem lectori afferamus. Verum curioso rerum antiquarum inuestigatori, occultatum ipsius Bosij testimonium pro omnibus hic inserendis, asserendisque sufficiat, quippe qui in saecorum Cœmeteriorum sepulchrī corpora oblongis, angustisque colligata saecijs haud raro se reperijsse affirmat, & in quibusdam præcipuis Vaticani Cœmeterij monumentis, cum nuper ad ponenda nouæ fundamenta basilicæ, terra hinc inde artisieum manu effoderetur, plura defunctorum corpora, quæ ibi quiescebant, pertenuissimis detectis linteis, tunc multipli-cibus inuoluta nexibus inspectantium oculis appariisse pronunciat: quem plane in modum aptata, dispositaque in alijs item Cœmeterijs defunctorum cadavera a se adiumenta suis oculatis-simus vir attestatur.

19 Porro non beatorum tantum Chri-

Bosius multa corpora saecijs illigata in Cœmeterijs reperiit.

Confessorum
corpora linte-
ta etiam in-
volutu olim
Gloria Chri-
stianis erat.

Albertus lin-
teum funebre:
ab Aldegund.
de sibi mori-
tuo transmis-
ti voluit.

Surius in vita
S. Alberti.

Io. c. 12.

Sudarium fu-
nebre quo fa-
cies obregi
solebat.

Greg. hom. 37.
in Euang.

Athanasi. in
vita S. Anton.

Linteis illu-
strum viroru-
cadauera in-
voluti soliti
Antonij ma-
gno corpus ob-
voluerit.

Hier. ep. 49.

Euseb. in Ep.
Hist. 7. c. 14.
Asterius sena-
tor S. Marini
corpus preio
solinge indu-
rum sepelet.

Chtisti martyrum, vtrum & sanctorum
quoque Confessorum corpora linteis di-
ligenter oboluere fideles consueuerent :
cuius rei esti haud pauca recolentibus
exempla suppetunt, vnum tamen præ
omnibus lectori prælibasse fatis erit. In
recolenda enim Alberti conspicui san-
ctitate viri historia narratur, quod a B.
virgine Aldegunde, cum morti iam pro-
ximus eset, funebre ciuismodi linteum
ad se transmitti voluit: rem vero Surus
in eiusdem gestis hunc in modum describi-
bit: *Adueniente tempore obitus sui, ipsi san-
ctus misit ad beatam Aldegundem, ut vestes
in usus exequiarum sibi mutteret, ut linteum
virginea manibus textis virgineos artus com-
poneret. Missus itaque nuncius cum iter
medium expleuisset, ecce à beata virgine alter
missus occurrit, serens secum linteamina, qui-
bus oboluui debaret corpus defuncti.*

20 Præterea sudario facies obte-
gebarat, de quo Ioannes meminit, dum
de Lazaro rediuiuo ait: *Et facies illius
sudario erat ligata. Non absimilem in-
morientibus superinducti minoris pan-
ni morem ad faciem obtegendarum Gre-
gorius in funere Cassi Narniensis Epi-
scopi adnotauit his verbis: *Cassius Nar-
nienensis urbis Episcopus moriturus assidentibus
ipse suis manibus linteum dedit, quod
ex more morientium sibi contra faciem tende-
retur: quo tenso spiritum emisit, sicque san-
cta illa anima ad gaudia aeterna perueniens
à carnis corruptione soluta est. Idem in Ca-
roli Magni funere seruatum est: Corpus
enim eius (vt gesta perhibent) vestitum est
vestimentis imperialibus, & sudario sub dia-
mate facies eius operata.**

21 Nec interim prætereundum est,
quod a S. Athanasio in Magni Antonij
gestis narratur, morem videlicet Agy-
ptijs olim fuisse, vt virorum nobilium,
& præcipue martyrum corpora linte-
aminibus oboluuerent; qua ratione ip-
siusmet Antonij Anachoretarum prin-
cipis exceptum fuisse corpus affirmat.
Et ex Hieronymo item perspicuum sit,
mulier illius septies ista cadauer, cuius
ille historiam contextit, a clericis ante-
quam sepulchro inferretur, linteo inuolu-
tum fuisse. Et insuper ex Eusebio cõpe-
rimus, Asterium Romanæ nobilitatis Se-
natorem Marini centurionis, postquam
dignum pro fide apud Cesaream Palæ-
stinæ sub Imperatore Gallieno marty-
rum fuisse.

rium consummauerat, corpus tulisse,
& magnifico ac sumptuoso amictum linte-
o, decenti, vt tanto viro par erat, se-
pulcro condidisse. Quoniam vero su-
res prædandi cupiditate illecti, sepul-
chra olim effodientes, ipsamet defun-
ctorum spolia, ac vestimenta diripie-
bant, quamplures ad compescendam
hominum rapaciretem, & procul auer-
tendas latronum manus, ne id suis acci-
deret, vt Chrysostomus ait, præcauentes,
tenuia scindebant linteamina, multisque im-
plebant aromatijs, vt duplice nomine suri-
bus inutilia redderentur. Sed hæc ad anti-
quissimum hunc morem comproban-
dum exposuisse sit satis.

Quomodo ab
auctquis cau-
tum ne mor-
tuorū veles
furto auferre-
tur.

Chrysostom.
84. in Ioan.
& hom. de
Anna.

CAP. XXV.

Vestes, indumenta, aliaque
id genus in sepeliendis
defunctorum corpo-
ribus adhiben-
tur.

ON imus quidem in-
ficias, amicci lector,
apud Christianos in-
ciferendis beatorum
martyrum, seu con-
fessorum corporibus

linteamina hand semper in usu fuisse.
Ex ipsis enim sanctorum gestis, que ad-
huc iuperfunt, & apud probatos quosq;
rerum historicarum scriptores sat qui-
spiam nosse potest, nonnquam post de-
libuta vnguentis, ac perfusa aromatibus
corpora, suismet eadem ac magnificis
vestimentis superinduta fuisse. Qui cer-
temos defunctos pretiosis vestibus exor-
nandi, apud ipsosmet gentiles in usu
quondam fuisse, dum a suis eorumdem
cadauera amicas inter manus curanda
exciperentur, ex ipsomet Ennio com-
probatur: hic enim exhibitum in Cres-
phantis nece, ac filiorum eius luctum his
verbis describit.

*Neque terram injere, neque cruenta
Conuestire mibi copa licuit,
Neq; misere lauere lacryme filium sanguinem.*

2 Quapropter (vt a profanis retrahen-

Sumptuosis
etia vestibus
indutæ cada-
uera olim
Christiani fe-
pellebant.

Antiquissimi
temporibus
magistrice am-
circ moritos
apud ethni-
cos solebant.

Ennias in
Cresphontis

Roma Subterranea

B. Cæcilia cor-
pus aurea ve-
ste induerum
post multa
secula reporta-
tur.

Baron. an. 19.
an. 891. n. 13.
ad 21.

hentes pedem, sanctorum astibus insista-
mus) pretiosissimum beatæ Cæciliae cor-
pus contextis ex auro vestibus amictum,
quibus olim a Christianis sepulturæ de-
mandatum fuerat, cum postea in lucem
iterum tot euolutis annorum circulis
prodire contigit, vestibus, inquam, pre-
tiosis, ornamenti, & decoris gratia indu-
tum, iam pridem primo sub Paschale
Papa, & nuper sub Clemente VIII. re-
pertum suit, ut prolixe rem totam de-
scribens oculatus alioqui testis, omnique
fide dignissimus Cardinalis noster Baro-
nius Annalium Ecclesiasticorum scriptor
enarrat. De sacri autem eiusdem cor-
poris inuentione ipsum et Bosius satis
quidem copiosam, eruditamque enarra-
tionem contexit, quæ recolendis beatæ
virginis, ac martyris Cæciliæ astis ab eo
editis perpetui instar monumenti inser-
ta est.

3 Eusebius insuper resert Marini
martyris corpus, cuius paulo ante mc-
minimus, ab Aferio senatore pretiosis
quoque vestibus coopertum fuisse: Af-
erius, inquit ille, etiam vir è senatorum Ro-
manorum numero, &c. sancti Marini marty-
ris cadaver tollit, splendida & pretiosa vête
obtegit, atque lumen impositum inde depor-
tat, quod cum magnifico, & sumptuoso linceo
involuisset, decenti sepulcro condidit. In sa-
cris præterea astibus, quibus martyrum

Asterius sens-
tor Marini
corpus magni-
fica testum
velle fuit hu-
menis e loco
sepulchri afor-
mat.

Euseb. lib. 10.
7. c. 14.

Cleopatra
Varum splen-
didis amicti
indumentis
humat.

Sur. 105. 19.
Orob.

s. Aug. in Epist.
4.

Nimius in-
mortuus ve-
stimentis luxus
noratus, ac
perfractus.

Chrys. in hom.

strinxerint, ob immanes videlicet, qui in
vestiendis, exornandisque cadaveribus
sumptus irreperant; eum tamen Eccle-
sia in effundendis Pontificum, sacerdo-
tumque, quin & ipsorum Regum, Principi-
um, ac virorum, necnon seminarum il-
lustrium corporibus illibatum semper re-
tinuit. Quamobrem ritum hunc vel ip-
se Chrysostomus, qui supra rationabilis-
bus ex causis duntaxat, tamquam luxu-
riofum quid damnauerat, facto compro-
bavit, dum supremam funeris pompam
(ut cæteri consueverant) vestimentaque
decorem sibi quoque sub vita finem ap-
parati poposcit: moriens quippe nouis ac
candidis indui vestimentis voluit, quod
in eiusdem gestis hunc in modum Palladi-
us enarrat: *Illuc ubi redit, vita sue
digna candida vestimenta quesuit, exutus
que prioribus ea sibi induit, omnibus usque ad
calceamenta mutatis. Hoc idem Petro Epipi-
scopo ac martyri Alexandrino contigit,*
cuius venerandum corpus, antequam de
more efferreretur, sericis indumentis, &
sacerdotalibus quidem, vel potius epi-
scopalis splendide coopertum est, cuiusmodi & nos fuisse credimus candidas
illas vestes, quibus Chrysostomus sub
extremam vitæ periodum ad pronun-
tiandam bene valentis animi latitudinem in-
dutus est.

5 Mos enim olim fuit, ut Episcopi,
necnon sacerdotes ornamenti suo ordi-
ni congruentibus, ad instar sacerdotum
antiquæ legis amicti tumularentur. Vnde Nicolaus de Lyra in cap. 10. Leuiti
de sacerdotibus Nadab & Abiù lo-
quens, hoc ait: *Ex hoc autem quod Na-
dab, & Abiù fuerunt sepulti cum vestibus sa-
cerdotalibus, involuit consuetudo, quod sa-
cerdotes nouæ legis cum vestibus sacerdotali-
bus sepeliantur. Id ipsum Glosa constan-
ter edocet, cui pariter omnes sere sacro-
rum Canonum doctores adstipulantur,*
vt Abbas sub ipso disputationis exordio
palam asseuerat. Expressæ autem ibi-
dem dicuntur, clericos vtique sacris ordi-
num, quibus corum quisque insignitus
est, indumentis sepeliendos esse: quod si in omnibus canonice legis prescri-
ptum seruari nequeat, seruandum sal-
tem est in Episcopis, & sacerdotibus.

6 Hoc in perantiquis pariter Ritua-
lium codicibus expressè decernitur, vt
ipse testis est Durates de officio defunct.

Principum se-
sacerdotum
corpora ma-
gnifice ve-
stienti vi-
tus
semper tenuit.

S. Chrysost-
omus nouis ac
candidis amici-
ri vestibus mo-
ritas postulat.

Palladii vesti-
tus.

S. Petrus Ale-
xander cum
sericis ac epi-
scopalibus in-
dumentis se-
pelitur.

Sur. in vir. S.
Petr. alexande-

Sacerdotes te-
nouz, quam
veteris legis
cum ornamen-
tis sacerdoti-
bus humani
foliti.

Nicol. de Lira
in leuit. c. 10.

Glossa in cine-
mo de conser-
vati. i. Abbas
ibid.

Clerici cum
ordinum suo-
rum vestibus
sepeliendi.

Durant, in Ratione de off. defl. 7.
Episcopos pre- fectum, ac fa- cerdotes suis ornamenti a multis sepeliri canon prae- piti.

vbi hæc habet: Clerici vero, si sunt ordinati, illis indumentis induit: sunt, quæ requirunt ordines, quos habent: si vero non habent ordines sacros, more laicorum sepeliantur. Verantamen licet in alijs ordinibus propter paupertatem hoc sepius omittatur, in sacerdotibus tamen, & Episcopis nullo modo pretermittendum est. Vester enim sacerdotales virtutes significant, cum quibus praeceteris sunt Domino presentandi. Sacerdotalium autem vestium, sive Pontificalium appellatione non ipsa tantum indumenta importari videntur, sed cætera quoque ornamentorum genera, quæ ordinibus congruunt, ut calix, crux, annulus, baculus pastoralis, cum quibus singulis Pontificiaæ cathedralæ, vel tituli insignijs Episcopos complures tumulo illatos suisse legimus.

Sacerdos cum eritis, & calice sepulchro condire. Sur. in vit. S. Arnulphi Suf- fion. Epis. 39. 4. 15. Ang.

7 Quis vero nesciat sanctissimi Episcopi Birini corpus sacerdotali habitu superamictum, apposita que pectori cruce vna cum calice, annulo quoque Episcopali splendide exornatum suisse, ut Surius in eius vita his verbis refert: Inuenere corpus Episcopi integrum cum dupli- stola, & insula rubra è parvo serico, atque cum cruce è metallo cœfœla, pectori eius imposta, de- niique cum calice ad umbilicum eius posito. Et paulo infra de secunda venerandi corporis inuentione loquens, hac subdit: In-

digitos vt antea intra volam contrahit. hæc ibi.

8 Herebertum item Colonensem Archiepiscopum miræ sanctitatis virum ad Pontificalium insularum præmonstranda insignia, cum baculo pastorali tumulatum suisse apud Surium inuenies, qui illud potissimum omni admiratione dignum enarrat, eodem baculo, dum è monumento prodiret, Volpertum quendam Tuitensem abbatem, qui ad eius tumulum tune orabat, percussum leuiter ab eo suisse, qua ex visione is inusitato tremore correptus, obseruantioris vita propenso sibi posthac consulendum putauit. Plura quidem hic è probatis sanctorum gestis deprompta subtexere potuissimus exempla, corum dumtaxat, quorum post mortem corpora sacerdotalibus indumentis exculta, intra tumulum honorifice recondita fuere: verum vt ex multis pauca interim in medium proferamus: laudabilem hanc Ecclesiæ consuetudinem legentibus contemplandam exhibent gesta sanctorum Gcbardi Constantiensis, Annonis Colonensis, Corbiani Frisingensis Episcoporum, aliorumque pontificali honore præstantium, quæ breuitatis causa, ne lectorem grauemus, consulto omituntur.

9 Demum vt his, quæ de exornatis defunctorum corporibus huicque enarrata sunt, coronidem imponamus, coronas ipsas adjicimus, quibus e vario florum genere contextis redimiri, atque exornari sacrarum virginum capita in visu quandoque apud antiquos suisse ex pia rerum historiarum traditione accepimus. Quod maxime tum deuotio- nis, tum obsequij gratia in facratissimo Deipara capite feruatum suisse Damascenus de dormitione Virginis his verbis edocet: Postquam autem omnes desi- derio simul & debito satisficerunt, & ex multis floribus, variisque hymnis contextam sacram coronam contexuere, &c. vt merito virginem illud sanctitatis caput, cui Deus subditus in terris fieri, & eius imperio parvulus subiacere dignatus est, merito, inquam, caput in terris redimient flores, quod in Cœlo ipsa coronant sidera, & sol vestit, vt Bernardus ait, quo prophetæ vaticinium adimpleretur; Et in capite eius corona stellæ unum duodecim.

Cum baculo item pastorali Episcopum humari soliti.

Surius in vit. S. Hereb. Col. Archep.

Virgines ea- pte floris co- ronis redimi- to tumulan- tur.

Deipara Vir- go post morte multiplex flo- rum fertur ca- ronatur.

Damasc. de dor- miti. Virg.

Ber. ser. in e. 12. Apes.

Qua-

Episcopos cu- annulo ponti- ficio sepeluntur. Sur. in vit. S. Arnulphi Suf- fion. Epis. 39. 4. 15. Ang.

Arnulphi ca- dauer annulus pontificium cor- recto digi- te prodigio recipit.

Roma Subterranea

*Comes Alex.
Sfortia aurea
quorannis co-
ronam Virgi-
ni offrenda,
testamento
reliquit.*

10 Quapropter singulari deuotionis erga virginem Deiparam studio his nostris temporibus præclaræ memorie vir comes Alexander Sfortia ad recolédam hanc Virginis coronam allusisse viuis est, dum ad perpetuā suā erga Virginem obseruantia monumentum reuerendissimis Vaticanae Basilicæ Canoniciis, quos sibi ex testamento heredes nuncupauit, legatum hoc præceteris caute iniunxit, vt singulis videlicet annis sacram aliquam Beatae Virginis imaginem ex his, quæ miraculis quondam illustriores redditæ vel in Urbe, vel vbiuis locorum clauerunt, ut eam nimur corona aurea, magni ponderis in capite solemani ritu exornarent, qui ibi iugiter ad Virginis decorum, & pietatis monumentum permaneat: quapropter hoc ipsomet anno 1649. dic 9. mensis Iulij ab sacra nomina Vallicellanam beatæ Mariae imaginem, quæ quondam miraculis claruit, splendida ex auro magni pretij corona ab Illustrissimi, & Reucrendissimi Vgono Vbaldino inter Basilicæ Vaticanae Canonicos Decano, & a Præfule Angelo Andosilla vtriusque Signaturæ Referendario item Canonico, & S. Philippi alumno, delata nobili musicorum concentu, & patrum nostorum, ac magni piorum interuentu sanctissima Virginis dicata, & imposita est, illis potissimum verbis musicis concentu sacros post hymnos decantatis: *Corona aurea super caput eius, &c. et: Gloria & honore coronaisti eam, & constitisti eam super omnia opera manuum tuarum, Domine.* En lector vel obiter, dum Virginis caput floribus deuota Christianorum manu redimitum meminimus, ad insinuanda pia studia, quibus erga Virginem vicissim inter se fideles semper decertarunt, hic coronas aureas, quibus pari studio, vt audis, venerandum caput singulis annis perpetuo exornatur, haud ingrato præterire, silentio volamus. Sed ad nostra redeamus.

*Vallicellana
Virginis Im-
ago hac Sfor-
tiana corona
donatur.*

*Macrina My-
lene floribus
tumulando
coronauit.*

11 Id ipsum quoque venerabili Macrinae capiti floribus exornando præstatum fuisse Nyssenus in ciudem vita testatur, dicens: *Vestiana proprijs manus ornans sanctum illud caput, &c.* Et quidem perantiquum, recolendumque momen, quo floribus desunctorum olim corpora respergebantur, Hieronymus

ad Pammachium scribens satis clare insinuasse videtur: miram enim eiusdem pictatem commendans, illud ait: *Quod cum ceteri mariti super tumulos coniungum violas, rosas, lilia, floresque purpureos, & dolorem pectoris his officijs confolarentur, ipse sanctam fauillam (Paulina) videlicet conjugis suæ defunctæ) oblique veneranda elemosyna balsamis irrigaret, hisque pigmentis, atque odoribus fouret cineres quiescentes, &c.* Floribus item ac frondibus non defunditorum dumtaxat fidelium corpora, sed honoris, & latitiae gratia ipsæ martyrum Basilicæ, ac sepulera adornari consueverant: cuius rei testis est Hieronymus, qui Nepotianum magnis ob id laudum præconijs celebrat: *Hoc idem, inquit, possumus & de isto dicere, qui Basilicas Ecclesias, & martyrum conciliavula, diuersis floribus, & arborum comis, vitiumque pampinis obumbabat.* hæc Hieronymus recolendam Christianorum confuetudinem his verbis exaggerans.

12 Porro primi illi antiquæ prohibitis, candidæque fidei Christiani suos coronis prolequebantur mortuos, virgines præfertim, & martyres, hanc vnam potissimum ob causam, ut post superata videlicet ærumnosæ huius vitæ certamina, victores eosdem è seculo in Cælum se receperisse, impertita capitï corona, quæ victoria symbolum est, contastarentur. Notandum tamen est, laudabilem hunc Christianorum ritum aliquid omnino ab eo extitisse, quo gentiles ipsi vtebantur, dum suos pariter post mortem ambitione ducti corona donabant, & contexta tumulo ferta aspergebant, vt ex duodecim Tabularum lege satis aperte constat, quæ carum dumtaxat coronarum vsum defuncto impertiendum statuit, quas ipse sibi viuens honesto virtutum cultu promeruisse. Sed legis hic verba excipiamus: *Quicoroni parit iste pecuniaque eius, virtutis ergo ardutor, ipsique mortuo, parentibusque eius, dum intus positus erit, forisque feretur, sine fraude imposta esto.* Germanus vero sensus eiusmodi verborum legis Ioanne Azor in suis moralibus institutionibus exponente, hic est, ut eas nimirum, inquit, coronas ad funera adhiberi permittatur, quas quisque, vel per se ipse, vel per seruos, equosque suos virtutis ergo in publicis ludis, certaminibusque sibi peperisset;

*Hieron. ep. 26.
ad Pammach.*

*Flores quoq;
tumulus in-
spergi an-
quis solemnem.*

*Basilicæ, & c-
pulchra mar-
tyrum florib.
adornantur.*

*Hier. ep. 3. ad
Heliod. in epist.
Nepot. Baron.
in mort. Rom.
die 23. Ianuarii.*

*Mythes mor-
tuos coronan-
di causa.*

*Alia ratione
duci suos
mortuos Chri-
stiani coronar-
alii suos cerni-
ei.*

*Lex 13. Tab.
no nisi suam
cuius propria
virtute parta
coronam in
morte coce-
dit.*

*Lex 13. Tab.
no nisi suam
cuius propria
virtute parta
coronam in
morte coce-
dit.*

*Azor. in 13. mor-
to 1. 1. 6. 6. 6.*

*Corona virtus
est si lex dicat, tanquam præmium virtutis
victoribus proponantur corone in sepulchris
corum, quae eadem consecutis sunt. Pecuniae
autem nomine ibidem, ut quidam interpetantur,
equi, & serui intelliguntur. Porro verbum illud iam antiquatum
arditor, antiquum utique verbum est
(inquit Azor) ab arduo, siue adduo, idem
plane significans quod addo. haec ille: hanc
autem, quam protulimus, legem Plinius
quoque recitat.*

Phn. l. 1. c. 3.

*Antiquissi-
mas sererata-
& vinas co-
ronandi mo-*

*Eurip. in Orest.
Ptarist. &
Hercul. far.
Aetopha. in
Cantic. Pind.
in Nemed. 4.
Sph. in Elec.
Plutarck. in
Numas. Peric.
Timol. Pelop.
Marcel. Phyl.
Lucian. de la-
gu. Dion. Ha-
lic. Is. Ion. fan
Verg. Herod. 4.
de Anton.
Cic. 1.2. de leg.
Verg. 1.6. Ae-
neid. Plin. l. 21
c. 3. Val. Max.
1.5. c. 1.
Hier. ep. 24.*

*Supersticio-
ac gentilium
coronatum
morem Chri-
stianii impo-
bant.*

*Clem. Alex.
8.
Tertull. lib. do
cor. milit. c. 6
Plin. l. 2. c. 3.*

*Coronatio ca-
dauerum sym-
posia beatorum
apud ethnicos
designat.*

*Et ut nonnulla hie, qua ad insti-
tuti propositum faciunt, in lectoris grati-
am exponamus: mos quidem antiquis
exitit, non desuntos dumtaxat coro-
nandi, verum & serera, rogos, vinas,
ac sepulchra, & demum coronati ipsa
prosequi funera consueverant. Nem-
pe, vt aperte in sua Pædagogia Clemens
Alexandrinus innuit, ad significandum
subacti nimirum seculi victoriam, quod
& Chio ad Platonem scribens iisdem
plane verbis asserit, vt apud Suidam, &
in Epicteti responsis ad Imperatorem
Adrianum videre est. Quo item Hiero-
nymus respexisse videtur, cum ad Mar-
cellam de obitu Leæ, nota sanctitatis
viduae scribens, haec ait: *Vniuersorum
gatidijs prosequenda, que calcato diabolo, co-
ronamiam securitatis accept.**

*14 Hunc tamen morem a gentili-
bus frequenter usurpatum, & supersti-
tiosis eorum cæremonijs respernum haud
ratum, acceptumque Christiani habue-
re, vt pote qui omnipotenti Deo omni-
moda cordis puritate inferuentes, ne-
quid vlla ex parte imundum in re-
ligionem, eiusque cultum, ac in mores
obreporet, omni adhibito studio pœ-
uebant, quoniā & Dijs corona ritibus
quibusdam adhibitis, Tertulliano testis,
consecrabantur, &c, vt Plinius ait, Deorum
bonos erant, & larium publicorum, priuato-
rumque, ac sepulchorum, & manum. Et
vt peräquus ille poëta apud Stobæum
exponit, coronacione, & delibitione
cadauerum, symposia, siue beatorum
conuiua designabantur, ad qua suos
proficieti desuntos existimabant: ve-
teres enim gentiles coronatos pariter,
& vnguentatos solemnis intereste
conuiuijs consueuisse haud cuiquam, vt
putamus, ignotum est.*

*15 At Christiani mortuos, quos in-
ter certaminum agones merito desudas-*

*se sciunt, in victoriae signum coronant:
in Calo enim immortales post mortem
sancti de manu Dei coronas ambiunt:
victoriales autem coronas, de quibus nūc
fermo incurrit, vix vllus est ex tot san-
ctorum patrum numero, qui ne dum gen-
tilibus, imo neque ipsiusmet Christianis
militibus aliquando improbandas ef-
se affirmare ausus fuerit; vnum duanta-
xat Tertullianum excipiendo, in haec
potissimum re, vt in alijs quam multis
pertinaciter delirantem.*

*16 Quam vero mordieus ipse præ om-
nibus Tertullianus infisterit, vt corone,
quas Imperatoris liberalitas vltro dona-
bar, a Christianis militibus omnino re-
spuerent, velut quid redolens super-
stitionis errorē, ex ipsiusmet verbis in li-
bro, quem scriptis de Corona militis, vi-
dere est, vbi isthae: *Proxime facta est li-
beralitas præstantissimorum Imperatorum, ex-
pungebantur in cælis milites laureati. Ad-
hibetur quidam illuc magis Dei miles, ceteris
constantior fratribus, qui se duobus Dominis
seruire non posse præsumperat, solus libero capite,
coronamento in manu otioso. Vulgata
iam & ista disciplina Christianorum rela-
cebat. Denique singuli designare, eludere emi-
nus, infendere cominus in nostrum. Tribu-
no deserit: & persona iam ex ordine accep-
serat; statim Tribuus, cur, inquit, tam di-
uersis labitu? Negavit ille cum ceteris si-
bi licere. Causa expostulatus: Christianus sum,
respondit. O militem in Deo gloriosum! Suf-
fragia cindice, & res apud aet., & reus apud
præfatos. Ibidem grauissimus penulas posuit,
reuelari auspiciatus, speculatoriam morosissi-
mam pedibus absoluī, terræ sanctæ insistere
incipiens: gladium nec dominice defensioni
necessarium reddidit, laurea & de manu clau-
ruit. Et nunc rufus sanguine suo, spē
calceatus de Euangelij paratura succinctus
acutiore verbo Dei, totus de Apostolo arma-
tus, & de martyrii candida Laurea melius coro-
natus, donatiuum Christiani carcere expectat.
haec Tertullianus, qui militis Christiani
facinus tanquam egregium prædicat, licet
haud villa prorsus necessitas militem ad id
præstandum ob Christianæ fiduci cōfessio-
nem compelleret; nam nulla idololatriæ
labes facinori tunc temporis incratur.**

*17 Et quidem reliqui Christiani
quod a milite tunc minus caute gestum
fuerat, haud approbarunt, immo potius
tanquam futuræ in Christianos perse-
cutio-*

*Coronatio
mortuorum Vi-
ctoriam huius
seculi apud
Christianos
designat.*

*Corona mil-
itum ab Ethni-
cis Imperato-
ris dari soli-
te non re-
spunde.*

*Poëta apud
Stobæum.*

*Tertullianus
perperam eas
reprobat.*

*Baron. anno
201. to. 2. n. 1.*

*Miles Chri-
stianus coro-
num à Princi-
p: gentili ob-
latam impru-
denter reiçor.*

*Laudatur à
Tertulliano.*

*A prudencio-
ribus tanquam
occisionem
persequendi
Ecclesiæ gen-
tilibus fructa
dedicæ repre-
henditur.*

Roma Subterranea

130

cutioni, quæ paulo post oborta est, adi-
tū aperuerit, summopere detestati sunt,
vt ex ipso Tertulliano constat, his qui-
dem verbis: *Exinde sententia super illo
nescio an Christianorum, non enim alia ethni-
corum, vt de abrupto & precipiti, & mori-
cupido, qui de habitu interrogatus, nomini ne-
gotiū fecerit: Solus scilicet fortis inter tot fra-
tres commilitones, solus Christianus. Plane su-
pereft, vt etiam martyria recusare medientur,
qui prophetias eiusdem Spiritus sancti respuerūt.
Misericordia denique tam bonam & longam sibi
pacem periclitari. Nec dubito quidam scri-
pturas emigrare, sarcinas expedire, fugae ac-
cungi de ciuitate in ciuitatem: nullam enim
aliam Euangelij memoriam curant. Noui &
pastores eorum in pace leones, in prælio cer-
nos. Hæc sunt delirantis iam, immo a re-
cta fide penitus naufragantis Tertulliani
verba, quibus primum Ecclesiæ Ro-
manæ refragari, quod solent hæretici,
audacter non definit, vbi ipsum net Vi-
ctorem summum Pontificem aculeatis di-
ctis perstringit, vt pote qui iam Montani
æresim ab ipsa Petri cathedra damna-
uerat, in quam ille miserrime prolapsus,
errores, quos hauserat, tuendos, propug-
nandoque suscepserat, & demum Ca-
tholicæ Ecclesiæ populum vna cum Pon-
tifice carpit: *Quod, vt inquit Baronius,
persecutionis tempore fugientium esse, non au-
tem negandum contendenter, secundum consi-
lum Domini, dicentis: Si persecuti vos fuerint,
de vna ciuitate fugite in aliam.**

*Baron. t. I.
Ann. 201. n. 4.*

Matt. c. 10.

18 Quoniam vero de militari coro-
na meminimus, quam quidam perperam
respuendo persecutioni causam dedit, re-
petendum est, haud vllā idololatriæ, aut
superstitionis labem coronis hincce mili-
taribus adfuisse, ob quam eas Christiani
respuere, ac declinare cogerentur, sed
totu ab ipsa Tertulliani pertinacia pro-
uenisse afferendum est, qui solus impug-
nare, quod Ecclesia non damnabat, &
defendere, quod illa impugnabat, sto-
machabundo furore non destitit: sed Ba-
ronium hic quæso ad rem præsentem audi-
amus, vbi de Tertulliano loquens, hæc
ait: *Et quod ab Ecclesiâ Catholica semel de-
sciscens, in eamdem immortale iurasset bellum,
inde accidit, vt quod Catholicî improbarent,
ipse mordicus defendere, vt de milite illo
accidisse vidimus, qui voluisse, vt alii quoque
Christiani milites faciebant, lauream, dona-
tiuum accepturus, in capite gestare. Non sane*

*Catholico
militis Chri-
stiani corona
ab Imperato-
re ethnico ob-
lata frustra
recipuerunt.*

*Tertulliani
iam Monta-
nius in or-
thodoxos de-
lium.*

ex idolo eam sumebant, vel illi eam postea offre-
rebat: nulla cum ea thuris oblatio, vel alia
intercedebat superstitiosa libatio: nihilque
aliud illa preferebat, quam insigne victoriae,
qua quidem, nec qui tunc aderant, nec qui
alias sub alijs Imperatoribus militasent, absti-
nuerint unquam, nec quod unus hic fecit, ab
aliquo alio milite Christiano aliquando factum
esse aliquod exemplum praeserat, quo ea de
causa miles aliquis videretur subiisse marty-
rium. Nam alias cum ouantes, tum etiam
triumphantes venerant cum Imperatoribus
milites Christiani, & ubique sicut ceteri lau-
reati: quod à nemine illis datum est criminis;
cum tamen certum sit, Christianos non paruo
numero (quod & ipse Tertullianus in Apo-
logeticō testatur) in castris militare conve-
nisse. Legionem certe Fulminatricem dictam
ex Christianis fuisse referatam suo loco narra-
vimus. Nec rursus eam ob causam, quod
laurus Apollini, myrtus Veneri diceretur sf-
je dicata, ex ijs coronari vetitum erat; nam
ea ratione, nec ad ullum usum Christiani elem-
itis (quod deridet Augustinus scribens ad Pu-
blicolam) nempe terra, quia Cereris, mari
quod Neptuni, aere quia Iouis, igne quia
Vulcani esse dicerentur; ne dum yis arbori-
bus, alijsque plantis, & animalibus Dijs dicati
vti valuerint: quod afferere insania plane
videretur; cum alioqui etiæ idololatryta nulla fa-
cta disquisitione manducare concesserit Aposto-
lus, dum nullum scandalum imminaret. Quod
& dicendum de laurea: nam cum nullus pa-
teretur offensam, quod omnes aequo incederent
laureati, frustra, atque superflue id ab eo mili-
te tentatum esse videri poterat.

*Legio Chris-
tianorū Ful-
minatrix sub
Ethnicis Im-
peratoribus
militabit.*

Aug. sp. 34.

*Insania est, ali-
quid ideoceij
cere, quia
illud olim Ido-
lia erat sacræ.*

19 Idē Baronius deinde discrimē assi-
gnans, cur Christiani abstineret a coronâ
dis domorum postibus, & lucernis accen-
dēdīs in publicâ signum lætitiae, hæc sub-
insert: *Sed & his adjicimus non eamdem
fuisse rationem letitiae causa domus posse
coronare, vel lucernas accendere, quod Chri-
stiani facere detractarent, & coronas viælorum
insigne milites serre: nam illud erat voluntati
non necessitatis commune omnibus; sed vt
idem Tertullianus ait, ex cuiusque pendebat
arbitrio, quieo obsequio adulari cuperet Im-
peratori. At militaris corona erat eius tem-
poris necessarium capituli ornamentum: eo
enim nobili insigni victoriae, sicut & gladio ac-
cinclis ad viælorum premium capessendum mi-
litæ progreedi neceſſe erat. Atqui Tertullianus
cū tam vehementer, forteq; pro eo instituerit
defensionem, eo erroris quoque miser prolapsus
est,*

*Christians alia
adulandi Prin-
cipi triumphi
ti signa pre-
ter gefationē
corona exhibe-
re renunti.*

*Tertull. de
cor. mil. c. 11.*

*Baron. t. v.
ann. 101. n. 16
marc. l. 2.*

*Greg. Tur. de
Homer. SS.
marc. l. 2.*

*Cur lauri fo-
lia in sepul-
chris.*

*Plinius 15. 6. 10
Plat. 1. 1. 5.*

*et, vt negaret Christianum hominem posse fide
fatuam militem agere. hæc ex Baronio, vel
obiter lectori exposuisse sufficiat, iam
vero ad nostra redeamus. Demum (vt
coronis insistendo finem narrationi fa-
ciamus) ipsa martyrum sepulchra a Chri-
stianis olim coronari consueuerant, vt
locupletissimi testes sunt Paulinus, Gre-
gorius Turonensis, & alij. Qua etiam
de causa ille apud Christianos mos ino-
leuit, vt laurum in sepulchralibus vniis
apponerent; eo quod videlicet frondi-
bus nunquam emarcescerentibus perpetuo
virescat, & vt Plinius ait, *triumphis arbor
hæc proprie dicetur*. Sed hæc in aliud loco
cum discutienda remittimus. Interim
vero quæ diximus, magis infra exponen-
do patebunt.*

CAP. XXVI.

Dissecta Martyrum corpo- ra collectis & in vnum compositis mem- bris tumulo inferun- tur.

*Cedatura im-
munda & abo-
minatio ab
febris habi-
ta sunt.*

*Ep. 52. ad Ripe
Psal. 115.*

*Caduera in
nareyrum
retrofia &
sanctificationem
anticipantia a
christiani ha-
centur.*

Nunc oſa martyris quisquis attigerit, ob gra-

HRISTIANI utpote graui olim, atque oneroſo Moſaycæ legis, ac cæremoniarum eius iugo exempti, & a vano, ſutilique gentilitiae ſuperſtitionis cultu immunes singulari ipsius Dei beneficio redditи, eum probe noſſent, quod Hicronymus ait, *Samaritanum, & Iudeum esse, corpora mor-
tuorum pro immundis habere*, ac proinde haud quemquam contactū, aut præſentia eorumdem pollui, quorum pretioſa in conſpectu Domini mors eſt, maximum iugiter deuotionis ſtudium beatorū martyrum fouendis, curandis, tumulandisq; corporibus adhibuere. Olim quippe, vt diſcrete Basilius aſſerit: *Pro legiſ Iudei-
ce ritu ſiqui moriebantur, horum morticinia
habebantur abominationi: contra, mors ſi cui-
pian irrogatur pro Christi nomine, pretioſe
cenzetur reliquie sanctorum eius.* Et inſtra:
Nunc oſa martyris quisquis attigerit, ob gra-

tiam corpori inſidentem fit quadam tenetis ſan-
ctificationis particeps. Tanti autem pretio
hoc pietatis obsequium, quod defunctis
impeditur, apud Christianos extitit, vt
nullatenet extinctorum hominum cadauera
immundum quid rati, ex laudatissima
primitiæ Ecclesiæ conſuetudine, ipſo Dionyſio Areopagita teste; in ex-
colendi Christianorum ſucribus primo
quidem antiſtites, inde reliqui omnes, qui ade-
rant, mortuos oſculo, & complexu ſalutare
conſueuerint, *ἀνδέος τας κεκουμένους*.

2 Quo igitur animi studio, quibus
manuum obsequijs eos potiſſimum pro-
secutos fuſſe eredere par eſt, quos tan-
quam digniſſimos Christi martyres vence-
rabantur, & quorum ſacras reliquias vti
laborum omnium, ac certaminum, quæ
hic ſubicerant, particeps immortalitatis
laurea donandas, certiſſime ſiebant.
Corporibus enim omnium, vt Cyprianus ait, cyp. ep. 37.
qui glorioſo exitu moris excederent, vi-
giliantiam, & curam propeſiorem impertieban-
tur. Et vt Pius sanctiſſimus Pontifex ab
ipsa Petri eathēdra docuerat, *sanctorum
martyrum corpora, ſicut Dei membra curanda
effe non ignorabant.*

3 Hinc iure merito pia eorum Chri-
ſtianorum ſtudia magnis a Chryſoftomo
laudibus celebrantur, qui Antiochie, vt
ipſe ait, *poſt beatam illum cæd. etiam cum
ſalutis periculo athletas illos optimos rapue-
runt etiam ipſi viui martyres*, vt eorum reli-
quias curarent decenter. Quid enim ho-
mine Christiano dignius exegitari po-
test, quam eos cerratim honoribus, & ob-
sequijs proſequi, quos perenniter cum
Christo victuros Christiana humanis me-
tibus fides ſuggerit? Quapropter ipſe
met mortis eorumdem dics ſolemni ritu,
ſeſtiuoq; gaudio ob immortalitatis ſpem
concelebrabatur, vt Origenes acutiffi-
mus ingeniorum arbiter hunc in modum
optime philoſophatur: *Diem, inquit,
mortis celebramus, quia non morientur hi,
qui mori videntur; propterea & memorias
sanctorum facimus, tam illorum refrigerio ga-
udentes, quan etiam nobis confirmationem in
fide poſtulantes. hæc ille.*

4 Cum igitur adeo ſoliciti Chri-
ſtiani omnes extircent in curandis, com-
ponendis, exornandisque iugiter beato-
rum martyrum corporibus, futuram vti-
que exhibitis huiuscemodi ſignis reſur-
rectionem protestabantur, maximum ta-

*Dion. Areop.
Hierar. c. 7.
Oſculis, &
amplexibus
cadauera pie-
rum hominū
venerantur.*

*Martyrum cor-
pora, vt mea
bra Christi
honorant.*

*Inſigne An-
tiochenum
in martyrum
reliquijs ho-
norandi ſtu-
dium,*

*Chryſ. in SS.
marc. Iuſ. &
Max.*

*Cur dies obi-
tus sanctorū
ſeſtivo ritu ce-
lebretur.*

Orig. lib. 3.

*Precipuum in
diſcretis di-
ſperſis mar-
tyrum mem-
bris compone-
dis fiducia-
bile ſtudium.*

Roma Subterranea

men adhibere studium haud vñquam defltere in sanctorum martyrum dissec̄tis, projectisque huc illuc membris diligenter primum conquirendis, colligendisque, ac demum ijsdem inter se officiosa coaptandis, componendisque manu. Quod quidem Prudentius in suo Peristephano hymno de Hippolyto illis verbis innuit:

*Cumq; recensitis constaret partibus ille
Corporis integris, qui fuerat numerus.*

Id autem euidentius sanctissimi Constantij Episcopi Perusini acta apud Surium descripta testantur, quæ legētibus isthac perhibent: *Quod illi Dei mandatum exhaustare cupientes, que primum sese obtulere arbores, ex his ligna incident, in eaque ad feretri formam constrūcta corporis primò truncum imponunt, deinde huic caput sacratissimum, quam maxime possunt, accommodate anneclunt.*

Idem apud Adonem de conspicuo inter martyres Petro Alexandrino Episcopo in hæc plane verba legimus: *Declinantes itaque triumphale funus, sacrum caput ceruici apponentes, &c.*

4 Porro illud celebre, ac memorandum iugiter est, quod de venerabili Stanislai mēbris ipsa bestiis colliguntur, & inter se prodigiōse coalecent. *A.D.S. Stanisl. Episc. Cracov.* Ad hanc illam bestiam, ut in legendis Cracoviensib⁹ Episcoporum, acta eiusdem hunc in modum exhibent: *Canonici Cracovienses sparsa membra nocturni de Cælo splendoris indicio colligunt, & suis locis apte disponunt, quæ subito inter se copulata sunt, ut nulla vulnerum vestigia extarent. Vides hinc quam impene bcati martyres charitatem, atque unitatem dilexerint, qui quilibet tormentorum genera subire, & gladios, bestias, ignes pati maluerunt, quam femel a Christi charitate excidere, ac sciungi & ab eius fide diuelli; clamabant quippe cum Apostolo: Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio, an angustia, an famæ, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? O vinculum charitatis animos inuincibiliter vincens. Hoc vno amoris nexu vñcti Christo tanquam capiti membra ita cohæbant, vt vel gladio recisi, ac mortui ipsam se diligere unitatem, & a Christo, & ab Ecclesia sciunctionem odisse penitus comprobauerint, dum corporis membra eti carnificum manu resecta, & sparsim plures in gartes diuisa, haud permanere leuanda ad fidei unitatem fidelibus commendandam insigni miraculo passi sunt.*

*Febroniz cō-
cīta membra
ā fidelibus flu-
diōse compo-
nita huma-
tur.*

Idem plane reliquijs sanctæ Febronie in M.S. ciuidem actis Cod.S.Petri contigisse narratur: *Tunc levantes corpus sanctæ Febronie cum magno studio posuerunt in lectulo, & ordinabant membrum ad membrum, vñnumquodque suo loco. Quapropter ut in sacris frequenter Cœmeteriorum sepulchris videbatur, obruncata bato rum martyrum membra simul compacta, suisque aptata locis, ac tumulo pia fidelium manu recondita inter perlcrutandum reperiuntur.*

M. S. Cod. S.
Petri.

5 Sanctorum quippe martyrum reliquie haud villa impiorum hominum, aut temporum iniuria abolentur, immo tunc magis condi, & condiri quodāmodo ac perennari videntur, cū maiori conatu impia perfecutorum manus insilentes, eadem discerpere, perfringere, ac demoliri satagerunt, sacrarum enim paginarum testimonio, *Custodit Dominus omnia ossa corū, vnum ex his non conteretur. Quapropter atteri quidē, & Deo permittente cōculari, sed minui, sed aboliri eodem custodiante nequaquam possunt. Nonne Ignatij Episc. Antiocheni nobilissimi inter martyres ossa, quæ in Rom. Amphitheatro Ieonii ac bestiarum dentibus cōtrita quodam suere, decorē inde ac splendorem potius, quam contumeliam, ac si contulā frumenti grana, retulerunt? quippe tunc maxime martyris oraculū adimplētum est, qui dum Romanam morte afficiendus, ad bestias iam dominatus proferret, transmissa cōsiderē Romanos epistola præueniens, edixit: Utinam fruar bestijs, quæ mihi sunt præparate, quas oro & mihi velociores esse ad iteritum & ad supplicia & allici ad comedendum, ne sicut & aliorum martyrum non audeant corpus attingere, quod si venire noluerint, ego vim faciam, ego me vrgebo ut deuorer. Ignoscite mihi filioli, quid mihi proficit, ego scio. Vide alacritatem animi ad necem properantis, qui infuper, ut Hieronymus ait: Cum iam damnatus esset ad bestias, & rugientes leones audiret, ardore patiendi ait: Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mylus inueniar. Oraculum Dei, vox martyris exxit: eius quippe ossa adeo ad viuum inuentibus panis formam exhibent, ut quisquis oculis rem deprehendere, hæcbit prosector, ossa ne sint, an candidi potius fragmenta panis, quod in quadam sacerorū ossium particula videre est*

Nulla vis mar-
tyris reliquias
abolere po-
tuit.

Psal. 33. 31.

Ignatij mar-
tyris patenti
pro Christo
ardet,

Ignatij ep. ad
Rom.

Hier. lib. de
script. Eccl.

Frumentum
Christi ferari
dentibus mo-
lendum se
vocat.

Lib. I. Cap. XXVI.

133

*Et vere nunc
osca eius simi-
litudinem pa-
nis referunt.*

est, quæ in nostra Vallicellana Ecclesia, ab eiusdem sepulchro Pauli Quinti Pont. Max. auctoritate desumpta asseruatur, cum pars altera ad Panormitanam vrbem, vbi in eius honore a nostræ Congregationis patribus Ecclesia dicata est, transmissa fuerit. Porro in facrorum ossium monumentum Martha Marchina singularis eloquentia virgo velut altera Maria Moysis soror sacrificanti carmen hoc cecinit, quod lectori hic exhibemus:

*Pars o/sis fuerat, sacrinunc affice panis
Perspicuo genuine conditum in gremio.
Dente leo has Christi fruges cōtrivit, eas den
Igneus imbutus sanguine coxit amor.*

*Ambigis? Nūc iterū viuos cōcrescere in artus
Aspiciens dices: hic modo pauis erat.
En rem, antice lector, non tam oculis ac manu, quam fide, atque auribus deprehendendam, & a pia muliere eleganti carmine expressam hic tibi contemplandam offerre voluimus. Sediam ad nostra redeamus.*

*6 Quoniam vero hic de eoscnissis ac mutilatis beatorum martyrum corporibus metio agitur, de eorumdem quoque martyrum membris ferro interdum ignorinæ causa notatis, vel obiter opportunitas sermo occurrit. Ab antiquis enim temporibus cum acrius gentiliuni in Christianos rabicos recrudeceret, quævis tormentorum genera ad eosdein excruciados, & ignominia pariter afficiendos studiouse adhibebantur; quamobrem eos, quos gladio non animaduertebant, ad maiorem paenam notas eorumdem membris inurendo, vitæ, immo potius probro ac ignominia rescrubant: barbari quippe homines in hoc Cassium serum illù tyrannum æmulari videbantur, qui cum variâ paenarum genera in degeneres milites excoxitasset, illud præ cæteris solempne erat, vt defectoribus nonnullis manus excideret, alijs crura ac poplites, vt Vulcatius rescert, ferro incidere: *Maius exemplum esse, dicens, viuentis miserabiliter criminis, quam occisi.* Quam crudelitatem Maximinus ille hominum secessissimus prosecutus est, qui confessoriis Christi eiusmodi contumeliam intulit, vt dextero nimirum oculo effosso, & sinistro poplite succiso eosdem ad metallâ damnaret: quos postea Constantinus Aug. cum fidem Christi ample-*

xatus suisset, ab exilio reuocatos benigne admodum, tanquam victores è bello cum triumpho vulneribus saueios, ac stigmatibus insignitos redeentes, non solum gratulabundus excepit, sed cum subinde sanctissimi ijdem partes ad Concilium Nicænū ipso euocante se cōtulissent, stigmata, quæ pro fide gloriose mentis an-
bitu succēperant, condigno honore recep-
lens, os vulneribus reuerenter admouit,
& veluti sacrum quid vltro exoculari voluit, vt ipse tefsis est Thedorectus, *Theod. lib. 14.
c. 11.*

*Constantinus
Augustus no-
tas, ac vulnera
Sanctorum
excoluntur,*

*Baron. 20. 3.
an. 325. n. 192*

7 Hæc quippe vulnera, ac cicatrices spectaculum Cælo dignum, hæc nobilis confessorum Christi corona, hoc perenne decus, hoc insigne plane admirandum; plagas videlicet & stigmata, pro Christo in corpore mortali circumferre, & membris notas inflictas gestare: *Videbantur enim, vt Tertullianus* *Tertullianus.* *ait, sibi de vulneribus formosiores.* Corporis quippe, ac membrorum integritas in confessoriis Christi, hand fidei ipsius integritatem, illibatamque virilis animi constantiam, sed eandem confessam, ac labefactatam designabat. Hinc Potamon ille insignis inter Christi confessores, eiusmodi vulnerum characteribus pro tuenda fide notatus, cum in concilio, quod apud Tyrum aduersus Athanasium hereticis adnitentibus coactum fuerat, & in quo Arriani, & Eusebius Cæsariensis eorumdem signifer non omnem, non mouerat lapidem aduersus sanam.

*Insignia glo-
riae & decora
à Sanctis vul-
nera & cicat-
rictes pro
Christo affi-
mantes.*

*Potamon pro
fide gelido erat
datus.*

Atha-

*Notæ, ac fig-
mata Christi
flammas in con-
tumeliam in-
tulerunt.*

*Maius suppli-
cium viuentis
miserabilium
quam occisi.*

*Vulcat. apud
Baron. 20. 3.
177. n. 6.*

Roma Subterranea

134

Athanasi⁹ fidem, Potamon, inquam, cum Athanasium Alexandrinum Episcopum, ac si rem in Concilio stantem, Eusebiū vero perduellem, tanquam iudicem throno residentem contemplatus fuisset, reli-

Epiph. fr. 68.

Idem exprobrat ignauia⁹ Eusebii fidē, ne mēbro glo- personam alicuius suscepit, oculo enim in perse- rōie muffle tur, neganti.

verbis increpauit: Erat enim, inquit Epiphanius, vir liberum habens os, qui nunquam personam alicuius suscepit, oculo enim in perfec- tione propter veritatem orbatus fuerat. Hic cum vidisset Eusebium sedentem, & indican- tem, At banatum plantem, superatus tristitia, & lacrymans ob ea, que aduersus veritatis professores sunt, inuenitus est voce magna contra Eusebium, & dixit: Tu fides Eusebi, & Athanasius innocens stans a te iudicatur, qui talia tulerit? Dic mīhi: Nonne me- cum fuiſti in carcere tempore persecutionis, & ego quidem oculum amisi pro veritate, tu vero nihil mutilatum in corpore habere vide- ris, neque testimonium propter confessionem tribuisti, sed stetisti viuens nulla parte de- trunctata. Quomodo dīcesisti ē carcere, nisi quod promissi⁹ ys, quincedūtati⁹ nobis prosecutio- nis intulerunt, id quod nefarium est, te facturum esē, aut fane fecisti. hæc Epiphanius de venerandis confessiorum cie- tricibus, quæ illis haud probrum, sed de- corem, ac gloriam contulere, & quibus ijdem tanquam inscritis genitariis monili- bus exornabantur, ita ut vniuersi- que eorum una cum Apostolo diceret:

Ad Gal. c. 6.

Ego signata Domini mei in corpore meo porto. Absit quippe, vt de militis vulneribus fauci⁹ & prælio redeuntis virtute ambi- gatur, haud fieri potest, vt qui vulnera- & cicatrices domum reuehit, segnis ac formidolosus pronunciandus sit, vt pote- qui in acie perficit, qui cum hoste pal- lam congregi⁹ est: Vulnera enim, vt Ca- siodus ait, opinio inseparabilis sine assertore praconium, propria lingua virtutis, que licet ad presens periculum ingerant, reliquum tam- en vite et tempus exornant; regens enim est ad stipulatoribus corpus illas sum, querit alios, qui visa diuulgant; de fortitudine vulneribus probata non ambigitur. Ita plane confessio- rum, ac martyrum stigma fidei Christi, ac Christiani peccoris constantiam, non indicant, sed oculis ingerunt, sed auribus loquuntur.

Flavianus pri- mane nobilitatis vir ab Apóstola Iuliano notis seruilibus pro Christo muri- tur.

8 Hoc vero nobili probro ac con- tumelia Flavianus martyr dignissimus sub impio Iuliano Apóstata affectus est, qui cum generis nobilitate inter Roma-

nos præstaret, ab eodem seruilibus notis pro Christo iniuri meruit, de quo isthac in Martyrologio Romano: *Rome S. Fla- tiani ex profecti⁹, qui sub Iuliano Apóstata pro Christo inscriptione damnatus, & ad aquas Taurinas in exilium missus, illic orans spiritum Deo reddidit.*

Mart. Rom. die 22. Decembra

En ut vides nobile- poenarum genus, quo Christiani tum- martyres, tum cōsclores nobilitate con- spicui afficiebantur, vt Baroni⁹ in suis

Baron. in notis ad mar. loc. sup. cit.

ad mart. notis in hac verba enarrat: Eiusmodi ignominia affici solitos Christianos confessores docet Pontius Diacl. in vita sancti Cypriani dum ait: Quis denique confessores frontium notatarum secundā in scriptio- nes, & ad exemplum martyri⁹ superfites re- seruatos, incentiu⁹ tube celestis animaret.

Seruorum vultus in scriptis

Hæc ille. Seruorum vultus in scriptis solitos te- statur Plin. lib. 18. cap. 3. & alij, vt Varro lib. I. de re rustica. Seruos pœnæ etiam, unde Suet. in Caio c. 27. ait: Multos bone- sti ordinis deformatos prius signatum notis ad metallā, & munitiones viarum, aut ad be- stias condemnant. De seruo hisce notis) de-

Caligula mul- tos nobiles notis inustos ad metallā conden- matū.

formato meminit Valer. lib. 6. c. 8. Diceban- tur eiusmodi serui stigmatici, sic apud Dio- nem hist. Rom. lib. 97. Itemque aliquando litterati, & inusti. Era itaque in scriptio antiquum genus supplicij, quo summa interrogabatur ignominia, cum liberi hominis facies atris notis perpetuo mansuris profundis char- Eleribus incidetur. Meminit eius supplicij

Inustio sc̄tis antiquum supplicium.

Seneca lib. 3. de ira c. 3. cum ait: Varia vincu- lorum genera, varia pœnarum, lacerationes membrorum, in scriptio frontis, &c. sed frequentius de benef. lib. 4. c. 137. & 138. ubi de in scriptio, qua Philippus Rex ingra- tum hominem notandum esse præcepit. hæc sa- tis eruditæ ad rei propositum Baroni⁹.

Constantinus Augustus fin- etio edita teorū vultus inferi⁹ stig- mate vicerit prohibuit.

9 His nunquam satis laudandum clementia ac mitis animi exemplar a Constantino Augusto præstitum sub- texit, dum pœnalibus ciuiscenodi notis plecti reorum vultus, ac rigari mitissimus princeps sanctio edita prohibuit, sed ipsum interim Baroni⁹ isthac enar- rantem audianus: Constantinus Imp. eius- modi vultus deturatio nem lege vetuit, sic re- scribens ad Eum elum: Si quis in ludū fuerit vel in metallū pro criminum deprehensionum qualitate damnatus, minime in eti⁹ facie scri- batur; dum & in manib⁹, & in juris possit pœna damnationis una in scriptio comprehe- di: quo facies, que ad similitudinem pulchri- tudinis caelestis est figurata, minime macule- tur

tur lib. 2. de pen. Cod. Theod. Theophilus Imperator hereticus iconoclasta abolitam, antiquatamque penam restituit, hinc non dicam ignominiae, sed præclarissima laudis notis rigavit vultus SS. martyrum Theophanis, ac Theodori fratrum, quos Methodius illustris confessor, qui ob Christi fidem ab eodem Imperatore tenebatur sepulcro inclusus, perfidem internuncium his filutavit tamquam:

Quorum libris scripta sunt in caelestibus Nomina, piaque frontes compuncte notis: Hos, quis pulsus ante funus est suum, Vincet salutem, & ipse vinculis gratis.

Heac apud Georg. Cedr. in compendio hist. in Theoph. Comminatus est Theodorus Rex Italiae Opilioni, & Gaudentio viris clarissimis, inscribendas notis eorum frontes. Boeth. de consol. prosap. 4. Thracibus vero nota in facie scriptæ erant in signum nobilitatis: unde in protervulum adducuntur Thraciae notæ, ut ex Herodot. not. Cal. Rodig. lecit. antiquar. lib. 7.c. 31. Meminit de Thraciis notis Valer. lib. 9.c. 42. extr. Dacos ac Sarmatas solitos suis frontes notis inscribere, auctor est Plini. lib. 22 c. 1. Stigmata fuisse & Britonum insignia testatur Tertull. lib. de virg. velan. Fuerunt & Syri stigmatici: non tamen in vultu, sed in volamanus, vel in cervice (ut tradit Lucianus in Dea Syria) stigmata incidebant. Hucusque de penalibus stigmatum notis dedecoris causa infligi consuevit Baronius. Sed isthæ ad perennem sanctorum Martyrum gloriæ, & ad triuphi pompam hic commemorare voluius, quippe qui pro fiduci confessione, his cohonestatim agis, & insigniti, quam deturpati, quod iam de Thracibus enarratum est in signum nobilitatis, spectaculū facti Angelis, & hominibus, hec, quæ gaudentibus animis acceperant, secum iugiter circumserabant, ut in eorumdem facie patentibus notis inuidita Christiani pectoris constantia, & fiduci imperterritæ gloria legeretur, & haec haud Thracum, immo nobiles Christianorum notæ qualibet triumphi pompa clariores totam Ecclesiæ faciem illustrent. Sed iam a vulnibus martyrum ad sacra eorumdem funeralia transeamus.

10 Christiani quippe, qui ipsa martyrum stigmata, quibus dum adhuc viuerent, insigniti fuerant, adeo impense colabant, eorumdem funera pari honore prosequentes, haud minus se pios ac laudabiles erga inuidos Christi martyres

pro fide fauiclos exhibuere, quam sagentiles olim suos erga defunctos praefliterint. Nam militum in bello intemperiorum cadavera studiose perquiri, curari, & tandem ab eisdem officiis in patriam deferri consueisse, quam multis, & quidem probatis scriptorum testimonij comprobatur. Quod & antiquissimum omnium Homerus satis aper-

Ethnici in
bello occisos
offi iure collig-
gunt & in-
patriam de-
ferunt.

Hab. 2.

te demonstrasse visus est, dum Nestorem, post initum cum Troianis prælium, cæteris Græcorum ducibus suadentem inducit, suorum colligere cadavera, collecta comburere, tumulumque unum communem omnibus, atque indiscretum statuere, eundemque aduersus insurgentes Troianorum petulantium impetus munire: *Vt ossa, inquit, filijs quisque domum ducat, quando iterum revertemur in patriam nostram.* Quem disiplinæ militaris modum ab Atheniensibus religiosa obseruatione retentum præ alij Thucydides affirmat, qui sepulturæ ipsius ritum describens, ait, solitos illos fuisse triduum antequam funus offerretur, tabernaculum facere, & sub eo defunctorum ossa omnibus spectanda proponere, ut quilibet suis munera funebria & inferias afferret: die vero quarto plaustris arcas cypresinas, ex singulis tribubus singulas, & in eis militum singularum tribuum ossa vibi consuesse: quorum vero corpora inter alia casorum cadavera reperiri minime portarent, eorum causa fulsi qui solitum lectum stratum; elatoque cunctis comitantibus funere, ossa sepeliri consueuisse in publico monumento, quod erat in pulcherrimis cœnitatis suburbis: defunctos vero oratione funebri celebrari, quæ eorum, qui in prælio pro patria ceciderant, laudationem compleceretur, & reliquorum ciuium ad virtutem seculandam abortationem, eorumque, qui defunctis necessarij erant, consolationem: qualcum Demosthenes habuit in illorum funere, quorum ossa à Charonensibus prælio Athenas delata fuisse. Quibus consentientiis Pausanias scribit, dum ait: *In via, que in Academiam ducebatur, suum omnibus fuisse Atheniensibus, qui aut natalibus, aut terrestribus prælijs pro patria morti in operijs, monumentum, cum elegijs nomen cuiusque & tribum testantibus.*

*Plat. in Deo-
mooth,*

Pausan. Attic.

In via ad Academiam ducenti Athenis militum in bello etorū monumenta.

Cic. de leg.

Legis 13. Tab. de prelijs vel in militiam oratus funerandis lanceo.

mili-

11 Ab ipsis quoque Romanis mortem hunc apprime scrutatum fuisse, ex xii. Tabularum lege palam sit; cuius potissimum auctoritate peregre, aut in

Cic. de leg.

*Legis 13. Tab.
de prelijs vel
in militiam oratus
funerandis lanceo.*

Theodorus
Rex Opilioni
& Gaudentio
figmata in-
scripta minatur

Thraciæ note
dicitur

Christianorum
figmata erga
notæ de-
scripta:

*bell. verb.
membrum.*

*Appian. l.1. de
bell. caud.*

Cic. l.2. de leg.

*Phocas Imp.
militibus in
bello contra
fidei hostes
occisis inter
martyres re-
censerentur.*

*Episcopi se
illi hoc perpe-
ram tentant
oppontunt.*

militia mortuis legere ossalicebat, quò post funus, siue corpora, aut osfa, cineresque referrentur, vt de peregre mortuis iam diximus: vel etiam (vt ex Festo intelligitur) eiusemodi cadaueribus membrum aliquod abscederetur, ad quod deinde seruatum, reliquo corpore ibidem combusto, vbi quis mortuus esset, iusta fierent in patria; et si deinde ex senatusconsulto id sanctum suerit, vt ibidem corpora, vbi cecidissent, piè ac religiose humarentur. Olim quippe gentiles, vt Cicero ait, tantam sepulchrorum religionem existimabant, vt extra sacra & gentem inferri fas esse negarent. Quapropter eo studio erga militum in bello intertremptorum cadauera perhonorifice tumulanda afficiebantur, ut collecta eorum membra, vel osfa haud patrio carere sepulchro, et si grauia subcunda forent incommoda, paterentur. Quid mirum igitur, si quæ superstitione gentilitas militibus suis pietatis obsequia detulit, isthac sincera Christianorū fides sortissimis Christi athletis propensiori studio sacras eorundem, vt iam enarratum est, reliquias colligendo, praestiterit?

12 Sed antiquos Romanorum ritus haec tenus recensitos in demortuis militibus honoradis, qui pro Republica viriliter decertaverint, amulatus præ cæteris suis videtur Phocas Augustus Imp. dum diuinos plane ijs honores, qui in bello aduersus infideles mortem oppetiissent, ducernendos curauit. Ut enim scriptores eius temporis testantur, cum idem Imperator collapsam Romanorum militiam animaduertiret, & singulis quibusque annis nobiles a Persarum Regibus referri triumphos in Romanorum contumeliam cerneret, quo torpentes animos spe gloriae ad virtutem erigeret, & palam vel post mortem obtinendis ad præliandum in acie fortiter alliceret, illud tentandum sibi proposuit, vt videlicet hi omnes, qui in bello aduersus fidei Christianæ hostes dimicando cecidissent, coronam, quam viuentes non attigerant, saltē occisi inter Christi martyres recensiti consequerentur, quod ille perpetram tentare aggressus haud voti compos effetus merito Constantinopolitanum, & alios religiosos Antisuitates valide sibi pro religione aduersantes expertus, ab incepto desistere coactus est. Sed rem

Buron. ann.
610. n. 4.

totam, si libet, ex Baronio in suis annalibus excipiamus, qui isthac enarrat: *Ad postremum de Phoca illud non prætereundum ipsum dum imperaret, contendisse magnis studijs, vt ijs, quos in bello aduersus Christianæ fidei hostes certantes occidi contigisset, inter martyres censerentur. Hac ipsum via puto collapsam militiam Romanorum exercitus, encuatunque militum robur erigere, atque firmare conatum esse, cum videret anni singularis à Rege Persarum eos sterni, atque fugari: probe sciens, non viros tantum, sed & feminas etate quoque tenellas fortiores ea spe exitisse tortoribus, atque inermes superasse etiam Imperatores. Cum autem eiusmodi animi sui consilium prodisset in medium, & per sacerdotes, quorum sciret esse facire Canoness, ea perfici posulisset, minime auditus fuit. Restiterunt tunc magna laude Constantiopolitanus, & alij, qui cum eo ibierant Antisuitates vtentes potissimum auctoritate S. Basili, cuius effet ad Amphibolichium canon penitentialis de ijs, qui in bello fecerint homicidium, vt non impetraretur eis sacra communio absj; prævia panentia. Cum audisset ille tanti patris sententiam, eius cessit auctoritati, ab instituto penitus cessans. Habet ista Theodorus Balsamon, dum eiusdem S. Basili canoness interpretatur. Hæc Baronius, quibus irritos vtq; Phocas conatus extitisse subsecuto postmodum interitu demonstrat, & Dei iram tunc maxime eundem expertum esse, cum sacrif se immiscere, & Imperialibus inful. s. sacras Dei aras, ac sacerdotale munus impetrere non dubitauit. Vides itaque lector, quovsque suis consilijs, adiumentisque humana ambitio proficeret, vt fortes in bello, & contemptores mortis milites potissimum saceret, dum se martyrio candidatos, & paribus in Ecclesia ac martyres honore post mortem afficiendos, suisque corporibus sacrum cultum impendendum fore intellexissent.*

13 Et magna certe gentilibus Christianam fidem calumniandi, ac nostros martyres deridendi occasio suppetisset, vt & alias cōtigit, si militibus in bello occisis martyrij lauream donatam animaduertissent. Hanc enim Christianis calumniam scriptor gentilis Ammianus Marcellinus inflinxit, dum ab eiusdem colti vt martytes affirmauit, non solum illos, vt Baronius ait, quos tyrannorum sauitia, seu hostium rabies iniuste occidisset, sed quos etiam

Quale confi-
lium Phocas
ad disciplinā
militarē cor-
rigendam
inseruit?

Vindicta Nu-
minis in Pho-
cam facis te
mete se miseric-
erem uruit.

Numquam
culciab Ecd-
sa ve marty-
ressuos Chi-
stianos magi-
stratus incul-
occidi, nufit.

Ammian.
Marcell. l.27

Baron. in ma-
Roma. l.19
April.

etiam Romanorum magistratus iniuste damnasset. Quin immo Eupraxij ad Imperatorem Valentinianum verba resert, quæ hæc sunt: Parcus agit pīssime principum: hos enim, quos interfici tanquam noxiis iubes, ut martyres, id est, diuinitati acceptos colit religio Christiana. Hæc ille, qui etiam tradit de Diōdoro, & Diocletiano tuic iniuste necatis: quorum, inquit, memoriam apud Mediolanum colentes nunc usque Christiani locum, ubi sepulti sunt, ad Innocentes vocant. Hæc tenus de lis Marcellinus, quem

imperitia rerum nostrarum hallucinatum putamus, nullum enim eiusmodi rei exemplum in Ecclesia reperitur, ut martyr habitus sit, quem Christianus catholicus magistratus, liceat iniuste occidi mandasset: & subdit paulo post Baronius Imp. Phocas exemplū, quod supra meminimus de militibus inter martyres recensendis, a gentilium ritu plane defunptum: Tentauit, inquit, aliquando Phocas Imperator illos etiam adscribendos in numerum martyrum, qui in bello ab infideb̄is hostib̄is fidei causa essent: sed huic eius studio restiterunt orientales Episcopi nixi auctoritate canonis 13. S. Basili, &c.

Et post multaque recitat, hæc idem postremo loco addit: Ex quibus omnibus satis liquet, quam temere Phocas Imperator predicita tentaret. Ab Ethnico enim potius, quam à Christianis mutuata videtur exemplum, qui his qui in bello decisisserent, summos honores habendos esse censuerunt. Nam Lycurgus eorum tantum, qui in bello desiderati essent, laudes pro concione celebrari, inscriptiones incidi, & sepulchra erigi mandauit: ut tradit Plutarchus in apophth. Laconic. Scribit & Dio in Traiano, eis qui bello aduersus Dicēbalum occisi essent, ab eodem Imperatore iussas erigi aras, & annua parentalia celebrari. Sunt de his alia complura exempla. Isti hæc Baronius, quibus omnem diluit columnam ab Ethnico homine, Christianorum nomini inscriptam, & quod a Phoca Imperatore temere tentatum fuerat, merito redarguens, a gentiliis vtique ritibus superstitionis errorem emanasse, ut vidimus, asserit: sed iam ad nostra filiabet, orationis stylum reuocemus.

14 Demum fidelium quorumuis defunctorum corpora, cum a viris, qui ipsi ministerijs vacabant, hac ratione curata, atque ornata iam sepulchro inferenda essent, altero quoque interdum serio linteo, singulis eius initijs si-

mul iunctis, & sigilli impreßione obsfirmatis cooperiebantur: quemadmodum beati Marci Euangelista corpus repertum suisse in eiusdem translationis historia legimus, qua in perantiquis Basilicæ Lateranensis, & Vaticanæ codicibus, his quidem verbis exprimitur: Lacebat attētem beatum corpus unde circumdatum chlamyde serica, & positum resipuum, habens a capite usque ad pedes sigilla imposta, per ea loca, quibus ora chlamydis desuper iungebatur.

15 Porro defunctorum corpora supina quidem facie, & quæ orientem respiceret, in monumentis deponebantur. Cuius rei illud congrue mysterium loco iam citato Durantes assignat, hæc dicens: Debet autem quis sic sepeliri, vi capite ad occidentem posito, pedes dirigat ad orientem, in quo quasi ipsa positione orat, & innuit, quod promptus est, ut de occasu festinet ad ortum, de mundo ad seculum. hæc ille. Vrbum ut mysterio res Christianorum optimè consonent, & capiti membra, quod in his, quæ gerenda sunt, cæteris legem præscribit, omnino respondent, certe hunc in modum sacrosanctum Christi Domini corpus intra tumulum positum fuisse. Beda præ cæteris affirmarc his verbis videtur: Introiunt ab oriente in domum illam rotundam, quæ in petra est excisa, viderunt angelum sedentem ad meridianam portam loci illius, ubi positum fuerat corpus Iesu. Hoc enim erat in dexteris, quia nimirum corpus: quod supinum iacentem caput habebat ad occasum, dexteram neceſſe est haberet ad austrum, &c. Atque ut ipsa veritas magis eluscet, & argumentis validc comprobetur; quis quæſo neſciat, dum probe historicarum rerum ac locorum descriptionem norit, hac prorsus ratione, & sub hac itidem forma sacrosanctum Domini Sepulchrum, quod Hierosolymis extat, descriptum delineatumque ab his potissimum fuisse, qui de sanctis, venerandisque Palæstina locis lucubrationes edidere; nuper autem id ab equite Zuallardo præ cæteris quam exactissime præſitum est. Beatorum quoque Apostolorum Petri & Pauli corpora a primis Christianis fidei tunc in Vrbe cultoribus ad orientalem plagam tumulata fuisse, Isidorus Hispalensis in libro, quem edidit de vita & morte sanctorum, testatur.

*Codd. Lat. &
Vat.*

*Collocatio ca-
dauerū in se-
pulchro qua-
bis, cuique
mysterium.*

Durantes.

*Collocatio
corporis Do-
mini in mo-
numento.*

*Beda. in Mart.
c. 16. l. 4. &
Hom. lxx.*

*Sepulchrum
Domini quo-
modo fuisset*

*Zuallard. in
descript. loc.
Terrejanæ.*

Inuentio cor-
porum Simo-
nis, & Iude
Apost.

16 Ad huius autem nostræ assertio-
nis vim magis roborandam, illud nobis
addere visum est, quod nostro potissimum
seculo adnotare, & ipsiusmet oculis
explorare licuit, cum corpora sanctorum
Apostolorum Simonis & Iude in Vatic.

Basilica inueniri contigit. Etenim dum
magnificentissimæ noui eiusdem templi
structuræ summorū Pontificum iussu insi-
stitur, anno millesimo sexcentesimo quin-
to, corundem beatorum Apostolorum

corpora, quæ haec tenus nulli prorsus in-

notuerant, tanquam pretiosissimi sacræ
Christianorum antiquitatis thefauri sum-

ma omnium lætitia, & Vrbis totius

exultatione reperta sunt, quæ orien-

tem versus respiciebant. Quod & in

alijs sanctorum corporibus consuetum

iuxta morem contigisse ex approbato

rerum historicarum testimonio liquet,

& frequenter admodum in sacris Sub-

terraneæ Romæ Cœmeterijs perscrutan-

tibus visu deprehenditur: quamuis ob

multipliæ latentium viarum, quibus

subterranea loca scarent, circuitus, se-

mitarumque hoc atque illuc tenden-

tium diuerticula, id quod nunc dicimus,

haud facile in singulis adnotari, ac di-

gito præmonstrari potuerit.

17 Demum ut singula, quæ ad cæ-
remoniales tumulandorum defunctorum
ritus quoquo modo pertinent, & quæ
apud Christianos vigeant, lectori expo-

namus, illud haud silentio prætereundi

est, quod inuioabili confuetudine

a Christianis receptum, seruatimq; suis-

se nouimus, vt dum tumulo defunctorum

corporalocarentur, si forte aliquando

plura eodem monumento cadaverum

reponi contingeret, haud vñquam vnum

alteri superponeretur, sed vnumquod-

que ad latus adiacentis confisteret. Quod

postea in Matisconensi Concilio can. 17.

& in Antissiodorensi can. 15. his quidem

verbis sanctum suit: *Non licet mortuum*

super mortuum mitti. Et in Epitaphio

Ioannis Cartaparij in Ecclesia S. Alexij

in monte Auentino, quod Baronius re-

fert, id quoque apud antiquos in more

positum suisse edocemur. Hæc enim ibi

marmori insculpta leguntur.

NEMO SVVM VEL ALIENVM CADAVER
SVPER ME MITTAT: QVOD SI HOC PRÆ
SVMPSERIT, SIT MALEDICTVS, ET IN PER
PETVVM ANATHEMATE CONSTRUCTVS:

Eadē corpora
orientem ver-
sus respicie-
bant.

Cadaver alte-
ri superponi
in monumen-
to nefas.

Conc. Matis-
& Ant. can.
17. & 15.

Baron. 10. 15.
as. 1004.

Epicaphium
Ioanni Car-
tarapij alienū
cadaver super
se mitentes
diris deuouē-
tis.

Alteram pariter inscriptionem haec non
citatae consonam, quæ in Ecclesia sanctæ
Agathæ prope Suburram extat, haud ta-
men tantæ temporum antiquitati re-
spondentem, videre est, tamen videlicet
eiusmodi.

IC REQVIESCIT IN PACE DOMNA BONVTA,
QVÆ VIXIT ANNO XXXX. ET D. MENNA
QVI VIXIT AN... E ABETRVM ANATHEMA
A IVDA, SI QVIS ALTERVM OMINE SVPER-
POSVER... ANATHEMA ABEAS... DA
TRICENTI
DECEM ET OCTO PATRIARCHÆ, QVI
CANONES
EXPOSVERVNT, ET DA SANCTA CHRISTI
EVANGELIA.

Altera inscri-
ptio Bonvta
idem prohibi-
bentis.

18 Mos autem iste diris execratio-
nibus, ac multis eos insequendi, qui eo-
dem si pulchro contra ipsius domini
mentem alterum intulissent defunctum,
apud gentiles quoque olim viguit, vt le-
ctori ex isto præscriptim sepulchrali titulo
innoteat:

Veteres alien-
num cadaver
suis sepulchris
inferentem
execratur.

IN H. S. SIVE SERVVS, SIVE LIBERTVS, SIVE
LIBER, INFERATVR NEMO. SECVS QVI
FECERIT, MITEM ISIDEM IRATAM SENTIAT,
ET SVORVM OSSA ERVIA ATQUE DISPERSA
VIDEAT.

Grat. pag. 304
u. 1.

Idem & ex inscriptione hac comprobari
videtur, videlicet:

IN QVEM INDVXI SARCOPHAGVM, DVM
RECEPTVM FVERIT CORPVS MEVM, NVLLI
VNQVM LICEAT ACCEDERE, NEQVE
VEXARE
OSSA MEA, NON FILIVS, NEQVE NEPOTES,
NEQVE DE AFFINITATE VLLVS. SI QVIS
AVTEM INFRINGERE VEL APERIRE AVSV
FVERIT, ISTVM INFERET POENÆ NOMINE
REIPUBLICÆ FOLLES MILLE.

Gruher. lib.
n. 10.

Quibus & alterum sepulchralem hunc
titulum in studioſi gratiam lectoris ad-
scribere liceat, videlicet:

SI QVIS HOG MONVMNTVM CVM ÆDIFI-
CIO VNIVERSO VENDERE VEL DONARE
VOLVERIT,
VEL CORPVS ALIENVM INVEHERE, DABIT
POENÆ NOMINE ARCAE PONTIFF. H. S. XX.

Gruher. lib.
672.

Et hæc interim curiosis rerum antiqua-
rum indagatoribus indicasse sit satis, ad
comprobandum scilicet ipforummet gê-
tilium auctoritate, morem sepulchrism
indicandi, inscribendique multas con-
tra corumdem sepulchorum violato-
res.

19 Verum antiqui Christiani sculp-
chi consortium respuentes, id modestiæ
non fastus, aut arrogantiæ causa præfi-
tisse

Christiani se-
pulchri con-
sortium ex
modestia re-
spiciunt.

tisfe videntur, cum præcipue mira Christi humilitate edocti, non alta sapientes, sed humilibus consentientes, vt ait Apostolus, quid potissimum compositos eorumdem mores decret, attenderent; nullatenus autem profanum illum superstitione antiquitatis errorem recolerent, quo genitiles leuem suis terram defunctis in amoris ac benevolentiae signum precabantur, vel certe ad contestandum odium, quo eosdem prosequerentur, grauem quandoque eidem terram imprecari consuerant, vt Tertullianus resert, & Kirchmannus prolixioribus verbis edocet. Quod enim suis antiqui defuncti leuem apprecari terram soliti fuerint, probatissimi quique scriptores passim affirmant. Quo certe loquendi modo Claudianus poeta visus est, dum a Gildone tyranno in Africa sub Honorio Imp. fratris filios inseptulatos relitos suis deseribet, haec ad serocientis animi, & a pietate proflus alieni adumbrandam imaginem ait:

Naturamque simul, fratremque, hominemque cruentus

Exuit, & tenuem cæsis inuidit arenam.

Vtrumque vero tam humandi, quam imprecandi ritum satis aperte Euripides tetigisse visus est, ubi Menelaum haec dicentem inducit:

si sunt Di sapientes
Virum fortē interfectū ab inimicis
Circumtegunt leui terra in sepulcro,
In ignauos vero solidū (seu durum) terræ
Insigunt. (acerum)

20 Sed claris, aptatisque ad rem nostram verbis Tertullianus, quem supercitauiimus, inde ipsius animæ, eiusque immortalitatis testimonium contra Gentiles valide intorquens, ait: *Quid quod ut sentienti maledicis, cuius memoriam cum aliquius offense morfu facis: terram grauem imprecaris, & cineri penes inferos tormentum: aquæ ex bona parte, cui gratiam debes, offibus, & cineribus eius refrigerium cōprecaris, & ut bene conquiescat apud inferos, cupis.* haec tenus ad rei propositum Tertullianus. Porro trita haec & communis apud omnes erat loquendi forma, tum apud Latinos, tum apud Græcos, vt ipsi scriptores docent: ijs enim verba illa, visu recepta erant. Quod vero & aliud pariter genus imprecandi apud antiquos inualuerit, Propertius testatur, haec in suis carminibus imprecando.

*Offa tibi iuro per matris, & offa parentis
Si fallo, cinis ben! sit mibi vterq; granis.*

Et Theseus quoque tragœdum apud Senecam Phædræ isthac amarulento ore, imprecatur:

terra defosam premat
Granisque tellus impio capiti incubet.

Callimachus pariter, si quid apte minus, ac perperam laudavit, terram sibi non leuem imprecatur,

Miris ev. xiiij. 2. 1. 2. &c.

Huc item lepidus ille ludendi, loquendique modus spectare videtur, quo Ammianus antiquus inter poetas euidam Nearcho iocabundus imprecatur, vt terra videlicet sepulchri leuis eidem sit, quo canes inde cum facilius erutum dentibus disceperant, ac deuorent: prorsus quod & Martialis quandam in Philænam imprecando intorfit, dum cecinit:

Sit tibi terra leuis, molliq; tegaris arena,
Ne tua non possint eruere osfa canes.

21 Ceterum, vt a profanis ad sacra orationis stylum reuocantes, instituti proposito insistamus, etiæ antiquis plura simul eodem tumulo corpora inferendi, mos esset, ita tamen ponere, vt vnu alteri substerneretur, haud faserat; vno autem eodemq; sepulchro duo, aut tria, vel certe quatuor cadavera apponi, quæ sibi inuicem ordine succederent, respondentq; loco tamen discreta essent, apud sacra frequenter Cœmeteria videre, contigit. Atque inde factum est, vt sepulchrorum alia posso' olim dicerentur, quæ vnum dumtaxat corpus capiebant, alia disoma, trifoma, atque etiam quadrifoma, ex numero scilicet corporum, quæ ibidem condita asservabantur, & ex minori, vel certe maiori ipsius vrnæ, in qua iacebant, capacitate. Porro quod ad rem nostram spectat, sepulchrales, qui de singulis inscripti sunt, lapides, pauci admodum perlegantur. In primis autem, vt de disomo, seu bisomo loquamus, in celeberrimo Callisti Cœmeterio huinmodi epitaphium legendum exhibetur:

BONIFACIVS QVI VIXIT ANNIS
XXIII. ET II... ES. POSITVS IN BISOMVM,
IN PACE SIBI ET PATR... SVO.

At de trifomo in Cyriacæ Cœmeterio, quod via Tiburtina situm est, haec in sculpta marmori, videre est:

S 2 SE

Propertius l. 2.
leg. 5.

Seneca in Hypol. ad fin.

Locus iriso-
rius terram
leuem mor-
tuos apprecan-
tis.

Antholog. l. 2.
c. 43.

Martial. l. 9.
epig. 30.

Plura cadaue-
rammodo sibi
inuicem non
substrata, co-
mune sepulchro
inferri licuit,

Sepulchrum
bisomum.

Roma Subterranea

SE BIBA EMET DOMINA
LOCVM A SVCESSVM
TRISOMVM VBI POSITI

ET

Sepulchrum
quadrifomis.

De quadrisomo autē sepulchrale quodam fragmentum extat ad S. Agnetem via Nomentana, ex celebri vtique illo Cœmterio eratum, haec tenus omnino neglectum, neque ab vlo (quod sciamus) pro antiquitatis merito studiose obseruatum; est autem huiusmodi:

DEPOSITVS P. . . . FIECT. . . .
DN. VALENTINIANO AVE. . . .
IN PACE ETC. VIXIT ANNVS XX.
FECIT LOCVM QVADRISOMVM.

Varij apud
varios Gre-
ciz. populos
sepeliendi ri-
tus.

Athenienscs,
& Megarenses
de Salamina
litigantes, ius
suum in cam
ex patro hum-
andi more
probare quid
que mutur.

Plut. in Solon.

Megarenses
plura cadave-
ra cedem riu-
mulo recon-
debant.

Scholia. l. 1.
Athenienscs
cadavera fa-
cie adorante
versa sepe-
lunt.

Aelian. l. 5.
var. 14. & l. 7.
c. 19.

Cariuni cada-
vera ex pecu-
liari colloca-
tione corru-
gant.

Thueyd. l. 1.
Statu cunque
Philosophorum
fæta sepelie-
di olim ritus
erat.

Plus. de dam.
Socr.

Singula singu-
lis tumulis ca-
davera apud
veteres con-
dendimus.

Sen. adip. a. 1.
Tum propria flammis corpora aliena cremant,

Diripiunt ignis, nullus est miseris pudor.

Non ossa tumuli sanæa discreti tegunt,

Arfæ satis est.

Ouid. l. 1. met.

Mos quippe apud anticos viguit, vt vnumquodque cadauer peculiari rogo honoris gratia succenderetur, ac cines res inde collecti, peculiari item tumulo inserrentur. Verum cum frequentissima essent hominum funera, contagionis lue graffante, aeruatum rogis corpora, eū ab inuicem secerni haud possent, conglobataque imponebantur, vti Ouidius enarrat in funestæ quondam pestilentia, quæ sub Æaco accidit, descriptione, ait enim:

*Corporam nisi nec nullis de more feruntur
Funeribus, neq; enim capiebant funera portæ,
Aut inhumata premunt terras, aut dantur
in altos*

*Indotata rogos, & iam reverentia nulla est,
Deq; rogis pugnant, alienisq; ignibus ardent.*

24 Sepulehra vero apud Romanos vcl singulis propria, vcl certe pluribus communia suisse sat notum est. At præter illa plebis, ac seruorum communia, frequens item mentio apud iurisconsultos eorum sepulchrorum incurrit, quæ Familiaria, & Hereditaria olim nuncupabantur: illa quidem, quæ quis sibi, ac familia sua constituerat: ista vero quæ quis sibi, hereditibusque suis, vel certe hereditario iure paterfamilias acquisierat; in quæ funus alienum inferre leges paf sim districte vetabant. Quapropter in omnibus sere antiquis lapidibus, sepulchrilibusque titulis has notas insculptas videre est: *H. M. H. S. id est, hoc monumentum heredes sequitur. vcl certe H. M. H. N. S. id est, non sequitur. vcl etiam H. M. H. E. N. S. id est, heredes exte-*

Sepulchra.
Familiaria, &
Hereditaria
apud Roma-
nos quæ fac-
tint?

D. & C. l. 1.
vel. vcl.
Briffon. scela.
antiqu. l. 12.
c. 14.

Ex sepulcris
lapi-
dis. antiqu. apud
Gruber.

Veteres here-
dum cadae-
ra suis sepul-
chris, infelici-
pia lapidibus
sua voluntate
recipiebat,
vel arcebat.

Lib. I. Cap. XXVI.

141

exteros non sequitur: aptato videlicet titulo, quo sepulchrales vrnæ prænotabantur iuxta eas personas, quarum corpora, vel in situ inferri nonumenta, vel certe ab his excludi volebant, quas nominatim quoque interdum alias generatim designabant, his verbis:

SIBI ET CONIVGI ET LIBERIS,
AC LIBERTIS, LIBERTABVS
POSTERISQVE EORVM.

Quibus Monumentum illud a domino constructu, appositus titulus prenotabat, horum autem omnium et si innuncra plane ex antiquis inscriptionibus exempla superant, nobis tamen unum dumtaxat ex omnibus in medium afferre libet, ex sepulchrali nimis quodam lapide, quem in lib. de profanis Romanorū ritibus Io: Baptista Casalius rerum antiquarū peritissimus expressit, & in suo Muixō adhuc seruat; est autem tenoris eiusmodi.

L. HOSTILIUS FORTVNATVS SIBI, ET
HOSTILIA, IANVARIAE, FILIAE. ITEM
LIBERTIS. LIBERTABVSQVE . SVIS.
POSTERISQVE. EORVM. FECIT.
EXTERAE. FAMILIAE. ADITVS. NON
DATVR. NEC IVRE. QVIS IN HOC.
MONVMENTO. OLLAS. EMET.

In his enim studiosus recolenda antiquitatis explorator quosdā confortij & ipsiusmet sepulchri cū cæteris participiādi impatientes cum in modum offendet, vt diras insuper execrationes, ac graues mulieras suis incidi monūtis volvrent; ad prohibendū videlicet, ne alius quis illuc inuitis, ac reluctantibus dominis inferretur, vt ex descriptionibus, quas supra recitauimus legenti palam sit. Quamplures interim alios sepulchrales tirulos silentio oboluimus, quibus sepulchra mutare, fiduciare, locare, mancipare, pignori obligare, & quouis alio prætextu de familiæ nomine, sub qua recensibantur, alienare grauis ibi mulierē apposita nota vetitum erat.

25 Veteres itidē consucerant eos potissimum, quos dum viucent, odio prosecuti fuissent, ne ad eorum sepulchra accedere vñquam præsumerent inhibere, cuius quidem rei testimoniū locupletissimum esto sepulchralis ille Romanorum lapis:

M. ÆMIL. ARTEMA FECIT M. LICINIO
SVCCESO FRATRI BENEMERENTI, ET
CÆCILIAE
MODESTÆ CONIVGI SVÆ, ET SIBI ET SVIS
LIBERTIS, LIBERTABVSQVE,
POSTERISQVE
EORVM: EXCEPTO HERMÈTE LIB. QVEM
VETO PROPTER DELICTA SVA, ADITVM,
AMBITVM, NE VLLVM ACCESSVM HABEAT
IN HOC MONVMENTO:

In alia quoque sepulchrali inscriptione hoc idem exprimi videtur his verbis:

EXCEPTA SECUNDINA LIBERTA IMPIA
ADVERSVS CÆCILIANVM PATRONVM
SVVM &c.

Et id genus alia lapidibus inscripta verba extant, quæ passim apud sepulchrales antiquorum titulos perleguntur. Quod Teucer Vlyssen instanter rogat, ne se vlla ratione Aiakis funeri immisceat, aut ciuidem sepulchrum attingat; eam nimis ob causam, quod defunctus id inique ferret ob antiquas, quibus ad inuicem animi dissidebant, altercationes. Et Electra sororem suam, ne inferias a matre ad Agamemnonis sepulchrum, que an interemerat, missas deferat, grauissimis plane verbis suadere conatur: cum haud fas, ac pietati congruum esset, inimicæ mulieris manu, patris sepulchro libationes offerri.

26 Illud quoque ad exactam sepulchralium iurium notitiam addendum est, quod ab hereditarijs quoque sepulchris iusta interdum ex causa nonnulli excludebantur, vt pote vir ille, qui testamento nuncupato, priuatum quempiam a sepulchri consortio amouendum decreuisset, vel certe scriptis testamentis tabulis, ne quis eo inferretur cauisset; cuius voluntatem omnimodo seruari oportere antiqua Romanorum iura sanxerunt. Cuius quidem argumenti celebre illud exemplum est, quod apud Suctonium de Augusto narratur; patientius enim augiuū plane vir animi mortem, quam probra, ac suorum dederat, cum Iuliam filiam stupris diffamatam in Pandatariam insulam proximo, postea in Reginorum oppidum rei legasset, testamento districte canit, ne velut omnino indigna fui consortium sepulchri sortiretur. Et Iuliam itidem

Grat. 844.
4.

Grat. 852.

Teucer Vlyssen ab Aiakis spummine fe. pulchro abire nubet.

Sophoc. in. dia. 10.

Electra inferias ad Agamemnonum sepulchrum ab insefectrice mittas inaud terendas ceneres.

Idem in Elect.

Testatoris à sepulchris hereditarijs que piam excusad in voluntate seruandam iura sancunt.

I. 6. de relig.

I. 3. S. si quis in hered. D. de sep. violas.

Augustus filiam, & ne prem asepulcro suo excluderet.

Suet. Oct. 65.

Dio. 156.

Tacit. Annal. 5.

Suet. in Cell. 2. v. 4.

Suet. in Cell. 2. v. 4.

*Vid. plura ac
pud Grati.
inseript. Inde.
17.*

*Io. Bapt. Casali
lib. de propria-
tate, & facies
veter. ritib.
6. 36.*

*Inscriptio se-
pulchralis
alienis cade-
mariis adiici-
tum cumulum
præcludens.*

*Sepulchra-
quo modo
alienare tue-
lis marmori
incisus veter-
bante.*

*Accessum ad
iura sepulchra-
sibiroficio in
redescibant.*

Roma Subterranea

neptem suam, memorata haec tenus Iuliæ filiam æque adulterij damnatam, & insulam Trimerum projectam, eodem testamento, cui eamdem sepulchri beneficium consequi vetuit.

27 Patrio autem excludi sepulchro, acerbissimum apud antiquos pœnae, atque infortunij genus inter omnia, quæ obuenire possunt, semper habitum est, ut epitaphium illud Leonidæ Tarentino inscriptum legentibus fidem facit, vbi ille vehementer dolens, atque his verbis loquens inducitur:

Patrio priuarii
sepulchro ac-
cerbissimum
ab antiquis
habitu.

*Anthol. 13.
23. apig. 75.*

Ouid. 4. Tri-
fium 3.

Ouidius exul
ve ossa sua
post mortem
in patriam re-
ferantur, ro-
gat.

Ouid. Trit. 3.

Cic. 1. 1. 45.
Cicer. patru-
lorum sepul-
chrum quan-
dam esse felici-
tatem dicit
prius, ac post
moriens facto
testatur.

Cic. 4. 1. 6.

lib. 8. 49. apig.

Procul ab Italia iaceo terra, atque Tarento

Patru: hoc vero mihi acerbius morte.

Vt enim ait Ouidius:

Mollibus ossa cubant manibus tumulata
suorum.

Subinde vero infelix poëta ob suam turpem laeticiam in exilium Ponticum merito damnatus, cum patrij soli, ac sepulchri iacturam præsentiret, gemebundus vxorem, quæ Romæ subfliterat, carminibus hisce pro suo funere interpellauit:

Tâ procul ignotis igitur morierau in oris,
Et sicut ipso tristia fata loco? (chri)
Et sine funeribus caput hoc, sine honore sepul-
Indeploratum barbaria terra teget?
Offa tamen facio parua referantur in urna,
Sic ego non etiam mortuus exul ero.

Non vetat hoc quisquam, &c.

28 Quanti autem antiquis temporibus optatissima apud omnes patrij sepulchri fors estimaretur, si quis Ciceronem in moralibus oculatissimum confusat, hæc pro patrio sepulchro insuis commentarijs perorant audiet: *Magnum est*, inquit, *eadem habere monumenta majorura*, *isdem vii sacris, sepulchra habere communia*. Qui deinde, vt quod verbo exprefserat, facto comprobaret, cum mors sibi appetenda esset, haud fato, sed loco absterritus, non tolerabiliorum, immo dulciorum in patria mortem ratus, domi potius, & iuxta patriam, quam in peregrinis orbis terrarum locis eamdem expipere voluit. Patrium quippe sepulchrum mortis acerbitudinem sospite, & ipsiusmet infortunijs gratiam ac felicitatem conciliare consuevit, vt acute ex peruestito illo sepulchrali epigrammate lector coniugeare valet:

MONVMENTVM ABSOLVI HOC IMPENSA

MEA

AMICA TELLVS VT DET HOSPITIVM
OSSIBVS:

QVOD OMNES ROGANT, SED FELICES

IMPETRANT;

NAM QVID EGREGIVM, QVIDVE

CVPIENDVM EST MAGIS,

QVAM VBI LVCEM LIBERTATIS ACCEPERIS,

LAPSVM SENECTÆ SPIRITVM IBI

DEPONERE?

QVOD INNOCENTIÆ SIGNVM EST

MAXIMVM.

Et hæc de sepulchris, corumdemque ritu ex inscriptionibus iam recitatis, quæ Christianorum tumulis potissimum affixæ sunt, occasionem nauci in studiis lectoris gratiam, vel obiter differimus.

CAP. XXVII.

In defunctorum sepulchris
quædam olim myste-
rij gratia appone-
bantur.

I T nonnulla hie, dum antiqua rerum sepulchralium monumenta recolimus, in lectoris gratiâ præmittamus, satis quidé per se notus, vt arbitror, mos ille antiquorum est; quo defunctorū sepulchra peculiaribus quibusdam signis, aut certe insignibus exornabant. Vt enim ipsiusmet vitæ genus, quo quis sanctus fuisset, intuentibus palam fieret, signa quædam, vel potius dixerim symbola, quibus id exprimeretur, apponebant. Quapropter sepulchra militum armis, tubicinum tubis, nautarum vero remis prænotari consuerant: & vt rem exemplis interim comprobemus, repetat quæso amicus lector, apud Homerum Elpenori olim dum viueret, strenuo viro, & insigni inter exteriores remigi, ab Ulyssे armis demortui busto aggesto, & desuper eippo erecto rcmum quendam fabrificum in summo sepulchro defixum fuisse. Idcm plane, vt apud Virgilium videre est, ab Aenea Miseno de-

Epigraphæ &
pulchritudinē pa-
trium sepul-
chrum omnes
optares, sed fe-
lices impeta-
re docens.

Sepulchra in-
signibus vir-
tutum ac vite
genus imbi fe-
pulti exprim-
ebat ador-
nabantur.

Elpenoris viri
fortis ac remi-
gi sepulchro
armas, remus
que affiguntur.

Misenitem
monumentū
virtutis eius
insignis, exor-
natur.

Aenei 6.

mor-

mortuo carminibus hisce præstitum fuit.

Quilituo pugnas insignis obibat & hasta.
Viroque nautico idem hæc insuper addidisse præconiorum insignia describitur;

ingenti mole sepulchrum Imponit, suaq; arma viro, remunq; tubamq;

2. Verum & ad Archimedis sepulchrum viri ob geometricæ artis peritiam præ omnibus laudatissimi, ac sidereum pariter machinarumque instruendarum scientia apprime inter mortales exculti, columellam cum ipsam spuæræ figura, & cylindri ad perenne ingenij vix vniquam æquandì monumentum ap-

positam erectamque suisie Cicero, qui rem oculis assecutus est, posteris scriptum, testatumque reliquit. Id autem Archimedem suis vltro ab amicis, dum adhuc viueret, expertissime, eosdemque hac de re serio interpellasse, Plutarchus in Marcelli vita constanter asserit. Nec latere interim lectorem patimur id, quod de Longobardis scribitur, ipsos videlicet his, qui extra patriam occubuiscent, constituto, cretoque tumulo, eorumdem intra sepulchra perticas cum lignis superpositis columbis, quæ in eam partem spectarent, vbi illi deceperint, figere confueuisse; cuius quidem aferitionis auctor est Paulus Varesfridus Forioliuensis diaconus in eorumdem gestis. Athenienses autem, vt Suidas refert, cenotaphijs eorum, qui calamitatem perpecciti rerum aduersarum vi compulsi extra Atticam sepulti essent, ligneâ apponere crucem consueverunt,

ixq; illi, quam simillimam paribulo, cui Iudæorum malitia Saluatorem affixit: nam crux Christianorum sepulchris tam frequenter insculpta haud rerum humanarum insortunia, & calamitatem, immo potius vberrimam bonorum, ac totius felicitatis copiam hominibus virtute crucis refundendam designat.

3 Illud insuper his, qui res historicas tum sacras, tum profanas recolunt, veluti quid notum, haud tamen apud antiquos nouum, quoniam opportuna hic mentio incidit, silentio neutiquam oboluendum est; in desuntorum vide- licet sepulchris magnos olim thesauros, ac ingentem auri copiam reponi con- siveisse: sicut enim in sanis ac delu-

bris pecunias tum publicas, tum priuatas antiqui reponebant, quo religiosa locorum custodia, & que ac res sacræ, que cunctis venerationem pariunt, diuitiæ tutius assecurata a diripientium manu submouerentur, quod plurimum certe scriptorum auctoritate constat; pari quoque ratione maximam plerique in sepulchris pecuniarum vim congregabant, occulebantque, tum ut magnificientia ac splendori sepulturæ ipsius considererent, tum ut religio, quam loca præseserebant, illic illibata que reponebantur, posteritati commendaret. Quod multis quidem patet exemplis, ac scriptorum auctoritate compertum fit. Plutarchus enim, Strabo, Ammianus, & Curtius cum de sepulchris Regum Macedonum ac Persarum agunt, & ipsem Strabo cum de Albanis populis loquitur, pecunias suas cum mortuis sepelire confueisse affirmant. Ex Planude insuper in Æsopi fabulatoris vita habetur, quod nobilissimum ille thesauro inter sepulchrorum inscriptions ingeniose reperit. Ex Plædro item Augusti liberto id innorescit, apud quem canis, dum pedibus humana effudit ossa, casu thesauro detexit.

*4 Idem sere ex xii. Tabularum lege probatur, quæ aurum, ut tunc fieri vsu apud omnes receptum erat, una cum mortuis sepulchro inferri vetuit, hæc autem sunt legis ipsius verba, cum de sepulchris agitur: *Neue aurum addito.* Quod & alijs insuper Romanorum legibus in vsu quandam suisse aperte, conuincitur: nonnullæ quippe ex his, pecunias ac gemmas vna cum defuncto, rum corporibus sepeliri, alia sacras, religiosoque dicatas cultui pecunias, impia effosorum manu violari prohibent. Neque ad confirmanda, quæ haecenus a nobis dicta sunt, ipsius Philostrati auctoritas decit, qui nefarias & procul arcendas esse ab humano commercio eas pecunias asserit, quæ profana è tumulis manu cruuntur.*

5 His editæ quandam hac superre Theodorici Regis sanctiones validi instar propugnaculi protumulis accedunt, quarum altera in quandam, qui effossis cineribus, aurum inter mortuorum ca- daueræ exquisierat, inquiri iussit; altera vero thesauros, quos in sepulchris for-

*Plus in Pyre.
Strab. l. 15.
Amman. l. 6.
Curt. l. 10.
Strab. l. 11.*

*Perfæ, Mace-
dones, & Al-
bani cum
mortuis pecu-
nias sep-
be-
hant.*

*Æsopus 1.
Fab. 27.*

*Canis huma-
nia ossa effo-
diens, thesa-
rum forte for-
tuna detegit.*

*Lex 1s. Tab.
aurum sepul-
chris recondi
vetuit.*

*Alijs Roma-
norum legi.
id licitum
quondam erat.*

*L. 1. 4. D. 1. 1.
l. 1. 1. de pecul.
l. 1. 1. de auro
& arg.*

*Pecunias se-
pulchris eru-
re nefarizide-
cuntur.*

*Philostr. l. 7.
de vni. Ap.*

*Theodorici
Regis de se-
pulchrorum
effossoribus
facto.*

*Aud. Caffid.
4. V. 1. 18. G.*

In Antenoris
tumulo ma-
xima argenti
vis reperta
est.

Quint. dec.
369.

Plurime se-
pulchrorum
inscriptio-
nes hunc pecu-
niis lepida-
divitiam suisse
indican.

Petr. Diacon.
tra ill. de litt.
Romana notis.

tuitq; reperiri contingere; haud priuato cuiuspiam vñui ac commoditat cede-re, sed publicæ dumtaxat vtilitati hos destinari præcepit. Certe recolendæ Patauinatum antiquitatum historiæ per-hibent, in Antenoris, qui vrbis illius conditor exitit, tumulo librarum argenti pluifquam triginta millia reparta fuisse. Et Eunuchi Terentiani prologus de splendido pattiij monumenti thesauro ad rem præsentem peroppor-tune serinonem inscrit. Quinætianus insuper de auro & pecunijs è sepulchro per summan iniuriam violato effossis di-ferte meminit.

6 Prater eo, quod ipsæmct marmori-bus insculptæ sepulchrorum inscriptio-nis, id liquido comprobare videantur: hec quippe thesauros, vel notis palam loquè-tibus uno codeinque tempore monstra-bant, & perueftigare, ac prædari cu-pientibus nimia verborum ambiguitate celabant, vt sacrilegos nimirū fures, qui pecunijs inhiant, ab expilatione procul areerent. Hinc est, vt Petrus diaconus tractatu, quem de litterarum Romanarum notis cōcrysit, has olim sepulchris inscribi notas consuētissimè affirmet, vide-lacet, I.M.I. ST.B. ABS.C. quibus hanc subtextit interpretationem: *In monu-mento isto sunt bona abscondita.* Item, INST.SB.EX. hoc est: *Intus sunt bona eius.* Itemque, IN. M. I. ST. D. AVG.I. id est: *In memoria ista sunt dimitie Auguſti.* Quibus & alterum hunc titulum ad rem magis elucidandam lectori subiaceimus: IN.HC.MM. S.P.S. quæ quidem verba hunc in modum exponenda videntur, videlicet: *In hoc monumento sunt pecuniae ſacrae.*

7 Ex enartatis igitur, ac in me-dium huc vñque prolatis sepulchralibus titulis fatis, eōstat, pecunias olim, ad eas feruandum, sepulchris congetas fuisse. Quapropter quibusdam etiam antiquorum sepulchris gryphium figuræ appo-sitas, ferroque inſculptas videre est, vt sepulchra ſeſilicet, & quæ ad ea ſpectant, religioſe a vigilantibus euſtodienda eſſe denotaretur; & qui violentas temere manus illis admouiffent, pœnas vltro irato numini datus. Hinc lepide qui-dem illa Babyloniorum Regina, Regum qui ſubſecuturi in imperio erant, auaritiae illis, dum ſuo hæc verba ſepul-

chro viuens inſculpsit: *Si cuius Regum Babylonis poſt me futurorum fuerit pecunia penuria, aperto ſepulchro ſumito, quantumcumque libuerit pecunia: ne tamen niſi indiguerit, alioqui aperito, non enim in rem eius fuerit.* Porro cum ſepulchrum hoc multis intactum, illibatumque ſeculis ad Darium vñque perſtitifet, is pecuniarum amore illeſtus, ad prædandum an-helans, audiſſime illud reſerans, pro im-menſis, quas inde collecturum ſe ſpera-bat diuitias, haud parue ignominia no-tas ſibi merito inter mortuorum oſſa in-flictas, & hæc deſcripta dumtaxat verba, omni ſpe fruſtratus, ad inuenit: *Niſi pecunia eſſes inexplorabilis, & turpis lucri cu-pidus, defunctorum ſepulchra non aperiuiſ-ſes.*

8 His dcmum, ne quid prætercamus, ſubtexenda videntur, quæ de regio, ac ſplendido Davidis ſepulchro Iosephus enarrat, et ſiem Scriptura ſanctissimum eumdem regem in ciuitate ſua, quæ Sion dicta eſt, in Hierofolymitanā nimirū regali aree, ſepulchruſuſiſſe affirmet, præ-titus tamē auctoſ regia plane ma-gnificientia eidem a Salomone filio ſe-pulchrum extructum ſuisse ſcribit, vbi & ipſe poſte ſepultus eſt; in quod præ-ter ſolemnē regiorum funerum pompa, ingentes quoque diuitias singulari erga patrem pietatis, ac munificientiæ exem-ple recolendus intulit, quarum admirandam copiam vel ex eo nobis coniecta-re liet, quod poſt annos mille, & ter-centos, vt ipſe numerat, cum Hyrcanus Pontifex ab Antiocho Pio acriter oppu-gnaretur, opportunò vñſ ſuſiſio; vt cum ab vrbis obſidione auerteret, & neceſſitati proſpiceret, reſerato ipſius Davidis monumento, inde tria talento-rum millia protulit, quorum partem An-tiocho perſoluit, alteram extero con-ducedo militi deſtinavit. Ac rufum, poſt longa temporis interualla Herodes Rex diuitijs propensijs inhians, mundi preſioſi, aureorumq; ornamen-torum, vim magnam eodem e ſepulchro detra-xit; neutrū tamē perueniſſe ad locu-loſ ait, qui Regum cineres continerent: verum cum Herodes abdita audiuiſ perſerutaretur, duos amissiſſe milites, erumpente ex adytis flamma contra pro-greflos temere, coquic ipſum caſu per-territum exiſſe. Hæc omnia Iosephus:

Platave. in-
Apoph. Reg.

Ioseph. Anniq.
lib. I. c. v. l.

Sepulchro Da-viſis & Salo-monis inge-nantes re-conditioſe que-runt?

Hyrcanus P6
tides tria milia
ta talentoſ ſuſiſio
ex eo accepti

Et poſte He
rodes pluri-
ma excoſtu-
aurea orna-
menta abſu-
lit.

Idem ad locu-
los intimoſ
penetrare cu-
piens flamma
ex adytiſ eri-
Pente arcevit

Gryphes ſe-
pulchris au-
rū conuenientib
iſ inſculpti, &
quidij ſe-
denotatur.

Herod. l. 1.
Darij anaſtia
iſcriptione
ſepulchrali
ludatur.

*Ador. c. 2.
Dio leg. in
Adrian.*
Hieron. ep. 27

Sed fides sit penes auctorem. Certe de sepulchro Davidis Apostolus Petrus ad Hebreos meminit, & Dio refert illud maximæ Iudeis venerationi suisse; ad quod suo adhuc tempore Christiani orare consueuerant, ut ipse Hieronymus luculententer describit.

9 Et sane sicut gentiles, ita pariter Iudeos in defunctorum sepulchris præcipua mortuorum ornamenta, ingenitatemq; interdum auri vim addere in more habuisse haud improbadum nobis videtur: hanc præcipiam quippe ob causam Chaldei ossa Regum Iuda, ac principum, nec non sacerdotum, ac Prophetarum, ceterorumque Vrbis Hierosolymitanæ ciuium è sepulchris effodient, ut longe ante Icremias prænunciauerat, quod ubi adimpletum est, Baruch vberime fleuit; ad effodiendos nimirum auiditate maxima, diripiendos que thesauros, quos in antiquorum sepulchris munifica recondi manu cœsuetos, ipso experimento edocet, probe no-

*Hieron. in Isr.
c. 8.
Sozomen. hist.
cap. ultimum.*
*Zacharia Pro
phetæ corporis
inuentio.*
*Ad eius per
des puer au
rora corona,
aurisq; cal
ceamentis in
ducus iacebat*

stant; ut Hieronymus, aliquæ scriptores asseruerent: & præ cæteris Sozomenus postremo sua Ecclesiastica historia capite recolendam corporis Zacharia Prophetæ, quæ suo tempore obtigit, adiunctionem describens; qui insuper addit de pucro quodam Hebreo, regij quidè seminis, ad pedes ipsius Prophetæ sepulco, auram capiti coronam præserente, aureisque in pedibus calceamentis, ac veste pretiosa superinduto. Ex quibus palam, ut arbitror, vides, amice lector, moris apud antiquos extitisc; pretiosa quæque ornamentorum genera defunctorum sepulchris inferre, ad honorem videlicet, & obseruantæ cultum apud homines, ipsissimè defunctis, quos summopere diligebant, & venabantur, hac via conciliandu.

10 At Christiani, ut omnem penitus auaritiam abscederent, potioribus mysterijs designandis intenti, ad cohonestanda fideliū mortuorum, dum efferebantur, corpora, & ad eoruندem memoriam futuræ spe resurrectionis illustrandam, specialia quædam symbola veluti absconditos sacrorum rituum thesauros, ipsa intra monumenta antiquitus includere consueuerunt, quæ & arcana rerum mysteria intuentibus præse ferrent, & tacite cunctorum ani-

mos instruendo, fiduci testiūonium proloqucrentur. Hæc porro fuerit virides arborum frondes, lustralis aqua, crux, numinifata, aliaque id genus, de quibus infra suo loco dicemus. In primis autem, ut breuiter singula perstringamus, mos apud sapientissimos illorum temporum Christianos suit, ut frondes etiam lauri, aut hederæ, vel alterius arboris, quæ vegetum, constantemq; viriditatis colorem haud vñquam superueniente siccitate amittunt, quandoq; defunctorum corporibus inter tumulandum substernerent. Cuius, quidem rei mysterium Durantes loco citato his verbis docet: *Hedera quoque, vel laurus, & huinsuodi, quæ semper seruant virorem in sarcophago corpori substernantur, ad significandum, quod qui moriuntur in Christo, vivere non desunt, nam licet mundo moriantur secundum corpus, tamen secundum animam vivunt, & reuinificant Deo.* Hæc nobis ille ad mysterij symbolum elucidandum exposuit.

11 Verum gentiles, qui fidei lumine orbati, corporum resurrectionem haud nouerant, haud tenabant, cypressi folia, ramosq; suis potissimum in sepulchris rescrivanda ponebant, ut ipsius acerbitatem sati mortalibus symbolis propinarent; cypressina enim folia eiusmodi sunt temperamenti, ut ubi fuerint scemel incisa, haud vñquam reuinificant. Quo planc arguento philosophorum omnium vox illa prouerbij instar est: *A priuatione videlicet ad habitum nullum dari regressum.* Quamplarima autem Christianis exempla, & hæc quidem ex antiquitatib; sive petita, suppetunt, qua huiuscmodi consuetudinem declarant. Verum ut nonnulla ex his in medium proscramus, sancti Valerij corpus, cum post plura cuoluta annorum, immò seculorum, curricula incorruptum omnino repertum fuisset, super lauri frondes magnifice compostum iacebat, ut Gregorius Turonensis affirmat, hæc dicens: *Lauri etiam folia sub se habebat strata, de quibus affument Episcopus, multis infirmis prebuit medicinam.*

12 Præterea quod egregie ad rem nostram facit, venerandum quoque Vmberti Confessoris sanctitate præclaris corpus post centum, & quinquaginta annos

Frondes viriditatis tenaces in tumulis cadaverib; substerent foliis, earumq; mysterium.

Durantes in rationab;

Cypresi sepulchris à gentibus appositæ, & quare?

*S. Valerij cor
pus lauri foliis
dibus impossibili
reptitur,*

*Greg. Turon.
de glor. conf.
c. 84.*

*S. Umbertus
liqua in reges
vires virent.
bulbus mire foliis
collocata inveniuntur.*

T diui-

Roma Subterranea

Sur. i. 3. 6. Sept.

SS. Simonis &
Iudee Apostolorum
corpora, viridi-
bus fulstra-
tis foliis inue-
ta sunt.

Durantes ex
anq. Ritual.
sacri libris.

Vascula cum
aqua Iustitiae
in sepulchris
apponebatur

Crucis fre-
quentissimam
in deiunctorum
monumentis
multis variam
ferebat se
nebantur.

diuina virtute ab incorruptione seruatum, substratis tumulo huiuscmodi folijs, adiuentum suisse in eius gestis apud Surium his quidem verbis legitur: Sed et herbae à sepulturæ eius die apposita fuerant, quas nullas pro temporis antiquitate putares, adeo virides sunt reperta, ac si terra radicibus inherentes irriguis aquis viserent. Enarratis haec tenus hoc loco addendum est, ne recolenda tantæ vñquam rei memoria ab animis excidat, Beatorum quoque Apostolorum Simonis & Iudeæ corpora, quorum iam supra meminimus, viridibus pariter folijs ad eorumdem ornatum, decoremque permixtis, apud Vaticanam Basilicam inuenta in lucem prodijisse, quod cunctis, qui tunc spectaculo aderant, rem nouam mirantibus manifestum apparuit, & publica in acta exceptorum manu diligentissime relatum fuit.

13 Verum quod & in vetustioribus sacrorum Ritualium libris videre est, quorum supra non semel mentio occurrit: Statutum etiam fuit, inquit Durantes, vt in sepulchris crux, et aqua Iustitiae, seu benedicta apponetur. Quocirca, vt nos multipliciti scriptorum auctoritate suffulti, verisimile ducimus, atque lectori asserimus, vitrea illa seu fictilia vascula, quæ frequenter in abditis Cœmeteriorum sepulchris intus, vel foris, calce obsirmata reperiri contigit, ibidem haud ad alium, quam hunc plane ysum apposita fuere, aquam nimirum, quam Istralem dicimus, continendi gratia. Sed cum in omnibus sere fragminibus, quæ nobis quidque hucusque videre contigit, sanguinis aur mcri, sive vini aqua dilati vestigia subsidere conspiciantur, asserendum potius videtur, nobilissima ista hæc perpessi pro Christo martyrij signa, atque indicia intuentibus esse: de quibus sequenti capite prolixius agemus.

14 Verum præter crucis tabulis sive marmoris sive testaceis altius impresfas, aut certe pictas, quibus monumenta adhuc clausa obsignabantur, quarù inserviunt propemodum in codem Cœmeteriorum ambitu, intuentum oculis numerus patet, in ipsam monumētis, & quidem in superiori eorumdem parte, vel quandoque etiam in ipsam interiori, supra iacentium tamen ibidem corpora cru-

ces quædam multiplici ex materia confectæ, ex ære videlicet, argento, vel auro ab antiquis è confucto Christianorum ritu, studiose reponerantur. Quapropter in augustinis beatorum Petri & Pauli Apostolorum sepulchris Magnus ille Romanorū Imperator. augustæ semper ac recolendæ in memorie Constantinus, Romanæ tunc Vrbis, tum Ecclesiæ deus, elaboratas quædam ex auro crucis, ac pretiosissimis intextas lapillis, quo suam futuris seculis pietatis munificentiam locupletissime commendaret, Anastasio attestante, repositus; qui insuper auctor formam crucis, earundemque materiam exactissimis hisce verbis describit: Besti Petri, inquit, supra æs, alias si pia os, quo conclusit illud, unde conlubrum est, fecit crucem ex auro purissimo pensantem libras centum quinquaginta in mensuraloci, vbscriptum est: Constantinus Augustus, & Helena Augusta hanc domum regali simili fulgore cornificans, aula circumdat, scriptum in litteris puris nigellis in cruce.

15 Si quis autem ex sanctorum gestis nostræ huius assertionis propositum magis adhuc ostendi, confirmarique exoptat, legat, ac studiose consulat, quæde S. Landoaldo a Norgero Episcopo scriptis tradita sunt, & a Surio item referuntur, vbi aptis ad rem nostram verbis enarratur, quod super B. Vinciane corpus crucicula quedam argentea reperta fuerit. Et demum nouissimo hoc nostro seculo, recurrente anno salutis millesimo sexcentesimo trigesimo quinto, cum sarcum, venerandumque Martinæ Romanæ virginis corpus apud peruetusianum eiusdem nomini dicatani Ecclesiæ adiuentum suis est, inter sacras virginis eiusdem reliquias, quæ diebus aliquot in altari totius Vrbis ac populi venerationi exposita fuerant, peregrina quædam crux lignea, affabre tamen operosa artificum manu elaborata, cernebatur, quam a Christianis, qui tunc funeris aderant, supra dignum iniunctæ virginis corpus, dum sepulchro inferendum esset, appositam fuisse pia hæc Christianorum, quæ a nobis haec tenus descripta est, consuetudo snadet. Hanc autem Vrbanus VIII. Pont. Max. tanquam nobilissimum Christianæ pictatis, & sacra pariter antiquitatis thesaurum, ac mo-

Constantinus
Imp. crucem
aurea 150. lib-
brarum in fe-
pulchro Apo-
stolorum re-
posuit.

Anast. in Silm.

Ex gestis san-
ctorum crucis
cadaveribus
imponendi
vitis compio-
batur.

Sur. i. 3. 19.

Mart.

Crux lignea
corporis S. Mar-
tingi super
effigie apposita
repertus.

Hanc Vrba-
nus VIII. de-
vectionis ergo
penes se te-
nere voluit.

nimentum ad recolendam jugiter purpureat pro Christo virginis memoriam sibimet vltro addixit, & apud se perpetuo custodiendam, possidendumque habere voluit.

16 Mos præterea exitit, vt in Imperatorum, ac Regum, virorumque nobilitatis, aut dignitatis merito præcellentium monumentis ingens auri, argenteique copia, aut pretiosum quid simile vna cum corporibus includeretur, vt iam supra prolixiori sermone enarrauimus. Verum Christiani ipsius Christi exenplio, humilitatis, ac paupertatis studio addicti, ab ipso Ecclesiæ nascentis exordio sepulchrales ritus apprime edotti, haud vnquam in defunctorum sepulchris aurum, ac gemmas reponebant, nisi forte aliquando contingenteret, vt vestes, quibus corpora obtegebantur, ex auro contextæ forent, vel certe aureus annulus, quem quis dígito præferens, in sepulchro apponebatur. Interdum vero Imperatorum numismata sepulchris recondebantur; eorum videlicet, sub quibus eorumdem aut mors, aut ecce martyrum obuenerat. At in puellarum sepulchris, earum quandoque discriminalia, & iocularia quedam his similia, quæ illis, dum viucent, in delicijs fuerant, seruanda inscrabantur; & hæc quidem superadditis etiam numismatibus semel, atque iterum intra Cœmeteriorum sepulchra inuicta sunt. Cuius rei egregium plane testimonium est, quod de Maria lectissima sc̄omina Honorii Augusti coniuge apud Marliatum narratur: quamuis ad posteriora, & pacatoria, quæ orbi deinde, atque Ecclesia illuxere tempora, isthac referenda existimemus. Sed ne his diutius immoremur, ad ea, quæ Christianorum sepulchris tanquam peculiaria fidei insignia affigebantur, sermonem conuertamus.

CAP. XXVIII.

Martyrum sanguis ad eorumdem monumenta reconditur.

VONIAM omni pretio-

sior auro a candidis Christianæ fidei cultoribus sanguis ille habebatur, quem martyres ob fiduci testi-

monium tam prompto, libentique animo profundebarunt, & quo tanquam pretio immortalitatē sibi coemebant; hinc studiosissime eundem colligere, siquando persecutores carnificinæ acrius insisterent, collectumque selecto, vbi dignae referuari posset, vt iam supra dictum est, loco reponere consueuerunt. Et iure quidem optimo ad exprimendam sacri eiusdem colligendi eruoris similitudinem, ac seruandi studium, quo Christiani iugiter affiebantur, ea commode verba aptari possunt, quibus poëta viatores quondam milites, infano post prælia furore debaechantes, ac pretiosa quæque spolia respuentes, dummodo hostili, quem maxime sitibant, sanguine potirentur, in hæc verba descripsit:

*In suis miles cupiens haurire cruentem,
Per varias vestes, onerataq; plustra metallo
Transit, & argenti cumulos et cædis auarus
Contemptas proculet opes; pretiosior auro
Sanguis, &c.*

Claude de bella gestico.

Ita plane in rem nostram lectissimus ille, qui passim profundebarunt, martyrum sanguis, Christianis auro, gemmatisque lapillis pretiosior exitit, quem tanto colligendum labore, tantoque sibi studio seruandum satagebant, vt quain libenter aurum profunderent, vt sanguine vel inter ipsas carnificum manus collecto potirentur.

2 In quo potissimum Christiana religio merito prædicanda & ab ipsiusmet fidei hostibus admiranda iugiter est, quod plus nimis martyrum sanguinem, quam aurum, præter humanæ conuictudinis vota, sitiret. Cuius plane

Veteres Christiani præ alio martyrum reliquias suscepserunt.

Pontius in
ad S. Cypri
Epis. Carth.

Fidelium in
Africa S. Cypri
ani sanguinem legendi
studium.

Baron. 5.3.40.
261.3.34.

Ardore potius
di martyrum
reliquias metu-
nas persecutorum ac
mortem neg-
ligunt.

Eadem, que
rotis lantori corporis in
nominis eorum
reliquias dimi-
navit nos.

Nazian. orat.
1.1.1.1.

Instrumenta
martyrij, &
acta in marty-
rū sepulchris
reposita.

rei fidem loeupletissimam vtique facit mirus Africanorum Christianorum ardor, quo sacrum Cypriani Carthaginensis Episcopi, & martyris mox futuri certatum possidere cruentum fatigabant.

Quippe, vt digna eiusdem acta referunt, dum beatissimus Episcopus flans in linea expectaret sanguinalem, fratres interim flentes linteum, & oraria ante eum ponebant, ne sanctus crux defluens absorberetur à terra. Tanti enim (inquit Baronius recollectam præclarac ac dignissimam historiam martyris habet texens) faciebant fideles sacras martyrum reliquias, vt sudor, si posset, guttas haurirent, & illas sanguinis etiam persecutore vidente & inuidente, atque exerto gladio minitante, qualibet arte fusciperent, atque reconderent. Mira res, eodem plane tempore duplci Victoria vincitur crudelis impietas, sanguine martyris, & fide credentium. Hæc Baronius ad protestandam Christianæ pietatis sacram vere sitim erga martyres, ac venerandas corundem reliquias.

3 Quis enim merito non admiretur ardentissimum beati Episcopi in subeundo martyrio desiderium, & vehementissimum pariter erga Christi martyrem Christianorum studium: quippe ijdem probe nouerant, cum tam audie profluentem disicto è capite sanguinem colligendum sitirent, pretioso huic liquori impertitam diuinitus incisæ vim ac virtutem: 'Sanctorum enim, vt Gregorius Nazianzenus ait, vel sole sanguinis guttae, atque exigua passionis signa idem posse sunt, quod corpora. Quapropter Christiani parem venerationis cultum sanguini martyrum, ac eorumdem corporibus exhibendum esse, vel safo testabantur, dum sepulchris, vbi disposita iacebant corpora, cruentum pariter nobilium instar exuuiarum inscrenderuntur.

4 Neque vero beatis istud martyribus obsequium præstisile contenti, maiora ijsdcm se debere rati ob præclarum sanguinis, quod Christo' ac fidici dederant testimonium, instrumenta pariter, seu ferramenta illa, quibus martyres tortorum inanu exçarnificati fuerant, & non raro ipsam conscripta martyrum, ac martyriorum acta, eorumdem sepulchris posteritati referuanda inseabant, de quibus singulis modo disse-

rendum est. Et quidem, vt de præcipuo Christianorum studio, quod in custodiendo beatorum martyrum cruore adhibuerunt, nonnulla breviter præmittamus. Quis illud ignorat, quod Ambrosius exhortatione ad virgines, & epistola ad fororem expresse testatur, sacrum nimirum sanguinem martyris Agricolæ, neconon martyrum beatorum Gerualij & Protalij se ex eorumdem sepulchris collegisse, ubi illum Christiani sollicite deposuerat. Sed hic præstat ipsum audire Ambrosiū de beati Agricolæ martyris cruento a se collecto isthac enarrantem: Condant, inquit, aliij aurum atque argentum, ac de latentibus eruant venis; legant pretiosa monili ferta, temporalis ille thesaurus est, &c. colleginus sanguinem triumphalem & crucem. hæc Ambrosius.

5 Quin & inniciti martyris Nazarij sanguinem veluti recentem in eiusdem sepulchro repertum Paulinus in Ambrosij vita his verbis affirmat: 'Vidimus autem in sepulchro, quo incebat corpus martyris (qui quando sit passus, usque in hodie num diem scire non possumus) sanguinem martyris itarecentem, quasi eodem die fusset effusus. Præclaræ item virginis ac martyris Caeciliae corps a Paschale Primo in Callisti Cœmeterio via Appia (vt eis perhibent acta) repertum fuisse nouimus, ubi, sicut iam diximus, vna cum velaminibus ad pedes, panni quoque, ac linteis sepositi cernebantur, quibus ciudem sanguis, dum è venis gladiorum inter iectus profueret, religiosis Christianorum manibus collectus fuerat. Quæ quidem velamina virgino imbuta sanguine, idem præmemoratus Pontifex vna cum corpore, in celebri Ecclesia, quæ in eiusdem Virginis domo in Urbe Deo dicata conspicitur, suam manu reposuit; eademque nuper sub Clemente VIII. Pont. Maximo, cum sacrum corpus iterum lucem adspexit, sc vidisse Bosius in tractatu, quem scripsit de intentione ipsius corporis, affirmat.

6 Neque vero prætereundum est, quod ipse disertis verbis Bosius testatur; sæpe sibi ipsius, inquam, dum sacra lyncis oculis Cœmeteria perseruaret, ipsumm̄ beatorum martyrum sanguinem, quem pia fidelium manus collegerat, & supra eorumdem olim corpora reposuerat, contemplatum se, veneratum-

Sanguinem
Agricolæ, Ger-
ualij & Prota-
lij. D. Ambro-
sius ex eorum
sepulchris col-
igit.

D. Ambro-
sius ex
hort. ad Virg-
ines.

Sanguis Nazarij ac hæc reces-
tus effusus
in eius sepul-
chro reperti-
tur.
Paulinus in vita
d. Ambro.

Linte, quib.
S. Caecilia fan-
guis exceptus
est, iuxta eius
corpus reperi-
tus.

Bosius trax.
de inveni.
corp. S. Caecili.
Vtr.

Quamplu-
ria martyrum
sanguine re-
pleta vascula
ad eorumdem
sepulchras in
Cœmeteriis
vibis vide-
ret.

tumque fuisse, qui vitreis quibusdam, aut certe sacerdibus in vasculis, interiori vel exteriori quandoque eorumdem sepulchrorum parte ingestis religiose admodum aspergabatur. Quæ quidem vascula sacro referta cruento, immo potius cælesti perfusa opoballamo, ut Ioannes noster Seueranus resert in opere Subtertanæ Romæ, quod a se Italico idiomate editum est, sibi quoq; ac cæteris, qui præsentes tūc aderant, semel atque iterum, Vrbis Cœmeterio perlustrantibus, quo par est, deuotiois cultu, contemplari, ac venerari concepsum est.

7 Et sane insigne huius rei exemplum est, vasculum illud ex orientali gagate miræ pulchritudinis, quod in Callisti Cœmeterio superioribus annis iuxta sancti Felicis martyris sepulchrum, sanguine eiusdem repletum, & aureo panni inuolucro contextum reperi contigit: quod ab Eminentissimo Cardinali Franciscō Barberino sacri instar thesauri pro condigno recolendæ antiquitatis monumento pie aspergatur.

8 Eo igitur honoris cultu, vt iam enarratum est, sacratissimum martyrum cruentum, prosequi pictas Christianorum consuevit, ut venerationem iugiter maximam vel ipsis locis impenderent, quæ profluentem vitæ liquorem inter persecutorum manus excipserent. Quapropter locus, vbi martyr Cyprianus Carthaginensis sanguinem pro Christo effuderat, summa religione habitus, Cypriani Mensa appellari meruit, de quo isthac egregie Augustinus eundem in basilicam consecratum suisse asserit: *In eo quippe loco, ait, vbi posuit carnis exuvias, seu tunc multitudine conueniat, que propter odium Christi, sanguinem funderet Cypriani: ibi hodie venerans multitudine concurrat, que propter natalem Cypriani bibit sanguinem Christi, & tanto dulcius in illo loco propter natalem Cypriani, bibit sanguinem Christi, quanto deuotius ibi propter nomen Christi sanguis effusus est Cypriani. Denique sicut nos, quicumque Carthaginem nostis, in eodem loco mensa Deo construenda est, tamen mensa dicitur Cypriani: non quia ibi est unquam Cyprianus epulatus, sed quia ibi est immolatus, & quia ipsa sua immolatione paruit hanc mensim, non in qua pascat, sive pascatur, sed in qua sacrificium Deo, cui ipse oblatus est, offeratur. Sed ut mensa il-*

l, que Dei est, etiam Cypriani vocetur, hac causa est, quia ut illa modo cingitur ab o'fsequibus, vbi Cyprianus cingeatur à persequentiibus; vbi nu c illa ab amicis orantibus honoratur, ibi Cyprianus ab inimicis frenementibus calcabatur. Postremo vbi illa erecta est, ibi prostratus est. hæc Augustinus. Ex quibus studiosus lector per se coniiciat, quem Christiani cultum ipsimet martyrum cruentorū merito impenderent, qui adeo vel profana loca codem sacro respersa, vel potius illustrata sanguine suspiciebant ac venerabantur.

9 Certe Hemiterij, ac Cheledonij martri sanguis, quo Hispanias nobiliconsumato martyrio illustrari contigit, magno venerationis cultu a fidelibus habitus est, ut Prudentius his carminibus cecinit:

*Illitas cruento sancto
Nunc arenas incole
Frequentant obseruantes
Vtce, votis, munere.
Externi necnon artis
Huc colonus aduenit.*

Complutum item in Hispania Iusti, & Pastoris Martt. sanguine apprime decoratum est, ut Prudentius exprimit:

*Sanguinem Iusti, cui Pastor habet
Ferculum duplex, geminumque donum
Ferre Complutum gremio iuuabit
Membra duorum.*

10 Sed quoniam de martyrum cruento, quo Ecclesia Dei iugiter illustratur, nobis hæc scribentibus mentio adhuc recurrit; en alterum, & quidem insigne, niemorandumque portentum, hic reccsendum, oculatis illud testibus, ac viris fide dignissimis enarrantibus se offert, quod nostris hisce paginis in studio, ac pij lectoris gratiam coronidis instar inferere voluimus. Excipe igitur, quisquis es, & Dei opera, quibus Ecclesia mirific coruscat, inusitataque portentorum genera, quibus veluti patentibus ē Cælo signis Christiana fides comprobatur, in martyris Laurentij sanguine, dum audis, venerare. In oppido, quod in Campania situm, S. Laurentij nomine decoratur, & Procerum Columnarum ditionis subest, haud longe ab Urbe, ad hæc usque nostra tempora ampulla, vitrea satis quidem ampla extat sacrae beatæ eiusdem martyris cruento, repleta, quæ in Ecclesia ibidem B. Laurentio dicata per honorifice aspergatur: hæc autem

SS. Hemiterij
& Cheledonij
sanguis in
Hispanias ma-
gne venera-
tioni.

Baron in nos.
et Mart. R& die 3. Mart.

Et SS. Iusti,
& Pastoris co-
pluti ite in
Hispania.

Baron Mart.
Rom. 410 S.
Aug.

Oppidum in
Columnarum
Roma-
torum Pro-
cerum dicta-
ne ampulle
S. Laurentij
sanguine re-
plete posse
hunc gloriam

Vasculum ex
gagate cum
sanguine S. Fe-
licis in Callisti
Cœmeterio
reperfertum.

Illud inter sua
cimelia omnia.
Frane Harbe-
cius asperguit

Ipsam loca
martyrii san-
guine asperga
in sacris ha-
bentur.

Mensa Cy-
priani, locus
vbi illa passus
est, appellatur

Aug. de dñis.
ser. 113.

Bar. 1. 2. 47.
261.

Elegans ab
Augustino il-
lus nominis
affata ratio.

Roma Subterranea

Die eius festo
quorū annis li-
queficiatq;
ebullire cerne-
tur.

autem nouum mirandumq; portentum intuentium oculis quorū annis exhibit: sanguis enim, qui præmemorata in ampulla concretus, ac adipe permixtus recluditur, cum festiu Martyrī beatisimi, ac solemnis martyrii eiusdem memoria decima die Mensis Augusti de more recurrit, qua potissimum die ille sub Valeriano ferreā in supra craticulam lento igne assatus, se ipsum dignam Deo victimam, ac holocaustum acceptabile pro Christo obtulit (mirum est, quod dicturus sum) a primis festiū eiusdem dīci vesp̄cris, sanguis, qui paulo ante cōcretus cernebatur, extemplo liqueficer, ebullire, & intra ipsius vitri septa, ac si iterum ad martyrium profilire, iterumque tyranno ac subiectientibus flamas insultare gesiat, nouo charitatis incendio succensus, ac denuo flammis, quibus sc̄mel ille supra craticulam decocitus fuit, oculata vi exurentibus, è vitro, non secus ac è venis, prodire tentat eum in modum, vt si ad calefactiū amīgnis vim appositus esset: confessum enim sanguis ab adipe, eodē plane modo, quo oleum ab aqua, secernitur: atq; ita vñq; ad octauam ipsam a fēcio diem disiunctus, ac secretus permanet. Verum completis dierum illorum sollemnīs itcrū sanguis coalecit, & adipī cōmixtus in vitro coagulatur. Perenne autem portentum hoc est, etiū recens singulis annis ac nouum in præmemorati oppidi Ecclesia vigeat, innumeris vndeque populis ad rem ciuicemodi conspicendi confluentibus.

Ienioris pri-
mitus ipse le-
S. Laurentij
sanguinem
esse luculentem
miraculo
prodidit.

Paulus V. Pō-
tītēx aliquid
guttas inde
fuit p̄as in-
Lata o S Ma-
ria Maiorē
recondidit.

II Portentum autem vel eo magis illustre, ac solemne contēplantibus redditur, quod cum, vt testes rei perhibent, notum cuiquam haud esset, cuiusnam martyris sanguis in eadem vitrica ampulla asseruaretur, vt debito festiuū eius diem honore incolæ quotannis (vti mos est) recolarent; enīb; licet es coagulatus persistet, dum martyr perquirentes latet (enīb; inquam) festiuū recurrente Laurentij Mart. dic cum primis vesp̄cris concinendis hora instat; sanguis mox infra ampullam ebulliens liquefieri cœpit, & id postmodum quotannis præstare non desit. Cuius rei mox fama percrebuit, & Vrbem usque delata ad Pauli V. Pont. Max. aures peruenit, qui martyris, vt par erat, portentum admiratus, quod viris probatæ fidei

vltro enarrantibus compererat, nonnullas sacri eiusdem cruoris guttas inde extractas ad se deferri voluit, quas vitro intra pretiosam thecā inclusas, in facelli a se apud S. Mariam Maiorem cœcti sacrario inter ceteras Sanctorum reliquias recon-didit. Vides hinc lector miram sanguinis vim vel post mortem adhuc in certamen profilire gestientis? Vides immensum leuitici pectoris ardorem, dum charitatis igne vel concretus in vitro sanguis recens liquefit? Haud sc̄mel quippe igneus Laurentij animus martyrium pertulisse contentus, noua pro Christo tormenta subire gaudet. O inuidam martyris leuitæ gloriam, quæ cum iam rutilantibus flammis orbem vniuersum illustrauerit, liquefcentis nunc portento sanguinis Ecclesiam illustrat. Quippe tanta, vt Augustinus ait, eius martyrij gloria extitit, vt passione sua mundum illuminauerit vniuersum. Adhuc autem sanguis dum recens ebullit, Christianorum corda il-luminat atq; Ambrosio teste, calefacit: Illuminavit plane nudum eo lumine, quo ipse acenus est, & flammis, quas ipse pertulit omnium Christianorum corda calefecit. Vi-get igitur adhuc sanguis, & adhuc vel videntes noua hæc portenta calefacit. Ille, inquam, beati martyris cruor liquefens vel palā intuentibus obtestatur quam libenti animo è venis pro Christo quondam profiliterit: Laurentius enim, vt Augustinus loquitur, dum Christi ardet desiderio ignis tormenta non sensit. Quis hæc interim audiens, ne dum rem oculis hauriens, quis inquam, nolit ad horam vri Laurentij igne, cuius vis ipsūmet sanguinem in vitro coagulatum, vti recens es-fundendum præ gaudio profilire facit. Et hæc sunt, quæ ad perennem B. Laurentij, eiusdemque sanguinis memoriam haud vñquam oblitterandam his nostris paginis nobilis instar monumenti inse-rere voluimus. In cuius honorem Hieronymus Eminentissimus Card. Colum-na pio, quo flagrat erga Christi martyrem, studio, suorumque pietatem amu-latus, ad incolarum præmemorati oppidi deuotionem magis excolandam, au-gendamque, pretiosi liquoris ampullam argenteā inclusam theca, quo par est ho-nore, in dicta Ecclesia seruādam curauit, & publico rem hanc testimonio compro-batam hic p̄io lectori exhibendā voluit.

An-

Aug. fer. 30.
S. Laurentij
patiendi ar-
dore eiū sā
guine quoq;
do nouē pro-
fessione
modo se apta-
te innoveret.
Ambr. ap. 1.5.

Aug. fer. 30.

Emin. Card.
Hier. Collina
hōrā miraculā
publico testi-
monio firma-
tiūtis.

12 Antequam autem de recolendo martyrum cruento sermo absoluatur, ut nonnullabic ad rei propositum subtexamus, & ipse sanctorum Confessorum sanguis debitam in orbe Christiano venerationem promeruit, suam quippe vocem habet, ad fiduci Christianæ magnalia iugiter, gentilium, & haereticorum auribus & oculis inculcanda, si isthac audire, si videre dignentur. Nam ut experimen- to comprobatur, venerandæ B. Nicolai Tolentinati Ord. S. Augustini reliquiae, quæ Tolentini in Piceno asseruantur, recentem interdum cruentem, nouo, stu- pendoque portento copiose emittunt, & sutura cuiuspiam calamitatis, qua Christianorum Reipublicæ immixtæ, vt precibus Deum præuenientes, longius propulsæ cunctos solicite præmonent. Vir etenim sanctissimus cum ab Eugenio Quarto summo Pont. inter tutela- res Ecclesiæ patronos adscriptus sit, vbi quid triste, ac lugubre impendit, et si arida, ac præcisæ a corpore eiusdem bra- chia, quæ argento inclusæ seruantur, ac si vitali spiritu prædicta sint, recentem sanguinem proctinus distillant, & clara- fidelibus rerum futurarum signa exhibent, quod hactenus exemplis quamplurimi compertum est: post exhibitum enim crux signum statim ingens aliqua ab Orthomannis, vel ab haereticis clades Christianis illata est, & superioribus quidem annis, vt multi sunt testes, sanguis iste nouo stillicidio vberinne effusus bellorum, quæ Christiano postmodum orbi adsuere, & præsertim Venetorum Reipublicæ ex Turcarum armis, prænuncius & index exitit.

13 Sed quoniam iam de portento sanctorum Christi Confessorum sanguine in præsens agitur, pari admiratio- ne, ac venerationis cultu a fidelibus ex- cipiens est sanguis Seraphici viri Francisci Assisianiti Ord. Min. institu- toris, qui è sacris stigmatibus sibi diuini- nitus apud Alucerniæ montem impressis vberime emanauit: è vulneribus nimio- rum non tam ferro, quam amoris diuini cuspidi in carne Beatissimi viri nouo inuictatoq; prodigio patet: hic auté sanguis in vitrea ampulla pluribus in locis Romæ asseruatus longa post secula adhuc intra vitri septa recens, ac fluens ad iacrom Stigmatum miraculum fi-

delibus inculcandum, perennis in star mo- nimenti conspicitur, quin haud mortua licet iam sepulti facri corporis vulnera intra sepulchrum recenti adhuc sanguine imbuta ab ocularis persecutoribus, ut infra enarrabitur, inuenta sunt. Sed his de martyrum cruento cnarratis, ad ve- neranda martyriorum instrumenta, qui bns eorumdem sepulchra locupletata, sunt, & Subterrancia Roma illustris redita est, deueniamus.

CAP. XXIX.

Martyriorum instrumenta
vna cum martyrum cor-
poribus tumulo re-
ponuntur.

Vid quæso ad iugē ac perçem Christi martyrum gloriam in orbe terrarum non con- tulit? Quid ad miram eorumdem in perse- rendo constantiam militanti Ecclesiæ, posteritati, immo æternitati commen- dandum seu persecutorum rabies, at- que ingeniosa crudelitas non adiuuenit? Quando, vt inquit S. Leo, in honorem trans- fixirunt triumpli etiam instrumenta suppli- cy. Ita plane ipsam instrumenta pœ- narum, quæ martyrum corporibus sa- niem, cruciatum, pallorem, dolorem, cicatrices, ac vulnera quandam inflexi- re, ex eorumdem contactu pretium ac decorem hauserunt. Quapropter pœ- nale scrum pluris quam regium aurum, ac diadema a Christianis iugiter habi- tum est: quippe qui post gloriofa martyrum certamina, suppliciorum instru- menta vna cum sacræ pignoribus tuto in serre loco, & ad posteros conseruanda, & colenda transiit tre satagerunt.

2 Vt huius autem celebrandæ con- suetudinis initia repetamus; illud iam ab antiquis temporibus in more positum apud Hebraeos potissimum fuit (quod etiam supra innueramus) vt post addi- etos patibulo reos, ac diro mortis gene- re absumptos, cum corpora postmodum tumulo darentur, ibi vna cum damnato- rum

Omnia in-
martyrū pre-
nam a ryam-
no adiuuenia
in eorumdem
gloriā reci-
dere.

S. Leo Papa
fer. in natu-
s Laur. mart.

Ipsis instru-
mentis pena-
libus ob mar-
tyrum con-
tagium hor-
noi habetur.

Cru & cæ-
ra instrumenta
supplici
cum résum
corporis
apud Hebreos
læpiti finit.

Roma Subterranea

rum corporibus, & instrumenta, quibus excruciat, ac interempti fuerant, apponenteretur, quod in legū Iudaicarum libro, precepto utique affirmatiuo 203. expresse eauetur, dum dicitur: quod blasphemus quisque & idololatra, vbi in ligno suspensus fuisset, paulo ante oceasum solis deponatur, & mox postquam depositus est, inquit, cum ligno sepelitur. Id ipsum

*Baron. l. 1. an.
3. n. 134.*

Damnatorū caderāta pecularibus inferi tumulis confueuerunt.

Et instrumenta pœnalia ferorum ab illis desodicebantur.

*Liber ult. Galat
Sæc. peregrin.*

Instrumenta illa cur spes
lili lex pœnali
scripterit.

*Theodoro l. 1.
c. 28.
Socr. l. 1. c. 15.
Sicom. l. 2. c. 1.
Niceph. l. 8. c.
29.*

Vngula ferrea martyribus excarnificans in Cœmeterio Vaticano reperta.

Quocirca ex Theodoreto, Socrate, Sozomeno, Nicephoro, & reliquis probata fidei scriptoribus, pretiosissimam Christi Domini Crucem iuxta venerandum eius sepulchrum longa post secula reperram fuisse didicimus. His adde, quod & Socrates ac Nicephorus assertunt, in eodem videlicet sepulchro clausos insuper adiumentos fuisse, quibus idem Christus Dominus cruci a Iudeis affixus fuerat.

Vngula ferrea martyribus excarnificans in Cœmeterio Vaticano reperta.

Porro vt lectori magis assertionis nostra ratio patens fiat, tum antiquarum traditionum argumentis innixa, tum grauissimorum hominum auctoritate, iussulta, experimento ipso confirmanda est. In selectis enim Cœmeterij Vaticani sepulchris ferrea vngula reperta est, qua dire olim martyres a tor-

toribus exearnificabantur, quæ quidem veluti nobilissimum Christianæ fidei, iniunctæque martyrum patientiae monumentum ad hanc usque diem in Vaticana Basilica summa fidelium omnium veneratione seruatur, & interdum recurrentibus solemniiorum festiuitatum diebus populo conspicienda prouinitur.

5 Huius autem pœnalis instrumenti Baronius in suis ad Martyrologium Romanū annotationibus expresse meminit ubi multiplicis quidem generis forcipes fuisse afferit, quibus ad infligendum erueiatum tortores vti consueuerant, sed eius verba in medium lectori interim expendenda proferantur: *Tripli generis*, inquit, erant forcipes, que adhibebantur in carnificinis SS. Martyrum. Harum alia erant ad incidendum, vt haec de quibus agimus; alia autem ad comprimentum, & contorquendum composite. Harum meminit Synesius Episcopus epist. 58. cum agit de Andronici presidis feritate, sitque natus forcipe, auribus apprehendendis & labiis obtorquendis parato instrumento, &c. Agit illic idem auctor de digitali, & pedali tormento, ac de pœlo. Tertiæ generis erant forcipes dentatae, que quidem tribus ferreis aculeis ceterum martyris perforabant, cum stringerentur, que crudeliter nimis membra carpentes vellebant. Afferuatur hacenus eiusmodi genus instrumenti in Basilica Vaticana inter Sanctorum reliquias, licet scorpiones à quibusdam falso esse credantur. Sed qui vere fuerint scorpiones tortori, diximus superius duodecima huius mensis. Meminit & Iosephus de Forcipe dentata, cum ait: *His dicitis ignea forcipe eius lingua cauteriantur*, &c. Huic simile erat genus illud cruciamenti, quod Victor lib. 2. de persecutione Vandalaica appellat palos dentatos, dum ait: *Illico palis minoribus dentatis iactis in capite, crini basique in eisdem colligatis, ac vehementius strigentes simul cum capillis omnem pelliculam capitis auferebant*. Hac Victor. hacenus Baronii verba ferreos forcipes exacte describentis, quæ nobis in medium afferre congruum visum est, vt lector, vel obiter pœnale hoc ferrum antiquis comprobatum monimeti recognoscet; sed plura infra, cum de eodem instrumento apud Vatic. Basilicam condito ex professio agemus, iusque imago typis diligenter excepta, oculis contemplanda pro-

*Bar. in Rom.
Mart. das 26.
Iun.*

Forcipes tripli generis ad martyres tortuendos & genitibus usi sunt.

Forcipes dentatae quales & cui martyrum carnificina adhibe rentur.

Lib. I. Cap. XXIX.

153

proponetur. Sed nunc ad alia pœnalia martyrum instrumenta, vnde abscessit, sermo recurrit.

6 Addimus præterea, quod ipse Bosius in quadam Vrbis Cœmeterio ferreā item forcipem se reperiisse affirmat (quā postea Scipioni Cobellutio S.R.E. Cardinali Bibliothecario dono dedit) quamdam item securim, laminas ferreas, plumbos globulos, ac alia huiuscmodi instrumenta, quibus iniurissimi martyres impiorum manu excruciantur: & nostris quoque temporibus a perscrutantibus quam diligenter abditos Cœmeteriorum sinus, quibus Vrbs Roma abunde referra est, non raro id genus alia, sacras inter martyrū sarcinas repræciri contigit.

7 Nonne quamplures hic Christi martyres commemorare nobis licet, qui iacentes quandoque in tumulo reperti sunt, ipsi finē iuxta eosdem instrumentis appositis, quæ eorumdem quondam carnificinæ inferuerant? In primis autem Quintini martyris corpus vna cum sudibus & clavis, quibus cruci suffixus fuerat, adiumentum suisse in eiusdem apud Surium actis legitur; vbi item Eusebiā, matronam pierate conspicuā devotionis ergo sudes ferreas ab eiusdem corpore clavis relictis extraxisse narratur; quas postea Eligius Episcopus pari pietatis studio permotus, & miro erga beatū martyrem seruore succensus secum calcitium instar munerum detulit. De eodem autem Quintino isthac

Surius: *Venerabilis autem famina sudes ferreas, quibus beatum Christi martyrem confixum fuisse iam diximus, manentes adduc in eius corpore cernens, extracti eas curauit, &c.* De beato item viro Eligio idem Surius loquens sic ait: *Clavos quoque mira magnitudinis, quos tempore passionis eius persecutores corpori eius inficerant, ex cerebro, cat. r. ue artibus extractos sibi pro reliquijs sequestrauit.* Porro idem Eligius obsequio martyrum deditissimus, ut ibidem scribitur, Piatonis martyris corpus adiuenit, è cuius dcinde corpore oblongos pariter clavos abstraxit, ac populis in recolendi ciudem martyrij argumentum conspiciendos, venerandosque proposuit.

8 Sed Ambrosius interim nobis audiendus est, qui (quod nostram ad rem

facit) vt ipsem refert, non sanguinem dumtaxat, sed & crucem & clavos, quibus vir Dei Agricola nobile quondam profide martyrium consummauerat, in eiusdem sepulchro a se inter perscrutandum invenientus, ac secū doni in istar pretiosissimi delatos suis his verbis paulo ante a nobis in medium prolatis testatur:

Detuli ego volvis munera, que meis legi manibus, id est, crucis trophaeum, cuius gratiam &c. condant ali⁹ aurum atque argentum, ac de latentibus eruant venis; legant pretiosissimorum sacerdos, temporalis ille thesaurus est,

& saepe habentibus pernitiosus. Nos legimus martyris clavos, & multos quidem, & plura fuerunt vulnera quam membra. Collegimus sanguinem triumphalem, & crucis signum, &c. huc vique Ambrosius, qui sibi iure merito gaudet & de pœnali ferro, ac si de regio adiumento thesauro gratulatur. Neque hic interim omittendū putamus, quod de venerando martyris Danielis corpore reperto eo prorsus modo, quo multos ante iam annos cruci affixum fuerat, Petrus de Natalibus laudissimus inter Scriptores affirmat,

quod & in Patauinis tabulis hinc in modum recitat: Corpus martyris inuenientur iacens supra ligneam tabulam, adinstar sue longitudinis, supinum & extensum, habens super aliam marmoream tabulam, eiusdem longitudinis cum inferiori, confixam clavis, vise. icet ferreis enormibus, caput martyris, peplus, & ventrem, & omnia transformati in membra, & binis tabulis colligentibus, &c. hæc ibi. En gloriosa vtiq; tornætorum monumenta, quibus fideles vel se in pro Christo affecti sunt, nulla vniuersaliter temporum iniuria ex animis, imo neque ex oculis oblitteranda; nam videlicet etiam credentibus populis, & ipsiis carnificibus ac gentilibus inuidentibus, isthac reseruata adhuc coluntur & vigint.

9 Quanti vero ipsi martyres Christi, haud unquam tormentis deuicti, suarum instrumenta pœnarum semper fecerint, vel ex hoc uno coniijere quis potest, quod ne interdum hæc de perirent, vel certe a nescientibus negligerentur, meritoque honoris cultu carerent, expressis quandoq; verbis sub extremani vita hominum destricte precepérunt, ut cadē a side, libus quam sollicitate reseruarētur. Nonne iniusti ille animi inter martyres Babylonias

S.Ambrosius
crucem & clavos
mar. repertos
thesauri loco
habet.

D. Amb. lib.
de exhorto ad
vulg. imprince.
to. 5.

Danielis martyris
corpus clavis
inter binas tabulas
confixum
in sepulchro
repertum.

Petr. de Na-
talibz. c. 60.

Martyres eis
instrumentis
panaria suarū
fidelit. cu-
piunt.

S.Babylas cu
ferreis suis ca
tenuis sepeli
voluit.

se vna cum ferreis catenis, quibus pro Christo circumdatus quondam fuerat, sepeliri voluit? qui ob praelaram fidei confessionem, & miram in perseverando constantiam, hoe nobilissimo praeconio in Romani Martyrologij tabulis celebratur: *Antiochiae sancti Babylae Episcopi, qui in persecutione Decij, posteaquam frequenter passionibus suis, ac cruciatibus glorificaverat Deum, gloriose vita finem sortitus est in vinculis ferreis, cum quisus est suum corpus sepeliri mandauit, &c.* haec in laudem memorandi martyris ex Martyrologio Romano excerpta deprompsimus. Quod Chrysostomus quoque satis luculenter oratione illa contra gentes

*Rom. Mart.
die 24 Ian.*

*S. Chrys. contra
gentes.*

*Ignominiosa
alias si propter
Christum
fuerint clara atque
honoriſſa
et exaudientur.*

*Suid. in
Babyl.*

Ignominiosa alias si propter Christum furent clara atque honoriſſa et exaudientur. Quas quidem catenas orname- mento sibi futuras ipsem Babylas edixerat, teste in eiusdem gestis Suida, ubi ita: *Deinde & ipse, collo percussori porreto, mandauit ijs, qui cadaver eius collecturi erant, ut catenas & pedicas vna sc. cum se- pelirent, ut, inquit, hac iacenti mibi sint ir- namenta.*

*Chrysost. orat.
Iulian. &
Max.*

*Instrumenta
martyrum
perennia in
Eccl. affr.
utu quid do-
ceant?*

10 De hoe autem praeclarissimo Antiochenorum martyre, qui poenarum ambitiosissimus ferreas, ut vidimus, catenas, quibus pro Christo deuinctus fuerat, secum tumulo honoris gratia inserendas demandauit, ut ipsisdem veluti nobilissimo post mortem triumphi titulo, ossa ac sepulchrum illustriora redderentur, haec idem Chrysostomus subdit: *Ex- tant etiam cum Babylae cineribus compedes Ecclesiarum praefeclos omnes commonefacien- tes, ut vinciri, ut iugulari, ut quidquis pati oporteat: certe omnia prompto, atque alacri animo, ac magna item cum voluptate suscep- tunda, ut concredita nobis libertatis ne levif- simam quidem partem prodamus, aut conta- minuemus. Vineula igitur vincere quidem martyrum corpus, sed vineere animam, ipsa inter tormenta inuincibilem nulla- tenus queunt: & compedes ipsi Christianorum quidem manus ac pedes haud ad ignominiam, sed ad triumphum co- pulant; ipsis enim, quibus fortiter de- uincti sunt, orbis pariter vna eum per-*

suis tartareis legionibus devictus est.

11 Porro catene, quibus Babylas iugiter vinclus, & inuictus careci mae- patus fuerat, & ipsam instrumenta poe- narum, quibus constribus deuictauerat, vna cū ipsis corpore tumulo illata, dæ- monem subinde potenti virtute vinclum deuictumque magno fidei triumpho ca- ptiuum quodammodo reddidere. Quis enim neciat ad Antiochenam quondam suburbia Babylæ delato corpore, loquax illud ac fallax Apollinis simularum, ac si ori frænu martyris praesentia inieceret, protinus obmutuisse? nec vllu deinceps percontantibus exhibuisse responsum? Quis inquam non meminerit, inolitas Graecorum superstitiones, vbi primum veneranda martyris ossa, & poenarum eiusdem vexilla adueniunt, cæstasse, infanosque deliciarum luxus, qui ibidem vigebant, protinus loco cœssisse? En- admiranda, iugiterque prædicanda Christi martyrum virtus: en supplieorum ac poenaru, quas libenter, imo gaudenterq; pro Christo pertulere, immensa vis, ac potentia aduersus stygias phalanges: pugnauit viuus, sed nec defitit vel mortuus ipso ē tumulo Babylas pugna- re, & pugnando tyrannos, quin ipsa genitilitæ superstitionis arma, ipsa obsecra- rum voluptatum, ac vitiorum irrita- menta, ipsum deniq; debellare satanam, expugnare, ac vineere nouit. Sed repe- hie lector, que in suis ad Martyr. Kom. notis Baronius die 24. Ianuar. his plane verbis enarrat: *At vero non simul cum ipsa morte finis fuit certamnis Babylæ: quin velut rediuiimus, grauiores contra gentiles est aggressus pugnas: nam & more Sampsonis ossibus pugnans, in fugam vertit Philisthaos. Huius enim illustris martyris ossa Gallus Cæsar in Daphnem ad Antiochenam suburbia transluxit, quo tanti martyris reverentia ino- litu ibi Gracorum superstitiones cesserant, & effusus deliciarum luxus contineretur. Res accidit ex sententia: nam praesentia sa- crorum pugnorum mox loquax illud Apollini oraculum obnuit, nec ultra responsa dedit: prout scribit Sozomenus hist. lib. 5. cap. 18. Cum autem Imperium impius Iulianus Apostata accepisset, ut silentis Apollinis linguam solueret, inde tollendum Babylæ corpus Christianis imperauit; quo tandem sublato, & in locum prislinum restituto mox mutum idolum, & non nisi sui silenti cau- sam*

*Babylæ cor-
pus, & catene
deuictum
ligant.*

*Et gene-
superstitio-
nes, ac luxu-
riam refrain-
tant.*

*Baron. in-
Mart. Rom.
die 24. Ian.*

*Gallicus Cæfa
ossæ eius in
Daphnem ad
congregandos
corruptos me-
res mutuit, &
fir voti cœpo-*

*Sozom. lib. 5.
vpp. 118.*

*Iulianus Apo-
stata inde illa-
ternum apor-
tan ubet.*

Lib. I. Cap. XXIX.

155

Sed fulmine
Molum con-
temperat, & re-
pum confusa-
grat.

Bar. in Mart.
Rom. die 24.
Junij.

Sed & con-
fessores in se-
mesta penit-
tente & secum
sepe volut.

Simeon Sty-
lites cum tor-
que ferre ei-
molo inferri
volut. 1.1.4.
Necph. l.1.4.
6.15.
Euseb. l.1.
5.14.

sum fari permisum, illa p̄fō de Celo fulmine contritum est, ingenique eius ades cœlesti illo igne conflagravit. Huius triumphi Babyle extant antiquorum scriptores, velut egregiae columnæ victorijs illius insculpta in monumentum sempiternum erector. Tantæ enim rei oculatus testis Ioannes Chrysostomus tunc adoleſcens interfuit, & ut ipse testatur, vidit, eademque scriptis præclaras illa Oratione contr. gentiles & hom. 4. de laudibus Pauli. Idem & ceteri antiqui historici præstiterunt, Russinus lib. I. cap. 35. 36. Sozomenus cap. 19. Socr. lib. 3. cap. 16. Theodoretus lib. 3. c. 10. Euagrius lib. I. c. 16. & alij. Id factum esse II. Kalend. Nouemb. Ammianus Marcellinus gentilis historicus lib. 22. testatur, licet homo Christianus infensus causam posteri erubuerit. Hæc ex Baronio proferre voluimus in præclarissimi martyris laudem, qui instrumenta pœnaru[m] secum tumulo tamquam validissima contra hostes arma inserri demandauit.

*12 Quod autem martyres præstiterent, hoc & confessores ipsi, qui sanctitate præfulserunt, faciendum curarunt, quippe quia ipsa, quæ instrumenta ijdem fuerant ad mira exercenda iugiter pœnitentia opera, edomandasque voluptatum titillationes, dum adhuc inter viuos degerent, hæc vna secum post mortem tumulo riponi voluerent, terreas videlicet catenas, cilicia, & pœnalia huiuscemodi instrumenta, quibus ad excruciantia corporis membra, carnemque spiritui subiectiā diuino amore succensi frequentissime vti fuerant. Inde est quod vna cū vencrando Simeonis Stylitæ corpore torquem ferreum, quem ipse adhuc viuens ad corpus conterrendum gestauerat, tumulo illatum suisce Nicephorus enarrat. Euagrius autem oculatus huius historiæ testis, sercam quoque catenam sē in eodem sepulchro vidisse his quidem verbis fateatur: *Ibi quoque catena ferrea, quam collo gestabat, reponebatur. Nam ne mortuum quidem carum illud ferrum Simeonem deferrit.* Sed de his haec tenus.*

13 Quis vero tam ferrei sit cordis, vt ad ferrea hæc Martyrum, & Confessorum Christi vincula, quibus pro eodem hi prompto, libentique animo deuincti sunt, totus in lacrymas resolutus immensam vinculorum pro Christo perpessos-

*rum virtutem, ac gloriam sentiens, non emollescat? quis insuper mente raptus non obſtupescat; & illa interim Chrysostomi verba nō probe meminerit, quibus Paulum magis admirandum vinculum, quam vincetem, & Cœlo ipso fruentem prædicat? Nihil est enim, inquit ille, aequa præclarum ac vincula propter Christum, & catene sanctis illis manibus impositæ: si quis me faceret unum ex Potestatibus, que circa Ecclesium sunt, aut talem vinculum, potius optarem talis esse vinculus, scio quid expedit. Mihi optatius est, & magis eligendum male pati pro Christo, quam honorari pro Christo. Hæc aureus Chrysostomus in sererorū vinculorum laudecum vnu[m] praे omnibus pœrrorauit, quibus nos tanquam gemmarum monilibus, ipsamet pœnarū instrumenta insignire voluimus. Certe vincula, quibus Petrus Apostolus Hierosolymis sub Herode, & Romæ sub Nerone alligatus est, magna populi veneratione in Ecclesia in eorumdem titulum, & cultum, erecta aſſeruantur, & sanctorum iugiter gloriæ inculcent. Horum vero virtutem, ac splendorem præ ceteris admirans Augustinus hæc ait: *Miratio per omnes Christi Ecclesias auro pretiosius habetur ferrum illud pœnalium vinculorum.**

*14 Et certe, vt ipse Baronius ait, Petri vincula veluti nobilissima vitoria glorioſa trophya, omniū fere sanctorum Patrum egregijs celebrata præconijs, in Ecclesia sunt perpetuam memoria consecrata. Mira quidem sunt, quæ denum in sacrorum Petri vinculorum honorem Augustinus, quem modo citauimus, luculenta oratione insinuat: *Felices, inquit, illinxus, qui de manicis, et compedibus in coronam mutandi Apostolum contingentes martyrem reddiderunt. Felices catenæ, que nudatis pene ossibus inherentes, viuas reliquias de sanguinis sudore, iam attrita carne rapuerunt; tacitusque membrorum cruciatu[s] sui sanctificat instrumentum, in quo dum affilio cricfit ad panam, causa panæ perficit ad gloriam. Felicia vincula, que reum suum usque ad Christi Crucem non tam condemnatum, quam consecratum, miserunt.* Hæc sanctissimus Doctor de vinculis Petri: licet non de illis, vt Baronius aſſerit, quibus sub Herode vinculus est Hierosolymis, nondum enim ea reperta fuerant (quæ temporibus Theodosij junioris Augusti in lucem prodita sunt) sed de illis, quibus Romæ est in-*

Chrys. hom. 8.
in ep. 4. ad
Ephesios.

Vincula S. Pe-
tri Apoll. Ro-
mae in magnâ
Veneratione
habentur.

Aug. p. 28.
de fanbris.

Baron. t. 2. au-
4. p. n. 7.

Eadem à Pa-
tribus miris
celebrantur.

Aug. ser. 29.
de 55.

Vincula S. Pe-
tri Hierosolyma-
nitana Romæ
translata.

carcer detentus, antequam Crucis supplicium subiret. At de his, quibus vinculus Hierosolymis est, tandem Romam translati hæc cecinit Arator Diaconus.

*Arator in
A.Bibl.*

manet omne per eum
Pignoris huius apex, & syderis obtinet instar
Corporis, quod Petrus sacravit, & Ange-
lus ore.

His solidata fides; istis tibi Roma catenis,
Perpetuata fatus: harum circumdata nexu,
Libera serper eris: quid enim non vincula
præstant,

Quæ terigit, qui cuncta potest absolvere, &c.

*Baron. r. 2. 43.
44. n. 7. & 8.*

*Quomodo Pe-
tri catene diu
seruauit.*

Quomodo autem hæc ipsa Petri vincula diligenter asseruata, fideliter custodiata, ac denique feliciter adiuuenta fuerint, Metaphraates ex antiquioribus monumentis in lucem prodidit: ait enim ea nimur in manus cuiusdam ex Agrippa familiaribus, sed in Christum credentis, deueniente, sicutque per manus per quatuor delata secula suis, ac tandem patesfacta tradit.] Hæc ex Baronio in medium protulimus, ex quibus profe-
to, vinculorum gloria toti terrarum orbi patens fit; fideles enim maiori ambitione ferrum, quam aurum, & catenas potius, quam geminas auctupantes, infodiebant terræ, quas veluti pretiosissimi reliquias thesauri seruandas, & ad posteriorum manus diligentissimo studio transmittendas curabant, ut id vnum indicio esset, quanto honoris, ac deuotionis cultu erga sacras martyrum catenas, & martyrorum instrumenta fideles iugiter asficerentur.

*Catenarum
S. Petri lima-
turan aures
claviculis in-
clusam in-
cludit Regi-
bus iuncti-
cos mitentes.*

*Greg. regg. Ad.
7. Ep. 126.*

*Baro. n. 10. 8.
an. 599.*

15 Porro qua potissimum veneratio-
ne sacratissime Petri catena, in quarum ho-
norem Ecclesia crecta, & festiuus dies in-
stitutus est Romæ, a fidelibus recolleretur, vel illud aperte cōprobare videtur, quod a Summis olim Potificibus earumdem catenarum limatura, auro in clavis formam inclusa ad Imperatores, Reges, & illustres quoque viros insignis instar muneric transmiserentur, ut huius rei testis est S. Gregorius, qui duas clavas hoc catenarum pulucre perfusas Reca-
redo Hispaniarum Regi dono dedit; his verbis ad eum scribens: Clauem parvulam à sanctissimo beati Petri Apostoli cor-
pore vobis pro eius benedictione transmis-
mus, in qua inest ferrum de catenis eius in-
clusum, ut quod collum illius ad martyrium

ligauerit, vestrum ab omnibus peccatis absoluat.

Hoc idem Gregorius Ioanni viro Con-
sulari præstitit his plane verbis: Sanctissimam clauem à beati Apostolorum principis

*Greg. regg. L. 1.
Ep. 30.
Baron. r. 8.
an. 591.*

corpo vobis transmis, que super agros mul-
tis sclet coruscare miraculis; nam etiam de

eius catenis interius habetur. Eadem situr
catena, que illa sancta colla tenerunt su-

sponsa colla vestra sanctificant. De sacris ijs-

dem catenis particulas auro pariter in-

sertas idem Gregorius Childeberto Frä-
corum Regi in hæc verba transmisit:

Claves preterea S. Petri, in quibus de vincu-
lis catenarum eius inclusum est, excellente

vestra direximus, que collo vestro suspensa
à malis omnibus tueantur. Hæc pro tri-

umphalibus Apostoli Petri vinculis Grego-

rius. Magni ergo ac pretiosi instar doni
vel minima quæque venerabilium catena-

rū particula computabatur, quæ è sacro

Principis Apostolorum contactu bene-

dictionis gratiam sortita, ipsorum colla

Regum ac principum non secus ac gem-
marum monilibus illustraret, sanctifica-

retque.

16 Nec res quidem hæc perfunctoria, & vacua miraculis, ut idem testatur

Gregorius de miserabili, ac repentina Longobardi cuiusdam interitu, qui au-

reæ clavi, qua sacrum ferrum seruabat, insultare aylus est: Mox enim cultellum;

vt Gregorius ait, cum quo eam per partes
mittere voluit, arreptus per spiritum sibi in

guttura defixit, ead. mque hora defunctus ce-

cidit, & dum illic Rex Longobardorum

Antharit, atque alij multi eius homines ad-

essent, saitus est omnibus vehementissimus ti-

mor, ut eamdem clauem de terra leuare nemo
præsumeret, &c. Qua postmodum ab eodem

Rege ad Pelagium Romanum Pont.

honoris trāsmissa, condignum Petro,

ac eiusdem catenis honorem patentí ad-

monitus miraculo deculit. Sed postremo

loco ipsius præstat audire Chrysostomū,

qui cum de vinculis, quibus Hierosolymis

Apostolus Petrus carceri mancipatus est, loquitur, sibi magis optandum

esse Petri pro Christo vincti fortē,

quam ipsius Angeli eundem vinculum

soluentis felicitatem diserte pronun-

ciat: Hic si mibi quispiam, inquit il-

le, dixisset, elige utrum velis, vis esse Ange-

lus Petrum stimulans, ac soluens? an Petrus

qui seruatur? Petrus utique maluīsem eſe,

propter quem & Angelus descendit. Vinculis

istis

*Honor cate-
narī pulueri
detatus.*

*Idem reg. 1.5.
ep. 6.
Baron. r. 8.
an. 505.*

*Quidam NL
See D. Petri
claviculis in-
clusis male
pert.*

*Greg. lib 6. ap.
23. ad Teaser.*

*Chrysostom.
Super ep. ad
Ephes.*

*ipis potiri libuisset. Quod si miki quis vel
vniuersi, vel huius catena copiam & optio-
nem largitus esset, catenam hanc ego plane ele-
gissimam. Hæc Chrysoformum.*

*17 Aptæ autem, eleganterque con-
ceptis rem carminibus Martha Marchi-
na Parthenopensis quidem ortu, at edu-
catione, & incolatu Romana, miræ in-
nocentia ac eruditionis virgo expræ-
fit, quæ probe vtramque, Græcam nūni-
tum, & Latinam litteraturam edocta-
nullo magistro, postremo hoc nostro
seculo in Vrbe floruit, poëtarum vtique
laurca, & virginitatis pariter aureola in-
signis; cuius carmina eruditissimis qui-
busque viris admirationi extitere, & ip-
simet Urbano Octavo Pont. Max. vbi ad
eius manus aliquando delata sunt. Præ-
claris insuper laudum præconijs ob in-
genij perspicacitatem, quæ præstabat,
necond ob eruditionis, ac poesios præ-
sertim excellentiam sapientum ore haud
semel laudari promeruit. Huius autem
elucubrationes pàulo post piorum viro-
rum studio in vnum collectæ, ne vna-
cum auctore obliuionis tumulo interce-
pta iacerent, in lucem euocatæ prodi-
bunt.*

*18 Interim vero, vt huius ingenij
præconia, velut quid a proposito alicie-
num sileamus; ipsa dum taxat verba hic
in medium proferre sufficiat, quibus vir-
ginem omni eruditione ac probitate
excultam Eminentissimus Card. Spada
Albanensis Episcopus merito aliquando
collaudauit. Conscripta quippe, dum
adhuc Sedis Apostolicæ Legatum Bo-
noniæ ageret, graui epistola, sic eandem
gratulabundus alloquitur: *Et piam ex-
eruditam expertus, nouissime te officijs am-
agnosco, &c. Et paulo infra: Nunc ipsum
si sapia, animi neruum toto robore intende
& conuerte ad Deum bonorum omnium aucto-
rem, ex quo scilicet habes raro seculorum
exemplum, ut pro lana librum, profuso cala-
num, stylum pro acu træclare noueris, quod
olim de Cassandra fideli muliere Veneta, mi-
rabundus edixit Politianus. Adde quod sine
præceptore, hoc est, Deo præceptore didiceris,*
*id quod inter mulieres vni Constantie Ale-
xandri Sfortię vxori tributum alibi obser-
uauimus. Audis lector exhibutum do-
ctissimæ fœminæ ab Eminentissimo pa-
riter & eruditissimo Cardinali, qui im-
gulis insuper mensibus eidem in virtutis**

præmium stipendia exhibnit: audis,
inquam, præmeritarum laudum vlo abs-
que suco testimonium, quod vnum illi
pro amplissima laudatione sat est. De-
cessit autem virgo hæc hand multis ab-
hinc annis, pijs operibus, ac omni vir-
tutum genere, & Christianæ præfer-
tæ humilitatis studio exculta, & apud
nostram Vallicellanam B. Marie, & san-
cti Gregorij de Vrbæ Ecclesiam inge-
nti omnium dolore, & magno sui reliquo
desiderio sepulturæ locum, quem sibi
delegat, sortita est, quæ nobili insuper
sepulchrali titulo aucta est, quem Ga-
spar de Simeonibus vir præcipua crudi-
tione conspicuus, Innocentij X. P. M. ab
Epistolis ad viros principes, virgini pro-
meriti inscripsit. Ut igitur his obiter re-
censtis, aliquod tanti ingenij, cuius &
alibi mentio incurrit, monumentum ex-
tet; carmina quæ in ipsa B. Petri vincula
eleganter ecceinit, hic pio Lectori ob sin-
gularem pietatem ac eruditionem, quam
redolent, prælibanda voluimus. De
vineulis igitur Petri Apostolorum Prin-
cipis hæc habuit:

*Cum defesa fenis captarent membra sopore,
Claudere & dulcis lumina bona sopor.
Auricomus iuuenis celo demissus ab alto
Ferrea dum soluit vinculæ, dixit, abi.
Tunc Petrus lacrymæ, manibus date vincu-
la, dixit,*

*Nem vincis maior gloria nulla meis.
His in sacrotum vinculorum memoriana
virginis ore decantatis, nunc vel obiter
ab ipsis Petri catechis, ad sercea vineula,
quibus martyres Apostolicorum trium-
phorum æmuli in carcerebus constricti
lunt, orationis stylum conuertimus. Qua-
leum autem, ac quantum Martyribus, vel
tum viuentibus catenæ, quas collo cir-
cumdati contigit, splendorē conserrcent,
locuples vtique testimonium, Ignatij An-
tioccheni epistole perhibet, qui de vineu-
lis, tamquam de re omnium præclarissi-
ma, cum Romam immolandus ducere-
tur, armatis septus militibus, verba sa-
ciens, easdem Epistolæ vinculorum suo-
rum memoria, ac si nobilissimo quodam
honoris titulo, ac signo cæteris omnibus
præseredo illustrat. Ad Trallianos enim
hæc scribit: *Vinelus sum, inquit, propter
Christum, sed needum Christo sum dignus, si
vero consummatus fueris, fortasse dignus ero.*
Idem quoque ad Magnesianos repetit:*

*Pie ex hac vi-
ta dedicit.*

*In Ecc. Val-
le, B. Marie
sepulchrum
invenitur.*

*Gasper de
Simeonibus
et iuuenis
sepulchrale
invenitur.*

*Elegans siu-
dem de B. Pe-
tri vinculis
carmen.*

*Vincula pro
Christo pari
magno sibi
honore, ac glo-
rie mar. yres
ducebant.*

*Ignat. mart.
fus pro Christo
dico & nuncis
miræ gloria-
tus.*

*Ign. epib. ad
Trall.*

Ta-

*Ignat. epist. ad
magnes &
Epht.*

*Baron. t. 2. dn.
109. n. 11.*

*Quintili vni
dō Romam
pergēti à R-
delibus ho-
nor defere-
tur.*

*Omnium vn-
dij; ciuitatis,
per quas tra-
fuit, concursu,
ac gratulatio-
nibus excipi-
tuntur.*

Tametsi vincitus sum, comparandus tamen
vni vestrum solutorum non sum. Ad Ephesios vero subinde scribens vinculorum
gloriam satis perspicie inueniebat: *Romanum*
vincitus abducor, nouissimus fiduciam eorum,
qui ad honorem Dei has gestare catenas di-
gnus habitus sum, hec enim spes mea, hic mea
gloriat, hic mee indeſſcientis divitiae, in quo
ad Syria Romaam que, hec vincula circum-
fero, spirituales margaritas, in quibus contin-
gat mihi consummari precibus vestris. Alias
interim epistolas Ignatij vinculis, qui-
bus apprime gloriabatur, obſignatas, ſit
lētio interim oboluimus, ſed ut Baronius
in rem praefentem ait: *Dignum equidem eſt*
*ſet, ut omnes sanctissimi viri, catena marty-
rii nobilitate epifola, hic pariter velut no-*
bilissima quedam intexerentur emblemata.

20 Porro quali honore vincitum pro
Christo Ignatium Christiani per singulas
Ciuitates, per quas tranſibat, certatim
proſequerentur, legationes, quæ paſſim
ad eum ſalutandum fiebant, & cultus, qui
eide[m] adhuc viuenti deſerebatur, fidem
legenti faicit; ut enim Baronius aſſerit,
cum sanctissimi viri, eius fama in toto
Oriente apud omnes celeberrima erat,
vincula quoque totius Asiae Ecclesijs
innocuerint, & quæ propinquaverint
erant, de eius aduentu Smyrnam, cer-
tiores redditæ fuissent, continuo vna-
quæque ex illis legatos, qui debita ſalu-
tationis officia impenderent, ad eum
misit, imo & ipsiusmet Ecclesiārum Epi-
ſcopi yna eum alij, eodem functi mune-
re ad eundem Smyrnæ agentem quan-
tocyus conuolarunt: ſed hæ piorum
obliequia Ignatio, eiusq[ue] vinculis delata,
S. Chrysostomum exacte recolemente audi-
re preſtit, dum cumdē no[n] quaſi ad mar-
tyrium, imo potius ad triumphum pro-
deutem & triumphantium in morem
gratulationibus exceptum in hac verba
deſcribit: *Ciuitates, que erant in via un-
dique concurrentes, pagilem excipiebant,*
*& cum magno commeatu dimittebant preci-
bus, & legationibus ipsū adiuuantes, &*
*ipſi non vulgarem conſolationem ex ipſo perci-
piebant, cernentes martyrem tanta cum ala-
critate ad mortem currere, utpote qui ad Re-
gna Calorum proficeretur. Cernis im-
mensam vinculorum pro Christo ſuſcep-
torum gloriam, quæ haud honorem,
ſed gratiam, haud ignominiam, ſed ad-
mirationem & venerationem pariter vi-*

dentibus, contingentibusque ingerunt.

21 *Admiratione equidem, inquit Baro-*

*Baron. t. 2. dn.
109. n. 14.*

nus, digna res eſt, hominem vinculum ferali

militum custodia ſeptum, ad bestias damna-

tum, vel Roma damnandum, perinde ac fi-

non ad ponas, ſed ad triumphum duceretur,

omnium Ecclesiārum, per quas tranſiret,

que de illo audirent, omnibus omnium acce-

ptum officijs, & honoribus cumulatum: que

quidem ut ſibi liceret in sanctissimum virum

conferre, quemque iſorum à truculentis mi-

litibus eius custodibus ingenti redeniffi pecu-

nia (ut ab alijs fieri ſolutum eſſe alibi di-

ximus) certiſſimum exiſtimamus: Hac

Baronius, qui iſthac enarratſe haud con-

tentus, paulo ante verba illa ad rem pra-

misit: Quanta autem charitate Christiani

eſſe ſolerent erga vinculos, quod corruptis pecu-

nia custodibus, vna cum eis in carcere pér-

noctare conſueuerant, ſatis abunde dictum eſt

primo Annalum tomo, cum egimus de Pere-

grino. His veneranda sanctorum Christi

Confessorum vincula notis Baronius pro-

fecutus eſt, quibus eerte ſi talem, ac tan-

tū honoris cultum Christianorum pietas,

viuentium adhuc collo eircumdati de-

tuſere, qua ſubiude veneratione eaſ-

dem catenæ amplexatos ſuſile credere,

par eſt, eum iam ijdē Deo viui Marty-

res conſecrati ſuiffent, & victores in cælo

martyrij palmam adepti obtinerent. Sed

his obiter prælibatis, iam a vinculis, &

beatorū martyrum nexibus, quibus Or-

bis, & Vrbs Roma illuſtris reddita, & ſin-

gularibus Ecclesia benefitijs Deo obſtri-

cta eſt, & quibus item nos hic aliquantif-

per detenti ſubſiſtere coacti ſumus.

A vineulis, inquam, iam ex-

pediti ad ſacra perſeru-

tanda eorumdem

martyrum,

acta

orationis ſtylum,

conuerta-

mus.

CAP. XXX.

Martyrum acta intra sepulchra inscriptis eorumdem nominibus reconduntur.

¹ VONIAM triumphus Dei martyrum est passio, vt Hieronymus inquit, & auditis, lectisq; corundem actibus, odor notitiae Dei, eodem teste, disseminatur in gentes, subitque tacita cogitatio, quod nisi verum esset Euangelium, numquam fungsisse defendetur; haud quis profecto miretur, si primæ ui surgentis adhuc Ecclesia sectatores, qui præclaræ illibatae fidei germina in Vrbe hac exitere, quæ orbis iugiter principatum obtinuit, recolendas martyrum beatorum memorias, eorumdemque acta, ne obliuione vñquā exciderent, perquirere, colligere, ac custodire, summorum, qui tunc Ecclesiæ regimini prætererunt, Pontificum iusiu, totis animi viribus studuere.

² At cum opportuna hic de sacris martyrum actis mentio incurrat, nonnulla nobis in studioi gratiam lectoris vel obiter repetenda videntur, & primum quidem nihil antiquius fuisse constat, vt Baronius ait in suis ad Martyrologium Romanum notis, apud sanctæ Romanæ Ecclesiæ præfules, quam ut fortia Christianoruni acta, & ipsæ sanctorum martyrum res præclare gestæ, perpetuæ memoriaz monumentis consignarentur. Cui quidem rei egregiam primum operam nauatam fuisse a sancto Clemente Romano Pontifice, testatum habetur in libro de Romanis Pontificibus, qui a quibusdâ recentioribus, Damasi nomine citari cōsuevit, vbi hæc in Clemente leguntur: *Hic fecit septem regiones diuidi notariis fidelibus Ecclesiæ, qui gesta martyrum solite & curiose vnusquisque per regionem suam perquirerent.* Nec vero quispiam haec tenus a nobis assertis obijciat, quod Vrbs Romana tunc temporis

in quatuordecim regiones diuidetur, ^{Roma in 14. regiones olim diuidit.}

Taciti, Plinij, Sexti Ruti, Publij Victoris, aliorumque exploratissimum est.

A Romanis enim Pontificibus in septem tantum regiones eandem partitam suis se, iuxta numerum videlicet septem diaconorū, qui Regionarij dicebantur, vetera ipsius Romanæ Ecclesiæ monumenta satis edocent. Mos autem hic diutius in Romana Ecclesia perseuerauit, ipso teste Sozomeno, *vt non nisi septem diaconi ordinarentur.* His ergo septem cum diuise dicantur à Fabiano Papa regiones Vrbis, quatuordecim illas, quas supra memorauimus, in septem fuisse conflatas necessario fatendum videtur.

³ Cum septem igitur diaconi essent, totidemq; numero subdiaconi, his quidem par numerus Notariorum in Vrbe constitutus est, qui diaconibus iisdem ac subdiaconibus subiecti conscribendis martyrum gestis sedulâ nauarent operam, vt habetur in libro de Romanis Pontificibus, vbi de Fabiano his verbis agitur: *Hic regiones diuisit diaconibus, & fecit septem subdiaconos, qui septem Notariis immixerent;* qui gesta martyrum in integrum colligerent. Ad quod valide comprobandum, recentius illud nobis exemplum suppetit ex Paulino sancti Ambrosij notario, qui eiusdem gesta diligenter conscripsit: in ijs enim satis expresse sub Casti diaconi cura se fuisse facetur, ad quem cuncta referret. Ex quibus profecto lectori innotescit, quanto olim studio Christiani vbi que contendenter, vt martyrum acta pure ac sincere conserberentur, cum in id opus non modo notarij solicite incumberent, sed & qui notariis prærant, Diaconi videlicet & subdiaconi, quorum munus erat cuncta exacte peruestigare, ac Pontifici nota postmodum facere, qui demum, vt Baronius refert, a notariis excepta probare, ac probata inter Ecclesiastica monumenta reconde reconsueverat.

⁴ Quo autem studio martyrum gesta a Christianis, pretiosæ veluti margaritæ passim exquirerentur, vel ex eo sat cōprobari videtur, quod videlicet S. Antherus Romanus Pontifex vel hanc vnam ob causam martyrio coronatus fuisse legatur. In lib. enim de Romanis Pontificibus hæc scribuntur: *Hic gesta martyrum*

^{Roma in 14. regiones olim diuidit.}

^{A Romanis Pont. in septem tantum diuise.}

^{Diaconi septem Roma Regionarij dicti.}

^{Sept. lib. 7 c. 17.}

^{Subdiaconi septem Notarii regnum a martyribus, gloriarū scriptorib; prefectorib; & quare?}

^{Lib. de Rom. Pont. in Fa-}

^{Paul. in vita S. Ambro.}

^{Quam exacta in actis martyrum fideliter ac sincere cō- servandis cu- riam Christianam olim pote rent?}

^{Antherus Pa- pa acta martyrum collige- gens marty- rie afficitur.}

^{Lib. de Rom. Pont.}

^{martyrum anno fidei certatem cō-}

^{firmat.}

^{tur. ep. 15.}

^{d' Helv.}

^{Romanis Pon-}

^{tifices rebus}

^{martyrii præ-}

^{clarare gestis cō-}

^{seribidis præ-}

^{cipue studen-}

^{ti.}

^{Baron. in notis ad Mart. Rom. s. 1.}

^{Norarij sepi,}

^{qui gesta mar-}

^{tyrum collig-}

^{unt. Rom. collig-}

^{i Clemente Rom.}

^{ep. 15. sp. in scriptis.}

^{Kib. de Rom. Pont. nomi-}

^{nus Damasi.}

tyrum diligenter à Notarijs exquisiuit, & in Ecclesia recondidit: propter quod à Maximo p̄fetō martyr effectus est, vel, vt Baronius legendum vult, à Maximini p̄fetō. In id autem non Antherus dumtaxat, sed ipse Clemens primum, vt iam diximus, institit, & Fabianus subinde, cui Antherus in Pontificatu succedit, qui vt magis magisq; saeræ historiæ veritati consultum foret, septem notarijs huic operi adscriptis, qui acta martyrum integræ exciperent, totidem subdiaconos prefecit. Sed ipsum Baronium de sacris martyrum actis loquentem, & quid potissimum eadem acta continerent, demōstrantem audiamus: Porro notariorum opus, inquit ille, sūisse exissimamus, vt non ijsa tantum acta, crucifixus nempe, diraque ac sepius repetita tormenta describerent, sed etiam quæcumque idem sancti martyres locuti essent, dum caperentur, ac publice torquerentur, qua item ad supplicia ducti fuissent interlocuti, memoria commendarentur.

Illa autem que intra cancelllos obducta velo coram iudicibus, cum de ipsis quaestio habetur, idem rogati dicerent; publicorum exceptorum munerus erat, cuncta scriptis mandare, & inter publica acta referre: que cum agerentur in provincijs, Proconsularia ab Augustino, & alijs dicta reperimus. Porro hęc ipsa, vel lorum potius exemplum à Christianis collata pecunia redimi solebant, & inter acta martyrum sedulo affirnari. Quae vero extra cancelllos cum martyribus agerentur, vel dicerentur, ab Ecclesiæ Notarijs magna addibita cautela consuetus notis quam celerrime tabulis adnotabantur. hęc in rem præsentem de martyrum actis Baronius.

5 Interim vero, si quis isthæ perlegens miretur, qua ratione tū sententiæ tū ipsa martyrum responsa tam diligenter a notarijs excipi potuerint, eundem quæsto Baronius confutat, qui isthæ subtexxit: Ceterum ipsis notis olim, inquit ille, à Tirone Ciceronis liberto primum excogitatas sūisse Eusebium tradit, quibus non verba tantum, sed etiam sententiæ integrae continerentur: sed id Dio tribuit Mæconati, qui per Aquilam libertum eas alios docuerit. At de horum mirain scribendo velocitate est Martialis Distichon:

Currant verbalicet, manus est velocior illis,

Nondū lingua suū, dextra peregit opus.

Subditur autē ibi aliud periegans Au-

fonij epigramma ad notarium suum ve-

lociter excipientem, in quo & hiver-

fus:

*Quam prepetis dextræ fuga,
Tu me loquentem præuenis:
Quis quæsī, quis me prodidit?
Quis ista tam dixit tibi,
Quæ cogitabam dicere?
Quæ furta corde in intimo
Exercet ales dextera?
Quis ordo rerum iam nouis,
Veniat in aures vt tuas*

Quod lingua nondum absoluere, &c.

*Quæ quidem haud otiose, inquit Baronius, hic voluimus recitasse, immo magna ex causa.
Ne quis adeo miretur, & impossibile ducat,
descriptas sūisse longas martyrum orationes,
qua ipsorum actis interdum reperiuntur in-
textæ; licet non negarim aliquas ex illis poslea
superadditas.*

6 Certe quidem, vt idem Baronius asserit, si quid apud iudices ius valebat & spartium suæ dicendæ causæ reis a lege cone. sum, Christianis liberum debebarur, haud mirabitur quis, si in actis sanctorum martyrum longiores legerit ab eis habitas eoram iudicibus orationes. Siquidem ex lege accusatori sex horæ dicendi dabantur, reo autem nouem, id quidem testatur Plinius scribens ad Vrsum: eum aliquo antiquitus prolixior terminus esse soleret, & arbitrio cuiuscumque: Pompeius autem in tertio suo consulatu (vt tradit auctō apud Tacitum in lib. de oratore) primus inuentus est, qui dicentibus eaufam, certum præfixerit, quem diximus, terminum: qui hęc, inquam, considerat, haud mirabitur longiores interdum reperiiri apud acta martyrum dictas ab illis orationes, quas notarij excipiebant mira perniciitate scribendi. Laudatur & a S. Augustino horum peritia non in conseribendis tantum actis martyrum, sed & in publicis excipiendis eum hæreticis disputationibus, mutuisque collationibus, atque in sacrorum Conciliorum gestis scribendis. Sed his ad omnimodam asequendum Actorum notitiam præmissis hęc Baronius subtexxit: Egregiam igitur nauatam esse operam à maioribus nostris, vt non Praefulum modo, aliorumue, qui in Ecclesia illustriores essent, martyrij acta conscriberentur, sed etiam infimi ordinis hominum, tradit Pontius Diaconus in passione S. Cypriani. Porro non solum in Romana Ecclesia,

Auſoniſ lib.
epis.

Hinc nū mi-
rum, si longio-
res marty-
rorationes in
actis descri-
reperiantur.

Accusatori
sex horæ di-
cendi, & reo
nouem dabā-
tur.

Plini. 4. ep. 9.

Tacit. de oras

Aug. de doct.
Chr. 4. an.
Lxx. 2.

Baron. 1.2. an.
238. n. 2.

Notariorum
murus,

Baron. 1.2. an.
237.
Euseb. in-
eu. Olymp.
193. ad 4.
Dio. hist. Rom.
lib. 15.
Marial. 1.14
Auſoniſ. 137

Rorū in ſcri-
bendo ve-
lo-

In traſ. de
Mat. genit.

vt

Lib. I. Cap. XXX.

161

Omnis Ecclesie Romanæ in conscribendis martyris actis sumulata sunt.

vt acta martyrum accurate conscribentur, sed ab alijs quoque id diligenter curatum esse, alibi diximus. Hæc de martyrum actis ex Annal. excerptissimus.

7 Haud igitur solius Romanæ Ecclesiæ studium (vt ex Baronio vides) interquirendis, conscribendisque Sanctorum martyrum actis mirifice eniuit, sed aliorum quoque nobilium Ecclesiæ laboris nunquam prædicandus ingenitem sibi laudem apud omnes promovit. Huius autem rei præclarissima antiquitatis monumenta fidem faciunt, Ecclesiæ videlicet Smyrnensis Epistolæ de martyribus illic sub Marco Aurelio, & Lucio Vero Imperatoribus coronatis, fideliter ab Eusebione relate. Idem pariter Ecclesiæ Vicennensis & Lugdunensis literæ obtulit, quas idem Eusebius ex parte recitat. Hoc ipsum nuper ex epistolis quampluribus Dionysij Alexandrina Ecclesiæ Episcopi comprobatur, vt idem auctor est Eusebius. In Ecclesia quidem Carthaginensi satis nouiuus nota sanctitatis Episcopum Cyprianum (vt idem Baronius assertor) sollicitum iugiter fuisset, vt dics quibus martyres nobili passionis ac victoriae laurea donati fuissent, exacte in dypticis adnotarentur, vt ex eiusdem epistola ad presbyteros & diaconos Ecclesiæ Cathaginensis conscripta satis liquet.

8 Quinimum ut magis eorundem Actuum, qui ad martyres spectant, decus ac fides innotescat, longe ante ipsa Cypriani tempora, maiorum in hoc sollicitudo vehementer institut. De viris enim antiquiorum temporum, qui sacræ huic martyrum memoriarum operam naurarunt, Pontius diaconus (quem supra ex Annal. Eccl. citauimus) insignem corundem pietatem commendans isthac narrat: *Maiores nostri*, inquit, *plebeis, & catechumenis martyrium consecutis tantum honoris pro martyrii ipsius veneratione dederunt, ut de passionibus eorum multa aut prope dicerim, pene cuncta conscripserint, ut ad nostram quoque notitiam, qui nondum nati fuimus, peruenirent.* Hæc in Cypriano Pontius, dignus, inquam, Pontificis tanti diaconus: *Erant autem illa, vt Baronius inquit, acta martyrum pura atque sincera, que cum de illis coram iudicibus questio haberetur, à notariis publicis excepto-ribus excepta, in acta publica, que Procon-*

fularia sepe dicta intenimus, inservabantur atque inter alia publica monumenta asserabantur: horum autem adhuc nonnulli extant, eorundemque in notationibus mentionem facimus. Hæc Annal. scriptor, quæ pariter acta tanquam nobilissima trophyorum insignia, ad nos quasi per manus diligenter transmissa, ipsam et aliquid Pontius diaconus recitat de Cypriano agens his planc verbis: *Et quid sacerdos Dei Proconsule interrogante responderet, taceam: sunt acta que referant.*

9 Porro, ut quid de genitinis martyrum actibus sentiendum sit, hic vel obiter dicamus, ca quidem fideliora agnoscentur, quæ a nostræ fidei hostibus descripta, & in publica Proconsulum monumenta relata sunt, vt idem Baronius de sanctorum Taraci, Probi, Andronici martyrum actis, qui in ciuitate Tarso Ciliciæ, nobili martyrio coronati sunt, affirmat, vbi eadem nimurum acta a Metaphraste mutilata, atque in compendium redacta suisse non sine magno recolendæ antiquitatis detrimento grauter conqueritur, sed ipsum hic Baronium audiamus: *Hæc autem ipsa acta mart. (idest SS. Taraci & sociorum) Metaphrastes, quod prolixiora fortasse sint visa, redacta in compendium edidit magni præiudicio Ecclesiæ antiquitatis, nec sine aliquo dispendio veritatis.*

At licet super videtur, iucundum tamen audire illa ipsa martyrum verba à notariis tunc fideliter scripta, que postea à fidelibus pacis tempore magno redempta pretio sunt, & exscripta: gratiora quidem bee, & chiriora alijs quibusvis licet veris, pigmentis tamen eloquentiae circumlitis. Etenim omne quod fucatum est, suspectum redditur, & verum non suspectum. *Omne fucatum semper creditur, quod magna artis industria concinnatur: contenta namque nitore suo veritatis pars simplicitas, eo pulchrior, quo incultior, recte sentientibus esse solet: sic igitur ex omnibus memorie commendatis actis martyrum illa fideliora, atque in omnibus magis integra (quod sèpc dicere. folcus) esse noscuntur, que à fidei hostibus scripta, atque in publica relata sunt Proconsulum monumenta.* Adeo namque excrandum erat, in publicis tabulis falsum quid scribere, vel ex eis alter, ac scripta effent recitare, vt hoc ipsum crimen primo capite legis Maliestatis (vt Vlpianus tradit) includeretur. Ac proinde, quæ sic scripta ab illis,

Pont. in Cyp.

Baron. s. 2. an.

290. n. 33.

*Metaphrastes
acta mart. magna antiquitas, veritatisque nullitia in compendium contraxit.*

*Orne fucatum
de mendacio.*

*Veritas sua.
plexa & circu-
ta pulchrior.*

*Vlpi. L. 2. ff. ad
leg. Tull. M. 2. 1.*

Roma Subterranea

Baron. t. 2. ap. 291. n. 5.

Tabulis publicis falsum inferre, vel inferre adultere quā ipsa ut apud Romanos crimē illis, & exscripta à nolis veneranda prodit antiquitas post tot naufragia scriptiarum, facie pura, sincera ac decora, sunt eadem cupide à veritatis cultoribus amplectuenda, atque audiens osculanda. hæc vtique in rem præsentem Baronius.

Peruersorum hominum in pietas acta quæda martyrum depraauit.

10. Et idem infra ingentem eisdem actis injuriam, clademque ab his illatam suisse doceat, qui de Christianæ religiosis incremento, ac de ipsa martyrum gloria inique sentientes, hæc eadem acta mutilare, cornuipere, ac deprauare, vt nulla videlicet fides eisdem suppetret, temere ausi sūr; sed eius hie verba excipiamus: Etenim haud pepercit actis SS. martyrum, malis perpetrantis semper inuigilans astutia Satanae, que per praurorum hominum mentes ea labefactare curauit. Nam impieetas omnium malorum autrix, quod veris actis martyrum à Christianis exscriptis Christianæ fidei certitudo, & Christi gloria effulgerent, gentiliumque Deorum falsitas, colentiumque ippos sluititia, & heretico um nugacitas perficie haberentur expressa, atque conuicti; interdum sanctorum martyrum vera acta corrupis, ac falso edidit, suppressis veris, vel igni traditis. Id quidem caca malitia de actis Tlati primum, que de Christi Domini nostri mortis sententia (vt dictum est) fuere conscripta, temerario conatu praesumpsit, quod ipsum quoque facilitatum est de quibusdam actis martyrum.

Arnob. lib. 1. aduers. gen.

11. Quibus ex Baronio præmissis, huc item iusta illa Arnobii querela spestat, qui eiusdem Dioctiani temporibus vixit, quando Gentiles hæc de Christianis scriptoribus garrientes his merito verbis ineuleat: Sed conscriptores nostri mendaciter ista promiserunt (de Christo scilicet, atque eorum præconibus) extulere in immensum exiguae gesta, & angustas res fatis amplitioso dilatauere præconijs. Atqui vinam cuncta referri in scripta potuissent, vel que ab ipso gesta sunt, vel que ab eius præconibus pariure, & potentia terminata: magis vos incredulos faceret vis tanta virtutum: aut apprehendere locum fortasse possetis, quo videretur esse simillimum veri, & incrementa rebus apposita, & iudicata scriptis, & commentarijs falsitates. Sed neque omnia conscribi, aut in aures omnium peruenire potuerunt gesta gentibus in ignotis & usum nescientibus litterarum: at si qua sunt litteris conscriptionibus que mandata, malevolentia demonum, quorum cura & studium

Demonum
acti gentiles
multa Christianorum scrip-
ta depau-
runt.

est, hanc intercipere veritatem, & consummum his bonum interpolata quedam, & addita p. s. m mutata, atque detracta, verbis, syllabis, litteris, ut & credentium tardarent fidem, & gestorum corrumperent autoritatem. Hæc concinne in rem præsentem Arnobius grauiter, vt par est, ingemiscēs, id quod gentiles pariter, & heretici erga nos odio pereiti præsisterunt. Inde que prudens illa Gelasij Papæ animaduersio dimanauit, quæ in Romano Concilio, ubi scriptorum Christianorum salubris est sancta eribratio: Gestæ sanctorum martyrum, qui multiplicibus tormentorum cruciatis, & mirabilibus confessionum triumphis irradiant: quis ista Catholicorum dubitet, & maiora eos in agonibus fuisse perpeſſos, nec suis viribus, sed gratia Dei, & adiutorio universa tolerasse? sed ideo secundum antiquam consuetudinem singulari cautela in Sancta Romana Ecclesia non leguntur, quia & eorum, qui conscripti, nomina penitus ignorantur, & ab infidelibus idiotis superflua, aut minus apta, quam rei ordo fuerit, scripta esse putantur.

12. Et magno quidem Ecclesiæ detrimento, dæmonie ipso martyrum gloriarum inuidente pariter atque insultante, recolenda mart. acta (quod quidem valde dolendum est) contumeliam hanc perpeti, & quemadmodum reliquias sacras historias deprauari contigit. Quocirea consulto ab corundem lectione fidelibus abscondendum esse sanctum suit, vt Gelasius (quem nup̄t in medium protulimus) in Romano concilio, disertis verbis affirmat: Gestæ, nimurum, sanctorum Martyrum secundum antiquam consuetudinem singulari cautela in Sancta Romana Ecclesia non leguntur, &c. eo quod adulterinis intercepta manibus, multiplicibus passim erroribus ac fabularum deliramentis referta sint. Et vt exemplis in medium prolati res valide comprobetur, quorundam Martyrum acta, quæ falsariorum manus perpeſſa sunt, Gelasius his plane verbis recenset: Sicut cuiusdam, inquit, Qui-rici & Iulitæ, sicut Georgij aliorumque huiusmodi passiones; quæ ab hereticis perhibentur compoſite: propter quod, ut dictum est, ne vel leuis subsannandi oiretur occasio, in Sancta Romana Ecclesia non leguntur. Hæc Gelasius.

13. Quam vero oeulate, quo studio, & quanto labore ciuilemodi acta,

A Gelasio Pa-
pa scriptorū
Christianorū
facta eribra-
tio.

Cur non omni-
nia martyrum
acta in Eccle-
sia Romana leg-
tur?

Ab adulteri-
næ martyrum
actis abline-
dum Conc.
Rom. fanxi-
Gelasij Conc.
Rom.

antequam Ecclesia recipere, discutentur, Hadriani Pontificis conscripta ad Carolum Magnum epistola luculentis his quidem verbis testatur: *Vitae patrum sine probabilibus autoribus minime in Ecclesia leguntur: nam ab orthodoxis titulatae suscipiuntur, & leguntur; magis autem passiones sanctorum Martyrum sanctificationes censuerunt, vt liceat eas etiam in Ecclesia legi, cum anniversarij dies eorum celebrantur.* Quæ laudabilis quidem conuenit apud Gallicanam quoque Ecclesiam viguit, vt ipse Gregorius Turonensis hisce verbis affirmat: *Dies passionis erat Polycarpi martyris magni, & in Riomagensi Vico ciuitatis Arvernæ eius solemnia celebrabantur. Leela igitur passione eius cum reliquis letionibus, quas canon sacerdotalis inuenit.*

14 Porro de vitiatis quandoque perfida hæreticorum manu sanctorum Martyrum actis, ex canone edito in sexta synodo comprobatur, vbi isthæc: *Quæ à veritatis hostibus falso confitæ sunt Martyrum historie, ut Dei martyres ignorantia afficerent, & qui eas audituri essent, ad infidelitatem deducerent, in Ecclesia non publicari iubemus, sed eas igni tradi: qui autem eas admittunt, vel tanquam veris, jhismenitem adibent, anathematizamus.* Hæc vtique facranceta Synodus ad detegendas, atq; exprobrandas hæreticoru[m] fraudes expressissime voluit. At eadem acta, vel omnino sublata, vel certe ab hæreticis penitus depravata suis, Romæ vbi

perpetuo Catholica religio viguit, & haud ullus extraneæ sectæ Pontifex seddit, credendum neutiquam est. Hæc autem clades sacrarum Scripturarum, deploratissima, impio Diocletiani edito potissimum vrgente obtigit, cū omnes religionis Christianæ codices ignibus destinati sunt: cuius impijissimi editi Eusebii meminit his verbis: *Per Imperatoris litteras palam editum fuit, ut perturbarentur Ecclesiæ, soko que aquarentur, & scripturæ absulerentur igni.* & infra: *Quando, inquit, diuinæ & sanctæ Scripturas medio foro in rogam impositas oculis nostris aspeximus. De eodem quoque immanissimo edito plura Arnobius, quæ præsens ipse spectare potuit, & diram. Martyrum lanianam, & sacrorum librorum incendia: hæc enim habet aduersus gentes: Quod si haberet vos aliqua ve-*

tus pro religionibus indignatio, has potius litteras (vestras scilicet) hos execrari debuisis olim libros, istos demoliri, dissolue re theatra hæc potius, in quibus infamè numinum propriae quotidie publicantur in fabulis: nam nostra quidem scripta cur ignibus meruerintur. Idem quoque habent Optatus & S. Augustinus de Donatistarum schismate agens.

15 Hæc vero scripta, quib[us] & diuinæ lxx, & sanctorum præclare gesta continebantur, sic canes illi venatici indagabant, vt omnia scrutarentur, sic extorquent crudeliter, vt si quis illa aut tradere nollet, aut occultare vellat, acerba illi subcunda suppliciorum genera proponeretur. Christianorū enim quamplurimi ob id Imperatorum rabiem experti fuere, quibus dum vita ipsa exteriora sunt sacra scriptorum pignora, quæ tyranus exposcerbat, sanguinem, potius, ac vitam ultro dederunt; de quibus Rom. in Martyrologio 2. die Ianuarij hæc recitantur: *Romæ commemoratione plurimorum sanctorum martyrum, qui spredo Diocletiani Imp. edito, quo tradiscri codices iubebantur, potius corpora carnisibus, quam sancta dare canibus maluerunt.* Quod vero eo potissimum tempore, Imperatori editi incendio grastante in Hispania & sacri codices, & alii quoq; libri exusti fuerint, in quibus conscripta a fidelibus martyrum gesta continebantur, vehementer aliquando Prudentius indoluit hymno, quem de Hemeterio, & Cheledonio conscripsit, in quo iuste quidem conqueritur, in immanni illo piorū Codicum incendio plurima maximarum, recolendarumque virtutum exempla perisse. Sed ipsius carmina lector excepit:

O vetustatis silentis
Obsoleta oblio,
Inuidentur ista nobis
Fam! & ipsa extinguitur:
Chartulas blasphemus olim
Nam satelles abstulit:
Ne tenacibus libellis
Eruditæ secula
Ordinem, tempus, modumque
Passionis proditum
Dulcibus linguis per aures
Posteriorum spargerent,

Ad quod item Isidorus alludit in Miserali, Gothico eodem festo cum de histo-

Opus. Mileu.
Act. de schis.
Don ist.
Idem to. 7.
contra. Cresc.
Gram. 3. c.
27.

Complexis
Christiani
pro euangelis
etis codicib[us]
martyrii sub-
iecti.

Mart. Rom.
die 2. Ian.

Prudentius
hanc factorem
codicum ia-
guram vehe-
menter deflet.

Haud omnia
acta pe-
nitus deleta,
sed diminuta
dumtaxat su-
perficiunt.

Tur. de clor.
mar. c. 40.

Acta marty-
rum inco-
de natalitijs
relegitoluta

Cyp. ep. 37. ad
presb. & diacon.
Carth. edit.
T. amol. 37.

Tabula Ec-
clesiastice in
quas marty-
rum nomina
referen-
tur.
Aus. l. de sa-
vig. c. 40.

Bar. in Mart.
Rom. c. 4.

Pamel. in ep.
37 Cyp.
Tertul. lib. de
cor. mil.

ria martyrum ageret, quam tyrannorum
furor perdidit: Non illas, inquit, pagi-
nas negligentia perdidit, nec casus abolenit,
nec vetustas cariosa corripit, sed malitia per-
secutoris inuidit. In vastissimo autem
illo haud satis vixquam deplorando fa-
cerarum scripturarum naufragio, reeo-
lenda martyrum acta sinditus perisse
haud afferendum est, sed diminuta qui-
dem ac mutilata eadem fuisse, quod &
Gregorius Turonensis affirmat: Multi
quidem, inquit, sunt martyres apud Vrbem
Romam, quorum historie passionum penitus
nobis integre non sunt delatae. hæc Gre-
gorius.

16 Fideles autem consuevere in-
beatorum martyrum natalitijs, eorum
acta repetere, & sacrificia Deo in eo-
rumdem honorem offerre, vt dilicite
Cyprianus testatur ad presbyteros, &
diacenos Carthaginenses hæc scribens:
Denique et dies eorum, quibus excedunt,
adnotate, vt commemorationes eorum inter
memorias martyrum celebrare possimus: quam-
quam Tertullus fidelissimus, & deuotissimus
frater noster, pro certa sollicitudine, & cu-
ra pia, quam fratribus in omnib[us] obsequio ope-
rationis impertit, qui nec illic circa curam
corporum deest, scripsit, & scribat, & si-
gnificet mihi dies, quibus in carcere beati fra-
tres nostri ad immortalitatem gloriose mor-
tis exitu transiunt; & iam celebrantur a no-
bis hic oblationes, & sacrificia ob com-
memorationes eorum: que cito roboscum Do-
mino propitio celebrabimus. hæc Cyprianus,
qui vt martyrij pro Christo subeun-
di audierimus, ita pariter sanctorū Mar-
tyrum honori, ac cultui deditissimus
semp[er] extitit.

17 Reponebantur igitur Ecclesia-
sticis in tabulis, ingēti prehabito in sin-
gulis exacte perquirendis studio, beato-
rum Martyrum nomina, t[er]c[ia] Augustino.
Verum eum deecem persecutionum
tempore, quas Dei Ecclesia constantissime
pertulit, in infinitum prope Mar-
tyrum numerus adauetus fucrit, publi-
ei conscribendi Martyrologij (vt Bar-
onius afferit) occasio suborta est. Hu-
iuscemodi autem tabulae a Tertulliano
fastorum nomine nuncupantur, vt opti-
me eruditusq[ue] Panielius adnotauit, Isth[emus]
igitur Tertullianus ait: Habes tuos cen-
sus, tuos fastus, nihil tibi cungaudijs seculi.
Quos autem fastos Ecclesiasticos appel-

lat, cas utique tabulas subintelligere vo-
luit, in quibus Christianorum, vt Baronius
inquit, solemnitates, ipsaque natalitia mar-
tyrum certis diebus prenotata haberentur,
è quibus Mai[us] tyrology conscribendi profluxit
origo.

Bar. in Mart.
Rom. c. 4.

18 Quis vero nesciat, vt rem altius
repetamus, quo detestanda gentilium
in Christianos saevitia peruerterit, vel
cñim ex coconiçere lector queat, quod
haud unus in Vrbe exercendæ catniſi-
cinæ locus destinatus esset, sed pluri-
bus, & præcipuis quidem in locis ea-
dem iugiter exerceretur, quod Pruden-
tius caminiibus illis, latis ad rem ex-
pressit.

Non contentus humu[r]u[m] cel[er]e intramania Romæ
Prud. in pe-
rill. l. 3. m. 2.

Tingere iustum cedibus assiduus.

Ianiculum cum iam madidum foras, rostra,

Suburram

Cerneret eluuie sanguinis effluere.

19 Certe quam immensa Romæ po-
tissimum sub vna Diocletiani persecu-
tione Christianorum strages, & quam in-
gens martyrum numerus extiterit, vel
ex edito, quod eiusdem iussu promul-
gatum est, coniici potest; quo videlicet
fancitum est, ne quidquam illis vendi,
neq[ue] alia naturæ necessaria impartiri li-
ceret, quod vt Baronius ait, tum in Orié-
te, tum in Occidente ab iisdem Augu-
stis scriptum fuisse, certa ac fidelia mar-
tyrum acta demonstrant: nam de Gallijs
perspicue testatur Beda, qui versu scri-
psit acta Iustini martyris, in quibus hæc
inter alia:

Beda 10. 3.

Et ne quisquam potuisset
Contutari latebris,
Vbique componebantur
Hoc modo infidie,
Quæ euntes compulissent
In ius idolatriæ.
Nec illis emendi quicquam,
Aut vendendi copia,
Nec ipsam hauriendi aquam
Dabatur licentia,
Antequam thurificarent
Detestandis idolis.

Hæc Beda, Eo viisque autem Diocle-
tianæ persecutionis acerbitas, quæ haud
in Vrbe dumtaxat, sed in terrarum or-
be vigebat, progressa est, vt idem Im-
perator iugi Christianorum sanguine
Christi fidem a se penitus iam ex orbe
deletam, oblitterataq[ue] fuisse arbitratus
haud

Diocletian.
nemini nisi
thus Idols
prosperitate
qui vendi
mandat.

Baron. l. 3. m.
2. 26. n. 3. 2.

Beda 10. 3.

Bar. 10. 2. ab
304. n. 9.

haud obscura huius rei monumenta cre-
xerit, sed nobis isthac ex Baronio acci-
picenda sunt: *Et perinde, inquit Baro-
nius, ac si cum hominibus, & non cum Deo
bellum gestum esset, creditum à gentilibus
fuit Christianam fidem esse penitus subiuga-
tam: quamobrem veluti gloriose victoriae titu-
lis, & summarum laudum excellenti prae-
conio longeque sublimiori cognomine, quam
Parthico, Gotthico, atque Germanico, de suba-
Elis, deleterisque penitus Christianis columnas
erexerunt. Clunia enim in Hispania in no-
bili columna hæc inscriptio legitur:*

DIOCLETIAN. IOVIVS. MAXIM.
HERCVLEVS CÆSS. AVGG.
AMPLIFICATO PER ORIENTEM,
ET OCCIDENTEM IMP. ROM.
ET NOMINE CHRISTIANORVM.
DE LETO, QVI REMP.
EVERTEBANT.

Rursus ibidem altera, quæ extat, inscrip-
tio hæc habet:

DIOCLETIAN. CÆS. AVG.
GALLERIO IN ORIENTE ADOPT.
SUPERSTITIONE CHRISTI VBIQUE
DELETA, CVLTU DEORVM
PROPAGATO.

*Leguntur hæc etiam Arcuaci Hispanie in
columnis pluribus. At non tantum in Hi-
spania eiusmodi fuisse de Christiana religione
prostrata erecta trophya, sed toto orbe Romano
faciliter existimat: sed in
odium impietatis, & impiorum principum
reddita Ecclesiæ pace eadem penitus fuisse de-
leta. Hæc autem reliqua memoria causam non
sine nuto divino, ut eiusmodi monumentis
immanitas persecutionis intelligi possit, &
ex his plane existimare iure liceat, maiora ad-
modum esse, que de martyribus tunc pasuis
diuersis in locis scripta habentur, quam
quæ tunc à prouinciarum Præsidibus facta
sunt. hæc Baronius ad acerbam illorum
temporum faciem legentibus repræsen-
tandam expressit.*

20 Sub ipsa autem Domitianis potissimum tempora, ut rem altius repeta-
mus, & funesta execrandaque Neronis,
ac aliorum persecutorum taceamus, Christianos lauissime exagitatos fuisse
confiat: ex quo tunc sanctus Clemens
Papa (ut diximus) notarios septem in-
stituit, septemque Vrbis regiones ei-
dem diuisi, qui (quod liber de Romanis
Pontificibus nomine Damasi habet) adla
martyrum solite, & curiose per regiones

quisque suis perquirerent, atque conscriberent.
Verum cum pericchio a Domitiano
Imperatore excitata Christianos omnes
vbique terrarum impeteret, acris ta-
men in eos, qui tunc Romæ agebant,
gratiosa est, quod & ipsimet ethnici
scriptores testantur, vt Eusebius quo-
que scribit his plane verbis: *Tanto vero
temporibus illis, quæ supra demonstravimus,
nostræ fidei doctrina splendescerat, ut & etiam
scriptores, qui à sermone & disciplina religio-
nis nostræ videntur prorsus alieni, historiarum
suarum monumentis cum persecutionem, tun
martyris, quæ id temporis gesta erant, trade-
re mihi grauati fuerint. Dc externis
enim scriptoribus, Tacitus Domitiani
cruelitatem perstringens, Christianorum
martyria satis exprefisse videtur,
dum in vita Iulij Agricola, qui ante ci-
uium funera è vita decesserat, hæc ait:*

*Non vidit Agricola obfessam curiam, clau-
sum armis senatum, & eadem strage tot con-
sularium cades, tot nobilissimarum famina-
rum exilia, & fugas. hucusque Tacitus
Christianos vtique tam maiores, quam
præclarissimi generis sceminas, ex quo-
rum numero alij tormentorum vi exagi-
tati, alij in Insulas deportati fidei tenui-
monium dedec, his verbis subintelli-
gens, vcluti digito præmonstrat.*

21 Iuuenalis item eadem funestissima
tempora carminibus hisce ad luctum
captatis deplorat:

*Qua fornace graues, qua non incude catena?
Maximus in vincis ferri modus: vt timeas, ne
Vomer deficiat, ne marre, & sarcula defint.
Quibus plane verbis patentibus vtique
apertive notis Domitianis in Christianos
debacchantis sevitudinem descripsit:
insontium autem injurias Deo tandem
vliciente, gladio cumdēm sublatum,
fuisse affirmat, hanc vnam videlicet necis
eiusdem causam assignans, quod bellum
cerdonibus, id est, Christianis im-
manissimum, omne contra fas indixisset.
Sed eiusdem catmina hic in mediun-
proferre libet:*

*Atque vrinam his potius tota illa de-
dijset
Tēpora sevitiæ, claras quibus abstulit Vrbi
Illustres; animas impune, & vindice nullo,
Sed perit, postquam Cerdonibus es timendus
Caput, &c.
Hæc, inquam, Iuuenalis exacte immānē
aduersus Christianos excitata ab Im-
pera-*

Illa tempora
te Clemens
Papa, septem
notarios insti-
tuens, Martis
actis ferben-
dis Romæ
creavit.

In Vrbe per-
secutio maxi-
me fuit.
Eusebius, 3. c. 14.

Id testatur
Tacitus Do-
mitiani sevi-
tudinem perstrin-
gens.

Tac. in vita
Iulij Agric.

Iuuenalis
eiusdem cru-
elitatem
etiam nota.

Idem ob se-
vici in Chris-
tianos illum
male perisse
caecat.

peratore persecutionem lectori ob oculos proponens. Ex quibus lector perspicue vides, haud uno nostrorum testimonio scriptorum gloria beatorum martyrum certamina, sed ipsis met gentilibus ultra conserbentibus, palam fieri, & fatis superque comprobari, ut veritas ipsorummet inimicorum ore, ac calamico, tamquam lydio explorata lapide, inter funesta persecutionum tempora magis magisque clucescat.

22 Porro quan diris, exquisitisque tormentorum generibus vbiique terrarum Gentiles in Christianos desauire, confuerint, vt eos a fidei cultu abducent ad insanam Idololatriæ superstitionem compellerent, verbis exponere superuacaneum est. Id enim antiqua Martyrum acta (quorum mentio hic est) fatus, superque legentibus inculcant: sed audi quid Cyprianus de gentilium rabie aduersus infantes Christianos proclamat: Admouet, inquit, in laniandis corporibus noua tormenta, excogitat nouas panas ingeniosa crudelitas, &c. Consule itidem quid Eusebius pari verborum pondere aduersus gentilium immanitatem intorquet: Has quidem, inquit, panas ingenios illi, & qui scilicet Iudees, quo suam solerter indolem, & ingeniorum acumen ostenderent, & perinde ac si singulari quoddam sapientiae specimen in ea re eluxisset, attentius excogitarunt, atque in nouis suppliciorum generibus adueniendis, non aliter atque in certamine præmia a sequi laborabant, seque inter ipsos superare omnime contendebant. hæc Eusebius. Sed quid dc Christianis ad illos Tertullianus in Apolog. in fine? Exquisitor, ait, quæq; crudelitas restra illecebria est magis sectæ; plures efficiuntur, quoties metimur a vobis, semen est sanguis Christianorum & idem alibi: Crucibus, ac stipitibus imponitis Christianos: vngulis deraditis latera Christianorum: cervices exponimus ante plumbum, & glutinum, & gomphos (id est clavos) ad bestias impellimus; ignibus vrimur, in metalla damnamur, in Insulas relegamur. Sed infra, barbaram furentis in eisdem Christianos populi insaniam acutissimis verbis describit: Quoties, inquit, in Christianos desauit partim animis proprijs, partim legibus obsequentes: quoties etiam præteritis vobis suo iure nos inimicum vulgus invadit lapidibus, atque incendis? Insuper etiam idem Tertullianus rationem affert, cur ipsis adeo gentibus Christiani exosi habentur, quod nimis tanquam homines prorsus inutilis, & nulli Republicæ commodo apti, parum admodum detrimenti ex eorumdem nece terrarum orbi pronenjet: Sed alio quoque, inquit, iniuriarum titulo postulamur, & infructuosum negotijs dicimur. Sed vi inde citatus auctor pro Christianis ad rem optime argumentatur, cum a criminibus quidem vacare, ac vitis imminentes fore, Christianorum otium esset, & è contra gentilium ipsorum negotiū, & in humanis solertia, quam tanti faciebat, computaretur, nempe turpitudinibus se ultra polluere, ac delictis enormous operam dare, magnum profecto fuerunt erat his calumniarum notis, insontes aliqui homines canino gentilium ore sugillari, quippe, ut idem subtextit: His esse infructuosos magnus frudus est. Verum quam ingeniosa olim crudelitatis adiuncta gentiles passim ad excruciantes homines excoxitarent, ipsi met Ethnici scriptores afferunt, quæ quidem singula in Christianos praescritim exerceri consueisse, nemini ambigendum videtur; sed Baronium, vbi de SS. Primo, & Feliciano martyribus agit, qui diuaria, ac exquisita perserentes tormenta, gladio tandem consummati sunt, isthac enarrantem in suis ad Mart. notis audamus: Inuehitur & Seneca in exquisitæ tormentorum inuentione colibro, quem de Clementia scriptit ad Neronem c. 25. Multiplicita exquisitorum tormentorum genera recensit Iosephus lib. de Machab. ad Polyb. cuius hæc sunt verba: Singula proferri in medium tormenta mandauit: exhibentur itaque Rotæ, radij, vnguile, rotabula, catapultæ, lebetes, catapultæ, frixoria, digitaria, pugillaria, manus ferreæ, subule, succensoria, ollæ anæe, fartsæ; hæc illis esse nomina repertimus, &c. Hæc Iosephus de his, quæ spectant ad exquisita tormentorum genera: sed ex textu, & versione Erasmiana alter tam men se habet communis Greca editio, quæ habetur pre manibus, quam ad verbum fere recitat Gregorius Nazianz. in orat. de Machab. hucusque Baronius de multiplici suppliciorum genere, ac dc penalibus instrumentis ad homines excruciantes carnificum manu adhiberi consuetis, dc quibus scriptores satis luculentos tractatus edidere, & præ cæteris Antonius

Immanis genitio ad Christianam religionem delendum certe.

S. Cyprian. ad Luminarium.

Enfer. lib. 48. c. 24.

Sed quo magis regnit, eo felicius, & conducitique exercitio. Tertullianus. Apolog. c. 12.

Idem in Apol.

genitibus Christiani exosi habentur, quod nimis tanquam homines prorsus inutilis, & nulli Republicæ commodo apti, parum admodum detrimenti ex eorumdem nece terrarum orbi pronenjet: Sed alio quoque, inquit, iniuriarum titulo postulamur, & infructuosum negotijs dicimur. Sed vi inde citatus auctor pro Christianis ad rem optime argumentatur, cum a criminibus quidem vacare, ac vitis imminentes fore, Christianorum otium esset, & è contra gentilium ipsorum negotiū, & in humanis solertia, quam tanti faciebat, computaretur, nempe turpitudinibus se ultra polluere, ac delictis enormous operam dare, magnum profecto fuerunt erat his calumniarum notis, insontes aliqui homines canino gentilium ore sugillari, quippe, ut idem subtextit: His esse infructuosos magnus frudus est. Verum quam ingeniosa olim crudelitatis adiuncta gentiles passim ad excruciantes homines excoxitarent, ipsi met Ethnici scriptores afferunt, quæ quidem singula in Christianos praescritim exerceri consueisse, nemini ambigendum videtur; sed Baronium, vbi de SS. Primo, & Feliciano martyribus agit, qui diuaria, ac exquisita perserentes tormenta, gladio tandem consummati sunt, isthac enarrantem in suis ad Mart. notis audamus: Inuehitur & Seneca in exquisitæ tormentorum inuentione colibro, quem de Clementia scriptit ad Neronem c. 25. Multiplicita exquisitorum tormentorum genera recensit Iosephus lib. de Machab. ad Polyb. cuius hæc sunt verba: Singula proferri in medium tormenta mandauit: exhibentur itaque Rotæ, radij, vnguile, rotabula, catapultæ, lebetes, catapultæ, frixoria, digitaria, pugillaria, manus ferreæ, subule, succensoria, ollæ anæe, fartsæ; hæc illis esse nomina repertimus, &c. Hæc Iosephus de his, quæ spectant ad exquisita tormentorum genera: sed ex textu, & versione Erasmiana alter tam men se habet communis Greca editio, quæ habetur pre manibus, quam ad verbum fere recitat Gregorius Nazianz. in orat. de Machab. hucusque Baronius de multiplici suppliciorum genere, ac dc penalibus instrumentis ad homines excruciantes carnificum manu adhiberi consuetis, dc quibus scriptores satis luculentos tractatus edidere, & præ cæteris Antonius

Apol. c. 47.

Baren. s. 3. art. 201.

Tertull.

Varia tormentorum genera in Christianos excoxitarenta.

Baron. in not. ad Mart. die 9. Ian.

Sen. lib. de Clem. c. 25.

Ioseph. lib. 6. Machab. ad Polyb.

Galloni nius Gallonius nostræ Congreg. Presb., qui de sanctorum Martyrum cruciaribus volumen inscripsit:

24 Vnum hic subtexere visum est, ipsa videlicet immanum lapidum pondera excrucians martyrum corporibus, & ad dissoluendas ipsorum membrorum compages olim inseruisse, vt ex his plura, quæ adhuc extant, & iugis Christianorum veneratione coluntur, fidem intuentibus faciunt: hi quippe Lydij instar lapidis ad iniunctam Christianorum patientiam, aureamque beatorum hominum charitatem explorandam extitere; his ponderibus ad trutinam appensi constantes adiuncti, probatique sunt ab eo, *qui fecit omnia in numero, pondere, & mensura his, inquam, lapidibus ipsimet viui lapides expoliti in cælestis Hierusalem ædificio supremi manu artificis inferi, atque aptari meruerre, vt canit Ecclesia.*

*Tensionibus, pressuris,
Expoliti lapides.
Suis coaptantur locis
Per manus artificis
Disponuntur permanenti
Sacris edificijs.*

Visunur autem usque nunc, & frequenter quidem in martyrum Ecclesijs, & apud sepulchra eorumdem locata subsistunt præiosa hæc lapidum pondera, cum cætera pœnaliū suppliciorū instrumenta raro alicubi in præsens apparet; sed de lapidibus istis Baronius in suis ad Martyr. notis consulendus est, qui hæc ait: *Frequens est reperi in actis martyrum, eosdem inter alia cruciamenta ponderibus aggrauatos. Qualia autem fuerint isthac lapidea pondera Rome in Basilicis Apoll. aliisque in Ecclesijs posita, inuisuntur: Nimirum ingentis ponderis lapides rotundi, vel oblongi, ferreum annulum, faxo impictum habentes, quo immittatur funicularis ad ligandum, & suspendendum ad pedes, vel manus in sublime. Miratus sum cuiusdam sententiam, qui putavet globos illos lapideos non ad inferenda cruciamenta, sed ad pensanda onera fuisse compositos; ne sciens quæ erant huiusmodi, habebant inscriptam notam numeri, vt tradunt Isidorus lib. 19. Origin. & Alciat. de pond. cap. 1. & alij. Einjnodis globus Lipedus à Iosepho lib. de Machab. ad Polyb. orbiculare appellatum videtur, de quo his ver-*

bis: *Inhumana crudelitate aliquid maius excogitat: orbiculare in medium afferri iubet: binc cum pedes una cum manibus dorsum colligati fuissent, sanctum quoque chorda orbiculari ventrem circumcingente in altum usque contrahit, nec mora, spatur à sede sua dorso iunctura, crura cum brachij extrabuntur, ejiciuntur humeri, sicque singulis nervis distinctis soluitur martyr iniquus. Hec Iosephus ex versione Eusebiana, Diuersis ab his erant illa pondera, que lege xii. Tab. exhibebantur debitoribus: erant enim compedes, de quibus Gellius lib. 20. c. 1. in fin. vbi hec inter alia: Vincito autem neruo, aut compedibus quindecim pondo non minore, aut si volet maiore vincito. Venit Constantinus Imperator admoueri pondera debitoribus lib. 3. de exact. C. Theod. Meminit & Casiod. Var. lib. 11. c. 40. de his ponderibus reos aggrauantibus. Hæc tibi studiose Lector ex Baronio delibanda voluimus, vt præclaræ martyrum, ac martyriorum monumenta ex conseriptis eorumdem actis in medium contemplanda proponantur.*

25 Et pari quidem olim studio (vt quod verum est fateamur) martyriorum acta, ac martyri reliquie, & ipsa pœnarum instrumenta a Christianis ad seruandum legebantur; nullus autem, vt putamus, ignorar, ex ijs quæ hactenus recensita sunt, quam alacres, quam læti, quam diuites Christianæ fidei cultores eiuscmodi sarcinis, ac paginis onusti domum remearent. Ex martyrum quippe reliquijs, quanti martyriorum notitia apud Christianos fieret, merito computari potest; vbi enim quis ad martyrium una ex vrbe ad aliam ex remotissimis quibusq; orbis terrarū regionibus, & Romam deniq; abduceretur, qui seruantes erant, eundem comitari, laboranti iugiter præsto esse, omne martyribus obsequium impendere, eorumdemque martyrijs præsentiam vltro exhibere, & qui eorumdem passiones conserpturi erant, quæcumq; dicerent, dum secretiora intra carcerum septa tormentorum vi de iisdem questiones haberentur, inquirere, singula postmodum in acta fideliter relaturi, diligenterque adnotare consueuerant. Quis enim nefesar (vt exemplo res comprobetur) Antiochenos Romanum usque Ignatium Episcopum huius rei gratia prolectuos

Pondera alia
debitoribus
ex lege xii.
tab. olim ad-
mouebantur.

Aetas martyri
summa fidei.
rudine fideles
eo ligant, &
tueruntur.

Ignatium An
tiocheni vici
etiam hinc
pergitem ad
eius genit. scri
pus excep-
ta sequitur.

sunt

fuisse, ut eius reliquias, & eiusdem Martyrij acta, prout viderant, secū referrent. Ossa enim, quæ a leonum dentibus super fuerat, & singula, quæ interim acciderant a Christianis excepta sunt; quippe Syri, qui vindictum eundem Romanum veniente comitati fuerant, Antiochiam subinde sacrâ pignora ouantes magno cum gaudio una cum gelatis ipsimet oculati nobilissimi eius martyrij testes retulerunt. Sed hic ipsum præstat audire Chrysostomū, Antiochenos hac super re gratulabundis vocibus sic alloquentes: *Exiguum ad tempus vobis eum ademit Deus, sed maiore cum gratia restituit, & quemadmodum pecuniam mutuantur, cum fanore ea reddunt, que accepient: sic etiam Deus preciosum hunc thesaurum paulisper suscipiens, ut ostenderet Rome, maiore cum gloria illum vobis reuelit.*

Emiſſis eum Epifopum, & martyrem recipiſſis: emiſſis cum precibus, & cum coronis suscepitiſſis: nec vera vos soli, sed cunctæ, que interiectæ sunt Ciuitates. Quomodo enim eas affectas existimatis, cum reportatas reliquias cernerent: quæ voluptatis suælum percipere? quanta Letitiae gestire? quam fauoris vndique acclamationibus coronatum amplecti? quemadmodum pugilem generosum, qui omnes deuicerit aduersarios, spectatores è cauea cum plausu conſurgentes sublimem statim excipiunt, nec terram attingere patiuntur; sed humeris sublatum innumerabilibus lauibus exornantes domum reportant: sic quoq; ſanctum illum omnes ex ordine Ciuitates ab Urbe relatum sufficiēt, humerisque gestantes Antiochiam usque sunt comitatae, martyrem coronatum celi brunit, diabolum deridentes, quod è contrario illi versutia successisset. Et tunc quidem cunctis illis ciuitatibus profuit, documentoque fuit, & patriam hanc usque in praesentem locupletauit. huculque Chrysostomus de celebri reliquiarum ipsius facta tunc translatione, quas positas fuisse in suburbis Antiochie ad Portam Daphniticam auctor est S. Hieronymus.

26 Interim vero, quod Chrysostomus ait, hanc scilicet translationem solemniter omnium plausu, concursu, & accusu peractam fuisse, cum tamen antiquo iure Romanorum (ut Baronius assert) defunctorum reliquias transferri prohibitum esse constet, scribatque Plinius his temporibus ad Traianum, pro ea re imperanda, collegium Pon-

tificum adiri solitum, dicendum est Christianos ciuiſmodi licentiam nulli parcentes impensæ ingenti pecunia redemisse, quod & de ipsis martyrum actis saepe contigit. Pecunia autem distracta Gentiles confusione Martyrum reliquias, in Martyrologio Romano adnotauimus. At (inquit Baronius) sicut qui nuper, sicut vinculis alligatus, cum duceretur ad bestias magno honore (ut vidimus) à ciuitatibus, per quas transiret, fuit affectus; ita Deo sic disponente cum ab ipsis, qui eum Romam ad martyrium fuerant comitati, Antiochiam reduceretur, factum est, ut eadem loca, & ciuitates eidem occurrentes, quem vindictum magno fuerant honore prosecuta; eundem corona martyrij redimitum exultantes ubique susciperent.

27 Porro ignei, iniunctique Martiris Ignatij reliquias Antiochiam perlatas, & in suburbio (vt dictum est) in Coemeterio collocatas permultis, magnisque postmodum coruscasse miraculis Chrysostomus his plane verbis testatur: Non aliter quam thesaurus quidam perpetuus, qui quotidie exhaustur, & nunquam deficit: sic etiam beatus hic Ignatius cunctis ad se accendentibus benedicens, fiducia, & strenua alacritate, magna fortitudine plenos remittit dominum. Itaque non hodie tantum, sed quotidie confluentes spirituales ex eo fructus percipientes: quisquis enim cum fide ad illum accedit, magnis affectu beneficijs. Sanctorum enim non modo corpora, sed ipsis loculi, & monumenta spirituali gratia conferta sunt. Hæc & alia plura de cultu reliquiari beatissimi Episcopi Chrysostomus: Videatis itaque ex his (subdit ad rem Baronius) quanti fecerint Christiani buiū temporis (omnes hanc diuinum Apostolorum discipuli) reliquias sanctorum Martyrum: dum saeviente licet persecutione mil veruti inuidiam, sauitiamq; gentilium, nec viarum pertusi difficultates, & longitudinem Roma Antiochiam usque eamagna veneratione, & letitia retulerunt, & loco honestissimo collocarunt. hæc ille de principio reliquiarum cultu, quæ nostris hisce paginis vltro, libenterque inserere voluimus, vt inde Lector probe intelligat, quo studio Christiani colendis martyrum reliquijs, & colligendis recolendisque pariter sacris martyriorum, ac certaminum actis nulla, vel impenia itinicum, & incommodorum habita

Chrys. ser. de
S. Ignat. in
P. n.

Apostrophe
S. Chrysostom.
rat ad Antio-
chies corpus
S. Ignatij An-
tiochiam cele-
bri pompa
reuenientes.

Piaron. de
script. actis
en Ignat.

Mortuorum
reliquia tri-
aferri per iura
Rom. non li-
cuit.
Plin. lib. 10.
ep. 75.

Ignatij in arc-
tique ma-
gno honore
Antiochiam
referuntur.
Baron. t. 2. m.
110. n. 6.

Innumeris
coruscant mi-
raculis.

Chrys. ser. de
S. Ignat.

Baron. t. 2. m.
110. n. 8.

Lib. I. Cap. XXX.

169

Acta martyrum
periculis
amittere ob
noxia in flos
rum queque
sepulchris pri
deinceps con
debantur.

bita ratione, infisterent, ut eadem acta postmodum oculis excepta, posteris promulganda seruarentur.

28 Cum igitur Dei Ecclesia tanto labore, ac sollicitudine, ut supra dictum est, colligendis, conscribendisque martyrum actibus ab antiquis temporibus sedulo infisterit, ingentique Christianorum damno, dampnō insufflante, faberas martyrum historias, ac recolenda Christi pugilum gesta execrandis gentilium, & immanissimi Diocletiani editis inter tot scriptorum incendia magna ex parte deperire contigerit, & deinde subdola hæreticorum arte haec, quæ è flammis supercrant, corrupta ac depravata fuerint, sapienter quidem sibi Christiani consuluerent, ut martyrum acta, quo tutius posteritati illibata reseruarentur, & ad fidélium manus deuenirent, clam intra tumulos, iuxta ipsorummet martyrum corpora, inestimabilium instar sarcinatum, ac pretiosissimam veluti reliquiarum pignora, solerti ac cauta manu excerpta recondenter, ac vno eodemque honore martyriorum acta prosequerentur, quo sacra scripturarum volunina venerabantur, quæ in secretario quadam iuxta altare scruari olim in Ecclesia mos erat, Paulino teste, cum de Nolana a se erecta Ecclesia agit, ubi de sacris Scripturis vir diuinus hisce carminibus meminit, quarum ad laudem altaris partem, volumina custodiri consueuisse testatur:

Si quem sancta tenet meditanda in lego voluntas,

Hic poterit residens sacris intendere libris.
Hæc vtique Paulinus de secretario scruorū librorum.

29 Condigne igitur Christiani apud martyrum corpora, corundem gloriofa certamina scriptis exarata, ad perenne fidei monumentum seruari voluere, ut lucis, laboribus, ac certaminibus, quæ paginis ad viuum exprimebantur, ipsamet corporum præsentia, quibus vulnera quondam inflicta fuerant, fidem omnimodam conciliaret, eosdemque veros, germanosque Christi martyres tanquam sigillo quodam ab antiquitate transmisso demonstraret, meritoque iugiter honore colendos, cum ad posterorum manus haud dubia eorumdem acta vna cum corporibus tandem veni-

rent. Hæc quippe haud villo aequiparanda pretio scriptorum fragmenta, ne villa deinde temporum iniuria exciderent, in ipsissimæ martyrum sepulchris velut quid omni sanctitate conspicuum ad posteros per manus quodammodo transmittenda ponebant: quin immo iuxta propheticum illud regij Vatis oraculum: *In memoria eterna erit iustus: psal. 111.*

30 In primis autem, ut instituti proposito insistamus, de celeberrimo martyre Leontio isthac: quæ sequuntur, apud Surium videre est: *Hæc commentaria beatitudini martyris Leontij Cyrus quidam scriba in tabulis plumbeis conscripsit, & apud sancti martyris monumentum ea depositus.* Quo vero sollicitudinis studio sanctissimi Episcopi in id incumbenter, memoria repetendum est, quod de conscripto beatorum Nazarij & Celsi, Geruasij item & Protasij martyrum glorioſi certaminis libello, monumentisque perpetuis consignando Syrus Episcopus Ticinensis miræ vir sanctitatis luuentio iniunxit, ut ex M.S. codice Vat. his verbis constat:

Superne vos ardor charitatis detinet, & erga Christi martyrum reverentiam vinciat, ut corpuscula fratrum nostrorum martyrum Nazary & Celsi, quorum sanguis pro Christi effusus est nomine, dignæ sepulture cum maximo honore tradantur, atq; epitaphium certaminis eorum sacris apicibus conscribentes simul recondite. *Protasium vero & Geruasium dignissimos confessores, qui à pestifero praeside clausi carcere detinentur, cum pra Christi fidei. & ipsi martyrio coronati fuerint, debito honore, & merito condientes, certaminis eorum libellum pro futuris temporibus ad laudem, & gloriam Domini nostri Iesu Christi, & gloriam ipsorum, ad capita eorum repante.*

31 Ibidem vero subditur, eidem Luuentio, priusquam illuc perueniret, innotuisse, sanctorum Nazarij & Celsi corpora vna cum descriptis eorumdem martyrum actis a Christianis sepulturæ demandata esse, ea profusus ra-

Gesta Leon
tij mart. vna
cum ipso sepe
luntur.
Sur. t. 1. 16.
lumen

Syrus Episc.
Ticinæ acta
Nazarij vna
cum corpora
re eius fe
pulchro con
dimandata

M.S. Cod. Vat.

Gesta item
Protasij, &
Geruasij.

Roma Subterranea

170

tione, qua ipsimet beatissimi martyres faciendū iniunxerāt, quod totum prænata hunc in modū historia prosequitur :

Idem Natalius gesta sua conscripta pene se sepeliri Ceratio in formis subiecta.

Consequens vero quidam philosphus sanctum Nazarium, ab initio scriptit libellum certaminis eius, quem seruans apud se fideliter retinebat. Iussus autem in somnis à sanctis, dedit illum Ceratio, cui sancti dixerunt : Absconde libellum certaminis nostri ad caput nostrum usque in diem, quo Dominus noster voluerit demonstrare nos, & accipiens libellum cum festinatione, consecravit eum ad caput sanctorum martyrum. Hæc ibi. En quam sollicite id iniuncti martyres praestiterint, ut ad promouendos ad virtutem animos, quæ ipsi pro Christi tormenta pertulerunt, conscriptis, scrutatisque martyrio rum libellis, tandem aliquando ad Fideium notitia deferruntur.

32 Celebre autem est, quod de nobilissima virgine, ac martyre Agatha incius gestis apud Surium descriptis narratur ; hæc quippe cum gloriolem consummasset pro Christi fide certamen, ipsimet Angeli è cælo aduenientes, sepulchralem iniunctissimæ martyri titulum inscripsere, qui eiusdem constantiam, puritatem, sanctitatemque admirandam hominibus ultro contestaretur, marmorcamque tabulam triumphalibus insculptam notis ad sacram eiusdem caput trophæorum instar erexere. Sed hic ex Metaphrasite historiam repetamus : Peractis autem precibus (virgo nimirum) protinus tradidit spiritum : adeo ut populus cum audisset, venerit cum omni studio, & reliquias sancte martyris cum omni reverentia, & honore deposituerit. Quidam vero adolescens habens secum pueros numero centum pulcherrime vestitos, & qui erat similiter ignotus ijs, qui habitabam ciuitate Cataniensem, cum venisset in locum, in quo sicutum erat sanctum eius corpus, tabulam quam apportauerat marmoream capsæ impoñuit, sic inscribens : Mens sancta, honor in Deum voluntarius, & patriæ redemptio. Quamcum tu intus deposuisset ad caput sancte Virginis, recessit, & non amplius apparuit in ciuitate, adeo ut nonnulli eum suspicarentur esse angelum. Hæc apud Surium Metaphrasites, ex quibus Angelorum quoque manu sepulchrales martyribus titulos honoris gratia inscriptos, erectosq; interdum suisse manifestum fit. Angeli enim, quibus, ut Cypr. ait, cognata est virginitas,

Cypr. lib. de Virg.

eis potissimum, qui ad virginitatis coronam martyrij palmam adiunxere, obsequium omne impendere, ipsa interfutura non desisterunt : sicut enim corpus Catharinae Virginis Alexandrina in monte Sinai sepultura donauerant, sic Catancensi Agathæ, quæ duplice, virginitatis, & martyrij, palma præsulstis, sepulchrali titulum pari triumpho erexere.

33 Huc pariter referenda sunt, quæ de Geruasio & Protasio martyribus Ambrosius affirmat ; Perenimus, inquit ille, ad arcam, quam sanctus promiserat Paulus (hic enim Apostolus Episcopo apparuerat) quæ operientes, inuenimus quasi ipsa hora positos sanctos, miro odore fragrantes. Ad quorum caput illum libellum inuenimus, in quo erant hæc per ordinem inuenientia conscripta. Hucusque Ambrosius, a quo deinde recolendus de celeberrimo Geruasij & Protasij martyrio libellus subtextitur. Idem plane de insigni martyre Juliano narratur, qui sub Decio martyrio coronatus est ; de quo Petrus de Natalibus hæc scribit : Patefacto leuiter tumulo corpus sancti Juliani martyris in a cum vestibus omnino incorruptum inuenit. Passonis quoque epitaphium conscriptum ibidem repertum coram omnibus legit, &c.

34 Porro de Valentino Patauij Episcopo, qui sanctitate præfusus, hæc Surius : Ipso autem sancti Valentini Pontificis inuenito corpore nostris temporibus in Ecclesia Patauiensi, iuxta illud reperta est tabula plumbea, in qua continebantur scripta strictum, & ut vix possint intelligi, eius sanctissima gesta, &c. His addi possunt, quæ de sanctissimo viro Donatiano Rhemeni Episcodo Molanus in suo Indiculo recitat, positam nimirum fuisse in sepulchro epistolam gloriose eiusdem martyris acta continentem. Demum haud hic a nobis silentio inuoluenda sunt, quæ de Magno illo re pariter, ac nomine monacho Theodorus Abbas Campedonensis apud Canisium litteris cōmendauit; ubi hæc ait : Purgato ergo ipso sarcophaga, assumperunt sanctum corpus, & reconderunt in loco, ubi pariter ipse sibi oraculum construxerat, & cooperierunt humo, ponentes eius vitam in capite suo scriptam, virtutibusque plenam, sub auctoritate Theodori, ita : Ego itaque Theodorus, &c.

35 Verum hoc quoque studiosus rerum antiquarum indagator adnotare debet,

*Acta Geruasij
& Protasij
mar. ad eorū
de capta in
tumulo polita
S. Ambrosius
reperit.
S. Amb. de
ss. Geruasij &
Protasij.*

*Affairem Iu-
lian. mar. in
eiudem se-
pulchre.
Petr. de Nata-
lis. 14. 1.*

*Epirome pe-
riorum in S. Va-
lentini Episc.
lamina plumbi
bez inscripta
iuxta corpus
eius invenie-
tur. S. 44. Aug.*

*Cesta Dona-
tiani Episc. in
tumulo cum
illo eodem cur-*

*Et vitam Ma-
gni conscripta
Theodorus
Abbas ad eū
caput in sepul-
chro apposuit
Canis. ante
led. 1. 5. de
Magno c. 28.*

19.

Lib. I. Cap. XXX.

.171

debet, in tumulandis defunctorum corporibus apud superioris seculi homines, vt pote, qui saeras martyrum reliquias haud vlo vnquam tempore obliterari cupiebant, interdum vsu quoque receptum suisse, vt in interiori sepulchri parte, vbi corpora recondebantur, defunctorum dimitixat nomina tabulis vel testaeis, vcl certe marmoreis incisa reponerentur. Quocirea, vt rem exemplis conficiamus, in historia translatio-
nis Marcellini, & Petri martyrum, quæ a Surio digesta est, marmoream in eiusdem sancti Marcellini sepulchro tabu-
lam, ad venerandum martyris caput pos-
itam suisse legitur, quæ dignissimum ipsius pro tirulo nomen legentibus praef-
serret. In gestis item venerabilis viri Landoaldi cundem apud Surium men-
tio fit de eiusdem Landoaldi, & Aman-
tij appositis in sepulchro nominibus : *Inuenierunt autem, inquit, plures tlecas, sed vna erat, in qua sanctus Landoaldus ar- chibishopus, & diaconus suis pariter tege- batur Amantius. Aderat & lapis ad capita eorum, nominibus ipsorum insculptus. hæc ibi.*

36 Haud igitur martyrum dumta-
xat sepulchris titulus, eorumdemque
nomen a Christianis olim inscribebatur,
sed sanctorum quoque confessorum, ac Virginum (vt enarratum est) memoria,
exsculptis marmori notis in loco, in
quo veneranda corpora reconderentur,
posteriori consignabatur. Vt præcipue
videre est in corpore S. Rosaliae virginis Panormitanæ ex Regia orte profapia, quæ cum in subterranci altissimi montis speluncam deuotionis, & humilitatis ser-
uore succensa se recepisset, multoq; ibidē annos varijs laboribus, atq; ineommodis affecta vitam, ineognita mundo, solique Deo nota, vixisset, ibidem tandem in osculo Domini feliciter obdormiuit, sed anno Iubilei 1625. sub Vrbano VIII. Pont. Max. cius corpus eodem loco reper-
tum, Panormitanam Ciuitatē a gra-
fante iue mirifice liberauit: inuentum autem ibi est vna cum sacro corpore, inscriptum pariter præclaræ Virginis, ac profapiæ eiusdem nomen, vt ex verbis a Martyrologio Romano in eius laudem recensitū constat; quæ sunt eiusmemodi: *Panormi natalis sanctæ Rosalie Virginis Panormitanæ, ex regio Caroli Magni*

*sanguine orta, quæ pro Christi amore pa-
ternum principatum, Aulamque profu-*

*la Rom. Mart.
die 15. Iulij*

giens in montibus, ac speluncis solitaria, celestem vitam duxit. His ex Martyrologio in virginis laudem enarratis, nunc subtexenda videntur, quæ de sepulchrali titulo ipsiusmet virginis manu inscripto Io: Baptista Ferrarius in lib.

*Io. Bap. Ferr.
in lib. Conf.
Italie.*

Titulus nomine eius, ac patris suis, episcopatus, animi consilia, præferens ipsiusmet manu marmori inscriptus.

*de Sanctis Italiae his plane verbis reci-
tat: In antro nemoris S. Stephani apud Bi-
uuonam Op. hæc verba in marmore inscripta
leguntur: Ego Rosalia Sinibaldi Quisquine
& Rosarum domini filia amore Domini mei
Iesu Christi in hoc antro habitare decreui:
Ex quo, vt idem subdit auctor, nomen
a Rosio pago habuisse videtur. En di-
gnum & nunquam obliterandum nobilissima Virginis, quæ se mundo abdicaverat, & altissimæ pariter humiliatis, quæ seculum ipsum dum viueret, iugiter latere concupierat, monumentum ipsius
met manu disponente Deo marmori in-
seculptum, vt Rosalia nimirum, quæ vi-
uens inter caucernari latebras, & asper-
rimæ vita spinas delituerat, vel mortua,
immio iugiter apud Deum ad interpellandum pro populis viuens, è ten-
bris in lucem rediuita & patriam, &
omnem Christianorum posteritatem non
lateret.*

37 Qui plane mos iam reenstitis antiquorum exemplis inhærendo, hac quoque nostra ætate seruatus est, vt nimirum intra arcam, in qua sanctorum corpora reconduuntur, nomen pariter in-
sculptus recludatur: nam eum an. Sal. 1639. venerandum Sancti Philippi Ne-
rij Confes. Fundatoris Congr. Oratori
& Parentis nostri corpus, quod incorru-
ptum, illibatumq; post annos quadrage-
ta quatuor, piorumque oculis contem-
plandum perficit, perpetuae sepulturæ demandandum esset, ne, dum populo-
rum deuotio erga eundem sanctum in-
dies augetur ob innumera, quæ iugiter eiusmcritis patrantur, niiraeula, pre-
ciosum saeri Corporis thesaurum, viris prin-
cipibus eiusdem reliquias ambitiole ex-
posecentibus, posthac mutilari, ac detri-
mentum pati continget, eiusdem no-
men in plumbi lamina inseculptum est, &
publicum notariorum manu instrumen-
tum memoratæ depositionis, quatuor in-
teruentu testium inscriptum est, cui singuli deiinde Sacerdotes postquam sub-

*Antiquus no-
mē sepulchris
imponendi
mos in S.Phi.
Lipp.Nerij cor-
pore condeo
hoc anno ob-
servatur.*

*Nomen eius
lamina plumbi
a publico
tabellione co-
ram testibus
iuratis inscri-
bitur, ac in-
tumulo regi-
ditur.*

Roma Subterranea

172

scripsere , & nos pariter , qui istuc scribimus vna cum ipsis, in capsula item plumbea sub eiusdem sancti Philippi capite ad perennem rei memoriam locatum est . Porro sacrum corpus indumentis ex auro contextis sacerdotalibus de more coopertum in vrna iacet : caput ac facies argento eius ad viuum imaginem exhibente , vt viuens ipse prædixerat, obducitur . Caput coronam ex auro ac gemmis , Leonis Papa XI. ciusdem olim discipuli manu , dum adhuc Cardinalem ageret, impositam præferset: & mirum vndiq; venerande exuuiæ odorē efflant, ac deuotionem intuentibus ingerrūt, elataq; pectoris costula, diuini amoris portenta fidelibus adhuc loquuntur . Perfolitus igitur sancto Parenti extremis officijs, intermixtis etiam gaudio lacrymis, ab his præcipue, qui cius dū viueret, monitis, præsentia, ac consuetudine, singulari beneficio dignati fuerant, corpus in arca ferrea miro artis studio elaborata inclusum, ac seris liquenti metallo obsformatum sub Altari in Ecclesia B. Mariæ in Vallicella, eidē S. Philippo Neri dicato illic perpetuo afferuandū inscriptione, vt diximus, his verbis expressa repositū est.

*Eius corpus
præfice prius
exortatur.*

CORPVS
S. PHILIPPI NERII CONGR. ORATORII
FVNDAOTORIS
AB IPSO DORMITIONIS DIE ANNOS
QUATVOR ET QUADRAGINTA
INCORRVTVM DIVINA
VIRTUTE SERVATVM, OCVLIS FIDELIVM
EXPOSITVM A DILECTIS IN CHRISTO
FILIIS SVB EIVSDEM S. PATRIS ALTARI
PERPETVÆ SEPVLTVRÆ MORE MAIORVM
COMMENDATVVM EST.
ANNO SALVTIS M. DC. XXVIII.
VRBANI PAPÆ VIII.
XVI. INDICIONE VII.
IDIBVS APRILIS.

Cui insuper inscriptioni, singulorum, qui in Vrbē tunc aderant, Sacerdotum Congregationis subscriptio accessit his verbis, videlicet :

DVM SACRVM CORPVS TVMVL
ÆTERNV M. NFERETVR,
QVI INTERFVERE SINGVL
CONGREGATIONIS PRESBYTERI
MANV SVA SVBSCRIPTERVNT.

Et hæc obiter de Sancti Philippi corpore sepulturæ tradito, & in sculpto ibidem ad perennem rei memoriam eiusdem nomine . Hæc item de sepulchro,

quod (vt cum Baronio nostro suos eisdem Ecclesiasticos annales acceptos referente loquamur) votiis coruscat tabellis, & ex pretioso metallo signis affixis miraculorum indicibus, quibus magis, quam pretiosorum marinorum crustis, vel Ægyptijs pyramidibus, & obeliscis effulget, maius decoris in dies accipiens incrementum ab ijs, qui noua beneficia consecuti inferunt noua signa . Hæc, inquam, de Vallicellani templi sepulcro, quod cœlestis viri exuuijs decratur, quod nouis quotidie miraculorum signis cornutum, cuius fama totum terrarum orbem repluit, haud ingrato silentio nostris hisce paginis inscrere voluimus.

38 Quin imo ipsumet sanctissimi Confessores in loco, in quo sepulchrum sibi delegerant, suum inscribere nomen interdum confueuerant, vt patet in gescis B. Cassij Narniensis Episcopi a sancto Gregorio Magno mirifice laudati ; qui, vt Baronius resert, viuens adhuc sibi in crypta S. Iuuenalis, tumulum elegit, & supra cryptæ eiusdem iauam sepulchralem sibi titulum carminibus inscripsit: de quo hæc in notis ad Martyr. Romanum Baronius : *Claruit hic temporibus Inflaniani Imperatoris . Sedere enim capit anno eius decimo, migravitque ex hac vita eiusdem an. 31. prout constat ex eiusdem sepulturæ epitaphio, quod extat Narne in Ecclesia Cathedrali super iauam Crypta S. Iuuenalis, ubi & corpus sancti Cassij requiescere creditur. Est inscriptione incisa in marmore oblongo, in cuius medio Crucis forma expresa est, itemque duo agni excupiti, qui sè è regione aspiciunt. Creditur sanctus Cassius cum de suo obitu diuinitus esset admoritus (vt apud sanctum Gregorium) sibi viuenti sepulchrum posuisse, atque suum epitaphium sex hisce versibus inscriptum.*

*Cassius immerito Presul de munere Christi
Hic sua restituo terra mihi credita membra*

*Quam fato anticipans consors dulcissima vita
Ante mecum in pace requiescit Fausta sepul-*

chrum

*Ter ego quisquis ades, prece nos memorare
benigna*

Cuncta recepturum te noscens congrua fa-

elis .

S. D. Ann. XXI. M. IX. D. X. req. in-

pace prid. Kalend. Iulij. P.C. Bafiliij V. C.

An.

*Eius sepul-
chrum innu-
meris affixis
signis miracu-
lorum, bene-
ficiorumque
indicibus ef-
fulget.*

*Viri compla-
tes fæcitate
præclarum epit-
aphia suis k.
pulchris viue-
tes inscripere*

*Baron Mart.
Rom. de 39. -
lunij. .*

*S. Cassius se-
pulchrum cù
tculo sepul-
chrali viuens
sibi posuit.*

An. XVII. Numeratur hic annus Dominicus (subdit idem Baronius) 558. Iustiniani Imp. XXXII. Porro illa verba post carnina posita, Sedit &c. eo mortuo fuisse addita certum est. hucusque Baronius. Ex quibus vides ipsamet virorum Sanctorum manu sepulchris eorumdem nominis, ac titulum quandoq; inscriptum suisse.

39 Sed quoniam hic de Martyrum corporibus sepulchro illatis agitur, quibus tituli, eorumdemque martyriorum acta apponebantur, ut sana, ac eorum notitia his indicibus prænotata ad posterios transiret; haud hic Seraphici viri Francisci Assisitatis memoria præterea dæ est, eius nimurum, qui inaudito, inusitatoque adhuc viuens prodigio, nō uo martyrij gencre a Deo facrorum vulnerum impressione insignitus, vel inter martyres viuus, nedum mortuus iure merito recenseri potest, cuius tumulo pro actis vulnera, cuius corpori præmonstrando pro titulo sanguis adebat. Porro Seraphici viri corpus, quod in subterraneo templi ambitu Assisi in Umbria depositum fuit, rotius nunc orbis veneratione recolitur; quod & Nicolaus Papa V, qui an. 1449. dum Assili degett, oculis inuisit, ac oculis profectus est. Cum igitur idem Pontifex sacri huic corporis intuendi, ac contemplandi ingenti desiderio teneretur, tribus secum socijs ad id opus adhibitis, quorum illi nota iam, ac spectata fides, ad subterranea loca, quibus nobile templum imminet, sub quintam noctis horam se contulit, vbi in secretiorem locum Conuentus eiusdem Guardiano, ac duobus fratribus aditum sibi præmonstrantibus deductus est: En tibi, inquit Franciscus de Baucio Dux Andricæ, qui historiam hanc refert: En tibi, amoti sunt lapides, cum quibus ianua construenda erat, gradusque marmoreos diligenter aspergimus, quos & magno silentio descendimus; & ecce osium ferreum habuimus obuium, in quo tres catene ferreae ex ordine slabant, que illico fuerunt aperte clavis. Tunc Guardianus flexis genibus Pontificem allocutus, ait: Ingredere Pater sanctissime, qui solus ingrediens ante pedes sancti corporis prostratus humiliiter, tam vehementer plorabat, ut tremitus audiretur à nobis. Postquam vero Summus Pontifex consecutus est, quod desiderium suum flagitabat,

ad se reuersus, introduxit & nos; qui cum peruenissimus ad locum, stupor equidem incredibilis omnes invasit. Et mox de mirabili ciuidem vencrandi corporis situ ac prospectu hæc sudit.

40 Vere inuestigabiles viae Domini, & iudicium eius ab omni humana cogitatione prorsus alienum, quis unquam auditus, aut quis talia effatus est, ut corpus humanum per tota mortuum super plantas proprias recte flaret? sed non fuerunt abbreviata manus Domini. Erat autem locus ille cernentibus nobis instar parvae Ecclesie, habens tres tribunas in testudine rectas. Media vero, quæ ab inferiori parte erecta erat, miro marmoreo tabulato fabricata videbatur: in cuius medio lastra marmorea posita erat, supra quam ex orientali latere corpus illud sacrum Francisci Seraphici erectum stabat, facie ad occasum tendens, & oculis eleuatis in celum: manus vero cooperatae erant habitus manicis, & simul iunctæ, ut fratres ferre consueuerunt. Erat autem corpus ita incorruptum, quasi esset prima die positum: videbatur enim quasi dormiens. Ex alio vero latere alium erectum,stantem vidimus habitu B. Dominici induitum, qui & manus simul iunctæ habebat cum articulis sursum tuncclis, veluti mos est orantium; oculi vero eius ad B. Francisci pedes intuebantur. Ambo autem ita lucidos, & splendentes habebant oculos, ut nulla ad viuos esset differentia. Odor insuper suauissimus talis erat, ut olfactus horumnum numquam talen senserit. His interim narratis, paulo post, quæ circa sacrum corpus iijdem obliterare licuit, hunc in modum subtexit.

41 Cumque summus Pontifex à lachrymis, & gemitis abstinuisset aliquantulum, ad Beati Francisci pedes iterum procumbens, manu fimbriam eius vestimenti extulit: nos vero sine fimbriis pedes adspexit: o felices oculi, qui hæc videre meruerunt, &c. Magna enim his fuerat collata gratia, ut infernum liquido afficerent, que in Deum minime vide poterant. Erat enim in pedis Sancti medio foramen cum sanguine, ita recenti, ac si tunc macrone pes fuisse confusus. Cuivis quidem rei aspectu singulariter magnus omnes arripiuit. Et quis cogitare posset animi motuems? animum pre devotione liquefcere? alienari sensum? & vires totas desistui? omnes autem ante recessum è loco osculum dedimus sancto pedi, omnesque pariter ob odorem resuscitati sumus. Pes vero

Loci, in quo
sicut corpus
requisitus, de
scriptus.

Sicut et habi-
tus eiusdem
corporis.

Sanguis sig-
matum eius
recens.

alius fimbria habitus operiebatur, nec nobis visum fuit illum violenter arripere. Manus similiter perforatae ut pedes cernebantur, recentem sanguinem ostendentes. O igitur memoria profunda nostra redemptoris inferuo intueri, que in Redemptore prius fuerant. Hac oculatus iste rei tenuis, qui paulo post haec subinsert: *Et quis nostrum*, qui ibidem aderamus, auctor fuit amplius corpus sacram tangere, nisi solus Summus Pontifex? ipse enim manus illius pretiosas deuotissime oculatus est, oculumque sacro ori dedit. A quinta vero noctis hora usque ad undicimam illic mansimus suauissimo odore repleti. Cum vero à narrantibus nuntiatum fuit nobis diem prope esse, doluit quam maxime: visum enim fuerat nobis per horam ibi snuffe. In illis vero tribunis sociorum B. Francisci corpora tumulata iacent: unusquisque enim locum suum possidet, unus hinc, et alter hinc. Ante ostium vero loci iacet corpus illius ecclastici viri Dei fratris Agidij, quorum corpora absque diminutione villa, integra cernuntur, suauissimum odorem redolentia. Ad extremum autem cum magna animi fortitudine roborati omnes inde recessimus. Hac in perenne B. Francisci, ac sacri eius corporis monumentum Francis de Baucio Dux Andriæ ad Episcopum Andriensem transmissa epistola extare describit ex his, qua ab Avergio Cardinale Presbytero S. Eusebii Beneuentano Archiepiscopo referente nunciata sunt; & hic quidcm Cardinalis vna cum codem summo Pontifice sacram corpus inuiserat, & rerum omnium, quas amico retulit, testis ipse oculatus fuerat, extrema autem correptus valetudine, & iam morti proximus, rem totam, prout descriptum est, enarravit.

42 Hanc autem Seraphici corporis apud Assisium tumulati, ciuisq; vulnerum recentem adhuc sanguinem exhibetum narrationem, hic studioso lectori propinare voluimus, excerptam vtique ex opusculorum S. Francisci libro, quem Fr. Lucas Wadinghus Hibernus Menapien. Ord. Min. Regul. Obseru. Prou. D. Iacobi, & olim apud Salamanticenses Theol. professor, vir singulari prudenter, ac omni plane eruditione in Urbe conspicuus, olim in lucem edidit, cuius sententia plurimum deferimus, & cui nos plurimum item debere fatemur, quippe qui nostrum hoc Subterraneæ

Pontificis
externum corpus
exoculatur.

Sacrorum B.
Francisci cor-
pora ibidem
etiam coquie-
scunt.

Card. Aver-
gius cum Ni-
colao V fecer-
it corpus inuisi-
temque omni-
neum ipse nar-
rat.

Fr. Luc. Wad-
inghus. B.
Franc.

Romæ Opus perhumaniter recognoscere dignatus est; sed eius hic verba ad calcem opusculorum de B. Francisci tumulo hæc perorantis Lector accipe: *Vt cu-*

*Luc. Wading-
ius opusculi S.
Franc.*

*riosi (inquit ille) & deuoti Lectoris desi-
derio in omnibus satisfacere videar, & ne
portentorum tanti nostri Auctori præcipuum
prætermisso dicar, aequum iudicai, ut pro-
digium illud naturæ, cali miraculum, quo
mortui viri corpus per tot secula in pedes
erectum, faciem immutatam, lumina illaſa,
oculosque in calum eredos, & vulnera sac-
cro, recentique sanguine manantia in hunc
usque diem conseruari Deus decreuit, pro co-
ronide huius operis apponere; stupende hu-
iue stationis, & à seculo inauditi priuilegij
præter alios testis fuit Nicolaus V. Ponti-
fex Maximus, Optimusque, & deuotione
in Dei virum, eiusque institutum singula-
ris. Transcripsi, que scripsit, sive potius ex-
scripsit Rodulphus, ab eoque translatis in
suam historiam Seraphicam Henricus Sedu-
lius multa fide in ijs, qua scribit, dignissimus.
Eadem apud altos inuenies, apud quos de ty-
pographia, loco, & tempore constabit, que in
hac epistola desiderare vixit Antonius Pos-
sevianus in suo apparatu sacro littera F. sub
nomine Franciscus Assisas, postquam eiusdem
Francisci recitauit opuscula. Hac Frater
Lucas Wadinghus, qui sacra Seraphici
Viri opulcula præclaris adnotationibus
aucta in lucem p̄ijs, ac studioſis viris su-
spicienda edidit, qui sepulchram insuper B. Francisci titulum addit, quem
Gregorius IX. Summus Pontifex eiusdem
tumulo inscripsit, a nobili quodam
viro Assisinate (vt ille ait) acceptum,
qui Duccm Mediolanensem Sfortiam,
dum sacrum corpus inuiseret, comitatus
fuerat, & per eundem ad posteros trans-
missum; hunc autem nos vltro studioſo
lectoris hic perlegendum offerre volui-
mus.*

V. S. C. A.
FRANCISCI ROMANI
CELSA HVMILITATE CONSPICVI
CHRISTIANI ORBIS FVLCIMENTI,
ECCLESIAE REPARATORIS,
CORPORI NEC VIVENTI, NEC MORTIVO
CHRISTI CRVCIFIXI PLAGARVM
CLAVORVMQ; INSIGNIBVS ADMIRANDO
PAPA NOVÆ FETVRÆ COLLACRYMANS
LÆTIFICANS, ET EXVLTANS
IVSSV MANV MNIFICENTIA POSVIT
ANNO DOMINI M.CC.XXVIII.
XVI. KALENDAS AVGUSTI
ANTE OBITVM MORTVVS,
POST OBITVM VIVVS.

Vbi

Titulus sepul-
chralis B. Fr.
ecl. tumulo
a Greg. IX.
inscripus.

Sacrum B. Fr.
ecl. corpus
in pedes ere-
dum tot secu-
li prodigio
stat.

Vbi, vt ex Wadingho adnotandum est, quatuor litteræ capitales ita explicantur: Viro, Seraphico, Catholico, Apostolico: Romanus vero dicitur Franciscus ob summam erga Romanam fidem affectum, vel certe, quia Assisium ditionis est Romanæ. Sed de his hactenus.

43 Porro, vt ad Cœmeteria Martyrū sepulcra, vnde digressi sumus, reuertam̄, eotundem defunctorum, vt iam diximus, nomina, inscriptiones, sepulchrales tituli, epitaphia, aliae signa, quæ martyris nomen, vel genus indicarent, in exteriori parte, immo in ipsam sepulchrorum facie, ac prospectu, vt osculatim patet legentibus, inserebantur. Qua de re in suis carminibus hæc diserte admodum Prudentius cecinit:

*Plurimaliterulis signata sepulchraloquuntur
Martyris aut nomen, aut epigramma ali-
quod.*

*Sint & muta tamen tacitas claudentia
tumbas*

*Marmora, que solum significant numerum;
Quanta virum iaceant congesis corpora acer-
uis*

*Morte licet quorum nomina nulla legas.
Sexaginta illuc defossa mole sub una
Reliquias memini me didicisse hominum.
Quorum solus habet comperta vocabula
Christus*

*Vt pote quos propria iunxit amicitiae.
In plerisque autem sacerorum Cœmete-
riorum monumentis ad hanc vsque diem
huiuscmodi tituli, vel certe inscriptio-
nes & numeri visuntur. Et hæc quæ ha-
bitenū præmisimus, satis esse putamus
ad Cœmteriorum quandam ipsis le-
gentium animis generatim saltem noti-
tiam adumbrandam, quo vnuquisque,
deinceps commode assequi valeat,
ea, quæ vberius a nobis suo
intra loco dicenda
supersunt.*

CAP. XXXI.

In Cœmeterijs sacras Chri-
stiani Synaxes pera-
gunt.

ACTENVS. de antiquis Christianorum Cœmeterijs, ac de funeralium ritibus satis prolixè (ne quid Letorem lateat) egimus: De sacris nunc Synaxibus, quæ intra abditos Cœmeteriales simus ab ijsdem Christianis peragebantur, agendi opportuna se nobis occasio offert. Verum in ipso enarrationis vestibulo, & quorsum, quis inquiet, hic de Synaxi sermo incurrit? quid cum Cœmeteriais Synaxi? quid coniuio cum funeribus, cum funeralibus? vt quid enim vbi sepulchrum obijicitur, ibi mensa ad epulandum instruitur? Ita plaus: procul coniuia a loco, in quo Christianorum pro fide interemptorum funera olim instruebantur, procul, inquam, festiuac nuptiales epulæ, vbi tumuli, vbi sepulchrales tituli defunctoris exhibentur. Minus etenim congrue altaris mensa supra dormientium tumbas, ne dicani iuxta cadaverum turbas, quæ horrorem ingerunt, aptatur, atque erigitur: *Musica, quippe, in luctu, vt sacra testantur Paginæ, importuna narratio.* Verum enim vero, ipsa Subterraneæ Romæ loca, sacra, inquam, cubicula, in quæ fideles ad incruenta altaris mysteria participâda iugiter conueniebant, vt de Synaxi sermonem, vel obiter, instituamus, nos vltro admonent, atque ad dicendum inuitant,

2 Quoniam igitur in subterraneis Cœmteriorum cubiculis ad sacras antiqui Synaxes Christiani conuenire, & dum acerbior persecutionum vis recrudesceret, tanquam apes ad alvearium (vt Chrysost. ait) ad Christi corpus & sanguinem in Sacramento Altaris participi pandum aduolare consuerant, quod prolixiori sermone enarrauimus, & satis superque antiqua martyrum, quæ iam in medium protulimus, acta testantur; nec-

*Prolepsis au-
toris de SS.
Eucharistie
Sacramento
actu.*

Ecclesiast. 11. 6.

*Femientissim
olim ardor
Christianorū
ad participā-
dū sacra
tale Domini
corpus.
Chrysost. Jer.
de SS. Iument.
& Max.*

neconon Clementis sanctissimi Romani Pontificis verba id aperte conuincunt, qui Romæ degentes Christianos, vt in sacra Cœmeteria ad Synaxim. conueniant, illis verbis præmonitos voluit:

Conuenite, inquit, in Cœmeterijs ad legendum sacros libros, & psallendos hymnos, &c. & Eucharistiam Deo acceptam, antypon, id est, Sacramentum regalis corporis vestri offerre in Ecclesijs vestris, & in Cœmeterijs. Si autem ex martyrum actibus assertionem hanc tanquam validis argumentis præmovere quis velit, repeatat quaso studiosus lector id, quod præcipue de B. martyre Stephano Papa supra a nobis recentum est, eum scilicet in Lucinæ Cœmeterio ad Catacumbas decollatum suisse: Nam ingrauescente (vt eius serunt acta) Imperatorum Valeriani, & Gallieni persecutione, Stephanus conuocato clero ad martyrium suos hortabatur, in cryptisque martyrum assidue Missas, & concilia celebrabat, & cum ad Martis templum, vt sacrificaret, adductus fuisset, terramotu oborto omnibus aufugientibus, qui Stephanum tenebant, Pontifex ad suos revertitur in Cœmeterium Lucinæ, quos diuinis preceptis instruens, Sacramento corporis Christi communicavit, ibique dum Missarum solemnia perficit, aduententibus iterum Imperatorum satellitibus, ei in sua sede caput abscondit. hæc ibi in eiusdem actis. Sed interim ex Romano Martyrologio hæc accipe:

Rome in Cœmeterio Callisti natalis S. Stephani Papæ & martyris, qui in persecutione Valeriani, dum Missa sacrificium perageret, superuenientibus mikitibus ante altare intrepidus & immobilis cæpta mysteria perficiens, in sede sua decollatus est.

3 Inde autem Tarficio acolytho nobilis subeundi pro Christo martyrij occasio suborta est. Is enim cum in idem Callisti Cœmeterium ad Synaxim Christianorum more conuenisset; & è loco postmodum, sacramenta secum deferens, abiisset, a gentilibus tentus, ac dire mactatus est: Olim quippe, vt Baronius in suis ad Martyrologium notis ait, *ingruentibus in Christianos persecutionibus, laicos etiam domum ferre Eucharistiam certis diebus sumendam (quod non effet liberum, cum vellent, ad Ecclesiam conuire, & synaxim celebrare) permisum erat, vt ex Tertulliano, & Cypriano: Quem sane laudabilem ysum, ac receptum apud*

Christianos morem Basilius quoque disertissimis verbis comprobare videtur, cum ad Cæsaream Patritiam de Sacramentorum perceptione scribens, hæc in gerit: *Tempore persecutionis cogi quempiam absente Sacerdote, aut ministro, communionem sua manu sumere, minime absurdum esse superuacaneum est ostendere, cum eius rei etiam longa confusione rebus ipsis fidem faciat: nam omnes, qui per solitudines monasticam vitam agunt, ubi non adest Sacerdos, cum domi communionem habeant, per se ipsos accipiunt. Vt rem autem vel uno conficiamus exemplo, nobilissimi martyris Tarficij, quem nuper recensuimus, Romanum apud Martyrologiū his verbis mentio incurrit: Rome via Appia S. Tarficij acolythi, quem pagani cum inuenissent corporis Christi sacramenta portantem, coperunt disquirere quid gereret: at ille indignum iudicans porci prodere margaritas, tamdiu ab ipsis mactatus est, fulibus, & lapidibus, donec exhalaret spiritum: & reuoluto eius corpore, sacrilegi discussores nihil sacramentorum Christi in manibus, aut in vestibus inuenierunt. Christiani autem corpus martyris collegunt, & in Cœmeterio Callisti honorifice sepelierunt. Vides igitur, amicè lector, inolitam ab ipsis Ecclesijs primordijs apud Christianos confusione, sacra videlicet mysteria in Cœmeterijs celebrandri, eademque ad absentes subinde transmittendi.*

Quanta autem Christiani insuper frequentia ad Synaxim in cœmeterialia hæc loca conuenerit, sancti Stephani Papæ & martyris acta fidem legentibus faciunt, dum copiosam Christianorum multitudinem a gentilibus adiumentam suisse ad portam iuxta viam Appiam reserunt, postquam in Tarficium manus sacrilegas iniecerant: hæc enim ibi leguntur: Venientes autem gentiles ad portam Appiam, inuenierunt Christianorum multitudinem copiosam, & venientes ad Valerianum, omnia intimauerunt, & quidquid actum fuerat, per ordinem pandunt. Confluebant quippe studiose passim Christiani ad sacra hæc loca, in quibus diuina mysteria & conuentus peragebantur.

4 Nec lectorem præterea, vt putamus, latet, quod in M. S. beati martyris Laurentij actis legitur, Christianos nimirum, qui aderant, ubi sacra

Tarficius in Cœmeterio cum SS. Sacra menta reditus ab ethnici mactatus.

Babar. in Not. ad Mart. de 15. Aug.

Eucharistiam dominum fecundis facultatis habebus olim concessi.

Tertull. lib. 1. ad uxorem. Cyp. lib. de fæf.

*Clem. Alex. 1.
Brom.*

*Basil. ad Cœf.
Patritiam.*

Rom. Mart. 15. Aug.

Arcaea fidei sacramenta infidelibus haec prode da eccl. veteres Christiani cecebant.

Frequentissimi sacralem synaxim in Cœmeterijs adire Christiani olim soliti.

Lib. I. Cap. XXXI.

177

sancta altaris mysteria in Cyriacæ cœmitorio a Beato Iustino presbytero perfecta sunt, singulos protinus communieasse. Sed totum his verbis enarratur: *Beatus Iustinus presbyter obtulit sacrificium laudis, & participati sunt omnes corpus, & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, gratias agentes Deo nostro. Ara, quippe ibidem extabat, in qua diuinaria Sacraenta a Christianis peragiri consueuerant, ipso Prudentio teste, qui de Beati martyris Hippolyti sepulchro loquens, isihæ eleganter cecinit:*

*Talibus Hippolyti corpus mandatur opertis
Propter vbi apposita est Ara dicata Deo.
Illa Sacramenti donatrix mensa, eademque
Custos fida sui martyris apposita.
Sernat ad eternam spem iudicis ossa sepulchro,
Pascit item sanctis Tybricolas dapibus.*

Vbi antiquissimum item, vt vides, Christianis mos extitit, aras supra martyrum sepulchra ad saecorum vñum mysteriorum extrenui. Quanto vero animi studio in id Christiani ambitione contendenter, vel ex eo manifestum fit, quod & sacerdotes in suburbanis cœmeterijs de more instituerent, qui in honorem Christi martyrum diebus singulis sacrificium offerrent, vt ex ipsis martyrum actis haberetur. Cum enim Alexander Papa, Euentius ac Theodosius presbyteri martyrio consummati fuissent, Seuerina ad Nomentanam viam eorundem corpora sepelivit: & mox B. Sixtus Papa pjs eiusdem preceibus permotus, peculiari sacerdotem titulo instituit, qui sacra quotidie eo loco mysteria perageret. Hæc autem in actis:

A quo, id est, a Sexto Pontifice, Seuerina imperauit, vt in eodem loco rei sue ordinaretur Episcopus, qui omni die, qua sunt sancta martyribus celebraret; ideoque locus ipse habet proprium Sacerdotem usque in hodiernum diem. Ex quo vides, qua ratione sarcosancto, incruentoque altaris mysterio, ex quo (vt Ecclesia in collectis habet) martyrium omne sumpsit initium, martyres iugiter ab Ecclesia Dei colerentur, & cruenta eorumdem certamina pro merito recolerentur.

5 Porro cum illue frequentes iugiter conuenirent, in Cœmeterijs cubicula, aptatis utraque ex parte sedilibus, sacro item erecto altari, extruebatur, qua

de causa Pontifiei ad hanc usque diem sedes extant, quæ in Cœmeterio præser-tim B. Agnetis eadem via Nomentana conspiciuntur, vbi Pontissex, dum natalitijs beatorum martyrum, necnon famelis synaxis de more interesset, eminentiori præ ceteris conspicuus loco, ac nobili locatus throno sedere consueuerat. Qui sane laudabilis mos ex actis martyrum Chrysanthi & Dariae liquido conuincitur: cum enim ad natalitia eorumdem concelebranda ingens Christianorum multitudo in Priscillæ Cœmeterium, quod via Salaria situm erat, conuenisset, Numeriani Imperatoris iulsi tune potissimum temporis ijdem terra obruti sunt, eum diuina Christi sacramenta participant. Sed huiusemodi enarrationem ipsis ex actis, si libet, excipiamus: *Igitur cum multa beneficia Deus venientibus ad eorum sepulchra praestaret, evenit, vt die natalis eorum infinita populi multitudo conueniret, viri sumul, & mulieres pariter, & infantes, & innuptæ puellæ, & iuvenes. Hoc cum fuisset Numeriani auribus intimatum, iussit, vt in introitu, quo introierant in crypta paries leuaretur, quod cum fuisset impletum, desuper à fabulone super eos montem deiecit. Omnes ergo pariter dum communiter sacramenta participarent, & martyrum gloriam celebrarent, ipsi quoque ad martyrij coronam pertigerunt. Inter quos erant Diodorus presbyter, & Marianus diaconus, & plurimi clericorum: populi autem multitudo, nec numerus, nec nomina collecta sunt. Felicem protus, atque exoptandam beatorum hominum conditionem, qui dum intra ipsa martyrum sepulchra, eorundem memoriam debito honore recolunt, martyribus associari meruerunt, & dum ad altare vitæ pabulum, & immortalitatis alimoniam accepturi persistant, mortalis vitæ terminum momentaneo eertamine consecuti, ad martyrij palmam simul omnes in Cælum euolarunt.*

6 Ex quibus perspicue lector intelligis, veneranda Altaris mysteria in abditis Cœmeteriorum cauernis apud Christianos, qui ob id præcipue illuc confluebant, in vñ frequenter extitisse. Nam, vt alibi legitur, in Nepotianam cryptam, quæ in Patritio vico ad Viminallis & Quirinalis collum radices sita erat, siedes ad sacros conuentus, que

Mulci simul Christiani, qui ad Synaxem in Cœmeterio Priscillæ conuenientib[us] ethnicis terrena obruti.

aa. S. Diod.

In Cœmeterijs siedes olim affidique diuinas operas banq[ue]r.

Brevi. Rom. in
S. Pudent.

Biblioth. gen.
Pij pp.

Cœmeterium
ad Vrsu
pileatum cre-
bris Synaxis
peragendis
clarum.

Aeta S. Bibiae.

Ipsius 1.45.

Sacrosancta
Altaria my-
steria non ge-
tiles modo,
sed & cate-
chumenos
Christiani
vuln. celebatur.

Acor. in 7.16.
Moral. lib. 15.
c. 8.

par erat, deuotionis cultu celebrandas conueniebant. Præmemorata autem crypta, iuxta ipsius Pudentis Senatoris domum extabat. Cum autem ab Imp. Antonino, ne Christiani publice sacrificia facerent, sanctum suisset, Pius Pont. in ædibus Pudentianæ vna cum Christianis sacrificia celebrabat. In gestis item Pij Papæ hæc Bibliothecarius enarrat: *Hic ex rogatu beatæ Praxedis dedicavit Ecclesiæ Thermas Nouati in Vico Patrio in honorem sororis sua sanctæ Pudentiane, vbi & multa dona obtulit, vbi sapienter sacrificium Domino offerens ministrabat.*

7 Cœmeterium quoque in eadem regione constitutum, quod communī vocabulo ad Vrsu pileatum crebris Synaxis peragendis clarum. Aeta S. Bibiae.

Vbi cum frequenter Ioannes, & Pigmenius presbyteri venirent, nuntiatum est Iuliano, &c. (ad sacra videlicet obscundam mysteria) vbi postmodum ab Olympia matrona constituta est Ecclesia, vbi condita fuere SS. Dafne, Demetria, & Bibiana corpora. Mysterium quippe omnium diuinissimum, quod arcana magisque recondita Christianæ fidei sacramenta continet, in abditis quibusq; locis Curistiani frequentare consueuerant, ut secreteiore ipsius loci sinu abditissimorum arcana mysteriorum venerantes, illud iugiter accedentibus inculcarent: Vere Deus noster a'fonditus est.

8 Sed illud hic a nobis vel obiter mente repetendum videtur, quod antiquum huius mysteriū ritum inculcat: olim quippe Sacramentum altaris haud gentiles dumtaxat, sed ipsos etiam Catechumenos vclut quid omnino absconditum latebat: nam in fine Missæ, quæ Catechumnorum dicebatur, Diaconus alta voce clamabat, *Ite Misla est*, vt aperite insinuat S. Augustinus fer. 237. Cyprian. Conc. Carthagin. c. 84. & cap. Episcopus de consecrat. decis. 1. Ambrosius lib. 5. epist. 33. Clemens lib. 8. Constat. Apostol. c. 12. Cassian. lib. 2. de instit. Monach. cap. 15. Greg. lib. 2. Dial. cap. 2. His autem verbis Catechumeni, Energumeni, pœnitentes ab Ecclesia excludabantur, quibus Dominici corporis ac sanguinis cōsæcrationi interesse laud fas erat, ac proinde hoc enun-

tato verbo, *Ite missa est*; singuli protinus dimittebantur, ac si Diaconus dicceret: Vobis iam licet foras abire, iam vos ab Altari dimitti mus, ac proinde abite, est enim vestri dimissio. Certe Dionys. Areopagita antiquorum Ecclesia rituum assertor fidelissimus, Catechumenos, vbi sacra recondita Altaris mysteria inciperent, dimitti consueuisse pronunciat: propterea quod (vt idem ait) hic ordo nullum penitus sacrum mysterium didicit, neque ei fas est quidquam sive paucum, sive magnum eorum, que sancte perficiuntur, aspicere. Quam caute vero sacrofancta altaris mysteria Christiani haud omnibus propalanda abscondi satagerent, Cyrilus Hierosolymitanus in suis Catechesibus, illis verbis eleganter insinuat: *Haud palam apud Catechumenos de mysteriis verba facimus, sed multa sepe loquimur occulte, ut fideles, qui rem tenent, intelligent, & qui non tenent, non latentur.* Idem plane sacro nuper baptismate initiatis Ambrosius illis verbis ingerit: *Nunc de mysteriis dicere tempus admonet, atque ipsam sacramentorum rationem edere: quam ante baptismum, si putassimus insinuandum nondum initiatis, prodidisse potius, quam edidisse astimaremur.* Extant alia id genus plurima apud veteres Patres tum Graecos, tum Latinos, quibus illud, vt Spondanus ait, frequentissimum in ore est, cum de diuinissimo Eucharistice Sacramento agunt: *Norunt fideles quid dicitur: sciunt initiati quid dicatur.*

9 Sacrosanctum autem altaris mysterium gentilibus, qui res Christianorum penitus ignorabant, nouum adeo, atque arcanum extitit, vt vel ex hoc vno calumnias in eosdem instruendi occasionem naeti, & haud probetantum mysterium assecuti, inde Christianos veluti infanticidij reos, & humanis vesci carnibus, dum vna simul ad sacras coirent Synaxes, palam iactarent: quibus postmodum Iustinus Martyr permotus, apologeticum pro Christiana religione librum conscribens, Antonino Pio Imperatori obtulit, in quo singulis Gentilium calumnias egregie confutauit, vt patet ex Baronio, qui in suis analibus, vbi de Iustino Martyre pro Christianis de diuinissimo altaris Sacra-

Dionys. Areop.
de Eccl. hiera-
c. 7.

Cyril. Ierofol.
Catechesi. 6.

Ambro. de initia-
c. 7.

Henr. Spondi.
de Carmen. l. 1
c. 16. p. 51.

Ethnici ex
ignorantia SS
Eucharistie
Christianos,
vt infanticidij
reos tradicunt

Ilos defendit
ab ea calum-
nia Iustini
martyr.

Baron. s. 2. 2.
15. 2. 4.

mento, ad quod participandum simili conueniebant, perorante isthac habet: *Insuper & facrorum mysteriorum ritus, semper baptisni, & Eucharistie aliqui secretos, voluit illis esse perspicuos, ea nimis ex causa, quod vehemens ore omnium dissipata eset in Christianos calumnias, eos in sacris necare solitas puerum, illiusque carnis vesci, extinctisque lumiibus promiscue, turpiterque miseri: quae enim (ut dicendum est superius) agerentur a Gnosticis, qui & Christiano nomine censebantur, ea omnia Catholicis, atque innocentissima vita Christianis criminis vertebarunt potius, quam illis, quos instar Prothei ad lubitum mutare formas, idola colere, ceteraque quae Gentilium essent, ritus agere, ac sic latitare sua ipsorum heresis docuiset. Potuit & ea de humanarum carnium sibi calumnia non tantum ex Gnosticorum facinoribus esse confitata, sed ex veritate mysterij male accepti persicile comparata. Nimirum quid in confessio apud Catholicos omnes esset, se in facris carnem Christi domini nostri Iesu, & sanguinem potuere participare. Quomodo cumque autem id acciderit, ad eluendam inolitam de Sacramento calumniam Iustinus, licet veritum legitur, Sacrum dare carnis, & ante porcos projecere margaritas, sacra suis scriptis Christianorum mysteria perspicue intuenda, atque cognoscenda proponit. Hae Baronius noster de abscondito Altaris mysterio, ad quod participandum intra Coemeteriorum abdita Christiani confluere conseruerant; quae nos hic obiter pio & studioso lectori propinare voluimus.*

10 Et quidem, vt cetera prosequamur, eum in Coemeterio ad Clivum Cœcum, quod via Salaria extat, SS. Abundius, & Abundantius, vt in eorumdem actis exhibetur, & viginti tres numero martyres coronati, ibidemque sepulti fuissent, Ioannes presbyter, qui istos honorifice in eodem Coemeterio tumulauerat, Missa saeculum obtulit. Hæc autem sunt verba: *Post sepulturam eis exhibitam cum gloria, illuc celebrauit diuina mysteria, &c.*

11 Coemeterialia igitur cubicula saeculi rite ministerijs destinata, aræ ipsæ supra martyrum sepulchra erætæ, frequentes ipsi Christianorum conuentus, atque Synaxes inuitant nos, vt de Augustissimo Altaris mysterio hie vel obiter paucalectori propinemus. Chri-

stiani quippe eo deæotionis studio ad faera olim Coemeteria, ac si ad religiæ Christianæ asyla configiebant, eum grauiora persecutionum tempora vrgerent, vt sacro Viatio opportune præmunirentur, & ad prælia, quæ illis instabant, alacriores redderentur: est enim Sacramentum hoc Panis fortium, & fideles in aeiem prodituri, tritico confirmabantur, vt saeræ passim Paginæ restantur. Mos quippe olim fuit, vt sub hæc potissimum tempora, Episcopi fidelium animis calcisti pabulo confirmandis sollicite intendarent. Hinc S. Cyprianus Carthaginensis Episcopus, eum dira Africane Ecclesiæ persecutionis processa ingrueret, spiritali diuinorum Sacramentorum pabulo suos roborandos curauit; quod & alij quoque Episcopi toto animi conatu præstitere, vt ex epistola ad Cornelium Papam scripta sati liquet, vbi lapsos quoq; intra ouilis Dominicæ septa renocandos, & cælesti pane ad luctam præmuniendos esse caute discernitur: sed eiusdem hic epistolæ verba proferamus: *Nunc non morientibus, sed viuentibus Communicatio danda est à nobis, vt, quos excitamus, & exhortamus ad prælium, non inertes & nudos relinquamus, sed protectione sanguinis, & corporis Christi muniamus; & cum ad hoc sit Eucharistia, vt possit accipientibus esse tutela, quos tutos esse contra aduersarium volumus, munimento Dominice saturitatis armemus. Nam quomodo docemus, aut prouocamus in confessione nominis sanguinem suum fundere, si eisdem militaturis Christi sanguinem denegamus? aut quo modo ad martyrij poculum idoneos facimus, si non eos ad bibendum prius in Ecclesiæ poculum Domini iure communioonis admittimus? Idoneus esse non potest ad martyrium, qui ab Ecclesiæ non armatur ad prælium, & mens deficit, quam non recepta Eucharistia erigit & accedit. Placuit nobis Spiritu sancto fuggerente, & Domina per visiones multas & manifestas admoniente colligere intra castra milites Christi, immo pugnaturis arma suggestere. Hæc Cyprianus, antiquissimum Ecclesiæ morem legentibus insinuans, quo fidelibus in certamen prodituri diuinorum pabulo Sacramentorum arma suppeditabantur. Id vero in sacris potissimum Coemeterijs, ad quæ Christiani iugiter persecutionum tempore confluabant, in Urbe-*

Ingrauescente gentilium ferocia Clivis Christianam Coemeteria facrificatio ac patine fortium corroboranda canuolabant.

S. Cyprianus, in Africane Ecclesiæ persecutorum suos munimento corporis Domini armat

S. Cyprianus, ad Cornel. pp. ep. 2.

In epus Christi miles, qui Eucharistia non armatus;

Roma Subterranea

Roma ab his, qui Ecclesiae regimini prærant, solcite præstabatur.

12 Quoniam vero tria præcipue
Sacraenta sunt, vt diserte docet Suarez,

*Suarez. in 3.
p. 9. 73. in 3.
Promulg.
Euchar.*

*Sacraenta
tria fideles
per se sanctifi-
cancia.*

Baptismus.

Confirmatio.

*Eucharistia
perfectorum
vitam spiritua-
lem nutritus.*

*Conc. Florent.
Concil. Trid.
sess. 7. & 13.
Cyrill. Hierof.
in Catech.
Amb. 3. de
Sac. c. 2. &
cap. 7-8.*

& quibus per se initiantur fideles ac sanctificantur, Baptismus videlicet, Confirmatio, & Eucharistia, quæ, vt ex antiqua Ecclesiae consuetudine receptum, seruatumque est, eo prorsus, quo numerata sunt, ordine, a fidelibus olim suscipiebantur. Spiritualis enim regeneratio, quæ per Baptismum fit, abique illa controversia Sacraenta reliqua antecedere debet: huic Confirmationi succedit, quæ hominem quasi in statu virili, perfectoque constituit, vt tandem capax Eucharistia reddatur, quæ cibus perfectorum est, ac spiritualem subinde vitam nutrit, atque confirmat. Quapropter in Sacramentis enumerandis ordinem hunc Concilia seruarunt, Florentinum videlicet in Armenorum instructione, & Tridentinum sess. 7. vsque ad 13. eundemque in descriptis hac super re questionibus ratum, inuiolatumque habuere Cyrillus Hierosolymitanus in Catechesibus, & præsertim in Mystagogicis: Ambrosius in libro, quem de Sacramentis inscripsit, vt ex libro 3. cap. 2. & libro de ijs, qui initiantur mysterijs cap. 7. & 8. colligitur, & alij insuper, quos prolixe in suis scholasticis disputationibus resert Snarez, Sacramentum Altaris, tanquam omnium nobilissimum, & cui primatus deferendus sit, ultimo quidem loco recensuere.

13 Verum enim uero cum Eucharistia Sacramentum, vt Dionysius ait, consummatio & perfectio Sacramentorum omnium fit: quoniam, vt idem Suarez docet, non solum signum est, & causa gratia hominibus conferenda, sed ipsum etiam fontem, auctoremque gratie in se sub panis, & vini speciebus latenter continet, vt inef fabili quadam modo nobiscum vniatur. Et vt in præsens Cypriani ore loquamur: In hoc Christus Sacramento usque ad societatem germanissimam nos sibi coniungit. Nam opus gratie, vt eleganter Damascenus afferit, quod per regenerationis lauacrum Deus in nobis inchoat, & per Confirmationis Sacramentum perficit, per seipsum confiruat, fouet, nutrit, & usque ad ultimam perfectionem hoc admirabili cibo per-

ducit. Audis, quæ bona sumentibus diuinus iste Panis conserat, & quam necessarius sit ad nutriendam, souen damque iugiter spiritualem animæ vi tam?

14 Cum in sacris igitur Coemeterijs salutare regenerantis aquæ Sacramentum, vt iam vidimus, ipsorum Pontificum manu accedentibus impenderetur, ijsdem pariter ad certamina instruendis, obfirmandisque Confirmationis oleum, & diuinæ Sacramentum Eucharistiæ impartiri mos erat, vt ex iam recentis martyrum actis luce clarius fit. Et quidem merito, cum Sacramentum altaris reliquoru[m] oninum Sacramentorum perfectio, ac complementum sit, a Sacrofando Tridentino Concilio eiusdem dignitas aptis, condignisque verbis apprime commendatur, Diu nüm quippe, ac mirabile, sacrofancium, ac sanctissimum illud appellando: qui plane loquendimodus solemnis est toti Ecclesiæ, & a singulis sere Patribus vsu rece p[er]tus. Ut enim præ ceteris Alexander Pont. ait: In Sacramentis seu sacrificeis nihil est maius Corpore & Sanguine Domini.

Quamobrem antiqui iure quidem merito Christiani ipsas inter persecutions hoc frequentius Sacramento ab Ecclesia præmuniabantur. Si quis enim ex Tridentino Concilio huiusc diuinissimi pabuli instituendi rationem requirat, eam præcipuum extitisse comperiet, quia nimis. Sacramentum hoc institutum est a Christo Domino tanquam spiritualis anime cibus, quo alantur & confortentur viuen tes vita illius, qui dixit: Qui manducat me, & ipse uincet propter me. Et antidotum quo liberemur a culpis quotidianis, & a peccatis mortalibus præseruemur. Sacramentum hoc igitur nutrimentum vita ac munimentum pariter est. Arcet procul mortem, & confert proprius immortalitatem. Quod & exemplo edocuit Christus dominus, qui cum discelitus es set e mundo, & durum passionis certamen subiit, istius exhibitione Sacramenti præludium fecit, vt suos quodammodo saluberrimi panis pharmaco contra tentationum iacula, & aduersus acriora certamina opportune præmuni ret, & vt Sacramento, quod omninc religionis cultum meretur, reuerentiam quam maximam conciliaret. Sacra-

*Eucharistia
præ ceteris Sa-
cramentis in
Coemeterijs
frequentabatur.*

*Conc. Trid.
lett. 13.*

*Alexander. Papa
ep. 1.*

*Conc. Trid.
lett. 13. cens.*

Cœna iumento quippe (ut Cyprianus loquitur) di-
vinse infudit essentia, ut effet religio[n]icir-
ca Sacra[m]enta deuotio. Porro ut huius
vini Sacra[m]enti perspicue quis, ac ve-
luti manu deprehendat, multiplicia-
quæso. secum ipse recolat nomina, qui-
b[us] hoc idem certatim a Patribus appellari
meruit. Ignatius enim Antiochenus
præceteris, qui coæt[u]s Apostolor[um] fuit,
Panem Dei vocat, & alibi, Panem cale-
stem nuncupauit, optime vtique hac lo-
quendi formula verbis Ioannis Euangeliæ
consonans, dum ait: Hic est Panis
qui de celo descendit. A Tertulliano au-
tem idem Sacra[m]entū, Coniuium Domini-
nicum appellatum est: quippe qui cohæ-
renter admodum illis Matthæi verbis
locutus suis videtur, quibus sub regali
coniuij parabola ineffabile mysteriū
adumbratur. Et Apostolo ipsi mi-
*rifice consentit, illud *Cœnam Dominicam**
appellant.

15 Porro quoniam hic obiter de Do-
minicæ vocabulo Cœnæ sermo incur-
rit, ut optime Suarez, quem supra re-
censumus, ait: *His temporibus hac super re-*
quaglio orta est; nam heretici hac dumtaxat
voce uti volunt, imitantes, ut iactant, Paulum
loco hactenus memorato: contra quos la-
te disputat Claudius, & tria quidem con-
*tendit. Primum cum Paulus nominat *Cœnam**
Dominicam, non agere de hoc Sacra[m]en-
to, sed de quodam genere prandij seu coniuij,
quod in primitiva Ecclesiæ fieri inter fideles
ad refectiōem pauperum solebat (de quo
& infra a nobis sno loco mentio age-
tur) Fiebat enim ex communibus bonis, vel
ad mutua ostentationem charitatis, unde
Agape vocabatur, ut colligatur ex Tertulliano
*, & dicebatur *cœna*, vel quia hoc nomine*
omne coniuium vocari potest, vel quia hora
potissimum noctis fiebat, ut Tertullianus indi-
cat: Dominica autem dicebatur, quia mutua
ex charitate fiebat, vel ad imitationem Do-
mini. Quam expositionem aliquantulum ini-
mutatam ibi Caetanus refert: dicit enim
*eo loco sermonem esse de prandio, vel *cœna*,*
quam singulis annis faciebant fideles in memoriā
Cœnae Dominicæ. Secundo afferit Clau-
dius, antiquos Patres haud v[er]o fuisse hac
voce ad significandum hoc Sacra[m]entum: qua-
propter tertio concludit, neque a nobis eadem
v[er]o pandam esse, quod noua sit, & ab her-
eticis introducta.

16 Verum disertis verbis Suarez sa-

teatur ab antiquis quoque Patribus sa-
eiusemodi nomine Sacra[m]entum hoc
nuncupatum fuisse, vt ex Basilio in bre-
uior. regulis constat, & Nazianzeno item

Basili. in breu.
reg.

qui oratione 42. *Cœnam Euangelicanam* vocat, & Nicetas super Nazianzenum

Nazian. or. 42.

oratione 42. §. & illi quidem, vocat *Cœnam mysticam*. Augustinus vero libro 2.

Aug. l. 2. de ser. Dem. 6. 12.

de sermone Domini in monte cap. 12. Sacra[m]entale coniuium, *Cœnam Domini-*

Liquido de conf. diff. 2.

ser. 33. de verb. Domini.

Lucas. 14.

nicum appellat, quod epistola 118. repe-
tit, & habetur in cap. liquido de conse-
crat. d. 2. serm. autem 33. de verb. Do-

mini, hac plane ratione Lucas parabolam exponit de homine, qui fecit cœnam magna. Potuit autem Sacra[m]entum hoc, ut egregie Suarez argumētatur, hoc potissimum nomine vocari, vel ab institu-
tione, quia sub ipsum Cœna tempus in-
stitutum est, vel certe, ut dicebatur,
quia idem est cœna & coniuium, vt pater ex ipsomet Lucas textu, & Apoc.

19. *Beati qui ad cœnam nuptiarum magni vo-*
cati sunt.

17 Quod igitur ad Pauli verba at-
tinet, quamvis præcedens expositiō Per Cœnam
probabilis sit, & Græcorum, & Chry-
lost. Oecumen. & Theophylacti ibi, &
eiusdem Chrysostomi in homil. Opor-
tet hereses esse tom. 3. tamen citati ha-
ctenus Patres loquuntur, quem protulimus,
de Sacra[m]ento hoc intelligere videtur:
& est expositiō satis quidem textui con-
fona, quam sequuntur D. Tho. Theodo-
ret. D. Hieron. Anselmus, & Lyra-
nus in Paulum. Sed quod ad huius vo-
cis v[er]sum pertinet, quamuis in illa per
se nullum periculum sit, tamē hoc tem-
pore, ut Suarez affirmit, quo heretici Sua[er]. t. 3. diff.
73 art. 4. m.
3. p.
Ab ea tamen
voce nunc ab
linéatum, vel
ea parce vici-
dū, & quare à

3. p.

Conciilii Coloni-

ensis de Eu-

char. Petri Sot[ti]

lett. 1.

ideo vel h[ab]et abstinentiam omnino, vel
parce admodum, & prudenter v[er]endum
est, ut egregie ad instituti propositum
Concilii Coloniensi adnotauit tract.
de Eucharistia, Petrus Soto lect. 1. &
alij receptiores.

18 Antiquis autem temporibus Chris-
tianorum consuetudo obtinuit, ut idem
plane esset, ad sacram Synaxim, ac ad
Dominicum conuenire. Quapropter
multorum missarum martyrum Nicome-
diensium missio celebratur, qui tum in

Ad Dominich

conueniri idē

est quod ad

Synaxim.

Ec.

Rom. Martyr.
die 25 Dec.
Baron. in not.
ad Mart.

Iren. Domini
cum vñem
apud Missæ
sacrificium.

Cyprian. ep. ad
Cecili.

Ecclesiam ipso natalitio Christi die ad faerosancta Altaris mysteria de more conuenissent, flammis absumpti, nobili martyrio coronati sunt: quorum memoria Romano in Martyrologio his plane verbis recolitur: *Nicomedia passio multorum millium martyrum, qui cum in Christi natali ad Dominicum conuenissent, Diocletianus ianuas Ecclesia claudi insit.* In qua verba satis eruditus Baronius noster in suis ad Martyrologium notis haec habet: *Alio sensu conuenire ad Dominicum, idem est, quod ad sacrificium mysticum, ad ipsas sacras Missas accedere, idemque celebrare Dominicum. Est de hoc eiusdem Cypriani exemplum eodem libro de opere, et eleemosyna. Lecupletis, inquit, et diues es, et Dominicum celebrare te credis, quae corbonam omnino non reficias? Et epistola ad Cecilium: Numquid ergo Dominicum post eam celebremus? Intelligens ipsum diuinum Missæ sacrificium.*

19 *Veterem eiusmodi loquendi morem satis docent acta Proconsularia sanctorum martyrum Saturnini, et sociorum, quæ existant apud Surum, ubi beati martyres iudicio postulati, quod sacram synaxim contra Imperatorum præcepta egissent, sic eorum Proconsuli responderunt: Dominicum cum fratribus celebravit. Et iterum: Sine Dominico esse non possumus. Et inferius ex verbis Proconsulis sic interrogantis: Si in collecta fuisset et respondit: Quasi Christianus sine Dominico esse possit, aut Dominicum sine Christianis celebrari? An nescis Satana, in Dominico Christianum, et in Christiano Dominicum constitutum? Et post alia Ego deuota mente celebrans Dominicum, collectam cum fratribus feci, quia Christianus sum. Hæc ibi Felix martyr. Saturninus autem eum rogaretur ab eodem Proconsule his verbis: Tu Saturnine interfueristi? respondit Saturninus: Christianus sum. Ait ille: Non à te quero hoc, sed utrum egeris Dominicum? Cui respondit Saturninus: Ego Dominicum, quia Salvator est Christus, et c. Hac quidem cum ad prædictam vocem declarandam, tum etiam, ut innoteferet quo ardore fidei, etiam tempore persecutionis, Christiani ad diuinum sacrificium conuentient, ut est egregium exemplum prædictorum martyrum, similique horum, de quibus hæc agitur. hæc Baronius. Ex quibus iuge, ac constans Christianorum studium ad Synaxes inter ipsas persecutionum*

In actis Pro-
consularibꝫ Do-
minicum pro
littera Synaxis
tempore legitur,
Sur. r. 1. d.
11. Epib.

Quo fiduci ar-
digere ad sacri-
ficium Missæ
fideles solim
convenirent

procellas, intra Coemeteriales eauernas conueniendi, diuinaque sacramentorum mysteria participandi probe lector vi- des, & imperterritos athletarum Christi animos deprehendis, qui vitæ pabulo refecti, vna eum hoste, ac morte ipsa palam congregati nullatenus detrectabant.

20 Et certe hoc nostro seculo (vt antiquis noua inferamus) recentium Christianorum Iaponensis erga diuinissimum altaris Sacramentum feruor inter ipsa martyrij præludia mirifice enuit, vt enim epistole paginae fidem faciunt, quibus exētata superioribus annis aduersus fideles persecutio narratur: *Dū plures simul anno 1628. pro Christiana fide in Iaponia mortem oppeterent, stitit qui proferret sacrum numisma, cui insculpta erat Ven. Sacramenti figura, idque præberet singulis oculandum, iuberetque ter eos pronunciare: Laudetur sanctissimum Sacramentum: quo præstito, ex recolendi Sacramenti memoria ingentem singuli spiritus alacritatem sumentes, cōstantes ac imperterriti in certamen profligunt libenterque pro Christo sanguinem profundunt, qui diuitias sui erga nos amoris in Altaris Sacramento profudit, vt Coneilij Trident. verbis utamur.*

21 Sed quispiam fortasse dicet, cum de altissimo altaris Sacramento, de antiquo item cultu, ac frequenti eiusdem usu agatur, quibusnam argumentis diuinæ in Sacramento præsentia veritas comprobatur? Et quidem, vt a nobis quæsito fiat satis, amice lector, si candidus, si pius, si veritati addidius es, diuina Christi ipsius omnipotentia sufficiens tibi ad erendum pro argumentis omnibus argumentum est. Iustinus quippe insua Apologia asserit: *Ea omnipotencia, qua Verbum factum est caro, fieri Eucaristiam carnem Verbi.* Hinc omnes orthodoxæ fidei Patres iugi constantiæ sermone, haud in hoc Sacramento corporeis sensibus, sed Christi verbis credendum, ac innitendum esse prouuntiant, & cū hunc articulum fidei veluti præ cæteris crediti difficultim præponunt, Christi subinde auctoritatem, atque omnipotentiam, tanquam tutum fidei præambulum, exaggerant, & magnum fidei conatum ab ecedentibus ad istud Sacramentum, dum erendum aiunt, non disentiendum esse, requirunt,

Martyrū non
nullorum in
Iaponia fer-
tuor erga SS.
Sacramenta.
Ex ep. 470.
Iaponiorum
Sacra. I. 47.
1628. 1639.
1630. & nat-
natione insulæ
persecutione.
Ex libell. ca-
iusdam ex
ead. Societ.

Omnipoten-
tia Dei diuina
nam in Sacra.
mento præse-
tia ad eis
fidelibus per-
tusdet.

Iugitus mors
in Apolog.

vt diserte scriptores orthodoxi loquuntur, in primis autem Hilarius, dum ait: *De veritate corporis, & sanguinis Domini non est relictus ambigendi locus.* Cyrilus item: *Cum Christus dicat: Hoc est corpus meum, quis dincips audeat dubitare?* Idem Damascenus, & Augustinus afferunt sermone 2. de verb. Apostoli; & lib. 3. de Trinit. cap. 10. Chrysostomus item in Matthaeum, & Homil. ad pop. & S. Ephrem libro de non scrutanda Dic natura cap. 5. vbi haec ait: *Noli scrutari inscrutabilias; nam si ista curiose rimaris, non tam fidelis vocaberis, sed curiosus.* Esto fidelis, & innocens, & participa immaculato corpore Domini fide plenissima certus, quod Agnum ipsum integrum comedis. Qui sane loquendi modus ijs potissimum verbis misericordie congruit, quibus Beatissimus Christi Apostolus Andreas respondit, vt in eius gestis ab Ecclesia receptis, cum a tyranno ad sacrificandum idolis instantius compelleretur: *Ego, inquit, quotidie sacrifico Deo agnum immaculatum; & cum carnes illius agni à populo vere fuerint manducatae, agnus integer perseverat.* Infra autem iijdem in actis prememoratus Apostolus mysterium hoc non nisi sive acquiri posse affirmauit. Nec interim hic silentio oboluenda sunt Martialis Apostolorum discipuli verba, qui epistola, quam ad Burdigenses scripsit, de viuifici panis Sacramento locutus, eamdem rem, qua in cruce oblata est, in hoc sacrificio offerri demonstrat.

22 Ad comprobandam autem diuinissimi Sacramenti veritatem illud facit, quod licet sub ipsa nascientis Ecclesiae primordia mysterium hoc infidelibus occultaretur, cum tamen frequentissimus inter Christianos esset ciuidem usus, haud omnino potuit vel ipsos aduersarios, qui sanæ sive dogmatibus iugiter insultabant, latere: quapropter illud gentiles perperam de nostris arbitrati sunt, quod nimur ad humanas carnes deglutiendas, & ad insanem impie macrandum, deuorandumq; coirent. Hinc merito Tertullianus in suo Apologetico aduersus gentiles illis verbis expostulare non desit: *Dicimur, inquit, sceleratissimi de sacramento infanticidij, & pabulo cruda.* Eiusdem insuper calumnias, cuius Christiani passim homines insimulabantur, meminere præ ceteris Euse-

bius in historia; Iustinus Apol. 2. ad Antoninum in fine, vbi, vt Christianæ fidei sectatores ab hac nota vindicaret, nudis, apertisque verbis profundam altissimi huius mysterij veritatem gentilibus propalauit. Huc item spectare videtur, quod Auerroes ille Mahometanus, vt Præteolus resert, inde nos impios, ac sacrilegos appellabat, quod videlicet Christum Deum, ac Seruatorem nostrum ipsius atterete dentibus, ac manducare diceremur. Haec quippe erat communis totius Ecclesie vox, vt Suarez Theologorum doctissimus afferit, quin immo id antiquorum consuetudo Patrum pro lege obtinuerat, qui propter insanam infidelium temeritatem, haud palam, sed obscure adunodum, ac ænigmatice de ineffabili hoc mysterio loqui confuerant, ne sanctum videlicet (vt Scriptura monet) prodere canibus & ante porcos margaritas projicere videbentur.

23 Addc, quod cum Missæ incruentum sacrificium perageretur, catechumeni usq; ad sacram oblationem adesse permittebantur, ubivero ad salutaris hostię consecrationem deuenientum erat, protinus exire diaconi voce compellebantur, eos quippe, veluti minus ad tantæ notitiam rei aptos, mysterium hoc latere omnino volebant, vt ex singulis Ecclesiasticis liturgijs compertum fit. Ecclesia quippe eos, qui Baptismo adhuc initiati non essent, ad mysterium hoc oculis prælibandum haud satis idoneos, ac dignos seueriore iudicio esse censebat, vt ad rcm nostram egregie Angeli-
cus doctor ex Dionysio Areopagita, cap. 7. de Eccles. Hierarch. par. 3. adnotauit. Hinc Augustinus tract. 10. in Ioan. illis usus est verbis: *Corpus Christi est manna absconditum à catechumenis, quia Iesus adhuc non se credit illis.* Et pars sententiarum pondere ipsem et venerabilis Beda patenti utique miraculo Tarasij, cuius iam supra meminimus, fidem a Deo comprobaram fuisse scribit: *Qui ne infidelibus Eucharistiam velut quid arcum omnino reuelaret, mortem potius optinet: ita enim diuinum Sacramentum postea disparuit, vt nec inueniri, nec videri ab eisdem potuerit.* Quo autem venerationis cultu Sacramentum hoc rite per tractandum sit, cum ipsummet Domini corpus

*Euseb. lib. 4. c.
8. & lib. 5. c. 1*

*Præteol. verb.
Mahomet. 16*

*Antiqui Pa-
tris enigma-
trice de SS. Sa-
cramento lo-
quuntur &
quare?*

*Ad Hostie
consecratio-
nem catechu-
meni di-
miccebancur.*

*D. T. Rom. in 2.
3. p. q. 30. art.
4. ad 4.
Act. 12. 18. 10
in Ioann.*

*S. Sacramen-
tum dignitas quoque
vocabulum à
SS. Paribus
expressa.*

præsens in eodem mysterio exhibeat, Patres omnes tam Græci, quam Latini una voce testantur, qui congruis insuper ac condignis ad id inculcandum verbis vtuntur. Et sane antiquus præceteris Dionysius Areopagita lib. de Ecclesiastica Hierarchia ait, *Per typicæ mensæ apparatum Christum deifica mysteria tradere.* Chrysostomus quoque libro 3. de Sacerdotio, *Sacramentum Altaris horrendum vtique mysterium appellat.* His alij quoque consonant; Cyprianus enim *Inconsumptibilem cibum*: Martialis *Panem virium*: Origenes *Sanctum & incorruptum cibum nuncupat*: Concilium item Chalcedon, a. 3. in damnat. Dioscori, grauia in hereticum hominem verborum, iacula intorquens, eudem a sacro Altari repellendum, & priuandum esse *Communione terribilis mysterij pronunciat*. En tibi, o lector, quibus potissimum verbis augustissimi Sacramenti dignitas, et si adæquate pro merito, vt par est, non exprimatur, leuiter saltem ex parte adunbratur & condigne a sanctis Patribus recolitur.

24 Quis vero nesciat, quoniam & cum pereram de Altaris mysterio sentientibus sermo nobis est, patentissimis vtique signis, quæ ipsa luce clariora sunt, veram ac realem Christi Domini in Sacramento Eucharistæ præsentiam satis, superque comprobatam suis, quæ si probe nosse quis cupit, Guitmund. llio. 3. de hoc Sacramento prope finem, Paschastum item libro de corpore, & sanguine Domini, isthæc enarrantem consulat. Certe Ambrosius & Nazianzenus mira supernorum munera, beneficiorum suis inferendo paginis describunt, quæ ob peculiarem Sacramenti huius fidem deuotione imbutam a Deo fidelibus imperita sunt. Prosper in dimid. temp. cap. 6. puellam quamdam a dæmonis tyrannide liberatam, suis resert. Beatus Gregorius Papa, sanctum Benedictum defuncti cuiusdam corpori Domini Corpus applicuisse narrat, & cum idem antecadauer semel atque iterum è sepulchro, in quo iacebat, rieclum profiliisset, id sacram post contactum haud ultra contigisse affirmat. Idem insuper Gregorius a sancto Agapito Eucharistæ Sacramento quidam viro

impertito, eidem protinus Sacramenti virtute loquendi facultatem restitutam suisse testatur. Ioannes item Diaconus in Beati eiusdem Gregorij gestis, Eucharistiam in cuinfdam ore, qui de illius veritate, vcl dum acciperet, ambigebat, repente in lapidem immutatam esse describit. Quod & mulieri Macedoniana heresi labefactata obtiisse, cum ad Sacramentum hoc male libi conscientia, & debito tam fidei, quam reverentia cultu minus affecta accederet, Nicephorus, & Sozomenus enarrant.

25 Huc item, vt singula breuiter perstringamus, multiplicium visiōnum, atque apparitionum historiæ spectare videntur, quæ de hoc diuinissimo Sacramento litteris consignatae probatos paſſim apud scriptores leguntur, in quibus Christus Dominus ad Sacramenti veritatem obtestādum sub aliqua visibili specie videndum se quandoque exhibuisse dicitur; alterutra nimis, vt Algerus inquit, ex eaufa, vel ad confirmandos in fidei vigore ipsos infirmorum animos, & proteruorum ab Altaris accessu, & Sacramenti iniuria diuinitus absterrendos; vt in vita sancti Malachiæ Bernardus, & in gestis beati Gregorij Papæ Ioannes Diaconus prolatis in medium exemplis affirmant: vel vt viuificum hoe Sacramentum impenso animi studio amantes, eodemque, dum Sacramenti virtutem recolunt, persruí cupientes, mirifice interdum reficeret, vt Paschafius libro de corpore, & sanguine Domini disertis verbis asseuerat.

26 Nullus igitur relictus est, tot post signa, post visiones, post argumenta, post saerorū Conciliorum oracula, ac patrum orthodoxorum sententias ambigendi locus. Firma igitur fide teneat quisquis ille est, quæ hæc nostra perlegit, neque ullatenus de veritate ambigat: litigent vtique, atque ambigant vna cum pericacibus Iudeis male ac perperam de hoc Sacramento sentientes; de his quippe in Euangeliō dicitur: *Et litigabant Iudei ad inuicem, dicentes, quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Hæc enim Caphar-naitarum, vt Cyrillus ait, verba infilem sunt, diuine omnipotentie detrahentii,

S. Dion. Areop.
de Eccl. Hist.
c. 3.

Chrysost. l. 3.
de Sacerd.

Cyprianus,
Origen. Contra
Chalcedon.

Innumeris ac
manifestissi-
mis signis
Christi in Sa-
mento prece-
tia diuinis
confirmata est

Guitmund. l.
3. de Saccato.

Paschaf. lib. de
de corp. & sangu.
Dom. c. 7.

Prosp. in. 3.
dimid. temp.
c. 6.

Greg. 2. dial.
cap. 2. 8.

Idem Greg. L
3. dialog. c. 3.

1. Diacon. in
gestis S. Greg.
Pap.

Niceph. lib. 1. 3.
h. 7.
Sozom. l. 3. c. 5

Idem frequen-
tia è celo visa
comprobatur

Agier. l. 1. c. 3.
de Sacram.

10. Dia. in vit.
S. Greg. lib. 3.
c. 41.

Paschaf. l. de
cap. & sangu.
Dom. c. 14.

Veritatē 33.
Sacramenti
necessitate, si
pliuviam li-
neal homo
credere com-
pellitur.

Cyrill. l. 4. c. 10.
At

Lib. I. Cap. XXXI.

185

At ubi fides aspirat, lis omnis extemulo dirimitur. Præmittat quis ipsius Christi hoc Sacramentum instituentis, perficiensq; omnipotentiam, & nullam eredentium fides perplexitatem incurrit, vt egregie Vgo de S. Viator ad rem nostram edidit: Cogita facientem, inquit, quia omnipotens est, & non est mirabile.

27 Quid enim quæfo est, ad quod Dei omnipotentia non pertingat, dixit, inquit Psalmista, facta sunt, mandauit, facta sunt. Et creatas sunt. Ita plane, ipse dixit: Hoc est corpus meum, & factum est, inquit Ambr. Si mirum igitur id tibi, o Lector, & quod fidem humanam rei magnitudine excedat, si nouum, inquam, si inaudatum videatur, clade oculos, quibus Sacramentum hoc dijudicare non licet, mentem erige, fidem exercere, & diuinam contemplare Saeramentum hoc perficiens omnipotentiam, statim quippe aurea illa laudatissimi Doctoris verba proferes: Demus Deum aliquid facere posse, quod nos investigare non posse fateamur. Haud enim æquare potest mēs hominis opus Dei. Sacramenti huius tota ratio facta est, potentia facietis, inquit Aug. Quod si Diabolus iplius Dei Filij omnipotentiae, eum ad mira, ad noua, ad stupenda signa prouocando, honorem detulit; ciudemne Christi omnipotentiae consumeliosus homo existet, de huius Saeramenti fide ambigendo? Absit.

28 Quo plane argumento, vt quid ad rei propositum, & Lectori haud iniucundum hie in medium proferamus, ingeniose quidem vsus aliquando fuit Petrus Consolinus nostra Congregationis Oratori Presbyter, S. Philippi discipulus apprime charus, & vir eximia eruditio pariter, ac probitatis, qui non multis abhinc annis, plenus meritis, & magna sanctitatis opinione, rerum omnium, & sui despicientia conspicuus defecit. Hie eum de Altaris Saeramento sermonem quondam instituerat eum. Illustrissima semina Lauinia de Rue, quæ præter generis splendorem, ingenij perspicacitate, ac singulari scientiarum eruditione præstebat, & quo quis disciplinarum genere adeo exulta erat, vt ex Aristotelis fonte validiora comparans argumenta, ubi philosophicis quæpiam virum in Vrbe disciplinis præstantem, fama nuntiante, adesse comperif-

set, eum protinus in disputationem euocaret, & cum eo palam argumentis agere euperet, vt disputado, virum fœminam aut vineeret, aut vineeretur ab eo. Refugiebant autem doctiores viri, qui mulieris acumen probe nouerant, ciusq; in differendo viu experti, eum eadem incertam venire. Cum hæc igitur, ne videlet de viris hæc vna mulier in litterario certamine palmam reserret, Consolinus noster vel obiter sermonem inierat, & multæ interim in medium ab eadem, quæstiones propositæ fuerant, plura insuper intentata argumenta, argumentandi nimirū, vel potius interrogandi gratia; aecidit aurem vt nonnulla mulier de Sacramenti huius veritate tamquam de re omnium ereditu difficilemma subinserret. Cui Consolinus, vt qui præseruida in augustinissimum istud, ac decisum Saeramentum pietate ferbatur, illibatae Sacramenti ciudem veritati, & mulieris instructioni probe consulens, & quid istud, inquit, tam difficile ereditu, vbi Dei admirabile hoc Saeramentum, perficiens omnipotentia aspirat? Ipsūmet ego hæc super re Diabolum nunc testem appello, ipsum rei iudicem volo. Et quorsum tu (subdit mulier) Diabolum pro Sacramenti veritate obsfirmandam ictem assérvis? Immo, inquit ille, eum testem appello, & veritati huic subserbentem profero. Sed quorsum? illa respondit. Cui Consolinus: Nonne Diabolus eum ad experimentum de Christi diuinitate cæptandum in deserto, ad eum accessisset, lapides in hæc verba eidem obtulit: Si Filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant? Ita plane, respondit mulier; sed quid inde? Nouerat plane Diabolus (Consolinus intulit) nouerat, inquam, quod si Christus, Dei Filius extitisset, vniq; diuinitatis verbo in panem lapides ab eodem cōmutari, ac transubstantiari potuissent. Qui ergo vt Deus lapides in panis substantiā cōmutare potuit, non potuisse dieundus erit ipsius panis substantiā in suum corporis substantiam diuinitus transformare? si hoc satetur Diabolus, vt quid homo ambigat? nullo modo. Credamus igitur, & cū Aug. totum facientis omnipotētię adscribatur. Vix hæc vir iste sapiēs, ac diuinis virtutibus elarus protulerat, eū mulier, cuius ingenii eruditissimi quis-

Consolini eū
Launia de
S. Sacramen
to différatio.

Diabolus à
Consolino pro
veritate eius
dem Sacra
menti testis ap
pellatur.

Mart. 6. 4.

Aug. 6. 9.
V. 3. Inf.

Mulier S. Phi-
lippus subij-
cit.

busque viris admirationi pariter erat, atque horrore conticuit. Hæc nos in rem præsentem vel obiter afferre voluimus, vt fidei dumtaxat, haud rationibus haud argumentis, deferendum esse quisq; intelligat. Porro illustris hæc prosapiax, clarique ingenij mulier sub S. Philippi Ncri parætis nostri disciplina, cuiusc totâ regendam dederat, eo Christianæ humilitatis, deuotionis, innocentiae, ac simplicitatis deuenit, ut omni prorsus mentis fastu deposito, puerorum instar se ab codem regi pateretur, & deum bonis operibus, & virtutibus laudabiliter exultat, iam ætate grauis decepsit.

29 Vir autem hic, cuius nuper mentio incidit, præclaris virtutum meritis singulariter ornatus, & a viris tum doctriña, tum sanctitate conspicuis summopere dilectus, viris principibus, & ipso Innocentio X. Pont. Opt. Max. apprime charus, Romæ anno millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio, bonis operibus, & Christiana præsertim humilitate clarus decepsit, & in Ecclesia B. Mariæ, & S. Gregorij in Vallicella, de Urbe in nostræ Congregationis tumulto depositus, hoc nobili titulo auctus est, quem Lectori subiçimus.

Titulus sepul-
chralis tumu-
lo Peeri Con-
soli in ser-
vitus.

PTRVS CONSOLIVS
A MONTE LEONE FIRMANÆ DIOECESIS
CONGR. ORATORII SACERDOS,
S. PHILIPPI DISCIPVLVS,
AB EODEM VLTRO LIBENTERQUE
IN CONGREGATIONEM ACCITVS, EIDEM
APPRIME CHARVS, COMES INDIVIDVVS,
OCVLATVS MIRACVLORVM TESTIS,
SVB EIVSDEM DISCIPLINA
QVINQVENNIVM EXEGIT.
HIC VITÆ INNOCENTIA,
MORVM SVAVITATE, PATIENTIA,
HVMILITATE, OBEDIENTIA,
ET CHARITATE, PRÆ FVLSIT.
MIRVS IN CONSOLANDO,
INSTYTUTORVM CONGREGATIONIS
ÆMVULATOR OBSERVANTISSIMVS.
QVÆ DE SANCTI PARENTIS ORE,
AC PECTORE HAVSERAT,
AD VLTIMVM VSQVE VITÆ SPIRITVM
OPERE AC VERBO EXHIBIT.
DEMVN ANVM ÆTATIS AGENS
SEPTVAGÉSIMVM CIRCITER OCTAVVM,
CVM DVOS, ET QVINQAGINTA,
OMNIVM VIRTUTVM EXEMPLIO,
IN CONGREGATIONE VIXSET,
AMOREM SVI ADMIRATIONEM PARITER,
ET DESIDERIVM CVNCITIS RELINQVENS.
ANNO SAL. M.D.C.XLII.
PRIDIE KAL. FEBR.
OBDORMIVIT IN DOMINO,

Et hæc in viri huius laudem, vel obiter

meminisse sufficiat, sed iam ad nostra redcamus.

30 Vrum, si quis veritati adhuc temere obliuetatur, nec diuinæ fidei sponte, absque vla rationum trutina manus præbet, cogitet, quod doctrina hæc de vera & reali ipsius Christi in altaris Sacramento præsentia, perpetuo in Ecclesia viguit & mordicus retenta est, nec certum aliquod tempus designari potest, quo post Christi & Apostolorum tempora hæc primum incepit: omnes enim antiquissimi Patres eam docent, fideles singuli eam amplectuntur, omnes Catholicæ scriptores hanc proscientur, atq; inculcant, & doctrinam huic orthodoxæ contrariam, statim atque in orbe pullulare cœpit, conscriptis vltro pro fide apologijs, vti Catholicæ veritati repugnantē adnotarunt pariter & oppugnarunt: quod signum vtique satis euidentis est ad nouam probe discernendam insigcentem hæresim aduersus illibata Catholicæ veritatis dogmata: hæretorum enim doctrina semper nouitatem ingerit ac præscifert, ciudemq; initium facile subnotari, ac veluti dige to demonstrari potest: quapropter statim atque exoritur, & caput excrit, nouitatem sua Catholicorum aures offendit, & merito ab eisdem confutatur: Catholicorum vero dogmatum bene sibi constans doctrina, suam iugiter stabilem, illibataque antiquitatem vnam cum auctoritate retinens, absque vla Catholicorum hominum contradictione suscipitur, vt tradunt Irenæus lib. 3. contr. hæres. cap. 3. Tertullian. de præscript. hæreticor. & lib. 1. contra Marchionem. Epiphan. in Anarepha, & Vinc. Lirin. in lib. quem scripsit contra profanas nouitates. Cum sana igitur fidei doctrina perpetuo incoçusa perstiterit, contrarius tamen error quicunq; irrepsit, vbi primum pullulare cœpit, a Patribus acriter impugnari non desstit. Ut autem præcipios huius orthodoxæ veritatis impugnatores recensemus.

31 De Nestorio in primis constat ex Cyrillo & Concilio Ephesino. De Iconomachis ex septima Synodo, & alijs Concilijs, & Damasco, qui tempore Iconomachorum scripsit lib. 4. de fide cap. 14. & Theophylacto, & alijs. Et quidem vnamis Ecclesiæ sensus sat ex ipsa

Cofas de rea
li Christi
Sacramento
presentia fides
in Ecclesia
semper viguit.

Irenæus lib. 3.
contr. hæres. 3.
Tertull. de
præscript. hæreticor.
contra Marc.

Omnes SS. Pa-
tres antiqui
de vera Do-
mini in Eu-
charistia doctri-
na contra
Nouatores
tuentur.

ipsa Conciliorum auctoritate comprobatur, a quibus Sacramentum hoc haud alio titulo, quam Corpus Christi libera passim voce appellatur: ut in Concilio Niceno Can. 14. alias 28. Et primo quidem id expresse in Concilio Alexandrino assertur, & a Cyrillo in Epist. ad Nestorium, quæ recitatur, & in Conc. Ephes. approbatur tom. 1. cap. 14. secundo a Septima Synodo tom. 3. in fin. impia Economaehorum sententia reiecitur, ac tenebris damnatur, qui Eucharistiam nudam dumtaxat Christi imaginem, seu figuram esse dicabant: quam assertionem veluti summopere detestandam, extremam supinamque perfidorum horum vesaniam præmemorata Synodus Oecumenica pronuntians, Apostolicæ traditioni, Patrum omnium doctrinæ, veritati ac proprietati ipsorummet Christi verborum omnimodo dissonam, ac repugnantem valide refutat. Quin inimico Concilium Vercellense (quod Romanum alij appellant) Leone Papa Nono eidem praesidente, Berengarij & Ioannis Scoti sententiam, necnon eorumdem scripta pari animaduersonis sententia damnat. Idem sere a Tuorenensi Concilio sub Victore Secundo præstitum est. Idem a Rhemensi Concilio sub Nicolao Secundo aduersus eandem hæresim congregatum, in quo suam Berengarius hæresim conuictus, ac sanctipœnitens detestari compulsus est, vt in 2. tom. Concil. habetur. Idem plane in Romano Coneilio, quod sub Gregorio Septimo celebrari contigit aduersus eundem Berengarium definitum est, qui iterum ab errore, quem semel imbibebat, resipiens, fidei suæ confessionem edidit, in qua deinde ad vitæ usque extum bene sibi constans perseverauit. Concilium Constantiense eundem in Ioanne Hus, & in Joanne Wieloß errorem sub Martino V. damnauit. Idem præterea præstitere Concilium Lateranense sub Innocentio Tertio: Concilium Viennense sub Clemente Quinto: Concilium Florentinum sub Eugenio: & demum expresse magis Concilium Tridentinum veritatem hanc peculiari edito canone obsrvauit: sanciens nimirum, in deifico altaris Sacramento ipsummet Christum vere, realiter, ac personaliter, quod hæretici mordicus impu-

gnant, esse, atque existere. His demum Concilia prouincialia, ne non recolenda Pontificium deereta accedunt, quæ de Confer. d. 2. & in deeretal. tit. de euostodienda Eucharist. & tit. de celebraz. Missar. recensentur, vbi insigne extat can. Cum Marthæ. Ad instituti insuper propositum facit generalis illa regula, quæ in cap. ad abolendam de hæreticis traditur, vbi explicatis, conceptisque verbis sub anathematis sententia damnantur, qui de augustinissimo Dominici corporis, & sanguinis Sacramento, præter id quod Catholica doceat Ecclesia, affirmant, aut sentiunt.

32 Sed quorsum dicet quispiam fortasse, tam longe a Cœmatorialium rerum semitis, atque ab instituti nostri proposito aberrauimus? Verum candidus lector, ac sincerus veritatis amator, qui sacra inhiat antiquitati, ignoscat quæso, & hic parumper substitisse haud pidgeat: locus quippe valde ad rem opportunus se nobis obtulit, de Eucharistiæ videlicet Sacramento hic potissimum enarrata haec tenus inscrendi, vbi Cœmatorialibus in cubiculis (vt paulo ante vidimus) ad sacram Synaxiæ antiquis fidibus conueniendi solemnis mos existit.

33 Hic demum, quisquis es, paululum subsiste, & mente, si libet, altius contemplare nouissima, ne funestissima dicam illa tempora, quibus sub ipsius mundi senescientis occasum tenebrarum Princeps, & Antichristus validissime in prælio contra Dei Arcam, idest Ecclesiam, & aduersus Christianorum phalanges classicum canens insurgent; vt enim Ioannes ait: *Datum est illi bellum facere, cum sanctis.* Et alibi: *Soluetur Satanus de carcere suo.* Quoniam vero maxima quæque ex diuino Eucharistiæ Sacramento fidibus bona iugiter, ac opportuna munimentorum cœlestium subsidia prouenire intelligit, saluberrimum ejusdem mysterij usum de medio tollere appriime conabitur. Ut enim ipsem palam Daniel prædixit: *Rubor datum est ei contra iuge sacrificium propter peccata.* Antichristus quippe illud præ exercitis aceruisse impugnabit. Quapropter iure quidem merito, qui diuinissimo huic Sacramento, cui maximus honor debetur, impio, impudentique ore detrahunt. An-

*Suar. 10. 2. q.
75. art. 5. disp.
46. sec. 1.*

*C. ad abolitionem
dam de hac eti.*

*Opportunus.
hie de SS Eu-
charistiæ age-
di locis sele-
obtulit.*

*Antichristus
acerbus
SS. Sacramenti
impugnator
futurus.*

Apoc. 20.

Dan. 13.

Dan. 8.8.

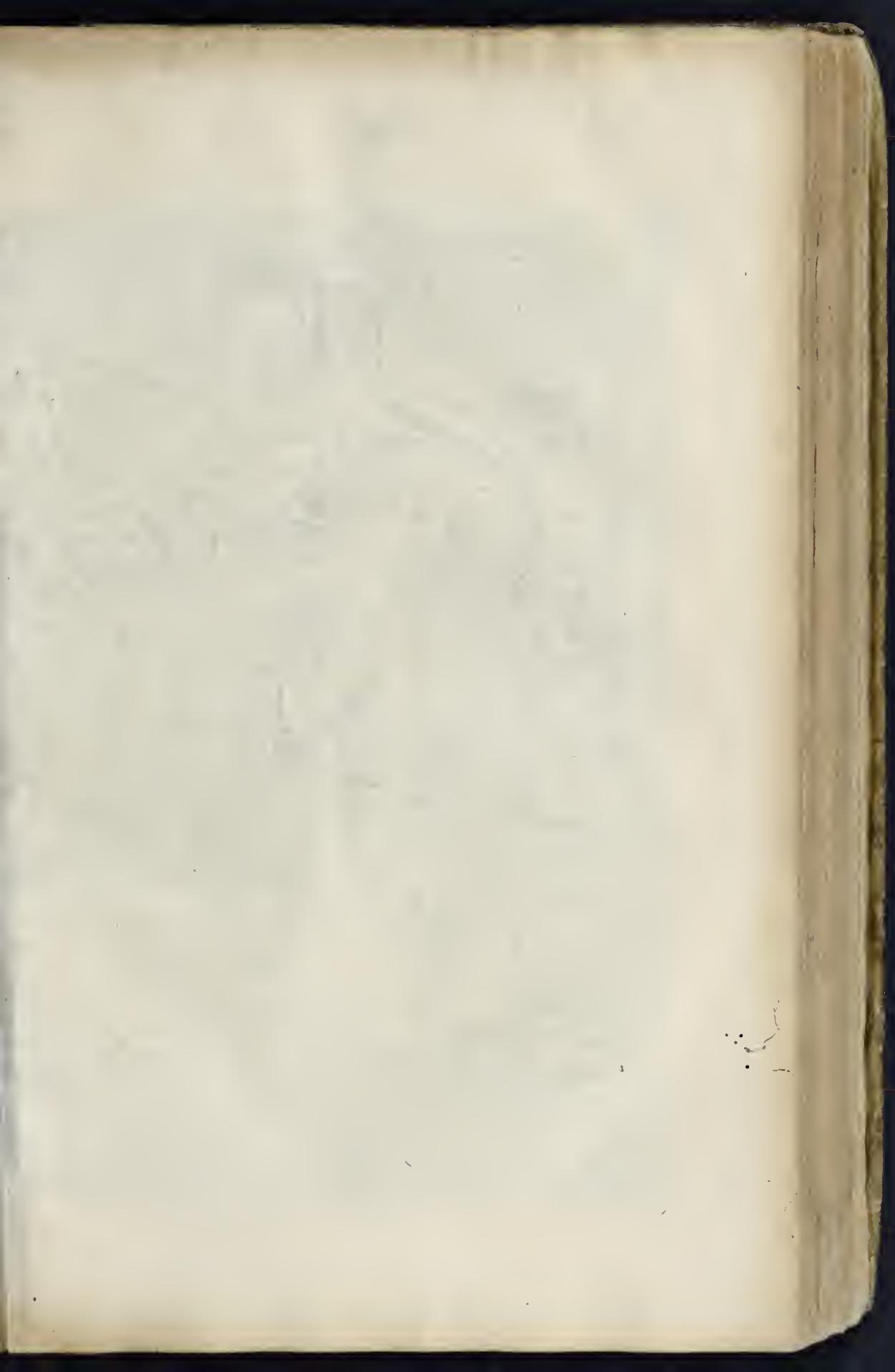
tichristi se præcursores existere haud dubit. *A*spiciebam quippe, inquit Daniel, & ecce cornu illud, id est Antichristus, *f*aciebat bellum aduersus sanctos, &c. Et usque ad principem fortitudinis magnificatum est, & ab eo tulit iuge sacrificium, & diecit locum sanctificationis. Sacrosancta scilicet templa subintelligi, in quibus iugiter ab ortu Solis usq; ad occasum oblatione munda offertur, ritusque omnes, ac recolendas Christianas Reipublicas cæmonias; iuge quoque, (vt ad rem nostram locum hunc facri scriptores dilucidant) augustissime Eucharistie Sacramentum auferet. Verumtamen is, ac tantus erit Christianorum, qui nouissimis temporibus in aciem prodituri sunt, feruor, vt haud umquam ab immaculato altaris Sacrificio sub ipsummet mortis conspectum diuellantur, atque desistant; verum in Cœmeteria, abditosq; locorum subterraneorum recessus ad præmuniendum se alaci animo confugientes recipient, ubi clam Sacerdotes Deo altissimo de-

Christianani no
uissimi die
bus ad sacra
obedienda in
Cœmeteria
concessuri
sunt.

S. 5. 8. Barrad
in Concord.
Evang. 13. 9.
6. 6.

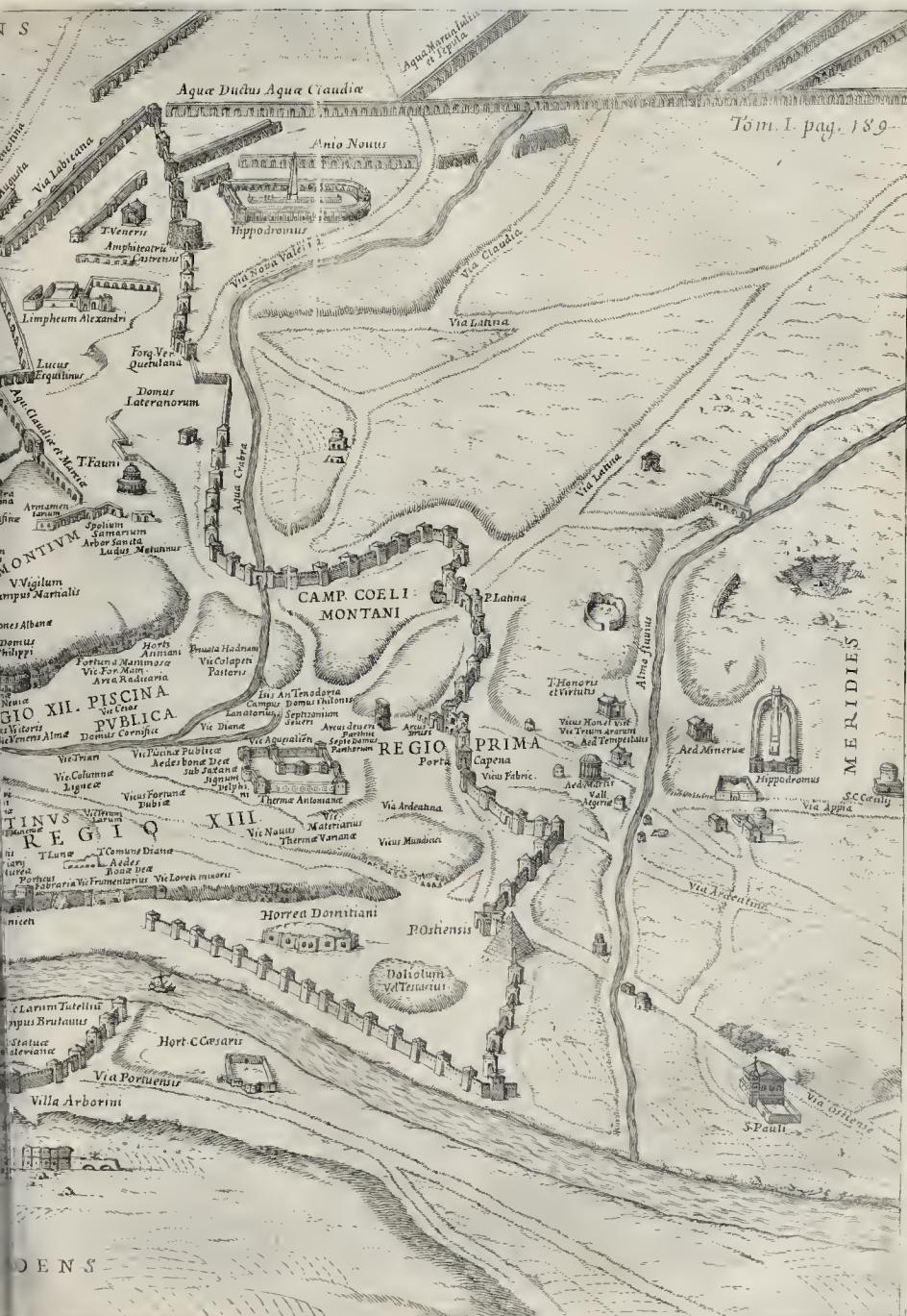
more sacrificium Altaris offerent, fideles pascent, & cælestis viatico pabuli pro fide viriliter præliatuos præmunit. Et ecce iam, o Lector, sub extreman huius primi libri periodum ad sacra iterū Cœmeteria, è quibus digressi ante fueramus, opportune, licet fero, propositi memores, cum Christianis, qui ipsi simet nouissimis senescentis iam, & deficientis mundi temporibus adsuturi sunt, reuertimur: *ad locum quippe, unde exēunt fluminarē uertuntur, ut iterum fluāt.* Et iam primum Subterraneæ huius Romæ librum, Deo sauente, absoluimus. Interim vero antequam ad exactam, plenamque eorumdem Cœmeteriorum descriptionem deueniamus, singula speciatim, quæ in itineris progreſſu occurrent, in studiosi Lectoris gratiam expōnendo, nonnulla hic, quæ ad profana- rum rerum notitiā pertinent, & quæ ad sacra Vrbis Romæ loca assequenda Lectorēm quasi manuducunt, hic nobis præmittenda videntur.

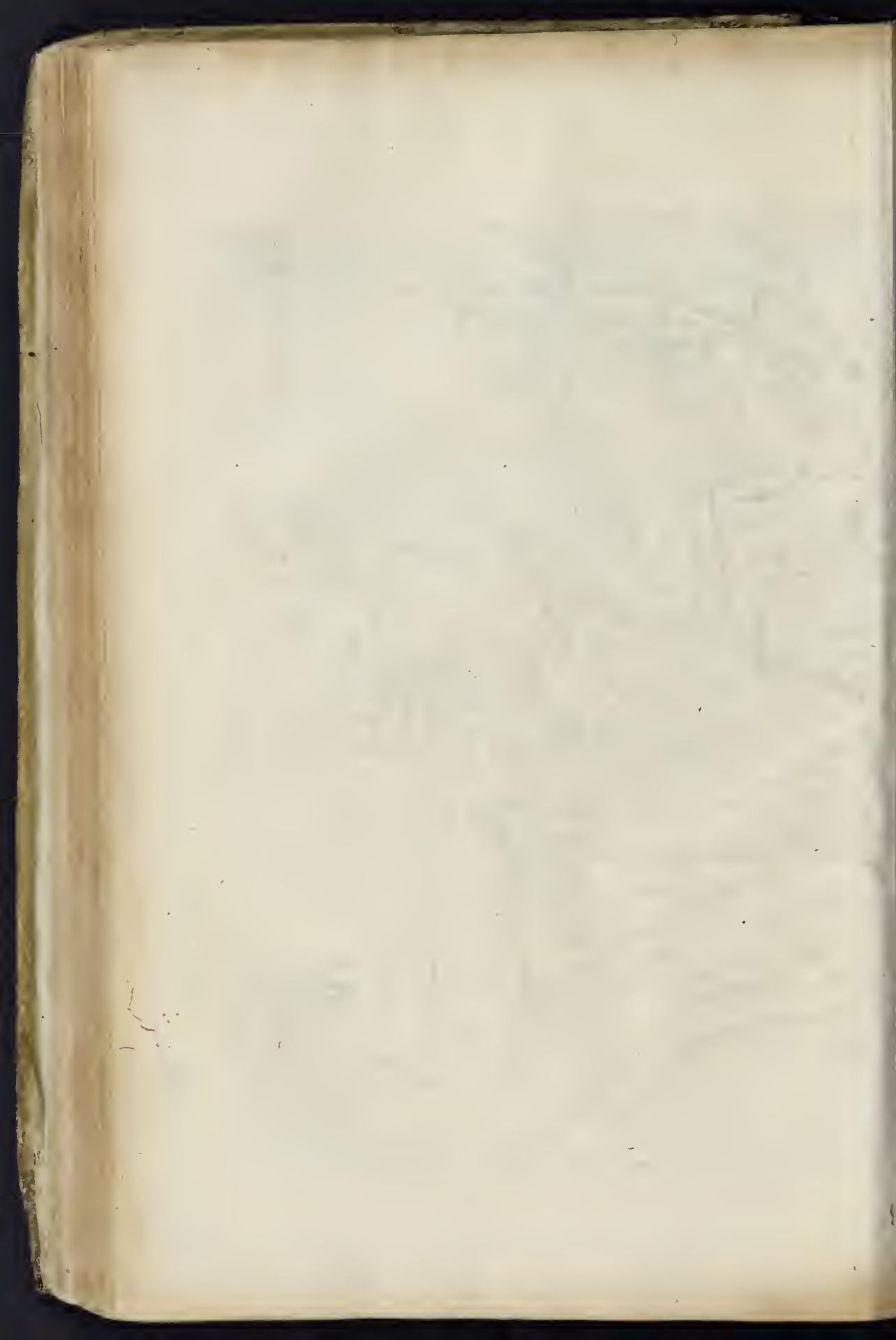

ANTIQUAE ROMAE FACIES
 ex antiquis aedificiorum Ruinis, ac multiplici-
 cium Numismatum Monumentis, Scriptorum
 studio fideliter excerpta, atque in hanc aream
 tabulam redacta, pro ut eam Pyrrhus Ligerius
 Romanus per XIII. Regiones, in quas Imperat.
 Caesar Augustus urbem distinxerat, exacte
 descripsit.

Tom. I. pag. 189

ROMA SUBTERRANEA SIVE DE SACRIS ROMAE COEMETERIIS LIBER SECUNDVS.

VONIAM nobis singula Subterraneæ Romæ Coemeteria inuestigaturis, quam multa & præclara quidem Romanæ antiquitatis monimenta hoc illuc vagantibus feso offerunt, quæ & profanarum rerum peritiam exigunt, & sacrarum quoquenotitiam studiosorum animis mirifice conciliant, operæ pretium duximus in ipsomet enarrationis vestibulo aliquantis per subsistere, dum antiquæ Vrbis faciem lectori ob oculos perstrictim ponimus, & isthęc pauca interim prælibamus. Et quidem tot vbiique dispersa Romanę antiquitatis monimenta, quę sacras inter memorias conspicienda passim ac contemplanda occurunt, veteris Romæ gloriam, rem altius exploranti adumbrare videntur, quę silentio pr̄terire haud nostri instituti ratio patitur, a quo ne alienum quis dixerit, si, vt omnimodam rerum notitiam lectori propinemus, sacris interim profana misceamus.

C A P V T I.

Ex antiquis Vrbis Romæ monimentis Sacra Coemeteria, & martyriorum loca innotescunt.

VT autem a præcipuis antiquis Romæ monimentis, quibus ea quondam illustrabatur, & quorum adhuc vestigia ipsa inter rudera conspiciuntur, initium dicendi auspicemur: & deinde ad perscrutandum Subterraneæ Romæ ambitum longe lateque pa-

tentem, & tot Coemeterijs distinctum, circumscriptumque deueniamus. Quis

quæsio Vrbis Romanæ gloriam nouo miretur, quam totus quondam terrarum orbis admirabundus suspexit, & ipsas inter ruinas mirari adhuc non definit. Recolat quæsio studiosus antiquitatum explorator in ipso sermonis ingressu celeberrimis illis Vrbem concelebratam fuisse

Vrbis Roma
sempes, & vel
ipsas inter rui-
nas adhuc fu-
spicienda.

Roma Subterranea

*Vrbis Romæ
encomium.*

fuisse titulis, mundi yidelicer miraculum, mundi compendium, arcem nationum ac regum, & tot ac tantis, vt vno dicam verbo, redundasse miraculis, vt humanam tum spem, tum fidem hæc vna excedere videatur. Hinc compendio quidem, ac satis magnifice camdem

*Martialis in-
caro.*

Martialis carminibus hinc laudavit;

Terrarum Dea, gentiumque Roma,

Cui par est nihil, & nihil secundum.

*Cland. in-
Romæ.*

Sed cuius gloriam compendio perstrinxit Martialis, pulcherrimis vbertim laudum præconijs Claudianus extulit, quem audire hic præstat:

*Qua nibil interris complectitur altius æther,
Cuius nec spatiū visus, nec corda deco-*

rem?

*Nec laudem vox illa capit, que luce me-
talli*

Æmula vicinis fastigia conserit astris.

En tibi quam lepide, quam concinne, mirum florentissime Vrbis splendorem. Claudianus adumbrat. Sed sacer quoque scriptor tantæ Vrbis, cuius sacra nunc monumenta perillustratur sumus, laudator accedit; Hieronymus, inquam, meritis eiusmodi elogij hanc velut Orbis totius caput postcritati commendans: *Vrbs*, inquit, *potens, Vrbs Do-
mina, Vrbs Apostoli voce laudata, in-
terpretare vocabulum tuum; Roma aut fortitudinis nomen apud Græcos est, aut sublimitatis apud Hebreos.* hæc ille paucæ ad laudum, & præconiorum cumulum, quæ longo vix sermone comprehendendi, atque explicari queunt. Adeo quippe mira sunt, quæ certatim de hac vna Vrbe a scriptoribus enarrantur, vt iure merito poëta ille cecinerit:

*Omnia Romanae cedant miracula terre,
Natura hic posuit, quidquid in orbe fuit.*

2 Quis vero ac quantus huius olim Vrbis sinus ac magnitudo esset, vel ex eo coniici licet, quod omnes exciperet, & ipsos quantumvis hostes, ubi iam deuicti fuissent, ciuitate donaret. Ut enim Tacitus morem hunc Romanorum exprimens, ait: *Conditor noster Romulus tantum sapientia valuit, ut plerique populos eodem die hostes, dein ciues haberet. Ciuitatis enim beneficium non exteris duxat hic confluentibus, sed vieti etiā, ac ipsi metu hostibus dedit: ex quo ma-*

*Vnde incre-
mentū Vrbs
potissimum
cepit?*

*Tac. II. An-
nali.*

xima quæq; Vrbi incrementa prouenire, quod item satis eleganter Claudio-

nus de ipsius Romæ laudibus hæc con-
tinens meminit:

Hæc est, in gremium viatos que sola recepit, claudian.
*Humanumque genus communum nomine fuit
Matris non domine ritu: cinesque vocavit,
Quos domuit, nexusque pio longinqua re-
uinxit.*

Cladiano Sidonius egregie consonat, qui apud Romanos, seruis ac barbaris exceptis, omnes ciues fuisse scribit, & insuper appellat, *Romanum verticem mun-
di, patriam libertatis, in qua unica totius mundi ciuitate soli barbari ac serui peregrinantur.* Hinc alij passim camdem, com-
munem patriam appellarunt, ut Rutinius Numantianus hinc carminibus,

*Fecisti patriam diversis gentibus unam,
Profuit iniustis te dominante capi.*

*Dumque offens viatis proprij consortia iuris,
Vrbem fecisti, quod prius orbis erat.*

Ita plane ex tot aggregotorum numero ciuum, ac gentium, qua vix numerari queant, totus terrarum orbis in vnam quodammodo Vrbem coauisse visus est. Quis interim templæ, basilicas, foræ, porticus, thermas, theatra, circos, aqueductus, cloacas, portas, vias, quis tum publicas, tum priuatas substructio-
nes recentebat, quibus Vrbe quondam Romana illustrabatur? Quippe dum quis sibi antiquæ Romæ imaginem animo effingit, omnium nimirum operum opus absolutissimum effingat neceſſe est: in hac vna enim fuit, quidquid vbi que terrarum, vt alijs ille poëta ce-
cinit.

3 Romam igitur si curiosius rimari quis cupit, antiquam eius faciem è ruinis paulisper explorat: quanta enim am-
bitus olim fuerit amplitudo, ipsamet ruina, atq; ipsa, quæ adhuc supersunt, ru-
dera satis docent. Et quidem Nero Cæ-
sar opportunum rei testimonium assert, qui de mœnibus Romanæ Vrbis ad vi-
que Tyberina ostia pretendendis consilium iniijsc fertur, ipso Suetonio teste:
*Ostiam, inquit, tenus mania prouocare, &
atque inde fossa mare veteri Vrbi inducere.* Dionysius autem immanem Vrbis am-
plitudinem ex frequentissimo eorum, qui hanc incolebant, numero describit, cum ait: *Omnia loca circa Vrbem habitata* dionys.
*sine numeris esse, in que si quis intuens ma-
gnitudinem Romæ exquirere velit, fruſtra
eum fore, & heſurum rbi definat Vrbs, ubi
inci-*

*Roma omnipi-
operum ablo-
utissimum
opus.*

*E ruinis am-
pliato anti-
quæ Romæ
innotescit.*

*Conſili. Ne-
tonis de Vrbe
amplificanda.*

Suet. in Nero.

Lib. II. Cap. I.

191

incipiat. Adeo suburbana, inquit, ipsi Vrbi adhaerent, & innexa sunt, & speciem immense longitudinis exhibent spectanti. hæc ille, vbi immensam tum Vrbis magnitudinem, tum populi copiam ealmo expressit. Athenæus quoque parisenientiarum vi Dionysio adstipulari videtur: eadem enim Vrbs ab ipso appellatur Vrbs urbium, quia, inquit, videre est in ea omnes vrbes collocatas. Et infra: Deficiat non unus dies, sed quotquot habet annus, si quis adnumerare conetur omnes vrbes in celesti ista Vrbe positas, idque ob nimiam copiam: nam & tote nationes illuc simul & consertim habitant. hæc Græcus homo haud vlla inuidi animi nota suggestus libera voce in Vrbis Romanae laudem perorauit. Si quis autem Romanum quoque è scriptoribus, rerum Romanarum assertorem in medium proferri gescit, ipsiusmet Senecam hæc vltro. enarrantem excipiatur: Aspice, inquit ille, hanc frequentiam, cui vix Vrbis immensa tecta sufficiunt: maxima pars illius turbæ patria caret, ex municipijs, ex colonijs suis, ex toto denique Orbe terrarum confluxerunt. Vides, amicè Lector, admirandam Vrbis vnius amplitudinem, quo totus vndique terrarum orbis consertim incolas transmittere consuevit? Sed ex eodem, cui indubitate fides adlibenda est, & isthac pauca aecipe: Nullum non hominum genus concurrit in Vrbem, & virtutis, & virtutibus magna præmia ponentem. Iube hos omnes ad nomen citari, & unde domo quisque sit, quære: videbis maiorem partem esse, quæ relictis sedibus suis venerit in maximam quidem, ac pulcherrimam Vrbem, non tamen suam. Haec tenus Vrbis faciem, ac finum populis immane redundantem Seneca ob oculos delincasse visus est.

4 Et vt rei proposito insistamus, nonne laudatissimus ille inter poetas Lucanus Romanam asserit,

populus, vicit frequentem
Gentibus, & generis coeat si turba capacet
Humani.

Totum hic terrarum Orbem merito concludi potuisse ait, & vt vno verbo Romanæ magnitudinis præconia conficiat,

mundi face repletam
Vrbem Romam olim suis pronuntiat,
tot illas seilicet nationes breui sermone perstringens, quæ, vt iam ex Athenæo

præmisimus, totæ in certis quibusdam Vrbis, ciudem partibus, aut regionibus collocatae Romam incolebant. Ita quippe Iudæi trans Tyberim, alij vero alibi, tanquam incolæ morabantur, qui suos etiam ibidem ecclæ, & consilia, ut Suetonius in Iulij funere satis indicat, habuere: In summo, inquit, publico luculu exterrarum gentium multitudo suo quæque more lamentata est.

5 Ad immanem autem Vrbis latitudinem perspicue adumbrandam, illa Seneca verba sufficiunt evidenter: Cognate, inquit, hanc civitatem, in qua turbæ per latissima itinera sine intermissione defluens eliduntur; in qua consumuntur, quidquid terris omnibus aratur. Hanc enim unam Orbis terrarum suam veluti metropolim adire, atque alcere consuecerat. Sed quid ad hæc Arisides proferat, audiamus: Ex omni, inquit, terra marique quidquid vel anni tempora giguntur, vel regiones singule, fluvij, lacus; artesque item, & ingenia tum Græcorum, tum barbarorum proferunt, id omne ad vos deferunt. Itaque si quis talia omnia videre desiderat, ix vel per totum Orbem peregrinetur neceſſe est, vel in vestra ista Vrbe versetetur: quidquid enim apud alios vel crescit, vel configitur, hic affluit, & abundat. Taz autem, & tantæ onerariae naues singulis anni temporibus appellantur, vt Vrbs communis quadam Orbis officina videatur. haec tenus Arisides. At si iocoſo quodam arguento rem interim comprobare velimus, Lector secum repeat id, quod Lampridius sive quidem dignus refert: Heliogabulum, scilicet, seruis imperasse, vt omnes araneas colligerent in Vrbe: atque eos collegiſt ad decem milia pondi. Quo subinde a seruis fideleriter praestito, Heliogabulum subiectis scribit: Vel hinc quam magna Vrbs Roma effet intelligendum. Cum vero tanti in Vrbem populorum concursus fierent, paulatim contigit, vt Italia ab incolis destituta, quodammodo deserta fieret, quod & Lucanus testatur:

videmus
Tot vacuas vrbes, generis quo turba redi-
ela est.

Humani? toto populi qui nascimur orbe?
Nec muros implore viris, nec possimus agros;
Vrbs nos una caput.

6 Porro vbi iam florentissime quoniam Vrbis prospectum lectori exposui-
mus,

Vrbus magni-
tudo ac fre-
quentia ex ali-
mentorum
vndique
affuentum
inibi conflu-
tione coniuci-
potest.
Senecæ de con-
fusione Helianæ

Arisides. orat.

Lampridi-
mus.
Heliogabali
argumentum
ad demonstra-
dam Vrbis
magnitudinem.

Lucanus de bel-
egiis.

Roma à trib-
maxime ad-
mirandis lau-
data.

Roma Subterranea

mus, tria quidem vna in re maxime admiranda Claudianus descripsit, Vrbis videlicet altitudinem, spatium, eiusdemque decorem, sed ipsius verba hic excipiamus:

Claudianus.

*Qua nil in terris complebitur altius æther,
Cuius nec spatium vñus, nec corda decorem,
Nec laudem vox illa caput.*

*Ab altitudine
ædificiorum.*

Plin. c. 35.

*Eam Augus-
tus & Nero
œcruerunt.*

*Tacit. in vir.
Neron.*

*Ab elegantia
acornatu.*

Tacit. in Ner.

Suet. in Aug.

*Augustus Vr-
bem insigni-
ter exornauit.*

*Nero Vrbem
incendit, &
nouam, ac or-
natiorem ie-
fluit.*

Tacit. in Ner.

*Orbis totus
in Vrbe que-
dam coiuncte
vita.*

Ad nostræ Vrbis miracula transire conuenit, Plin. c. 36.

*& sic quoque terrarum Orbem viëlum ostendere, quod accidisse toties pene, quot refe-
runtur miracula, apparebit. Vnueritate vero aceruata, & in quemdam vnum cumulo collecta, non alia magnitudo exurget, quam si mundus alius quidam in uno loco*

*narretur. Audisne lector, totum terra-
rum orbem in vnam quodammodo Vr-
bem coaluisse, & mira quæque huic pa-
riter se vna cum orbe recepisse, cum nul-
lic inter tanta conspiciendum occurre-
ret, quod non ingens per se miraculum*

contemplantibus redoleret. Immo cum

septem olim Orbis dumtaxat miracula

*numerarentur, hanc inerito Vrbem mi-
raculorum omnium miraculum suis fa-
teri cogimur, si Cassiodoro præfertim*

*hæc scribendi fides adhibenda est: Fe-
runt, inquit, prisci seculi narratores, fabri-*

*carum septem tantum terris attributa mira-
cula: Ephebi Diana Templum: Regis Mu-*

soli pulcherrimum monumentum: Rhodi

Solis æneum signum, quod Colossum vocatur:

Iouis Olympici simulacrum, quod Phidas

formauit: Cyri Medoryan Regis domum,

quam Memnon fabricauit: Babylonie muros,

quos Semiramus construxit: Pyramides in-

*Ægypto. Sed quis illa vltierius præcipua pu-
tabit, cum in vna Vrbe tot stupenda con-*

*spexerit? Habuerunt honores, quia præ-
cesserunt tempore: & in rudi seculo, quid-
quid emersisset nouum, per ora hominum iure*

*ferebatur exinium. Nunc autem potest ef-
fe veridicum, si vniuersa Roma dicatur ef-
fe miraculum. hæc ille satis magnificus,*

vt vides, Romanarum rerum præco, ac

laudator.

7 At quod ad Vrbis decorem, orna-

tumque spectat, Vrbs vna vrbs fere

omnes longe superasse dignoscitur, vt

diserte Scriptores afferunt, & immensa

item opes, ac Romanorum ambitione haud

vnquam a quanda facile cuique suadent.

Quique enim in signiorum artificiis quo

tum Græcia, tum Asia possideret, Ro-

mam aut cuocati, aut sua sponte venie-

bant, quibus hic præmia proponerban-

tur, ijs maxime, quibus, vt Tacitus ait,

ingenium, & audacia erat, etiam, quæ natura

denegauisset, per artem tentare. Et qui-

dem præcatoris, quorum deinde opera

tot insignia monumenta substatere, Au-

gustus Vrbis decorem adeo excoluit, vt

palam aliquando, Suetonio teste, glo-

riatus fir, marmoream se relinquere Ro-

man, quam lateritiam accepisset. Alter

omnino ab eo Nero Augustus extitit,

qui insana nominis ambitione impulsus,

patriam incendit, ac Vrbem perdidit, vt

*nouam, melioremque subinde, quod me-
ditatus iam fuerat, repararet. Videbatur*

enim, inquit Tacitus, condenda Vrbis no-

ue, & cognomento suo appellande gloriam

quarere. Sed scelèstissimus ille omnium

hominum, suo è nomine Neronianam

potius Vrbem fecit inflammando, quam

exædificando.

8 Atqui, si liber, admirandum anti-

qua Vrbis decorem studiosus apud Plini-

um lector exquirat, quem talia in Vr-

bis laudem præserentem comperiet;

*Septem Or-
bis miraculi-
Roma ipsa
maus miracu-
lum.*

coffred. 774

*Confantius
Imp Roman
ingressus de-
cōrem eius
admītratur.*

*Ammian. 16
Confessio. 16*

potius pro tribunat, in palatum receptus

fauore multipli, letitia fruebatur optata.

Deinde intra septem montium culmina, per

acclyuitates, planiciemque posita Vrbis mem-

bra

bra collusinaria, & suburbana: quidquid erat primum, id eminere inter alia cuncta sperabat. Iouis Tarpej delubra quantum terrenis diuina praezellunt: lauaca in modum provinciarum extrusa: Amphitheatri mollem solidatam lapidis Tiburtini compage: Pantheon veluti regionem teretem, spacioſa celitudine fornicatam, elatosque vertice ſancti ſuggeſtus Consulum, & priorum principum imitamenta portantes, & Vrbis Templum, forūmque Pacis, & Pompej theatrum, & odeum, & stadium, aliaque inter haec deco- ra Vrbis aeternæ. Habis utique, amice Lector, peritum viæ ducem, qui cupientibus recolenda Romanarum antiquitatum monimenta digito demonſtret, vbi tria potissimum ſuppetunt, vt videre est, admiratione digna, templa vide- licet, Iouis Tarpej, Pantheon, Pa- cis. Sed haec pauca ex multis: nam in

Vrbe quidem, si Lipsio credimus, qua- dringenta, & vigintiquinque olim tem- pla adnumerabantur: nemo tamen am- bigat, quin ex his pleraque ſplendida, & magnifica, eti aliter ab alijs templis, conſtructa, vel inſtructa fuerint.

10. Quis interim vero Vrbis ipſius fora, ac eorumdem ſplendorem breui oratione perſtingat, Romanum videli- cet, Iulium, Augustum, Vlpium, de qui- bus Martialis:

Atque erit in triplici par mīhi nōmo foro, Certe Strabo vbi Martium Campum admirabundus laudasset, haec addit: Que omnia si quis viderit, dicat, censeatque reliquā Vrbem non nisi additamentum Campi cuius effe. At idem si in forum Vetus deinde progressus alia alijs herentia & conſequentia videat, basilicas, porticus, templa, tum Capitolium ipſum, & in eo templum, tum Palatinum & Liua ambulacra: is facile priorum obliuiscatur, & omnium, que vi- derat extra Vrbem. haec Strabo. Quan- ta autem magnificientia forum Traiani fuerit, si quis vult noſſe, ab Ammiano exploret, qui ſingularem eiusdem ſub omni caelo ſtructuram appellare non dubitauit, etiam, vt inquit, numinum afiſfione mirabilem. Pari quoque laudum praeconio idem forum a Caffiodoro ce- lebratur, cum ait: Traiani forum vel ſub affiditate videre miraculum eſt.

11. Et quidem cum primum in Vr- bem Imperator Constantius Magni Cō- ſtantini filius, quem iam ſupra citaui-

mus, adueniſſet, forum, de quo fermo eſt, nobilissimum praecepit illi admirationi extitifſe ab ipſo Ammiano didicimus.

Quippe, vt cetera ſileamus, ingentem ibi columnam Traianus erexerat, & inde Traianum forum omnium celeberri- um nuncupatum eſt: Verum, inquit Ammianus, cum ad Traiani forum veniſſet, ſingularem ſub omni caelo ſtructuram, vt op- namur, etiam numinum afiſfione mirabilem, b̄erebat attonitus per giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rufus mortalibus appetendos, &c. Haec ipſe, quibus nimirum verbis cochlidem, in medio ſoro columnam ſitam fuiffe significare videtur, quam, vt Baronius ait, ſeptennio elaboratam, perfectam que fuiffe ex antiquis numismatibus Consulum nomine praenotatis compro- batur.

12. Sed quorūm hic, dicet aliquis, de Vrbis Romæ theatris mentionem nullam facimus, quæ non Vrbi dumta- xat, ſed toti olim orbi conſpicua exti- re, in quibus ſpectatissima martyrum certamina, & in perferendis pro Christo cruciatibus constantia illuxit? Hic quippe immunes inſontium pœnæ, gentilium oculis pro ludis, ac ludicris ſpectaculis exhibebantur: hic iugiter aduersus Christianos funefæ illæ voces ſanguinem innoxium expoſentes, Tertulliano te- ſte, in coelum attollebantur: Si Tyberis ascendit, ſi Nilus non ascendit in arua, ſic alium ſtetit, ſi terra mouit, ſi famæ, ſilues, ſtatim Christianos ad leones. Hic ad martyria, ad necem, ad carnificinam producebatur.

Nonne Ignatius ille martyr Antiochenus in Romano Amphitheatre leonibus acferis ſenitissime diſcerpendus ſub Traia- no traditus eſt? Hic demum Religioni, ac ſacrifio Christianorum ritibus illudc- batur. Celebris enim in Mart. Rom. me- moria recurrit Genesij martyris, qui cum gentilis Christianorum ritu in thea- tro deſideret, mirabili Dei virtute ad fidem traduētus, nobile pro Christo martyrium consummauit, de quo iſt̄ hec: Rome S. Genesij mart. qui primus ſub gen- tilitate minus, cum in theatro, ſpectante Diocletiano Imperatore, mysterijs Christiano- rum illudceret, a Deo inspiratus, repente conuerſus ad fidem, baptizatus eſt: mox Im- perator ſuſſu ſuffib⁹ crudeliffime caſus, deinde in equuleo ſuſſensus, & vngularum

In eo Coluna- na mitre atq; elegantiſime ſtructa.

Ammian. Maus. l. 116.

Ea ſeptennio elaborata per ſecta q; ſuit.

Theatra Ro- mana olim erant marty- rum pro fide decertantū praecipua are- nae ac palitrae

Tertull. in apolo. 40.

In Amphitheatre Iugati a leonibus diſcerpuit.

Genesij ex diuino in Chi- ſtianum, & martyrem re- pentia metu morphoſis, Mart. Rom. die 25. Aug.

diutissima laceratione vexatus, lampadibus etiam inflammatus, cum in Christi fide persisteret, dicens: Non est Rex praeter Christum, pro quo si millies occidat, ipsum mihi de ore, ipsum mihi de corde auferre non poteritis; martyrij palmaris capitum obtruncatione promeruit. En, ut Romanæ Vrbis theatrum martyrum sanguine, ac fidei confessione illustrata sunt!

Populi in Circis aduersus Christianos acclamatio.

Hinc Diocletiani persecutio auspiciata.

Baron. t. 2. ap. 301. n. 18.

Baron. t. 2. ap. 301.

Genitilestheatralibus acclamacionibꝫ necem Christianorum petebant.

Metaphr. apud S. I. Febr. & apud Bar. t. 2. ap. 110. n. 2.

Sed quæfo, amice lector, Ignatium ex Antiochia a Traiano Imp. qui runc temporis in Oriente cum exercitu agebat, transmissum, Romam introeuntem, immo potius in theatrum cum bestiis concertandi gratia prodeunte in tueamur: Venit Romam, & sis titus ante prefectum Vrbis, ait Metaphrastes, is cum Theoplorum vidisset Ignatium, & litteras accepisset Imperatoris: dies autem aduenisset opportunus, quando erat dies festus, & celebris Romanorum, ducit eum in medium theatrum, sicut iubebat improbum edictum Imperatoris. Cum ergo vniuersa ciuitas sedet in theatro, cum ardenti spiritu, & oculis iam spectaculum amantibus; vt pote quod

iam fama vbiique annunciasset, Syria Episcopum cum feris esse pugnaturum. Sed hic Ignatium, amice lector, quoniam ad spectaculum euocamus, in theatri arena imperterritu animo consistenter, & iam iam cum bestijs congressurum, quæ pro Christianorum fide in omnium auribus alta voce insonuerit, audiamus: Conuersus ille ad populum (vt Metaphrastes ait) quodam generoso, ac inflexibili animo, vt qui glorietur, & sibi placet propter eam, quæ pro Christo suscipi cernebatur, ignominiam: Viri, inquit, Romani, & presentes huius certationis spectatores, non haec mibunt, vt luam panas alicuius maleficij (maleficos enim, quod sœpe diximus, gentiles dicebant esse Christianos, atque vt maleficos esse damnundos, aut sceleratæ alicuius actionis adiutores) sed vt Deum assèquar, cuius quidem teneor desiderio, & quem cupio infatibiliter: sum enim frumentum, & molar per dentes bestiarum, vt siam eius purus panis. Hæc dixit, & immisso leones eum statim lacerauerunt, & devorauerunt. En spectaculum Deo dignum.

Sed subsiste parumper hic Lector, & qui tanto viro certanti spectator aduersisti, rationem potissimum ex Chrysostomo addisces, ob quam Ignatius haud in angulo, sed in ipsiusmetu Vrbis Romæ amphitheatre indicauit sibi pro Christo certamen subierit. Ea enim extitit, vt eiusdem nimirum constantia, immo singularis in martyrio subeundo voluptas non Vrbi dumtaxat, sed Orbi vniuerso innotesceret, & spectantium animis inconcussam Christianæ fidei veritatem, quæ eiusmodi gaudet portentis, suggesteret; sed ipsum audiamus Chrysostomu pro Ignatio aduersus gentiles isthac in theatro perorantem: Vt autem illi, qui Roman incolebant, haec effera re ipsa cognoscerent, permisit Deus eum sanctum virum illic morte affici. Quod autem haec sit causa, ex genere ipsius mortis conabor ostendere: neque, vt extra muros in barathro, aut in carcere, aut in angulo aliquo occideretur, damnatus est, sed in medio theatro, vniuersa ciuitate seorsum confideente ac spectante, bestijs in ipsum innissis, & concitatis, martyrium pertulit: vt sub omnium oculis aduersus diabolum trophyum erigeret, cunctosque suorum certanum imitatores efficeret: cum non modo fortiter, sed etiam cum

Verba Ignatij ad Romanos sui martyrij spectatores.

Martyr adeo nobilis Romæ in publico Orbis theatro ad exemplum Numine annuente passus est.

Chrys. ser. de S. Ignat. apud. in psa.

cum letitia mortem oppeteret, ferasque cum omni voluptate spectaret, non quasi rapere tur è vita, sed tanquam ad vitam meliorem, ac prestantiorem vocaretur. Vnde hoc fit perspicuum? Ex verbis, que morituras loquebatur. Cum enim id genus supplicij sibi esse subeundum intellectisset: Ego, inquit, feras illas adiuuarem. Hæc Chrysostomus, dum deccertantem cum bestijs, immo de bestijs triumphantem iam in Romano Amphitheatro Ignatius toti terrarum orbi spectandum, omniumque gentium plausu, ac gratulatione post triumphi palmam excipiendum exhibuit.

16 Sed & beatorum martyrum cædibus aliarum quoque vrbium theatra, passim insignita fuisse quis nesciat? De Polycarpo enim Episcopo præ cæteris in Rom. Martyrologio legitur, quod Smyrna sub Marco Antonino, & Lucio Aurelio Commodo, sedente Proconsule, & universo populo in Amphitheatro aduersus eum personante, igne traditus est, & cum ab eo minime laderetur, gladio confossum, martyri coronam accepit.

17 Quod insuper martyres in Amphitheatris pro Christo iugulandi, illic antea circumduci solerent, Christiani nominis titulo, ob quod potissimum plementebantur, notati, ex epist. Eccles. Lugdunen. constat, quam Eusebius recitat his plane verbis: Cum vndique per Amphitheatrum circumduceretur Attalus martyr, tabula, in qua Latinis litteris hæc erat inscriptio, præcedente: Hie est Attalus Christianus, &c. Cuius rei, vt ait Baroniis, sunt alia in actis martyrum exempla. Præcedere autem consuevit eiusmodi titulus, vt Suetonius in Caio monstrat his verbis: Manibus abscissis, atque ante pectus è collo pendentibus, præcedente, titulo, qui causam pœnae indicaret, per cætus epulantium circumduceretur, &c.

18 Quis autem, vt ad prosana interim redcamus, antiquarum rerum notitia prædictus, inter Vrbis monumenta, Romanorum theatrorum gloria non probe meminerit? quis inter præcipua Amphitheatum illud non recolat, cuius strætura, ac operis magnificientia vix adhuc inter ruinas sine admiratione suspicitur? de quo isthac Marialis:

Hic ubi cōspicui venerabilis Amphitheatri
Erigitur moles, stagna Neroni erant,

A Tito autem Imperatore magnis illud impensis exædificatum est, vt Cassiodorus affirmat his verbis: Hoc Titi potentia principis diuitiarum profuso flumine, excoxitavit ædificium fieri. Non id autem ita intelligendum est, vt primus hic Amphitheatum construxerit: Cornelius enim Tacitus a Marlianio citatus ait, C. Cesarem Amphitheatri molem in campo Martio extruxisse: quam ab illo destinatam Augustus, vt auctor est Suetonius, Mauolem ædificatus, mox destruxit. Quin etiam, vt idem Suetonius in eiusdem Cesaris vita commemorat, Amphitheatum, priusquam a Tito, ab eodem Statilio vnum excitatum esse: alterum deinde a Tiberio inchoatum, sed non perfectum. Extant usque adhuc Statilius Tauri Amphitheatri reliquie, quod Statilius posuit Augusto ciues Romanos bortantes, ut pro viribus quisque conaretur Vrbem exornare. hæc Marlianus.

19 Quis præterea Marcelli Theatrum non suspicit? quod sub nomine nepotis ex soore Octavia Augustus excitauit: eius pars vetustate, igneque corrupta, inter Tarpeian rupem ac Tyberim adhuc cernitur. Capiebat autem loca LXXX. millia, vt Marlianus affirmat. Quis Theatrum Pompeij non recolat? & quidem quod ad celebre hoc theatrum attinet, Corn. Tacitus hæc inquit: Cn. quoque Pompeium accusatum à senioribus ferunt, quod mansuram theatri posuisset sedem: nam antea subitarijs gradibus scena in tempus structa, sed consultum parsimoniae, quod perpetua theatri sedes locata sit potius, quam immeenso sumptu per singulos annos consurgeret, ac stirueretur. In hunc sensum Aufonijs sunt hæc carmina.

Ædis olim scenam tabulatam dabit,
Subito excitatam, nulla mole faxea.
Murena sicut Gallius (nota loquor)
Postquam potentes, nec verentes sumptum
Nomen perenne crediderunt, scilicet
Constructa moles faxeo fundanine.
In omne tempus condaret ludis locum,
Cuneata crevit hæc theatri immanitas,
Pompeius hanc, & Balbus, & Cæsar dedit,
Octavianus concertantes sumptibus.

Porro Theatrum hoc Caligulam absoluiss, cum fortuito incendio consumptum se istud exstructum pollicitus esset Tiberius, scribit Suetonius. Nero autem in vnum diem hoc operuit auro, B b 2 quod

Ante Tium
C. Cesare, &
alii amphitheatra extre
xere,
Marlian. in
Vrbis Typogr.
l. 4. c. 1a

Theatrum
Marcelli.

Marl. l. 3. c. 14
Theatrum
Pompeij.

Subitaria ad
tempus thea
tra præstruc
bantur: dein
de perpeca
ac permansu
ra.

Caligula Thea
trum Pompeij
absolut.

Nero sura
operuit.

Roma Subterranea

quod Tyridati Regi Armeniæ ostenderet, ut Plinius est auctor. Capiebat autem, eodem Plinio teste, loca xl. milia. Ambo autem hæc theatra, quæ a nobis hæc tenus memorata sunt, præ ceteris inter antiqua monimenta caput in Urbe erexere, ac, quæ adhuc superflunt, vestigia intuentibus eorum deinde gloriam inculcant.

*Theatrica in
Urbe innume-
ris martyrum
triumphis ce-
lebriora redi-
cta.*

*Baron. in not.
ad Mar. Rom.
die 15. Sept.*

*Ferina populi
olim in spectac-
ulis crudeli-
tatis.*

*Tragedie à
Domitiano
aliquando
editæ, quæ
erant?*

20 Sed hic, amice Lector, theatrorum mentionem haud concito gradu pertranseamus, quippe quæ tot martyrum triumphis, tot martyriorum palmis apprime nobilitata sunt, ut frequens, Baronio teste, in martyrum actis horum locorum mentio recurrat, sed ipsum hic præstat audire Baronium: *Frequentissime* est, inquit, inuenire in actis SS. Martyrum, eosdem in Theatro, spectante populo, esse cruciatus. Inter alias editiones ad spectantium voluptatem comparatas exhiberi confuerunt exquisita miseriorum damnatorum carnicinæ, quas illi (non dicam homines adeo ab humanitate remotos, sed feras bestias) audeo spectare confuerunt. Et, ut omittam, quæ in eo genere Suetonius, & alij testata reliquerunt, locum unum Philonis in lib. in Flaccum hic recitare contentus ero, sic enim ait: *Ante flagellabantur in medio theatro, igne, ferroque torquebantur, spectaculis distributis in bunus modum. Mane usque ad horam tertiam, quartamque Iudei flagellabantur, rotis alligabantur, damnabantur, per medium orchestrae ducebantur ad supplicium: deinde post tam præclara exempla inducebantur saltatores, tibicines, aliaque ludicrasceniorum certanimum, &c.* Hæc Philo, qui de bisce spectaculis tunc Alexandriae à Flacco Prefecto exhibitis, pluribus agit. Est & Epigramma Martialis lib. i. de pana Laureoli, quo monstrat Domitianum in theatro tragicos casus acerbos in miseriorum corpora representasse. Sed hæc quidem omnia, contra antiqua iura Romanorum, quibus vetita erant damnatorum cruciamenta in theatris, cum ludi agerentur, exhiberi. Quanta autem totius Vrbis clade huiusmodi facinus semel præsumptum fuerit, ac vix tandem expiatum, consule quæ scribit Lilius lib. 2. decad. i. cum agit de seruo sub furca in medio Circi cæso. Hæc Baronius de funestis miseriorum cladibus, ac spectaculis in

*Antiqua Ro-
manæ, iura dæ-
nariorum sup-
plicia in spe-
ctaculis exhibi-
tari veterabat.*

*sed hec in
Christianis
præseruit,
cruciatis vio-
labantur affe-
duo.*

Theatre exhiberi consuetis: quæ quidem acerbissima poenarum genera Christianos præseruit expertos suisse, haud

illi ambigendum est: tam male enim apud gentiles ipsummet Christianitatis nomen olebat, ut huiusmodi nomine prenotatos certatum impeterent: gentiles quippe, Tertulliano teste, cunctas totius orbis, & Vrbis calamitates Christianis perperam impingebant: *Quos, inquit, existimant omnis publicæ clavis, omnis popularis incommodi causam.* Quapropter vbi Christianum quempiam deprehendissent, dijudicantes ex nomine causam, scelerum omnium reuin pronunciabant: *Christianum hominem*, inquit Tertullianus, *omnium scelerum reum, Deorum, morum, legum, naturæ totius inimicum existimat.* Sola enim nominis confessio expressa cunctorum criminum nota apud gentiles, ut Iustinus martyr testis est, habebatur: *Nomen Christianum*, inquit ille, sufficiebat, ut reos constitueret. Haud ullus vero discussioni criminum locus erat, vbi Christiani nominis confessio præuenisset: *Solum id expectatur*, Tertullianus inquit, *quod odio necessarium est, confessio nominis, non examinatus criminis; sufficiebat enim, ut quis se confiteretur Christianum ad hoc ut acerbissimo supplicio afficeretur.* Quam immensam igitur Christianorum cladem in ipsis Vrbis Romæ theatris, vbi gentilium crudelitas redundabat, contigisse putandum est.

21 Porro quod in theatris, vbi spectacula populo exhibebantur, Christiani frequenter ad bestias damnarentur, ipsa Beatorum Mart. acta legentibus sìdem faciunt, & præcipue Ignatij Antiocheni mart. qui, ipso spectante Traiano, Roma leonibus obiectus, ad martyrii palmarum euolauit, ut in Martyrologio Romano nobile eiusdem martyrium his plane verbis recolitur: *Rome sancti Ignatij Episcopi, & martyris, qui tertius post beatum Petrum Apostolum Antiochenum rexit Ecclesiam; atque in persecutione Traiani damnatus ad bestias, Romanum vindictus mittitur, ubi, presente Traiano, circumfidente Senatu inumanissimis panarum supplicijs primo affectus, leonibus debinc obicitur, quorū dentibus præfocatus, hostia Christi efficitur.* Cur autem Christiani sapissime huiusmodi supplicio addicerentur, si causam quis nosse cupit, Baronium consulat, qui isthæ in suis ad Martyrolog. notis edidisset: *Quod Christianos frequentiter reperias dominatos ad bestias,* id

*Tertull. in
Apol. t. 2.*

*Quam male
nomen Chris-
tianum apud
ethnici ole-
ret?*

*Solo nomine
Christiani
omnium cri-
minis rei ha-
beantur, &
nabanturque.*

*In Theatris
Christiani
crebro ad be-
stias dam-
bantur.*

*Mart. Rom.
die 1. Febr.*

*Cur Chris-
tiani ad bestias
pocillimum
damnaretur?*

*Baron. in not.
die 1. Febr.
id*

*Cyprianus
ebro clamor
populi peti
us ad bellum*

id ea de causa contigisse putamus, quod eiusmodi supplicium vultibus in primis personis à legibus irrogabatur, ut l. 3. ff. ad leg. Corn. de Sicar. Cumque Christiani apud gentiles talis essent estimationis (ut babes pluribus apud Tertullianum in *Apolog.*) idcirco frequens erat illa aduersus eos vulgi conlammatio: Christiani ad leonem. Id ipse in *Apol.* vel sic: Christiani ad bestias. Ita idem in exhortat ad Caſtitat. Nec quis potest aduersus vulgares personas tantummodo sic à gentilibus conlammatum, sed & aduersus Episcopos. Vnde & Cyprianus in epist. 35. ad Cornelium Papam hec de se ipso: Toties ad leonem petitus in Circo. Et paulo postidem: Clamore popularium ad leonem denuo postulatus in Circo, &c. Eadem de eodem Cypriano Pontius Diac. in vita ipsius: ut scias ea verba Cypriani in dicta epist. non ad Cornelium, vel alium esse referenda, sed ad ipsum, ab eo de se ipso dicta: sunt de his alia immixtare exempla. Hæc de funestis Christianorum cædibus, populo in theatris ad spectaculum exhibitis luculenter Baronius expressit.

*causus per
si tormenta
quam in
illis ad ob
damna
Christiani
in maleb
non in nos
e 16. Febr.*

22 Verum hic interim haud silentio prætreundum nobis visum est, quod eti Christiani ad carnificinam in theatris frequenter damnarentur, tamen ad ludum in eisdem Theatris, & quidem non gentilium commiseratione, sed ipsorummet Christianorum erubescencia, damnati nullatenus leguntur: quippe malebant duriori seruitio, ac labori in effodiendis metallis addici, quam impuris scenicorum ludorum turpitudinibus destinatos pollui; de qua re ista hæc ad rem Baronius: Illa tantum pena immunes Christiani fuisse videntur, quæ dicebatur ad ludum, de qua Vlpianus, laut. damnum §. qui ad ludum, ff. de panis: & Paulus l. 5. sent. tit. 7. & l. 2. de abol. Cod. Theodos. Id enim accidisse arbitror, non humanitate gentilium, sed potius verecundia Christianorum, ut qui mallent duriora quæque supplicia perpeti, quam inter gladiatores, ferarum venatores, comædos, & tragædos, pyrrhichavios, & saltatores in theatro connumerari, nec ea agere, que vel spectare tantum Christianis erant interdicta, ut Cyprianus de spectac. Cum aliqui sicut fœminas ad lenones, ita viros ad ludum esse damnatos appearat ex Clemente Conf. lib. 5. c. 1. ubi haec verba: Si quis Christianus propter nomen Christi, & charitatem erga Deum, ac fidem,

ab impijs ad ludos, aut ad bestias, aut ad metallum fuerit damnatus, &c. Vetus postmodum Valentinianus Imp. ullum Christianorum ob quodvis facinorum delictum ad ludum damnari, l. 8. de pan. Cod. Theod. Et hæc ex Baronio, vel obiter in studiosi lectoris gratiam hic, vbi de Theatris, ac theatricalibus spectaculis mentio incidit, enarrasse sufficiat: sed iam ad nostra, unde digressa est, oratio reuertatur. Ut hic autem de Circis, & de Circo præser-tim Maximo, de Circo Agonali, de Obeliscis ibidem olim existentibus, de Thermis, ac palatiis taceamus, quæ si quæ nosse cupit, Romanarum antiquitatum scriptores consulat.

23 Haud tamen silentio oboluendum, vel obiter hic est, quod Circi, & ipsa Vrbis Theatra, quorum mentio recurrit, Christianarum quoque virginum præsentia frequenter illustrari meruerunt: ibi enim cum primum a gentilibus profiuentum earundem pudorcm verbis illis acclamatum eset: Christiani ad leones, virgines ad lenones, sub corundem forniciis ad pudoris contumeliam publica inter seorsa prostituebantur; quod & ipse Tertullianus in suo Apologetico gentilibus his verbis obicit: Proxime ad leonem damnari Christianam, potius quam ad leonem, confessi estis labem pudicitiae apud nos acriorem omni pena, & omni morte reputari. Sed & D. Ambrosius pro Antiochena virgine ad pudoris illibati dedecus huic pœnæ addicta eleganter in lib. de Virginibus hunc in modum peroravit: Producitur puella duplex professura certamen, & castitatis, & religiosis: sed ubi viderunt constantiam professionis, metu pudoris paratam ad crucifixum, erubescientem ad aspectus, excoxitare cuperunt, quemadmodum specie castitatis, religionem tollerent; vt cum id absulissent, quod erat amplius, id exirent, quod reliquerant. Aut sacrificare virginem, aut lupanari prostiituti iubent. Quomodo Deos suos colunt, qui sic vindicant: aut quomodo vivunt, qui ita iudicant? Sed Deo Christi columbas custodiente, ac earundem pudicitiam è Cælo vindicante, illibatae prorsus cædem è cœno emeruerunt. Ipsimet quippe leones, Angeli ipsi ad tuendum sponsorum Christi pudorem praefto fuerunt, ut pluribus quidem exemplis ex Baronio comprobatur,

*Valentinianus
Imp. Christianus
num cuiusvis
cerimonie reū
ad ludum dā
nari veruit.*

*Marijan de...
Romæ typogr.
l. 3. 6. 17.*

*In Circis, ac
Theatris Ro
manis Virgi
narum Christia
num pudore
rem proficiui
gentiles iubet*

Tertullian.

*Amb. 4. de
virg.*

*Sed illæ, ut
plurimum die
unius inten
ex præfer
uantur.*

Cer-

*Baron. 10.3.
an. 309.
S. Agnes in
circu Agona-
li prostituta.*

*Ambro. lib. 2.
de virg.*

*Duplex spe-
ctaculorum
ac certaminis
in Theatris
genus.*

*Bar. in notis
die 21 Jan.*

*Cyprianus
spectac.*

*Sens. lib. 2.
controver.*

*Miserima
virginum à
lenonibus pro-
stuteturum
conditio?*

Certe ex sacris martyrum actis B. Agnetem ob Christianæ fidei testimonium, & in ipsius Christi contumeliam in Agonalii Vrbis Circo inter cætera turpissima scorta prostitutam suisse constat. Sed virgo, vt Ambrosius ait, *prostituti potest, adulterari non potest*. Virgo ab impuritatibus cœno, ex ipso turpitudinis loco, Angelo protegente, purior exiit, quam intrauit; vt enim canit Ecclesia: *Ingressa Agnes turpitudinis locum, Angelum Domini præparatum inuenit.*

24 Duplex igitur in Theatris spectaculorum genus, ac certamen exhibebatur, martyrum videlicet, & virginum, dum hi leonibus, lenonibus illa passim exponerentur. Et locus quidem beatæ Agnetis præsentia illustratus in ipso Agonalii Circo ad hanc vñque diem summa fidelium veneratione colitur, vt Baronius in suis ad Martyrol. notis luculentis his plane verbis edidicit: *Extat non tantum eius insignis Basilica via Nomentana, sed & ille locus, ubi est producta, ut eius virginitas violaretur, sacerdos sanctus habetur, fornices ipsi nimirum Circi Agonalis.*

Et paulo infra de gentilium sacras virgines sub theatrorum fornicibus, ubi concursum habebantur, prostitutuentum more hæc subdit: *Sat constat, inquit, auctoritate S. Hieronymi in Iсаiam cap. 2. (vt prætermittam gentilium poëtarum testimonia) in fornicibus spectaculorum manere confueisse publica scorta, & alias publicæ libidinis illecebras, donec sub Constantino Imp. Christi Euangelio coruscante, & infidelitas vniuersarum gentium, & turpitudine delecta est.* hæc Hieronymus. Loquens de his turpissimis locis Cyprianus, lib. despectac. hec ait: *Si rursus porrigit, quo ad illud spectaculum itinere perueniterit, confitebitur per lupanarium, per prostitutum nuda corpora, per publicam libidinem, per dedecus publicum, per vulgarem lasciviam, per communem omnium contumeliam.* Hæc Cyprianus, & alia plura de fornicibus Theatrorum. Et in eam sententiam Vibius apud Senecam in controvers. 2. lib. 2. Redoles, inquit, adhuc fuliginem forniciis. Ex eadem controversia, quam infelix, & miseranda est conditionis virginis à lenone prostitute, pluribus demonstratur. Misera includebatur cellula, in cuius fronte titulus superpositus nomen virginis prostitute, & pretium consti-

tutum indicabat: moxque fiebat concursus libidinosorum ad meretricem nouam. Hæc omnia babes apud Senecam in citato nuper loco lib. 2. contr. 2. Ex his omnibus disce virtutem Christi, qui in tali discrimine positas virgines nouit sepiissime liberare: testantur hæc ipsa acta Martyrum, adspicunturque S. Basilius, dum ait: *Dum ferueret persecutio in manus, electæ virgines propter Sponsifalem ad illudendum impensis bonis traditæ, corporibus iniulatae durarunt, eo scilicet, cuius gratia id perferebant, impiorum conatus in earum carne irritos argente, & integra earum corpora non sine prodigio, & virtute custodiente, &c.* hæc Basilius lib. de vera virginitate. Quæ ex Baronio in studiis lectoris gratiam, veluti perenne Christi virginum monumentum ipsis profanis theatrorum fornicibus insculpere voluimus. Sed ad cætera, quæ admirationem ingerunt, perscrutanda progrediamur.

25 Fuere præterea admiratione dignissima, Viae videlicet, Aqueductus, Cloacæ, de quibus Dionysius, qui sub Augusto Romæ suit, & viginti circiter annos ibidem vixit, isthæc narrat: *Ego sane, inquit, in tribus magnificentissimis operibus Rome, & quibus maxime apparent illius Imperij opes, pono aqueductus, viarum munitiones, cloacarum strüturas; neque id solum ad vilitatem eiusmodi operum respiciens, sed etiam ad impendij sumptuumque modum.* Viarum celeberrimæ sunt Appia, Flaminia, Aurelia, Latina, Ostiæ, Prænestina, ac Labicana, & cæteræ, quarum passim in sanctorum actis mentione reperitur, & de quibus sermo a nobis frequenter habebitur. De his autem Strabo illud scribit: *Strauerunt & vias excisis montibus, vallibus repletis, ut currus vehere possint, & suscipere nanium opera.* hæc Strabo de Romanorum vijs, ad quarum deinde ornatum monumenta & sepulchra ad latus vtrumque passim prætexebantur, vt in nostro hoc Opere letori patebit.

26 Vrum quantum Vrbi splendorem cloacæ ipsæ conferrent, quæ aliqui, cum sordibus scanteant, foetorem redolent, & ciuitates aspectu deturpant, ex Cassiodoro deprehendi potest, qui hæc habet: *Splendide Romanæ ciuitatis cloacæ tantum videntibus conferunt stupore, vt aliarum ciuitatum possint miracula supe-*

*Mirifica Christi
sit eas illibatas
etas eruantur
virtus.*

*Tres operum
strüturas in
Vrbe admis-
sione die
goz.*

Dion. l. 3.

*Vix Vrbi ce-
lebriores.*

*Cloacæ Vrbi
int' admis-
sione acced-
re recentientur.*

*Cassiod. na-
tural. l. 3. ep. 32.*

Lib. II. Cap. I.

199

*Mart.
6. Aug.
gratia
focas
at in Ty
satiati
us in
am ma
im pro
m.
aductus
rbe ame
Roma car
de
de Rom. c.*

superare. *Videas illic fluios quasi mortibus co-
cavis cl. usos per ingentia flagna decurrere: vi-
deas strucis navibus per aquas rapidas, non
minima solitudine nauigari, nec prcipito
torrenti marina possint naufragia sustinere. Et
infra: Hinc o Roma singularis, quanta in te-
st, potest colligi magnitudo, qua enim ur-
bium audeat tuis culminibus contendere,* quando nec ima tua possunt similitudinem reperire. hæc ille, quæ merito quidem hoc loco meminisse libuit, cum frequens in sancctorum martyrum actis cloacarum mentio cœurrat, vt videre est in Mart. Rom. die 26. Aug. vbi Baronius in suis isthæ notis: *Quales fuerint Rome cloa-
cæ, consule in primis, quo admiratione digna
scribit Plinius lib. 36. cap. 15. consule &
Cassiod. qui de his mira scribit ad Argolicum
Vrbis Praefectum, dum ait: Videas illic, &c.* Et statim subiungit Baronius: *Reliquit exemplum de nauigatione cloacarum M. Agrippa, qui cum eas expurgasset, per easdem subiectus est in Tiberim, vt auctor est Dio Cassius lib. 49. prope finem. Hæc de Vibis cloacis, sepulchris SS. Martyrum, quorum sape corpora in eas proiecta reperiuntur; vt etiam factum constat de corpore S. Sebastiani clarissimi martyris, quod ut eius aëla testantur, in cloacam Maximam proiectum fuit.* *Hue vñque de cloacarum splendore Baronius, quæ eum Vrbi & Orbi præ sui magnitudine, ac vastitate ab antiquis temporibus, vel lutum excipiendo, admirationi cœlent, sancctorum deinde martyrum corporibus passim illustratae, tanquam auro, pretiosisque lapillis locupletatae, venerationi insuper esse cœ-
perunt.*

*27 Quis insuper præter subterra-
neos cloacarum riuos, quibus Vrbs irri-
gabatur, innumeræ recensere valeat
aquarum venas, quæ longo in Vrbem tractu, per seos montibus, & vallibus complanatis, deductæ eandem irriguam reddidere. Et quidem diu Roma suo contenta Tyberi fine Aquæductibus perficit, quo usque Appius Claudius Censor, qui vias sternere instituit, aquarum quoque thesauris Vrbem locupletauit: Populus quippe, vt inquit Lipsius, ingens numero aquis egebat, non solum ad potum, sed ad balnea, ad fullonicas, ad Naumachias & Circos. Porro quam vbe-
res ac perennes aquarum venæ inductæ in Vrbem sint, Strabo memorat: Flumina,*

inquit, per Vrbem, & cloacas videri fluere, atque rnamquamque domum propemodum habere fistulas, & canales, quibus aquam inducat. Idem a Plinio probatur his verbis: *Si quis diligentius assimauerit aquarum abundantiam in publico & balneis, piscinis, domibus, euripis, portis suburbanis, villis, spatio que aduentum extricatos arcus, montes per seos, convalles aquatas, fabebitur nul magis mirandum fuisse toto orbe terrarum.* Admirandi opere portentum hoc merito quidem Cassiodorus aliquando vehementer obstupuit in aquarum ductibus: *Cum in his, inquit, & fabrica sit mirabilis, & aquarum salubritas singularis. Quot enim illuc flumina, quasi constructis montibus perducuntur?* naturales credas alios, soliditates faxorum: quando tantus impetus fluminum tot seculis potuit suslineri. Huic Frontinus egregie consonat in hac re omni fide dignissimus, dum magnitudinis Romani Imperij id præcipuum esse indicium afferit.

28 Porro qui altitudinem, latitudinemque eoramdem Aquæductum suppicere, & contemplari cupit, Procopiū mira de his referente mœdeat. Si autem queras quam longo interruollo hi aquæductus protenderentur, aliquos a quadragesimo milliari perductos fuisse competes, per valles, permontes, per tot inæqualia supra ac infra terram, quod eleganter Rutilius suis carminibus describere conatus est.

*Quid loquar aero pendentes fornice riuos,
Que vix imbriseras tolleret Iris aquas?
Hos potius dicas creuisse in sidera montes,
Tale gigantum Græcia laudat opus.*

Certe si quis Claudiani Aquæductus sor-
nices suspiciat, prosector, vtile olim, ex-
clamabit, haud maius quidquam ex cogitari posse humano ingenio. *Ad qua opera patranda nunc totus orbis infirmus futurus videatur.* Loquitur enim illæ de Claudij Aquæductu, vt etiam Plinius, dum ait: *Vicit antecedentes aquarum ductus nouissimum impedimentum operis inchoati a Caio, & peracta a Claudio.*

*29 Quam vero ingens pecunia im-
penſa in eorumdem constructione fuerit, si Plinio fides adhibenda est, suerunt septem nostri milliones, & semis. Quot autem numero fuerint hi aquæductus, qui Vrbem irrigabant, ex Prokopio XIV, suis accepimus, sed Publius Victor au-*

*Admiran-
ta in Vrbē aque-
ductum de-
tinato.*

*Mira eorum-
dem altitudi-
nem ac lau-
dationem.*

*Aquæductus
Claudij.*

Albert. Grand

*Quam immor-
tes in ipsorum
construendis
sumptus facti*

*Quot in Vrbe
aqüeductus
fuerint?*

&to

āo numero ad XX. recenset. Plinius quādam insuper de lacubus adiunxit, quos septingentos numero ab Agrippa factos, sed mille trecentos quanquaginta duos in vniuersum extitisse, satis compertum est. Porro quam multa circa has aquas impendis siebant, quarum Cura-
tores ab Augusto primum institutos cum Aqarū Cu-
ratores.

Cærces etiā
Rome admī-
randi.

Cærer Tullia
nusq; euque
capacitas.

Tus. sat. 5.

Euſdem de-
ſcriptio.

Lia. 4. de Ling.
lur.

Cærer Ma-
mertinus.

Bav. in not. ad
marte. die 14.
Marte.

30 Sed ab aquæductibus, accloacis ad Vrbis carcres, qui suam habent inter cetera Vrbis miracula admiracionem, interim digrediamur. Quotus enim quisque merito antiquum carcercem Tullianum non suspiciat, qui tantæ quondam Vibi criminosis ac perditis hominibus coercendis vnu dumtaxat sufficiebat, vt Iuuenialis affirmat.

*Felices proaurorum atavos, felicia dicas
Secula, quæ quondam sub regibus atq; tribunis
Viderunt uno contentam carcere Romam.*

Cuius autem forma hic carcere esset, a Sallustio manifeste describitur: *Est locus, inquit, in carcere, quod Tullianum appellatur, ubi paulatim descendens ad levam circiter duodecim pedes humi depresso: eum munium vndique parietes, atque insuper camera lapideis fornicibus iuncta, & inculta tenebris, odore feda, atque terribilius eius facies.* Hæc Sallustius de loco Tulliani carcenis. De eodem & Varro his verbis: *Carcer à coercendo, quod exire prohibentur.* In hoc pars, que sub terra Tullianum appellatur, ideo quod ea addidit a Tullia Rege.

31 Porro & Mamertinus quoque carcere recoledens videtur, qui a Tulliano, quem haecenus memorauimus, valde distare videtur, si Baronio in notis ad Martyr. Rom. adhæreamus: qui item rationem assignat, vnde hic carcere denominationem sortitus sit. Appellatur autem frequenter in sacris martyrum actis hic carcere Custodia Mamer-
tini. Sic, inquit Baronius, *appellatus reperitur carcere ille, qui nobilitatus vinculis*

SS. Apostolorum Petri, & Pauli, aliorumque sanctorum martyrum, ad radices Capitoli, supra locum, quem hodie forum dicunt, positus, subterraneos habens descensus: à Christianis statutis diebus religionis ergo iniuitur, atque in honore habetur. hæc Baronius, quibus addit: *Ex his videmus. Regum, ac Imperatorum temporibus Rome auctum carcerem, ac nouiter extructum esse (scilicet Mamertinum) contra vero Christianis imperantibus: nam Constantino, ac successoribus Augustis usque ad Phocam summa laudi datum, quod cum plurima erexerint aedificia, carcerem tamen, vt olim erat, humilem reliquerint, ac debilem, vt auctor est Glycas Annal. lib. 4. Carcer itaque Mamertinus sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, aliorumque sanctorum Martyrum vinculis consecratus, ex quo desere superstitione gentilitatis Imperatores, desit etiam esse criminorum ergastulum, ac mutatus est in Ecclesiam. Nam ex quo Christiani homines sumpererunt habendas Imperij, non amplius quempiam inuenies detrusum in carcere Mamertinum, sed atrocium criminum rei in Tiberinam insulam conieebantur. Hæc de antiquis Romanorum carceribus Vrbis gloriam notis haud obscuris protestantibus ex Baronio in medium proscrre voluimus.*

32 Huius vero Mamertini Carceris ipso Capitolino colle longe præstantioris præconia, quippe qui B. Petri illustratus præsentia, toto passim orbe coruscat, Martha Marchina, quam supra laudauimus, egregijs carminibus acute perstrinxit, quæ eidem nunc carcere perpetui instar monumenti calamo insculpimus:

*Tarpeis ubi tecla latent excisa cavernis,
Et nigro squalent carcere antra situ.
Huc orbis rapitur Princeps, quem ferrea
neclunt
Vincit, sed his orbē vincere Peire potes.
Spernitæ viatores Capitolia: clarior iste
Sub Capitolinarupe triumphus erit.*

Nec contenta pia fœmina pijs Carcerem carminibus deuotionis ergo salutasse, eundem etsi perobscurum, & squalidum, insigni tamen portento clarum, ac nobilem descripsit, cum per beatos Apostolos Petrum & Paulum ibi in Mamertini Custodia detentos aqua diuinitus ad Processum, & Martinianum cum alijs quaterdenis militibus sacro abluedos

Cærer Ma-
mertinus vin-
culis Petri &
Pauli Apo-
ſtolorum
consecratus
in Ecclesiam
translatus.

Eiusdem Ca-
ceris præco-
nia à Marcha
Marchina de-
cantatur.

Mariha Ma-
china.

Aqua in e
per Apostol
diuinatus &
turrij hodi
vñscit.

Lib. II. Cap. I.

201

*dos baptismate è rupe dimanauit. Hæc
igitur cecinit:*

*Clauditur in tenebris hominum Piscator,
& inde*

*Bina quaterdenos retia missa trahunt.
Vnde deest, Petri virga Tarpeia rupes*

Percussa, è perris larga fluenta dedit.

*Clauigerum Cali, armigeri de carcere mit-
tunt,*

Hic illis clausas pandit ad astra fores.

Sed iam a carceribus, qui sanctorum martyrum meritis, ac triumphis illustres redditi Subterraneæ Romæ faciem magis exornant, quam theatra, & superba, olim palatia, nec non tot passim confusa substructionum monumenta patentem Romam illustrarunt; a carceribus, inquam, ad locum, vnde digressi sumus, reuertamur.

33 Cætera autem, quæ ad Romanæ antiquitatis decorum spectare videntur, ne lectoris patientia abutamur, consulo omittimus, hæc interim pauca in studiosorum gratiam prælibasse eu-
pientibus satis rati, vt dum varijs disper-
fas locis antiquiratis eiusdem reliquias petscrutando lustrabimus, ex ipsiusmet, quæ supersunt, ruinis antiquam Vrbis faciem meminisse quis possit, & cum tot rerum mirabilium, ac memorandarum monimenta penitus desijisse conspicit, haud mirari definat Vrbis Romanæ glo-
riam, quæ, vbi Apostolica beatissimi Petri sedes Dei consilio constituta est, totius orbis iuremerito sibi principatum vindicat, quin imo ipsis gentium ruinis adau-
cta, longe maiora obtinuisse promeruit, dum colla Chistici iugo subdidit, quam cum omnium gentium domina, omnium gentium seruiret erroribus. Quod sane nostræ potissimum Vrbi præcipui inter cæteros Apostoli Petrus & Paulus con-
tulere, qui & facro eandem cruento purpuream reddiderunt, & innumerabilium martyrum, qui hic viriliter ad san-
guinem vique decertarunt, in prælio du-
cs exitre. Sed denum, si libet, ijsdem verbis Apostolicam compellemus Vrbem, quibus cam Leo sanctissimus ob-
testatur: *Isti sunt, inquit, patres tui, verique pastores, qui te regnis celestibus in-
seruandam, multo melius, multoque felicius conderunt, quam illi, quorum studio prima mænium tuorum fundamenta locata sunt:
ex quibus qui tibi nomen dedit, fraterua te-*

*cæde fecerunt. Ipsi sunt, qui te ad hanc glo-
riam prouexerunt, vt gens sancta, populus electus, Ciuitas sacerdotalis, & regia, per sa-
cram beati Petri sedem caput Orbis effecta,
latius præsidere religione diuina, quam domi-
natione terrena: quamuis enim multis annis
victorijs, ius Imperij tui terra marique pro-
tuleris, minus tamen est, quod tibi bellicus
labor subdidit, quam quod pax Christiana
subiecit.*

34 - Romanæ igitur Vrbi Apostoli, dum Christi Euangeli & signis coru-
scant, dum minis cedere nesciunt, dum gladio ac neci viriliter succumbunt, ipso triumphali sanguine purpurati glo-
riam immortalem peperere, ob quorum diuinos plane triumphos, procul abie-
ctis, quæ gentilitæ superstitutionis erant, trophæis, totius terrarum orbis princ-
ipatum, venerationemque sottita, iugi
populorum omnium admitatione suspi-
citur, vt dilertis fatetur verbis Chryso-
stomus: *Admiror, inquit, Vrbem Ro-
manam, non propter copiam auri, neque pro-
pter rem aliam, sed propter columnas illas
Ecclesiæ, quibus veluti coronis duabus orna-
tur Vrbs illa, quibus veluti duobus oculis
toto Orbe resplendet.* Verum quo reli-
gionis cultu præcipua Cœmeteriorum
Vrbis, & Ecclesiarum loca, in quibus
pretiosa martyrum pignora condita ser-
uantur, populis è toto terrarum orbe
huc aduenientibus frequentarentur, ex-
presse Hieronymus meminit: *Nec v-
quam, inquit, alibi terrarum tanto studio,
& frequentia ad Ecclesias, & ad martyrum
sepulchra, vt in una Roma concurritur.*

Certe Prudentius olim populos, idolo-
latriæ depositis iam superstitutionibus, &
cultum inaniuum deorum abiurato, ca-
teruatim ad Vaticanum Petri tumulum
confluere, & pari honore Salvatoris Ba-
silicam in Laterano colere ac frequen-
tare confueuisse affirmat, dum istud in
suis carminibus ad rem nostram cecinit:

*Poſthinc ad populum conuerte oculos,
qua pars est*

Quæ Iouis infelix sanie non defpicit aræ?

Omnis qui celsa scandit cenacula vulgus,

Quisquerit filicem varijs discursibus airi?

Et quem panis alit gradibus differens ab

altis,

*Aut Vaticanum tumulum sub monte fre-
quentat,*

(Jes:

Quo ciuis ille latet genitoris amabilis ob-

Cæti-

Roma binis
Apostolorum
Principibus
admiranda
ac immortalis
effecta.

Chrys. hom.
3.1. in ep. ad
Hebr.

Hist. pref. in
lib. 3. ad Gal.

Prudentius
cenaculum

*Cœtibus aut. magnis Lateranas currit ad
aedes*

*Vnde sacrū referat regali chrismate signū,
Et de his hacenus, interim vero ad sa-
cra perscrutanda Subterranea Romæ
Cœmeteria, cuius, vt Psalmista ait, om-
nis gloria filie regis ab intus est, et si lento,
deuoto tamen pede accedamus.*

Psal 44.

CAP. II.

De martyrum extra Vrbem
Cœmeterijs, quæ præ-
cipuis notantur ac
innotescunt
vijs.

*Vib⁹ vrbium
Roma & inte-
gra in ea ci-
uitates collo-
cate.*

Athen. I. t.

*Integre icon
sab Roma ci-
uitates con-
centur.*

*Ipsamet Ro-
ma plures in
fuis viscerib⁹
abditas ciu-
tates se habe-
re obstrupuit.*

ACTENVS antiquam
Vrbis faciem consul-
to quidem lectori ob-
oeulos proposuimus,
vt amplissimum Sub-
terranea Romæ am-
bitum, cuius imaginem iam descrip-
sumus, hand miretur, cum quis hæc no-
stra peruoluerit, verum illam Athenæi,
quem supra citauimus, de Vrbe Romana
differenter sententiam probe teneat:
*Romanum nimirum idcirco Vrbem vrbium
dictam fuisse, quia videre est, inquit ille,*
integras in ea ciuitates collocatas. Ita pla-
ne de Subterranea Roma nobis pro-
nuntiandum est, integras videlicet ciui-
tates, ac immensa propemodum spatia
sub inferiori Vrbis vnius ambitu conti-
neri: quot enim ibi Cœmeteria adnu-
merantur, tot idem sceribes iure merito
reecnsere quis valeat. Ut enim ijsdem
interim verbis vtamur, quibus Romæ
laudes scriptorum alter perstrinxit:
*Omnia loca citra Vrbem habitata, sine mo-
nibus fuere, in que si quis intuens magni-
tudinem Vrbis Romanae exquirere velit,
frustra herebit, ubi definat Vrbs, ubi inci-
piat.* Porro hæc ipsa de immanni Cœ-
mectorum latentium sinu, & circuitu
subintelligi, ac explicari comode
queunt, qui tam longe, latque pro-
tenditur, vt ipsamet Vrbs (Baronio te-
ste) obstupuerit, cum in suis aliquando
suburbijs abditas se nouit habere ej-

uitates. Ut enim ex perantiquis Ec-
clesiasticis Vrbis eiusdem tabulis con-
stat, in Romana potissimum Vrbe, Cœ-
meteria eiusmodi varijs distincta, &
prænotata nominibus, sexaginta quon-
dam adnumerabantur, quæ tum a Ro-
manis Pontificibus, tum ab alijs religio-
sissimis sexus vtriusque hominibus pro-
varia temporum ratione construata,
primævæ adhuc nominis deriuatio-
nem retinēt, vt Baronius, Panini-
us, aliquique peritissimi rerum Ecclesias-
ticarum Scriptores eadem recensem-
tes affirmant. Sunt autem Cœmeteria
hæc amplissima, multis ac varijs vijs,
semitis, viculis, meatibus, cubiculis, an-
giportibus, ac foris distincta, in quibus
olim Christiani, excuatis hinc inde, vt
dictum est, loculis in ipsis cryptarum,
latribus fornices sustinentibus, non
modo beatorum martyrum, suorumque
corpora religiose humare, sed & cum
acrius persecutorum rabies rerudescen-
ter, latebras quærere, sacrosque in eis-
dem, vt præmissus, conuentus agere
conueuerant.

2 Et quidem, vt Iudæi quondam sub
Hadriano Imp. eum iterum Hierosolymā
inhabitare cœpissent, & cerebro intcrim
tumultuant, dum armorum vi a mili-
tibus Romani exercitus impererentur,
sibi subterfugia disponerent, vt Dio re-
serit, subterraneas eauernas construere,
in quas tuto recepti, cum instaret ne-
cessitas, colligerentur, & cum Romanorū
ruin armis resistere non valerent, fuga-
sibi ac latebris confulerent, id pariter
Christiani præstitere, vt insravidebimus.
Sed isthæc ex Dione audiamus: *Post-*
quam vero longius Hadrianus absuit, pa-
lamin arma vertutur, quamquam aperta-
acie cum Romanis congregati, & sunt:
auxilia autem sumebant, muro & cauernis
*subterraneis, specus fodientes, atque cunicu-
lis omnia minentes, vt quoties violaren-
tur, liberos haberent ad fugam exitus, inui-*
cem quoque subter terram clivulum com-
meare: specus & subterraneas vias, super-
ne quibusdam in locis biantes ad ventos &
lucem excipiendam, perforauerunt. His ver-
bis Dio iubiterraneam, vt vides, Hiero-
solymam eleganter describit, & quodam-
modo legentium ob oculos ponit. At
ijsdem plane verbis Subterranea Romæ
faciem calamo delineatam, & latum,

*Sexaginta
Cœmeteria
in Vrbe quon-
dam extitere.*

*Baron. t. 2. an.
226.
Pan. de Cœm.
6. 12.
Anast. in Fab.
Papp. R. 1.
Eaque ampla
ac multiplicata
bus distincta
vix.*

*Hebrei caue-
nas subterra-
neas sibi fab-
terfugia Hiero-
solymæ ex-
truxerit.*

Dion. Had.

ac latentem sacerorum Cœmteriorum ambitum apte circumscriptum fuisse. Baronius his quidem verbis testatur: *Hac que scribit Dio de Iudaorum subter terram vijs fabricatis, illam ipsam plane speciem representant, que etiam Roma fuerunt à Christianis in arenarijs cryptis constructæ Cœmeteria; quorum usus non modo infernabat humandis defunctorum corporibus, ea quo & nomen est inditum, sed & persecutionis tempore ad latebras Christianorum. Mirabile dictu, vidimus, s. p. i. lustrauimus Priscille Cœmeterium hanc pridem inuenientem, atque refoſsum via Salaria, tertio ab urbe lapide; quod nullo magis proprio rocabulo, dixerimus præ eius amplitudine, multisq[ue] atque diuersis eiusdem vijs, quam subterraneanæ ciuitatem: quippe quod ipsius ingressu primaria via ceteris amplior pateat, que hinc inde vias diuersas habeat, easdemque frequentes, que rursum in diuersos vicos diuidantur, & angiportus: rursus ut in ciuitatibus, statim locis velut fora quedam ampliora sint spatia ad conuentus sacerdos agendos, eademque sanctorum imaginibus exornatae; nec desint, licet nunc obstruta, ad lumen recipiendum defuper excisa foramina. Obstupuit Vrbs cum in suis suburyjs abditas se nouit habere ciuitates, Christianorum tempore persecutionis olim colonia, modo autem sepulchris tantum referatas: & quod legebat in chartis, vel videbat ex alijs Cœmeteriaj aliqua solum ex parte reclusis, tunc plenius intellexit: que enim de istem apud S. Hieronymum, vel Prudentium legerat, suis ipsius oculis intuens, vehementer admirabunda spectauit. Sed de Cœmeteriaj diuturi sumus alias locupletius: satis hæc modo occasione Iudearum latebrarum, que ad insultus & impetus Romanorum vitandos ab illis instituta fuerunt: quemadmodum & à Christianis Roma, alijsque in regionibus, ubi loci naturæ cœcederet, ad furorem gentilium evitandum eiusmodi sunt loca composta. Hæc in suis Annalibus Baronius ad sacram Cœmteriorum descriptionem adumbrandam legentibus inferre, & nos ad rem nostram hic referre voluimus.*

3 Quod autem de Hierosolymitanis olim urbe Strabo asserit, dum ob sepulchrorum numerum ibidem in petra excisorum, totam regionem illam intra sexaginta stadia inferne faxosam esse ait. Iudei enim in cryptis, ac petris Abraham exemplo edicti sepulchra sibi apta-

bant, & tumbras eadem appellabant, speluncas nimirum, ut Epiphanius inquit, in petris effossas, ac constructas. Hoc idem plane, & iure merito de Romana Urbe affirmare quis potest, subterraneam videlicet totam, & arenariam esse, atque ampliori ambitu eiusdem latitudinem, magnitudinemque circumscribi ac protendit, quam ipsiusmet superioris, ac conspicuae Romæ circuitus protendantur. Ne quis vero immensa hæc locorum spatia, ac subterraneas, quas delineamus, ciuitates otiosas omnino, populisque incolas fuisse existimet, recolat, quæso, persecutionum, quæ Romæ obtigerunt, tum acerbitudinem, tum numerum, quo tempore, cum in Christianos acriter gentiles delærent, fuga & latebris sibi consulendum fuit. His innumerabiles propemodum martyres addito, quibus sepultura a Christianis religioso cultu in dies impendebatur.

4 Si enim hic obiter ab externorum prouinciarum Christianis ad nostros stylum conuertendo argumentarium liccat; quantum vbique eorumdem numerus adauitus esset, illud manifeste comprobare videtur, quod sub Arrio Antonino Asia Proconsule contigisse historiarum paginae perhibent: *Hic enim vt Baronius ait, dum prouinciam administraret, & de Christianis quæstiones haberet, in una Asia prouincia ciuitates, que Christianam religionem fuerant amplexata, omnes, qui in ea erant fideles, pro tribunali sedentem adiere, palam se Christianos esse professentes, eaque de causa omnes se libenter mortem appetituros: cum is rermagitudine, & noctuitate perterritus, paucis ex ilib[us] damnatis, in reliquos, ut precipitia, atque suspencia, si mori optarent, sibi sponte deligerent, exclamauit. Recitat hac Tertullianus ad Scarpulum, sic dicens: Arrius Antoninus in Asia cum persequeretur instanter, omnes illius ciuitatis Christiani ante tribunalia eius se manu facta obtulerunt. Cum ille paucis duci iussis, reliqui ait: Ω θυλοι, οι θελετε οιlos responso.*

*Epiph. bar. 30,
contra Ebion*

Roma maioris
suburbus quam
super terram
amplicidine
proceduntur.

*Atque ea sub-
terranea Vrbs
populis ac habi-
bitatoribus
frequetissima
olim erat.*

*Quantum il-
lico se Chris-
tiana fides
diffuderet*

*Bar. 1.2. ann.
Christ. 123.*

*Antonius in-
tegra Asia ci-
uitatis pro fide
morti parata
te protegetur,*

Antonini ad

christiani co-
mmodo
cœmeteria
omnes subter
ram sibi
erant.

*ritellus Ca-
eterij de-
ripijto.*

*aciem cuius
am ciuitatis
subterranea
se fert.*

*omnes abdi-
tu in suis glo-
riatibus ad
abundantia
panis.*

*missis circa
proselymas
dubius caput
orum mul-
titudinem
fei sosa.
bbo. 16.*

quibus hoc addit: *Ex his certe palam fit, magnas olim in Christianos persecutions excitatas fuisse. Nam, si qui omnium equis sumi habebantur Praesides prouinciarum, ut Antoninus, instanter, vt ait Tertullianus, Christianos persequerantur; quid alios fecisse credendum? Videas ex his pariter flagrantem in Christianis amorem pro Christi nomine martyrij subeundi.*

Quam immensas olim in Christianos persecutio-

Quam ingens Christianorum pro Christo morienti ardor.

Vrbs Roma martyrijs subeundis praecipue dedicata est?

Ingens Christianorum sub Etnicas Imperatoribus Romae multitudine.

Tertull. Apol. c. 37.

5 Quinimmo studiosus Lector cauernarū Cœmateralium amplitudinem haud mirabitur, si consertam Christianorum multitudinem, corum præsertim qui Romæ degebant, vberime redundantem ex Tertulliano antiquos inter scriptores probatissimo repeatat, qui cum seculo eodem vixerit, quo rem narrat, admiranda prorsus Christianæ religionis incrementa, sectatorumque Christi numerum ipsis exprobando gentilibus, in hæc verba describit: *Externi, inquit, sumus, & vestra omnia impletimus, vrbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatum, senatum, forum.* Vides Christianorum multitudinem vlo absque numero, & mensura, vbiq; diffusam, cum integras iam vrbes hi, Tertulliano teste, occuparent. Sed ipsum gentiles itcum hac de re alloquenter audiamus: *Sola, inquit, vobis relinquimus templa. Si tanta vis hominum in aliquem orbis remoti finum abrupisset, a vobis, suffudisset ritque dominationum vestram tot qualiumcumque amissio ciuitum, immo etiam & ipsa destituzione punisset, procul-dubio expansisset ad solitudinem vestram, ad silentium rerum, & stuporem quendam, quasi mortua Vrbis, quasi setis, quibus in ea imperasset: plures vobis hostes quam ciues remanserent.* Nunc enim patioces hostes habebitis pro multitudine Christianorum, pene omnium ciuitum, pene omnes ciues Christianos habendo, sed hostes malueretis vocare, generis humani, quam erroris humani. hæc acute Tertullianus, vbi ipsammet Vrbe sub florentissima gentilium tempora Christianis refertam fuisse satis perspicue affirmare videtur. Quid mirum

igitur, si tam numeroſe multitudini ad latendum, ad conuiciendum, ad orandum, ad peragendum synaxes, ad tumultandum denique fidelium corpora quererentur vastissima locorum spatia?

6 Nonne ex ipsis Ecclesiasticis historijs legenti palam fit, Christianos ubique, & in Vrbe præsertim, haud pacifice agere permisso fuisse, sed sub quibusvis Imperatoribus, & sub quilibet tempora exagitatos, latibula sibi querere coactos? Si quis vero rationem assequi cupit, cur vel ab ipsis Imperatoribus, qui clementia titulo inter cætros excellueret, fides Christi odio iugiter, & persecutions perpetua sit, quod sub Traiano potissimum mitis naturæ Principe contigit; illam ritque deprehedet, quod videlicet Christianorum numerus in immensem auctus, ipsis (vt Tertullianus dixit) timorem Imperatoribus inuiceret, ne graue Respublica dispensidum, contemptis Deorum ritibus, patetur; sed hæc ex Baronio, si libet, excipiamus: *Potes fortasse alicui dubitatem facere, quid est quod laudatissimus Principum, idemque aguissimus (sic etenim gentilium omnium testimonio habetur) in Christians tamense iniquissimum, atque seuissimum exhibuerit?* Ad hoc primum dicimus (quod quidem Patres in Apologijs sunt prosecuti) complures hereticos, ac precipue Gnosticos nomine Christiano censitos, turpibus, execrandisque facinoribus impollute Christians religioni ignoriam irrogasse, suisque impurissimis obscenitatibus efficiere, vt genus, fides nomen pliū denique Christianum blasphemaretur inter gentes; adeo vt secundum Domini futura prædicentis sententiam, obsequium se Deo præstare existinarent, si Christians, vt nequissimum genus hominum, inter pecioni traderent, inuidio sumque nomen prorsus abolerent. Erant & alia mentita, vel simulatae cause, quas in Annalibus singillatim recensimus, quibus Principes perfusi, illi ipsi, qui apud gentiles habiti sunt equiores, ideo sciuiores in Christians se exhiberent, illicis in hoc non diffimiles, qui etiam gentilium iudicio pessimi fuerunt, vt Nero, Domitianus, & alij.

7 His a Baronio enarratis, illud mox subditur, quod ad rem nostram facit, causam videlicet potissimum exerendi aduersus Christians gladij extitisse, quod

Cur sub Traiano potissimum fides Christi persecutions aiores perpetuae sit?

Baron. nos. ad Mart. die 22 Ian.

Hæretici Gnostici suis sceleribus Christians exoscos apud gentiles redabant.

Christians nec trahere, ne republica, ne pliū esse duecebant.

Nimis fiducia quod videantur ritu gentilium ea acris peccatorum causa esse.

quod Christianorum fidem quotidie in Orbe inualescere, & religionem Christi maiora quotidie incrementa capessere, ac Christianorum numerum coalescere aduercebant: quapropter sibi, & Republica a tanta hominum multitudine, qui extraneis vterentur legibus, maxime caudum existimabant: sed ad Baronium redeamus, & rei causam ab ipso exploremus: Sed quod, inquit, in primis Traiani animum in eosdem vehementissime incendit, illud fuit, quod ex litteris Plinius secundi, quæ kabentur lib. 10. ep. 103. accipit, nimurum Christianum genus adeo inualuisse, sive illorum numerum auctum, ut idolorum templo deserta, desolataque remanerent; & nedium in ciuitatibus, sed & in vicis, & agris sacra deorum essent intermissa, & ut rarisimis victimarum emptor inueniretur. Quibus ille acceptis, ut collabenti Idolorum cultui consuleret, ac diis, à quibus Imperium acceptum ferebat, rependeret gratias, & Christianos, ut impios, deorumque contempores è medio tollendos edixit, & quo magis erga deos pius, & Republica studiosus: eo amplius in Christianos severus videri cupiebat: Sed explorata demum per eundem Præsidem illorum innocentia, non ultra inquirendos, sed oblatos tantum puniendos esse rescripsit. De cuius adeo in qua sententia inquit Tertullianus in Apologeticō: O sententiam necessitate confusam! negat inquirendos ut innocentes, mandat puniri ut nocentes: parcit, & seuit; dissimulat, & animaduertit. Hæc ex Baronio libenter in medium protulimus, vt lector vel manu deprehendat mira Christianæ fidei argumenta, non tantum in tot vrbibus, & Orbis terrarum locis, sed tum præcipue, vt coniucere fas est, in Vrbe Romana, Orbis totius capite, vbi gentium omnium vndeque conuentus habebatur, vbi Pontifex Christi Vicarius praefato erat, & fama martyrum propagandæ religioni seminis instar inferuebat. Ex quo haud mirum, vt diximus, si tot in Vrbe passim Cœmeteria adnumeretur, quæ Christianis in unum conuenientibus receptacula forent, & in sacris obeundis munij templorum instar tutum præberent sinum, & tot denique fidelium inferendis cadaveribus sepulturæ locum suppedarent.

8 Adde, quod, ut in Martyrologijs

obseruare licet, vna Roma mactandis Christi ouibus generale quasi macellum constitutum esset. In ea quippe, aut Imperatores, aut Præfecti Vrbis perpetuam Christianorum carnificinam exercabant; & vocante ad pugnam hostes, non singuli militum, vt Cyprianus ait, sed tota simul castra prodibant. Quippe, vt idem Cyprianus adstruit, exuberante possessione modum copia virtutis, & fidei, numerari non possunt martyres Christiani. Certe si D. Gregorio fides adhibenda est, qui pro Christo sanguine laureati sunt, absque numero sunt: Totum mundum, inquit, fratres aspice, martyribus plenus est. Iam pene, tot qui videamus non sumus, quot veritatis testes habemus. Cum tot igitur ubique terrarum numero martyres extiterint, quot præcipue in Vrbe Roma extitisse putandum est? Certe Vrbem hanc, vt S. Leo exclamat, beatorum nullia martyrum, Apostolicorum amuli triumphorum puratis, & longe lateque rutilantibus populis ambierunt, & quasi ex multarum honore, gemmarum conferto uno diademe corona- runt.

9 Sed ut orationis stylum contrahentes, ad nostra redeamus; iam defascris Vrbis Romanæ Cœmeterijs, tum de ijs, quæ adhuc quomodolibet pertinere videbantur, prolixè egimus; & multa quidem, quod instituti ratio exhibeat, generatim differendo, Cœmeterialium rerū enarrationem adumbravimus potius, quam exposuimus, vt nimurum ad perfcrutados Romanam apud Ecclesiam, & qui inestimabiles sunt, sacrarum antiquitatum thesauros, vel certe ad conseputa inter ipsa martyrum sepulchra Christianæ religionis trophæa curiosius inuestiganda, studiosi lectoris animum excitaremus. Nunc igitur exactam Cœmeteriorum descriptionem aggrediamus, eorum præsertim, quæ in amplio Vrbis circuitu sita, velut insignia militantis ac peregrinantis Ecclesiæ tabernacula, tutissimaque ouium Christi receptacula usque nunc suspiciuntur, quæ item angelicorum hominū in terris mansiones iure merito dici, ac fidei insuper supra firmam petram adficate, contra quam portæ inferi haud unquam prævalere potuerunt, fundamenta, & demum, vt uno verbo complectar omnia, perennium monumenta certaminum præcipuo a-

Romanum
generale Chri-
stianis ouibus ma-
ctandis macel-
lum erat.

Cyp. sp. 17.
ad Cornel.

Infinitus in
Ecclesia mar-
tyrum num-
erus.
Greg hom. 27.
in Euseb.

S. Leo.
Millia marty-
rum Romam
coronant.

Sermo hac-
tus prolixior
animo lecto-
ris cœmete-
ria perlustra-
turi prepara-
do fuit.

Cœmeteria.
rum in Vrbis
circuito stro-
num adorna-
dum nec de-
scriptio.

Mart. 16.

Quid Traiani
animum in
Christianos
præcipue mo-
derari?

Christianus sua
ueritas erga
eos pietas
ideri voluit.

Ius da illis
inquirere
sententia,

Nec Christi
anors male
studia tot,
nisi. Co-
meteria, qui
a recipere
et excedere
impedit.

cunctis nomine appellari meruerunt.

10 Et certe sacrorum Coemeteriorum praeconia prophetic olim spiritu Apostolus designasse visus est, dum perspicue primitiuos Christianæ fidei sectatores multiplicium pressuratum incommodis exagitatos aptissimis utique verbis expreflit: *Alij vero, inquit, Iudibria, & verbera experti, insuper & vincula, & carcerae: lapidati sunt, scelti sunt, tentati sunt, in occasione gladii mortui sunt, circue- runt in meloitis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflitti: quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in caverne terræ,* En paucis ab Apostolo primorum Christianorum, qui Coemeteria incoluere, faciem, ac eorumdem mores lectori nostri.

11 Sed ut Coemeteriis interimi insistentes, de singulis peculiariter agamus, ac singillatim areanos eorumdem sinus, accepta ab historicis luce, perscrutantes, ipsis è tenebris rediuita in medium proseramus, quæ ex ignotis, vt ita diximus, antiquitatum reliquijs, vcl certe e ruderibus, ingenti studio ac labore, haud absque multis difficultatum incommodis conquista eruere tandem, ac manu comprehendere licuit. Ut plana autem ac facili methodo ciuiusmodi enarratio procedat, opportunum nobis visum est, Coemeteria, quæ apud notiores, ac magis celebres vias sita sunt, & reliquias seccernere, & inquirentibus ob oculos proponere. Quod vt a nobis exacte praefestet, & viam prænonstrando, lectore ipsum quodammodo manuducamus, ab vna interim Romanorum mœnium parte iter aggredientes, huc illuc deinde discurrendo progrediemur; quoisque totius Vrbis ac suburbiorum ambitu perlustrato, ad locum, unde primum viam cœpimus, feliciter decueniamus.

12 Verum cum sacri huius itineris haud incerta nobisratio tenenda sit; ac proinde antequam enarrandi initium faciamus, certum aliquod viarum caput definiri, statuique oporteat, haud aliud profecto vel magis aptum, vel opportunitum magis ad rem nostram eligi potest, quam celebris illa reliquias inter Triumphalis Via, nunc iure quidem potiori, quam antiquis temporibus nobili hoc ti-

tulo insignita, meritoque cunctis praefienda vijs tam præclarum præferens nomen, quæ nimurum nobilissimum suos intra fines, limitesque Coemeterium continet Vaticanicum, & ceteris omnibus in Urbe locis tum antiquitate, tum religione ob recolendā apostolici triumphi memoriam, rerumque sanctimoniam, longe præceccit. Ibi enim vñerandum beati Petri Apostolorum principis corporis requiescit, illius nempe, qui Dominicæ vocis oraculo, totius Caput Ecclesiæ, & fiduci Petra ac fundementum extitit. Illius, inquam, qui non vnam, aut alteram prouinciam, sed totum terrarum orbem Christi Euangelio subegit, qui primus Romanæ Ecclesiæ Pontifex, sicut Julius Cæsar primus Romanæ Vrbis, ac orbis Imperator appellari promeruit. Cæsar etenim illud singulare elogium a Plutarcho inscriptum est; quod videlicet *mille vrbes cepit, quod regiones trecentas subiecit, quod centena hostium millia in acie cecidit, quod in Asia, Africa, Hispania belis ciuilibus victor glorioſus extitit.* Piscator autem Petrus, vtpote amplioribus auctus triumphis, vt Chrysostomus ait, *Cinitatem maxime regiam occupauit, etiam post mortem resplendet sole claris:* & totius orbis principatum in Urbe orbis capite sibi vindicat, & Vaticanicum collem sepulcro suo, ac triumphalibus exuijs illustrat. Ibidem totius Pontificum sanctitatem præstantium, eius & fidei & Cathedræ successorum, & innumerabilium denique martyrum corpora condita fuere: qui post immensos pro Christo libenter exanthlatos labores, Petri, id est Petri fidei, eiusdemque confessioni constanter inhæserunt, & inter ipsa, quæ proponebantur, certamina iugiter imperterriti verbo & exemplo supremum Apostolicæ sedis Romana in Urbe principatum stabilitate conati sunt, & usque ad effusione sanguinis pro Christo viriliter decentes, *Apostolorum*, vt sanctus inquit Leo, *amuli triumphorum purpuratis, & longe lateque ristilantibus populis Romanis hanc Vibem ambierunt, & quasi ex multarum honore geminarum conferto uno diadematè coronarunt.* Quin immo sudore, ac sanguine laureati, dum de idolorum cultu victoriae palmarum referunt, obicitæ, quæ sibi dimicando pèpererant,

Eadem anno
Coemeterio
Vaticano ac
sepulchro pre-
cipue Apo-
lorum vene-
randæ.

Petri Apostoli
præstantia,
ac eius slo-
gium.

Plat. in
Cat. Cæsar.

Chrysostomus
pt. 48.

S. Leo. I. de
natal. Apo.
Petr. & Paul.

*Apof. ep. ad
Hebreos. 11.*

Vera veteri
Christianorū
ex D. Paulo
descritio.

De qui busi-
Coemeteriis
primum esse
re visum fue-
rit?

Via Trium-
phalis olim
annum cele-
berrima ac
populissima.

in terris trophaea, solidos at perennos apud caelestis Capitolium triumphos promovere.

13 A celeberrima igitur hac Via, hoc est, ab augustissima Petri memoria, ab ipso, inquam, principis eiusdem Apostolorum sepulchro, quod praecipuis quoniam regum Aegyptiorum Mausoleis longe excellentius vniuerso terrarum orbi admirationi pariter & venerationi est, secundi huius libri exordium desumatur. Nos interim haud concito, sed lento Viam hanc Triumphalem pedenterentes, & ceteras subinde, quae sunt trans Tyberim sitae, Aureliam videlicet, Corneliam, ac Portuensem perambulantes, quo rem omnem historiam commode assequi valeamus, singula Coemeteria ibidem existentia studiose perlustrabimus, quo usque ad insignem Apostoli Pauli basilicam deueniamus. Rursus autem ab eadem basilica incœpta peregrinationis iter resumentes, tertium exponere librum aggrediemus, qui plenam viatum, quae citra eundem Tyberim occurunt, ac Coemeteriorum, quae in eisdem latent, narrationem studioso lectori haud minus gratiam exhibebit.

14 Ambo enim isti Apostolorum duces, quippe qui veri Romanæ, aut potius Christianæ Vrbis fundatores extiterunt, & hoc verbi prædicatione, & profusione sanguinis, Christi fidem, ac illibatae cultum religionis inuexere, vt Leo disertis verbis proclamat: *Isti sunt, inquit, viri, per quos tibi Euangelium Christi Roma resplenduit.* Et infra: *Isti sunt Patres tui, verique Pafiores, qui te Regnis celestibus inferendarunt, multo melius, multoque felicius condiderunt, quam illi, quorum studio prima manuatuorum fundamenta locata sunt, &c.* Haud vero absque diuini dispensatione consilij sacratissima Apostolorum eorumdem corpora ad utramque Tyberis partem deponi, locarique contigit, sed ob eam potissimum causam, vt arbitramur, id præstitum est, vt videlicet contra ingruentes hostium imperii futuris perpetuo temporibus bina eiusdem Vrbis præsidio, ac validissima iugiter existerent propugnacula, quod Fortunatus carminibus hisce annotauit:

A facie hostili duo propugnacula preuent, Quos fidei turres Vrbs caput orbis habet.

Et Prudencius pariter in Peristeph. Hy-
mno de SS. Apostolis:

Dividit ossa dum Tiberis faser ex utraque ripi,

Inter sacra dum fluit sepulchra.

15 Et iure quidem merito, vt alius rem consideranti patet, in suscep-
ta Coemeteriorum descriptione eiusmodi
nobis ordo seruandus occurrit, vt ipsi-
met, qui tot ac tantorum martyrum in
nostra hac Urbe, quæ orbis tenet prin-
cipatum, principes suere, ipsi, inquam,
Apostoli pia huiusc subterraneæ pe-
regrinationis edocendo iter, ac diri-
gendo, duces quodammodo nobis adsint,
& ab utroque coramdem beatorum
Apostolorum hi duo libri Subterraneæ
Romæ, qui sequuntur, & in quibus spe-
cialis de singulis Coemeterijs sermo ha-
bbitur, præclaris quidem auspicijs initia-
tia fortiantur.

16 Etsi autem præcipuum instituti
nostræ propositum est Ecclesiasticas dû-
taxat perquirere, ac diligenter inuesti-
gando antiquitates profici; abditos
que intra Romani soli viscera Christianæ
religionis thesauros perfrutari, ad
inuentosque alijs subinde contemplan-
dos in lucem proscrere; id tamen nobis
pij benignitas lectoris indulget, vt
passim inter peragrandum vias, iuxta
quas Coemeteria dilectescunt, profana-
item monumenta, quæ ijsdem in vijs
sita olim erant, peculiari præmissio, vbi
opus fuerit, enarrationis capite, breui-
ter attingamus. Quandoquidem re-

Ab ipsis Apo-
stolorum, ac
Vrbis Princi-
pibus, ijsque
duabus iter
hoc auspican-
dum.

Primi sacre
antiquitatis
monumenta
persequi con-
silia eti,

Sed & de pro-
fanis breviter
hic agendum.

Rerum prof-
narum no-
titiæ utilitas

rum profanarum cognitio ad assequen-
dam distinctam, plenamque eorumdem
Coemeteriorum notitiam haud parum
lectorum iuuat; cum ex ijs breui ac sa-
cili manu deprehendere vnuquisque
possit, quales sint viæ, quæ foræ, quæ
cloacæ, quæ demum theatra ac templo,
aliaque vetustiora id genus inter col-
lapsæ Vrbis reliquias monumenta, apud
quæ in præcipuis beatorum Martyrum
actis, sacrisque Martyrologijs, aut mar-
tyrij, aut certe sepulchri locum inscri-
bi, ac prænotari a scriptoribus quando-
que contingit, quod quidem tum sacrae
tum profanæ antiquitatis indagatori-
bus utile ac periucundum fore arbitra-
musr. Si quis vero ab huiusmodi genti-
litia-

**Ezden cum
Ecclesiasticis
collatice incu-
ditare, ac vi-
larem adfe-
runt.**

Isa. 40.

**Operum pro-
fessorum cum
Templo ac se-
pulchro Apo-
stolorum col-
lacia.**

**Filia obiecta,
ac humiliata
iaccent.**

**Hec vero nūc
ad cælum elati-
ta omnibus
veneranda ac
suspicienda
prostant.**

**Tumulo D. Pe-
tri basilicae et
leberrima ac
admiranda
superadulta-
ta.**

litiarum rerum superstitione, vt par est, corde atque oculis abhorret, is etiā haud parum, quod ad animi, morumq; institutionem spectat, emolumenti patiter ac solatij, beata hæc Christianorum tempora cum profanis illis conserendo, percipiet: siquidem iam omnino ad impletum illud Isaiae vaticinio perpendens, *Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons, & collis humiliabitur,* summopere gaudebit, & immortales Deo gratias aget, dum absunta penitus contemplatur aurca inanum deorum templo, superba quondam Imperatorum Mausolca excisa, deiecta videt, porticus, columnas, pyramides, obeliscos, ipsos denique marmoreos arcus solo æquatos, cæteraque innumera prorsus ædificia florentissimi quondam Romanorum Imperij indicis, quod ipsi sponte dæmonum tyranidi subducatur, eorumdemque cultui deseruebat, ab oculis euanuisse, & immanes illas substructionum moles, quæ olim ad cælum usque, ipsi dicata quodammodo æternitati, attollabantur, nunc sacro Christi nomine ac religionis cultu sub vexillo crucis vigente, disiectas, ac humi prostratas deprehendit. Quis enim non admirabundus, non attonitus herreat, dum quæ apud priscos gentilicij seculi habebantur miracula, & potissimum erant Vrbis ornamenta, temporum deinde iniuria eum in modum labefactata, & sic obliuione delera conspicit, vt vix ullum eorum hac nostra ætate vestigium extet, & inter ercbras ruinas sola nominis umbra supersit? At è contra quis animum non erigit, dum aduertit humilia, abiectaque sanctissimorum hominum sepulchra, quæ intra profundos locata, cauernarii sinus, intimis obruta latebris, arque ipsimicit, vt videbatur, addicta tenebris, hec, inquam, quæ inculta olim prorsus ac neglecta iacebant, clarifica ta nunc per Orbem Ecclesia, velut è tenebris rediuia, ob sanctitatis titulum, quem præ se ferunt, ad cælum usque caput extollere, & iugi confluentium populorum admiratione suspici? Quis eni non valde obstupefacit, dum eisdem super tumulis constructa augustæ magnitudinis Tempa, ac miri, vastique operis erigi moles intuetur? quod quidem (vt cætera fileamus) humili quon-

dam, ac penitus inculo Piscatoris se pulcro (cuius nunc iugiter floret gloria) diminitus obtigisse affirmandum est. Hoc unum enim tanquam opus quodam absolutissimum, ne perenne dixerim artis humanae prodigiū, constructiones omnes, si quæ sunt, aut unquam suere toto Orbe terrarum celeberrimæ, omnibusq; numeris absolute, splendoris suo lo ge antecellit, ac ipsis quodammodo sideribus præ nimia altitudine se inserit.

17 Sed dicet aliquis, quorū hoc præ cæteris Vrbis Romanæ templis, atque ædificijs, vel Capitolio Romano, vel Agrippino Panthco, vel Templo Pacis, quod Vespasianus erexit, vel Vrbis deniq; Templo comparabile ostendi potest? Ita plâne, unum Vaticanum Tem plus & comparandum singulis, & omnibus antecedendū se offert, de quo merito Thomas Bossius noster de signis Ecclesiæ agens, hoc unum admiranda inter signa recenset: *Quid, inquit ille, de Templo S. Petri, quod nunc perfectum conspicimus, & admiramur, dicemus? ac ne quis antiquitatum cupidus laudator temere nos loqui putet, afferamus, que de Pantheo scribit, quasi spectaculo tanti operis attonitus Ammianus Marcellinus: Pantheon, inquit, veluti regiom teretem, speciosâ celitudine fornicatam, elatosque vertice scansili suggestus Consulum, & priorum Principum inuitamenta portantes. hæc Ammianus: at ci tatus auctor singulis diligenter pensatis, Vaticanum Agrippino Pantheo longe præcellere affirmat; ita ut reuera, inquit ille, hoc Templum dignitate, & artificio suberet omnia, in quibus iælat se cum suis fabulis ostentatrix antiquitas. hæc ille, qui & Templum cum Diana Ephesina Fano, ad cuius structuram viginti septem Asiae Reges coiere, & ducentos viginti quinque annos in opere consumpsere; cum Fano, inquam, Ephesino iuxta Plinius descriptionem comparans, Vaticano B. Petri Apostoli Templo palam adscribit.*

18 At demum ipsam Apostolico rum sepulchorū gloriam aptis a Chrysostomo verbis descriptam hic coronidis loco subteximus: *Seruorum, inquit, Christi splendida sunt sepulchra, que Vrbem maxime regiam (Roman intellige) occupauerunt, & dues perficui sunt, diem festum terrarum Orbi facientes: non ædificio rum*

**Templum Va-
ticanicum omni-
bus veteris
ædificiis ex-
cellenter.**

**Thom. Bossi de
Templo S. Petri**

**Idem Agrip-
pino Pantheo si
antecedendū ab**

**Amm. Marci-
nus. Mart. 1.16.**

**Diana Ephesina
Fano diu-
gnitate, & ar-
tificio ante-
ce-
llit.**

**Apostolicum
Sepulchorum
gloria ex
Chrysostomo
descripta.
Chrysostomus
in 2. ad Cor-
inth. 10.**

ruinam amplitudine, & splendore (hac enim etiam parte excellunt) sed quod amplius est, conuenientium studio. Nam & ille ipse, purpura induitus peregre proficiscitur, sepulchra illa complexurus, & fasculi deposito contingit sanctos, rogans, ut sibi apud Deum patrocinentur: & tabernaculorum opificem (Paulum videlicet) & pescatorem (Petrum) patronos etiam mortuos deprecatur ille diadema gestans. Hæc ille de uno dumtaxat, & certo Imperatore loquens, sed de solemnī ac pio quondam Christianorum Imperatorum more, de quibus alibi isthac subtexit: Relictis omnibus ad se pulchra Piscatoris, & Pellenonis currunt & Reges, & praesides, & milites. Quod item admirabundus Augustinus expressit, dum ait: Nunc ad memoriam Piscatoris fleunt genua Imperatoris. Ibi radiant gemmæ diadematis, vbi fulgent beneficia Piscatoris. Et alibi: Videas & Imperij nobilissimi eminentissimum culmen ad Jepulchrum pescatoris Petri submissò diadematè supplicare. Vides præclara sepulchrotum monimenta. Et quidem ad Apostolorum gloriam, quorum thesauris Vrbs nostra ditatur, exprimendam, optime conserunt Chrysostomi verba, quæ ab aureo eiusdem ore hic nobis excipienda sunt: Quot Reges, inquit, Vrbes euerterunt, portas extruxerunt, & non inibis suis inscriptis deceferunt; nec tamen eis quidquam profuit, sed silentio, & obliuioni dati sunt. Piscator autem Petrus, qui nihil fecit eorum, quoniam virtutem est profecitus, & ciuitatem maxime regiam occupauit, & iam post mortem resplendet sole clarus. Sed ipsum quoque de Paulo differentem audire libet: Nullus ex Romanis Regibus tanto in honore fuit, quanto vnu Paulus. Imperator quidem foris facit abieclus: hic autem Vrbis medium velut viuens, & regnans tenet. En, ex quo potissimum sonre Romanæ Vrbi gloria exorta est!

19 Verum, quod peculiari admiratione dignum est, Horti, Circus, Nau machia, aliaque præclara Gentium monumenta, quæ apud Vaticanum iam pridem exultissima videbantur, & intuentum in sui contemplationem ocoulos rapiebant, è medio ruinis crebrescentibus sublata, ab hominum oculis & memoria penitus exciderunt; ita ut tempus edax rerum, & inuida antecedorum seculorum vetustas de ipsamct

Triumphali Via, quæ Imperatorū triumphis dicata, palmis iugiter ditabatur, triumphum egisse videatur. Horum tamen omnium, quæ supra memorauimus, superstes adhuc in rerum historicarum paginis, aut in loquacibus, et si mutis, marmoribus, &c, quæ modo supersunt, demolitorum ædificiorum vestigijs memoria perseuerat. Sed nos instituti nostri proposito inhærentes, singula breuiter attingamus.

CAP. III.

De Triumphali Porta, Vaticano colle, & ijs, quæ antiquitus eisdem in locis suspicieban tur.

DORTAM, quæ Trium phalis dicitur, & multis iam abhinc seculis memoria excidit, in ea olim Vrbis parte sitam suisse, quæ trans Tyberim ad occasum respicit, vbi nostris hisce temporibus Valetudinariis, quod vulgo sancti Spiritus in Saxia, cernitur, Romanarum antiquatum scriptores affirmant, Blondus videlicet, Marlianus, Andreas Fulvius, Onuphrius, Pyrrhus Ligorius, ac ceteri, qui vnanimes in hoc assertendo consentiunt, eamdemque aiunt prope Tyberis ripam extructam, accedentibus ultro ingressum præbuisse in eiusdem nominis pontem, cuius in medio fluminis alueo adhuc vestigia apparent.

20 Triumphalis autem nomen idcirco Porta hæc sortita est, quod triumphorum pompa, vt Iosephus scribit, per eam maxime duci consueuerat. Et quoniam lege sanctum erat, ne Imperator, cui ob promeritam victoriae palmarum triumphis decretus esset, priuatim, & absque publico ouantis populi plausu, atque obsequio Vrbem ingredieretur; dum interim ille extra ageret, triumphi

Porta Trium phalis in qua nam Vrbis parte olim sita fuerit?

Blond. Marl.
Andr. Fulv.
Onuph.
Pyrrh. Liger.

Vnde ea no men hoc suu sortita sit?
Iosephus de bello Iud. lib. 3. c. 24.

Roma Subterranea

Territorium
Triumphale
quodam ap-
pellatum sit?

Apparatus
Triumphis.

Simulacra
Deorum in
Porta Trium-
phali pone-
bantur.

1. 24.
Ioseph. lib. 7.

Pons Trium-
phalis.

Via Trium-
phalis,

A illa recentio-
rum de Porta
Triumphali
sententia.

Item de appa-
rato triump-
hali ac via trium-
phalis.

de more apparatus apud Vaticanum in-
ſtruēbatur; quamobrem illa Vaticanani
pars, vbi iſthac fieri contingebat, vulgo
territorium Triumphale appellabatur.
Hinc, inquit, ſolemni pompa Trium-
phator Vrbem verſus progredi incipie-
bat, qui vbi Triumphalem ad Portam
perueniſſet, ſumpto illic cibo, triun-
phalia mox ornamenta induens, Dijs,
quorum ibi simulacra ponebantur, im-
molabat. Quæ omnia in deſcriptione
triumphi, quem de Iudea ſubæta Vefpa-
ſianus Imperator a Senatu retulit, a Iofeph-
o, qui oculatus ſucrat teſtis, fideliter
hiſ verbiſ reſeruntur: *Vefpafianus vero,*
inquit ille, ad Portam accedit, que abeo,
quod per illam ſemper triumphorum pompa-
ducitur, nomen accepit. Ibi et cibum prius
capiebant, & triumphalibus uestibus amicti,
Dijs ad Portam collocaſis, cefā hōſta, inter
ſpectacula tranſeunteſ, triumphum ducebant,
*vt multitudini facilior p̄eberetur appeti-
elus.*

3 Traiecto deinde per pontem Ty-
beri, Vrbem ingressus, inter laetas cir-
cūſuſ multititudinis acclamatiōnes, per
Porticum, quæ tunc protendebatur iux-
ta Ecclesiam SS. Celsi & Iuliani, in
aciem Campi Flore, vbi nunc templum
fancti Angeli in Piscina cernit, ad Ve-
labrum deinde, atque ad Ianum viator
festiuſ exceptus gaudijs proceſdebat, ac
denique per ſorū Romanum, cliuum
que Capitolineum ad ipſius Louis Capito-
lini ædem, grates Superis relaturus
Triumphator ducebatur.

4 Hæc Seueranus noster Bosium fe-
cutus in Subterraneæ Romæ deſcriptio-
ne, a fe iampridem Italico ſermone
edita, ſuſius narrauit. At recentiores
Triumphalem Portam prope Carmen-
talem, inter Capitolium ac Tyberim
mediam ſtatuunt; ac Triumphi, quem
enarrauimus, apparatus in Vaticanano ne-
quaquam, ſed in Campo Martio instrui
conſueuifte pronuntiant; indeque eiuf-
dem triumphi pompa per ſrequentiffi-
mas porticus, & templa uſque in Flami-
nium Campum duci conſueuifte aſlerunt:
tunc enim iuxta Porticum Octauiam ad
Circum Flaminium proceſdebant, in-
deque egressi, Portam Triumphalem
ſubibant; hinc iuxta Marcelli Theatrum
ad alias Octauiae Porticus progredieban-
tur (quas ſeiliçet Octavia ſoror Auguſti

fecit, vbi extat hodie ædes S. Mariæ in
Porticu nuncupata; nam antiquiores
porticus iuxta Circum Flaminium Cn.
Pompeius extruxerat) inde per me-
dium Velabrum, ac forum Boarium
tranſeunteſ ad Circum Maximum; hinc
veteres ad Curias, vbi Constantini Ma-
gni Arcus ſitus eſt: ac demum per Sa-
cra ſemitam viæ in forum iuxta Saturni
Templum, vbi patet Septimij Arcus,
ascendere Capitolium apud antiquos in
more poſitum erat. Id conſtanter vtique
R. P. Alexand. Donatus Societatis Ic-
fu, vir rei antiquariæ peritissimus, aſ-
uerat in ſua veteri, ac recenti nu-
per edita Roma, cuius ſententia nos
quoque libenti animo ſubſcribimus;
quamuis Pontis ac Triumphalis Via in
Vaticano a triumphis uſurpata procul-
dubio denominatio, illac etiam ducoſ
quondam uifſe triumphos, nos ad fa-
tendum quedammodo cogere videatur.
De via autem Triumphali nulla proſuſ
controuerſia extat; omnes enim ſcripti-
res uanuinter conſentint, hanc olin, extra
Vrbem extiſſe, quæ a Ponte ciuile
extra nominiſ incipiens ad Vaticanuſ radie-
ces iuxta Apollinis Templem, vbi nunc
Vaticana Baſilica, extendebatur; quod ex
perantiqua itineraria tabula Iuliani
Imperatoris æuo confecta, & a M. Vel-
fero edita perſpicue deducitur. Quo-
uſque illa autem Via protenderetur, non
fatis recte ab antiquariis haſtenus adno-
tatum puto, qui ad memoratas colli-
Vaticani radiccs, eiufdem terminum nō
absq; maniſte errorc ponunt, cum alio-
qui exploratiſſimum ſit, Triumphalem
Viam per collem, qui vulgo mons Ma-
rius dicitur, iam olim duxiſſe, quem
Cinnæ Cliuum appellatum quoque uifſe
peruetuſa ibidem reperta docet in-
ſcriptio, quam hic ex Gruthero adſcri-
bere operæ preſtum erit. Sat enim
indicit, Viam Triumphalem per me-
moratum collem verſus Caſſiam viam
duxiſſe, cum qua pariter ad ſextum ab
Vrbe lapide iungebatur. Inſcriptio
autem iſta ſic habet:

Monumentum quoſ eſt via Triumphale
Inter miliarium ſecundum, & tertium
Euntibus ab Urbe parte leua, in clivo
Cinne, & eſt in agro Aureli Primiani
Fictoriſ Pontificum, &c.
Hac lapis iſte de Clio Cinnæ, &
Trium-

Alex. Donat.
in Rom. Ver.
Donati de
Porta ac Via
triumphalis
tentia certez
verior.

Via Trium-
phalis unde
incipit, &
uſque quoꝝ
tendereſ.

Clinus Cin-
næ.

Gruther. libi
de ant. ſcripti-

Inſcriptio an-
tiqua de Via
Triumphali;

Lib. II. Cap. III.

211

Triumphalis via per eum ductus docet, haec tamen a nemine, quod nunc uerimus, adnotata.

5 Porro per semitam illam, quæ Triumphalem pontem ac montis Vaticanani radices interiacet, hac nostra etiam estate saepius celebrimur eiusdem viae apparuere vestigia, detectis quandoque dum varijs in locis terram effodi contigit, inter Aedem sancti Spiritus, ac Vaticanum Templum silicibus, quibus olim eadem strata erat, nullo quidem glutini genere inter se coherentibus. Eiusdem vero Triumphalis viae, ac Portæ mentio in antiquis inscriptionibus habetur, quæ a Smetio, Lipsio, aliquique auctoribus passim reseruntur: sed præcipue apud Omuphrium in Vrbis Romæ descriptione sequentes leguntur:

FORTVNÆ SANCTÆ
ATINIA TYRANNIS
SEMINARIA A. PORTA
TRIVMPHALE.
P. TERENTIVS FORTVNATVS
VIR CLARISSIMVS
CVI GRATIAS MAXIMAS
SEMPER EGI,
CVM
TERENTIA FAUSTINA FILIA
DONVM DEDIT
L. D. D. D.

Inscriptioni, quam modo amice Lector proposuimus, alteram ex eodem Onuphrio Panuno excerptam subiicitur, in qua Thriumphalis Viæ mentio inter preclaræ recolendæ antiquitatis monimenta incurrit.

C. SALLIO ARISTATENO. C. V.
SEPTEM VIRO EPVLONVM
SODALI. AVGVSTALI IVRIDICO:
PER PICENVM, ET APVLIAM
CVRATORI VIARVM. AVRELI
Æ. CORNELIA TRIVMPHALIS
PRÆTORI K. TVTELARIO. QVÆSTORI
DESIGNATO, ET EODEM ANNO, AD
ÆDILITATEM PROMOTO. X. VIRO
STILITIBVS IVDICAND. ORATORI MAXIMO
DECVRIONES, ET PLEB. COLONIAE
ASCVLANORVM ANCONITANORVM
PROPTER HUMANITATEM,
ABSTINENTIAM, EFFICACIAM.

Ex quibus plane colligitur, Triumphalem viam cæterarum instar suum ac peculiarem habuisse curatorem, quod non stram sententiam de longiori ciudem tractu, quam modo expoluimus, manifeste confirmat.

6 Triumphalis vero Portæ, & quo-

nam loco sita surcit, Suetonius in Augusto imeminit: de supremis enim eiusdem honoribus agens, sic ait: Senatus & in funere ornando, & memoria honoranda eo studio certatum progressus est, ut inter alia complura censuerint quidem funus Triumphali porta ducendum, precedente Victoria, quæ est in Curia, canentibus Neniam Principum liberis utrinque sexus. Hæc Suetonius. Tacitus quoque de eodem Augusti funere verba faciens: Tunc, inquit, consultatum de honoribus, ex queis maxime insignes vizi, ut Porta Triumphali duceretur funus; Gallus Antonius, ut legum latarum tituli, violarum ab eo gentium vocabula, anteferrentur, L. Arruntius censuerit. Hucusque Tacitus. Vides igitur Portam, dc qua sermo nunc est, veluti apud antiquos optime notam, ac monumentis quampluribus apprime nobilitatam, illustrium quoque scriptorum testimonio frequenter celebratam fuisse.

7 Hanc recentiores quidam Vaticanam dixerunt, inter quos præcipui sunt Andrcas Fulvius, & Luc. Faun. sed nulla quidem vtrcum auctoritate suffulti, hac vna tantum ratione permoti, quia nimirum iter per eam ad collcm, & campum Vaticanum deducebat, de quibus modo dicendum est.

8 Vaticanus autem collis ita nuncupatus est, vt inquit Sex. Pomp. Fest. quod illo Romanus populus, responsu Vatum accepto, pulsique inde Hetruscis potitus fit. Scribit vero Aulus Gellius tam ipsum Campum, quam Campi eiusdem Præsidem, ac Tutclarem Deum, Vaticanum appellatum fuisse, a vaticiniis scilicet, quæ occulta eiusdem vi atque instinctu ibidem fieri consueverunt; sed etymon longe diuersum est, vt idein Aulus Gellius ait, quod a Varrone traditur, vult enim ita dictum, quia ab ipso pueri humanæ vocis initia auspicarentur: hi enim statim atque è matris vtero in lucein prodire, primam quidem interplorandum vocem edunt, quæ prima in Vaticanu nominis nuncupatione syllaba computatur. Quocirca vagire quis dicitur, ipsomet verbo recentis sonum vocis, quod pueris accedit, exprimente: quod Augustinus pariter mirifice ad rem nostram innuere videtur, hæc dicens: Aut Vaticanu, qui infantium vagitibus præsidet, &c.

De situ ac lo-
co Portæ Triu-
phali Suetonii testimo-
nium.
Suet. in Aug.
c. 109.

Tac. in Annal.
lib. I.

Andr. Fulv.
Luc. Faun.

Porta Trium-
phali eadem
quæ Vaticanana

Sex. Pomp.
Fest. c. 19.
Vaticanus col-
lis videntur de
nominatione
suum sumptu-
riter.
Aul. Gell. 18
no. 8. c. 17.

D d 2 Por-

D. Aug. de
Gist. Dei. 14.
c. 8. & 11.

Vestigia viae
Triumphalis
inter Aedem
S. Spiritus, &
Vaticanicam
reperita.

Smetio:
Lipfins.
Onuphri. Pan.

Inscriptio in
qua Portæ
triumphalis
mentio sita

Altera item
de Via Trium-
phali vetus
Inscriptio.

Roma Subterranea

*Fanum Idoli
Vaticani.
Blond. lib. 1.
Collis Vaticani eiusque
spatium.*

9 Porro celebre Idoli huius Fanum in ipsomet colle dicatum fuisse Blondus quoquæ asserit in libro, quem sub instaurata Romæ titulo edidit. Hic autem collis non eo dumtaxat spatio circumscribatur, in quo ad præsens D. Petri Basilica, summorumq; Pontificum palatium suspicitur, sed omnes illi colles, qui è regione Miluij Pontis, inter se quodammodo iuncti, ad dexteram longo, curuatoque traçtu protenduntur, vsque ad illam Ianiculi partem, quæ Auentino monti ex aduerso opponitur, Vaticani olim dicebatur. Quod vero illa potissimum prædictorum collum pars, quæ in citerioris Vrbis nostræ sinu situm Pompeij Thecatum respiciebat, Vaticanus item appellaretur, ex Horatio coniici satis posse videtur, qui Mecœnati suo iocoſe blandiens, & lepide de more assentatus, ipsammet Echus repercuſſionem ex Vaticano, ac Tyberinis, quæ adiacent, ripis, ad populi in Pompeiano theatro plaudentis clamorem respondisse ait:

*Datus in Theatro
Cum tibi plausus
Chare Mecenas Eques, vt paterni
Fluminis ripa simul & iocoſa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.*

10 In quem locum, vt Porphyrius antiquus ille interpres, alijque eruditissime adnotarunt, Theatrum videlicet Pompeij, Vaticano monti proximum erat: hæc autem propinquitas haud ad aliam potest referri partem, quam ad iugum illud, quod communii vocabulo ad hunc vsque diem, Ianiculus appellatur, ipsique Theatro ex opposito imminent. Nam si de illa Vaticani parte intelligere quis velit, in qua modo beati Petri Basilica attollitur, cum hæc longo interuallo a Theatro distet, quid haud facile creditu, atque ipsi omnino veritati dissonum ac repugnans Poëta, dixisset, ex quo merito redargui posset, dum tanto interiectu distantia (quod impossibile est) Echo reddi affirmat. Interim cum Poëtis quidlibet audendi, fingenendi semper potestas fuerit, profecto non negauerim, id commoda vti que interpretatione, ad eos vsque colles extendi posse, qui Vaticani adhuc nomen obtinent; ita vt mons Ianiculus a

Vaticano, illa intermedia valle distinguatur, in qua tegulariæ fornaces modo extant. Quæ plane opinio vel illo Martialis Epigrammate confirmari videatur, ubi prædium, seu hortum longo Ianiculi iugo recumbentem describit. Nam quæ de Fidenarum, & Rubraruin, tum etiam de Flaminia, ac Salaria prospèctu ibidem scribit, nulli eiusdem Ianiculi parti conuenire potest, quam quæ a templo S. Onuphrij ad portam S. Pancratij iuxta Viam, quam nostri Longaram vulgo appellant, protenditur. Nobis interim utramque sententiam hic breviter indicasse sufficiat, quam tamen viris doctioribus ultro decidendam relinquimus.

11 Porro quod altera pars eorumdem collum, qui ad Milium Pontem a D. Petri Basilica porrigitur, sub Vaticani nomine comprehendatur, Ciceronis ad Atticum verbasatis perspicue docent: Sed casu (inquit) sermo a Capitone de Urbe augenda, a Ponte Milio ad Tyberim duci secundum montes Vaticanos, &c. Totus itaque campus, qui hisce montibus subiacet, Vaticanus quondam appellatus est, vt ibidem sequentia Ciceronis eiusdem verba manifeste demonstrant, nempe: *Campum Vaticanum fieri quasi Martium campum.* Atque ita etiam una cum Vaticano luco, Areſisque Vaticanis a Sext. Aurel. Vič. nominatur.

12 Fuere quidem ab antiquis temporibus, & in hanc vsque diem hisce incampis figiliæ perseverant, in quibus ex argilla, & creta, quæ proximo e monte eruitur, vasa artificum manu siebant. Has autem intellexisse Plinius videtur, cum dicit, *Vitellium ducentis festeris patinam condidisse, cui fornax in campis edificata fuit.* Hinc quandoque fragiles montis eiusdem patellæ nuncupantur, de quibus Iuuenalis ait:

*Et Vaticano fragiles de monte patellas.
Vaticani quoque cadi apud scriptores notantur, de quibus Martialis:*

*Quid te Tucca iuuat vetulo misere pha-
lerno
In Vaticanis condita musta cadiis.
Et alibi:
Imputet ipse Deus, neclar mibiat acetum,
Et Vaticani perfida vappa cadi.
13 In campo itidem Vaticano, Iu-
lio Paulo Poetæ illius cui celeberrimo
A. Gel.*

*Mars. epig. 4.
epig. 5.*

*Cic. ad Att. l.
13. ep. 2. 13.*

*Campus Va-
ticanus.*

*Cic. ubi sup.
Lucus Vati-
canus.
Sext. Aurel.
Vič.
Areſique Vati-
canus.*

*Efigiæ in
campo Vati-
cano olim he-
dieque ex-
stant.*

Plinius.

Iuven. sat. 6.

*Mars. epig. 49.
lib. 12.*

*Prædiū Iulij
Pauli Poetæ.*

Gellius. 19. c. 7.
in Vati-
co Vrbe
oma anti-
cor.
n. lib. 16.
a insignia
or/Tem-
in Vatica-
nus Apollinis
erit, alte-
ratis Martis.
in Ec-
cas poe-
ficiata
unt.
lliini Tē-
n B. Pe-
talis diea.
Martini Vr-
Marti.
ariari S.
de Fe-
bus.
z de Jep-
f.

A. Gellius prædiolum suisse scribit, in quo ambo simul ea, quæ philosophos decet, frugalitate sape conuiuari solebant: *In agro*, inquit, *Vaticano Julius Poëta vir bonus, et rerum, literarumque veterum impense doctus, prædiolum tenue possebat, eo sape nos ad se vocabat, et oculis, pomisque satis comiter, copioseque inuitabat.* Plinius item annosæ cuiusdam Ilicis Roma ipsa antiquioris (ut credebant) meminit, quæ consecutum ex ære titulum Hetruscis characteribus præsebat, & sunna quoddam apud omnes in veneratione habebatur: *Vetusior Vrbe, inquit ille, in Vaticano Ilex, in qua titulus æreis literis Hetruscis, religione arborem iam tunc dignam fuisse significat.* Hæc illæ.

14 Apud Vaticanum insuper, quo tempore vana Gentilium superstitione vigebat, duo insignia ac nobilissima Tempora numerabantur; Apollinis videlicet ac Martis, ipsomet sita loco, vbi nunc B. Apostoli Petri Basilica magnificissimo ambitu exædificata confurgit. Quæ quidem superstitionis gentilitia Templorum Romanorum subinde Pontifices ab impiis profanoque Idolorum cultu expurgata, ac pio Religionis Christianæ ritu consecrata, in veri, æternique Dei honorem ac cultum sanctissime transulerunt. At vero Apollinis Templum, cuius in gestis B. Petri Damasus meminit, vti veteres perhibet, insigne quoddam fuit circulari forma Sacellum, & postmodum B. Petronillae virginis dicatum, quod olim, priusquam antiquum eiusdem Apostoli templum instaurandi gratia demolitum esset, ad dexteram maioris aræ partem conspiciebatur. Martis autem delubrum huic proximum erat, neque è recentioribus desunt, qui eo loco extitisse assertant, vbi nunc eiusdem Basilicae sacrarium intuentibus patet, quod titulo Sanctæ Mariæ de Febribus postea decoratum fuit, a quadam nimirum Beatisissimæ Virginis Imagine huiuscmodi de sumpto vocabulo, quæ iugi ibidem fideliūm venerationi exposita erat, & hac quoque nostra ætate in postremo nouæ Basilicæ facello, quod sanctissimo Crucifixo dicatum est, pari deuotione colitur. Horum vero Templorum graphides, in Alpharani Ichnographia, & in libro, quem Seueranus pariter de sacris

septem præcipuarum Vrbis Ecclesiærum memorij inscripsit, commode inspici possunt.

15 Nec interim desunt, qui antiquum Cybeles, quam Deorum omnium matrem insana olim antiquitas pronunciavit, Templum eodem in loco statuāt; hac vna ad id asserendū ratione permoti, quod quamplurima Crioboliorum, & Tauroboliorum simulacra, quæ in eiusdem Deæ honorem celebrabantur, cum noua Vaticanæ Basilicæ fundamenta hoc nostro seculo aperirentur, ibideum inter effodiendum reperi contigerit: ex quo pariter alio deducto arguento æream illam, ingentemque Pineam, quæ iam in medio Vaticanæ Basilicæ atrio extabat, & modo in proximis Summorum Pontificum hortis reseruatur, usq[ue] quondam & ornamento eiusdem Deæ Cybeles Templo extitisse coniijcunt, cui arboreum videlicet pinum gratam summopere, acceptamque Poetarum plerique, & Ouidius, ac Virgilius præceteris de more fabulantur. Verum assertiōnem hanc nulla, quod nouerimus, scriptorum veterum auctoritate suffulat, nobis interim satis sit indicasse. Porro de memoratis, haec tenus simulacris quæ inter explorandum ibidem adiuueta sunt, copiose vtique in præcitato libro de sacris septem Ecclesiærum memorij Seueranus noster differit, quem, si liber, antiquitatem studiosus consulat.

16 Celeberrima item præcis temporibus Naumachia apud Vaticanum extabat, a qua tota deinde illa regio, quæ sancti Peregrini aedem respicit, suam denominationem accepérat. Hæc suo itidem Patrono gaudebat, vt liquido ex Ecclesiæstis monumentis apparet, de qua infra prolixiori sermone enarrabitur. Præterea in Vaticanum nobilissimus quidam Circus olim extitit, cuius ad hæc nostra tempora præter obeliscum nil residui cernitur. Hunc autem inter tot vassitatis, ac clades, quæ Vrbi acciderunt, & inter ipsas magnificentissimorum operum, & constructionum, quæ ibi suspiciebantur, ruinas integrum, omnino, atque illæsum, Deo disponente, seruatum fuisse, credere nobis par est, vt ad extollenda augustissimæ Crucis trophyæ, nobiliori destinatus ministerio, in Vaticanæ Basilicæ titulum atque orna-

*Templum
item Cybeles
in Vaticano
fuisse dicitur.*

*Pineæ ærea in
Vaticano re-
petita.*

*Pinus arbor
Cybeli sacra.*

*Ovidius.
Virgilius.*

*Seuer. de septe.
Ecc.*

*Naumachia
in Vaticano.*

*Circus Vati-
canus.*

men-

mentum pariter erigeretur; ante cuius vestibula hanc præcipue ob causam a Sixto V. Pont. Max. rebus feliciter, ac magnanimitate gestis domi, sorisq; præclaro ex perantiqua sede translatus miro opere, ac labore in Vaticano erexitur, ac saevis ritibus expurgatus, totius nunc Vrbis & orbis admiratione suspicitur.

*Plin. l. 16. c. 2.
& 45. l. 37. c.
5. & l. 36. c. 2.*

Nauis, qua obeliscus ad uitium fuit.

Huius autem Circi, & Obelisci pariter frequens apud Plinium metio occurrit, qui eū a Caio in Circo colloctatum fuisse disertis verbis assert. Nauigij insuper, quo ex Aegypto primum in Vrbem aduenitus fuerat, vafissimam magnitudinem describit, quod postmodum sub Principe Claudio, qui in Imperio successit, ad fundandam, firmiterque stabilendam Ostiensis portus molem, in mare proiectum, demersumque est.

Ludi Circenses in Vaticano.

Tacitus Annal. in Heron.

17 Porro Vaticana, quod interiebat, vallis spatium, a Nerone muro conelatum fuisse Tacitus in suis Anna libus doceat, vt in ameno nimisrum loco, dum regendis, exercendisque equis vacat, haud totius Romani Imperij habenit administrandis contentus, aurigae fungeretur officio; quod clam primum, semotisque arbitris per scipium præstitit; deinde vero populam huius rci spectatores, ac si theatro esset quid dignum, habere voluit; ibidemque fuis in hortis vt delitijs crudelitatem efferas ac barbarus homo miseretur, miseranda preuentum Christianorum spectacula, ludosque Circenses aurigæ induitus habitu ac plebi turpiter intermixtus, alijs lacrymas, sibi risum huiusmodi spectaculo comparans, & ipsos sanguine ioeos respergens perditissimus, inter securras edidit: quos item ludos in eodem Vaticano frequenter Claudius Imperator ediderat, teste Suetonio in eius vita.

Suet. in Claud. c. 12.

Lampridius in Heliogabalo.

Vaticana sepulchra ab Heliogabalo subuersa.

18 Heliogabalus quoque, vt Lampridius rescribit, quadrigas quaternis non nunquam apud Vaticanum elephantis agitatuit. Quamobrem, ne quid celeritatis, peragendisque huiuscemodi ludis impedimento foret, ipsa Vaticana sepulchra, quietem mortuis innuidens, ac sepulchralia iura constringens, subuertit. Ex quo studiosus quisque Romanarum antiquitatum colligere potest, Triumphalem hanc viam, quæ ad Vaticanum duebat, crebris utrimque sepulchris, siue monumentis obsitam,

Vaticanus veterum monumentis ac sepulchris fice quens.

Tumulus Scipionis Africani in Vaticano.

Aeron. in Herat. Carm. ed. 9. l. 3.

Pyramis Scipionis, humati in sepulchro eius in Porta Carthaginem respiceret. Hanc vero Pyramidem nonnulli ipsammet fuisse assertur, quæ non multis abhinc annis haud longe ab Hadriani Mole erecta conspicatur: quæ deinde ob munitionem, ac securitatem Aelia Arcis, dielecta, solo aquata fuit.

19 In Vaticano quoque a L. Vero Imperatore equo Prasino sepulchrum excitatum fuisse Iulius Capitolinus assert: quem adeo impense dilexit, vt aureum eidem simulachrum faciendum curauerit, quod vultu quid acceptissimum perpetuo apud se amoris ergo gestare conuererat. Hunc porro, dum adhuc, viueret, omni souere studio haud desstitut, & vt in eodem nutriendo exquisitum quoddam deliciatum genus adhiberet, pro hordeo, quod iumentis de more apponitur, eum etiam passim vuis, nucleisque pascebatur. Haec sunt verba Capitolini: Nam & volucri equo Praefino aureum simulacrum fecerat, quod secum portabat. Cui quidem passas vuis, & nucleus in vicem hordei in praesepa ponebat, quem sagis feo tinetis cooperatum in Tiberianam ad se adduci inebbat. Cui mortuo sepulchrum in Vaticano fecit. haec tenus Capitolinus.

20 Complura insuper quibusuis temporibus, & nostra etiam, ac maiorum ætate, dum nouæ Apostolorum Basilicæ fundamenta ponerentur, Ethnorum quondam monumenta repertarunt

sepulchrum equo Praefino excitatum a L. Vero Imp.

Iul. Capit. in L. Vero.

Iul. Capit. in L. Vero.

sunt, ac sepulchrales inscriptiones plene innumeræ. Subterraneæ pariter Ædicolæ vna cum ossuarijs ollis per excavata in parietibus foramina circum-quaque dispositis inter effodiendum patuere. At præcipue, dum anno Domini 1574. turris campanariæ, quæ iuxta Basiliçæ eiusdem gradus extrabat, fundamenta denuo iacerentur, ab effodiendis, vt Tiberius Alpharanus Vaticanae Basiliçæ Clericus Benefic. adnotatum reliquit, inter cætera perelegans quoddam cubiculum facelli instar repertum est, in quo portæ, fenestrellæ, ac parietes diuersi generis animalium effigie, coloribus affabre expressa exculti, ornatiæ apparebant. Visa insuper ibidem sunt ossa quamplurima sepulchris partim fictilibus recondita, quamvis inter hæc vnum quoddam ex Tiburtino consecutum lapide, cæteris magnitudine atque operis elegantiæ valde præstant intuentibus se vltro offerret; partim excisis in ipsa parietum crassitudine loculis inclusa adhuc perfarare dignofeebantur. Marmoræ ibidem nonnullæ arcæ extabant, cadauerum vtique conditoria. Harum vna eximia pulchritudinis inter exculti operis ornamenta, quæ in marmoris eiusdem facie cernebantur, simulacrum Bacchi vuæ racemum manu gestantis repræsentabat; quam GREGORIUS XIII. Summus Pontif. Romanae Vrbis antiquitati consulens, in Vaticanum Palarium aportari fecit. Porro postremis quoque nostris hisce temporibus, dum PAULO V. Pont. Max. fundamentis memoratae Basiliçæ moliendis instaretur, permulta id genus Arcæ apparuerunt, & ex his altera laboriosa manus studio expressis, prominentibusque figuris eleganter incisa; quæ hodie in Burghesiana villa Collinam extra portam, sive Pincianam visitur.

21 Ex quibus omnibus argumentis, vt opinor, sat intelligi potest, consueuisse viros Romana olim nobilitate conspicuos in Agro Vaticano sepeliri, qui Tyberino intermedio amne discretus, longe ab Urbe distabat, & ob infalibilitatem aeris locus omnino incultus, atque desertus, habitatoribus vacabat. Quapropter sub ipso CLAUDIJ Principatu serpentem in Vaticano, cui nomen Boe, occisum suisse Plinius scribit, tantæ

videlicet magnitudinis, vt in ciudem alio toto integerq; insans, quem ille deglurierat, visus fuerit. Verum ciudem deinde agri pars ab incolis, præseruit pauperibus, ac insimæ sortis hominibus frequentari cœpit, quod toti item Transtyrberinæ, quæ mendicis redundabat, regioni contigit, vt pluribus quidem locis Martialis innuit, ac nominatum de Vaticano afferit; cui AMMIANUS quoque MARCELLINUS subscribit. De LAMPRIDIO enim Vrbis Præfecto loquens hæc habet: Accitos, inquit, è VATICANO quidam egentes, opibus ditauerat. AMMIANUS
MARCELLINUS

Quam etiam ob causam Tacitus de quodam Vitellij milite sermonem instituēs,

insamem vtique Vaticanicum appellat;

hæc sunt autem verba: Postremo ne sa-

lutis quidem cura infamibus Vaticani locis

magna pars militum tetendit, inde crebre in

vulgo mortes. hæc Tacitus.

22 Verumperantiquo adhuc retento nomine, omne tamen in melius commutato, felicissimus incrito dicendus ac omnium gentium, linguarumq; præconio Vaticanus hic noster collis prædicandus est, qui non modo turpem sibi dcdeoris notam ethnicorum monumentis inustam excussit, profanū illud solū in Apostolici obsequiū sepulchri, & sacri decus Cœmeterij transferens, sed reliquorum septem Vrbis collium, quorum iam fama toto in orbe vigebat, nobili titulo & singularis gloriæ prærogatiua principatum obtinet. Vbi enim aer quondam insuavis & pestifer procul habitatores arcebat; ibi diuinitus successorum Petri fede firmata, eius qui Christi vices in terris gerit, præsentia dignatus, sacrificiæ iugiter religionis Christianæ, quæ ibi peraguntur, functionibus expiatu, mitis vtique ac salubris incolentibus eusasit. Et vt singulas eiusdem laudes hic breui oratione perstringamus, id nobis trophyorum instar animaduertere licet, quod pro laureis, pro coronis, pro curribus ipsis, ac triumphalibus pompis, quæ per eius olim agrum ducebantur, inde potentissimi nunc Reges, ipsi quem inuidissimi orbis terrarum Cesares aurea Pontificum manu diademata, ac regia sceptra, augustissimi Principatus insignia accipiunt, & quod omnium admiratione dignum est, vbi hoc e varijs mundi regionibus adue-

Immanis in
Vaticano fer-
pens occidit.

Martialis lib.
epigr.

AMMIANUS
MARCELLINUS

VATICANUS O-
LIM INFAMIS
DICTUS & QUASI
REP.

TAC. ANNAL.

LUB. 17.

Præclarus nunc
idem ac nobis
lissimus est.

VATICANUS RE-
CENS CUM VE-
TERI COLLATUS,
CHRISTIANUS
CUM GENITILI.

CESARES INFIS-
GIA IMPERII
IN VATICANO
NUNC ACCI-
PIUNT.

Roma Subterranea

Vaticanicum
nunc omnes
gentes vene-
rabantur in-
uisiunt.

Ilicis anno
locum vniuersi-
cæ Cincis ar-
bor imbi nunc
obtinet.

Pro obsceno
Martis, & Apol-
linis fano au-
gustum ibi Pe-
tri templum
exirexit.

Denique ex-
celsis impiorum
sepulchris, in
numeros mo-
do Sætorum
pignoribus
tu respèderet.

aduenere , suppliciter humo strati oscu-
lis sacrosancta Apostolorum limina lam-
bentes, se , regna ipsa, suaque omnia ve-
nerabundi Vaticano offerunt, atque sub-
sternunt : & , vt locum hunc sanctitate
conspicuum , quem fama loquente vel
procul didicere , oculis etiam assequen-
do explorent , ac proprius venerentur ,
è remotissimis terrarum finibus , nulli
prosuls incommodo , ac labori parcen-
tes fidelium quamplurimi supplices quo-
tidie accedunt . Hic perantiquæ & su-
perstitiose illius Ilicis vice , ampliori
quidem tam nominis , quam gloriæ in-
cremento , triumphale inuictæ , ac viuisci
ex Crucis vxillium emicat , & nobilis Ar-
bor illa , cuius peroptatus fructus per-
dito quondam mundo salutem intulit .
Hic modo pro veteri gentilitiæ superstitionis luco , vnde inanes Dij atque men-
daces futila & subobscura passim vati-
cinia proferebant , supremus Aposto-
licæ Cathedræ thronus defixus est , in
quo æterni Verbi , ac veri , omnipotentis
que Dei Vicarius perpetuo residet , e
cuius ore certissima , ac prorsus insalli-
bilia vniuerso terrarum orbi oracula
panduntur . Quid plura ? Pro ipso
Martis , atque Apollinis , neconon Deo-
rum Matris fano (si vnquam tamen ibi
suit) Pro ipsis insuper Circi , ludorum
que Circenstium , qui vndique constre-
pebant , insaniq; populi clamoribus au-
gustissimum Beati Petri Apostoli Tem-
plum consurgit ; ad quod certam pio
fidelium studio concurritur , ac suauissi-
mis iugiter Sanctuarium illud canticis ,
hymnodicisque Deum laudantium vo-
cibus ad æmalandam cælestis Hierusa-
lem hymnodiam personat .

23 Locus demum (vt uno verbo
completar omnia) vbi tot impiorum
hominum sepulchra numerabantur , quæ
profanis quondam cadaveribus totum
fere Vaticanum ambitum polluebant ; æter-
nis quippe cruciatibus infelices eorum
dem animæ addictæ , inter ipsas dæmo-
num cateruas consepulta apud inferos
sunt ; locus , inquam , iste olim adeo
profanus pretiosissimis nunc Martyrum
pignoribus in eodem Cœmeterio quie-
scensibus , mirifice illustratur , qui
suavi virtutum odore Ecclesiam per-
suderunt , & quorum iam animæ cum
Christo pèrenniter regnant , eorum

exuuijs , quasi tot radiantibus stellis ter-
restre hoc Cœmeterij Vaticani cælum
coruscat . Taceo splendorem ac gloriam ,
quam ex Principis Apostolorum sepul-
chro , & tot Martyrum , ac Confesso-
rum reliquijs hic collis sublimis Capito-
lino longe præserendus , hausit , quibus
tam copiose area hæc omnium nobilissi-
ma ditatur , decoraturque , vt omnium
sacerorum locorum cultu , ac veneratione
haud imparsillud ad se accedentibus iu-
giter oraculum , quod Moysi Iudæorum
legislatori intimatum est , ingerat : Sol
æ calceamentum de pedibus tuis : locus enim
in quo stas , terra sancta est . Et quod
Iacobœ Israelitarum Patriarchæ quon-
dam iter agenti , dulcijq; somno interim
correpto accedit ; sibi quoque vnus-
quisque accidisse gratulari possit , &
merito dicere : Vere Dominus est in loco
iste , & ego nesciebam , pauensque quam terribilis
est , inquit , locus iste , non est hic aliud nisi
domus Dei , & porta celi . Quibus pau-
cis Vaticani soli gloriam legentium ani-
mis exprimere voluimus : sed his interim
præmissis ad Vaticanicum Cœmeterium
perlustrandum deueniamus .

CAP. IV.

De Cœmeterio Vatica- no , eiusque ori- gine .

IFFICILE admodum
est , ac prope dixerim
impossibile , in tanta
rerum antiquarum ca-
lligine , quæ nostro huic
seculo accedit , dum
in ipsa pomeridiana luce cœcutientes
palpamus , vniuersisque Cœmeterij ,
cum tot adnumerentur , originem asse-
qui , ac pro certo statuere , a quo potis-
simum hæc sumpscrit exordium , ac de-
nominationem sortita sint . Quapropter
in perquirenda reliquorum Cœ-
meteriorum origine , vbi quid certi de-
prehendi vix potest , haudquaquam
nosmetipso , lectoremque inani studio ,
ac labore grauabimus , ne oleum pariter
& operam , vt prouerbium fert , perdi-
disse

Vaticanicum
nunc vere fa-
cer , ac locu-
fancus est .

Exod. 4.3.

Gen. 2.8.

difficile videamur. Verum de hoc Vaticano (si coniecturæ locus concedendus est) haud temere affirmari a nobis posse arbitramur, Cœmeterij eiusdem sub Neronis Imperio initia extitisse, C. Læciano Basso, & M. Licinio Craso Goff. circa redempti orbis annum sexagesimum sextum. Hoc enim tempore Neronianus gladius in Christianos primum saepe cœpit, commentitia nimisrum in Christi sideles, qui Romæ morabantur, calumnia de Vrbis incendio dolose promulgata, cuius quidem ipsummet Neronem permulti auctorem suisse dixerunt: id autem eo potissimum consilio ab eodem effictum in Christianos volunt, ut inauditam immanitatem dum hoc naturæ portentum euomit, ac sanguinis humani sitim audius expleret, suam contingendo impietatem, sceleri adderet, & noua vetrem crudelitatem impietas superaret.

2 Oceasione igitur noctis exercendi gladij & exercenda ad libitum carnificinae, multiplicibus, ijsdemque atrocissimis adiumentis ad paseendos oculos tormentorum generibus in suis apud Vaticanum hortis, vel etiam in Circu dira infantes clade, veluti reipublicæ hostes, & ingenti Christianam religionem ignominia affecit. Quod totum Cornelius Tacitus his verbis describit: Ergo abolendo rumor Nero subdidit reos, & quæstissimis penitie affectit, quos per flagitia iniros, vulgus Christianos appellabat. Et infra de varijs pœnis quibus, in eosdem Christianos primū animaduertere Nero cœpit, hæc subdit: Igitur primo correpti, qui fatebantur; deinde indicio eorum multitudine ingens, haud perinde in criminè incendijs, quam odio humani generis conuicti sunt. Et pereuentibus addita ludibria, ut ferarum tergis contelli, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammanti, atque ubi defecisset dies, in rsum nocturni luminis vrerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat. Et Circense ludicrum edebat habitu aurigæ pernixius plebi, vel curriculo insistens. Vide, quamquam aduersus fontes, & nouissima exempla meritos, miseratione oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed in sauitiam viuis absumentur. hæc ille, quibus deplorandum tunc Christianorum sortem, quæ ad eos miserationem intuentium animos flecte-

ret, & barbarem hominis mentem, quæ nullum sœuiendi modum saceret, & insontium sanguine velut ioco pascetur, ethnicus scriptor patentibus notis expressit.

3 Quo igitur tempore horribilem hanc Christianorum in Vaticano carnificinam Nero exercebat, ut nobis haud improbabilis coniectura fuaderet, sanctissimi illi Religionis nostræ Patres, ac reliquorum Christi fidelium Duces, quorum pietas maxime erga beatorum Martyrum sepulturas enituit, cum acerbissima instaret calamitas, & pios quoque impacteret, seceratam quandam propinquai Vaticani montis partem sibi delegerunt, in qua sacrum hoc Cœmeterium inchoandum, aperiendumque curarunt, ut collecta fidelium, qui passim maestabantur, corpora, clam deserentes tuto recepti loco sepulturæ, quo parerat, honore demandarent. Corporibus interim eodem in loco tumulos aptabant, hæc nimisrum aut intra exequatos suamet ipsorum manu terræ sinus, aut in veteri aliqua crypta, vacuaque arenaria, quæ forte ibidem lateret, recondendo: nam id genus latebris, ac semotis recessibus haud montem hunc caruisse omnino credibile fit, siquidem ut iam supra lectori demonstrauimus, inde argilla, atque arena ad circumiacentium figlinarum usum eruebatur; quod nunc quoque prærupta ex omni parte, aut potius præcisâ montis latera intuentibus fidem faciunt. Locis pariter eiusdem opportunitas, eo quod ex se quidem satis aptus ad id videbatur, nec non ipsa vicinitas Christianos ad reliquias hoc Cœmeterium construendum inuitabat.

4 Illa vero potissimum rationibus, quas haec tenus memorauimus, accedebat, quod inaudita grassantis tunc Neronianæ persecutionis rabies tam copiosam, cadaverum multitudinem procul a cœdis & earnificinæ loco asportari nulla, tenus permitteret. Cumque hi fortissimi martyres, Apostolorum discipuli essent, & primitiæ martyrum, quos ipsa Romana Ecclesia ad triumphum, immo ad ealum prouexit, prout in sacris Martyrologijs nuncupantur, haud eiusquam menti dubium suboriri potest, quin venerabiles illi surgentes Ecclesiæ

Carnificina
Neronis vñ
Vaticano oc-
calionem in-
choando ibi
Cœ veteri
Christianus
dedit.

Loci eius ad
sepeliendos
martyres ijs
paſſos oppor-
tunitas inu-
tabat.

Discipuli Apa-
stolorum, &
primitiæ mar-
tyrum ad Va-
ticatum co-
ronati.

Mart. 8. R. q. l.
1. 1. 1.

Patres deuotissimo animi affectu eodem honotifice, vt par erat, sepelire, fategerint, & sacrum, in quo nobilium Christi Athletarum exuuias depositi contigit, sepulturae locum, totumque pariter Cœmeterij ambitum pretiosis resertum pignoribus summo pietatis studio prosequi non desisterint. Inimo quod ad sacri eiusdem loci cultum spectare videtur, ipsosmet sanctissimos Christianæ Reipublicæ Principes, & maxime Petrum vna cum recenti illo, ac sive dei candidato Christianorum cœtu huc saepius ad sacras obeundas vigilias, ac diuina peragenda mysteria conuenisse credendum est. Satis quippe ex recolendis martyrum actis, & Ecclesiasticis eorumdem monumentis exploratum habetur, consueuisse Petrum, Romæ dum esset, Vaticanum collem frequenter adire; quod manifeste sancti Martialis acta ab Aurelio Lemouicensi Episcopo conscripta testantur: in quibus, ubi de præclarissimo Stephano duce, ab eodem Martiale ad Christi fidem traducto, agitur, qui in Urbe vna cum suis ad imperrandam sibi Petri Apostoli benedictionem venerat, hæc leguntur: *Ingredientes vero Romanam, inuenierunt Apostolum in loco, qui dicitur Vaticanus, docentes multas populorum turmas.* Vides igitur lector beatissimi Apostoli præsentia Vaticanum collem, ac Cœmeterium præceteris apprime nobilitatum suisse.

Cœmeterium
Vaticanicum à
B. Petro fre-
quentatum.

Stephanus
Dux D. Petri
in Vaticano
inuicte.
Aurel. Episc.
Lemouic.

Omnis splen-
dor, ac gloria
Cœmeterio
Vaticano ex
B. Petro pro-
fecta est.

Anacletus Pa-
pa sepulchrum
Petri extruxit
ac ornauit.

Idem Vatica-
num amplifi-
cauit.

Damas. in-
Ansel.

Idipsum in suo Martyrologio confirmat Beda ijsdem fere verbis. Ac reipsa decem ibidem numero Pontifices, qui in ordine consequuntur, conditi fuere: Linus nempe, Cletus, Anacletus, Euarius, Sixtus, Telephorus, Hyginus, Pius, Eleutherius, & Victor: quorum sepulturae locum Damasus describens, & sacra pariter Martyrologia, dum de his mentionem faciunt, eosdem iuxta corpus Beati Petri tumulatos fuisse assertunt.

Pontifices in
Cœmeterio
Vaticano iux-
ta B. Petri cor-
pus sepulti.

6 Porro in idem postea Cœmeterium pietatis, & obseruantæ causa, quam Christiani erga eundem beatissimum Apostolum præferebant, alij item innumeris Martyres frequenter officiosa eorumdem manu illati fure. Qua super re, et si scriptis consignata nulla alia prorsus, quæ hæc tenus innotuerit, memoria superstes sit, nos tamen dubitare haud finit traditio ipsa, quam velut per manus ab antiquis accepimus, & quæ ad nostra hæc usque tempora post longam interlapsorum seculorum seriem conualescens, loci eiusdem venerationi mirifice adstipulatur, dum pro certo habet, ac palam afferit, totum subterraneum veteris Basilicæ ambitum sanctorum martyrum ossibus consertum olim suis, sed medianam præcipue nauem, transuersamque crucem (sic enim communiter appellant) thesauris hisce redundasse. Ab ipso videlicet Basilicæ capite ambitus eiusdem mensuram auspicio; ubi peculiari quondam locus existebat, æreis circumseptus cancellis, qui vulgo Vaticanus dicuntur (perantiqui fortasse nomen Cœmeterij retinens) quo venerationis gratia ingredi mulieribus vetitum erat. Interim vero fama apud omnes vigebat, vt Petrus Manlius testatus, illic innumerabiles propemodum martyres conditos, ac sepultos suisse.

7 Ad quod comprobandum, in eadem Vaticana Basilica extat, & ad hæc usque nostra tempora visitur Culcitra, quædam fatis ampla, quæ cooperiendis beatorum Martyrum cadaveribus, dum hæc post eadem recenti adhuc sanguine respersa, in Vaticanum Cœmeterium a fidelibus tumulanda desertentur, inseruiebat. In quodam autem manuscripto qui in eiusdem Basilicæ Archiuo afferuatur, hæc leguntur: *In Basilica S. Petri extat*

Basilica D. Pe-
tri plena mar-
tyrum sepul-
chris.

Culcitra, qua
mar. corpora
coporta ad
Cœmeterium
defenerantur
in Basilicæ
Vat. seruatur

Lib. II. Cap. IV.

219:

*Prima Mar. To
rig. in Crypt.
Val. I. s.*

*Certis diebus
feliſ populo
veneranda ex
ponitur.*

*Die præfer-
tum Christo in
celum Ascen-
denti facio.*

*Eam vifcan-
ribus Indul-
gerioribz con-
cedeſſe.*

*Multorum mar-
tyrum reliquijs
Basilica Vat.
polideſſe.*

*Dic 21. Junij
decem milii
Mart. in Basil.
Vat. memoria
recolitur.*

*Petra Scelerata
in Vatica-
no.*

*curita nomi-
nata?*

*extat pannus, quo tempore persecutionis viri
pj, & timorati vtebantur ad sepeliendum,
SS. Martyrum corpora. Reliquia insegnis,
& maximæ deuotionis. Hæc vero Culci-
tra altero panno holosericò contecta est
a Ludouico Blanchetto eiusdem Basilicæ
Canonico, & Greg. XIII. cubiculi Pra-
fecto : & summo venerationis cultu inter
cæteras reliquias aſſeruatur, & confipi-
cienda populo, ac venerâda proponitur
certis quibusdā in solemnioribus diebus,
fed præcipue festo Dominicæ Ascensio-
nis die ingenti pompa, ac musico con-
centu, & vsque ad primam mensis Au-
gusti diem magna confluentium deuotio-
ne inuiuitur ad consequendos sacrarum
indulgentiarum theſauros, quos eam
vifcantibus Summi Pontifices clargiti
ſunt, vt Franc. Maria Torigius in ſuis
Cryptis Vaticanis recenſet.*

8 Illud insuper hic addi potest, quod & in percutusto eiusdem Basilicæ
archiuio legitur, vbi de ingenti marty-
rum numero, quorū reliquijs facer hic
locus locupletatur, hæc ſubiunguntur :

*Die 22. Iunij decem millia martyrum :
Habemus de eorum reliquijs, & eo diemul-
titudo mulierum confluit ad Basilicam flexis
genibz, & faculas accensas in manu gestan-
tium. Ex quibus facile coniici potest,
quam copioſa olim BB. Martyrum mul-
titudo extiterit, quorū corpora in
hanc ſacrosanctam Basilicam perfecutionis
tempore deferrī, ac ibidem tumulari
contigunt ; cum vel ſub vno die decem-
millium mentio recolatur ; & Culci-
trum, quæ dignum est pietatis Christiana-
na monimentum, ac facris athletarum
Christi exuuijs nobilitatum, eorumdem
obsequio inſeruifſe, & pretiosissimi fan-
guinis guttas hauiſſe, quæ a nobis haſte-
nus recenſitaſunt, obteſtentur.*

9 Apud candem Basilicam in Vaticaniſis cryptis quædam Petra aſſeruatur, ſuper qua innumeri ſcre martyres effluſo
ſanguine martyrij agonem consumma-
runt. Hæc olim Petra Scelerata vulgo
a gentilibz appellabatur. Cum hanc
Christianorum ſanguine iugiter maden-
tem viderent, eam ſummopere dete-
ſtantes, hoc nonine infamare conati
ſunt: verum ſummo eandem in honore
Christianii ſemper habuerunt, & veluti
rem ſacram ſuſpiciebant. Hæc autem
inſcriptio ibilegitur :

SUPER ISTO LAPIDE MVLTA
CORPORA SANCTORVM MARTYRIO
CÆSA SVNT.

Inſcriptio pe-
træ ſcelerata.

Erat in veteri Basilicâ ad lœuam partem
iuxtaſcellum Sanctissimi Sudarij : nunc
vero iuxta lauſtralis aquæ fontem ad dcx-
tram intrantibus ſub Innocentio X.
Pont. Max. omnibus veneranda exhibi-
ta eft. In Patauina ciuitate alter fi-
milis extat lapsi martyrum ſanguine il-
lustratus, & huiuſmodi inſcriptionis ti-
tulo exculptus :

*Quam lapsi hic pretiosus, vbi tot colla-
piorum*

Martyrj titulo deſpoſucre caput .

10 Quam dcinde ob cauſam Iu-
lius II. ſuminus Pontifex, qui primam
veteris Basilicæ demolitionem aggref-
ſus eft, locum adeo venerabilem, ac re-
ligiosum haud ruinis opprimi, eiusdemq;
cultum oblitterari ſuffinuit, ſed nefas id
effe ratus, vt ſacræ, ac venerâda antiqui-
tati vno codemq; tempore proſpiceret,
eudem intra noui a ſc designati Templi
terminos cōplete voluit. Quin & deinceps glo. mem. Pontifex Paulus V dum
immenſum recentioris fabricæ opus vr-
geret, & illud tandem abſoluſi cupiens,
propensiſiſt instaret, nullam prorsus pa-
uimenti partem, quod veteri Basilicæ
inſcriuerat, & tot (vt diximus) vene-
randis beatorum Martyrū reliquijs ibi-
dem reconditis reſertum, exculsumque
erat, in profana vſum areæ excludi pa-
ſus eft, ſed hac vna potiſſimum ratione
ſapienſiſſimus illc Pontifex permotus,
vltra præſcriptam a Michaele Angelo
Bonarota Ichnographiam, eiusdem noui
Templi ſpatium protendi voluit : vt
fatis liquet ex inſcriptione, quam idem
Pontifex tamquam perenne Apostolorū
gloriæ, & loci omni deuotionis cul-
tu digniſſimi monimentum Basilicæ, cui
erigendæ, exornandæque iugiter inſtitit,
hiſce inſculptis marmori, notis ap-
pendit, videlicet :

*Julius II. Bas-
ilicæ D. Petri
Confanicno
extreſtā pri-
muſ demoliti
aggreditur.*

PAVLVS V. PONT. MAX.
VATICANVM TEMPLVM
A IVLIO II. INCHOATVM,
ET VSQVE AD GREGORIJ,
ET CLEMENTIS SACELLA
ASSIDVO CENTVM ANNORVM
OPIFICIO PERDVCTVM
TANTÆ MOLIS OCCASIONE
VNIVERSVM CONSTANTINIANÆ
BASILICÆ AMBITVM INCLVDENS
CONFECIT

Inſcriptio Ba-
ſilicæ Vatica-
ne a Paulo V.
affixa,

CON-

F. e 3

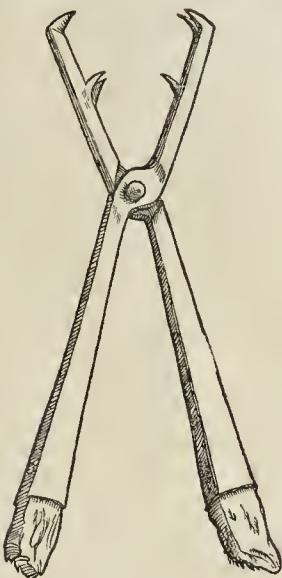
CONFESIONEM B. PETRI EXORNAVIT
FRONTEM ORIENTALEM,
ET PORTICVM EXIRVXIT.

II Cæterum quod sibi demolitæ
Basilicæ solo, ac inferiori ambitu sacrum
olim Cœmeterium extiterit, ipsa oculorum
experiencia comprehensum est.
Vbi enim humus ad nona iacienda fundamen-
tamenta è profundo finu egereretur,
fere innumera defunctorum sepulchra,
oratoria, necnon cubicula, vna cum
loculis apte circum circa dispositis, alio-
rum instar Cœmteriorum, reperta fue-
re. Exornabantur autem cubicula hæc
quibusdam sanctorum imaginibus, &
nonnullis, quæ ad Christianæ rei histo-
riam pertinent, picturis, vt Alpharanus
Clericus Benef. S. Petri, partim habita-
a senioribus eiusdem Ecclesiæ notitia,
partim vero ipsemet oculari fide posterorum
memoria consignauit. Porro
verisimile est huiuscemodi conditoria,
atque sepulchra, maiori saltu ex nu-
mero, beatorum martyrum corporibus
inferuisse. In eorum enim quibusdam,
vt idem Alpharanus refert, spirans, ac
viuus quodammodo sanguis repertus,
eiusdem pro Christo effusus, ac perpessi
pro fide martyrij manifestum intuenti-
bus præferebat indicium. Quinim-
mo Paulo Tertio regnante, dum eadem
erigendæ fabricæ fundamenta instrue-
rentur, nonnulla alia interim perfodiens
tibus sepulchra apparuere, inter quæ,
dum studiose clementarij perusligant,
ferreus forceps a dinuentus est ciuimodi
forma.

Ferreus for-
ceps in Co-
mitorio Va-
ticano reper-
tus.

Cubicula
alioque loca
subterranea
Cœmeterii
Vaticani.

Alpharanus.

12 Instrumentum autem hoc, cui
vngula olim nomen erat, excruciantis,
excarnificandisque Christi martyribus
adhibebatur, de quo nos alibi pauca
attigimus, & vt videre est in eorumdem
Actis, passim scribitur. Cuius item apud
Cyprianum libro de Lapsis, & sanctum
Augustinum in epistola ad Marcelli-
num, tum etiam apud alios veteres scri-
ptores frequens admodum mentio re-
currit. Varijs autem in locis a Pruden-
tio in eius figuræ similitudinem descri-
bitur, sub qua modo a nobis typis ex-
culpta repræsentatur. Eandum ipse bi-
fulcam denominat, coquid serteis vtrin-
que armata dentibus, duplice in-
structa acie, binos pariter uno, eodem
que tempore in sarcis martyrum mem-
bris sulcos imprimeret, vt hymno pri-
mo in honorem sanctorum Martyrum
Hemisterij, & Calidonij idem in hunc
modum cccinit:

Instrumentum
hoc penale
vngula alias
vocabatur.

Cyprian. de
Laps.
S. Aug. op. ad
Marcellum

Prudentius.

Vngula de-
scriptio.

Prud. Hym. I.

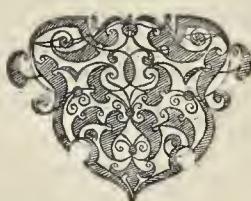
Ille virgas, & scures,
Et bifulcas vngulis
Vlto fortis expetebat, &c.
Et hymno quinto de B. Venantio mar-
tyre.

Item hymno
de S. Venantio.

Ille vngularum duplices
Sulcos pererrat oculis.
Et hymno decimo in S. Romano mar-
tyre.

Item hymno
de S. Romano.

Coflas

Lib. II. Cap. IV.

221

Costas b. fulcis execandas vngulis.

Eiusdem quoq; instrumenti, quod Martyrum cruciati apud gentiles olim in vñs fuit, Ecclesia frequenter meminit hymno, quem in Martyrum natalitiis recitat, vbi hæc verba:

Armata sequit vngulis.

Tortoris insani manus.

De Vngulis mentionem facit Tertullianus, dum de Prissino quodam catechumeno, qui in tormentis a fide Christi defecerat, locutus, eundem vix vngularum iictibus excruciatum fuisse ait, cum protinus fidem abnegavit: *Vt paucis, inquit ille, vngulis titillatus, quem dominum confiteretur, interroganti Presidi respondere non potuerit amplius.*

13 Quoniam vero opportuna hic vngularum mentio incidit, perquirendum nunc obiter est, quodnam supplicij genus esset vngula, dilaniandis olim martyrum membris adinuentum, & tam frequenter adhibitum, & quidem Baronius noster in suis ad Mart. notis eruditè discussit, dum easdem bisulas quidem fuisse affirmat, vt Prudentius loco supra citato appellare consuevit:

Et bifulcas vngulas.

Quam autem ob causam dirum, & pœnale hoc instrumentum vngularum nomen sortitum sit, eam potissimum rationem reddit quod nimurum eiusmodi instrumenta ferarum vestigia imitarentur, sed quæso ipsius Baronij verba hic repetamus: *Dicla sunt vngulae, inquit ille, quod ea instrumenta ferarum imitarentur vestigia, quorum cum referrent exemplum, eodem etiam dicla nomine inuenies, l. I.C. de emendatione seruorum: Ferarum, inquit, vnguis latera persecando. Sed in Cod. Theod. eo tit. sic: Ferarum vestigis latera persecando. Quo planc instrumento quamplures martyres dire affecti coronam promeruerunt, vt præcipue in Lycaonia S. ille Papa martyr insignis, de quo hæc leguntur in eodem Martyrologio: In Lycaonia S. Papa martyris, qui ob Christi fidem verberibus cæsus, vngulis ferreis laceratus, &c.*

14 Cur autem vngulæ, quarum mentio est, fidicularum quoque nomine interdum veniant, prout in Martyrum actis videre est, rationem eundem apud Baronium congrue, apteque ad rei propositum lector inuenies, qui

in hac re dilucidanda Ifidori sententia subscribens, hæc ait: *Fidiculas enim idem esse quod vngulas, testitur Ifidorus, cum ait: Vngule diæ, quod effodiunt: he & fulcile, quia ipsæ rei in equuleo torquentur, vt files inveniatur. hec Ifidorus. Cum itaque fidiculas eque ac vngulis finiderentur Litera hominis in equuleo distanti, eisdem vngulas ea de causa diæ esse puto fidiculas, quod reorum latera finiderent, si que à finiendo dictæ fidiculas esse, quasi fidiculas: vel à fodicando, quod illis latera reorum fodicarentur, diæque esse fidiculas quasi fodiculas. Fodicare latera fidiculis usurpatum appetet ab Ammiano, ut dicemus paulo inferius. His in primis affigulatu Prudentius hym. 10. Peristeph. in Romano, cum quis vocat fidiculas, eisdem vngulas dicat. Sunt hæc verba Asclepiadiis Ludicis:*

*Vertat istum carnifex,
In os loquens, inque maxillas manum,
Sulcoisque acutos, & fidiculas transferat,
Verbo statim vt rumpatur locis.*

15 Et paulo post per fidiculas Asclepiadiem intellexisse vngulas, quæ mox auctor subdit, declarant hi versus:

*Implet iubentis dicta licet improbus
Charaxat ambas vngulis scribentibus
Genas, cruentis & secat faciem rotis,
His suta barbis soluitur carptim cutis
Ad mentum adusque vultus omnis scinditur.*

Hæc Prudentius. Eodem sensu fidiculae accipiuntur, l. Decuriones, C. de quest. Nam fidiculis torqueri Imperator appellat cruentam conditionem. Sic apud Ammianum lib. 29. qui hæc genera cruciamentorum recensens, ait: *Intercluduntur equulei, expediuntur pondra plumbea cum fidiculis, & verberibus. Cumque paulo inferius reorum maiestatis latera dictis tormentis fodicata, dicat, fidiculis id factum appetet. In hac eadem sententia accipere tam apud Senecam, lib. 3. de ira, quam apud Valerium de patientia lib. 3. cap. 3. q. 5. & alios, nihil vetat.*

Et paulo post hæc ad rem nostram addit Baronius, de præmemorato supplicij genero loquens: *Inuenies, inquit, frequenter equuleo iunctas esse fidiculas, vel vngulas, ea nimurum ex causa, quod extento corpore in equuleo, fidiculis, vel vngulis à tortoribus membra fulcentur, quibus aliquando succederet ignis tormentorum. Hæc cum habeas in nonnullis aëlis sanctorum. Martyrum,*

*Baron in not.
die 16. Mart.*

*Fidiculae au-
tem unde dicitur?*

*Prudent. in...
Perist. hym.
10.*

*Fidiculae &
vngulae idem
tormenti ge-
nus est.*

*Baron. in not.
22. Ian.*

*Equuleo se-
pe iungeban-
tur fidiculae.*

*Et fidiculis
quædoq; ignis
adungebatur*

*Prissinus vñ-
gulis cæsus fi-
dem impo-
bet abnegat.*

*Tertull. lib.
contra Ufych.
ca. 12.*

*Quodnam ge-
nus supplicij
vngulae?*

*Vngula biful-
ca.*

*Vngula à fe-
tari refugis
dicta.*

*Baron. not. die
16. Mart.*

*In Lycania
S. Papa mart.
vngulis eneca-
ctus.*

*Cur vngulæ
occurent eti-
a fidiculae?*

rum, S. Cyprianus demonstrat, dum ait lib. de lappis: Nunc equuleus extenderet, nunc vngula effoderet, nunc flamma torreret. Et Aug. ep. 59. ad Marcell. Non extenderet equuleo, non fulcantibus vngulis, non vrentibus flaminis, &c. Eadem Hieronymus ep. 49. Prudentius sape, & alij. Ante hos omnes Seneca lib. 3. controvrs. 14. pluribus. Hæc enarrasse sūt satis de vngularum instrumento, cuius hic imaginem lectori ob oculos proposuimus; & de modo pariter, quo Christiani passim excruciantur, dum quæstioni subiicerentur.

Vngula pena
lis martyrum
in Basilica Va
ticanæ religio
se seruarur.

16 Porro vngula, quam supra descripsimus, in lucem ex Vaticano Cœmeterio educta, in sacrarum Sanctuario Reliquiarum præmemorata Basilicæ religiō cultu, tanquā res omni pretiosior auro dignissime asseruatur, & Christianorum populo videnda, ac veneranda proponitur, & his præcipue, qui ad detestandam tyrannorum fæuitiam, admirandamque sanctorum Martyrum constantiam, eamdem suspicere ac contemplari cupiunt. Eiusdem autem adiunctio in Ecclesiæ Archiuio his verbis adnotatur: Forceps ferreus, seu instrumentum ad torquendum Martyres repertum in sepulchris Martyrum, cum tempore Pauli Tertij nouiter effoderentur fundamenta Basilicæ. Hæc liber singularum continens ciudē facrarij reliquiarum catalogum, qui confessus est sub anno 1550. prout in Archiuo Basilicæ S. Petri, fol. 219.

Mos instru
menta pena
lia in sepul
chris intra
martyrii cor
pora ponendi
hinc probatur

Primaria m.
Cœmeterij
partem intra
Templi ambi
rum Confan
tius I. Imp. cō
plexus est.

17 Quoniam vero, quod iam superiori libro ostendimus, mos ille apud Christianos inoleuerit, vt in monumentis Martyrum, ipsa quoque interdum martyrorum instrumenta recondenterentur, ex poenali hoc vngula serro, quod ē sepulcro in lucem reduciuum prodijt, manifestum profecto legenti redditur, hunc antiquitus locum quamplurimis Martyrum sepulchris redundans, quorum huc corpora post cōsummatum sortiter martyrij agonem, inter ipsas persecutionum procelas, piorum manu inserebantur. Ethinc pariter perspicuum sit ab augustæ memoriz, ac nominis Imperatore Constantino intra Templi a se magnificenter exædificati ambitum, eam saltē Vaticani Cœmeterij partem, quæ cæteris dignitate præstebat, conclusam suis; hanc nimirum, quæ vna cum beatissimi Apostoli corpo-

re cæteros quoque omnes Pontifices sanctitate conspicuos, ac Martyres nobilissimos, qui iuxta eum tunulati fuerant, tanquam inæstimabilis pretij thesauros suo excipiens sinu complectebatur. Quod plane & in Cœmeterijs beati Pauli, Via Ostiensi; sanctorum Marcellini, & Petri Via Lauicana, beatæ Cyriacæ in Agro Verano; supra inuicti Martyris Laurentij corpus Via Tiburtina: beatæ Agnetis Via Nomentana, & compluribus alijs nobilium Cœmeteriorum locis ab antiquis fidei cultoribus præstitum suis; comperimus; vbi in superiori parte, quæ ijsdem Cœmeterialibus cauernis imminet, ampliæ, vt infra dicemus, ac miri splendoris Basilicæ, ad perenne Christiani nominis monumentum, ædificata sunt.

18 Postquam vero a diutinis persecutionum procellis, ac fæna Tyrannorum rabie Ecclesia respirare cœpit, optataq; pacis tranquillitas Deo adspicente oborta est, Christiani haud destitere ob propensionis obseruantia cultum, quem beato Petro Apostolici senatus principi deserebant, apud Vaticano Cœmeterium, in quo Petrus ipse recondebat, sepultus sibi locum diligere. Quapropter post maiorem veteris Templi apsidem, quidam in idem Cœmeterium ingressus parebat, ipsi quodammodo monti incumbens, cui & oratorium superextructum erat, quod ex parte adhuc sub ipsa Maffæi Vegij tempora viscebatur, eiusque ichnographiam, antequam penitus inter ruinas periret, Alpharanus diligenter extraxit, & Seueranus in suis septem Ecclesiarum monumentis deliciatam studiosis vti- que inspiciendam exhibuit. Præmemoratum autem oratorium dirutum omnino, ac funditus euersum sicut, vt nouæ Templi fabricæ loco cederet, cuius rei gratia partem quoque eiusdem montis artificum manu proscindit, & solo aquari opus sicut, quo tempore fere omnes Vaticani Cœmeterij aditus præclusi, & quæ supererant, subterranearum viarum, ac cubiculorum vestigia suppressa penitus ac deleta sunt.

19 Reperiri item eundem intra ambitum contigit, cum ad iacienda nouæ basilica fundamenta, è profundis visceribus humus extraheretur,

Cœmeterij
aliorum mat
teriarum Eccles
iarum Ecclesias
superedificare.

Pace reddita
Ecclesiæ Chri
stiani sepultu
sæ in Vatica
no certarim
ibi deligunt.

Aditus in Ca
meteria Vatica
num.

Sicut in sapientia
Ecclesiæ urbis
monumenta.

Quonodo ac
quando adi
tus Cœmete
rij Vaticani
poculæ ciui
dumque velli
ga deleta sunt

Arcæ marmo
res ex Cœme
terio Vaticano
eructe.

arcas

arcas complures lapideas eleganti quidem opere, ac miro artis studio elabatas, quarum plerasque tum hic, tum alibi, quoisque paumentum antiquæ Basilicæ protendebatur, diuersis quidem temporibus adinuentas, & illas præcipue, quæ sacrarum excultis historiarum imaginibus insignitæ sunt, Biosius noster diligenter opera ac studio invnum collegit, earumdemque exemplar nullis pariendo impensis incidi curauit. Et nos, vt studiosi lectoris desiderio plene satisfiat, selecto huius libri capite peculiarem de veterum sepulchris Christianorum tractatum instituentes, huiuscmodi arcas cum suis imaginibus, atque ornamentis, prout suppetit facultas, describemus.

20 Porro Cœmeterium Vaticanum facro, ac salutari Baptismatis fonte decorabatur, quo sanctissimi quandam Pontifices, ac ipse fortasse Apostolus Petrus, ad Christi fidem vltro venientes, dum acerbiora instarent Ecclesiæ tempora, de more abluebant; ex quo nonnulli idem Cœmeterium, fontis utique S. Petri nomen fortitum fuisse existimarent, inter quos præcipius est Onuphrius Panuinus; neque aliud quidem Cencium Camerarium, & Petrum Manlium intellexisse affirmant, cum inter reliqua Vrbis Cœmeteria, hoc pariter sub titulo fontis S. Petri Cœmeterium recensent. Certe hic Baptismalem olim fontem extitisse nouimus, qui, Liberio Ecclesiam regente, cum pene ditutus esset, ac temporum iniuria corruptus: aquarum enim venæ, quæ vberime ex proximo imminente colle illuc distillabant, riuolorum ductibus, fistulisque persractis, sparsim per Cœmeterij ambitum delabebantur, atque in ipsamet sanctorum Martyrum sepulchra sensim defluebant; quibus sacrae deinde ossa ingenti quidem detimento labefactata iugiter irrigabantur. Quapropter Damasus, qui tunc apud Romanam Ecclesiam Presbyterali munere fungebatur, defluentibus aquarum venis in unum diligenter collectis, aptatis que cuniculis nouum Baptismi soterm extruxit, vt eiusdem Damasi carmina, indicant, quæ ipse tunc temporis in marmore incidi iussit. Hæc autem ad hanc usq[ue] diem apud sacrum B. Petri Con-

fectionis locum perleguntur, et si postremæ nonnullorum carminum syllabæ prænunia vetustate consumpta penitus, ablitæque sint: ex antiquis nihilominus Bibliotheca eiusdem Ecclesiæ exemplaribus, in quibus eadem integra adhuc carmina perseverant, quod in marmorea inscriptione desiderabatur, a nobis hic de industria suppletum est. Hæc igitur ex Damaso lector accipe:

Cingebant latices montem, teneroque meatu

Versus ad fontem Baptismi à Damaso inscripti.

Corpora multorum, cineres, atque ossa rigabant.

Non tulit hoc Damasus, communis leges sepulcos.

Post requiem tristes iterum persoluere paras.

Protinus aggressus magnum superare labore,

*Aggeris immensi diecit culmina montis,
Intima sollicitus scrutatus viscera terræ,
Siccauit totū quicquid madefecerat humor
Inuenit fontem, prebet quæ dona salutis.
Hæc curauit Mercurius Leuitafidelis.*

21 Id autem operis tunc potissimum a Damaso præstitum est, cum Liberius Summus Pontifex clam ab Urbe profugus ageret, ac se ab omnium oculis subducens, ad Constantij Imperatoris, Arrianorumque suorem, qui fæderatalis præcipue animi viros impetebat, declinandum, via Salaria in Cœmeterio latitaret; in eius enim locum tunc Damasus Romanæ Ecclesiæ vicarius institutus fuerat. Ad hunc deinde fontem accedens ipse Liberius, die festo Pentecostes innumerā hominum vtriusque sexus multitidinem salutari Baptismo expianit, vt in Actis eiusdem Damasi apud M.S. Cod. Vatic. legitur, & nos infra suo loco, cum de prædicto Nouelle Cœmeterio agetur, prolixius enarrabimus. In ijsdem vero, quod ad præmemorati fontis extractionem attinet, haec habentur: *Tertio die venit Damasus cum alijs diaconibus ad B. Petrum, Apostolum, erant enim monumenta, & super aqua deuatabat. Fecit autem quasi concilium cum ijs Damasus, & dixit: Date mihi opera ministerij, vt hæc aqua emundetur super cadavera hominum. Fecit autem cuniculos duos, & exinanivit locum illum, qui est ad dexteram introeuntibus in Basilicam Beati Petri Apostoli: habebat enim ibidem fonte-*

*Quando, &
qua occasione
fons hic Ba-
ptismalis à
Damaso ex-
tructus fuerit.*

*A.D. Damas.
M.S. Cod. Vat.
& Vallic.*

*Sacer Baptis-
matis fons in
Cœmeterio
Vaticano.*

*Onuph. Pan.
Cenc. Camer.
etr. Man.*

*Damasus fons
om Baptis-
matis in Cœ-
meterio Va-
ticanus instau-
rit.*

Roma Subterranea

fontem, qui non sufficiebat, & cedit mon-
tem Damasus manibus suis, & introiuit,
plusquam consuetum est, & construxit fon-
tem, &c.

22 Hunc item fontem Prudentius
in hymno, quem de Petri passione ceci-
nit, copiosius atque elegantius carmini-
bus illis describit:

*Prud. perit.
hymn. 12. de
Ss. Apoll. Petri
& Pauli.*

Dextra Petrum regio teclis tenet aureis
receptum
Canens oliua, & murmurans fluento.
Namque supercilio saxi liquor ortus, ex-
citauit
Fontem perennem Chrysostatis feracem.
Nunc pretiosa ruit per marmora, lubri-
catque clivum,
Donec virenti fluctuet columbo.
Interior tumuli pars est, ubi lapibus fo-
noris
Stagnum niuali voluitur profundo.
Omnicolor vitreas pictura superne tingit
vndas,
Musci relucent, & virescit aurum.
Gyaneusq; latex umbram trahit imminen-
tis ostri:
Credas moueri fluctibus lacunar.
Pector oues alit, ipse illic gelidi rigo-
re fontis

Videt fitre quas fluenta Christi.

Quibus satis superque Prudentius ostendit ad sua usque tempora hunc in Vati-
cano Coemeterio fontem fidelium usui
perstitisse. Hac autem nostra extate cum
ipso Coemeterio omnino dirutus ac sub-
uersus est; ita ut nullus eiusdem (quod
valde dolendum est) alicubi reliquia
super sint: nisi forte quod circa posterioris
crepidinem apsidis, & sub arcæ Vati-
canæ porticibus, etiam nunc aquarum
scaturientes passim conspiciantur, qua-
rum aliquot in limpidissimum fontem ac
saluberissimum Urbanus VIII. fel. recor-
dat. corruuit, versibusque, S. Damasum
hac etiam ex parte amulatus, exorna-
uit.

23 Verum postremis temporibus,
dum isthæc describimus, uberrimæ istæ
aquaerum venæ, quibus Vaticanum Coe-
meterium irrigabatur, & quas olim in
fontem per euniculos B. Damasus di-
rexerat, ac quibus S. Liberius Papa in-
numeros solemi die Pentecostes, ut
diximus, sacro baptismatis ritu ablie-
rat, hænimirum vna eum antiquo aquæ-
ductu tandem sub Innocentio X. reper-

*Fons Liberij
Pape ac Da-
masi in areæ
Vaticani pala-
tij ab Innoc-
entio X. deducens,
ac restitutus
est.*

tæ, ne tantæ unquam rei memoria abo-
leretur, in Apostolici Vaticani Palatij
aream ad publicam commoditatem deduc-
tae, in pulcherrimum fontem multis
scatentem fistulis aptatae sunt: & histo-
ria insuper Liberij Pontificis saero popu-
lum abluit baptismate, marmori ibi-
dem insculpta, & fidelium oculis con-
templanda exhibetur, huiusmodi appo-
sita ad perpetuum rei monumentum in-
scriptione.

AQVAM VATICANI COLLIS
INCERTO OLIM A CAPITE DEERRANTEM
A B.DAMASO INVENTA SCATVRIGINE
AD LAVACRVM NOVAE GENERATIONIS
IN FONTEM CORRIVATAM,
RVRSVS AMISSAM
INNOCENTIVS X. PONT. MAX.
CONQVISITAM REPERTAM QVE,
AC MIRE PROBATAM
FONTI RECENS EXTRVCTO RESTITVT,
VT IN VRBE AQVIS PEREGRINIS
AFFLVENTE,
ÆDES VATICANÆ SVAM HANC HABERENT
GEMINA SALVBRITATE GRATIVS
HAVRIENDAM
AN. DOM. M.D.C.XXXXIX.
PONTIFICATVS SVI V.

24 Id porro, quod ad ipsum Coemeterium attinet, aösque villa controuersia
affirmari potest, in eo, reliquorum in-
star, quædam pariter cubicula extitisse,
quod non modo ex ijs, quæ supra huc
usque diximus, verum etiam aperte ex
ipso Bibliothecario in Sixti III. Papæ
gescis colligitur, cuius moderationem
animi admirandam, charitatemq; mirum
in modum suis etiam scriptis Bibliothecarii
commendans, cundem ait pro-
prijs manibus Bassi viri illustris corpus, a
quo accrimam percessus quondam fue-
rat persecutionis molestiam, in parentum suorum cubiculo in Vaticano sepe-
llisse; sic autem inquit: *Bassus nitu diuin-
itatis intra tres menses defunctus moritur:*
*cuius corpus Sixtus Episcopus cum linte-
minibus, & aromatibus manibus suis tra-
ctans, recondensque sepeluit ad B. Petrum.*
Apostolum in cubiculo parentum eius.

25 Illud demum hic aduertendum
est, Coemeterium hoc, quamvis ab Eu-
sebio, Cincio Camerario, Petro Man-
lio, aliisque scriptoribus, Vaticani ap-
pelletur nomine; a primis nihilominus
Christianæ religionis primordijs, varijs
quidem modis frequenter denominatum suisse: quandoque enim nuncupatur
*Memoria, Confessio, Martyrium, Petri Lin-
na,*

*Eccl. ciuilem
Liberij Bap-
tismæ populi
ablutionis in
marmori in-
sculpta, ex-
hibetur.*

*Eiusdem Fontis
ab Innoc. X.
restituta in-
scriptio.*

*Sixtus Papæ
Bassi perfec-
tions sui cor-
pus in sepul-
chro majori
florum adva-
ticani sepelit.*

*Bibliot. in vñ
Sixti. 3.*

*Euseb. Cinc.
Camerar.
Pet. Manli.*

*Vana Coem-
eterij Vaticani
nomina.*

n. 24. Trophæum Apostolicum, & alijs consimilibus titulis prænotatur, quæ omnia procul dubio ad ipsummet beatissimum Petrum Apostolorum Principem spectare videntur. Et sane rationi congruum, & æquitati consentaneum erat, ut quemadmodum reliqua Romanæ Vrbis Cœmeteria insignium sanctorum nomine ut plurimum dcorantur, quorum sacrata possident corpora: pari ratione Vaticanum, quod omnium est antiquitatis prærogativa nobilissimum, multiplices itidem, præclarosque gloriofissimo utique Apostolorum Principis ibidem quiescentis nomini, ac merito cohærentes titulos sortiretur. De cuius nunc martyrio, ac sepulturæ loco ut nonnulla hic subiiciamus, tempus ipsum nos vltro admonere, & lector pariter a nobis exigeret videtur.

*Naumachia
in regione
Transyberi-
na.*

defixa fuit. Huius vero sententiaæ patroni eo potissimum arguento nituntur; quoniam descriptum legitur, Petrum videlicet prope Naumachiam cruci suffixum suisse. Romanarum autem antiquitatum scriptores Naumachiam in Transyberina regione ad Ianiculi radices ponunt. Traditionem insuper idem pro se afferunt; qua nimurum totius Romani populi erga collem hunc pietatis, cultus, ac religionis obsequium adhuc viget. Præterea ad suam magis, magisque obfirmandam afferionem, Amadei, viri utique suo æuo propter singularem vitæ innocentiam probatissimi, reuelationem recitant: hunc enim diuinitus accepisse aiunt, collem prædictum nobilissimo Petri Apostoli martyrio illustratum suisse.

3. Alij contra constanter afferunt, ac mordicus descendunt, Apostolum beatissimum in eodem Vaticanani loco crucis patibulum subiisse, in quo deinde pia fidelium manu sepultus est, ac toto terrarum orbe celeberrima construeta eiusdem Basilica cernitur. Et quamvis his super rebus, quæ disputationi subiaceant, & controversiam patiuntur, et si probatos utrumque scriptores habeant,

*Alij Vaticanā
Petri marty-
rio illustrā
affirmant.*

quorum auctoritate fulciantur, haud consilij nostri propositum sit pro certo quidquam statuere ac definire: maximam tamen Vaticanæ montis, de quo modo agitur, dignitati & gloriæ iniuriam sacre, & loci sanctitatem haud parum imminuere videremur, nisi rationes quaniplurimas, quæ ab eis vltro afferuntur, ac nostro quidem iudicio ad id coniunctendum solidiores, scriptoris muneri fidcliter inferuientes, in medium adduceremus. Si igitur traditioni initendum nobis est, longe quidem antiquior, & apud omnes sere ad nostrum, usque æxum, tot iugiter seculoru[m] de cursu grata magis, ac maiori recepta, consensu traditio est, Petrum felicet in Vaticano, vbi nunc ciudem Templum attollitur, ligno quondam suffixum, ac sepultum suisse. Ibi enim, ut a Julio Herculano memorie proditum est, locus extabat, qui communis omnium voce ad posteros usque transmissus, Crucifixionis B. Petri locus palam dicebatur; quo sub titulo maximæ apud fedes omnes venerationi erat. Quod

*Colli Vatica-
no hæc mar-
tyrh Petri glo-
ria adjudicā-
da videretur.*

*Ex veterum
traditione.*

CAP. V.

De martyrij, & sepulturæ loco Beati Petri Apostoli.

*D*e certo, ac peculiari loco, vbi Petrus Apostolus nobilissimum crucis patibulo martyrium consummatum, permulte quidem scriptorum, quantumuis inter se pugnantium, sententiaæ recensentur, quas iam pridem in sacris septem Ecclesiarum monumentis a Scuerano in lucem editis, & volumine hoc iam sæpe citatis collectas, easdemque a Bosio item relatas, singulas prudentis lectoris iudicio seorsim expendendas nunc repetere necessarium duximus.

2. Sunt igitur, qui Petri martyrium in summo Ianiculo contigisse arbitrantur, vbi nunc ciudem beati Petri, vulgo dicta in monte Auro, Ecclesia extat, & in medio Cœnobij claustro, quod contiguum est, ædicula quædam formæ utique rotunda, ac miro artis studio in eius honorem a Philippo Secundo Hispaniarum Rege constructa suspicitur, quem ipsummet locum esse perhibent, in quo beatissimi Apostoli crux

*Iul. Hercul. de
mem. S. Petri.*

*Locus Crucis
Fixionis B. Pe-
tri iam olim
in Vatica-
no passim di-
ctus.*

vero ad argumentum illud attinet: a scriptoribus pro se allatum, de Naumachia sub Ianiculo posita; haec quidem olim inibi fuit, quam Cæsar prope suos ad Tyberim hortos extruxerat; haud tamen inde sequitur, quod non alia sub Vaticano pariter esse potuerit, cum præsertim quinque, aut sex Naumachiae,

P. Viator.
Plures in Vrbe olim Naumachiae erant

Andr. Fulius. l. 3. c. 29.
Marlian. l. 7.
c. 10.
L. Faunus. b. 5. c. 9.
Anastas.
Naumachia in Vaticano.

Quod olim quidem sub ipsomet Vaticano collc, & Basilicæ Sancti Petri proximum fuisse, vbi hac nostra ætate, peregrina cernitur eiusdem S. Peregrini Ecclesia, exploratissimum est. His adde, quod in ipsius Basilicæ Archivio diplomata complura scruantur, ex quibus satis clare lector coniugere potest, omnem illam planitatem, quæ interiacet, ad Naumachiam quondam appellatam fuisse. Certe in ipsis martyris Scbastiani actis de Zoe conspicuæ sanctitatis fœmina legitur, saepto in eam impetu, cum ad B. Petri sepulchrum intensus oraret, Paganos irruisse, & ad regionis Naumachiae patronum eandem illico perduxisse.

A. L. Petri. p. 2.
Cerum est Petrum pafsum ac sepulcruum iuxta Naumachiam.

4. Perispicum igitur est haec nostra legentibus, iuxta B. Apostoli sepulcrum (vt opinari quidem licet) quādam antiquis temporibus Naumachiam extitisse, quam profecto eiusdem martyrij scriptores, non autem alteram in Transiberina sitam regione intellexerunt: idque vel ex eo magis conuinci videtur, quod in B. Petri Apostoli gesùs, quæ sub Lini nomine circumferuntur, non modo Petrum iuxta Naumachiam, sed etiam iuxta Neronianum obeliscum in crucem actum fuisse asseritur. Hæc autem ibi scripta habentur: *Peruenit denique una cum Apostolo, & apparitoribus populus infinitus ad locum, qui appellatur Naumachia, iuxta obeliscum Neronis in monte.*

Qua igitur ratione de Naumachia sub Ianiculo existente intelligi id potuit, quæ tam longe ab huiuscmodi obelisco distabat? Hoc ipsum vero perspicue patet ex libro Græcis notis conscripto de Passione B. Petri, qui apud Vaticanam Bibliothecam asseruatur, vbi de eiusdem crucifixione ex Græcis vtique Latine redita isthac recitantur: *Dedicitur Petrus ad eam partem montis Vaticani, que arborem supra Terebinthum habet, & infra in subiecta planicie Naumachiam. Ac statim de Apostolico sepulchro subiungitur: Susulerunt corpus S. Petri clam, & posuerunt illud sub Terebintho prope Naumachiam, in loco, qui dicitur Vaticanus. Enfatis aperte his verbis (vt vides lector) idem sepulturæ, & crucifixionis locus describitur, ac designatur, dum primo quidem Petrum in monte, vbi Terebinthus erat, affixum patibulo suisse dicitur, & deinde in eodem, sub Terebintho sepultum suisse subditur. Hoc vero haud obscure Damasus indicat, qui Petrum iuxta locum, in quo crucifixus est, tumulatum suisse ait, iuxta Neronianum scilicet palatum in Vaticano, & iuxta Territorium Triumphale.*

5. Illud autem argumentum, meo iudicio, magni quidem ponderis esse videtur, quod antiquis Romanorum mos fuit, vt in reos ac fontes homines extra Vrbis mœnia animaduerteretur: Ianiculus vero iam inde ab Anco Martio quarto Romanorum Rege intra pomœrium conclusus, Vrbi adjunctus fucrat, vt Flinius, Strabo, Eutropius, aliquæ permulti testantur: itaque iuxta memoriatam hanc Romanorum consuetudinem haud verisimile est, Petrum crucis supplicio in Ianiculo addictum fuisse, qui ipsius olim Vrbis pars erat: immo potius apud Vaticanum, de quo nunc agimus, vt pote qui tunc temporis extra mœniaitus, longissimo ab Urbe interruallo disiungebatur. Hanc vero ob causam Petrus Comestor in Scholastica, quam scripsit, historia, dum Apostolici locum martyrij certis quibusdam indicis describere, ac digito quodammodo demonstrare conatur, Petrum non modo cruci affixum in Vaticano fuisse, ac ipsam extra Urbem dilerte affirmat, sed in eispeciatim loco, vbi figlinæ antiquitus existebant, quæ inibi, vt supra demonstrauimus,

Lib. de pass. Petri. ex bibl. Vat.

Damasus de loco martyrij ac sepulchri B. Petri mentionem facit.

Veterum Romanorum reos extra Vrbem piebendi mos.

Plin. Strabo. Eutropius.

Petr. Comestor. His Stol. Ad. Ap. Pauli.

Lib. II. Cap. V.

.227

Horti, & Cir-
cus Neronis-
nus.

Petrum Chri-
stianorum Po-
tificem in Va-
ticano ad Reli-
gionis dede-
cuss crucifixi-
xum suisse ve-
rissimile est.

Crucem Pe-
ri inter binas
metas erexit
suffusa recte
aditio est.

Crucem Se-
pans Afri-
ci.

amuli me-
ritis.

et Nov.
no. Camer-
and. Canonicus

Caiet.

mus, ad hæc usque tempora perseuerant: Petrus vero (inquit Comes) crucifixus in Vaticano, in vicofelicet, qui extra Cuiatem, vbi fabant dolia. His adde, quod cum impius Nero in votis maxime haberet, gestiretque, ut pote hominum crudelissimus, suos Vaticanos hortos, & Circum populo noua exhibendo inuisa crudelitatis spectacula, innocentium Christianorum sanguine respurgere, atque ob id apud posteros quoque in testimonium noui, ac inauditi facinoris insignem, ac memorabilem locum reddere, nobis quidem rem altius considerantibus credibile fit, barbarum hominem, Vaticanum hunc collem, ne quid ipsius immanitati, & Christiani nominis gloriæ dcesset, Petri Summi itidē Sacerdotis sanguine insignire, atque illustrare voluisse; tum præsertim, quia nec Augustum sorte, vt putamus, latebat, Christianum populum, vt iam diximus, consueisse eodem in colle, in quem iugiter confluerebat, illibata Christianæ fidei ac legis dogmata ab ipso Apostolorum Principe edoceri.

6 Peruetusta eidem sententiæ traditio suffragatur, quorundam etiam suffulta scriptorum adminiculeo, quæ crucem, cui Petrus beatissimus Neronis iussu affixus est, duas inter metas erectam suffuse afferit; cum neminem profecto latcat, in ipsiusmet olim Circis metas extitisse. At si metas hoc loco sepulchrales utique Pyramides intelligi volumus, maxime cum in perantiquis quibusdam picturis, nec non sculpturis, intermedia ibi Petri cruci affixio repræsentetur. Binas qui- dem Pyramides in hac Vaticani parte, extitisse iam proculdubio nouimus; vnam, quæ Scipionis Africani dicebatur, de qua Aeron Horatij interpres supra a nobis allatus; & alteram haud longe ab ea, quam plebs Romana Romuli Memoriam appellabat; cuius mentionem facit Leo Papa Nonus in Diploma, quo Basilicæ Vaticanae priuilegia Apostolica auctoritate confirmat: Cen- cius item Camerarius, qui eandem in Nau- machia statuit: Benedictus Canonicus, qui eam iuxta Templi eiusdem porticum ponit: & Iacobus Caietanus Diac. Card. S. Georgij, in Opusculo, quod de anno Iubilei edidit. Et sane concigisse id potuit, vt beatus Christi Apostolus,

vel has inter metas, quas nuper com- memorauimus, vel potius inter alias huiuscmodi, quarum memoria eti ad præsens omnino nos latet, veteribus tam innotuit, ipsa carnificum manu crucifigeretur, tum maxime, quia inter cetera, quibus Vaticanum illustrabatur, id genus insignia laud defuerit, vt ex iam supra recitatis studioſo licet lectori conigere.

7 Sed enim (vt quod verum est, sa- teamur) nil prorsus eorum videtur opiniatio subsistere, qui vt locum, quem ipsi proferunt, ac digito monstrant, Apostolo- rum principis martyrio consecratum in Ianiculo mordicus tueantur, & binarum hunc intra spatiū metarum cōcludant, vnam ex illis computando accipiunt, quam Adrianæ moli proximam extitisse diximus; alteram vero C. Celsij Pyramidem supputant, quæ ad Trigemina portam, & nunc sancti Pauli nomi- ne nuncupatam, sita est, cum tamen loca hec duobus passuum millibus inter se vt minimum distent.

8 Minus vero probabilis eorum sententia estimanda est, qui vel ipsam met Adrianæ molem, aut potius Vati- canum obeliscum vnius loeo metas affi- gnant, & alterius vice, vt rem apte confiant, candem Celsij Pyramidem con- stituunt. Nec Blondi has super re opinio arridet nobis, qui dū Petri in cruce agone duas inter metas ponere conatur, eo quidem in loco crucem desixam suffuse ait, vbi vetusta iampridem erat sanctæ Mariae, vulgo Tranpontina, Ecclesia: ea nimur ad id afferendum ratione, permotus, quod hie locus medius sit inter Pyramidem, quam Africano Scipioni attributam diximus, & inter recensi- tam haec tenus Adrianæ molis arcem, quæ tamen nec ullam metas formam intuen- tibus præ sc fert, nec illo adhuc tem- pore ab eodem Imperatore constructa fuerat. Quamobrem, vt in ipso initæ questionis vestibulo præmisimus, ac le- ctorem obtestati sumus, nil hac super re certi pro vtraque parte pronuntiare, ac definire volumus, sed prudentis iudicio lectoris, quid apte magis ad rem, quidue probabilius videatur, relinquimus. Vnum interim nobis sat fuerit, quod quidem instituti nostri præcipuum est, apud omnes sere certum, exploran-

Ianiculum in
ter binas me-
tas constitue-
tum argumē-
tum delitetur,

Allorum mo-
lem Adrianæ,
& Celsij fe-
busculi pro
dictis meis
accipientium
sententia re-
probatur.

Blondus.

In Vaticano
primum s. Pe-
ter ferulachru-
fus situm subibi-
tatum est.

tumque haberi, locum, vbi primum Petrus Apostolus beatissimus humatus est, collem Vaticanum esse, & ex nobili eius deinde sepulchro Cœmeterium, quod in eodem colle situm est, decus ac toto in orbe terrarum splendorum nominis ac venerationis cultum accepisse; quod quidem quampluribus tum argumentis, tum rationibus cum supra a nobis valide comprobatum sit, a nemine, ut arbitramur, in dubitatione reuocari potest. Haud interim tamē prætereunda hic est S. Isidori Hispal. auctoritas, qui satis clare ac distincte beati eiusdem Apostoli sepulchrum designat, dum illum sepulatum suisse ait ad orientalem plagam, tertio ab Urbe millario, quod sane intelligendum videtur (ne villa errandi suppetat occasio) eadēm milliaria a columna sic dicta metiendo, quæ Romano olim in foro constituta erat. Isidori autem verba hæc sunt: Sanctus Petrus sepultus Rome in Vaticano fecus viam Triumphalem, tertio lapide ab Urbe, ad orientalem pla- gam.

9 In Actis vero Apostolorum Petri & Pauli cx M. S. Cod. Lateranensi ista hæc leguntur: Et hoc dicens S. Petrus emisit spiritum. Statim apparuerunt ibi Viri sancti, quos nemo unquam viditerat antea, nec postea, videre potuit. Iste enim dicebant se propter ipsum de Hierosolymis aduenisse: & ipsi via cum Marcello illustri viro, qui crediderat, & relinquens Simonem, Petrum secutus fuerat, abstulerunt corpus eius occule, & posuerunt eum ad Terebinthum, iuxta Naumachiam, in locum, qui appellatur Vaticanus. Porro Marcellus iste, qui venerandum B. Petri corpus sepulturæ tradidisse perhibetur, quandoquidem illustris viri nomine celebratur, is haud dubie suisse a nobis existimat, quem S. Martialis Aetæ virum Consularcm nominant, qui domi suæ ipsum B. Petrum, eundemque Martialem hospitio, apprime ex hoc nobilitandus, receperat.

10 Sed validissimum, ac prorsus irrefragabile argumentum nobis suggerit Eusebius, dum hoc in Vaticano Cœmeterium ab Apostolorum principe cognomen atque appellationem tunc temporis, quo auctor ipse viuebat, fortium & Petri insuper Cœmeterium vocatum

S. Petri Cœ-
meterii idem
cum Vatica-
no ab anti-
quis habent.
Eusebii accl.
L. 2. c. 24.

suisse scribit: quemadmodum & aliud quod Ostiensi via situm erat, S. Pauli denominatum est. Sed cum Rufinus Eu-
Rufinus.
sebii verba satis ample suo ex more red-
diderit; Anglus autem interpres luxu-
riante verborum copia, hæc ipsa obum-
brauerit potius quam exposuerit, sic ea-
dem ad verbū plāno, ac fidelī stylō
expressa habentur, quæ lector hic accipe:
Et Paulus quidem Rome capite plexus, Pe-
trus autem crucifixus eodem Neronē impe-
rante traditur; & confirmat rem gestam, quod
Cœmeteria ibidem hucusque Petri, & Pauli
cognomen obtinent. Quibus statim bene-
constans Caij vetustissimi scriptoris te-
stimonium de Vaticano hoc sepulchro
subtextitur his verbis: Quin & Caius
de locis, vbi corumdem Apostolorum sacra
tabernacula deposita sunt, hoc asserit: Ego
vero Apostolorum trophya ostendere possum.
Si enim in Vaticano, aut Ostiensem viam
ire velis, eorum, qui hanc Ecclesiam funda-
runt, trophya inuenies.

Caij vetusti-
ssimi scriptoris
testimonium
de sepulchro
Petri in Vati-
cano.
Caius antiqu.
script.

Locus sepul-
chri D. Petri.

11 Horum igitur omnium, quæ a nobis hactenus dicta sunt, præmissis rationibus, & scriptorum quoque auctoritate satis evidenter ostenditur, beatissimum Apostolum Petrum in ipsomet lo-
co post suscepitam martyrij coronam
piorum manu' humatum suisse, vbi ho-
dierna die sacro sancta eius Basilica sub-
sistit, & totius orbis veneratione suspi-
citur. Quod vero ad conditorum atti-
net, in quo sacrum corpus depositum
sunt, satis vtique constat ex vetustissi-
mis quibuldam picturis, quæ ad nostra
vsque tempora in ipsa porticus fronte
antiquæ Basilicæ permanerant, totamq;
intuentibus rem mirifice designabant:
hæ quippe lapideam arcam affabre colo-
ribus exprimabant, intra quam post ade-
ptam martyrij coronam deuotorū manū
discipulorū dignissimus Christi Apostolus
reponebatur: cuius quidem recolen-
dæ historiæ, & arcæ pariter, antequā vna
pariter cum porticu abolerentur, imagi-
nes quam diligenter artificum pennicillo
exceptæ, ac artis subinde studio delineatae,
tanquam nobile veneranda antiqui-
tatis monumentum posteritati traditæ
sunt, earumdemque exemplar in eiudem
Basilicæ Archiuio seruatur, quod
tibi, amice lector, contemplandum pro-
ponimus.

Porro

HUMATIO CORPIS PRINCIPIS APOSTOLOR^{QVANDO S. SILVESTER RECODIDIT CORPVS EIVS} FIX PORTICU VETERIS VATICANAE BASILICÆ

12 Porro Arca hæc, quæ omni veneratione dignum Beatissimi Apostoli corpus continebat, in crypta quadam Vaticanani montis per honorifice fidelium manu tunc primum collocata suit, quo loco, vt supra dictum est, Christiani, acerba illa Neronianæ carnificina procella exagitati, ad tuto conuenientum persecutionis tempore, haud multo ante sacro initium Cœmetrio auspicati fuerant. Verum paulo post idem principis Apostolorum sepulchrum nouis constructionibus a B. Anacleto Pontifice auctum, exornatumque est, dum ille adhuc presbyteri in Ecclesia munus obiret, vt ipsa Damasi verba, quæ præcedenti capite recensuius, nimis clare significare videntur, videlicet: *Memoriam B. Petri construxit, cum Presbyter à B. Petro ordinatus fuisse.*

13 Ædificium autem illud, quod iuxta celeberrimū B. Petri sepulchrum ab Anacleto extructum est, pariam ac perexiguam suisse Ecclesiam nonnulli arbitrii sunt, prout serbatilla temporum opportunitas, quidam vero Oratorium; et si alij affirmare non dubitatearent quandam ciuudem Cœmeterij partem tunc potissimum ædificatam, quæ veluti peculiare quoddam Apostolorum Principis conditorum pio iugiter a fidelibus studio coleretur, vsq[ue]mque Oratorium pariter, & Ecclesiæ tunc temporis ob persecutorum metum ibidem delitescentibus exhiberet: quorum sententia, ut pote quæ rationi valde consonat, nos quoque vltro, libenterque subscribimus. Nam cū Vaticanus sub ea potissimum tempora, ob ludos, ac spectacula, quæ in Circō, seu Naumachia frequenter edicisuerant, ipsomet Neroni illuc ventitante, ingenti hominum multitudine resertus eset; & cum nequissimus interim Princeps in omnē profusus libidinem, eodem loco promiscue in populū debaccharetur, & ad noua, exquisitaque spectanda tormentorum genera, quæ ingeniosius crudelitatis artificiæ aduersus Christianos infantes excogitauerat, nemo Gentilium non audifissime concurreret, locum certe metus ac periculi experte haud alicubi circa eum Collem fideles sibi feligere poterant, in quo Ecclesiam construerent, & ad sacras peragendas synaxes de more con-

*Sepulchrum
B. Petri ab
Anacleto Pa-
pæ exornatum.*

*Ædificium
Anacleti pro
pe Petri sepul-
chri quale
fuerit?*

*Neroni impe-
rante subter-
ram illud
facile ab Ana-
cleto construc-
tum erat.*

uenirent; quippe qui tanquam noxiæ, ac derestrandæ superstitionis homines, facientorumque omnium rei, pœnis, subiciendi, vndeque perquirebantur, nisi ad secretiora quæque latibula consuigiendo in ipsiusmet montis viscera, & terræ cauernas sese quætocyus abderent. Postmodum vero, Nerone extinto, cum iam acerba persecutionis vis sopita esset, nobis, quod creditu facile est, suademos, aliquod ibi ædificium, quod supra terram attolleretur, commode a fidelibus extrui potuisse. Neque enim studiosum ecclesiasticarum rerum indagatorem later, gentilitia sub varijs quondam Imperatoribus superstitione regnante, per multis quidem locis Deo Opt. Max. in sanctorum honore in Ecclesiæ extructas suisse; qui religionis & obsequij cultus, vt nobis credere par est, Petru quoque visibili totius Ecclesiæ Capiti, atque Apostolorum Principi, ampliori sane titulo, ac iure delatus a fidelibus fuit.

14 Huius autem assertionis nostræ vis ex eo mirifice roborari videtur, quod in hunc sanctissimum locum antiqui illi, ac primæ Christianæ fidei cultores, dum adhuc acerba gentilitie persecutionis rabiës in pios quosque grassaretur, Apostolici sepulchri inuisendi, ac venerandi gratia, remotissimis è regionibus, nulli incommodo, ac labori parentes, se vltro conserebant. Ex quo pariter id verisimile dijudicari potest, tunc ibi terra supereminens quoddam, & spectabile orthodoxæ religionis monumentum, quod venientibus innotesceret, extitisse. Hoc autem fortasse, cum in Christiani cuiuspiam viri fundo confisteret, omnibus eadem religione imbutis satis notum, perspectumque erat. Id certe, vt cæteræ fileamus, perspicue Caij antiquissimi inter Ecclesiæ scriptores theologi verba conuincent, qui Zephyrino Dei Ecclesiæ regente, sub Secuero, & Caracalla Imperatoribus floruunt. Is enim luculentam pro fide aduersus Proculum hæreticum orationem scribens, dixit, vt ita dixerim, gloria Apostolorum sepulchra, quæ nobiliiori titulo Trophaæ ab ipso nuncupantur, demonstrat; hæc autem inquit: *Ego Apostolorum Trophea perspicue possum ostendere; nam si lubet in Vaticanicum profici;*, aut

*Nerone vero
extincto su-
pra terram Pe-
tro oratorum
extrui poru-
le credibile
est.*

*Iam inde à
principio fo-
pulchrum Pe-
tri ab omnib
genibus in
uidetur ac co-
litur.*

*Euseb. loc. cit.
Baron. Annal.
ann. 21.*

aut in viam, que Ostiensis dicitur, te conferre, Tropaea eorum, qui istam Ecclesiam suo sermone, & virtute stabilierunt, inuenies. haec tenus ille ad rem nostram.

15 Quidam vero Apostoliei sepulchri locum, de quo nunc sermo est, successu temporum interlapsu ab Helio-gabalo Imperatore subuersum fuisse opinantur, tunc nimis, quando hic, ut Lampridius narrat, quadrigis elephatorum spatha, quo eommodo absque vlo proterius impedimentoo transirent, laxe cupiens, Vaticana sepulchra, quæ plura ibidem extabant, impie vastando disiecit. Addunt præterea, Christianos huius demolitionis tempore, ut faerum beatissimi Petri corpus ipsas inter ruinas inuolatuni feruarent, illud vnam B. Pauli corpore vsque ad Catacumbas translusisse: verum prolixius hæ de re suo infra loco differendum erit, eum de ipsiusnet Catacumbis in Cœmetetij Callisti descriptione sermo instituetur.

16 Porro illud apud omnes indubitatum est, inde rursus beatissimi Petri corpus sublatum, & a Cornelio Papa in pristinam Cœmeterij Vaticani sedem restitutum fuisse; vbi & cæteri deinceps sanctissimi Pontifices, qui in Pontificatu suceſſiunt, pari honore humati fuerere; quod & Anastasius aſter in confertis eiusdem Cornelij gestis, hæ dicens: Beatus vero Cornelius Episcopus accepit corpus B. Petri Apostoli, & posuit iuxta locum, vbi crucifixus est, inter corpora sanctorum Episcoporum, in Templo Apollinis, in monte Aureo, in Vaticano Palati Neroniani. Nec vñquam in posterum loco idem venerandum corpus dimoueri contigit, quousq; Romana in Urbe post insignem è Maxentio relatam victoriā, creto vicitorioſo Crueis vexillo, & Christi nomine toto terrarum orbe propagato, Vaticanicum templum a Constantino Magno Imperatore magnificeſtissime exeatatum est; ibique locato Principis Apostolorum sepulchro, illud religioſissimum princeps pro Constantiniana pietate ac munificentia exornandum, illustrandumque curauit, vt proximo Capite enarrabimus.

17 Quo autem deuotionis cultu Vaticanicum Collem, eamque præcipue Collis eiusdem partem, Christiani pro-

seuti fuerint, in qua faerum Petri corpus depositum est, iugis populorum concurſus, antiquus peregrinationum ritus, affida, & numquam haec tenus intermissa saeratissimum hunc locum inquendi consuetudo, quæ a primis iam usque temporibus inualuit, probe testantur: sed quæ in Romano Breuiario ad rem leguntur, hic potissimum nobis recensere fas sit: Ex locis sacris, quæ olim apud Christianos venerationem habuerunt, illa celeberrima, & frequentissima fuerunt, in quibus condita sunt corpora, vel aliquid martyrum vestigium, aut monumentum effet. In quorum numero sanctorum locorum in primis semper fuit insignis ea Vaticani pars, quam S. Petri Confessionem appellabant. Nam eo Christiani ex omnibus terre partibus, tanquam ad fideli Petram, & Ecclesias fundamentum conuenientes, locum Principis Apostolorum sepulchro consecratum summa religione, ac pietate venerabantur. hæ ex Ecclesiastieſ tabulis lectori repetenda proposuimus.

18 Quoniam vero facræ Apostolorum Confessionis hic opportunitatio incidit, si quis recoleenda vestigia antiquitatis aſsequi vult, secum ipſe recolat, quæ de Confessionibus Apostolorum Cassiodorus scribit his plane verbis: Tenerimus aliquid Apostolorum proprium, si peccatis diuidentibus non reddatur alienum, quando Confessiones illas, quas videre vniuersitas appetit, Roma felicior in suis finibus habere promeruit. hæ Cassiodorus. Verum quid potissimum hoc Confessionis nomen insonet auribus, quod paſſimi usurpari eontingit, Baronius in suis ad Romanum Martyrologium notis erudite differuit, vbi isthac: Confessio apud nos idem est, quod apud Graecos Martyrium, quamus non idem prorsus apud illos, qui apud nos earum vocum sensus fit: nam Graeci Martyrij nomine nonnumquam totam basilicam martyribus dicatam appellant, vt videre est ex Chalcedonensi Concilio, vbi ſepe de Martyrio S. Euphemieſit mentio, & apud alios ſepiffime, Martyrium enim appellandum effe locum, in quo martyr ſepultus fit, habetur ex I. vlt. de ſepulchro viol. C. Theod. Non tantum Ecclesia in honorem martyrum eretæ Martyrium dici conuenere, sed & aliae. Subdit autem idem Baronius: Non igitur Latini basilicam Confessionis nomine aliquando intellexerunt,

*Collis Vaticana-
nus omnium genium cō-
cūſu ob Pe-
tri corpus int̄-
bi positiū ce-
lebratur.*

*Lib. Rom.
Breu. die 18.
Novemb.*

*Quæ loca
olim apud
Christianos
cultu ac cō-
cūſu præci-
pue celebra-
rentur?*

*Confessio S.
Petri.*

*Confessio S.
Petri est quid
Apostolorum
proprium.*

*Cassiod. var.
lib. 19. ep. 2.*

*Confessio quid
significat?*

*Baronius not.
die 1. 1. 161.*

*Martyrium
apud Graecos
quid aliquan-
do significat?*

Confessio eff.
locus sub arc
primaria mar
tyri reliquias
continebat.

Confessiones
Petri & Pauli
trophea Apo
tolorum.

runt, ut falso ex illo Canone nonnulli sunt arbitrati, sed magis ea significacione ea vox dicta reperitur, ut locus ille intelligeretur sub maiori altari postius, quo reliquiæ sanctorum martyrum, seu integra ipsorum corpora conderentur: idque ex antiquo usu Ecclesiæ, & Apostolica traditione, secundum illud Apocalyp. c. 6. Vide sub altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium, quod habebant, &c. Sunt & alia de his innumeræ loca, que breuitatis causa referre omittimus. In hoc utique sensu illa verba hic posita accipiendasunt, quibus dicitur: Cum oraret ad Confessionem B. Pauli, ad locum ipsum videlicet, ubi sacram corpus eius esset positum. Et Caius antiquus Theologus ipsas, quas dicimus Confessiones Petri & Pauli, Apostolorum trophya appellat apud Euseb. hist. lib. 3. c. 24. hæc, & alia de Confessionis vocabulo in sacris Martyrum actis frequenter repetito ad rem nostram Baronius. Sed iam ad vñteriora Vaticanae Basilicæ monumenta progrediatur.

CAP. VI.

Vaticana Basilica supra
Cœmeterium à Con
stantino extruitur,
ibidemq; B. Pe
tri corpus re
ponitur.

S. Leo fer. 2. de
Nat. Domini.
Natus de
tri dies du
aglæce flaci
bus ortus
tranquillitas.

Psal. 76.

Vm Deus Opt. Max.
cuius natura bonitas, cu
ius voluntas potentia, ,
cuius opus (vt S. Leo
ait) misericordia est, Ec
clesiam diris, acerbis
que persecutionum procellis exagita
tam respicere, ac suorum vota fidelium
benignis excipere auribus decreuisset,
vtpote, quæ assiduis ieiunijs, necnon vi
gilijs cumulata, toto terrarum Orbe,
sed præcipue ad sacrum Beati Apostoli
Petri Confessionem, ipsi in odorem sua
uitatis iugiter offerebantur; ad commi
scrandum tandem permotus: Numquid
enim in æternum projicit Deus: aut non
apponet, ut complacitior sit adhuc? Aut obli

niscetur misereri Deus, aut continebit in ira
misericordias suas? exemplum de tenebris
mirabiliter fecit lucem splendescere;
oculos quippe, quos diu infanzæ idololatriæ, ac vani superstitionum errores mi
serandum in modum resperferant, Con
stantino Augusto, Constantij, & Hele
næ filio diuinitus referauit, eumdemque
Imperatorem salutari fonte Baptismatis
ab omni labe expiatum, ac rerum super
narum luce persussum, Ecclesiæ titu
rem, vindicem, propugnatorem, asser
torem fidei, fundatorem pacis, ac illi
batæ denum Religionis eximum to
to terrarum Orbe propagatorem con
stituit. Ut igitur Christiani nominis,
ac Sacerdotij gloria longe lateque per
currens vbiique diffunderetur, atque in
notesceret, inter cætra augustissimi Im
peratoris animo suggestit, vt primus in
sui, ac sanctorum honorem magnificen
tissima Templa publice exædificaret, &
lege item promulgata, religionis cultu
ac pietate conspicuus, ab alijs edifi
canda fanciret, nec enim ille contentus
plures immortali Deo Basilicas insignis
munificentæ studio erexisse, vt in
omnium manibus esset, quibusvis natio
nibus ac gentibus omnibus, qui Romano
parerent Imperio, Deo extrucndi tem
pla ac Ecclesiæ exædificandi facultaté
liberam fecit, magis in hoc Deum hon
orans, omnes videlicet vbiique terra
rum ad Religionis cultum Deo exhib
endum lege fancita excitando, quam
si quis manibus templo ac Basiliæ ad
ficiendo.

2 Verum præcipua inter Templa,
quæ pius Imperator condidit, Vatica
num in primis extitit, quod super ip
summet Principis Apostolorum sepul
chrum, necnon reconditas ibidem San
ctorum in ordine Pontificum, ac Mar
tyrum reliquias mira operis celeritate,
excitauit. Dignissimus etenim Impera
tor die octava post suscepta Baptisma
lis aquæ Sacramenta supplex ad B. Pe
tri Confessionem accedens, ibidem im
periali deposito diademate, regiam
exutus chlamydem, humi prouolutus
vberrimis vndique perfusus lacrymis
Deum altissimum exorauit, persolutis
que humilius votis, fabricæ protinus
inchoanda omnium primus manus ad
mouit; siquidem sceptri vice, quod paulo
ante

Constantinus
Imp. fidem
amplectitur,
& Ecclesiæ
defensio effi
ciatur.

Templa in
honore Christi
fi, sanctorum
que toto orbe
palam exadi
ficari jubet.

Templum
Vaticanicum S.
Petri à Con
stantino Imp.
edificatum.

Inchoanda
fabricæ pri
mus omnium
manus ipse p
admodum.

Lib. II. Cap. VI.

233

ante deposuerat, ligone ad eruendam humum desumpto, in sanctorum duodecim Apostolorum honorem, duodenos terræ cophinos sua manu a fundamento egessit, quos deuotionis gratia, non iam Imperatorem, sed vilem baiulum agens, suis inde humeris asportare cæteris in hoc principibus gloriior haud erubuit. Hæc quidem omnia in Actis S. Siluestri Papæ M.S. Vatic. S. Cæcilie, & Vallic. his verbis leguntur: Constantinus Imperator processit, albis depositis, totus mundus, & saluus, & veniens ad Confessionem Apostoli Petri, ablato diademe capitis, totum se planum projiciens in faciem, tantum illic lacrymarum effudit, ut omnia illa insignia vestis purpureæ infundarentur, dans voces inter amaras lacrymas, quibus se errasse, & peccasse, reumque esse esse de persecutione sanctorum commemorans, non esse dignum eius limina contingere cum ingenti gemitu exclamabat. Et subinde excusus se chlamyde, & acipiens bidentem, ipse primus terram aperuit ad fundamenta Basilica S. Petri construenda; deinde in numero duodecim Apostolorum, duodecim cophinos plenos suis humeris superpositos baiulans, de eo loco, ubi fundamenta Basilica Apostoli erant iacienda, &c.

3 Hac deinde magnificentissime constructa, vetus beatissimi Petri sepulchrum ære Cyprio circumdari, & omnibus parte muniri, obfirmarique iussit, ne inde ullo vñquam tempore sacratissima illa pignora dimoueri, aut a quoquam villa in posterum ratione contingi, attraetarique possent; ipsumque intra sepulchrum crucem auream, corporis plane magnitudini coæqualem, reposuit, desuper autem Altare lapideum erexit, cui Ciborium quoddam argento & auro, gemmisque fulgentibus ornatum superaddidit, & donaria quam plurima, atque amplissimos redditus obtulit; quod & ipsimet Basilicæ eadem magnificentia præstít; eamdem enim opulentissimis redditibus auxit, copiosaque admodum pretiosissimarum rerum supellecili dicitatam mirifice illusfravit. At impense profusam de Ecclesia vtique optime meriti Principis liberalitatem, ornamenorumq; ingentem tam numerum, quam pondus, cum pleriq; alij prolixius enarrauerint, & Bibliothecarius præcipue in Siluestro quam copiose descriperit,

hic consulo eadem repetere, ac recensere omittimus; cum nostri, vt iam diximus, instituti sit de Cœmeterijs, ac de ijs dumtaxat agere, quæ ad sacra Urbis Cœmeteria quoquo modo pertinere videntur.

4 Sed ne hic interim, quæ ad rei propositu faciunt, ingrato silentio inuoluamus, ipsum, quæso lector, Baroniū rerum Ecclesiasticarum scriptorem, sepulchrum, & Basilica Apostolorum gloriam, disertis, conceptisq; verbis perorantem, & sacra antiquitatis ad stipulatorē fidelissimum audiamus: hic enim in suis ad Martyrol. Roman. notis, de Apostolorum sepulchris, & subinde de basilicis in corum ibidem memoriam a Constantino Imperat. magnificentissime erectis, isthæc habet: Longe antequam Apostolorum Basilicæ erigerentur, eo ipso tempore quo beatissimi Apostoli Petrus & Paulus glorioso martyrio coronati sunt, loca sepulchrorum ipsorum magna veneratione sunt habita, &c. Verum mox ad corumdem Basilicas sermonem inflatens, isthæc subdit: Eadem loca frequenti Christianorum concursu celebrari solita docent aëla martyrum, quorum meninimus: que postmodum à Constantino Imperatore amplissimus sunt illustrata Basilicis, eademque ornamenti aële, atque ditata redditibus, vt docet libellus Damasi de munificentia Constantini conscriptus. Quod autem spectat ad Vaticanan Basilicam, in maiori eius arcu hi versus misiuo opere exarati legebantur:

Quod duce te mundus surrexit in astra, triumphans.

Hanc Constantinus Vistor tibi condidit aulam.

Ex antiquis actis Siluestri Papæ illud compertum habetur, Constantinum Imperatorem in erectione Basilicæ S. Petri primum ante omnes ligone ad fundamenta iacienda terram fodisse, erutamque cophinis asportasse. Quid ni hæc præsterit Christianissimus Imperator? cum & Vespasianum Augustum in restitutione combusti Capitolij hæc ipsa egisse auctor sit Suetonius, cuius in vita ipfius c. 8. hec sunt verba: *Ipse restitutionem Capitolij aggressus, ruderibus purgandis manus primus admovit, ac suo collo quedam extulit.* Hæc Suetonius.

5 Quanta autem earundem Basilicarum sanctitas, & religio extiterit, usadaber cum Moyse dicam, & inimici nostri sunt.

Baroni in nos. Mar. Rom. de 18. Novemb.

Iam inde ab initio martyris Petri, eius sepulchrum in veneracione habitum.

Idem postea amplissima ibi à Constantino erecta Basilica illustratur.

Ad eius fundamenta iacienda primus terram fodere capit.

Imitatus Vespa- sianum si- mile quid in restitu- tione Capitolij facientur,

Ingens Vaticanae Basilicae sanctitas ac religio vel ipsa hostibus veneranda, ac verenda semper exulta.

indices: nam licet extra murorum Urbis ambitum sita essent, eas tamen ut celeste quodam asylum dominicus prescriptum hostes fideli, ac Romani Imperii perduelles, Gotbi inquam, cum in Urbe gravarentur, sunt reueriti, nullum illis, vel earum ministris negotium facientes; immo et ad illas confugientibus parcere iniabolabile fuit, ut scribit Orosius hist.lib.7.cap.39. S. August. de ciuit. Dei lib. I. cap. I. Et Procopius de bello Gotthico tempore Iustiniani lib. 2. Accipe quid furens heretica Theodora Augusta dederit in mandatis Anthemio Scriboni, cum de capiendo Vigilio Papa ad ipsum scribens, hec ait: Exceptis omnibus, in Basilica S. Petri parce, nam si in Lateranis, aut in palatio, aut in qualibet Ecclesia inuenieris Vigilium, mox impositum naui perdue cum iisque ad nos, &c. Quod autem spectat ad limina Apostolorum, obtinuit antiquus usus, ut preuerentia, aut religiosa quadam obseruantia, ipse Basilica limina Apostolorum vocarentur. Vnde Claudianus ad Iacobum magistrum equitum hoc versus:

Per cineres Pauli per casti limina Petri.
Nec tantum postquam Basilice Apostolorum ereta sunt, sed longe ante obtinuit huiusmodi loquendi usus.

6 Vnde in actis S. Alexandri Papae hec leguntur: Tu siad limina S. Petri duxisses eum, &c. de eiusmodi nomenclatura exempla plura habes ex Fortunato, & in Carmin. de Partu Virginis his verbis:

Quos recipit sacra porta Petri, quos ianua Pauli,
Postis ad Andreæ limen Achaia patet,
Matthei Æthiopes, Ephesini valua Ioannis
Et quem quisque amat, hunc sua porta roget.

Moris eniverat adeuntibus Basilicam, ante eius ingressum, ad limina procumbere, postes deosculari, preces fundere. Vnde idem Fortunatus hec de Basilica Ravennate:

Rufus Apollinaris pretiosa limina lambe,
Fusus humi supplex, &c.

Hæc Baronius, qui plura interim subdit, quæ ad antiquam sacrorum liminum venerationem spectant, quibus postremo loco de Vaticana Basilica isthac concinna ad rem nostram inserit: At de ipsa Vaticana Basilica Sidonius Apollinaris lib. I. ep. 5. ad Hieronimum hec ait: Vbi priusquam vel pomaria contingere, triumphalibus Apostolorum liminibus affusus, omnè protinus sensim membris male fortibus explosum esse languore,

*Baron. in not.
ad Mare. Rom.
die 19. Nov.*

7 Roman venientibus primum omnium Limina Apostoli Petri adire ysu receptum erat, ut colligitur ex Eusebio in defensione Symmachi Papæ. Ingredi ipsa Limina Apostolorum, ibique sacra facere, idem erat quod communicare Catholicæ Ecclesiæ, ut pulchre expressum habes ab Optato Milentiano lib. 2. contra Parmenianum, cum ait: Ad Petri memoriam non accedit, quasi Schismaticus, contra Apostolum faciens, qui ait: Memorijs sanctorum communicantes. Ecce praesentes sunt ibi duorum memoria Apostolorum. Dicite, si has ingredi potuit, ita ut obtulerit illuc, ubi sanctorum memorias esse constat. Hec Optatus. Addimus, quod Prudentius his verbis docet, Christianos sacra Apostolorum, ac martyrum limina exofculari solitos:

Ipse et Senatus lumina
Quondam Luperci, et Flamines
Apostolorum, ac Martyrum
Exosculantur Limina.

Hæc utique ex Baronio hic per extensum recensere voluimus, & veluti præclara quadam insculpta Vaticana Basilicæ trophæa, & perpetua lacri erga eandem cultus monumenta affigere, ut quisquis perlegerit, & venerandam religiosamque antea torum seculorum antiquitatem pariter ac pietatem probe perspexit, mirari desinat, si inter cætera orbis terrarum loca, quæ peculiarem sibi religionis cultum vindicant, Vaticana Basilica, de qua sermo est, Apostolorum meritis, & sepulchro nobilitata, merito principem locum obtineat.

8 Verum nequaquam a nobis hic silentio prætereundum est, eandem Vaticananam Basilicam a summo Pont. Silvestro in honorem Apostolorum Principis xiv. Kal. Decembri dicatam fuisse, ut celeberrimus huiusc Dedicationis dies fidem facit, qui sacrif. in Martyrologijs quotannis solemn. ritu recolitur. Tunc autem idem B. Silvester Altare maius, sub quo B. Petri corpus collocatum fuerat, sacri vntione Chrismatis delibutum, ad peragendum consecrationis ritum sacra olei insuptione tunc primum adhibita institutaque, insigni ac celebri pompa consecravit. Porro præmemorata consecrationis, quæ tum Ecclesiæ, tum Ara Beatisimi Pontificis manu peracta est, in perantiquo sermone de Basilicæ Lateranensis Dedicatione, mentio habetur,

*Roman per
grec venientes
limina Apollo
lorum anc
omnia invi
tare.*

*Prudent. in
Perit. hymn
z. de S. L. au
tentio.*

*Vaticana Basili
ca præ certe
ris factis in
orbis locis a
pud homines
religiosi se
per existit.*

*Basilica Vati
canæ dedica
tio à B. Silve
stro solemn
iter peracta.*

*Et Ara pri
mæ ab eod
consecratur.*

*Ex sermone
de die Basilicæ
Lateranensis.*

Lib. II. Cap. VI.

235

tur, qui scilicet anno eiusdem solemnitatis die recitari confuevit, & M.S. in eiusdem Basiliæ Archiuo seruatur, vbi isthac: *Consecrauit autem et idem venerabilis Papa Silvester Ecclesiam Apostolorum Principis in 14. Kal. Dec. quam etiam p̄issimus Imperator à fundamētis erexit, ex cuius aperitura fundamēti ipsomet proprijs humeris duodecim cophinos ex tellure fundamenti consecratos in honorem duodecim Apostolorum aſportauit. In qua & super corpus Apostoli altare constituit lapidem, & Chrismate per unum (secundum morem, quem posteris tradidit obseruandum) beneditus & consecrauit.*

9 Hoc idem altare post longa reuelata annorum curricula nimia iam vetustate consumptum, ac deformatum. Callistus Papa II. celebritate maxima, Cardinalibus, Episcopis, ac primariis viris quampluribus Ecclesiastica dignitate fulgentibus ibidem adstantibus, quos ille ex diuersis regionibus Romam ad Concilium euocauerat, ingenti populo rum lætitia, sesiuoq; totius Vrbis plausu restitutum, iterum ex Ecclesiasticorum canonum præscripto, viii. Kalend. Aprilis consecrauit ipsomet solempni Virginiis Annuntiatæ dic, impertita futuris quibusque temporibus ex thesauroruni Ecclesiæ promptuario trium anorū indulgentia ijs omnibus, qui eadem recurrente die sacrosanctum locum hunc pie, ac deuote inuiserent, quod his plane verbis a Petro Manlio memoriae traditum sicut: *Beata recordat. Callistus Papa Secundus, quoniam decorum domus Domini sicut Propheta plurimum dilexit, Altare B. Petri, quod nimia vetustate, & lapidum percussionibus quodammodo violatum videbatur, optimis marmoribus vestiuit, & decorauit. Et in festo Annunciationis beatae Mariæ cum toto Concilio lapidem Altaris suis honorifice, & deuote consecrauit. In qua videlicet consecratione, ut inuenimus in libris nostris scriptum, fecit remissionem trium anorū annualiter ad eam deuote venientibus.*

10 Parro, vt nil prorsus lectorum lateat, ista lapidum percussionses, quæ, vt Manlius scribit, in antiquo templi Apostolici Altari suspiciebantur, deuota peregrinorum manu illuc ex toto terrarum Orbe religionis causa frequenter acurrentium contigisse credibile est; hi quippe post delatum (vt par erat)

Apostolorum Principis sepulchro obſequium, fragmenta hæc, reliquiarum loco, in longinas regiones secum deferentes geſtiebant. Hæc eadem Callisti consecratio ijsdein fere verbis a Maffeo Regio refertur, atque in peructu M.S.

Maffaeus regis Martyr. M.S. Eccl. S. Petri.

Martyrologio legitur, quod ad hanc diem in S. Petri Archiuo aſseruatur, in quo peculiaria quædam eiusdem Basiliæ ſexta adnotantur; & sacra insuper actio, quam memorauimus, peracta deſcribitur. Pontificatus Callistiano quinto, Indictione v. qui annus numeratur a Virginis Partu 1122.

11 At noſtra hac ætate, cum noui Templi pavimentum altius deduci, & adæquare, proptereaque ipsummet Callisti Altare extolliri opus eſet, glo. mem. Clemens VIII. intratum, immotumque eodem loco relinqui, nouumque defusper Altare, & quidem magnificenter, amplioris vtique formæ, erigi voluit: quod triginta, & octo Cardinalibus adstantibus, totius Romanæ Curiae interuentu, innumerabilisq; populi concurſu, ipſem Pontifex solempni ritu consecrauit, die Dominica 26. Iulij 1594. in quo deinde idem Pontifex omnium primus incruentum Misæ sacrificium obtulit. Noniffime demum sacram idem Altare adhuc sublimiori ſitu dispositum, ac elucuatum, Urbanus VIII. Pont. Max. solempni ritu vna cum tota noua Vaticanæ Basilice, quam cæteri Pontifices per partes, veteri demolita, conſtruxerant, eadem recurrente Dedicationis a B. Siluestro peractæ die, nempe decimoquarto Kal. Dee. anno Natuitatis Dominicæ millesimo sexcentesimo viagesimo ſexto consecrauit: vi in Romano Breuiario his verbis legitur: *Eandem Basilicam vetustate iampridem collabentem, ac propterea multorum Pontificum pietate latius ac magnificenter a fundamentis ereatam, Urbanus VIIII. eandem die recurrente millesimi sexcentesimi ſexti solempni ritu consecrauit.*

Clem. VIII.
Super illad non
vixit altare
erexit, ac hoc
tempore cō-
ficerat.

Le B. Breu. R. C.
die 18. No. N.

12 Basilice Vaticanæ gloriam iam fatis tibi, lector, in nostris hisce Subterraneis Romæ paginis contemplandam delineauimus: pia item Christianorum ex toto illuc orbe iugiter confluentium ſtudia deſcriptiſimus: reſtat nunc, vt hic velobiter, eti parum ab instituti propoſito digredividecamur, religiosam Sum.

Summorum
Pontificum,
Cleri Romani
ac Vrbis in
colendis Apostolorum Ba-
silicis pietas.

*Baron. in not.
ad Mart. Rom.
die 29. Iun.*

Prud. hym. 12

Vtraque Apo-
stolorum Ba-
silica maxima
populi fre-
quentia tempe-
rata rari-
con-
ficiunt.

Maxime die
iporum festo.

*S. Ambrozy
de Peir. &
Paul.*

Ad diem fe-
stum Apostol-
ingens homi-
num multitu-
do Romanu-
litas.

morum Pontifex, totius Cleri, & Vrbis ipsius pietatem, a deuotionis eulatum Apostolorum Basilicis praesitum, breui orationis stylo complectamur. Porro in quo honore apud omnes Christi fideles, ac eos praecepit, qui in Urbe degebant, non tantum Apostolorum Basilica, sed & sancti corundem memoria haberetur, testis est Prudentius, qui natalitium corundem diem Rome solemnem iugiter extitisse, & a Summis Pontificibus ingenti studio, ac miro pietatis ardore celebratum fuisse affirmat. Sed Baronium de festino Apostolorum natalitio die, & pariter de Vaticanae Basilice cultu isthac subtexentem gratis, si liber, auribus excipiamus: Bis festa, inquit, dies hec dicitur a Prudentio, atque in ea duplicare sacra vota confucuisse Romanos Pontificem testatur, cum ait:

Transyberina prius soluit.

Sacra perugil sacerdos;

Mox huc recurrit, duplcatque vota.

Ipsum populum frequentissimo ceterum utramque Basilicam, tam Petri in Vaticano, quam Pauli via Ostiensis ea die iniungere solitum, idem auctor eodem hymno proficitur. S. Ambrofius in hymno huius diei, non duabus tantum, vt ait Prudentius, sed tribus vijs huiusmodi festum diem Rome celebrari solitum, quasi tria loca a populo ea die visitarentur, testatur his versibus:

Tantæ per Vrbis ambitum

Stipata tendunt agmina,

Trinjs celebratur vijs

Festum sanctorum Martyrum.

Existimamus enim, non solum ipsas Basilicas Apostolorum hac die populum frequentasse: sed vel locum, vbi Petrus cruci affixus est, vel vbi Paulus capite truncatus, aut ipsum carcercem sacrum redditum, vbi veterque diu detentus est (re hodie videmus) adiisse, praedicta enim omnes antiquæ memoria non solum in ipso natali die Apostolorum, sed & per oclausa a cetero fidelium in hanc diem ardentis pietatis studio visitantur.

13 Constat etiam ad eandem solemnem diem ex diversis Orbis regionibus innumerabilem hominum multitudinem religionis ergo Romam confluere confucuisse. Hinc Gallus, Placidia Augusta scribens ad Pulcheriam Imperatricem, cum reddit causam sui Romanus aduentus, hec ait: Ut Romanis frequentibus concursionibus adeoque desideremus inspicere, causa nobis est amplectenda religionis, vt ter-

minis sanctorum nostram exhiberemus presentiam, quos certum est pro sua virtute in caelestibus constitutos, neque inferiora despicer. Nos itaque sacrilegum esse credimus, si solemnum ordinem denegemus, &c.

Episcopos etiam hinc inde ad eandem solemnitatem olim confluere consueisse, ex epist.

14. Paulini ad Seuerum, ep. 16. ad Delphinum, vbi solemnem hanc appellat consuetudinem, satis exploratum habetur. Ut autem semel in anno omnes Episcopi limina, adirent Apostolorum, Anacleti, & Zachariae.

Papa decretis statutum est, de quo dist. 93. c. iuxta sanctorum. Exegisse hoc ab Episcopis Siculus videtur S. Gregorius scribens ad Petrum subdiaconum lib. I. regis. ep. 70. Hæ Baronius.

Ex Anacleti, & Zacharie
PP. decreti
Episcopi se-
mel in anno
limini Apost.
adire tene-
bantur.

14 Porro antiquam, ac laudabilem consuetudinem Christianorum, & Episcoporum præcipue Romam audeundi ad natalitium Apostolorum diem honore debito concelebrandum, ex Sanctorum gestis recolere vnuquisque potest. Praeceteris enim Cassius Narniensis Episcopus id singulis annis in Apostolorum honorem iugiter præstissime Rom. Martyrologium ex lib. Dialog. S. Gregorij his verbis testatur: Narmæ S. Cassij eiusdem Ciuitatis Episcopi, de quo S. Gregorius refert, quod nullus pene dies vita eius abscedebat, quo omnipotenti Deo hostias placationis non offerret, &c. demum natalitio Apostolorum die, quo singulis annis Romanum venire consueverat, &c. migravit ad Dominum. Vir quippe Apostolorum obsequio deditissimus, illud antea diuinitus oraculum acceperat de imminente sibi mortis die: Age, quod agis: operare, quod operaris, natalitio Apostolorum die venies ad me: quod euentus postea comprobauit.

Et quidem S. Paulinus saepius ad solemnem hunc recolendum diem in Urbem aduenisse ipsem ad Delphinum serbens, his verbis testatur: Cum solemni consuetudine ad Beatorum Apostolorum natalem venissimus, tam blande, quam honorifice exceptit, &c.

15 Quam vero exacte annua deuotionis tributum Apostolorum Basilicæ ab Episcopis persolui consuetum Sunni Pontifices exigenter; & ne umquam intermitteretur, satagerent, epistola Gregorij Papæ Episcopum Rhotomanensem acriter incitantis fidem faciunt, vbi mirus fideliū in hac re servior

Quod à ma-
gnis viris dil-
gener olim
obseruatu est.

B. Cassio Nat
nieni Episc.

B. Cassio Nat
nieni Episc.

A. B. Paulino.

Pauli. ep. 16.

Annuam limi-
num visato-
rem ab Epis-
copis Ponci
ces fevere
olim exige-
bant.

Greg. regit. lib. 9. cap. 20.

vor simul exprimitur. Ait igitur: *Qui vero labor, aut que difficultas præ alijs dispergit vobis per tantum spatijs B. Petrum negligere, vbi & ab ipsis mundi finibus, etiam gentes nouiter ad fidem conuersæ student annue, tam mulieres, quam viri ad eum venire? &c.* Paribus item verbis Pontifex supra citatus Lanfrancum quendam Episcopum acriter per Epistolam increpauit, dum infirma licet valetudine Christianos ad limina venire confueuisse affirmat: *Non enim, inquit, labor, aut difficultas itineris te sufficienter excusat, cum satius notum sit, multos longe remotos, licet corpore inualidos, & infirmos, & à lectulis vix valentes surgere, tamen B. Petri amore flagrantes ad eius limini vehiculis properare.* Et hæc de cultu Vaticanae Basilicæ, ac de natalicio Apostolorum die hic enarrasse sufficiat. Sed ad reconditos iam Vaticani Cœmeterij thesauros perscrutandos progrediamur.

CAP. VII.

Plurimorum Sanctorum corporibus, ac reliquijs Basilica, & Cœme- terium Vatica- num deco- rantur.

Sancti: queru corpora in Cœmeterio Vaticano, quie- scunt.

Ex eo potissimum Cœmeterij, & Vaticanae Basilicæ, quæ iuremerito toto terrarum Orbe celebrerrima semper extitit, splendor, & gloria augetur, quod scilicet, præter sacratissimum Principis Apostolorum, quod possidet, corpus, venerandis quoque Sanctorum plurimorum ibidem in Domino quiescentium pignoribus, tāquam pretiosissimis gemmarum thesauris, ac totidem terrestre, hoc cælum stellis coruscans ditatur: quæ quidem sacra corpora, aut hic primum condita, vel in eamdem Ecclesiæ a fidelibus delata sunt, ac si ad tutum religionis asylum, ac fidei orthodoxyam petram, vt Petro nimirum, cum

quo diuinæ rei symbolum, dum inter viuos degerent, communicauerant, vel ipsam post mortem quoque inseparabili amoris nexus coniungerentur, & sacris iugiter eiudem cineribus adhærent. De his nunc igitur a nobis, vt ipsis instituti ratio exigit, agendum est.

2 In hac igitur augustissima Vrbis, immo Orbis Basilica (vt orationi vela, pandamus) Sanctorum præcipue Apostolorum Simonis, & Iudeæ corpora conquescent, quæ quidem, dum veteri demolienda Basilice cœmpteriariorum manus admoueretur, ingenti ibidem omnium gaudio velut aurum in luto reperiiri contigit; prima nimirum Octobris die, anno 1605. s. b Altari corumdem nomini dieato, in media naui, qua ad finistram ingredientibus Ecclesiam aditus patet, inter quintam, ac sextam olim in ordine columnam, in loculo marmoreis tabulis circumsepto, ac serreis hastis superimposito, qui aliquantis per a terra, ne loci humore sacra corpora labefactarentur, artollebatur, quæ itidem eiusmodi situ locata fuerant, vt orientem ipsum respicerent. Antiqua vero apud omnes traditio vigebat, quod beatissima hæc pignora illic asservarentur, ibidemque fidelium quisquis accedebat, eadem pie venerari consueuerat. Quocirca Benedictus Canonicus in relatione, quam edidit super thurificatio[n]e sacræ Altaribus ipsis metu Pontificis manu imperti[ri] olim consueta, hæc ait: *Deinde incensat duo Altaria in media naui ad Crucifixos, vbi ab antiquis patribus audiimus requiescere Apostolos Simonem & Iudam.*

Hæc demum sacra corpora translata fueranno 1605. die 27. Decemb. ab Evangelista Pallotto S. R. E. Cardinali, tunc eiusdem Basilicæ Archipresbytero; decenterq; sub Altari reposita, quod medietatem versus, & ad laevam pariter intrœuntibus, ad eiusdem nave Basilicæ apsidem conspicitur; & quidem eum in modum ibidem locata sunt, vt orientem, velut antea, situ nullatenus immutato, respicerent, capita nimirum ad ipsum Epistolæ cornu constituta fure, pedibus subinde ad cornu Evangelij conuersis. Porro eadem sacratissima pignora in plumbea quadam arca inclusa sunt, cum prius altera cypressiana diligenter circumdata, obtectaque

*Corpora SS.
Simonis &
Iudeæ.*

*Locus ac situs
corporum,
SS. Simonis
& Iudeæ cor-
porum.*

fuissent; ambæ tamen huiuscemodi arcæ marmoreo circumsepta sarcophago incomparabiles binorum Apostolorum thesauros Vrbi custodiunt, recentis depositionis interim, quam modo descripsimus, memoria plumbi laminæ diligenter hisce verbis insculpta:

Inscriptio fa-
cbris SS. Simo-
nis & Iudeæ
corporibus
apposita.

CORPORA SANCTORVM SIMONIS,
ET IVDAE APOSTOLORVM SVB ALTARI
ANTIQUISSIMO IN VATICANA BASILICA
ÆORVM NOMINI DICATO
AD MERIDIEM INTER V. ET VI.
COLVMNAM AB INGRESSV MEDIE
NAVIS I. OCTOBRI ANNI
INFRASCRIPTI INTRA MARMOREAM
ARCAM, IUXTA VETEREM
TRADITIONEM REPERTA CVM EA
PARS ECCLESIAE RVERET
PAVLI V. PONT. MAX. IVSSV
EVANGELISTA PALLOTTA
TITVLI S. LAURENTII IN LVCINA
CARDINALIS CVSENTINVS
EIVSDEM BASILICÆ ARCHIPRESBYTER
IN NOVVM TEMPLVM TRANSTVLIT
ET SOLEMNI RITV HAC SVB ARA
RECONDIDIT DIE XXVII. DECEMBRIS
FESTO S. IO. EVANGELISTÆ
ANNO M D C V. PONTIFICATVS
EIVSDEM S. D. N. ANNO PRIMO.

Corpus S. Ida-
nis Chrysostomi
nati.

Et S. Gregorij
Nazianzeni.

3 In hac item sacrofæcta Basilica duorum insignium Ecclesiæ Doctorum corpora condita sunt; Ioannis videlicet Chrysostomi, quod ex Altari eius nomini in veteri Basilica dicato, ac demum ē sacrario ad locum, in quo Canonici psalmodiæ ad præsens operam dant, translatum, sub Altari, quod vulgo Pictatis nuncupatur, depositum, fidelium venerationi patet: & quidem incomparabili celebri sanctitate viri Gregorij Nazianzeni corpus, quod ex Monasterio monialium B. Mariæ in campo Martio scl. record. Gregorius XIII. in Gregorianum facillum a se magnificientissime extructum, solemnari ritu, ac pompa transluxrat, sub maiori facelli eiusdem Altari, sacris ibidem prius mysterijs de more peractis, plumbea inclusum arca idem Pontifex sua manu reposuit, die 12. Junij anno Dominicæ salutis 1580. pluribus eodem sub Altari reconditis sanctorum Martyrum reliquijs, quæ in argentea ibidem lamina (ne tantæ vñquam rei memoria intercederet) descriptæ singillatim sacerunt. Vaticana item Basilica Gregorij magni, præclarissimi Ecclesiæ Doctoris sacris, venerandisque pignoribus decoratur: sed lectorem interim (ne tedium inferamus) ad

ca, quæ sequenti capite a nobis dicenda sunt, remittimus, vbi de singulis Martyribus, ceterisque sanctitate conspicuis, & de summis Pontificibus ex ordine sigillatim sermo instituetur.

4 Subtice tamen hic haud possumus, quandoquidē de recolendis tot reliquiarum thesauris, quibus apprime Vat. Ecclesia cumulatur, opportune loquendi se offert occasio, S. Petronilla corpus ē Cœmeterio suo, Ardeatinam iuxta viam sito, in Mausoleum ad eiusdem honorem olim erectum, quod in hac Basilica extabat, a Paulo Papa huius nominis primo translatum fuisse, & in nobilissimo marmoreo labro conditum, hac utique inscriptione apposita: AVREÆ PETRONILLÆ DVLCISSIONÆ FILIÆ. quam inscriptionem Tiberius Alpharanus se videlicet testatur. Sed Mausoleo ob nouæ Basilicæ constructionem penitus diruto, sacrum corpus apud sacrarium aliquamdiu confutis, quoisque Gregorio X III. Pont. Max. iubente, sub Altari sanctissimi Crucifixi veteris eiusdem Basilicæ religioso cultu assertandum ibidem illatum est. Demum, cum & hoc quoque postmodum destrui contigisset, in aliud facillum eius pariter nomini nouo in Templo dicatum, solemnni ritu translatum, perpetuæ illic sepulturæ traditum fuit, die xv. Ianuarij anno salutis 1656. cū huiusmodi inscriptione: CORPVS S. PETRONILLÆ. Caput vero lectissimæ virginis argentea inclusum theca apud eiusdem Basilicæ sacrarium vna cum ceteris sanctorum reliquijs religiosissime asservatu.

5 Nobilitatur præterea Templum, hoc, vt singula pietatis monumenta, quæ ibidem extant, pio, studioisque lectori suggeramus, sanctorum Processi, & Martiniani reliquijs. Paschalis enim primus ē Cœmeterio Beata Agathæ, via Aurelia, corundem corpora in oratorium a se, iuxta portam scilicet transuersæ nauis ad orientem, in eadem Basilica erectum transtulit: quod quidem æneis circumseptum cancellis, & mulieribus omnino imperium, maximæ apud omnes venerationi exitiisse, idemque permultis aliorum sanctorum corporibus, illuc varijs ē Cœmeterijs ab ipsomet translati, auctum Alpharanus testatus. Oratorio autem diruto, san-

Sacrum S. Pe-
tronille cor-
pus.

Tiber. Alphar
de Vat. Basf.

Locus in quo
corpus S. Pe-
tronille recō-
dium est.

Sacer SS. Pro-
celli & Marti-
niani exaujjs
hoc Vaticani
Cœmeterium
auctum, dita-
tumque est.

Tiber. Alphar
de Basf. Vat.

etorum eorumdem corpora in Altari ipsorum nomini dicato, sub veteris Ballicæ organo repolita fuere; & iuxta illud eadem beatissimi Petri imago, quæ pio iugiter fideliū obsequio colitur, constituta est. Demum eum hæc etiam veteris pars Templi, ob noui constructionem, evertenda esset, porphyreticum illud labrum, in quo beata pignora seruabantur, reseratum est, & in cypresina arca, quæ intus continebatur, sacrosanctæ martyrum corumdem reliquiae vna cum ligneis quibusdam vasculis ea-gulato sanguine refertis, reperta sunt. Quæ omnia ab eodem Euangeliſta Cardinali Pallotto Archipresbytero in eorum recens extructum Altare, in apide ad Aquilonarem partem, è regione Altaris SS. Simonis & Iudeæ, solemni ritu condita fuere, ipsius translationis memoria laminæ cuidam plumbeæ in hæc verba consignata.

CORPORA SANCTORVM
PROCESSI ET MARTINIANI MARTYRVM
A PASCHALE PAPA I.
EX COEMETERIO S. AGATHÆ
VIA AVRELIA AD VATICANAM BASILICAM
HONORIFICE DELATA
AC IN SACELLO VERSVS MERIDIEM
AB SE MAGNIFICE EXTRVCTO
INTRÆ PORPHYRETICAM
HANC CONCHAM RECONDITA
NOVI DEIN TEMPLI GRATIA
A IVLIO II INCHOATI
SACELLO IPO DISIECTO
IN SUPERSTITE BASILICÆ PARTE
REPOSITA QVA COLLABENTE
ITERVM LOCO MOTA
PAVL V. PONT. MAX.
IVSSV EVANGELISTA PALLOTTVS
TITVL S. LAURENTII IN LVCINA
CARDINALIS CVSENTINVS
EIVSDEM BASILICÆ ARCHIPRESBYTER
IN NOVVM TEMPLVM TRANSTVLIT
ET HAC SVB ARA AD SEPTENTRIONEM
SOLEMNI RITV CONLOCAVIT
DIE XXVIII. DECEMBRIS
FESTO SS. INNOCENTIVM
ANNO MDCCV. PONTIFICATVS
EIVSDEM S. D. N. ANNO PRIMO,

6 Vaticana insuper Basilica præclaræ inter ceteros martyris Gabini exuuijs nobilitatur. E Sardinia enim, vbi ille gloriosum pro Christo martyrium subierat, huc olim eiusdem corpus translatum, sub Altari in eius honorem dicato, & a Gregorio III. consecrato, iuxta Canonorum Odeum, ænis patiter cancellis circumsepto repositum est. Cui iam ab antiquis temporibus celeberrimæ insularum Sardinia & Cor-

sica annuum pendere tributum veneratio[nis ergo consueuerant.

7 Huc item velut in tutum religio-nis asylum, vbi inconcussa iugiter fidei orthodoxæ anchora subficit, inuitato-rum Tiburtij, & Gorgonij martyrum. Item SS. Ti-burtij & Gor-gonij marty-rum.

osſa ex Coemeterijs sublata a Gregorio

IV. Pontifice inscrii micerunt, & ab

eodem sub Altaribus Oratorijs, quod

ipse in S. Gregorij Magni honorem ex-

truxerat, feiunctim prope nuneupatam

Iudicij ianuam, ad lauan ingredienti-

bis, colloquata fuere.

8 Et hæc quidem sunt pretiosissimæ

sanctorum exuiae in saerolanetæ huius

Basilicæ sinu quiescentium: quorum pre-tioſa in conſectu Domini vita pariter &

mors fuit; & quorum nomina nobis inno-teſent: corum autem, quorum no-

mina in libro vitæ deſcripta, quæ in

quampluribus antiquæ Basilicæ orato-

rijs, facellis, arisque recondehantur,

nemo eſt, ut ita dicam, qui numerare

ſufficiat. Siquidem in peruetuſto B. Ma-

riæ ſacello, & vbi ſacra quondam vaca-

bant hymnodie Canonici, vt Manlius

teſtatur, & in eonſcriptis Gregorij III.

geſtiſ ipſem Anafatius refert, quam

multa deposita olim fuere sanctorum

corpora; & innumerabim prorsus ſunt, quæ

in altero eiufdem B. Virginis ſacello af-

ſeruabantur, quod de Cancellis, & Va-

ticanum itidem communij voce nuncu-

pabatur; cuius idem Manlius hiſ verbis

meminit: *Quod ſanclum Oraculum pro-*

pter multa corpora sanctorum, que ibi ſepul-

ta ſunt (nam Vaticanicum locuſ dicitur) encis

cancellis clauſit (Paulu nempe primus illius

Oratorijs conditor) unde uſque ad tempora

noſtra locum illum mulieres non intrabant.

9 Neque hic interim a quoq[ua]m v-

la ratione ambigendum putamus, a Pa-

ſchali videlicet Pontifice huius nominiſis

primo, quippe qui innunera sanctorum

corpora suburbanis ē Coemeterijs tran-

ſtulit, quamplura item in Oratorijs, Al-

taribufque in hac Basilica ab ſe extructis

obſtudioſum religionis obſequium hono-

rificie ibidem fuiffe recondita; quemad-

modum etiam quod & nobis credere

par eſt reliqui sanctissimi Pontifices

ſacella hic ab ſe conſtructa nobilissi-

mis huiuscemodi theſauris incompara-

bili munificentia cumularunt. Et ut

hæc noſtra, quam prosequimur, affertio-

ma-

Locus ac ſitus
corporum SS.
Proceſſi &
Martiniani.

Inſcriptio cor-
poribus SS.
Proceſſi &
Martiniani
impofiti.

Corpus S. Ga-
bini in Baſili-
ca Vaticana
queſtus.

Manlius.

Anafatius in-
v. Greg. 3.

Sacellum B.
Mariæ de Ca-
cellis.

Manlius.

Et à Bonifacio IV.

Tumba lateritia cum sanctorum reliquijs in Vaticano repetita.

Eadem reliquias in noua Vat. Basilicae demum translata sunt.

magis roboretur, quis nesciat, quod ex antiquis utique monumentis accepimus, a Bonifacio IV. maximam, confertamque sacrarum reliquiarum copiam in sacello, quod inter veteris Basilicae portas Rauenianam, & Iudicij appellatas extabat, repositam olim fuisse, ut ipsemet satis luculenter testatur in suis, qua in Vaticano regesto asseruantur, literis. Hanc porro inestimabilem sacrarum reliquiarum congeriem, ossium nimirum & cinerum una cum lapide sanguine resperso, anno MDC.V. xx. Octobris in ciudem facelli, & altaris demolitione in lateritia quadam tumba reperiri contigit, ad quam descensus per gradus aliquot assiduis obsequientium fidelium genuflexionibus excavatus patebat. Translatæ demum eadem sanctorum reliquias in nouam Basilicam fuere, & sub Altari, in aspide, quæ ad meridiem respicit, in plumbea quadam arca asseruanda decenter collocata, anno post Christum natum 1606. die 20. Ianuar. hoc merito ad perpetuum rei monumentum addito inscriptionis titulo:

CINERES MVLTORVM SANCTORVM,
AC SANCTARVM
IN VATICANA BASILICA,
INTER PORTAS IVDICII,
ET RAVENIANAM
SVB ALTARE S. BONIFACII PAPÆ IV.
AC SVB EIVS CORPORE
INTRÆ LATERITIAM TVMBAM REPERTOS,
ET IN NOVVM TEMPLVM
PAVLII PAPÆ V.
I VSS V ILLATOS
HIC IVXTA CORPV S. PONTIFICIS LOCVLQ PLVMBEO
RECONDENDOS CVRAVIT
EVANGELISTA PALLOTTVS
TIT. S. LAURENTII IN LVCINA
CARD. CVSENTINVS,
HVIVS BASILICÆ ARCHIPRESBYTER,
ANNO MDCLVI. DIE XX. IAN.
PAVLII PAPÆ V. ANNO PRIMO.

Pavimentum Basilicæ veteris Vat. sanctorum oratorijs ac sepulchrjs referuntur.

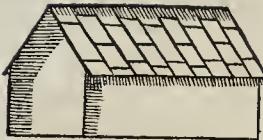
10 Demum quoniam de sacris reliquijs sermo nobis opportunus incurrit, studiosus ac pius lector nouerit, totum veteris Basilicae pavimentum, vt alibi diximus, undeque sanctorum refertum substratumque corporibus cxitasse. Quam ob causam inter eiusdem Basilicæ ruinas, quo loci sanctitati consultum esset, & ne quid deuotioni fidelium deperiret, illudmet omni ex parte integrum, illibatumque opportuno quidem consilio, ac Dei pro-

videntia seruatum fuit, quod idem Alpharanus his verbis testatur: *Vnum tib. alphar. inter reliqua mirabile, & maxima omnium exultatione dignum accepi, quod reserre exulta, & omnibus patescere conor; loca sacra, atque se pulchra sub antiqua Basilice pavimento proprijs in locis integra, & intacta Iulij II. Pont. Max. iussu permanere; quin etiam ipsum pavimentum integrum, & nulli defossum, preterquam ubi noue Basilice fundamenta iacta fuerunt. Et hoc non immerito, nam pius Pontifex audierat ipsius Basilice medianam nauem, atque transuersam, quam crucem vocant, sanctorum oratorijs, atque sepulchrjs referatas, à cunctis fidelibus magna veneratione coli. Idcirco illas præcipue partes illibatas referandus, & Basilice nouæ parietibus circumstruendas Bramanti Architecto districte mandauerat. Id sine cunctatione executum fuisse experimento comperimus. Præterea sepulchorum cadanera in effosione reperta, omnia communis sepulchro; ad hoc specialiter elaborato, semper cum honore fuisse reposita, &c. hæc ille, ex quibus constat quantam cunctis hoc verbum debeat deuotionem inferre, & venerationem accedentibus ingerere: sed iudex sitipse, qui isthac interim perlegit.*

11 Id ipsum hac quoque nostra ætate videre contigit. Etenim cum noui Templi construendi causa, vetus alacubi pavimentum aperire, ac submovere opus suisset, haud pauca numero sub eo sepulchra, quæ eti titulo ac inscriptio carerent, signis tamen quam certis sanctorum ibi martyrum extare ossa intuentibus dabatur intelligi. In quodam igitur tumulo, cunctis obstupescientibus, ossa recenti conspersa sanguine post longa reuelata secula mirum in modum visa sunt. In altero item sepulcro adolescentuli cuiusdam corpus, vt ex ossibus coniuci potuit, videndum se obtulit, super quo nigri coloris velum appositum erat, coagulatum adhuc, exsiccatumque in superficie cruentum exhibens, quem profecto fideles, qui eiusdem carnificinæ, ac martyria interfuerant, de more, vt iam diximus, asseruandum pietatis studio collegerant. Erat autem tumulus hic lateritus in hanc formam constructus.

Plurimæ in de molitione pa uimenti vere vetis sanctorum sepulchra ap paruerunt.

Basil. Vat.

Polyandrum
Basilica
Vaticana.

12 Sacra vero huiuscmodi corpora, & aliorum complurium, eodem sub paupiamento tunc temporis reperta, in amplum quoddam Polyandrūm huius rei gratia extructūm, haud longe ab augustinissimo Principe Apostolorum sepulchro condita sūcere, hoc nobilissimo inscriptionis titulo prænotatum;

POLYANDRVM
HVC CONGESTA SVNT OSSA OMNIA,
SANCTA OPINIONE DEFVNCTORVM,
NOVI GRATIA TEMPLI ERVTA
E LOCVLIS SVIS, VT COMMVN
CONDITORIO REQVIESCANT. M.D.XLV.

Eodem sere tempore, anno videlicet redempti orbis 1607. die 6. Iulij, sub columnæ cuiusdam basi, quæ minori veteris Basilicæ nauifusilecidæ inserviebat, sepulchrum ex parte marmoreum, & ex parte porphyreticum repertum est, in quo nonnulli, ut pie creditur, martyrum cineres continebantur. In basi enim columnæ eiusdem hæ insculpta notæ legebantur,

id est, LOCVS MARTYRV M
CCLVIII. IN CHRISTO. Et hæc
satis de sanctorum corporibus in sacro-
sancta hæc Basilica reconditis.

13 Venerandas vero sanctorum co-
rundem reliquias, quæ in eadem Basil. af-
seruantur, hic exponere cōsulto omittim-
us; cum de ijs publicæ totius Vrbis, &
orbis venerationi sèpius expositis vnus-
quisque per se facile notitiam affequi va-
leat, ac plures sint, qui tum de ijsdem,
tum de cæteris ad religiosum amplissimi
huiusc templi cultum spectantibus

copiose, ac pro rei dignitate laudabili-
ter egerint, & noster quoque Seueranus
hæc fufus in volumine de sacrīs septē
Ecclesiārum monumentis edito reeo-
luerit.

14 Verum a B. Petri Sepulchro ad
sacram, reecolendamque ipsius Cathedra-
m oculos, ac pedem conuertamus.

In Vaticana quippe Basilica, in qua Bea-
tissimi Apostoli corpus regio plane cul-
tu, vt vidimus, tumulatum, cunctarum
gentium veneratione colitur, Cathedra
ligneæ, in qua idem Apostolorum Princeps Romæ primum sedit, per honorifice
affluuatur, in cuius honorē festiu quan-
tannis dies 18. Ianuarij ab Ecclesia die a-
ta est, quando cius in Vrbem aduentus,

Cathedra 9.
Petri in Vat.
Basilica per
honorifice af-
fatuatur.

Eius dies fe-
dus quotan-
nis ab Eccle-
sia agitur.

& Pontificiæ huius Cathedrae institutio
recolitur, quæ sub Claudio Imperatore
Christi anno 45. contigit. Insignibus
autem a Deo miraculis eadem illustrati
meruit, vt Romanorum Pontificum,
qui successu ibidem ordine, Dei pro-
uidentia disponente, sedent, è cælo au-
toritas comprobetur. Sed hie interim
Ecclesiasticus in suis Annalibus scriptor
a nobis consulendus est, qui de Petri
Cathedra hæc ad recipropotum habet:

*B. r. t. 1. ann.
an. 44.*

Cathedra Pe-
tri lignea mi-
raculis sapientia
illustrata est.

*Cæterum ipsa prima Pontificia sedes Petri,
Cathedra, inquam, lignea, dignum plane,
tante rei, extimiusque monumentum quam-
plurimis semper miraculis illustrata, a maio-
ribus affluuata, in ciudem Petri Basilica,
Vaticana recondita hæc tenus custoditur, &
certis diebus populo risenda exponitur.
Consuuerunt enim maiores tanti memores
beneficij, quod Apostolica prædicatione è te-
nebris, quibus erant offusi, ad lucem plane,
diuinam euælii essent, etiam ijsas fædes li-
gneas, quibus Apostoli infidissent, summa-
omnium diligentia custoditas veneratione
prosequi. Sit satis ad eius exemplum Hiero-
sylmorum Ecclesiæ, qua licet tot, tantisque
Iudeorum casibus fuerit exagitata, scđem ta-
men ipsum, cui ipsorum primus Episcopus
Iacobus infedit, usque ad Constantini tempora
integræ esse seruatam auctor est Eusebius.
Id ipsum de fede Marci Alexandria factu-
e seculo loco dicemus. Hæc Baronius.*

Sedes Iacobi
Apostoli Hiero-
sylmitanæ
vique ad te-
pore Constan-
tini integræ
seruata.

*Et S. Marci
Alexandrinæ.*

15 Verum reecnsita hæc tenus enar-
rasse haud contentus, illud in notis ad
Martyrol. subdit, non Cathedra dum-
taxat solemnam peragi hac die memo-
riam, verum etiam ipsiusmet Pontificie
Sedis, & supremi Pontificatus institutio-

*Sedes Pontifi-
ciæ Romanae
ac Summi Po-
nificatus in
Ecclesia in-
tuitos dies
celebrantur.*

Roma Subterranea

*Baron. in nos.
die 18. Ian.*

*Sedes Petri
in aeternum
Romæ stabili-
ta, ac firma-
ta est.*

nem recoli, quo Petrus Apostolus in Ecclesia eminet, ac diuino præsulget oraculo; sed ipsius hic verba in medium proferamus: *Quo etiam vñu & ratione, Romana Ecclesia eam diem solemniter agere consuevit, quo Romane natalis est Cathedrae, quando, inquam, S. Petrus Rome diuino consilio primum sedere cepit, transflata illuc sede, quam septem annos tenuit Antiochie.* Porro tanto celebrior hec est solemnitas illa, qua Antiochiae sedidit, quod mobilis illa, velad tempus tantum, & quasi per transitum sita est, *Rome vero stabilituit, firmavitque Deus eandem in aeternum in Petri successoribus permanjuram;* quam, vt tradit Ireneus lib. 3. c. 3. doctrina munitam, traditionibus locupletatam, meritis illustratam, dotibus auclam idem Apostolus vna cum Paulo eam sanguine consecravit. Verum hac die non illa, tantum solemnitas agi videtur, qua Petrus Rome cepit, sed etiam sacrosancta illa recolitur institutio, qua a Domino Petrus, petra fundamentalis Ecclesie constitutus, perpetuae stabilitatis promissionem, & claves Regni celestis accepit. Et infra Apostolicæ Romæ Cathedra gloriam condignis praconijs celebrat:

*16 Afferuatur haec tenus in Basílica Vaticana ipsa Cathedra lignea, in qua olim Petrus sedis perhibetur. Nec quis hoc miretur: si enim sedes ipsa lignea, cathedra Iacobi Apostoli Hierosolymitan Episcopi, post tot tantaque Iudaici populi naufragia, post illud paendum Hierosolymorum excidium, servata nihilominus est integravisque ad tempora Constantini Magni Imperatoris (vt scribit Eusebius hist. lib. 7. c. 14.) quam & successores Episcopi decenti honore custoditam sunt venerati; quid tam mirum, Apostolorum verticis cathedrali pari saltu fuisse diligenter conservatum? ipsa enim qui supercederit, virtute miraculorum prædicat in ligno arido viridem gratiam curationem consecutam, cum per eam Deus diuinam opem implorantibus beneficia præflare non desinat. Hæc Baronius de venerabili Apostolorum Principis Cathedra, in qua, vt Ioannes Pinadellus de Ioanne Papa Quinto sermonem instituens afferit, ipsum suum Pontifices, cum ad supremi Apostolatus votorum suffragio proueherentur, & Pontificijs insulis decorandi esent, sedere consueuerant. Hæc autem sunt eius verba: *Cum antea nouus Pontifex solus ad Cathedram Petri deduceretur, cui ins-**

*Cathedralis
Petri lignea
totus feolis
integrum conseruari in
mittim.*

*Nouorum Pô
tificum Ca-
thedra Petri
lignæ infide-
lium antiqua
confusa erat.*

*Iohannes Pinus
dellus lib. de
Quintario nn-
mero.*

dens, possessionem acciperet. Quinimmo annuo item recurrente Romanae eiusdem Cathedrae institutionis die, ijdem Summi Pontifices devotionis, ac mysterij gratia, dum Missarum solemnia pergerentur, in eadem Cathedra sub omnium oculis residebant, vt se veros, ac legitimos Petri successores, & in eiusdem Cathedra throno, Deo annuentes, locati, se eiusdem Petri vices, locum, ac omnitudinem obtinere in terris potestarentur.

*17 Verum quid hæc sacrosancta Cathedra adhuc post longas eccl. superstes intuentum oculis iugiter, ac menti cunctorum prædicat, nisi Apostolicæ fideli veritatem, & perennem Romanae Cathedrae stabilitatem? quod olim Ignatius Martyr edocuit: *Vna est, inquit, Ecclesia, quam suis sudoribus, & laboribus fundauerunt Apostoli a finibus terræ usque ad fines in sanguine Christi.* Id quod & Tertullianus dicitur verbis edisserit: *Itaque tot, ac tantæ Ecclesæ, vna est illa, ab Apostolis prima, ex qua omnes. Quibus omnes Ecclesiæ a Romana fidem acceperisse, & eiusdem fideli unitate eidem copulari affirmat.**

*18 Sed quid de mira huius Apostolicæ Cathedrae prerogativa, ex qua toti terrarum Orbi Euangelium Christi illuminxit, Cyprianus doceat, audiamus: Primatus Petro datur, vt vna Christi Ecclesia, & Cathedra vna monstretur, &c. Et paulo post de fidei unitate loquens, ait: *Hanc unitatem qui non tenent, tenere se filiem credit?* qui Ecclesie renuntiatur, & resedit, qui Cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse confidit? Audiant ex Cypriano, qui fidem, & Euangelium Christi se habere iactant, & fidei unitatem nouorum dogmatum varietate scindunt, & aduersus Petri Cathedram insana temeritate recalcitrant, ac religantur. Nemo, inquit, fraternitatem mendacio fallat; nemo fidei unitatem perfida prevaricatione corrumpat. Quam unitatem Cyprianus pro Petri Cathedra decertans validissimis sententiarum argumentis præmunire, ac comprobare non desinit, dum eum debere dici Catholicum assertit, quieidem Romanae Ecclesie, vt Baronius ait, ac Petri sedi communione conjungitur; illum vero esse habendum hereticum, qui ab eiusdem Cathedra Pe-*

*Die eius insti-
tutionis festo
in eandem
coram popu-
lo quotannis
alii ascende-
dant.*

*Cathedra Pe-
tri lignæ ad-
huc superstes
quid doceat?*

*Ignat. Mart.
c. 3.*

Tertull.

*Cathedra
Petri unitas
& unitas Ecc.*

*Cypri. de uni-
tate Ecc.*

*Catholiceus
quis an her-
eticus sit Ca-
thedra Petri
manifeste a
guis.*

Lib. II. Cap. VII.

243

Cathedra est communione diuisus. Quod idē Cyprianus semel atque iterum aduersus Cathedram hanc oblitatibus ineulcat; scribens enim ad Magnum, multis id verbis confirmat, cum dicit: Ecclesia nostra est, quae una & intus esse, & foris non potest: Si enim apud Nouatianum est, apud Cornelium non erit, qui Fabiano Episcopo legitima ordinatione succedit, & quem praeter Sacerdotij honorem martyrio quoque Dominus glorificauit. Nouatianus in Ecclesia non est; nec Episcopus computari potest. Cypriano egregie illis plane verbis Tertullianus conformat: Habes, inquit, Romanam, unde nobis quoque auctoritas praestet. Apud Petri igitur Cathedram, haud extra hanc Cathol. Ecclesia subsistit, apud hanc fides vigeret, extra hanc multiplex haeresi impietas oblatrando cōsunditur.

19. Sed & ipse Optatus Mileuitanus egrecie de Romana Petri Cathedra in hanc plane sententiam edidicit: Igitur negare non potes, scire. in Vrbe Roma Petro primo Cathedram Episcopalem esse locata, in qua federit omnium Apostolorum Caput Petrus, unde & Cephas est appellatus; in qua una Cathedra unitas ab omnibus seruaretur, ne ceteri Apostoli singulas sebi quisque defenderet: ut iam Schismaticus, peccatore esset, qui contra singularm Cathedram alteram collocaret. Ergo Cathedra unica, quae est prima de dotibus. Sedit prior Perrus, cui succedit Linus. Et post recensitatem ex ordine, ut Baronius ait, Romanorum Pontificum successionem, schismaticos omnes Catholicum extra Ecclesiam esse conuincit, quod nullus ipsorum Episcopus eidem Romanæ Cathedrae communicaret: Vnde est ergo, inquit ille, quod claves regni vobis usurpare contenditis, qui contra Cathedram Petri vestris presumptionibus, & audacijs sacrilegio militatis? Et inferius: Igitur de dotibus supra dictis Cathedra est, ut supra diximus, prima, quam probatum per Petrum nostrum est. Et paulo post in hac verba concludit: Et per Cathedram Petri, que nostra est, & ceteras dotes apud nos esse conuincitur. Vides igitur, amice lector, quibusnam argumentorum signis legitimam Petri Cathedram scriptorista executientium oculis indicatio, quasi digito præmonstrare videatur, & quibusnam verborum obsequijs hanc veluti Catholicæ fidei caput, veritatis asylum, & salutis anchoram prosequatur.

20. Verum, si quis Romanæ Apostolicæ Petri Cathedrae (cuius hic mentio incurrit) honorem deferre, & eerrueem adhuc inflectere detrectat, Hieronymum quæso ad Damasum isthæscribentem, & pro supremo Petri Primatu diserte, ac solicite perorantem audiat: Ego nullum primum, nisi Christum sequens Beatitudini tuæ sed est, Cathedra Petri communione confocior: super illam petram adficatam Ecclesiam scio: quicunque extra hanc domum agnum comedere, profanus est: si quis in arca Nostre non fuerit, peribit regnante diluvio. hæc ille aduersus reluctantes Petri Cathedrae, quot verba, tot iacula interquet, quibus tandem infert: Quicumque tecum non colligit, spargit, hoc est, qui Christi non est, Antichristi est: Et sequenti epistola hæc pariter addit: Ego interim clamito, si quis Petri Cathedrae iungitur, meus est. Alienus igitur a fide, a regno extorris, proœul a salute, qui a Petri Cathedra, a Rom. Ecclesia sinu, ab ipsius fidei unitate, ac veritate alienus est: idem enim plane purgatis credentium auribus sonat Romana, quod Catholicæ fides, & Petri Cathedra, quod fana fides, atque doctrina, quod vera Christi Ecclesia, cuius ille diuino oraculo caput in universo terrarum Orbe constitutus est: quippe, ut Hieronymus valide Rufinum perstringens, ait: Fidem suam quam vocat? ex parte, qua Romana pollet Ecclesia? an illam, que in Origenis, voluminibus, concinnatur? Si Romanam responderet: ergo Catholicæ sumus, qui nihil de Origenis errore transtulimus. Ad Romanam igitur Cathedram recurrat necesse est, qui Apostolicam assequi fidem cupit.

21. Nonne Ambrosius, ut Baronius asserit, vel uno hoc signo est Petri Sede, petito, ex ipsius, inquam, Romanæ Ecclesiæ communicatione, quinam probi, ac veri Catholicæ habendi sint, constanter olim inuestigari consueuisse demonstrat, dum liæ de Satyro fratre scribit: Aduocavit ad se Episcopum, nec ullam veram putauit, nisi vere fidei gratiam, per contatusque ex eo, rurum Episcopis Catholicis, hoc est cum Romana Ecclesia conueniret? Augustinus item ex Petri Cathedra & per successionem subinde Rom. Pontificum demonstratam, Catholicos ab haereticis discriminat: & id ipsum ad-

D. Hieronymus pro Petri Cathedra detectans.

Hier. op 57.

Extra Novum Iam Petri omnes nafragances ecclesia.

Romanæ Ecclesiæ eadem quæ Catholicæ, auferunt orthodoxa.

Hier. ap. 52. uir. Ruf.

Et per Cathedram Petri Catholicæ discriminating ab haereticis.

Ambros. de Satyr. fin.

Aug. op 165.

uersus schismaticos Donatistas, Catholicos occinere docuit.

22 Una igitur hac tessera, inquit Baronius, hoc vno symbolo, hoc vno denique rogato, & redditio nomine, qui Catholicici essent, quique haeretici, semper innotescere consueuerunt: nempe ut ille absque alia controvrsia Catholicus censendus esset, qui se Romana Ecclesia communicare prosteretur, ac ille contra esset conclamandus haereticus, qui ab eadem Petri Cathedra probaretur esse diuisus, prater illa, quae in eam sententiati ex antiquioribus Patribus recitata sunt, alia plane innumera de his exempla suppeterent: sed non patitur instituti ratio ut ea singillatim recensendo hic diutius immoremur.

23 Et demum is, ac tantus ut enarratis vel hoc vnum coronidis loco inscrimus Petri successoribus, qui Cathedrae eiusdem infidebant, certatim a Christianis honor desercabant, ut vel gentilibus singularis Apostolicæ Cathedrae prærogativa, eiusque pariter splendor admirationi esset. Quapropter Prætextatus ille Romanorum nobilissimus, quem Proconsulatum gessisse in Oriente Valentianus, & Valentis Imp. exordio, & Viuentio in Urbana præfectura suscepit, aliisque magistratibus auctiunis suissis constat. Hic, inquam, Prætextatus (vt ait Hieronymus) qui & Consul designatus postea mortuus est, homo sacrilegus & Idolorum cultor solebat ludens B. Damaso dicere: Facite me Romane Vrbis Episcopum, & ero protinus Christianus. Petri quippe successoribus, ac si Petro, immo ac ipsi Petri Christo, cuius illi vires gerabant, cuncti descrire, & veluti diuinos plane homines, qui in Petri Cathedrae considebant, ipsi Petri gentiles suspicere consueuerunt.

24 Sed hic interim ipsius Augustini verbis venerandam Petri Cathedram, veluti pretiosis gemmarum monilibus exornare, aureisque eiusdem ore prolatis in medium notis candem prænotare, ac prænotatam subinde quibusvis gentibus demonstrare, triumphalisque instar tituli ad perpetui monumentum obsequiū isthac huic Cathedrae insculpere visum nobiscit: Tenet me, inquit Augustinus, in Ecclesie gremio ab ipsa sede Apostoli Petri, cui pascendas oves suas Dominus commendauit,

Symbolū ac
tessera Catho-
licorum qua-
st.

A Cathedra
Petri diuīsus
omnino hære-
ticus est.

Cathedra Pe-
tri prærogati-
ua ac sp̄ēdor
ip̄s gentilium
admirationi
erat.

Prætextatus
filius designa-
ti ethnici de
Pontificatu
Rom. dictū.

Bart. 1.1. ann.
367. n.10.
Hier. ep. 6.

Verba Augu-
sti de Petri
Cathedra.

Aug. contr.
Manich. c. 4.

usque ad presentem Episcopatum, Sacerdotum successo. Quibus quidem verbis quod maius ad Petri Cathedram, quæ diuinitus in Romana Ecclesia constituta est, dignoscendam argumentum, ac symbolum excogitari potuit? Quid ad orthodoxam Apostolicæ Cathedrae fidem, ac doctrinam toti terrarum orbi obtestandam validius? quid denique ad iugem eiusdem cultum fidelibus commendandum efficacius, quam Augustinum ipsum, virum nempe tanta ingenij perspicacitate pollentem, Cathedrae huic adeo obsequentem percepisse?

25 Nos vero obiter his sanctorum Patrum obsequijs Petri Cathedram cōfalsasse voluimus, dum Vatic. Basilicam vna cum Coemeterio perseruatæ iniunximus. Nunc igitur accedat quisquis ille est, &

ipsū Petri sepulchrum, quod adeo auguste in Urbe resplendet, veneratus, hanc quoq; Petri Cathedram, quantumuis lignæ, quantumuis ruđem, recolat, suspiciat, veneretur: ut merito illud Psalmista oraculum adimpleatur: Et in Cathedra seniorū laudent eum. Iam enim ab ipso Petri sepulchro ad ipsius Cathedrā oculos reflectens, deuotaque mentis obtutum, in hanc defigens, sibimet tacito dicat: Hic sedet, hie præsuit, hinc docuit, qui illuc iacet, qui illuc colitur, qui illinc miraculis iam toto in Orbe coruscat. Petrus quidem desuntus est, at Petri Cathedra adhuc superstes est, Primatus eiusdem perperuo viget, ipse fundatum, ipse fundamentalis Ecclesiæ petra est, ipsiusmer Christi oraculo constituta: Tu es Petrus, & super hanc peram edificabo Ecclesiam meam. Aduersus hanc insani, ac impij sectatores bella mouere, iacula exereere, sed præualere haud vñquā potuerunt. Insurrexeret tothæreses, tot ab inferis dogmatum monstra proliere, tot subinde Ecclesia modis, ac machinis oppugnata, haud vñquam tamen sub valido huius Cathedrae propugnaculo expugnata est; portæ quippe inferi, ut Christus palam edixit, haud vñquam aduersus eam præualebunt. Et hæc interim de Petri Cathedra pio, ac studioso lectori vel obiter propinanda sucre, plura autem si quis cupit, a nobis suo infra loco de Cathedris Pontificijs lib. 6. expoenentur.

26 ... Verum ab vniuerso fidelium cœtu

Iam inde
Petro vñque
ad prefec̄tum
Pontificem
perpetua m...
Rom. Ecclesiæ
summodi
fidelium
successo.

Paracesis ad
institutio ad
recolandam,
venerandis
Petri Cathedrae.

Matth. 16.
Petrus ac Ca-
thedra eius
Romani in-
mobile & ex-
pugnable Ec-
clesie funda-
mentum est

Matth. 16.

Lib. II. Cap. VII.

245

Dogmata e
Petri Cathedra
emanatio
veritate, ac in
dubitate Ce
tholici sepe
amplexatis sit

S. Hippolytus
pro tuendo
Petri Cathedra
martyris
subiit.

Mart. Rom.
die 30. Ian.

cœtu is religionis cultus A postolice Petri Cathedræ, ac Apostolieis fidei dogmatibus delatus est, qua nimis eiusdem magisterio Cathedræ in toto terrarum Orbe, veluti ab ipsomet fidei, & visibili Ecclesiæ Capite edocentur, vt idem plane apud omnes sit, Cathedram Petri colere, eiusq; fidei dogmata sectari, ac Religionem Catholicam profiteri. Quapropter Hippolytus ille Antiochenus pro tuendo Cathedræ huius honore, fidem, quam eadem edocet, sub vita finem profiendo, nobili martyrio coronatus est, vt ex Martyrologio Romano eiusdem memoria his plane verbis recolitur: *Antiochiae passio S. Hippolyti presbyteri, qui Nouati schismate aliquantulum deceptus, sed operante gratia Christi correctus, ad unitatem Ecclesiæ rediit, pro qua, & in qua postea illustris martyrium consummauit. Hic rogatus à suis quenanuscita verior effet, execratus dogma Nouati, eam fidem dicens esse seruandam, quam Petri Cathedra custodiret, iugulum præbuit.* Fuit vero hic presbyter sub Fabio Antiochiae Episcopo, qui vixit temporibus Decij Imperatoris, vt ex Eusebio Baronius in Notis ad Martyrogiū asserit.

27 Prætero nunc inuictos, ac re-colendos iugiter Anglicanæ Ecclesiæ pugiles, qui sub immanni Henrici Octauii impietate, dum se commentitum eiusdem Ecclesiæ caput, capite male sanus & aëdis dæmonis impulsu, constituerat, sibique ipsumsum Petri Primatum temerario autu vindicans, se Petri eiusdem in suo Regno locum, ac vices obtinere delirando iactabat: sub eius, inquam, impietate trucidari potius, quam Regis temeritati conniuere, & portentolo huiuscmodi capiti caput inflectere, imo capite potius plesti, quam insani hominis, vertex eiusdem Ecclesiæ caput agnoscere, ac eidem primatus honorem deferre maluerunt. Quis enim nesciat, innumeros plane martyrū greges pro tuendo Apost. Cathedræ primatum tune ex omni genere crudelissime maestatos susisse, quorum omnium antesignani viriliter in acie perstiterunt Cardinalis Roffensis, & Thomas Morus, dignissimus alterius Thomæ Cantuariensis Episcopi fidei æmulator, qui Petri obsequio, & Cathedræ eius cultui addicissimi semper fuerant; primates, inquam, totius nobilissimi Anglicani

Regni atque auctoritati insuper Petri Cathedræ propugnatores, de quibus hæc Baronius in suis ad Mart. Rom, notis: *Videre meruit seculum nostrum, hac etiam ex parte felicissimum, quam pluarum nos Thomas sanctissimos sacerdotes, aliosque nobilissimos viros Anglicanos, ampliori, licet dicere, martyrio coronatos, duplicitaque tituli coronis auctos, cum non solum, ut Thomas, pro Ecclesiastica libertate, sed profide Catholicitudinea, restituenda, ac conseruanda nobilissimo martyrio occubuerint. Hæc Baronius de præclarissimis Angliae martyribus.*

Baron in not.
ad Mart. die
29. Decemb.

28 Porro Petri Cathedram vt suis Orthodoxi Patres scriptis, ita carminibus quoque certatim exornare præclaris quique nominis Poetæ studnerunt. Inter quos Io. Baptista Mantuanus Carmelitani Ordinis hæc in eius obsequium, Romanos ipsos interpellans, aliquando cecinit:

*Ita reverenter solemnī more Cathedram
Suspicio, antiquos ritus abolete deorum
Certantes olim quando regnabat Apollo.*

Ambrosius item Nouidius in lib. Fastorum, quem Paulo III. inscripsit, condignis Cathedram hanc præconis prosequi non deslit: sic enim Petrum in hac olim Cathedra sedentem, & supplici populorum obsequio exceptum in hæc placit verbadeferibit:

*Oscula dant pedibus, spectant, adeuntque
sedentem,*

Ambr. Nouid.
lib. 2. Fast.

*Et sancta accipiunt prospera signa
manu.*

*Itur ad banc, coeunt sacro matresque
virgue*

*Oscula dant memores, suppliciterque
cohunt.*

Et plura idem prosequitur in Apostolieç eiusdem Cathedra laudem. Sed præ exercitio concinne magis Cathedram hanc Pierius Valerianus, qui sub Leone X. floruit, carminibus hisce illustrasse vi-sus est, quæ nos in deuoti animi obsequium ex Tortiglio excerpta, eidem Cathedræ venerabundi affigimus:

*At surge tandem, surge, age; nam sat is
Superque, natu Antiochi datum,*

Hinc Christianum extare nomen

Sancte senex Galilæe Simon.

Quid hic moraris? quid teris otia?

Te iam Seleuci regia non capit,

Non Laodiceæ feraces,

Aut Asia, Syriæque campi.

Pierius Valerianus
Tortiglio in Pat
Crypta.

Majo-

Henrici VIII
Anglia Regis
se caput Ec
clesia in suo
regno consti
tuerunt.

Mulci porten
torum illud ea
pur respueces
martyrio oc
cubuerit.

Antesignani
martyrum il
lorum Card.
Roffensis, &
Thomas Mo
rus.

Maiora iam te celebrem vocant
Momenta rerum; te Capitolium
Arcesque septem, te vniuersus
Orbis ad Imperium requirunt.
Cui nosse cali numina Corpori
Insetta nostro est ante alios datum,
Arcana qui diuum expedita
Voce palam intrepide reueles.
Que nulli amando cedis, & impiger
Deuota morti peccora libere
Offerre, tortorem cruentum
Pro Domino impanidus subire.
Ergo hic docebis, que via, qui tenor
Vita supremos euehat ad Deos,
Mortale nil cognosce, amare
Quos superi docuere tantum.
Insanientem sic sapientiam
Demolieris, & sceleris, & dolos,
Morumque, virtutisque verae
Perpetuum hic statues Cathedram.
Nos hanc Sabæis vndique honoribus
Fusam quotannis deuenerabimur
Ad Templa Vaticana Rome
Que pietas tibi dedicauit.
At tu tuis pro supplicibus Deum,
Cui semper atlas affidius comes,
Pacem, salubremque ærem ora
Auspicijs ineuntis anni.
Na verberentur grandine vineæ,
Ne mentiatur fundus inaniter
Cultus, nec arua, agrofque iniqua
Sidera torruerint, fageto.

Hæc igitur sunt carmina, quæ hic vel obliterantur pictati in Vaticana Cathedra monumentu delibare voluimus. Interim, studiose lector, dum hæc perlegis, remorantem in sacro itinere pedem excusat, & iam ad nostra reuertimur. At nunc reliquum est, vt ad Pontifices Maximos, qui in eadem Basilica sepulturæ traditi, eiusdem Petri in Pontificia Cathedra successores extitere, orationis stylum conuertamus.

CAP. VIII.

De summis Pontificibus
sanctitate conspicuis ac
cæteris in Vaticano
apud B.Petrum
quiescentibus.

Vm incomparandæ vir
pietatis, ac sanctimo
nia Anacletus, vt op
portunus Summorum
Pontificum sepulture
locus pateret, Vatica
num, vt supra diximus, Cœmeterium
ampliauerit, eorum pleriq; primævis il
lis Ecclesiæ temporibus iuxta B. Petri
Apost. Principis lepulchrum conditi sue
re, quippe qui eiusdem & fidei, & Ca
thedralæ consortium cœlitus obtinuerant,
vt scilicet quos socios teneret Calum (quod
alibi Gregorius Turonensis habet) sepul
torum hic corporum non s. pararet monumen
tum. Nihil enim (Nazianenus inquit)
eos, qui sincero animi affectu Deum colunt,
aque inter se conciliat, atque consentiens de
Deo doctrina; et si demum hi, quorum cor
ynum suit, & anima vna, sepulchro quoque
vno, in eiusdem fidei testimonium, vt Augu
stinus loquitur, confidentur. Hic tamen
nonnullos excipere fas est, qui in va
rijs Cœmeteriorum cœuernis peculiaria
sepulchra fortiti sunt, vt suo infra loco
demonstrabitur.

2 Quamplures item in portico ante ipsam Basilicam, Christianæ humili
tatis gratia, & alij demum in interiori
eiusdem Basilicæ ambitu sua humari cor
pora voluere, ea nimurum parte, seu
ala, quæ ad laudem est ingredientibus,
idque ab ciusdem summitate vsque ad
porticum, Pontificum propterea com
muni tunc vocabulo appellatam, vt
Manlius quidem his verbis testatur:
*Qui locus (loquitur de Oratorio sancto
rum Processi, & Martiniani in eadem
naui sito) tanta veneratione est habitus, vt
usque ad nostra tempora mulieres non intra
rent locum illum. Nam in illo loco sunt
sepul-*

Pontifices
Romani qua
rit corpora
in Vaticano
qui sunt.

*Greg. Tur. 1.
bif. Rom. 2.
et de glor. ci
c. 31.
Nazian. 12
quis est inde
pace.*

*Aug. de cura
pro mortuis
cap. viii.*

*Pontificis Ba
silicæ Vatic.*

*Pontificis Pon
ticeum.*

Manlius.

septulture sanctorum Pontificum, & deinde per directum (scilicet per Porticum Pontificum) & usque ad Portam argenteam sunt aliae septulture sanctorum Pontificum, &c. hæc ille. Tiberius quoque Alpharanus scriptum suis in monumentis reliquit, multa Pontificum corpora Pontificalibus ornata indumentis, tum ibi, tum apud sacram B. Petri Confessionem reperta fuisse, eo potissimum tempore, quando anno dominice Salutis 1544. eodem in loco paumentum instaurari contigit. At nunc Summos Pontifices in hac sacra Basilica tumulatos nobis ex ordine recensentibus ab ipsomet B. Petro Apostolorum Principe cnarrationis exordium desumendum est: Epitaphia insuper, quæ singulorum sepulchris apposita sunt, & quotquot ex Archivio Vaticana Basilicæ, ex Petro Manlio, & ex antiquis Grutheri præser-tim Inscriptiōnibus in unum colligere potuimus, suis quæque locis inscremamus.

Petrus igitur Apostolorum Princeps, & primus in ordine Romanorum Pontificum, cum gloriosum crucis patibulo sub Nerone affixus martyrium consummasset, anno Christi 69. die vero 29. mensis Iunij, in Vaticano Cœmeterio, ut supra vidimus, per honorifice sepultus est, & inde viator in Calum ascen-dens, totam Romanam Capitolij glo-riam, viætricibus ibidem corporis exuuijs depositis, in Vaticanicum transtulit, atque inexit.

S. Linus martyr, qui secundus post Petrum Dei Ecclesiam rexit, & sub Imperatore Vespasiano effuso sanguine viriliter pro Christo deceritauit, anno 80. die 23. Sept., iuxta eiusdem B. Apostoli corpus in Vaticano sepelitur. Inde vero Ostiam eius translatum suisce cor-pus Petrus in Catalogo his verbis testa-tur: *Et licet corpus eius primo in Vaticano sepultum, postea tamen à Gregorio Ostiensi Episcopo Ostiam translatum, & in Ecclesia maiori S. Laurentij reconditum.*

S. Cletus Pontifex, qui sub Domitia-no martyrio coronatus fuit, anno Christi 93. die 26. April. iuxta B. Petri cor-pus, sepulchri pariter eiusdem consor-tio auctus, reponitur.

S. Anacletus Pontificalibus item infu-lis, ac martyrij palma conspicuus, sub Traiano Princeps anno a Virginis par-

tu 112. die 13. Iulij pro Christi fide interemptus, honorifice ibidem tumu-latur.

S. Euaristus, qui sub Hadriano Im-
peratore anno redempti orbis 127. die 26. Octob. martyrij palman adeptus est, codem excipiendus loco in Vatica-num insertur.

S. Sixtus huius nominis Primus, in-
uitus pro Christo martyr sub Antoni-no Pio, anno Christi 142. die 6. Apri-lis Beato Petro, ac cæteris Pontifici-bus appositus est. Verum Paschalis Pa-pa Primus cum inde in oratorium a se extructum transtulit, prope maius ciu-dem Basiliæ Altare, vt Anastasius in-
*Anast. in Viti.
Paschal. Papas.*
Paschalis vita testatur; quamuis alij, haud Sixti Papa Primi corpus, immo potius Secundi, illuc translatum suisce afferant: Anastasi tamē sententia probabilior videtur, quæ Petri etiam Manlij auctoritatè fulcitur; cum ciu-dem beati martyris Sixti Secundi cor-pus in Ecclesia ipsius nominis dicata, vt-potè è Cœmeterio Callisti translatum, pia nunc fidelium veneratione colat-
*Petr. Manlius
de Basi. Vat.*

S. Telesphorus eodem sub Antonino s. Telepho-martyr, anno salutis Dominicæ 154. die 5. Ianuarij apud S. Petrum pariter de-
positus in Christo quiescit; quemadmo-dum & quatuor reliqui Pontifices martyrio illustres, qui subsequuntur, nimi-
rum,

S. Hyginus sub eodem Antonino, an-
no 158. die 11. Ianuarij.

S. Pius sub Marco Aurelio, & L. Ve-ro, anno 167. die 11. Iulij.

S. Eleutherius sub Commodo, anno 194. die 26. Maij.

S. Victor sub Seuero, anno 203. die 8. Victor. 28. Iulij.

S. Fabianus sub Diocletiano Impera-tore martyrij corona auctus anno Christi 253. die 20. Ianuarij, in Cœmeterio Callisti sepultus est, ex quo postmodum loco Paschalis Primus eundem transtu-lit, & in oratorio a se erecto, & supra a-nobis descripto, vna cum beati Sixti Pri-mi corpore recodidit, quod Epitaphium sepulchro Sergij Secundi ibidem sepulti affixum testatur, de quo infra suo loco agemus.

S. Leo Primus ob meritorum lau-dem, quibus in Ecclesia præfusit, co-nomen-
agnomina-Magnus,

gnomento Magnus, qui primus item inter sanctos Pontifices non Martyres adnumeratur, anno 461. die xj. April. haud tamen iuxta S. Petrum vna cum alijs de more sepultus est, sed in Baflicæ eiusdem vestibulo, ante Secretarium, in postrema nimirum ciudem vestibuli parte ad laeum ingredientibus, cuius tumulum ab Agnello Presbytero subinde exornatum fuisse Vegius arbitratus est, id opinandi argumentum ex tumulo quodam naestus, quem ipsius ætate fortuito post veteris Baflicæ apsidem reperiri contigit; vbi Vaticani adhuc Cœmterij reliquiae extabant. Porro ipsius Vegij verba sunt hæc: *Sed quod ad Cameterium Christianorum pertinet, reperti sunt in eo plurimi nobiles marmorei tumuli, inter quos unus dicatus Leonii Papæ: quod vbi comperit magister, qui operi illi diuendo præerat, statim id renunciavit Pontifici; Pontifexque tunc me illo ire iussit, cui piens quid esset, certius ex me intelligere.* Porro ibi reperi tumulum alio marmoreo lapide cooptatum, inscriptum quoque titulo unicum versum huiusmodi:

SALVO PAPA LEONE,
AGNELLVS PRESBYTER ORNAT.

Putarim autem hunc Agnellum fuisse aliquem clariorem eius, & secretorem contubernalem, ac bonum virum, qui ultimum, quem debnit, talis ac tanti beri offibis honorem exhibuit; reconditionumque ab illo prius ibi corpus ipsius diu iacuisse crediderim, propter epignamma, quod dixi tumulo eius inscriptum. Nam certo constat à Sergio Papa diuina visione quadam manito postea ipsum translatum fuisse. Hæc Vegius.

4 Verumtamen tumulum istum, quem Vegius accurate describit, alterius cuiusdam viri sanctitate conspicui conditoriu[m] fuisse, quod deinde Agnellus Presbyter, Leone ipso adhuc viuente, exornauerit, illa verba vtique innucere, ac suadere videntur: **SALVO PAPA LEONE.** hac quippe formula veteres in Inscriptionibus plerumque vñi sunt, dum ij, quorum ibidem noniua prænortantur, adhuc inter viuos degerent, ut videre est in ea, quæ in Ecclesia S. Petri ad Vincula de Ioanne Papa II. viuente iisdem fere verbis legitur: **SALVO PAPA IOANNE, &c.** Nisi quis forte assiceret velit, eumdem tumulum è loco

dimotum, vbi primum confiterat, a Sergio Primo illuc translatum fuisse, qui venerabile eiusdem S. Leonis corpus in oratorio ad dexteram maioris apsidis, prope S. Petri Aram collocauit: de cuius translatione hæc Anastasius in Sergio Primo: *Hic corpus B. Leonis probatissimi Patris, atque Pontificis, quod in abdatis interioribus Secretarij predicla Baflicæ positum fuerat, sacra diligeratius tomba in denominata Baflica publico loco, ut sibi fuerat reuelatum, reposuit, ac locum ipsum ornavit.*

Tres item sanctissimi Leones Summi Pontifices,

Secundus scilicet huius nominis,

Tertius, & Quartus eodem in oratorio conditi sucre, ibidemque anno Domini 1607. die 20. Maij, Paulo V. regnante feliciter adinuentisunt, cum, eodem iubente Pontifici, simul beata quatuor eorumdem corpora in nouam pariter inserenda essent Baflicam. Tunc enim discecto Oratoriij ipsius Altari, sacra eorumdem trium corpora in arca tabulis marmoreis compacta intucentibus apparuerunt; alterum tamen ex his lignea ibidem inclusa arcula repositum erat, quod beati Pontificis Leonis IV. extitisse, ab omnibus procul dubio existimatum est: hoc enim præ ceteris integrum magis, minusque labefactatum erat. Hanc subter vrnam lapide interiori pawiimenti, & lignea altera arca reperta fuit ferris quibusdam hastulis ab humo dissita, in qua S. Leonis Primi corpus omni quidem ex parte illibatum, ac ornamenti pontificalibus insignitum concludebatur; mitram nimis, ut mos est, Beatiss. Pontifex in capite gestabat; satis ampla, quod antiqui consueverat, casula cooperiebatur, sub qua complicata item manus conspiciebantur; pallio insuper, quod Pontificie plenitudinem potestatis exhibet, in superiori parte circumcingebatur, cuius quidem sacræ pallij reliquias cernere adhuc dabatur, ex duabus præsertim, quæ extabant, per exiguis rubri coloris crucibus, & cæ acu item auræ eidem planeta infixa, quæ eidem retinendo pallio inscriuerat. Corpus autem longitudinis erat palmorum septem & trium palmi quadratum. Quæ quidem sacratissima pignora post impesum, ut par erat, veneratio-

vegij.

Tumulus
marmoreus
S. Leon I. di-
catus reperi-
turus.

Nomina vita
adiuu super-
stitum quan-
doque rianu-
lis olim infor-
mabantur.

Anag. in Ser.
gio I.

S. Leo II.
S. Leo III.
S. Leo IV.

Eorum cor-
pora vbinam
& quando
adinuenta-
fuerint?

Inventio cor-
poris S. Leo-
nis I.

Quo habie-
t ac cultu ora-
num appa-
ret?

Lib. II. Cap. VIII.

249

ad eam in Basiliacem nouam translatas
rationis cultum, simul eodem anno, die
27. Maij, velut quid haud vlo æqui-
parandum pretio in nouam Basilikam,
translata sunt, in superiori vtique extre-
mo facello, quod meridiem respicit, ibique in nobilissimo quodam affabre ex
marmore elaborato, sacrificie historijs
exsculpto sarcophago religiose condita
fuere. Sancti Leonis I. nempe corpus in
eadem arca lignea, quæ altera plumbea
circumdabatur, aliorumque trium in ar-
ca cypressina, hastulis ferratis superposita,
quo nimurum corundem ossa omni
prorsus ex parte discreta, ac distincta a
corpo S. Leonis Primi seruarentur.
Ipsi autem sarcophago in plumbi lamina
huiusmodi memoria apposita est.

CORPORA SS. LEONVM PRIMI, SECUNDI,
TERTIJ, ET QVARTI SVMORVM
PONTIFICVM CONDITA IN PARTE
DEXTERA BASILICÆ, AD LATVS
MAIORIS ALTARIS
PRINCIPIS APOSTOLORVM,
SVB ARA VETERIS ORATORII,
QVÆ SPEREXTRVCTO PAVIMENTO
TEGEBATVR.
INDE PAVLI V. PONT. MAX. IVSSV EDVCTA
EVANGELISTA PALLOTTVS
TIT. S. LAURENTII IN LVCINA
CARDINALIS CVSENTINVS,
HVIVS BASILICÆ ARCHIPREBTER
SOLEMNI PROCESSIONE IN NOVVM
TEMPLVM EXVLVIT, ET HAC SVB ARA,
IN EADEM MERIDIONALI PARTE
REPOSVIT XXVII. MAI
DOMINICA INFRA OCTAVAM
ASCENSIONIS MDCVII.
PONTIFICATVS S.D.N. ANNO TERTIO.

Leonis I.
conia.
1. April.
dam Ita-
waslationi
ninem
sedi iubet
At vero Leonis Primi præclarissimi Pontifex
præconia retexere, cum sole sint
clariora, superfluum est; certe a Martyrologio Romano condigne illis verbis
concelebratur: *Rome S. Leonis Papa
et Confessoris, qui virtutum excellens meritis dictus est Magnus.* Hic iure quidem
optimo Pater Patriæ appellari potest:
Vrbem enim Romanam, & Romanam Ecclesiam ab interitu vindicasse tunc potissimum visus est, quando Rex Hunnorum Attila (vt Acta eius ferunt) cognovit
Flagellum Dei, in Italiam invadens, Aquileiam trienij obsidione captam diripiuit
& incendit: unde cum Romanum ardenter fuisse raperetur, iamque copias ubi Mincius in Padum influit, traiçere pararet, occurrit ei Leo, malorum impendentium misericordia, permotus: cuius diuina eloquentia persuasum est Attila, ut regredetur. Qui interrogatus a suis, quid esset, quod præter con-

Suetudinem tam humiliter Romani Pontificis
imperata faceret; respondit, se astantem
quendam alium illo loquente sacerdotalis habu-
bitu veritatem esse, sibi stricto gladio minitan-
tem, nisi Leoni obtemperaret. Quare in
Pannoniam reuersus est. Leo autem Romæ
singulare omnium letitia exceptus, paulo
post inuidenti Vrbem Genferico, eademelo-
quentia vi, & sanctitatis opinione persuasit,
ut ab incendio, infamis, ac cedibus abstine-
ret. Demum sanctissimus Pontifex in tribus
Basilicis, Petri, Pauli, Constantini canue-
ras extraxit, edificavit monasterium vicinum
Basilice S. Petri: sepulchris Apostolorum
custodes adhibuit, quos Cubicularios ap-
pellauit. Haec ex lectionibus Breuiarij
in laudem tanti Pontificis, qui Vatica-
nam Basilikam iugiter coluit, studioso
lectori suggere voluimus. Qui illud po-
strem loco adjungimus, Innocentij X.
Pont. Max. iussu ad recolendam Apo-
stolici viri memoriam in Vaticana Basili-
ca Sacellum in eius honorem ad præsens
aptari, vbi Equitis Alexandri Algardi
Bononiensis manu, inter statuaria artis
sculptores primarij, in tabula marmorea
idem Pontifex dum Attilæ occurrit ad
liberandam Urbem exsculptus intuendum
oculis exhibetur, & sacram Aram, sub
qua ciudem deinde corpus collocan-
dum est, nobilissimæ instar picturæ
splendide exornat.

S. Simplicius Papa, qui anno 483. S. Simplicius.
die 2. martij meritis plenus decepit, in
Basilicæ Vaticanæ Porticu iuxta Secre-
tarium tumulatus est.

S. Gelasius Secundus vir meritis ac S. Gelasius II
sanctitate pollens anno Christi 496. die
21. Nouemb. codem loco reponitur.

Anastasius quoque anno 498. die 21. Anastasius.
Nouembri ibidem sepultus cæteris Ro-
manis Pontificibus aggregatus est.

S. Symmachus ob vitæ probitatem, S. Symmachus.
ac virtutum merita spectatissimus ibi-
dem anno 514. die 17. Iulij in basilicæ
vestibulo humatus est.

S. Hormisdæ cætros inter Pontifices
ob singularem vitæ sanctimoniam cele-
brandus anno 523. die 6. Auguſti & ipfe
in Vaticano sepulture locum obtinuit.

S. Ioannes Papa huius nominis Primus S. Ioannes I.
dijo quidem carceri mancipatus, mul-
tisque ærumnis confectus Rauennæ sub
Theodorico Rege decepit, anno 526.
dic 27. Maij. At eius corpus Romanæ

Et Genfericū
Vrbem inua-
dentes ab in-
cendio & ex-
dibus colubet

Sacellum ei-
iussi Innocé-
tij X. in Basili-
ca eri-
gitur.

Roma Subterranea

postea translatum, ad Vaticanam basilicam sepultura donatum est die 26.Iunij. Memoria haud vlla tamen extat, in qua potissimum Basilicæ Vaticanae parte conditum sit. Quapropter tam de ipso, quam de cæteris, quorum peculiaris sepulturæ locus ignoratur, firmissime tendum est, inter sanctorum, quæ supra recensuimus, Pontificum corpora, a fidelibus tumulata suisse.

Felix IV.

Felix Quartus anno 530. die 12. Octob. intra sacrum eiusdem Ecclesie ambitum repositus est: cuius deinde tumulus huiusmodi suit inscriptione nobilitatus:

Epitaphium
Felicis IV.

*Certa fides iustis Cælestia Regna patere,
Antistes Felix quæ modo latus habet.
Prelatus mulis, humili pietate superbus,
Promeruit celsum simplicitate locum.
Pauperibus largus, misericordia solatia praefans,*

Sedis Apostolica crescere fecit opes.

Bonifacius II.

Bonifacius Secundus anno 531. die 17. Octob. in eadem Pontificum Porticus sepultus est; cuius sepulchro insculptum epitaphium hoc legebatur:

Epitaphium
Bonifacij II.

*Atria magnificis membris plena sepulti
Sedis Apostolicae Bonifacij Presul almi.
Quod quidem epitaphium in corrupto
Manlij codice perperam Bonifacio Primo inscribitur. Ille enim via Salaria, non autem in Vaticano, vt in eodem præsertur titulo, & a nobis suo loco dicitur, conditus suit.*

Iohannes II.

Ioannes Secundus, cognomento Mercurius, anno 535. die 24. Iunij, in Vaticano cæteris Pontificibus appositus est. Cuius tumulum ab Agapito, qui ei in Pontificatu successit, huiuscemodi inscriptione prænotatum suisse in antiquarum inscriptionum Appendice legitur:

Epitaphium
Iohannis II.

Mente pia viuens, Christi nutritus in Aula,

Et solagaudens simplicitate boni.

In appendice
Agapiti Epitaph.

*Blandus in obsequijs, & puro plenus amore,
Pacificam vitam iure quietis agens.*

*Qui gratius populus, & celso dignus honore,
Sumpsi meritis Pontificale decus.*

Commisumque tibi pascens bonitate magistra

*Seruasti cunctum sub pietate gregem.
Pro quo rite tuum venerans Agapetus ho-*

norem

Praesedit hæc tumulo munera gratatuo.

*Qui nunc Antistes Romanacelsus in Urbs
Sedis Apostolica culmina sacra tenet.*

Manlius tamen a Baronio relatus, eiusdem sepulchro epitaphium, quod sequitur, inscriptum suisse tradit:

*Hic tumulus Vatis conservat membra
Iohannis*

*Ordine Pontificum, qui fertur iure se-
cundus*

*Licet in extremis solers, fidusq; minister
Claruit, & primus iure Lenita fuit.*

*Missus ad Imperium vice Presul, exti-
tit auctor,*

*Hunc memorant Synodus, Pontificis-
que thronus.*

Cum titulus fidei vigilantia quanta regendi

*Commissas animas, ne lupus hostis oues
Carperet admixtus, premeretue potentior,*

vnam

*Institiam cunctos nixus habere pacem.
Proudus, humanus, summus, verusque*

sacerdos

*Nil temere, atque nimis pondere cun-
cta gerens.*

S. Agapitus, qui omni virtutum laude, ac sanctitatis gloria præcellens, Constantinopoli vita decepsit: haud aliorum sanctorum Pontificum in Vaticano quiescentium confortio priuari meruit. Eius etenim corpus Romam translatum, in plumbea quadam arca anno 536. die 20. Sept. in Vaticanam Basilicam per honorifice illatum est.

Vigilius Pontifex, qui dum Romam Constantinopoli rediret, anno 555. vita functus est, ibidem pariter sepulturæ locum obtinuit: nam venerandum eiusdem corpus Romam translatum, primum quidem in Cœmeterio Priscillæ via Salaria; inde vero in Vaticano conditum est, vt Manlius ex maiorum traditione se accepisse resert; qui ipsius insuper sepulchrum iuxta Altare S. Silvestri in transuersa paui, & maximam iuxta aram extitisse commemorat.

Pelagius huius nominis Primus anno 559. die 2. Martij, codem Manlio teste, prope Secretarium sepelitur, qui nobile hoc eius tumulo epitaphium inscribit:

*Terrenum corpus claudant hec forte se-
pulchra*

*Nil sancti meritis derogatura viri,
Vivit in arce poli cœlesti luce beatus,*

*Vivit, & hic cunctis per pia facta lo-
cis.*

Sur-

Baron. Annal.
to.7. an.533.Aliud eiusdem
Iohannis II.,
epitaphium.

S. Agapitus.

Vigilius.

Manlius in Vita
Vigilius Epitaph.Pelagius I.
Manlius in
Pelagio.Epitaphium
Pelagi I.Baron. Annal.
to.7.

Surgere iudicio certus, dextramque tenentem

Angelica partem se rapiente manu.

Virtutum numeret titulos Ecclesia Dei,

Quos ventura ut † secula ferre queat.

Rector Apostolicæ fidei veneranda retexit

Dogmata, quæ clari constituere Patres.

Eloquio curans errorum schismate lapsos,

Vt veram teneant corda placata fidem.

Sacrauit multis diuina lege ministros,

Nil pretio faciens immaculata manus.

Captiuos redimens, miseris succurrere

promptus,

Pauperibus numquam parta negare

sibi.

Tristia participans, lati moderator opimus,

Alterius gemitus creditit esse suos.

Hic requiescit Pelagius Papa, qui sedidit

annos iiii. Menses x. Dies xviiij. Depositus

iij. Nonas Martij.

Ioannes Tertius anno 572. die 13.

Iulij, in Vaticano deponitur;

Benedictus Primus anno 577. die 31.

Iulij, &

Pelagius Secundus anno 590. die 5.

Feb. sepulturæ pariter locum sortiuntur.

S. Gregorius Magnus admirandæ vir

fancitatis, ceterisque Pontificibus ob

eximiam virtutum gloriam, ac merito

rum prærogatiuum æquiparandus, dignissi

mum Romanæ Ecclesia lumen, ac sin

gulare Romanorum decus, anno 604.

die 12. Martij in Cœlum euolauit; cu

ius sacrum corpus assiduis studiorum,

& sollicitudinum laboribus, nec non

varij infirmæ valetudinis incommodis,

& podagræ doloribus attritum, ac pe

ne consumptum, ante Secretarium con

ditum fuit, intra Porticus columnas, inquit

Manlius, inde tamen a Gregorio IV. in

Ecclesiam prope dictum Secretarium,

translatum, sub Altari reconditum est,

quod nostra adhuc ætate iuxta Portam,

Iudicii nuncupatani, visebatur: ibique

cum in arca lignea repercum fuisset, anno

1606. die 8. Ianuarij, solemní pompa,

vt tanti Pontificis merito par erat, in

nouam Basilicam delatum, in sarcophago

marmoreo depositum est, sub Altari,

quod è Gregoriani facelli conspectu cer

nitur, vbi Gregorij Nazianzeni corpus

requiescit, quod quidem Deo disponen-

te, haud peculiaris mysterio caruisse cre

dimus, vt bina nimis hæc, & præcla

tissima Christiani orbis lumina, atque

ipsius Ecclesiæ Doctores, alter Latinus,

& Gracius alter, se inuicem benigne

intra eiusdem Basiliæ ambitum com

pleterentur, & mutua additissimi ani

mi significatiōne ex ipsiusmet tumulis,

vbi iacent, sese amice respiccent. Por

ro dignissimum tanto viro epitaphium

a Ioanne Diacono huiuscmodi notis

inscriptum est:

Suscipe terra tuo corpus de corpore sum

*ptum, Epitaphium
S. Gregorij
Magui.*

Reddere quod valeas viuificantे Deo.

*In vita S. Gregorij
in vita S. Gregorij
Mag. d. 4. e. 69.*

Spiritus astra petit, lethi nil iura vale

bunt,

Cui vita alterius mors magis ipsa via

est.

Pontifex sumni hoc clauduntur membra

sepulchro

Qui innumeris semper viuit ubique

bonis.

Esuriem dapibus superauit, frigora veste,

Atque animas monitis textit ab hoste

sacris.

Implebatque actu, quicquid sermone do

cebat,

Effet ut exemplum, mystica verba

loquens.

Anglos ad Christum conuertit mente be

nigna,

Sic fidei acquirens agmina gente noua,

Hic labor, hoc studium, hac tibi cura, hoc

Pastor agebas,

Vt Domino offerres plurima lucra gre

gis.

Hisque Dei consul factus letare trium

phis,

Nam mercedem operum iam sine fine

tenes.

Huc usque Io; Diaconus, qui immensas

tanti viri de Ecclesia optime meriti lau

des paucis verbis perstringere conatus

est, & eiusmodi in eiusdem honorem,

sepulchrali lapide inscripto, ibidem eius

olim monumentum fuisse testatur.

Hic requiescit sanctus Gregorius Papa,

qui sedidit annos 13. mens. 6. dies 10. depo

situs 1v. Idus mart.

In eodem vero marmoreo sarcophago

postremæ depositionis memoria plumbi

laminæ hunc in modum insculpta

fuit:

*In vita S. Gregorij
Mag. d. 4. e. 69.*

*Epitaphium
S. Gregorij
Magui.*

Ròma Subterranea

252

Ticulus tumu
Io S. Gregorij
Magni appositi
tus.

SANCTI GREGORII MAGNI PAPÆ
PRIMI CORPVS EX ALTARI
S. ANDREÆ SITO IN RELIQVA IAM
COLLABENTE VETERIS ECCLESIAE
PARTE, PAVLI PAPÆ V.
IVSSV MOTVM, ET IN NOVVVM
TEMPLVM SOLEMNI PROCESSIONE
ILLATVM, SVB HAC ARA,
CASSA CYPRESSINA INCLVSVM
PILO MARMOREO COLLOCAVIT
EVANGELISTA PALLOTTVS
TIT. S. LAURENTII IN LVCINA
CARDINALIS CVSENTINVS
HVIVS BASILICÆ ARCHIPRESBYTER,
ANNO MDCVI, DIE VIII. JANVARII,
DOMINICA INFRA OCTAVAM
EPIPHANIE, PONTIFICATVS EIVSDEM
S. D. N. ANNO PRIMO,

At sanctissimo huic Pontifici, qui Pontificias Insulas sanctitatis haud villatenus æquiparandæ laurea illustravit, cui Vrbs Roma, eiusdem patria, & viuens pariter Orbis terrarum, paternis ab eo officijs, ac beneficijs iugiter deuindus, plurimum debet: nos quoque una cum ceteris, & ex nostris singuli nobiscum, singulari eiusdem patrocinio addiæ multum' debere fatemur: nostra quippe Vallicellana Ecclesia, in qua quotidie diuini verbi semen administratur, S. Philippo Neri Parente, Optino in primis admittente, sub Deiparae Virginis, eiusdemque S. Gregorij Magni, qui verbi dux extitit, titulo ab Alexandro Cardinali Mediceo, qui postmodum Leonis XI. nomine auctus, ad Pontificatus apicem euectus suit, solemni ritu dicata est. Nostra insuper Ora torij Congregatio cum tutelarem hunc patronum se obtinere congaudeat, solenitatis eiusdem anniversaria dies apud nos quotannis recurrit. Cuius sacris item reliquijs nobili argentea theca inclusis, pia Eminentis. Cardinalis Spada Albanen. Episcopi munificentia locupletati sumus, quas ille solicite ad nos, dum adhuc Sedis Apostolicae Nun ciuum apud Ludouicum XIII. Galliarum Regem ageret, publicis, vt par est, monumentis ob signatas in Vrbe transmit tendas, & condigne subinde conditio ri, ob impésum erga Sanctissimum Pon tificem pietatis, & erga Congregati onem nostram benevolentia studium, nullis parcens impensis, includendas curauit. Memoratae autem reliquiae conspicuam venerandi capit is partem exhibent; & iure quidem merito in Vrbe, quæ Orbis caput est, Beatissimi Gre-

Ecclesia Val licellana S. Gregorio di cœpt.

Patronus Tu. relatis Congr. Oratorijs de Vrbe.

Emin. Card. Spada de eiusdem reliquijs ad Patres Ora torij de Vrbe misse.

gorij caput, cui sub columba specie, Spiritus S. columba sp. cie Gregor Magni scri benda fugg. rit. gaudi caput, cui sub columba specie, vt Petrus Diaconus oculatus rei testis perhibet, Spiritus sanctus, ad suggerenda, quæ scriberet, sèpius insedisse visus est; iure, inquam, merito caput hoc ve nerandum cunctis, & nunc præcipue nobis recolendum exhibetur. Nos vero descriptis haec tenus in Apostolici viri laudem elogis nequaquam contenti, alterum hunc, haud sepulchralem, sed triumphalis instar tituli ad perenne Gregoriani nominis monumentum nostris hisce paganis, immo ipsius sine Subterranea Roma tabulis, quot notis, tot Beatissimi viri coronis, tot triumphis nobiliter ex cultum, ab ipsius nomine laudum præ conia auspicantes, insculpimus.

O hōspes! audis Gregorij nomen.
Ergo dum audis, dum legis nomen;

Omen augurare Pontificis.

Gregorius: ergo Vigilans, ergo Pastor.

Terra futuro dedit nomen Pontifici,

Cælum homini, nomini detulit Pontificatum:

Hic Vrbem patriam habuit,

Futurus Vrbis, Orbis pariter, ac Patriæ pater.

Senatus abborrens, & claustrum ambians,

Se natum

Non Vrbis, sed Orbis supremo Senatu,

Senatorum paci, bono Reipublicæ, saluti omniū

comprobauit

Constantinopolim Roma legatum misit,

Volens, libens, gaudens

Exceptura redeuntem de legatione Pontificis

Quippe

Ne tanti viri gloria theatrum,

altera Roma decesset.

Haud patriam ille agnottit

Pontificias infulas offerentem, ouantem, plaudentem

Domi sticos ratus hōstes, cives domesticos,

Ne exoratus dignitatem acciperet,

Dignam in exoratus fugam arripiuit.

Ne toti lateret mundo humilitas,

Humiles excogitauit latebras,

Non iam ciniis inter honores, at hōstes, at boſtis

Solus patrio è solo exiliens,

A longe patriam fugiens salutauit.

Quæ Gregorio hand Pontificatum deferre,

Sed conferre inuriam, inferre exilium vīsa est,

Fugiens, speluncam receptaculum habuit,

Dū Roma requirentis, gratulantis, excipiētis

Blandas cauet, timet, horret insédias;

Nouum triumphandi genus,

Quod antiqua semel secula viderunt,

Dū Gregorius noua arte, haud de capta,

Sed

Sed de contempta Roma vel fugiendo triūphat,
Fuga sine exemplo, exemplum non sine fuga.
Cālum fugientem haud celat,
Immo latitatem prodit sub specu hominem,
Et igne & columnae indicio latente,
Suffulciendo orbi columnam indicat.
Tu columnam qui vides,
Herculeo Gregorianum maius opus,
Quid vides, arbitrare.
Quid dignum, quid magnum
Ibi inscriptum latet, si legis.
Audi, quid, Caelo teste, columna
vel obmutescens loquitur:
Huc vñj Gregorius, non plus vñtra mortales.
Maius est ipse miraculum, quam columnā.
Hic vñus, dum meritas lue fueret
Roma scelerum pñas,
Supplex abluere, diluere alienas
Proprijs lacrymis culpas non defitit,
Factus vere Dei, & hominum reconciliator.
Pauperes quotidie,
& Angelos item inter pauperes,
Commeniales habuit pauperum Pater.
Et Pontificium thesaurum erogando,
Totum fecit pauperum esse patrimonium.
Anglos, quos Angelos appellabat,
Dñ pius, dñlynceus trāfisimo Euāgeliū lumine
Lustrat, illustrat, vere fecit Angelos,
Factus ipse Anglorum, Angelorum Apostolus.
Dñm vñus p̄ omnibus, pro omnibus scribit,
Divina columba oraculo, signo numinis
Insignitus est.
Haud enim alio, quam Columba columba,
Et coluna coluna indicio cōmendari debuit.
Tam multa, tam rugena, tam mira
Infirmus iugiter corpore, animo tamē vegetus
Fecit, scripsit, docuit, perfecit.
Vt nisi infirmus, haud confusè corpore
crederetur,
Qui totus fuisse spiritus credi potuit.
Lector, si plura vis nosse, que dicas,
Si plura vis discere, que nescias,
Ex cognomento dīce
Nil parum
Sub Magno latere Gregorio.

His studioſo lectori in Sanctissimi Pontificis laudem prælibatis, cætera proſequamur.

Sabinianus ſpectatæ morum probitatis Pontifex in eadem Porticu iacet, anno 605. die 19. Februarij, hoc vtique epitaphio, teste Manlio, decoratus:
Hic hominū vitia blando sermone remouit,
Nec culpis iudex, sed medicina fuit.

Bonifacius Tertius, anno 606. die 12. Bonifac. III.
Nouembris in Vaticano pariter tumulatur.

S.Bonifacius huius nominis Quartus, vita integritate, ac meritorum gloria, conspicuus, hic sanctorum Martyrum obsequio deditissimus, innumeris eorum corporibus ē varijs Romæ Coemeterijs in Pantheon translatis, vt diximus, antiquum superstitionis gentilitiæ templum in Deipara Virginis, & sanctorum omnium honorem dedicauit; demum plenus meritis cum migrasset ad Dominum, intra B. Petri Ecclesiam proprie Rauenianam Portam, anno 614. die 31. Maii depositus est, in cuius tumulo hoc olim elogium legebatur:

Vita hominum brevis eſt, hanc certa terminat hora, Epitaphium S.Bonifac.IV.

Sed vita aeterna deinde paratur iter.

Quo non indecora, aut rursum peritura videtur,

Sed pulchrum atque decens iam sine fine manet.

Die igitur, quid Mors stimulis agitaris iniquis?

Quid feris incassum? quid furibundus geris?

Commoda nulla tibi poterunt tua fata referre,

Nec prodeſſe potest impetus iste tibi.

Gregorij ſemper monita, atque exempla magiftri,

Vita, opera, ac dignis moribus ifle ſeques.

Quo hic terra reputans, ſunt huius maxima vota,

Mittere ad astra animam, reddere corporis humum.

Saucia multiplici ſi quidnā niembra dolore,

Rufus in antiquo puluere verfa manet.

Quæ coniuncta anime ſtabilito in corpore

furgant

Ad vitam aeternam te pereunte magis.

Sancta fides merito, vita clementia Pa-

tris

Spem certam hanc famulos iuſſit habere

ſuos.

Hic requiescit Bonifacius iunior, qui ſedit annos iij. Menses viij. dies xij. Depositus

est viij. Idus Maii Imperante Domino He-

raclio, anno eius v.

De eodem S. Bonifacio aliud huius-

Manlius de-

S.Bonifac.IV.

modi epitaphium apud Manlium lege-

batur, quamvis ab eo perperam Tertia

tribuatur:

Gre-

*Gregorio Quartus iacet hic Bonifacius al-
mus,
Huic quisedit fuit equus Rector & aedis.
Tempore qui Phoca cernens Templum
fore Rome,
Delubra cunctorum fuerant que Dämo-
niorum,
Hoc expurgavit, Sanctis cunctisque dica-
uit,
Cuius natalis solemnia qui celebratis
Primis Septembribus fert hoc lux quarta Ka-
tendis.*

*Baroni. 10.8.
ann. 614.*

Hoc idem Baronius in suis Annalibus re-
fert, qui velut bene oculatus historica-
rum rerum arbiter, ac lyncœus veritatis
perscrutator, caute admodum lectorum
monet, ex eo quod mensis September
sepulchrali titulo inscribitur, non ad
eiusdem obitum, sed ad diem, qua Sum-
mus Pontifex renunciatus est, refe-
rendum esse, quæ natalis utique dies
antiquitus dici, ac celebrari consuevit.
Hoc ipsum epitaphium in Altari Bo-
nifacij Papæ VIII. exaratum inspexi-
mus, qui, dum in eo corpus eiusdem
sancti Bonifacij Quarti recondidit, duo
eisdem epitaphio, quæ sequuntur, carmi-
na addidit, nempe :

*Oclaus titulo hoc Bonifacius ossa reperta,
Hac locat erecta Bonifacij nominis Ara.*

Referatum autem fuit sanctissimi Ponti-
ficis Bonifacij sepulchrum anno 1603.
die 21. Octob. vbi inuenta sunt eius ossa
in duabus fistulis ollis, & in vitro
quodam rotundo vase recondita. Quæ
quidem omnia in nouum translatâ sunt
Templum, ibidemque posita in arca
cypressina, & sarcophago marmoreo
sub Altari, quod est in apside, meridiem
versus, eius memoria in plumbi lamina
his notis inscripta:

*Ticulus eu-
mulo S. Bonif.,
IV. inscriptus*

CORPVS S. BONIFACII PAPÆ QVARTI
EX ALTARI SITO IN VATICANA BASILICA
INTER PORTAS IUDICII, ET RAVENIANAM,
A BONIFACIO PAPA OCTAVO
EIVS NOMINI DICATO, ORNATO,
ET DOTATO, IN NOVVM TEMPLVM
PAVLI V. PONT. MAX.
IVSSV HONORIFICE TRANSLATVM,
HAC SVB ARA RITV SOLEMNI
COLLOCAVIT
EVANGELISTA PALLOTTVS
TIT. S. LAURENTII IN LVCINA
CARDINALIS CVSENTINVS
HIVIS BASILICÆ ARCHIPRESEYTER,
ANNO MDCVI. DIE XVII. JANVARII,
PRIMIS VESPERIS CATHEDRÆ S. PETRI,
SEDENTE PAVLO PAPA V. ANNO PRIMO,

*Deus dedit anno 617. die 5. Nouen-
bris ad sanctum Petrum in Vaticano ap-
positus est.*

*Bonifacius Quintus anno 625. die
21. Octobris Vaticani item sepulchri
vna cum cæteris Pontificibus consor-
titum habere meruit, quorum virtutes
studiose vir Apostolicus fuerat emula-
tus; cui duo, quæ sequuntur epitaphia,
tanquam nobilissima meritorum elogia,
ab Honorio successore inscripta legun-
tur in antiquis Inscriptiōibus nimi-
rum:*

*Cur titulata diu torpuerunt iura sepul-
chri,*

Et populi nullus perstrepuit gemitus?

*Segnities, non culpa fuit, quicunque re-
quiris,*

*Nam, dolor inclausus plus lacerare so-
let.*

*Pande dolor gemitum, meritisque quie-
fice beatis,*

Vt libeat summi gesta referre Patris.

*Hic vir ab exortu Petri est nutritus ou-
li,*

Sed meruit sancti Pastor adesse gregis.

Pura fides hominis votis mundata benignis.

Exultat Christi cantibus hymniforis.

*Simplicitas sapiens, viuax solertia sim-
plex,*

Serpentina fuit simplicitate vigens.

*Cumque quater denos compleret Presbyter
annos,*

Sera senectutis mens tamen alma fuit.

*Culmen Apostolicum coluit tres ferme per
annos,*

*Perfectum numerum terque quaterque
gerens.*

*Hoc tibi pro meritis successor Honorius
amplicis*

Marmore construxit munus epitaphij.

Item aliud.

Da meū gemitum singulti Roma doloris

Plena Sacerdotis luſtibus egregijs.

*Cur? quoniam defere solet mens acta pe-
riclis,*

Plebsque orbata pīs insuper officijs.

Hic vir inaccessis tenuit contraria factis

*Hæc documenta bonis moribus apta-
suis.*

Mitis in adulcis positus, rebusque secundis,

*Omnia grata ferens, altera pressa te-
nens.*

Træ-

*Antiq. inſcri-
pt. apud Baroni.
vbi ſup.*

*Præuenit, ne nata forent delicia viritim,
Orta tamen fecuit cumpietate graui.*

*In commune bonus, Bonisacius inde voca-
tus,*

Propria lucra putans publica subsidia.

*Munificus, sapiens, castus, sincerus, &
æquus,*

Ista beatorum sunt pia suffragia.

*Nam viduus apex, pupillorumque pha-
langes,*

Cæcorumque chorus dux tibilicis erit.

In tremuit post fata suis mors fauci at telis,

*Respiciens meritum vivere posse vi-
rum.*

*Culmen Apostolicum, quinque, & bis
mensibus annis*

*Rexit, & ad magni culmen honoris
abit.*

Honorius huius nominis Primus anno 638. die 12. Octob. cum vita cursum dignis operibus consummascit, Vaticano item tumulo pro suis meritis honoratus est. In cuius laudem in ijsdem antiquis Inscript. hi duo sepulchrales tituli inscripti recensentur:

*Pastorem magnum laudis pia præmia lu-
strant,*

Qui fundus Petri hac vice summa tenet.

*Effulget tumulis nam Preful Honorius
isis,*

*Cuius magnanimum nomen, honorique
manet.*

*Sedis Apostolicæ meritis nam iura guber-
nans,*

Dixeris revocat, optima lucra refert.

*Vtque sagax animo diuino in carmine
pollens,*

Ad vitam Pastor ducere nouit oves.

*Histria nam dudum sœuo sub schismate
fessa*

Ad statuta Patrum teq; monente redit.

Iudaica gentis sub te est perfidia viæla,

Sic vnum Domini redditus ouile pium.

*Attonitus patriæ solers sic cura mouebat,
Optata ut populis esset ubique quies.*

*Quem doctrina potens, quem sacre regula
vite,*

Pontificum pariter sanxit habere decus.

Sanctiloqui semper in te cōmenta Magisti

Emicuere tui, tanquam facunda nimis.

*Nanque Gregorij tanti vestigia iuspi,
Dum sequeris cupiens, & meritumque
geris*

*Æternæ lucis Christo dignante perennem
Cum Patribus sanctis posside iamq; diem.*

His ergo epitaphijs merito tibi carmina

soli,

*Quod Patris eximij sim bonus ipse
memor.*

Item aliud.

*Quis mihi tribuat, vt fletus ceſſent im- Antiqu. inscrip.
menſi,*

*apud Baron.
vbi sit.*

Et luctus anima det locum vera dicenti,

Licet in lacrymis singultus verba erūpant,

De te certissime tuus discipulus loquitur,

Te generositas minister Christi parentum,

*Te mundi actio Thomas monstrabat ho-
nestum,*

Tecum virginitas ab incunabulis vixit,

Tecumq; veritas ad vitæ metam permanit.

Tu casto labia pudica verba promebas,

Tu patiens iam parcendo pie docebas

*Te semper sobrium, te recinebamus mo-
destum*

Tu tribulantum vera consolatio verax.

Errore veteri diu Aquilegia cæca

*Diffusam calitus reclam dum renueret
fidem,*

Aspera viarum ninguidosij montiū calles

Calcaris indefessus glutinasti prudē sciſſos.

Hi pariter, quos modo subteximus, inter alios summos Pontifices sepulturæ locum in Vaticana Basilica fortiti sunt: nempe,

Severinus anno 639. die 2. Augusti.

Severinus;

Ioannes Quartus, anno 642. die 12.

Ioannes IV.

Octobris.

Theodorus, anno 649. die 14. Maij.

Theodorus.

Eugenius Primus, anno 655. die 2.

Eugenius I.

Junij.

Vitalianus, anno 669. die 27. Junij.

Vitalianus,

Adeodatus, anno 676. die 26. Junij.

Adeodatus.

Donus, anno 678. die 11. Aprilis.

Donus.

Agatho, anno 682. die 10. Januarij.

Agatho.

Cuius tumulo epitaphium huiusmodi in Antiquit. Inscriptio, insculptum legitur:

Pontificalis Apex virtutū pondere fultus

Inscriptio Se-

Vt inbaris radiat, personat ut tonitrus.

pulchralis S.

Quæ modo hoc peragit doctrina fomes

Agathonis Pa-

PE.

actor,

Antiq. inscrip-

Format enim gestis, quos docet eloqujs.

PI. 1166.

Dum simul æquiparat virtus, & culmen

Hebetur aqua-

Bar. 1614

honoris,

Officium decorat moribus, arte gerit.

Prædictus his meritis Antistes summus

Agatho,

Sedis Apostolicæ fædera firmat enet,

En

Honorius I.
Epitaphium
Honorij I.

Antiqu. inscrip-
n. Append.
ag. 1165.
Subversus apud
Barren. apud
Barren. apud

*En pietas, en prisca fides, insignia Patrum
Intemperata manent nisiibus alme tuis.
Quis vero numeret morum documenta
tuorum*

Formula virtutum dum tua vita foret.

S. Leo II.

S. Leo Secundus miræ innocentia, ac sanctitatis exemplar, cum meritis cumulatus anno 684. die 28. Iulij migrasit ad Dominum, Vatic. Basilicæ gloriæ apud S. Petrum depositus auxit. Eius autem corpus in Oratorio, de quo supra, cum tribus alijs sanctissimis eiusdem nominis Pontificibus humatum est.

S. Bened. II.

S. Benedictus Secundus, in benedictionibus dulcediniis a Domino præuentus, & ad cælestia præmia cuocatus anno 685. dic 7. Maij, apud Vaticanum B. Petro consociari meruit. Cuius sepulchralis vrna hac inscriptione decatur :

*Magna tuis Benedicte Pater monumenta
relinquis*

*Virtutum titulos, ò decus atque dolor!
Fulguris in speciem mentis splendore co-
ruscas,*

*Plura sed exiguo tempore cepta fluenta
Cuncta Sacerdotum præstantia munia-
complex,*

*Et quo quisq; bono claruit, unus habes.
Quippe quod à parvo meritis radiantibus
aueris*

*Iure Patrum solum Pontificale fones.
Non hoc ambitio rapti tibi præstat honoris,*

*Indolis est fructus, quam comittatur
bonos.*

*Et quia solerter Christi regis agmina Pa-
stor,*

Percipe saluati præmia celia gregis.

Ioannes V.

Ioannes Quintus, anno 686. dic 2. Augstii,

Conon.

Et Conon, anno 687. die 13. Octo-
bris sepulchri locum ad Vaticanum ob-
tinuerit.

S. Sergius I.

S. Sergius Primus iuste quidem optimo-
primos inter Romanæ Ecclesiæ Pontifices ob singularis vita specimen, ac pro-
bitatis exemplar suspiciendus; cum in
Domino obdormisset, inter Argentam
Portam, & Rauenianam, eandem intra
Ecclesiam sepelitur anno 701. die 9.
Sexti. Huiusmodi autem, ut Manlius re-
fert, sepulchrali elogio decoratus est:

*Limina quisquis adis Petri metuenda
beati,*

Cerne pī Sergij, excubiasque Petri.

Epitaphium
S. Sergij I.
Petri Manlius
habetur apud
Baron. te. 9. in
Append. te. 8.

*Culmen Apostolica sedis is iure paterno
Eleitus tenuit, vt Theodorus obit.
Pellitur Vrbe Pater, peruidit sacra Ioānes,
Romuleosque greges dissipat ipse lupus.
Exul erat patria septem volvētibus annis,
Post populi multis Vrbe reddit precibus.
Suspicit Papa, sacratur, sede recepta
Gaudet, amat Pastor agmina cuncta.
funeris.*

*Hic inuictores sanctorum falce subegit
Romanæ Ecclesiæ, iudicijque Patrum.*

Ioannes Sextus, anno 705. die 10. Ioannes VI.
Januarij in Vaticano sepelitur.

Ioannes Septimus cum è viuis dece-
sisset, eius corpus ante Altare oratoriij,
quod ipse ad honorem B. Virginis etexe-
rat, prope Portam, Guidoneam nun-
cupatam, dextra intrantibus, anno 707.
die 18. Octobris conditum est.

Sisinnius, anno 708. die 7. Februarij Sisinnius.
in Vaticano tumulatur.

Constantinus Primus, anno 714. die Constantinus.
9. Aprilis ad sanctum Pettum sepulcra traditur.

S. Gregorius Secundus cum sanctissi- s.Gregor. II.
me Dei Ecclesiam administrasset, nulli
prædecessorum Pontificum pietatis ac
religionis studio secundus, post vitæ cur-
sum feliciter peractum cæteris Romanis
Pontificibus singulari laudum præco-
nio, in Pontificum Porticu nuncupa-
ta, anno 731. die 11. Februarij appo-
sus est.

S. Gregorius Tertius prædecessoris s.Greg. III.
sui vestigia æmulatus, eiusdemque vir-
tutum dotes vna cum nomine ac Ponti-
ficatu consecutus, postquam extremum
vitæ diem obiijset, anno 741. die 28.
Nouemb. intra candem S. Petri Basili-
cam monumento consignatur. Cui
huiusmodi titulus inscriptus est:

TERTIVS HIC PAPA GREGORIUS EST
TVMVLATVS.

. S. Zacharias Pontifex, insigne Sacer- s.Zacharias.
dotis ac Prophetæ nomen, quod præfe-
rebat, suis quoque meritis dignissime,
cumulauit; vocatusque ad Dominum,
in Pontificum Porticu anno 752. die 15.
Martij reponitur.

Stephanus Tertius, qui Secundus pa- Stephan. III.
riter dicitur est, ibidem anno 757. die 26.
Aprilis hoc inscripto titulo sepelitur:

SVBIACET HIC STEPHANVS ROMANVS
PAPA SECUNDVS.

S. Pau-

Lib. II. Cap. VIII.

257

Paulus I. S. Paulus Primus Apostolici nominis & zeli pariter apostolici vna cum nomine hæres, cum Pontificale munus digne ac laudabiliter obijsit, laborum mercedem a Deo recepturus, euolauit in Cælum; & ob honorem, quem Apostolo Paulo iugiter ac impensè detulerat, primus in Basilica S. Pauli, apud quam pariter obicrat, anno 767. die 29. Junij sepeliri se voluit: verum tribus postmodum mensibus clapsis in Vaticanum translatus, in Oratorio, quod ipse propè altare maius exerat, honorifice conditus fuit.

Stephanus IV. Stephanus Quartus, qui etiam Tertius dictus est, anno 772. die prima Februarij ad S. Petrum deponitur.

Adrianus I. Adrianus Primus admirandæ vir integratis, meritisque resertus, post absolum huius vitæ curriculum anno 795. die 26. Decembbris in Vaticanum inferatur: cius autem corpus in Oratorio depositum est, quod ipsæmet viuens intransuersa naui, ad apsidis dexteram, prope Altare maius construxerat, vbi a Carolo Magno sepulchralis loco tituli huiusmodi laudum præconio apud posteros celebratus est:

Hic Pater Ecclesie, Roma decus, inclitus auctor
Hadrianus requiem Papa beatus habet.
Vir, cui vita Deus, pietas lex, gloria
Christus,
Pater Apostolicus, promptus ad omne
bonum.

Nobilis ex magna genitus iam gente pa-
rentum,
Sed sacris longe nobilior meritis.
Exornare studens deuoto peclore Pastor,

Semper ubique suotempla sacra Deo.
Ecclesiæ donis populos & dogmate sancto
Imbuit, & cunctis pandit ad astra viam.

Pauperibus largus, nulli pietate secun-
dus,

Et pro plebe sacris peruigil in precibus.

Doctrinis, opibus, muris exerat arcæ,
Vrbis caput orbis honor inchyta Roma-

tus.

Mors cui nil nocuit, Christi que morte
perempta est,

Ianua sed vita mox melioris erat.

Post patrem lacrymans Carolus hac car-
mina scripsi,

Tu mibi dulcis amor: te modo plango

Patrem.

Tu memor es̄t̄ mei; sequitur te mens mea
semper,
Cum Christo teneas Regna beatæ poli.
Te cleris, populus magno dilexit amore,
Omnibus unus amor, optime Praeful-
eras.
Nomina iungo sinul titulis, clarissime,
nostra;
Hadrianus, Carolus; Rex ego, tuque
Pater.
Quisque legas verius, deuoto peclore sup-
plex,
Amborum, mitis dic, miserere Deus.
Hæc tua nunc teneat requies, charissime,
membra,
Cum sanctis anima gaudeat alma Dei:
Ultima quippe tuas donec tuba clamet in-
aures;
Principi cum Petro surge videre Deum:
Auditurus eris vocem, scio, Iudicis aliam:
Intra nunc Domini gaudia magna tuis.
Tum memor es̄t̄ tui nati, Pater optime,
pooco,
Cum Patre, dic, natus pergit & iste
meus;
O pote regna Pater felix cœlestia Christi,
Inde tuum precibus auxiliare gregem.
Dum sol ignicomo rutilus splendescit ab
axe.

Laus tua, sancte Patri, semper in orbe
manet.

Sedit beatæ memoria Hadrianus Pater.
An: xxij. mens. x. D. xvij. obiit viij. Kal.
Jan.

S. Leo III. S. Leo Tertius vigilansissimus utique inuitique animi Pontifex, cum singulari-
ri prudentia ac pietate Romanæ Ecclesiæ Pontificatum administrasset, & cul-
tum Vaticanæ Basilicæ summopere dile-
xisset, ac promovisset, vt etiæ reliquarum
Vrbis Ecclesiæ, clarus meritis, anno 816. die 12. Junij obdormiuit in Domi-
no. Cuius venerandum corpus apud Primum & Secundum eiusdem nominis
sanctos Pontifices depositum est; & vna cum eisdem deinde ampliorem in lo-
cum, vt iam diximus, cultu, quo tanto-
rum virorum meritis par erat, translatum
est. Si quis res gestas tanti Pontificis asse-
qui cupit, Baronum in suis annalibus
consulat, eius laudes luculento scrinone
perorantem.

Stephanus Quintus, qui Quartus di- *Stephanus V.*
ctus est, anno 817. die 24. Ianuarij ad S.
Petrum tumulatur.

K k

Pa-

- Paschalis I.
Maij ibidem.
- Eugenius II.
Augusti eodem loco.
- Valentinus.
Valentinus eodem anno 827. in Vaticanum infertur.
- Gregor. IV.
Gregorius Quartus anno 843. ibi pariter deponitur.
- Sergius II.
Sergius Secundus Pontifex huius nominis laudatissimus ob virtutum, quæ præferebat, insignia, anno 847. die 12. Aprilis in Vaticana Basilica Oratorio ponitur, quod a Paschale Primo ædificatum fuerat, & vbi ipse vna cum sanctis Sixto, & Fabiano Summis Pontificibus, ut supra diximus, sepulturæ locum obtinuerat. Eius autem tumulo epitaphium huiusmodi insculptum legebatur, quod præcipuarum tanti Pontificis laudum feriem, ac præconium legentibus præsert:
- Sergius eniūpior Presul, & plebis amator
Hoc tegitur tumulo, qui bene pauit
oues.
Spes patriæ, mundique decus, moderator
optimus
Diuinis monitis non fuit ille piger.
Romanos Proceres non tantum famine
verbi,
Rebus & humanis nocte dieque fouens.
Utque Leo sanctus, Damasus quoque Pa-
pa benignus,
Hic ritu tenuit, instituitque gregem.
Egument semper studuit recreare ceteruam
Proque poli ut caperet calica regna-
libens.
Iam iampro rāto tundamus pectora pugnis,
Pastore amissio, viuat ut axe poli.
Neclitrus ecce pijs Fabiano, & compare
Xijfo
Presulibus, quorum spiritus astra tenet.*
- S. Leo IV.
S. Leo Quartus dignissimus prædecessorum suorum huius in Pontificatu nominis successor, qui optime Apostolico munere perfunditus, & de vniuersa Ecclesia meritus, anno 855. die 17. Iulij in pace requiescens, in Oratorio Sergij Papæ Primi depositus; inde cum alijs eiusdem nominis Pontificibus translatus est.
- Sed quoniam opportuna hic tanti Pontificis mentio incurrit, hand silentio oboluendum est anno 848. ab eodem S. Leone Quarto Leoninam Vrbem conditam suis, & intra Vrbis ambitum,
- mœnijs extructis, ac propugnaculis aduersus barbarorum irruptiones ædificatis, sepulchrum S. Petri, ac Vaticanam Basilicam, cuius gloria addictissimus suit, conclusam suis, vt Anastasius Bibliothecarius his verbis fidem facit: *Prædictam ciuitatem, que a proprio conditoris sui nomine Leoniana vocatur, iussit circuiri. Et Cardinalis Bellarminus idem narrat: Anno 848. Vrbem Leoninam condidit aduersus irruptiones Saracenorum; ita Basilica S. Petri, que extra Vrbem erat, intra Vrbem esse capit.* Extant vero usque adhuc muri, ac mœnia haud obscura vigilantisimi eiusdem Pontificis monimenta, quibus totum spaciun, quod ab Hadriani mole usque ad Vaticanum Templum longe lateque protendit, ad munimentum loci conclusum est, & usque ad annum 1634. cum instaurari contigit, titulus a S. Leone inscriptus legebatur:
- CIVITAS LEONIANA TEMPORIBVS
DOM. LEONIS PP. HANC PAGINE
ET DVAS TVRRES
SINE MILITIA CONSTRVXIT.*
- Extabat autem præmemoratus hic lapis inter duas turres, nobilissimus recolendæ antiquitatis index: vbi lectori adnotaret clixet, quod vox *Pagine* in eodem inscripta lapide, propugnaculum designata videtur. Alius similis lapis in via, quam vulgo *Longaram* dicunt, iuxta Ecclesiam S. Iacobi in Septimorio, siue sub Iano, vel sub Ianiculo, extabat, in quo haec insculpta notæ legebantur:
- HANC TVRREM, ET PAGINE VNA
FACTA A MILITIA CAPRATORVM
TEMP. DOM. LEONIS QVAR.
EGO AGATHO CI...*
- Ne tantæ vero rei memoria deperiatur, Urbanus VIII. dum muros quosdam vetustis collabentes instauraret, geminas has inscriptions in prospectu porticus a Pio IV. erectæ, in area S. Petri affigendas præcepit, hoc utique titulo nobilitatas:
- URBANVS VIII. PONT. MAX.
GEMINAS HASCÆ INSCRIPTIONES
QVÆ OLIM A S. LEONE IV.
IN LEONIANÆ VRBIS MONIMENTIS
POSITÆ EVERANT
EX OBSVRIORIBVS LOCIS
HVC TRANSTVLIT
ANNO SAL. MDC.XXXIV.*

Vrbs Leonina & Leone
IV. condita;

Ana. Biblio-
vit. Leonini.

Muñ. Vrb.
Leonina.

Tirulus n.
in Vrbis
nunc infe-
ctus.

Inscriptio-
ris Ciu-
tatis
Leonini
Vrb. VI
instaurac-
tæ.

Lib. II. Cap. VIII.

259

Illud addimus, quod olim supra portam Leonianam, quæ alio interdum vocabulo porta S. Petri dicebatur, hæc carmina legebantur, quæ ex peructu quo-dam manuscripto in optimi Pontificis laudem hic nobis recensere vñsum est:

Qui venit, ac vadis, decus hoc attende viator.

Quod quartus struxit nunc Leo Papa libens.

Marmore præcisō radiant hæc culmina pulchra,

Que manibus hominum facta decore placent.

Cæsaris inuiti, quod isthic cernis honestum

Prefultatum, quod tempore gesit opus.

Credo malignorum sua numquam bella nobebunt,

Neue triumphus erit hostibus ultrafruis.

Roma caput orbis, splendor, spes aurea

Roma

Praefulsi ut monstrat en labor alma tui.

Cuitas hec à Conditoris sui nomine

Leonina vocatur.

His plane verbis huiusmodi inscriptio concludebatur: cui & alteram studiose lectori contemplandam subtexere voluimus, quæ marmor olim supra portam Castræ S. Angelæ, quæ Porta Ænæa dicebatur, & S. Petrum respiciebat, his notis exculta suspiciebatur:

Romanus, Francus, Bardusque viator, & omnis

Hoc qui intendit opus, cantica digna canat.

Quod bonus Antistes quartus Leo rite nouauit

Pro patriæ, ac plebis ecce salute suæ.

Principi cum summo gaudens Lotharius heros

Perfecit, cuius emicat altus honor

Quod veneranda fides nimio deduxit amore

Hoc Deus omnipotēs preferat arte p̄li.

Cuitas Leoniana vocatur:

Porro quam bene instruēta sruerint mœnia, & Vrbis propugnacula, quæ S. Leo cœdificauit, Grimaldus his verbis exprimit: *Habebat turres magnas, & validas 44. è quibus hodie quatuor tantum superfunt, cum propugnaculis, sive merlis 44. à Nicolao Signorile descriptis in Cod. antiquo Biblioth. Vat. n. 3851. Multis præterea turribus Romanam Vrbem communivit, sed duabus præcipue iuxta Portuensem portam ad ipsam Tyberis*

oram propter Saracenorum periculum, & salutem Romanæ Vrbis, vt Anastasius Biblioth. his verbis scribit: *Ipsæ igitur duas turres non solum lapidibus, sed etiam ferreis muniri curauit catenis, quatenus, si necessitas fuerit, per eundem locum nulla nauis valeat transire.* Cuius rei memoria in pariete ad Tyberis ripam cœrabat, cum sub Gregorio XIII. propugnaculum vetustate collapsum instaurari contigit: tunc enim Silvius Antonianus postea S.R.E. Cardinalis hæc marmori inscripsit:

EX AVCTORITATE GREGORII XIII.

PONT. MAX.

S. P. Q. R. PROPVGNAVLVM HOC

CONTRA BARBARORVM IMPETVS

A D. LEONE IV. PONT. MAX.

IAM PRIDEM REFECTVM,

AC POSTEA VETVSTATE COLLAPSVM

FIRMIVS RESTITVIT.

CAMILL. RVSTICO, VINCENT. PARENTIO,

FABRITIO VRSINO

COSS.

Inscriptio Pro paginae Leoniani à Greg. XIII. restituti.

Hæc in S. Leonis Papæ IV. memoriam vel obiter prælibasse sufficiat.

Benedictus Tertius anno 857. die 16. Februario in Portico prope Argenteam portam nobili hoc insignitus titulo sepelitur:

Quisquis hoc properas Christum pro crine posceret;

Quam lacrymis dignus sit, rogo dñe locus!

Hac gelida Praeful Benedictus membræ quiete

Tertius en claudit, que sibi reddit humus.

Quodque foret teclus seruat sub regmine fixi

Indignum sanxit se sociare pijs.

Nicolaus Primus, anno 867. die 13. Nouemb. in eadem Portico iuxta portam Iudicij conditus est: vbi huiusmodi titulus in quibusdam Manilij codicibus Nicolao Secundo perperam inscriptus legebatur:

Conditum hoc antro sacre substatia carnis

Praeful egregij Nicolai, dozmate sancto,

Qui fulsi cunctis, mundumque repleuis,

& Vrbem.

Intactis nituit membris, castoque pudore.

Quæ docuit verbis, atque peregit opime.

Siderea plenus mansit doctusque sibi,

Calorum claris, que seruat regna triūphis;

Vt regnet solis procernat per secula natus.

Nicolaus I.

Epitaphium

Nicolaï I.

Apud Baron.

to. I. an 867

K 2 Ha

Adrian. II.

Adrianus Secundus anno 872. die prima Nouembris ibidem cæteros inter Pontifices ad diem nouissimum tumulo deponit.

Ioannes VIII.

Ioannes Octauus, anno 882. die 15. Decemb. prope Iudicij portam, in eadem Vaticanæ Basilicæ Porticu sepultus hoc nobili epitaphio decoratur :

*Epitaphium
Ioannis VIII.
Petr. Manl.
habetur apud
Baron. to. 10.
an. 882.*

Præfuslis Octauii requiescunt membra.

Ioannis

*Tegmine sub gelido marmorei tumuli.
Moribus, vt paret, fulsi, qui mente beatus
Altisomis comptusq; acerbis & meritis.
Iudicij custos manxit, pietatis amator,
Dogmatis & veri plurima verbado-*

cens.

*De segete ac Christi pepulit zizania s̄epe,
Multaque per mundum semina fudit
ouans.*

*Prudens & doctus verbo, linguaq; peritus,
Solertem seque omnibus exhibuit.
Et nunc calicolas cernit super astra pha-
langes,*

Marinus I.

Marinus Primus, anno 884. die 18. Ianuarij ad S. Petrum conditur.

Adrian. III.

Adrianus Tertius anno 885. die 9. Martij ibidem.

Stephan. VI.

Stephanus Sextus, dictus Quintus anno 891. die 21. Maij in eadem Vatica- na Porticu cum huiusmodi epitaphio se- pulturæ mandatur :

*Epitaphium
Stephani VI.*

*Accedis quisquis magni suffragia Petri
Caelstis Regni poscere clavigeri.
Intentis oculis, compuncto corde locellum
Confice perpicuum, quo pia membra
iacent.*

*Hic tumulus Sexti sacratos cōtinet artus
Præfuslis eximij Pontificis Stephanii.*

*Bis ternis annis populum qui rexit &
Vrbem,*

*Et gesit Domino quæ fuerant placita.
Suscepit tellus consumptū puluere corpus,*

Aetherā sed scandit spiritus albus vñas.

Vnde peto, cunclii venientes dicite fratres:

Arbiter omnipotens daveniā Stephano.

Formofus:
Romanus.

Formofus, anno 898. die 14. Dec.

Et Romanus, anno 901. eodem loco

sepulturæ donantur.

Theodor. II.

Theodorus Secundus eodem anno,

ibidem.

Ioannes IX.

Ioannes Nonus, anno 905. ante por- tam Guidoneam in Vaticano conditur, cui ad immortalem præclarí viri memo- riā, huiusmodi inscriptio apposita est :

*Ecclesiæ specimen, clarissima gemma bo-
norum,*

Et mundi Dominus hic iacet eximius.

Ioannes meritis qui fulsi in ordine Nonus,

Inter Apostolicos quem vexit Altitonis.

Concilys docuit ternis qui dogma salutis

Obseruare, Deo munera sacra ferens.

Tēporibus cuius nouitas abolita mali est,

Et firmata fides, quam statuere Patres.

Qui moriturus eris, lector, dic: Papa Ioan-

nnes

Cum sanctis capiat Regna beatae Dei.

Benedictus Quartus, anno 907. ca- dem in Porticu huiusmodi insignitus epitaphio deponit :

*Membra Benedicti hic Quarti sacrata que-
scunt*

Pontificis magni, Præfuslis eximij.

*Qui merito dignus Benedictus nomine di-
elus,*

*Cum fuerit largus omnibus atque bonus.
Huic generis decus, & pietatis splendor*

opimus

*Ornat opus cunctum, iussa Dei meditās.
Prætulit hic generale bonum lucro spe-
ciali,*

Mercatus cœlum cuncta sua tribuit.

*Despectus viduas, necnon inopesque pu-
pillos*

Vi natos proprios affidue. refouens.

Inspecto tumuli compuncto dicitu corde :

Cum Christo regnes, o Benedicte, Deo.

Christophorus Pontifex, qui ab Apo- stolicæ sedis throno, quem occupauerat, vi exturbatus, in claustrum, tanquam in securitatis sinum, ac felicioris vitæ portum, se recipere compulsus, Manlio, ac Baronio testibus, post mortem in hac Basilica conditus, hac plane inscriptio ne designatus est :

*Hic pia Christophori requiescunt membra
sepulti.*

Sergius Tertius, anno 910. ad san- dum Petrum desertur.

Anastasius Tertius, anno 912. in Va- ticanâ basilica de more humatur, in cuius laudem hoc nobile epitaphium exara- tum legitur apud Manlium :

*Vatis Anastasi⁹ requiescunt membra se-
pulcro,*

*Sed nunquam meritum parvula claudit
humus.*

*Rexit Apostolicam blando moderamine,
sedem,*

Tertius existens ordine Pontificum.

Ad

*Epitaphium
Ioannis IX.
Petr. Manl.
apud Baron.
to. 10. an. 907.*

*Epitaphium
Bened. IV.
Petr. Manl.
apud Bar. to. 10.
an. 907.*

*Epitaphium
Christophori
Manlii
apud Bar. to. 10.
an. 908.*

*Epitaphium
Anastasi⁹.
Petr. Manl.
apud Bar.
to. 10. an. 912.*

*Epitaphium
Anastasi⁹.
Petr. Manl.
apud Bar.
to. 10. an. 912.*

*Epitaphium
Anastasi⁹.
Petr. Manl.
apud Bar.
to. 10. an. 912.*

Lib. II. Cap. VIII.

261

*Ad Christum pergens, peccati vincula
Sperat*

Omnia clementer soluere posse sibi.

Vnde; currentes huius ad limina Templi,

Vt prelest requiem pofcite corde Deum.

Pontifices, qui hic ex ordine subsequuntur, apud Vaticanum pariter sepulchro donati, cæteris Pontificibus aggregati sunt:

Landus eodem anno 912.

Leo Sextus, anno 929.

Stephanus Octauus, anno 931.

Leo Septimus, anno 939.

Stephanus Nonus, anno 943.

Martinus Secundus anno 946.

Leo Octauus, anno 965.

Benedictus Quintus, dictus Sextus, anno 979.

Ioannes Decimusquartus, anno 985. in Porticu Vaticana apud Ioan- nem VIII. huiusmodi sepulrali titulo inscripto deponitur:

*Præfulis eximis hic requiescunt membra
Ioannis,*

*Exiterat dictus qui antea quippe
Petrus.*

*Sedem Papie blando moderamine rexit.
Imperatori Othoni dulcis fuit, atque pre-*

*clarus,
Commisum populum Romanum moribus
ornans*

*Eloquio cunctis, præsertim dulcis amicis,
Subiectis placidus, pauperibusque pius.*

*Defunctus est Ioannes Papa, mense Augu-
sti die 20.*

Ioannes Decimusquintus spectate vi-
tae Pontifex, ac virtutum laude conspi-
ciens, anno 996. in Oratorio B. Virginis
Vaticanam intra Basilicam a Paulo Pri-
mo erecto, conditus, illustri hoc elogio
post mortem laudari meruit:

*Clauditur hoc tumulo venerabilis ille
Ioannes,*

*Qui legis sacræ diffundere nouerat amnes.
Egregius Doctor verbo quæcumq; docebat,*

*Moribus & vita tribuens exempla gerebat.
Hunc à Canonici distrito iure rigoris*

*Non timor, aut lucrum, non gratia flexit
amoris.*

*Det Deus eternus cælesti lumine pasci,
Qui dat Rome mori, dederat benegaudia*

nasci.

*Quando vir iste obiit, si vis cognoscere verū,
Septima lux Martis fuit illi meta dierum.*

Gregorius Quintus motum probita- Gregorius V.
te, ac vita exemplo, dignus utique re-
censendus Petri successor, anno 999. an-
te Secretarium iuxta Pelagium conditus,
hoc laudum insculpto titulo posteritati
commendatus est:

*Hic quem tegit humus, oculis, vultuque
decorum,*

*Papa fuit Quintus nomine Gregorius.
Ante tamen Bruno Frâcorum regia proles,*

Filius Othonis de genitrice Judith.

Lingua Theutonicus, Wangia doctus in-

Vrbe

Sed iuuenis Cathedram sedid Apostolicâ.

Ad binos annos, & menses circiter octo,

Ter senos Februio connumerante dies.

Panperibus duos, per singula sabbata vestes

Divisit, numero cautus Apostolico.

Vsus Francigena, vulgari, voce Latina

Instituit populos eloquio tripli.

Tertius Otho sibi Petri commisit ouile,

Cognatis manib[us] vinculis in Imperiu[m].

Exiit & postquam terrene vincula carnis,

Equinoxi dextro substituit lateri.

Decessit duodecimo Kalendas Martij.

Benedictus Septimus, dictus Octauus Benedictus VII

*anno 1024. ibidem in Vaticano requie-
scit.*

Ioannes Vigesimus, anno 1033. in Porticu Templi Vaticani, inter Argenteam portam, & Romanam deponiv-
luit; vbi hoc epitaphium legitur:

*Qui solers Domino placuit, qui mente
modesta*

Præful Apostolicus orbis & ornante decus. Epitaphium
Ioannis XX.
Petr. Manl.
Quipbr.

*Hic statuit tumulo claudi sua membra
sub isto,*

*Hac eadem sperans, ut sibi reddat hu-
mus.*

*Ardua qui fulsit cunctis ut sydera cali,
Augustis charus gentibus, & tribubus.*

Doctrinæ competus sacris, & dogmate claro

Per patrias sancta semina fudit ouans.

*Nam Graios superans, Eois partibus vnuan
Schismata pellendo reddidit Ecclesiam.*

*Principis hinc Petri sed quisquis tendis ad
aulam,*

Dic supplex, ut idem regnet in arce poli.

S. Leo Nonus sanctissimus quidem in- S. Leo IX.
ter cæteros Romanæ Ecclesiæ Pontifex,
omni virtute ac m. ritorum laude præ-
fusus, qui post varios exantatos huius
vitæ labores ad supernam requiem euo-
catus, anno 1034. in Vaticana Basilica
inter Portam Rauenianam & Argenteam

tumuli

Landus.
Leo VI.
Steph. VIII.
Leo VII.
Stephan. IX.
Martinus II.
Leo VIII.
Benedict. V.
Ioannes XIV.

Epitaphium
Ioannis XIV.
Petr. Manl.
apud Bar. 10.
10. an. 985.

Ioannes XV.

Epigrafe se-
dilichralis
Ioannis XV.
Petr. Manl.
apud Bar. 10.
10. an. 996.

Sacrum S.
Leonis IX.
corpus ubina
quiescat.

tumulatus est. Sacrum deinde corpus in eiusdem Basilicae demolitione, marmorea quadam inclusum arca sub Altari repertum est. Erat autem eiusdem cadaver mira proceritatis, a capite nimirum ad pedes longitudine 9. palm. constans. Quod quidem in nouam Basilicam anno 1606. die 18. Ianuarii translatum est, & sub Altari apsidis, que meridiem respicit, in plumbea quadam arca, altera pariter cypressina circumdata, conditum fuit, hac ad perennem sanctissimi viri memoriam inscriptione praenotatum:

Epi graphicis
sepulchro S.
Leonis IX. in
scipia.

CORPVS S. LEONIS PAPÆ NONI,
VIRTUTVM ET MIRACVLORVM GLORIA
IN SIGNIS, SVB ALTARI
MORTVORVM SITO IN VATICANA
BASILICA, INTER PORTAS ARGENTEAM,
ET RAVENIANAM, DIE XI. MENSIS,
ET ANNI INFRASCRIPTI
INTRAMARMOREAM ARCAM
REPERTVM, CVM EA PARS
ECCLESIAE RVERET, PAVLIV V. FONT. MAX.
IVSSV IN NOVVM TEMPLVM
PROCESSIONALI POMPA DELATVM,
HAC SVB ARA RITV SOLEMNI
COLLOCAVIT
EVANGELISTA PALLOTTVS
TIT. S. LAURENTII IN LVCINA
CARDINALIS CVSENTINVS,
DICTÆ BASILICÆ ARCHIPRESBYTER,
ANNO DOMINI MDCLV. EIVSDEM
PAVLI PONTIFICATVS PRIMO,
DIE XVII. JANUARII
FESTO ROMANÆ CATHEDRÆ
S. PETRI.

Vrbanus II.

Heroicus
eiusdem in
expeditione
transmarina
contra Saraceno-
mam.

Vrbanus Secundus vitæ sanctimonia, ac rerum gestarum gloria Romanos inter Pontifices præciipiūs, in transmarina expeditione, quam contra Saracenos indixit, sacra ab impiorum manibus loca vindicauit: ipsius enim sanctissimi Pontificis opera, ut historiæ perhibent, Asia minor, Syria, Palæstina, Mesopotamia pars, vrbesque clarissimæ, Antiochia nimirum ac Hierosolyma vna cum sacratissimo Christi sculpthro, que ante a Mahometanis occupata fuerant, feliciter recuperata sunt. Demum Pontifex rebus præclare gestis, ac meritis cumulatis Ramæ decepit anno 1099. & in oratorio, quod ab Adriano Primo eretum fuerat, in transuersa naui, ad dexteram apsidis depositus est, cuius tumulus nobili hoc olim titulo decoratus est:

VRBANVS II. AVCTOR EXPEDITIONIS
IN INFIDELES.

Lucius Secundus, anno 1144. ibidem tumulatur, quamvis nonnulli eundem in Lateranensi Basilica sepultum suisse asserant: Massæus tamen Vegius eius se vidisse in Vaticano sepulchrum apud Casleum III. testatur.

Eugenius Tertius Tybure quidem obiit anno 1153. sepultus autem est in Vaticano prope Altare maius.

Adrianus Quartus, qui Anagniæ anno 1159. diem obierat, in Vaticano tamen tumulatus quiescit. Corpus enim Romani translatum, in marmoreo sarcophago, prope Eugenium Tertium, repositum est: inde postea in Basilice nauim delatum est, quæ Veronicæ nuncupabatur, ad dexteram scilicet intrantibus, vbi hac nostra ætate, arca marmorea conspiciebatur; qua sub anno 1607. in demolitione veteris Basilicæ reserata, eiusdem Adrianus corpus adhuc ex omni parte integrum repertum est, casula sericanigri coloris, alijsque Pontificalibus indumentis de more exornatum. Quod postea una cum eadem arca subitus noui Templi pavimentum delatum fuit.

Gregorius Nonus, anno 1241. ibidem positus est.

Clemens Quartus, anno eodem, ibidem.

Nicolaus Tertius ex nobili Vrsinorum familia, & illustrium Heroum prosapia Suriani quidem Viterbiensis Diœcesis, anno 1280. decepsit. Eius vero corpus Romani postea delatum, in Oratorio, quod ipsemet in honorem S. Nicolai crexerat, in marmoreo quodam tumulo conditum fuit: indeque novo iterum monumento illatum suisse in Martyrologio Basilicæ Vaticanae legitur his quidem verbis:

DECIMO SEPTIMO KAL. IVN.
EODEM DIE FACTA TRANSLATIO
CORPORIS SANCTÆ MFM.
D. NICOLAI PAPÆ TERTII
IN MONUMENTO NOVO.

Honorius Quartus, anno 1287. in Vaticana Basilicæ ambitu sepultus locum consecutus est.

Bonifacius Octauus singularis prudenter, scientiarum pariter, ac magnanimitatis laude inter Pontifices suscipiens; Sextum quippe Pontificij iuris Codicis

Decretalium Codex Bonif. III autoritate editus. Centesimi Iudicium in Vrbe primus est. utriusque. uenatio cor. v. Bonifac. III.

Codicem (quem Decretalium dicunt) a viris doctissimis ingenti labore ac studio compilatum Pontificia auctoritate probavit, cuiusorumque beneficio edidit. Primus solempne anni Centesimi recurrentis Iubileum in Urbe, quod nunc viget, & ceteri Pontifices prosecuti sunt, innumeris, atque admiranda iugiter peregrinorū frequentia, indixit, & celebravit, ac deum rebus præclare gestis è vita defecit, anno 1303. die xi. Octob. & in Vaticana basilica in Altari a se eretto in honorē S. Bonifacij Papæ Quarti, inter portas Argenteam, & Rauenianam depositus est; quo diruto, anno 1605. eiusdem corpus integrum repertum est; longitudinis utique pal. 7. cum dimidio circiter, & aliquot post secula incorruptum, Pontificalibusque de more induimenti ornatum, in arca lignea pretiosum digito annulum præfervens, quem Paulus Quintus in gentiliti decoris monumentum Caietanæ Familia dono dedit: quod magis mirandum est, ipsam met recurrente die in lucem venit, quam olim ibidem conditum fuerat: verum hoc in alia plumbea inclusum arca, & in marmoreo sarcophago depositum, in nouam Basilicam translatum fuit, & sub eiusdem paupiamento hac inscriptione apposita reconditum:

Epigrapha secundum Bonifac. III.

CORPVS BONIFACII OCTAVI CAIETANI PONT. MAX.
EX VETERI IN NOVAM BASILICAM TRANSLATVM, HIC REPOSITVM
IACET. DE QVO ILLVD MEMORABILE
ACCIDIT, QVOD EADEM DIE,
QVA OBIT, QVINTO SCILICET
IDVS OCTOB. IAM INDE TERCENTVM
ET DVOBVS ELAPSIS ANNIS,
INTEGRVM ATQVE INCORRUPVTVM
REPERTVM FVIT,
ANNO DOMINI MDCV.

Epigrapha secundum Bonifac. III.

Urbanus Sextus, anno 1389. die x., Octob. inter altaria Annunciationis B. Virginis, & S. Blasij, ad laevam introcuntibus, marmorea vna conditus in Vaticano sepultus fuit: inde vero anno 1606. die 12. Septemb. translatus sub eodem nouæ Basilicæ paupiamento ceteris Pontificibus aggregatus est.

Bonifacius Nonus, anno 1404. die prima Octob. postobitum in Vaticanum interfuit.

Innocentius Septimus ibidem anno 1406. die 6. Nouemb. cuius sepul-

chrum a Nicolao V. ætate nostrainstauratum conspiciebatur, in paupiamento videlicet facelli S. Thomæ, quod ad sinistram partem situm est, eiusdem ibi exculpta imagine, & sepulchrali lapide his verbis prænotato:

INNOCENTIO SEPTIMO PONT. MAX.
CVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI
MEMORIA INTERISSET,
NICOLAVS QVINTVS PONT. MAX.
RESTITVI CVRAVIT.

Epigrapha secundum Bonifac. III. in scripta.

Qui quidem lapis vna cum Pontificis corpore sub idem nouæ Basilicæ paupiamento translatus fuit.

Eugenius Quartus anno 1447. die 23. Feb. in Vaticana Basilica in arca quadam marmorea depositus est, inter altare B. Virginis a se erectum, & altare S. Martini in postrema nauि, ad sinistram introcuntibus, vbi quondam perillustre hoc epitaphium tanto Pontifice dignum legentibus vltro exhibebatur:

Eugenius iacet hic Quartus, cor nobile,
Epitaphium Eugenii IV.
cuius

Tekantur vita splendida facta sua.

Istius ante sacros se præbuit alter ab ortu,

Alter ab occasu Cæsar vterque pedes.

Alter ut accipit fideli documenta Latine,

Alter ut aurato cingat honore caput.

Quo duce & Armeni, Graiorum exempla
Platina.
fecuti,

Romanam agnoverunt, Aethiopæque,
Platina.
fidem.

Inde Syri, ac Arabes, mundique è finibus

Indi,

Magna, sed bac avimo cuncta minora,
Platina.
suo.

Nam valida rursum Turcos iam classe,
Platina.
petebat,

Dum petit, qst illum sustulit atra dies.

Qui semper vanos tumuli contempnit ho-
Platina.
nores,

Atque hec impressa, condite dixit humo.

Sed nō quem rubro decorauerat ille galero,

Non hoc Franciscus Stirps sua clara,
Platina.
tulit.

Susceptique memor meriti, tam nobile, quod
Platina.
nunc

Cernis, tam præstantis surgere iussit opus.

Porro Epitaphium hoc etiam apud Venetum legitur, penes quem & sequens, quod haud simus studiosus lector accipiat, ab ipsomet videlicet, vt ait, ibidem appositum:

Dum

Dum studet Ecclesiam placida componere
pace,
Actaque pars voti, pars quoque agenda
fui
Eugenius Quartus moriens hic ossa reli-
quit,
Sic nece praeeruptum, quod bene caput
opus.
Debuerant duræ tantisper ferre sorores,
Tardius & vita solvere pensa breuis.
Tunc vbi pax terris, quam miro ardebat
amore
Reddita, tunc cælo restituendus erat.
Sed Deus ac tutum sedes ornare beatas,
Consultumque suis maluit ire bonis.

Nicolaus V.

Nicolaus V. optimus Pontifex, ac singulari prudentia præditus anno 1455. dic 14. Martij, in veteri Basilica prope Eugenium Quartum, in marmoreo quodam sepulchro tumulatur. Superiori autem eiusdem Basilicæ parte humi penitus deiccta, idem sepulchrum in partem inferiorem translatum est: vbi in postrema naui ad dexteram ingredientibus, vna cum simulacro pariter ex marmore ad viuum consecro nostris hisce temporibus visibatur. Hoc demum anno 1606. sub eodem nouæ Basilicæ pavimento inter alia Pontificum sepulchra, repositum est. Porro in eiusdem olim sepulchro sequens inscriptio legebatur.

Hic sita sunt Quinti Nicolai Antifitii
ossa,

Aurea qui dederat secula Romatibi.

Conſilio illuftris, virtute illuftrior omni,
Excoluit doctos doctior ipfe viros.

Abſtulit errorem, quo schisma inficerat
orbem,

Reſtituit mores, mania, templa, domos.
Tum Bernardino statuit sua sacra Senensi,

Sancta Iubilei tempora dum celebrat.

Cinxit honore caput Federici coniugis au-
reo,

Res Italas, iſto fadere, compofuit.

Attica Romane cōplura volumina lingue
Prodicit, en tumulo fundite tbur-
sacro.

Vegius
Extat aliud Vegij huiuscemodi notis ex-
preſſum:

Pontificis summi Nicolai hic condita-
Quinti

Ossa cubant: liber spiritus aſtra colit.
Æmulus ille Numæ pacem ſibi prætulit
armis,

Prætulit ergo diris cantica sancta tubis.

Miro idem studio ritus, cultusque ſacraria
Curauit, mira donaque ſacrifide.

Alter & Augustus diſtus, doctifimus ipfe
Excoluit ſumma ſemper & auxit ope.

Exultit, atque alte renouauit membra
Rome

Exultit ingentes, & renouauit opes.

Secula qui magni Iubilei leta ſacrauit,
Ciferum rutilo cinxit & orbe caput.

Qui ſcifum Ecclefie Paſtor cōpedit ouile,
Ad ſuāq; errantes claſtra reduxit oves.

Calliftus Tertius, anno 1458. die 6. Calliftus III.

Augusti, in facello, quod ipſe met in ho-
norem sanctorum Andreæ & Iacobi ere-
xerat, in ſubterranea ædricula, quæ in
media facelli eiusdem parte extabat,
conditus est: ex quo loco, dum poſtea
facellum ipsum deſtru contigit, transla-
tus est, & poſt musicale organum, & in-
de demum anno 1606. inter recenſita
aliorum Pontificum ſepulchra in Vatica-
no depositus fuit.

Pius Secundus, qui Anconæ, anno Pius II.
1464. die 14. Aug. deceſſerat, Vatica-
no illatus est. Romam enim eius corpus
delatum, poſt ſacram SS. Andreæ, &
Gregorij Aram in veteri Basilica, mar-
morco ibi monumento honorificentiffi-
me extructo, humatus est: quo tandem
diruto, corpus pariter ſub nouæ paui-
mento Basilicæ tranſlatum fuit. In eo
dem autem monumento huiusmodi olim
inſcriptio legebatur:

PIVS SECUNDVS PONT. MAX.
NATIONE TVSCVS, PATRIA SENENSIS,
GENTE PICCOLHOMINEA.

Hic S. Andreæ Apoſtoli capite, nobilif-
fimo theſauro, Vrbem ac Vaticanaſ Bâ-
ſilicam locupletauit.

Paulus Secundus, anno 1471. die 25. Paulus II.
Iulij in marmoreo pariter monumento
conditus, ipſe quoque demolitionis cau-
ſa ſub idem paumentum alios inter Pon-
tifices tranſlatus est.

Sixtus Quartus, anno 1484. die 12. Sixtus IV.
Augusti in ipsius facelli medio, vbi ſa-
crum olim Canonical Odeum extabat,
ad lauam introeuntibus, deponitus est:
ibidemque Iulianus tit. S. Petri in Vinc.
S. R. E. Cardinalis, eiusdem Sixti ex
fratre nepos, monumentum æneum ma-
gnificentiffimi operis extruxit: quod
deinde vna cum eiusdem corpore in ve-
teris pariter Basilicæ Canoniconum Cho-
rum:

rum : translatum & demū Urbano VIII. iubente amotum , quod sacris ibi functionibus impedimento esset, in facello , quod è regione Chori eiusdem situm est, modo seruat .

Innocentius Octauus, anno 1492. dic 25. Iulij prope Altare a se erectum, ad dexteram intrantibus, in monumento itidem ænco tumulatur, cui eiusdem ad viuum superpositum est simulacrum, dextera lanceam manu tenentis; quod quidem in sacratissimæ memoriam Lanceæ præstitum est, qua venerandum Christi Domini latus Longini manu rese ratum suit, a Baiaze Turcarum Imperatore, tanto Pontifici dono trans missæ . Quod quidem nobilissimum in monumentum vna cum eodem simulacro ad hanc usque diem in naui eiusdem Ecclesiæ nuper in amplissimam formam exædificatae ad sinistram introeuntibus , apparet .

Alexander Sextus, anno 1503. 18. Aug. in facello Callisti Tertiij patrui sui, in eadem ædicula , de qua supra dictum est, conditus , eum eodem pariter sub idem paupimentum translatus est .

Pius Tertius, eodem anno 1503. die 18. Octob. iuxta Pium Secundum patrum suum, marmoreo reclusus monum ento, inde postmodum translatus alios inter Pontifices sub nouæ Basilicæ paupi mentum depositus est .

Iulius Secundus anno 1513. die 27. Feb. in Vaticana Basilica (cuius deorem apprime dilexerat, & cuius extictioni piam manum admouerat) in Canonico rum Choro , iuxta Sixtum Quartum patrum positus , inde quoque sub paupi mentum eiusdem Basilicæ translatus est .

Leo Decimus, anno 1521. die 2. Decembris primum in Vaticano sepultus , ac demum ad Ecclesiam S. Mariæ supra Mineruam translatus est .

Adrianus Sextus optime utique meritus de Ecclesia Pontifex , anno 1523. die 14. Sept. in Vaticano prope Altare SS. Andreæ & Gregorij , inter Pij Secundi & Tertiij monumenta depositus est : sed postea ad Ecclesiam S. Mariæ de Anima nuncupatam, nationis Germanorum , translatus nobiliter sepul chro, ac sepulchrali titulo decoratus est .

Clemens Septimus, anno 1534. die 25. Septembris in Vaticano primum

cæteris Pontificibus aggregatus , inde postea ad Ecclesiam S. Mariæ supra Mineruam translatus est .

Paulus Tertius sapientissimus inter Romanos Pontifices anno 1549. die 10. Nouemb. senio ac laboribus pene consumptus decepit , & in veteri Vaticano. Templo primum positus , deinde anno 1574. in nouam basilicam, quæ tunc ext rui cœperat , translatus est : cui magnificissimum quidem ab Alexandro Cardinali Farnesio eius ex fratre nepote monumentum excitatum est , affabre eiusdem ex ære consecutum intuentibus simulachrum exhibens, quod demum Urbani VIII. Summi Pontificis iussu, ad dexterum maioris apsidis latus , è regio ne monumenri, quod ipsem Vrbanus sibi viuens ponendum curauerat, collo catum est .

Iulius Tertius post celebratum quin quagesimi supra quingentesimum ac miliesimum Jubilei annum, anno 1555. die 23. Aprilis in lateritio quodam rumulo, inter Pij Secundi & Tertiij sepulchra deponitur ; inde sub noui Templi paupi mentum transfertur .

Marellus Secundus anno 1555. die prima Maij sepulchro marmoreo recon ditus , in eiusdem Basilicæ naui, quæ sanctissimi olim Sudarij nuncupabatur : quo ex loco recurrente anno 1606. die xv. Octob. sub noua Basilicæ paupi mentum translatus , altera ibidem mar morea vira exceptus est .

Paulus Quartus anno 1559. die 18. Augusti in Basilica Vaticana cæteros inter Pontifices depositus , & paulo post ad Ecclesiam sanctæ Mariæ supra Mineruam , vbi Carafensem familiæ facellum extat, in marmoreum sepulchrum Pij V. iussu paratum digne illatus est .

Pius Quartus, anno 1565. die decima Decembris in Vaticano iuxta Sacellum Innocentij Octavi depositus , inde ad sanctæ Mariæ vulgo Angelorum in Thermis ecclesiam anno 1583. die 4. Ianuarij translatus est .

Pius V. sanctissimus Pontifex cæteros omnes prædecessores virtutum merito , pietatis ardore, ac virtù innocentia & nul latus , de Ecclesia Dei optime meritus, dierum ac meritorum plenus obdormi uit in Domino , anno 1572. die prima Maij. & iuxta Altare SS. Andreæ & Gre

gorij , nec non Pontificum Pij Secundi , & Tertij sepulchra depositus est ; inde ad Ecclesiam Sanctæ Mariæ ad Præsepe translatus , in augustissimo Sixti Quinti Sacello , quod Christi Scrutoris nostri cunabulis dicatum est , splendido monumento , Sixti Quinti liberalitate eidem erecto , conditus fuit.

Gregor. XIII Gregorius Decimus tertius , p̄ijssimus inter Pontifices , ac singularis erga pauperes munificentia , anno 1585. die x. Aprilis in Sacello a se mira Pontificij animi celsitudine extructo , quo nouam Vaticanam Basilicam illuſtrauerat , sepultus est .

Sixtus V. Sextus Quintus rerum gestarum gloria conspicuus , & magnanimi principis laude nemini secundus , anno 1590. die 27. Augusti , in lateritio quodam tumulo Vaticanam apud Basilicam deponitur ; inde vero ad Sanctæ Mariæ Maioris Ecclesiam translatus , in Sacello , quod regali plane sumptu , ac miro artis studio viuens construxerat , è regione sepulchri Pij V. , honorifice reconditur .

Vrb. VII. Vrbanus VII. brevis Imperij Pontifex , eodem anno 1590. die 27. Septemb. lateritio pariter tumulo , in naui sanctissimi Sudarij appellata , depositus , sub noua Basilicæ pavimentum alijs aggregatus Pontificibus quietescit . Inscriptio autem huiusmodi a Sodalitate sanctissimæ Virginis Annuntiatæ , quæ ab eodem ex testamento hæres nuncupata fucrat , grati animi ergo apposita est :

**Epigraphe ſu-
pulchro Vrb.
VII inscripta.**

HOC PLVMBEO LOCVLQ CONDITVM EST
VENERABILE CORPVS
D. VRBANI PAPÆ SEPTIMI ROMANI
EX FAMILIA CASTANEA , PONT. MAX.
QUI SEDIT IN PONTIFICATV
DIES DVODECIM : MIGRAVIT AD
DOMINVM XXVII. SEPT. FERIA QVINTA
HORA DVODECIMA , ANNO M.DXC.
NON SINE MAXIMO VRBIS DOLORE ,
ANTE SVÆ CORONATIONIS
INSIGNIA. VIXIT. ANNOS LXVIII.
MENS. I. DIES XXII.
HIC IN PACE DEPOSITVS EST.
SODALITAS DEIPARÆ VIRGINIS
ANNVTIATÆ SVPRA MINERVAM EX
TESTAMENTO HÆRES OPTIMO
BENEFACTORI POSVIT ,
ET E VETERI IN NOVAM BASILICAM
TRANSFERRI CVRAVIT ,
ANNO MDCLVI. DIE XXII. SEPTEMBRS
PAVLI V. PONTIFICATVS SECUNDO.

Greg. XIV. Gregorius Decimus quartus , anno 1591. die xv. Octob. apud Vaticanum in Gregoriano Sacello , è regione se-

pulchri Gregorij Decimotertij depositus est .

Innocentius Nonus eodē anno 1591. die 30. Decembris lateritio item tumulo , inter ossa Marcelli Secundi , & Urbani Septimi conditus : inde postea translatus , plumbea inclusus arca , & sarcophago marmoreo munitus , sub paupiumento vna cum alijs Pontificibus requiescit .

Clemens VIII. Pont. optime de Ecclesia meritus , singulari prudentia ac sapientia præditus , ac vita innocentia & religionis propagandæ studio præstans anno 1605. die 3. Martij in noua Vaticanâ Basilica , sinistra ingredientibus , tumulo depositus est , & proximis abhinc annis , ad Liberianam Basilicam translatus , cui Paulus V. grati animi gratia nobilissimum in Burghesiano Sacello sepulchri locum præparauerat .

Leo Undecimus magnæ pietatis ac prudentia vir , brevi quidem tempore Romano Pontificatu administrato , præter spem , quam omnium animis ingentein sui excitauerat , non absque ciuium Romanorum lacrymis è medio tollitur , eodemque anno 1605. die 27. Aprilis in eadem Vaticanæ Basilicæ naui sepultus , è regione Clementis VIII. cui quidem meritissimo Pontifici par eius meritis sepulchrum nunc erigendum curauit Cardinalis Vbaldinus eius ex sorore nepos .

Paulus V. Romanus Pontifex , iusti , **Paulus V.** Etique amantissimus , mira virtus ac morum innocentia præditus , sub quo aurea tam Vrbi , quam Orbi propemodum secula illuxere , post longum Pontificatus decursum decepit anno 1621. die 28. Ian. & in noua Vaticanâ Basilica , quam ille magna ex parte , ut diximus , magnificenter extruxerat , sacra quoq; beatissimi Petri Confessione regio plane cultu exornata , depositus est , anno vero sequenti , solemni pompa , & publica totius cleri supplicatione , ad S. Mariæ Maioris Ecclesiam in facellum a se splendide , munificeque extructum deportatus , ibidem conditus fuit .

Gregorius Decimus quintus meritorum gloria cæteros inter Pontifices merito & ipse recensendus anno 1623. die 7. Iulij in eadem Basilica primum depositus , postmodum vero translatus est ad Collegij Romani Societatis Iesu Ecclesiæ ,

Innoc. IX.

Clem. VI.

Leo XI.

Greg. XV.

AENEA MOLE DECORAVIT.

ODEVM, ET SACELLA

STATVIS AC MVLTIPLICIBVS OPERIBVS
ORNAVIT.

siam, reponendus ibidem in augustissimo Templo, quod S. Ignatio Loyolæ eiusdem Societatis Fundatori Ludouici Cardinalis Ludouisi nepos magnificissimo quidem opere, ac regio plane sumptu extreundum testamento mandarat. Quod ad hæc nostræ temporæ maiori iam ex parte absolutum, compleatumque suspicitur, dignum plane sanctissimo Patriarchæ eiusq; meritis ac nominis, qui Dei gloriam, vel hac vna in re ambitiosissimus perpetuo quæsuit, illatum corde, tum ore impressa iugiter verba præferens: *Ad Maiores Dei Gloriam,* dignum, inquam, in Vrbe & in Orbe theatrum.

Demum Urbanus Octauus, qui postremis hisce temporibus Ecclesiæ præfuit, post longum Pontificatus decursum, quem nullus Pontificum tercentis abhinc annis æquauit, Varicanam Basilicam summo iugiter studio excoluit: in primis enim sacram B. Petri Confessionem, cæteros sanctissimos prædecessores Pontifices æmulatus, nobilissimo Mausoleo ex ære Corinthio, auro super induito decorauit, statuisq; ac multiplici ornamentorum genere vniuersam tépli faciem mirifice locupletauit. Et eum eadem Basilicam, quam primum Constantino Principe B. Siluester dicauerat, a Pontificibus prædecessoribus iam multis abhinc annis penitus instaurata solemniter, in hoc etiam munere, vt in diuturni Pontificatus decursu eidem B. Silvestro consors, consecrasset, tandem die 29. mensis Iulij anno 1644. è vita decedes, in Vat. Basilica, in tumulo, quem sibi viuens ad Ecclesiæ apsidé iuxta Pauli III. sepulchrum splendide extruxerat, appositus est. Sed sepulchralis loco tituli Vaticanæ Basilicæ cultum, splendoremque ab eodem Urbano mirifice vario ornamentorum genere propagatum, ipse lector ex notis hisce, quæ in Vaticanis parietibus trophæorum instar marmori inscriptæ sunt, intelliget, videlicet:

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
VATICANAM BASILICAM
A CONSTANTINO MAGNO EXTRVCTAM
A B. SILVESTRO DEDICATAM,
IN AMPLISSIMI TEMPLI FORNAM
RELIGIOSA MVLTORVM PONTIFICVM
MVNICENTIA REDACTAM
SOLEMNI RITV CONSECRAVIT
SEPVLCRVM APOSTOLORVM

Et hæc de Romanis Pontificibus, qui tumulati apud S. Petrum Vaticanæ splendoré Templi condigno honore cumularunt, lectori breuiter exposuisse sit satis.

Nee vero Innocentius Decimus Pontifex Max. qui nunc in Petri Sede feliciter regnat, prædecessorum in Vaticana exornanda Basilica studiosissimus æmulator, suam tanto operi magnificentiam, in cuius constructione secula desudarunt; & quod seculorum omnium miraculum est: haud suam, inquam, Basilica manu, liberalitatemque deesse passus est. Nam ipse quod exteri Pontifices splendide incooperant, feliciterque tot annorum curriculis prosecuti fuerant, veluti perficiens, nè quid pothac desiderari contingat, suprema nouissimæ Templi eiusdeni fabricæ ornamenti conquisiuit, dum Vaticanos hinc inde parietes, qui Sacella ambiunt, aptatis è vario colore marmbris, miroque artis studio in vnum compactis obtexit: ibique trophæorum instar, venerandas beatorum Pontificum, qui martyrij palma præfulgent, imagines marmori inculpendas curauit: ac demum Basilicæ eiusdem pavimentum versicolorato marmore substrauit; vt recurrente hoc nimirum Jubilei anno quinquagesimo supra millesimum, sexcentesimum Vaticanæ Templi decus, & gloria omnibus sere numeris absoluta perennes Apostolorum in Vaticana triumphos nationibus ex toto terrarum orbe in Vrbē confluentibus inculcat, venerationem ingerat, & intuentium oculis incomparabilē Pontificum Romanorum munificentiam tot notis, quot monumentis, perpetuo loquatur, & obtestetur. Illud postremo loco vel obiter subtexere visum est, quod & studiosum lectorum Ecclesiasticarum rerum antiquitati inhantem latere noluimus: Innocentius enim præmemoratus Pontifex, vt uno eodemque tempore, & exornanda Basilicæ, & antiquitati simul prospiceret, eidem pavimento Rotam illam Porphyreticam, veluti nobile monumentum, restituendam curauit, cuius in cærimonialibus libris

Innocentius
X Pont. Max.
Vat. Basilica
exornanda vlt
timam veluti
manu ad-
mouit.

Interiores pia-
ties veri-
lori marmore
vestit.

Vastissimum
pavimenti æ-
quor marmo-
re item ele-
ganter sub-
sternit.

Rotam Por-
phyreticam
fuo loco re-
stituendam
curauit.

sæpe mentio recurrit, dum de Romano-
rum Imperatore coronando agitur: su-
per hanc quippe porphyreticam Rotam
coronandus sistebatur, vbi precibus ab
Episcopo Cardinali solemniter repeti-
tis, ad sacrum Confessionis Apostolicæ
locum ducebatur. Huius Rotæ in Pa-
schalis Papæ gestis sit mentio: eundem
enim Pontificem intra Vaticanam Basili-
cam Henrici dolis interceptum, supra
eundem orbicularem lapidem vinculis
quondam alligatum suffis narratur. In
Caroli item Magni Imperatoris diplo-
matic Rota porphyretica veluti res no-
tissima celebratur, cum dicitur: *Ad
quatuor rotas.* Sed de his hactenus.

CAP. IX.

De Imperatoribus ac Re-
gibus, qui apud Vati-
canum sepulturæ
traditi sunt.

Splendor ac
gloria Basil.
Vaticanae.

Principes mū
di in carnu
lari ambunt.

Apoc. c. 21.

VANTVS Vaticanæ Ba-
silicæ olim splendor
extiterit, vel ex hoc
palam, amice lector,
comprobaret videtur,
quod præclarissimi Re-
ges, ac Orbis terrarum Imperatores, sin-
guli certatim eiusdem ambitu, hac vna
quidem in re ambitionissimi, illustrari
præoptarent, & Apostolici Templi ob-
sequio se totos eum in modum addi-
cerent, vt suam corpora, nobilissimas
veluti Piscatoris exuvias, & coronas,
ac sceptræ, trophyorum instat Aposto-
lorum Principis tumulo suspendentes,
aggregari voluerint. Quo quidem diu-
num illud oraculum adimpleri videre-
tur: *Et Reges terræ afferent gloriam suam,*
& honorem in illam. Ita plane, quod de
Ecclesia Christi Sponsa loquendo præ-
nunciatum est, id Vaticanæ Basilicæ mi-
rificè consonat: in quam prosector ipse
terrarum Principes singularem honoris
prærogatiuam resundere visi sunt, dum
iuxta Piscatoris tumulum tumulari cu-
pientes, Vaticano Templo honorem
non tam afferre, quam accipere, & a
Piscatoris consortio illustrari letotius,

quam eidem splendorem inferre testan-
tes, se, tegna, ac sua pariter omnia vna
cum corporibus suis, quæ inserebantur,
se vltro illi accepta reserre hoc paten-
tissimo symbolo edocebant.

2 Ipsius igitur augustissimi quon-
dam monarchæ, ac potentissimi Reges,
qui purpuram, coronas ac stemmata ad
Petri pedes, dum viucent, venerationis
ergo humillime deponebant, sua itidem
corpora ad eiusdem Principis Apostolorum
sepulchrum, siquando in Urbe eis
mori contigisset, tanquam victoriales po-
pulorum exuvias, & nobilissima trophyo-
rum insignia deponenda mandarunt.
Magno etenim hi se honore affici existi-
mabant, si vel in ipsis Basilicæ Vaticanæ
vestibulis sepultura locum obtinerunt.
Et certe Constantius Augustus, ut ait Chry-
softomus, *Constantinum Magnum ingenti*
*se honore affecturum existimauit, si in vesti-
bulis collocaret Piscatoris* (intellige de Té-
plo Constantinopolitano) *quod enim in*
regis ianitoris sunt Regibus, id in sepulchro
Reges sunt Piscatoribus, inquit ipse; &
præclare secum agi putant, si ianua ipsis affi-
gnetur vestibularis. Hæc ad rem nostram
in Apostolicarum gloriam basilicatum
Chrysoftomus.

3 Imperatores igitur, Reges, ac
Reginæ pariter, quibus extremum Ro-
mana in Urbe diem claudere datum est,
haud splendidiore loco, quā in Vaticano
conditi fuere, vt exemplis quampluri-
mis comprobatum est, quorum hic qui-
dem ex ordine seriem texere, ac singulo-
rum nomina recensere haud nobis graue,
nec ipsimet lectori percurrere molestum
videatur. Siquidem Honorius Augustus,
Theodosij senioris filius, & Arcadij
germanus, qui Romæ, anno Christi cir-
citer 423. obiit, in Mausoleo quodam,
in atrio Vaticanæ Basilicæ sepultus fuit,
vt Paulus Diaconus his verbis docet:
Honorius annis quindecim cum imperasset,
& iam cum fratre ante annis tredecim, ac
subpatre duobus regnasset, Republicam,
ut cupierat, pacatam relinquens, apud Urbe
Romam vita exemptus est; corpusque eius
iuxta B. Petri Apostoli in Mausoleo sepultum
est. hæc ille

4 Valentinianus item Augustus,
qui Romana in Urbe apud Campum
Martium insidijs, ac Maximi Tyranni
dolo interemptus fuerat, perhono-
ri: fi-

Constantius
parentem Con-
stantinum in
vestibulo Te-
plici S. Petri
posse huma-
norum fibi de-
xit.

Chrysoftomus
26. in 2.

Imperatores
quorum co-
porta in Bal-
Vaticana te-
plici sunt.

Honorius A
gustus.

Paus. Dia
h. miscell
iii. 4.

Valentinian
Augustus.

Lib. II. Cap. IX.

269

rifice in Vaticano conditus fuit.

5 Otho Secundus, qui Romæ pariter vita functus est, anno Christi 983. & ipse in Vaticana Basiliæ atrio, porphyretico quadam labro depositus est: de quo hæc Leo Ostiensis in Chron. Cassinensi: *Ipse ad colligendum militem, bellumque instaurandum Romanam rediens, eodem tempore defunctus est, atque in labro porphyretico sepultus in atrio Ecclesie B. Petri Apostoli, introeuntibus in Ecclesie ipsius paradiſum, ad lacum.* Quod quidem labrum nostra etiam aetate eodem permansit loco, quounque veteri atrio pertinus disiecto, in nouam translatum Basiliacum, sub paucamento collocatum est.

6 Quod vero Imperatores antiqui-
tus in ipsis sacrarum ædium atrijs sepul-
turam sibi deligere consuecerint, vt ibi-
dem quasi ianitores ac ostiarij ad tem-
pli custodiām perpetuo excubarent, sa-
tis vtique, vt opinor, in iam citato de-
septem Ecclesiærum sacris monumentis
libello, quem Seueranus noster edidit,
demonstratum est.

7 Cedualla Saxonum occidentali-
um Rex, cum Romam devotionis gra-
tia ad Apostolorum limina venisset, ibi
sacro initiatuſ Baptismate, & in hono-
rem B. Petri, ipsummet beatissimi Apo-
stoli nomen adeptus, dum adhuc, vt anti-
quis Christianis mos erat, in albis de-
geret vestibus, in sanguine Agni dealba-
tus feliciter ad Deum migravit, ibique
in atrio, vt Beda testatur, sepeliri voluit,
hoc nobili sepulchrali titulo decoratus:

*Culmen, opes, sobolem, pollentia regna, tri-
umphos,*

*Exuuias, proceres, mœnia, caſtra, lares.
Quæque patrum virtus, & quæ congeffera-
rat ipſe*

*Ceduall armipotens liquit amore Dei:
Vt Petrum, sedemque Petri Rex cerneret
hospeſ;*

*Cuius fonte meras ſumeret almus aquas.
Splendifcumque iubar radianti carperet
haſtuſ;*

*Ex quo viuificuſ fulgor ubique fluit.
Percipiensque alacer rediuine præmia vita,
Barbaricam rabiem, nomen & inde ſuū
Conuersus conuerſit ouans, Petrumque
vocari*

*Sergius Antiles iuſſit ut ipſe pater
Fonte renascēris, quæ Chrifi gratia purgās,
Protinus albatum vexit in arce poli,*

*Mirafides Regis, clemētia maxima Chrifi,
Cuius confſilium nullus adire potest.*

*Sopſes enim ventens ſupremo ex orbe Bri-
tanni,*

Per varias gentes per freta, perq; vias.

*Vrbem Romulcam vudit, templumque
verendum*

Aſpexi Petri, myſtica dona gerens.

*Candidus inter oves Chrifi ſocialis ibit:
Corpo re nam tumulum, mente ſuperna
tener.*

*Commuteſe magis ſceptrorum inſignia
credas,*

Quem regnū Chrifi promeruiſſe vides.

*Hic depositus est Cedualla, qui et Petrus,
Rex Saxonum sub die duodecimo Kalen-
darum Maiorum, Indiſſione ſecunda, qui
vixit annos plus minus trīginta. Impe-
rante Domino Iuſtiniano piffimo Auguſto,
anno eius Consulatus Quarto. Pontifi-
cante Apoſtolicō Viro Domino Sergio Pa-
pa anno ſcundo,*

8 Conredus item Merciorum Rex, Conredus re-
Christi amore succensus Regno ſe ab-
dicans, cum ad limina Apoſtolorum de-
uotionis gratia accedisset, ibidem a Co-
stantino Papa benigne, ac perhumaniter
acceptus, haud in patriam regredi vo-
luit, ſed intra monaſterij clauſtrum iux-
ta Basiliacum Vaticani humiliter ſe re-
cipiens, ipſe quoque poſt vita bonis, ac
ſanctis operibus exculta curſum felici-
ter Romæ peractum, paupertate diues,
ac meritis plenus, apud S. Petrum (quod
ſemper in votis habuerat) ſepulture lo-
cum obtinuit.

9 Alij duo pariter digniſſimi Saxo-
num Reges, quorum vnuſ Offa appella-
batur, cum ad ſacra itidem Principis
Apoſtolorum limina ſuis ē regionibus ſe
tranſtuliffent, Roma paulo poſt religio-
uifſime vita funeti, in Vaticana Basiliaca
conditi ſucre.

10 Præmemoratis Regibus pari vir-
tutum laude adhæſit Ina Anglorum Rex,
qui Ceduallæ, aliorumque uestigia emu-
latus, ipſe quoque ſe Regno abdicans,
& Roman ad inviſenda Apoſtolorum
Limina veniens, cum priu Regnum
ſuum B. Petro tributarium ſecifſet, & an-
nuum obolum per ſingula familiarum ca-
pita perſolui demandaſſet, mundo abre-
nuntians, intra monaſterij ſepta apud
S. Petrum ſanctus ex Rege monachus pri-
uatim degere ſuſtinuit; vbi poſt vitam
miris

Conredus re-
gno abdicat

In monaſte-
rium inſta-
Basilica Vat.
ſe abdicat.

In Vaticano
ſe sepelitur.

Offa item Sa-
xonum Rex.

Ina Rex An-
gle Limina
Apoſtoli, viſi-
tat.

Regnum fuſſ
B. Petruſ tri-
butariū redi-
dit.

Monachum
inducit.

In Vaticano
sepelitur.

*Bar. ann. 16.9.
an. 746.*

miris virtutibus exultam, in Cœlum euolauit, & apud S. Petrum, apud quem vixerat, sepulchrum, quod concupiebat, adeptus est. Sed interim prosepulchrali lapide hæc ex Baronio subiunctionis: Rex Occidentalium Saxonum sanguinorum Regum prædecessorum suorum insignis pietatis amulus, nolens illis se degenerem, demonstrare, perpetuo pietatis monumento erga Romanam Ecclesiam, fidem suam voluit reliquise testatam. *Iste vero antequam Regno se abdicaret, voluit illud Ecclesiæ Romane vestigial iure perpetuo constituere, ut domus singula singulos denarios annuatim. S. Petro soluerent, sic deuincire populum suum studens, ut anni censu penitiatione cognosceret se subditum. S. Petro, cuius et fidei firmam, illibatamque iugiter conservaret, &c.*

Et vxor eius Eldiburga perpetuo monasterij ergastulo mancipauit.

Ina nomen fuit huic Regi maxime pio: cuius vxor Regina nomine Eldiburga, licet in sexu fragili, haud imparem fortitudine viro suo se exhibuit; dum et ipsa de contemptu mundi egregium specimen dedit: monasticam siquidem vitam amplexa perpetuo se ergastulo mancipauit. hæc Baronius, quibus hæc addit:

Vt Anglia vengat S. Petro penderet desistit ut fides illuc perire.

Mirandum autem illud accidit, quod ubi cessauit pendi vestigial utcumque male redemptum, hæresum allusione Anglicana Ecclesia absorbetur.

I Maria Stiliconis filia, & Honori Imperatoris sponsa, de qua fuse in suis annualibus Baronius agit, dignas eiusdem laudes recensens, præfertim Annal. Tom. V. cum satis laudabiliter extremum vitæ diem clausifler, in eadem pariter B. Petri Basilica sculpturæ locum, tanquam optatissimæ quietis portum, cōfecuta est: cuius sepulchrum anno 1544. die 4. Februarij, dum sacrum Beatae Petronillæ Templum ob nouam Vaticani Templi constructionem demoliri contigit, ingenti omnium gudio ibidem repertum fuit. Extabat arca marmorea, altero circumdata marmore, ac circumsepta pariete, in qua eius corpus aureis induitum vestibus inspicere dabatur: caput vero inuolucris pluribus, & aureo itidem velo obuolutum: consimili facies tegmine cooperata apparuit. Prolixior vtique nobis sermo adhibendus esset, si gemmæ, crepundia, aliaque id genus ornamenta quamplurima cum corpore ibi reperta, describenda essent: quæ quidem ipsamet suis munera eidem ab Honorio Augusto sposo transmissa facile sibi

*Eius corpus
preciosissimum
natum reperi-*

quisque suadere potuit: de quibus Claudioianus, cum de faustissimis Honorij, & Mariæ nuptijs loquitur, hæc eleganter cecinit:

*Iam munera Nuptiae
Preparant, & pulchros Mariae, sed luce minores*

*Eligit ornatus, quicquid venerabilis olim
Liua, diuorumq; nurus gessere superbae.*

Eadem Lucius Faunus enumerat, & in M.S. Iulij Hereulani Cod. descripta habentur. Id porro lectori exposuisse sit fatis, ad magnificentissimam regij augustiq; cadaueris pompam dignoscendam: aurea autem ornamenta hæc igne conflata, ad 40. auri pondus redacta sunt.

12 Termania quoque Augusta, eiudem Mariæ soror, & Stiliconis filia; eidem Honorio Imperatori post Mariæ obitū nupta, sed virgo etiam ipsa feliciori reseruata thalamo, paulo post decebens, ut Ammianus Marcellinus, Zoismus, & alij nonnulli asserunt, in Vaticano, condigna funerum pompa, condita fuit.

13 Agnetem Henrici Secundi Imperatoris vxorem apud Vaticanum in celebri beatæ Petronillæ mausoleo sepultam, ciudemmet sepulchrum, quod ibi huiusmodi inscriptum titulo, prænotatumque reperiri contigit, liquido te statut:

*ANNO MLXXVII. AB INCARNAT.
DOM. NOSTRI IESV CHRISTI,
INDICIONE PRIMA, ANNO V.
PONTIFICATVS D. GREGORII PAPÆ VII.
AGNES IMPERATRIX AVG.
POST MORTEM VIRI SVI
HENRICI IMP. II.*

*ANNO XXII. DIE XIV. MENS. DEC.
ANIMAM BONIS OPERIBVS FOECUNDAM
LATERNIS SALVATORI SVO,
ATQVE OMNIVM BONORVM
DEO AVCTORI REDDIDIT;
ET HIC VBI ANTEA MILITAVERAT
CLAVIGERO CÆLI PRO CVVIS
AMORE IBIDE M PEREGRINATA
FVERAT. QVINTA DIE MENSIS JANVAR.
EXPECTANS SPEM*

*BEATÆ RESURRECTIONIS,
ET ADVENTVM MAGNI DEI
MEMBRA CARNIS COMMENDAVIT
IN PACE: AMEN,*

*14 Sed quoniam præclaræ sc̄minæ opportunus hic sermo incidit, repetere quæso, lector, quæ Baronius in suis Annualibus Ecclesiasticis anno Christi 1062. enarrat his plane verbis: *Hoc eodem anno ad finem dilabente peruenit Agnes Augusta**

Roman

*Agnes Augu-
sta Roman
ita ad limina Ap-
stolorum ve-
nit.*

*Baron. 10.11.
an. 1062. q. 8.*

*Cloud. de...
Nupt. Hon. & Mar.*

*Luci... Faunus
nus de nupt.
Hon. & Mar.*

*Termania...
Augusta.*

*Ammianus
Marcellinus
Zoismus de
Honorio.*

*Agnes Impe-
ratrice.*

*Epigraphæ fe-
pulchro Agne-
tis Imperatri-
cis inscripta.*

Roman ad Limina Apostolorum, illi perpetuo permanſura. Ita quidem casuum varietatem mirum in modum agitat aſpicienter vitam instituit, ut ſeſe totam diuino obſequio manciparet; quod didiciffet illud eſſe vere regnare, cum Dei feruitate ſe, iſſi imberendo, ſpontaneo ſubiugaret, illud propheticum mente retinens, ac ore concimens: Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea exspectabo eum, &c. De eaſa autem eius aduentus in Vrbem multa ad rem subdit, quæ nos in ſtra, videlicet: De ipſa enim hec habet B. Presbyter Penitentiarius in S. Anſelmi Lucensis Epifcopi rebus gestis: Huic nefariae præſumptioni Cadaloſ mater eius Agnes Imperatricx interfuit; quæ S. Spiritus illustratione compuncta, apud ipſum Papam Alexandrum confeſſionem poſtmodum fecit, penitentiam accepit. Huic p̄cateris iniunctum eſt, quatenus Roma moraretur, ibique S. Petro vigilijs, orationibus, & ieiunijs ſatisficeret, ac prodeſſet Eccleſie confiſijs, & auxilijs, prout valeret. hæc ipſe. Quæ quidem ab ipſa abundantissime præſta eſſe, quæ dicentur inferius, docent. De eiudem vero abrenuntiatione ſeculi extant S. Alphani Archiepifcopi Salernitanij huius temporis auctoris hi duo verſus in prece metrica:

Deprecoſ Agnetis Regine fac memor ut ſis,
Quæ regum Regi ſequi ſuum que dedit.

15 Sic igitur, inquit Baronius, men-
tis firmato confilio, ſtabilitoque de ſeculi huīus
abdiſſione proposito, fefine in Vrbem aduo-
lat, vt offerat Pifeatori, quod acceperat Imperium a Pifeatore, receptura cum fenore à Christo cæleſtia Regna permanſura perpetua. Sed quæ de ipſo Lambertus eiusdem temporis ſcriptor habet, rem a principio repetens, acci-
pe: Imperatricx nec filium ſequit, nec iniuriias ſuas iure gentium expoſtulare voluit, ſed in propria recedens, priuate deinceps etatem agere diſpoſuit. Nec multo poſt tedium paſſa erummarum ſeculi, domeſtici quoque eru-
dita calamitatibus, quam cito, & velociter exſuſſante Spíritu Dei exſiccetur fenum temporalis gloria, cogitauit ſeculo renun-
ciare, ſtatimque ad exemplum quod cogitauerat præceps abiſſet, niſi in ea impetu ſpiritus, amici maturioribus confiſijs inhibuſſent. Hæc ipſe. At de profectione Romam ad Limina Apostolorum Siegbertus hæc ha-
bct: Imperatricx neceſſitatem vertens in vo-
luntatem, ut obſtruere os loquuntum deſe-
inqua, non ſolum honore Regni, ſed etiam

bonore ſeculi reieclit, Romam ad Limina Apostolorum ſe contulit, ibique uſque ad fi-
nem uitæ omnibus bonis exemplo, & miracu-
lo fuit. His ex Sigeberto enarratis subdit Baronius, quod Romam p̄ijſſima Regina veniens, ibi Petrum Damianum Ostien- ſem Epifcopum magni nominis, & ſan-
ctitatis virum naſta, in loco, qui dicitur Confefſio beati Petri Apofolii, con-
feſſionem ſuorum omnium peccatorum fecerit, vt testatur idem ipſe Petrus in Epiftola ad ipſam poſte a ſcripta his plane verbis: Sed ut hi, inquit, qui ad Limina Apofolorum confluunt, ſanctæ devotionis tuae ſalubriter imitentur exemplum, ſub arcana, quoque B. Petri Confefſione ante ſacrum al-
tare me ſedere feciſti, ac per lugubres gemi-
tus, & amara ſuſpiria ab ipſa quinquenni infantia tenera ad huc, & nuper abluctata co-
piſti, & tanquam illic ipſe B. Apofolus cor-
poraliter p̄ſideret, quidquid ſubtile, vel
minutum in humanitatis tuae potuit titillare
viſceribus, quidquid in cogitationibus vanum,
quidquid p̄terea ſubrepere potuit in ſermone
superfluum, fideliibus eſt relationibus euolu-
tum. Ad quod mihi viſum eſt, ut nullum
aliud penitentie pondus iniungerem, ut illud
diuina legationis oraculum iterarem: Age,
quod agis, operare, quod operaris, &c.
Hæc Petrus Damianus in Iua a Baronio
recenſita Epiftola, in qua quot verbis,
tot monumentis p̄claræ ſeminæ pia
ſtudia posteritati commendat.

Rome omo-
bius exempli
& miraculo
eft.

Eius ſob B.
Petri Confeſſione ab infa-
tia admifſoriū
generalis con-
filio,

16 Quam vero impensè mulier hæc ſanctissima Vaſiçanam iugiter Basilicam coluerit, ad quam venerat, & a qua vix vlla ratione diuelli poſſe videbatur, cum dies, noctesque in ea frequens ſun-
dendis Deo precibus inſiſteret; tcfis eft p̄memoratus Petrus Damianus, qui miram Auguſte ſeminæ pietatem, religioſumque animi ſtudium conceptis verbiſ ſummiopere commendans, ad can-
dem, dum Roma poſtmodum grauiſſi-
mis de cauſis abſcifſiſet, epiftolam
hanc ſcripſit, quam veluti digniſſimum
meritorum incomparabilis huiusc ſe-
minæ monumentum hic lectori ob oculos
ex Annalibus excerptam proponere vo-
luimus.

Ingen Agne-
tis Auguſte
in frequen-
tia Badia
Vaſiçanæ
Pietas ac
religio.

Baron. ſc. 11.
a. 1065. n. 52

DOMINÆ SVÆ AGNETI IMP.
Petrus Peccator monachus
feruitutem.

17 Vix referre ſufficio, quanto cor
meum

Dolosus index
Egypti ex
Imperatricis
ab Vibe di-
fessu.

Hortatio ad
Imperatricem
vt redeat.

Pie moritur
Romæ & in
Ecclesia S. Pe-
tronii ad S.
Petrum sepe-
litur.

Baron. t. 24
ap. 1068.

meum mōrōre confunditur, dum reditus ve-
stri latitiam suspenſis quotidie viceribus
præstolatur. Heu me! cur itineris vestri
vecors & stolidum assensum præbui? immo
cur regredienti me ipſum non violenter op-
posui? cur non equorum frāna corripui,
& cursum vestrum vel obui manubus, in-
quantum licuerat, non tardau? In vestri
plane recessus absentia mōret Roma, Beati
Petri luget Ecclesia, & tota per sanctos vi-
ros, ac mulieres lamentatur Italia. Tu
siquidem velut aureum fidus terrena qua-
rentium videbaris illuftrare caliginem, atque
ad Deum prouocans micant exempli refun-
debas te sequentibus claritatē. Et, vt
multa præteream, ego quoque te procul ab-
eſe ſuſſiro, Romana confidere manū per-
horrefeo. Reuertere ergo, Domina mi, re-
uertere, teque lugentibus festinam redde-
letitiam, qui rutilantem celi gemmam de-
capite mundi Roma quodammodo ploramus
auulfam. Ingerat tibi nauſeam aula rega-
lis Imperij, ſola tuis manibus ſagena redoleat
Pifatoris, illuc cum Petronilla ſimil habere
te libeat ſepulturam, vt inſignis ille pater
geriniam iuxta ſe, carnis videhicit, & Spi-
ritus gaudeat requiescere filiam, &c. Hæc Pe-
trus Damianus Agnetem Augustam ſu-
per reditu ad Vrbem empollans, & er-
ga S. Petri Basilicam religioſum eius stu-
dium commendans, necnon ad eligen-
dum ſibi apud B. Petru ſepulturæ locum
graui sermonis pōdere exhortans, quod
& egregie præſtitit, vt ſcriptores paſſim
reſtantur, & præcipue Bertholdus Con-
ſtantiensis huius temporis ſcriptor, qui
hæc habet: Agnes religioſissima Impera-
trix iam viginti annis in viduitate Deo de-
uotissime feruens, nec filio ſuo Henrico con-
tra Apoſtolicam Sedem in aliquo conſentiens,
Rome requieuit in pace, ſepulta Romæ in Ec-
clesia S. Petronilla. hæc ipſe. De eadem
Vſpergenſis Abbas agens, hoc anno
eam defunctam eſſe affirmat, ſepultam
que in Ecclesia S. Petronilla apud S. Pe-
trum: Quod autem, inquit Baronius, ipſa
apud Basilicam S. Petri conmorari ſolita, ubi
ſedem, vt vidimus, fixerat, in Lateranis adi-
bus defuncta eſſe dicatur, existimare poſſu-
mus Gregorij Pape charitate egrotantem ad
curationem in eadem Pontificias aedes fuiffe
translatam: plurimum enim eandem Augu-
ſtam à Gregorio Papagratisinus ergo reli-
gioſe excultam, quæ iam narrata ſunt, fidem
faciunt. hæc ex Baroñio in laudem

Augustissimæ ſœminæ expoſuſſe fit fa-
tis.

18 Carola quoque Cypri Regina, Carola Cypr.
Regina.
quæ & ipſa Romæ anno 1487, die 6.
Iulij obiit, in Vaticana Baſilica inter
ſacella ſancti Thomæ, & B. Virginis, ad
læuam intrantibus, tumulata eſt: ibique
eiusdem ſepulchrum, hac nobili inſcri-
ptione prænotatum apparuit.

CAROLA HIERVSALEM CYPRI,
ET ARMENIA REGINA.
OBIIT XVI. IULII
ANNO DOM. MCCCCCLXXXVII.

19 Sed ne conſpicua tantæ ſœminæ
merita ingrato silentio oboluuntur, pauca interim, quod ad eius res gestas
pertinet, ſubtexere congruum viſum eſt.
Hæc igitur fratre, qui ex illegitimo na-
tus ſucrat thoro, per ſumman injuriam
ex hæreditario regno exturbata, ad Six-
tum IV. Pont. Max. ſupplicem in Vrbem
venit, a quo paterna vtique charitate ex-
epta fuit. Vt autem in ſuo quodam ma-
nuscripto Iaeobus Grimaldus testatur,
magnum fortunæ, ae rerum humanarum
ineonſtantiam experta eſt: nam dum ſo-
lemni ritu poſt patris obitum Regni Cy-
pri hæreditario iure e oronam ſuſcipit, ip-
ſo coronationis die funeſtum quid, ac
tetrum latitiae admifetur, corona quip-
pe ab eiusdem capite in terram eadens,
eafurum quamcito regnum, ac principa-
tum illi denuncieauit. Scd audi Grimaldum:
Carola Lusignana Ierusalem, Cy-
pri, & Armenia Regina poſt mortem Ioan-
niſ incliti Regis patris ſui anno 1458. ingenti
ominum plausu regali throno ſublimata,
more maiorum ſolemnī ritu coronatur. In
eius porro coronatione infaſtum fore illius
Imperium, breuique caſurum portentofum
illud oſtendit: nam dum ſolemniiter poſt ſuſcep-
tum diadema equitaret, regalis corona capi-
te ſuo in terram decidit: quod ab omnibus
infelix portentum (ſicut poſtea probauit enen-
tus) iudicatum eſt, &c. Multis denum
rebellionis machinis a Iacobu Ioannis præfati
Regis filio naturali excitatis Soldani Aegypti
auxilio, validoque Manaduchorum exercitu
drepente conſlato, Aloysius, & Carola per
ſumman tyrannidem ſpoliantur, vt latiffime
narrat Stephanus Lusignanus Ordinis Pra-
dic. hiſt. Cypr. Atque poſt multas navigationes,
quas Carola ſuſcepit, tandem Sixti IV. Pontifici-
eius initio Romā venit, ab eodemq; Summo Pon-
tifice

Carola Hie-
rusale & Cy-
pri Regina
caſus.

Iacobus Grimaldi
in M. S.

E. ſuo Ro-
mano
à fratre ei-
citur.

Perſiguit R-
iman ad S-
cum IV.

et quo benigne ac munere excepit.

tifice tanta benignitate, ac munificentia suscepitur, ut pra*re* incredibili admiratione, animique gratitudine in eiusdem Pontificis laudem proru[m]pens, non solum satis eloquentia haud suppeditari, verum etiam animi vires ad eas explicandas sibi defecisse videri fassa fuerit. Secuti sunt inclytam banc Reginam in magna fortuna iniquitate, summa file, & constantia nobilissimi aliquot Cyprenses. Quibus enarratis, postea pra*re* nimio animi angore subsecutum Reginæ interitum paucis describit.

20 Serenissima, inquit, & inclita Carola in magno animi sui mero illud Daudicum experta: Nolite confidere in Principibus, neque in filiis hominum, post immenses labores Romæ apud Basilicam S. Petri vita sue curriculum statuit explorare, ut pro terreno cælesti regnum consequeretur. In huius itaque sacre Basilice parochia habitare voluit: & quoniam spiritus tristis exsiccata, Carola ex animi mero in paralysim incidit, breuique se morituram sentiens, testamentum condidit, in quo ipsi Vaticano Templo munus p[ro] legavit, & Vaticana Bibliotheca codicem manu scriptum nobilissimum non parua impensa insigni pictura decoratum pariter reliquit. Obiit 16. Iulij 1487. hora 13. Corpus insigni pompa in Vaticana Basilica sepultum fuit hunc prope facellum Sixti IV. Vixit annos plus minus 47. Eius ad viuum expressa imag[ina]tio cernitur hodie inter alias picturas, quas Sextus IV. Pont. Max. in Hospitali S. Spiritus pingi fecit. hæc Grimaldus.

21 Verum anno 1610. cum Pauli V. Pont. Max. iussu antiqua Varicana Basilica pro nouo & augustissimo Templo absoluendo ad terram deieceretur, Carolæ Reginæ sepulchrum apertum fuit, vt habetur in publico instrumento rogato per supradictum Grimaldum; corpus autem redactum erat in pulvrem. Praelaræ huius Reginæ alij quoque passim scriptores meminere, Genebrardus in primis in suo Chronico, vbi isthac: Sextus IV. Reginam Cypri aluit Carletam (lege Carlottam) & Catharinam Bosnæ Reginas, regnis fortunisque omnibus spoliatas, & ad se configentes benigne suscepit, suaque munificentia subleuauit. Onuphius item Panquinus in rebus a Sexto IV. gestis hæc recitat: Carletam Cypri, & Catharinam Bosnæ Reginas regnis, fortunisque omnibus spoliatas, & ad se sup-

plices configentes benigne suscepit. Idem quoque Volaterranus, qui eodem, quo hæc, vixit tempore, testatur. Hæc in huius Reginæ ad Petru[m], & Petri suecessorum configentis, & apud S. Petrum hospitio, ac tumulo tandem exceptæ memoriam hisce nostris paginis inscrere voluimus.

22 Praelarissimis hisce foemini postrimo loco, iure quidem merito coroniis instar, Mathildam Comitisam subteximus, munificis erga Sedé Petri, Romanamque Ecclesiam elargitionibus inclytam foeminam, Imperatorum neptē: quæ cum in monasterio S. Benedicti prope Mantuanam a se fundato sepulta quietisset, tandem anno 1635. Mantuanæ ditione bellorum vi, armorumque procellis misere deuastata, corpus eius Romanam asportatum, & in Vaticana Basilica conditum fuit, extructo ibidem marmoreo nobilissimi operis monumento ab Urbano VIII. summo Pontifice, qui spectabilis Heroinæ memoriam in eccl[esi]errimo orbis terrarum loco, condignaque Vrbis theatro, marmorea subinde erecta statua, additaque huiuscmodi inscriptione æternitati consecrauit.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
COMITISSÆ MATHILDI
VIRILIS ANIMI FOEMINÆ
SEDIS APOSTOLICÆ PROPAGATRICI,
PIETATE INSIGNI,
LIBERALITATE CELEBERRIMÆ;
HVC EX MANTVANO S. BENEDICTI
COENOBIO TRANSLATIS OSSIBVS,
GRATVS ÆTERNAE LAUDIS
PROMERITVM MONUMENTVM
POS. ANN. MDCXXXV.

Mathilda co-
munita de...
Apost. Sede
egregie meri-
ta.

Marmoream
ili flaccum in
Vaticano Ur-
banus VIII.
posuit.

Inscriptio mo-
numero eius
appenſa.

23 Siquis autem immortalia præclaræ foeminae merita Romæ erga Ecclesiam nosse cupit, Baronium adeat, qui unde cimo Annalium tomo liberalitatis eiusdem, piatatis pariter ac sanctæ deuotionis studia Romanos erga Pontifices differtis verbis ineulcat. Hæc enim eum, in modum Romanam Ecclesiam coluit, vt eius causa ipsummet consobrinum Regem longe posthabuerit, & Sedem Apostolicam patrimonij, quod amplissimum erat, donatione insuper cumulauerit. Sed de donatione ab eadem Mathilde Romanæ Ecclesiae præstita Dominizo presbyter tune viuens, & qui presens esse potuit, hæc suis in carminibus, vt Baronius resert, eecinit:

Praelara Ma-
thildis in Ec-
clesiam Ro-
manam fu-
da.

Patrimonia
suo amplissi-
mo Ecclesiam
donor.

Roma Subterranea

274

*Dominico
Garm.*

*Posthabuit Regē, per tres tenuit piam mens
Gregorium Papam, cui seruit ut altera
Martha,
Auribus intentis capiebat sedula mentis
Cuncta Patris dicta, cœn Christi verba
Maria.
Propria Clavigero sua subdidit omnia
Petro,
Janitor est cœlius heres, ipsaque Petri,
Accipiens scriptum de cunctis Papa beni-
gnus.*

*Sed de eadem donatione temporis eius-
dem scriptor sinceræ fidei Leo Ostiensis
Episcopus hæc habet: Anno Dominicæ
incarnationis M LXXXIX. Mathilda Comi-
tissa Henrici Imperatoris exercitum timens,
Liguriam, & Tuscianam prouincias Gregorio
Pape, & sancte Romane Ecclesie donatione
obtulit: unde in primis causa seminandi inter
Pontificem, & Imperatorem odij initium
fuit. Hæc in laudem munificentissime
matronæ erga B. Petrum, & Apostolici
canoniam Sedem hic subtexere voluimus.*

*Eius in B. Pe-
trum & Rom.
Ecclesiam sit.
ma fides fer-
uentique cha-
ritas.*

*24 Quo autem studio pia sc̄mina-
erga Principem Apostolorum, eiusque
Successores teneretur, satis constat ex
his, quæ in Epistola ad Gregorium Se-
ptimum eadem scribit: ad suæ enim
fidei constantiam erga ipsum significan-
dam illud Apostoli usurpauit: Quod non
tribulatio, inquit, non angustia, non famæ,
non nuditas, non periculum, non persecutio,
non gladius, neque mors, neque vita, neque
angeli, neque principatus, neque virtutes,
neque instantia, neque futura, neque fortitu-
do, neque altitudo, neque creatura alia pote-
rit eam separare à charitate Petri in Christo
Iesu Domino nostro. hæc apud Baronium.
At condignis pietatem eius præconijs
idem Gregorius, rescriptis ad eam com-
pluribus epistolis, commendauit, qui-
bus eam frequenter charissimam B. Petri
filiam appellat. Eiusdem curam san-
ctissimo viro Anselmo Lucensi Episco-
po iniunxit, vt testis est Domnizo Pre-
sbyter iam supra citatus hisce carminis
bus:*

*Licentia
comendatur
elogijs à Gre-
gorio Papa.
Gregorius I. ep.
47. 50.*

Dominico.

*Inter quos fuit reverendus Episcopus
Vrbis
Lucensis, lucens Anselmus maxime pru-
dens,
Lege Dei doctus, monachus bene religiosus,
Gregorius Praeful Romanus, vt egit Iesus
In cruce, qui moriens dat discipulo geni-
tricem,*

*Commisit dominam sicut Anselmo Comitiſi, i
Quam docuit dicit, regit, exemplisque
benignus, &c.*

*25 Quanta autem animi alacritate
inuicta mulier pro tuenda Sede Apoſto-
lica contra ipſos Reges in acie perſtitie-
rit, auctor, qui ſupra, teſtatur:*

*Italiam rurſum ſpatium poſt temporis vnu
Ingreditur; terram totam maculabat,
oberrans.*

*Sola reſiſtit ei Mathildis filia Petri.
Rex exardecſens contra quā concitat enſes,
Prelia, terrores, & caſtri obſidiones.
Ad nibilum pugnat: nam hæc numquam
ſuperatur.*

*Inſuperabilia ſibi ſunt loca plurima fixa,
Diligitur valde, villas defendit, & arces.*

Et infra:

*Corde pio flagrans Mathildis lucida lam-
pas
Aduersus binos Domini Crucis los inimi-
cos
Arma, voluntatem, famulos, gazarum pro-
priamque*

*Excitat, expedit, infigat, prelia gefit.
Has vtiq[ue] notas in Mathildis Comi-
tissæ æternis præconijs omnium ore ce-
lebranda monumentum eius tumulo ho-
noris ergo, haud ferro inſculpere, ſed
calamo inſcribere voluimus, vt qui per-
legerit, merito apud B. Petrum in Vati-
cana Basilica poſt longa annorum cur-
ricula eandem grata Romanorum Pon-
tificum manu ſepulturæ locum obti-
nuiſſe gratuletur, qua B. Petrum Apo-
ſtolorum Principem viuens ſum-
mopere coluit, Romanam Ec-
clesiam iugiter fouit,
Romanoſque Pon-
tifices impen-
ſe vene-
ra-
ta, opera, & auctoritate in emer-
gentibus quibusuis periculis
præſto ſemper fuit.
Et hæc ſatis.*

CAP.

CAP. X.

De viris illustribus in Vaticano conditis; & de sepulchris, sepulchralibusque inscriptionibus apud Vaticanum Cœmeterium existentibus.

*I*tri nobilitati ac fama cœbiles in Cœmeterio Vaticano sepulti

 Avd cuiquam dubium est, præter tot Summos Pontifices, Imperatores, ac Reges, quorum corpora apud Vaticanum, ut supra expouimus, conquiescunt, quamplurimos item S. R. E. Cardinales in eadem sacra sancta Basilica sepulturæ locum obtinuisse; vt enim Alpharanus resert, permulta eorumdem sepulchra, apud facella præsertim S. Pastoris & S. Martialis, & Innocentij quoque Tertiij, sub anno millesimo quingentesimo septuagesimo quinto perscrutantibus videre contigit. Quamplura item in nouissima veteris Basilicæ demolitione ab his, qui tunc operi præerant, detecta, inspectaque sunt, quæ sub noui deinde Templi paumentum humanda delata fuere. Sed cum antiquorum nulla pro rorsus memoria

extet, recentiorum vero per exigua, his omnibus, lectoris venia, hic quidem de industria prætermisso, ad conspicuous tum nobilitate, tum pietate viros, qui in eodem Vaticanæ Basilicæ ambitu conditi sunt, orationis stylum conuertimus.

2 In Vaticano igitur, vt rem ex ordine aggrediamur, illusrium olim ac præclarissimarum quarundam familiarum sepulchra extabant, intra quædam nimirum cubicula, ac ædicularis subterraneas miro opere extructæ; alia quoque in superiori ipsius Templi parte locata, quæ è matronea consecrata, pulcherrimisque sacrarum historiarum imaginibus insculpta accedentibus contemplanda patabant. Quas inter familias præstantissimæ illa fuit pari pietate pollens, quæ Bassorum antiquitus nuncupabatur; de qua isthac Prudentius contra Symmachum cecinit:

Non Paulinorum, non Bassorum dubitauit

Prompta fides dare se Christo, stirpe meque superbam

Gentis Patritie venturo attollere seculo.

3 Porro ex illustri huius familia stipe Iunius ille Bassus nophytus, atque Vrbis Praefectus originem traxit; cuius celeberrimum sepulchrum, apud sacram B. Apostoli Petri Confessionem, anno millesimo, quingentesimo, nonagesimo quinto repertum fuit, dum scl. rec. Clemens Octavius candem Confessionem eiusdem sub pauimento Basilicæ instauraret, exornaretque. Huius autem sepulchri imaginem hic lectori delincauimus.

Illustrium familiarum sepulchra in Vaticano.

Nobillissimi Bassorum familia.

Prud. contra Symm. lib. i.

Iunius Bassus Vrbis Praefectus.

Eximus iste Iunij Bassi Sarcophagus, cuius simulacrum hic vides, Paro quidem
è marmore, opere autem Corinthio elaboratus, sacras hasce quà veteris, quà noui
Testamenti historias eleganter excultas continet.

I. In prima superioris ordinis ædicula se se contemplantibus offert Patriarcha Abraham, qui vnigenitum suum Haec Deo in holocaustum oblaturus, sticto gladio ceruicibus eius imminet; sed ab Angelo inhibitus, arietem diuinitatem sibi obuim, loco eius deinde immolat. Sacramentum scilicet Dominie passionis, ne nude propositum gentibus tunc scandalo esset, hac Isaaci a patre immolandi figura, qui Christum iam tunc victimam a Patre concessum denotabat, obumbrabant. Aries autem, dimisso puer, in vepre cornibus hærens, maestatur: & Christus, ut Tertullianus argute differit, *inhærens cornibus Crucis*, humano genere feruato, oblatus est.

II. Petrus, qui in Palatio Pontificis a militibus detentus, & ex loquela Galilæus, atque illio vnuus de discipulis Christi agnitus, Dominum suum ignauem nimis, ac abiecit se nosse negat.

III. Christus Dominus medius inter principes Apostolorum Petrum, & Paulum docenti similis in folio sedere cernitur.

IV. Idem Dominus a satellitibus captiuus sistitur Præsidi Romanorum in Iudea Pontio Pilato, qui cum inconditis Iudæorum clamoribus obtusus, stimulisque ambitionis male actus sententiam mortis in insontem sciens tulisset, haud sibi iniuriam eius damnationem imputandam esse pro tribunali palam contestando denuncians, manus sibi vecors lauat, dicitque: *Innocens ego sum à sanguine iusti huius.*

V. In ordine Sarcophagi eiusdem inferiori exhibetur nobile illud patientiae exemplar Iobus, in sterquilinio sedens, deformis, extenuatus, ulceribus plenus, & a Sathanæ male mulieratus, cui nescio quis, panem in fartagine cruce signatum ei porrigit, adstare videtur: saeta forsitan allusione ad similam illam oleo frixam, quam David, Arca fœderis ab hostiis recuperata, populo partitus est. At vero admirabilem Iobi tolerantiam, & in Deum fiduciam, ijs, qui in dolore, ac luctu, durissimis illis persecutionum temporibus, versabantur, in consolationem, atque exhortationem ob oculos ponebant, vt pro fide certantes, Iobum, qui vestimenta sua scindit, stetique nudus & audax in spiritale præliu, imitantur, & post tentationis dispendium consolacionem suffragia a Domino, qui, vt sacer textus ait, *addidit omnia quæcumque fuerant Iob duplicita, sucessura certo credrent.*

VI. Protoparentes iuxta lignum vetitum, cui malefudus, ac versipellis serpens tortuosus amplectibus circumvolutus exprimitur, tristi, demissaque vultu, nuditatis suæ sero conçij, & iam laboribus, æruminisque cum tota posteritate addicti, irreuocabili illa a Deo lata sententia: *In sudore vultus tui vesceris panem tuum*: quod item sculptor significat voluisse videtur manipulo illo spicarum, qui propter Adamum conficitur, & lanigerapeude Euæ adstante: illi scilicet in terra, quò vesatur, defundandum: huic vero ad lanam & linum, quò amiciatur, manum admouendam esse innuens.

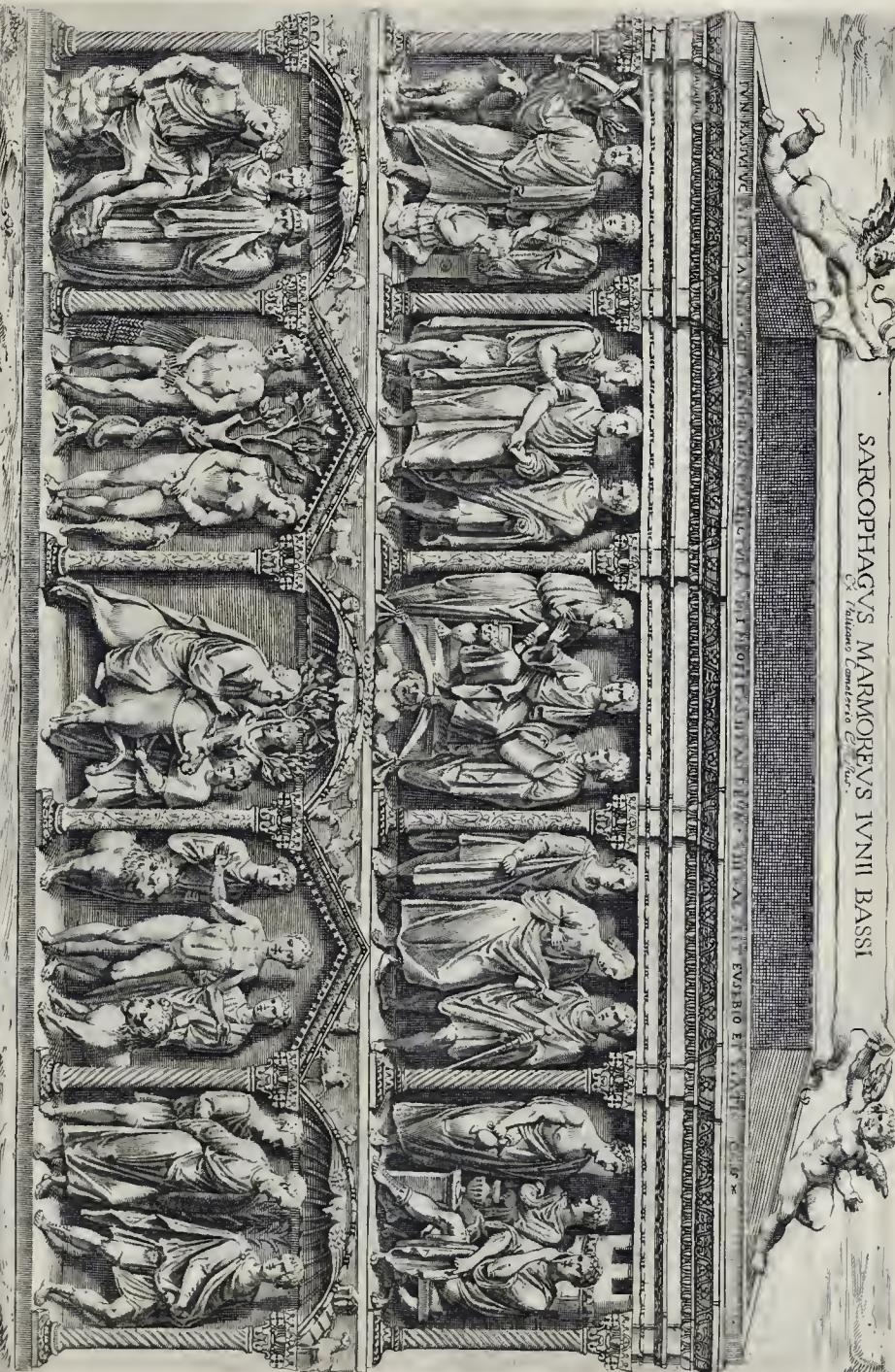
VII. Christus Dominus iumento infidens Hierosolymas ouans ingreditur, cui omnis populus vestimenta sua humi subternens, cum ramis palmarum, festiuissq; acclamationibus lætabundus occurrit: ita vt vniuersa sancta Ciuitas vsquequaq; perfornaret illo Davidico *Hosanna benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in excelsis.*

VIII. Prophetæ Daniel in lacu leonum iussu Regis Nabuchodonosoris inclusus, manibus crucis in speciem expansis, incolumis auxilio diuino ex fauibus bestiarum evadit. Eodem modo Christifideles in persecutionibus diuinam sibi opem affuturam, & a leone, ac catulo leonis, hoc est a Diabolo, & filijs eius gentilibus ac Iudæis se se liberandos sperabant.

IX. Petrus Apostolus, ni fallor, ligatus in carcerem coniieitur.
Sarcophagus autem in longitudinem vndeclim palmos, & quartam eius partem, in latitudinem sex, in altitudinem vero quinque & ferè dimidium obtinet.

SARCOPHAGVS MARMOREVS IVNII BASSI

Ex Pinacot. Comitiss. Czerny

Eusebius &
Hypatius
Consul sub qui-
bus Junius
Bassus obiit.

Bassus Exco-
sil.

Persequitur
Sixtum III.

Deo vindice
exul monitur.

A Sixto inju-
riarum name
moris spe-
litar.

Anast. in vita
Sexti. III.

Bassorum fa-
milia nobilissima,
& prima inter Ro-
manos Christi-
anorum ampli-
xata Anicio-
rum gente
oriunda.

Prud. contr.
Symm. L. I.

Notati insuper eodem in lapide extant
Cōsules, sub quibus vir clarissimus obiit,
Eusebius nimirum, & Hypatius, quo-
rum Consulatus incidit in annum vige-
simum Constantij Augusti, & Lberij
Papæ VIII. salut. 359. Huius quoque
Junij Bassi Ammianus Marcellinus me-
minit, qui illum sub Praefectura initia-
decessisse asserit, quamvis satis errasse in
describendo obitus tempore, vel ex hoc
merito conuinatur, quod contigisse
eundem velit sub Consulatu, qui recen-
sitos Eusebium, & Hypatium praecepsit.

4 Antiqua pariter monumenta
alium quendam Bassum Exconsulem cō-
ditum in Vaticano suis testantur, qui
videlicet una cum Flavio Antiochō
Consulatum gesserat. Hie quidem infe-
stus quondam acriter Sixto Tertio sum-
mo Pontishei exciserat, quippe qui eun-
dem apud Valentiniānum Imperatorem
grauiissimis vltro caluminis dolose per-
strinxerat; verum haud paulo post, Deo
Sacerdotis injuriam vindicante, exilio
damnatus miserrime obiit; quem idem
sanctissimus Pontifex Sextus, accepta-
rum ab eo injuriarum p̄forsus immemor,
suis in manibus in parentum suorum eu-
biculo miro Christianæ pietatis affectu
pariter & exemplo tumulauit, vt in con-
ſcriptis eiusdem Sixti gestis Anastasius
testatur his plane verbis: *Qui Bassus nu-
tu diuino intratres menses moritur, cuius cor-
pus Sextus Episcopus cum linteaminibus &
aromatibus manibus suis tradans recondidit,
& sepeluit ad B. Petrum Apostolum in cu-
biculo parentum eius.*

5 Verum hic nobis adnotare lieet,
quod Bassus iste ex illustri Aniciorum
familia oriundus erat, vt consularibus è
fastis coniicitur, in quibus de Anicio
Basso laudatissima mentio incurrit.
Quam quidem nobilissimam familiam
ab Ethniciis sepius, & ab Ecclesiasticis
quoque scriptoribus mirificis laudibus
commendatam inuenimus; meritoque
inter Romanas nobilitate præstantes
prima adnumeratur, quæ Christo no-
mendederit, vt Prudentius asserit, hæc
dicens:

*Fertur enim ante alias generosus Anicetus,
Vrbis*

*Illustrasse caput, sic se Roma inclita iactat.
Porro ex quo immortalem suo nomini
laudem promeruit, inde ab impio seri-*

ptore Zosimo per summam iniuriam
canino dente his quidem verbis carpitur:
Solum illorum familiam, qui Anicij dicuntur,
Zosim. lib 6.
*mordebant ea, qua publice vniuersitatem conducere
videbantur, quod si omnia prope dixerim,
duitas possidentes, felicitatem per moleste fer-
rent.*

6 Dignissima autem hæc Aniciorum
familia summis a Theodato Gotho-
rū Rege laudibus extollitur in Epistola,
quam ad Senatum, populumque Roma-
num scripta, vt apud Cassiodorum Var.
lib. 10. ep. 12. videtur est, vbi familiam
hanc toto orbe prædicatam appellat, ea-
demque a D. Hieronymo insigni hoe
eneomio celebratur: *Illiustris Aniciorum
sanguis genus, in quo aut nullus, aut rarus
non meruit Consulatum. Per antiquas etiam
eiusdem familie splendoris ex Epistola.
Secundi in ad Augustinum coniici po-
test, quæ inter eiusdem opera Tomo 8.
habetur his verbis: Ego namque fateor non Secund. ep. au-
tali diligentia, nec tanta industria Aniciane
domus micare marmora, quanta tua scripta
perlucent eloquentia. Et eo magis Aniciorum
prosapia scriptorum frequenter
præconijs cumulata est, quia Consularem
nimirum dignitatem, Praefecturam, ac
omnem fere magistratum plerique viri
clarissimi inde progeniti non semel, sed
iterum atque iterum dignissime obie-
rint. Pictas vero nobilissimæ eiusdem
stirpis ex eo maxime commendatur,
quod beatis martyribus, confessoribus,
ac sacris virginibus, qui ex eadem origi-
nem traxere, Dei Ecclesiam mirifice
illustrari contigerit.*

7 Et sibi quidem indulta hæc fami-
lia, ad perpetuum utique pietatis Chri-
stianæ monumentum, satis ampla in Va-
ticano Cœmeterio cubicula, ac sepul-
chra extruxerat, vt supra ex Anastasio
vidimus. Et sane olim iuxta maiorem
veteris Basiliæ apsidem, ingens quod-
dam adfiscium ad instar Templi suspi-
ciebatur, eleganti structuræ opere elab-
oratum miraque amplitudinis, mar-
moreis aliquot columnis suffultum, quod
in honorem Probi Anicij Praefecti Præ-
torij a clarissima semina Proba eius uxo-
re erectum fuerat; vbi illa virum suum,
quem vnicē diligebat, non absque la-
crymis deposuerat, ibique & ipsa pari-
ter post mortem viri tumulo consociari
voluit; vt insculpta in columnarum epi-
sty.

Aniciorum fa-
milia à Tho-
do. Gotho-
rum Rege pre-
cincta lau-
data.
Cassiodor. ep. V.
l. 10. ep. 12.

Hieron. ep. 3.
ad Dalmat.

Aniciorum fa-
milia plures
martyres sa-
cros in
Ecclesia pe-
tit.

Eadem An-
ciorum gen-
eria ampli
ta in Va-
ticano s
pulerat ex-
cerat.

Probus. Pra-
clus Praetor.

*Stylijs episcopis legentem edocebant :
quæ quidem a Massæo Vegio, paulo ante
quam idem Templum, seu ædificium
demoliretur, diuino quodam instinctu
descripta, hic interim libet lectori con-
spicienda subiecte ; sunt autem huius-
semodi carmina :*

*Eximij resolutus in etheris æquore tamum
Curris iter, cunctis integer a virtutis.
Nomine quod resonas imitatus moribus æque
Iordanæ ablatus, nunc Probus es melior.
Dives opum, clarusq; genus, præclarus honore
Felicibus illius tris, Consul dignus auro.
Bis gemina populus Praefectus sede gubernas,
Has mundi phaleras, hos Procerum titulos,
Transcendis senior donatus munere Christi,
Hic est verus honor, hec tua nobilitas.
Latabar prius mensa regalis honore,
Principis alloquo, Regis amicitia.
Nunc propior Christo, sanctorum sede potitus
Luce noua frueris, lux tibi Christus adest.
O nunquam defende tuis, cum vita maneret
Corporis, at que artus spiritus hos regeret.
Primus eras, nullique patru virtute secundus,
Nunc renouatus habes perpetuan requiem.
Candidatus nulla velamina culpa,
Et nouus infuetis incola liminibus.
His solare tuos, quamquam solatia mortalia
Gratia non querat, Gratia Christe tua.
Vivit in eterna Paradisi sede beatus
Qui noua decadens muneris aetherij
Vestimenta tulit, quo demigrante Belial
Cessit, et ingemuit hic nihil esse suum.
Hunc tu Christe choris iungas celestibus, oro,
Tecanat, et placidum iugiter adspiciat.
Quique tuo semper dilectus pendet ab ore,
Auxilium fiboli, coniugioque ferat.
Iuxta recitatum Probi Epitaphium,
aliud commune vtrisque, viro scilicet,
ac Probae coniugi hunc in modum in-
scriptum legebatur :*

*Sublimes quisquis tunulæ miraberis arces,
Dices, quātus erat, qui Probus hic situs est!
Consulibus proavis, sociisque et Consule maior
Quod geminis Consul redditit ipse domos.
Praefectus quartum toto dilectus in Orbe,
Sed firma emensus quidquid in orbe homi-
num est
Aeternos, heu! Roma tibi qui posceret annos,
Cur non vota tui vixit ad vsque boni.
Nam cum sexdenos mensis suffenderet annos
Dilecta gremio raptus in ethra Probae.
Sed perisse Probum meritis pro talibus, absit
Credas Romatarum, vivit, et astratenet.
Virtutis, fidei, pietatis, honoris amicus
Parcus opum nulli, largus at ipse fuit.
Solumen tanti coniux tanum optimusclus
Hoc Proba fortitudo est, iungat ut viri apares.
Felix, heu! nimium felix dum vitam maneret,
Digno iuncta viro, digna simul tunulo.*

7 Huiuscem autem templi ichnographiam cx ipsiusmet excerptam funda-
mentorum vestigijs exactissime Alpharanus
descripsit, vt in factis item Ecclesiarum monumentis iam supra citatis
apud Seueranum videre est. Disiecto de-
inde huiuscemodi templo a Nicolao
Quinto ad constructionem nouæ Basilicæ
inchoandam, Probi corpus repertum est,
quod aurice indutum vestimentis in Sar-
cophago quodam marmoreo, factis un-
deaque imaginibus insculpto, iacebat.
Hic porro spectatissimus lapis ad
sancti Thomæ Oratorium translatus, sa-
cro Baptismatis fonti inscruit; quem
vsum nunc quoque, vt videmus, in noua
B. Petri Basilica praefat, postquam va-
rijs dimotus è locis, demum in sacculo,
quod primum ad laudem ingredientibus
occurrit, locatus est. Huius autem ico-
nem lectori diligenter inspiciendam per
singulas ciudem partes offerimus.

*Epitaphium
Probi & Pro-
bae coniugium*

*Templum
Probi
Tiburtius Ab-
Pharao, de-
Basilis, petrus*

*Sarcophagus
Probi & Pro-
bae*

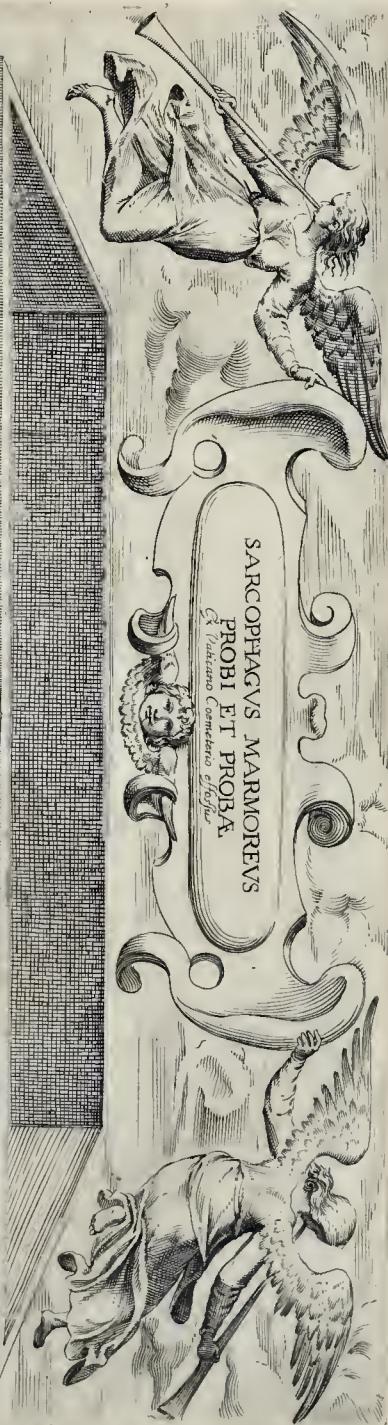

Sarcophagus marmoreus Anicij Probi Præfecti Prætorij, & Probæ lectissimorū coniugum sacris ab omni parte figuris insignitus; cuius imaginem tribus seiuuntim ærarię sculpturæ tabulis exceptam hic contemplandam propónimus: & figuræ, rerumque, quas continet, mysteria paucis enarrare conabimur: non eatamen asseueratione, ut cordatus, ac sacra eruditione præstans lector non liberum de ijs, quid melius, veriusque videatur, existimandi arbitrium habeat.

In primaria igitur huius Sarcophagi facie Christus Dominus medijs inter Apostolos conspicitur, altera manu Crucem gemmis ornatam, altera vero Euangelij volumen preferens. Et certè Crucem, salutaris passionis insigne, quę omni regia corona preclarior, immo cunctis astris, ut canit Ecclesia, de membris Domini est facta splendidior, merito lapillis pretiosissimis exornare Christiani veteres voluere.

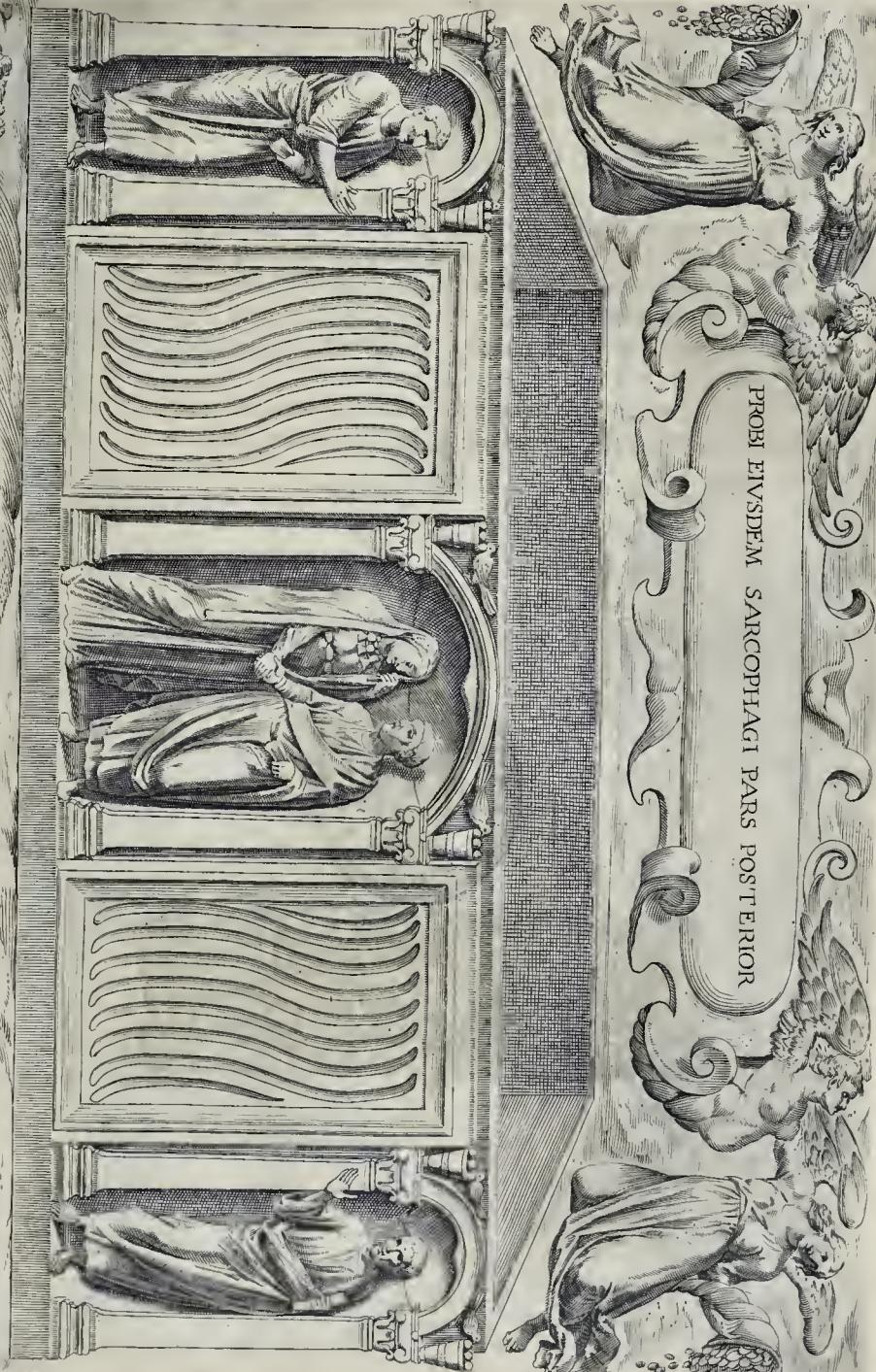
Insistere autem in quodam monte cernitur, è cuius pede Nilus,
Gen. 2. Euphrates, Tigris, & Phison quatuor Paradisi celeberrima flumi-
s. Cypr. ep. na scaturire videntur. Enim quo quatuor flumina ab uno fonte
73. ad Fa- de loco voluptatis egredientia, sacra quatuor Euangelia ab uno
bian. Theo- dor. in P. 45.
s. Eucher. 1. t. in Gen. c. 3. Domino Saluatore, qui est fons vitæ, per vniuersum mundum diffusa, ex S. Cypriano, alijsque Patribus, esse docemur. Et hęc de proposita nobis hic Christi effigie in præsens dixisse sufficiat.

Pars eiusdem Probi Sarcophagi posterior, in qua Probi, & Probæ inibi quondam reconditorum effigies conspici dantur, complatis amanter inter se dexteris, in argumentum fidei, ac concordiae coniugalis, ut qui animo, affectuque, dum viuerent, coniuncti erant, vnum idemque sepulchrum mortuis sibi ex voto contigisse eo gestu ac habitu testarentur. Quod item sculptor designatum voluisse videtur appictis in ora eius superiori quaquaversus columbarum seu turturum figuris. Columba enim viduæ continentissimæ, atque integerrimæ, ut videre est in arcanis Aegyptiorum literis, imago est, & symbolum dilectionis: in illo siquidem alite singularè continentia exemplum deprehenditur, quod marito fidem seruet inuiolatam, nec ei notum sit adulterium. Et turtur, extincta consorte, perpetuum fertur colere cœlibatum. Quæ omnia in castissimo ac frugalissimo Probi, & Probæ coniugio mirifice excelluisse iam dicta testantur.

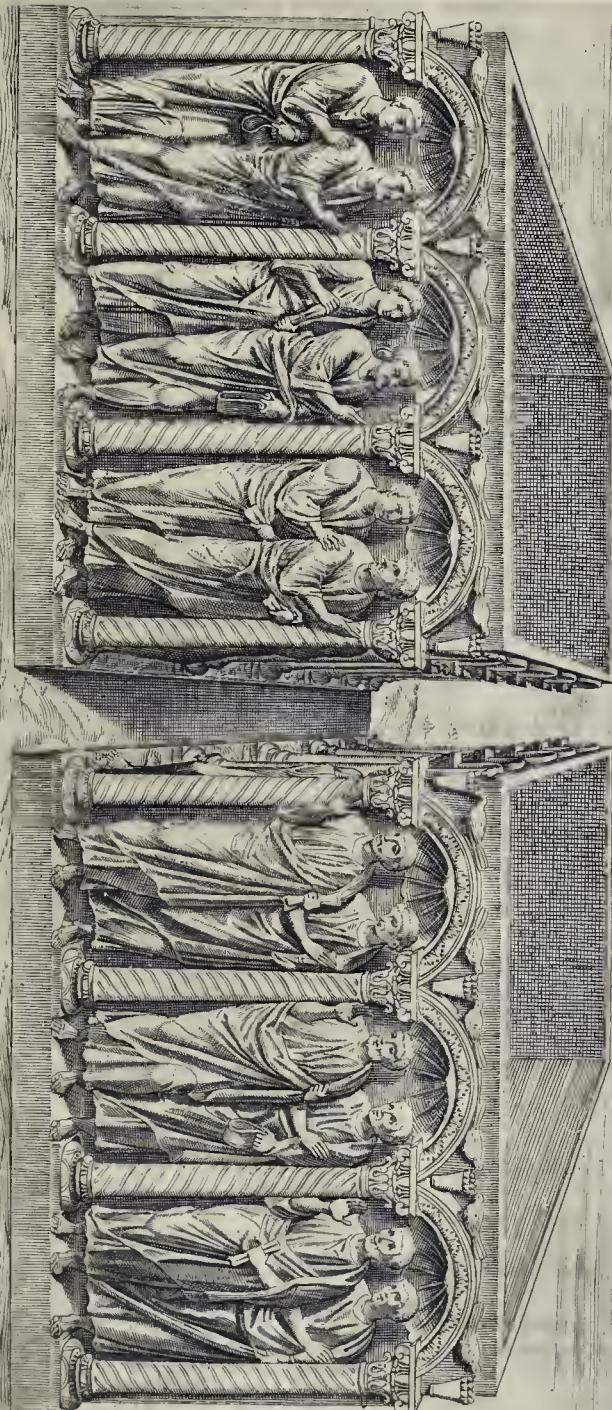
PROBII EIVSDEM SARCOPHAGI PARS POSTERIOR

Partes demum eiusdem Probi Sarcophagi laterales, Apostolorum , aliorumque sanctorum imaginibus, vt vides, exornantur. Calceati autem conspicuntur sandalijs, quibus viles, & tenuioris fortunæ homines (quales in primis Dominus suos A postolos vide-ri volebat) in Palæstina vtebantur . At vero huic calceamentorum generi quid mysticæ significationis inesse sancti Patres dixere. Sandalia enim soleas subtus habent, desuper autem aperta sunt & li-gata corrigijs, ita vt pes neque tectus sit, neque nudus ad terram. Quorsum? Euangelium, quod per calceamentum, vt S. Anselmus asserit, in sacris literis allegorice intelligitur , debet præcones verbi diuini præmunire , & ab omni prorsus carneæ contagionis luto conseruare mundos, sed audientibus, ad quos eunt, apertum fit oportet.

Insignis autem hic lapis longus est palmorum decem cum dimi-dio, latus trium, totidemque palmi quadrantum, altus vero pal-morum nouem.

*Anselmus
in Matth.
Hom. 3.*

*Probus ergo
SS. Patri-
tis encomijs
celebratus.*

*S. Ambro-
fi, S. Paulini de
Probo laudibus.*

Ced. Teodosij.

*Ammiano.
Marcelli hist.
ib. 27. 28. 29.*

*Claudius in pa-
tria, de Probi-
ni & Olybrii
consulatu.*

*Quis vero ac quantus vir Probus
iste fuerit, certe ad id enarrandum pro-
lixior a nobis subtexenda hic esset ora-
tio: quod forte a propositi nostri institu-
to valde alienum lectori videri posset.
Illud unum dixisse satis sit, virum hunc
laudatum frequenter a laudatissimis qui-
busque Ecclesie Patribus suisse, a S. Am-
broso videlicet, & S. Paulino in eius-
dem Ambrosij gesuis: ut dignissima in-
terim Imperatorum rescripta præterea-
mus, quæ ad cundem Probum in Theodo-
fiano Cod. recitantur, & ea omnia
laudum præconia, quæ Marcellinus plu-
ribus in locis, idest, libro 27. 28. & 29.
& Claudianus in suo Panegyrico de Pro-
bini & Olybrii Consulatu fatis luculen-
ter de codem scripsere. Siquidem Mar-
cellinus hæc de Probo: Per hac tempo-
ra Vulcilio Rufino absolute vita, dum ad-
ministrat ad rigendam prefecturam Prætoria-
nam, ab Urbe Probus accitus claritudine
generis, & potentia, & opum amplitudine
cognitus orbi Romano, &c. Claudianus
autem carminibus illis eiusdem laudes
egregie profectus est:*

*Vixit adhuc complectique magis sermonibus
auræ
Gloria fusa Probi, quam nec ventura sile-
bunt,
Lustra, nec ignota rapiet sub nube ve-
ras.*

Et paulo infra eius virtutes adumbrans
ait:

*virtutibus ille
Fortunam donuit, nunquamque levantibus
alii*

*Intumuit rebus: sed mens circumflua-
lusu,*

*Nouerat intaculum vitio feruare vigo-
rem;*

*Hic non diuitias uigrantibus abdidit an-
tris*

*Nec tenebris damnauit opes: sed largior
imbre*

*Sueuerat inumeras hominum ditare ca-
teruas.*

*Quippe velut densocurrentia munera nim-
bo,*

*Cernere semper erat: populis undare pe-
nates*

Affiduos intrare inopes; remeare beatos:

*Præcepit illa manus fluuios superabat Ibe-
ros*

Aurea dona uomens, &c.

Hæc insignis in Probi laudem poeta-
cecinis, quæ de illo hoc afferre volui-
mus, idonea nobis oblatæ occasione ab
eius in Vaticano sepulchro, quo Proba
lectissima eius vxor condita etiam suit,
vt supra laudata sepulchralis inscriptio
binis hisce versiculis manifeste demon-
strat:

*Hoc Proba sortita est, iungat vt urna pa-
res*

Digna iuncta viro digna simul tumulo.

*Proba hæc spæctatissimæ vtique
probitatis, ac nobilitatis fœmina, Poëti-
æ quoque artis laurca, studioque præ-*

*clarissima erat: cuius Centones è Vir-
gilio desumpti in vetus, nouumque
Testamentum, ad hanc usque diem, tan-*

*ti digna ingenij monumenta, non sine
admiratione leguntur: ipsa quoque viro
suo haud impar meritis totidem sancto-*

*rum Patrum tum lingua, tum calamo il-
lustratur encomijs: sed præcipue ab Au-*

*gustino, a Chrysostomo, ab Hieron. epifi.
8. ad Demetriadem, & a Cælestino Pon-*

tifice epistola ad Theodosium Iuniore. AUG. ep. 121.
C. 235.
Chrys. ep. 208.
Hieron. ep. 8.
ad Demetriadem.
Cælest. Pont.
ep. ad Theodo-

Iun.

Vnum autem præ omnibus eius laudato-

*rem Hieronymum excipiamus, qui loco
supra citato hæc habet: Proba illa omnium*

*dignitatum & cundæ nobilitatis in orbe,
Romano nomen illuftrius, cuius sanctitas, &
in uiuersos effusa bonitas, etiam apud bar-*

*baros venerabilis fuit, quam trium liberorum
Probini, Olybrii, & Probi non satigarunt
ordinarij consulatus. Et ut meritam le-*

*ttissimæ fœminæ laudibus coronam texamus, memoriam repetat lector, qui-
bus præconijs ab ipsiusmet Ethnicis, a*

*Claudiano scilicet loco supra citato,
necon ab alijs sit apud posteros iugiter
commendata. Hic enim poëta his*

*egregias fœminæ dotes carminibus lau-
dauit:*

Sic Proba præcipio natos exornat ami- claudian.

etiu

*Que decorat mundum: cuius Romana-
potestas,*

Fatibus augetur: credas ex aethere lap-

sam,

Stare pudicitiam, vel sacro thure voca-

tam,

Iunonem Inachijs oculos aduertere tem-

plis;

Talem nullæ refert antiquis pagina libris,

Nec Latiae cecimere tubæ, nec Græca ve-

tustas

Con-

*Proba Poëti-
bus arte infi-
gius.*

*Coniuge digna Probo? nam tantum cœti-
bus extat,
Fæmineis, quantum supereminet ille mu-
ritis.*

Quamobrem silentio potius, quam ver-
bis scœmina, cuius fama superest adhuc
vivit, a nobis hic recolatur, ne forte di-
cendo eiusdem laudibus demere potius,
quam addere videamur.

10 Lector tamen interim nouerit,
quoniam opportunus sermo incurrit, ei-
dem Probæ, quod Probo item coniugi
ab antiquis præstatum fuerat, quā plures
erectas statuas, dicatasque fuisse, vt ex
multis inscriptionibus in Cœfiorum ædi-
bus, Vaticano proximis videre quis po-
test: qui certe tituli statuas præmemora-
tas iuxta eorumdem sepulchra sitas olim
fuisse studiose perlegentibus innuunt.

11 Et sane probabilis quædam conie-
cta nobis inter recolegendum sacras anti-
quitates menti fuggerit, sepultos ibidem
pariter fuisse Olybrium, Probinum, &
Probum Consules, Probi & Probæ filios,
Iulianam quoque Olybrij vxorem; cui
D Augustinus librum inscripsit de Bono

Viduitatis, & ex qua deinde Demetrias
orta fuit, ab ijsdem Patribus, & Hiero-
nymo præsertim summis laudibus cele-
brata: veroque simillimum arbitramur,
corum corpora in aliquibus ex iam de-
scriptis Sarcophagis, vna cum ijsdem
Probi & Probæ cadaveribus ibi reperi-
tis condita quondam fuisse. Batoniū au-
tem in suis psalmi Annalibus egregia
Aniciorum familia monimenta descri-
bit: *Vt in omnibus, inquit ille, sit vene-
randæ antiquitat prospectum, et in quo passa
visi est detrimentum, ipsa restituatur anti-
quitas.*

12 Studioſus interim lector noue-
rit, quod cum plures marmoreos apud
Vaticanum Sarcophagos sacræ histo-
riarum imaginibus decoratos variò tem-
porum decursu adinuenire, vt diximus,
contigerit, singulorum icones a Bosio
graphice exceptæ, in libro Subterraneæ
Romæ, qui haec tenus Italico idiomate
editus, vulgatusque est, diligentissime
repræsentantur, & in hoc quoque no-
stro Opere cædem ex ordine contem-
plandæ exhibentur.

Ambæ, quas expressas hic vides, Arcæ marmoreæ sub pavimento Basilicæ Vaticanæ hactenus asseruantur. In priori corpus Marcelli II. Pontificis collocatum est. Quinque autem in prima-
ria sua facie insculptas continent figuræ, quarum præcipua, quæ
ceteris excelsior stare in quodam monte videtur, è cuius radicibus
aque veluti manant, Christum Dominum repræsentat: reliquæ
vero Apostolorum, aliorumque sanctorum effigies esse haud abs re-
conijcere quis potest.

Altera, cuius iconem hic quoque ob oculos ponimus, insignia,
quædam a Christo Domino patrata miracula intuentibus exhibet.

Ioan. 2. 7. I. Et primo quidem demonstratur initium illud signorum,
quæ Christus Dominus ad gloriam & potestatem suam orbi mani-
festandam patrauit, cum in nuptijs Canæ Galilææ aquam in vi-
num prodigiose conuertit.

Ioan. 9. 6. II. Christus Dominus, qui luto adhibito oculos aperit illi, qui
luminibus orbatus in mundum prodierat.

Io. 11. 44. III. Idem Dominus ad monumentum Lazari, quem post
diem quartum quam extinctus, sepultusque fuerat, è sepulchro
ad vitam euocat.

IV. Vnus aliquis brachijs in crucis speciem expansis, qui in-
hac forsitan Arca olim conditus quieuit.

Matth. 14. 19. V. Christus Dominus manus imponens quinque panibus,
& duobus piscibus, eos ad ingentem hominum multitudinem in-
deserto pascendam diuinitus multiplicat.

Matth. 9. 20. VI. Mulier, quæ fluxu sanguinis per duodecim annos labo-
rauerat, aduoluta ad pedes Domini opem valetudinis, si vel fimbriam
vestimenti eius sibi tangere daretur, consecuturam se certo
credens, fit voti compos.

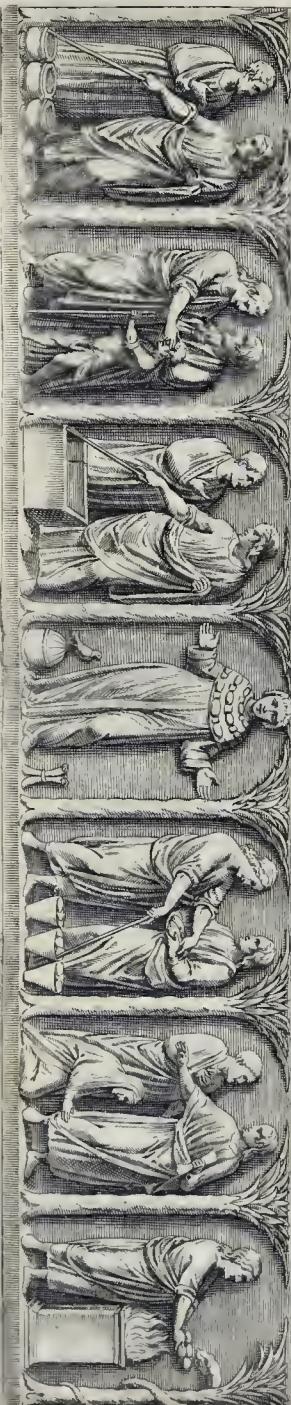
VII. Denique vir ille iuxta aram existens, qui panes quin-
que serpenti veluti porrigit, cuiusmodi, & quisnam sit, haud
facile fuerit coniectare. Itaque ne frustra comminisci quid vel-
le videamur, mysterium hoc, atque alia quædam in cæteris deinceps Sarcophagis, & Cœmeteriorum tabulis obscuriora, & quæ
ne Apollo quidem ipse nimis prompte diuinauerit, intacta pror-
fus, atque ijs, qui altam ac multiplicem scripturarum intelligen-
tiæ assœcuti sunt, diuinorumque ~~intelligi~~ indaganda, & pronun-
tianda relinquimus. Nobis interim, quibus per ingenij tenuitatem,
temporisque angustias, maiorem in præsens diligentiam præstare
non licuit, ignoscat velim lector, & hunc qualemcumque conatum
boni consulat.

Cæterum Arca prior longitudine pedes Romanos octo & trien-
tem, ac latitudine duos & trientem exequat. Altera vero in longi-
tudinem pedes octo, in latitudinem quatuor & semis, in altitudi-
nem denique duos obtinet.

SARCOPHAGI

MARMOREI

EX VAIKANO COEMETERIO EFFOSI.

Duae hæ marmoreæ Arcæ anno nonagesimo supra sesquimillesimum ex Cœmeterio Vaticano erutæ fuerunt. Earum imagines opera Ciacconij & Vinghij primum delineatae sunt; quas ab illis deinde acceptas hic contemplandas subiçimus.

I. In prima, cui anguli utrimque bino figurarum ordine distincti sunt, in primis conspici datur diuinus Hebræorum legislator, qui in monte Sinai legem digito Dei marmori inscriptam, è cælo veluti accipit.

Exod. 31.
18. II. Sub illo Christus Dominus existit, qui in Cana Galilææ, in fallor, aquam in vinum vertit.

Ioan. 27.
III. In anguli lœui parte superiori Petrus Apostolus prostare videtur, de constantia ac fortitudine sua vane se iactans: cui Dominus trinam ante gallicinium negationem prædictit.

Matth. 20.
34. IV. In infimo atque ultimo angulo habetur Moyses, qui misifica sua virga affluentesè Petra aquas sipienti populo producit.

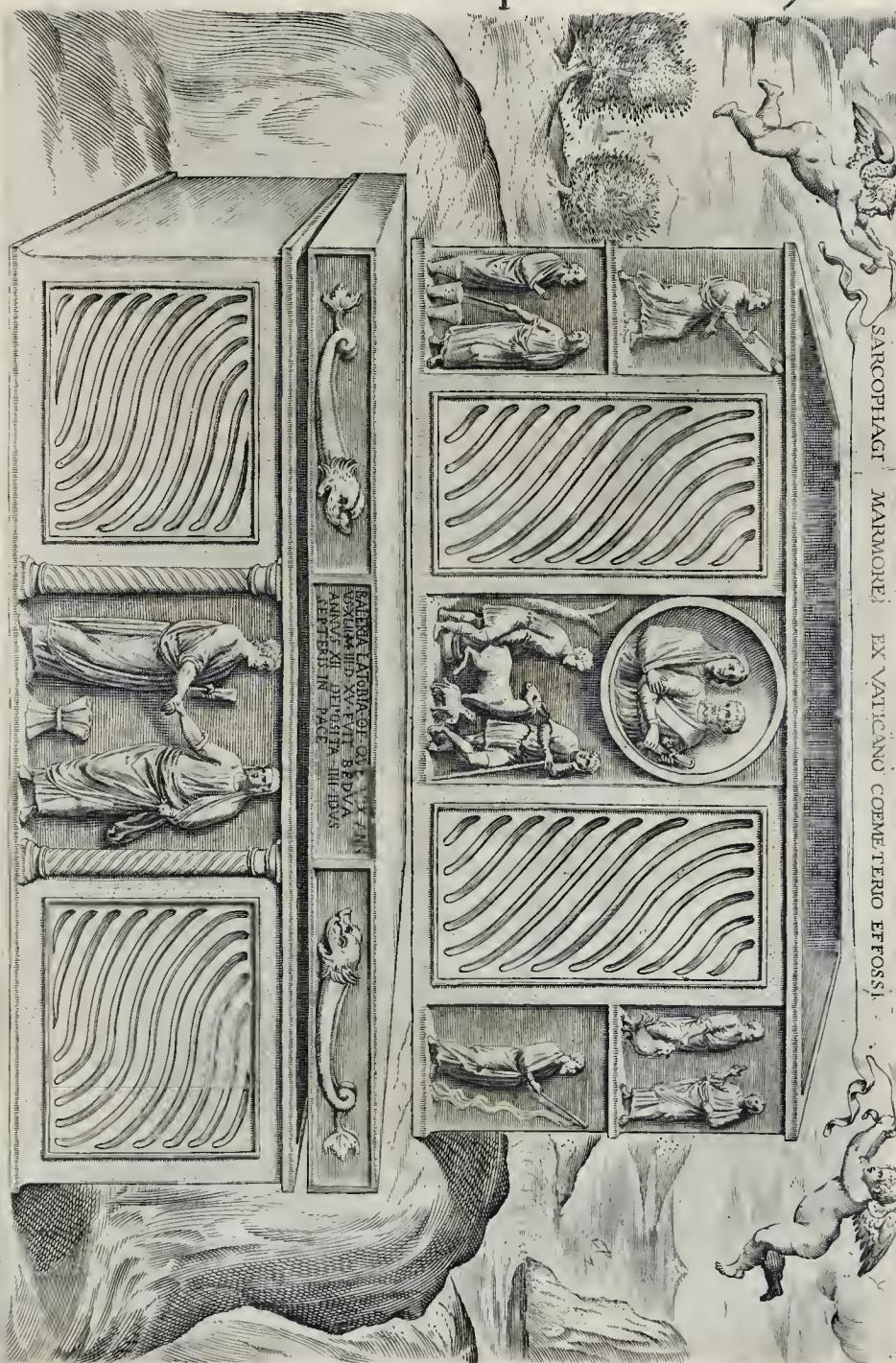
Exod. 17.6
V. In meditullio eiusdem Arcæ Pastor ille bonus, Christum Dominum mystice designans, pedo innixus, & gregi suo veluti inuiligans cernitur.

In altera hic apposita, nullæ figuræ, vt vides, habentur, nisi vnum aliquod è primitiua Ecclesia par coniugum; quorum corpora procul dubio inibi quondam recondita fuere. Hi dexteris per amanter inuicem iunctis, ad indicium fidei, concordia quereratæ, exculpti sunt: volumina autem illa in manipulum composita quid, nisi Euangelica scripta, quibus illi crediderant; denotare dicemus?

Cœterum in eiusdem operculo bini hinc atque hinc delphini visuntur, qui pescis in veterum Christianorum picturis ac tabulis est admodum frequens, adeoque mysterio illum carere haud nobis par est credere. De hoc, alijsque Christianorum hieroglyphicis sextolibro locupletior habebitur sermo.

SARCOPHAGI MARMOREI EX VATICANO COEMETERO EFFOSCI

Arca marmorea, quæ anno huius seculi septimo supra millesimum sexcentesimum, xix. Kalend. Septembr. in Cœmeterio Vaticano, dum ad iacienda eius Basilicæ fundamenta humus effoderetur, reperta est, prope arcum scilicet, quæ è veteri Templo in nouum patebat ingressus. Hic autem animaduertendum est, quod figuræ illic insculptæ absque sandalijs, & exalceatæ conspiciantur: nam, ut videre est, perfunditorie, atque oscitanter incœptæ illæ potius, quam elaboratæ sunt.

Intra hanc Arcam cadauer quoddam multiplici linteaminis circumplexu inuolutum erat; quod collocatum deinde fuit in Polyandro: Arca vero sub pauimento eiusdem Basilicæ conseruanda reposita est. Sacré autem, quas præfert, historię hę sunt.

I. Christus Dominus, qui paruulo manus imponit.

*Matth. 9.
20.* II. Mulier, quę sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, contacta Dominicī vestimenti fimbria, valetudinem consequitur.

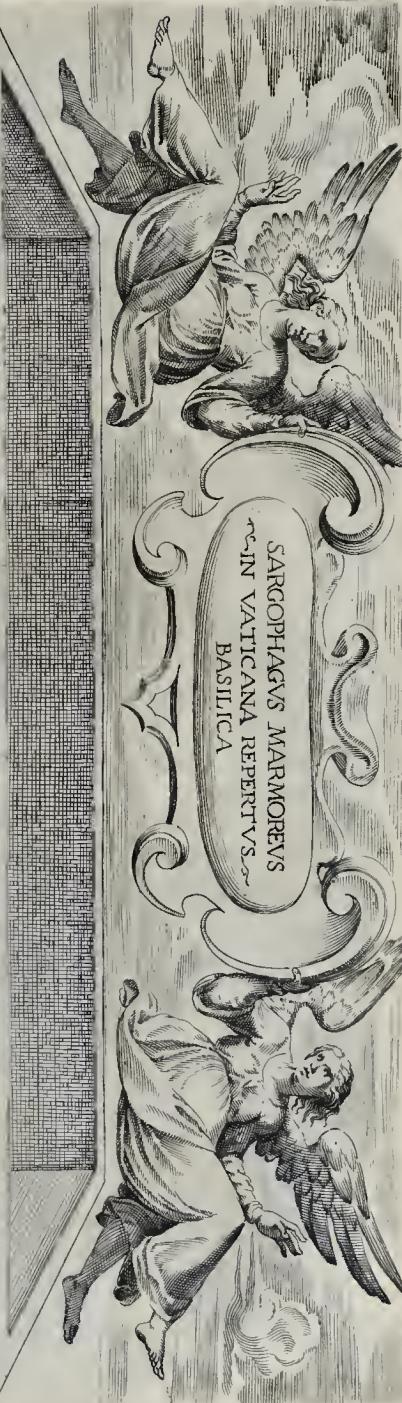
*Apoc. 13.
Luc. 24.* III. Christus Dominus binos inter Apostolos, monti insitens, è quo quatuor Paradisi terrestris flumina emanant. Illi adstat agnus excultus, eundem Dominum, qui est Agnus occisus ab origine mundi, mystice significans. Volumen autem vni ex Apostolis iccirco apertum veluti porrigit: quia Christus dicitur aperusse illis sensum, ut inteligerent scripturas.

*Matth. 20.
34.* IV. Christus, qui prædictit Petro trinam eius negationem.

*Matth. 16.
16.* V. Idem Dominus, qui Principi Apostolorum summam in Ecclesia ligandi atque soluendi potestatem per binas claves confert.

In longitudinem pedes nouem & semis, in latitudinem duos, & bessem, & in altitudinem tres habet.

SARCOPHAGVS MARMOREVS
IN VATICANA REPERTVS
BASILICA

In eodem pariter Cœmterio Vaticano hęc Arca marmorea reperta est: in præsens autem prope Ecclesiam S. Marthę visitur; sed absque operculo. Pluribus quā veteris, quā noui Testamenti historijs eleganter insculpta est.

I. In primis enim illuc triumphalis Christi introitus in sanctam ciuitatem repreſentatur, cui Hebreorum pueri, vestimentis suis humi substratis, occurrunt, identidem acclamantes: Hosanna in excelsis.

Mattib. 16. 8. II. Proximus illi Zachæus exprimitur, qui, vt Christum, prætereuntem videret, in sycomorum ascenderat: a quo comiter appellatus, hospitem illum suis edibus excipere meruit.

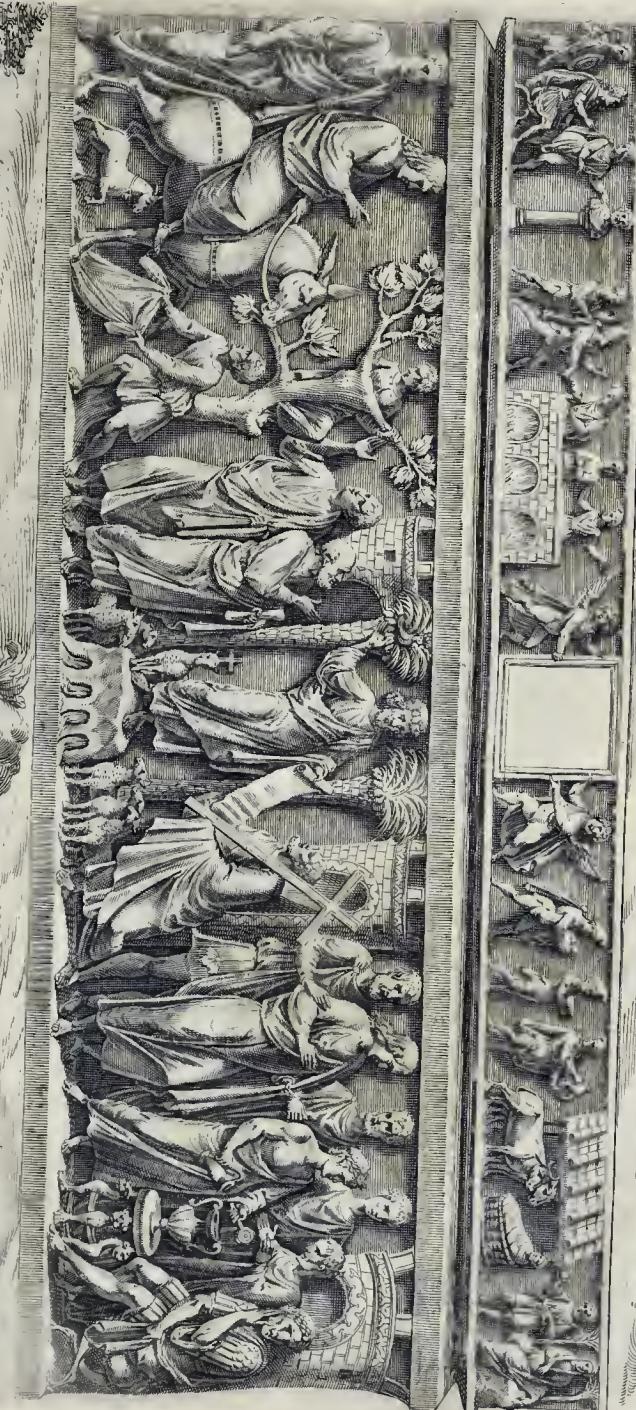
III. Christus Dominus medius inter Apostolorum Principes, stans in viso iam toties monticulo, è quo flumina quatuor egrediuntur. Ad pedes ipsius in eodem monte excultus videtur agnus cum cruce, aliaque inferius ouiculæ circumstant. Agnus quidem ille verum nobis per legem Agnum, nempe Christum, Deum, demonstrat: ouiculæ autem sunt discipuli eius, alijue fideles, saepius a Domino ouium nomine nuncupati.

IV. Dominus inter lictores captiuus coram Præside Pilato, qui, dum iniquissimam in eum mortis sententiam fert, manus sibi tanquam innocens stolidelauat.

Dan. 3.1. V. In operculo autem eiusdem Arcæ visitur Nabuchodonosor coram aurea statua, quam ab omni populo adorandam erexerat: sed eam tres pueri spernentes, in fornacem ardenter mittuntur.

Mattib. 3.1 VI. Deus infans in præsepio recubans, quem tres Magi adorant, & magnis muneribus oblatis Dominum veluti suum clientelarem profitentur,

SARCOPHAGVS MARMOREVS
EX VATICANO COEMETERIO EFFOSVS

Hæc Arca marmorea, dum Basilicæ Vaticanae fundamenta ponerentur, inter effodiendum reperta est anno MDXCII. & in præsens extat in ædibus quibusdam priuatis ad montem Iordanorum, quas Bononiensium Orator olim habitasse dicitur. Sacris item noui tantummodo Testamenti historijs, vt vides, eleganter ornata est.

Matth. 20. 34. I. Primo, Christus Dominus illic exprimitur, qui Petro se inaniter iactanti prædictit: Antequam gallus cantet, ter me negabis;

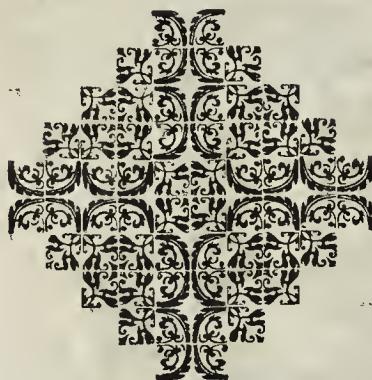
Matth. 14. 19. II. Idem Dominus, qui de quinque panibus, & duobus piscibus satiat quinque millia hominum.

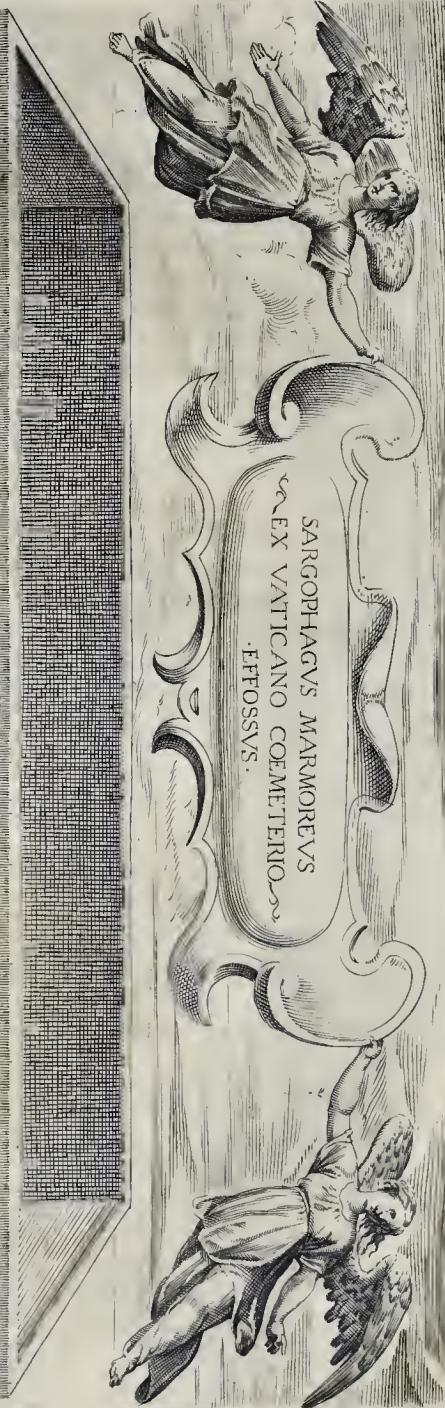
III. Christus Dominus iterum inter duos Apostolorum Principes, monticulo insistens, è quo quatuor paradisi flumina procedunt.

Lvt. 14. 7. IV. Colloquium Christi Domini cùm Samaritana ad puteum.

Marc. 7. 26. V. Denique idem Christus, cui quædam mulier osculatur manum, forte Syrophœnissa, rogans eum, vt dæmonium ejiceret de filia eius.

Longitudo eius Arcæ nouem palmos, latitudo duos ac dorantem, altitudo autem septem palmos æquat.

SARGOPHAGVS MARMOREVS
EX VATICANO CO. METERIO.
EFFOSSVS.

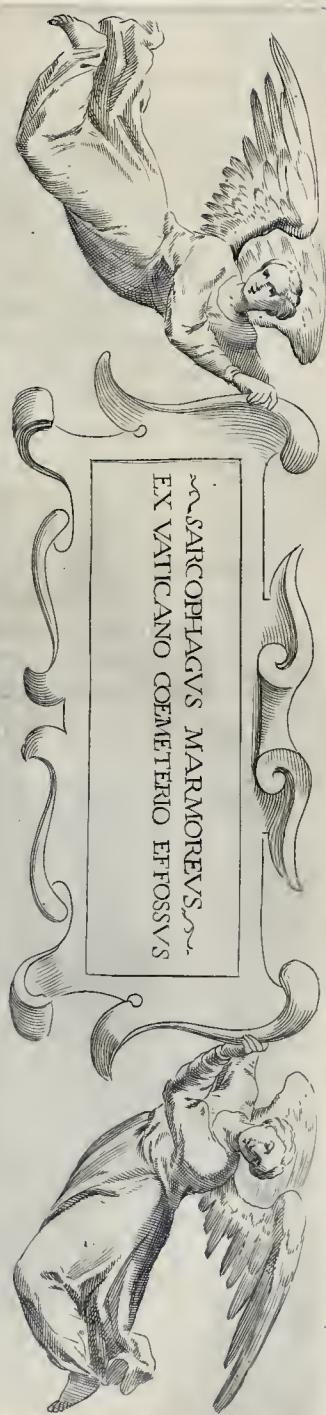
Inter effodienda Vaticanæ Basilicæ fundamenta anno M.DCVII. reperta fuit hæc Arca marmorea: quæ vbinam modo extet, ignoratur. Sacris item figuris, vt hic appetat, est scite insculpta.

I. In medio siquidem Christus Dominus iterum in monte, vnde quatuor Paradisi flumina procedunt, exprimitur, cui adfunt quatuor Apostoli, quorum vni, qui Paulus esse creditur, volumen apertum in manus tradit. Hic enim Apostolus, vt ipse de se testatur, in Euangelio plus cæteris laborauit, & nomen Christi prædicatione latius circumtulit. Inferius ad pedes Domini dextra, læuaque vir & mulier conspiciuntur, quorum corpora dubio procul in hac Arca olim condita quieuerent.

*Mattb. 27.
26.
Iosn. 19.
16.* II. Sed & in angularibus hinc atque hinc ædiculis Christum Cominum captiuum coram Iudice stare haud abs re quis dixerit. Et dextrorsum quidem coram Anna, vel Caipha, qui eo gestu, & habitu excultus est, vt aliquo Christi sermone percelli, atque offendи videatur. Sinistrorsum vero Pilatus veluti dicta, factaque eius exquireret, expressus est.

Longa est palmarum nouem cum quadrante, alta vero trium.

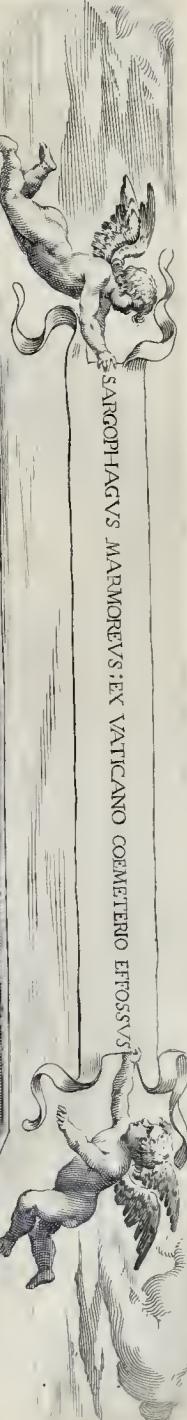
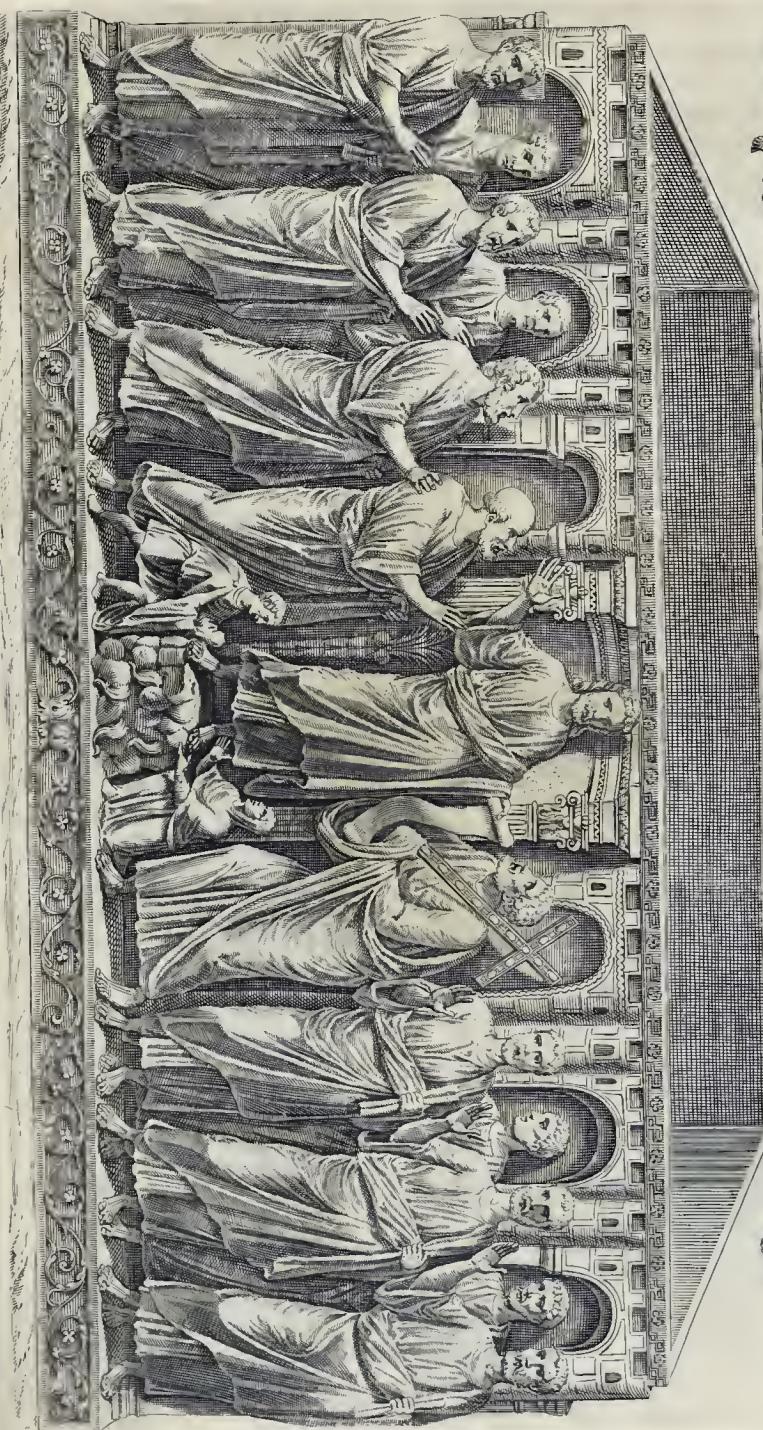
SARCOPHAGUS MARMOREVS
EX VATICANO COEMETERIO EFFOSVVS

Multis abhinc annis, dum noua Basilica Vaticana extruere-tur, insignis iste marmoreus Sarcophagus in lucem prodijt; qui postmodum in quodam horto prope Ecclesiam S. Marthæ collo-catus est. Sacris vndique figuris peregrecie nobilitatus atque, insignitus apparet: cuius iconem tribus proximis inferioribus tabulis lectori subiicimus: & figuras hic, quoad licet, enarramus.

In anteriori siquidem eius parte Imago illa in medio, quæ mon-ticulo insitit, vnde quatuor illa sæpius iam dicta Paradisiterre-stris flumina promanant, Christum Dominum repræsentat. Reliquæ vero sunt Apostolorum effigies. Dominus autem vna manu docentis in morem sublata, altera vero volumen apertum Paulo, ut creditur, porrigeret videtur. Cur autem huic præ-cipue Apostolo? ea poterit esse ratio, quod iste ante alios porta-uerit nomen Christi coram gentibus, ac regibus: & in verbo Dei promulgando plus cæteris laborauerit (Ego enim, dicit Dominus, ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati.) At-que hinc non temere neque frustra imaginem eius cum cruce hu-meris imposita veteres Christiani sæpius expressere. Inferius deni-que vir ille & mulier, qui prostrati videntur ad pedes Domini & illum veluti adorant, eos esse credibile est, qui hanc Arcam corporibus suis tumulandis olim extrui curarunt.

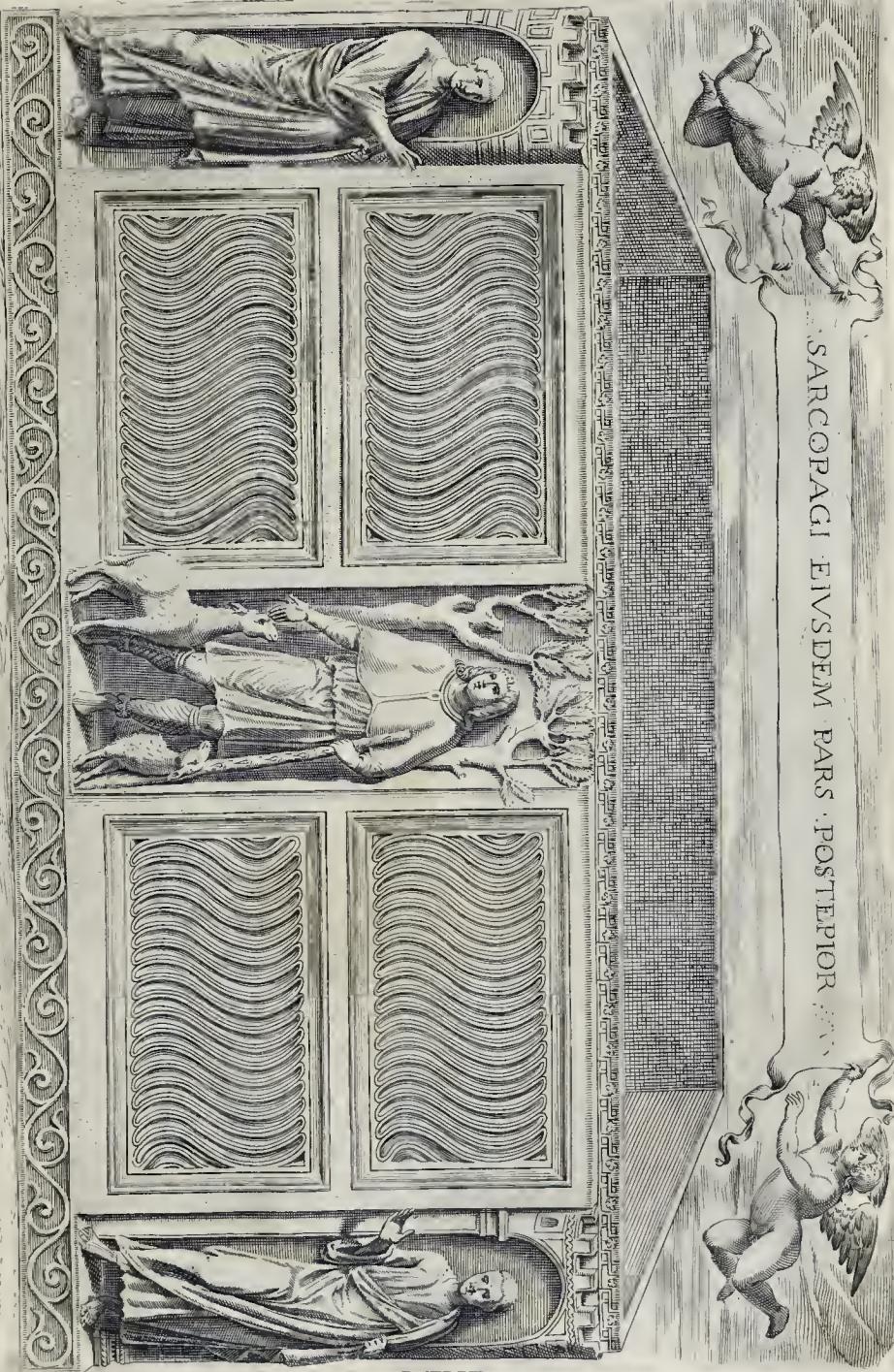
AB. 9. 15. Longus est hic Sarcophagus palmorum vndecim, latus quin-que, altus vero sex.

Præsens hæc tabula faciem Sarcophagi præcedentis posteriorem contemplandam hic exhibet. In eius meditullio bonus ille Pastor, qui animam suam pro ouibus posuit, conspicitur, pedum pastorale vna manu tenens, altera vero vni ex duabus ouiculis, quæ illi adstant, blandiri, illaque contra capite exorrecto blanditias Pastoris gratas sibi, iucundasque esse monstrare videtur. Imagines autem ille, quæ in binis utrimque angulis exculptæ sunt, duos Apostolos esse dicas licebit.

SARCOPAGI EIVSDEM PARS POSTERIOR

Partes denique proximi eiusdem superioris Sarcophagi laterales, quas oculis hic subijcimus, sacris etiam, ijsque veteris dumtaxat Testamenti, historijs graphicē sāne elaboratæ sunt.

I. Et quidem in priori eius parte prōducitur Elias ignea quadriga impositus, qui ad superna iam transferendus, pallium, quo paulo prius aquas Iordanis, quem illic etiam expressum videas, diuferat, super Eliseum ponit. In typo videlicet iam tunc designabat ille Christum Dominum, qui (vt Rupertus Abbas differit) ex mundo ad Patrem transitus, officium simul, & spiritum suum Apostolis dedit.

Exod. 32. II. Moyses accipit tabulas legis a manu Dei.

Rupert.
Abb. de
Trin. &
op. 1.5. c. 15
19.
Gen. 22. 9. III. Admirabilis illa, & omnium seculorum fama decantata Abrahæ obedientia, qua Dei nutu vnicum suum in holocaustum immolatus erat.

Partes autem hæ laterales in longitudinem palmos sex, & dimidium; quinque autem in altitudinem obtinent.

SARCOPHAGI· EIVSDEM· PARTES· LATERALES

Q. b

Hæc Arca marmorea sacris Christi & Apostolorum imaginibus insignis, ex Cœmeterio Vaticano multis abhinc annis suit eruta. Intrinsecus per ambitum habet prominentiam quandam, tabulæ imponendæ excitatam, quò corpora, si plura inibi locari contingeret, inuicem separarentur. Ea nunc sub pauimento Vaticanæ Basilicæ, venerandis sanctorum quatuor Leonum Pontificum, corporibus inibi reconditis, afferuatur. Illic exculta quoque cernitur amœna viridantibus pampinis, vvarumque sertis vndique pendentibus vitis, quam haud temere, nec absque mysterio hic, & alibi sèpius ab antiquis Christianis exhibitam esse dicendum est. Primum enim per illam Christum Dominum, qui de se dixit: Ego sum vitis, vos palmites, hieroglyphice designabant: tum etiam Ecclesiam, quæ in sacris literis per vineam Dei electam sèpius adumbratur. Sed & similitudine vitis, quæ vuas maturas iam, ac coctas, dulcedine plenas, & aureo purpureove colore nitentes attulit, animam maturitate prudenter, splendore fidei, confessionis decore, iustitiæ pulchritudine, vbertate misericordiæ, veluti quibusdam monilibus, exornatam intelligi luculenter Ambrosius afferit. Et Bernardus fructum vitis, sanguinem Christi, & Martyrum, tanquam rubentia musta torcularibus calcata, poculis cælestibus per tormenta expressum peregregie dixit.

Longa est palmis decem, & dodrante, lata quinque cum dodrante, alta vero quatuor & semis.

*Psal. 79.
Ipsi. 5.*

*Ambro. in
Hexam.
lib. 3. c. 12.
Bernar. in
Cant. ser. 6*

SARCOPHIAGVS MARMOREVS: EX VATICANO COEMETERIO EFFOSVS

Partes Arcæ marmoreæ proximæ superioris laterales antiquæ tantummodo legis historijs insculptas hac tabula spectandas subiijcimus.

I. In ijs enim videre est Eliam, qui ignea quadriga in cælum rapitur, & quasi in quodam triumpho victor ascendit.

*4. Reg. 2. 11
S. Ambros.
Ser. 2. de
Eliaco.
Id. in cap. 3
Luc. 1. 2.*

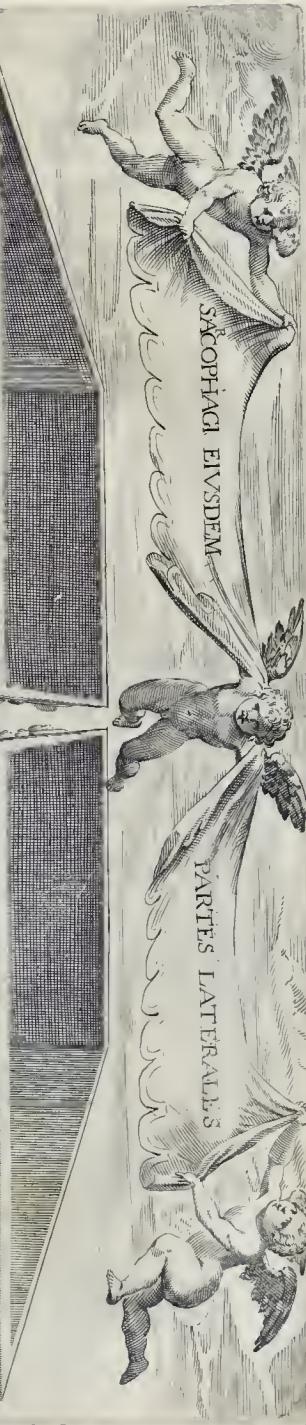
Victor enim, ut inquit Ambrosius, extiterat non gentium barbararum, sed secularium voluptatum. Ad eundem verò modum Ecclesia, cuius typum etiam gerebat Elias, rapietur, ait idem Doctor, arguento deducto ex Apostolo Paulo, dicente: Rapiemur in nubibus obuiam Christo in aëra.

II. Moyses, qui accipit a Domino in monte Sinai duas tabulas testimonij lapideas, scriptas digito Dei.

III. Abraham vnigenitum suum Isaac in holocaustum offerre Deo paratus est.

Reliquis illis tribus figuris, quæ post Abrahamum exculpæ visuntur, diuinandis, Oedipo opus est coniectore.

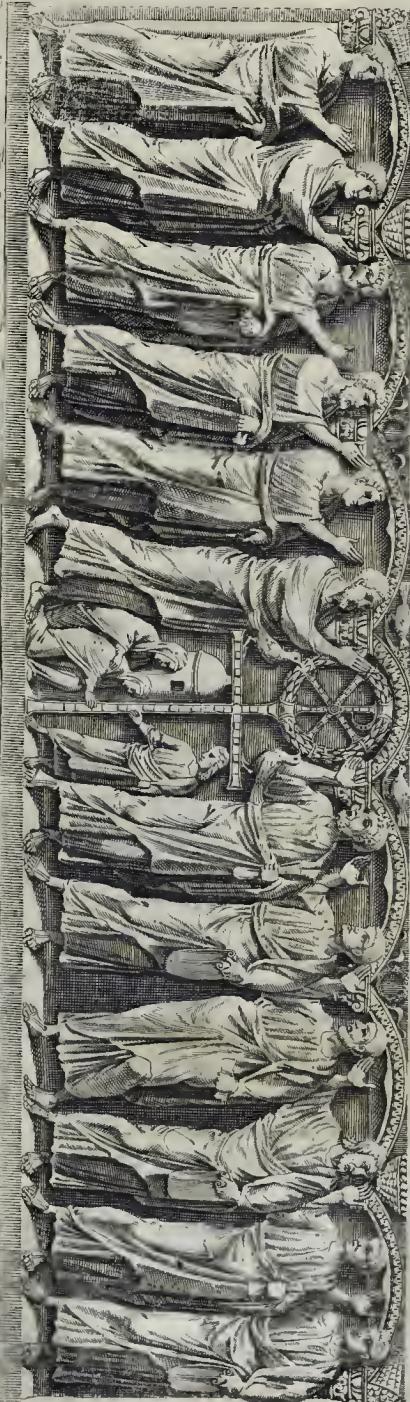

Roma Subterranea

Sarcophagus iste marmoreus ex Vaticano Coemeterio erutus,
 olim in Basilica D. Petri visebatur; nunc autem in ædibus Cæsiorum
 in Vrbe Leonina positis reperitur. Duodecim Apostolorum
 imagines præ se fert: in quorum medio gemmatae Crucis
 forma conspicitur, cui sacrosanctum Christi nomen, binis
 Græcorum characteribus expressum, impositum est. Familiarissimum
 sane ac solemnissimum antiquis Christianis signum;
 & sine quo vix vllum opus aggredi solebant, vt ex illo toties,
 totque rebus, quæ subtus supraque terram in præsens adhuc
 extant, insculpto, appictoue luculenter appetet. Didicerant
Ad Galos. 3.
 enim ex Apostolo, dicente: Omne quodcumque facitis in verbo
 aut opere, omnia in nomine Domini Iesu Christi.

SARCOPHIAGVS MARMOREVS: EX VATICANO
COEMETERIO EFFOSSVS

Hæc Arca marmorea in eodem Cœmeterio Vaticano reperta est; atque inde translata fuit in atrium monasterij Patrum Cassinensium, quod ad montem Quirinalem e regione Palatiij Pontificij tunc temporis habebatur. Nunc autem in ædibus Eminentiss. Cardinalis Mazarini in eodem monte sitis extat. Pluribus cum veteris, tum nouæ legis admirandis historijs insculpta est.

I. In primis enim illic visitur Moyses percutiens petram, *Exod. 31. 18.* è qua largissimæ fluunt aquæ.

II. Fecit Iesus initium signorum in Cana Galilææ, aquam *Io. 2. 7.* in vinum vertens.

III. Mulier illa in medio cuiusmodi, ac quænam sit, quis diuinauerit? nisi dicamus imaginem esse illius, quæ hanc Arcam corpori suo tumulando construi curauit.

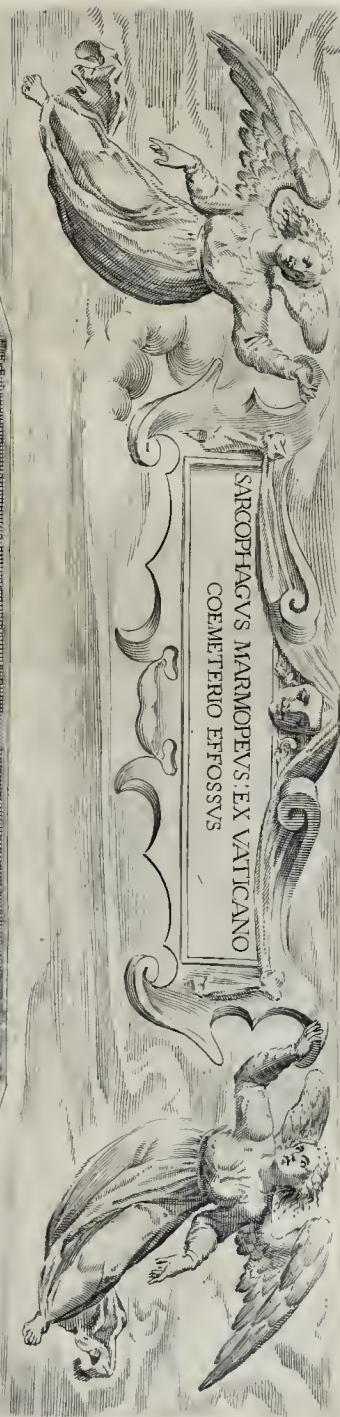
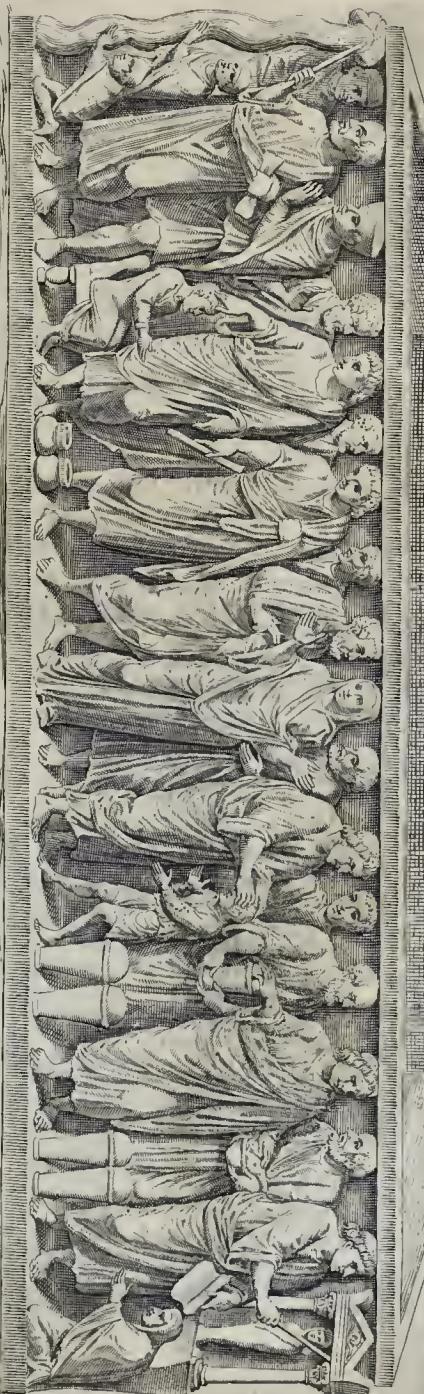
IV. Christus, qui cęco nato largitur oculos. *Io. 9. 6.*

V. Idem Dominus, qui famescentes in deserto turbas *Mattb. 14. 19.* quinque panibus diuinitus multiplicatis satiat.

VI. Christus Dominus, qui Lazarum quatriduanum a mortuis excitat, ad cuius pedes Martha prouoluta, & illum ve- *Io. 11. 44.* luti adorans cernitur.

Longa est palmis decem & dodrante, alta vero duobus, & dodrante.

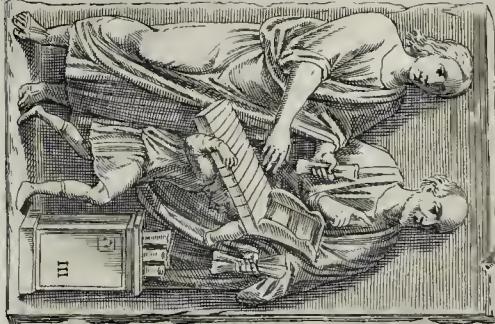
Quatuor hæc Sarcophagorum fragmenta è Vaticano Cœmterio eruta, haud indigna quoque visa fuere, quæ typis exprimerentur, atque adeo operæ pretium esse existimauimus, vt ea in publicum huius operis theatrum contemplanda producantur: singula enim singulis diuinæ legis historijs adornata sunt. Et in primo quidem, quod in atrio domus veteris Matthæiorum extat, bis Christus Dominus repræsentatur, fémel medius inter duos Apostolos, & iterum in habitu Pastoris, qui ouem erroneam suis humeris ad gregem reportat.

Iona 3.2.1. Alterum fragmentum, quod in Transtiberina regione ad Ianiculi radices visitur, historiam Ionæ prophetæ, quem immanis balena deglutit, præfert.

Ioan. 5.8. Reliqua duo habentur in ædibus olim Matthæi Laurelli, sitis in vico Burgundionum vulgo dicto. In priori conspicitur Christus Dominus, qui paralytico sanitatem restituit, eumque cum grabato suo domum remittit. In altero Adam, & Eua, quamuis sola Eua, & lignum vetitum serpenti inuolutum illic extent, nam Adam cum illa parte, quæ desideratur, vt appareat, decidit. Visuntur item duæ aliæ illic figuræ, quæ cuiusmodi, ac quænam sint, haud facile deprehendere potuimus, adeoque illas alijs ex-pendendas relinquimus.

SARCOPHAGI MARMOREI IN VATICANO REPERTI

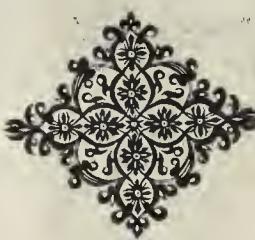
Insignis hæc, atque elegans Arca marmorea, cuius simulacrum binis hic seorsum tabulis spectandum subiçimus, in Vaticano quoque reperiiri contigit: & in Cœnobio Patrum Theatinorum S. Andreæ à Valle nuncupato diu postmodum extitit. Nuper autem in Villam Pamphiliam, eidem inter alia plura id genus antiqui operis monumenta decori, ac ornamento futura, deportata est. Anterior eius facies octastylos, per cuius intercolumnia sacræ vbique figuræ graphicè sculptæ prostare visuntur: & quod mireris, longa vetustate nulla ex parte diminutæ, aut deturpatæ, sed integræ prorsus, illæſequæ conseruatæ sunt.

I. In mediana igitur columnarum intercapedine, quæ ceteris ex proba, decentique eustylorum symmetria paululum patentior concinnata est, Christus Dominus inter Apostolos, quorum vni, qui Paulus esse creditur, volumen apertum veluti tradit, differentis in morem presidere cernitur.

Gen. 22. 9. II. In angularibus vero hinc atque hinc intercolumnijs, dextrorsum quidem Pater credentium admirabili obedientia *vnicum* suum immolaturus conspicitur, sed, Angelo interpellante, arietem diuinitus sibi obuium deinde offerens, sacrificium perfecit. Sinistrorsum verò Christus Dominus captius sistitur ad tribunal Pilati, qui inter ferendam mortis in eum sententiam manus sibi lauat.

Longitudine est palmorum nouem, & dodrantis, latitudine quinque, altitudine vero trium, & semis.

Mattb. 27. 24. Eadem hęc forsitan Arca est, cuius Alpharanus in suis notis meminit.

SARCOPACVS MARMOREVS; EX VATICANO
COEMETERIO EFFOSSVS

Vtraque Arcæ proximæ superioris latera , quæ ædium quadrundam simulacra graphicè elaborata præ se ferunt, oculis praesenti tabula subiçimus . In illis præterea sacras aliquot veteris & noui Testamenti figuræ videre est.

*Matth. 20.
34.* I. In primis enim Christus Dominus in medium producitur, qui vanam Petri iactantiam castigans, futurum prædictit, vt, antequam gallus, quem ibi quoque in columna adstantem videas, cantet , ab illo ter negetur . Verum Domino oculos in illum postmodùm coniçiente, facti conscientia commotus, fleuit amarè, vt apparet in exculpto illic Petro, qui indice oculis admoto, lacrymas præ animi angore ac dolore sibi manare veluti innuit . Atque ita quidem prioris , vt vides, eius Arcæ lateris sculptura disposita est.

*Exod. 31.
18.* II. In altero verò latere Moyses repræsentatur , qui sitibundo insolitudine populo è petra aquas affatim educit .

III. Deinde Christus Dominus exhibetur iterum , cuius pedibus mulier , siue illa sit Martha , siue Syrophœnissa , vel alia quæpiam , prouoluta conficitur .

SARCOPHAGI EIVSDEM

PARTES LATERALES

Binæ hæ marmoreæ Arcæ sacro eodem Cœmterij Vaticani loco effossæ sunt . Prior conquassata, fractaque per medium visebatur olim in ædibus quibusdam priuatis è regione Palatij Magni Duciis Hetruriæ in Campo Martio positis . Figurarum, autem, quas continet, enarrationem hanc subiungimus.

Aet. 12. 3. I. In prima eius ædicula vir quidam captiuus ducitur, quem Petrum Apostolum esse aiunt.

II. Christus Dominus inter Principes Apostolorum medius, qui Crucem gemmis vndique adornatam dextra præferre, & monticulo, è quo quatuor illa Paradisi terrestris celeberrima flumina scaturiunt, infistere videtur.

Matth. 27. 24. III. Idem Dominus, qui à lictoribus captiuus sistitur Iudeæ Præsidi Pilato, qui impiè Hebreorum voluntati obsequens, illum condemnat: cuius tamen sententia iniquitatem ad se neutriquam pertinere palam professus, manus sibi excors lauat.

Longa est palmos nouem, alta vero tres.

In altera hic apposita Arca videoas licet boni Pastoris præclara symbola, illis, qui sacris litteris eruditi sunt, satis cognita. Piscem insuper ab una parte, ab altera verò anchoram illic excultam videre est. Et primùm quidem per piscis imaginem sepulchrī affixam veteres Christiani videbantur innuere, eum, qui inibi reconditus erat, ex illis esse piscibus, qui iuxta parabolam Euangelicam, in vasa eligentur ab Angelo. Per piscem, enim, ait Origenes, sanctus quisque intelligitur, qui intra retia fidei conclusus, bonus pīcīs à Saluatorē nuncupatur. Altera verò piscis allegorica interpretatione fidem inuisibilium intelligi docet Beda, vel propter aquam Baptismi, inquit ille, vel quia de inuisibilibus locis capitur: & sicut piscis, vt Eucherij verbis utar, crebris maris fluctibus tunditur, nec perimitur: ita fides firma quantislibet aduersantis mundi pressuris impugnatur, inconuulta persistit; nec seculi eam vnda demerget.

Sed quid Anchora? Sapienter equidem illam pīci appositam conspicimus, quorum alterum fidei, spei alteram symbolum, præ se ferre iam nouimus. Nam fides, inquit Ambrosius, quæ spe, veluti sacra anchora, roborata, nulla infidelitate mergi poterit, dum cælestia absque vlla dubitatione credit, & sperat, & amat. Candidè item ac timoratè conscientiæ significationem, habere anchoram hisce verbis ait Chrysostomus: Conscientiæ increpatio, sacra est anchora, quæ nos nequaquam finit in peccatorum profundum absorberi. Sed hęc pauca hic libasse sufficiat, plura de hoc aliisque id genus symbolis libro sexto dicentur.

Longa est hęc Arca posterior palmos nouem; alta verò non amplius duos.

SARCOPHAGI DVO. MARMOREI IN VATICANO REPERTI ~ 25

LIVIA NICARVS
LIVIAE PRIMITVÆ
SORORI
FECIT
Q.V. AN. XXIII MV VIII

Prior è duobus hisce Sarcophagis in Villa olim Bosij, nunc vero sacri, atque inclyti Ordinis Hierosolymitani, ad montem S. Valentini sita, via Flaminia, inter varias è Cœmertijs acceptas inscriptiones calce firmatus extat. Historias, quas continet, paucis hic exponere libuit.

Exod. 17.6. I. Mirificus igitur Hebræorum legislator hic sese primus contemplantibus offert, qui percussa petra in deserto largissimas inde populo elicit aquas. Plurima autem ex hac a Moyse percussa petra sancti Patres mysteria haurire assolent. Et

1. Cor. 10. primum quidem ad hæc Apostoli verba: Petra autem erat

S. Hieron. Christus, fontem baptismi nobis, ac martyrij eadem petra ostendi asserit Hieronymus: De latere enim Christi, inquit

Io. 7. in p. 77. ille, cum percussus est, sanguis & aqua processit, quod bapti-

Iust. collig. fma, & martyrium figurauit. In solitudine vero petra

cum Tripb. aquas effudit, in terra videlicet, ait Iustinus, gentium cognitio-

nis Dei expertium, fontem omnis gratiæ ac sapientiæ scaturiri-

re fecit Christus.

Ach. 12. 3. II. Petrus Apostolus, vt alibi saepius iam vidimus, ni fal-

lor, in carcerem coniuci videtur.

Ioan. 5. 8. III. Christus Dominus paralyticum sanitati restitutum,

Mattb. 14. 19. cum grabato in humeris domum remittit.

V. IV. Mulier brachijs expansis orantis in speciem.

Christus Dominus, qui quinque panibus, & duobus pi-

scibus ingentem hominum multitudinem in deserto pascit.

Io. 11. 44. VI. Iterum Christus Dominus, qui Lazarum a morte ad

vitam reuocat: Martha autem Domini pedibus aduoluta il-

lum adorare videtur.

Longus est palmis decem: altus vero duobus, & quadrante.

Alter, cuius imaginem hic quoque subiçimus, extabat in

ædibus quibusdam priuatis propter Ecclesiam SS. duodecim,

Apostolorum.

I. In eius meditullio effigies quædam conspicitur, eius for-

tasse, cuius corpus in hoc Sarcophago olim conditum quieuit.

Deinde bonus ille Pastor, qui baculo pastorali incumbens, gre-

gi suo veluti aduigilat, illic quoque eleganter effictus est.

Io. 11. 44. II. Cœterum in binis hinc atque hinc ædiculis angulari-

Exod. 17. 6. bus; hic quidem Christus Dominus Lazarum exsuscitat:

illic vero Moyses percutit in eremo petram, & populo produ-

cit aquas.

C^{ON}SARCOPHAGI DVO MARMOREI IN VATICANO REPERTI^{UR}

Minor illa Arca marmorea, quæ binō figurarum ordine constat, in præsens reperitur ante ædes Mutorum in platea ex aduerso Ecclesiæ S. Ioannis à Pinu vulgò dictæ. Varijs quā veteris, quā noui Testamenti prodigiosis historijs adornata est.

Exod. 17.6. I. In primis enim illic visitur diuinus Hebræorum legislator Moyses, qui nutu Dei mirifica sua virga petram percutit, ex qua continuò ingens aquarum modus effluit.

Mattb. 14. 19. II. Habetur etiam ibidem Christus Dominus, qui famelictis in deserto multitudinis misericordia motus, quinque panes, & duos pisces ad illam satiandam diuinitus multiplicat.

Mattb. 26. 57. III. Paulò vltterius idem Dominus repræsentatur, in quem Iudæi manus iniiciunt, & captiuum veluti abducunt.

IV. In medio prostat mulier quædam explicatis brachijs orantis in morem.

Gen. 3. 24. V. Sequuntur deinde Protoparentes iuxta lignum vetitum, qui Dei præcepto iam violato, mœsti, vultuque demissifero se nudos esse agnoscunt.

Gen. 22. 10. VI. Proximus illis, qui obedientiam temere abiecerant, nec Deo paruerant, obedientissimus Patriarcha Abraham exprefsus est, qui vnigenitum suum in holocaustum offerre Deo paratus est.

Io. 11. 44. VII. Denique Christus Dominus, qui Lazarum a mortuis excitat.

Mattb. 2. 11. VIII. In ordine eius inferiori conspici datur in sinu Virginis Matris Deus infans, quem tres Magi adorant.

Gen. 9. 11. IX. Cernitur item illic Noë in Arca, qui, aquis diluuij iam cessantibus, columbam cum surculo oliuæ reuersam, pacis iræ cælestis nunciam, excipit.

Io. 3. 2. 1. X. Propheta Ionas ex naui in mare proiectur, & aluum, ingentis Ceti ingreditur: sed triduo post in terram redditus, sub umbraculo cucurbitæ recubare videtur.

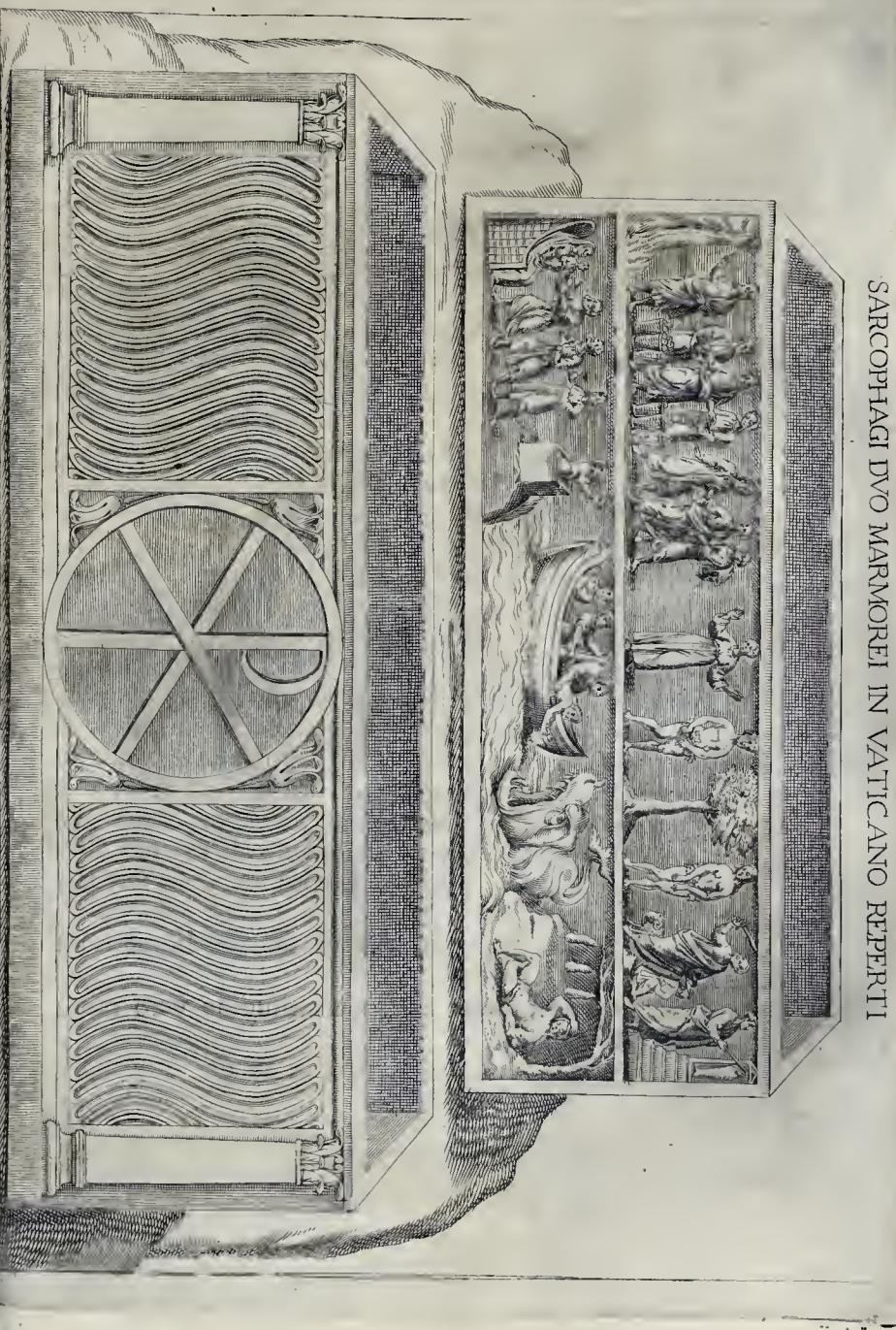
In longitudinem hæc Arca obtinet palmos quinque cum dimidio, in latitudinem duos, in altitudinem item duos, & vnciam.

Altera vero maior, & quæ nil nisi sacrosanctum Christi nomen binis Græcorum elementis expressum præse fert, modo visitur in atrio ædium D. Angeli Incoronati, è regione Ecclesiæ S. Marcelli.

Longa est palmis octo, & semis, lata tribus & quadrante, alta vero duobus.

SARCOPHAGI DVO MAMOREI IN VATICANO REPERTI

Prior ex his Sarcophagis extabat in domo Presbyterorum S. Iuonis vulgo ad Scrofam. Sacræ, quas præ se fert, figuræ, earumque mysteria, ut quidem videtur, sic se habent.

*Ezech. c.
37. 7.*

*D. Hieron.
in Ezech.
c. 37.*

*Matth. 2.
11.*

*Cassiod. in
P. 34.*

I. Repræsentari in primis illic creditur admirabilis illa visio, quæ in diuinis literis obiecta legitur Ezechieli Prophetæ, qua sibi in spiritu visus est euocari in campum ossibus mortuorum vehementer aridis plenum: illo autem vaticinante visa sunt accessisse ossa ad ossa, vnumquodque ad iuncturam suam, carnis indui, animari, ac demum reuixisse. Per istam quidem resurrectionis parabolam, ut D. Hieronymus cum Glossa disserit, qua ossa arida, & multa vetustate confecta videntur resurgere, restitutionem populi Israel, in captiuitatem ducti, & toto Orbe dispersi, Prophetæ Dominus indicabat. At vero Christiani hoc sibi ob oculos posito diuinæ potentiae mysterio, ad quæuis perferenda tormenta, atque ipsam mortem subeundam fortiores multo, & alacriores reddebantur, certissima ducti spe, fore ut a Domino, cuius amore sanguinem profundebant, omni mœrore ac miserijs liberentur, & in vitam meliorem, atque immortalem asserantur.

II. Tres Magi, qui verum Iudæorum Regem Christum, recens natum adorant, & magnis oblatis muneribus Dominum suum profitentur.

Longus est palmis quatuor, altus vero nō dumtaxat & semis.

III. In altero hic subiecto Sarcophago mulier quædam exculta est, iuxta quam nonnullæ columbarum ac turturum imagines effictæ visuntur. Ad designandam, opinor, eius innocentiam, mansuetudinem, ac puritatem. Hæc etenim ausi, quæ etiam naturaliter felle caret, innocens, ac mansueta, vitam sine alterius grauamine peragit: & in nullum animal, ut cum Casiiodoro loquar, felicis voluntate consurgit; nec escis sordidis ullatenus acquiescit.

IV. Pastor bonus, qui ouem erraticam suis humeris ad ouile reportat.

Longitudine est palmorum quatuor, altitudine vero non amplius uno cum dimidio.

SARCOPHAGI DVO MARMOREI: IN VATICANO REPERTI

Arca hæc marmorea è Cœmeterio Vaticano eruta, in ædibus Martij Milesij inter alia antiqui operis pretiosa monimenta olim seruabatur. Complura, quæ Christus Dominus mortali- bus beneficia diuinitus præstít, contemplantibus suspicienda exhibet.

*Mattb.9.
26.* I. Viris duobus, qui luminibus orbati magna voce Chri- stum Dominum compellabant, tetigit pariter ac aperuit oculos.

*Mattb.9.
20.* II. Mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim, annis, aduoluta Domini pedibus, valetudinem certam, si vel fimbriam vestimenti eius sibi tangere daretur, se consecuturam confidit, nec lusa fiducia est.

Io.5.8. III. Christus, qui Paralytico sanitatem restituit, & cum grabato in humeris dimittit.

*Mattb.21.
8.* IV. Triumphalis eiusdem Christi Domini introitus in sanctam Ciuitatem, cui obuiam Hebræorum pueri cum ramis palmarum occurrunt.

Longitudo eius palmos nouem, altitudo autem duos & di- midium æquat.

SARCOPHAGVS MARMOREVS
ET IN VATICANO REPERTVS

Roma Subterranea

330

Hæc Arca marmorea, cuius iconem præsenti tabula subiiciamus, aliquot abhinc annis, dum fundamenta Basilicæ Vaticanae ponerentur, effossa in lucem prodijt. Modò conseruatur in ædibus quibusdam priuatis in ciuitate Leonina sitis. Figurae autem ex sacris vtriusque Testamenti literis petitæ, quibus dublici ordine distinctæ, & ornata est; sic se habent.

*Matth. 21.
8.* I. Christus Dominus principio illic visitur, qui umento insidens sanctam Ciuitatem ouans ingreditur, & ab omni populo, vestimentis humi stratis, festiuisque acclamationibus excipitur.

Ib. 14. 19. II. Iterum Christus Dominus, qui populum in deserto diuinitus multiplicatis panibus pascit.

*Exod. 14.
22.* III. Moyses, qui per mare Rubrum, aquis prodigiose diuisis, & instar muri cuiusdam crystallini dextra, læuaque erectis populum dicit; quos cum Pharao idem iter ingressus persequitur, aquis iterum coëuntibus, cum omni exercitu absorptus periret. Laudabilis ac certissima apud omnes SS. Patres, diuinorumque interpres figura, & imago Baptisimi est ille transitus per mare Rubrum. Ibi enim, ut differunt, Israelitæ per aquas maris Rubri ducti, seruitute AEgyptiaca liberantur: hic autem per aquas Baptismi, Christi sanguine rubicundas, ex seruitute peccati in libertatem filiorum Dei afferimur: ibi Pharaon cum exercitu in profundum demersus extinguitur: hic autem diabolus cum peccatis excinditur, ac deletur. Sed hæc eadem mysteria ipsismet, totidemque venerabilis Bedæ verbis, si placet, audiamus: Rubrum mare significat, inquit ille, Baptismum, Christi sanguine consecratum. Virga autem, qua mare tangitur, Crux Christi est, quam per Baptismum accipimus. Inimici sequentes cum Rege, qui a tergo moriuntur, præterita peccata sunt, quæ diluuntur, & diabolus in spirituali lauacro, id est Baptismo, suffocatur.

Exod. 17.6 IV. In ordine inferiori cernitur iterum Moyses è petra aquas eliciens.

*Matth. 20.
34.* V. Negatio Petri illic exhibetur a Domino ipsi prædicta, & dolor, quem facti conscientia commotus, continuò habuit.

Ib. 2.11. VI. Tres Magi Christum recent natum adorantes.

Dan. 6.16. VII. Daniel in lacu leonum.

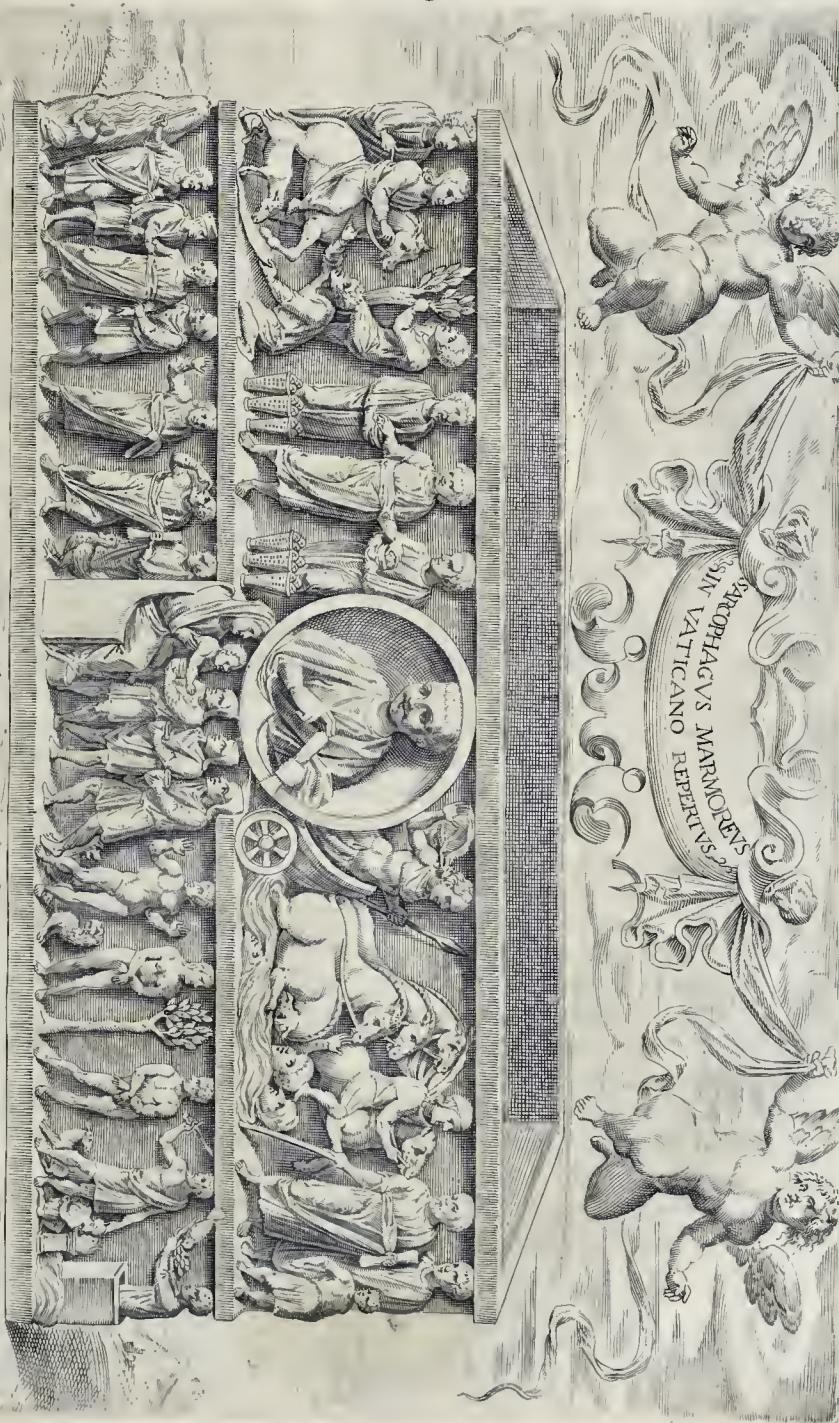
Gen. 3.24. VIII. Protoparentes iuxta arborem vetitam.

Ib. 22.10.

Ib. 8.11. IX. Sacrificium Abrahæ.

X. Noe, qui columbam cum oliua reuersam pacis præconem excipit.

Longa est palmis quinque, lata duobus quinta parte minus, alta vero duobus.

Roma Subterranea

Prior è duabus his Arcis marmoreis, quarum simulacra hic habes, fragmentum potius Arcæ, vel operculi eius videtur esse. Extat in anteriori pariete cuiusdam domus in platea vulgari vocabulo della Regola nuncupata. In ea exculpti visuntur tres Pueri in fornace Babylonica. Item Noë, qui columbam cum ramusculo oliuæ reuersam excipit.

Altera verò reperitur in atrio domus Comitum de Marsciano, prope Turrem Militiarum vulgo dictam. Sed accidit illi, quod nonnullis alijs eiusmodi Arcis, quæ superiorum temporum inertia in usum profanum conuersæ fuerunt. Verùm exulta hac nostra ætate aliquas conspicuo, decentique loco iam positas videmus; idque non Principum modò nutu, sed & priuatorum quorumdam studio, nominatim vnius è nobili, & antiqua Gualdorum Ariminensium gente Francisci Gualdi Equitis S. Stephani, qui nonnullas è tenebris, quibus inuolutæ, abiectaèque diu iacuerant, in lucem afferere, & per porticus principum Basilicarum disponere gloriæ sibi, ac honori merito duxit. Indignum enim probi, ac fagacis vir ingenij arbitrabatur, vt marmorea hæc monimenta, quæ veterum Christianorum, id est sanctorum (tales enim nascentis Ecclesiæ fideles erant) corpora intra se quondam complexa sunt, & quæ instar cuiusdam autographi Christianæ fidei mysteria exarata præ se ferunt, profanari, ac alieno usu pollui, & non potius ad rerum maximarum contemplationem, venerationemque mortalium animos identidem, vt nata sunt, excitandos in publico Orbis conspectu collocari. Sed hæc hactenus. Figuræ autem, quas prælens Arca continet, vt vides, hæc sunt.

- Dan. I. 16.* I. Daniel in lacu Leonum.
 - Exod. c. 3.* II. Moyses, qui ad colloquium Dei accessurus, primùm sibi iussu diuino exuit calceamenta.
 - 10.9.6.* III. Christus Dominus, qui oculos largitur cæco nato.
 - 10.5.8.* IV. Effigies nescio cuius brachijs expansis orantis in morem.
 - Marc. 7.* V. Christus Dominus, qui paralyticum sanitati restitutum cum grabato in humeris domum dimittit.
 - 26.* VI. Iterum Christus Dominus, ad cuius pedes mulier quædam prouoluta cernitur, forte Syrophœnissa, rogans eum, vt dæmonium ejceret de filia eius.
- Longa est palmis sex & semis, lata duobus totidemque vnicis, alta verò duobus, & triente.

SARCOPAGI IN MARMOREI
IN VATICANO REPERTI.

Sarcophagus iste marinoreus, cuius iconem hic oculis subiijcimus, ex Vaticano, vbi illum inter effodienda Basilicæ Principis Apostolorum fundamenta reperiri contigit, ad Hortos Mediceos in monte Pincio translatus est. Sacris tum veteris, tum noui Testamenti historijs exornatur.

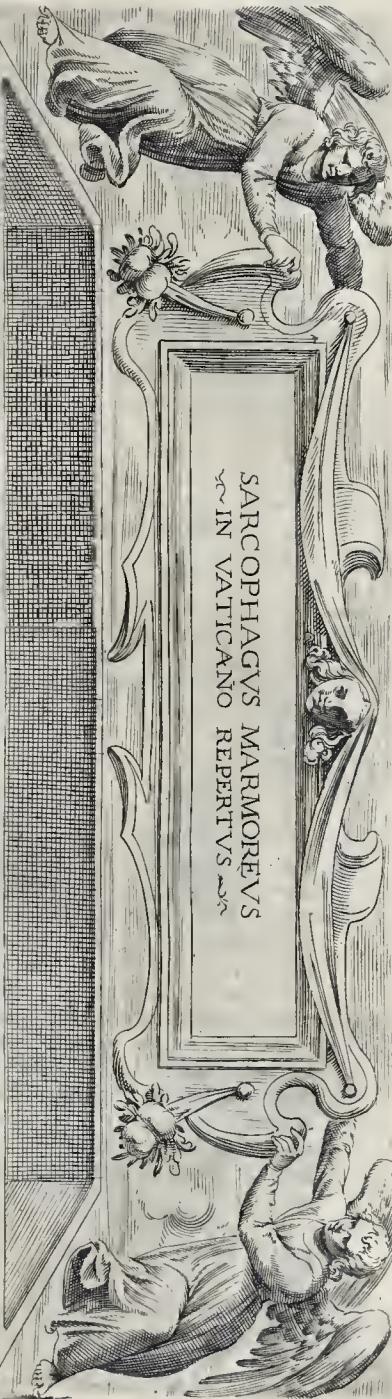
Io. 11. 44. I. In primis enim illic visitur Christus Dominus, qui Lazarum quatriduanum è mortuis excitat. Martha verò ad eius pedes prouoluta, illum veluti adorat.

Exod. 17. 6. II. Moyses, qui percussa in deserto Petra, largissimas inde populo sitibundo diuinitus producit aquas.

Iona 2. 15. III. Videas quoque licet Ionom Prophetam ter illic exculptum, semel, vbi è naui proiecitur in mare, & fauces balenæ ingreditur: iterum, dum illum immanis bellua triduo post in terram euomit: tertiodi denique sub umbraculo recubare videtur.

Longitudo eius palmos quinque, & dodrantem, latitudo tres & vnciam, altitudo autem duos & dimidium æquat.

Complures
alij Sarcophagi
hodie re-
periuntur.

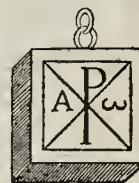
13 Per multa itidem hac nostra etate inter effodiendum Sarcophagi repe-
riuntur, qui et si non omnes sacris imagi-
nibus insculpti sunt, ex eorumdem ta-
nien satis ampla, praestantique forma, &
ex pretiosis item defunctorum indumen-
tis, quae saepissime in ijs haud penitus
consumpta videre est; insignium quidem
illa virorum sepulchra extitisse constat.
Ex quibus omnibus merito quis collige-
re potest, quam illustre quondam ac celebre
Vaticanicum Cœmeterium fuerit.
Etenim si minima tantum ex parte,
quam conspicui datum est, cum nouæ
fundamenta Basilicæ effoderentur, tot
insignia, suspicienda monumenta
apparuerunt, certe quidem his multo plura
& nobiliora forte adhuc extare creden-
dum est in ampliori parte eiusdem Cœ-
meterij, quæ superest, & necdum a quo-
piam, præclusis cuniculis, perscrutando
tentata est.

Christianæ
lippionis signa,
et igitur sim-
bola in tumu-
la reperta.

14 At vero præter Sarcophagos,
de quorum sacris imaginibus, carum si-
gnificationem exploraturi, quarto huius
operis libro pertractabimus, hactenus
diligenter obseruatum est, in eorum ple-
risque signum sanctissima Crucis, & sa-
crosanctum Christi nomen varijs modis
appositum, expressumque suis, hac ra-
tione ac forma, quam lectori intuendum
hic proponimus: + Et ut
ad rem nostrâ quid opportunè hic enarreremus: cum anno 1607,
die vigesima quinta Maij plurimos sub
veteris Basilicæ paumento Sarcophago-
gos ab immo terræ sinu extrahi con-
tigisset, ubi scilicet ob noui Templi
fundamenta, humum egeri opus erat,
vñus præcipue effodiens manu-
detus est, in quo defuncti corpus in-
dumentis auricis egregie exornatum
iacebat, quibus nimirum sacro-sancti
Altaris olim ministri vti consucuere,
cruciculam autem auream intus vacuam
habebat, quæ in summitate annulum
quendam præserebat hac forma:

 ad eā scilicet deuotionis gratia
è collo suspendendam, quā olim
sanctorum reliquijs resertam
fuisse credere par est. Aureas
item capsulas, quæ nil prorsus contine-
bant, aptato in earumdem summittate
annulo in Vaticanis sepulchrals, anno
millesimo, quingentesimo septuagesi-

mo primo adinuentas fuisse non igno-
ramus: quas Alpharanus deinde exacte
describens, in eisdem sacrum Christi no-
men ex una parte, hoc plane modo su-
isse inscriptum ex altera vero ali-
quot columba rum pullos inscul-
ptos pariter fuisse asserit.

15 Alij item Sarcophagi purissima-
qua omni ex parte redundabant, ex
qua defunctorum ossa, quæ ibidem re-
condebantur, quoouis solidiora marino-
re euaserant. In plerisque alijs lapideis
vrnis cernere licet corpora, quæ regi-
um in morem oopobalsamo vberime
condita, institis siue fascijs insantum
instar obuoluta erant. Tunc vero pa-
riter adnotatum est ab his, qui rem
omnem oculis assecuti sunt, eadem cor-
pora eo loci situ composita, vt facie ad
Orientem respicerent. Hinc vnum præ-
cateris cadauer anno millesimo sexcen-
tisimo sexto die quinta Iulij in marmo-
rea quadam arca, institis inuolutum,
colligatumque, quod ad orientem re-
spiciebat, repertum fuit, in cuius arce
operculo exculta huiusmodi inscrip-
tio legebatur:

CON STANTI LO
CVS QVI ADHVC COS
TAT.

Quod quidem corpus sub nouæ Basilicæ
paumento iuxta altare olim sanctorum
Pontificum Leonum in altera pariter
marmorea arca conditum est.

16 Porro innumeri sere lateritiij
Sarcophagi ibidem visi fuere, in quibus
defunctorum corpora fascijs seu institis
modo, quo supra descripsimus, obuolu-
ta seruabantur: ac permulta quidem se-
pulchorum inscriptiones legentium
oculis obiectebantur; quarum insignio-
res dumtaxat, Consulibus prænotatas,
describendas hic duximus; hæ autem
sunt, quæ sequuntur:

Tiber Alphar.
de Baf. S. Petri

Sarcophagi
aqua pleni cu-
litibus mor-
tuorum in fa-
xa duratis re-
pertis.

Quamplu-
mi lateritiij
Sarcophagi
efossi.

Inscriptiones
sepulchrals
in Vaticano
repertæ.

BENEMERENTI IN PACE PROCLO QVIBIXIT
ANNVS XVI DIPOSITVS VI IDVS OCTOBRIS
DD.NN. HONORIO AVGUSTO VIII ET

THEODOSIO CC. SS.

Et certe octauus hic Honori Consulatus in præmemorata inscriptione una cum Theodosio tertio adnotatus contigit anno redempti orbis quadragecentesimo nono, Innocentio Primo summo Pontifice; tunc temporis videlicet, cum Alaricus Urbem obfedit. In quodam autem fragmento, anno 1610. inter effodiendam humum pro nouæ Basilicæ fundamentis reperto, huiusmodi titulus extabat.

TARRESES. REQVIESCIT. IN
PACE ANNOS XXX.
DEPOSITVS. NONV. KA
DIE SATVR' ORA' PRIMA DN
FL..... SIO AVG' IIII.
CONS.

Porro Quartus iste Theodosij Consulatus anno 411. sub eodem Innocentio Primo contigit. In altero autem quodam fragmento ibidem eodem sub anno reperto, huiuscemodi verba erant exsculpta:

CE' V.C. CON. SD. III. ID,
OCTB. DE IN PACE ALBINA.

C. F.

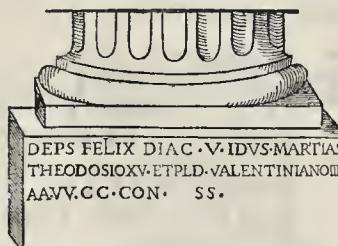
Vltima vero illa, quæ superest syllaba, C. F. commode hoc modo ad omnitudinem verborum significationem hauriendum supplenda videtur: *Consul Felicis nomine*, qui videlicet una cum Tauro, anno 428. sub Coelestino Papa, Theodosio ac Valentiniano Imperatoribus Consulatum gessit. Alius item sepulchralis titulus anno millesimo, sexcentesimo nono è fundamentis, huiusc tenoris in lucem prodijt:

HIC REQVIESCET IN SOMNO
PACIS MALA QVI VIXIT
ANNOS XXXVIII. M. V. DV.
ACCEPTA APVT DEVVM IV. IDVS
IVNIAS AETIO CONL'

E marmore
tabula in ipse
dem funda-
mentis inven-
ta.

Atqui Aetij Consulatus, cuius in eodem titulo mentio fit, quater in Consularibus Cassiiodori Fastis adnotatus reperitur. Si hic utique primus, qui appositus est, in annum 432. sub eodem Pontifice, ijsdemque Imperatoribus incidit.

17 In minori veteris Basilicæ nauī, ad quam per portam Iudicij nuncupatam aëcedentibus ingressus patebat, in octauæ columnæ basi huiusmodi inscriptio legebatur:

Verum Theodosij Consulatus xv. & Valentiniani quartus anno Salutis 431. sub Sexto Tertio summo Pontifice recensendus est. Huius autem Felicis ossa longo iam temporis decursu pene absumpta, & sere in cinerem redacta, in marmoreo quodam Sarcofago condita sunt, & recurrente salutis anno 1607. die 6. Iunij sub nouæ Basilicæ pavimento deposita.

18 Subsequens idem inscriptio inter cæmenta anno 1610. in eadem veteri Basilica reperta fuit:

Inscriptio ex
eiusdem Basili-
cæ funda-
mentu*efcl*
ca

LC. IOANNIS . ALIENSIS
SE VIBO CONPARAVIT
PC. VIA TORIS

Sed enim Viatoris Consulatus anno Christi 495. Gelasio Summo Pontifice , Anastasio Imperatore , & Theodoricu Rege contigit. Quocirca hic annus cum post eius Consulatum adnotetur , necesse quidem est anni sequentis 496. initio contiguisse : tunc enim Paulus , qui hoc anno Fastis adscribitur , nondum sortasse Consul renuntiatus fuerat.

19 Aliud hic subteximus sepulchralis tituli fragmentum anno 1610. effossum :

Fragmētum
tituli sepul-
chralis.

HIC REQVIESCIT CATELLVS
NO..... QVI VIXIT ANN.
PLM. X. DEP. IN PA.....
AVIENO IVN. VC. CON....

At Consulatum Auieni Iunioris anno Christi 502. Symmacho summo Pontifice , Anastasio Imperatore & Theodoricu Rege contiguisse constat. Fragmentum aliud mensi Octobri anno 1608. dum noua Basiliæ fundamenta ponerentur , eratum , lector accipe .

Aliud fragme-
tum.

FL MAXIMO VC CON....
CONCESSVM LOCVM
PE..... ROME EX TRB
VOLVP..... ET CONIVGI
EIVS IOHAN..... PAPA
HORMISDA ET TRA.....
PR A PST. BASC BEATI
PETRI.....

Tribunus vo-
luptacum in
Magistratu
Romano qui
diceretur /

*Sur. in Tib.
c. 42.*

Ad cuius tituli intelligentiam , illud legentibus hic nosse opus est , quod videbit Tribunus Voluptatum , cuius in hac inscriptione mentis sit , in Notitia Romani Imperij inter eos olim Magistratus recensebatur , qui Vrbis Praefecto suberant . Et quamvis ipsem Tiberius Imperator nonnulla quædam instituerit munia , quæ a voluptatibus nuncupata sunt , quorum Suetonius in Tiberio his quidem verbis meminit : *Nouum denique officium inslituit à vol-
uptatibus . Preposito equite Romano Tito
Casio Prisco . Cum tamen Tribunus*

ille , qui in inscriptione recitat , sub Hormisdæ Pontificatu vixerit , iure quidem merito opinari quis posset aliud omnino eius sussisse munus ab ijs , quæ ethnici antiquitus instituerant ; nisi formula , quæ memorato volupratum Tribuno seruanda præfigebatur , ut apud Caſſiodorum videre est , etiam tunc temporis scenicorum turbæ , ac ludicris eorumdem artibus moderatorum quandam ac iudicem pariter præsuſſe fatis superque ostenderet .

20 Ex eadem insuper inscriptione aperte colligitur , haud cuiquam in Vaticanæ Basiliæ sepeliri permisum , nisi ex speciali Romani Pontificis indulto . Quod quidem liquido comprobari videtur ex concessione quadam ab eiusdem Basiliæ Canonice cuidam . Ägidio Roffredi anno 1294. die 25. Octob. sub Cælestino V. imprecrita , quæ in eiusdem Basiliæ Archiuio adhuc afferatur , capsula C. fasciculo 165. fol. 284. In ea etenim facultatis sibi a Cælestino Quinto factæ concedi ius dicitur , vt in sacello sanctæ Agathæ , in eadem Basiliæ a se eretto sepeliri queat .

21 Sed alia hic interim a nobis Inscriptio subiicienda est , quæ antiquitus in pariete alæ minoris extabat , vbi sacra Christi Salvatoris Imago Veronicæ manu excepta seruabatur , est autem eiusmodi :

GABINIA CAVENTIA H. F. IN
QVA FVIT INIMITABILIS
CASTITAS INPROBISSIMA
VERECUNDIA INCONPARABI
LIS INNOCENTIA PERPETVA
QVIESCIT IN PACE Q. VIXIT
ANN. XVIII M. XI. D XXI.
VARIVS VICTOR COIVGI B. M.
D XII. KAL. AVG.

Huic alter sepulchralis lapis eodem loco anno 1610. repertus subiectendus est :

EUSTHASIVS SE VIBO FECIT.

Neque vero silentio a nobis oboluendus est alijs item lapis his notis confignatus , qui in Vaticanæ Basiliæ porticu eodem anno repertus est .

LOC.

Caffied lib
mar. sp. 10

Netro in V
Basilica fe
dui nū ex
culari Re
Pontificis
duito portu

Inscriptio
tiqua in 1
notis app
ta.

LOC. DVLCTI ET EVTICHITIS.
NOT. ECCL. ROM. Q. C. P. R. B. R.
* LOCVS PETRI SVBDIACONI
SANCTE ECCLESIAE ROMANE.
REG. PRIMÆ QVEM COMPARA-
VIT ♂ SE BIVVM

in præmemorato sepulchrali titulo fit
mentio, iuxta id quod Publius Victor,
Sextus Rufus, & ex antiquis alij asse-
runt, ad portam Capenam, nunc vulgo
sancti Sebastiani, erat. Negotium
tamen aliquid facesscet nobis septena-
hæ distributio videtur: certum quip-
pe est a Publio Victore, Sexto Russo,
ceterisque probatissimis Romanorum
antiquitatum scriptoribus in Regiones
quatuordecim Vrbem diuīsam suisse.
Sed probabile nobis fit a summis illis
Pontificibus ex quatuordecim regio-
nibus in septem dumtaxat redactas
suissæ, vnaquæque scilicet earum pro-
pinquieri adscripta. Quod ctiam us-
que ad Gregorij Magni tempora in vsu
exitissæ septiformes ab codem Litanizæ
institutæ perspicue demonstrant. Ex
quo illud commode affirmari posse vi-
detur, primæ videlicet Regionis subdia-
cono secundam itidem Cælimontanam,
qua proxima erat, iniunctam, commen-
dataisque suissæ.

Prima Vrbis
regio.
Publius Vict.,
Sextus Rufus

Vrbis regio-
nes in 14. olim
partitas Pon-
tifices in se-
ptem redige-
runt.

Porro Subdiaconi, ac Notarij Regionar-
ij munus, quorum hic mentio incur-
rit, ab ipsis Ecclesiæ primordijs institu-
tum suit. Siquidem sanctissimus Pontifex Clemens (vt iam enarrauinus)
Notarij septem Vrbis Regiones distri-
buit, singulas videlicet singulis assignans,
qui martyrum acta, quorum tunc ob Imperatorum persecutions frequens erat
numerous, diligentissime conquisita, ne
memoria exciderent, literis demanda-
rent. S. Fabianus item septem subdia-
conos creauit, qui res pariter martyrum
gestas a Notarij conscriptas in vnum
colligerent: & hanc ob causam utriusque
Regionarij appellati sunt. Quorum of-
ficium in ord. Rom. & antiquis Eccle-
siæ ritualibus late distribuitur, & diu
in Ecclesia sub hoc codem titulo co-
rum munus viguit, vt prolixius lib. 1.
disserrimus.

22 Sanc prima Vrbis Regio, cuius

23 At de urbanarum regionum diui-
sione his breuiter enarratis, profcrenda
in medium hic est Inscriptio, qua olim
in marmoræ sedis Pontificiæ gradibus
ad maiorem Basilicæ apsidem his qui-
dem verbis legebatur:

AD SANCTVM PETRVM APOSTOLVM ANTE REGIA
IN PORTICV COLVMNA SECUNDA QVOMODO INTRAMVS
SINISTRA PARTE VIRORVM.
LVCILLVS ET IANVARIA HONESTA FEMINA.

At vero inscriptio hæc antiquissimum
illum ac laudabilem ritum nobis innuit,
quo viri a mulieribus loco secesserunt in
Ecclesijs confucuerant, Templi adin-
star Hicrofolymitani, vti Iosephus He-
breus prolixè describit. Quem item
ritum fatis aperte insinuare videtur S.
Clemens Romanus Pontifex, qui Eccle-
siarum formam, earumque ambitum
circumscribens, portas, per quas viris
in eisdem aditus patebat, ab his, qua-
mulieres ingrediabantur, diuersas vti-
que exitissæ asserit. Præerant autem,

inter sœminas huic specialiter muneri
Diaconissæ, vti apud viros Ostiarij: quin-
immo inter ipsas sœminas gradus
quidam constituti erant, virginum sci-
licet, nuptarum, viduarum, ac matro-
narum. Ex quo liquido interim hæc le-
gentibus, ac recolentibus suppetit, quam
rite, quam caute in seruandæ castimo-
niæ ac modestiæ cultu prisci illi Chri-
stiani infiserent, tunc maxime, cum
in Ecclesijs cum Deo, sacris munij
intenti, versarentur. Atqui digna-
hæc ac laudabilis consuetudo assertores

Inter ipsas
mulieres lo-
corum erae
distincta,

*Cyrill in pref.
ad Cat.
Naz. de somn.
Anast. Microlog.
de off. Eccl.
Biblio in Greg.
III. S. Ambro.
ad Virg. daf.*

habet Cyrrillum Hicrosolymitanum, Gregorium Nazianzenum, Micrologum, Anastasium, Bibliothecarium, & nonnullos alios. Quibus sanctissimi Patres Chrysoformus & Ambrosius inhærentes addunt, diuisionem hanc inter viros ac fœminas intermedijs olim tabulatis fieri consueuisse. Iuxta quem ritum cum Justinianus Imp. celeberrimum S. Sophię Templum Constantinopoli restauraret,

in eo locum mulieribus a viris discretum aptauit. Sed de his haecen, cætera ad scriptores, qui hac de re ex professio agunt, remittentes: alias interim inscriptio[n]es in Vaticano repertas referamus. In primis marmor, quod nunc quidem in atrio Ecclesiæ S. Angeli in Cittate Leonina visitur, sed propediem in pristinum suum in Vaticano locum restituentem aint, hisce notis inscriptum:

Inscriptio è
Cometerio
Vat. crux.

† SEPVLCRV M EVGENII NÖT. CVM SVIS.
* IMPIA MORS RAPIENS TENERIS TE NATE SVB ANNIS
INVIDIT MERITIS & CRISCERE MAGNA TVIS
TE EORALE DECVS PRIMO CVM CARMINE CEPTO

† DEPUTAVI
MVS IN ISTA SR
PVLTVRA NOSTRA
EX TM PAGINM
AD ORATIONE VEL
LVMINARIA NOST
RE OXTA TRANSI
BER VNCIA EX
FORIS MVROS IVX
TA PORTA PORTEN
SA QVOD FVIT EX
IVRE QD. MIGINI
CANCELL IN LVRB
PD PATRIS MEH

DOCTOREM DOCTOR VIDIT ET OBSTIPVIT
VICISTI PRISCOS LONGEVA ETATE PARENTES
ANNIS PARVE QVIDEM SED GRAVITATE SENEX
NON LVXVS TIBI CVRA FVIT NON GRATIA PONPAE
DOCTILOQVM CVPIDVS CARMINIS ARDOR ERAS
TV MERITIS ORNATE TVS MONVMNTA RELINQVIS
QVAE RECOLENS SEMPER SIT SINE FINE DOLOR
MORTE TVA GENETRIX OPTAVIT SVMERE MORTE
SE QVOQUE FELICEM SI POTERITVR AIT
TER DENOS PRIMVM QVAM LVNA RESVMERET IGNES
CONIVNCXIT MEMBRIS MEMBRA SEPVLTA TVS
NVNC COMMVNNE NOBIS CVSTVS TV SERVA SEPVLCRM
QVE NOS HEC TECVM MOX TEGET ORNA SIMVL

* DEP. EST BOETIVS. CL. P. OCT. KAL. NOBR. INDICT.
XI. IMP. DOM. N. IVSTINO. PP. AVC. ANN. XII. ET TIBERIO
CONST. CAER. ANN. III. & DEP. EST IN PAC. ARGENTEA
MAT. SS. XIII. KAL. DECEMB. QVI SS. BOETIVS VIXIT ANN.
XI. M. VIII. D. XXIII. ET MAT. EIVS VIXIT ANN. XXXVI.
M. II. D. XII.

† SET QUA
TTVOR. VNCIAS
FVNDI. ECCL. PIA
NI QVOD EST CON
STITVM. IVXTA
SCM. CYPRIANVM
VIA LABICANA INT
ER APINES FVNDI
CAPITIMIANI IVRIS
SCB. ECCL. ROM. SE
D ET TUDOR. AN
AND. IVRIS PUBLICE
IVXTA SABINIANVM
EXPLICIT

Pia olim bona
Ecclæsijs le-
gandi confue-
rudo ad obla-
tiones & lu-
minaria.

24 Hac perantiqua vtique Inscriptio[n], pia pariter ac frequens consuetudo illa comprobatur, qua agri, ac bona Ecclæsia ex testamento addicebantur, ad perficiendas in Ecclæsia solitas oblationes, & luminaria ibidem iugiter concinnanda. At vero cum ex recitat verbis luminaria nostra nuncupentur, illa vtique luminaria subintelligenda estē putamus, quæ in eorumdem defunctorum anniuersarijs de more accedebantur. Coniicitur ex his præterea Ecclæsiam via Lauicana S. Mart. Cypriano dicatam, extitisse, cuius antehac nullum profus vestigium, aut memoria superest.

25 In eadem quoque Vaticana Basilica præter alios celeberrimos viros, quos ibidem tumulari contigit, sepultura donatus est insignis ille & fatis nunquam laudandus Petrus Diaconus, quem sanctus Gregorius in suis Dialogis interlocutorem inducit: conditus autem fuit in facello, quod Gregorius Tertius in honorem B. Virginis erexerat, iuxta eiusdem Gregorij Tertijs sepulchrum.

Petrus Diaconus in Vas. Bo filica sepulchri locum obtinet.

26 Wingardus quoque Oswi Regis Saxorum ad Vitalicum orator cum muneribus missus, cum anno Christi 665. defunctus in Vrbe esset, in hac Basilica depositus est, quod ipsemet Vitalicus ei-

Vwingardus item Saxonii Regis Orator

Lib. II. Cap. X.

341

Lin. 1.3.
6. 4. c.
An. 665.
eidem Oswi rescribens, testatur hæc dicens: *Itaque qui hæc obtulit munera, de hac subtraetus est luce, sit usque ad Limina Apoſtolorum, pro quo valde sumus contristati, quod hic eſſer defunctus.* Habentur hæc literæ apud Bedam & Baronium.

27 Ambrosius quoque Notariorum ille Primicerius in hac eadem Basilica secessit requiescit; qui sub Zacharia Pontifice semel atque iterum ad Luitprandum Longobardorum Regem legatione pro sede Apostolica sanctus; & denuo a Stephano Papa Tertio ad Astulphum eiusdem gentis Regem una cum Paulo Diacono missus: & demum cum in Gallias ipsum Stephanum secutus fuisset proficisciēt, ut a Pipino Rege auxilium peteret, in monasterio sancti Mauritij anno 758. diem obiit. Eiusdem corpus Romam Paulo Primo summo Pont. translatum anno 760. vt ex eiusdem epitaphio colligitur, in SS. Processi & Martiniani facello repertum potesta fuit.

aphorūm
profij Pri-
erij.
*Hunc tumulum confipicite cunclii Ambro-
ſij Primicerij Notariorum
Ecclesie sanctæ, iam funus est hoc tumu-
latus folio
Benignus semper existens in moribus aptus
In creditam fibi rem fidelissimus diffen-
ſator
Ex hac vrbe processit suum secutus Pa-
ſorem
Roma saluandam utriusque petebant regno
tendentes Francorum
Sancta perueniens loca B. Mauricij aula
secus fluvij Rhodani
Litus ubi vita nouiliter doctus finiuit
mens decem Indic. vij.*

EP. D. EF. PP.

*id est, Tempore Domini Stephani
Papæ.
Soboles audiunt intrinsecus gemunt de-
tali, tantoque doctore
Priuati, simulque sodales de tali funere
lagent
Riuulos lacrymarum fundunt cum cater-
ua sequipedum
Pietatem noscentes tanti magistri
Conſpicientes tumulum domeſti domus
ſepiuis
Suffravit faſta bona tanti viri noscentes
O beata mors diſunxit, qui nullum refer-
uat*

ibidem
An. 665.
*Honore cui longa expectabat via detinuit
in hora*

*Post sex curricula annis remotus de exilio
Ad propria corpus rediuit beneſudum.*

*Quem sui amatores filij cum magno redu-
xerunt honore*

Pristineque Patrie reddiderunt.

*En placiſti Deo Ambroſie alme, vt in
gremio ſanctæ*

*Ecclesie matris reuerſus affatilis eſſe
Ianitori cali commendo tua membra iam
redacta fauillis*

Que reſurreclura in fine mudi te credo.

Hic requiescit in pace Ambroſius Sanctæ

*Romane Ecclesie Primicerius, qui vi-
vit annos plus minus ſexaginta.*

*Depofitus eſt Menſe Septembriſ Indiſcio-
ne tertiadecima tempore terbeatiffimi*

Domini Pauli Papæ.

28 Verum de Primicerij nomine ac munere plura quidem a nobis dicenda hic eſſent, cum varia prefertim sint hac ſuper re ſcriptorum ſententiæ: sed quod ad noſtri ſpectare videtur inſtituti rationem, illud vnum cum Baronio dixisse ſatis ſit, in Notis ad Martyrolo-gium 19. Maii, vbi hac de re prolixe; cum videlicet Primicerij nomine ap- laſi conſucuiſſe, qui primarinn quois in munere locum teneret. Secundice- rium autem dictum, qui in codem mu- nere ſecundus eſſet. Quapropter & ipſe D. Stephanus Martyrum Primice- rius ab Auguſtino, ſeu Fulgentio in ſer- mone, quem habuit in eius laudem, no- minatur. Cum igitur Ambroſius Nota- riorum Primicerius appetetur, illum inter eosdem principem certe ſortitum ſuiffe locum dicendum eſt.

29 Id ipsum de Christophoro quo- que Primicerio, ac Sergio eius filio Se- cundicerio in Ecclesia quondam Ro- mana potentissimis, & de eadem opti- me meritis affirmandum eſt: qui pari- ter Adriani Primi iuſſu in hac Basilica ſepulti ſunt, ipſo teste Anafazio in ciu- dem Adriani vita, his plane verbis; *Post hæc iuſſi ante fatuſ beatissimus Papa
abſtoli corpora Christophori, & prenominati
Sergij eius filij, eaque cum honore in Eccleſia
beati Petri ſepeliri:*

30 Eberardus Epifcopus Conſtan- tiensis cum Romam vna c. m. Henrico ſecondo Imperatore veniſſet, ipsamet dic, qua ſumma omnium lætitia Vrbem in-

Primicerius
qualis sit

Bar. in Mart.
Rom. 19. Maii

Secundice-
rius quis dice-
tur?

Aug. in ſer. de
S. Stephano.

Christopho-
rus Primicer-
rius, & Sergio
filius Secun-
dicerius.

Anaf. in vita
Adri.

Eberardus
Epifcopus.

ingressus est, inopinato quidem casu ex hac vita decepsit, & in Vaticana Basilice Porticu, anno 1046. tumulatus est.

Amauricus
Comes Mon-
fortis.

31 Amauricus vir nobilissimus Comes Monfortis, & in Regno Galliarum Comestabilis, strenuissimus utique miles, qui pro tenenda Catholica fide saepe aduersus Albigenenses haereticos egregie decertauerat; cumque a Saracenis decum in bello captus, postlimonio inde reuersus, in patriam iter arripuisse, apud Hydruntum decepsit, eiusque corpus cum delatum Romam fuisset, in eadem Basilica conditum est.

Platina.

32 Tandem praeclarissimus vir Fr. Petrus Raymudus Zafusta magnus Rhodiensis Militia Magister in hac eadem Basilica iuxta facillum S. Andreae sepultus est, quod Platina testatur his verbis: *Paulus vero compositis hoc modo Italie rebus, cum intelligeret Militiam Rhodiorum, Militum ob inopiam ad nihilum redigi, eorum Magistrum, ac primates regionis, corrigendi erroris causa ad se vocat, qui post frequentes conuentus apud S. Petrum hac super re habitos, t. d. animi, & senio confectius moritur, sepeliturque in Basilica S. Petri haud procul a facculo Sancti Andreæ Apostoli. Inde postea corpus eius in noua Basilice pavimentum, vna cum sepulchrali lapide delatum, honorifice ibidem conditum fuit.*

Ancienta Cœ-
meterij Vat-
icanorum
monumenta
per extinc-
tione non
nouæ Ba-
silice detrim-
ti possunt.

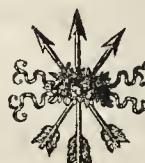
33 Proposuimus en tibi, amice lector, ob oculos antiquorum sepulchrorum imagines, quibus olim Vaticanum Cœmeterium splendide exornabatur, utinam & etiam Cœmeterij omnium nobilissimi hic tibi, vna cum sepulchribus lapidibus, exemplar delineare potuissimus, sed valde dolendum est, quod ob nouæ Basilicæ constructionem, Cœmeterio penitus diruto, ac sacris pariter, quæ ibidem extabant, antiquæ Christianorum pietatis monumentis intra obliuionis tenebras consepultis, ingens religio detrimentum perpetua sit. Verum ne antiqui Cœmeterij memoria apud posteros penitus aboleretur, illud præstandum fuit, quod suos Christus Apostolos quondam præmonuisse legitur: *Colligate, inquit, fragmenta, ne pereant. Ita plane fragmenta sepulchralium lapidum studiose perquirienda, colligenda, & thesaurorum instar seruanda fuere, ne inter rudera recolenda sacræ antiquitatis me-*

moria periret. Illud interiu lectorum monemus, a Paulo V. Pont. Max. sollicitate præstitum fuisse, ut Vaticani Cœmeterij loco, qui subter Ecclesiam ambitu continebatur, subterraneas nunc specus, atque cauernas sacræ pignoribus refertas, ac singulare iugiter deuotionis ardore excultas Vaticana Basilica possideret, qua a subterraneo altari, quod iuxta Confessionem Beati Petri situm est, & sub quo veneranda BB. Apostolorum corpora tumulata sunt, suum initium desumunt. Quo autem in honore hæc sacra loca apud fideles sint, illud satis inculcat, quod mulieribus semel dumtaxat in anno sub anathematis sententia illuc intrare a summis Pontificibus vetitum sit, ut inscriptio, quæ sacrarum cauernarum ostio apposita est tenoris huiusmodi, fidem facit:

HVC MULIERIBVS INGREDI NON LICET,
NISI VNICO DIE LVNÆ
POST PENTECOSTEM,
QVO VICISSIM VIRI INGREDI
PROHIBENTVR, QVI SECVS FAXINT,
ANATHEMA SVNTO.

Si quis vero thesauros, qui apud Vaticanas spccus religiose seruantur, & recolenda antiquitatis monumenta, quæ ibidem extant, nosse cupit, Io. Franc. Torrigium in libello, quem de Cryptis hisce inscripsit, consulat. Et haecenus ea,

quæ ad insigniora Vaticani Cœmeterij, & Basilicæ pariter monumenta spectant, letori exposuisse sufficiat, iam ad inuestigandas præcipuorum viarum semitas progrediamur.

Subterranea
Basilica Vat-
icanorum
loci Cœm-
eterij nunc vi-
cem obtinet,

Mulieribus
nisi semel
in anno illuc
intrare licet.

CAP. XI.

De vijs Aurelia & Corne-
lia, & de profanarum
antiquitatum monu-
mentis ibidem
existenti-
bus.

ATICANO a nobis Cœ-
meterio vt cunque-
perlustrato, ad reli-
qua nunc perscrutan-
da antiquitatis vesti-
gia properandum est,
ac primo quidem iter iuxta Ianiculum
montem peragentes, ad ipsius tandem
summitatis partem deueniemus, vbi
porta sita est, qua modo S. Pancratij, a
plurimis autem Romanarum antiqui-
tatum scriptoribus Aurelia nominatur.
Quamuis, vt in sacris Ecclesiarum mo-
numentis a Seucrano editis probatum
est, porta ipsa Aurelia olim propœ Hadriani
molem fuerit, qua alio item no-
mine S. Petri dicebatur, coquod nobilissimo
eiusdem Templo proxima esset.
Hic sententia in primis ad stipulatum Pro-
copius de bello Gothicō agens, qui
funestam Urbis obsidionem describens,
sic ait: *Vnde peractum est, ut portæ alie-*
dua infestæ ab hoste essent, Aurela scilicet,
qua sancti Petri, ut ei Templo propinquæ,
nuncupatur, & altera, qua trans flumen
est sita. Hæc ille. Quod autem his ver-
bis alteram S. Pancratij subintelligere
voluerit, aperte ex ijs patet, qua ipse
met paulo ante dixerat, nempe: *Inter*
hæc Bessas, qui Prænestinam portam custo-
diendam accepérat, ad Belfarium misit, qui
nunc iuvauit teneri ab hostibus Urbe per por-
tam aliam ingressis, qua supra Tyberim est,
& S. Pancratij dicitur. Et post pauca:
Ad portam vero Pancratianam, qua trans
Tyberim est, cum hostium copia peruenient,
ob loci difficultatem nihil per eos gestum est
memoria dignum: est namque locus acclivis
& ea murus è regione ad insundendum haud
facilis &c. Postea vero de Plebeis lo-
quens, qui tunc temporis arma sum-

perant, ait: *Hos tamen omnes ultra*
*portam Pancratianam super Tyberim pos-
tam, phalange, facta locauit.*

2 Distinguit igitur Procopius Au-
reliam portam a Pancratiana, illamque
sitam esse innuituixta Hadriani molem,
non autem in ipsa Ianiculi summitate,
vbi ista, de qua modo agimus, cernitur;
quamvis nonnulli putarint, & inter hos
ipsem et Bosius, librariorum errore in
Procopij textu mendum irrepsisse, &
pro Aelia, quæ altera est iuxta molem
Hadriani porta, Aureliam, æquinoco
desumpto vocabulo, scriptam esse: ve-
rum in Græco M. S. Codice, qui inter
Bibliothecæ Vaticanæ libros asseruatur,
duobus quidem locis perspicue nomen
Aurelia exaratum appetet, hoc videlicet
modo *Aureliæ*. Porro si portam hanc,
qua Procopij ætate Pancratiana dice-
batur, Aureliam quoque olim dictam
suisse quis velit, illud quoque sater inc-
cessus est, quemadmodum duæ quondam
Aurelia via recensebantur, ita duas pa-
riter eiusdem nominis portas extitisse;
& hanc, de qua agimus, priori vtique
abolito, ab omnibus recentiori nomine
vulgo appellari. Atque ad asserendum
id eo magis inducimur, quod Marrio
intra pomænium campo inclusò, mœ-
nibusq; ad Tyberis ripam hac parte pro-
tensis, nouas quoque portas nouis no-
minibus indigitari opus fuerit: cumque
facilius ac breuior ex noua illa Vrbis
parte transitus in Aureliam Viam per
pontem Triumphalem, vallemque figli-
narum iuxta Vaticanum suppeteret,
inde & portæ, & recenti Aurelia Via in-
ditum suisse nomen existimamus: quod
& nouæ Salariæ eandem ob causam con-
tingit infra studioso lectori demonstra-
bitur. Cum autem noua ista Aurelia,
ob opportunitatem situs frequentius a
viatoribus tereretur, populari voce so-
la sibi Aurelia nomen retinuit, veteris
nimurum germanæque Aurelia nomine
vel desuetudine abolito, vel ex cœlebre-
rissimo S. Pancratij Martyris templo, ad
quod illac itur, immutato. Hoç enim
templum extra eandem Aureliam por-
tam, & ipsamet Aurelia Via situm esse
exploratissimum est; vt ex enarrandis
sequentि capite palam fieri.

3 Præmemorata autem Portæ, &
via pariter, quisnam primo nomen de-
de-

Portæ Aure-
lia à Pancre-
tiana distin-
gio.

Porta Eliæ.

Ex M. S. Cod.
bibl. Vatic.

Via Aurelia.

Portæ & via
Aurelia à qua
nomen suum
sumpserit

derit, incertum omnino est. Quidam enim ab Aurelio Imperatore nomen hoc desumptissime asserunt: alij ab Aurelio, viro illustri & Consulari: nonnulli vero (quod & nobis probabilius videtur) ab Aurelio illo, a quo in Transtiberina Regione haud procul ab eadem porta forum & tribunal, quod Aurelium dicebatur, erectum suile profani antiquitatum Romanarum scriptores enarrant. Cuius quidem Tribunalis, eiusdemque graduum quam sphae Cicerio meminit, in Oratione præsertim, quam pro Cluentio in eius Præfectura habuit, hæc dicens: *Ante annos octo eosdem gradus nos exstitisse.* Ex quo consequens fit, gradus eiusdem a Caio Aurelio Cotta, vel certe a Mareo Aurelio extructos suisse, qui vñus post alium Consules tunc temporis renunciati suere, anno nimis ab Urbe condita 678. & 679. Inde etiam longe ante M. Aurelij Imperatoris tempora, Aurelia nomen inditum eidem suisse compertum fieri videtur,

4 Præterea idem Cicerio ipsiusin etiam de eadem via loquens: *Tres Vie, inquit, sunt ad Mutinam; a supero mari Flaminia, ab infero Aurelia; media Cassia, usque ad Alpes maritimæ, ingentes agri sunt, hæc fertiles & siluosi.* Ex Suetonio autem eandem hanc Viam, Vitelliam aliquando nuncupatam suisse deducitur, a Vitellia scilicet familia; vel saltem, quod ab ipsam Aurelia Porta, alia item via dirigeretur, eidem Aurelia coniuncta, cui Vitellia postea nomen inditum est. Sic enim inquit Suetonius: *Indicia Vitellia stirpis diu manefisse, constat: Viam Vitelliam ab Janiculo usque ad mare, itemque coloniam eiusdem nominis &c. hæc ille.*

Via Traiana, 5 Hanc ipsam & Traianam insuper nonnulli appellatam suisse affirman, a Traiano nimis Imperatore, qui eam quondam instaurauerat. Et duas quidem Vias sub hoc nomine reenfatis suisse legimus; vt antiqua monumenta testantur: quod vero inhae Urbis regio-

ne extiterint, nullus profecto est, qui id afferat. Sane in Beatorum Martyrum Aëris frequens admodum intentio habetur Traianæ eiusdem Formæ, aquæductus videlicet, qui inibi extabant: quinimmo & in peruerusto quodam lapide, & apud Publum Viæ de Aqua Traiana mentio incurrat. Quocirea verisimile, nobis sit, Traianum Imperatorem huiuscmodi aquæductus, viamque cum eis pariter instaurasse, iisdemque restitutis suum utriusque nomen imposuisse.

6 Verum ipsiusmet Traiani Aquæductus, alio vocabulo Forma Sabbatina appellati sunt, iisdemque in Atrium Vaticanum aqua deserebatur: quam etiam ad suæ Nau.machiæ, hortorum, ac Transtiberinae usum regionis Augustus ab Alsietino laeu longo in Urbem tractu deduxit; ex quo Alsietina pariter, & Augusta aqua hæc appellata quondam fuit. Quam nuper sel. record. Paulus V. veteribus eiusdem aquæductibus instauratis, nouisque construatis in Urbe iterum inuexit, vt inscriptæ mariori nota lectorum edocent.

PAVLVS V. ROMANVS PONT. OPT. MAX.
AQUA DVCTVS AB AVGUSTO CÆSARE
EXTRUCTOS ÄVI LONGINQVA
VETVSTATE COLLAPSOS,
IN AMPLIÖREM FORMAM RESTITVIT,
ANNO SALVTIS M.DC.IX. PONT.V.

Restitutis igitur aquæ Alsietinæ, seu Augustæ ductibus, & nobili structuræ in ipsius Ianieuli summitate in Urbis prospectu exitata, deriuatis subinde in vnum uberrimis aquarum venis, ac fontibus miro artis studio concinnatis Vrbia aquarum penuria laboranti prospexit, vt inscriptus lapis testatur.

PAVLVS V. PONT. MAX.
AQUAM IN AGRO BRACCIANENSI
SALVBERRIMIS FONTIBVS
COLLECTAM, VETERIBVS AQUÆ
ALSIETINAE DVLTIBVS
RESTITVTIS, NOVISQUE ADDITIS XXXV.
AB MILLIARIO DVXIT,
ANNO DOM. M.DC.XII. PONT. X.

Iisdem pariter aquis Urbem, & Leoninam præsertim ciuitatem idem Pontifex locupletauit, vt vide est ex fontibus ibidem munifice, eleganterque dispositis. Eadem vero Aurelia Via Galba Imperatoris quondam hortos exitisse, in quibus ipse deinde sepultus est, Suetonius

Forum & Tri
bunal Aure
lium.

Ciceron
pro Ciuientio.

Ciceron in Catil

Suetonius in
Vitellio Imp.

Via Vitellia.

Via Traiana.

Forma Troia
na seu Aquæ
ductus Troia
ni.

Aqua Traiana
Publ. Viæ de
Aqua Traiana

Forma Sab
batina.

Naumachia
in regione
transstibetina

Horti Galba
Imp.

tonius in eius vita his verbis testatur :
Sero tandem & hoc , & ceterum truncum
in priuatis eius hortis Aureliae via , sepultu-
re dedit .

^{et in Galba} 7 Plurimorum item illustrium viro-
rum sepulcra eandem iuxta Viam sita
olim fuisse , sepulchrales eorumdem
lapides ibidem reperti , & diculæque
complures eum ossuarijs ollis gentilium
more extructæ , quas passim ab effosso-
ribus , & his præsertim temporibus , dum
celebris Pamphiliorum Villa construe-
retur , detegi contigit , satis aperte do-
cent .

Hæc insuper Via , vt & celebriores
reliquæ , suum olim Curatorem habuit ,
quod ex inscriptionibus in medium mox
proferendis fatis testatum habetur : in
quarum prima de duabus pariter Vix
Aurelijs , noua videlicet ac veteri , iam
supra indicatis expressa mentio fit . Et
Tybure quidem in quodam Ecclesiæ
sancti Pancratij pariet clapis characteri-
bus hifœ notatus suspicitur :

C. POPILIO C. F. QVIR. CARO PEDONI
COS. VII. VIRO EPVLON.
SODALI HADRIANALI LEGATO
IMP. CÆSARIS ANTONINI AVGVSTI PII
PROPR. GERMANIAE SVPER.
ET EXERCITVS IN EA TENDENTIS
CVRATOR. OPER. PVBLICOR. PRÆT.
ÆRAR. SATVR. CVRATORI VIARVM
AVRELIÆ VETERIS ET NOVÆ, CORNELIÆ
ET TRIVMPHALIS , &c.

Altera autem inscriptio , quæ ab Onu-
phrio pariter inter cæteras in ipsa Vrbe
Romana recensentur , huiusmodi teno-
ris est :

M. F. GAL. PRIMVS XVIR. STL. IVD.
TRIB. LEG. VII. GEM. FELICIS HISPAN.
CITERIORIS. Q. VRBANO.
ÆDILI CVRVLI PRÆTORI CVRAT.
VIA AVRELIÆ , &c.

8 Quinimmo , vbi supra de Trium-
phali Via egimus , de alio item Aureliae
ciusdem Via Curatore meminimus ;
Caij nimirum Sallij Aristaneti , qui
huiusfee , & Corneliae simul , ac Triumphalis Curator extiterat . Quæ quidem
tres viae , vt ex sanctorum Martyrum
Actis colligitur , cum in modum inter-
se nexæ , ac dispositæ erant , vt Aure-
lia inter Triumphalem & Corneliam
medium teneret locum ; Cornelia vero
iuxta Portuensem viam consisteret , &

sancæ Rufinæ , ac Siluae Candidæ Epi-
scopatum versus protenderetur : quan-
uis nonnulli Corneliam Triumphali , at-
que Aureliæ intermedium fuisse putent .

CAP. XII.

De Calepodij Cœmete- rio , & Ecclesia D. Pan- cratij , quæ Via Au- relia sita sunt .

ELLEBRE Calepodij
Cœmeterium , luum
vtiq; nomen a beato
Calepodio Presbyte-
ro , ac Martyre forti-
tum est , qui sub Ale-
xandro Seuero , & Callisto Papa nobili
Ecclesiæ triumpho decorauit ; a quo
eiudem corpus e flumine , in quo ab
impijs persecutoribus proiectum fuerat ,
ingenti pietatis studio lcuatum , in isto ,
de quo nunc agimus , Cœmeterio reli-
giose conditum est , vt in M.S. ciusdem
Callisti Actis , Cod. S. Petri , S. Ceciliae ,
& Valliccl. fatis expressum habetur his
verbis : *Tenuit autem & B. Calepodium , quem fecit occidi gladio , & corpus trahi per cinitatem sub die Kalendarum Maias . Cuius corpus iactari precepit in Tiberim , & ante insulam Lycaoniam . In ipse diebus fugit B. Callistus cum decem clericis , & abscondit se in domum cuiusdam Pontiani , & noctu rogat piscautores , quos inuenit , qui in- uerunt corpus Calepodij , quem leuantes de flumine , nuntiauerunt Beato Callisto . Tunc gaudio repletus est , quod corpus sanctum acceptum reconcidit cum aromatibus , & lin- teaminiibus , cum hymnis , & sepelinat in Cœmeterio ciusdem vj. Id. Maias . 1dipsum apud Adoncm , & Bedam in eorumdem Martyrologijs legitur : in quibus tamen additur : Sepelinuit in Cœmeterio eius , ter- tio ab Vrbe millario vj. Idus Maj . Hi au- tem dictiōem eius ad Calepodium , non ad Callistum referunt : non enim in Cœmeterio Callisti , vt Petrus de Na- talibus huiusmodi interceptus æquio- eo scriptum reliquit , sed in hoc Cal- podij , de quo agimus , sacrum Martys- ris corpus conditum fuit .*

Cœmeterij
S. Calepodij

A. C. Callisti
Col. Var. M.S.
S. Ceciliæ Vallie

Martyr. Ada-
nij. & Beda
de S. Calep.

Petr. de Natali

Cœmeteria
varia fortunæ
tum denomi-
nationem.

Martyres tu-
muli in Cœ-
mitorio Ca-
lepodij.

S. Julius Se-
nator.

Martyr. Rom.
14. Kal. Sept.

Sur. 10.4. 25.
Sept.

S. Antoninus
Martyr.
Videt Ange-
lum sanguine
martyri col-
ligentem.

M.S. acta S.
Petr. de S. An-
tonino.

2 Illud quidem incertum nobis est, an ipsemet beatus Calepodius primus Cœmeterium hoc extruxerit, vel certe instaurauerit, an potius eius dumtaxat nomine insignitum fuerit; eo quod venerandum eiusdem corpus ibi sepultum fuerit, quod sacris plerisque Cœmecteris contigit, vt iam supra a nobis dictum est: quæ nimurum a Martyribus ibidem conditis, vel certe ab eorum instauratoribus denominationem plerumque fortita sunt, vt infra videbimus, cum de Callisti Cœmitorio fermo a nobis instituetur. Porro illud certissimum est ante consummatum Calepodij martyrium, alias quoque Martyres eodem in Cœmitorio tumulatos fuisse; inter quos præcipuus est S. Iulius Senator, & Martyr sub Commodo Imperatore, qui Alexandrum in principatu præcessit; de quo hæc in Martyrologio Romano xiv. Kal. Sept. habetur: Romæ S. Iulij Senatoris, & Martyris, qui Vitelio iudici traditus, &c. iubente Commodo Imperatore tamdiu fustibus cæsus est, donec emitteret spiritum. Cuius corpus in Cœmitorio Calepodij Via Aurelia sepultum fuit. Id ipsum apud Bedam, & Adonem, & in Actis SS. Eusebij, & sociorum Martyrum apud Surium, his quidem verbis: Hæc audiens Vitelius, iussit fustibus cædi, qui dum cæderetur, emisit spiritum. Cuius corpus præcepit ante Amphitheatrum iactari. Noctu vero collegerunt corpus eius Eusebius, Pontianus, Peregrinus, & Vincentius, & sepelierunt in Cœmitorio Calepodij sub die xiv. Kal. Sept. Antoninus pariter, qui sub eodem Imp. Commodo cum trueulentissimus esset Martyrum carnifex, & Angelum nimio fulgore diuinitus eoruscantem, eorumdemque beatorum Martyrum sanguinem spongia extergentem vidisset, se quoque Christianum esse libera voce protinus exclamauit: quapropter comprehensus ipse quoque Martyrio coronatus occubuit; cuius deinde corpus in codem Calepodij Cœmitorio conditum suis fe, eorumdem Acta M. S. Cod. S. Petri his quidem verbis testantur: Eadem hora iussit Vitellius Antoninum capitatis subire sententiam, qui ductus Via Aurelia iuxta Formam Trajanæ decollatus est vndeclimo Kal. Septembri.

3 Post beatum vero Calepodium,

quem haec tenus memorauimus, sanctissimum quoque Pontificem & Martyrem Callistum conditum ibidem fuisse, in ipsius Callisti Actis M.S.Cod.S.Petri, Vallicell. & S. Cæciliæ hunc in modum legimus: Hoc audiens iterum Alexander iracundia plenus, eo quod audisset militem baptizatum, misit & fecit militem Prinatum plumbatis deficeret: Callistum vero Episcopum per fenestras domus præcipitari, & ligato ad collum eius saxo, in puteum mergi, & in eo rudera cumulari. Post dies vero decem & septem veniens Presbyter eius, nomine Asterius, cum clericis noctu, & veniens ad pusternum, leuavit corpus B. Callisti Episcopi, & sepelit in Cœmitorio Calepodij, via Aurelia, sub die pridie Id. Octob.

4 Id ipsum in Callisti Papæ gestis Anastasius testatur, dicens: Qui etiam sepultus est in Cœmitorio Calepodij, Via Aurelia, millio tertio, prid. Id. Oct. Verum Petrus de Natalibus hoc addit; iuxta illum videlet sepultum quoque fuisse Priuatum, Martyrem: qui cum vidisset beatum Calepodium mira vndique luce circumfusum, Callisto in carcere detento apparuisse, protinus Deum crediderat; & ab eodem Callisto baptizatus, ac satus, plumbatis cæsus, martyrio insuper coronatus fuerat. Cuius corpus, inquit Petrus, Asterius Presbyter iuxta corpus B. Callisti sepelit, decimo quinto Kal. Nonembri.

5 In eodem Calepodij Cœmitorio conditos item fuisse ex antiqua traditione fertur Palmatium Confulcm vna, cum vxore ac filiis, ac duabus & quadraginta ex familia: Simplicium quoque vna cum vxore, & ex familia septuaginta & octo: Felicem item eum vxore sua Blanda; qui omnes primum manu Callisti sacro baptisatae abluti, deinde sub codem Alexandro martyrio coronati fuerant. Mos etenim antiquis Christianis extitit, vt uno eodemque sepulchri loco coniungerent, qui pari agone consummati martyrij palmam adepti fuissent. Condita ibi pariter suere corpora sanctorum Victoris, & Coronæ Martyrum sub Antonino; & Pancratij inuictissimi Martyris, qui anno ætatis xiv. sub Diocletiano martyrium consummauit, de cuius glorioso certamine, ac sepulcrum in M. S. Codd. S. Petri,

S. Callisti
Papa.

A.D.S. Callisti
& M.S. Cod.
S. Petri. Vallicell.
& S. Cæc.

Anas. in vita
Callisti.

Petr. de Natib.
de S. Callisti.

S. Palmatius
& loci man-

S. Simplicius
cum sociis.

S. Felix.

S. Blanda.

SS. Victor,
Corona,
S. Pancratius

tri, Lafer, Vatic, & S. Cæciliae isthæc
habentur: Tunc superatum se videns apuero
Diocletianus, indignatus iussit eum capi-
talem subire sententiam. Dæclus itaque est
beatissimus Athleta Christi Pancratius in
Viam Aureliam, atque, ut iussum fuerat,
decollatus; martyrum constanter exceptis.
Tunc corpus eius ab Oelanilla sublatum est
occulte noctu, et conditum aromatis, &
dignissimis linteaminibus innolutum, sepul-
tum est in sepulcro novo, quarto Id. May.
Et iuxta ipsum deinde, ut verisimile est,
Dionysius quoq; cius patruus conditus
sunt: Cuius studio, inquit Beda, idem
Pancratius & baptizatus, & intimore Dei
confortatus, ad martyrium animatus est. Et
quamvis in citatis Pancratij Actis ei-
dem exhibite in hoc Cœmterio sepul-
tæ expressa mentio non habeatur, Ec-
clesia tamen in eiusdem honorem supra
Cœmterium constructa, vbi sacram-
entum corpus requiescit, omnem prorsus
ambigendi rationem è medio tollit.
Quamobrem apud Cencium Camera-
rium, & Petrum Manlium in Cœmte-
riorum Catalogo hoc de eo annotatur:
*Cœmterium Calepodij apud sanctum Pancra-
tium.*

6 Ipsius decimum Ecclesiae tranquili-
tatis pace suborta, sedatisque barba-
ris persecutionum procellis, S. Iulius Pa-
pa anno Christi 352. in hoc eodem
Cœmterio conditus est: quod An-
astasius in eius Vita his verbis testatur:
*Qui etiam sepultus est Via Aurelia in
Cœmterio Calepodij, millario ab Urbe ter-
tio, pridie Idus Aprilis.* In Martyrolo-
gijs quoque Adonis & Bedæ sanctissimi
eiusdem Pontificis depositio in eodem
Cœmterio describitur: quod item ter-
tio ab Urbe millario distare perhinc
est: et si in quibusdam S. Callisti Actis
secundo duntaxat distare millario enar-
retur, idem fere in quibusdam Martyrolo-
gijs, vbi de sancto Pancratio agi-
tur: sed utraque hæc lectio facile concili-
atur, si millario quidem secundo di-
stare, pertingere autem vastum loci
ambitum ad tertium usque fateamur.
Major interim consideranti difficultatis
nodus, ex ipsius nimirum loci
distantia, suppetere videtur, quæ nunc
duobus passuum millibus longe minor
ab Urbe mœnibus, scilicet a porta S. Pan-
cratii ad usque Calepodij Cœmterium

intercedit. At non ab ipso mœnium
Urbi circuitu, neque a porta, quam
memorauimus, sed ab ipso foro Ro-
mano iter a nobis dimetiendum est: Columna mil-
laria uniuersa-
pata.
a columnâ etenim, quæ millaria di-
cebatur ibidem constituta, antiqui
viarum spatia, & ipsa millaria me-
tiebantur. Si inde igitur descripti
initium itineris descumatur, ipsam
procul dubio lectorem experientia do-
cebit, duorum, & eoque amplius mil-
liariorum iter confici, maxime ad veterem
Romanorum dimensionem respi-
ciendo, quæ prosector hac recentiori no-
strorum temporum longe minor suppatur.

Millaria nunc
maiora sunt
quam olim
erant.

7 Præter Martyres autem, quos su-
pra, reconsuimus, haud alios subinde in
hoc Cœmterio sepultos legimus. Ne-
mini tamen dubium sit, innumeros pla-
ne pia fidelium manu conditos illuc finis-
se, maxime ob celebritatem loci, am-
plitudinemque admirandam, quam Bo-
sius, illuc sepceptus per varios aditus
introgessus, se compcrisse testatur: cu-
ius quidem ambitum, ac formam alijs
Cœmterijs superiori libro delineatis
consimilem, ille quam exacte hoc mo-
do describit. Est nimirum Cœmte-
rium hoc profunda satis humo exca-
vatum, vijs frequentibus, iteratique
distinctum vicos, altitudinem humanæ
statuæ respondentem alicubi exhiben-
tibus, qui tamen alibi superiori è par-
te paulo altius protenduntur; alibi
vero (quod & paßim contingit.)
eum in modum sunt humo depreſſi, ut
eos, qui illuc pia curiositate attrahit
penetrare voluerint, incuruato corpo-
re, & non raro humili quoquo modo
prostratos, repere magis quam ambula-
re opus sit. Præterea ibidem in pa-
rietibus hinc inde sepulchra cada-
uerum excauata sunt, vnum videlicet
supra aliud. Extant itidem parua
quædam cubicula, omnino inulta,
& absque ullo prorsus ornamentorum
genera, aliquibus duntaxat exceptis,
quæ calce illita, ac dealbara sunt:
verum hoc nil quispiam admiretur:
idem enim Cœmterio huic, quod &
plerisque, in sortunum, longo præſer-
tim temporum decursu, atque impia
Longobardorum manu per summam
in iuriam magna ex parte deuastatis,

Descrip-
tio
Cœmterij
Calepodij.

Cœmterij
Calepodij
dirutum ac
deturpatum ex
parte.

Nullz in eo
nunc picturæ
ac ornamenta

obtigisse compertum est. Quapropter ut ipsemet Bosius enarrat, nullas inter perscrutandum in eo picturas recipiunt, ornamenta nulla; sepulchra vero (vt videre interdum contigit) haud reclusa, sed omnino patentia, paucis admodum exceptis, qua in effodienda humo, ac vijs ad vltiora subterranea loca aperiendis casu reperta suere, fictilibus nimirum tegulis calce obsfmati adhuc obstruta. Sepulcrales tamen inscriptiones, vt mos est, nullibi apparetant, praterquam quod in marmoreis quibusdam lapidibus, humi iacentibus, qui Consulum, recentioris ævi, nominibus prænotabantur: ex quo, vt conjectare vnuquisque potest, etiam post scdatas persecutionum procellas, adeptamque a fidei sectoribus securitatem, deuotionis studio permoti Christi fideles, in hoc sacro Cœmterio tumulari consueuerant. Hi porro sepulchrales lapides, eorumdemque fragmента, sternendo pavimento postea Ecclesiæ desuper erectæ inseruerunt, & nostra etiam ætate, antequam eadem Ecclesia splendide instauraretur, ingredientium pedibus substrata conspiciabantur. Quod autem in præmemorato hoc Cœmterio singulare est, iugis inde crystallinæ aquævena emanat, qua sub acerba persecutionum tempora sanctos apud Martyres non ad potandum duntaxat, verum etiam ad salutare imperticendum Baptismatis lauacrum his, qui ad fidem traducebantur, usq; quandam extitisse, credere par est.

8 Cæterum beatissimorum Martyrum Callisti ac Iulij Pontificum, nec non Calepodij Presbyteri corpora, quæ olim hic, vt diximus, condita fuerant, in eiusdem postmodum Callisti titulum translata honorifice sunt, in Ecclesiæ videlicet Sanctæ Mariæ trans Tyberim, vbi in hanc usq; diem eorumdem imagines musiuo opere expressæ in maiori Ecclesiæ apside suspiciuntur.

9 Porro Sigebertus in Chron. B. Callisti corpus in Gallias translatum suisse tradit, sub anno Christi 884. hæc autem inquit: *Hoc tempore Rodulphus quidam corpus S. Callisti Papæ & Martyris a Romana Vrbe in Franciam transfert.* Frodoardus vero a Baronio citatus illud ab Apostolica Sede Euerardo Comiti dono im-

peritum afferit: a quo subinde in monasterio, quod suo ipse in agro construxerat, condigno honoris cultu conditum est; ac demum sub vita finem illud ab ipso vna cum eodem monasterio Ecclesiæ sanctæ Mariæ Rhemensi, eodem qui supra attestant, traditum suit. Qua super re Molanus Meyerium in Annal. Franc. sceutus, hæc de hujusmodi translatione recitat: *Sancti Callisti Pape reliquie Cifonium ad Abbatialem Ecclesiæ Sancti Callisti sunt allatae per sanctum Euerardum loci fundatorem. Quod factum scribit Meyerius anno octingentesimo quinquagesimo quarto; sed nunc Romæ habentur ad Sanctam Mariam.* Id autem non de toto corpore, sed de eiusdem reliquijs subintelligendum est; quod & beati Martyris Pancratij reliquijs contigisse nouimus, quæ ditarunt complures ac pariter nobilitarunt Christiani orbis Ecclesiæ: siquidem sanctissimum Pontificem Gregorium Magnum eisdem Palladio Episcopo Santonensi tradidisse legimus, vt ex Registr. habetur Indict. 14. ep. 1. l. 5. Constantio item Episcopo Mediolanensi lib. 7. Indict. 2. cp. 87. & Decio Episcopo Lilibetano lib. 8. Indict. 3. cp. 63. Exploratum insuper est, Vitalianum quoque Romanum Pontificem Oswino Saxonum Regi, teste Beda, & S. Wandregesilo Abbat, vt in recensitis apud Surium Actis, venerandas eiusdem beatissimi Martyris Pancratij reliquias dono transmisisse. Gregorius item Turonensis de eisdem meminit a Pelagio Pontifice in Gallias missis, quarum virtute Diaconus, qui easdem deserebat, vna cum ceteris eo nauigio mare transretantibus, a saeva, quæ ventorum vi oborta fuerat, tempestate, diuinitus liber euasit.

10 Venerande igitur Pancratij Martyris reliquia pluribus quidem, vt iam vidimus, dono concessæ sunt. Corpus vero, ijs demptis, & sacro capite, quod modo apud Basilicam Lateranensem extat, in perpetuista eiusdem sanctissimi Martyris Ecclesia, summa veneratione asseratur; sub maxima nimirum Ara, ob cerebra miracula, quæ in periuros præser-
tim diuinæ ibi virtute patrare inuitus Christi Martyr consueuerat, toto terrarum orbe celeberrima, eodem Gregorio Turonensi his verbis id attestante:

Translatio
corpori SS.
Callisti, Iulij
& Calepodij.

Sigeb. in Chr.

Baroni. Anno 893

Sententia quæ
rundam de
translatione
corporis S.
Callisti Papæ
in Gallias.

Melan. in
Indicul.

Greg. reg.
Indict. 14. ep.
l. 5.

Idem Greg.
7-Ind. 3-ep.

Bed. hist. l.
c. 29.
Sur. 10.4.22.
Indict.

Greg. Turon.
de S. Pancrezii
mart. Aler.

S. Pancratij
miracula dñi
rus.

Et maxime
in peruna
figandis.

Lib. II. Cap. XII.

349

Greg. Turon.
Miracula. l. I.
c. 39.
te : *Est etiam hanc procul ab huius Vrbis muro & Pancratius Martyr, valde in perius vltor. Ad cuius sepulchrum si cuiusquam mens insana iuramentum iuane proferre voluerit, priusquam Sepulchrum eius audeat, hoc est, antequam usque ad cancellos, qui sub arcu habent, ubi clericorum psallentium, stare mos est, accedat, statim aut arripitur a Dæmonie, aut cadiens in paumento emitit spiritum. Ex hoc enim quisque fidem cuiuscumque rei ab alio voluerit elicere, ut verum cognoscatur, non alter, nisi ad huius Basiliacum destinat. Nam ferunt plerosque iuxta Basiliacas Apostolorum, sive aliorum Martyrum commandentes, non alibi pro hac necessitate, nisi templum expetere B. Pancratij, ut eius severitatis censura publice discernente, aut veritatem audientes credant, aut pro fallacia iudicium Martyris beati experiantur. Hæc Turonensis in beatissimi Martyris laudem testatur.*

Gregorius
Magnus Ař
& Eccleſiam
S. Pancratij
generatur.
Greg. hom. 27.
in c. 15. lo.
Greg. Magn.
1.18. l. 3. 1nd.
2.
er. in
art. Rem.
12. Maij.
11 Merito igitur Gregorius Magnus sanctissimus Pontifex Aram hanc, & ipsammet Ecclesiam impense veneratus est, ubi pariter ipso natalicio B. Pancratij die Homiliam 27. in cap. 15. Ioannis habuit; & cum illius cultum a Clericis ibidem residentibus negligi omnino aduerteret, tam Monachis custodiendam tradidit, corumdemque Abbatii Mauro quamplurimum commendauit; hæc præcipue verba in quadam epistola illi rescribens: *Sed & hoc præ omnibus curæ tua sit, ut ibi ad sacratissimum corpus B. Pancratij quotidie opus Dei peragatur. Hæc Gregorius.*

er. in
art. Rem.
12. Maij.
12 Sed si quis insuper, quæ a nobis hucusq; enarrata sunt & martyris huiusc merita recolens, quantis hæc olim in Ecclesia prodigijs (vt diximus) præfulserint, nosse cupiat, ad stipulantem Baronum in suis ad Martyr. Rom. notis habet, ubi isthèc de signis, vt præmissimus, ad eius sepulchrum ditinutus fieri consuetus: *De miraculis eius, inquit, aduersus periuros fieri solitus agit Greg. Turon. de glo. Mart. c. 30. extat vetus memoria eiusdem Via Aurelia, ubi S. Gregorius Papa habuit hom. 27. in euang. Ibidem & venerandum corpus eius sepultum est, unde hec ibi in fine: Ad martyris tumbam confitimus, cui ad celeste regnum ex qua morte peruenire, scimus, &c. Absoluti olim eam Ecclesiam idem S. Gregorius presbyteris negligenter curantibus, deditque monachis, qui, vt ait,*

ad finitimum martyris corpus quotidie opus T ei peragerent. Extat de his epistola 18. lib. 3. registr. De eiusdem reliquijs idem lib. 7. ep. 86. & lib. 8. epist. 63. Porta Ianiculensis seu Aurelia antiquitus dicta ex eiusdem sancti nomine appellata est Porta S. Pancratij: nec id nouiter, sed antiquitus, ut constat ex Procopio lib. 1. de bello Gothicō. De reliquijs eiusdem sancti in Gallias translati agit Gregorius Turon. lib. de gloria Mart. c. 83. Scriptis de S. Pancratio epigramma Bonad. in Menod. 63. lib. 2. hæc ad rem nostram in præmemorati martyris laudem Baronius. Illud addimus, quod paucis ab hinc annis prædictam Ecclesiam Innocentius X. Pont. Max. cum eius curam negligi animaduertit, in Abbatiale, ut olim erat, titulum rededit, & vni ex sacro Cardinalium collegio commendauit, qui religiosum eiusdem Ecclesiæ cultum sollicite cureret, ac promoueat, remotis inde monachis S. Ambrosij, quibus cadem Ecclesia commissa fuerat.

Ecclesia S. Pi-
carij.
13 Quod vero nunc ad Ecclesiam super Calepodij Cœmeterio extructam attinet, incertum quidem est, quo potissimum tempore, vel a quoniam exædificata fuerit. Sane id Anastasius Symmacho tribuere videtur, dicens: *Eodem tempore fecit Basilicam S. Pancratij, ubi & fecit arcum argenteum, qui pensat libras quindecim. Fecit autem in eodem loco balneum. Sed præterquam quod vox illa. Fecit apud Anastasiū frequentiter pro instaurauit usurpata inuenitur, apud eundem utique legimus in gestis Felicis Papa Primi, & Secundi, qui longe Symmachum præcessere, ambos eadem hac Aurelia via, & secundo pariter ab Urbe milliariori Ecclesias erexit: & quidem si tunc temporis nulla hic sacra ædes extabat, haud alio eas loco, quam supraceleberrimum hoc Cœmeterium Pontifices illos adificasse, vel vnam certè earundem, quam alter iam ædificauerat, instaurasse, credendum est. Qnapropter Symmachus non auctor, sed potius instaurator, ut pariter Honorius, dicendus est, qui & eandem ipsemel meliorem in formam rededit, ut idem Anastasius in eius gestis testatur, ubi etiam verbum illud fecit, haud pro alio ponitur quam pro instaurauit.*

Anastasius
Symmachus.
14 Plura interim de hac Ecclesia a no-

Vgont. lib. de
flor. Vrb.

nobis dicenda hic essent, quæ consulo
omittimus, ne lectorem Cœmeteria,
non autem Ecclesiæ perlustrare cupien-
tem, in ipsam via ab incepto itineris
tramite remorari contingat. Satis au-
tem prolixæ de eadem Vgonius differuit
in libro de Stat. Vrbis, ad quem studio-
fios Ecclesiasticæ antiquitatis indagato-
res remittimus.

CAP. XIII.

De Cœmeterio S. Iulij
Papæ Via Au-
relia.

Cœmeteria a
Julio Papæ
instaurata nō
facta dicen-
dum est.

Anastasius
S. Iulij Papæ.

N A S T A S I V S ille a
nobis iam sèpe lauda-
tus in conscriptis E.
Iulij Papæ gestis, tria
ab eo Cœmeteria
constructa suisse affir-

mat; hæc autem inquit: *Fecit autem & Cœmeteria tria; unum Via Flaminia; & aliud Via Aurelia, atque aliud Via Portuensi.* Verum cum de Cœmeterio, quod Via Aurelia exædificasse dicitur: nullibi præterquam apud ipsum Anastasium mentio habeatur, ex confuta- eiusdem Anastasij phrasij, dicendum potius videtur, illum non quidem se- cissæ, sed antiquum Calepodij Cœme- terium tantummodo instaurasse, in quo ipsemet postea tumulatus est. Si enim ipse aliud, ut præsertur, eadem Via ape- ruiisset, & veteri præmemorato veluti primus auctor nouum insuper addidissest, profecto cæteros imitatus, in illo a se construendo, non autem in hoc, quod ipse deuotionis ergo duntaxat instaura- verat, depositus de more suisset: nisi forte ab ipso metu Iulio Pontifice aliquam nouam veteri ac priori Cœmeterio par- tem pro Christianorum sepultura super- additam suisse, eamdemque Iulij au- toris iure merito obtinuisse no- men, asserere quispiam velit.

Et hæc interim de Cœ-
meterio S. Iulij sa-
tis sint.

CAP. XIV.
De Cœmeterio SS. Pro-
cessi & Martiniani, vel
S. Agathæ in agro
Lucinæ, Via
Aurelia.

OEMETERIVM istud an-
no redépti orbis sexa-
gesimo nono suum de-
sumit exordium, quo
potissimum tempore
Petrus Apostolorum

Cœmeteriu-
s Lucina Apo-
stolorum di-
scipula extre-
num.

Princeps, & Paulus Doctor gentium no-
bile pro Christo martyrium subiere.
Extructum autem idem fuit a conspi-
cuæ nobilitatis, ac sanctitatis matrona Lu-
cina eorumdem Apostolorum discipu-
la, Christianæ religioni apprime dedi-
ta, ac martyrum sepulturæ studiosissima,
quæ iure merito in Romano Martyrolo-
gio insigni hoc, quod a nobis supra recen-
sūtum est, elogio celebratur: *Rome San-
ctæ Lucine Apostolorum discipula, qua de-
facultatibus suis sanctorum necessitatibus com-
municans, Christianos in carcere detentos vi-
sitabat, ac Martyrum sepulturæ inserviebat,
iuxta quos & ipsa in Crypta a se constructa
sepulta est.* Quippe ob impensum beatis
Martyribus deuoti ministerij ac sepul-
turæ obsequium, eorumdem Martyrum
meruit obtainere consortium.

2 Hanc porro Cryptam, seu Cœme-
terium Via Aurelia in suo agro tunc
temporis pia fæmina extruxit, cum Pro-
cessius, & Martinianus pro Christo vi-
riliter decertantes, ipsa potissimum ex-
hortatrice, post agonem martyrio coro-
nati sunt: quos etiam festivo gaudio
persus, hilari facie, ac constanti ani-
mo ad subeundum martyrium prope-
rantes ipsamet consequi voluit; & de-
mum sacra eorum corpora pretiosis vnguenis delibera, in agro suo eundem
iuxta locum, in quo eos perpeti conti-
gerat, honorifice sepelivit. Quod qui-
dem in M.S. eorumdem Actis, & in quodam Cod. qui apud S. Cæciliam serua-
tur, his præserim verbis enarratur:
*Erat autem ibi quadam matrona nobilissima
fami-*

Martyr. Rom.

Cœmeteriu-
s Proces- &
Martiniano
mar. prima
conferentia
est.

M.S. Cod. S.
Cæcil.

Lib. II. Cap. XIV.

351

fœmina, nomine *Lucina*, quæ stabant ante eos (dum scilicet torquerentur) quæ etiā confirmabat eos, & dicebat eis: *Milites Christi constantes efflete, & nolite metuere penas, quæ ad tempus sunt.* Et infra de pio cito dem exhibito ministerio, dum in Marmertini carceris custodia detinerentur, isthac: *Matrona vero venerabilis fœmina Lucina incessanter ministrabat sanctis Martyribus in custodia.* Et demum de eodem in uiuctorum Christimilitum martyrio, ac sepultura hæc habentur: *Tunc Praefectus data in eos sententia, iussum eius eductum est de custodia, & duelli foras muros Rome in viam, que Aurelia nuncupatur, ibi gladio capita eorum sunt amputata.* Beatisima autem *Lucina* cum hoc videret, sequebatur eos cum familia sua, usque dum peruenirent iuxta Formam Aquæduclus (Traianam scilicet, de qua supra) ubi etiam decollati sunt.

3 Apud Surium quoque & Adoncm A&a eorumdem, eti paulo breuiora, recitantur. Postmodum vero in præmemoratorum Christi Martyrum honorem eræta ibidem fuit Ecclesia, in qua D. Gregorius Homiliam habuit 32. in Matth. cap. 16. ubi sanctissimus Pontifex quamplura miracula enarrat, quæ deuote eandem visitantibus Dei munere obtigere, & quædam insuper ab eisdem sanctis piissimæ cuidam matronæ grati animi indicia exhibita commemorat: sed ipsummet his quidem verbis hæc referentem audiamus Gregorium: *Ad sanctorum Martyrum corpora confitimus fratres mei. Nunquid isti carnem suam in mortem davent, nisi eis certissime constisset esse vitam, pro qua mori debuissent? Ecce qui ita crediderunt, miraculis coruscant. Ad extincta namque eorum corpora viuentes agri veniunt, & sanantur; periuri veniunt, & à demonio vexantur; demoniaci veniunt, & liberantur. Quomodo ergo viuunt illi, ubi viuunt, si in tot miraculis viuunt hic, ubi mortui sunt? Rem fratres dico breuem verbo, sed non parvum merito, quam religiosis quibusdam senioribus narrantibus agnoui: Gothorum tempore matrona quædam fuit valde religiosa, quæ ad horum Martyrum Ecclesiam crebro veniebat. Quædam die, dum ex more ad orandum venisset, egredens duos stantes sub peregrino habitu monachos inuenit, peregrinos creditit, dari eis ali-*

quid elemosynæ præcepit: sed prius quam eius erogator eis ad largiendum elemosynam propinquasset, astiterunt illi vicinius, & dixerunt: Tu nos modo visitas, nos te in die Iudicij requiriemus, & quidquid possumus, præstabimas tibi. Quo dicto ab oculis eius ablati sunt. Tertia illa ad orandum rediit, seseque in lacrymis prolixius effudit, & facta est post hoc tanto præstantior in prece, quanto certior de promissione. Si autem, iuxta Pauli vocem, est fides sperandarum substantia rerum argumentum non apparentium, nequam iam dicimus, ut venturam vitam credatis, quia ecce ipsi, qui in illa vivunt, humanis obtutibus visibiliter præsentantur. hæc ille.

4 Gregorius Papa Tertius hanc eandem Ecclesiam instaurauit, dum adhuc sacra eorumdem ibi corpora re quisceret, Anastasio teste in ipsius Gregorij gefisi, ubi sic ait: *Item tectum Basiliæ sanctorum Processi, & Martiniani à uno construxit, supposita pilæ fabricis fortissimis post eorumdem sanctorum venerandas corpora ad firmamentum murorum Basiliæ. Sacra postmodum eorumdem beatorum Martyrum corpora a Paschali Primo translata fuere in oratorium, quod ipse in Vaticana Basiliæ, ut iam diximus, erexerat: quam deinde translationem Petrus Manlius reserens, educta illa fuisse ait è Cœmeterio S. Agathæ; verba autem ipsius sunt hæc: *Hic beatissimus Præful Paschalis Primus detulit corpora sanctorum Processi & Martiniani martyrum de Cœmeterio S. Agathæ in Ecclesiam Beati Petri, in quorum honorem construxit oratorium summa pulchritudinis, in quo satis honorifice corpora eorum recondidit concha porphyretica.**

5 Hac vero de causa nomen sanctæ Agathæ Cœmeterium hoc sortitum suis se creditur, vel quia SS. Processi, & Martiniani Ecclesia supra idem Cœmeterium, ut diximus, eræta, sub titulo quoque S. Agathæ diceretur, quod compluribus item Romanae Vrbis Ecclesijs contigit, vel certe quia iuxta eandem alia pariter in honorem B. Agathæ construenda fuerit. Huius itidem Ecclesiæ Anastasius in Symmacho meminit, dicens: *Hic fecit Basiliacum Beatæ martyris Agathæ in fundo Lardario, & à fundamento cum fonte construxit, ubi posuit arcus argenteos duos*

Gregor. III.
eundem
Ecclesiam in-
fuerat.

Anast. in vit.
Greg. 3.

Cœmeteriū
S. Agathæ.

Anast. in
Symm.

Sur. 11.4. 2.
nisi;
Ecclesia SS.
Processi, &
Martiniani.

Intra Homi-
liam habet
Greg. Magnus

Greg. hom. 32
in cap. 16.
Manl.

Miracula à
SS. Processi, &
Martiniano
patrata.

Matronæ cui-
dam apparet,
& in die iudi-
cij se illi affiu-
turos spou-
dent.

duos, &c. Eiusdem quoque meminit in Leonis Papæ Quarti gestis, quippe qui amplissimis eamdem muneribus cumulauit, atque exornauit.

6 Ab hac igitur Ecclesia Cœmeterium hoc sanctæ Agathæ nomine nuncupatur: iuxta quod erat locus ille, qui vulgo appellabatur *Girolus*. In Cœmeteriorum enim apud Cencium Camerarium Catalogo, & a Petro Manlio hoc ipsum Cœmeterium hisferè verbis prænotatur: *Camerarium B. Agathæ ad Girolum*. Et ipse, qui supra *Camerarius*, quædam circa Vrbem loca commemo-rans, de eodem mentionem facit, dicens: *Via Aurelia, iuxta Girolum*. Sic pariter Manlius: *Via (inquit) Aurelia est illa, que vadit iuxta Girolum*. Cuius nominis etymon, ne nostra longius aberret oratio, lectori utique diuinandum relinquimus.

7 De Lardario pariter fundo, in quo B. Agathæ sita olim erat Ecclesia, difficile admodum est apte locum ipsum circumscribere ac designare, aut certam eiusdem nominis rationem afferre. At ex Archiui S. Petri monumentis dominum quendam, quæ Lardaria nuncupabatur, ibidem antiquitus extitisse colligitur, a qua & fundum ipsum eiusmodi prædictum sufficere denominatione erendum est: vt dicitur in Bulla quadam Innocentij Tertij expedita anno Salutis 198. sed præ omnibus idem clarius patet ex Bulla Leonis Quarti, qua Monasterio B. Martini apud Baflicam S. Petri, eadem S. Agathæ Ecclesia eum fundis, Cœmeterio, ac pertinentijs suis in hæc verba conceditur: *Immo etiam & fundum unum in integrum, qui Cleandris cum Ecclesia Sanctæ Martyris Christi Agathæ. Insuper casum, que dicitur Lardaria, nec non & fundum Adtalianum cum casis, vineis, seu terris, campis, paucis, cultum vel incultum.....gnato esse videatur cum thermis, cryptis & monumentis positis foras portam S. Petri Apostoli via Aurelia*.

Et in alia item Leonis Papæ Nonni Bulla sub anno Pontificatus eiusdem quinto, in qua cætera omnes donationes eidem hactenus monasterio, a Leone Quarto præsertim concessæ, Ecclesiæ videlicet S. Agathæ his verbis confirmantur: *Concedimus etiam fundum unum in integrum, quod vocatur Cleandris, cum Ecclesia*

*Girolus.**Camerarius
Manli.**Manlius.**Fundus Lar-
darius.**Domus Lar-
daria.**Bulla Inno-
centii.
Papa 3.**Bulla Leonis
Papa 4.**Fundus Cle-
andris, & Adta-
lianum.**Bulla Leonis
Papa IV.*

S. Martyris Agathæ posita in colle Pino. Insuper casam Lardariam milliaro ab Urbe secundo, & fundum Adtalianum cum casis, vineis, terris, sicut designatum esse videatur, cum thermis, cryptis, monumentis, positum foras portam B. Petri Apostoli Via Aurelia. Quæ quidem Bullæ in Archiuo pariter Ecclesiæ S. Petri seruantur: & ex eisdem certus ipsius Cœmeterij locus designatur; ubi scilicet nonnulla adhuc Ecclesiæ S. Agathæ vestigia apparent; ibique eodem sub nomine idem fundus, seu ruralis possessio, & casale, ut vulgo aiunt, Baflica S. Petri ad hanc usque diem extat; cuius termini consuetis eiusdem Baflicæ signis, clavis nimirum in lapide incisis, ad prænotandam ipsius loci editionem, intuentibus apparèt; quanuis Cœmeterium hoc ipsem Bo-sius diligentissimus abditarum rerum indagator, nullo profrus adinuero aditu, quo sibi via ad inferiorem loci ambitum perserutandum pateret, omni deposita spe, perquirendum alijs reliquerit: quapropter & nos Cœmeterium hoc cum adhuc in renebris delitescat haud in lucem illius descriptionem, sicuti reliquorum, proferre possumus, sed deuoto duntaxat silentio illud honorare atque a longe salutare compellimus.

CAP. XV.

De quamplurimis Martyribus, qui Via Aurelia poenit affetti, vel sepulturæ traditi fuerint.

I hic interim, quod proposuimus, beatos illos Martyres recenteremus, quorum fan-gine ac triumphis, vel certe sacris, venerandisque eorumdem post martyrium exuvijs Via hæc nobilitata fuit. Certum quidem illud est, in Arenario quodam, quod inter Vias Triumphalem & Aureliam extat, insignes alioqui Martyres Eu-sebium,

Arenarium
inter vias
Triumphalem
& Aureliam.

Lib. II. Cap. XV.

353

SS Eusebius
Vincentius,
Peregrinus,
Pontianus, sebium, Vincentium, Peregrinum ac Pontianum conditos suisse, qui cum inauditi haec tenus impietatem, insanamque Commodi Imperatoris mentem, qui se ab omnibus Herculem Deum appellari præceperat, æquo animo serre haud posse, publicaque terentes Vrbis vias, ludicra ista Commodi deliramenta subfannantes, summopere detestarentur, illis martyrii pro Christo subeundi, quod summopere peroptabant, occasio suppeditata est, ut in M. S. eorumdem Aetis Cod. S. Petri his verbis habetur : *Eodem tempore erant viri Christiani in quodam loco, in vico, qui appellatur Lanarius (Sie plane legendum, quamvis in aliquibus codicibus, & apud Surium legatur Carnarius, nullus enim Romæ erat nominis huiusc vicus, at vici Lanarij apud Viator. & Sext. Ruf. duo leguntur, quorum alter tertia in regione erat, quæ Isidis & Moneta dicta est, alter vero in regione septima, Via Lata, qui dictus est Lanarius vicus vltior) Inter quos erant viri religiosi, Eusebius, Vincentius, Peregrinus, & Pontianus serui Dei, & Domini nostri Iesu Christi, qui facultatem suam pauperibus ergauerant, & Domino seruire consulerant. Hi cum audissent, quod Commodus fecisset, deridebant, & per omnem ciuitatem prædicabant populo, dicentes : Date honorem Domino Iesu Christo, & recedite a fallacia diabolica, & credite in Deum Cœli, Patrem omnipotentem, & Iesum Christum Filium eius unicum, Dominum nostrum, & agite penitentiam, & baptizani in nomine eius, ut deleantur vestra peccata, ne simul pereatis cum Commodo Domino vestro. Hæc ibi.*

Alius Sec.
vij car.
z conser.
z marci- 2 In præmemoratis deinde actibus lectio subtextitur, qua videlicet Iulium quendam Senatorem ijsdem beatissimis viris Christum populo annunciantibus, ac pœnitentiam suadentibus, ad Deum ex corde conuersum, fidei vltro amplexanda manus dedisse, ac pro eiusdem confessione martyrium iniuncto animo consummasset enarratur : quo peracto ijde Eusebius ac socij in Calepodij Coemeterio eundem, ut supra a nobis dictum est, per honoris sic sepeliendum curarunt. In ijsdem item Aetis Antonij carnificis conuersio, ac martyrium describitur, quod eadem Via Aurelia obtigisse perhibetur. Simplicij quoque,

qui carcerum custodias præterat, recenda confessio ; hic eum Lupulum Iouis Capitolini sacerdotem, qui oculis tenebatur, a S. Rufino Presbytero diuinatus luce persusum vidisset, protinus in Christum credidit, & ubi corpus Antonij Martyris proiectum subsisteret, ultra indicauit, quod sextum post diem, integrum, illæsumque repertum, ab eodem Rufino quadam in crypta iuxta Calepodij Coemeterium religiose conditum fuit.

3 Denum de martyrio, ac sepultura Eusebij ac Sociorum ibidem hæc, quæ sequuntur, lector habes : *Qui duclia ad Petram Sceleratam, cum plumbatis sub voce praconis nasci sunt. Quorum beatorum Martyrum corpora, Eusebij videlicet, Vincentij, Peregrini, & Pontiani, collegit B. Rufinus, & sepelivit non longe ab Urbe Roma, millario sexto, in Arenario, inter Viam Aureliam & Triumphalem, 8. Kal. Sept. Quos perduxit quedam matrona impositos in birotis vehiculo, &c.*

4 Iam supra (si bene lector meminit) sanctissimum Pontisicem Felicem, huius nominis Primum haec eadem Via Ecclesiam exراسie narravimus, quam supra Calepodij Coemeterium extructam fuisse, ex eo potissimum nobis coniectari licet ; quoniam Ado in suo Martirologio eiusdem locū sepulturæ deseribens, isthac habet : *Rome Via Aurelia in Coemeterio Natalis sancti Felicis. Illud utique perspicuis verbis aperte indieans, quod subobscure tamen in Anastasio legitur, nimurum : Hic fecit Basilicam Via Aurelia, ubi & sepultus est millario secundo ab Urbe Roma 3. Kal. Iunij. Incertum omnino lectori relinquens, nū de Via loquatur, an de Basilica, in qua eiusdem corpus conditum fuit. Ut cumque tamen sit, ex hoc loquendi modo vel Coemeterium, vel ipsamet Via, aut certe Ecclesia, quæ ibidem sita est, eiusdemque sancti decorata ac consecrata corpore subintelligitur.*

5 Hac eadem Via Aurelia viriliter item in agone pro Christo decerterunt nobilissimi Martires Basilides, Tripodes, Mandales, & alij viginti sub Imperatore Aureliano, quorum in Martirologio Romano 4. Id. Iunij, atque etiam apud Bedam, & Adonem mentio habetur, qui duo scriptores satis in hoc in-

Martyrium,
ac sepultura
Eusebij ac locorum,

S. Felix I. Pa-
pa.

Ado in Mart.
Basilica Via
Aurelia ex-
structa a S. Fe-
lice.

SS. Basilides;
& alij viginti
martyres.

Mart. Rom. &
id. Iunij.

Y y ter

Beda. Ado.
ter se cohærentes martyrij insuper locum
his verbis describunt: *Rome Via Aurelia*
millario tertiodecimo natalis sanctorum Ba-
silidis, Tripodis, & Mandatis sub Aurelia-
no Imperatore, Platone Prefide, & aliorum
viginti Martyrum.

Basilides al-
ter, & socij
martyres.
Martyr-Rom.
Beda.
6 Basilides quoque alter huius nomi-
nis, Cyrius, Nabor, atque Nazarius mi-
llites ipsamet Via Aurelia in Diocletiani
ac Maximiani persecutione martyrio co-
ronati sunt; de quibus isthac Rom. Mar-
tyrol. exponit: *Pridie Id. Iunij Romæ Via*
Aurelia natalis SS. Martyrum Basiliidis, Cy-
rii, Naboris, & Nazarij militum, qui in
persecutione Diocletiani, & Maximiani sub
Aurelio Prefecto ob Christiani nominis con-
fessionem detrusi in carcere, & scorpioni-
bus lacerati, capite truncati sunt. Beda
idem martyrij locum designans, eo-
rumque sanctorum corporum translatio-
nem describens, hæc inquit: *Romæ Via*
Aurelia, millario quinto passio SS. Mart.
Basiliidis, Cyrii, Naboris, Nazarij: quo-
rum Naborem & Nazarium simulcum Gorgo-
nio Martyre translulit a Roma in Galli in
Grodegandus Metensis Episcopus, permit-
tente Paulo Papa Romano, anno Dominicæ
Incarnat. 765. & collocauit prædictus Epi-
scopus sanclum Gorgonium in monasterio, quod
dicitur Gorzia: sanctum vero Naborem,
in monasterio, quod dicitur Nouacella; san-
ctum quoque Nazarium in monasterio, quod
dicitur Loretain, ubi signa & miracula
in sanitate infirmorum, & debilium sepius
funt. Hæc Beda ibi.

Rhebanus &
Nothæ. in
Martyr.
Marian. Scot.
Conradus
Sigebert. in
Crenice.
SS. Artemius, &
Candida, &
Paulina.
Martyr. Rom
8. Id. Iun.
7 Idem prorsus Rhebanus & Nothe-
rus in Martyrol. afferunt, ac præstite eo-
rumdem in Galliam translationis an. Sa-
lutis nostræ 765. Marianus Scotus, Con-
radus, Abbas Huspergensis & Sigebertus in Chronicis legentibus vltro fidem
astruunt. Porro sub eadem immanissima
Diocletiani persecuzione gladio item
Via Aurelia consummati sunt Artemius
carceris custos, Candida vxor, & Pau-
lina eorum filia, qui a S. Petro Exorcista
ad fidem traduci, & a S. Marcellino presbytero baptizati, Sereni vicarij
iussu crudeliter interempti, martyrij pal-
ma donari meruerunt: dignissimum au-
tem eorum certamen, & sepultura in
Martyrol. Rom. 8. Id. Iunij his quidem
verbis ex ponitur: *Romæ S. Artemij cum*
vxore sua Candida & filia Paulina; qui Ar-
temius ad prædicationem & miracula S. Petri

Exorciste in Christum credens, & cum omni
domo sua a S. Marcellino presbytero baptiza-
tus, iussu Sereni Iudicis plumbatis cæsus,
gladio percussus est: vxor vero eius, & filia
in cryptam impulsa, lapidibus, ruderibusque
sunt obruta. Prolixius autem hæc in SS.

Marcellini & Petri Actis recitantur; vbi

præcipue lectu digna sunt huiusmodi

verba: Tunc Index iussit mitti ad Arte-

mium carcerarium, & vxorem eius Candi-

dam, & filiam eum, nomine Paulinam Vir-

ginem. Quos cum vidisset, iussit cos coar-

ctari, ut sacrificarent Dijis: Artemius vero

& vxor eius Candida una cum filia Paulina

sic dixerunt: Nos D. Iesum Christum confi-

temur Filium Dei viui, & ideo nulla ratione

sacrificiorū possumus polluiritu. Quibus audi-

tis Vicarius Serenus totos insimul iussit immē-

so pondererudrum obruiu in Via Aurelia. Fa-

ctum est autem hora, qua ad passionem perge-

rent, in eodem loco cum omnes Christiani oc-

currenter S. Marcellino presbytero, & Pe-

tro Exorcistæ, videntes officiales tantum po-

populum, fugerunt. Sed currentes post eos su-

niores de populo Dei tenuerunt eos, & blan-

dis sermonibus coperunt hortari ad fidem.

Illi autem dum nollente credere, tamdiu a po-

populo custoditi sunt, quousque Missam faceret

S. Marcellinus in Crypta, in qua puniendi ve-

nerant sancti. At vbi completa sunt, que

sunt Dei, abscessit iussu Presbyteri omnis po-

plus; cumque silentium factum fuisset, Mar-

cellinus cum Petro steterunt dicentes ad eos,

qui credere nolebant: Ecce in potestate no-

stra fuit, ut cederenius vos, sed non fecimus:

in potestate nostra fuit, ut tolleremus vobis

Artemium, & Candidam, atque Virginem

eorum, sed nec hoc fecimus: nunc autem in no-

stra potestate est, fauente Dei gratia, ut ab-

cederemus, nec hoc fecimus: quid vobis?

Ad hæc illi frementes in Dei hominibus, Arte-

rium gladio percusserunt, S. vero Candi-

dam atque Virginem Paulinam per præcipi-

tum, id est, per liminare cryptæ ciabantes, la-

pidis obruerunt.

8 Quod autem hic, per liminare

Cryptæ Candidam & Paulinam præcipi-

tatas fuisse dicitur in M.S. Codd. S. Pet.

& S. Cæc. per luminare Cryptæ legitur:

que quidem lectio rei significandæ ma-

gis accommodata videtur: optime enim

id consuetæ Cœmèteriorum structuræ

quadrat, in quibus aliquibi per quadam

foramina introrsum lumen admittitur:

& hæc quidem foramina, vt iam supra-

dixi-

Luminaria.
Cryptæ, &
foramina &
lumen cap-

dum.

Lib. II. Cap. XV.

355

D. Hieron.
Prudent.

diximus, D. Hieronymus eorumdem Cœmeteriorum tenebras describens, ad viuum his verbis repræsentasse videtur, quæ nunc repetere lectoris instruendi gratia haud pigebit: *Et raro, inquit ille, desuper lumen admissum horrorem tempore tenebrarum, ut non tam senectram, quam foramen denissi luminis putes.* Et Prudentius, item in suis Carminibus eleganter cecinit:

*Inde ubi progreſſu facilis nigreſcere viſa eſt
Nox obſcura loci per ſpecuſ ambiguum,
Occurrunt caſis immenſi foramina teclis,
Quæ iaciunt claros antra ſuper radios.*

9 Hanc vero Cryptam veriſimile eſt, ampliorem aliquam Cœmteriorum, quæ hac Via Aurelia computabantur, partem extitisse, cum iſdem in Actis Marcellinus Presbyter ſacra ibi altaris mysteria peregrinæ coram populi multitudine legatur: cuius quidem numeroſe gentis crypta nullatenus capax fuifet: vt cumque vero ſe res habeat, id vtique exploratum eſt, locum illum a Christi fidelibus maximæ iugiter venerationi habitum fuifit, quoniam eorumdem SS. Corpora a Paſchale I. in Eccleſiam B. Praxedis tranſlata ſuere, vti marmorea ibidem tabula affixa legentibus ultro teſtatur: quamuis poſtea ſacra SS. Artemij & Paulinæ corpora a Sergio II. Summo Pontifice in Equitij titulum a ſe exornatum, deportata ſuerint, vt pariter in quodam lapide patrī affixo prope maiorem eiudem Eccleſiā Aram videre eſt. In Martyrologio item Romano SS. Fortunati & Reſtituti iv. Kal. Iunij mentio habetur; qui ambo hac eadem Via Aurelia martyrij palmam, datis pro Christo ceruicibus, conſecuti ſunt.

10 Demum Felix Papa Secundus, hac eadem Via in ciuitate Ceri xvij. ab Urbe lapide glorioſum paſſionis certamen feliciter compleuit: cuius corpus, vt in eiusdem legitur actis, primum in Urbe relatum, permultis clericis, ac fidelibus ſumma illud veneratione co-mitantibus, clam iuxta muros Urbis ad Formæ Traianæ latus, iij. id. Oct. con-ditum eſt: & exinde noctu a Presbyteris, & clericis raptum vna cum Damaso presbytero in Basilica, quam ipſem et Felicem Via Aurelia conſtruxerat, ſepul-tum ſuit, xij. Kal. Decem. milliariorum ij.

quamuis in Martyrologio Romano eius dies natalis iv. Kal. Aug. recenſeat. *Mart. Rom. 4.
Kal. Aug.*

11 Porro Eccleſiam, ſeu Basilicam, in qua ſacrum corpus conditum eſt, eam putamus, quam ſupra ab eorum altero vel conſtruētam, vel certe inſtauratam ſuifit iam lectori expoſuimus. Eiusdem Basilicæ mentio in quodam ſe-pulchrali lapide habetur, qui in pauiamento Eccleſiae S. Cæcilia trans Tyberim ad hunc uisque diem cernitur, & his quidem verbis:

*GAVDIOSA DEPOSITA
IN BASILICA
DOMNI FELICIS....*

Vocabulum etenim illud, *Domini*, Papam innuere nemo eſt, qui ignoret; & id vel frequens Eccleſie viſus inſacris Deo pre-cibus pro ipſo Papa offerendis ſatis aperte conuincit.

12 Ipsum autem Felicis Papæ Cor-pus in SS. Coſmæ & Damiani Eccleſiam in ſoro Romano tandem tranſlatum ſuit, quamuis luiuscemodi translationis tem-pus omnino lateat. Ibidemque hac no-stra ætate, anno ſcilicet Christi 1582. diuinitus plane adiuuentum eſt: cuius recoleenda inuentioſis ſeriem lectu di-gnissimam Baroniūs his verbis enarrat:

Cum ingressus Felicis abſque controverſia a maioribus fuerit exiftimatus iniquus; & de exitu ipſius eadem inter ſe pugnantia ſcripta nutent: inde & accidit, ut temporibus Pon-tificatus Gregory XIII. dum de emendatione Rom. Martyrologij a viris eruditis, ad hoc deleciis, frequenter haberentur conuentus, & de Felice non leuis controverſia incidiſſet: expungenduſne eſet ob vitiosum ingressum eius, velab que martyrij titulo relinquendus; deque his diu multumque altercatum eſſet, & ego in eam ſententiam pedibus irem, vt Felici nomen expungendum eſet; eoque argumen-to volumen haud breue ſcripſiſsem, cui fau-en-ter, ad ſipularentur que complures viri eru-diti in Urbe tunc exiftentes, accidit plane, veluti diuino miraculo, ut cum in Diaconia

SS. Martyrum Coſme & Damiani in ſoro, ad Templum Pacis poſita, quidam male conſulti, ſed non ſine diuina prouidentia, clam altare una dexteris poſitum ſuffoderent, ut theſaurum inuenirent (quem acceperant, neſcio quo reuelante, ibi effe reponitum) in marmoream arcam inciderent, in cuius altero latere Tabule lapideæ, interſlitio ab altero di-

*Corpus S. Fe-
licis II. in-
Eodem SS.
Coſmæ & Da-
miani tranſla-
tum.*

*Baron. Ann.
to. 3. ann. 457
n. 50.*

*Controuerſia
de nomine
S. Felicis Pa-
pæ ē Martyr-
ologio expin-
gendo & qua-
reſ?*

*Sed corpo-
re eius mire in-
tenuo ipſe
quaſi ad ſiam
caſam agen-
da rediunus
prodit.*

finet, repositæ inuenirentur Reliquie SS.
Mart. Marci, atque Marcelliani, & Tran-
quillini: in altero vero arce latere, corpus S.
Felicitis, de quo agimus, vna cum lapideo la-
terculo, ibidem intus posito hisce literis ex-
rato:

CORPVS S.FELICIS PAPÆ
ET MARTYRIS QVI DAMNAVIT
CONSTANTIVM.

Quod accidit pridie eius diei, quo eiusdem
S. Felicis in Ecclesia natalis dies agi consuevit
4. Kalend. Augusti, anno Domini 1582.
cum de eius meritis disceptatio magna esset;
iamque pene ob innumeratas contrariasque af-
fertiones, causâ cadere videretur: quando op-
portune ipsemet Felix visus est admiratione
omnium rediuius comparuisse pro se suam,
ipse causam acturus, cum iam valde stylu con-
tradicentium esset oppressus. Hæc Baro-
nius, qui hæc insuper addit: Tanta rei
nonnihil tunc ipse vna cum alijs admiratione
perculsus Sc. stylum modestia Christiana re-
presa, quem zelo veritatis acueram, vincique
a Felice felicissime accidisse putau, cedereque
Illustrissimo ac Reuerendissimo Domino Iulio
Antonio Sanctorio S. R. E. amplissimo Cardi-
nali, simulque disertissimo viro, qui egregie
pro Felice suscepit patrocinium, me cum
ipso triumphum magna gloria agre existi-
maui, ipsa veritate in vitroque vincente.
Huc usque de Felicis Papæ historia ad
rem nostram Baronius, ex quibus vi-
dere est, qua ratione mira Dei prouiden-
tia totius Ecclesiæ Regimini iugis-
ter præsit, & ubi opus est, miraculis
editis fideles suos a quois aberrandi pe-
riculo præseruet: portentosum quippe
cenendum est, quod de inuento Felicis

*Zarone loc. sup*i**

*Et causam ip-
se sicut vice
S. Felix II.*

Papæ corporc haec tenus enarrau-
mus, dum de eiusdem tollen-
do è sacrâ dipticis no-
mine serio agere-
tur; sed hæc
satis.

CAP. XVI.

De præcipuis Martyribus, qui pro Christo co- rona, vel sepultura donati, Corne- liam Viam illustra- runt.

ORNELIAM reliquias in-
ter vias antiquitate
præstâtem, multorum
quoque Christi Mar-
tyrum triumphis cu-
mulari, eiusque glo-
riam dignissimis eorumdem trophæis
plurimum augeri contigit. In primis autem
via hæc celeberrimo SS. Rufinae &
Secundæ sororum certamine insignita
est. Ambæ etenim hæ sacra Virgines
cum Christi amore succensæ repudium
sponsis dedissent, post multa tormento-
rum genera, quæ viriliter pro fidei con-
fessione perpæcunt, altera gladio
percussa, altera cæsis vltro ceruicibus,
(vt in Martyrol. Rom. 6. Id. Jul. legi-
tur) eadem via feliciter tandem vitæ ac
certaminis cursu peracto pari in Cælum
confortio ad Sponsum migravere. Am-
bæ autem coronatae sunt in loco, vul-
go Buxo nuncupato, in Silua, quæ Ni-
gra quondam communi voce appellata
batur: at ex illustri deinde ipsarum
martyrio splendorem accipiens, & du-
plici virginitatis candore decorata, iure
optimo Silua Candida denominata est;
sepulta quippe ibidem earumdem cor-
pora fuere a Plautilla primaria nobilita-
tis matrona, ipsi met beatis virginibus
noctu illi per visum apparentibus, & ut
sepulturæ sibi obsequiū impendaret, sua-
dentibus, iuxta id quod in M.S. earum-
dem Actis, Cod. S. Petri, & S. Cæcil. &
apud Surium his verbis legitur: Tunc
Archelaus iussit eas duci in silua in Via
Cornelia ab Urbe Roma milliariorum decimo, in
fundo, qui vocatur Buxo, vel Buxeto, &
vnam illic cædi capite, aliam percuti, &
sic

Via Corneliana

Mart. Rom. 6.
Id. Jul.

Fundus Bu-
xus.

Silua Nigra

Silua Can-
da.

Plautilla ma-
trona.

M. S. Cod. S.
Petri. S. Cæcil. &
Sur. to 4. 10
Id. Jul.

Martyrium
& sepultura
SS. Rufinae &
Secundæ.

*sic earum corpora inhumata derelinqui lumen
porum mortibus comedenda, sed Domini gra-
tia non defuit in Christo credentibus nec de-
functis. Denique Plautilla matrona, in cuius
prædio hoc factum est, vidit eas in visu
sedentes gemmas in thalamo, & dicentes
sibi: Plautilla define à flagitis Idolorum &
ab incredulitate impia cesa, & credens Christo,
veni in rem tuam, & corpora nostra inuenies
ibi: eadem corpora, vbi inuenire potueris, se-
pelles. Exurgens autem Plautilla peruenit ad
locum, & inueniens SS. Virginum corpora
sine factore, & sine aliqua lefione, adorauit
& creditit, & fabricauit sepulchrum Vir-
ginum Christi. In quo loco beneficia oratio-
num earum fructum magnum virtutum
ostendunt.*

2 In eadem hanc siluam, saealien-
te in Christi cultores impio Imperato-
re Diocletiano, SS. Marcellinus Presby-
ter, & Petrus Exorcista deduci, ibique
obtruncato capite martyri palmam af-
secuti sunt, vt eorum acta proloquun-
tur, nempe: *Cumque Vicarius omnia,
que gesta fuerant, cognouisset, iussit eos du-
ci in Siluam Nigram, que hodie in honorem
Sanctorum, Candida appellatur, & in eadem
ambos pariter decollari. Cumque ventum
fuisse in media silua, ipsi sibi manibus suis
mundauerunt locum à spinis, orantes simul,
& dantes sibi pacis osculum, genu posito
decollati sunt.*

3 Præclarissimis igitur beatorum
istorum Martyrum (quorum nuper me-
minimus) trophaeis loco isto insignito,
ac atra funestaque siluæ (cuius quon-
dam nomen præferebat) nigredine in-
puræ, ac sincerae fidei candorem com-
mutato, eo quod scaturientem ibi è ve-
nis innoxium tot Martyrum sanguinem
suo sinu exceperat, S. Iulius Papa di-
uino afflatus spiritu, in honorem SS. Ru-
finæ, & Secundæ ibidem Ecclesiam ex-
trudere cœpit: quam eius postea succe-
sor Damasus perfecit, vt M.S. eiusdem
Damasi acta Cod. Vat. S. Petri, S. Ma-
riæ ad Mart. & Vallic. his verbis testan-
tur: *Perfecit quoque Basiliacum SS. Rufinæ,
& Secundæ, quam Iulius Marci successor
inciperat in territorio Siluae Candidæ, vbi
sepulta fuerunt corpora sanctorum Marcelli-
ni, & Petri.*

4 Hæc postmodum Ecclesia sede-
quoque Episcopali aucta, ac illustrata
fuit, quæ & sub titulo Siluae Candidæ,

& SS. Rufinæ, & Secundæ in veterum
Conciliorum actis sapientissime recensetur.
Quinimmo sedes ipsa, ex his præcipue
una fuit, cui Episcopi quondam Cardi-
nales præfiebantur: huius enim Episco-
po Basiliæ sancti Petri, & Leonianæ
item urbis modrandæ regimen, ac iuri-
sdictio demandata olim fuit, ut legenti
quamplurima Summorum Pontificum
diplomata fidem faciunt, & illud Ioan-
nis præsertim deciminoni, datum an-
no tertio sui Pontificatus, & Petro Epi-
scopo Siluae Candidæ inscriptum, vbi
isthac leguntur: *Item concedimus, & con-
firmamus vobis fundum in integrum, qui
vocatur Buxus, in quo Basilica SS. Rufi-
næ, & Secunde constituta esse videtur.* 10. Pap. 19.
Idem plane testatur Diploma Victoris
Secundi, datum anno pariter sui Ponti-
ficatus tertio, indictione decima, vbi sic
inquit: *Concedimus, & confirmamus tibi,
& pro te, atque propter te in perpetuum
reuerendæ Ecclesiæ sanctorum Virginum, &
Martyrum Rufinæ, ac Secundæ, que nomi-
natur Silua Candida in fundo, qui vocatur
Buxus, quicquid aurii, argenti, pallij, seu
ceriæ, vel quaruncunque rerum omnino ia-
ctatum, vel positum fuerit, vel oblatum in
toto altari maiori S. Petri, sive in eius ve-
nibili Confessione.*

5 Cœleberrimam hanc postmodum
Siluae Candidæ Ecclesiam Callistus se-
cundus Portuensi sedi iunctam, annexam
que esse voluit: quo circæ qui eidem
præfet, Portuensis nunc & Siluae pariter
Candidæ Episcopus appellatur. Vene-
rabilis autem Ecclesiæ memoria in quo-
dam Hospitalis S. Spiritus prædio ad
hanc usque diem perseverat, quod ha-
bitenus S. Rufinæ titulo nuncupatur.
Sacra vero Beatarum Rufinæ & Secun-
dæ corpora inde ad Lateranensem Basili-
cam translata in Sacello iuxta Con-
stantinianum Baptismalem fontem, ea-
rumdem imaginibus ornato conditasue-
re; vbi hodie sub Altari ab Anastasio
Quarto in ipsarum honorem erecto pia-
fidelium veneratione coluntur: quod in M. S. Cod. Later. sic Ioannes Dia-
conus enarrat: *Retro Basiliacam Salvatoris qua-
tuor sunt oratoria, unum quod habet apses
duas: sub una est Altare sanctorum Vir-
ginum Rufinæ, & Secundæ, sub quo recondi-
ta sunt pretiosa earundem virginum corpo-
ra, quæ inuenta sunt ab Anastasio Papa IV.
fel.*

Diplomata,
Vid. 2.

Ecclesia SS.
Rufinæ & Se-
cundæ in
sedi Portuensi
postmodum
fuit.

10. Pap. 19.
M. S. Later.

fel. mem. antequam Apostolica dignitate sublimaretur, & post ipsarum inuentionem fabricato Altari ad honorem earumdem, pro prijs minibus consecravit ipsa Altare, astantibus nobis omnibus, & praesentibus Canonicis Basiliæ Salvatoris, & quamplurimis tam de Vrbe, quam extra Vrbem. Hoc vero Sacellum, seu Oratorium SS. Rufinæ & Secundæ Episcopo Portuensi & Siluæ Candidæ à Gregorio Nono concessum fuisse reperimus, vt in eius Bulla edita anno sa-
Bull. Greg. 9. luti 1236. in hæc verba legitur: *Item concedimus Ecclesiam SS. Rufine & Secunde fidam Rome iuxta Palatum nostrum cum omnibus pertinentijs suis.*

6 Porro in Actis SS. Martyrum Di-
Santa Afræ. gnæ & Emeritæ in M. S. Cod. Vat. & S. Cæcilie hac eadem Via Cornelia se-
pulturæ traditum fuisse legitur veneran-
dum B. Afræ earundem Virginum colla-
ctaneæ corpus: sed quia huiuscemo-
di Acta cum B. Afræ Augustana Actis
confunduntur, de hac Romana, vbi-
nam sepulta olim fuerit, haud quid cer-
ti definire, ac pronunciare audemus:
suo tamen loco de eisdem Virginibus
Digna, & Emerita (vbi opportunus, in-
quam, sermo occurret) ex professo age-
mus, quarum beatissima corporum pi-
gnora Romæ adhuc religioso fidelium
cultu asseruantur.

7 Eademmet Via Aurelia 13. ab Ur-
belapide, in loco, qui dicitur ad Nym-
phas Catabassi, quod ibi forte Catabassi
alicuius fontes quondam existenter, pro
Christo in agone feliciter ad sanguinem
vique decertarunt nobilissimi Martyres

SS. Marius. Marius & Martha coniuges, Audifax &
Martyr. Abacum filij: quorum insigne marty-
rium in Romano Martyrologio hunc in
modum describitur: *Rome Via Cornelia*

SS. Martyrum Marij & Marthæ coniugum,
Rom. 14. Kal. Feb. & filiorum Audifacis & Abacum nobilium
Personarum; qui Romanum temporibus Claudiij
Principis adorationem venerant: e quibus post
toleratos fusiles, equuleum, ignes, vngues fer-
reos, manuunque præcisionem, Martha in
Nympha necata est, cæteri vero sunt decolla-
ti, & corpora eorum incensa. In eorum
dem verò Actis M. S. Cod. Later. Vatic.
& S. Cæc. hæc præterea adduntur: *Ea-*
dem die dedit sententiam, vt decollarentur,
qui dum duci fuissent via Cornelia, milia-
rio 13. ad Nymphas Catabassi, ibi in eodem
loco decollati sunt sub Arenario Marius, Au-

difax, & Abacum; Martha vero in Nym-
pha, necata est. *Quorum corpora iussit incendi*
ne sepulturam habere. Matrona vero no-
mine Felicitas rapuit corpora eorum, & in
prædio suo sepelivit. Martham vero leuauit
de puteo, & iunxit corporibus sanctis sub die
14. Kal. Feb.

8 Ipsorum demum SS. corpora in
Vrbem translata, & in Ecclesia S. Prax-
edis reposita fuisse vetus Inscriptio docet,
quæ usque nunc in eadem Ecclesia legi-
tur: verum sanctorum Marij & Marthæ
corpora in Diaconia S. Adriani à Greg.
IX. anno Christi 1228. vna cum alijs
SS. Martyrum corporibus inter explora-
endum reperta fuisse publica & omni fi-
de digna marmoreæ insculpta tabula
inscriptio in eiusdem Diaconia apside
constituta legentibus ultro fidem exhibe-
bit, in qua pariter disertis verbis enar-
ratur, eorumdem videlicet BB. Marij &
Marthæ corporum maiori quidem ex
parte reliquias, ibidem (in Confessione
scilicet) pio fidelium obsequio depositas;
reliquam eorumdem partem ab ip-
somet Gregorio in eadem Ecclesia,

quam paulo post Deo dicauerat pri-
mario sub Altari per honorificè fuisse
reconditam. Quæ quidem venerande reli-
quia nuperrime, anno videlicet Chri-
sti 1600. cum Augustinus Cardinalis
Cusanus eiusdem Ecclesiæ Diaconus
Confessionis exornandæ opus aggredie-
retur, iterum reperta ad manus, & in-
lucem venerunt, simulque cum eis alio-
rum sanctorum Martyrum corpora, quo-
rum omnium plumbeæ, lapideæque ta-
bulæ illic inscriptæ, locupletissimi sa-
crae antiquitatis indices erant. Dum

igitur in Ecclesia S. Praxedis, vel in
Ecclesia S. Io. Calybitæ, vel certe alibi
horum extare corpora frequenter lega-
tur, de eorumdem profecto reliquijs sub-
intelligendum est. Idque satis perspi-
cue apparuit, dum in eadem S. Adriani
Ecclesia eadem sanctorum Corpora re-
perta proflus integra erant, ipso Cæfa-
re Cardinali Baronio oculato tunc rei,
& deinceps locupletissimo in suis An-
naliibus teste. Sed iam ab Aurelia ad
Portuensem Viam pariter, & Portam
pedem conuertamus.

Vbinam fæ
cta corundæ
Martyrum
corporibus
dita sit.

Baron. Ann. p.
an. Ch. 270.

Aba M. S.
SS. Marij &
Marthæ.

CAP. XVII.

De Portuensi Via, ac Porta, de Romano Portu,
 & de profanæ antiquitatis monumentis ibidem
 existentiibus.

VNC quæso Lector, postquam extra Vrbis ambitū, venerandæ antiquitatis monumenta perlustrâdo aliquantis per vagati sumus, ad Aureliam Portam, vnde iam exiimus, concito gradu, si libet, redeamus, à qua nouum subinde iter agredientes, cætera, quæ extant rerum antiquarum vestigia, perscrutatur iuxta ipsius Vrbis mœnia atq; Pomærium descendendo, ad Ianiculi radices prope Tyberis alueum deueniemus, vbi in picienda & contemplanda nobis occurret Porta vna cum Via, qua inde iter agentibus patet egressus, Portuensis nimis, quæ sic vulgo nuncupata est, eo quod ad celeberrimum Portum, qui quondam ibi ab Imp. Claudio extractus fuerat, recta euentem ducit, ut Suetonius his verbis testatur: *Portum Ostia extraxit circumduculo dextra suis traque brachio, & ad introitum profundo iam solo, mole obiecta: quam quo stabilius fundaret, naues ante demerit, qua magnus obeliscus ex Aegypto fuerat aduectus, congestisque pilis superposuit altissimam turrim in exemplum Alexandrini Phari, ut ad nocturnos ignes cursum nauigia dirigerent.* Hæc Suetonius.

2 Verum antiquis temporibus Naualis Porta hæc ob Tyberis proximitatem appellabatur, vt Sex. Pompeius asserit, hæc dicens: *Naualis Porta à vicinia natalium dicta.* Christiani vero feliciori sae ne omine ac titulo à celebri Beati mart. Felicis Cœmeterio hac Via sito (de quo infra agemus) *S. Felicis Portam*, appellare

eandem non dubitarunt; quam postea Arcadius & Honorius Imperatores vna cū cæteris Portis, ac Romanæ Vrbis mœniis instaurarunt, vt posita in portæ eiusdem prospectu inscriptio satis edocet.

3 Portuensis autem Via merito inter alias celebriores à Publio Victore numeratur, in qua præcipue amœnissimi Cæsaris Dicitatoris, iuxta ripam Tyberis, extabant horti: per quam onerariae quoque naues, à iugalibus illas bobustrahétiibus, in Vrbem, Procopio teste, inuehi consuerant; hæc autem sunt cius verba: *Hoc in portu (fluminis scilicet, qui olim Nauale, modo Italice Ripa nuncupatur) naues ex composito onerariae adstant, & boun vis ingens parata quam proxime: nam mercatores, cum ex alio Orbi tractus in portum hunc se nauibus conferunt, oneribus in actuarias naues, & ad fluminis naturam construclas depositis, per Tyberim Romanum adhuc iungant, non velis vñsi, vel remis, quandoquidem nulli vento impelli hec possunt nauigia, circumspectente, & crebro quidem, flumine, & ad multum spatijs tortuosis sinibus dilabente; & remorum in eo nullus est vñsus aduersis vndi nauigantibus, sed laqueis ad onerarias illigatis, & boun deinde ad collas fixis, veluti plaufra, Romani via Portuensi bas pertrahunt.*

4 In Portu demum Romano nonnulli Templum Portumnij extitisse arbitrantur, quem portuum custodem ac præsidem Gentiles suo more delirantes effinxerant: in cuius etiam honorem Portumnia festa celebrata olim fuisse ijdem asserunt. At vero Portuensem ciuitatem Saracenis creptam, atque iterum in liberam Christianorum potestatem redactam, S. Leo Papa Quartus Corsicæ insulae populis, à se prius instauratam, præmunitamque, vltro incolendam tradidit, Anastasio in eius gestis id attestante. Verū nunc ciuitas illa penitus deserta ac desolata iacet, cathedrali ibidem Ecclesia S. Luciæ, ac domo dumtaxat Episcopali superstite. Iugiter tamen celebris apud posteros fama eiusdem erit tot nobilissimorum Martyrum sanguine illustrata, qui in ea, vele eidem ad cœnti circuitus ambitu, aut certe eadem via aut Martyrium subierunt, aut saltē ibidem sepulturæ locum obtinuere; de quibus mox opportune hic nobis sermo erit. Intermi vero paucis verbis gloriam Por-

Honi Cæsaris
Dicitatoris.

Prospicere de
Bell. Got. lib. 1.
in fin.

Templum
Portumnij.

Ciuitas For-
tuensis.

Ea populis in-
fusa Corsicæ
ad habitan-
dum tributa,
Anastasi. in
S. Leone Pg.
164.

Portuensis Viae, ac Portæ præconia perstrinxisse sufficiat.

CAP. XVIII.

De Cœmeterio Sancti Felicis Via Portuensi.

Ecclesia &
Cœmeterium
S. Felicis.

Via S. Felicis.

*Aeribus in
Cosmographia.*

*Albertus ma-
gnus de nat.
locorum dist.
3. cap. 2.*

*Plures eodem
Felice nomi-
ne sancti ap-
pellantur.*

*A quoniam
S. Felice via
Cœmeterium
& Ecclesia
nomen sum-
ferunt.*

*Mari-Rom. ej
Kali-Sep.*

ORTUENSI hac Via, vt
diximus, Ecclesia olim
sita erat, in B. Felicis
Martyris honorem Deo dicata, à quo
Cœmeterium eiusdem

Via merito nomen accepit; quinimmo
ipsamer Via sic plane ab Æthico perue-
tusto scriptore appellatur, qui in sua
Cosmographia Romani olim cursum Ty-
beris exacte describens, post enarratum
eiusdem diuisionem iuxta Tyberinam
Insulam, hæc ait: Posteriorum vbi unus ef-
ficitus per pontem Lepidi, qui nunc abusus à
plebe Lapidatus dicitur, iuxta forum Boa-
rium, quem lacum dicunt, transiens, adun-
tur gratissimo sono depictis vorticibus suorum
turbinum, & maritimas naues suscipiens,
& mediterraneas adducens de Etruria, vel
Sabinis, ingressus per Dunn Apostoli Petri por-
tam, iuxta Oſiem portam, que est D. Pauli,
& viam Portuensem, que est S. Felicis
Martyris, Vrbem egreditur. Hæc ille.
Albertus quoque Magnus in libro,
quem de natura locorum scripsit, vbi de
amine Tyberino agit, viam hanc S. Felicis
nomine nuncupat.

2 Verumtamen à quo potissimum
S. Felice, cum plures eiusdem nominis
in Martyrologio Romano recenseantur,
eam denominari contigerit, incertum
profrus est. At si ad rem hanc definien-
dam coniecturis agere velimus, veri-
mille quidem satis videtur ab illo nedum
Viam, sed & ipsam Ecclesiam, ac Cœ-
meterium appellationem acceperisse, qui
vnâ cum S. Hippolyto Portuensi Episco-
po martyrio coronatus est: cuius in Ro-
mano Martyrologio mentio fit xi. Kal.
Sept. vel quod nobis fortasse probabilius
arridet, a Felice Papa Secundo, qui è
Sede a Constantio expulsus, in suo præ-
diolo, quod hac Via possidebat, aliquan-
dia latitauit, prout in M. S. iam supra

citatis eiusdem Actis his quidem verbis
legimus: Et depositus est sanctus & be-
atissimus Papa Felix de Episcopatu suo, &
habuit in prædiolo suo, quod est via Por-
tuensi. Et quamvis Anastasius, vt supra
diximus, eiusdem corpus Via Aurelia,
conditum suisse afferat; in Actis tamen
Liberij illud Via Portuensi in suo prædio
depositum esse prohibetur. Idem quoque
constantissime assertunt Ado & Beda
in suis Martyrologijs die 22. Dec. hæc
conscriptentes: Rome via Portuensi depo-
sitio S. Felicis Episcopi. Porro haud absurdum
est dicere Via quidem Aurelia sanctissimum Pontificem hunc primo conditum,
& ad Portuensem deinde translatum suisse, in eum videlicet locum, vbi
ipiusmet prædiolum constitutum erat, ibi-
demque postea in eiusdem memoriam
Ecclesiam erectam suisse, vt vbi quoniam
ob Christi fidem profugus delite-
rat viuis, in Christo quiesceret pariter
defunctus, innotesceret, ac coleretur.
Sed vt cunque se res habeat, nullius men-
ti dubium subest, hac scilicet Portuensi
via Cœmeterium simul, & Ecclesiam
sub inuocatione sancti Felicis antiqui-
tus extitisse, a quo tum Porta, tum ipsa
met Via nomen sibi desumpsere. Id-
que ex Anastasio comprobatur, qui ab
Adriano Pontifice instauratam suisse
Ecclesiam, & a Nicolao itidem Pontifice
Via Portuensi Cœmeterium S. Felicis
martyris pristino decori redditum in
conscriptis eorum gestis affirmat.

3 Nobilissimi eiusdem Cœmeterij
apud Petrum Manlium, & Cencium
Camerarium frequens admodum men-
tio incurrit, a quibus vnâ cum cæteris
sacris locis, quæ extra Vrbem sita sunt,
recensetur. Franciscus quoque Herculanus
in libro de mirabilibus Vrbis,
quem Iulio Secundo Pontifici inscri-
psit, eiusdem expresse his verbis memi-
nit: Cœmeterium ad Insalatas (sic illud ap-
pellat) Via Portuensi apud Ecclesiam san-
cti Felicis. Huius tamen Ecclesie, ac Cœ-
meterij merito quidem Bosius vehemen-
ter dolet, & queritur nullibi se vestigia
adiuuenisse. Quod & alijs pariter Cœ-
meterij hac eadem Via existentibus
contiguisse refert: quorum nonnulla,
quæ ab effosoribus reperta fuere, eum
in modum excisa, subuerfa, ac desolata,
& monumentis hinc, & inde orbata cum

in mo-

*Acta S. Felicis
Papa.*

*Anali. in F
lice.*

Ado & Beda.

*Anastasius
Adriano Pen-
tifice & in
Nicolao.*

*Petr. Man-
lius Cencius
Camer.*

*Cœmeterium
ad Insalatas.*

*Franc. Her-
cul. l. 6. de
mirabil. Vrb.*

in modum apparuere, ut mutata omnino loci facie, non modo, a quoniam est sanctissimis viris nomen, & initium habuerint, certo quis nosse, sed nec divinari quidem id villa ratione potuerit, vno dumtaxat excepto, de quo a nobis infra suo loco agendum est. Ex quibus compertum fit, quam ingentem seruare Cœmelteriorū loca cladem acceperint, cum in auaras, ne dieam impias effosiorum manus, loci sanctitatem penitus ignorantium, & lucrum dumtaxat, non lutum, non lapides, non demortuorum ossa, respicientium, miserabiliter inciderunt: illud dixisse postremo loco sufficiat, eos lapideo prorsus corde homines imbudos fuisse, & merito lapidibus ē Calo tamquam sacrilegos plectendos, qui nee lapidi, nec mortuis parcere didicierunt, vt, captando ex lapidibus lucrum aduersus posteritatem contumeliosi, solam dumtaxat explicant auaritiam: contra quos, et si homines taceant, ipsi lapides eruti, vt Christus in Euangelio ait, clamabunt.

CAP. XIX.

De Cœmelterio Pontiani, vel Sanctorum Martyrum Abdon & Sennen ad Vrsum Pileatum Via Portuenfi.

I OEMETERIUM, de quo nunc sermo à nobis instituitur, Pontiano olim nuncupatum, cuiusnam Pontiani opera extructum, vel quia potissimum de causa sic appellatum fuerit, incertum omnino adhuc remanet. Onuphrius quidem in suo Cœmelteriorū Indiculo, huiuscmodi denominacionem à Pontiano Pontis fortium fuisse arbitratur: sed nullum prorsus ab eodem, vt in ipsius gestis legitur, Cœmelterium exadscieatum est: neque is Romæ,

fed in Sardinia martyriū consummauit; inde enim eius postea corpus translatum à Fabiano Pontifice in Cœmelterio Callisti conditum fuit. Sunt nonnulli, qui probabilibus fortasse rationibus adducti, hoc extructum fuisse asserant à Pontiano illo Romanorum nobilissimo, qui Alexandri Seueri tempore in Urbe flouruit, suasque ædes in eadem Transyberina regione possidebat; de quo in actis S. Callisti Papæ, his verbis intentio fit: *In ipsis diebus fugit B. Callistus cum decem clericis suis, & abscondit se in domum cuiusdam Pontiani.* Et infra locus, in quo eiusdem domus sita erat, describitur: *Ab eodem die caput Alexander curiose quere-re B. Callistum Episcopum; & diuulatum est ei, quod esset trans Tyberim in domo Pontiani iuxta Urbem Rauennatum.* Verisimile autem satis est, Portuensem extra Portam prædium aliquod possedisse, in quo præmemoratum deinde Cœmelterium Christianorum obsequio extruxerit. Christianus quippe erat vir iste, & curanda SS. Martyrum sepulturae studiosissimus: cuius opera atque auxilio Callistus Pont. qui in eiusdem domo latebat, piscatoribus postmodum adhibitis, saeculum B. Calepodij corpus ex aquis extraustum, honorifice sepeliendum curauit.

2 Præterea Cœmelterium hoc Vrsi itidem nomen sortitum est, qua præfertim ratione a Cencio Cainerario, & Petro Manlio denominatum legimus:

Cœmelterium, videlicet, Vrsi ad Portesam, idest, Portam Portuensem, quam Portesam pariter appellatam nouimus. Alio quoque nomine Cœmelterium ad Vrsum Pileatum dici consuevit: quo potissimum titulo in quibusdam Martyrologijs, & B. præcipue Notherij, nuncupatum fuisse legitur, nempe: *Rome in Cœmelterio Pontiani ad Vrsum Pileatum, uatiuitas sanctorum Abdon & Semen.* Huiusmodi nimis nomenclatione ab aliquo, quod ibidem existeret, signo desumpta, quod & de alio eiusdem plane nominis Cœmelterio in Exquilijs sito adnotatur, de quo à nobis erit suo loco dicendum. Ab ipsisinet etiam Sanctis Martyribus Abdon & Sennen, qui illie tumulati sunt, Cœmelterium hoc non raro apud antiquos appellatum invenimus.

3 Porro vetustissimum hoc interre-

Pontianus
Romanus.

Aedes eiusdem
trans Tyber-
num.

Cod. S. Petri.
S. Cecili. Val-
lic. 1.9.

Cœmelterium
ad Vrsum Pi-
leatum via
Portuenfi.

Cencius Ca-
mer. Petr.
Manlius.

Cœmelterium
ad Vrsum Pi-
leatum in
Exquilijs.

Mart. Beati
Notherij.

Cœmelterio
Sanctorum
Abdon, &
Sennen.

Sanctus Qui-
rinus.

Martyr. Rom.
Vill. Kal.
Apr.

Beda in
Mart.

A.H. SS. Ma-
rii, Marthæ,
&c.

Acta Quiri-
nal. apud
Canisium.

Metel. Te-
gerf in Qui-
rinus. apud Ca-
nis. Antiq.
lib. 1.

liqua Cœmterium sicut, quod ipsius met Claudij Imperatoris tempore extabat, sub quo nobilissima martyrij palma donatus sicut Quirinus ille, qui sepultus ibi conquiescit: de quo isthac in Martyrologio Rom. viii. Kal. Aprilis: *Rome sancti Quirini Martyris, qui sub Claudio Imperatore post facultatum amissionem, post carceris squalorem, post multorum verberum afflictionem gladio interfecitus est, & in Tyberim proiectus, quem Christiani in insula Lycaonia inuenientes, in Cœmterio Pontiani considerant.* Idem prorsus tum apud Bedam, tum in eiusdem Actis, seu potius sanctorum Marij, Martha & sciorum, quorum potissimum opera sepulturæ traditus fuit, his quidem verbis legitur: *Inuenerunt quendam Presbyterum nomine Pastorem, qui narravit eis omnia, que saecla fuerant, quomodo noctu interfecitus fuisset sanctus Quirinus gladio, & in Tyberis alio corpore eius iactatum, & inueniuntum esset in insula Lycaonia, & pergentes noctu vni cum familia, & B. Pastore presbytero collegerunt corpus eius. & sepelierunt eum in Cœmterio Pontiani iuxta portam.* Kal. Aprilis.

⁴ Hac eadem Acta apud Canisium, habentur antiqui. lib. 1. & Quirinalia sunt nuncupata; que insignis ille Poetarū Metel. Tegerf, qui circa Christi anno 1060. floruit, eleganti carmine cecinit: ex quibus nonnulla, que ad nostrum institutum historiam spectant, hic referre haud alienum a proposito erit. Sic igitur Metell.

*Regressus Vrbem cum socijs fidelis
Vir ille Persarum Marus supremus
Quasiuit in casulis relictum
Carcerem trans Tyberim Quirinum.
Gemebat, ac tristis doluit nimis,
Quod ut prius non huic valit obsequi,
Cui Presbyter Pastor vocatus,
Omnia gesta refert patenter.
Videlicet noctu ingulata membra
Rapi fluentis in Lycaoniam,
Festinus illo Perse tendit
Presbyter it somnus ipse Pastor.
Amabilem predan rapiunt citi,
Carina gratum fert quis ad locum
Qui Pontiani tunc Cymitron
Dicatur, exequias vocabat.
Sepultus illuc Martyr honestius
Apud Deum se vivere prodidit
Cunctis open præbens salutis
Qualibet improbitate captis.*

*Ibi peregre tempora plurima
Iubar medeke mirificum procul
Genti togata dans coruscæ
Ausoriæ venerandus omni.*

Hæc in præclarissimi Martyris memoria Christanus Poëta nobilis ingenij monimenta reliquit. Subtexit autem idem Metellus memorati eiusdem sacri corporis sub Zacharia Summo Pontifice translationem in Bauarium, que alio nomine Noricum ab antiquioribus nuncupata est, & plurima item miracula, qua in ipsam translatione, ac depositione diuinatus edita sunt, prosequitur; quæ consulto hic quideni exponere omittimus, sed lectorem cadem nosse cupientem ad eundem Canisium amandum.

⁵ Hoc igitur Pontiani Cœmterium via Portueni iuxta Tyberim situm erat, & illuc eorumdem SS. Martyrum Abdon & Sennen corpora translata fuere, que post eorumdem martyrium domi abscondita quendam apud virum Quirinum nomine substiterant, qui iuxta amphitheatrum & locum, ubi idem gladio interempti fuerant, morabatur. Sacra igitur pignora tamdiu ibi delituere, quibusque sub Constantino Magno diuinatus patescens fidelibus intotuerunt, vt vide- re est in eorumdem & S. Sebastiani Actis his plane verbis: *Tunc Valerianus furore plenus iussit gladiatores introduci cum tribus dentibus (vel tridentibus, vt in Cod. Vat. legitur) gladiorum, vt ipsi eos interficerent, qui cum percussi fuissent, ligauerunt pedes eorum ex iussu Valeriani, & traxerunt, & iactauerunt eos ante simulacrum Solis iuxta amphitheatrum, & iacuerunt corpora eorum ad exemplum Christianorum, tribus diebus. Post triduum venit quidam Quirinus Christianus sub diaconus, qui manebat iuxta amphitheatrum, & collegit noctu corpora, & recondidit in arca plumbea in domo sua III. Kalend. Aug. Postea vero latuerunt corpora sanctorum Abdon & Sennen Martyrum per multis annos usque ad tempora Constantini Imperatoris; de qua re faclum est, vt Christo reuelante beatos Martyres (in alijs autem codicibus sic scribitur: Ut ipsi beati Martyres reuelarent se) temporibus Constantini à Christianis leuata sunt corpora, & translata in Cœmterium Pontiani. Hæc ibi. In peruetusto autem Bibliotheca nostra Vallicell. Codice*

Metellus Te-
gerf in quirin-
an. 1.

Apud Canis-

an. 1.

Sandi Abdo-
& Sennen.

Cod. Val. 3. 4.
5. Petri. B. C.
Vallic. 8. S.
Cecil.

M. S. Codex
Bibliot. Val-
licell. 8.

Lib. II. Cap. XIX.

363

dice post enarratam sacrorum corporum in Cœmeterio Pontiani depositionem subditur: *Toslea vero Gregorius Papa translulit ea inde intra Vibem in Basileam S. Marci Papæ, & ibi honorificè collocauit, in quo loco multa beneficia exuberant usque in hodiernum diem.*

6 Porro Gregorius iste, Quartus videlicet huius nominis fuit, qui eandem S. Marci Ecclesiam instaurauit, atque exornauit; cuius imago musuope re expressa in maiori eiusdem Ecclesiæ apside usque adhuc visitur, vna cum aliorum sanctorum imaginibus, qui illuc sub Ara maxima tumulati quiescunt. Verum in Actis S. Zenobij sacra eadem corpora à Pontifice Damaso dono illi data, iussisse his verbis legitur: *Sed redeamus ad Zenobium nostrum, cui Papa Damasus præclarum munus, duo corpora sanctorum videbilem Abdon & Sennen dono dedit, quasimutue inter se amicitia futurum posteris monumentum. Que in maiori Ecclesia, videlicet Saluatoris sub altari Zenobius cassa plumbea collocauit.* Quod quidem de sacris eorumdem reliquijs dubio procul intelligendum est. Nam vellonge post Damasi Pontificatum ipsamet beatorum Martyrum corpora ex codem Cœmeterio in Ecclesiam S. Marci translatæ, reconditæ que fuisse, quæ à nobis supra recitata sunt, acta testantur.

7 In eodem quoque Cœmeterio B. Pigmenij Presbyteriac Martyris corpus sub Iuliano Apostata illatum est; de quo isthac Ado & Beda in eorum Martyrologijs: *Cuius corpus (nempe Pigmenij) inuentum, & collectum, sepultum est in Cœmeterio Pontiani non longe à sanctis Abdон & Sennen.*

8 In M. SS. vero eiusdem Actis Cod. S. Mariae ad Martyres prolixiori sermone martyrij ac sepulturæ locus his verbis indicatur: *Tunc iratus Iulianus iussit Pigmenium apprehendi, & duci ad eum pontem lapideum, quem omnes Pontem matorem appellant, & per medium pontem iussit eum in flum præcipitari cum ipso puerulo, qui eum per manum trahebat.* Quorum corpora collecta sunt de fluo à quadam matrona, nomine Candida, iuxta littus fluuij Porta Portuense, & sepelivit eum in Crypta in Cœmeterio Pontiani, in prædio suo ad Vrsum Pileatum, iuxta corpora sanctorum Abdon & Sennen, duodecimo Kal. Martij. Quam-

uis eadem Acta in nonnullis, quæ ibidem recensentur, alicuius notæ censura indigeant, ut ipsæmet Baronius docet, eo præstîmet loco, vbi de Iuliano sermo incurrit, quem quidem perfidum Imperatorem haud unquam Romam aduenisse satis constat, et si usus deinde obtinuerit, vt quæ Imperatorum ministri quandoque agerent, hæc eadem ipsæmet Imperatores præstîsse dicrentur, ut in Alexandro, Diocletiano, alijsque Romanis Imperatoribus obtigisse comperitur est. Quod autem ijsdem in Actis habetur, à Candida nimurum vencrandum Pigmenij corpus sepulturæ dñinatum in suo ad Vrsum Pileatum prædio; certe in ipso codic mendum irrepsisse fûspicamur, quamobrem consulto quidem asserimus, paucis mutatis ibidem reponendum esse: *In prædio sito ad Vrsum &c. cum ibidem Cœmeterium longe ante hæc tempora, quibus Candida vixit, vt vidimus, extructum fuerit, nisi forte dicamus, quod ipsi veritati repugnat, prædiū aliquod postea iuxta ipsummet Cœmeterium, vel certe in loco eidem adiacente solumnam hanc posse distille.*

9 Porro in honorem sanctorum Abdon, & Sennen, ac Candidæ Ecclesiam in hoc Cœmeterio erexit tunc Willermus Malmesburiensis cgregius rerum Anglicarum scriptor affirmat, qui & per antiqua Romanæ item Vrbis monumenta, quæ sua adhuc ætate extabant, exacte descripsit, de quo à nobis infra.

10 At quænam fucrit mulier hæc nomine Candida in hoc Cœmeterio condita, quæ vna cum sanctis Abdon & Sennen præmemorata Ecclesiæ nomen dedidit, haec tenus apud nos incomprimum, omnino habetur. Tres etenim præclaræ eiusdem nominis scemina in sacris factis recensentur; nempc Candida vxor sancti Artemij, & mater Sanctæ Paulinæ martyrum, de qua in Martyrologio 8. Id. Junij: item Candida virgo 4. Kal. Sept. & denique Candida Martyr Kalandis Decembris. Verum si rem coniecuris definire quis velit, hanc, de qua nobis modo quæstio est, illam proscœto putamus, & in hoc utique Cœmeterio, conditam fuisse asserimus, quæ vxor quondam Artemij, & mater Paulinæ vna cum ijsdem longe ante Pigmenium.

Z z 2 mar.

Gregorius IV.
Ecclesiam S.
Marci infaust
rat, & corpor
ibus SS. Ab
don, & Sen
nen datus.

A. S. Zenob.
apud Sur. 10.3
15. Maij

Pigmenius
presbyter &
martyr.

Ida & Beda
& Martyrol.
& Martij.

S. Cod. S.
ar. ad
art.

Candida ma
trona.

deus ad Vr
in Pileatu
Portuense.

Ecclesia SS.
Candidæ, Ab
don, & Sen
nen.
Willermus
de rebus An
glorium,

Tres eodem
Candidæ no
mine in Actis
recensentur.

Candida
vxor S. Arte
mij.
Candida vir
go.

Mart. Rimi.
8. Id. Junij.
Mart. 4. Kal.
Sep.

Et Candida
martyr.

martyrio coronata fuit : hic enim anno Christi 362. sub Juliano ; illa verò anno 302. sub Diocletiano gladio consummata est . Quorum omnium veneranda imagines, sanctorum quoq; Marcellini Presbyteri, ac Petri Exorcista, à quibus ad Christi fidem traducti, & falutari Baptismo initiati fuerant, in eodem Cœmeterio, vt infra suo loco dicemus , expressæ ad viuum exhibentur . Neque vero à veritate dissonum , vt nobis ratio suadet, atque absurdum est dicere, matronam eandem nomine Candidam , quæ Juliani ævo floruit, ob insigne pietatis studium, quo præclarissimam nominis eiusdem Martyrem profquebatur , ipsius ac sociorum pariter corpora sollicite illuc transferenda curasse, & in eorundum honorem Ecclesiam insuper nobili futuram monumento extruxisse . Coniectari item iure merito quis potest , huiuscmodi locum sub dictione quondam familiae Candidæ extitisse , ex qua nobilissima hæc matrona , cuius nunc mentio incurrit , ortum duceret . Quidquid tamen illud sit , Ecclesiam , de qua agimus, sitam hic olim suisse apud omnes exploratissimum est : ac de ea præter Malmesburiensem Bibliothecarius quoque in Adriano Primo diserte meminit : vbi post enarratam Cœmeterij instaurationem Via Portuensi , eius potissimum studio præstigmatum , hæc leguntur : *Simulque & Basilicam sanctorum Abdon & Sennen, atque Beatae Candide vnd cum cæteris sanctorum Cœmeterij in idipsum pariter renouauit.*

*Malmesbu-
riensis de Re-
bus Anglorum
Anaphysus
Bibliot. in Ha-
driano 1.*

*Nicolaus I.
Papa Cœme-
terium ad Vr-
sum Pilea-
tum. In
Bibliot. in
Nicolao Papa*

10 Eiusdem quoque Cœmeterij instauratio apud eundem in Nicolai Papæ Primi gestis his verbis legitur : *Nec non eadem Via (Portuensi videlicet) ad Vrsum Pileatum, vbi corpora Sanctorum Christi Martyrum Abdon & Sennen requieuerunt, iam in ruinis positum, pulchro ac miro restaurauit honore. Hæc ibi Bibliothecarius. Quieuerunt autem, inquit Anastasius, quia tunc temporis eorumdem corpora in Ecclesiam Sancti Marci à Gregorio IV. translata fuerant.*

*Cœmeterium
ad Vrsum Pi-
leatum Via
Portuensi.*

11 Ex quibus omnibus manifeste quidem appareat , Cœmeterium Via quondam Portuensi ad Vrsum Pileatum extitisse , longe tamen diuersum ab altero eiusdem nominis , quod in Exquilis ad S. Bibianæ Ecclesiam extabat . Hic

interim verò lector admonendus est , quod vbi apud Bibliothecarium de Anastasio Primo legitur : *Qui vero sepultus est in Cœmeterio suo ad Vrsum Pileatum . Et de Innocentio Primo : Qui etiam sepultus est ad Vrsum Pileatum . Id neutiquam de Cœmeterio in Exquilis , sed Portuensi Via sito proculdubio intelligendum est . In peruetusto enim quodam M.S. codice Bibliotheca Vatic. olim monasterij Cauensis, Indiculus locorum habetur, vbi summi quondam Pontifices conditi sunt, atque hi duo quidem in memorato Via Portuensis Cœmeterio ad Vrsum Pileatum vna simul depositi leguntur . Hæc autem expressæ sunt ibidem notæ.*

AD VRSV PILEATV PORTV
ANASTASIVS
INNOCENTIVS.

12 Id autem , quod modo afferuimus , satis vtique ex inscriptione quodam comprobatur , quæ in peruetusto . S. Praxedis Ecclesia legentibus patet , vbi Paschalem Primum illuc beati Anastasij corpus vna cū alijs sanctis ex Cœmeterijs , quæ iam diruta fuerant, translatisse perhibetur . Bibliothecarius autem in Paschalis eiusdem gestis satis aperie huiuscmodi translationem præstigmatum è Cœmeterijs suisse afferit , quæ tunc extra Vrbem sita erant . Sic autem inquit ille : *Hic sanctissimus Præful multa corpora sanctorum requirens inuenit , quæ etiam diligenter intra ciuitatem recondidit . Et paulo infra de eorumdem translatione in præmemoratam S. Praxedis Ecclesiam verba faciens , subdit : Hic beatissimus , & præclarus Pontifex multa corpora sanctorum in Cœmeterijs iacentia , pia sollicitudine , ne remanerent neglecti , quærens , atque inuenta recolligens , magno venerationis affectu in S. Martyris Praxedis Ecclesiam , &c. Quamobrem si Anastasij Papa corpus in Exquiliis translatum fuisset , quem certe locum intra Vrbis ambitum contineri nouimus , quorsum haec tenus asserta corporis eiusdem translatio ? Idipsum plane de S. Innocentij Papæ corpore affirmandum nobis est , quod a Sergio Secundo (vdi ideam Bibliothecarius testatur) in Equitij titulum translatum suit , & vna cum ipso postmodum (vt in inscripto ibidem lapide legi-*

*Biblioth. in
Anastasi. &
In Innocen.*

*M. S. Codex
Vaticanus.*

*Paschalis I.
Papa.*

*Biblioth. in
Paschal. I.*

*Anastasi. &
Supra.*

*Biblioth. in
Sergio. 2.*

legitur) eiusdem S. Anastasij corpus repositum est, ut quæ in eodem simul Cœmeterio Via Portuensi iacuerant, hic pariter ambo contumulata quiescerent.

<sup>Anastasij, & Innocentij
ont. corpora
n Comercio
Portuensi</sup>
13 Demum, ut assertæ propositum sententia magis, magisque comprobatur, sacra beatorum eorumdem Pontificum corpora in iam descripto Portuensi Cœmeterio deposita simul fuisse aperi-
<sup>Villelmus
almebur.
gell. Angl.</sup> tis verbis præcitatius Willelmus Malmesburiensis edocere videtur, qui sanctorum corpora, quæ extra Vrbem aetate sua permultis locis, & hac præfertim Via Portuensi, quiescebant, commemo-
rans, inter alia beatorum Anastasij, & Innocentij meminit. Hæc autem inquit: *Tertiadecima Porta Portuensis dicitur, & Via, ibi prope in Ecclesia sunt Martyres Felix, Alexander, Abdon & Sennen, Simon, Anastasius, Pollion, Vincentius, Miel, Candida, & Innocentius.* hæc illæ.

4 Pollionis autem, Vincentij & Mi-
lis hic recensitorum corpora, eodem re-
posita fuisse Cœmeterio ex eorumdem
sacræ imaginibus ibidem inter perscrutandum, vt infra dicemus, repertis sa-
tis perspicue constat; & ex eorumdem,
etiam corporum in Ecclesiam S. Praxedis translatione, quæ ē Cœmeterijs iam
pene dirutis a Paschale Primo institutæ
fuisse inscriptus ibidem lapis euidenter
legentibus testatur. Quod vero a Mal-
mesburiensi S. Felicis primo quidem lo-
co recensetur, inde a studiose lectore
comici facile potest, Cœmeterium hoc
illud ipsum esse, quod S. Felicis nomi-
ne nuncupatum iam supra vidimus. Et
sane, vt ipso ex Bibliothecario depre-
henditur, sacra eadem Cœmeteria con-
tingua vnum alteri suere, quæ postmo-
dum successu temporum, vt pluribus
contigit, facili negotio inter se co-
pulari, atque protendi po-
tuere. Sed ad alia Cœ-
meterialia loca
per-
scrutanda prope-
remus.

..

CAP. XX.

De Cœmeterio Genero- sæ ad Sextum Phi- lippi Via Por- tuensi.

I OEMETERIVM, quod Generosæ titulo ad Sextum Philippi nun-
cupatur, ignotum
Prorsus de nomine ac
facie Cencio Came-
rario, Petro Manlio, Onuphrio, arque
alijs fuisse videtur, qui de Cœmeterio-
rum Vrbis numero satis luculenter in-
suis Commentarijs scripsere; cætera-
cni ex ordine adnumerantes, ac cir-
cumscribentes, istud omnino præterie-
runt; quamuis, vt in præcipuis sancto-
rum Martyrum actis videre est, frequens
de co legenti mentio occurrat. Cum
præfertim quamplures hic beatorū Mar-
tyrum pia fidelium manu conditi re-
censeat: inter quos præcipui sunt
Simplicius & Faustinus, quorum mar-
moream arcam, in qua depositi primum
suerant, in sacrario Basiliæ S. Mariæ
Maioris, inscriptione hac prænotatam,
diligenter olim suspeximus, videlicet:

X

MARTVRES SIMPLICIVS ET FAVSTINVS
QVI PASSI SVNT IN FLVMEN TIBERE, ET
POSITI SVNT IN CIMITERIVM
GENEROSES
SVPER PHILIPPI.

Inscriptio Se-
pulchri SS.
Simplicij, &
Faustini affi-
xa.

2 Antiquissimæ autem huic inscrip-
tioni mirifice adstipulantur, quæ de
eisdem insuper Ado resert, & in eorum-
dem actis M.S. Cod. Vat. S. Petri, &
Vallic. prolixius recitantur, in quibus
& de nobilissimo eorumdem martyrio,
quod sub Diocleriano contigit, necnon
de sepulturæ itidem loco hæc perle-
guntur: Sancti Simplicius & Faustinus pro
nomine Domini nostri Iesu Christi post mul-
ta, ac diuersa supplicia, quæ illata sunt ijs
a carnificibus, iussi sunt capitalem subire,
sen-

<sup>Ado de SS.
Simplicio &
Faustino.</sup>
<sup>Cod. Biblioth.
Vat. & Vallic.</sup>

Sancta Beatrix.

Sententiam, & corpora eorum ligato saxe in colla eorum sic mitterentur per pontem, qui vocatur Lapideus in Tiberinis rheumatibus. Quorum corpora Dei natus innenta sunt iuxta locum, qui appellatur Sextum Philippi, Via Portuensi. Tunc beata Beatrix una cum Crispo & Ioanne Presbyteris, & cum aliis Christianis leuauerunt corpora sanctorum Martyrum Simplicij & Faustini de fluvio, & sepelierunt ea ibi in Sexto Philippi iv. Kal. Aug. & paulo infra, vbi de martyrio, ac sepultura Beaticis matronæ agitur, quarum corpora in supra memorato Cœmeterio decenti honore condiderat, hæc apponuntur: Tunc iussit eam Lucretius carceris custodia mancipari, quousque de ea cogitaret. Cumque in Dci nomine persistisset, fecit eam ambitiosus Lucretius prefocari noctu à seruis suis: & sic tradidit spiritum Domino. Quam etiam sancta, ac venerabilis Lucina, vna cum suis sanctissimis fratribus ibi in Sexto Philippi sepelivit iv. Kal. Aug.

3 In hoc eodem Cœmeterio corpora SS. Crispis, & Ioannis Presbyterorum tumulata sunt, qui vna cum p̄fissima feminâ Beatrice beatos Simplicium & Faustinum sepulturæ tradidicrunt; de quibus hæc Ado in suo Martyrologio die 18. Augusti: Roma in Sexto Philippi natalis beatorum Presbyterorum Ioannis & Crispī, qui in persecutione Diocletiani & Maximiani multa sanctorum corpora sepelierunt. Quorum meritis & ipsi postmodum sociati gaudia vita meruerunt. Neque vero improbabile etiam est, si quispiam assertat, pia sanctorū corundem Presbyterorum manu (quippe qui in immani illa Diocletiani Imperatoris persecutio Martyrum sepulturæ toto animi studio vacabant) alia quoque plura beatorum Martyrum corpora in hoc eodem Cœmeterio recondita fuisse.

4 Quod vero ad Generosæ nomen Cœmeterio huic inditum attinet, probabile quidem & rationi consonum arbitramur, hanc ab insigni quadam huius nominis matrona denominationem sumptuisse: & pari item ratione hunc Sexti Philippi titulum, nuncupatum fuisse existimamus, ab agri videlicet domino, vbi Cœmeterium situm erat, qui hoc fortasse nomine appellabatur; vel certe quod Cœmeterium ibidem extructum sexto ab Urbe lapide distaret; quamvis

*A Generosa
Matrona Cœ-
meterium
eius nominis
denominatum.*

*Locus ad Sex-
rum Philippi
vnde nomen
sumptus?*

*haud longe ab Urbe Romanæ portu, atque Ostiensi ciuitate illud extitisse, ex Æthici a nobis haecenit citata Tyberis descriptione coniiciatur, prope insulam videlicet, quam ipse met Tyberis placi- do inter fluendum murmure in duos aquarum ramos partitus designat atque constituit. Rem autem sic Æthicus exponit: *Hic nempe Tyberis, iterum circa Sextum Philippi, quod prædiu Misale appellatur, geminatur, & in duobus ex inoef- ficiis insulan facit inter Portum Urbis, & Ostiam ciuitatem, vbi populus Romanus cum Urbe Praefecto, vel Consule castrorum celebrandorum causa egreditur solemnitate iucunda &c.* Hac vtique explanatione omnis difficultas elucidari potest, nisi quis, vt controversia huiusc nodum eludat, vtro affirmare velit, tantæ olim Cœmeteriū hoc amplitudinis extitisse, vt a sexto Urbe lapide ad loca, quæ haecenit descripta sunt, protenderetur, quod mihi non parum duntaxat veritati constans, sed nec verisimile quidem esse videtur.*

5 Porro Sanctorum Simplicij, Faustini, & Beaticis corpora, quæ S. Leo Secundus in Ecclesiam a se in honorem S. Pauli erectoram, iuxta S. Bibianæ tem-

*plum transtulerat, hac subinde temporo-
rum iniuria diruta, in S. Mariæ
Maioris Basilikam, vna cum
ipsa marmorea arca, vbi
afferubantur, de-
lata, pio ac
religio-
fo*

*fidelium cultu deinceps custo-
dienda deposita ibi-
dem suere.*

Æthicus.

*SS. Simplicij
& Faustini
corpora in E-
cclesia S. Mar-
tiorum affer-
bantur.*

CAP. XXI.

De Cœmitorio sancti Iulij Papæ Via Portuensi.
De sacris eiusdem Viæ
ac Portus Romani monu-
mentis: necnon de
Martyribus, qui ibi-
dem coronati, vel se-
pulti sunt.

IAM supra ex Anastasio a sanctissimo Iulio Papa tria numero extorta fuisse Cœmeteria comperimus; quorum vnum potissimum hac Portuensi Via exitit. Cum autem nulla proflus eiusdem Cœmeterij alicubi mentio subeat, nec ullum vestigium extet, credendum vtique est, sanctissimum eundem Pôtificem, quodam ex supra recensitis potius instaurasse, vel certe in ampliore formam redigisse, quam nouum veteribus iam descriptis addidisse. Eo igitur prætermisso, sacra eiusdem Viæ monumenta, quæ supersunt, hic inter percurrendum studio Lectori suggerere aggrediamur.

2 Celebrishæc Via non tantum nobilissimis sanctorum Romanorum Martyrum exuuijs, quæ iam recensuimus, insignita est, sed pretiosissimis item exterorum Martyrum reliquijs locupletatur, quas in eamdem transferri contigit; & sanctorum præfertim Cyri, & Ioannis, qui cum Alexandriæ quondam sub Diocletiano martyrium subijssent, inde postmodum eorum corpora sub Honorio, & Arcadio Imperatoribus, anno Christi 414. in Vrbem translata, in Ecclesia S. Praxedis, Innocentio Primo Summo Pontifice, reconditæ füere. Cuius recolenda translationis historiam a Sophronio Hierosolymitano Episcopo conscriptam ex M. S. Cod. præfertim S. Marie in Via Lata, hic in

studiosi Lectoris gratiam recitandam, vtro, exponendamque duximus. Est autem eiusmodi verborum tenor.

Incipit Translatio Sanctorum, Sophron. Hierosol. M. S. codex S. Maria in Via Lata.
Martyrum Abba Cyri &
Ioannis, qualiter Ro-
mam applicue-
runt cor-
pora.

3 Temporibus Honorij & Arcadij, qui religiosissimi Imperatores fuerunt, Sancto Innocentio Papa existente, beatissimorum Martyrum corpora Abba Cyri & Ioannis à Catholicis duobus monachis, Grimaldo & Arnulpho translata sunt, videlicet ab Alexandria civitate usque ad Vrbem Romam. Erat autem illo tempore inter Sardenos, & civitatis Alexandrie incolis disensio maxima, usque adeo, quod ipsi barbari cum perfidia magna super Alexandriam civitatem equitauerint. Postea vero undique tam maximum ingerentes bellum, quod ad ultimum proculdubio superata est. Res enim gesta testatur, vt verum est, quod Prelatus illius civitatis, scilicet Patriarcha, cum pluribus terra habitatoribus in captiuitatem ducti sunt.

4 Fuit igitur omnipotentis Dei voluntas, vt prefatis monachis, Grimaldo utpote & Arnulpho, visio quedam apparuit. Enim uero suprascripti Martires illis in nocte apparentes, talia eis verba intulerunt: Tollite quippe corpora nostra hinc, & deferre ad Vrbem Romam, illic vbi diuina Dei clementia vobis insinuauerit, ibidem nos collocate. Ipsa autem hoc in dubium habentes, oblinio ni trididerunt. In secunda vero nocte eadem illa visio eis apparuit. Postmodum autem mane venientibus illis in capitulo, & existentes, visionem, quam viderant, ad iniucem enucleauerunt. Vnus autem illorum, nomine Grimaldus, confratri suo talia inquit: Oremus ad Dominum Deum nostrum Iesum Christum, vt si hec visio vera est, vice tertia nobis ostendat: superueniente namque nocte ter tia huius rei sancti Martires verba fantes talia appaserunt: Visionem quam vidistis nempe veram credatis, & ne in dubium habeatis, quemadmodum his qui bellatores, atque victores erga urbem hanc extiterunt, computati sunt corpora nostra igne cremare.

A Grimaldo, & Arnulpho coramdem monitu per trianam in formis visio nem.

Illi quidem his mandatis obedientes, porphyreum vas aperientes, SS. Martyrum corpora acceperunt, ac deinceps humili oratione suis mulis intronisfrunt.

5 Itaque Alexandrinam nauem introeuntes, nauigio deducti Constantinopolim applicuerunt, ibi vero apud quandam mulierem viuam nomine Julianam hospitati sunt. Illic equidem quidam infirmus filius mulieris praefat paralyticus iacebat. Exempli illi monachi misericordia commoti, orationem ad Dominum fuderunt: Domine Iesu Christe, tuam exorans clementiam, quatenus ob amorem horum sanctorum Abba Cyri & Ioannis agrotus iste janetur. Finita vero illorum oratione, ab infirmitate illico curatus est; et non solum dilectione illorum miraculum istud operatus est Deus ibi, verum etiam multa alia, qua longum est enarrare. Postea vero de Constantinopolitana ciuitate exeuntes, diuina Dei admiculante industria hac utique applicuerunt. In ciuitate autem illa duorum hominum corpora a dæmonibus possefanauerunt, et cuiusdam membra claudi ererunt.

6 His taliter miraculis peractis prosperrumiter suum iussu Dei versus Romanum direxerunt, atque in ciuitate Transiberina apud quandam fenestracem religiosissimam viuam, nomine Theodoram, hospitati sunt. In ipsa vero nocte illi beatae mulieri sancti Martires Abba Cyrus & Ioannes apparuerunt, atque talia verba intulerunt: Corpora nostra omnipotentis Dei voluntate accipe, atque cum his fidelibus Christifamilis, quos hospitata es, monachis defer in templum, quod ad honorem Domini & Sanctae Praxedis Virginis adificasti, ibi fidelissime quodam in conclusione repone. Vidua nempe brachium S. Praxedis a Rom. Vrb. Papam acquisierat, ac prope Viam Portuensem, domum ad bonorem Dei & S. Virginis dedicauerat. Post hanc eadem vidua ante Grimaldi & Arnulphi presentiam aduenit, eisque visionem, quam viderat, recitauit. Ipsa tamen tale quid audientes, prorsus denegarunt, dicentes: Nos omnia, que de ore tuo audiimus, ex toto ignoramus. Qui primo ignorare se rem fingunt.

Visionera Theodora Grimaldo & Arnulpho in-

terrogata se rem fingunt. Illa equidem eos inuestigando quidnam de-

tali re ambo sentirent, firmissimamente sepe recitans illud quod dicerat, ut ratum erat, in veritate probabat. Videntes autem sanctimoniachi eam in tanta manere constantia, cer-

nentes, quia Deus vult suis filiis sua operare

secretaria: caperunt illi insinuare bini modi

verba proferentes: Audi mulier bona sancto

Flamine completa, quod tuam mens gliscit vide-re, oportet einos competenter aperire. Ad-sunt hic duorum Martyrum Christi corpora, Abba Cyri & Ioannis videlicet, ab Alexadri-na ciuitate iussione Dei transmissa, qui multa pro Christi nomine pericula sustinuerunt. Nam fidem Christi ab adolescentia firmiter credentes, ac magno conamine intrepidi mul-tos alios ad viam Veritatis egregie cohortan-tes, usque adeo quod pro Christi nomine martyrio coronari meruerunt. Enimvero apud Alexandria ciuitatem capita sanctorum, Abba Cyri & Ioannis pro fide Christi cuiusdam precepto tyranni amputata fuerunt. Atque ibi corpora sanctorum a Catholicis viris cum maxima reverentia usque modo colloca-ta manserunt. Postea vero ciuitas a barba-rorum gentibus obessa, et crudeliter ab eis superta, denudata, dissipata permanxit.

7 Fuit igitur omnipotens Dei visio, et sanctorum admonitio Martyrum utique, ne infideles sanctorum patrocinia in potestatē haberent, ut ab Alexandria horum corpora Martyrum Abba Cyri & Ioannis per nos in hanc Transiberinam ciuitatem translata fuissent. Angelica namque elocutione nobis visum est in vera visione illis nobis apparentibus; et quemadmodum duo primates in Ecclesia Dei, videlicet Simon Petrus utique, & B. Paulus ciuitatem Romanam ex vitroque latere custodierunt; ita et isti sancti Martires Cyrus & Ioannes a dæmo-num incursionibus, atque alijs quampluri-mis aduersitatibus ciuitatem Transiberinam obseruant. Audiens autem talia illos elo-quentes Theodora, Deo gratias referebat, ac flexis genibus coram Martyrum sanctorum corporibus deuotissime in oratione manebat.

8 Tantus adeo aduentus Martyrum per totam Romanam ciuitatem diuulgatus fuit, quod Papa Innocentius cum plerisque Cardinalibus, et maximo Romanorum catu illuc ciuitissime conuererunt, ac deinceps corpora sanctorum Abba Cyri & Ioannis deuotis preci-bus venerauerunt. Insuper vero redolentia Martyrum corpora multo thure & myrra dignissime adornauerunt. Post hanc Innocentius Papa cum supradictis monachis Grimaldo & Arnulpho, scilicet cum famula Dei Theodora & cum multis Romanis Ecclesiæ Prelatis cor-pora Martyrum accepserunt.

9 Itaque viam inchoantes corpora sanctorum deferendo in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus Deo iubilauerunt, mem-bra beatorum Martyrum Abba Cyri & Ioan-

Eidem om.
nem eveni
patet aciunt

Regio Tran
siberina S.
Cyri & Ioan
nis reliqui
erata iuxta
munita di
citur.

Innocentius
Papa ve
nit eari ad
ducit & accedi
t & veneratur
eas.

Eas in Ac
dem S. Pra
xedes defec-

nis in templum detulerunt, quod ad honorem S. Praxedis Virginis consecratum fuerat. Ibi enim cum omni reverentia corpora sanctorum quadam in conclave secretissime à Papa & monachis, excepto capite sancti Abba Cyri recordita, & taliter consolidata sunt, quod impossibile est ab aliquo ea usque ad finem mundi nullatenus dimoueri posse. Postea vero Apostolicus Innocentius cum suis Cardinalibus, & multis Romana Ecclesiae Prelatis talem fecit absolutionem, ut omnes ad beatorum Martyrum Abba Cyri, & Ioannis, ac S. Virginis Praxedis festum humili prece venientes, à quarta suorum scelerum parte dissolui mereventur. Caput enim S. Abba Cyri argenteo vase collocatum super altare digne posuerunt, ut omnes varijs infirmitatibus oppressi deuotamente quamcūtis intuerentur, illico ab omni infirmitate liberatissent. Tanta quippe miracula sancti Martyris ibi operati sunt, quod cacos illunabant, leprosos mundabant, demones effugabant, surdis auditum, claudis gressum reddebat.

10 Vidua vero illa Theodora, de qua superius fuit mentio, cui sanctorum corpora Martyrum vera visione reuelata fuerunt, omnia sua bona ob amorem Dei ac beatorum Martyrum Ecclesiae, quam adificauerat iuxta Portuensem Viam, dedit, terras scilicet circumstantes Ecclesie, & multa alia beneficia bisideliter ordinauit, & usque ad exitum vite sua ibidem Christo tantum famulata est, quo usque animam suam commendauit. Illi vero beati monachi Grimaldus & Arnulphus, à quibus sanctorum Martyrum corpora translatæ fuerunt, post multum temporis ibi Dominio famulantes manserunt. Tanta utique reverentia fuit, quod sine aliqua intermissione Dominum Iesum Christum pro sancte Matris Ecclesie filii semper interpellabant. Nimirum viri religiosi, sobrij, pudici, bonis moribus ornati, in omnibus patientes, quod sebmet ipsis hoc & alijs cupientes, inferiuit Dei assidue constantes erant. Dum itaque illis monachis mundana vita superstes fuit, humili famulatus Christo, & sanctis Martyribus ibi seruierunt, usque quo à Domino vocati regnum celeste scandere meruerunt, ubicum Domino sine fine manebunt. Hoc tenus de beatorum aduentu Martyrum ea, que vera sciimus, retaxatis sumus. Sed quam longum est omnia illorum miracula in hoc scripto dinumerare, cum in multis alijs codicibus descripta niteant, ea que de illorum aduentu diximus, nobis sufficiant. Collaudemus igitur inuisibili-

lem Dominum omnipotentem, qui suis in sanctis est mirabilis, ut eorum meritis, atque omnium sanctorum auxilijs vitam mereamur obtinere contemplatiuam. Collocata sunt corpora sanctorum Martyrum Abba Cyri & Ioannis iuxta Viam Portuensem à Papa Innocentio secretissime in templo S. Praxedis Virginis viij. Kal. Aug. ad omnium gaudium, quod ipse præstare dignetur, cuius regnum & imperium permanet in secula seculorum. Amen. Hactenus recolent horum sanctorum Martyrum depositionis historia, quam prolixiori sermone enarratam in studio Lectoris gratiam reserre nobis visum est.

11 Extat adhuc præmemorata hæc S. Praxedis Ecclesia propè Tyberim, è regione videlicet Basilicae S. Pauli, secundo circiter ab Urbe lapide, quæ nunc corrupto vocabulo vulgo sancta Paggera appellatur: vbi adhuc beatorum corumdem Martyrum imagines conspiciuntur, & ipsæmet Confessionis locus apparet, vbi sacra quondam corpora condita fuerant: quæ hoc nimirum loco deposita suisse vetus in marmore incisa inscriptio attestatur, quæ supra eisdem Ecclesiæ ianuam in hunc modum legenda exhibetur:

CORPORA SANCTA CYRI RENITENT
HIC ATQUE IOANNIS,
QVÆ QVONDAM ROMÆ DEDIT
ALEXANDRIA MAGNA.

12 Huius Ecclesie Io: Diaconus meminiſſe videtur in gestis S. Gregorij, sic inquiens: Cumque Presbyter Monachus Lucido Episcopo tam dirum numerum retulare timeret, tacere autem penitus non auderet, monasterio se tandem proripuit, & ad domum Episcopi non longe à flumine Tyberi, regione videlicet iuxta Basilicam sanctorum Cyri & Ioannis positam, somnum nunciaturus, accessit &c. Si vero Ioannis verba attentius expendantur, Ecclesiæ nimirum, de qua ipse loquitur, domui Lucidi Episc. proximam suissimam apud quem è Lateranensi Patriarchio, vbi Papæ adstare consueuerat, abscedens, sc recipiebat, & S. Gregorij pariter monasterio, cui ipse præterat; certe nimis durum, atque improbabile apparerit illius demum Episcopi tam longo a Lateranis adibüs interuallo distare; deserto quodammodo eodem ab habi-

Locus in quo
corpora S.
Cyri & Ioan-
ni locata
sunt.

Aug. 12

Ecclesia S.
Praxedis pro-
pe Tyberim
extra Urbe.

Io: Diaconus
in Vit. S. Greg.
lib. 4 cap. 91.

Roma Subterranea

tantibus loco, cæterisque domibus vacuo, ac consuetis functionibus penitus incongruo, atque incommodo. Quare ut sincerum ipsiusmet historiæ sensum attingere valeamus, vero similius nobis sit, non de hac quidem Ecclesia Ioannem locutum suisse, sed de alias sub eorundem SS. inuocatione, quæ olim haud procul ab Ecclesia S. Mariæ in Porticu extabat, cuius adhuc vestigia iuxta Pontem S. Mariæ nuncupatum contemplanda superfunt; eorumdemque sacras ibi se vidisse imagines vnâ cum Vgonio Bosio testatur.

13 Porro magnus olim erat singulis quibusq; annis ad S. Praxedis Ecclesiam Via Portuensi, ipsomet festivo eiusdem recurrente Virginis die, vigesima prima scilicet Iulij, Romani populi concursus. Itemq; in anniuersario eorumdem beatorum Martyrum translationis, quæ dic 31. Ianuarij contingit. Quapropter in perantiquis quibusdam Martyrologijs, & in Romano præsertim hac ipsamet dic Natalis eorumdem inscribitur his quidem verbis: *Rome Via Portuensi sanctorum Martyrum Cyri & Ioannis, qui post multa tormenta pro confessione Christi capite truncati sunt.* Ex quo nonnulli hos quidem Romæ Via Portuensi martyrium subfisc opinati sunt.

14 Hac eadem Via vetustissimam quoque in honorem B. Petri Apostolorum Principis Ecclesiam suisse cretam. Bibliothecarius in Adeodato Papa his verbis testatur: *Hic Ecclesiam B. Petri, quæ est Via Portuensi, iuxta Campum Meruli, vt decuit, restaurauit, atque dedicauit.* Eiusdem quoque Blondus in libro, cui titulus est, *Roma Inflaurata*, meminit; cuius adhuc ætate, licet ruinis patens, & iam semidiruta, extabat.

Verba autem eius hæc sunt: *Ecclesia S. Petri, quæ Via Portuensi ad Pontem Meruli dirupta cernitur, Adeodati Primi Pontificis opus fuit.* Campus autem, sive Meruli Pons, de quo hic sermo incurrit, duodecimo ab Urbe lapide distabat, vt videre est in quadam Ioannis XIX. bulla, ad Benedictum Episcopum Portuensem transmissa, in qua post enarratas prædiorum donationes, atque earumdem Ecclesia Portuensi confirmationes, hæc habentur: *Simulque pratum in integrum cultum, & ad solitare*

suum in campo, qui dicitur Meruli, in Via Portuensi, millario ab Urbe plus minus duodecimo.

15 Celebris igitur antiquis temporibus inter reliquias Vrbis, Via hæc Portuensi suit, quæ tot tantisque rerum sacrarum monumentis illustris redditæ, tot Ecclesijs, ac Cœmetrijs pariter aucta, Martyrum insuper exuvijs, triumphis, ac sanguine apprime nobilitata est. Haud minori tamen veneratione Romanus itidem Portus suspiciendus videbitur. Quippe qui compluribus Martyribus, eorumque sepulchris vberime ditatur; et si non pauca corudem Martyrum corpora a Christianis post martyrum viriliter peractum ad Cœmeteria Vrbi proximiora, quæ eadem Portuensi Via continebantur, delata suis, ipsamet nobis ratio persuadet.

16 Inter cæteros enim Christi martyres, proœcto nouimus sanctum Hyacinthum, qui iam sub Traiano Principe apud Portum Romanum martyrio coronatus fuerat, Romanam a Iulia matrona translatum suisse, vt in Romano Martyrologio, & apud Adonem fuisse his verbis describitur: *Rome in Portu natale sancti Hyacinti sub Consulari Leonatio Luxurio Primo ciuitatis Terracinæ trahente: qui missus in ignem, nullo modo laedi potuit: inde precipitatus in validissimum torrentem incolmis eruptus est ad littus.* Nunciatur hoc Consulari Leonio, & misit spiculatorem cum militibus, vt eum comprehensum gladio ferirent. Tunc quedam matrona religiosa, nomine Iulia, veniens nocte cum seruis suis, collegit corpus eius, & cum honore sepelivit in prædio suo, iuxta Vrbum Romanum. In Altis autem eiusdem Martyris apud Surium hæc subduntur: *Porro matrona quedam religiosa, Iulia nomine, veniens nocte cum seruis suis, collegit corpus eius, & in primis honorifice sepelivit in prædio suo, quod erat iuxta Vrbum Romanum, ubi etiam cubiculum sibi construxit, iuxta sepulchrum beati Martyris, ubi consequuntur beneficia omnes credentes in Christo.* Hæc Surius.

17 Ut vno denique verbo, quæ ad antiquissimum Portus Romani splendorem spectant, breuiter perfingamus, illustris proœcto toto terrarum Orbe locus hic redditur martyrio potissimum, ac sepulchro beati Hippolyti

Alia eorundem
Ecclesia pro-
pe Adeodati
S. Mariæ in
Porticu.

Memoria eo-
rum quorūq; in
Ecclesia S.
Praxedis
olim ageba-
tur.

Ecclesia S. Pe-
tri Via Por-
tuensi.

Bibliotheca in-
Adeodato Pa-
pa.

Blondus.
In Roma in-
flaurata.

Bulla Id. 19.
ad Benedictum
Episcopum
Port.

Portus Ro-
manus.

Hyacinthus
Martyr.

Iulia Matro-
na.

Martyrol.
Rom. 7. Kal.
Aug.

cynthi Mart.

sur. 7. Kal.

Aug.

Cubiculum
Iulia Mart.

Hippolytus
Episcopus

Portuensis.

Lib. II. Cap. XXI.

371

*Martyrol. xi.
al. Sep.*
Portuensis Episcopi, ac Martyris præclarissimi, necnon Scriptoris inter ceteros Ecclesiasticos celeberrimi, cuius dignissima laudum præconia Romano in Martyrologio his notis exponuntur:

In Portu Romano sancti Hippolyti Episcopi eruditio clarissimi, qui sub Alexandro Imperatore ob præclaram fidei confessionem, manibus pedibusque ligatis in altam foueam aquis plenam precipitatus, martyri palman accepit. Cuius corpus à Christianis apud eundem locum sepultum fuit. Sepulturæ autem locus in Martyris eiusdem Actis his verbis describitur: Christiani vero nocte levauerunt pretiosum illud corpus de puto occulte, & cum hymnis, & laudibus, omniq[ue] veneratione spelunkerunt in eodem loco, non longe ab ipsa fouea, quasi pedes plus minus sexaginta in insula, que uno latere, littore maris, & à duobus, diuisione aluei Tyberis cingitur prope eiusdem fluminis ripam habens passus quasi quinquaginta, vigesima secunda die mensis Augusti, ubi quotidie praestantur Christi beneficia, & fructus orationum sancti Martyris exuberant usque in presentem diem. Huc usque recolendi martyris acta.

18 Ibi postmodum in eius honorem Ecclesia erecta fuit, cuius Bibliothecarius meminit in conscriptis a se Pontificum gestis, qui eamdem dignissime sub vario temporum interlapsu exornarunt, ac multiplicibus muneribus impertitis munifice cumularunt, quod præsertim a S. Leone Tertio præstatum suisse enarrat; cuius ætate haec eius descripta martyris Ecclesia extabat. Porro isthac de illo Biblioth. ait: *Facit autem idem almificus Pontifex in Basiliæ beati Hippolyti martyris in Cittate Portuensi vestes de Stauraci duas, unam super corpus eius, & aliam in altari maiori. Præterea & duos alias martyres, qui sub Alexandro Imperatore Tyberina apud Ostia martyrium pro Christi fide consumauerant, ut suo infra loco dicimus, hoc eodem loco pia fideliūm manu sepulturæ demandatos fuisse.*

19 In Portu item Romano cum acrius instaret persecutionis procella, impiorum gladio percussi ad optatum beatæ quietis portum feliciter appulere Martialis, Saturninus, Epictetus, Maprilius & Felix vna cum socijs, quos Ado & Beda peregrinos vocant: quippe qui

peregrinationem ad venerandā Apostolorum Limina eodem sub Alexandro devotionis ergo suscepérant. Hi omnes pro Christo in Portu Romano cæsi & coronati sunt, & post consumptum, optati cursum itineris per aquam & ignem transentes in locum refrigerij, viæ pariter ac vita terminum, datus pro Christo ceruicibus, feliciter inuenire, mcruerunt. Quorum in Martyrologio mentio sit his verbis: *Item in Portu Romano sanctorum Martyrum Martialis, Saturnini, Epicteti, Maprili, & Felicis cum socijs eorum.*

20 Quinquaginta item milites ad Christi fidem Bonosa exhortante traduēti, & deinde a S. Felice primo, salutari baptismate expiati post varia laborum tolerata certamina cum vltro, cōstanterque fidei testimoniū effuso cruce dissent, vt potest inuidi Christi milites, in Portu tandem Romano omni prorsus naufragandi metu soluti, à Domino palam adepi sunt: dc quibus isthac in eodem Martyrologio: *In Portu Romano sanctorum quinquaginta militum Martyrum, qui in confessione S. Bonose ad fidem adduci, & à B. Felice Papa baptizati, in persecutio ne Aurelianii occisi sunt.*

21 Hos vero ad certandum pro Christo viriliter veluti strenuissimos in acie ductores paulo post fecuti fuere, eadem Bonosa, Eutropius eiusdem frater & soror Zozima, quorum pariter gloria memoria in Martyrologio recolitur Idibus Iulij his verbis: *In Portu Romano natalis SS. Martyrum Eutropij, Zozima & Bonosæ sororum. De iisdem hæc in M. S. eorum Actis ex Cod. Vaticano excerptis recensentur: Et crediderunt in illa die quinquaginta milites in Dominum Iesum Christum, & baptizatis sunt à B. Felice Vrbis Roma Praefule. Quos omnes B. Bonosa de sacro fonte suscepit.*

22 Alij insuper in Martyrologio adnumerantur apud præmormatum Portum Ronianum inuidiæ fidei, & constanza Martyres. Inter quos præcipui sunt Paulus, Heraclius, Secundina, & Ianuaria, sexto nonas Martij. His adscribitur Vincentius, qui nono Kal. Iulij ad martyrij coronam feliciter peruenit.

23 In Romano item Portu inter tot recolendorum Martyrum trophæa, floret iugiter & adhuc persuerat dignissima.

*Martyrol. XI.
Kal. Sept.*

*Milites quin-
quaginta
Martyres.*

*SS. Bonosa,
Eutropius, &
Zozima.*

*Martyrol. Idibus
Iulij...*

*SS. Paulus,
Heraclius,
Secundina, &
Ianuaria.*

*Martyrol.
Rom. sexto nona-
nas Martij.*

S. Nympha.

Roma Subterranea

mæ Christi martyris Nymphæ memoria; in cuius honorem erectam quondam suis fe Ecclesiam Bibliothecarius testatur, iñ hac genitilis S. Leonis Quarti referens:

Obtulit verò & in Ecclesia B. Nymphae Martyris, quæ esse videtur in Cittate Portuensi, vestem de fundato vnam.

Eiusdem porro Ecclesia, quæ celebris vtrique olim fuit, nunc solo æquata nonnulla adhuc, quævis exigua, ad contemplandum vestigia subsistunt. Acta autem Nymphæ Martyris in Cod. Vat. & S. Marie ad Martires recitantur; in quibus hæc præcipue:

Et nauigantes (Mamilianus nempe & Nympha cum socijs) peruerunt ad Pharam Romanum Portus, & permanerunt ibi nocte illa, & ecce Angelus Domini apparuit S. Mamiliano in somnis, dicens: Exite de navi diluculo, & pergitte ad locum sitiuiuxta Bucinam, quem multitudine paganorum inhabitat: ibi videbitis altam pinum, & sub ea cryptam pulchre construētam, in qua Proculus & Eustathius commorantur. Sanctus autem Mamilianus audiens de discipulis suis, qui persecutionem metuentes fecerunt, glorificauit Dominum. Mane igitur saepe valedicentes nautis, arriperunt iter eis à Domino præmonstratum, & cum peruenissent ad cryptam, ingressi sunt, & reperebant sanctos, quos in pacis osculo salutantes, pariter permanerunt. Prolixia vero ibidem narratio subtextitur de eodem Mamiliano vna cum B. Nympha Apostolorum Limina adeunte, ac inde postea in eandem cryptam regreso; de ipsis item obitu tunc subsecuto, ac sex post menses Proculi pariter, Eustathij & Goboldei in Domino obdormitione; quorum ibidem corpora a sancta Nympha sepultæ commendata fuere. Demum felicissimus ipsius Nymphæ transitus hunc in modum deseribitur: In magna iucunditate migravit ad Dominum mensis Nouembri die 12. Christiani vero plorantes, & valde tristes sepelire corpus eius iuxta corpora aliorum sanctorum, ubi & Ecclesiam construxerunt ad honorem Domini Iesu Christi viuentis in seculo saeculorum. Hæc in M. S. eiusdem Actis S. Mariae ad Martyres, & Vaticanæ ac Vallicel. Biblioth. in alijs vero, Baronio teste insuis ad Martyrol. notis 4. Idus Nouemb. eandem diem obiisse quadam in crypta iuxta Suanam enarratur, ubi S. Mamiliani Panormitanus Episcopi reliquiae depositæ sunt, quem eodem loco de-

functum, sepultumque fuisse eius acta testantur. Quænam vero acta ex descripsis hactenus sinceriora à nobis habenda sint, prudentis id iudicio Lectori deserimus: vt interim tameu quid hac de re sentiamus, libere fateamur; nobis quidem magis arrident, quæ supra enarrata sunt, cum præsertim veneranda in hoc antiquitas suffragetur, & conjecturæ ipsiusmet templi eidem B. Nymphæ in Portu Romano dicati vestigijs valide obfirmentur.

24 Sed præstat nunc totidem hic verbis coronidis instar, vt studioso cumulatius Lectori satisfiat, recensere, quæ de eadem, & recolendis Portuensis Ecclesiæ monumentis luculento sermone Baronius recitat: qui se ad illa inuisenda, lynceisque oculis contemplanda audifissimus Ecclesiasticarum rerum explorator contulerat. Sic igitur eadem sacra loca temporum iniuria iam fere abolita, ac memorias corumdem desperitas vehementer deplorat: Locus, inquit ille, ad Nymphas dictus, inter Viam Corneliam, & Portuensem situs est, qui corrupto nomine vulgo hodie dicitur sancta Nympha: ubi adhuc antique Ecclesie visuntur vestigia: insunt & nobilissimi subterranei aqueductus, vt coniici posset ex aquarum abundantia confutum esse nomen locum illum, vt dicceretur, ad Nymphas, quem nos vidimus: nam opportune his contigit ferme diebus, vt Ecclesiasticarum antiquitatum cupidissimus Illufijs. & Reuerendijs. D. Gabriel Paleottus S. R. E. Card. Episcopus Albanen. optimi Praefus dignum exemplar, ad celebrata illa scriptorum monumentis in Portu Romano loca, & sacras præfertim sanctorum memorias inuicendas una meas secum adiungeret. Sed planè accidit desertum videre locum, littusque relictum: quo sane factum est, vt ingemisceremus recordatione florentissime olim Portuensis Ecclesie, iam penitus solo æquate: nec non amplissimarum sacrarum ædium S. Hippoliti Portuensis Episcopi, cuius gloria tumex martyrio, tum etiam ex præclarissimis lucubrationibus comparata toto illuxit orbe terrarum. Vix eße reliquam altissimam sacram turrim, antiquæ glorie tristem indicem, ac iuxta eam celebrem illū Puteum olimneius martyrio illustratum, iam modo usque ad summum terra repletum. Sed & frustra sunt perquisita aliorum Portuensium Martyrum monumenta: nul-

Bibliothecar.

Ecclesia S.
Nymphæ.

SS. Nympha,
& Mamilia-
nus.
Codex Vatic.
& S. Marie
ad Mart.

S. S. Proculus
& Eustathius,
& Goboldeus.

Baron. in Notis
ad Mart. 3.
Idus Nouem-
bris,

Descriptio
loci ad Nym-
phas, & Ec-
clesiarib[us] ex-
istentiis.

Baron. Anna-
To. 2. An. 27
n. 14. & se

Portuensi
olim floren-
tissima Eccle-
sia.

CAP. XXII.

De Cœmelerijs à Bosio
Portuenſi Via reper-
tis , ac perlu-
stratis .

Martyrum Portuenſium monumenta nulla habeantur super sunt ,

Xenodochii S. Pammachi.

S. Hieronymus ep ad Pammachium

nulla enim ibi penitus vestigia Eutropij , Zosimæ atque Bonofe , nec illorum gloriosorum quinquaginta militum , qui in S. Bonofe certamine ad fidem conuerſi , martyrium subire : quos omnes S. Felix Papa facio baptisma te abluit , & ad pugnam pro Christo reddidit fortiores , ecclesiasticis chartis tantumnotos . Sed nec SS. Martyrum Martialis , Saturnini , Epicteti , Maprilis , Felicis & fectorum , quorum in Actis eiusdem Hippolyti est clara mentio , memoria aliud residui erat : sicut nec Pauli , Heraclij , Secundinae & Iauarie , neque Vincentij , quos in eodem Portu Romano esse passos tabule ecclesiastice docent . Sed & fruſtra quæſita ſint vestigia nobilissimi Xenodochij , quod S. Pammachius , cuius immense charitati anguſtior viſa Vrbis , & tardior aduentus pauperum , extendens vſque ad mare propagines misericordie ſue , in eodem Portu Romano conſtituit ; vt è naui pauperibus deſcendentibus , ipſe eos parato ſucepturus hōpitiu , priuus occurreret . Verum una haec erat communis conſolatio , quod egrejij operis ſtruclura apud S. Hieronymum rueret eiusmodi immortalitatis elogio : Auditio te Xenodochium in Portu ſiccis Romano , & virginam de arbore Abraham in Aufonio plantasse littore . Quaſi Aeneas noua caſtra metaris , & ſuper vndam Tyberis , ubi ille , cogente quondam penuria , cruciis fatalibus , & quadris patulis non perpercit , tu viculum noſtrum , id est , domum panis aedificas , & diurnam famem repentina ſaturitate compenſas . Horum , inquam , ſaltem meminiſſe iuubat , & p̄teritorum leta memoria calamitatem noſtrorum temporum ſolabamur . Hæc Baron. de ſacris , recolendisq; iugiter apud posteros Portuenib⁹ monumen‐ tis iā fere oblitterat peroravit , quibus venerandæ antiquitati iam inter obliuionis clementia conſepulta lacryma‐ bundus parentas viſus est , & quæ noſtris hiſce scriptis veluti corollarium subtexere operaꝝ pretium duximus , & repetita eorumdem memoria enarratis iam toto hoc capite ſupremam manum imponere . Reliquum nunc eſt , vt ſacra Cœmeteria , quæ Bosius hac eadem Portueniſi Via diligenter perquirendo aſſe‐ cutus tandem perluſtravit , & quæ in eisdem notatu potiſſimum digna reperit , hic studioſo lectori exhibeamus .

I D I v quidem nulli vel impensæ , vel labori parcē ſedulam ſe naualle operam Bosius fatetur , ab anno vide‐ licet redempti Orbis millesimo ſexcentesimo vñq; ad M. DC. XVIII. in ſacris Cœmeteriaj , ac ſubterraneis cryptis Via Portueniſi inquirendis , perſcrutandis que : verum poſt affiduos labores , deſiderio ac ſpe haud oīnno fruſtratus , totò interlapsu temporis duos duntaxat ad Cœmeteria aditus adiun‐ nire valuit . Alterum quidem in villa , quam Antonius Rabbius quondam poſſi‐ debat , iuxtalocum , qui vulgo dicitur , Pozzo Pantalco : per quem prima qui‐ dem facie ſatis angustum , arctumque nimis aditum una cum ſoeijs introgreſo conſpiciendum ſe ſe primo quoddam cu‐ biculu obtulit ; in cuius hinc inde pa‐ rietybus , ferro utique excauata defun‐ torum ſepulchra apparebant . Cubiculi autem eiusdem tholum picturis olim de more exornatum ſuisse ex quibusdam indicijs conteinplanti intelligi dabatur : quod praefertim ex quadam euangelici Paſtoris imagine , ouem ſuper huine roſe deferentis , quæ ibi ad viuum exprefſis coloribus repræſentabatur , coniici ſatiſ potuit .

2 Alterum vero aditum , quo ſub‐ terranea , abdita que loca perſcrutaturus penetraret , in vinea Antonij Bassani re‐ perit , quæ haud longe ab ipſa Portueniſi porta diſtat . Reſtaigitur aliquantulum procedens , ac primo dextroſum occur‐ rente diuerticulo publica è Viā deſte‐ tēns , ad eminentiorem quendam eius‐ dem vineæ ſitum peruenit . Hic priuā illi Cœmeleriale aliquot ſemitz ſe ob‐ tulere , quæ exoptantem vltro ad ingre‐ diendum allicerent , iterque ad ſecre‐ tiōes loci ſinus perſcrutandos pante‐ rent ,

Locus Pozzo
Pantaleo vul‐
go dictus .

*Forma afa-
cies quorun-
dam Ceme-
teriorum Via
Portuensium.*

rent. Apparuerunt haud multo post intra ipsum loci ambitū cubicula quædam, et si dealbatis hinc inde parictibus, penitus tamen inulta, ac omni ornamentorum genere destituta. Vix hic interim sunt nonnullæ domtaxat sepulchrales marmoreæ inscriptiones, seu potius dixerim inscriptionum fragmenta: haec etenim sacer omnes confractæ, humicæ projectæ iacebant, nec ullus ex ipsis litterarum elici sensus poterat; quamvis Christianorum olim sepulchris eiusmodi lapides inseruisse, ex varijs, consuetiliq[ue] Christianæ Religionis signis, quæ ibi adnotabantur, satis innotesceret; & præsertim ex co[m]muni illa, vsuque recepta formula his verbis expressa:

DEPOSITVS IN PACE.

*Luminare, quæ lumina
in Cœmeterio
num admittuntur.*

Porro in superiori eiusdem Cœmeterij parte foramen adhuc extabat quadrangulari p[re]se ferens formam, ex quo lumen introrsum subterranea loca recipiebant, & quæ ibi ob metum insectantium demorantibus, ubi opus esset, ad solum vitam necessaria suppeditarentur. Sed ipsum quæsto Bosium hic audiamus:

*Bosij Cœme-
teria Via Port-
uensi per
quæstionem na-
turalis.*

3. *Despounderam, inquit ille, animum, cum nullum aliud antiquitatis vestigium Via Portuensi mibi exploranti suppetaret, nec latenter, ac penitus inter ipsas ruinæ obliuione sepulti Cœmeterij umbras dumtaxat oculis deprehendere valerem: iamque ab ulterius inquirendo, explorandoque defatigatus pene deslitram, cum ecce recurrente anno MDCXVIII. nuncius ad me repente de crypta quadam in villa Collegij Anglicani reperta mittitur, quæ certum proculdubio ad subterranea Cœmeteria aditum indicabat. Nulla igitur interposita mora die 22. Iulij, ipsomet festo die beate Mariae Magdalena quamcitatissime iter illuc arripi; et si tempus maxime astutum ad huiuscemodi perlustranda loca prohiberet, absterreretque. Extra Vrbem igitur Portuensi egressus porta, reclaque via ad illud usque facelium, quod media stiūm est via; progredivs, inde vero dextrorsum pedem ad secundum dineticulum deflectens, dum per arctam fatis angustamque viam iter pergerem, tandem ad collis summitatem ascendi, qui vulgo Rosatus nuncupatur, & quidem, ut verum fatear, non absque ingenti labore ad eandem Collegij Anglicani vilian perueni, ubi iuxta*

*Collis Ros-
atus.*

domum è regione Basiliae ipsius beati Pauli Apostoli crytam quandam conflexi, quamcum continuo ingressus fuisset, aliam pariter, loco inferiori sitam reperi, atque in ea cuniculum quandam perangustum Tyburtinis circumspicuum lapidibus, & aquæductus foramen exhibentem facie contemplari licuit, per quem haud exiguo quidem in commodo ac tædio pariter arreptum aliquantis persequens iter, iniuncto tandem auro propteratum duum Cœmeterium, illudmet ipsum, quod hæc tenus tam anxie perquirebam, offendi. Cuius formam ab eodem perscrutatore quam exacte descriptam nos hic enarrabimus. Excavatum igitur hoc erat aliorum instar in subterrancis Arenæ fodinis: arena autem, vtpote flavi coloris, haud facile subsilit: quapropter pluribus quidem in locis ruinarum moles, ac ruderum signa apparebant, eiusdemque semitas ipsamet collapsa desuper arena obstruxerat. Aliubi interim sustentacula quædam validis compacta, constructa; lateribus extabant, arcus præterea nonnulli ad parietes, tholosque suffulciendos affabre, elaborati; sepulchra insuper vtraque ex parte in parietibus excisa conspicabantur; in quibus defunctorum corpora, vti mos est, passim locata iacebant. Arcuata vero monumenta ibidem nulla; in quodam tamen sepulchro ex recentis hæc tenus insculptum viuisque crucis signum cernebatur: in altero quædam vitri fragmenta deprehensa sunt, in quibus veneranda adhuc beatorum Apostolorum Petri, & Pauli imagines coloribus vtpique expressæ apparebant. Porro hoc vnum tantummodo Epitaphium ex omnibus integrum, Græco vtpique idiomate exaratum, ac per exiguo marmori insculptum supererat, nempe:

COPONIOC.

4. Cum vero sepulchralium inscriptionum fragmentis quamplurimis omnino perfractis, communisq[ue] nullus inde legendo verborum sensus percipi posset, ulterius incepitum Bosius iter prosecutus, locum quendam inuenit, ubi tholus muris validissimis suffulciebat, in quorum summitate iuxta eumdem tholus peregrini quidam arcus extabant, & per alteruni ex his, qui ad lauam patet, adscendendo,

*Cœmeterij à
Bosio reperti
descriptio.*

*Epitaphium
in Cœmeterio
Via Portuensi per-
petratum.*

do , en tibi aliæ item Cœmeteriales se-
mitæ concurrunt , per quas tamèn , ob-
struèto hinc parietibus aditu , haud li-
bera incedere volentibus facultas sup-
petit . In ipsa vero parietis facie non
nullæ extant Sanctorum imagines colo-
ribus ad viuum expresa ; sancti nimi-
rum Pollionis , qui medium locum te-
net , hinc ad ipsius dexteram S. Marcelli-
ni Presbyteri ; ad laevam autem B. Pe-
tri Exorcistæ martyrum . Porro sub sa-
cra beati Pollionis imagine parua quæ-
dam fencstellæ existit , mensuram pal-
morum duorum longitudinis , totidem
que latitudinis obtinens , qua obuius
quandam ad cryptam aditus exhibetur ,
quæ cubiculi formam præ se fert , vbi
quondam , vt credere nobis pat est , Beati
eiusdem Pollionis sepulchrum extitit .
Porro in sinistro cubiculi pariete gem-
mata crux picta conspicitur , ad cuius
dexteram veneranda B. Pigmenij , ad
sinistram S. Milis ad viuum pariter ex-
pressa imago extat ; sub qua alia itidem
fenestellæ in figuram arcus extructæ vi-
sunt , latitudinis palmorum duorum , al-
titudinis vero trium , per quam ad alte-
ram eiusdem formæ cryptæ aditus præ-
betur . In quem locum beati Pigmenij
translatum olim suisse corpus , præter-
quam quod coniecturæ docent , ipsamet
ratio suadere videtur .

5 Porro ex his quinque martyri-
bus , quos supra memorauimus , tres
dumtaxat Romæ martyrium consum-
massæ , atque in Romano Martyrologio
recensitos nouimus ; Marcellinum vide-
licet , & Petrum iv. Non. Junij , Pigme-
nium autem ix. Kal. Aprilis . Pollionem
vero , cuius iv. Kal. Maij memoria ce-
lebratur , neutiquam Romæ , sed in Pan-
nonia , & Milem Episcopum in Persi-
de x. Kal. Maij martyrio coronatos fui-
se legimus . Quapropter imagines , quas
supra memorauimus , horum nullatenus
suisse credere nobis pat est , sed potius
militum Romanorum ibidem recondi-
torum , vt ex infra dicendis satis pro-
babiliter coniçere vnuſquisque potest .
Siquidem sacra eorumdem corpora a
Paschale Primo è Cœmeterijs , quæ iam
deuastari contigerat , in S. Praxedis Ec-
clesiam translata suisse , perantiqua , quæ
haçtenus ibi extat , inscriptio edocet , in
qua ipsorum nomina simul insculpta re-

citantur ; nimisq[ue] Militis , Pollionis :
& recolendum Pollionis eiusdem no-
men in peruersta insuper marmorea
tabula , quæ apud Ecclesiam S. Martini
in Montibus conspicitur , notatum ap-
paret , quò demum ex Ecclesia S. Pra-
xedis a Sergio Secundo Summo Pont.
deportatum fuit .

6 At sub venerandis sanctorum
Marcellini , & Petri imaginib[us] , hu-
iuscmodi inscriptio in ipso pariete
exarata legitur :

EVSTATHIVS HVAMILIS PECCATOR
SERVITOR
B. MARCELLINI MARTYRIS:

Reliqua vero præ nimia vetustate deleta
omnino , & consumpta sunt . In alio ve-
ro latere hæc adnotata legentibus ex-
hibentur :

DIE IIII. T S[ancti] MILIX N[on] MAII.

Ex cuius quidem varia natalitij diei
iupputatione , hunc alium profecto ab
eo esse arguitur , qui nobile iam in Per-
side pro Christo martyrium subierat .
Illiū etenim memoria , vt diximus , mē-
se Aprilis , istius vero iv. Non. Maij in
Romano Martyrologio recolitur . Sed
citra omnem ambigendi , ac tergiuer-
sandi scrupulum ipsa rei veritas palmam
obtinuit , & hunc haud eumdem cum il-
lo esse satis perspicue comprobatum est ,
cum in sepulchro sanctorum Abdon ,
& Sennen , vt mox enarrabitur , sacram
eiusdem imaginem non Pontificali , sed
laico depictam habitu contemplari in-
tuentibus contigit .

7 Interim vero ex his Sanctorum
imaginib[us] , quas haçtenus memorau-
imus , & hic Bosius contemplatus fuerat ,
serio secum ipse cogitare cœpit , hoc ip-
summet Cœmeterium esse , quod Ponti-
tiani dicitur , vbi sanctos eosdem Abdon
& Sennen suisse olim recōditos ex Mal-
mesburiensi sapracitato didicerat ; ne-
gocium tamèn isthæc cogitanti facesse
re videbantur p[ro]p[ter]a ibidem sanctorum
Marcellini , & Petri imagines , quos Via
Aurelia pro Christi fide coronatos mar-
tyrio suisse indubiatum est . Verum
enim uero cum beati Pontiani Cœmeteri-
um insummitate iam descripti collis ,
non procul ab eadem Aurelia Via situm
fit , probabilis coiecturæ argumento de-
duci potest , hoc ipsum Cœmeterium ad
ipsam .

Inscriptio
Imaginib[us]
SS. Marcellini
& Petri appon-
ita.

Cœmeteriu
Pontiani .

ipsammet Viam protendi, eademque cryptam suo insuper amplio, ac spatioso ambitu continere, in qua sancti Artemius, Candida, & Paulina martyrium pro fide subierunt, ijdemq; bcati Marcellinus, ac Petrus sacrosancta altaris mysteria celebrarunt, populumque frequenter diuinis eloqua verbi edocere, qui illuc celestis vita pabula ab eorum ore, salutisque monita excerpturus iugiter confluat; vt in corudem aditis legitur: eoque magis id confirmari videtur, cum idem Malcensburicensis sacra beatorum Artemij, & sociorum corpora in Pontiani Cœmeterio condita, suisse diserte asserat.

8 Hacigitur Bosius, quam conceperat, spe haud mediocriter fretus, certiora tamen explorandi indicia consecuturus, quibus veluti manu ductus, Cœmeterium, quod summopere peroptabat, tandem assequeretur, se ad eundem locum iterum contulit; vbi primum sacras illas imagines, & præsertim B. Mart. Pigmenij expressam suspercerat, quem haud longe a sepulcro sanctorum Abdon & Sennen tumulatum suisse eiusdem Acta loquuntur. Illuc igitur festinanter ingressus, cuniculos, ac singula pariter diuerticula, quæ loco proxima erât, diligenter perlustrans, atque obstructos, latentesque hinc inde aditus adaperiens, diu non absque graui labore per angustiores semitas prostrato corpore incedens, vel ut melius dicam, humi serpens, tandem Deo fauente ad locum satis amplum deuenit, vbi præcipiuos olim cryptæ aditus extiterat; sed tunc temporis lapidibus, cæmentisque usqueaque obstructus manebat. Patet hinc in Cœmeterium, quod in inferiori parte situm est, descensus; & hic quidem tholo concrectus ac insuper dealbatus, nec non alicubi picturis quoque apte exornatus cernitur: verum imagines ibidem in parietibus assabre pictas maiori ex parte tempus edax rerum, omnino absumperat. In media tamen parte ipsius tholi sacræ adhuc Christi Domini Seruatoris effigies mira venustate pictoris manu expressæ, coloribusque adumbrata visitur; que splendorem quandam diuinitatis ipso aspectu præferrit, & condignum venerationis obsequium insert, suaderque animis intuentium. In eodem item de-

Explorat,
perquirique
uberraneas
occa Bosius,

Domiini Sal-
uatoris Ima-
go.

Trium puer-
rum in forna-
ce imagines.

scensu à sinistro latere beatorum trium Puerorum in fornace psallentium imagines adumbrantur. Ad extremam vero præmemorati descensus partem, illic e contra per exiguum reperitur facellū arcuato desuper fornice, altitudinis palmarum sex, totidemque latitudinis, profunditatis vero palmarum circiter trium: vbi sacrum altare extat, & super ipsum in parietinis gemmata crux coloribus expressa exhibetur, ex qua picta pariter hinc inde pulcherrimæ germinant rosa: in externa autem parte supra scelli arcum, quod protenditur, picta itidem in pariete sanctissimi Ioannis Baptista Præcursoris Christum baptisinalibus aquis in Iordanis aluoco abluentis historia exprimitur. Ad dexteram vero eiusdem loci partem, vbi recolenda eiusmodi historia, vt diximus, representatur, in pariete, qui ad lauam descenditibus occurrit, mira & inenarrabili tandem animi exultatione, quod diu à Bosio perquisitum, peroptatumque fuerat, sanctorum Martyrum Abdon & Sennen sepulchrum ultra sece contemplandum obtulit. Lateritius ibi Sarcophagus extabat, longitudinis palmarum septem cum dimidio, altitudinis quatuor, profunditatis totidem, in cuius anteriori prospetto pictura quedam Christum Redemptorē nube circumfusum præferebat, qui ambabus manibus inuictos Martyres Abdon & Sennen ibidem pari arte pictos, suisque nominibus prænoratos coronat: hi autem præclarissimi martyres stantes ibidem repræsentantur, & præter diadema, quod nobile sanctitatis insigne est, pileolum quandam Peristarum more capitii impositum gestant.

9 Porro in eodem Sarcophago iuxta sanctum Abdon beati quoque Milis imago apposita cernitur, laicali, vt iam diximus, veste induti, & iuxta sanctum Sennen adest imago B. Vincentij Lcuitæ, qui Ecclesiasticis de more indumentis decoratur. In eiusdem vero Sarcophagi labro inscriptionem appositam suisse, eiusdem vestigia præ nimia iam vetustate penitus consumpta designabant: in eiusdem autem inscriptionis initio hæc verba dütaxat perlegi potuere, nempe: *ONIS DIE*. quæ diuinan-do potius quæ explanando, hic interim nobis describere, ac recensere fas erit, vt iste

Crux gem-
mata.

Baptismus
Christi Do-
mini.

Sepulchrum
ss. Abdon &
Sennen.

Imagines ss
Abdon &
Sennen.

Imago S. Mi-
lis.

Imago S. Vi-
centij.

vt iste nimirum sit verborum sensus :
Depositionis , seu Translationis die ; isthæc
nimirum ad tempus referendo, quando
sacra beatorum Martyrum corpora ibi
dem deposita, vel certe transflata fuere.

^{Cœmteriu}
^{niani.}
10 Nullus igitur ambigendi post
hoc locus cuiquam relictus est , quin
Pontiani hoc ipsummet Cœmterium
fuerit, quod olim quidem in Vrbe tam
celebre apud Christianos extitit . In co
enim, vt scriptæ historiarum paginæ per
hibent , beatorum Abdon & Sennen
corpora tumulata quieuerunt : & iuxta
eosdem corpus insuper sancti Pigmenij ,
quæ singula in præmemorato Pontiani
Cœmterio cōdita esse exploratissimum
est . Hoc insuper Cœmterium (vt sin
gula , quæ rem conuincunt , inferamus)
Tyberino flumio proxime adiacet , prout
Metellus Tegerensis in suis Quirinali
bus supra citatis de eodem loquens , ap
te , ac luculenter describit .

11 Vnum dumtaxat a nobis discu
tiendum est , an videlicet vnum , & idem
sit Milex , qui iuxta Abdon , & Miles ,
qui prope S. Pigmenium depictus cer
nitur , cum corundem nomina haud vno
eodemque modo inscribantur , & am
bigendi vis ex eo præsternim augeatur ,
quod ille , qui sancto Pigmenio adstare
cernitur , diaconali quidem (vt in Eccle
sia mos est) veste , hic autem militari in
dutus chlamyde exhibeat . Verum si
quæ interim re super ambigua conie
curis fides præstanda est , haud duos
professo , sed vnum , cumdemque vtro
bique coloribus exprimi , ac repræsen
tari consueuisse probabiles nobis ratio
nes persuadere videntur . Ut enim rem
argumentorum vi expendamus , ambo
eamdem plane ætatem , iuuenilem scili
cet præferunt ; & quamvis illuc dia
conus , istic miles exhibeat : si ad

tempora ipsa respiciamus , haud quid
absurdierit asserere , cumdem primo qui
dem militem , subinde vero Lcuitam
egisse , & vnâ cum beato Vincentio è
Perside simul cum sanctis Abdon , &
Sennen Romam adueniisse , & ambos tum
mortis , tum sepulchri consortio socia
tos eidem suisse .

12 In subobscura nihilominus re , &
quæ problematice se habere videtur ,
prudentis Lectoris iudicio relinquitur ,
quid potissimum asserendum , definiend
umque sit . Hoc vnum interim no
bis dixisse , ac demonstrasse satis fuerit ,
Cœmterium videlicet , de quo nunc
agimus , illud idem esse , quod Pontiani ,
neconon sanctorum Abdon & Sennen ,
ad Vrsum Pileatum Via Portuensi , &
item sancti Felicis eadem Via multipli
ci nominum inscriptione prænotatur .
Quod quidem loci ambitu satis ampli
us esse , nec a se totum ob multipli
cia viarum , in quæ subdiuiditur , diuer
ticula perlustratum , & ob viarum semi
tas omnino præclusas , quæ iter prohibi
tent , Bosius ipse fatetur . Eius autem
post obitum cum per Gasparem Ber
tum , qui cæterarum facultatum studio ,
sed mathesos præcipue scientia appri
me eruditus , nonnullis abhinc annis
decessit , & Franciscum Continum Ar
chitectum laudatissimum , Cœmterij eius
dem , aliorumque iconographiam deli
neandam Seueranus noster curaret , cu
biculum quoddam ipsius Bosio hæc
nus ignotum , a prædictis viris , locum di
ligentius perscrutantibus , reperiri con
tigit , cuius hic formam , post quatuor
Imaginum , quas eodem in Cœmte
rio reperiri contigit , Tabulas , studioso
Lectori , vel oculis has inter paginas
explorandam , describendamque subij
cimus .

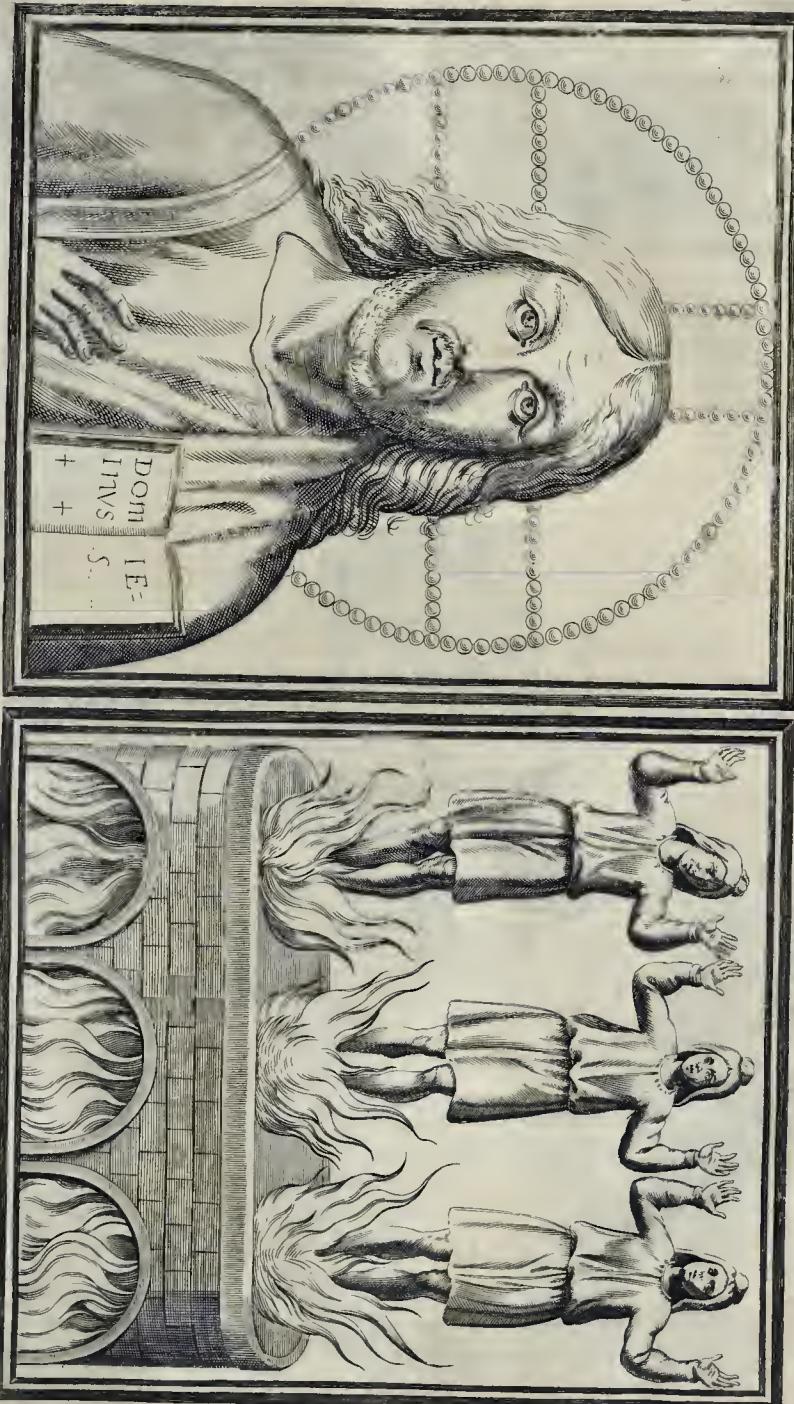
^{Cœmteriu}
^{Pontiani :}
^{SS. Abdon &}
^{Sennen : ad}
^{Vrsam Pilea}
^{tum & S Fe}
^{licis vnum}
^{& idem est}

Tabula prima, quæ in Cœmeterio Pontiani Via Portuensi venusto excellentis artificis pennicillo expressa conspicitur, hæc continet. In medio quidem Tholi sacra Christi Domini effigies diuinam quandam ac supra mortales maiestatem spirans exhibetur. A sinistro autem latere trium Puerorum in Fornace Babylonica psallentium imagines adumbratæ sunt.

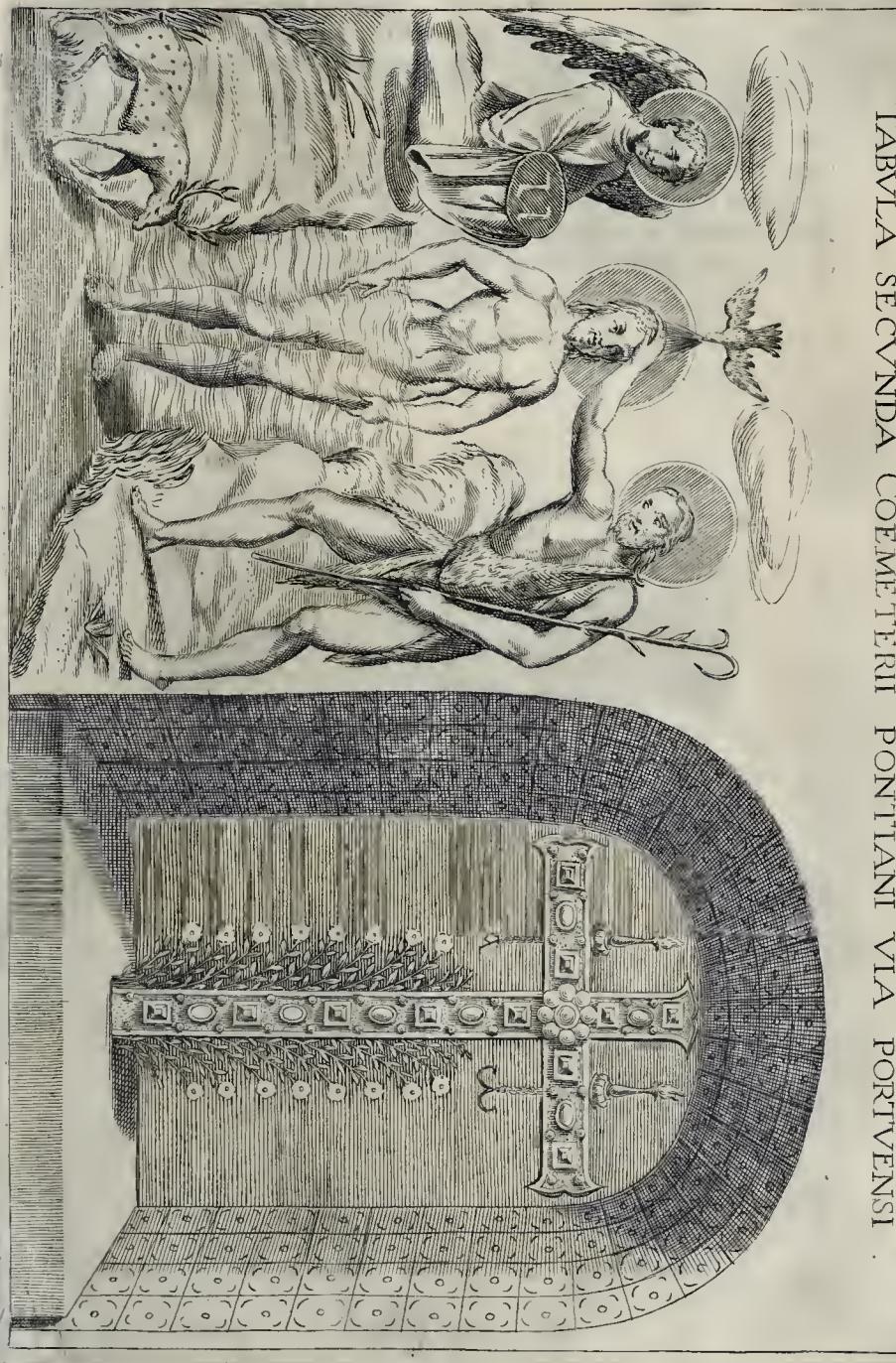
TABVLA PRIMA COFMETERII PONTIANI VIA PORTVensi.

Simulacrum Tabulae secundæ, quæ eodem in Cœmterio Pontiani Via Portuensi extat, oculis subijciendum hic quoque duximus. Et quidem Crux illic gemmis insignita, ex qua pulcherrimæ hinc inde rosæ veluti germinant, super altare inibi ædificatum, coloribus eleganter efficta cernitur. In externa autem Sacelli parte supra eius arcum depicta itidem in pariete sanctissimi Præcursoris Saluatorem in Iordanis alueo baptismo inauguratoris imago exhibetur.

TABVLA SECVNDA COEMETERII PONTIANI VIA PORTVensi

Tabula tertia in præmemorato Pontiani Coemeterio reperta
Christum Dominum nube circumfusum præfert, qui præcla-
ros martyres Abdon, & Sennen illic adstantes, suisque nomini-
bus prænotatos, floreis corollis adauget: hi autem præter diade-
ma, sanctitatis scilicet insigne, pileolos Persarum in morem ge-
stare videntur. Porrò Beatorum Milis, & Vincentij Leuitæ
imagines ibidem quoque conspicuntur; hic quidem Ecclesia-
sticis exornatus indumentis iuxta sanctum Sennen; ille vero lai-
cali indutus veste sancto Abdon appictus est.

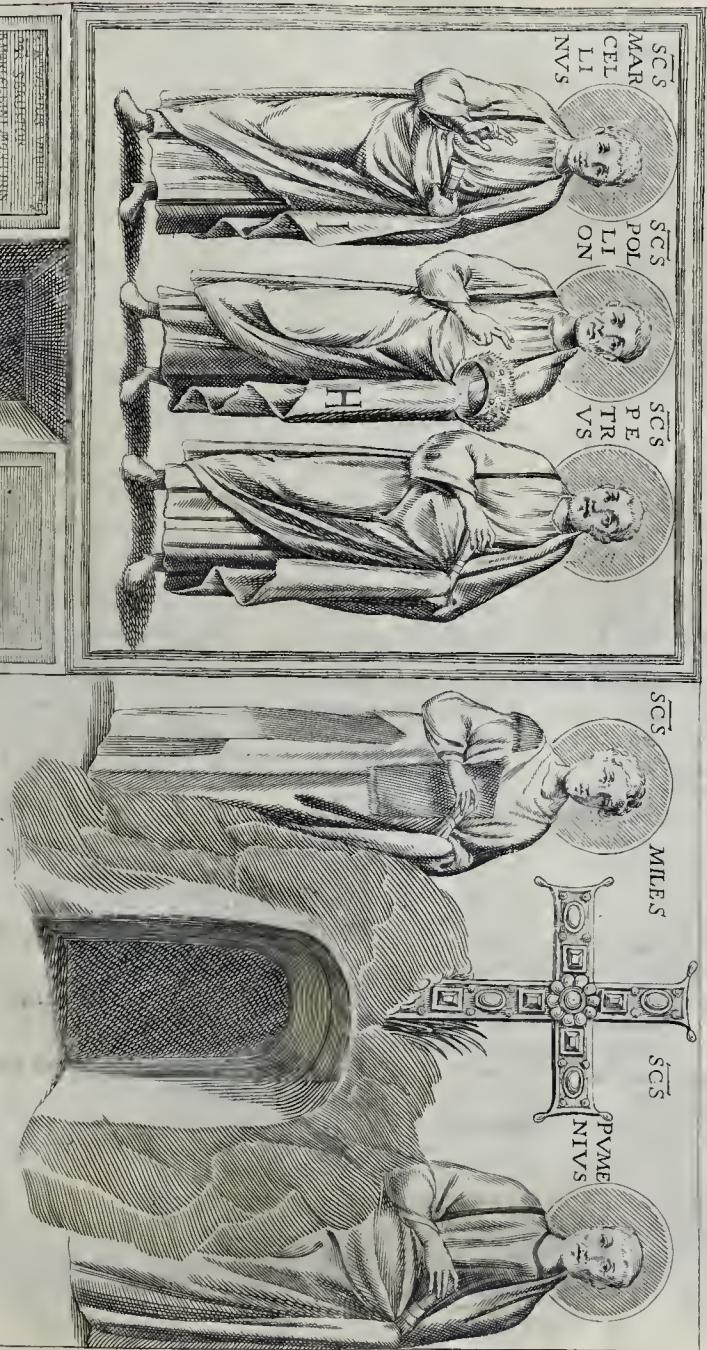
TABVLA TERTIA COEMETERII PONTIANI VIA PORTVENSI.

Tabula quarta, & ultima Imaginum, quas in eodem Pontiani, & SS. Abdon, & Sennen Coemeterio reperiri contigit, sanctorum aliquot effigies contemplandas exhibet. Et quidem in ipsa parietis facie S. Pollio medius inter SS. Marcellinum Presbyterum, & Petrum Exorcistam coloribus ad viuum exprimitur. Ad lauam vero parietis partem Crux magnifica, ac gemmis pretiosè ornata conspicitur, ad cuius dexteram B. Milis; ad sinistram vero B. Pigmenij imago, ut vides, prostat.

TABVLA QVARTA ET ULTIMA COFME TERII PONTIANI VIA PORTVensi.

Cubiculum vnicum, quod in
Cœmterio Pontiani post
Bosij obitum reper-
tum est, descri-
bitur.

Descriptio
Cubiculi in
Cœmterio
Pontiani re-
pertum.

Polyandrum.

Ostium Cu-
biculi.

Monumentum
Arcuatum.

Pictura eis-
dem Cubicu-
li.

13 Cubiculum hoc, cuius descri-
ptionem aggredimur, haud longe ab
ostio, quo aditus nunc in Cœmterium
patet; in quod, postquam alterum quis
cubiculum præteriorit, peruenitur, &
omni quidem ornamento ac picturis ca-
ret, attamen Polyandro satis amplio,
desunt ornamen-
tos reserto, cumulatur.
Porro in arena flavi coloris excavatum
est, quæ ad leuissimum quemque conta-
tuu facile soluitur: quapropter eius-
dem eubieuli Ostium arena vndique
illapsa eum in modum depresso, deprauatumque cernitur, vt cuius olim for-
ma exenterit, ex prospectu coniici null-
larenus possit; quod & primario parieti
contigit, qui supra ostium attollitur, &
cæterorum more ad tholum usque per-
tingit: tres reliquæ parietū partes conte-
cta calce ad superficiem, atque, vti mos
est, dealbatæ supersunt. Porro memo-
rati cubiculi longitudi palmorum quin-
decim, altitudo totidem, latitudo decem
cum dimidio supputatur. Vnicum at-
euatum Monumentum ibidem è regione
ostij cernitur, quod mensuram longitu-
dinis palmorum septem, latitudinis &
altitudinis patitet trium & semis, pro-
funditatis quatuor exhibet, atque ab
hunio & sursum palmis duobus & dimi-
dio prominet. Sub ipsius Monumenti
at cu pœta olim nauis aspiciebatur, quæ
forte rccolendam Prophctæ Ionæ histo-
riam repræsentabat: verum deinde exi-
gui cuiusdam tumuli causa, qui ibidem
in superiori parietis parte aptatus est,
eandem picturam ferro aboleri cogit,

eum tamen nauis eiusdem prora ac pup-
pis d'untaxat contemplanda supersit.

14 In eodem eubieulo alia decem
numero monumenta extant, haud ta-
men, vt nobiliora hæc, arcus formam
præferunt: tria nimurum hinc inde in
quotlibet ex duobus integris parieti-
bus; vnum autem supra monumentum
arcuatum patet; & tria insuper lateri-
ta in eiusdem cubiculi planicie excisa,
ac lapidibus concreta sunt: quorum
vnum, quod è conspectu arcuati cernitur,
longitudinis est palmorum circiter se-
pem, latitudinis trium; reliqua longi-
tudinis eiusdem ac latitudinis, hinc in-
de ab ipsiusmet arcuati monumenti la-
teribus, portam respicientia existunt.

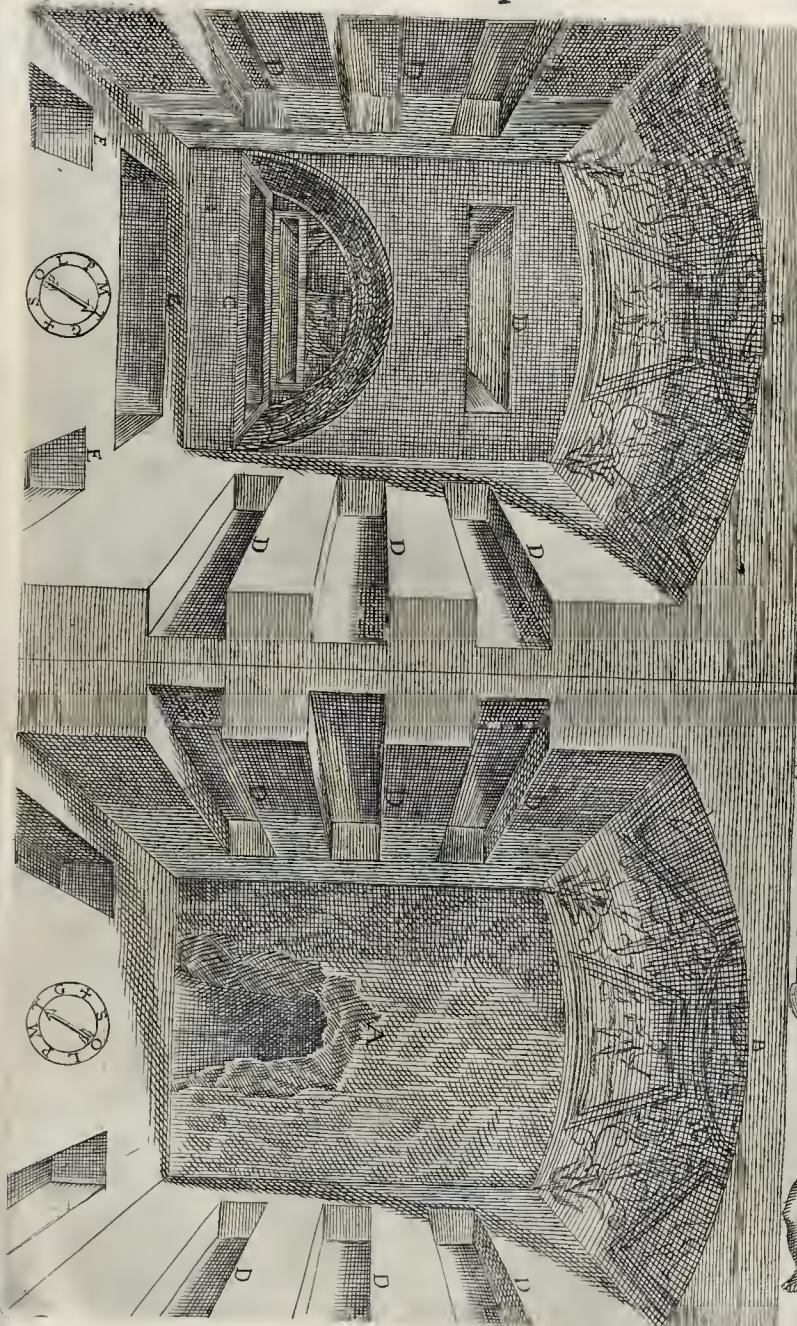
15 Porro cubiculi eiusdem Tholus
multiplicibus picturis exornatur: in me-
dia enim parte veneranda euangelici
Pastoris imago dilectam ouiculam super
humeros gestantis coloribus expressa co-
spicitur. In quatuor eiusdem tholi par-
ibus quatuor itidem anni tempora ima-
ginibus quibusdam pictorum manu in-
geniose illuc adumbrata intentum oculi-
lis exhibentur. In singulis vero ipsius
tholi angulis angelorum quædam ima-
gunculæ suspiciuntur, quæ altera ma-
nu frondes ibi passim existentes contin-
gunt, altera vero quidpiam continent.
Quas quidem imagines in vnum colle-
tas vñica hæc, quæ tibi, lector, proponi-
tur, tabula repræsentabit.

Monumenta
decem vulga-
ria.

Tholus, eis-
dem picturæ.

- A. Ostium Cubiculi.
- B. Tholus Cubiculi picturis
exornatus.
- C. Monumentum arcuatum.
- D. Monumenta vulgaria.
- E. Monumenta lateritia in pa-
uimento.

CUBICULUM UNICVM
COEMETERI PONTIANI VIA PORTVENS'

Præsenti hac Tabula figuræ, quæ in iam dicti Cubiculi tholo depictæ sunt, contemplandæ subiiciuntur. Sunt autem huiusmodi.

I. Euangelicus Pastor, qui ouem erraticam suis humeris ad ouile reportat.

II. Puer in medio cuiusdam horti, qui altera manu lilyum, agnum altera, ni fallor, præfert, primam anni tempestatem hieroglyphicè designans.

III. Vnus aliquis, qui falce segetem veluti demetit, symbolum scilicet æstatis præseferens.

IV. Ille autem, qui scalas arbori applicuit, ac fructibus iam maturis colligendis immunere videtur, autumnum significat.

V. Denique quidam iuuenis medius inter arborem frondibus orbatam, & ignem luculentum, dextra manu nescio quid veluti calfaciens, sinistra verò facem gestans accensam, pro simulacro hyemis dubio procul est illuc effictus.

VI. Figuræ puerorum aligeræ, vel certè Angeli, brachijs expansis, frondibusque, quæ illos circumeunt, innixis.

VII. Puerulus item alatus, qui læua virgam continet, dextræ verò indice porrecto Cœlum ostendit.

VIII. Quartus denique puer, seu Angelus dextera quidem folijs inniti, à sinistra autem virgas, seu sagittas in manipulum coactas complecti videtur.

Sed hasce, atque alias Tabularum figuræ, earumque mysteria, ac symbolica significata sexto & ultimo huius Operis libro fusius, si Deo placet, enarrabimus.

TABVLA VNICA CVBICVLI VNICI COE METTERII PONTIANI VIA PORTVENSIS

CAP. XXIII.

De Iudæorum Cœmeterio Via Portuensi.

De Iudæorū
Cœmeterio,
hic cur aga-
tur?

Pvd eiusuis conditio-
nis homines notissi-
mum vulgo est, ac pie-
tati valde consonum.
Axioma illud, quod in

omnium ore perere-
buit: *Hanc vllatenus sacra* (videlicet)
miscenda profanis; quod vltro sateri in-
betur, quisquis illibatam Christi fidem
ac sanæ cultum religionis tenet: & nos
pariter, qui venerandæ antiquitatishistori-
am teximus, iniulabili iure id in-
ter enarrandum omnimodo ratum, ac
fixuni voluimus. Quorū igitur (in-
quies amicelector) sacrorum Cœmete-
riorum præ manu narratione suscepta,
profana vtique Iudæorum loca, ac mo-
numenta ijsdem intermixtes? Et quæ-
nam communicatio, adijcies, lucis ad
tenebras? Quæ conuentio sepulchro-
rum Christi, Christianorumque ad Iu-
daicæ perfidiae tumulos, & ad ipsius
Belial monumenta? nulla proflus. Sed
hac vna potissimum ratione (vt quod res
est, fateamur) permoti, ne sacra videlicet
profanis misceantur, operæ pre-
tiū duximus, omni adhibito studio,
impiorum, perfidiorumque hominum
Cœmeteria à sacris, religiosisque seiun-
gere. Exploratum quippe est, Iudæos
olim Romanam Vrbem diutius incoluisse,
& tunc temporis patriæ religionis ac
sectæ cultores, iam defunctos extra Vrbis
mœnia extulisse, suoq; ex more sepultu-
ræ demandasse. Verum enim uero si pe-
culiari eosdem conditorio caruisse dixe-
riūs (quod est absurdum credere, &
affirmare omnino exerandum videtur)
nobis vltro sateri necesse est, nostra
quoque eiusemodi hominibus Cœ-
meteria vsui suisse, quæ tamen, vt infra
a nobis ipsa luce elarius, Deo adiuuante,
demonstrabitur, illibata iugiter à tam
profani commercij labe, atque dede-
coris nota substiterere, nec vñquam ab

Peculiaria ac
diuersum à
Christianis
Cœmeteriū
Iudeis olim
erat.

que consortio polluta ac constupratu-
funt.

2 Miro igitur diuinæ prouidentiæ
natu contigit, vt eum Bosius Cœmeteri-
orum enarratione in hanc subtexeret,
adornaretque, & Subterraneæ interim
Romæ loca studio labore perquireret,
ipsummet Iudæorum Cœmeterium of-
fenderet, quo à sacris videlicet hoc vnum,
quod profanum est, seiungeretur; ac
vno codemque temporis momento os
iniqua, signataque pariter loquentium ob-
strueretur, temere, inquam, asser-
tum in Cœmeterijs olim Christiano-
rum corpora vnâ cum ethnicorum, atque
infidelium corporibus promiseuē eodem
sepulturæ ambitu recepta, depositaque
suisse. Et sane Iudæos, quibus defun-
ctorum eadavera profano gentium mo-
re igni comburere, eaque intra Vrbem
recondere ex legum præscripto vetitum
erat, pro eisdem iuxta consuetum reli-
gionis patriæ ritum tumulo inferendis
sanctissimos patres suos, ac nostros pari-
ter æmulatos, qui in speluncis, ac se-
pulchris, inibi in petra excisis sepeliri
consueuerant, peculiare aliquod Ro-
manain Vrbe Cœmeterium nactosuisse,
quo patrijstum legibus, tum ritibus sacifi-
ceret, nobis procul dubio satendum esse
videtur. Et quidē, vt huius nostræ asser-
tionis magis magisque vis eluceat, lon-
ge ante quam saera venerandaque Chri-
stianorum Cœmeteria insituerentur,
quinimmo ante ipsiusmet Christi Domini
aduentum, id apud eospræsertim vsu
receptum suisse, qui in Vrbe moraban-
tur, quisquis ille est, qui historiam probe-
rem calleat, negare nullatenus audebit.
Iudæos enim iam olim Roman in-
coluisse, Iudæa ipsa a C. Pompeio Ma-
gno debellata, & sub potentissima Ro-
manorum ditione, onere inuncto vesti-
gali, redacta, anno scilicet ante Christi
ortum 96. in suis Annal. Baronius, Plu-
tarhus in Pompeio; Tacitus, Ammia-
nus Marcellinus, Joseph. Hebreus aper-
tissimiis vtique verbis testantur. Idem-
que è nostris affirmant Hegesippus;
Orosius, & Hieronymus præcipue ac
Augustinus, quos, vt corundem au-
toritas assertioni nostræ magis suffragetur,
afferre nunc in medium præstat. Hiero-
nymus igitur Comment in Danielem sa-
tis locuples veritatis huiusc testis acce-
dit:

Iudæa à Pó-
pe Magno
debellata.

Baron. Ann.
T. 1. an. 36.

Tacit. annal.
lib. 2. Am-

miān. lib. 14.

Ioseph. Heb.

anag. lib. 14.

t. 3.

Hegesipp. l. 1.

c. 16. & 17.

Orosi. l. 6. c. 6.

Lib. II. Cap. XXIII.

391

Hieronim. om. D40. L. 6. q.
dit: Superuenit Cneus Pompeius (inquit ille) dux Romani exercitus, captaque Hierusalem, usque ad adytum Templi, quae vocabantur Sancta Sanctorum, vincitumque Aristobulum Rom. misserit triumpho suo, & Pontificatum Hyrcano fratri eius tradidit. Tunc primum gens Iudeorum Romanis facta est tributaria. Augustinus vero haec insuper habet: Pompeius ergo Iudeam cum exercitu ingressus, ciuitatem cepit, confirmatoque Hyrcani Pontificatu, & subiugate genti imposito custode Antipatro, vinculum secum Aristobulum duxit, in triumpho nempe, quem prius Romanus miserat: & ex illo Iudei etiam Romanis tributarij esse caperunt.

ng. de Civit. 18. c. 45.
Iudeis p- as iuxta- s viuer- om per- ficitur.
3 In sua igitur triumphi pompa Pompeius ille triumphis aequa ac spolijs captiuoru onustus, innumerous sere Iudeos captiuos Romanum perduxit, quibus postea libertate donatis, ut Romae, & terrarum vbique iuxta patrias leges, ac religionis antiqua ritum vitam agerent, vltro permisum est. Quod idem Hieronymus in suis Comment. hisce pariter verbis testatur: Caius Cesar, & Oelanius Augustus & Tyberius successor Augusti leges promulgarunt, ut Iudei, qui erant in toto Romani Imperio orbe dispergit, proprio ritu viuerent, & patriis ceremonijs deferuerent. &c. Hac diserte ad rem nostram Hieronymus.

Hieronim. Epil. Gal. l. 3. 6.
Iudeorum agog- ma.
dzi colle- Roma- templum profanati- tute.
Augustus in- plo His- victimas de offerri- ut.
4 Ergo iam tum illo ex tempore Synagogam Romana in Vrbe Iudei patre more possidebant, in quam ex Legis prescripto, quod illis solemne erat, omnes pariter conuenirent; & collectas quandoque ibidem peragere consueuerant, quas ad victimas deinde Hierosolymitanas in Templo immolandas, instaurandasqua mitterent. Quinimmo augustissimo religionis Molaica Templo, priusquam cultu destitueretur, honorem quam maximum ipse in primis Augustus detulit: nam victimas singulis illic diebus pro se immortali Deo proprijs expensis munificentissimus Imperator offeri voluit: eidemque Templo ab eiusdem militibus nobilissima frequenter donaria ad animi pietatem vltro obtestandam transmittebantur. Qua quidem singula luculenta satis oratione, Philo Iudeus enarrat: vbi enim de sua ad Caium legatione agit, haec habet: *Ipsum Augustum nunquam inflatum talibus obse-*

quijs, nec dissimilans probari sibi Iudeos, alio- quia non passus fuisset trans Tyberim bonam. Vrbis partem tenerit a Iudeis, quorum plerique erant libertini, quippe qui belli iure in potestatem redacti, ab heris suis manumissi, fuerant permitti iura maiorum vivere. Hos sciebat haberes suas pro seuchas ac Synagogas, in quibus catus facerent, praesertim sabbatis, iuxta religionem patriam. Sciebat eos collegias primitiarum mittere Hierosolymam, & certos homines, qui pro ipsis offerrent victimas; eos tamen nec Vrbe iustitiae excedere, nec multauit iure cuium, quandoquidem nec in Palestina quidem exticlam volebat eorum religionem, & rem publicam, nec circa profenches quicquam nouauit, nec catus, in

quijs leges discerentur, sieri vetuit, nec solemem modum primitiarum offerendarum illo editio sustulit, sed terra sancta nostra sicra habuit, ut pene omnium eius domesticorum dona extant in Templo nostro, in quo mandauit quotidiana maiestati victimis suis sumptibus Deo rotas altissimo. Domi quoque quoties mensbruas pecunias, frumentine distributiones populus acciperet, Iudeorum rationem haberet voluit; qua liberalitas si in sabbatum incidisset, quando nostris nec dare licet, nec accipere, nec operis quicquam facere, praesertim questus gratia, inbebantur distributores Iudeis in posterum reponere publicum beneficium. Hac Philo.

Ingen. Iudeorum in Vrbe clara multitudine per Clem- entiam Augu- sti.
Joseph. Iudeanus lib. 17. ante- quis. cap. 12.
Iudei egredo Iuli Cæsare defecit.
5 Hac igitur benigna Augustorum clementia, Iudeorum populus ubique exceptus, in Vrbe potissimum ad eum, vsq; numerum multitudo excreuit, vt e Hierosolymis Romanus deinde Legatis ad eundem Augustum aduenientibus, Iudeorum tunc Vrbem incolentium plus quam octo millia occurrerent. Quod totum his plane verbis Iosephus in suarum libris antiquit. edocet: Erant legati (inquit) quinquaginta, quibus aderant Iudeorum Vrbem incolentium plus quam octo millia. Nec vero mirum cuiquam videatur, tam benigne, inquam, ac per humanter apud Augustum Iudeos acceptos suisse; quippe qui iam probe nouerat, eosdem apud C. Cæsarem quoque acceptissimos quandam extitisse, ac vnicet ab eo dilectos. Quamobrem ipsis quoque præcæteris, vt pote singulari beneficiorum nexu deuincti, principis de Iudeaca republica optime meriti obitum vberrimis lacrymis profecti sunt, dum palam concepti animo doloris haud ob- ficiu-

Roma Subterranea

Suet. in Iulij Cæsar.

seura in eius funere signa exhibuerunt; ut Suetonius in Iulij Cæsar's vita hunc in modum scribit: *In summo publico Iudæi exterarum gentium multitudine circulatim suo quoque more lamentata est; precipueque Iudei, qui etiam noctibus bustum frequentantur.*

Iudæi Tiberio ablegati in Sardiniam.

Ioseph. antiq. lib. 8.

6 Vrum Tiberius Cæsar post plura eidem genti vltro impertita beneficia rum munera, ex his, qui in Vrbe degabant, quatuor numero millia in Sardiniam ablegauit; quod ab eodem Iosepho hunc in modum describitur: *Erat quidam Iudeus, qui ne legibus pñas daret, metu solum verterat, vir modis omnibus pessimus. Is Roma agens gerebat se pro Mosaïcæ legis interprete, adscitus in societatem tribus alijs per omnia sui similibus. His cum*

Pulsi Roma ob dona Templo destinata in propria vñ conuersa.

Tac. Annal. l. 2.

*Si in disciplinam dedisset Faltia nobilis mulier, amplexa legem Mosaicam, persuaserunt ei, ut purpuram & aurum in Hierosolymitanum Templum mitteret, que accepta in propriis vñs verterunt, quod ante destinaverant. Id postquam Tiberius ex amico suo Saturnino ipsius Faltia marito, de iniuria coniugi facta cognovit, iussit vniuersos Iudeos ex Vrbe pelli; ex quibus Consules, deledu habitu, quattuor millia militum misserunt in Sardiniam; plurimos etiam, qui ob patriam religionem detestabant militiam, affecerunt pñnis grauiissimis. Ita propter quatuor sceletatos omnes Iudei coacti sunt Vrbe cedere. Ipse quoque Tacitus in suis Annal. id ipsum confirmat, qui insuper eosdem libertinos generes fuisse addit. Sic autem inquit: *Actum & de sacris Aegyptijs, Iudaicisque pellendis, factumque Patrum consultum, ut quatuor millia libertini generis, ea superstitione infecta, queis idonea ætas, in insulam Sardiniam reberentur, coercendis illis latrocinijs, & siob gruitatem cali interrißent, vile dannum, ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem prophanos ritus exuisserint.**

7 Porro hoc idem Suetonius referens in Tiberij Cæsar's vita, hæc ad rem subiicit: *Externas ceremonias, Aegyptios, Iudaicosque ritus compescuit, coactis, qui superstitione ea tenebantur, religiosas vestes cum omni instrumento comburere. Iudeorum inuentum per speciem sacramenti in prouincias grauiori cali distribuit: reliquos gentis eiusdem, vel similia sectantes, Vrbe submouit sub pena perpetuae seruitutis, nisi obtemperarent. Extortes igitur Iudei ac*

prosugi suere, cum primò ab Vrbe expulsi, aliò diuertere usque ad Seiani necem, Philone teste, coactisunt, *Calumnijs*, vt Philo ait, *eiusdem Seiani a Tiberio hunc in modum exagitat; qui demum, comperta Iudeorum innocentia, res illorum in feliciorem statum restituit, atque multa in eosdem contulit beneficia.*

8 Vrum cum Romanum deinde Iudei immutata rerum facie reuocati suis, en Claudij Imperatoris iussu, Christi videlicet anno quinquagesimo primo, iterum exulare coguntur, eo quod crebris rempublicam altercationibus perturbantes, tumultus iugiter contra illibatos Christi cultores cierent, quos infenso semper animo prosequi, ac quibusvis modis impetrare vix vñquam destitere; vt idem Suetonius in Claudio his plane verbis testatur: *Iudeos, impulso Christo (nimirum Christi fidei occasione) assidue tumultuantes Roma expulit. Quod etiam resert Orosius, & in iis suis Apostolorum Actibus satis expresse describitur. Cæterum haud Iudeos duntaxat a Claudio Vrbe exceedere iussos fuisse, scriptorum auctoritate, vt iam dimicimus, exploratum est, sed & ipsius quoque Luca Euangelistæ testimonio perspicue probatur, ac certum omnino fit, Christianos pariter, qui ex Iudeorum semine progeniti, Christi fidem sectati erant, Romana procul ab Vrbe pari sententia amandatos fuisse.*

Paulus Apof. Corinchi reperit Aquila & Priscillam ex Vrbe pallos.

Orosius lib. 7. c. 6.

in Ap. Corin. 14. 19.

Aquiliam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius, eo quod precepisset Claudio discedere omnes Iudeos à Roma, accessit ad eos.

9 Quod nuper vero asseruimus, eos potissimum Christianos Imperatoris edito Vrbe exire compulos, qui ex Iudeis, patria, ac Mosaicæ legis religione contempta, Christo nomen dederant, Hieronymi præsertim auctoritate conuinci videtur: *Quicunque enim, inquit ille, circumcisus erat, licet in Christum crederet, quasi Iudeus habebatur a gentibus: qui vero absque circumcisione se non esse Iudeum præputio*

Iudei ab exilio in Vrbe restituuntur

Sediterat Roma expulsa clausa

suet. in Claud. Aug.

Orosius lib. 7.

Paulus Apof. Corinchi reperit Aquila & Priscillam ex Vrbe pallos.

14. 19.

Hieronymi ad Galat. 1. c. 6.

putio p̄ferebat, persecutionibus tam Gentilium, quam Iudeorum fiebat obnoxius.

Hæc ad rem nostram Hieronymus.

10 Claudio autem Cæsare subinde extinto, cum Nero eidem in Imperio suscepit: hic quidem sui principatus initio se vltro Iudæis mitem, ac fautorum exhibuit: eorumdem etenim gentem tam facili, promptoque animo complexus est, ac beneficij iugiter eum in modum sibi promeruit, vt Agrippæ ipsorum Regi, Galilæa partem, ac nonnullas insuper urbes dono concederit. Quapropter ipso rem publicam Romanorum administrante, ijdcm Vrbem iterum tuto ac pacifice incolere, quod item in actibus à se conscriptis Lucas testatur, cum de Paulo Romæ carceri mancipato, his verbis loquitur: *Cum autem venissimus Romam, permisum est Paulo manere sibi metum cum custodiente se milite. Post tertium autem diem conuocauit primos Iudeorum; cumque conuenissent, dicebat eis &c.* Et hac quidem ratione, postquam h̄i in Vrbem recepti fuerant, alijs subinde Imperium administrantibus, degere ibidem permissi, sunt. Nam sub Domitiano principe Iudeos Romæ agentes nouo grauissimarum exactionum iugo duexatos fuisse Suetonius in eiusdem Domitianis gestis perspicue docet: *Præter cæteros, inquit, Iudaicus fiscus acerbissime actus est, ad quem deferebantur, qui velut professi Iudaicani intra Vrbem viuerent vitam, vel dissimulata origine tributa non peperdissent.* Quade re studiosus antiquitatum lector Baroniū ad annum Christi xciv. prolixè satis, & erudite differentem consulat.

Lampridius vero ipsum afferit Alexandrum sua Iudeis priuilegia confirmasse, hæc vero habet: *Mechanica opera Romæ plurima instituit, Iudeis priuilegia referuauit, Christianos esse passus est.*

11 Et quidem Iudeorum nationem vbique terrarum prosugam, vbique patrīam sibi adsciuīt, & veluti hominum faciem omnibus odiosam in singulis coaluisse regionibus, ac sedem fixisse. Rutilius ille Clementianus poeta satis expressit in suis caminibus, Hierosolymorum cladem toti terrarum orbi iniuriosam harum gentium dispersione vastitatem intulisse deplorat, sed ipsius carmina excipiamus:

*Atque utinam nunquam Iudea subi...
fuisse.*

Pompej bellis, imperioque Titi.

Latius excise pestis contagia scrunt,

Vielore que suos natio vici premis.

Quod item Seneca, vt Augustinus affirmit, vehementer indoluit: *Cum interim, inquit, usque eo sceleratissima gentis consuetudo connaluit, vt per omnes iam terras recepta sit, vici victoribus leges dede-
runt.*

12 Hæc autem de Iudeis esse intelli-
genda, non de Christianis, qui a gen-
tilibus s̄pē s̄pē Iudei dicti reperiun-
tur, fidem faciunt ea, quæ ab eodem
Augustino de Seneca dicta sunt & in pri-
mis de Christianis his verbis: *Christianos
tamen iam tunc Iudeis inimicissimos in neu-
trā partem commemorare Seneca ausus est:
vel ne laudaret contra sūc patriæ veterem cō-
suetudinem, vel reprehenderet contra forsitan
sūm voluntatem: de illis enim Iudeis cum
loquitur, ait: Cum interim, &c. vbi verba,
quæ a nobis supra recitata sunt, assert.
Sed & Prudentius Iudeos, postquam pa-
trī solo eliminati sunt, disperitos vbique
terrarum fuisse satis apte carminibus suis
ceccinit.*

Marijalis l. 6.
l. pag. 35. in
Cæs. Aug. lib. 6. de
Graec. Dei c.
11.

Cum Seneca
Christianos
non memoria-
uerit?

Ammian.
Marcell. 1.
Marcell. 2.

*Extrypata per omnes
Terrarum, peligrique plagas sua membra
feruntur,
Extensis vagus huc fluitibus errat
Iudeus, postquam patria de sede reuulsus,
Supplicium pro cæde luit, Christique negati,
Sanguine conspersus commissa piacula sol-
uit.
En quo priscorum virtus defluxit Au-
rum.*

Prudentius.

Profecto diuinum illud prophetæ vatici-
nium adimpletum videtur: *Ne occidas
eos, ne quando obliuiscantur populi mei: sed
disperge illos in virtute tua, & depone eos.*
Diuino autem nutu in vindictam perpe-
trati Iudeorum facinoris id obtigit, vt
sparsim vbiq; Iudei, haud tamen cæteris
adiuncta gentilium nationibus degerent;
quippe, vt Augustinus adnotauit, cum
cæteræ nationes vbia Romanis deuictæ,
in eorum ditionem venerant, ita eis-
dem adhæsere, vt & Romanis vteren-
tū legibus, Romanorum more viuerent,
ac Romanum pariter nomen obtinerent,
Iudeis duntaxat exceptis, qui Iudei
semper extitere, leges ac ritus patrios

Iudei Roma-
no iure ac no-
mine donati
quaquam.

Ddd mor-

mordicus retinentes haud vñquam Romanorum nomine donati sunt.

^{Iudei publicis muneribus, & priuilegijs interdictis.} 13 Prætereo, quod cum vbiique ter-

rarum eorundem nomen male oleret, ab omnibus publicis muneribus interdicti sunt, & eis priuilegijs expertes sancti, qui-

bus etiam barbari quique in seruitutem redacti potiebantur. Verum quid mirum, si male oleret Iudaorum no-

men apud gentes, cum & ipsi intolerabilem iugiter sanctorem corporibus es-

stantes male olerent, vt Marcellinus testis est, cum de Marco Antonino Imper-

atore loquitur: *Ille enim, inquit, cum Palatinam transiret Aegyptum petens, factentium Iudeorum, & tumultuantium sepe*

tatio percitus, dolenter dicitur exclamasse: O Marcomanni, o Sj nadis, o Serm. tæ, tandem

alios vobis deteriores inueni, Hæc Annianus, quibus isthac ex Annalibus subvin-

cenda videntur: Sic igitur videas, inquit, non dicam Christianorum sententia (Quo im-

est omnium misericordia, & nemini insulsa) sed

ethnicorum omnium per singulas cultas deu-

rorum infelicitate elegia esse decantat, na-

natura ipsa in eos inclinante, unaq; omnium sen-

tentia confirmatum, eos cunctorum mortalium esse miserrimos Plura prosequitur de misera

Iudeorum conditione, qui toto terrarum

orbe velut Cain vagi & profugi diuino

impellente numine æcti iugiter sunt.

14 Et iustissimo quidem Dei con-

silio, & mira pariter eiuldem prouiden-

ta, vt hæc vel obiter sub texamus, Iudeo-

rum gens ab Ierosolymis exturbata per

totum terrarum orbem dispersa est, vt

nimirum sudes Christi diuinatarum, quas

iijdem deserunt, testimonio scriptura-

rum valide, constanterque vbiique com-

probetur. Egregie D. Bernardus in rem

præsentem adnotauit in epistola, quam

ad Henricum Moguntinum Archiep. aduersus Radulphum Eremitam inscripsit,

qui cum in Germanorum prouincia sub

Christi an. 146. sacri belli pro Hiero-

folymorum ditione de manu Saracenoru-

vindicanda a Christianis arma expedi-

rentur, temerario vir iste ausu Germano-

rum præsertim gladios aduersus eos-

dem vibrandoz esse monuerat: cui S. Bernar-

dus totis animi viribus incundanter

se opponens, contra exerentem impiaz

vltonis gladium, apologeticum fatis

acute pro Iudeis calatum exacuit, quip-

pe Iudeos haud vllatenus è medio tol-

lendos, sed potius dispersos vbiique tole-

randos esse, Deo sic volente, pronunciat;

sed ipsius hic verba, si liber, gratis auribus excipiamus: *Non ne copiosius, inquit ille, triumphat Ecclesia de Iudeis per singulos*

dies vel conuincens, vel conuertens eos, quam si semel & si mul consumaret eos in ore gladij?

Nunquid incassum constituta est illa vniuersalis oratio Ecclesiæ, qua offertur pro perfidis

Iudeis a solis ortu usque ad occasum, vt Deus & dominus auferat velamen de cordibus eorum,

vt ad lumen veritatis a suis tenebris eruantur?

Nisi enim eos, qui increduli sunt, credituros speraret, superfluum videretur & vanum orare pro eis.

Sed considerat oculo pietatis, quod dominus habet respectum gratiae apud eum, qui reddit mala pro bonis, & dilectionem pro odio.

*Vbi est ergo illud, quod dictum est: *Videas ne occidas eos? Vbi est: Cum psalmis**

plerumque gentium intrauerit tunc omnis Israël saluus fiet? Vbi est: *Aedificans Hierusalem dominus, dispersiones Israelis congregabit?*

Tunc es ille, qui mendaces facies prophetas, & evanescas omnes thesiuros pietatis, & misericordie Iesu Christi? &c. *O monstruo scientia, o spuma infernalis, & contraria prophetis, & apostolis inimica submersio pietatis, & gratiae.*

Hæc Bernardus in Radulphum verborum iacula pro salute Iudeorum intorquet.

15 Quod disertis plane verbis idem sanctissimus Doctor in epist ad Episco-

pum, clerum & populum Spirensem in-

culcare non desinit; vbi districtos iam,

dæmon prorsus instigante, & præmemorato Radulpho suadente, gladios intra

vaginam deponendos esse his planc ver-

bis hortatur: *Non sunt persequendi Iudei, non sunt trucidandi, sed nec effugandi quidem.*

Interrogate eos diuinæ paginas. Nostri, in psalmo legitur prophetatum de Iudeis:

Deus ostendit mihi (inquit Ecclesia) super ini-

micos meos, ne occidas eos, ne quando obli-

uiscantur populi mei. Vnde quidem apices no-

bis sunt, representantes dominicam passionem.

Propter hoc dispersi sunt in omnes regiones,

vt dum iustas tanti facinoris penas luunt,

testes sint nostræ redemptionis. Vnde & ad-

dit in eodem psalmo loquens Ecclesia: Disper-

ge illos in virtute tua & deponere eos protector

meus domine. Ita factum est, dispersi sunt,

depositi sunt, duram sustinent captiuitatem

sub principibus Christianis. Conuertentur

tamen ad vesperam & in tempore erit respectus

illorum. Denique cum introierit gentium

mul-

<sup>Baron. to. 1.
an. Chr. 72.</sup>

<sup>Cur Iudeorum
gens per Or-
hem disper-
sa?</sup>

<sup>D. Bernardi
pro Iudeis
Apologia.</sup>

*Iudeos nō
persecuer-*

*nt, sed nec
gandos e
Christianos*

*Ber. epist.
ad spirensem
sp. ps.*

psalmis

ps. 58.

*Iudei viui
apices Dom-
inicæ passio-
& refuges no-*

*stræ redem-
ptionis*

ps. 58.

*Iudei viui
apices Dom-
inicæ passio-
& refuges no-*

*stræ redem-
ptionis*

ps. 58.

Lib. II. Cap. XXIII.

395

*multitudo tunc omnis Israel saluus erit, ait
Apostolus, &c. Plura interim in hanc fe-
re sententiam Bernardus prosequitur.*

16 Ex quibus palam vides amice le-
ctor Iudæorum nationem ubique terra-
rum profugam iusto Dei consilio innu-
mora calamiratum genera in antiquo-
rum scelerum vindictam perpeti iugiter
consueuisse, crebrasque eisdem clades in
patrati criminis, quod omnium acerbissi-
mum extitit, pœnam obtigisse. Sed
hic interim res ipsa, prout gesta est in
Annalibus Ecclesiasticis à Baronio de-
scriptam videre est, cui Otho Frigenis
huius temporis scriptor de Iudæorum
clade, quam haec tenus enarratum, his
plane verbis suffragatur: *Inter hac, in-
quit ille, Radulphus monachus, vir qui-
dem Religionis habitum habens, Religionis
que securitatem solerter imitans sed litera-
rum notitia solerter imbutus, eas partes Gal-
lie, que Rhenum attingunt, ingreditur; mul-
taque populorum multa ex Agrippina, Mo-
guntia, Wormatil, Spira, Argentina, alisque
vicinis ciuitatibus oppidis, seu villis
ad accipendam crucem accedit. Hoc autem
doctrinæ sive non vigilanter interserens, quod
Iudei in ciuitatibus, oppidisque manentes
tamquam Christianæ Religionis hostes truci-
darentur. Quod doctrina semen in multis
Gallia, Germania que ciuitatibus, vel oppidis
tam firmiter radicem figens germinavit, vt
plurimi ex Iudeis haec tumultuosa seditione
necatis, multi sub Principis Romanorum
alias tuitionis causa confugerent, &c. At pra-
fatus Clareuallenensis Abbas huiusmodi doctrinam
præcauendam docens, ad Gallie, Ger-
mania que populos nuncios, seu litteras de-
finauit, quibus ex autoritate sacrae paginae
luculenter ostendit, Iudeos obscelerum suo-
rum excessus, non occidendos, sed dispergen-
dos fore &c. Ita Otho in Iudæorum
strage enarranda expressit. Petrus item
Cluniacensis Abbas, vt Baroni affir-
mat, dum ad Ludouicum Francorum
Regem, pro sacri belli expeditione
promouenda conscriberet, de Iudeis
pariter agens eosdem, haudquaquam
occidendos esse pronunciat. Verum
ut his potissimum temporibus, vel anti-
quioribus etiam sape saepius conti-
git, Iudei apud omnes cunctis ex-
acerabiliore hominibus haberentur, præ-
ter antiquam contempti Numinis male-
ditionem, cui omne eorum genus a quo*

judicio addictum est, recentia multi-
plicium culparum probra, ac vincula-
cessere, quæ cum Orbi innotuerint,
fideles omnes acriter aduersus eos-
dem incensi insilire. Quæ si quis nos-
se cupit, Baronium in Annalibus suis hæc
describentem consulat. Sed hæc inte-
rim vel obiter enarrasse sufficiat.

17 Porro (vt ad nostra redeamus)
quam porissimum Vrbis regionem Iu-
dæi olim sub ethnici Imperatoribus in-
coluerint, iam satis aperie Philonis te-
stimonio suffulti, Transiberinam vide-
licet, & ipsius Augusti permisso ab eis in-
habitatam suisse demonstrauimus, quam
infalubrioris vt pote aëris, & à nobiliori
reliquæ Vrbis ambitu distarim quique
in sima fortis homines ut plurimum te-
nere consueuerant. Quocirca ad rem
nostram canit Martial. Epig. in Cæcil.

*Regio Tran-
siberina Iu-
dæi inhabi-
tanda attri-
buita.*

*Vrbanus tibi Cæcili rideris.
Non es, credi mihi: quid ergo? verna es.
Hoc quod Transiberinus ambulator,
Qui pallentia sulphurata fractis
Permutat vitreis.*

Ibidem autem Poeta noster de Iu-
dæis procūl dubio loquitur, sulphurariā
huiuscemodi artem iam cum tamquam
hominiū vilissimis exercenribus, quod
alio item loco idem Martialis docet
Epig. 46. ad Spartum hæc dicens.

*A matre doctus, nec rogare Iudeus,
Nec sulphurata lippus infitor mercis.
Quod & alio item loco, Epig. nimi-
rum 3. ad Priscum innuere videtur.
Quæ sulphurato nolit empta ramento
Vatiniorum proxincta fractorum.*

*Statius quoque in suis Siluarum li-
bris, Kal. Decemb. Saturnal. satis con-
fone Martiali loquitur.*

*Martial. lib.
10. ep. 3. ad
Prisc.
Iudei artem
Sulphurariam
ve hodie sic
olim etiam
exercebant.
Statius Silu-
lib. 1.*

*Illic agmina confremunt Syrorum,
His plebs Jeuica, quique communitis
Permutant ritreis gregale sulphur.*

18 Quod vero Iudei, qui in Vrbe
morabantur, Transiberinam regionem Tyberim,
habitauerint, ex M. T. Ciccone colli-
gitur, qui in oratione pro Flacco Læ-
lio id exprobrat, quod ad conciliandam
sibi Iudæorum gratiam forum, seu gradus Aurelios (in hac utique regio-
ne, vt supra diximus, constitutos) ele-
gerit. Sic autem ait: *Sequitur auri illa* *Gradus Auro-
lii. gradus Auro-
li. pro Flac.*
*muidia Iudaici. Hoc nimur est, quod
non longe à gradibus Aurelijs hec causa di-
citur: ob hoc crimen hic locus abs te Læli,*

D d d 3 atque

atque illi turba quæ sita est. Scis quanta sit manus, quarta concordia, quantum valeat in concionibus. Huc usque Tullius. Quintus eodem illuc incolas diutissime perstitisse, & propiora hæc nostra secula attigisse Iudæorum quidam, qui præuectioris iam ætatis sunt, vltro disertaque satentur; se nimurum ex antiqua traditione à maioribus suis accepisse de peculiari loco, ubi eorundem Synagoga sita quondam erat, hoc est, prope Ecclesiæ, quæ hodie S. Salvatoris in Curte seu in Curtis dicitur; quam idcirco eiusmodi nomine nuncupatam suisse aint, vel quod regionis illius Curia ibidem existet; vel certe, vt quæ probabiliora sunt, loquamus, ab eisdem Iudæis in eo loco demorantibus hoc nomen derivatum est, quippe qui à gentibus vulgo Curti, hoc est, circumcisæ appellabantur; quamobrem Horatius præfertim in suis carminibus isthac cecinit:

Aiebas mecum menini bene; sed meliori
Tempore dicam, hodie tricesima sabbata
vix tu

Curtis Iudaicæ oppedere.

Iudæos autem in Urbe potissimum Synagogam de more posidisse, velut quid certi apud neminem in controvèrsiam vertitur: haud enim in Iudea tantum, verum & in cæteris orbis terrarum prouincijs Synagogas obtinuisse Apostolo rum Acta pluribus in locis contestantur, nimurum cap. 9. 13. 14. 17. 19. sed præcipue cap. 15. ubi sanctissimum Iacobum Apostolum hæc dixisse legitur: *Moyses enim à temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicens in Synagogis, ubi per omne sabbatum legitur, eccl.*

19 Cum igitur ex iam dictis euidentissime constet, Iudæorum quamplurimos Romæ antiquitus existentes regionem Transtiberinam incoluisse, moreisque insuper, ac patrios ritus quantum illis fas erat, illibatos seruasse; hoc item sateri vltro opus est, selectum videlicet eisdem Cœmterium extra unam regionis illius portam, vt patrijs in hac quoque re ritibus satisfacerent, fortitos suisse. Cumque via, quæ Portuensis dicitur, planitatem præferens ad manus excentium, Vrbi proximior sit, quam Aurelia via, quæ quidem arcta, ipsoque ascensu difficulter

Iudei Romæ
peculiariter ha-
bent Cœm-
terium.

Quod via
Portuensi-
rum est.

existit, Cœmterium à Bosio repertum, illud idem Iudæorum esse, de quo in præfens agimus, ratio ipsa, ac situs eiusdem opportunitas facile suadere videntur. Nec vero leuis aut contemnenda ad id confirmandum coniectura accedit: quippe ad hanc usque diem in Transtiberina cadem regione, et si intra Vrbis mœnia, haud procul tamen ab ipsa porta, selectum quendam locum Iudei obtinuere, quò humāda suorū cädiera ex more deferrent. Sed ne longius ab instituti proposito oratio aberret, ad ipsiusmet Iudaici Cœmterij inuentio nē ac descriptionē pariter deueniamus.

20 Anno igitur redempti orbis millesexcentesimo secundo, quadragesima mensis Decembri die Bosius, ut potest reconditosterre meatus, qui Cœmteriali quondam usui deseruissent, indagandi, perscrutandique audiissimus, iterum vna cum socijs Collem, qui Rosatus dicitur, ascendit, & Villam ingressus est, quam tunc heredes Mutij quondam Vicktotij possidebant, in cuius extremo finu, qui Tyberim fluuium respicit, cryptam quandam peranguit, satis offendit, in quam eum nulla interposita mora descendisset, ob ineommodum loci ambitum demissio humili corpore incedens, ad Cœmterium tandem in topo, eti aliebui parum solidi, subſidante, incisum peruenit. Porro eiusdem forma, vt ſingula perſerutanti innotuit, aliorum instar erat: sepulchra enim hinc inde in patribus existebant, nonnullis exceptis, quæ in paupiamento ipso effossu, substrataque conspiciebantur. Structura interim eiusdem Cœmterij admodum rudis, ae bina tantum in eo cubicula, parua tamen & satis rudia, nondicam rustica, reperiri contigit. Cœmterium vero omni quidem ex parte incultum; in eo quippe haud villa, vt in reliquis, Christianæ religionis indicia, ac signa apparebant; Mosaici tamen Candelabri, quod lueernis septem compactu, ac distinctum erat, figura coloribus expressa, & in ipsomet via eiusdem termino mirè utique magnitudinis eadem papiter depicta hunc in modum intuentibus se offerebat.

Lucer-

Synagoga He-
breorum tri-
bus Tyberim.

Iudei appelle-
batur olim Cur-
ti.

Horatius Ser.
lib. 1. sat. 3.

Acta Apoll. c.
9. 13. 14. 17.
19.

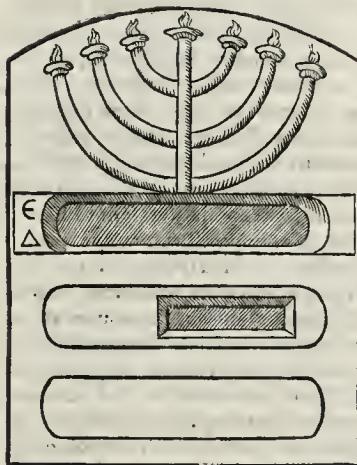
Acta Apoll. c.
10. 15.

Eiusdem Ca-
mpterij Iudei
in descriptio-

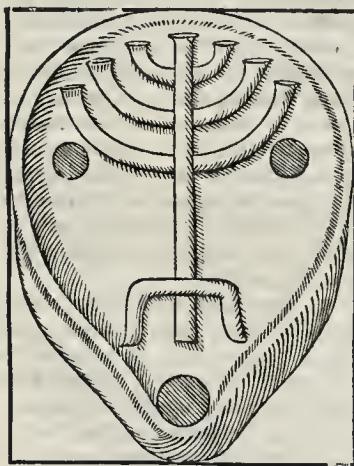
Iudei Ca-
mpterij in-
uentio.

Eiusdem Ca-
mpterij Iudei
in descriptio-

Mosaici Ca-
delabri in e-
figura.

Lucerne quoque scitiles ibidem numero haud paucæ, hæ tamen sere omnes confractæ, vna dumtaxat excepta, quæ Candelabri ciudem imaginem, quam hic subiçimus, satis affabre figuli manu effictam exhibebat.

Sepulchralium pariter inscriptionum fragmenta ibi quamplurima in lateribus rubeo colore, Græco tamen idiomate prænotata extabant. Ex lateribus autem calce tantummodo oblitis clauſa olim sepulchra eadem fuſſe qui uis facile intelligere poterat: ex ijsdem vero epitaphijs tam enormiter persfratis, ac humi iacentibus nullus vnquam, et si maximo adhibito studio, verborum

sensus deprehendi, atque elici potuit, hoc excepto, quod in singulorum sere initij legebatur.

ΕΝΩΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ ΕΝ ΕΙΡΗΝΗ.

Et in monumento quodam hoc nomen.

ΑΣΑΠΡΙΚΙΙ.

Porro vox illa EN EIPHNH, hoc est *In pace*, in quampluribus ibidem existentium epitaphiorum fragmentis legitur: quæ loquendi formula quamvis Christianorum peculiaris sit, utpote manifesta in Christo quiescentium nota; hi tamen ab Hebreis eandem mutuati fuerunt, apud quos phrasis hæc iam erat frequenter usu recepta, ut quampluribus sacræ Scripturæ locis id fatis euidenter comprobari videtur.

21 Tandem Coemeterium hoc Hebræorum olim fuſſe, præterea, quæ supra ad id conuincendum recensita a nobis sunt, indicia, allud priusq; ad rem validiori arguento confirmandam patens magis, ac manifestum in cuiusdam Inscriptionis fragmento, quod Græco charactere prænotatum erat, apparuit signum hunc quidem in modum.

ΣΥΝΑΓΩΓ.

Hoc est, *Synagoga*; quæ quidem vox cum peculiaris Hebræorum sit, nullatenus vero Christianorum, locum pariter quorumnam fuerit, & quibus nationibus ad Coemeterialeum vnum inseruerit, fatis superque designat, ac veluti digitæ indicat.

22 Nec mirum lectori videatur, quod Hebræi Græcis quandoque literis sepulchrorū suorum epitaphia inscripſerint; cum ijsdem non in Palæstina dumtaxat, verum & in varijs orbis terrarum regionibus degerent, ac varia proinde linguarum genera probe nosſent; de quibus longe lateque per vniuersum fere orbem dissitishæc Philo & ipſe Iudeus in lib. quem scripsit de Legat. ad Caium: *Hierosolymam*, ait, *effe metropolis non vnius regionis Iudeæ, sed et multarum propter colonias inde olim deductarum, vel propius in finitam Aegyptum, Phœniciam, Syriam, tum citiorem, tum eam que Cale cognominatur, vel longius in Pamphilianam, Ciliciam, plerasque Asia.*

Phrasis hæc
sepulchrorū,
In Pace,
Christianis, &
Hebreis com-
munis.

Hebrei in
omnibus Or-
bis regioni-
bus inuenie-
bantur.

*Asie partes usque ad Bithyniam, & Pon-
ti suus intimos; pari modo Europa Thesa-
liam, Beotiam, Macedoniam, Aetolianam,
Argos, Corinthumque, Peloponnesi partes
principias: nec tantum continentis prouinciae
plene sunt colonijs Iudaicis, sed & insularum
celeberrimae, Eubea, Cyprus, Creta, ne quid
dicam de Euphratensisibus: excepta enim parua
parte Babylonis, & aliarum praefecturarum,
omnes vrbes, que bonum agrum habent, à
Iudeis incoluntur. Itaque si exorat mea-
patria tuam clementiam, præter ipsam alias
ciuitates demereberis plurimas, sitas in di-
uersis orbis tractibus, Asia, Europa, Afri-
ca, insulares, maritimas, mediterraneas.
Hæc Philo.*

Hebreos per
orbem sparsos
ex Actib,
Apost proba-
tur.

Actib.
cap. 2.

Epistola 1. B.
Petr. ad Hebr.

Paul. epist. ad
Galat. 3.

23 His, quæ haec tenus ex Philone in
medium prolata sunt, certior utique,
ac firmior D. Lucæ scriptoris Euanglici
authoritas accedit, in Apostolicis nimiri-
um Actibus, vbi de Apostolis post diuini
Spiritus illapsum, multiplici lingua-
rum idiomate loquentibus differens,
ait: *Eiuni autem in Ierusalem habitantes
Iudei, viri religiosi ex omni natione, quæ sub
celo est. Et infra isthec: Nonne ecce
omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt, &
quomodo nos audiuimus vnuquisque linguam
nostram, in qua nati sumus, Partibi & Me-
di, & Elamite, & qui habitant Mesopotamiam,
Iudeam & Cappadociam, Pontum &
Asiam, Phrygiam, & Pamphyliam, Aegy-
ptum & partes Libye, que est circa Cire-
nem, & adiacentia Romani, Iudei quoq; & Pro-
fehiti, Cretes & Arabes, &c. Ad id pariter
magis valide comprobandum, oppor-
tune quidem prima B. Apostoli Petri
epistola sacre videtur, quæ huiuscemo-
di titulo prænotatur: *Petrus Apostle
Iesu Christi electus aduenis dispersionis Ponti,
Galatiae, Cappadociae, Asie & Bithynie &c.**

Et certe quod ad Iudeos Galatiam in-
colentes attinet, eos tunc temporis
Hierosolymis adsuisse, cum Christus
Dominus cruci suffixus pro communi
salute mortem subiit, satis aperte innuisse
Apostolus videretur, dum in Epist. ad
Galat. eodem conceptis verbis acris
perstringens, ait: *O infensati Galate, quis
vos fascinavit non obediere veritati, ante-
quorum oculos Iesus Christus proscriptus est,
in vobis crucifixus?*

24 Idem quoque perspicue ex Ia-
cobi epistola hoc plane titulo inscripta
comprobatur: *Iacobus Dei, & Domini*

*nostri Iesu Christi seruus duodecim tribibus, Iac. Epist. cap. 11.
quaesunt in dispersione salutem. Quamuis
Baronius noster in suis Annal. Apostolos,
quos modo recensuimus, Petrum videli-
cet & Iacobum haud aliam dispersio-
nem subintellexisse existimet, quam illa,
quæ post obrutum lapidibus, ac interem-
ptum protomartyrem Stephanum subse-
cuta est, quandoquidem cum Iudei ab
antiquis temporibus nemine prorsus
impellente, sed sua sponte in varias Asie, Dispersio Ic-
rael apud Pe-
tron, & Ia-
cobum.
Africæ, & Europe prouincias habita-
turi transmigraverint, nunquam ab ijs,
qui res probc Iudaicas sermonem historico
prosecuti sunt, eosdem dispersos, vel
ex dispersione collectos, sed colonos,
atque indigenas appellari contigit. Ni-
hilominus illud hic nobis demonstrasse
satis fuerit, antc ipsummet videlicet
Christi in orbem aduentum, varijs or-
bis prouincias Iudeos ceterarum gentium
more incoluisse. Et quidem Philo
diserte, ac prolixè subortam Græcos in-
ter atque Hebreos, qui tunc Alexandriæ
commorabantur, seditionem exponens,
ob quam ipse ad Caium legatione per-
functus est, corundem ad decies centena
millia habitasse Alexandriam asserit;
Antiochiam pariter quamplurimos in-
coluisse, cosque vnà cum Græcis cimita-
te donatos Iosephus de bello Iudaico
scribens testatur. Sed ex iisdem Aposto-
lorum Actibus à Luca conscriptis cap.
17. iam perspicue Athenis Hebreos Sy-
nagogam obtinuisse nouimus, in qua
frequenter cumipsis agens Paulus Apo-
stolus disputabat.*

25 Inter Græcos igitur Iudei pari-
ter demorantes, Græce utique, haud
Hebraicè, loco sermonem aptantes, lo-
quebantur. Quapropter hi, qui Palæ-
stinam potissimum incolebant, ceteros
huiuscmodi Iudeorum Hellenistas, sive
Græcissantes, nuncupabant, quod Græ-
co nimirum idiomate vtercentur. Nec
quid vero absurdum videatur, si forte
quispiam dixerit Titulum, quo Crux
Domini prænotata est, non Hebraicè
duntaxat, & Latine, verum etiam Græ-
ce inscriptum fuisse, ut ab Hellenistis vi-
delicit Iudeis, qui Hebreorum lin-
guam ignorabant, commode legi, atque
intelligi posset. Quamvis sublimiora
diuinorum arcanorum mysteria in hac
eadem inscriptione à sanctis Patribus &
Theo-

*Joseph de Bel-
lo Iudaico lib.
7. c. 24.*

*Iudei Helle-
nisti. sive
Græcissantes*

Lib. II. Cap. XXIII.

399

Theologis passim adnotari contigerit. Quod autem Græcum Iudei sermonem inter loquendum communiter usurparerent, satis aperte ex eorumdem scriptis coniucere quis valet. Quamplurescaim & præcipios quidem Iudæorum scriptores Græcis literis sua scriptorum monumenta exarasse compertum est: Flavius quippe Iosephus, Iudaici historiam belli à Iudeis Romæ Græco sermonem conferiptam, non Romanorum duntaxat Imperatoribus Tito, & Vespasiano, sed & quamplurimis item Iudæorum Romæ tunc degentibus legendam obtulisse pronunciat: *Qui Græca, inquit ille, eruditio ridebantur imbuti.* His adde Philionem, Iustum Tiberienscm, Aristobulum, & cæteros, quorum nomina ex Eusebio de Præparat. Euangelica, & ex eodem Fl. Iosepho contra Appionem huc commode reserri queunt.

26 Nullum porro propositæ nuper assertioni negotiū facessit, quod, cisi Iudæi, qui inter Græcos olim vitam ducebant, Græco vterentur idiomate, hi tamen, qui incolæ Romanæ Vrbis erant, si hæc ratio subsisteret, Latino potius, vel saltem Hebraico ut sermone debuissent. Quippe, vt nuper diximus, Romæ innumeri huius fabræ homines adnumerabantur, inter quos nulli prorsus dubium est, Hellenistas itidem extitisse, quorum sepulchræ Græca item inscribi, atque apponi epitaphia congrua erat. Ut autem magis magisque veritatis ratio subsistat, hoc vnum postremo loco adjicimus, Græcum videlicet idioma eum in modum aliquādo in orbe terrarum viguisse, vt nullus inter viros eloquentia præditos recenseretur, qui Græcam pariter literaturam non optime calleret. Quare ipsimet Romani, vt eandem probe addiscerent, Athenas plerumque contendebant, vel Græcos sibi magistros domi, vt omnē eloquètiā excoleret, adsciscere fagebant. Augusto enim, vt ipse testis est Suetonius, Apollodorus Græcus vir magni nominis præceptor adfuit. Et quamplurium item Oratorum Cicero meminit, qui Græci præfertim sermonis peritia præstantissimi inter cæteros suos; itavit eorum non pauci libros quosque omni eruditione redundantes Græcæ a se conscriptos ediderint: inter quos

iure quidem merito Albinus ille Cons. celebratur, qui suam Græco idiomate historiam promulgavit: Claudio, quoque, eodem Suetonio teste, haud minori cura ac labore Græcorum studia sectatus, eiusdem linguae nitorcm, atque præstantiam, vbiunque se illi præbuit occasio, professus est. Tertullianus item lib. de Pallio, Græcum sermonem in Latio visitatissimum fuisse scribit. Cuius rei rationem reddit Hieronymus in suo Proœm. Comment. ad Galat. his verbis: *Ipsa Italia à Grecis populis occupata, maior quondam Græcia vocabatur. Certe quod negari non potest, Romani de Aenee & scini hominis stirpe generati sunt; ex quo evnit, vt & in occidente Graci saepe acuminis experiantur ingenia; & in oriente stoliditatem barbaram redoleant &c.* Hæc Hieronymus.

27 His autem nos quoque vltro, in benterque aslentimur, de Hebræorum, scilicet epitaphijs Græco idiomate inscriptis, ac de Cœmeterio eorumdem, quod à Bosio in Vrbe repertum est, de quo nil certi haec tenus affirmare ausi, alijs probabiliora sententibus, totam rem hanc maturiori consilio definientam relinquare statueramus; sed vir plane eruditus Lucas Holstenius, Vaticanæ basilicæ Canonicus, quia nobis honoris ac gratitudinis causa hic nominatum recesset; scripta enim hæc nostra consueta animi benignitate recognoscere dignatusest: illc, inquam, sua auctoritate omnem penitus, qui animo inerat, hæstanti scrupulum exemit, & tum nostram, tum ipsius quoque Bosij de Iudaici Cœmeterij assertione sententiam fatis aperto a cluculento Beniamini Tudelen sis Iudei scriptoris testimonio in medium prolato confirmauit. Perantiquus enim hic auctor in Itinerario, quod sane quingentos ante annos conscripsit, cum nonnulla rerum Iudaicarum vestigia à se, dum Romæ erat, diligenter prænotata commemorasset, postquam de Titi Imperatoris Arcu sermonem fecit, quem amarulento animo Cryptam appellat, hæc de Indaco Portuensi Cœmeterio subiungit: *Est & alia Crypta in monte ad fluminis Tiberis ripam, ubi si pulvi decem Iusti ludente memorie, qui sub regno tyrranico occisi fuere. Quibus sane verbis Cœmeterium, de quo agimus, ejusdem-*

*Suetonius in
Glandie*

*Tertullianus
lib. de Pallio
v. 3.*

*Hieronymus in
Cœm. lib. 2.
ad Galat.*

*Beniamini
Tudelen sis
Iudeorum
Cœmeterij
testimonij.*

*Beniamini
Tudelen sis
in suo Itine-
ratio.*

que

Hebreilibus
lingua Greca
conscriptiuntur.

*Iosephus
Hab. de bello
Iudaico*

*Phil. Iustus
Tiberiensis
Aristobulus.
Euseb. lib. de
præparat.
Euang.*

*ingua Gre-
ca in prelio
in habita-
apud Ro-
manos maxi-
mum in vnu-*

*marinus in
aquilo*

Roma Subterranea.

que situm exacte ad rem nostram, & quidem adeo graphicè describit, ut ad illud quasi digito præmonstrandum, vix quidquam ultra à studio lectore desiderari queat. Nam & cryptam proprio, visitatoque nomine appellat, eandemque in colle, seu monte, qui Tyberi imminet, extare affirmat. Quod vero ibidem de decem Iustis sub regno quondam tyrannico mactatis enarrat, id proœcto Cœmeterij eiusdem antiquitatem inculcat, commendatque, & tum Iudeos, tum etiam Christianos sepeliendis, condendisq[ue] defunctorum corporibus ijsdem fere cæremonijs v[er]o suis coarguit. Constat enim & suos Hebræos Imperatoris licet iussu mucronis gladio & quislime addictos, à superstitionis Iudaicæ cultoribus Martyres utique, et si commentitios ipsius Satanæ, habitos suis, corundemque memoriā apud perfidos haud cultu, & veneratione quondam caruisse, Verum quia nunc apud Iudeos omnia subobscuræ, & obcæcati illius populi caligine respersa, ignorantiae tenebris addicta sunt, idem Holstenius, cui opportunum historica veritati assequenda, Beniamini scilicet indicium acceptum merito studio lector referre debes, ille, inquam, post longam accuratamque impensam rei indagandæ operam, se nil certi de decem istis pseudomartyribus apud modernos Mofaicæ religionis seatores assequi potuisse conqueritur.

28 Porro quæ ab ijsdem diligenter inuestigando haurire tandem potuimus, his paucis accipe, & primo quidem constans omnium sententia est, decem istos Iustos, sive ut illi vulgo, sed perçram, Martyres appellant, Imperatorum ius fu ultimo supplicio animaduersos mulctatosq[ue] suis, sed de singulorum nomine, de tempore, ac de supplicij genere, quo perfidi isti merito afficiuntur, haud una est apud omnes sententia. In libro enim Iudaicarum precum inscripto, quem Iudei communī vocabulo Manzor vocant, hi quidem sub Hadriano Imperatore grauissimis pœnis exagitati dicuntur, quorum nomina hic exhibentur, videlicet: R. Ismael filius Eliasar: R. Simeon F. Gamalielis. R. Hacchina F. Iosephi. R. Hanina F. Zeradiensis. R. Hozpid Interpres. R. Eleazar

De decem
Iustis à Benia-
mino Iudeo
memoratis
quid sentien-
dum?

Iudeorum
pseudomarty-
res.

Decem He-
bræorum pseu-
domartyres
sub Adriano
necati.

Zib. Iudeicae
rum precum
inseri misse
Mazor apud
Iudeos.

F. Samaha. R. Zeuda F. Dama. R. Isbau Scriba. R. Iuda F. Hachinai: & varia ibidem suppliciorum genera, quæ tunc singulis, inscripta sunt, recensentur.

29 Chronologicus vero Hebræorum Seder Ecalud, eosdem sub Lupino Imperatore mulctatos suis docet, quod quidem inolitam apud Iudeos, & apud illos maxime, qui posterioribus seculis vixere, externarum rerum ignorantiam vltro indicare videtur. Liber autem Beccas dictus in tractatu Michez, decem istos pseudomartyres uno eodemque tempore addictos patibulo, sed sub diuersis Imperatoribus affirmit. Rabbi Abraham Ben Daud in libro traditionum, R. Simconem, & R. Ismaelem sub Tito Vespasiano: R. autem Hacchina cum reliquis sub Hadriano Imperatore gladio intremptos suis scribit.

30 Horum tamen omnium frequentes in Thalmudico opere apud Hebræos celebrissimo incurrit mentio, sed hic inter loca singillatim in medium afferre haud opera pretium est: id vnum dumtaxat postremo loco addimus, istorum videlicet pseudomartyrium in Meghilad Zaanid, seu libro ieiuniiorum Iudaicorum partim sub die 25. & partim 27. Junij recenseri. Hæc ad explanandum, quem supra recitauimus Beniamini locum, & ad Portuense Hebræorum Cœmeterium, de quo modo agimus, validis argumentis communindum, ac luce ab antiquis accepta illustrandum attulisse sufficiat.

31 Cum idem vero Beniaminus in suo iam recensito Itinerario, aliquot à se Hebræorum sepulchra visa suis describat, quibus isthac nostra ad amissim Cœmeteria circumscribi ac delineari vindentur, opportunum quidem duximus, nonnulla huiusc argumenti ex eodem desumpta, lectori prælibanda offerre; valde, inquam, ijs, quæ iam supra differendo exposuimus, consonantia; Christiani nimur ab ipsiusmet Iudeis funeralium ritus erga defunctorum corpora mutuatos suis. Præcitatus igitur auctor quampluribus omissis recolenda antiquorum Patriarcharum sepulchras, quæ in valle Hebron sita erant, hunc plane in modum describit: Aperitur ibi, inquit ille, porta ferrea, quæ iam inde à beato-

Chron. lib. Ma-
breæ. Seder
Ecalud.
Scriptorum
Hebreorum
de decem illis
suis Iustis sen-
tentia.

Elib. Heb. Ra-
chais d. B. B.

Thalmud ere-
bro illorum
memoria.

Et Meghilad
Zaanid.

Christiani ri-
tus funeralis
ab antiquis,
Hebreorum
patribus ac-
cepere.

Beniam. Iud.
in suo Itiner.

beatorum Patriarcharum temporibus confecta fuit. Huc qui descendit faciem aëden tem manu tenens, nihil in prima spelunca deprehendit, nec in secunda, donec in tertiam perueniat; ubi sex sunt sepulchra, Abrahami, Iсаaci, Iacobi, Saræ, Rebecce, & Lea, qua sibi inuicem opposita, singula litteris incisis obseignata sunt, ut sepulchro Abrahami hæc incisa leguntur: *Hoc est Abrahami beati patri nostri sepulchrum.* Similiter super Iсаaci sepulchro, immo singulis sepulchris, huiusmodi inscripta erant. In spelunca lippadum accidunt, que die nocteque ad sepulchra ardeat. Hæc ille de antiquis Patriarcharum monumentis postscriptati expressit. Alibi vero miram eiusdem Cœmeterij amplitudinem his plane verbis describit: *In Ramæ ciuitate olim permagna tres sunt Iudei. Hic magnum quoddam Israelitarum Cœmeterium ad duo yque milliaria extenditur.* Alio item loco hæc subdit: *In Monte Tſon (sic eum appellat) in conspectu Ierosolymorum tria velut Cœmeteria Israelitarum sunt, ubi diebus præfis mortuos suos sepeliebant.* Et infra: *In Tſionis autem monte familie Davidice extant sepulchra; Regumque, qui post eum regnarunt. Sed locus i[n]notus est.* Ibidem autem enarrat cuiusdam muri delapsi eodem in monte ruinam, cuius quidem deinde instaurandi causa prægrandi quodam erecto, amotoque faxo abditiſſimæ ostium speluncæ repertum est. Quapropter eiudem speluncæ os, quod ante omnino latebat, ingressi, per subterraneos illos, reconditosque aīnbitus deambulando tandem ad magnum quoddam palatum deuenire, columnis marmoreis exædificatum, argento auroque obductum: in cuius conspectu mensa erat, sceptrumque aureum vñā cum aurea pariter corona, quod nimirum sepulchrum quoddam fuit gloriſſimi Davidis Israelitarum Regis. Ad sistrum aliud pariter sapientissimi Regis Salomonis extabat, ac omnium itidem aliorum ſelecta ibi Regum sepulchra cernebantur, qui è nobilissima stirpe Iudæorum progeniti honorifice iſthic humati iacebant. Aderant ibidem & nonnullæ arce diligenter clauſe, in quibus quid seruandum contineretur, nemo nouit. Hæc omnia citatus refert Beniamin ex relatione Abrahami cuiusdam Pharisæi, qui Constantinopolita-

ni potissimum Patriarchæ iussu, duos illos viros, ad singula hæc diligenter exploranda, allocutus fuerat.

32 Porrò hanc a nobis prolixioribus verbis recitatam de augustissimis Regum sepulchris narrationē Constantinus L'empereor in suis ibidem notis ve- luti commentitiam, ac prorsus fabulosam reiicit. Ait enim thefauros in Téplo re- cōditos olim fuisse. Idecirco enim Machab. 2.c. 3. legitur, Simeonem ad Apollonium thefauros eidem indicaturum abiisse, Heliодorumque tunc euocasse, qui omnia sacrilegamen inde quantocuyus abriperet, & ad Seleucus regem sacris inhiantem pecunijs deserret, licet vir ille sacrilegus manifera diuini numinis vi abincepti proposito resilire postmo- dum coactus fuerit.

33 Illud item, quod ibile legitur, Hir- canum è Dauidis potissimum sepulchro, cum aliunde non suppeteret, ingentem pecuniam concessisse, quam in proprios deinde vſus verteret, vt Iosephus lib. 1. c. 2. enarrat: *Nec dubium, inquit, quin fialicubi in spelunca sceptrum, mensaque au- rea, & corona aurea, aurum & argentum, fuisse, Davidis sepulchrum ingressus non fuisse.* Insuper de vrnis, vel certe speluncæ arcis, quas descriplimus, & de pre- tiosis ibidem affruatis, aurea videlicet mensa, & corona, auro insuper & argento, quibus sepulchrale palatium, vt ipse ait, eandem intraspeluncam con- tegebatur, nihil prorsus ex his omnibus, quod si dignum sit, pronunciat.

34 Verum Constantinus hac in re quam maxime hallucinatur, & historicæ auctoritati detrahendo, grauissimam ipsimet Beniamino iniuriam facit, dum relatione ab eodem excerpta vt futilem, mendacemque perstringit, & mordicus aculeatis verbis exagitare non dubitat. Haud hic tamen silentio prætereundum est, vt veritas magis ex iam assertis lectori patet, sepulchram hanc cryptam a Zuanlardo in fine libri 4. descriptam fuisse; sed & ad rem nostrā Fr. Bernardinus Amicus eandem a se omni adhibito studio inspectam lib. de adiſcijs Terræ sanctæ cap. 46. delineauit. Qui præstantissimum, admirandumque hoc opus inter cetera terrarum Orbis miracula in re optimo referendum censet: idemque prorsus iudicium proferet aequissimus

Thefauri in
Templo He-
breo, recon-
dit. Machab. 2. &
3.

Hircanus the-
fauri in e fo-
pu' chro Da-
uidis accepit.
Ioseph. lib. 1.

Zuanlardo
lib. 4. hist.

Theſauros
vnā cum Re-
gum corpori-
bus ſepeliens
di mos anti-
quus.

quisque rerum arbiter, qui exactam-
eiuſdem deſcriptionem, & ichnogra-
phiam literis expreſſam, oculis perluſi-
re voluerit. Quod vero ad theſauros
immensos proculdubio ibidem recondi-
tos, & ad illud pariter aurum intra ter-
re viſeera, vna cum Regum tumulis con-
ſepultum attinet; id notissimum utiq;
eſt ex antiquissimo gentium moore; vt ſu-
pra diximus, ipſos metu barbaros vna cum
Regum cadaveribus opes munificas in-
terdum manu coadiuſte. Et Epiphanius,
ac Dorotheus ſcriptores probatissimi
alioqui, ac omni fide digni, Aethiopi-
cum ibidem à Salomonē aurum recon-

ditum fuisse ſcribunt. Quo deinde ex
locō ingentes iſtos theſauros Hircanus
proculdubio depredandū audiſſimus ab-
fuit, cū ſama de auro atque argento
illie abſcondito veluti conſtant apud
omnes iam ſatis inualuſſe videtur.
Demum quæ haec tenus enarrauimus,
probatissima quoque Epiphanius, Chro-
nici Alexandrini, aliorumque auſtori-
tate comprobari queunt. Sed hæ ſtu-
dioſo lectori ſatis ſint, dum nos interim
ſecundo huic libro finem imponimus,
vt ad reliqua ſubinde perluſtranda Vi-
bis Coemetaria progrediamur.

R O M A
S V B T E R R A N E A
 S I V E
DE SACRIS ROMAE COEMETERIIS
L I B E R T E R T I V S.

Verum cœptum iam sacræ peregrinationis iter, Deo votis feliciter annuente, prosequamur, ad reliqua nunc religiosæ antiquitatis monumenta properantibus, & Cœmeteria, quæ citra Tyberim sita sunt, perlustraturis, à Trigemina porta cæterarum omnium antiquissima initium desumendum est. Et congrue quidem hinc tertius Subterraneæ Romæ Liber exordium auspicatur; pari quippe Porta hæc triumpho ab Apostolo Paulo, ac Triumphalis à Petro nobilitatur. Inde enim inuictus Christi pugil Apostolus beatissimus, martyrij laurea coronandus in arenam processit, & sepulcri locum, quod totius nunc Orbis veneratione suspicitur, non longe ab eadem Porta consecutus est. Quapropter iure merito Porta hæc, & Via totu[m] terrarum Orbe celeberrima extitit, ob martyrium videlicet, ac sepulcrum Apostoli, & adeo innotuit, vt Caius ille antiquus Theologus, dum Romæ olim cum Proculo hæretico pro fide altercaretur, Ostiensis Portæ huius, ac Viæ gloriam adumbrasse, & velut digito demonstrasse visus sit: *Apostolorum trophea*, inquit, *perspicue possum ostendere; nam si lubet in Vaticanum profici, aut in viam, quæ Ostiensis dicitur, te conferre, trophea eorum, qui istam Ecclesiam suo sermone & virtute stabiluerunt, inuenies.* Ab hac igitur Porta, vnde Paulo propranti ad martyrium via ad cælum patuit, aditus nobis ad sacra Cœmeteria, quæ eadem Via sita sunt, perscrutanda aperitur.

C A P V T I.

De Porta, & Via Ostiensi, ac de his, quæ
olim memoratu digna ibidem
conspiciebantur.

Porta Trigeminina.

Porta Ostiensis.

Ammianus Marcellinus.

Porta S. Pauli.

Bibliot. in Vigilio Papa.

Iul. Front. L. I.
de Urbani aqueductibus.Iul. Dec. 4.
ib. 5.Porticus a
Porta Trigemina ad Auentinum.

RIGEMINA quidem Porta, quæ inter cæteras Vrbis antiquitate celebriæ extitita Tergeminiis Horatijs fratribus, qui inde cum Tergeminiis quondam Albanis Curiatijs pro publicæ rei, ac patriæ libertate dimicavit tri in aciem prodierunt, hoc merito vocabulum fortita est. Hac autem inter Auentinum collem, ac Tyberim fluuiū sita olim erat, eo prorsus loco, vbi nunc Salinarum officinæ extant, tempotis vero interlapsu, Auentino intra Vrbis pomærium recluso sub Imperatore Claudio, ad eiusdem itidem radices, vbi interiacens Testacei collis planities panditur, eandem quoque transferri porroram contigit: quæ demum à Belisario nouis extructis mœnibus, ibi cōstituta est, vbi in præsens cernitur. Eadem & Ostiensis, quod ad Ostia Tyberina duceret, ab Ammiano Marcellino, Procopio, & alijs nuncupatur. Nostris vero temporibus vulgo Porta S. Pauli ab eius proxima Basilica appellatur: quod item nomen multis abhinc seculis obtinuisse, Bibliothecarius testatur, qui in Vigilijs Papæ gestis de Totila Vrbem ingrediente sermonem instituens, hæc ait: *Die autem tertiadecima introiuit ciuitatem Romanam Indict. xv. per Portam S. Pauli.*

2 Ex antiquis vero scriptoribus quamplures Romanæ huius portæ meminerunt, & præ alijs Iul. Frontinus libro de urbanis Aqueductibus; vbi de aqua, quæ Appia dicitur, verba faciens: *Dulus etius, inquit, habet longitudinem à capite usque ad salinas, qui locus est ad Portam Trigeminam, passuum undecim millium.* Liuius quoque de Porticu ab Ædilibus ibidem extructa loquens, *Ædiles extra Portam Trigeminam & Auentinum, Porticum strassisse affirmat.* Et infra: *Ædilias insignis eo anno fuit M. Æmilij Lepidi, & L. Æmilij Pauli. Multos pecu-*

*rios dammarunt: ex ea pecunia clypea inaurata in fasilio Iouis ædis posuerunt. Porticum unam extra Portam Trigeminam, emporio ad Tyberim adieci. Et de alia item Porticu à M. Tuccio, & P. Junio Ædilibus Gurilibus erecta: *Iudicia, inquit, infaneratores eo anno multa seuere sunt facta, accusantibus priuatos Ædilibus Gurilibus M. Tuccio & P. Junio Bruto. De mulierum damnatorum quadriga inaurata in Capitolo posita in Cella Iouis, supra fasilium adicula, & duodecim clypea inaurata & iisdem Porticum extra Portam Trigeminam inter lignario fecerunt.* Hæc Liuius.*

3 Porro Via, quam ab hac potissimum Porta quis egrediens iter facturus obit, Ostiensis dicitur, nec quidem illa ad longum nimis spatium protenditur, cum ad Tyberina duntaxat Ostia se extendat. In hac ex iam citatis Liuij auctoritatibus, celebrem quondam Porticum, & Emporium pariter iuxta Tyberim suisse colligimus. Lignarios item Fabros ibidem extitisse compemus; ob Ilerni fortasse Luci propinquitatem: Ilernus enim locus eandem prope Viam ab antiquarum rerum scriptoribus recensetur. De quo sic Ouidius:

Adiaceat antiquus Tyberina lucus Ilerni, Pontifices illuc nunc quoq; sacra ferunt.

4 Eadem quoque iuxta Portam spelunca quondam Caci suspiciebatur, eodem Frontino teste loco supra citato: *Cacus, inquit, habitauit locum, vbi saline nomen, & Trigeminam Porta, &c.* Eadem Virgilius 8. Æneid. his plane carminibus describit.

Lustrat Aventini montem: ter saxe a tentat Limina ne quicquam ter fessus valle refedit. Stabat acuta silex precisis vndique saxis, Spelunca dorso insurgens, altissima visu, Dirarū nidis domus opportuna volucrum. Hanc vt prona ingo leuum incumbebat ad amnem, Dexter inaduersum nitens concussum, & imis Annul-

Ponticus, Emporium

Lucus Ilerni.

Quid. F. ap. l.

Spelunca Ca.

ci.

Front. lib. de Urbani aqueductibus.

Virgil. 8. Aeneid.

Lib. III. Cap. I.

405

*Auulam soluit radicibus; inde repente
Impulit impulsu, quo maximus infonat
ether.*

*Dissultant ripæ, refuitq; exterritus amnis.
At specus, &c. Caci detecta apparuit ingens
Regia, & vmbroſe penitus patuere ca-
uerne.*

Porro extra eandem a nobis haec tenus memoratam Vrbis Portam, à Romano populo statuam Minutio Augurino eretam suis Plinius scribit, eo quod ille ad astrem panis pretium redigerit.

5 Figlinæ pariter iuxta Tyberim extabant; quod rem probe consideranti Testaceus ipse mons in ipsam loci planicie ex vastissima vasorum scilicet mafsa congestus, apertissime oculis intuentum contestatur. Figuli enim circa loci eiusdem ambitum demorantes, quævis testarum fragmenta in eum proiecere locum confueuerant. Ibi itidem antiquitus religiose Veneris Murcia, vel Myrtheæ Fanum colebatur, quod Varro inter sigulos suis ait. Sextus quoque Pompeius verb. Murcia Deorum, & Publ. Viator reg. xi. idem assertunt, Fanum videlicet sub Auentino monte, & in reg. xi. extitisse. Aliud quoddam insuper genitilitæ superstitionis Fanum ibidem adnumerabatur 2. ab Urbe milliario cum præcella pariter arbore, quam vna cum Fano ipso atque ara S. Felix, qui illuc pro Christo capite plectendus ab impijs ductus fuerat, solo vocis imperio, diuina virtute radicitus diruit, ac euerit, vt nos infra narrabimus. Prope Trigeminam Portam Herculis quoque Viatoris, seu Oliuarii Templum, eodem Publio teste, patebat.

6 Celebris insuper illa & quidem integra ad hæc vique tempora non absque admiratione ad Ostiensem portam, Cestij Septemuir Epulonum Pyramis, axis utique ingentibus quadratis ac candidis extructa subsistit, quæ de munis ipsa intra Urbis mœnia, vt videre est, a Belisario inclusa fuit. Quam quidem trecentum & triginta dierum spatio extructam fuisse legimus, vt ex eiusdem inscriptione coniicitur, his quidem verbis concepta:

OPVS ABSOLVVM EX TESTAMENTO
DIEBVS CCC XXX.
ARBITRATV POMPEII P. F.
CLO MELÆ HÆREDIT.
ET P. OST. LO.

Hæc autem quamvis C. Cestij in prænato inscriptionis lapide nomen præfserat; ita enim ibi legitur:

C. CESTIVS I. F. POE. EPVLO
P. V. IV. PL. VII. EPVLONVM.

Commune tamen reliquorum omnium Epulonum sepulchrum fuisse creditur. Qui quidem Epulones sacerdotes quondam epulis, ludi, ac sacrificijs epularibus præfici erant: *Name pulis,* inquit Sex. Ver. *Epulones indicendi Ioui, catervæque Dijs potestatem habebant.* Eorumdem insuper ex Blondo peculiare munus illud erat, curare videlicet, vt ciuscemodi epulæ ab aliquo ipsis testamenti tabulis decretræ, operi demandarentur. Si sorte enim quandoque legatarij id præstare diu neglexissent, eorumdem bona, ac iura pariter collegio Epulonum ex legum præscripto cedebant. Hi sub ipsius Romanæ reipublicæ primordijs, anno scilicet ab Urbe condita 558. cum tres tantum deligerentur, & Tullio teste de Orat. ac Liuio Decad. 4. Epulones Triumuii dicebantur. Hi pariter prætextæ togæ deferendæ, vt & cæteri Pontifices, priuilegio gaudebant. Quare quosdam ex his eundem apud Liuum nonnunquam Triumuiros appellatos legimus, & præsertim P. Manlium eadem Decad. lib. 10. hi autem postmodum ad septenarium aucti numerum, Septemuir Epulones nuncupati sunt. De quibus Gellius lib. 1. c. x. isthæc: *Item cuius pater Flamen aut Augur, aut Quindecimuir sacrificiundis, aut qui septemuir Epulonum, aut Salutis est.* Et Lucanus lib. 1.

7 In hanc vero, quani modo describimus, Pyramidem ad singula acute perscrutanda ingressus Bosius, satis amplum in ea cubiculum contemplatus est: in cuius tholo, qui gypso egregie delineatus erat, eiudem olim Cestij effigiem extitisse ex ipso loci adspectu probe coniecit: in singulis autem ipsius tholi angulis famas (vt dicunt) mira arte, studiosaque pictorum manu, vt peritorum sane iudicium cerebat, elaboratas, haud satis mirari non potuit. At quidam aurum forte eodem loco vna cum Cestij corpore sepultum latere arbitrati, inuiso inhantes thesauro pulcherri-
num

*Epulones qui
ac quales
olim dicere-
tur?*
Sextus Ver.
Blondus lib. 2.
*Remanorum
trinacrophoræ*

*Tullius lib. 3. de
Orat.*
Liuio decad.
4. lib. 3.

*Gellius lib. 1.
cap. x.*

*Lucanus 1.
cap. 2.*
*Descriptio Py-
ramidis seu
sepulchi Ce-
stij.*

mum eundem tholum violenta manu perfringere conati sunt, sed frustra ob materici soliditatem, ex qua compactus erat, quod proposuerant, perficere valuerunt: cum igitur antiquissimam ibi imaginem deuataſſent, re' omnino infcta, suaque spe omnino frustrati abierte.

8 In hac item Via, & extra eandem Trigeminam Portam pauperes olim stipe m a prætrecentibus petere ethnico-

*Pauperes via
Ostiensis stipe
olim petue
labant.*

*Plinius 4.34.
cap. 5.*

*Plautus Cap-
tivus.*

rurn tempore confuerant, ipso aucto- re Plinio lib. 34.c. 5. vbi hæc ait: Item

P. Minutio Praefecto annonæ extra portam, Trigeminam, yncaria ſlpe collata &c. Et

Plautus Capitu. inquit:

*Vel extra portam ire Trigeminam ad fac-
colum licet,*

*- Quod mibi ne eveniat, nonnullum pericu-
lum est.*

Verum cum beata postea Christianorum tempora orbi illuxere, & Vrbs sanæ; illibatæque fidei, ac Christi iugo colla- subiecit, potiori titulo, & maiori quidem numero, Via hæc mendicantium ac pauperum cateruis teri frequentius cœpit; co maxime, quod cum apud ean- dem sacram beatissimi Apostoli Pauli corpus deponi contigit, ſlpe a fre- quentissimo Christianorum cœtu, qui iugiter idem ſepulchrum devote adi- bant, ſuppliciter efflagitare confue- rant.

9 Extra hanc Portam Apostoli bea- tissimi educti sunt ad martyrium, ut tra- ditio ipsa, Baronio in suis Annalibus te- ſte, comprobare videtur, cuius hic verba, reptenda nobis sunt: *Habet inſu- per, inquit ille, traditio potius quam
certa assertione antiquorum scriptorum. Ve-
ritas confirmata (nam que de his legitur, à
quibusdam Dionysij Arcopagite nomine edita
ſcriptio non probatur) ipſos Apostolos ſuppli-
cium mortis ſubituros è carcere ſimil eductos;* extra portā Trigeminam perductos effe. Mo- re ſequiderunt maiorum id aëlum ſuiſe videtur: nam reos extra Vrbem percuti ſolitos in- Martyrologio Romano notauius. *Car au-
tem extra ill.m potius portam, ad ſuben-
dum ſupplicium duellint, quid certi affirma-
re poſsumus, nihil eſt, niſi quod conieclura te-
nuibus quibusdam rimulis monſtrat. Certum
eſt enim extra portam Trigeminam, que
& Ostiensis dicitur, agere confueſſe mendic-
tos, vilesque personas, illicque eosdem accip-
re ſlpe, quod quidem, &c. Et paulo in-*

ſra de mendicis loquens: *In Vaticanum
poſtea horum ſedem ſuiſe tranſlatam Amphi-
nus annuere videtur, dum ait, Accitos à Vati-
cano quifdam egentes opibus diuauerat ma-
gnis. Sic dicens de Lampadio Vrbis Prae-
feſeo, qui pecuniam, quam alij expendere,
confueuerant in publicorum munerum editio-
nem, ipſe in pauperes ergaſet. Hæc in-
Oſtienſis viæ commendationem Baro-
nius.*

10 In ea itidem Solonio in agro Po-

monal extitisse Cicero ad Atticum scri-
bens testatur: & Sex. Pompeius Ver.

Pomonal, dicens: *Pomonal eſt in agro
Solinio, Via Ostiensis ad duodecimum lapidem,*

diuerticulo milliaru octauo. Duodecimo

item ab Urbe lape Oſtienſis ciuitas, ab Anco Martio Romanorum Rege

quondam exædificata fuit; ibidemque Iou Feretrio Templum extructum ſuile

ſe testatur Liuſius Decad. 1. ſic inquiens:

*In ore Tyberis Oſtia Vrbs condita, ſaline
circa ſactæ; egregieque rebus bello geſtis,*

*ades Iou Feretrio amplificata. Hic Tybe-
rini pariter Idoli domum scriptores ex-*

tititſe aſſerunt, de quo hæc Virgil Aeneid.

lib. 8.661.6.

*Ceruleus, Tyberis cælo gratissimus amnis,
Hæc mihi magna domus, celsis caput vr-
bi bus exit..*

Quod item describit Ouidius Faſtorum lib. 4.

*Fluminis ad flexum venient Tyberina,
... priores,*

Atria dixerunt, unde ſniſter abit.

Huc quoque post diutinam nauigatio- nem Aeneam appulisse Rutilius Itiner.

l. 1. affirmat, his quidem carminibus.

*Tum denun ad naues gradior, qua fron-
te bicorni*

Diuiduus Tyberis dexteror aſſeat.

Lauex inacceſſus fluuius vitatur arenis de-

Hofſit's Aenea gloria ſola manet

11 Apud Oſtientem inſuper ciuita- tem illud quondam prodigium accidit,

ut historia perhibent, Turræ videlicet Cybelis ſimulachri, quod occulta dæ-

monum opera ē nāui; qua tunc ē Phry-

gia Romam aduichebatur, nullo pro-

fus conatu, aut arte a quoquā extrahi

potuit, niſi a Claudia Vestali Virgine,

quod totum egregie quidem. Quidius

Faſtorum l. 4. hunc in modum enarrat:

Oſtia contigerat, qua ſe Tyberinus in altum

Diuidit, & campo liberiore natat.

Omnis

*Extra portam
Trigeminam
Apostoli de-
dicti ad mar-
tiriū.*

Baron. 1.

An. 69. n. 9.

*Pomonal.
Cicer ad At-
ticum
Sexus Pom-
peius verb.
Pomonal.*

Oſtienſis ciuitas

*Templum Ie-
sus Feretri.
Liuſius decad.*

*Idolatri Ty-
berini.
Virg. Aeneid.
lib. 6.*

*Appulius
Aenea in
Italiam.
Iulius Itiner.
lib. 1.*

*Simulacrum
Cybelis.*

*Quidius 6. Faſ-
torum.*

Omnis eques, mixtaque gravis cum plebe
senatus
Obnus ad Thuscum fluminis ora venit
Procedunt pariter matres, huiusque virique
Quaeque colunt sanctos virginitas
focos

Sedula fune viri contento brachia laxant;
Vix subit aduersus hospita nauis aquas.
Sicca diu fuerat tellus: satis viserat her-
bas;
Sedit limosa sefa carina rado;
Quisquis adest operi, plusquam pro parte
laborat;

Adiunat & fortes voce sonante manus;
Illa velut medio stabilis sedet insula panto,
Attoniti monstro flantque paudentque.

Claudia Quinta genus clausa referebat
ab alto,
Nec facies impar nobilitate fuit.

Et infra:
Dixit, & exiguo funem conamine traxit,
Mira (sed in scena testificata loquor)
Mota Dea est, sequiturque ducem; lau-
datque sequendo

Index lœtitia fertur ad astra sonus.
Liuius autem in suis historiarum paginis
id Publio Cornelio adscribit: *Publius
Cornelius*, inquit ille, *cum omnibus matro-
nis Ostiam obuiamire iussus*; *isque cum de-
naue acciperet, & in terram elatam, trade-
ret ferendam matronis*. Postquam nauis ad
ostium annis Tyberini accessisset, *sicut erat
iussus, in salum nave euectus, ab sacerdotibus
Deam accepit, extulitque in terram*.
*Matrona priores, inter quas unus Claudio
Quintae insignie est nomen, accepere: cui
dubia, ut traditur, ante fama, clariorem
ad posteros iam religioso ministerio pudicitiam
fecit*.

Hanc demum Ostiensem ciuitatem frequenti historiarum praæconio sa-
tis celebrem Gregorius Quartus iam
pene collapsam, ac ditutam restituit,
murusque aduersus barbarorum impetus
atque incursionses validissimis, Bibliothecario
testé, communivit, qui & Nicolaum
Primum Romanum item Pontificem,
candem turribus ac nouis extru-
ctionibus, munitionibusque instaurasse
pronunciat. Ecclesia vero haud impari
honorum cunulo, ac dignitatis titulo,
quam Portuensis, aucta gaudere pro-
meruit; quippe quæ primaria Cardi-
nalium Episcoporum Sedes Romano-

rum Pontificum decretō constituta est:
cuius potissimum Episcopò, a quo Su-
mus deinde Pontifex consecratur, sanctus
Marcus Papa, vt pallio quoque
vteretur, singulari prævilegio indulxit,
sed sane ipsam Portuensi via illustrior
hac Ostiensis redditur, triumphali vide-
licet Apostoli Pauli martyrio consecra-
ta, sacrificisque tot Cœmèterijs ibidem
existentibus mirum in modum auera-
pariter ac nobilitata; de quibus hic mo-
do à nobis ex ordine singillatim enar-
randum est.

Prælegium
ac prefigati
ua Episcopi
Ostiensis.

CAP. II.

De loco martyrij, ac sepul-
chro Beatissimi Pauli
Apostoli, & de an-
tiquo Lucinæ
Cœmète-
rio.

Vm apud Romanos in
more olim positiū eset,
quodiam supra exposui-
mus, vt in reos, fontes
que viros gladio extra-
Vrbis mœnia ex legum
præscripto animaduertiretur: hanc cer-
te ob causam beatissimos Apostolos Pé-
trum, & Paulum mortis sententiam sub-
ituros, Trigeminam extra Portam, vt
nonnulli affluerunt, deducos pariter siue
se traditio est: haud tamen ambò vno;
codemque loco, supplicio affecti sunt:

Mos Romano
rum fontes
extra Vrbem
piledendi.

ab his enim, qui eosdem ad patibulum
ducebant, mutato subinde animi con-
silio, sciuncti ab iniicem suerc: locus
autem in quo id præstitum est, ad hanc
vsque diem Ostiensi via, haud longe ab
eiusdem beatissimi Apostoli basilica vi-
sistur. Muta igitur ibidem prius salu-
tatione, in osculo sancto Christianorum
more, impartita, vterque ad martyrij
coronam festiuus atque exultans, ad
locum neci destinatum deducitur. Pé-
trus quidem Apostolus in Ianiculum;
vt aliqui affirmant, vel quod probabi-
lius arredit, vt iam præmissimus, in Vati-
canum. Paulus vero ad Aquas Salutis

Locus ubi
Apostoli ad
martyrium per
gentes lejan-
e sunt.

Petrus in Ia-
niculum du-
ctus.

Paulus ad
Aquas Salutis

Satcl-

Satellitibus rapitur. Quae vero inter eundum contigerint, in ejusdem actis, quæ Lini nomine inscribuntur, magna quidem ex parte ad viuum expresa recitantur: & hæc eadem ad Ostiensem, de qua modo agimus, illustrandam viam hic recensere nobis haud pigebit.

2. Paulus itaque, cum ad martyrij locum pergeret, innumeris populorum tuimis comitantibus, vbi ad portam Vrbis

Plautilla matrona Paulo ad martyriū euangeliorū cunctis.

Ab ea velum obvulandi oculos petit.

Iosephus de bello iudeo l.6.7. c.14. Et accipit.

Eidem illud Apostolus post mortem testitur,

Satellitibus rapitur. Quæ vero inter eundum contigerint, in ejusdem actis, quæ Lini nomine inscribuntur, magna quidem ex parte ad viuum expresa recitantur: & hæc eadem ad Ostiensem, de qua modo agimus, illustrandam viam hic recensere nobis haud pigebit.

2. Paulus itaque, cum ad martyrij locum pergeret, innumeris populorum tuimis comitantibus, vbi ad portam Vrbis

ventum est, præcipua nobilitatis matronam, Plautillam nomine, obuiam habuit, quam cum flentem, ac eiulan-

tem sui causa vidisset Apostolus, ab ea velum, quo feriendus gladio, oculos, ut mos erat, obduceret, instantiter petiit;

Iudeos autem fascia eorum, qui capite plectendi essent, velare consueuisse

Iosephus testatur lib. de Bello Iud. quod illa vltro postulanti liberaliter præstít, ipsummet, vt erat pollicitus, acro insigni-

tum, nobilitatumque contactu postmodum receptura, quod præclarissime sær-

mina ab eodem Apostolo diuinitus apparet præstítum est. Hoc autem ve-

lum, cuius mentio incurrit, illud merito esse creditur, quod Constantia-

Augusta tota animi contentione a S.

Gregorio Pontifice efflagitauit: qui qui-

dem sanctissimum Pontifex haud petenti

id concedi posse, eo quod vna cum ip-

suismet Apostoli corpore clausum sepul-

chro asseruaretur; illudque referare

proculdubio temeritati adscribendum

foret, redditis ad eam epistolis, se excu-

sando respondit.

3. Ille autem locus iuxta Ostiensem portam, vbi isthac peracta sunt, huius rei gratia nobili ab antiquis erecto monumeto consecratus est. Cum igitur beatissimus Christi Apostolus ceruicem

mox datus ad locum properaret, tres

numero milites ex his, qui ex Imperatoris vulgo apparitoribus dicebantur,

eodem adhortante, fidem Christi suscep-

pere, Longinus scilicet, Acctus, &

Megistus, qui & constantem postmodum

sub eodem Nerone martyrium die 2. Ju-

lij subiere. Ad locum tandem Apostoli

supplicio destinatum, tertio ab Urbe

lapide, qui dicitur ad Aquas Saluias, &

alio nomine ad Guttam iugiter manan-

tem adductus, de quibus infra, ibi pri-

mium humillimus omnipotenti Deo ob-

latis precibus, alacri, libertique animo

inuictus Christi athleta haud iuguladus, sed consecrandus & laureandus iugulum præbuit: verum cum interiun impia carnicis manu sacrum caput obruncaretur, non tam fluenta sanguinis scæcis è venis, quam candidissimi lactis riuuli vberime defluxerunt.

4. Portentum autem adeo mirum, non ex memoratis duntaxat Apostolici martyrij Actis, verum & complurium scriptorum auctoritate comprobatur.

Ambrosius enim in suis sermonibus de re

ser. 68.

tam celebri locutus, isthac habet: De

Pauli vero ceruice cum eam persecutor gladio

percussisset, dicitur fluxisse lactis magis vnde

quam sanguinis: Et idem infra: Quid

enim mirum, si abundat latte nutritor Ecclesie,

scut ipse ad Cor. 1. 2. ait; Lac vobis

potum dedi, non escam. Et infra denuo:

De ceruice ergo Apostoli pro sanguine lac ma-

nuuit.

Item Ambro

Et Chryostomus orat. in Apostolorum laudem: Qualis locus tuum,

Paulus sanguinem exceptit, quia lacteus apparuit

in eius veste, qui te percussit; qui quidem

sanguis barbaricum illius animalium reddens

melle dulcigrem, vt ipse una cum sociis ad fi-

dem traduceretur, ita efficit.

5. In ipso autem martyrij loco tres

adhuc peregrini iugiter fontes melliflui

faporis emanant, qui tunc primum eru-

pisse dicuntur, cum sacrum Apostoli caput iam præcisum, ter saltu profiliat.

Horum primus cæteris dulcior, saporem

lactis aliqua ex parte haerentibus præ-

fert: reliqui fontes, et si haud longe a

primo distent, non tamē eundem

omnino haerentium palato saporem ex-

hibit; ob eam nimirum, vt omnes in-

quiunt, rationem, quod abscisso è capite

lac venę purissimum primo fluxu, sub-

inde sanguinem effuderint. Qui qui-

dem locus Trium Fontium vulgo nuncu-

patus, frequenti Christianorum concur-

su ac veneratione colitur: & demum

eundem præverustate collabentem Petrus

Fonte

Cardinalis Aldobrandinus, Cle-

mentis VIII. nepos, nostra hac statute

instaurauit, ac decenter, & munifice,

vt parerat, exornauit. Verum vt lo-

Locus tri-

Fontium,

qui apud Christianos præcipua ve-

neratione colitur, & perenni aquæ

manantis iugiter miraculo, hoc est, trium

exuberantium fontium monumento il-

lustratur, hic titulum deuotionis ergo

inscribamus, carmina hæc Marthæ Par-

theno-

thenopensis Virginis manu, quam supra laudauimus, exarata postremo loco sacris hisce fontibus insculpimus:

*Aurea dum fleus præcidit guttura li-
elor,*

Mortua vox Iesum ter geminata sonat.

Extincto manant viui de corpore fontes,

*Lucrum cui mors, cui vivere Christus
erat.*

Dum Christo fudit lacrima pro sanguine riuos,

Ad superos Paulo lacrima facta via est.

6 Adhuc marmorea quadam columna ferro vndique circumsepta ibidem asceruatur, supra quam beatissimum eundem Christi Apostolum capite obtruncatum suis pia apud fideles traditio viget. Quod vero hic martyrij locus extiterit, aperte satis ex S. Gregorij Papa Registro comprobatur, vbi ipsummet prædium ad Aquas Saluias nuncupatum, ab eodem Pontifice Basiliæ S. Paulidono attributum his quidem verbis legitur: *Valde incongruum, ac esse durissimum videretur, ut illae i specialiter posse non seruiret, in qua palam sumens martyrij, capite est trucidatus, ut viueret; utile iudicauimus eandem massam, quæ Aquas Saluias nuncupatur &c. cum Christi gratia luminaribus deputare.*

7 Denum Beati Apostoli corpus à Lucina clarissima fœmina, quæ senatori erat generis, & Apostolorum discipula, inde sublatum, in ipsiusmet prædio Via Ostiensi dignissimo, vt décebat, tumulo depositum suit. Quod sacrum quidem sepulchrum haud minori venerazione a Christi fidelibus habitum iugiter suisse nouimus, quam ipsummet beatissimi Apostoli Petri in Vaticano; vtrunque enim Christiani e remotissimis terræ finibus in Vrbem peregrinationis gratia confluentes, pari deuotionis obsequio adire confuerunt. Inde visitata frequenter illa loquendi formula Apostolorum Liminam olim appellata sunt, quod & nostris quoq; hisce temporibus ab Episcopis, Apostolorum Limina certo, statutoque tempore adeuntibus omnino seruari compertum est. Quinimo & dum ipsa persecutorum rabies acris desauiret, nullo vnuquam terrore ac metu præpediti, Apostolicum hoc sepulchrum iniuncti Christianæ fidei sestatores pie, deuoteque adibant. Quapropter Tranquillinus ille sanctorum

Marci, & Marcellianî parens, dum ad idem sepulchrum oraret, sub impio Imperatore Diocletiano martyrio coronatus legitur. Quod hunc in modum in Romano Martyrologio pridie Non. Iulij describitur: *Roma S. Tranquillini Martyris &c. Is cum ad Confessionem B. Pauli die octaua Apostolorum oraret, sub Diocletiano Imperatore a pagani tentus, & lapidatus martyrium consummavit. Iam verò eorumdem sanctoru Apostolorum trophæa conspiciua suisse longe ante hæc tempora, ac fidelium venerationi patentia iam alibi satis comprobatum est, cum de Caij veruissimi Theologi disputatione contra Proclum habita meminimus, quæ profecto sub Zephyrino Pontifice, & Seuero Imperatore contigit.*

8 Haud semper tamen sacrum beatissimi ciudem Apostoli corpus eodem loco pérstuit; nam aliquandiu, vt ipse historiæ perhibent, vnâ cum Petri Apostolorum Principis corpore Via Appia ad Catacumbas delituit, vt nos quoque suo lôco, náribiimus, quoisque Lucinae, alterius videlicet huius nominis matronæ, preciblis sanctissimi Pontifex Cornelius illud inde sublatum, in suum pristinum locum honorifice translit, Anastasio teste in ipsius Cornelij gestis, his plane verbis: *Hic temporibus suis ro-
gatus à quadam matrona Lucina, corpora
Apostolorum Petri & Pauli de Catacum-
bis leuauit nos &c. Primum quidem corpus be-
atissimi Pauli beata Lucina posuit in prædia
suo Via Ostiensi, ad latus, vbi decollatus
est, &c.*

9 Alteram hanc insignem ciudem nominis Lucinam diximus, neque enim vna ac eadem esse potuit cum illa, quæ primo sacrum illud corpus sepulturæ commendauit, cum ab Apostolorum martyrio usque ad Cornelij Pontificatum ducentos circiter annos interlapsos fuisset, ex diligentí numerorum supplicatione exploratum reddatur. Hanc tamen præclarissimè profapiæ fæminæ ex prima illa oriundam, cique iure prædiū illud hæreditario obuenisse credimus. Quapropter cuin illa tam nobili thesauro, suo olim in agro desolos, diutius carcere nollet, pristinum in locum sarcum corporis pignus reducendum summo studio curauit, & Cœmeterium insuper ibidem ab ea extructum ad alio-

*Martyrolog.
Rom. prid.
Non. Iulij.*

*Trophæa
Apostolorum.*

*Cornora
Apostolorum
in Catacum-
bis.*

*Lucina Ma-
trona.*

*Anastas. in
Cern. Pope*

*Plures eadem
nominis Luci-
nae.*

*Cœmeterium
Lucinae ubi
nam situm
sit?*

Roma Subterranea

rum Martyrum sepulturam, munifica matronæ sanctissimæ pietas, atque ipsa pariter ratio suadet: nisi quis forte ascerat, Lucinam videlicet, quæ tot præcessit annis, eidem Cœmeterio initium dedisse, eidemque nouissimum ab hac postea manum suisse impositam. Verum vtcumque se res habeat, certe celeberrimum sub Lucinæ nomine Cœmeterium ibidem existere haud ab ullo in dubium reuocari potest: præcipua autem eiusdem pars, quæ beati Apostoli corpus continet, magnificentissimæ Ecclesiæ ambitu à Constantino postmodum Imperatore in Apostoli honorem erecta conclusa est, & ad sinistram adhuc apsidis partem haud longe ab ipso odeo in eiusdem Ecclesiæ paumento pars quædam tessellato quidem opere, ac vermiculato exornata conspicitur, vbi quoddam olim in honorem B.Lucinæ erectum altare, huiusmodi inscriptio apposita, extabat.

SVB HOC PAVIMENTO TESSELLATO
EST C O E M E T E R I V M S . L V C I N Æ
M A T R O N Æ,
IN Q V O PLVRIMA SANCTORVM
M A R T Y R V M C O R P O R A
REQVIESCVNT.

NOMINE DEI PATRIS OMNIPOT
ANCTI PARACLETI EVSEBIUS INF
OLVMNAS IN PORTICOS PICTVR
TV CVM TECVLAS ET TABL
TOTA BALINEV MARMO
TRAS SPE CLARA ITEM INS
OSTRA INCINOS ET CLABES
SET IN SECVLLO FECIT RELIQ
CVLOR EMISIT ALVMNIS SVI
RVNT INTROITV AT MARTYRES
ERICABIT MESAS AT MARTYRES
PER MAGNANA FECIT AT CON
CAVSA FVRES FECIT CIAMVL
A SVSCEPIT SIGILLA INQVE IN PO

Cuius exemplar hac nostra quoque æta te veluti nobilc, ac reuelandum sacræ antiquitatis monumentum ibidem legitur.

10 Ad Cœmeterium autem, de quo modo agimus, non multis abhinc annis ab oratorio S. Iuliani aditus patebat; quod in media transuersæ alæ parte, è conspectu apsidis, immò in ipsomet Confessionis loco situm crat, ad quod per aliquot gradus descendebatur; sed ipso oratorio iam penitus diruto; & dumcella media Sixti Quinti deinde iussu instauraretur, obserato aditu adire volentibus imperium omnino reddi tum est.

11 Nobilissimi huius Cœmeterij gloriam inscriptioes quamplurimæ, quæ in Ecclesiæ paumento visuntur, ex eodem proculdubio Cœmeterio erutæ tacite loquuntur. Vna autem ex his, lapide duas in partes diuiso, arque ex parte quidem mutilo, in cella adhuc media, haud longe ab aræ maximæ gradibus conspicitur. Est autem huiusmodi:

S ET DOMINI NOSTRI IESV * FI
OVAVIT CYMITERIV TOTV
VAS IN RVINIS ERAT TOTAS
IN ET ACVTO S ET MATERI
QUE MINVS ABVIT ET SCAM
ERIORA MARMORAVIT PAL
OSVIT VT POTVIT VSQVED
FABRICA QVANDO EXIVIT D
CVNIA ET IPSI FABRICAVE
ODEST IN PVBLICV FVND
OTAS FECIT AQVAM IN VALIN
A CVBICVLV ET CANCELLV FEC
LA FACENT ITEM SART
OSVIT COMPODIOLA

12 At vero incompertum nobis est, De Eusebio
Basilice D.
Pauli instaurato.
quisnam Eusebius hic fucrit, qui Cœmeterium, & sancti Pauli Basilicam instaurauit, cuius in dignissima hac inscriptio menteo péragitur verbis illis:
EVSEBIUS IN FA
quæ sane verba hunc in modum interpretanda dueimus:

EVSEBIUS INDIGNVS FAMVLVS. Porro si verba ad Eusebium Pontifice referamus, proscrito recitata a nobis haecenüs inscriptio vetustissima esse comprobabitur: fedit enim Eusebius anno Domini 309. Constantino Imperatore regnante, antequam optata Ecclesiæ pacis tranquillitas illuxisset. Nec vero

vero absurdum fuerit assēdere, ante Constantianæ Basiliæ constructionem eodem in loco ædificium aliquod extitisse, supra ipsum videlicet Apostoli sepulchrum, adinstar Oratorij seu Ecclesiæ, exædificatuni, quod idem præmemoratus Pontifex pro temporis opportunitate exornauerit; eum ibidem, & in Vaticano pariter conspicua quandam, ut iam diximus, amborum Christi Apostolorum sepulchra fuerint, Trophæa nimirum Apostolorum inter acerbiora persecutionum tempora celebri, vulgatoque titulo nuncupata.

<sup>Trophæa
Apostolorum.</sup> 13 Quis tamen Eusebius hic fuerit, haud ullum lectori negotium faciat: satis enim nobis interim est, ex eadem inscriptione legentibus palam fieri, Cœmeterium illuc celebre, atque insigne antiquis temporibus extitisse, in quo cibicula picturis affabre, veluti in cæteris, exornata conspieuntur. Ex marmore insuper inscriptione, quam recitavimus, & ex illis præsertim verbis:

INTROITV AD MARTYRES, constare vltro videtur, quandam ibidem aditum ad Cœmeterium, vel saltem ad certum aliquem eiusdem Cœmeterij locum, qui ob Martyrum sepulchra insigniori cultu haberetur, patuisse. Cæteræ hie a nobis afferendæ in medium essent Cœmeteriales, quas nouimus, inscriptions: verum sequenti capite easdem in unum colletas lectori singillatim ob oculos proponendas duimus, vbi tum de Ecclesia, tum de inscriptionibus eiusdem paumento insertis prolixius agemus.

CAP. III.
De Basilica S. Pauli supra Lucinæ Cœmeterium extructa. De martyribus ibidem conditis. De Cœmeterialibus sepulchrorum titulis, ac de marmoreis sarcophagis in eadem olim Basilica existentibus.

DE celeberrima Apostoli Pauli Basilica ab ipsomet Constantino Magno ad perenne Christianæ fidei ac religionis monumentum magnificissime quandam extructa, atque vnâ cum eiusdem Apostoli sepulchro ab eodem Augusto, condigno, vt parerat, cultu exornata, plura quidem a nobis pro eiusdem Basilica dignitate, enarranda hic essent. Verum cum haud pauciluculenter hac de re scriplerint, & noster præcipue Seueranus in saeris septem Ecclesiæ monumentis, quæ iam sape citauimus, prolixo sermone de singulis disseruerit, & modo nostri argumenti sit propositum, non ipsas Ecclesiæ exacte, sed Cœmeteria duntaxat describere, satis utique referre hic erit, quæ de eadem Anastasius Bibliothecarius in gestis B. Siluestri Papæ his quidem verbis enarrat: *Eodem tempore, inquit ille, Constantinus Augustus fecit Basilicam beato Paulo Apostolo ex suggestione Silvestri Episcopi: cuius corpus sanctum ita recondidit in ore, & conclusit, sicut beati Petri, & dona obtulit. Nam omnia vesta sacra aurea, vel argentea, vel area ita posuit, sicut in Basilica beati Petri Apostoli, & ita beati Pauli Apostoli Basilicam ornauit, sicut illam; sed & crucem auream super loculum B. Pauli Apostoli posuit pensantem libras centum quinquaginta.*

<sup>Biblioth. in
B. Silv.</sup> 2 Præ cæteris vero scriptoribus Procopius de Constantiniana B. Pauli Apo-

Roma Subterranea

stoli Basilica satis aperte in hæc verba
meminit : *Exstat autem Pauli Apostoli tem-
plum Romani; rœcul à mœnibus stadijs de-
cem, & quatuor, iuxta quod Tiberis fluit ;
vbi nullum patet munitum esse præstrium.*

*Precop. lib. 2.
de Bell. Ger.*
Porro quod ad huius gloriam Basilicæ
paucis adumbrādam, ac summatim per-
stringendam spectat, Baronius in suis ad
Mart. Notis consulendus est, qui isthac
ad r̄ci propositum de Basilica a Constanti-
no erēcta inculcat : *Erexit idem Imper-
ator Basilicam S. Pauli via Ostiensis : que
cum ob loci angustiam inter Tiberim anum
& ipsam viam posti non in eam amplitudi-
nem, vt par erat, excitata videretur : Valen-
tinianus Iunior Imperator de alia ibidem
cum via Ostiensis detrimento amplioribus
spatijs excitanda Basilica scripsit ad Sallu-
stium Vrbis præfectum. Cessit is præfecturam
urbanam Honorio, & Euodio Coss. vt con-
stat ex lege 18. de picloribus Cod. Theodos.
Est is annus à Christo 386. Eam tunc ca-
ptiam postea Honorius Imperator absoluit.*

*Extant de his litteræ Valentinianni Imp. in
Biblioth. Vatic. decrptæ ab ijs, qui egerunt
de scriptis Vrbis Ecclesijs. Postea autem Leo
magnus Pontifex eandem Basilicam maiori
arcu ingentibus columnis submixo suffulsa,
exornauitque sacræ picturis opere musu-
complacit, que hæc tenus perseverant. De his
etiam Hadrianus Papa in epist. ad Carolum
magnum Imperatorem de imaginibus scripsi-
bit : In Basilica B. Pauli Apostoli arcum
ibidem maiorem faciens, & in musu depin-
gens Salvatorem Dominum nostrum Iesum
Christum & secum viginti quatuor seniorum
nomine versibus decorauit, & à tunc usque
hæc tenus fideliter à nobis venerantur. Hæc
Hadrianus Papa. Eiusdem Leonis Pontificis
esse videtur contestatio illa dextera columna
maioris arcus incisa, & non Leonis Terti,
vt alij existimat, ad quos confutandos
hæc pluribus scribimus. Nam Leonis I.
qui vixit temporibus quartæ Synodi eccl-
esie, illud opus esse idem Hadrianus
aperte testatur. Hæc tenus insigne monu-
mentum tanti Pontificis integrum perseverat;
musuum autem opus nonnihil sensit detri-
menti in aliquibus imaginibus viginti qua-
tuor seniorum. Hæc Baronius in perpe-
tuum Basilicæ S. Pauli monumentum. in
suis ad Mart. Notis excuspsit.*

*Leo Pontifex
eandem auxi-
& ornauit.*
3. Et quidem ista duæ, quæ Apostolo-
rum corporibus illustratur, Basilicæ, orna-
menti instar, ac mumenta Romane Vrbi

iugiter exitit, nam vt Fortunatus ap-
pellat : *A facie hostili duo propugnacula;*
imo veluti binæ, vt idem ait, *fidei tresses*
in Vrbe orbis capite a Deo constitutæ sunt.
Hæc quippe Vrbem validissima veluti
propugnacula ambiant, & Tyberinis
vndis ita ab inuicem seiunguntur, vt Va-
ticana Basilica ex una Tyberis ripa, ex
altera vero Ostiensis Ecclesia Vrbem re-
spiciat, iuxta id, quod iam in suis car-
minibus Prudentius ecceinit.

*Dinidit ossa diuum Tiberis sacer ex vtra-
que ripa,*

Inter sacra dom fluit sepulchra.

Quantum igitur splendoris Romanis mœ-
nibus, ac tutelaris præsidij Apostolorum
sepulchra conseruant, & quem sibi
honoris cultum vindicet beatissimi Apo-
stoli Pauli corpus ipse Chrysostomus,
illis verbis insinuasse visus est : *Nullus*
ex Romanis Regibus tanto in honore fuit,
quanto unius Paulus ; Imperator quidem for-
ris alicubi iacet abieitus : hic autem Vrbis
medium velut viuens, & regnans tenet.
Vrbem igitur Romam Apostolus bea-
tissimus suo obsequio additam benefi-
cijs deuinxit, & cum binos quondam
Roma fratres, eti alterius sanguine
polluta, fundatores murorum ha-
buerit, geminos item Apostolos, Pe-
trum videlicet, & Paulum, patronos.
atque expugnatores diuino munere for-
tita, tranquillitatem pacis, securitatemque
corumdem auspicijs stabilitam pos-
sedit, vt ipsam Vrbis hoc inscriptio-
nis in sculpto titulo sibi iure merito gra-
tulari possit :

*Ianitor ante fores fixit sacraria Petrus,
Quis neget has arcæ instar & esse
poli ?*

*Parte alia Pauli circumdant atria muros,
Hos inter Roma est, hic sedet ergo
Deus.*

Enarratis hæc tenus & illud Lectoris
venia addere nobis liceat, sub ma-
xima huius Basilicæ Ara glorioissimi
eiudem Apostoli corpus conditum esse,
vel si vulgare apud omnes traditioni
innitamus, dimidiata vtrorumque Apo-
stolorum corpora, Petri scilicet, & Pau-
li, deposita ibidem fuisse affirmandum
est.

4. Porro quod corpora sanctorum
Apostolorum pro medietate, tam in hac
Basilice, quam in ipsam D. Petri tu-
mula-

Munimenti
particula or-
namento Vi-
bi Basilicæ
Apostolorum.

Prudentius
in Perist.
hymn. 12. a
ss. Apostol.

Baron. 16. 3.
ann. 324.
Grat. Inscript.
pag. 1170.

Vbinam cor-
pus D. Pauli
recondiūt
fit?

Corpora SS.
Apost. partim
in D. Pauli
partim in D.
Petri Basilice
affervantur.

mulata extet, ipsimet inscriptionum tituli, qui adhuc leguntur, intuentibus fidem exhibent, nam ut videre est in D. Pauli Basilica, cuius mentio agitur, ad altare maius sequens inscriptio extat :

S V B H O C A L T A R I
R E Q V I E S C V N T G L O R I O S A C O R P O R A
A P O S T O L O R V M P E T R I E T P A V L I
P R O M E D I E T A T E ,
R E L I Q V A A V T E M M E D I E T A S
R E P O S I T A E S T I N E C C L E S I A S . P E T R I :
C A P I T A V E R O I N L A T E R A N O

Ad quod magis perspicue comprobandum, in Vaticana nunc Basilica lapis quidam, qui olim in Vaticanis cryptis asseruabatur, recurrente An. Iub. 1650. sub Innocentio X. Pont. Opt. Max. publicæ confluentium venerationi expofitus est, in quo, ut antiqua traditio fert, ipfamet Apostolorum corpora sub Siluestro Papa diuisa fuere, in præmemoratis utique Basilicis tumulanda: extat autem ad laevam intrantibus iuxta fontem lustralis aquæ his Longobardorum characteribus exculpis nobilitatus:

S V P E R I S T O L A P I D E
P O R P H Y R E T I C O F E V E R V N T D I V I S A
O S S A S A N C T O R V M A P O S T O L O R V M
P E T R I E T P A V L I
E T P O N D E R A T A P E R B . S I L V E S T R V M
P A P A M
S V B A N N O D N I . C . C . C . X I X .
Q V A N D O F A C T A F V I T I N
E C C L E S I A .

De quo lapide, ut Franciscus Maria Torrigius in cryptis Vaticanis refert, quæ multi scriptores meminere: in cuius item tituli dilucidationem, ut scribit Joannes Beleth, cum sacra Apostolorum ossa ab inuicem dignoscere & secerni haud possent, adhibitis precibus, ac ieunijs re a Deo explorata, diuinitus reuelatum est grandiora videlicet ossa B. Pauli Apostoli, minora vero B. Petri Apostoli esse: quapropter vtrisq; ex aqua portione pensatis à B. Silvestro Pontifice, tam sub altari Basilicæ Vaticanae, quam sub ara Ecclesiæ D. Pauli solemnij ritu recordita fuere, ibique ad hanc usque diem pio populorum concursu, ex quo phrasis illa emanasse postea noscitur, ut Vaticana Basilica, *Ad limina Apostolorum* appelletur. Verum quoniam hic facrorum pignorum, quæ in hac B. Pauli Apostoli Ecclesia ieruantur, mentio incurrit, haud silentio prætercundum à

nobis est, quod sub altari quidem Sanctæ Brigittæ, quod ipsi aræ maximæ proximum est, corpora sanctorum Timothei, Iuliani, Basilissæ, Celsi pueri, & Martianillæ martyrum requiescant; quæ in subterranea olim Apostoli Confessione, & S. Iuliani Oratorio condita fuerant; vbi & hæc inscriptio legebatur:

H I C R E Q V I E S C V N T O S S A
B E A T A S A N C T O R V M C E L S I I V L I A N I
C V M B E A T A
B A S I L I S S A E T M A R T I A N I L L A
S V P E R I V S V E R O
C O R P V S S . T I M O T H E I M A R T Y R I S
S V B T A R Q V I N I O .

Horum autem sanctorum Martyrum in diplomate Nicolai Papæ Quarti de indulgentijs eidem Basilicæ ab eodem imputatis mentio habetur.

5. In hac item sacra Basilica S. Felicis Papæ Tertiij corpus conditum olim suis Bibliotheclaris ipse testatur, isthac de eo referens: *Hic sepultus est in Basilica S. Pauli Apostoli. Cæterum innumera prorsus in augustissima hac Basilica sanctorum Martyrum corpora requiescant; quæ olim dumimmanis gentilium in Christianos furor graſaretur, & Christi Ecclesiam vchementius impeteret, in proximo Cœmeterio deposita suere.*

6. Quod vero ad sepulchralium titulorum lapides ex eodem Cœmeterio erutos attinet, iisdem licet confractis, nec non fragmentis quoque loco disiatis, totum scire Basilicæ paupimentum satis ruditer substratum, respersumque conspicitur. Quos tamen titulos ingenti labore ac studio, ut ipse fatetur Bosius, hinc inde perserutatus, magna ex parte ita simul composuit, ut legi, intelligique valeant. Horum hic nonnullos, insigniores præsertim, describemus, & ut optime temporum rationi, & historice veritati consulatur, ne quid interim errare contingat, eos in medium profereamus, qui Consulibus sunt prænotati. In media igitur Ecclesiæ nauis ad laevam ingreditientibus, haud longe a maiori porta sequens inscriptio adhuc integra legitur:

Corpora SS.
Timothæ, Iu-
lianæ, Basiliæ,
Celsi & Mar-
tianillæ.

S. Felix Papa
III.

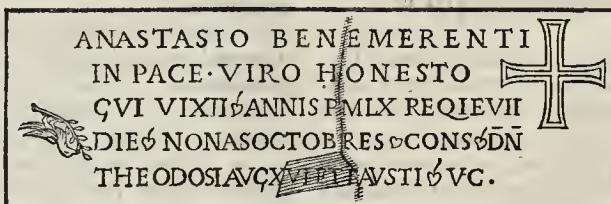
Titulus sepul-
chralis è Cœ-
meterio Via
Orientis.

MANDROSA HIC NOMINE OMNIUM GRATIA PLENA
 FIDELIS IN XPO EIVS MANDATA RESERVANS
 MARTYRVM OBSEQVIIS DEVOTA TRANSEGI FAISI SECVL
 VITAM VNIVS VIRI CONSORTIO TER QVINVS CONIVNCTA
 PER ANNOS & REDDIDI NVNC DNO RERVVM DEBITVM
 COMMVNEM OMNIBVS OLIM & QVÆ VICXIT ANN. PL. M.
 XXXIII. DP VIII. KAL. FEBRVARIAS CONS. AGINANTI
 FAVSTI VC.

Quatuor Fausti nominis Confessores fuisse.
 Quatuor autem sub ipso Fausti nomine, descripti in fastis Consules recitantur. Primus vnà cum Gallo collega sub Diocletiano, redempti orbis anno ducentesimo nonagesimo octauo. Theodosij alter Imperatoris in Consulatu xvi. collega, anno Christi quadringentesimo trigesimo octauo. Tertius vnicus fuit sub Zenone anno 488. Postremus, qui Festus Auienus Iunior dictus est, vnicus secundum Cassiodorum; at vero, si Marcellino fidem præstare velimus, hic vnà cum Longino anno 490. Consulatum inijicit.

Fausti consulari sub Diocletiano acris Christianorum persecutorum.
 7. Si illa igitur recitata hactenus verba: MARTYRVM OBSEQVIIS DEVOTA, de his potissimum Martyribus intelligere atque interpretari quis velit, qui tunc temporis coronati fuere, & de persecutorū impietu tunc pariter contra

Ecclesiam acris deseuiente, hic quidem procul dubio Consulatus Fausto, quem primo loco recensuimus, adscribendus erit: verum si ibidem mentionem fieri quis afferat de sacris Martyrum corporibus in hoc eodem Cœmetorio conditis, quibus deinde, suborta Ecclesia pace, deuoti animi obsequia, religiosumque cultum Mandrosa præstit; postremus utique Consul, qui absque collega a Cassiodoro recensetur, in eadem inscriptione adnotatus, suis se subintelligendus est. Quæ quidem sepulchralis inscriptio vetustissima merito comprobatur: Pontificatus enim Felicis Papæ Tertij ibidem, nec non annus salutis nostræ 490. recitatur. Eadem in naui hæc item inscriptio insculpta marmori legitur:

Theodosij autem Consulatus tantum legitur, perfracto nimirum lapide, ea parte, vbi numerus forte adnotatus fuerat; ex Fausti tamen nomine, qui eiusdem collega fuit, cum decimumpsectum Consulatum Theodosius gereret,

Anastasij eiusdem obitum anno humanae Salutis 438. septimo autem Sixti Papæ III. ipsiusque Theodosij 31. & Valentiniiani 13. contigisse palam fit. Alia eadem in naui sepulchralis inscriptio:

* HIC REQVIESCIT IN PACE SABINVS VS PREF. &
 ANN. & QVI BISSIT ANNVS LIII. ET DIES XXIII.
 DP XVI. KAL. AVGUSTAS CONS. SYMM.
 ET BOETIO VC CONSS.

8 Porro verba illa: VS PREF. ANN. hac plane ratione a nobis inter-

pretanda esse ipsenæ verborum contextus suadere videtur: Vir spectabilis
 Pre-

Lib. III. Cap. III.

415

prefectus annonae. Quod quidem urbanū minus in Romani Imperij notitia primo loco inter reliquos reipublicæ administratores, ac magistratus Præfecti Vrbis imperio subiectos recēsetur. Cuius quidem muneris formula apud Cassiod. habetur lib. 6. Var. ep. 18. quemadmodum de Spectabilis titulo & dignitate Iacobus Grutherius agit lib. de offic. Dom. Aug. 9. quamuis Præfecti Annona dignitas parum admodum in pretio esset; quippe quæ circa ea tempora iam viluissest: vnde Boëthius lib. 3. de Conf. Plut: *Si quis quondam populi curasset annam, magnus habebatur: nunc ea Præfatura quid abiecius?* Symmachus vero & Boëthius Consulatus anno Domini 522. Hormisdæ 9. Iustiniani Imperatoris 5. contigit. In eadem media ala alter hic sepulchralis titulus exhibetur:

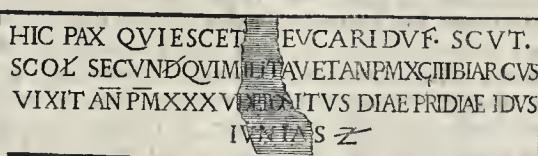
HIC REQVI ESCIT IN PACE
DVLCIS ROMVLVS
QVI VIXIT ANN. IX. MENS. IX. . . .
DEPOSITVS SVB DIE PRIDIE
ID. SEPTEMBR.
LAMPADIO ET ORESTE
CONSVLIBVS.

Lampadij & Orestis Consulatus anno Christi Seruotoris nostri 530. Felicis Papæ IV. 5. Iustinianus 4. adnotatur. In eadem alter sepulchralis titulus tenoris eiusmodi præfertur:

LOCVS TIMOTHEI ARCHIATRI
ET PAVLINÆ.

9 Verum quinam fuerint hi Archia-

tri, quorum mentio incurrit, ipsa vox è Græco sermone latinitati redditæ edocet principes nimurum medicorum. Quapropter D. Augustin. in lib. de Civit. Dei, Archiatrum vocat ipsum quondam Æsculapium, a gentibus Deum medicinæ, moderatorem atque arbitrum insanis delirantium hominum, fabularumque commentis vulgari existimatione creditum, ac nuncupatum. Porro in suprema Imperatoris aula, sacri Palatij Archiatri adnumerabatur; quorum Alciat. meminit in tit. C de Comitibus & Archiatri lib. 2. qui quidem haud medicorum principes, sed ipsorummet Principum medici habebantur. Quod optime ad rem nostram Cassiodorus, Comitis Archiatriorum formulam describens, apertis verbis comprobare videtur, dum isthæc habet: *Indulgeto quoque Palatio nostro, habeo fiduciam ingrediendi, quæ form. 19.* magnis solent preijs comparari. Nam licet alij subiecto iure seruanti, tu rerum domino studio præstantis obserua: *fas est tibi nos fatigare ieunijs: fas est contra nostrum sentire desiderium, & in locum beneficij dilare, quod nos ad gaudia salutis excruciet.* Talem tibi denique licentiam nostri esse cognoscis, qualem nos habere non probamus in ceteros. Denique in Codicibus Iustin. & Theodosian. de Comitibus & Archiatri sacri Palatij, nec non alibi describuntur. In eadem ala hic quoque sepulchralis titulus extat:

10 Porro verba illa: SCVT. SCOL. SECUND. hunc in modum interpretabantur: *Scutarius Schole secundæ.* Scutarius autem dicebatur scutorum, seu clypeorum fabricator. Vnde Plautus: *Id videtur ut materies suffpetat scutarij.* Erant autem in Romana militia multiplicium armorum artifices, inter quos scutarij quoque adnumerabantur a Vegetio de mil. vbi isthæc: *Habebant enim fabricas scutarias, loricarias, arcarias, in quibus sagittæ, missilia, cassides,*

omniaque armorum genera tornabantur. Variæ autem erant huiusmodi armorum scholæ, quæ a vario ac multiformi armorum genere varia item nominas sortiebantur, exdemque scholæ vnum deinde contubernium confabant, quod Falicensse appellabatur. Falicensium autem in Nouellis Iustiniani mentio habetur; & in Codice Theodosiano tituli quamplures extant, in quo Theodosiano Codice lege nona de ciuitatis armis, & præcipue de hac tenus memoria-

Archiatr.

Augustinus
lib. de civit.
Dei cap. 17.

Archiatr. sa-
cri Palatij.
Alciat. l. 2.
tit. de com-
ribus & Ar-
chiatri.

Codices Iustini
Imp. 14. l.
12. Theodosian.
16. l. 16. tit. de
comitibus &
archiatri Palatij.

Falicensse co-
tubernum.

Nouella Inst.
Imp. 8.
Cod. Theodosian.
tit. 22. l. x.

morata scutariorum schola agitur.

Biaachi qui-
nam olim es-
sente, & vnde
dicit?

11 Illud interim lectori sciendum est, quod Biarchi olim dicebantur, administrari quidam ex schola agentium in reb. qui vieti in Vrbe Præfecti erant ut ipsummet nomen indicare videtur: *bius* enim vitam, seu viatum significat. Horum mentio sit l. 3. C. de agent. in-

reb. & l. vlt. Cod. de off. P. P. Afric. Eorundem meminit S. Hieronymus ad Pamniachium scribens. Ipsum quoque illorum munus Biarchia vocatur l. 1. C. de offic. mag. offic. inde Alciat. ad d. l. 3. de agent. in reb. Alter sepulchralis titulus in eadem Ecclesiæ ala:

HIC IACET NOMINE MATRONA C.F IN PACE
VXOR CORNELI PRIMICERI CENARIORVM
FILIA PORFORI PRIMICERI MONETARIO
RVM QVE VIXIT P.M AN XXIII QVE RECESSIT
DIE MERCVRIS ORA VIII ET DEPOSITA DIE
IOVIS IDVVVM MAIARVM IN CONTRA
COLOMNAVII CONS FL HERCVLANIV.C.

12 Verum inscriptionem hanc haud in Cœmeterio, sed in ipsamct Apostoli Basilica olim extitisse, satis liquet, cum eiusdem ibi signatim locus describatur, è regione ministrorum columnæ septima. Haud tamen prætermittendum duximus quod legitur, *Primicerius Cenariorum*, id est, *Scenariorum*. Sic enim, si nobis interpretari fas est, supplendum, legendumque existimamus, Norit interim lector, Cornelium illum, aut principem extitisse, vel certe primarium in præminato Scenariorum Collegio, & inter Scenarum fabricatores locum obtinuisse. Quæ quidem scenæ vox apud Graeci sermonis professores non theatrales duntaxat, quas dicimus, scenas, sed pelles, & castræ tabernacula æque significat, quæ olim pellibus conficiebantur. Quare Paulus Apostolus, qui Scenofactoriam artem exercebat, pellio appellabatur. Hinc nobis verissime fit, *Sinnichium* idem esse, quod modo vulgari sermone appellant *Corsalone*; & quod in sacris, solemnibusq; supplicatio-ribus à nobiliorum Basilicarum clero de more erectum desertur, quasi *Scenicu-
lum*, corrupto deinde vocabulo sonet; est enim castrensis ad instar tabernaculi. Ut autem coniectari fas est, Cornelius, de quo mentio est, ea potissimum de canâ sepulturæ sibi locum pietatis, deuotique animi gratia apud D. Paulum delegit; quia idem beatissimus Apostolus scena-

rum item artifex extiterat, quorum ipse modo veluti Primicerius dignorem, præ cæteris locum obtinebat. Nonnulli vero imperitia, seu sculptorum incurialapii insculptum fuisse Cenariorum pro Cellariorum nonen, & hac plane ratio- legendum arbitrati sunt. Horum quidem mentio agitur l. 24. ff. de ma- numiss. test. & lib. 12. c. de di. off. ac cellæ pecuniaria præpositi erant: vnde & cellaria pro annonis usurpata interdum legimus; vt l. vlt. Cod. Theod. de off. om. Iud. & apud Sulp. Seuer. l. 2. hist. factæ. Cornelius autem iste haud dubie in palatio, siue domo Cæsarum eo potissimum munere tunc temporis fungebatur, cum è vita decessit. At hic Flauij Herculanii Consulatus, qui a Cassiodoro vnâ cum Asporatio seu Sporatio iungitur, si temporis ratio habenda est, certe anno Christi 452. S. Leonis Papæ 13. Valentiniiani 28. & Marcianii 3. contigit. Porro lapis, qui in ala minori ad laeum ingredientibus patet his notis excupsum est:

HIC

HIC REQVIESTIT IN PACE DEVS DET Q.I. VIXET ANNVS PM XX
 DEPOSITVS EST XV KAL MAIAS ITERVM POS CON PAVLINI
 LC. A PAT. LAURENTI QEM SI VIVO COMPARAVIT SOL TRIS ET TRIMISSE

Pauli
consul
eo sit
dus?
 13 Super quo si Fastos Consulares nobis , vt par est , consulerelicit , plures vtique Consules , Paulini nomine nuncupati fuere : qui vero in inscriptione nuper recitata prænotatus est , eum fuisse conijectimus ex aliarum inscriptionum temporibus , quas alibi lectori exhibuimus , qui scilicet vnâ cum Ioanne Scita anno redempti orbis 398. Consulatum geslit . Quapropter cum huiusmodi inscriptione hæc sonet verba : ITE RVM POST CONSVLATVM PAVLINI , altero nimur post eiusdem Consulatum anno id proculdubio contigisse afferendum est , anno Christi 500. Symmachii Papæ 2. & Anastasij Imperatoris decimo . Præterea in inscriptione hac , amice lector , adnotandum est , ipsum met pretium exprimi , quo sepulturae locus coemptus fuisse dicitur . Alia in eadem minori Constantinianæ Basilicæ ala Inscriptio eiusmodi se offert :

SIMPLICIVS
 EX RATIONABILIBVS VITA,
 INNOCENTIAQVE OMNIBVS COGNITVS:
 QUI VIXIT ANNIS XLI. MENS. VIII.
 D. XXVIII.
 DEPOSITVS IN PACE DIE PRIDIE
 IDVVM SEPTEMB.

14 At Rationales , de quibus hic mentio incurrit , administrî erant Imperatoris ; & alio item nomine , vt Alciatus de magistratibus loquens edocet , procuratores Cæsaris , procuratores fisci , & patrimonij procuratores appellabantur : qui pluribus quidem in locis Romanorum ditioni , imperioque subiectis , & in Urbe præsertim constituti erant . Quare in Cod. Theodos. de Appellat. lib. 14. quoddam resertur Constantini Imperatoris rescriptum : *A. Victori Rationali Vrbis Romæ.* Eorumque mentio apud Lampridium repetitur in Alex. Iul. Capitol. in Cod. Abino , & in Gordianis , Ammian. l. 18. & alios . In transuersa ala prope Altare maius se pulchralis hic titulus extabat :

HIC POSITVS EST BENEMERITVS EL
 VESTITOR IMPERATORIS QUI VIX
 DEPOSITVS D VIII KAL. SEPTEMBR.
 DOMINI HONORI AVICCSS.

Porro sextus Imperatoris Honorij Consulatus , de quo in prædicto lapide incidit mentio , anno salutis dominicae 404. Innocentij Papæ 3. & eiusdem Honorij & Arcadij decimo contigit . In eadem transuersa ala , vbi isthac lapidi insculpta leguntur :

HIC REQVIESTIT IN PACE
 CELERINVS V.D. SCRINIARIUS INL.
 PATRICIAE SEDIS
 D.P. III. ID. NOVEMB.
 QUI VIXIT ANN. XXXIII. P.L.M. DN.
 PL. VALENTINIANO VII.
 ET ANIENO V.C.S.

15 At verba illa , quæ concisa & breviateleguntur : V.D. &c. hoc prorsus modo intelligenda arbitramur , vt plena ac consona eorundem significatio a studiose lectore hauriatur : VIR DOCTVS SCRINIARIVS INLVSTRIS PATRICIAE SEDIS . Quod quidem Scriniarij nomen in perantiquis legalibus Imperatorum rescriptis diuлагatum sepiissime reperitur , & in Iustiniani prædicto Cod. & eiusdem Nouellis ; atque etiam in Codice Theodos. ex quibus profecto conijecti potest , complu-

Scriniarij , &
corum mu-
nus ,
G g res

Scrinarij
c. de test. mil.
l. ut. e. de ca-
stren. are lib.
12. l. sermone-
rios e de nu-
mero. ad. &
e. cod. lib. 12.
e. Theod. l. 15.
& 16. denum
ad. l. 14. de-
diu off. l. 3. de
induct. l. 3.
L. 11. e. Iustin.
G. tit. 1. l. 8.
e. Theod. l. 3.
de induit. c.
Iustin. & tit.
l. 1. L. 6. c.
Theod.
Scrinarij va-
de dicti

res olim diuersorum quidem Magistra-
tuum Scrinarios fuisse, non fori dun-
taxat ciuilis, sed & militaris : & de ijs
speciales in cisdem Iustiniani, ac Theo-
dosij Codicibus tituli inscribuntur ; vbi
præfertim de sedis excelsa Scrinarijs
agitur ; de quibus pariter in Imperato-
rum Theodosij, & Valentinianirescripto
ad Iſidorum Præfectum Prætorij sermo
est, quod in eodem Cod. Theodos. tit.
11. l. 6. recitatur. Scrinarij autem
dicti sunt, a sacris videlicet scrinis, vbi
præcipue leges, rescripta, & sacrata
Imperatorum sanctiones asserabantur :
erantque ex corum numero nonnulli
Magistri scriniorum, quidam vero Prin-
cipes scriniorum ; de quibus pariter ti-
tuli inscripti leguntur, corundemque
Lamprid. in Alex. meminit. Eiusmo-
di autem munus viri tantum doctrina-
infignes, & legum præcilia præstantes
obibant ; qui asseffores quodammodo,
consultoreisque Imperatoribus aderant,
in causis potissimum, quæ ad sacram
corundem audientiam de more discutie-
bantur. Quocirca, vt idem Lampridius
resert, Alcxander Imperator ad id mu-
nus viros apprime doctos, ac litteris
optime excultos, & inter hos Vlpianum
legum peritia ac fama notissimum, sibi
delegit. At vero Consulatus, qui ad
eiusdem inscriptionis calcem subnotat-
tur, Placidi Valentiniani septimus, &
Anieni anno a partu Virginis 450. Leonis
Papæ 15. Theodosij Imperatoris
43. & Valentiniani 26. contigit. Insu-
per in eadem ala prope Sacrarium
iste olim titulus legendus exhibe-
atur :

*Lampridius in
Alexand.*
*Scrinarij mu-
nus viris do-
ctis tantum
tribubatur.*

PRESBYTER HIC LIX IN
P CVIVS PVRA FIDES , PROBITAS ,
VIGILANTIA PONTIFICVM CLARO
PLACVIT SIC N POST LAPSV
VT REPARANS VENERANDI CVLMINA
TE MPLI.

HVIC ONERIS TANTI RENOVA . . .
DEPOSITVS VII. IDVS MAIAS,
LEONE AVG. III. MARTIVS DVLCIS
VIXIT ANN. III. M. VI.

16 Verum cum hic de tecti huius
Basilicæ instaurazione mentio occurat ;
hoc nimirum epitaphium illius Felicis
presbyteri extitisse crediderim, cui vnâ
cum Adeodato leuita a S. Leone Papa
huiuscæ instauratio cura iniuncta
fuit, vt vetus inscriptio testatur, quæ
olim quidem in Basilicæ portico, nunc
vero intra eandem Basilicam his verbis
legitur, nempe :

*Felix pres-
ter instau-
testum B. Pa-
lico D. Pa-*

*Exultate p̄ lacrimis in gaudia versis ,
'Et proteclori reddite vota Deo .
Cuius sic tenuit resolutum dexteratedum ,
In vacuū vt caderet tanta ruina solū .
Solū vt inuidie princeps tormenta subiret .
Qui nullū ex ampli strage tulit spoliū .
Nā potioranit reparati culmina Tēpli ,
Et sumptu vires firmior aula nouas ,
Dum Christi Antistes cunctis Leo partibus
ades
Confusat , & celeri tecta reformat ope .
Doctore ut mundi Paulū plebs sancta beatiss .
Intrepide solitis excolat officijs .
Laus ista Felix respicit te presbyter ,
Nec te leuita Adeodato praterit .
Quorum fidelis atque peruigil labor ,
Decus omne teclis ut redret , institut .
Verba autem quæ in primo eiusdem epi-
taphij versu desiderantur, ne mutila re-
maneant, hunc in modum supplenda
putamus :*

PRESBYTER HIC PLACIDA FELIX IN PACE QVIESCIT .

Quemadmodum & ea quæ tertius exhibit verlus :

PONTIFICVM CLARO PLACVIT SIC NOTA LEONI .

Leo I. Pp̄pa.
Leo vero hic præmemoratus inter Pon-
tifices huius nominis primus merito re-
censendus est. Consulatum enim Leonis
Augusti eodem titulo prænotatum,
anno Christi 466. Hilarij Papæ 6.
eiusdemque Leonis Imperatoris 10. con-
tagisse constat, quinto propemodum a
sancti Leonis Magni obitu recurrente
anno. Quod autem sic se res habeat,

vt præmisimus, accedit & charakte-
rum similitudo epitaphij huius cum
recitata haec tenus inscriptione, & epi-
taphij altcrius, quod hic pariter subtex-
tit, Adeodati nimirum leuitæ, qui
eiusdem Felicis in Basilicæ instauratio
socius extiterat; quod confractum pa-
riter in eadem ala legebatur :

GRA-

GRATA MARIA
CORDA TVORVM
QUE RELINQVENS
RANDA FIDELIS
MQVE MARITVS
MORS TIBI SVSTVLIT VLLVM
DEPOS. VIII. KAL. OCTOBR ADELF LO·VC· CONSUL

X SEDIS APOSTOLICAE LEVITES SVMVMS IN ISTA
MENTE PETENS XPM MEMBRA RECONDIT HVMO
IN SIGNIS MERITIS CLARVSQVE PER OMNIA MILES
ENITVIT TANTI DIGNVS HONORE LOCI
ADEO SIC DATVS ALTARI S FVTIILE MINISTER
NOMEN VT AEQVARET VITA DECORA VIRI
DEPOS. VII. IDVS MAIAS LEONE IVNIORE AVGSPRVM CONSS.

Hoc quidcm lapiðe bina olim epitaphia
continebantur, duorum scilicet, qui vno
codemq; loco tumulati fuerant. Illud
autem ex his, quod primo loco recen-
setur; alterum annorum aliquot inter-
vallo antecedit. Adelphius etenim in
Consulatu Marciani Augusti Collega
fuit, anno redempti orbis 451. Leonis
Magni 12. Marciani eiusdem 2. & Va-
lentiniani Collega 27. Consulatus vero
Leonis Augusti iunioris, secundo Adeo-

dati epitaphio inscriptus, contigit anno
Christi 474. Simplicij Papæ 7. Leonis
Augusti senioris 18. & ultimo, ab obi-
tu dicti Leonis Magni annis 23. Ex qui-
bus lector perspicue coniucere potest,
præmemoratam tecum instaurationem a
S. Leone huius nominis primo, non au-
tem a Tertio, qui sedit anno 496. vt ali-
qui opinantur, præstitam fuisse. In ea-
dem transuersa olim Ecclesiæ ala, eo-
demque lapide titulus hic legebatur:

LEVITAE CONIVNX PETRONIA FORMA PVDORIS
HIS MEA DEPONENS SEDIBVS OSSA LOCO
PARCITE VOS LACRIMIS DVLCES CVM CONIVGE NATAE.
VIVENTEMQVE DEO CREDITE FLERE NEFAS
DP IN PACE III NOVN OCTOB. FESTO VC CONSS.
HIC REQVIESCIT IN PACE
PAVLA CLF DVLCIS BENIGNA GRATIOSA FILIA SS
DP . . . KAL. SEPT. VENANTIO VC CONSS.
HIC REQVIESCIT DVLCIS MVSTELLA GORDIANVS FILIVS SS
DP V IDVS SEPT. SYMMACHO VC CONSS
HIC REQVIESCIT AEMILIA SAC. VG DP V D ID DEC:
PROBINO VC CONSS

17 Quatuorvnus, idemque lapis le-
gentibus inscriptiones ad varios spectan-
tes exhibet, quos nimirum diversis
temporibus codem inseri sepulchro
contigit, ut ex prænotatis ibidem Con-
sulibus videre est. Festi namque
Consulatus, qui primo loco inscribi-
tur, in annum incidit redempti orbis

472. Simplicij Papæ 5. Leonis Im-
peratoris 16. Artemij 6. Venantij au-
tem in annum Christi 484. Felicis
Quarti 2. Zenonis Imperatoris 11. &
Odoaci Regis 9. Consulatus porro
Symmachi ab illo que Collega, in subsequen-
tem annum 485. referendus est. In
inscriptione vero Æmilianæ virginis

Ggg 2 Dco

Deo dicatæ, quæ quarto loco exponitur, sic enim interpretanda ducimus verba illa : SAC. V. id est SACRA VIRGO. Consulatus Probini cum Eusebio adnotatur, qui anno Christi 487. sub eisdem Felice Quarto, Zenone & Odoacre Consul renunciatus est. Idem vero Probinus in sequentis epitaphij fragmento recensetur, quod in eadem olim Basilica extabat, nempe :

PETRONIVS IN PACE XVII. KAL. MS.
QVI VIXIT LXVI. CONSVL A...
PROBINO V.V. CC.
HIC REQVIESCIT IN P... E BIBA
FECIT BISOMVS VACAT ...

Memoria hic interim lectori repetendum est, quod Bisomus, de quo hic mentio fit, genus quoddam tumuli apud Christianos erat, bina simul continens defunctorum corpora ; quemadmodum Trisomus tria ; Quadrismus vero quatuor cadauera excipiebat, ut supra lib. I. diximus. In eadem :

 POST MORTEM SI VIVIT AMOR SI GRATIA PRISCA
DVVRAT IN ARCANVM MENTIS ADACTA BONVM
QVAMVIS LVCTIFICVM FRATRIS TAMEN ACCIPE CARMEN
NE MALA SIT TVMVLIS EXTERA LINGVA TVIS
TE NATVRA PARENS OMNI DEPINXERAT ARTE
MORIBVS INGENIO CORPORE MENTE FIDE
PVRVS AMICITIÆ CVLTOR SERVATOR HONESTI
ELOQVIO MISEROS ♂ VEL PIETATE FOVENS
HINC EST QVOD TOTO SEMPER TE FLÉBIMVS ÆVO
QVOD FVERIT IVVENI VIS TIBI MVLTA SENIS
TE GÉNETRIX FRATRESQUE SIMVL TE COMPARE LVCTV
PERPETVIS LACRIMIS PLANGIT AMATA DOMVS.
HIC REQVIESCIT IN PACE B M ♂ PETILIVS PROCESSIVS VS
TOGATVS IN LL PP QVI VIXIT P LM ANN XXXVIII DEPOSIT ♂ E ♂
SVB DIE VIII KAL IVN ♂ PROBO IVN. VC CONS.

18 De Togatorum cœtu, seu Collegium Togatorum. legio in Arcadij & Honorij rescripto ad AA. Africanum Cod. Theodosii. His verbis mentio habetur. Ne quis ex corpore Togatorum prouinciales suscipiat functiones ; scilicet ut ambientibus claudatur ingressus, & inuitis necessitas inferatur. De eodem quoque in Theodosii rescripto l. deuotum Cod. de metatis lib. 12. & 41. relat, in Cod. Iustiniani iuxta Cuiacij interpretationem d. l. deuotum : qui Cuiacius idem esse ait Togatum ac Patronum causarum. Probi autem Consulatus in p̄memorato sepulchrali titulo inscriptus, in annum Redemptoris 513. Symmachus Papa 15.

L. 15. de De*iuri G. Theodo-*
doſi.

l. deuotum c. de metatis l.
12. & 41.

& Anastasij Imperatoris 3. incidit. In monasterij atrio ex eodem Coemetrio erutus lapis, hac inscriptione insculptus, ad hanc usque dicim cernitur.

S V S A N N A C O M P A R A
V I T M E M O R I A M Q V I E
V I T D I E VII K AL AVGVSTAR
CONSS. CÆSARIO ET ATTICO

Porro hic Cæsarij & Attici Consulatus anno Christi 397. Siricij Papæ 13. Arcadij & Honorij Imperatorum 3. adscribendus est. In media eiusdem Basilicæ cella duo fragmenta, quæ hic quoque subiçimus, extant.

LOCVS SALLIS PONTII OVINI ET FLAVIECVSTATIE IN CRISTO
 HIC REQVIESCIT IN PACE INNOCENS PVRVS QVI VIXIT ANNOS
DVOS DEPOSITVS D VIII. IDVS SEPTENBP

IC QISCET CVTINVS IN PACE QVXIT ANVSPMXXCMQ DEPOSIT
ONORIO AVSTO C. LAURENTIVS AMICVS DOLISI SCRIBET

Lib. III. Cap. III.

421

In eadem cella media, hi qui sequuntur, tituli quoque existunt.

LOCVS BASILI PRASB. ET FELICITATI EIVS
SIBI FACERVNT

LOCVS PVPE

XORTACI

LOCVS FILICITATES

LEV PARD VS

SE BIB V FECIT

SABBATIVS DEP NONIS DECB
DOR IN PACE

DP STER CORES
III KAL OCT IN P.

19 Complura interim ex eodem
Cœmeterio hic in medium afferenda,
ac recitanda essent sepulchralium titu-
lorum fragmenta, quæ modo in eius-
dem Basiliæ paucimmo sparsim legun-
tur: sed cum in eisdem Consulim no-
mina desiderentur, & tempus inuesti-
gando deprehendi haud facile possit,
libenter omittimus, ne frustra isthæc
perlegendò studiosum lectorēm trādio-
potius, quam curiosa voluptate afficia-
mus. Porro ex ijs, quæ hactenus re-
censuimus, satisliquet in hoc Cœmete-
rio viros pariter ac sc̄eminas generis no-
bilitate, & virtutum merito pr̄stantes
humari confueuisse: cuius rei Sarcopha-
gi nonnulli marmorei, miro artis opere
ac studio elaborati, fidem faciunt, quos
ibidem reperiri, alioque deinde trans-
ferri contigit; quorum exemplaria in
hoc eodem Opere, nuper Italico idio-
mate edito, delcripta atque expressa ha-
bentur, & nos hic vt cunque describere
haud pigebit.

Cœmeteriū
S. Pauli illu-
strium viropū
sepulcra clā-
rum.

Sub

Roma Subterranea

Sub Ara maxima, quæ in Ostiensis Basilicæ apside suspiciebatur, marmoreus iste Sarcophagus olim extabat, ex Cœmetorio erutus, in quo aliquot SS. Innocentium corpuscula condita fuerant, quæ vnâ cum eodem Sarcophago, Sixto V. Pont. Max. iubente, in S. Mariae Maioris Basilicam postmodum translata anno Domini 1586. & sub altari eisdem beatis Martyribus Innocentibus dicato, in facello ibi ab eodem Sixto V. magnificentissimè erecto, summa veneratione recondita sunt. Sarcophagus iste altitudinis palm. 5. latitudinis 9. profunditatis quatuor, sacras historias affabre exsculptas, ac duobus ordinibus distinctas exhibet.

I. In superiori quidem parte exprimuntur imagines Christi Domini Lazarum a mortuis excitantis: & Marthæ eiusdem Christi manus deosculantis.

II. Petri, cui Dominus abnegationis culpam, quam erat subinde perpetratus, exprobrando prædicere videtur: & eiusdem Petri de admisso erroris piaculo intimum animi dolorem, tristitiamque præferentis.

III. Moysis è manu Dei sacras Legis tabulas accipientis.

IV. Insculpta insuper sanctissimi Abrahæ Isaac immolare, volentis imago representatur, qui deinde ab Angelo vocis, ac manus ministerio prohibetur.

V. Pilati demum in Iudæa Romanorum Præsidis, manus de more abluentis, dum Christum Dominum perfundnam iniuriam morti addicit.

VI. In inferiori autem ordine cernere est eiusdem Moysis silicem virga percutientis imaginem.

VII. Christi Domini à Iudeis crudeliter vincti.

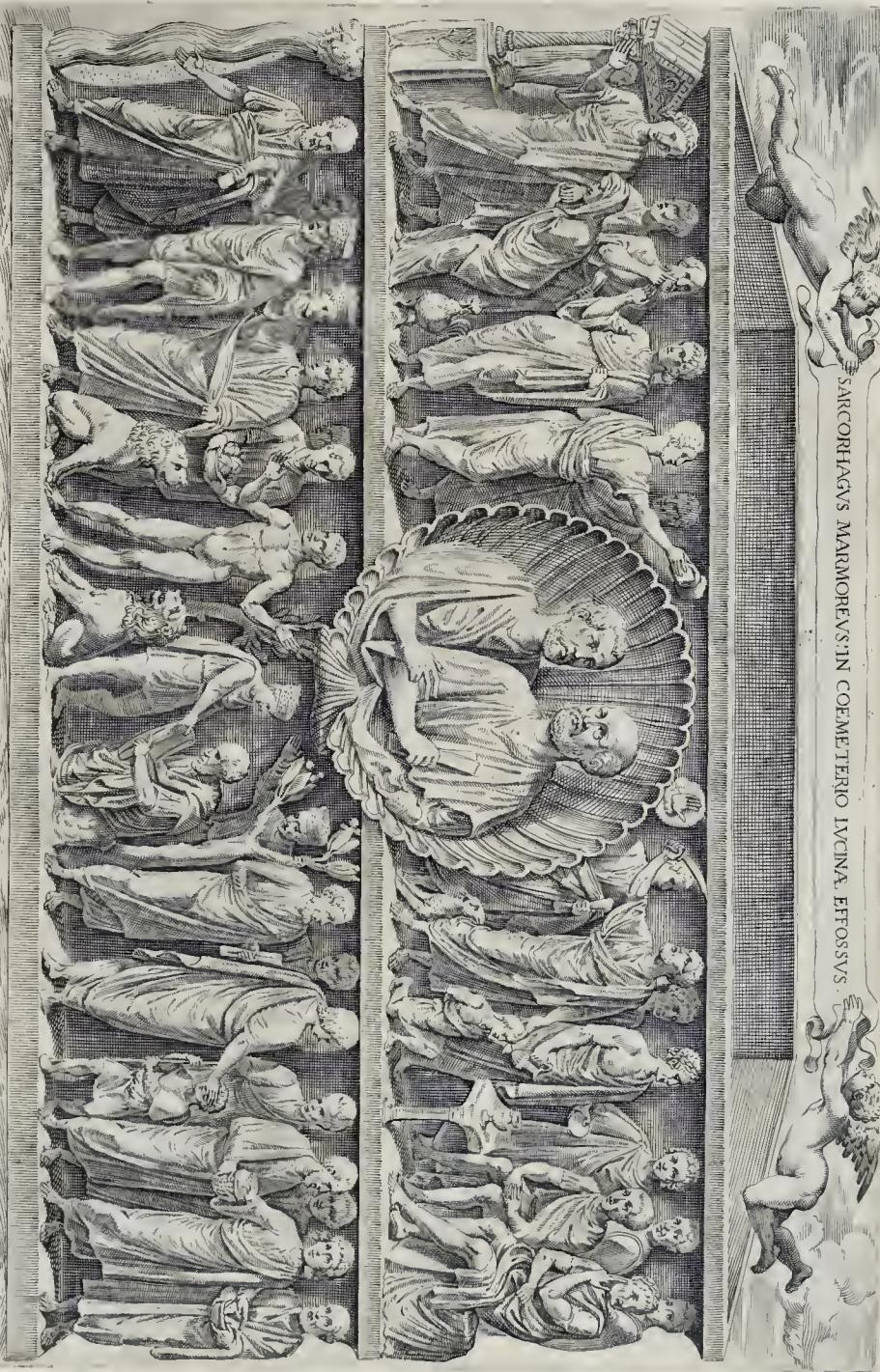
VIII. Danielis in lacu leonum illæsis omnino corporis artibus demorantis.

IX. Moysis iterum sacra legum volumina populo exhibentis.

X. Zacchæi supra sicomorum existentis.

XI. Christi Domini, cæco a natuitate oculorum lumen mirabiliter impertientis: & panem vnâ cum piscibus ad exsaturandam famelicorum turbam diuinitus multiplicantis.

SARCOPHAGVS MARMOREVS IN COEMETERIO INCINA. EFFOSVS.

Duo Sarcophagi, seu eorumdem potius fragmenta . Quorum primum quis merito dixerit alterius Sarcophagi operculum extitisse, quod nunc in mediana Basilicæ ala, haud longe ab eiusdem porta conspicitur. Est autem longitudinis palm. 9. altitudinis vnius. Ionæ Prophetæ ex immani aluo ceti in lucem prodeuntis, & sub cucurbitæ umbra suauiter quiescentis historiam repræsentat. Illic vero huiusmodi inscriptio legitur :

Hic requiescit Dominus Theobaldus Episcopus Hosibensis.

Quæ tamen inscriptio vetustioris Coemeterialis loco, quæ abrasa omnino est, superinsculpta fuisse videtur . Porro Theobaldus hic Gallus, Cluniacensis quondam monachus, in sacrum Cardinalium collegium cooptatus, & Episcopus Ostiensis à Lucio Tertio creatus, obiit die 4. Nou. an. 1188.

Alterum Sarcophagi fragmentum, eiusdem videlicet pars anterior, latitudinis palm. 9. altitudinis circiter duorum, Christum Dominum præfert, quandam supra montem stantem, ex quo subinde quatuor paradisi flumina emanant : ad Redemptoris autem pedes agnus, crucem in capite gestans, subfistere cernitur : utrimque vero excultæ sacræ BB. Apostolorum imagines adsunt, & præcipue Petri cæterorum omnium Principis , volumen quoddam explicitum è Christi manu accipientis.

Præsens Sarcophagus ex eodem Lucinæ Cœmeterio in lumen prodijt, qui apud ecclesiam S. Mariae in monte Auentino translatus nunc visitur. Est autem hic longitudinis palm. circiter nouem, profunditatis vndequeque palm. 3.

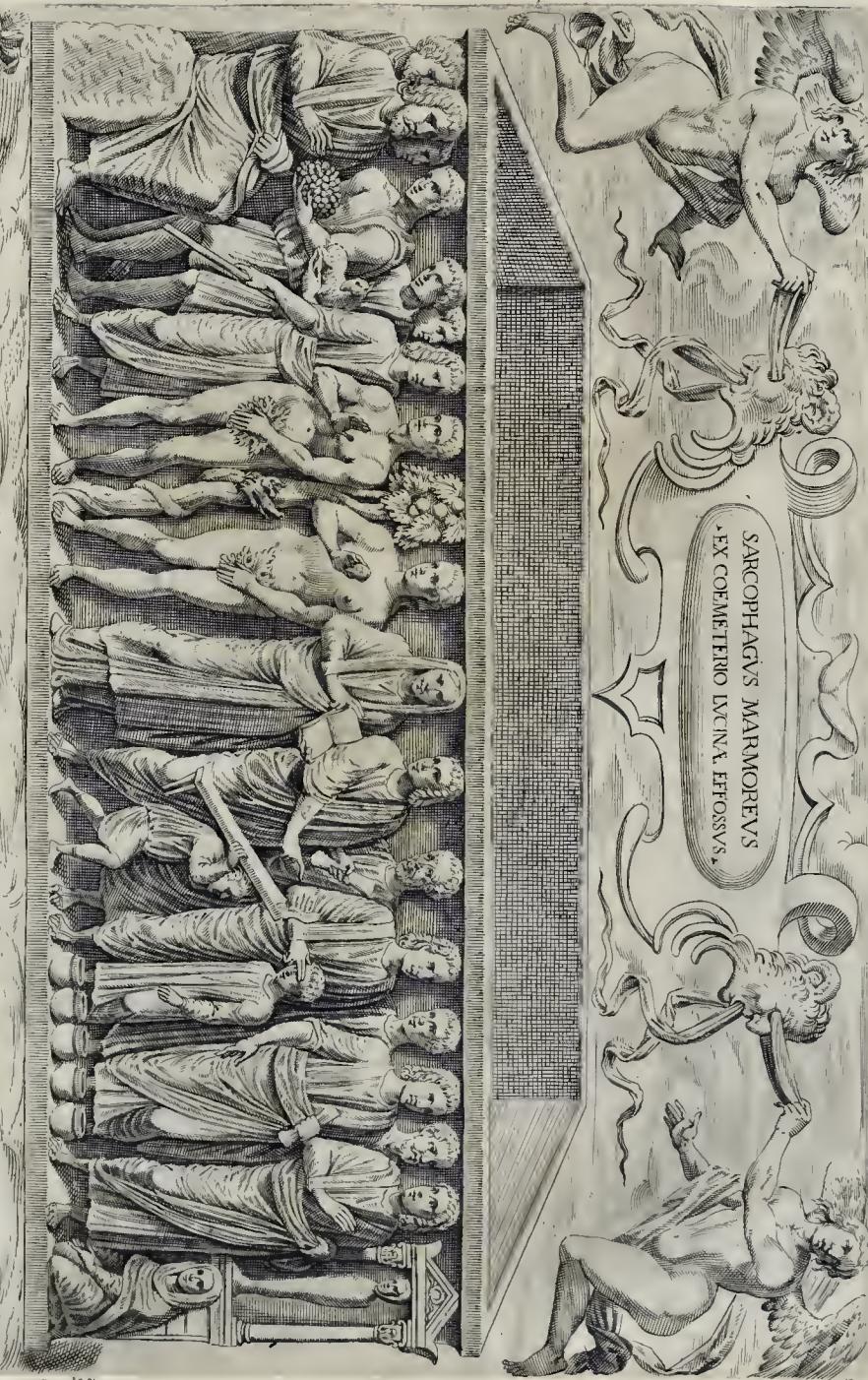
I. Insculptos autem exhibit duos illos primæuos fratres, Abel, & Cain sacrificium Altissimo offerentes.

II. Adam item & Euam humani seminis progenitores: nec non inter sacras hasce rerum historicarum figuras Christum Dominum.

III. In medio autem cuiusdam itidem mulieris effigiem, apertum manu librum tenentis præfert, quæ vtique beatissimæ Virginis imago creditur, in qua singula adimpta sunt de altissimo Incarnationis mysterio sacrarum Paginarum, Proprietarumque oracula.

IV. Præterea quædam hinc inde a Christo Domino edita miracula repræsentantur, vti est Paralytici lectulum super humeros deferentis: cæci lumine diuinitus perfusi: Lazari pristinæ vitæ restituti.

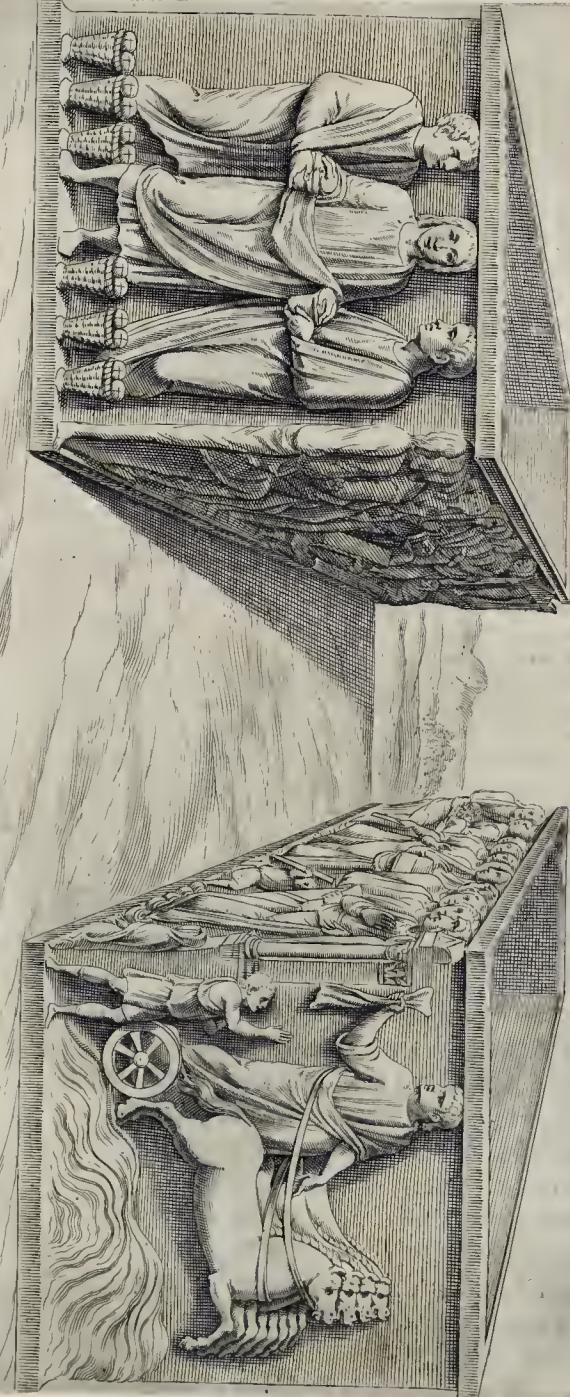

SARCOPHAGVS MARMOREVS
EX COEMETERIO LVCINA EFFOSVS

In prima præcedentis Sarcophagi laterali parte signum illud admirandum exprimitur, quo Christus, vt famelicam hominum turbam reficeret, panes diuinitus multiplicauit: cophini autem vñā cum panibus cruce signatis insculpti apparent. In altera vero eiusdem parte Elię in cælum raptus igni currus ministerio adumbratur.

20 His interim ad pia antiquitatis vestigia, quæ delitescebat, studioso perscrutanda lectori, præmissis; reliquum nunc est, ut Summorum Pontificum, & aliquot virorum illustrium monumenta, eorum videlicet, qui in hac Basilica conditi sunt, hic breui sermone recenseamus.

Monumenta
Pontificum,
& illorum
virorum in
Basilica P.
Pauli conditi
orum.

Pauſus I.
Pontifex.

Bibliotheca
Pauli I.

Ioannes XIII.

21 Utigitur a Summis Pontificibus enarrationem aggrediamur; Paulus Papa huius nominis Primus, æstiuos Vrbis calores deuitare cupiens, in proximum huius Basilicæ monasterium, quod illi satis commodum, atque opportunum videbatur, secesserat; ubi lethali morbo correptus, breui dierum spatio viuendi finem fecit, anno Christi 767 ibique conditus est: tribus vero postmodum mensibus interlapsis in Vaticanum, cæteris aggregandus Romanis Pontificibus, translatus fuit, quod Bibliothecarius in conscriptis ipsius gestis, his quidem verbis enarrat: *Hic dum in Ecclesia B. Pauli Apostoli, æstiuo tempore, pro valido caloris ferore, demoraretur, corporali pœnitenziis occupatus ægritudine, illuc vitam finiuit, ubi & sepultus est. Illicque fere trium mensium spatio humatum permanxit funus. Postmodum vero congregati omnes Romani cives & alie nationes, eius corpus per flumen Tiberis naticula transfretantes, ad beatissimum Petrum cum psalmodia honore deportauerunt.*

22 Ioannes Decimustertius, qui anno humanæ salutis 972. decepsit, in hac eadem Basilica devotionis gratia conditum voluit, in media scilicet nau, ubi adhuc, quod sequitur, epitaphium parieti exsculptum legitur:

Epitaphium
Petri Leonis.

PRÆTERIT VT VENTVS PRINCEPS SEV REX OPVENTVS
ET NOS VT FVMVS PVLVIS ET VMBRA SVMVS
TOT TANTISQVE BONIS POLLENS PETRVS ECCE LEONIS
RESPICE QVAM MODICO NVNC TEGITVR TVMVLO
VIR FVIT IMMENSVS QVEM PROLES GLORIA CENSUS
SVSTVLIT IN VITA NON SIT VT ALTER ITA.
LEGVM SERVATOR PATRIÆ DECVS VRBIS AMATOR
EXTRVXIT CELSIS TVRRIBVS ASTRA POLI
OMNIA PRÆCLARA MORS OBTENEBRAVIT AMARA
NOMINIS ERGO DEI GRATIA PARCAT EI
IVNIVS IN MVNDO FVLGEBAT SOLE SECVDNO
SEPARAT HVNC NOBIS CVM POLVS ATQVE LAPIS.

Pontificis Summi hic clauduntur membra

Ioannis,

Qui prudens Pastor perfoluens debita mortis.

Iffic præmonuit moriens sua membra locari,

Quo pietate Dei resolutus nexibus atris

Egregij Pauli meritis descendat in atra

Inter Apostolicos cælorum gaudia metat,

Gaudete, exultet sociatus cætibus amis.

Dicite corde pio relegentes carmina cuncti:

Christe tui famuli miserrus scelera purga,

Sanguine qui sancto redemisti crimina mundum.

Hic vero summus Pontifex Joannes in Apostolica fede sededit

Annos viij. Depositionis eius dies viij.

Idus Septembbris, ab Incarnatione Domini Ann. DCCCCLXXII.

23 Petrus Leo primariae vir nobilitatis, Romanosque inter proceres satatis vel ipso ex nomine conspicuus, Anacleti II. Antipapæ genitor, cum circa annum redempti orbis 1144. diem extrellum clausisset; in Basilicæ Atrio, marmoreo quodam sarcophago depositus est, eiusmodi sepulchrali titulo adiecto, quod acrosticis carminibus constat; ipsiusque nomen primo cuiusque versus elemento, perlengentibus vltro indicatur:

Epitaphium
Ioannis XIII.

Baron.
Annal. I.
An. 1144.

In la-

In labro autem ipsiusmet lapidis, quo Sarcophagus obserabatur, hi quoque legebantur versus:

TE PETRVS ET PAVLVS CONSERVENT PETRE LEONIS
DENT ANIMAM CAELO QVOS TAM DEVOTVS AMASTI
ET QVIBVS EST IDEM TVMVLVS SIT GLORIA TECVM.

24. Plurimos vero præstantissimos viros in agro iuxta eandem Ecclesiæ humatos fuisse haud dubium est, quod tunc præsertim temporis contigit, cum intra Ecclesiæ ambitum tumulari quemquam legum præscripto vetitum erat, quod iam supra de B. Petri Apostolorum Principis Basilica diximus: quamvis in præfens non absque ingenti rerum antiquarum iniuria, ac detrimento pariter eorundem nomina desiderari merito quis conqueri, ac dolere possit. Attamen ex D. Gregorio, Regest. lib. 3. epist. aperte conjicitur in eodem potissimum agro sepulturæ demandatos suis sc viros vtique pietate, ac religione conspicuos: quorum corpora nocturno tempore Græcos, qui in Vrbem aduenierant, effodisse, & secum in Orientales plagas deferre veluti sacra Martyrum pignora tentasse idem Gregorius his verbis asserit: Nam quidam monachi huc ante biennium verientes, nocturno silentio iuxta Ecclesiam fini Pauli corpora mortuorum in campo incertis effodiebant, atque eorum ossa recondebant, seruantes sibi dum recederent. Qui cum deprekensi, & cur hoc facerent, diligenter fuissent discussi, confessi sunt, quod illa ossa ad Græciam furent tamquam reliquias sanctorum portaturi, &c. Ex quibus plane verbis Cœmeterium subter proximum agrum, qui extra ambitum Ecclesiæ patet, latiori spatio protinus extitisse agnoscimus. Et hæc interim de celebri B. Lucine Cœmeterio enarrasse sufficiat.

CAP. IV.

De Cœmeterio sanctorum Felicis, & Adauerti, vel Commodillæ.

COEMETERIVM, quod S. Felicis titulo nuncupatur, ab ipsomet Beato Felice, qui ibidem tumulatus est, nomen desumpit, quamvis longe ante consummatum eiusdem martyrium, vt mox a nobis palam fiet, eodeni loco Cœmeterium Commodillæ prænotatum, celebratumque nomine extiterit: quod quidem infra a nobis clarius exponentum erit. Iam igitur alibi diximus, si bene lector meminit, cum de rebus antiqui seculi Via Ostiensi studiose recolendis ageremus; eadem Via, secundo ab Urbe lapide, Fanum quoddam vnâ cum simulacro & ara, atque excelsa insuper arbore quondam recensitum fuisse, ad quam sanctus vir Felix presbyter, post varia eidem inflictâ tormentorum genera, capite multistandus a satellitibus deductus fuerat, vt in eiusdem Actis apud Mombritium legitur To. primo; & apud Surium To. 4. 30. Aug. & prolixius in Codd. M.S. S. Petri, & S. Cœcil. & Vallic. his plane verbis: Tunc furore repletus Praefatus, iussit eum duci iuxta murum Vrbis Via Ostiensis ad locum, qui in secundum milliarium ab Urbe erat, & ibi eum sacrificare in eodem loco, quia illic arbor excelsa stabat, compelli fecit. At ubi S. Felix adductus fuisset in memoratolo loco, & nefandissimis sacrificijs in arborem vota reddere compelleretur, figens genua sua oravit. Exsurgens vero de oratione, insufflatus in Arborem ingentissimam, & ait: Praecipio tibi in nomine mei Iesu Christi, vt a radicibus tuis corrucas, & Templum & simulacrum

Fanum Via
Ostiensis.

Martyrium
SS. Felicis &
Adauerti.

Sur. & Codi
M.S. Petri.
& Vallic.

S. Felice orante
arbore mire
corruit. &
ram cum
idolo coacta
quis.

lachrum, vel Aram eius funditus comminuas, ut amplius per te anime nullatenus decipiatur. Quae statim ad verbum serui Dei a radicibus eversa est, & templum vel simulacrum, atque Aram eius ita comminuit, ut nihil ex ipsis penitus remaneret, &c. Subtextitur vero ibidem eius martyrij narratio, & socij pariter Adauclt certamen deinde adiungitur: Corpora autem eorum inkumata reliqua sunt; sed Christiani noele venientes, ibi in eodem loco, in quo Arbor steterit, qua nimurum terrae altitudinem aperuerat euersio eius, ibi eos sepelierunt. Alia vero die volentes pagani ex nimia rabie corpora eorum effodere, quicunque tentauere manus ibidem mittere, a diabolo arrepti sunt; sicque factum est, ut pana in edificationem S. Confessionis proficeret. Vbi postea pacis tempore Basilica fabricata est, &c.

Ecclesia SS.
Felicitatis &
Adauclt.

2 Hoc igitur loco a Christianis in beati Felicis Martyris honorem nobilis Ecclesia erecta fuit. Sepulchrum autem a Vero presbytero Damasi Pontificis iussu extructum, atque ab ipsomet sanctissimo Pontifice aureis hilice carminibus exornatum est:

Epitaphium
SS. Felicis &
Adauclt.

O semel atque iterum vero de nomine Felix
Qui intemerata fide, contemptu Principe mundi,

Confessus Christum caelestia regna petiſi,
O vele pretiosa fides! cognoscite fratres,
Qui ad celum viator pariter properavit
Adauclt.

Presbyter his Verus, Damaso rectore iubente,

Composuit tumulum, sanctorum limina adorans.

Antiq. in-
scriptio in ap-
pend pag.
171. n. 18.

3 Porro hanc eandem Ecclesiam deinde a S. Leone Papa Tertio instauratam suisse Anastasius in cius vita testatur, dicens: Itemque renouauit sarta tecta beati Felicis & Adauclt Martyrum, iuxta sanctum Paulum Apostolum. Eius autem vestigia, ut multi haud improbabiliiter existimant, parietinae quædam sunt, quæ in monachorum S. Pauli vinea ibi e regione monasterij ad hanc usque diem conspicuntur.

S. Leo III.
instaurat
Ecclesiam,
SS Fel. &
Adauclt.
Anast. ins.
Leon. Papa.

4 Cœmeterium vero, quamuis ab eodem Anastasio in Ioannis Papæ Primi gestis, qui sedit anno salutis 523, sanctorum Felicis & Adauclt titulo appellatur his verbis: Hic Papa Ioannes renouauit Cœmeterium Felicis & Adauclt. Reue-

ra tamen longe ante ipso forum martyrium, ut diximus, ibidem extabat; quod apertissime ex Actis M. S. Codd. Vat. S. Cæcil. & Vall. sanctarum Dignæ & Emeritæ comprobatur, quæ sub Imperatoribus Valeriano & Gallieno martyriū consummarunt, longe antequam Felix & Adauclt sub Diocletiano Imperatore martyrio coronati suissent. In ijs igitur sic legitur: Quas (Dignam nempe & Emritam) deponi iussit, &c. sepelierunt in Cœmeterio Commodillæ ad S. Felicem & Adaucltum Via Ostiensis. Ex quibus satis perspicue patet, ante haec tempora ibidem Cœmeterium Commodillæ titulo nuncupatum perfuisse, eius forte opera ac studio ædificatum, in quo venerandæ virgines effruescentium quondam persecutionum metu exagitatae latitarunt, ut iisdem in Actis his plane verbis legitur: Similiter & duæ forores nobilissime Digna & Emerita in antro Via Ostiensis secundo millario iuxta B. Paulum latuerunt. In iisdem autem Actis Commodilla Cœmeterium ad sanctos Felicem & Adaucltum appellatur, quia sub ea potissimum tempora, quibus scriptor hic floruit, ob eorum corpora ibi condita, hoc vulgo apud omnes nomen fortitum sicutur.

5 Porro recolenda bcataruni virginum Dignæ atque Emeritæ pignora inde in Vrbem translata, in titulum videlicet B. Marcelli, Paulo Primo Pontifice iubente, honorifice reposita suisse fertur in earundem Actis M. S. Cod. sancta Cæcilia, a Benedicto quodam presbytero eiusdem tituli digestis, ut ex præstatione liquet his verbis: Chrysostomis omnibus consacerdotibus de titulo S. Marcelli Martyris atque Pontificis, qui ponitur in Via lata, & cunctis seruitoribus eiusdem Ecclesie, seu religiosis laicis, & deo fæminis, Benedictus exigens Presbyter in Domino salutem, &c. Qui & celeberrimam earundem virginum translationem lectu quidem dignissimam prolixo sermone describit; & nos hic ex parte saltem historiam hanc recensere, velut instituti proposito satis congruam, haud abs te duximus. Hæc autem sunt verba: Stephanus Papa in afflictione positus propter sanctorum Cœmeteria, quæ absque Dei cultu erant, capit intra hanc Vrbem construere in domo patris

SS. Digna
Emrita

Cod. Vat.
Cæcil. Vall.

Translatio
corporum S.
Dignæ, &
Emeritæ

M. S. Cod.

Cæcil.

Anast. in-
Ioan. I.

sunt

sui monasterium in honorem sanctorum Dionysij, Rustici & Eleutherij, vbi sanctorum corpora reconderet. Sed dum fundamenta ipsius Ecclesie poseret, ab hac luce subtraelus est. Tunc populi Romani communis consensu elegerunt, & ordinaverunt fratrem eius virum venerabilem Paulum. At vbi ordinatus est, perfecte compleuit monasterium, quod frater suis Stephanus inchoauit. In quo monasterio multa sanctorum corpora recondens, & perquirens diligenter sanctorum corpora per diuersa Cemeteria, & multa inuenienta sunt. Tunc cepit per diuersos Titulos, & Diaconias ea distribuere. Nam est autem, dum requireret corpora sanctorum virginum & Martyrum Dignae & Merite in Cemeterio Commodille Via Ostiensi ad sanctos Felicem, & Adauclum, inuenit ea; & dum deferrentur Romanam cum maxima veneratione & honore adducens cum hymnis, & laudibus, cereis atque lampadibus, venientibus ante fores Ecclesie, que est in portico Tituli sancti Marcelli Martyris atque Pontificis, ibi se defixerunt, & ex loco illo penitus mouere non potuerunt. Mirabilis quippe Deus, ut ait Propheta, mirabilis Deus in sanctis suis. Ecce & hic operatus est Deus aliud nouum miraculum, quod de sancta Lucia legitur, dum vellent eam trahere ad Ipanar. Tanto pondere eam fixit Spiritus sanctus, ut virgo Domini immobilis permaneret. Sed istud dissimile, quia hoc ad honorem. Tunc in ipso loco predictus Papa construens altare, & recondens in eo corpora sanctorum Virginum Dignae & Merite, missaque celebrata, vniquisque cum gaudio ad propria rediit. Quod non absque Dei prouidentia actum est, qui prauidet, & fecit omnia, antequam fiant. In quo loco multa beneficia operatur Deus quotidie usque in finem seculi. Denique infirmi, & varijs infirmitatibus oppressi, & qui ex maleficio ligati sunt, & quicunque ibidem venerint, salvi recessunt ab omni infirmitate. Haec de recolenda SS. Virginum Dignae & Emeritae translatione in M.S. earundem actis recensentur.

6 Contigit autem haec die 12. mensis Maij, vt in Rubrica eorumdem Actorum initio apposita prænotatur, & vt verisimile nobis sit, anno Christi 757. primo videlicet Pontificatus eiusdem Pauli Primi, quo Bibliothecarius in eius gestis a se conscriptis eundem Pontificem sanctorum corpora e Cemeterijs

iam dirutis translatisse affirmat, eodemque fere anno monasterium, de quo in eiusdem relationis textu agitur, perfecisse pronunciat, quod primus Stephanus Papa germanus eiusdem frater in paterna domo inchoauerat; vbi nimirum Ecclesia extat, quæ S. Siluestri in Capite vulgo nuncupatur.

7 Porro cadem beatarum virginum corpora ad hanc usque diem perhonoris apud memoratam sancti Marcelli Ecclesiam, in porphyretica quadam arca sub altari in earundem honorem erecto afferuantur. Vbi insigne quoddam portentum, æternaque conclebrandum memoria, & diuina prorsus virtute præstitum Christiano orbi innotuit; anno videlicet Dominicæ salutis 1598. cum Tyberis immaniter inundans, Ecclesiam, totamque ferme Vrbem immensa confluentium aquarum copia miserrandum in modū obducens, beatis Virginibus honorem descrens, earum tumulum ab aquis illæsum, atque omnino illibatum reliquit: cuius portenti, vt ipsa luce clarius innotesceret, locupletes testes puluis, & aranearum telæ, quæ ibidem, posteaquam Tyberis aquæ inundantes desierant, intuentibus suspicendiæ circa sacrum tumulum apparuere.

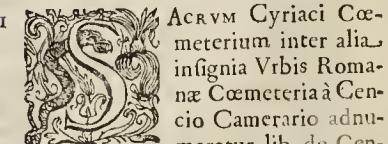
8 Reliquum nunc esset, vt studioso lectori ipsummet Cemeterij locum digo præmonstraremus, sed cù de eodem quid certi vix assequi, & afferi queat, illud dūtaxat nobis coniucere licebit, hoc nimis haud longe ab Ecclesia S. Pauli situm fuisse, vbi quædam Ecclesia S. Felicis, vt iam diximus, vestigia adhuc extant, cum in recentis haec tenus sanctorum Dignæ, & Emeritæ Actis secundo ab Urbe milliariorum stata fuisse describatur; quo item ab Urbe interuallo sacra B. Pauli Apostoli Basilica distat.

In Ecclesia
D. Marcelli
earundem
Virginum
corpora nunc
afferuantur.

Earum tumu
lus ab inunda
tione mire
preferuerat

CAP. V.

De Cœmeterio S. Cyriaci
Via Ostiensi.

Centius Camerarius lib. de censibus.

Petrus Manlius de Vat. Basil.

Ecclesia S. Cyriaci Via Ostiensi.

Biblioth. in Honor. Papa Primo in Leon. ne Tertio & Bened. Terti.

SS. Cyriacus Largus, & Smaragdus.

Mart. Rom. 17. Kal. Apr. 6. Idus Aug.

I ACRVM Cyriaci Cœmeterium inter alia insignia Vrbis Romanae Cœmeteria à Centrio Camerario adnumeratur lib. de Censibus, his profecto verbis: *Cœmeterium sancti Cyriaci Via Ostiensi.* Et à Petro Manlio, dum de Vaticana Basilica excellenter agit, idem plane afferitur, qui in auctoritate eiusdem nominis Ecclesiam ibi extitisse affirmit: *Cœmeterium, inquit, S. Cyriaci est Via Ostiensi, ubi est Ecclesia S. Cyriaci.* Verum apud alias scriptores, quod nouerimus, nulla prorsus huius Cœmeterij mentio praesertim: eiusdem vero Ecclesie, sub qua olim Cœmeterium extabat, sapius Bibliothecarius ipse meminit, in gestis nimirum Honorij Papæ Primi, ubi ait: *Fecit & Ecclesiast B. Cyriaco martyri à solo, Via Ostiensi, milliarior septimo, ubi & donum obtulit.* In Leonis item Papæ Tertijs gestis istuc repetit: *Immo & in Ecclesia S. Cyriaci posita Via Ostiensi fecit vela, & quadrapulo numero quinque habentia historiam Salvatoris vocantis discipulos de nati: & super sanctum altare ipsius martyris posuit vestem defundato.* Et in vita Benedicti pariter Tertiij: *Item venerabilis & præclarus Pontifex fecit in Ecclesia B. Cyriaci martyris, que ponitur Via Ostiensi, vestem defundato unam.*

2 Quæ quidem Ecclesia vna cum Cœmeterio solemni ritu Deo dicata fuit in honorem beatissimi illius martyris Cyriaci, qui cum Largo, & Smaragdo, & alijs viginti sub Maximiano pro fidei confessione datis crucibus martyrio coronatus est: quorum recolenda iugiter memoria in Martyrologio Romano iterato laudum præconio celebratur, natalis nempe 17. Kalend. Aprilis, & translationis vi. Idus Augusti; cum S. Marcellus Papa è Via Salaria eorumdem corpora in Lucine matronæ prædiuum, Via Ostiensi, septimo ab Urbe lapide, translatis, ut eorum-

dem testantur Acta M. S. Cod. Latcr. Vat. S. Petri, & Vallic. his quidem verba: *Veniens autem sanctus Marcellus Episcopus cum Lucina matrona Christianissima, condidit corpora sanctorum cum aromatibus & linctaminibus, & imposuit nocte in pavone cum eunuchis suis, & sustulit, unde commendata fuerant.* Translata sunt cum sancto Cyriaco in prædio suo Via Ostiensi similario ab Urbe septimo, ubi requiescunt in Sarcophagis lapideis, quos sua manu reconcidit B. Lucina in pace sexto Idus Aug.

3 Lucina autem, cuius hic mentio incurrit, ipsam esse creditur, quæ fama beatorum Apostolorum corpora è Catacumbis, ut iam diximus, transferenda curauit: à Cornelij enim Pontificatu vsq; ad Marcellum quinquaginta duntaxat anni interfluxere. Hæc igitur matrona pari pietate, ac nobilitate conspicua in ipso suo prædio Cœmeterium extruxit, quod deinde B. Cyriaci titulo nuncupatum est, ibique eiusdem Cyriaci & fociorum corpora humata perfittere, donec Paschalis Papa Primus in S. Præxedis Ecclesiam eadem sacra pignora translatis: ex quo postea loco à Sergio Secundo Pontifice Maximo in Equitij titulum, qui hodie Ecclesia S. Martini in montibus nuncupatur, translata suisve vetusta ibidem posita inscriptio testatur. Caput tamen beati Martyris Cyriaci in diaconia S. Mariæ in Via Lata vna cum alijs corumdem sanctorum reliquijs fidelium nunc venerationi patet: quibus Martyrologium Romanum sexto Idus Augusti his quidem verbis adstipulatur: *Rome sanctorum martyrum Cyriaci diaconi, Largo, & Smaragdi cum alijs viginti, qui in persecuzione Diocletiani, & Maximiani passi sunt decimo septimo Kal. Aprilis.* Eorum corpora à Ioanne presbytero Via Salaria sepulta sanctus Marcellus Papa in prædiuum Lucine Via Ostiensi hac die translatis, que postea in Urbe delata, in diaconia S. Mariæ in Via Lata recondita fuerunt.

4 Et quidem verisimile admodum est, easdem venerandas martyrum beatorum reliquias in præmemoratam diaconiam e vetustissimo sancti Cyriaci Titulo translatas fuisse, qui vna cum monasterio eidem proximus atque continuus erat; cuius apud D. Gregorium in Reg. l. 9. cp. 22. fit mentio. Hac autem

M.S. Cod. Latcr. Vat. Cr.

Lucina M. trona.

Trælator porū SS. Cyriaci Largo Smaragdi.

Mart. Rom. Idus Aug.

tem nostra ætate perantiquæ, ac celebris Ecclesiæ sancti Cyriaci, neenon Cœmeterij nonnulla eadem Via Ostiensi iuxta Tyberim vestigia septimo premodum ab Urbe lapide ipsas inter rui-
nas perscrutantibus contemplanda exhibentur.

CAP. VI.

De Cœmitorio S. Timo-
thei Via Ostiensi.

COEMETERIUM, de quo nunc sermo institutus, à Beato Timotheo Antiocheno nomen desumpsit, qui Romæ sub Constantino Magno, antequam idem Imperator Christi fidem amplectetur, & sacris baptismi aquis de more ablueretur, martyrio coronatus fuit. Eius autem corpus à matrona quadam, Theona nomine, vel, ut quidam assertunt, Theodora, in horto quodam Via Ostiensi, prope sepulchrum B. Pauli Apostoli conditum fuit; vt conscripta ciudem acta, M. S. Cod. Vat. & Vall. hisce verbis testantur: *Quedam autem nomine Theona (in Codice Vatic. Theona; in alijs, Theodora) Christianissima femina non longe à sepultura beati Pauli Apostoli, eius corpus in horto suo suscepit: quod factum omnibus Christianis valde placuit, ut huius nominis Martyrem vicinum exciperet, qui Paulo Apostolo, ut quondam Timotheus, adhuc eret.*

Ibi postmodum pia sidelium opera Cœmeterium extructum fuit, quod et si beatæ Lueinæ Cœmitorio ita contiguum est, vt ambo sūnū iuncta, haud loco disiungi, ac secessi valeant: pars tamen illa, quæ sacram martyris Timothei corpus continet, primæno titulo numquam abolito, Timothei Cœmeterium appellatur; quod per amplio ipsiusmet Apostoli Pauli Basilicæ ambitu circumscribi credimus. Quocirca, Honuphrius in Indiculo Cœmeteriorum Vrbis, quem ipse edidit, illud enumera-
ans, hæc ait: *Cœmeterium S. Timothei presbyteri, Via Ostiensi, intra Basilicam S. Pauli Apostoli, in quo ipse iacet. Et qui-*

dem indubitatum apud omnes est, eiusdem corpus in eadem requiescere basilica. Et hæc interim de B. Timothei Cœmeterio enarrasse sufficiat.

CAP. VII.

De Cœmitorio S. Zeno-
nis Martyris ad S. Ana-
stasium, ad Aquas
Saluias.

AEVVS hic, qui ad Aquas Saluias. Aquas Saluias communis vocabulo dicitur, vbi Apostolum Paulum Neronis iussu nobili coronatum martyrio vidimus, & vbi celebre Cœmeterium extat, dc quo agimus, à Saluia illustri Romanorum familia nomen isud accepisse certus: ex qua deinde Otho, & Iulianus Imperatores oriundi fuere, & Saluia ille Iulianus laudatissimus Iureconfultus, ipsius Iuliani Imperatoris nepos, si Eutropio credimus. Ad candem quoque olim familiam spectasse quidam opinantur Massam illam, quam D. Gregorius ad luminaria Basilicæ eiusdem Apostoli alenda, ac concinnanda iugiter attribuit, vt iam supra dictum est. Quo pariter loco Villam quandam extitisse traditio est, ad quam vili, abiectioneque rusticorum scrutio relegata suisce sanctissimum sœminam Marinam Gordiani Martyris vxorem legimus in eiusdem Actis M. S. Codd. Later. Vat. S. Petri, & S. Cætiliæ his fere verbis: *Vxorem autem S. Gordiani Marinam in quadam villa, que vocatur ad Aquas Saluias in servitio rusticorum opprimenti insit. Apud Surium etiam; sed ibi depravatè ad Aquas Saluias pro Aquas Saluias execufum legitur. Locus enim quidam ibidem erat ē iugi interlabentis aquæ stillicidio, Gutta iugiter manans, nuncupatus: vbi gloriofissimi quondam Zenonis, ac sociorum militum haud sati vñquam celebrandum martyrij certamen obtigit, quornm in Romano Martyrologio perennis est memoria his plane verbis: Rome ad Guttam iugiter ma-*

Familia Saluia.

S. Marinæ.

M. S. Codd.
Later. Vat. 4. 9.
9. & S. Gz.

Surius 10. 3.
20. maij.

Gutta iugiter
manans,
Martyrium
SS. Zenonis
& sociorum.

Mart. Rom.
9. Apr.

nontem natalis sanctorum Martyrum Zenonis, & aliorum decem millium ducentorum trium. Horum beatissimorum Christi militum ossa tanquam pretiosa latetum thesaurorum pignora, & nobilissima Christiani nominis trophæa in subterraneo oratori cubiculo, vulgo ab omnibus Scala Cœli nuncupato, simul coacerata religiose afferuantur, & fidelium illuc accedentium oculis conspicienda patent: quo potissimum tunc temporis translati suisse quidam autumant, cum vetus proximum Cœmeterium temporum iniuria oblitteratum excidit.

*Oratorium
vulgo dictum
Scala Cœli.*

2 Quod quidem a fidelibus hoc potissimum loco sub deploranda debacchantium persecutionum tempora extrectum suisse, ob recolendam iugiter Apostolici Martyrij memoriam, & ad recondendas tot triumphales beatorum millium Martyrum militum exuvias, qui ibide quondam trucidati fuerant, haud ab aliquo in dubium reuocari potest. Etsi autem in vetustioribus Martyrum Aëris nulla prorsus eiusdem Cœmeterij mentio occurrat, nec quidquam apud Anastasium legatur; immo vero nec inter alia Vrbis Cœmeteria à Cencio Camerario, & Petro Manlio vllatenus recensetur. In quodam tamen Lateranensi Codice, vbi solemnis supplicatio describitur, quæ à clero Lateranensis Basilicæ fieri consueverat quarta feria, post quartam videlicet Quadragesimæ dominicam, eiusdem Cœmeterij expressa mentio his propemodum verbis fit: Feria quarta in hebdomada, quando clerici vadunt cum cruce, stationali scilicet, per Cœmeterium ad sanctum Paulum, & S. Anastasium. Quæ verba duplice quidem sensu accipi possunt, ut nimur Clerus basilicæ Lateranensis ad S. Pauli, seu Lucing Cœmeterium ordinatim procederet, deinde vero ad Cœmeterium S. Anastasij se conserret; vel certe ut ad præmemoratum hoc inuisendum deuotionis ergo de more pergeret, ita tamen vt S. Pauli Cœmeterium singuli pertransirent, & sic uno eodemq; itineris contextu utraque simul, utpote quæ iuncta sunt, quod credibilius videtur, ab accedentibus deuotissime perlustrarentur.

Cod. Later.

*Solenis cleri
Lateranensis
supplicatio
per Cœmeterium.*

3 Sacrum autem hoc Anastasij Cœmeterium ab eo nomen accepit, qui in

Perside gloriose pro fide martyrio coronatus fuit; cuius beata reliquiarum pignora Romam primum translata, in celebri monasterio ad Aquas Saluias nuncupato honorifice collocata sunt. Huiusc translationis Ado ipse in suo Martyrologio die 22. Ianuarij his verbis meminit: Ad Aquas Saluias natalis S. Anastasij Martyris, & monachi de Perside, qui post plurima tormenta carceris, verbis & vinculorum, que in Cesarea Palæstina perpetrata fuerat, a Persis postremo in Perside multa pena affectus, atque ad ultimum decollatus est a Rego eorum Chosroë cum alijs septuaginta. Reliquie corporis eius primo Hierosolymis ad monasterium suum, deinde Romanam delatae, venerantur in monasterio ad Aquas Saluias. Et in Chronico isthac: Reliquie quoque beati Martyris Anastasij primo ad monasterium suum, deinde Romanam adiectæ venerantur in monasterio sancti Pauli Apostoli, quod dicitur ad Aquas Saluias. Quæ singula apud Bedam iisdem sere verbis expressa recitantur.

*Translatio
corporis S.
Anastasij.*

*Ado in Mar
tyrol. 22. Ian.*

*Iudicium
Chron. 41. 6
an. Christi
604.*

CAP. VIII.

*De Martyribus Ostiensi
Via coronatis, vel se-
pultis. De Tyberinis
Ostijs, ac recolendis fa-
cris ibidem monumen-
tis.*

*ANE inter loca, quæ
pio fideliū cultu ce-
lebranda sunt, præ-
cipuo quodam iure
Ostiensis Via, ac
Ostia Tyberina, pre-
tioso beatorum Martyrum cruore,
qui ibidem uberrime effusus est, omni
veneratione dignissima, & sacræ corun-
dem pignoribus satis superque nobili-
tata recensentur. Ut enim de eorum
gloria quid pro dignitate loquamur,
sanctorum quamplurimi magno fidei
ardore succensi hac eadem Via marty-
rium ultro subeuntes, tam sub Alexan-
dro, seu potius Vlpiano Vrbis Præfecto*

*Martyres qui
Via Ostiensis
coronati sunt.*

accr.

acerrimoque Christianorum hoste, quam
sub alijs, ut infra exponetur, breui atque
expedito itineris cursu ad perennes ca-
lestis Capitolij triumphos, cum Christo
laureati peruenere.

^{Martina.} 2 Inter quos palmarum merito sibi
vindicat inuicti illa animi, ac Roma-
næ nobilitatis laude præstantissima vir-
go Martina, quæ eodem sub Alexan-
dro Imperatore, Ostiensi Via, decimo
ab Vrbe lapide, capite pro Christo ob-
truncata, nobile martyrium consum-
mavit, vt in M. S. eiusdem Actis Cod.
Varic. sancti Petri, & sanctæ Mariæ ad
Martyres his verbis legitur: *Ducta est
igitur beatissima Martyris Romam Ostiensi
Via in milliarium ab Vrbe plus minus deci-
mum, & ibi sanctum eius amputatum est
caput, primo mensis Ianuarij die; quo ipsius
quotannis celebratur martyrium, siveque
corpus eius relictum est insepultum; Chri-
stianus autem quidam ad Rhetorium Episco-
pum, qui in conceptaculis latebat (sive),
vt alibilegitur, inter Cryptas latitan-
tem) venit; & ei qualiter virgo Martina
suum agonem compleuerat, secreto nuntia-
verat. Rhetorius igitur Pontifex sumptis
quibusdam fidelibus occulte clericis & laicis,
eum, qui hoc sibi nuntiaverat, securus est.
Postquam vero ad locum, ubi sacrum corpus
iacebat, ventum est, duas aquilas, alte-
ram caput, alteram vero corpus custodien-
tem, inuenerunt. Sanctus vero Rhetorius
Episcopus, & qui cum eo venerant, fodien-
tes pretiosissimæ Martyris sepulchrum fentes
pariter & gementes, Domino Iesu Christo
gratias agentes cum laudibus, quibus poten-
rant, & aromatibus eam sepelierunt.*

<sup>Ecclesia S. Martini Via
decimæ in Vrbem.</sup> 3 Depositum vero beatissimæ eius-
dem virginis corpus aliquandiu in ipso-
met martyrij loco delituit, vbi post-
modum Christi cultores pio deuotionis
studio permoti, in eiusdem honorem
Ecclesiam exædificarunt; cuius tamen
sub hæc nostra tempora nullum penitus
vestigium extat. At subinde saerum, ve-
nerandumq; pignus Romanam translatum,
in Ecclesia, quæ sub B. Martinæ titulo
dieata est, iuxta triumphalem Septimij
areum ad clivii Capitolini radices, vñā
cum sanctorum Martyrum Epiphani &
Concordij corporibus, tanquam dignissi-
mum Christianæ religionis, ac fidei mo-
numentum, ac tutissimum Romanæ Vr-
bis propugnaculum, reconditum est.

4 Quam quidem Ecclesiam Ale-
xander Quartus summus Ponifex, qui
in Petri eathedra anno redempti orbis
1200. sedit, solemini ritu consecravit,
corundemque Epiphanij & Concordij
reliquias ibidem reposuit, vt in qua-
dam lapidea tabula ad perennem ibi
memoriam notis insculptis legitur:
in qua tamen de B. Martinæ corpore
nullum prorsus verbum exprimitur: ex
quo haud temere aliquando quorundam
menti suspicio obreperat, aliò nimis
idein esse translatum; tum maxime,
quia illud se Placentini possidere palam
prædicant, ac glorianter.

5 Verum singulari diuinæ prouiden-
tiae nutu contigit, vt haec nostra
estate, Vrbano VIII. Pont. Max. Dei
Ecclesiam regente, nono scilicet Kal-
lend. Nouembri, anno humanæ salutis
1634. facra corpora, et si frustra summo
olim studio perquisita, tandem sub alta-
ri Confessionis eiusdem Ecclesie adin-
uenta, longa post annorum curricula
iterum rediuiua in lucem prodierint, &
sub codice altari, loco deinde dece-
ntius ornato, & in meliorem formam re-
daecto, reposita sint, septimo Idus Ianua-
riano 1635.

6 Sub eodem Imperatore Alexan-
dro, & Vlpiano pariter Vrbis Praefecto,
apud Ostia Tyberina Cyriacus Episco-
pus Ostiensis, Maximus presbyter, &
Archelaus diaconus vñā cum socijs stren-
ue in agone pro Christo usque ad san-
guinem desudarunt: de quibus in M. S.
eorum Actis Codd. Later. & S. Petri ist-
hæc leguntur: *Romulus tunc iratus infficit
eos expoliari, & fusiliis cædi. Illi antevidi-
cum caderentur, dicebant: Gratias tibi
agimus Domine Iesu Christe, quia meruimus
feri socij sanctorum tuorum. Eadem hora
præcepit eos adduci ad Arcum ante Thea-
trum (ciuitatis scilicet Ostii) & ibi
decollari. Tunc omnes quasi ex uno ore dixe-
runt: Domine Deus omnipotens in pace,
fusce spiritum nostrum: & decollati
sunt in eodem loco. Sanctus vero Cyriacus
Episcopus decollatus est in carcere, vbi us-
si Romuli vicarij missus fuerat. Eusebius
presbyter in specula positus, noctu colligit
corpora sanctorum, & digno honore spe-
liuit.*

7 Hæc quidem omnia explicite ma-
gis in Cod. Vallie. enarrantur, vbi & de-

^{ss. Epiphanius & Concordius.}

<sup>Intuentio cor-
poris S. Mar-
tinæ sub Vr-
bano VIII.</sup>

<sup>ss. Cyriacus
Maximus,
Archelaus, &
Eusebius.</sup>

<sup>M. S. Codd.
Lat. & Val.
S. Petri.</sup>

Theo-

SS. Theodo-
rus & Hercu-
lanus.
Cod. Vall.

Theodoro Tribuno & Hereulanu Mart-
tyribus sermo subtextitur, his propemodo
dum verbis: *Et decollati sunt in eodem
loco, gratias agentes Deo: beatum vero
Cyriacum iussit in custodia capite truncari.*
Tunc beatus Eusebius presbyter collegit no-
du corpora sanctorum Cyriaci Episcopi, Ma-
ximi presbyteri, & Archelai diaconi, &
cum omni diligentia sepelivit. Corpora vero
sanctorum militum, qui in mare precipitati
fuerant, beatus Eusebius solicite colligens à
litora maris, in campo Ostie abscondit;
quos & sepelivit iuxta Vrbem in crypta Via
Ostiensi, VI. Idus Augusti. Taurinum vero
& Herculinum in Portu Romano abscondit.
Beatum vero Theodorum Tribunum
posuit mysele suo, & omnes alios colligit, &
posuit iuxta corpora sanctorum Cyriaci &
Maximi sub die 10. Kal. Sept.

S. Aurea.

Martyr. 9.
Kal. Sept.

Martyrium-
& locus sepul-
ture S. Aurea
M. S. Cod.
Lat. & Vall

8 Cum vero ibidem B. Aurea glori-
osum pro fide martyrum postridie
colummasset, à S. Nonno Portuensi Epis-
copo, qui Hippolytus item nuneupat-
tur, obsequientis ministerio manus sepul-
træ tradita est. De qua isthæ in Mar-
tyrologio aureis litteris econfignata sunt:
*Apud Ostia Tyberina sanctæ Aureæ virginis
& martyris, que saxo ad collum ligato in
mare demersa est, cuius corpus ad litus eie-
clum B. Nonnus sepeluit.*

9 In M.S. autem Actis Codd. Lat.
& Vall. nobilissimum cius martyrium,
& sepulturæ locus prolixius his verbis
describitur: *Lapis magnus ligetur ad col-
lum eius, & demergatur in mare. Cuius
corpus sandum peruenit ad maris litus, quod
B. Nonnus colligit, qui etiam Hippolytus
nuncupatur, & cum omni diligentia sepe-
linuit in prædio suo, vbi habitauerat, nono
Kal. Sept. Quod quidem prædium tan-
ta virginis præsentia nobilitatum, pro-
pe ciuitatis moenia extitisse, & in eco-
dem, cum ab Urbe Romana extorris age-
ret, leonisimam Christi virginem vi-
xisse ijsdem ex Actis colligitur, vbi id
legitur: Iratus itaque iussit eam leuari à
terra Claudio, vinclam catenis in Ostiam
deportari cum viris religiosis, & sacris vir-
ginibus, & cum omni familia sua. Post-
quam autem illuc peruenit, capit habitare
foras muros Ostia ciuitatis in loco, qui vo-
catur Euariſti, in prædio suo, & ibidem
die, & nocte ieunius & orationibus epula-
batur.*

10 Eodem plane loco haud longo

temporis interlapsu Sabinianus quoque
martyr conditus fuit; de quo in eiusdem
sanctæ Aureæ Actis hæc habentur:
*Tunc iratus Romulus iussit teneri quandam
Sabinianum, & capit querere ab eo facul-
tates B. Aureæ, dicens: Declara nobis fa-
cultates sacrilegæ Aureæ, & adora Deos, quos
adoramus. Respondit Sabinianus, & dixit:*
*Facultates quas requiris, B. Aurea per ma-
nus pauperum in cœlum transmisit, vbi mo-
do cum eleclis virginibus letatur. Me ve-
ro scias non blandimenta, non terroribus, at-
que tormentis idolis vestris humiliari. Ha-
beco enim Dominum Iesum Christum, cui sa-
crificium meipsum offero. Tunc Romulus
iussit eum in equo leuari & torqueri; de-
hinc flammæ ad latera eius dari, & exuri-
ri. Quem sic Deus Martyrem fecit. Cuius
corpus presbyter Concordius noctu colligens,
iuxta corpus B. Aureæ sepelivit. In alijs
tamen conscriptis de eiusdem martyrio
codicibus, eundem Sabinianum in puto-
teum proiectum fuisse narratur; & inde
à S. Coneordio presbytero extractum,
& apud sacram B. virginis Aureæ cor-
pus conditum, vt in iam recitatis sancto-
rum Cyriaci, Maximi, & Arehelai Actis
M. S. Cod. Later. videre est, in quibus
& natalitius ciuidem dies his plane ver-
bis exprimitur: *Cuius corpus iussit in puto-
teum iactari, quem B. Concordius noctu le-
uauit de puto, & sociavit B. Aureæ mar-
tyri v. Kal. Sept.**

11 Celebris adhuc horum Marty-
rum memoria viget Tyberina apud
Ostia, vbi & cathedralis extat Ecclesia
dignissimo B. Aureæ dieata nomini,
eiusdemque vel ipso auro pretiosioribus
ditata reliquijs: quam à sancto Leone
Papa III. instauratam fuisse in eiusdem
Leonis Papæ gestis narrat Bibliothecarius:
*Sarta vero testa, inquit ille, Ec-
clesie B. Aureæ sita in Ostia omnia nouiter
reparauit.*

12 Eandem porro Ecclesiam no-
bili supplicantium cœtu solemniter co-
mitatus S. Leo Papa Quartus adiuit, at-
que in ea sacro altaris mysterio deuote
peracto, diuinissimo Eueharistia Saera-
mento reseeit duces Christianorum
exereitus, ae milites, qui contra Sar-
acenos prælati prius transfrerabant, vt
ipsemet Bibliothecarius in eiusdem
Leonis Papæ gestis affirmat, vbi proli-
xo sermone victoræ palmam non tam
armis,

Ecclesia S. Au-
reæ ad Ostia
Tyberina.

S. Leo Quar-
tus.

Biblioth. in-
victi Leon. VI.

armis, quam precibus, è celo diuina opitulante virtute, à Christianis militibus reuecta, ac profigatum corumdem Saracenorum exercitum, & usque ad interacionem mirabiliter deletum enarrat.

Asterius. Sub eodem Imperatore Alcandro, cum sanctissimus presbyter Asterius in Tyberim, ut supra diximus, impiorum hominum manu proiectus fuisset, eam scilicet ob causam, quod B. Callisti corpus sepulturæ, ut parerat, per honoriſce demandasset, ipsius postea corpus apud Ostia Tyberina inuenitum, quò defluentium aquarum impletu asportatum percuruerat, tumulo ibidem pio fidelium obsequio de more exceptum fuisse, eiusdem Callisti Acta M.S. Codd. S. Petri, S. Cæcil. & Vall. his verbis enarrant: Post dies autem aliquot tenuit Alexander Asterium presbyterum, quem precepit per pontem precipitari. Cuius corpus inuentum est in Ostia, & à quibusdam Christianis sepultum in eadem civitate sub die duodecima Kal. Novemb. in pace, Reliquia vero beati eiusdem martyris Romam deinde à Sergio Secundo Pont. Max. translatæ in Equitij Titulo ab eodem condigno honore conditæ sunt, Bibliothecario teste in Scrgij Pape gestis; ut vctusta quoque inscriptio marmoreæ cuidam tabulae insculpta edocet, quæ in eodem adhuc Titulo legitur.

Præca. Sub Claudio Principe præcæ nobilitatis, ac sanctitatis eximiæ virgo Romana, Præcæ nomine, eadem Via Ostiensis, decimo ab Urbe millario capite obruncata est, eodemque primum loco venerandum eius corpus depositum fuït, extructa ibidem à deuotis Christi fidelibus in honorem recolendæ virginis Ecclesia, quæ perenne nobilissimi apud posteros martyrij monumentum existeret. Sacrum vero pignus Romanam deinde translatum, & in Ecclesia sanctarum Aquilæ, & Præcæ, seu Præcilla in monte Auentino, qui hodie communii, frequentique vocabulo *Sancta Præcæ* nuncupatur, religioso conditum obsequio fuisse, M.S. ipsius Acta Cod. Lat. legenti fidem faciunt his plane verbis: Perducere est B. Præcæ virgo & martyr Via Ostiensis millario ab Urbe Roma plus minus decimo, & ibi eis carnifex decollauerunt, &

sic inhumatum dimisierunt. Tunc quidam Christianus nuntiauit hoc factum Episcopo Vrbis Eutychiano, qui manebat absconsus ob nimiam Claudij persecutionem. Accedens ad locum cum ipso, qui ei nuntiauerat, inuenit corpus B. Virginis & Martyris illæsum & incontaminatum. Erant custodiens illud duæ aues, quæ vulgo aquilæ vocantur, ne ab aliqua bestia tangeretur. Episcopus vero, & qui cum eo venerant, coaptantes sepulchrum eius, ibi eam sepelirent. Et paulo infra hæc de eiusdem translatione recitatur: Passa est B. Præcæ virgo, & martyr sub Claudio Cesare, mense Ianuario, die octaua decima. Paucò vero transacto tempore fabricata est illic Ecclesia à fidelibus populis, & seruientes Domino ibi demorati sunt per plures annorum curricula. Postquam autem placuit omnipotenter Deo sue Ecclesie pacem tribuere, Romanus Pontifex fecit conuentum clericorum, & laicorum fidelium, & sicut ei reuelatum fuit, perrexit cum ipsis ad locum, ubi B. Præcæ sepulta fuerat: & illic inuenientes eius venerabile corpus, summa deuotione & veneratione leuauerunt ille cum hymnis & cantici spiritualibus dedentes peruenientibus usque ad Arcum Romanum, & ibi in Ecclesia sanctorum martyrum Aquilæ, & Præcæ in sarcophago mira pulchritudinis, digno honore sumptum corpus eiusdem virginis deposuerunt. hæc ex actis.

Bless. in Ser. o Pape. 15 Illud vero de B. Præcæ sepulchro adnotandum est, quo nimurum tempore Acta isthæ, quæ haec tenus recitata à nobis sunt, Præcam Martyrem sepulturæ traditam fuisse perhibent, tunc illum adhuc presbyterum, seu alicuius Ecclesiæ Episcopum, non autem Pontificem Maximum extitisse. Eutychianus enim in Pontificij regiminis culmine quadriennio post Claudij obitum sedis, sub quo (vt scribitur) martyrio affecta B. Præcæ, & tumulata est. Quapropter Petrus in Catalogo hanc euadere scrobem inoffenso pede cupiens, nomen Pontificis de industria subiicit, qui eandem post martyrium sepultura donavit, & ab Eutychiano Pontifice in Urbem postea translatam afferit; hæc autem inquit: Tempore autem Eutychiani Pape corpus B. Præcæ eidem diuinitus reuelatur, & locus per visionem ostenditur, ubi ipse cum clero & populo effodiens, & corpus inueniens, ipsum

Translatio corporis S. Præcæ.

De tempore translationis corporis S. Præcæ quid dicere dum sit

Petrus in Cata-

logio ad. 2. c. 96

I.S. Cod. S.
et. S. Cæc.
all.

Translatio
corporis S.
Præcæ.

Bless. in Ser.
o Pape.

Præca.

Ecclesia S.
sæc. V. In
situ.

Ecclesia S.
sæc. in mō
Auentino.
S.Cod.Lat.

ipsum inde leuauit, & ad Urbem deducens in Ecclesia sanctorum Aquile, & Prisille venerabiliter tumulauit. Quod ijs, quæ in conscriptis de translatione eiusdem Actis exhibentur, prorsus repugnare videtur: ibi enim dicitur, pacis tranquillitate Ecclesia reddita, reliquias eiusdem translatas suisse: sub Eutychianis vero tempora, magnis Ecclesia Dei persecutionum fluctibus nullo tuta loco iactabatur, sub Aureliano nimis mirum Imperatore Christianorum nomini insensissimo: ob, quam certe rationem ab alio tunc temporis Romano Pontifice, cuius nomen eisdem in Actis desideratur, sacrum B. Prisæ corpus Romanam translatum suisse probabilius quidem asserendum videtur.

16 At quoniam eorum potissimum Martyrum hic memoriam recolimus, quorum triumphis locus iste illustratus est, haud silentio a nobis inuoluendum est, immati illa Diocletiani persecutio ne, quarum nulla aior extitit, apud Ostia Tyberina sanctorum martyrum. Maximi, & Claudijs fratribus, Praepedignæ, Alexander, & Cutia.

*Ss. Maximus,
Claudius,
Præpedigna,
Alexander, &
Cutia.*

*Ado in Mart.
18. Febr.*

*Martyr. Rom.
18. Kal. Mart.*

At quoniam eorum potissimum Martyrum hic memoriam recolimus, quorum triumphis locus iste illustratus est, haud silentio a nobis inuoluendum est, immati illa Diocletiani persecutio ne, quarum nulla aior extitit, apud Ostia Tyberina sanctorum martyrum. Maximi, & Claudijs fratribus, Praepedignæ, Alexander, & Cutia filiorum reliquias in mare proiecta suisse, quæ mirabiliter incendio supersuerant; quorum his verbis Ado in suo Martyrologio incenit: Sanctorum martyrum Claudijs, & vxoris eius Præpedignæ, & filiorum Alexandri, & & Cutia, & fratris Claudijs B. Maximi, qui cum essent præclarissimi generis, agente fratre eorum Gabino presbytero, baptizati sunt a B. Caio Pontifice Romano, & postmodum tenti sunt, iubente Diocletiano, a Indice impio Iulio. Et Claudio quidem cum vxore sua, & filijs deportatus est in exilium: deinde incendio concremati, odoriferum sacrificium martyri Deo reddiderunt, ac sic postmodum apud Ostiam in Rheuma iactati, quorum reliquias Christiani perquisitas, iuxta ciuitatem se pelerunt. Verum in Martyrologio Romano 12. kalend. Martij eorundem beatorum martyrum reliquias in flumen, non autem in mare demersas suisse his verbis exponitur: Apud Ostia Tyberina sanctorum Martyrum Maximi, & Claudijs fratribus, & Præpedignæ vxoris Claudijs cum duobus filiis Alexandro & Cutia, qui cum essent præclarissimi generis, iubente Diocletiano tenti sunt, atque in exilium deportati: deinde incendio con-

cremari odoriferum martyrij sacrificium Deo ipse obtulerunt; quorum reliquie in flumen proiecta, & à Christianis perquisita iuxta eandem ciuitatem sepulta sunt. Eoruñdem pariter mentio fit in præclaræ virginis ac martyris Susannæ Actis.

17 Pro Christo item strenue Tyberina apud Ostia tanquam in nobilissimo orbis theatro fortissimi athletæ Demetrius & Honorius decertarunt, de quibus in Martyrologio xi. Kal. Decemb. & alter pariter eiusdem nominis Demetrius, vnâ cum Honorato & Floro xi. Kalend. Ian. sub quibus tamen tyrannis eosdem gladio confici contigerit, haud exploratum est.

18 Hic denique locus toto Christiano orbe iure quidem merito suscipiens, ac ingi laudum præconio celebrandus est ob præclarissimi martyris, qui eandem regionem quondam incoluit, haud satis vñquam pro dignitate prædicanda meritorum exempla. Ut enim in beatorum Ioannis & Pauli Actis legitur, Gallicanus ille præcipuus Romanæ militiae dux, & postmodum laudissimus Christi martyr, contemptis nouo prorsus exemplo Consularibus insulis, ac diuitijs, quibus affluebat, seculique oblectamentis constantianino reiectis, apud Ostia Tyberina Ecclesiam crexit, ac domum pariter religiosæ pie-tatis vir extruxit; ubi cum S. Hilarino degens, peregrinos omnes ac pauperes, qui illuc Vrbem adeundi gratia appellabant, hospitio benigne excipiebat, & miro Christianæ charitatis affectu souebat; quod apud Surium prolixo utique encomo his plane verbis enarratur:

Cum vellet autem priuatus abscedere, rogatus ab Augustis Consul procepsit, & in sarcibis positus, quinque millia seruorum libertate donavit, & ciues Romanos fecit: prædia quoque & domos eis largitus est, omnesque facultates suas, ijs exceptis, que filiarum erant, distribui, & pauperibus erogari iussit, manensq; in Urbe Ostiensi S. viro Hilarino se adiunxit, eiusque aedes auxit ad suscipiendos peregrinos, quos permultos recipiebat. Adhaerunt autem ei multi ex seruis suis, quos manumiscerat, & diuulgata est fama eius per totum orbem; ita ut ab Oriente & Occidente venientes viderent vi rum ex Patricio & Consule, qui erat Augustis amicissimus, luanem pedes, ponentem

*SS. Demetrius
& Honorius.*

*Mart. Rom. &c
Kal. Decemb.*

*Id. Mart. 17.
Kal. Ianuar.*

*SS. Honora-
tus, & Florus.*

*S. Gallicanus.
Acta beatorum
Marti. 10. &
Pauli.*

S. Hilarious.

*Sur. 10. 2. 26.
Iun. in SS.
Pauli. & Ioan-*

men.

Martyr. unif. mensas, aquam manibus effundentem, languentibus solcitate ministrantem, & cetera sanctae seruituris officia exhibentem. *Ipsa primus in Ostiensi Urbe extruxit Ecclesiam, & dedita officia clericorum.* Et paulo infra de ciudem praedijs isthac memorat: *Cum autem decadenti Constantino Julianus successisset, legem is tulit, ne Christiani quicquam in hoc mundo possiderent.* Porro Gallianus in pago Ostiensi quatuor casas habebat, quarum pensiones in eos, quos diximus, conferebat *v̄sus*, adeoque Dominum meruit habere defensorem, ut quinque in eas ingredieretur ad fasci titulos constituendos, aut pensiones exigendas, statim à diabolo obsidetur, & quisquis aetior eius esset exactor, leprosus fieret, &c. Sed præstat nunc viri de Christiana religione optime meriti laudibus coronam imponere, ipsomet, præconio, quo idem a Romano Martyrologio his plane verbis celebratur: *Alexandriæ S. Gallicani martyris viri Confularis, qui triumphalibus insulis sublimatus, & Constantino Augusto charus, à sanctis Ioanne & Paulo ad fidem Christi conuersus est: qua suscepit cum S. Hilarino ad Ostia Tyberina secedens, hospitalitati & informorum seruitio totum se dedit.* Cuius rei fama in toto orbe diuulgata, multi vnde illuc venientes videbant virum ex Patricio & Consule lauantem pauperum pedes, ponentem mensam, aquam manibus effundentem, languentibus solcitate ministrantem, & cetera pietatis officia exhibente; qui postea sub Iuliano Apostata inde expulsus, Alexandriam perrexit; ubi cum à Rauciano iudice sacrificare cogeneretur, & contemneret, percussus gladio Martyr effectus est.

instatio. sis S.Hi
nra. Rom. d. Aug. 19 In eisdem autem Aëdis Hilarium Aretij martyrio coronatum; & sacrum eius corpus ad Ostia Tyberina translatum fusile subtextitur, quod pariter Romanum Martyrologium his verbis docet: *Aretij in Tuſcia natalis S. Donati Episcopi & Martyris, qui inter cetera virtutis opera, ut scribit B. Gregorius Papa, fractum à paganis calicem sanctum orando instaurauit.* In persecutione Iuliani Apostata à Quadratiano Augustali comprehensus, cum idolis sacrificare renuisset, gladio percussus martyrium consummavit. Passus est etiam cum eo B. Hilarinus monachus, cuius festivitas 17. Kalend. Augusti celebratur, quando eius corpus ad Ostia Tyberina translatum fuit.

20 Tyberina item apud Ostia, sanctissima illa foemina sancti Augustini duplieiter mater, Monica videlicet, cui tota Christi Ecclesia plurimum debet, dum in patriam iter parat, lethali ibidem morbo correpta, feliciter in Cælum euolauit, anno dominicæ salutis 389. quo subinde loco venerandum ipsius corpus depositum est. Cuius in Martyrologio Romano incurrit mentio Mart. Rom. 4.
4. Non. Maij, his quidem verbis: Apud non. Maij. Ostia Tyberina natalis S. Monicæ matris B. Augustini: cuius ille p̄eclarara vitam in libro nono Confessionum testimoniū reliquit. Clarissimæ autem foeminæ corpus a Martino Quinto Pont. Max. redempti orbis anno 1430. Romam solemnī ritu translatum, in eiusdem beati Augustini Ecclesia per honorifice conditum fuit: cuius item memoria in eodem Martyrologio v. Idus Aprilis hoc plane modo recolitur: *Roma translatio corporis S. Monicæ, matris B. Augustini Episcopi, quod in Ostiis Tyberinis Martino Quinto Sunno Pontifice in Vrbem delatum, in Ecclesia eiusdem B. Augustini honorifice reconditum fuit.*

21 Tandem Anastasius in conscriptis Siluestri Papæ gestis, Constantinum Magnum Imperatorem eiusdem Silvestri monitu, amplissimam ad Ostia Tyberina Ecclesiam in honorem Apostolorum extruxisse resert; eius autem hæc sunt verba: *Eodem tempore fecit Basiliacum Constantinus ex suggestione Silvestri in ciuitate Ostiensi, iuxta portum Vrbis Romæ beatorum Petri & Pauli, & S. Ioannis Baptiste, ubi & donum obtulit.* Alterius item Ecclesie ibidem in honorum beatissimorum pariter Apostolorum erectæ, & a Dono Papa instauratae idem Anastasius his verbis meminit: *Sed & Ecclesiæ Apostolorum statim Via Ostiensi, ut decuit, restaurauit atque dedicauit.* Et hæc de Ostiensis Via monumentis, ac de Tyberinis pariter Ostijs, quæ tot recolenda antiquitatis vestigia exhibent, & ad persecutandam totidem insignium martyrum memoriani manu dueunt, ac viam pariter & ostium pandunt, lectori prælibasse sufficiat,

CAP. IX.

De Cœmeterijs à Bosio
Via Ostiensi re-
pertis.

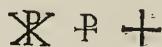
1. NGENTI Bosius noster desiderio tenebatur, quippe qui, tanquam effodiētes thesaurū, totus iugiter fuit in sacris antiquā religiōnis, ac Martyrum memorijs perquirēdis, & peculiari, vt ita dixī, pie-tatis Christianæ stimulo eumdem intensius perurgente ad assequendum, perscrutandumque celeberrimum illud B. Lucinae Cœmeterium, quod sub augustissima Apostoli Pauli Basiliaca, vti iam diximus, è sacro rerum historicarum promptuario extare didicerat. Quamobrem, vt præconcepti voti compos tandem euadret, qua potissimum ratione sibi ad inferiores locilatebras aditum patescet, anxius secum ipse meditabatur; & cum è vastis rupium crepidinibus, quæ ipsius è confpectu Basiliaca conspiciuntur, aliquod ibidem latere Cœmeterium haud temere coniiceret, dum manum operi admouet, vtpote cupidum, anhelantemque sacramentum antiquitatū indagatorem nullatenus opinio sefellit. Cum enim haud villa interposita mora die 24. Februarij, anno Domini Salutis 1595. villam adjiset, quæ è regione Basiliaca eandem respicit, perlustrato loci ambitu, breui interlapsu temporis, sua spe neutiquam frustratus; sub ea, quæ intuentium oculis se offert, vt iam diximus, rupe Cœmeterium excisum reperit, cuius ad ima descensus satis amplus, ac profundus prima quidem facie apparet, tectorio desuper foecnicatus, qui tamen sumo usquequa obductus, ac denigratus fuerat. In ipso osij limine excauata hinc inde sepulchra reperit, necnon consueto Cœmeteriorum more arculas, ip quibus insculpta quadam palmarum grandiores formæ extabant: à lœua autem ipsius descensus, cubiculum seu facellum quoddam gētilium,

Cœmeterij à
Bosio decri-
bitur decri-
ptio.

quod ethnicorum forte conditorium extiterat, perscrutanti se obtulit: haud ullum enim ibi Christianæ religiōnis vestigium, aut signum apparuit; in quod olim forte (vt coniicere nobis licet) Christiani Cœmeterium effodientes, inciderunt. Ulterius vero, et si audiſſimus, ipso penitus obstructo aditu, haud progredi Bosius valuit. Re tamen eiusdem Basiliaca monachis collata, cum studiosissimus vir vehementius doleret, aditum sibi ad tam insigne, quod profacra tunc antiquitate agebatur, negotium præcludi, hoc vnum ab eisdem monachis pro responsō magno sibi futurum solatio accepit; viros videlicet non nullos per ipsummet aditum alias omnino perium, referatumque ad usque sanctissimi Apostoli Confessionis locum pertigisse; dum olim Sixto Quinto Pont. Max. transuersa ciudem Basiliaca alæ instaurandæ, exornandæque sedula artificum manu daretur.

2. Haud tamen huiuscmodi accepto responsō animum Bosius despondit; verum inter ipsas, quæ se offerebant, difficultatum ambages indefessus, acriores præferens spiritus, eandem rursus Ostiensē Viam usquequa perueſtigaturus adiuit, si quem alicubi aditum ad Cœmeteria perium offendere, sed cum mentis propositum assequi nullatenus potuisse, mutato consilio Viam illam excurrere ac perlustrare coepit, quæ ab eiusdem B. Apostoli Basiliaca ad S. Sebastiani protenditur, & dum singula lynceis oculis, ac toto animi studio explorat; en tibi ad Viæ eiusdem lœuam, excauatum locum quendam iuxta vineæ cuiusdam sepem visu assequitur; vbi cryptam laterc suspicatus, eò se quantocys intromittit. At cum ad inferiore loci partem descendisset, suscepit mercedem laboris, Deo adspirante, fortitus, ingentique gaudio perfusus sepulchralia hinc inde loculorum indicia, & quamplures arcta quidem, depressaque viarum semitas conspexit. Ulterius autem iter incœptum proſequentilocus amplior seſe obtulit, vbi cryptæ sepulchralibus loculis refert, & ex his altiores quædam, nonnullæ autem depressiores. Recondita ibidem extabant plerisque in locis defunctorum ossa, quæ tanien labefactata iam

iam sere emarcuerant. Singulas autem viarum semitas deinde perlustrauit, quæ haud longo protendebatur spatio, & quidem non eam ob causam, quod clementis, vel ruinis obstructæ forent, sed quoniam topo integro, quod semitæ adhuc interiacet, iter præcludente, ultra volentibus neutiquam progreddi daretur. Hoc igitur Cœmeterium angustum est, quod breuibus viarum semitis viginti circiter definitur, ac circumscriptitur. Aliorum item Cœmeteriorum instar excisis hinc inde sepulchris instrutum est; que sere singula patentia ad disiecta, absque ullo prorsus inscriptio- nis titulo subsistunt, quamuis literulæ quædam in calce alicubi incisæ apparcent, sed quarum significationis sensum nemo legendo assequi valcat. Con sueta tamen Christiani nominis signi conspiciebantur, huiusmodi

At vero cum loculum quandam clausum ac terra penitus obrutum Bosius singula perserutando offendisset, ubi cum ap- paret, nil aliud in eo præter exiles ac re- nues consumptorum ossium reliquias, quæ vix quidem apparebant, admirabundus inuenit. Porro Cœmeterij adi- tus, de quo sermo est, & per quem in- grediendi via, vt supra, Bosio adeunti patuit, iuxta nonnullorum descriptio- ncm, Via Laurentina ponitur: Cœme- rium autem ad Ostiensim Viam proten- dividetur. Anvero hoc celebris Luci- na Cœmterij, vel certe Felicis & Adauerti, aut quædam alterius pars re- eensenda sit, incomptum nobis omni- no est. Id tamen vnum perspicue con- stat, quod idem discretum, ac seiu- ðum ab alijs suisque contentum, ac cir- umscriptum finibus appetet.

3. Verum his omnibus, quæ manu oculisque asscurus iam fuerat, nullaten- nus Bosius acquiescens, eandem rursus Ostiensim Viam perlustrare excogi- tat, vt perantiquum saltem B. Cyriaci Cœmterium, quod ipsamet Via, septi- mo ab Urbe lapide extare didicerat, eu- riosius inuestigaret. Anno igitur a par- tu Virginis sexcentesimo septimo supra millesimum, mensis Maio, constanti ani- mo iter aggrediens, ad locum tandem peruenit, qui, vt a loci eiusdem incolis

acceptit, S. Cyriaci prædium nuncupa- batur. Porro hoc iuxta Tyberim situm erat, in cuius sinistro Prædij latere exiguus mons quidam, seu collis attollitur, vbi in iugi medio, peruetusta S. Cyriaci Ecclesiæ vestigia conspicuntur, & in ipsiusmet collis summitate collapsorum ruinæ insignium ae prægrandium ædi- ficiorum conspicienda exhibentur: lo- cus vero adhuc beati Cyriaci nomen obtinet. Nullus autem, et si omni inter perserutandum studio adhibito, Cœm- terij aditus adinueniri potuit; adnotare tamen iuxta præmemorata Ecclesiæ rui- nas licuit, Cryptam quandam calce ob- linitam substerni, quæ duabus columnis seu pilis suffulcit, quadriforme in tholi medio foramen præseferentem. Quæ quidem crypta an alicuius quondam Cœmterij pars fuerit, aut potius cu- biculum quoddam colligendis in vnum, confruandisque aquis veterum Roma- norum opera atque industria destinatum, penitus lateret. Quamuis, et si aquis illam excipiendis, seruandisque vsui olim extirpisse asseratur, nil minus ob- stet, quin & eadem pariter Cœmte- riali Christianorum vsui postmodum in- seruire, eidemque adiungi potuerit. Id certum interim est, Cœmterium ibi- dem existere; vt ipsemet Bosius se ab eiusdem loci incolis accepisse satetur, derectos nimirum ibidem suisque aliquan- do secretos quosdam, ac abditos terræ hiatus, per quos nonnulli inferiorem terra sinum penetrantes, se quamplu- ra defunctorum ossibus reserta sepulchra vidisse testi sunt, vt in alijs, quæ tot adnumerantur, Cœmterijs quis vnu- videre ac contemplari consuevit.

Et hæc de Ostiensi Via, quæ
sanctorum martyrum
triumphis atque
exuvijs ap-
primè
nobilitatur, enarrasse
lectori satis
sit.

C A P. X.

De Via Appia, atque Ardeatina, & de perantiquis earumdem monimentis.

Porta Capena.

Civitas Capena.
Solino, de via Ap.Seruus in l. 7.
Aeneid.
Luci Capeni.

Porta Camena, & Camenarum Templo.

Porta S. Sebastiani.

Via Appia.

Via Ardeatina.

Stat. Silv. lib. ad Pal.

Via Appia dicta ab Appio Claudio.

Liuius decada. 1. lib. 9.

Cic. pro Mil.

I AM cœptum, vt vides, amice lector, iter prosequimur, & Vrbis Romæ mœnia nobis circumœtibus à Trigemina porta ad Capenam, quæ proxime occurrit, deueniendum est. Hanc vero hoc potissimum nomine appellatam fuisse auctore Solino didicimus, ab antiqua nimirum eiusdem nominis ciuitate, prope Albam sita, ad quam obuium eandem extra portam, expeditumque iter olim patet. Quamuis Seruus in illa Virgiliana carmina Æneidos lib. vii. Luosque Capenos, portam hanc à Capenis filiis hausisse nomen affirmet. Camoenam nonnullie eandem, à Camœnarum videbilem Templo vocant, quod extra ipsam situm fuerat. Nunc vero communis omnium voce D. Sebastiani porta, a proxima eiusdem Ecclesia nuncupatur.

2 Ab hac igitur porta duæ olim Viæ, eademque celeberrimæ protendebantur, Appia nimirum, & Ardeatina, quamvis Appia apud omnes ceteris longe celebrior habita sit. Quapropter Stat. Silv. lib. ad Pallium, eandem merito Viarum Reginam appellat hiscemet verbis :

qualimite nota

Appia longarum teritur Regina Viarum.

3 Porro Via hæc, Appia dicta est ab Appio Claudio Censore, cognomento Cæco, qui eamdem stravit, atque munivit, vt Liuius resert Decad. 1. lib. 9. his verbis : Et Censura, inquit, clara eo anno Appij Claudi, & C. Plautij fuit : memoria tamen felicioris ad posteros nomen Appij, quod viam munivit, & aquam in Vrbem duxit. Et Cicero Orat. pro Milone : Hæc enim sèpè ab istis dicuntur, perinde quasi

Appius ille Cæcus Viam munierit, non quæ populus vteretur, sed vbi impune sui posteri latrocinarentur. Pomponius item Iure consultus lib. 2. ff. de orig. Iur. huius Via meminist : Post hunc Appius Claudius eiusdem generis maximam scientiam habuit, hic Cæcus appellatus est. Appiam viam stravit, & Aquani Claudiā induxit. Sed præ ceteris omnibus magis perspicue S. Hieronymus de loc. Hebraic. asserit Appij forum, ac Romani huius fori nomen ab Appio quondam Consule deriuasse, a quo & Via Appia cognominata est. Quamuis non absq[ue] alicuius erroris nota ex celebri quondam oppido in Pomitinis paludibus sito, Romanum solum deriuando effingat.

4 At quidam memoratæ haec tenus Viæ a Septimij Septizonio initium statuant, assertione suam Spartiani auctoritate obfirmantes, qui de Geta Imperatoris funere loquens : Illustratusq[ue] inquit, maiorum sepulchro, hoc est, Seueri, quod est in Appia Via, euntibus ad portam dexterum, specie Septizonij extructum, quod sibi ille viuus ornauerat. Vruntamen Sextus Pompeius a Camœna porta viam hanc extendi cœpisse, his quidem verbis pronunciat : Appia Via, & Aqua ab Appio Claudio est appellata, cuius initium est à Porta Capena. Idipsum Iulius Frontinus de Aquæd. lib. 1. asserit : Appia, inquit ille, Aqua M. Valerio Maximo & P. D. Murena Coss. anno vigesimo post initium Samnitici belli inducta est ab Appio Claudio Censore, cui postea Caco fuit cognomen, qui & viam a porta Capena usque ad Vrbem Capuam munierandam curauit.

5 Id pariter Procopius de bello Got. lib. 1. vbi ad rem nostram prolixius eandem Viam his plane verbis describit : Tum ille via Latina exercitum deduxit, Appia ad Lenam dimissa, quam Appius Romanorum tunc Censor nongentis prius iam annis construxerat, ex sequi illi indiderat nomen. Appiae via longitudinem quinque dierum spatio emetri expeditus vir aliquis poterit. Ab Urbe Roma hæc Capuam pertinet : sed ea longitudine patet, vt plustra duo ex aduerso inicem occurrentia libere bac queant perire : & sane hac est præter ceteras omnes Via quidem spectatu dignissima. Appius siquidem ex alia & longinquâ tunc regione, vt reor, excisis lapides, & hos quidem filii-

Pompon. Iur. recens. l. 2. de orig. Iur.

Hier. de loc. Hebr. de a. Apoll.

Septizoniu. Septimij.

Spart. in Ge.

sex. Pomp.

Infl. Frontini.

de aquæd.

Procop. de Bell. Got.

Appiae viæ gradus.

Lib. III. Cap. X.

445

ſiliceos, ac ſuapte natura durifimos, in hanc viam vebendos curant: quos complanatos, & leues poſtea redditos, quadratosque circumcidendo factos, in uicem collocauit, metalli nūbil, vel rei alterius interferendo. Sunt autem ita connexi, & inter ſe tam valide condensati, vt ſpeciem preeferant uifentibus non compactos eſſe, ſed natura ſic editos. Et quamvis diuturno li tempore atterantur, plauſtrisque frequentibus, & quibusuis animabitibus continenter peruij ſint, ſuo tamen ex neſu ne parumper quidem diſcedunt, vel conuinuit franguntur, nec ſui quicquam amittunt nitoris. Quæ quidem studiosa artificum manu elaborata lapi- dum connexio, & quam haec tenus a Procopio deſcriptam excepiuimus, noſtra- hac etiam ætate pluribus eiusdem Via locis intuentium oculis exploranda, ac admiranda pariter exhibetur. Nec vero Capuam dumtaxat, vt idem ait Procopius, ſed Brunduſium viſque poſt Appij Claudiij tempora, Via haec pro- tendebatur, Strabone teſte lib. 5. vbi iſthæc habet: *Hoc in loco mari adiungitur Via Appia, ſtrata à Roma viſque Brunduſium.* Et Horatius epift. 19. ad Soll. lib. 1.

Brunduſium Numici melius Via ducat, an Appi.

Tacitus quoque lib. 2. & Sex. Aur. de Vir. Illustr. c. 34. Horatianis carminib. adſtipulatur.

6 Cæſar quoque Viam eandem ſtrauit, atque muniuit, dum Curatoris eiusdem Via officio ſungeretur, in qua ingentes illum pecunias prodegiſſe Plu- tarchus in eodem aſſerit, & hic procul- dubio Viam, de qua ferro eſt, Capua, Brunduſium viſque produxit. At ſubinde Viam Appiam, ac miliarios eius lapides Imperatores Vefpafianus, Nerva, & Traianus præcipue, vt ex inſcriptionib, cæterisqne monumentis conſtat, instaurarunt. A Domitianu quoque Imperatore Viam hanc pristino decori reſtitutam uifſe, & Domitianam ab eodem pariter nuncupatam nonnulli existimauint; ſed, vt veritati locus ſit, omnimode ab Appia, Domitianā Via ſciuncta eſt, quæ ſinuella Pu- teolos viſque per Linternum duebat, & tota ferme integra adhuc extat. Plurimum quidem uirgore videtur, quod de Herculis Templo, Via olim Appia,

octauo ab Urbe lapide ſito commemo- rant, vbi statua Imperatori Domitiano erecta ſuerat, qui altius delirando, Hercu- lis eiusdem nomine uifurpato ſibi, in- fano olim gentilium ritu colebatur, ac ſi Appiam Viam, dc qua modo agitur, Domitianus ſtrauerit, quemadmodum olim Hercules, ac pari ratione, ſicut iam illa Herculea dicebatur, ſic iſta, Domitianā nuncupanda eſſet. Porro de memorato Herculis Templo Mattia- lis agit lib. 9. Epigr. 48.

Statua Domi- tiani Via Ap- pia.

Via Hercu- lea.

Martial lib. 9. epig. 48.

Herculis in magni vultus deſcendere, Cæſar

Dignatus Latiae dat noua Templo Via.

Qua triuie numeroſa petit dum regnat, viſtor,

Oclauum Domina marmor ab Urbe, legit.

Et eodem lib. Epigr. 50. iſthæc inſerit:

Alcide Latio nunc agnoscende Tonanti

Postquam pulchra Dei Cesaris ora ge- ris, &c.

Martial lib. 9. epig. 50.

Epigrammate etiam 80. hæc canit:

Appia quam ſimiſi venerandus in Hercu- le Cæſar,

Conſecrat Aufonia maxima fama Via.

Verum enim uero præterquam quod nullam hic Martialis de Domitiano Imperatore mentionem facit, ac cæteris Augustis Via huius instauratoribus aptari cuncta valeant; ob statua illius dedicationem, quæ in Herculis Templo peracta eſt Domitianu Imperatori, irreſiſte exiſtimauerim immane illud, quo in præceps ſerebatur, diuinos videlicet honores inſano mentis ambitu æmu- landi deſiderium.

7 De eodem quoque Herculis Templo idem Martialis meminit, dum Sacredotum Deæ Cybelis ritus in Ho- ratiuum Campo, Capenam extra por- tam peragi confuctos reſcenſet, lib. 3. Epigr. 36. ex quibus hæc accipe:

Horatiuum Campuſ.

Sacerdotes Cybelis.

Martial lib. 3 epig. 36.

Capena grandi porta, qua pluit gutta, Phrygiumq; matris almo, qua lauat ferrum Horatiuum qua viret ſacer campus, Et qua puſilli feruet Herculis fanum.

Confueuerant inſuper, qui ſacerdotio initiati ſuiffient, quotannis die 27. Mar- tij, eiusdem Cybelis ſimulachrum in- riuulo quodam abluendum ſolemni pompa deferre. Haud procul ab ea- dem porta Capena, qui hodie vulgo Acqua d'Accio nuncupatur, ab Atti for- fitan

Simulacrum Cybelis.

Acqua d'Ac- cia.

sitan eius amasio. In eisdem enim aquis lustratum fuisse, cum olim primum è Phrygia idem simulachrum Romam adueheretur, antequam intra Vrbis portam loco consisteret; quod totum suis eleganter carminibus Ouidius Fast. lib.

Ouid.Fast.lib.4.

4.describit :

Est locus in Tyberim, qua lubricus infuit Almo

*Et magno nomen perdit in anne minor.
Illi purpurea canus cum veste facerdos
Almonis dominam sacraq; lauat aquis.*

Et hac infra :

*Ipsa sedens plauso porta est inuenia Ca-
pena,*

Sparguntur iuncte flore recente boves.

Lucian.Phars.
lib.1.

Lucianus item Pharsal. lib. 1. isthac ha-
bet :

*Et lotam paruo revocant Almone Cybel-
lem.*

Claudian. de
bello Gildon.

Claudianus quoque de bello Gildonicus
hæc recitat :

*Prælatosque Iauas Phrygios Almone Leo-
nes,*

*Maternis precibus natum iam flele Gy-
belle.*

Val.Flacc.8.
Argop.

Et Valerius Flaccus 8. Argon.

*Sic vbi Mygdonos planctus sacer abluit
Almo*

Lætaque iam Cybele, &c.

Solemnitas, &
abulo no finu-
laci Cybe-
lis.

Ammian. Mar-
celli. lib.23.
Hist.4. in Gé-
modo lib.1.
S. Aug. de
Gis. lib.2.c.4

8 De eodem solemini festo, & de celebri simulachri eiusdem ablutione pluræ apud Aminianum Marcellinum habentur lib. 23. Herodian. in Commodo lib. 1. Vib. Sequestr. de numinibus, & præcipue apud S. Augustinum de Ciuit. lib. 2. cap. 4. vbi vanæ superstitionis deliramenta, profanamque huiuscmodi gentilium vestuam deridens, hæc ait : *Celesti virginis & Berecyntiae matri Deorum omnium, ante eius lexitam die solemini luationis eius, talia per publicum cantitabantur à nequissimis scenicis, quælia non dico matrem Deorum, sed matrem qualcumcumque Senatorum, vel quorumlibet boneorum virorum, immo vero qualium nec matrem ipsorum scenicorum decebat audire.* Videas ex hoc vno, amice lector, qua ratione Deos olim suos gentilitas coleret, quorum sacra execranda turpitudinibus, atque obscenitatibus reserta præter ipsum nomen haud quidquam sacri redolcent, quin immo, cum nullum sit sacrum, quod suum non habeat sacrilegium, vt Seneca ali-

gencia.lib.de-
benef.

quando pronuntiavit, gentilium sacra cum tot obscenarum rerum portentis redundarent, sacrilegia potius, quam sacrificia iure merito appellanda a nobis, & detestanda insuper esse videtur.

9 Complura item tempora inanibus

Dijs, eaque magnificentissimo instructa opere Via olim Appia a gentilitate superstitionis hominibus ercta suspiciebantur, inter quæ illud celeberrimum fuit, quod Deo Marti a Sylla, dum Ædilis adhuc officio fungeretur, supra centum columnas miro artis opere exadficatum fuerat; cuius saepè saepius in facris Martyrum Actis, & præcipue sanctorum Cornelij & Stephani Pontificum mentio occurrit. Stephanus enim

Templum
Martii.

Papa Imperatoris iussu illuc, vt immolare, perductus exporrectis Deo precibus, illlico ædificium illud (vt acta exhibent) magna ex parte euerit: quod sanctissimus item Pontifex Sixtus Secundus, cum ad illud ipsum Templum immolandi gratia raptus fuisset, diuinatus prestitissi legitur.

10 Cicero quoque epist. 23. lib.4. ad Quintum fratrem eiusdem Templi meminit, hæc dicens: *Rome & maxime Appia ad Martis mira proluvies.* Ser-

uus item Virgiliana illa carmina lib.1. Æneid.lib.1. exponens :

*Cana fides, & Vesta, Remo cum fratre,
Quirinus.*

Duo Romæ Martis Tempora olim extitisse affirmat, alterum intra Vrbis mœnia, quod Martis Quirini nuncupabatur; alterum vero extra mœnia, hoc scilicet, de quo nunc sermo incurrit, & quod Martis Bellatoris, seu Gradiui titulo vulgo appellatum est. Eiusdem quoque meminit Luius Decad. 1. lib. 7. qui & hoc insuper portentum refert, Martis videlicet simulachrum, quod ipsammet Via Appia colebatur, madidum quondam sudore Cn. Servilio & C. Flaminio Cosi. visum fuisse. Ipsius item Templi prope Capenam portam, & Tempestatis quoque Templi cadem Via Appia a M. Marcello extrecti, eo quod tempestatis ebortæ, ac certum imminentis naufragij discrimen, dum in Corsican adnavigaret, euafisset, Ouid. meminit Fast. lib. 6. cuius hæc sunt carmina :

Lux

Templum
Martis Qui-
rini.

luius decad.

1. lib. 7.

Simulacrum
Martis Sudore
vism.

Templum
Martis Gra-
dui.

Luius decad.

1. lib. 7.

Templum
Martis Sudore
vism.

Lib. III. Cap. X.

447

Lux eadem Marti festa est, quem prospicit extra

Appositum teles porta Capena Vic.

Te quoque Tempestas meritam delubras fatemur,

Cum pene est Corsis obruta classis aquis.

11 Idem autem M. Marcellus alias

duo Templorum Via eadem Appia exedisti cauit, vnum videlicet Honori, Virtuti alterum: quorum apud Luium mentio fit Decad. 3. l. 7. Plutarch. in Marcello, Valerium Max. lib. 1. cap. de Religione, Lact. Firm. de falso relig. lib. 1. cap. 20. & præcipue apud Augustinum de Ciuitate Dei, vbi sapienti eorum eorumdemmet gentilium vana ipsa inter commenta mysterium, quod præfserre volebant, acute ad rem nostram adnotauit; nimurum haud cuiquam in Templo Honoris patere ingressum, nisi prius rerum præclare geltarum meritis suffultus per Virtutis ædem condescendat. En quomodo Romani, et si adhuc gentilium moribus detenti, dum publicæ rei, ac ciuium bono consulunt, honoris ambitu calcarium instar suorum animos ad virtutem incitare fatagebant.

*12 Porro quod Templorum hæc, quorum meminimus, ad Capenam portam extiterint, idem Luius affirmit Decad. 3. lib. 9. dicens: *Ædem Virtutis eo anno ad portam Capenam M. Marcellus dedicavit Septimodecimo anno postquam à patre eius primo Consulatu vota in Gallia ad Clastidium fecerat. Publ. etiam Vict. & Sext. Ruf. eadem Temporum in regione Capenæ portæ describunt: & magis perspicue idem confirmat Ascon. Pedianus ab Honnuphrio in Rom. & Mart. lib. 5. c. 27. relat. qui insuper addit, eadem Via Lumen, seu Fanum Camœnarum à M. Fulvio Nobiliori adificatum extitisse; vbi ille, vt Plinius ait in Histor. natural. L. Attij Poëta statuam prægrandem collocauit; quamvis Attius statuta quidem pusillus fuisset. Eiusdemque Camœnarum Fani Publ. etiam Victor meminit Reg. 1. Porro Camœnarum cultum eadem Via Appia ab antiquis temporibus solemnem, ac lucum seu silvam à Numa Pompilio Romanorum Rege eisdem dicatam fuisse; vbi quoque sibi sons erat, Ægeria nuncupatus, Luius Decad. 1. lib. 1. apertis verbis testatur, hæc dicens: *Lucus erat, quem***

medium ex opaco specie fons, perenni rigabat aqua: quo quia se per se Numa sine arbitris, velut ad congressum Dei, inferebat, Camœnus cum lucum sacravit, quod earum sibi consilia cum coniuge sua Ægeria essent. Hunc vero Fontem nunc Caffarellam vulgo appellant, qui secundo ab Urbe lapide distat.

13 Sed Ouidius hanc eandem filiam in Aricina valle, ut & ipsum fontem Vallis Aricinae. Ovid. Fast. l. 3

Nympha monememori, stagnaque adoperata Diane,

Nympha Nume coniux ad tua festa veni.

Vallis Aricinae situa præcinclus opaca

Elli locus antiqua religione facer.

Et infra:

Desfluit incerto lapidosus murmure rivo

Sape, sed exiguis haustibus inde bibit.

Ægeria est, que præbet aquas Deagratæ Camanis,

Illa Nume coniux, consiliumque fuit.

Sed haud longe ab Urbe Iuuenalis quo- Lucus, & p. 5. que cumdem statuit, dum Sat. 3. Iudeis Camœnarum Iudeis loca. illum locatum suisce dolet: Iuuenal. 3

Substitit ad veteres arcus, madidamque,

Capanam,

Hic ubi nocturne Numa constituebat amicæ,

Nunc sacri fontis nemus, & delubra lo-

cantur

Iudeis, quorum copinus, fænumque fu-

pelle,

Omnis enim populo mercedem pendere

iussa est

Arbor, & cœlestis mendicat filia Camenæ,

In vallem Ægerie descendimus &c.

Eadem pariter Via Appia insigne illud Bonæ Deæ Sacrarium situm fuit, apud quod à Milone olim Publum Clodium intersectum suisce Cic. orat. pro Milone testatur. At adificium illud ab Urbe longius distissimum erat, inter Bouillas scilicet & Albænum. Eandem extra portam Capenam Rediculi Fanum extitisse Cic. orat. pro Milone Milone.

Fanum Rediculi.

Sexti Pomp. ver. Rediculi.

14 Præter tot insignia Idolorum Temporum, quæ gentilium cultui patebant, & hucusque a nobis recensita sunt, alia quoque recolendæ antiquitatis mo-

Petra Manalis.

Sext. Pomp.
ter. Manalis
lapidem.

Aqua Mer-
curii.

Dñi d. Fausti.

Circus Anto-
nini Caracal-
lae.

Raphael Vol.

numenta Via eadem Appia suspiciebantur. Nam in primis prope Martis Tempulum Petra quædam Manalis vulgo dicta extabat; de qua isthac Sextus Pomp. habet: *Manalem etiam lapidem vocabant Petram quandam, que erat extra portam Capenam, iuxta Ædem Martis; quam cum propter nimiam siccitatem in Vrbem protraherent, infquebatur pluvia statim, cum quoq; aquas manaret, Manalem lapidem dixere.* Hæc ille. Vides qua ratione efficitis, clementissime interdum rerum prodigijs, ipsis dæmon gentilibus, dum causam prompta manu assequi non valent, illudetur.

15 Iuxta portam item Capenam aqua olim decurrerbat, quæ Mercurij dicebatur; qua nimurum aspergi mercatores consuecerant ad eluenda (risum quælo tencas à Lector) si quæ sorte per iuria inter ipsa negotiorum commercia admisissent. Huius autem aquæ Ouid. meminit Faust. lib. 5. dicens:

*Est aqua Mercurij porta vicina Capene,
Si iuuat expertis credere, numen habet.*

*Huc venit incinctus tunica mercator, &
vrna
Purus suffusam, quam ferat, haurit
aquam.*

*Vda fit hinc laurus: lauro sparguntur ab
vda*

*Omnia, quæ dominos sunt babitura-
notas:*

*Spargit & ipse suos lauro rorante capillos,
Et peragit solita fallere voce preces.
Ablue preteriti periuria temporis, in-
quit,*

Ablue præterita perfida verba die, &c.

16 Quoniam vero singula Romanæ antiquitatis vestigia in studiosi lectoris gratia recensimus, haud silentio hic obuolumendum est, non longe a D. Sebastiani Ecclesia hac nostra adhuc etiam ætate Ciri cuiusdam ruinæ inspici, quæ solidis usqueaque muris ambientur, vbi portæ, ac metarum vestigia apparent: perstratus item Obeliscus, notisque insculptus Ægyptiacis ibidem cernitur. Queni quidem Castrensem olim Circum ab Antonino Caracalla construtum suisse, antiquitatum Urbiscriptores affirmant: & Raphael Volaterr. hunc ipsum Prætorianis militibus ad exercenda militiæ studia usq; fuisse ar-

bitratur: ibi enim & Prætoriæ quondam castra, teste Blondo & Marl. extiterunt, quorum reliquæ sunt, vt nobis quidem credere par est, quæ adhuc supersunt cùdcm prope Circum ruinarum moles: vbi & subterraneum quoddam ædificium fornicibus obductum adhuc extat, visu quidem dignissimum.

17 Porro ne recoendum hoc tum Ægyptiacæ, tum Romanæ antiquitatis monumentum, quod longa temporum iniuria disiectum, ipsa inter rudera cernebatur, posthac neglectum inculto, vt videlicet, loco iaceret, subsideretque, Innocentius Decimus Pont. Max. rci antiquaria, patriæ ipsius, ac rerum publicarum princeps amantissimus, haud ullis parcè sumptibus, Obeliscum hunc Ægyptiacum inde in Urbem hac nostra ætate transseri voluit, ibidemque ex Antonini Caracalla Circus in ipsiusmet Circi Agonalis umbilico, nobili, basis instar, substructa mole, statuis multipliciter, ac fontibus conspicua, vt uno, eodemque tempore opus, quod inuidia temporum veritas disiecerat, cumulatus restitueret, & recurrente Iubilæi anno MDCL. & Urbis, & ipsius antiquitatis decori prospiceret, magnificientius aliorum obeliscorum more erendum, statuendumque curauit.

18 Plurima intérim Via Appia viorum illustrium, ac familiarum sepulchra adnumerantur, quorum Cicero in suis potissimum Tusculanis quæstionibus meminit: *An tu, inquit, egressus porta Capena cum Calatinis, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum sepulchra vides, miseros putas illos?* Et in Orat. pro Archia, Ennius Poëtam in Scipionum sepulchro conditum fuisse his quidem verbis asserit: *Charus fuit Africano superiore noster Ennius.* Itaque etiam in sepulchro Scipionum putatur is esse constitutus è marmore. In eodem quoque Scipionum sepulchro tres numero statuas crectas fuisse, nempe eiusdem Ennij, Publij, & Lucij, Liuius tradit. Dccad. 4. lib. 8. hæc dicens: *Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuae sunt, dua P. & L. Scipionum dicuntur esse, tertia Poëta Q. Ennij.* Idipsum in suo Chron. Eusebius affirmit, qui in super idem sepulchrum primo ab Urbe lapide extitisse subiungit.

Pro-

Cicero Præ-
toriæ
12.
Blondo lib.
nam. 87.
Marl. 17. c.

Obeliscus
Ægyptiū e
Circo Cara-
callæ in Ago-
nalem Innec-
tratus X.
transfert.

Plurima ve-
terum &c.
pulchra Via
Appia.

Cic. in quib.
Tuscul. 1.
Sepulchri
Calatini, Sci-
pionum, Ser-
uiliorum &
Metellorum.

Statuas in se-
pulchro Sci-
pionum.

Livius deca-
d. 4. lib. 8.

Eusebius Chron.

19 Prope iam recensita Honoris & Virtutis Templa, Marcelli olim monumentum conspiciebatur, ut Asconius in not. ad Orat. in Pisonem his verbis testatur: *M. Marcellus cum statuas sibi ac patri, itemque auro poneret, monumentis aui sui ad Honoris & Virtutis Aedem subscriptu 111. Marcelli nouies Coss fuerat autem annus quinque, pater semel, ipse ter: itaque neque mentitus est, & apud imperitiores patris sui splendorem auxit.* Præterea, vt idem Asconius rescripsit, iuxta Vrbis mœnia sepulchrum Basili filij situm crat: *Via, inquit, Appia, est prope Vrbem monumentum Basili, qui locus latrocinijs fuit perquam infamis.* Et Cornelius Neps in Pomponij Atticis gestis, ipsum Pomponium sepultum fuisse ait in sepulchro Q. Cæciliij auunculi sui cadem Via Appia. Hæc autem sunt verba: *Elatus est in leccilula, vt ipse prescriperat, fine vlla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia. Sepultus est iuxta Viam Appiam ad quintum lapidem in monumento Q. Cæciliij auunculi sui.*

20 Via item Appia sepulchrum Horatiae, vnius c Curiatijs sponsæ, extitit, quæ ab Horatio fratre suo ibi interfœcta est, vt Luius Dcc. I. lib. I. his verbis affirmit: *Horatiae sepulchrum, quo loco corruerat icla, constructum est faxo quadrato.* Eadem pariter Via nono ab Urbe lapide Gallienus Imperator, & Seuerus Cæsar commune sepulchrum fortis sunt: de quibus hæc Sext. Aurel. Victor Augustar Hist. cap. 55. Seuerus ab Hercilio Maxiriano Romæ ad tres Tabernas extinguitur, funusque eius Gallieni sepulchro infertur, quod ab Urbe abest per Appiam millibus nonem. M. Tullij quoque, & aliorum eiusdem nominis sepulchra iuxta Viam Appiam sita olim fuisse Marl. ex compluribus eorumdem sepulchralibus titulis ætate sua ibidem repertis testatur.

21 Tandem Via hæc a porta, quæ Capena dicitur, Albanum versus progrediendo, nobilissimis passim sepulchris reserta conspicitur; quorum pleraque in ædicularum ac turrium formam affabre quondam extructa fuisse, appareret: verumtamen ornamenti nunc penitus destituta sunt. Ex his autem omnibus vnum dumtaxat adhuc in-

tegrum supereft, haud procul ab Ecclesia D. Sebastiani, sphærica quidem forma exædificatum, quod vulgo *Caput bonis.* caput bonis.
a boum videlicet craneis sidem sepulchro insculptis, appellatur, vbi eiusmodi inscriptio grandioribus notis exculta legitur:

CÆCILIAE. Q. CÆCILII. F.
METELLÆ CRASSI.

Porro Cæcilia, cuius hic mentio agitur, filia Q. Metelli fuit, qui ob deuictam Cretam, Cretici cognomentum ingenti laude promonstravit: eademque Crassi illius omnium ditissimi vxor extitit.

Sed vt a sepulchris ad vias orationis stylum conuertamus; Appia, quam hucusque celebrauimus, Ardeatinæ adiacet Via, a dextris nimurum per Capenam portam hæc tenus memoratam excentibus. Hoc autem potissimum nomine ab Ardeca veteri Romanorum colonia in Latio posita, ad quam hæc via ducebat, nuncupata est. Ardeatinæ olim Via inter secundum ac tertium ab Urbe lapidem aquæ riuis decurrebat, quæ Retricis appellabatur: cuius ipse Cato meminit in oratione, quam habuit de censura Fuluij Nobilioris apud Sext. Pompeium, verbo Retricibus: *Retricibus cum ait Cato in ea, quam scripsit, cum cadiſſertauit Fuluij Nobilioris censuram, significat aquam eo nomine, que est supra Viam Ardeatinam, inter lapidem secundum & tertium, qua irrigantur borti inſya Viæ Ardeatinam, & Afrinariam usque ad Latinam.*

22 At vero Ardeatinæ huius Viæ ethnicos apud Scriptores nullam prorsus memoriam supereſſe hucusque compemus. In sanctorum vero Martyrum Actis de ea fit ſæpſæpius mentio, & ex ijsdem hanc Appiæ contiguam fuisse liquido probatur. Celeberrimum enim Callisti Cœmeterium, quod Via Appia extare apud omnes notissimum est, in ijsdem aliquando Actis Via Ardeatinæ reponitur, vt ſuo infra loco enarrabimus. Hoc ipsum plane ex peruetuſto quodam ſepulchrali lapide comprobatur, qui ſecus viam in eo prorsus loco repertritus est, ex quo ab Ecclesia S. Sebastiani ad S. Pauli Basilicam itur, vbi ab intermedia via, quam nonnulli

Via Ardeatinæ.

Ardeca Roma-
norum colo-
nia.

Aqua Retri-
cis riuis.
Cato orat. de
censur. Fuluij.

Sexti Pomp. de
Retrib.

Cœmeteriū
Callisti.

Ardeatinam esse opinantur, intersecatur, vel potius diuiditur. Est autem huiuscmodi sepulchralis inscriptio:

D. M.

M. AVRELIVS DOMITIANVS SE VIVVS
EMIT, ET COMPARAVIT LOCVM
VIRGINEM A SOLO FECIT SIBI,
ET LIBERTIS, LIBERTABVSQVE
POSTERISQUE EORVM
ITEM BEBLÆ PARTHENOPE
CONIVCI SANCTISSIMÆ IN FRONTE
PEDES P.M.XVL IN LATVS PEDES XVI.
ITEM IN LATVS IN VIA ARHEATINA
RESPICIENTE LONGV PEDES
P. M. XXIIIL ET LATV PEDES X.
V.H. M. EX H.N.S.

M. AVRELIVS STASIMVS LIB. COEPTVM
A PATRONO SVO CONSUMMavit
SIBI ET SVIS. QVOD SI QVIS POST
OBITVM MEVM VENDERE,
AVT DONARE VOLVERIT. INF.
AN. PONT. FF. L. N.

Et haec tenus de peruetustis ethnicorum monumentis, quæ apud præmemoratas Vias olim supliciebantur. Nunc de sarcis beatorum martyrum a nobis sermo subtexendus est; quibus eadem Viae veluti margaritis auro intextis, magis conspicuæ ac illustriores redduntur, ac de Cœmeterijs præfertur, vt cætera omittamus, quæ in carumcim Viarum ambi- tu passim continentur, studio religiose antiquitatis indagatori nonnulla, prælibanda sunt.

CAP. XI.

De celebri Callisti Cœmeterio.

Anastasius
Callisto.

Cœmeterij
Callisti veru-
ras.

ERANTIQVM fame, ac
præ cæteris celeberrimu-
mum Callisti Cœme-
terium, secundo ab
Vrbe lapide, Via Ap-
pia situm est. Quod
à B. Callisto Pontifice olim extructum
ac pariter denominatum fuisse, ipsem
Anastasius in conscriptis eiusdem gestis
innucere videtur, vbi isthæc ait: *Et fe-
cit aliud Cœmeterium Via Appia, vbi multi
Sacerdotes & Martyes requiescent, quod
appellatur usque in hodiernum diem Cœme-
terium Callisti.* Sed ex eodem Anastasio
hoc ipsum longe ante Callisti tempora
exitisse, eodemque nomine appellata
sum fuisse, satis aperte conuincitur.

Ille enim gloria ac recolenda sancto-
rum Pontificum Aniccti, & Soteris ge-
sta cnarrans, qui longo quidem tempo-
rum interuallo Callistum præcessere,
eodem in Cœmeterio Callisti conditos
fuisse describit; & de Zephyrino item,
eius prædecessore agens, de Cœmeterio
eodem his verbis mentionem facit: *Qui etiam sepultus est in Cameterio suo,
inxtra Cameterium Callisti.* Ne autem mi-
nus sibi constans Anastasius videatur,
hic nobis repetendum est, quod dili-
genter alibi adnotauimus; ab eodem ni-
mirum peculiari quadam loquendi for-
mula verbum fecit, pro verbo *instan-
rauit*, satis frequenter usurpari, quod
apud cumdem sèpissime inter legendum
videre est. Callistus igitur Pontifex
non quidem, vt nonnulli pcrperam ar-
bitrantur, Cœmeterium hoc extruxit,
sed potius instaurauit, quod ab ipso
postmodum Anastasio, cæterisque scri-
ptoribus ob instaurationem videlicet,
quam ipse omnium nouissimus agressus
fuerat, vulgo Callisti Cœmeterium
nuncupatum est.

2 Quisnam vco primus illud ex-
truxerit, incompertum adhuc remanet.
Veruntamen ex actis B. Stephanii Papæ,
à Lucina matrona omnium nobilissima
initium habuisse coniicitur. In ijs enim
sanctissimum eundem Pontificem Ste-
phanum, post disiectum diuinitus Marti-
templum, in Lucinæ protinus Cœme-
terium fecessisse legitur; vbi sermone ad
populum, qui conuenerat, habito, ac
incruento altaris sacrificio peracto, ab
Imperatoris satellitibus, qui missi illuc
fuerant, capite obrtruncatus, in ipsam
Crypta, quæ Cœmeterium Callisti
nuncupatur, pia obsequientium manu
sepultus fuit. Sed ipsam Actorum
verba in medium afferre præstat, quæ ab
Adone quoque in suo Martyrologio die
2. Augusti recitantur: *Tunc B. Stephanus,
inquit, duclus à militibus foras mu-
ros Appie portæ ad Templum Martis, leuatis
in celum oculis, coram omnibus dixit: Do-
mine Deus Pater Domini nostri, qui tur-
rem confusione in Babylone destruxisti,
destrue nunc & hunc locum, vbi diabolica su-
perfitione per Idolorum culturam animæ pe-
reunt populorum. Et statim factus est fragor
tonitru cum terroribus corsicationum, &
corruit maxima pars Templi sacrilegi. Quod*

Lucina Ma-
trona Cœ-
meterio Calli-
sti prima iniu-
dedit.

AB. 5. Ste-
phanus
Pap. Mart.
Adon. C. IV.
4. S. Petri. C.
Pall.

Martyrium
Stephani

cernentes milites, pauefacti sugerunt, dimis-
seruntque B. Stephanum cum omnibus Chri-
stianis, qui simul perrexerant. Eadem ve-
ro hora B. Stephanus Episcopus pergit cum
omnibus Christianis ad Cœmeterium S. Luci-
ne, & multis consalutationibus omnes secum
profecitos alloquitur, ut nullis terroribus per-
timescerent, vel ne forsitan aliquibus promis-
sionibus Tyrannorum deferenter coronam
martyrij preparatam, dicens: Memores esse
debemus Dominum nostrum Iesum Christum
dixisse: Nolite timere eos, qui occidunt cor-
pus, animam autem non possunt occidere, sed
potius timete eum, qui potestatem habet cor-
pus et animam mittere in gehennam. His
atque huiusmodi exhortationibus bonus pastor
suis omnibus Christi sanguine acquisitis pascua
ministrabat. Post hac obtulit sacrificium Deo
omnipotenti. Audiens igitur Valerianus
que gestafuerant, ac de Templo euerstone;
& quia esset maxima cum Stephano multitu-
do Christianorum, missi sunt plurimi priori-
bus militibus; qui venientes inuenerunt B.
Stephanum sacrificium Domino offerentem;
quique intrepidus & constans ante altare fo-
lennia & ingiter capta perficiens, in eodem
loco sic in sua decollatus est sede, sub die quar-
ta Nonarum Augustarum: factusque est ibi
dem maximus Christianorum planetus, tali
Pastore cum gloria martyrij premesso ad cele-
stia regna. Cuius corpus sepelieuerant in ea-
dem crypta cum ipsa fede, ubi adstant sanguis
eius effusus est, in locum, qui appellatur hodie
Cœmeterium Callisti, ubi requiescit in pace.
En peculiariis Romanorum Pontificum
gloria, qui apostolicam sedem sacro
purpuream cruento reddiderunt, dum
intra Vrbis Romæ Cœmeteria, sacrum
inter altaris sacrificium, ac sedem, veluti
in suo throno constitutum, triumphantium
instar, coronam martyrij gloriose mentis
ambitu accepere.

3 Ex enarratis igitur satis diluci-
de, vt opinor, constat, idem prorsus Lu-
cinæ, & Callisti Cœmeterium esse, cum
hoc ipsum, quod prius Lucinæ, postea
vero Callisti titulo nuncupetur. Verba
autem illa: Qui appellatur hodie Cœmete-
rium Callisti, plane innuunt, quæ supra
iam diximus, ipsum videlicet Cœmec-
terium Lucinæ olim, postmodum vero
Callisti nomine insignitum fuisse: qua-
propter recitata à nobis haec tenus Anas-
tasijs verba haud absolute, sed per pro-
chronistum accipienda sunt. Lucina

autem, quæ huic poëtissimum Cœmete-
rio nomen indidit, matrona illa nobis-
lissima creditur, vt & probabiles no-
bis coniectura suadent, quæ sub ipla-
met Apostolorum tempora vixit; eo-
rundemque in Urbe Roma septratrix, an-
tiquum sanguinis splendorem cum
fidei nobilitate coniunxit. Hæc, in-
quam, piissima scenina nobile Via Au-
relia Cœmeterium extruxit, & Via
pariter Ostiensi in suo prædio Beatissi-
mi Apostoli Pauli corpus honorifice
condidit, ibidemq; celebri in Christiana
religionis & Christi Martyrum ob-
sequium Cœmeterio extructo, suum
eidem insuper nomen indidit. De quæ
isthæ Romano in Martyrologo prid.
Kalend. Iulij reccensentur: Rome S:
Lucine Apostolorum discipule, quæ de fa-
cultatibus suis sanctorum necessitatibus com-
municans, Christianos in carcere detentos
visitabat, ac Martyrum sepulturæ inseruie-
bat, iuxta quos & ipsa in crypta à se con-
structa sepulta est. Id ipsum dc eadem
fæmina apud Adonem, & Petrum in ca-
tal. nobili inscripto elogio enarratur.
Cum vero Lucinæ eiusdem, quæ de Ec-
clesia optime merita est, reliquia Callisti
Cœmeterio illatae describantur, vt
veritati nil penitus obstat, per cryptam,
quam ipsanet splendide primum extru-
xit, & ubi itidem tumulata quiescere
dicuntur, Callisti dumtaxat Cœmete-
rium subintelligi haud quid absurdum,
& à veritatis tramite alienum compu-
tandum est.

4 Negotium tamen Lucina altera-
fasse videatur, cuius a nobis supra-
mentio repetita est, quæ beati Cornelij
Papæ tempore floruit, & Apostolorum
corpora ad loca, è quibus sublata fuerat,
eiusdem Pontificis opera religioso cul-
tu transferenda curauit. A qua nim-
rum ipsum met B. Cornelij corpus suo in
prædio, iuxta Callisti Cœmeterium
conditum fuisse, idem Anastasius in Cor-
nelij gestis affirmat, dum ait: Cuius
corpus noctu collegit B. Lucina cum cleri-
cis, & sepelit in crypta iuxta Cœmete-
rium Callisti, Via Appia, in prædio suo.
Et in conscriptis pariter eiusdem Pon-
tificis actis milites viginti & vnuu conditios
ibidem fuisse subtexitur: nec-
non beatum martyrem Cerealem vnā
cum Sallustia eius vxore, qui omnes

Lucina Ma-
trona.

Cœmeterium
Lucinæ.

Mart. Rom.

*Ado. &c. Petr.
de natal. catal.
1.6.c.37.*

Pradium Lu-
cinæ matro-
næ.

Anast. in
Corn. Pap.

SS. Cerealis,
Sallustia, &
xxii. milites.

cum ipso Cornelio Pontifice eadem Via Appia ante Martis Templum pro Christi nomine datis ceruicibus gladio consummati fuerant. Hæc autem eisdem in Actis hunc in modum recitantur :

Hoc audientes ministri, qui missi fuerant, decollauerunt B. Cornelium, & milites viginti unum, & Cerealem cum uxore sua.

18. Kalend. Octobr. Eadem nocte venientes clerici cum B. Lucina & familia eius, rapiuerunt corpora sanctorum, & sepelierunt ea in agro eiusdem Lucina, in crypta iuxta Cœmeterium Callisti ; ubi hodie eorum orationibus petentes beneficia consequuntur. Vbi vero dicitur, in crypta iuxta Cœmeterium Callisti, ut etiam apud Bedam & Adol-

*Beda & Ado
die 14. Sept.
Petr. de Nat
in Catal. 4. 8.
e. 77.*

nem die 14. Sept. videre est ; Petrus in Catal. lib. 8. cap. 77. absolute legit, videlicet, in Cœmeterio Callisti : ex quibus proscripto studiosus sacrarum antiquitatum lector coniugere vltro potest, Cœmeterium, de quo nunc sermo incurrit, ad hac iuniore Lucina ipsum, quod præ se fert, nomen ac titulum traxisse : quæ quidem p̄iissima fœmina longe post Apostolorum tempora vixit. Verum cum idem Cœmeterium, vt iam probauimus, Aniceti quoque, & Soteris Pontificum quo (vt historiales perhibent paginæ) extiterit, qui centum & amplius annos Cornelium præcessere, nulla, inquam, ratione a iuniore hac matroua initium, ac nomen pariter defumpſisse afferi a quoquam potest.

5. Porro huiusce difficultatis nodus facili negotio soluitur, si quod alibi expousimus, in mentem reuocetur ; Cœmeteria nimirum Ostiensis Via, itemque Appia a Lucina illa seniore Apostolorum discipula, sub ipsiusmet Apostolorum temporibus extrui primum suis in prædijs coepit fuisse : quæ subinde, si a iuniore eiusdem sorte familiæ, & paris proculdubio pietatis, ac nobilitatis fœmina in ampliorem formam redacta fuisse quis dixerit, haud improbanda in re tanta ambiguitatis probabilis huius assertio coniectura videbitur. Saniori tamen aliorum iudicio id explorandum ac desiniendum relinquitur : id vnum nobis interim comprobasse satis est, Cœmeterium videlicet, de quo agimus, longe ante ipsius Callisti tempora, cuius nomen obtinet, extitisse.

6. In sacro hoc igitur & peran-

tiquo Cœmeterio sanctissimi quique Pontifices, dum acerba persecutionum vis recrudeceret, impiorum hominum saeuitiam, atque improbitatem declinantes, delituere : vbi, Christianis vna simil conuenientibus, immaculatam Deo hostiam offerre, diuinis laudes persoluere, sacra exercere munia,

cœtus cogere, Episcopos quoque for-

temni ritu consecrare, & id genus alia

frequenter obire consucuerant. Quapropter beatos Faustinum, & Iouitam ipsa inter Martyrum sepulchra in Cata-

cumbis commorantem, latitatemque

Romanum Pontificem Telesphorum adiisse, ibidemque Calimerum Medio-

lanensem Episcopum ab eodem facris

de more insulis in lignitum fuisse in M.S.

corundem Actis Cod. Later. his quidem

verbis legitur : *His peraclis omnibus, iux-*

ta sermonem Domini, ad locum, qui ad Cata-

cumbas dicitur, usque peruenierunt; ibique

B. repererunt Episcopum Telesphorum inter

sepulchra sanctorum Martyrum propter me-

rum paganorum latitatem, qui dicerunt

ad eum : Benedictio Domini cum spiritu

tuo beatissime Pontifex, &c. Et infra ist-

hæc enarratis subtexuntur : Denique

beati Martyres clara voce locuti sunt ei :

Nos quoque Dominus ac Redemptor noster

ad te usque direxit, vt fratrem nostrum

Calimerum ordines Episcopum, eumque ad

urbem Mediolanensem dirigas. Audiens bæc

B. Telesphorus, magno repletus gaudio, bea-

torum Martyrum sancta adimpluit moniti,

consecravit eum, & ad urbem Mediolanen-

sem iuxta precepta Martyrum direxit, vt

ibidem Christiani populi Pastor existeret.

Hucusque recensita a nobis Acta, in

quibus tamen aliquis circa Pontificis

nomen error irrepsit. Telesphorus

enim Pontifex ante annum centesimum

quadragesimum secundum nullatenus

in Petri cathedra sededit, vt aperte ex

Baronio Ann. tom. 2. anno supra citato

constat. Faustinus vero & Iouita Mar-

tyrs. quorum mentio hic est, anno

Christi 122. iuxta Baronij sententiam

martyrio iam coronati fuerant. Idcir-

co in actis, quæ a Surio fideleriter descri-

buntur, ipsius nomen Pontificis haud

exprimitur.

7. In easdem item Cœmeteriales

cryptas, dum acris persecutorum ad-

uerfus Dei Ecclesiam rabies desuaret,

san-

*Plures codem
nomine Lu-*

cina matronæ

Pontifices
Cœmeterio
dolitescum

Et facia in
eis munia
obeunt.

S. Telephon
Papa.
S. Calimer

M.S. Cod. L.

Baron. A.
102. ad 110
142.

Sur. 10.1.
Febr.

Lib. III. Cap. XI.

453

sanc*tissimum quoque Urbanum Pontificem ad latitandum se recepisse, & illuc a B. Virginie Cæcilia sponsum, quem Christo lucriscerat, Valerianum salutari ablucendum baptismati directum suisse in ciudem S. Cæciliae Actis his verbis legitur: Vade in tertium milliarium ab Urbe via, quæ Appia nuncupatur: illic inuenies pauperes à transiuntibus almonie petentes auxilium, de his enim mihi semper cura fuit, & optimè huius mei secreti sunt consci: hos tu dum videris, dabis eis benedictionem, dicens: Cæcilia me misit ad vos, vt ostendatis mibi sanctum senem Urbanum, quoniam ad ipsum habeo eius secreta mandata, quæ perferam. Et isthæc infra: Tunc Valerianus perrexit, & secundum ea signa, quæ acceperat, inuenit sanctum Urbanum Episcopum, qui iam bis confessor factus, intra sepulchra Martyrum latitabat. In his denum Actis Valerianum, & deinde Tiburtium, ab eodem beatissimo Pontifice sacro ibidem sonte baptismati expiatos suissi enarratur. Extat ad nostram hanc usque diem intra ciudem Cœmeterij ambitum sons quidam, ex quo limpidissimæ iugiter emanat aquæ, & varijs languoribus detentos dum resouent, salubritatem, quam ex sacrorum usu ministeriorum hausere, vt experientia saepius comprobatur est, eis mirabiliter impertuntur, cuius rei plerique, & nos ipsi dum sacram hoc aliquando Cœmeterium perlustraremus, oculati aliquando testes fuimus; fons autem iste, qui inter veneranda beatorum martyrum sepulchra placide fluit, & usque quondam antiquorum Christianorum inserviuit, tantum inde salubritatis hauuit, vt qui olim animis, nunc corporibus Dei virtute curandis suppeteret valeat.*

8 Sed his obiter recensitis, vt ad nostra redeamus, in Actis B. Stephanii Papæ, quæ supra a nobis recitata sunt, eundem nota sanctitatis, atque inuidæ constantiae Pontificem in hoc Cœmeterio Missas celebrasse, Christianorum cœtus peregisse, & viuiscam insuper Eucharistiam transmittere absentibus consueuisse narratur: quod Tarsicio acolytho eam deserenti, martyrij pro Christo subeundi occasionem præbuit; hæc enim ibi leguntur: Alia enim die, nimurum post martyrium S. Stephani Papæ,

inuenierunt milites paginorum acoluthum, nomine Tarsicum, Christi corporis sacramenta portantem, quem tenentes pagani, atque discutientes quid gereret, ind. caret. At ille indignum indicans porcis prodere margaritas, nequam voluit detegere facrofæctæ mysteria, quem fugib[us] & lipidib[us] tandem macularunt, quo usque exhalaret spiritum: revolutoque eius exanimè corpore, nihil potuerunt in eius manibus vestimentisque repere sacrilegi discussores, relictoque eius corpore, cum terrore fugerunt. Venientes autem ad portam Appiam, inuenierunt Christianorum multitudinem copiam, & venientes ad Valerianum, omnia intimauerunt, & quicquid adest fuerat, per ordinem, pandunt.

9 Porro hæc Christianorum multitudine, quam ad Urbis portam milites inuenere, corum procul dubio extitit, qui ad celebrandas sanctissimi Stephanii Pontificis exequias, pridie illius diei martyrio coronati, & sorte ad noui inaugurationem Pontificis precibus à Deo impetrandam toto animi studio, nullaque habita imminentis vita discri-minis ratione conuenerant. Horum autem frequenti hominum cœtu, qui ad sacra iugiter Martyrum Cœmeteria confluebat, permotus acriter, & furore excandescens Valerianus, immane illud ac detestandum dictum promulgavit; ne Christiani videlicet posthac Cœmeteria adirent: quod tamen inuidissimi Martyres, ne tantis fraudarentur bonorum subsidij, morte ipsa terribilius rati: quippe qui vel ipsa inter tormenta pro Christo ultro, libenterque mori appetebant, alacri constantique animo contempserent. Quare Stephanus sanctissimus Pontifex, vt supra dictum est, cum post promulgata Imperatoris edita Cœmeterium adire nullatenus intermitteret, in eodem à satellitibus deprehensus, capitis sententia pro Christo multari promeruit. Sextus item Secundus ibidem vnâ cum S. Quarto in suorum mercedem laborum martyrij coronam accepit. Quod S. Cyprianus ep. 9. ad Successum lib. 4. his verbis enarrat: Sextum autem in Cœmeterio animadversum esse sciat 8. Id. August. die, & cum eodem Quartum. Vbi Pamelius hæc addit: In Cœmeterio Callisti istud contigisse, tradit Beda in Martyrol. Via Appia. Et

Cœmeteria
Christianis in
terdicuntur.

S. Sixtus II.
Papa.
S. Quartus.

S. Cyp. ep. 9.
ad S. Cyp.

Pamelius ep.
Cyp.

Ado

Urbanus Pa-pa in Cœme-
terio delite-
ret.

Acta S. Cecil.
Pauperes Via
Appia.

SS. Valeria-nus, & Tibur-
tius baptizati
in Cœmete-
rio.

Stephanus
Papa.

Eucharistia
Cœmeterio
sunt.

A. S. Steph.

*Ado, Vfuard.
Beda, Martyr.
Rom. Anaf.
Acta Cyp.
mari.*

Ado istud sic explicat: *Qui cum Vfuar-
do & Damaso constanter tradunt capite illum
fuisse obtruncatum. Et quidem Beda,
Ado, Martyrolog. Romanum, Anastasius,
& M. S. ipsius Cypriani Acta in
Callisti Cœmeterio euodem conditum
suisse: at vero martyrium extra Cœ-
meterium ante Martis Templum con-
summatæ constanter perhibent.*

S. Caius PP.

*Anast. in
Caios.*

*Act. S. Caij
Petr.*

9. Caium item Romanum Pontifi-
cem in eodem Callisti Cœmeterio nobili-
li martyrio coronatum suisse Anastasius
his verbis innuere videtur: *Hic fugiens
persecutionem Diocletiani, in cryptis habi-
tando, martyrio coronatur. Id ipsum in-
ciusdem Actis legitur, nullibi tamen ex-
pressis verbis, vbinam extiterit huius-
modi crypta, describitur, quamvis econ-
iici satis perspicue possit, rem diligen-
ter expendendo, sub crypta nomine
Callisti Cœmeterium intelligendum
esse. In eo enim loco sanctissimum vi-
rum sepultura donatum eadem Acta le-
genti manifeste hoc plane modo incul-
cant: *Sepultus est in Cœmeterio Callisti
Via Appia.* Porro in eodem Cœmeterio
sacrum eius corpus recurrente anno
Christi 1622. die 21. Aprilis repertum
est, vt Cæsar noster Bæcillus Congreg.
Oratori presbyter in S. Caij actis a se
exacte descriptis enarrat. Et superio-
ribus quidem annis ab Urbano VIII.
perantiqua eiusdem S. Caij Ecclesia,
eodem plane loco restitura, vbi domum
eiusdem olim Dioleitanii temporibus
exitisse traditur, haud longe ab Ecclesie
B. Susanna Virginis, ibidenque San-
ctissimi Pontificis ac mart. corpus, quod
è Cœmeterialibus tenebris in lucem re-
diuum longa post saecula pia fidelium
manu perquente cælitus emerserat, re-
ligioso asperuandum cultu repositum
est. At inscriptum ab Urbano VIII. re-
stitutæ nuper Ecclesia S. Caij titulum
his nostris paginis inferendum voluimus.*

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
DOMVM IN VRBE S. CAII PAPÆ ET MART.
IN ECCLESIAM OLIM CONSECRATAM,
AC ERECTAM

SACRAQE STATIONE CELEBREM,
VETVSTATE COLLAPSAM
A FVNDAENTIS EXCITAVIT
ILLATISQVE EIVSDEM S. CAII
RELIQVIIS TITVLUM,
AC STATIONEM RESTITVIT
AN. SAL. M. DC.XXI.
PONT. IX.

10. At vero Cœmeterium hòc om-
ni quidem veneratione dignum vti Pon-
tificibus Maximis, dum inter viuos de-
gerent, optatissimum aliquando domi-
ciliū præbuit, ita eisdem pariter post
obitum Deo disponente conditorum
exhibuit. Complures enim ibidem pio
fidelium obsequio tumulati quiescent:
inter quos præcipui adnumerantur Ani-
cketus, Soter, Anterus, Pontianus, Fa-
bianus, Cornelius, Lucius, Stephanus,
Sixtus Secundus, Dionylius, Eutychia-
nus, Eusebius, & Melchiades, quibus
& alij quatuor, Zephyrinus nimirum,
Urbanus, Marcus, & Damasus adscribi
possunt: quos etiæ in varijs tumulatos
suisse Cœmeterijs eorumdem acta rescr-
iunt, Cœmeteria tamen, qua ibidem
memorari cōtingit, huiusc Cœmeterij,
quod Callisti dicitur, partes ac membra
existere nos infra suo loco demonstra-
bimus. Quapropter de nobilissimavir-
gine, & martyre Cæcilia eodem loco
condita isthæc in eiusdem actis recitan-
tur: *Tunc sanctus Urbanus Papa corpus
eius auferens cum diaconibus, noctu sepeli-
uit eam inter collegas suos Episcopos &
Martyres, vbi omnes sancti confessores sunt
collocati.*

11. In hoc idem Cœmeterium
velut in locum omni religionis cul-
tu iugiter prosequendum, quippe qui
cæteris sanctitate præstat, inuictus il-
le Ecclesiæ pugil Sebastianus suum à
Lucina matrona corpus transferri præ-
cepit, vt eiusdem Acta hisce plane ver-
bis testantur: *Tunc S. Sebastianus appa-
ravit nocte in somno S. Lucina cuidam ma-
tronæ religiosissima, dicens: In cloaca illa,
qua est iuxta Circum, inuenies corpus meum
pendens in vno: fordes illud non tetige-
runt. Hoc tu cum leuaueris, perduces ad
catacumbas, inter ora cryptæ iuxta vestigia
Apostolorum.* Tunc B. Lucina ipsa per se
cum suis seruis, medio noctis abiit, elevans
eum de cloaca, posuit in paunone suo, &
perduxit eum ad locum, & ibi, vbi ipse S. Se-
bastianus imperaverat, cum omni diligenter
sepeluit 13. Kal. Feb. Verba autem illa,
qua haec tenus recensita sunt: *Iuxta
vestigia Apostolorum, haud intelligenda
videntur, vti ipsummet vocabulū sonat,
de pedum videlicet vestigijs lapidi im-
pressis, qui quidem lapis cæteras inter
reliquias in eiusdem D. Sebastiani Ec-*
cle-

Pontifices se-
pulti in Cœ-
meterio Cal-
listi.

SS. Anicetus,
Soter,
Anterus,
Pontianus,
Fabianus,
Cornelius,
Lucius,
Stephanus
Sixtus II,
Dionylius,
Eutychianus,
Melchiades,
Zephyrinus,
Urbanus,
Marcus, &
Damasus.

Act. S. Cecil.

S. Sebastianus

Renelario
Corporis S.
Sebastiani,
Ced. Las Vat.
8.9.10. S. Petr.
P. Vall. 1.3.6.
10.

eclesia ad hanc usque diem religiose asseruatur. At vestigia, de quibus sermo est, beatissimorum Petri aut Pauli Apostolorum extitisse, quidam asserere non dubitarunt, erroris tamen, quius ille sit, manifeste conuincitur: si enim hoc utique scriptor subintelligere voluisse, vt congrue quidem loqueretur, haud Apostoli vestigia, imo potius Apostolorum dixisset. Porro apud omnes indubitatum est, sacratissima Christi pedum vestigia præmemorato lapiditum temporis impressa suisse, cum idem Dominus Apostolo Petro, qui Mamerino è careere se proripuerat, custodibus ipsiis fugam patescere ostio suadentibus, Via Appia videndum sese obtulit. Præmemorata igitur verba illa ita accipienda sunt, vt locum ipsum designet, ubi aliquandiu veneranda beatorum Apostolorum corpora iacuere: de catacombis videlicet intelligendo, ubi eorumdem adhuc vestigia extant, & eiusmodi proflus nomine appellantur.

12 Mansit autem hoc loco Beatissimi Mart. Sebastiani corpus usque ad Gregorij Quartitempora, à quo in oratorium à se in Vaticano creatum, in honorem S. Gregorij Magni, vna cum sanctorum Tiburtij & Gorgonij corporibus transferri contigit: quod Anastasius in Gregorij Papæ Quartigestis hunc in modum enarrat: *In quo scilicet oratorio, sanctorum corpora Martyrum Sebastiani, Gorgonij ac Tiburtij ex Cemetery, in quibus ante iacebant, perduxit, & unum quodque eorum separatis altaribus collocauit.* Porro in Francorum Annalibus, & in rebus gestis Ludouici Imperatoris, quæ ab eiusdem domestico conscriptæ sunt, haud corporis, sed ossium dumtaxat translationem illuc peractam suisse his verbis asseritur: *Hildyvinus Abbas S. Dionysii Martyris Romanum veniens, ossa beatissimi Martyris Sebastiani accepit, & ea, apud Suezionem &c.* Ado item Viennensis, qui sub hac tempora vixit, scriptaque sua edidit, partem tantummodo reliquiarum beatissimi Martyris translatam suisse his verbis asseruit: *Huius Imperatoris tempore, nempe Ludouici, pars corporis B. Sebastiani Martyris ad Suezionem urbem delata, ubi multa mira in laudem Dei omnipotentis, varia genera sanitatum infirmis collata.* Nullum autem verbum

ab Adone fit de anno, quo recolenda ^{Marianus Scot.}
hæc translatio contigit. Marianus vero

in Chron.

Scotus in suo Chrontco celebratam eamdem suisse asserit anno Dominicæ salutis 828. Gregorio Quarto summo Pontifice, & codem Ludouico Imperatore. Quapropter haud ab Eugenio, sed à Gregorio Pontifice eisdem Hildwino reliquias dono impertitas asserere opus esset. Vtunque tamen res se habeat, certe hoc unum constat, parte in aliquam reliquiarum iniuncti Martyris Sebastiani, non integrum autem corpus in Gallias translatum suisse: & ipsummet corpus in Vaticanum à Gregorio Pontifice delatum, ex Anastasio præsertim fateri cogimur, *de cuius fide*, Vt Baro-

*Baron. Annal.
to. 9. anno 827.*

isthac oculis spectantis nefas est dubitare. Quod quidem venerabile pignus postquam apud memoratum S. Gregorij oratorium diu in Vaticano perstittit, ad pristinum, quem ipse sibi longe ante delegerat, locum per honorific delatum est: cuius quidem iterata translationis tempus eti ignoratur; Honorio tamen Tertio summo Pontifice contigisse apud omnes exploratisimum est: eundem enim Honorum anno Domini 1218. præmemorati Martyris Ecclesiam consecrare, & Beati eiusdem Sebastiani corpus vna cum alijs sanctorum reliquijs in ea condidisse, vetusta quadam insculpta marmori inscriptio docet, quæ ibi olim affixa cunctorum oculis patet, eademque a se visam Seueranus noster testatur, & Onuphrius in hæc plane verba recenset:

Ecclesia S. Sebas-

tiani.

Onuph. 1.

Ecclesiæ.

† ANNO INCARNATIONIS DOMINICÆ
M. CC. XVIII.
DEDICATVM EST HOC ALTARE
A PAPA HONORIO TERTIO,
ASSISTENTIBVS SIBI QVAMPLVRIMIS
SANCTÆ SEDIS APOSTOLICÆ PRÆLATIS,
IN HONOREM
S. SEBASTIANI MARTYRIS:
IN QVO RECONDITÆ SVNT
INFRASCRIPTE RELIQVIÆ.
PRIMO CORPVS S. SEBASTIANI MARTYRIS,
SOCIORVMQVE EIVS:
RELIQVIÆ APOSTOLORVM
PÆTRI ET PAVLI,
IACOBI FRATRIS DOMINI:
PHILIPPI, ET MATHIAE APOSTOLORVM:
SANCTORVM FABIANI,
STEPHANI, MARCI,
ET DAMASI PONTIFICVM,
VALENTINI ET DEMETRII MARTYRVM:
LVCINÆ ET BARBARÆ VIRGINVM.

In

Sanctario
corporis S.
Sebastiani.

*nuptiis in Greg-
or. IV.*

*ebi in Chro-
ni. 825.*

*Viennae
Chron. etc.
an. 815. ad*

13 In hoc item Cœmeterio dignissimus Christi Mart. Eutychius conditus fuit; de quo isthac in Mart. Rom. prid. Non. Fcb. *Rome S. Eutychij Martyris, qui illustris martyrum consummavit, sepulchrumque est in Cœmeterio Callisti, cuius sepulchrum S. Damasus Papa versus exornauit.* Hoc vero S. Damasi epitaphium nunc in Ecclesia D. Sebastiani ad laeum intrantibus legendum occurrit; idemque ex Callisti Cœmeterio tunc temporis extraictum suisse credere par est, cum inde eiusdem S. Eutychij corpus ad S. Laurentij in Damaso Ecclesiam, ubi modo requiescit, transferri contigit. Lapis autem hic, qui a B. Damaso inuicto martyri inscriptus est, omnibus quidem pretiosis lapillis longe præstantior, vtpote pœnarum, quas ille pro Christo pertulit, notis veluti monilibus intextus potius quam excutitus nobile constantis animi, ac inuicta inter repetita carnificum tormenta, patientia monumentum exhibet. Est autem tenoris huiuscemodi:

EUTYCHIVS MARTYR CRVDELIA
IVSSA TYRANNI
CARNIFICVMQUE VIAS PARITER
TVNG MILLE NCENDI,
VINCERE QVOD POTIT,
MONSTRAVIT GLORIA CHRISTI:
CARCERIS INLVVIENI SEQVITVR
NOVA POENA PER ARTVS
TESTARVM FRAGMENTA PARANT,
NE SOMNVS ADIRET,
BISSENI TRANSIERE DIES,
ALIMENTA NEGANTVR,
MITTITVR IN BARATRV, SANCTVS
LAVAT OMNIA SANGVIS
VVLNERA, QVÆ TVLERAT
MORTIS METVENDA POTES TAS.
NOCTE SOPORIFERA TVRBANT
INSONMIA MENTEM;
OSTENDIT LATEBRA INSONTIS
QVÆ MEMBRA TENERET,
QVÆRITVR, INVENTVS COLITVR,
FOVET OMNIA, PRÆSTAT.
EXPRESSIT DAMASVS MERITVM
VENERARE SEPVLCRVM.

14 Eodem pariter loco Maximus Commentariensis corpus conditum est; de quo haec in M.S. eiusdem Actis Cod. S. Mariæ ad Martyres: *Hoc dñe iussit Valerianus per pontem eum præcipitari.* Cuius corpus colligit B. Eusebius Presbyter, & sepelit in Cœmeterio Callisti Via Appia sub die tertiodicimo Kalend. Decembri. Venerandæ quoque beati Tarsicij Acolythi exuuię, qui Christo onustus Domini corporis Sacraenta serebat, eo-

dem Cœmeterio illatæ sunt; de quo in supra citatis S. Stephani Papæ actis haec leguntur: *Eadem namque die collegerunt Christiani sanctum corpus Tarsicij, & sepelirent in Cœmeterio Callisti, Via Appia.* Huius etiam beati viri sepulchrum Damasus Pontifex carminibus hisce, tanquam nobilis triumphi insignibus, exornauit:

PAR MERITVM QVICVNQUE LEGIS,
COGNOSCE DVORVM,
QVIS DAMASVS RECTOR TITVLOS
POST PRÆMIA REDDIT
IVDAICVS POPVLVS STEPHANVM
MELIORA MONENTEM
PERCVLERAT SAXIS, TVLERAT
QVI EX HOSTE TROPHÆVM
MARTYRIVM PRIMVS RAPVIT
LEVITA FIDELIS.
TARSICIVM SANCTVM CHRISTI
SACRAMENTA GERENTEM
CVM MALE SANA MANVS PETERET
VVLGARE PROFANIS,
IPSE ANIMAM POTIVS VOLVIT
DIMITTERE CÆSVS,
PRODERE QVAM CANIBVS RABIDIS
CÆLESTIA MEMBRA.

Act. Saep. Pap.

Epitaphium
S.Tarsicij.

Antiq. Inf.
in Append. pag. 117. 4. m.
Baron. 1.
Append. 10. 4
am 348.

Innumeri denum Martyres eodem Cœmeterio conditi fuere; de quibus suo infra loco, cum nonnullæ Cœmeterij eiusdem partes describentur: quæ quidem etiæ huic proxime adiacant; cum easdem tamen multiplicibus nuncupari nominibus continget, sanctorum videlicet titulo, quorum sacra illic corpora requiescent, peculiaribus quoque, ac distinctis capitibus hæ describenda a nobis erunt. Sed prius alia quædam monumenta ad præmemoratum Cœmeterium spectantia, quæ ibidem in Ecclesia defuper erectora, adhuc conspicuntur; vel certe olim extabant, ad instituti nostri propositum recenscamus: consulto autem ea omnia præterimus, quæ de religioso eiusdem Ecclesiæ cultu in medium asserri possent; vtpote a Seuerano in saeculis iam sæpe citatis septem Ecclesiæ monumentis congesta, ac prolixiori sermoni enarrata.

15 Hoc igitur dignissimi Martyris Sebastiani templum, antequam à Scipione Cardinale Burgesio Pauli V. Pont. Max. nepote in ampliorem, quam modo conspicimus, formam redigetur, & eximia Principis eiusdem liberalitate, vloci ipsius merito par est, magnificissime exornaretur, peruenustum, alta-

Sept. Ecclesiæ
num.

Templum S.
Sebastiani.

Lib. III. Cap. XI.

457

altare, conspiciebatur, quod olim ab Honorio, vt diximus, consecratum, & sub quo sacram eiusdem Martyris corpus officiosa ipsius manu repositum fuerat. Hoc porro in ipsomet aditu, seu Cœmeterij vestibulo ad laevam ingredientibus, & in eiusdem Cœmeterij area situm erat, ad quam lateritia quædam scala, pluribus constans gradibus, deducebat; qui sane locus idemmet esse creditur, vbi sacrum quondam pignus Lucina matrona piissima condiderat, in ostio nimis, vel ipso potius Cœmeterialis cryptæ vestibulo, vt in eiusdem Aëcis legitur. Verisimile autem valde est, deinde Ecclesiam ibidem in honorem præclarissimi eiusdem Martyris superædificatam suisse: cuius pretiosæ illuc exuviae ælesti monitu latæ asservabantur.

Eccles. 120. 16 Caterum, vt venerandum martyris Sebastiani corpus sub altari eidem dicato nunc quoque extare, pio ac studio lectori luce clarius patet, opera quidem pretium erit, hoc loco repetere, quæ in recolendis Ecclesiæ sicut monumentis a Seucrano ex perantiquo eiusdem Ecclesiae M. S. adnotata sunt, in hac plane verba: *Sicut scriptam est, corpus S. Sebastiani Martyris iacet sub altari, quod est inferius, vbi S. Gregorius Papa, Missam celebrans, Angelum Dei vidit; qui in Missarum slemnis sibi deferens, dixit: Hic est locus sacratissimus, in quo est divina promissio, & omnium peccatorum remissio, Splendor & lux perpetua, sine fine latitia, quam Christi Martyr Sebastianus habere promeruit.* Vides, quo venerationis cultu sanctorum Martyrum reliquiae in Ecclesia iugiter habendæ sint, & ipsomet Angelorum famulante obsequio, insignibus eumulatæ præconijs, peculiare à fidelibus deuotione exigant. Idem sacratissimum corpus, vel certe eiusdem reliquia in altare recess translatæ deinde fuerunt, quod eidem Martyri erexit, dicatumque est a præmemorato Card. Burghesio: in cuius translatione illud quidem porteatum, omni admiratione dignum obtigit, quod Pancirolus quoque in eiusdem Ecclesiæ descriptione diserte asserit, & se à monachis apud sacrum hunc locum demorantibus accepisse Seueranus noster affirmit. Accipe igitur benignis auribus, studiose, ac pie lector,

quod in præsens tibi enarraturi sumus, & vel ex hoc vno cultum, qui sacris Martyrum pignoribus debetur, edisce.

Micromini
translatione
corporis S. Se
baldani por-
tentum.

Cum enim arca illa marmorea, intra quam augustinissimi athletæ reliquæ conditæ fuerant, cæmentiarum manu ac studio, è loco, vbi inclusæ asservabantur, dimoueri atque cleuari cœpisset, vt in superiori parte aptius locaretur, omnibus quidem ingenti metu percussis, ac terrorc attonitis, ipsamet Ecclesia concuti visa est, ac si terramotu quateretur; quapropter cuncti, qui ciuscemodi operi instabant, quantocytus fugâ arripiuerent: sed Laurentius de Paulis Societatis Iesu sacerdos, qui, vt singula rite peragerentur, tunc operi diligenter præerat, bono eosdem animo esse iubis: quippe, qui honoris gratia erga Martyrem, studium omne, ac laborem impenderent, nec sinistri quidquam, quod ad exitium vergeret, illis pertimescendum fore edixit, vbi sana religio, nullatenus vero temeritas, aut præsumptio obsequentiū manus in opus cōpellere: hæc ille, cum vnam mitem omnies, qui aderant, humillimis ante augustissimum Eucharistiæ Sacramentum porrectis Deo precibus, pio sacerdotis sermone alares redditi, constanti imperterritoque animo ad internū opus redicere. Sed protinus corundem conatibus propitijs è cælo Christi Martyr adsuit; vbi enim manus itērum operi admouerunt, nullo labore, sed faciliter potius impulsu quantocytus rem totam, vt in votis erat, feliciter perfecere. Ad recolendam autem (vti par est) saceræ antiquitatis memoriam, ipsummet peruetutum altare ad hanc vique diem, sacris liet pignoribus, atque ornamenti orbatum, haud tamci pio venerationis cultu, qui ab inuisentibus Martyri deserunt, destitutum, codem loco subsistit.

17 At vero iuxta præmemoratum altare, sepulchrum quoddam in paupimento, erate ferrea vallatum, videre est, in quo insculptus ciuscemodi titulus, antiquitatem redolens legitur:

S. Lucina
Virgo.

HOC EST
SEPVLCRVM SANCTÆ
LVCINÆ VIRGINIS.

Et infra:

M m m

GVILS

CIVILS ARCHS BITVRICEN.
F. FIERI.

Quænam vero Lucina hæc fuerit, cui titulus iste inscriptus est, haec tenus ignoratur. Præclarí enim nominis fœminas, que hoc idem olim nomen præferebant, ut supra meminimus, in mulierum nuptarum, aut certe matronarum numero scriptas suisse ambigere nemo potest, & eam præsertim, quæ Beati Martyris Sebastiani corpus diuinitus admonita loco recondidit: quippe quæ Fulconis, seu Flatonis Piniani viri Consularis vxor dignissima celebratur, ut sancti Anthymi Acta apud Sur. to. 3. 2. Maij testantur. Porro de duabus dumtaxat nominis eiusdem virginibus, in sacris Martyrologijs, & Martyrum Actis mentio insituitur; Lucinæ scilicet virginis ex illustri Prætextatorum familia, a beato Anacleto Papa salutaribus baptismi aquis expiata: de quain M.S. S. Sophiæ actis Cod. S. Cæcil. hæc legimus: *Credentium vero fides crecebatur in Domino, & memoria veneranda virginis Lucina excubias exercebat speciales, quas omni tempore pfallendi ita affiebant, choro pfallentium adhærentem, ac si in corpore degeret.* Alterius item Lucinæ virginis, S. Marinæ filia, mentio recolitur, que sub Alessandro Imperatore, gloriose consummata certamine, pro Christo Martyr occubuit, & vna cum matre, cæterisque Martyribus apud sanctum Urbanum Pamam honorifice tumulata fuit, ut per antiqua M.S. eiusdem Acta Cod. Vaticani amplian legendi fidem exhibent.

18 De hac igitur nobilissima Marinæ filia sepulchram, quem supra recitauimus, titulum loqui iure merito existimare quis posset, nisi, & probabilius quidem, vt nobis videtur, de Lucilla S. Nemesij filia subintelligendum fore titulum afferamus; quæ in quibusdam Codicibus, Lucinæ itidem nomine appellatur; quamvis tum in alijs, tum in ipsismet Martyrologijs Lucilla communii, ac frequenti omnium voce nuncupetur. Hæc enim in celeberrimo Callisti Cœmeterio, de quo nunc agimus, a Sexto Papa, ut infra exponetur, tumulata est. Huic sententiae sua quoque auctoritate Baronius subscribit, qui in editis ad Martyrologium notis prid. Kal. Nonemb. isthæc habet: *Adhuc per-*

seuerat locus Lucille virginis in Cœmeterio Callisti, vbi in sepulchri lapide inscriptio vetus posita legitur. Onuphrius quidem in septem Vrbis Ecclesiarum descriptione, sepulchrum hoc haud Lucillæ matronæ positum esse constanter affirmat, quod utique ex inscriptionis titulo coniicit, qui nuper a Guillelmo Bituricensi Archiepilcopo ibi descripto instauratus apparet: sed cum in eadem inscriptione expressis verbis Lucina virgo nuncupetur, haud congrue huic matronæ aptari possit videtur: cuius tamen corpus hoc eodem Cœmeterio conditum fuisse, & venerandum eius caput interficas eiusdem Ecclesie reliquias adhuc asseruari indubitatum omnino est: nisi forte ob superiorum temporum inscitiam id placet obtigisse quis dixerit, ut pro matrona, Virgo in epitaphij eiusdem notis inscripta fuerit. Olim insuper in ipso Cœmeteriorum descensu, marmoreus quidam lapis parieti affixus hanc legentibus inscriptionem præsens extabat:

TEMPORIBVS SANCTI INNOCENTII
EPISCOPI PROCLINVS
ET VRSVS PRESBB.
TITVL BIANTIS
SANCTO MARTYRI
SEBASTIANO EX VOTO FECERVNT.

19 Porro Bizantis titulum, veteri abolito, in D. Sabinæ Ecclesiam translatum suisse Onuphrius afferuit; quidam vero titulum hunc Ecclesie Beatorum Ioannis & Pauli suffectum suis auerunt; eo quod in eorundem Martyrum Actis de Bizantio quodam senatore, dignissimo S. Pammachij genitore mentio incurrit: sed vt veritati, quod consonum est, afferatur, Proclinus est presbyterorum numero exitit, qui quondam Romano Concilio sub Symmacho, vti presbyter Tit. S. Sufannæ, vna cum Agathone & Asello subscriptis, & in M.S. præmemorati Cornelij actis Cod. Columnen. eiusdem subscriptio vna cum cæteris, quos nuper recensuimus, sub hac videlicet verborum formula recitat: *Presbyter Tituli Biabantij.* Quidquid tamen illud sit, certe ex eadem inscriptione, quæ nunc in Ecclesia ad dexteram intrantibus patet, satis superque, ut nobis opinari licet, recolenda ciusdem antiquitas Ecclesie comprobatur: cum presby-

Lucina vxor
Fulconis S.
Sebastiani
corpus sepelit

Sur. 10. 3. 2.
Acta.

M.S. Cod. S.
Cæcil.

Lucina virgo
filia S. Mar-
menie.

M.S. AG. Cod.
Vat.

Lucilla S. Ne-
mesij filia.

Baron. in
Mart. Rem
prid. id. No

Onuph. Pan
in descript. in
Eccles.

Lucina ma
tronæ.

Inscriptio
Proclini,
Vrsi.

Titulus Bi
zantis.

Onuph. Pan
in descript.
Eccles.

A.B.A.S. 10.
Paul. MM.

sbyteri, quos supra nominauimus, sub ipsamet Innocentij Primi tempora vixerint, præmemoratus autem Pontifex anno redempti orbis quadringentesimo primo ad Summi Pontificatus apicem euectus fit. Et hæc quidem de peruetustis eiusdem Ecclesie monumentis studioso lectori paucis enarrasse sufficiat.

20 Verum de celeberrimo, quod latet ibidem, Cœmeterio verba facturis, illud in primis præmittendum videtur, duas Cœmeteria hoc in partes diuidi: ut poterit quod præ ceteris amplissimum est, cui & alia pariter, ut iam diximus, sub varijs quidem nominibus Cœmeteria iunguntur, atque coharent: quorum unum, quod vulgo Publicum dicitur, eo quod quibusuis adeuntibus patet, ab interiori Ecclesiæ ambitu, aditum pariter atque exitum obuium, expeditumque præbet: singulis interim ostijs diligenter præclusis, que ad perscrutandum subteranei loci finum accedentibus, tot interfusis latentium semitarum diuerticulis, negotium facilius, nec non in apertum vitæ discrimen aberrantes adducere queunt; valido enim muro viarum anfractibus obstructis ad Cœmeterium, quod Secretum dicitur, vastissimumque est, transitus omnino inhibetur. In ipius autem Cœmeterij, de quo nunc agitur, limine, qua quis ad dexteram templi partem ingreditur, istiusmodi inscriptionis titulus insculptus marmorii legitur:

HOC EST COEMETERIVM CALLISTI
PAPÆ ET MARTYRIS
INCLITI, QVICVMQUE ILLUD
CONTRITVS ET CONFESSVS
INGRESSVS FVERIT, PLENAM
REMISSEONEM OMNIVM PECCATORVM
SVORVM OBTINEBIT,
PER MERITA GLORIOSA CENTVM
SEPTVAGINTA QVATVOR MILLIVM
SANCTORVM MARTYRVM
VNA CVM QVADRAGINTA SEX
SVMMIS PONTIFICIBVS,
QVORVM IBI CORPORA IN PACE
SEPVLTA SVNT,
QVI OMNES EX MAGNA TRIBVLATIONE
VENERVNT, ET UT HÆREDES
FIERENT IN DOMO DOMINI,
MORTIS SUPPLICIVM PRO CHRISTI
NOMINE PERTVLERVNT.

Audisti, p[re]i lecto[r], paucis notis immensam huius Cœmeterij gloriam legentium animis adumbratam, quod tot sa-

cris millicorum martyrum exuuijs adiunctum, ac tot pariter sanctorum Pontificum martyrij laurca præcellentium pignoribus apprime nobilitatum, singularem fidelium animis deuotionis affectum ingerere, & timorem pariter sanctissima isthac loca adeuntibus incutere iure merito valet. Quapropter quisquis ille est, qui perlustratur accedit, vbi pedem admouerit, illud, quod Moysi prænuntiatus est, probc memincri: *Ne appropies huc, sole calceamenta de pe-
dibus tuis, locus enim, in quo stas, Terra san-
cta est.* His enim verbis salubriter admonitus, quamprimum vnâ cum Iacobo Patriarchæ e torporis somno euigilans, in illa admirabundus verba, erecto in signum lapide, profiliat: *Vere locus iste,
sanctus est.*

21 In hac igitur Publici Cœmeterij parte pauca quidem cubicula, sepulchrorumque vestigia in parietibus hinc inde de more excisa inuenire est. Ibi quoque locus adhuc conspicitur, vbi quondam præclarissima virgo ac martyr Cæcilia condita fuerat: cuius memoria ne villa vnuquam temporum iniuria aboleretur, præmemoratus Guillelmus Bituricensis Archiepiscopus hunc inscriptionis titulum marmori insculpendum curauit:

HIC QVONDAM RECONDITVM FVIT
CÖRPS BEATÆ CÆCILIAE
VIRGINIS ET MARTYRIS.
HOC OPVS FECIT
FIERI REVERENDISSIMVS PATER
DOMINVS GVILLEMVS
ARCHIEPISCOPVS BITVRICENSIS,
ANNO DOMINI M. CCC. IX.

Inscriptio se-
pulchri S. Cæ-
ciliae.

In altero itidem marmoreo fragmento titulus eiusmodi legitur:

S A N C T O
M A R T Y R I
M A X I M O.

Titulus sepu-
lchri S. Maxi-
mi.

Duos quidem insignes, recolendosque nominis huiusc Martires in hoc Cœmeterio quondam tumulatos sūisse constat, qui ambo pariter Commentarien-
sium munere fungabantur: alterum sci-
licet, cuius in B. Cæciliae Actis mentio fit: alterum vero, cuius in sanctorum Eusebij, Marcelli, sociorumque Actis *Acta S. Euse-
bij, Marcelli,
& Soci.*
memoria recolitur: verum cuiam è duobus, quos haecenus memorauimus,

iste potissimum titulus inscriptus sit, ignoratur.

Cœmeteriū
Callisti Secre-
tum appella-
tum.

22 At vero ad alteram Cœmeterij, quod Secretum nuncupatur, partem haud ullus patebat aditus, nisi quoddam per ostium quam diligenter obseratum, ac apprime munitum, quod iuxta ipsummet locum situm erat, ubi Beatisimi Martiris Sebaltiani conditorum, quandam extitisse iam diximus. Hinc eum ad ingrediendum aditus Bosio patuit, illie semitas plane innumeratas, multiplicesq; ac plurima item cubicula, nec non monumenta, quæ tamen picturis, ornamentiisque omnibus constituta es- sent, se visu cōperisse affirmat. Complures insuper, dum singula lycenæ oculis inuestigat, obuij, contemplandique aditus se obtulere, per quos ad Cœmeteria huic adhaerentia ingressus vltro procul dubio dabatur. Rursus vero dum eādem Cœmeterij partem vna cum alijs Seueranus noster nouissime perlustraret, non absque intimo animi cruciatu, ac horro pariter, omnia prorsus, vt ipse testatur, perscrutantium oculis directa ac diruta apparuere. Secretum interim hoc Cœmeterium penetrandi haud aliunde facultas suppetit, quam perlatentes quosdam terræ hiatus in vicinis ac locis adiacentibus fortuito adinuentos, per quos Bosius deinde introgressus, cum singula tum visu, tum manu inter perscrutaudū deprehendisset, idem Cœmeterium ampliori quidem ambitu protensum exacte descripsit, vt à nobis suo infra loco exponetur: vtriusque autem Cœmeterij tam Publici, quam Secreti ichnographicas tabulas Philippus Vinghius diligenter delineauit; quas cum nusquam Seueranus deinde assequi, omni adhibito studio, valuisse, easdem iterum a Gaspare & Francisco viris rei ichnographicæ peritissimis, designandas curavit, quæ cum alijs id genus tabulis, artificum manu studiose insculptæ, suo loco singulæ curiosis legendum oculis contemplandæ proponentur.

Sixus III.
Cœmeteriū
Callisti initia-
ta, & orna-
uit.

23 Quod vero ad præmemorati Cœmeterij omnium plane nobilissimi instaurationem attinet, haud à nobis silencio oboluendum est, quod Bibliothecarius in Sixti Papæ III. gestis affirmat, à sanctissimo nimirum Pontifice Cœ-

meterium hoc in meliorem formam redactum, ac marmoreas insuper tabulas singulis sere sepulchris, quiescentium ibi Martyrum exhibentes nomina, appositæ suisſe. Hæc autem sunt eius verba: *Hic fecit Platoniam in Cœmeterio Callisti Via Appia, ubi nomina Episcoporum & Martyrum scriptæ commemorans.* At quod per Platonias nil aliud, quām marmoreæ quādam tabulæ intelligendæ sint, ipsæmet Bibliothecarius satis perspicue insinuate videtur, qui in describendis beati Leonis Papæ Tertij gestis hæc ait: *Hic sacer Antistes super ipsas columnas lilios ponit fecit, & super ipsos lilios ex metallis marmoreas Platonias posuit.* Et in gestis item Sixti Papæ Tertij ab eodem isthac recententur: *Qui Ecclesiam S. Laurentij ornauit, fecit &c. supra Platonias porphyreticas &c.* Et in Liberij gestis hæc addit: *Ornauit de Platonis marmoreis sepulchrum S. Agnetis.* Cuius quidem Ecclesiæ sectis marmoribus, ac affabre artis- cum manu compactis incrustata olim suisſe, ad nostra hæc usque tempora ex antiquis, quæ supersunt, vestigijs videre est.

24 Nicolaus Primus peruetustum hoc Cœmeterium instauravit, ac monasterium ibidem prope Ecclesiam, teste Bibliothecario, extruxit, qui isthac in rem præsentem enarrat: *Via autem Appia de Cœmeterio sancti Callisti Martyris Sebaltiani in Cataumba, ubi Apostolorum corpora iacerunt, quod multis ab annis ruerat, meliori illud fabrica renouans, monasterium fecit, & Monachos sub Abbatis regimine undecimque potuit, aggregauit, vñque necessaria dari, ceteraque suspenda ministrari præcepit.* Cuius sane Monasterij frequens in quampluribus Summorum Pontificum, & Gregorij præsertim Papæ Noni epistolis mentio incurrit, quæ Abbatii, & sacro Monasterij euclidem cœtu Sanctorum Martyrum Fabiani & Sebaltiani de Urbe Cisterciensis Ordinis inscriptæ recitantur. Nunc vero idem Monasterium, et si Commendatitium in titulum a Summis Pontificibus redactum, ijdem Cistercienses Monachi, qui S. Bernardi Fulientes nuncupantur, aetiorique obseruantæ addicti sunt, religiose admodum, & merito digni laudem præconio incolunt. Illud postremo loco enarratis haec tenus de Callisti

Cœ-

Biblioth. in
Sixto Pap. 3.

Platonia qui
fit?

Idem in via
Leonis Pap. 3.

Idem in Lib.
rio Papa.

Monasterium
S. Sebaltiani

Biblioth. in
Nicol. Pap. 3.

Cœmterio, coronidis loco subtexere
vism est, quod in Breuiario Romano
præcipue celebratur; de Callisto enim
Pontifice hæc ibi: *In Via Appia vetus
Cœmterium ampliavit, in quo multi sancti
Sacerdotes, & Martyres sepulti sunt, quod
ab eo Callisti Cœmterium appellatur.* Et
hæc de Callisti Cœmterio enarrasse sa-
tis fit.

CAP. XII.

De Catacumbis, ac SS.
Martyrum Marci, Mar-
celliani, & Damasi
Cœmterij.

IVTA celebrem, quam
haec nus memorauimus, inuicti Martyris
Sebastiani Ecclesiam,
ea nimurum parte,
qua Via Ardeatinæ
veteri adiacet, ad hæc usque tempora-
veluti nobile quoddam sacræ antiqui-
tatis monimentum, locus ille confisi-
etur, & a fidelibus, vti par est, iugi
obsequio colitur, qui vulgo Catacum-
bæ nuncupatur: cuius sane vocabuli
etymologiam sub huiusc initium ope-
ris, genuinam vocis significationem af-
fecuti, edocuimus.

2. Et vt pauca hoc loco interim
inquirendo subtexamus, cur locus hic,
qui ad Callisti Cœmterium extat, ad
Catacumbas appelletur, Baronius ipse
in Notis ad Rom. Martyrologium con-
fuslend est, qui idem vocem hanc ex
duabus dictiōibus, Græca nimurum,
& Latina, conflatam sonare ait, ac
locum iuxta tumbas. Sed eius hic
quæso verba excipiamus: *Loquendi ob-
tinuit vsus, inquit ille, vt Catacumbæ pro
Catatumbis dicerentur: ex Græca enim, &
Latina dictiōne compositum est nomen, &
iuxta, & tumbas, vt sic locus ille, qui ad
fores est Cœmtery Callisti, diceretur Cata-
cumba, hoc est, iuxta tumbas eiusdem Cœme-
terij, ubi est vetus ac nobilis memoria S. Se-
bastiani martyris, que numeratur inter se-
ptem Vrbis Ecclesias, Innocentij Pape, &
Honori Imper. temporibus illustrata, vt do-*

cet illic posita vetus inscriptio marmori in-
cisa. In actis S. Cornelij Pape Catatumbæ,
non Catacumbæ dictus rep̄eritur ille locus:
sic & in rebus gestis S. Sebastiani, sicut in
compluribus veteribus Martyrologijs: at
vero apud S. Greg. in regest. lib. 3. ep. 30.
ad Catacumbas scriptum reperitur. Non
tamen errasse dixerim, qui Catacumbas le-
gunt; nam κατάκυμβος est locis cauis, atque
profundus, qualis Rome præsentim Cœme-
teria esse solebant, in arenarijs profundis
cryptis excavata. Hæc ad rem nostram
Baronius.

3. Subterraneus quidē locus est for-
nix desuper obductus, ac semicirculari
construtus forma, & vt ex ipso aspectu
credibile nobis sit, quoddam olim ethnici-
orum adiūcium extitit, quod a vctu-
stissimis illis Pontificibus in sacros sub-
inde rei ecclesiastice vſus redactum
est; quo Christi cultores, quibus illibatoſ
religionis Christianæ ritus peragen-
di haud libera adhuc facultas suppette-
bat, pro ipsa temporis opportunitate,
ad sacram, vt mos erat, Synaxim con-
uenirent. Hinc quoque ad proximum
Cœmterium patuisse aditum coniicitur,
'cū illud in eiusdem loci planiti-
e subsistat. Porro ad Catacumbas,
quarum mentio est, per binas sealas, que
plurimis quidem gradibus constant, de-
scendit, hārum altera Ecclesiam, Ar-
deatinam viam altera respicit. Fene-
stræ ibi, vel certe foramina quædam in
oblongam ac fatis angustam deducta formam
suspiciebantur, que lumen ad in-
feriora loca demittebant.

4. Decem & quatuor locus olim
iste suo continebat ambitu monumen-
ta, quorum tamen ad præsens duodecim
dumtaxat visuntur: & hæc quidem haud
in topo Cœmterialiū more excavata,
quamvis eandem intuentibus formam
præferant, sed lateritij operis, calce
circum oblinira sunt, paucis admodum
exceptis, qua artificum olim manu ele-
ganter exornata fuisse ex quibusdam ad-
huc vestigijs manifeste dignoscitur. Por-
ro in eorumdem monumentorum ambi-
tu marmorea quædam hinc inde sedilia
porriguntur, in quorum media parte
Pontificalis ac marniorea sedes vctuſilli-
ma extat; in qua summi, ac sanctissimi
olim Pontifices (vti veneranda piorum
hominum traditio fert) confidebant,
dum

Descriptio lo-
ci ad Catacū-
bas.

Monumenta
in Catacū-
bas.

Sedilia in Ca-
tacumbis.

dum sunesta illa persecutionum tempora ingruerent; in reliquo autem sedilium ambitu faderotes, qui Pontifici adstabant, ac Romanum insuper clerum, tunc potissimum temporis, cum sacrificibidem Synaxes peragerentur, sedisse pie vtique ex ipsius loci prospectu existimandum est.

^{Altare in Catacumbis.} 4. Marmoreum è regione ipsius Pontificia sedis altare quoddam, & quidem vetustatem redolens adhuc cernitur, super quo haud ab ullo, præter Romanum Pontificem, Missæ sacrificium celebri confueruisse, ex accepta item inolitaque apud posteros traditione acceptimus. Verum super eodem sacro altari, hac nostra ætate ex Pauli V. Pont. Max. indulto, euilibet ex approbatis sacerdotibus saera peragendi mysteria facultas impertita est.

^{Pureus, vbi corpora Apostolorū olim iacuere.} 5. Hic præterea ipso sub altari putei ad instar foramen conficitur, vbi quondam veneranda beatorum Apostolorum corpora Græcis proiecta aliquandiu deliuerere, cum suis eadem e sepulchris furtim sublata sacrilegi homines in patrias secum regiones per summam iniuriam deferre aggressi sunt; ipso D. Gregorio huius rei teste, qui totam hanc historiam in Epist. 30. ad Constantinam Aug. Registr. lib. 3. prolixiori sermone describit, vbi postquam constanti animo eidem, quod ultro, enixeque postulauerat, denegasset, sacratissimum videlicet Apostoli Pauli caput, eandemque Augustam de perantiqua Romanæ Ecclesiæ consuetudine sapientissimus vir edocuisset, *Apud quam* (vt ait) *pro lege utique mos ille inolevit, ut nunquam sanctorum Martyrum è loco, vbi deposita sunt, reliquie extrahantur*; ob mira scilicet ac horrenda prodigia, quæ idipsum quandoque attentantibus obtigere; hæc ad rem subdit: *De corporibus vero beatorum Apostolorum quid ego dicturus sum? dum constet, quia eo tempore, quo passi sunt, ex oriente fideles venerunt, qui eorum corpora, sicut ciuium suorum repeterent, que duæ usque ad secundum Virbis milliarium, in loco qui dicitur ad Catacumbas, collocata sunt; sed dum ea exinde leuare omnis eorum multitudo conueniens niteretur, ita eos vis tonitru, atque fulgoris nimio metu terruit, atque dispersit, ut talia denuo nullatenus attentare presumerent.*

<sup>D. Greg. ep. 30
ad Conf. Aug.</sup>

Tunc autem exēentes Romani, eorum corpora, qui hoc ex Domini pietate meruerunt, leuauerunt, & in locis, quibus nunc sunt condita, posuerunt. Quis ergo nunc, serenissima domina, tam temerarius possit existere, ut bac sciens, eorum corpora, nondico tangere, sed aliquatenus presumat inspicere? Hæc Gregorius, qui fideles cunctos ex Petri cathedra salutariter cōmonet, vt sanctorum reliquias eo, quo par est, honore prosequatur, nec sibi quid nimis, et si temporali potestate polleant, erga sanctorum reliquias presumant, haud impune, si quam admittunt, temeritatis notam laturi.

6. Quo verò potissimum tempore id, quod supra narratum est, acciderit, an scilicet tunc primum, cum beatissimi Apostoli martyrio coronati sunt, an vero (quod sane probabilius esse videtur) cum natalitius corundem dies anniuersaria memoria celebris recurreret: quamdiu insuper sacratissima pignora deposita ibidem persistent, cum multiplices, & varijs difficultatibus obvolutæ hinc inde scriptorum sententiæ adsint, quæ in conscriptis a Seuerano septem Ecclesiæ monumentis lectori exponuntur, easdem hie repetere ac discutere consulto prætermittimus.

7. Porro nobilissimum hoc Cœmeterium, quod cæteris tunc amplitudine, tum antiquitate longe præstat, & locus in eo præcipue, qui ad Catacumbas dicitur, tot gemmis ac monilibus, quot sacris beatorum martyrum exuvijs apprime nobilitatus, peculiarem sibi apud omnes Christi fideles religionis cultum iure merito vindicavit; nam sicut frequentes illue antiqui temporibus Christiani ad sacra obeunda mystria, atq; in recolendis martyrum natalitijs ad vigilias de more peragendas cæteratim confluabant, pari quoque pietatis ardore nostris hisce superioribus saeculis seruentiores vtique Christiani locum hunc crebro adire, impensis colere, osculis, ac lacrymis prosequi, ibidemque diutius venerationis gratia subsistere consueuerunt. Quis enim non probe meminerit, Hieronymum vñā eum eiusdem propositi socijs huc saepe ventitasse? Quis nesciat, vt cæteros taceamus, S. Carolum Card. Borroméum, cum

<sup>Greg. ep. 30.
ad Constanti-
nopol. Aug.
Idem reg. 1. 3.</sup>

Cœmeterij
Callisti digni-
tas.

Sancti omni-
eux pie il-
lud frequen-
tarunt.

S. Carolus Bor-
romæus,

cum Romæ ageret, & sacras septem celebriores Vrbis Ecclesiæ deuote inuiseret, Callisti Cœmeterium frequenter adire, illud pie colere, atque in D. Sebastiani perugilio ibidem pernoctare, in more habuisse, assiduis quippe precibus, crebris item suspirijs, iugibus lacrymis sacrum hunc Subterraneæ regionis ambitum irrigasse, vel ut melius dicam, velut sideribus terrestre hoc Cælum illustrasse.

8 Quoniam vero opportuna hic mentio incidit, & nobis hac scribentibus natalitius dies annua hodie recordatione solemnis recurrit, haud silentio obnoluendum est, sanctum Philippum Nerium Congregat. Oratoriū Fundatorem, parentem nostrum, vt eius exhibent acta, cum florida adhuc ætate vigeret, septem Vrbis Ecclesiæ, singulis diebus adire, & apud Callisti Cœmeterium cœlestibus rebus intentum pernoctare confueisse; ibi enim cœlestis vir terrena luce se penitus abdicans, & oculis ac manibus in Cælum intentus, ipsas inter tenebras, supernæ lucis radios vberime hauriebat, ibi strenuus Christi athleta, ac pugil inuictus contra tartaricas hostium legiones in arenam proditurus excrébatur, vt inde totus plane formidabilis in medium de hoste palam triumphatus emergeret. Quod quidem Breuiarij Romani paginæ hunc in modum legendum exhibent: *Septem Vrbis Ecclesiæ frequenter visitans apud Cœmeterium Callisti, in cœlestium rerum contemplatione pernoctare consueuit. Quod cum religiosus quidam ex Dominicana familia serio aduertisset, qui Franciscus Cardonius Camerinensis vocabatur, id unum præcipue suis Dominicani instituti tyronibus inculcare solitus erat, dum Philippum videlicet adhuc viuentem, velut altissimarum virtutum exemplar imitandum proponeret, atque his plane verbis excellentem viri sanctimoniam commendaret: Philippum, inquam (aiebat ille) eximia sanctitatis virum, Deo disponente, Christiano orbì illuxisse, qui totos decem annos penitentia causa, atque arctioris observationis studio illectus, abditos Cœmateriales Callisti sinus incoluerit; sanctissimus quippe vir, cum ibi moram traheret, supernorū gaudiorum dulcedine*

persuebatur, & dum sacra inter martyrum sepulchra, mundo ignotus, Cælo propior innotesceret, ea interdum amoris copia inter orandū perfundebatur, vt cælestium vim charisinarum ferre haud sufficiens humi præolutus, alter veluti Eprchem exclamare protinus coegeretur: *Sat est Domine, sat est: continue quo supernae vidas dulcedine.* Hic deum Philippus cum sacra loca noctu obiret, cum tartareo hoste frequenter iustabatur, dæmones quippe, vt metum deprecanti incuterent, sese illi videntes offerebant, & vt ab incepto interim orandi studio absterrerent, omnem mobeub lapidem, quorum acrores ille impetus diuino munitus præsidio mirum in modum constans, ac imperterritus iugiter eludebat: quapropter tres aliquando dæmones, qui prope sacrum hoc Cœmeterium Dei famulum iter agentem sub horribili specie absterrere conabantur, vbi ille ad consueta precum subsidia consufit, extemplo ab eius se oculis proripuere.

9 Verum enimuero sanctissimum virum diuinis delicijs intra has Cœmateriales eauernas redundantem, & præ nimia cœlestium, qua perfundebatur, immisionum vbertate, ad Deum totis viribus exclamantem eleganter conceptis quondam carminibus Martha Marchina hunc in modum ad Nerij nomen alludens, expressit:

*Delicias Nerius diniri vt sentit amoris
In se de Cæli fontibus influere,
Iam satis est, inquit, vestros rogo clandite
fontes*

*O Superi, augustos obruit vnda sinus.
Ipse ego mutato fiam si nomine Nerus,
Non capit Oceanum bunc peitoris vr-
na mei.*

*Rijst diuus Amor, fræcis dum peitora
costis*

*Laxat, & in tales explicat ora sonos:
Parua satis, nimiumque licet sit peitoris
vrna,*

*Hac tamen ex vrna flumina mille
fluent.*

Sacris autem speluncis, triumphalis instar tituli, carmina hæc, tum ingenij, tum erga virum sanctum pietatis monimentum Natalis Rondaninus præclarus adoleſcens insculpsit, quæ nos honoris gratia hic lectori delibanda afferimus:

Pro-

Philippus

et. 26. Maij.

sr. Jacob.

ccus 17.

r. S. Philip.

r. lib. 1.

n. 4. & 6.

eu. Rom.

26. Maij.

Cœmater.

Philippus

titus dece-

os annos

metteriū

multa inco-

ti.

Ullic diuinæ
gratiae donis
perfunditur.

Et cum malis
genijs certa-
men haber.

Martha Mar-
china.

*Profunda noctis umbra, & horrendum
specus;*

*Vbi afta fugiens, solis exosus iubar
Lateus Philippus inter has tenebras diu,
Inter cavernas, inter hec silentia,
Quem deperibat, quem flagrabat, repperit,
Qui dormit, & quiescit in meridie.*

O noctis umbra fulgida! o fulgens specus!

10 Illud autem postremo loço addimus, perenne videlicet sanctissimo viro, qui Callisti Cœmeterium adeo impensè coluit, & præsentia toties illustrauit, in celeberrima Sebastiani martyris Ecclesia monumentum, piorum virorum studio, Cisterciensis Familiae Patribus, quibus eiusdem Ecclesie eura demandata est, adnitentibus erigendum nunc disponi, cuius quidem iconem (quæ sanctum vitum intra Cœmeteria-

les eauernas demorantem ad viuum exhibet) ex prototypo Equitis Alexandri Algardi Bononiensis, sculpturæ artis hac ætate præcipui, artificum manu diligenter excerptam, Illustrissima Felix Rondanina conspicua pietatis, nobilitatis, ac eruditiois insuper Matrona; cæteris, quarum in sacris Martyr. Actis pietas eluet, & frequens mentio recurrit, exeteris, inquam, in eorumdem SS. Martyrum, & Cœmeteriorum cultu haud impar, nostris hisce Subterraneæ Roma paginis delineandam, piorumque oculis subiiciendam voluit, eui nos deuoti animi ergo titulum hunc ab eodem Natale Rondanino digno eiusdem filio, ingenio pariter ac sanguine claro, in Nerij laudem clucubratum, corona instar affigimus.

COECVS HIC LOCI SQUALOR
ET ILLVSTRI MARTYRV M SANGVINÆ ADHVC STILLANS,
AT S. PHILIPPI NERII
LONGO DECEM ANNORVM DOMICILIO ILLVSTRIOR.
QVEM DVM IPSE INHABITARET,
ADEO AFFELVENTE DE CÆLO DIVINÆ DVLCEDINIS COPIA
RECREATVS EST,
VT VNDIQE EXVBERANTE AMORIS VI
VELVT IMPOTENS SVPERFVNDENTIS SE GAVDII
CLAMARET SVBINDE,
PETERETQVE
VT CESSARET TANTVS LÆTIÆ ÆSTVS,
QVEM MORTALIS ANGVSTIÆ PECTORIS NON CAPERENT.
NE IGITVR INTER HÆC ILLVSTRIA
MARTYRV M MONIMENTA
TANTI VIRI VETVSTAS ABOLERET NOMEN,
TESTATISSIMVM HOC ERGA IPSVM PIETATIS
MONVMMENTVM POSITVM EST
ANNO IVBILÆI M. DC. L.

Monumentū
S. Philippi
Nerii in Ede
S. Sebastiani
ponitur.

Epigrapha illi
affixa a Na-
tate Ronda-
nino.

Felix Ronda-
nina eiusdem
iconem hic
exhibendam
curauit.

Roma Subterranea

Et hæc nobis ex multis pauca prælibasse obitcr haud ab instituti proposito alienum omnino visum est, ne viri sanctitate conspicui, ac de sacris, recolendisque his locis optime meriti recolenda iugiter memoria leſtorem sacræ antiquitati inhiantem prætereat. Sed restat nunc, vt de Catacumbis, de quibus mentio facta est, sermonē prosequamur.

11 At vero cum toto animi studio sacra Martyrum loca, ac veneranda eorumdem vestigia B. Damasus Papa prosequeretur, peculiari quodam deuotio- nis cultu locum, qui ad Catacumbas dicitur, excolece nullatenus desstitut; ibi enim Platoniam fecit; marmoreis quippe tabulis totum eiusdem loci sinum vsqueaque honorificentius exornauit, vt Bibliothecarius his verbis enarrat:

*Biblio. Dam.
à S. Damaso
Papa.*

Biblio. Dam.

*M. S. Cod. S.
Petri.*

*Graci Apo-
stolorum cor-
pora rapere
comprendunt,
sed diuinus
prohibentur.*

Hic fecit & aliam Basilikam Via Ardeatinam,

vbi requiescit in Catacumbis, & edificant

platoniam, vbi corpora Apostolorum iacerunt.

12 Id plane ex M.S.eiusdem Cod. S. Petri Actis combrobatur, vbi isthæc recitantur: *Construxit & Basilikam, aliam iuxta muros Vrbis in Catacumbis,*

vbi recondita fuerunt corpora Apostolorum, cum & Graci, vt ad Orientem deferrent, de locis, in quibus sepulta fuerant, tollere tentauerunt. Tunc ingens terrmotus in Vrbe factus est, quod Romani diuino nutu comparentes, insciuti sunt eos, & confusis sacrilegis, sanctissima corpora receperunt, & honorifice locauerunt in Platonia, quam ob eorum reverentiam B. Damasus versibus decorauit. Qui etiam in eodem loco multa corpora SS. Martyrum requisiuit, & inuenit, quorum nomina, velut hac tenus cernitur, versibus decorauit. Verum Ecclesia, cuius hic mentio fit, ex quorundam sententia, ipsamet D. Sebastiani suisse creditur; quæ saepe sèpius sub Apostolorum titulo ab ipsomet Bibliothecario appellatur. Eodemque plane titulo in M.S. B. Quirini Episc. Scisciani & Mart. item Actis, Cod. Vat. & apud Surium to.

*Acta S. Quiri-
ni Ep. & Mart.
Cod. Vat. &
Sur. 10.3. 4.
Iun.*

*Translatio
corporis S.
Quirini.*

34. Iunij, speciatim recentetur: Facta autem incursione, inquit, barbaroru, in partes Pannonie, populus Christianus de Scarabateni urbe Roman fugiens, sanctum corpus Quirini Episcopi & Martyris afferentes secundum deduxerunt. Quem via Appia milliaro tertio sepe- lierunt in Basilica Apostolorum Petri & Pauli, vbi aliquando iacerunt; & vbi S. Sebastianus requiescit, in loco, qui dicitur ad Ca-

tacumbas, edificantes nomini eius dignam Ecclesiam, &c. Quæ sane verba de ipsi met Catacumbis, & de peculiari quadam Cœmeterij parte eisdem adhærente, quæ à Pontifice Damaso in Ecclesiæ formam, vsumque redacta est, probabilius quidem intelligi posse videntur. Quamuis enim B. Sebastiani Ecclesia ob loci, qui proximus est, coherentiam, & in quo sacra diutius corpora perstitere, Apostolorum quoque titulo interdum nuncupetur, hic tamen, & quidem expressis verbis, vt patet, Catacumba ipse iure merito designantur: in quibus platoniam, vt asseritur, primum Damasus fecit, & vbi, hoc est, vel in ipsis videlicet Catacumbis, vel certe eundem proprie locum, Apostolorum & Martyrum sepulchra inculptis marmori versibus exornauit, à Baronio in Append. relat. Annal. to. 4. anno 367. ex antiquar. inscript. Appendice, quorum thema erat: In beatorum nimurum Apostolorum corpora à Græcis clam, vt in orientem deportarent, sublata, & à Romanis superuenientibus alio descri prohbita. Inscripta autem à Dama carmina, pietatis eiusdem Pontificis eximis monumenta digna plane, quæ obsequentiū animis inculpantur, hæc sunt:

*HIC HABITASSE PRIVS SANCTOS COGNOSCERE DEBES,
NOMINE QVISQUE PETRI, PARITER
PAVLIQUE REQVIRIS
DISCIPVLOS ORIENS MISIT, QVOD
SPONTE FATEMV,
SANGVINIS OB MERITVM CHRISTVM
SVPER ASTRA SECVTI,
ÆTHERIOS PETIERE SINVS, ET REGNA
PIORVM,
ROMA SVOS POTIVS MERVIT
DEFENDERE CIVES,
HÆC DAMASVS VESTRAS REFERAT
NOVA SIDERA LAVDÉS.*

13 Historiam verò de sacris Apostolorum corporibus in puteum proie-ctis, indeque extractis, quæ in peretu-sta quondam Vaticanæ Basilicæ porticu ad dexteram intrantibus, coloribus ex-presa conspiciebatur, è Vaticano de-fumptam archiuo: Ecclesia insuper S. Martyris Sebastiani: Publici item Cœmeterij; & eisdem Catacumbæ ichno-graphiam Gasparis Berti, & Francisci Continij opera exacte delineatam, stu-diosi lectoris oblectationi hic exhibe-tius.

Hac

*Antiq. in scriptis
in Append. pag.
1172. Baronio
in Append. pag.
an. 367.*

*1172. Baronio
in Append. pag.
an. 367.*

*Antiq. in scriptis
in Append. pag.
1172. Baronio
in Append. pag.
an. 367.*

*Antiq. in scriptis
in Append. pag.
1172. Baronio
in Append. pag.
an. 367.*

*Antiq. in scriptis
in Append. pag.
1172. Baronio
in Append. pag.
an. 367.*

*Antiq. in scriptis
in Append. pag.
1172. Baronio
in Append. pag.
an. 367.*

*Historia Gra-
corum corpo-
ra Apostolo-
rum & Cœme-
terij rapien-
tium.*

PROFECTIO CORPORA VSS. APOSTOLOR. IN CATACVMBAS. EX PORTICU VETERIS VATICANA BASILICA.

Hac Tabula, cuius simulacrum hic vides, eadem exhibetur historia corporum SS. Petri & Pauli Apostolorum, cum è Catacumbis, ubi Græci illa reliquerant, ad eorum sepulchra relata fuere, ut S. Gregorius Magnus quoque narrat.

Hæ autem Imagines, desumptæ è Porticu veteris Basilikæ Vaticanæ, antiquissimæ esse dicuntur: nam, licet nonnulli tradiderint, Porticum illam à Martino V. ædificatam fuisse, argumento deducto à gentilitijs eius insignibus, quæ ibidem extabant; tamen, dum eadem Porticus deponeretur, aduerti plane potuit, insignia Martini esse anaglypha, & imposita vetustis ijsdem figuris, quarum lineamenta, sublati iam dictis insignibus, perpetua, ac continentia cernebantur, atque adeo cognosci dabatur, Martinum Pontificem tectum dumtaxat illius Porticus restituisse, picturas autem non attigisse, quas viri periti mille annis vetustiores esse iudicarunt.

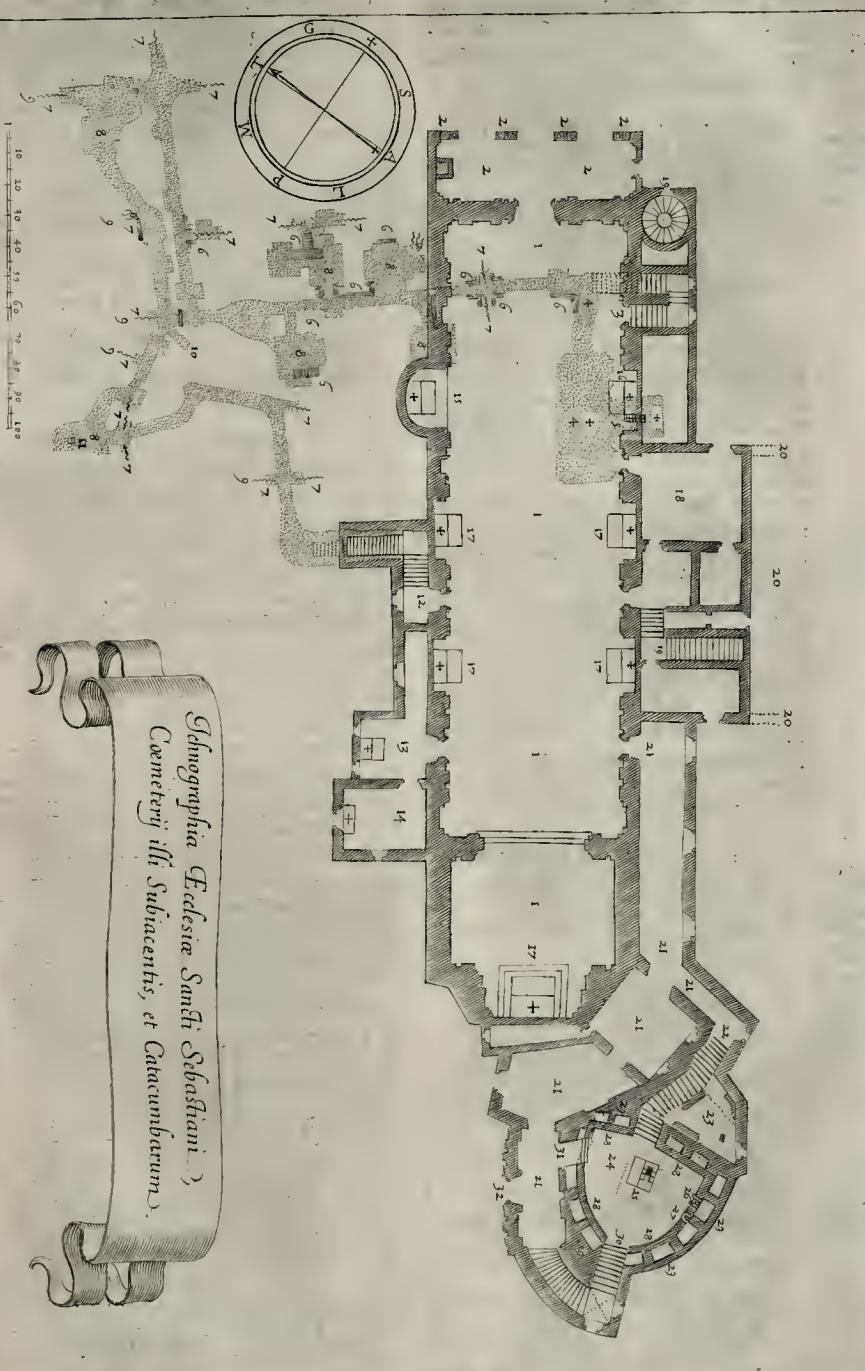

ELEVATIO CORPORVM SS. APOSTOLORVM E CATACOMBIS
EX PORTICO VETERIS VATICANÆ BASILICÆ

Expositio Ichnographiæ Ecclesiæ S. Sebastiani, Cœmeterij illi subiacentis, & Catacumbarum.

- 1 Pars Ecclesiæ S. Sebastiani interior.
 - 2 Frons, & Porticus Ecclesiæ.
 - 3 Ostium, & Scalæ, quibus in Cœmeterium descenditur.
 - 4 Aditus Cœmeterij, vbi vetus S. Sebastiani Altare visefatur.
 - 5 Sepulchrum S. Lucinæ.
 - 6 Parietes Cœmeterio instaurando constructi.
 - 7 Semitæ Cœmeteriales obstructæ.
 - 8 Cubicula absque picturis.
 - 9 Semitæ oppletæ, & occlusæ, quæ, sicut credibile est, in aream Cœmeterij Callisti maiores coeunt.
 - 10 Locus, vbi corpus S. Cœciliae extitit.
 - 11 Inscriptio sepulchri S. Maximi.
 - 12 Scalæ, & ostium, quæ in Ecclesiam regressus patet.
 - 13 Sacellum S. Fabiani.
 - 14 Sacrarium vetus.
 - 15 Altare Reliquiarum.
 - 16 Nouum S. Sebastiani Altare.
 - 17 Alia Ecclesiæ Altaria, & Sacella.
 - 18 Sacrarium nouum.
 - 19 Scalæ Monasterij.
 - 20 Pars Monasterij.
 - 21 Ostium, & ambulacra, quæ ducunt ad Cataumbas.
 - 22 Scalæ, quibus in Cataumbas descenditur.
 - 23 Locus, seu cubiculum, quod descendantibus in Cataumbas primum occurrit.
 - 24 Area Catacumbarum.
 - 25 Altare, sub quo visitur puteus, seu locus, vbi corpora Apostolorum extitere: puncta vero, quæ illum circumeunt, vaquam eiusdem loci aream designant.
 - 26 Sedes Pontificalis è marmore.
 - 27 Vasculum lateritium calce firmatum.
 - 28 Sedilia per circuitum disposita in Cataumbis.
 - 29 Monumenta arcuata.
 - 30 Aliæ scalæ nouæ Catacumbarum.
 - 31 Locus in planis ambulacrorum, qui respicit Cataumbas.
 - 32 Ostium, vnde itur versus Basilicam S. Pauli.
- Omnes semitæ, & loca punctis notata sunt subterranea.

14 Martyrum vero sepulchra, quæ ab eodem beatissimo Pontifice condigno quidem honoris cultu exornata sunt, isthac elector habes :

*Antiq. inscrip.
in Append.
pag. 1171.
Baron. appen.
to. 4. ap. 367.*

SANCTORTM QVICVNQUE LEGIS
VENERARE SEPVLCHRVM,
NOMINA NEC NVMERVM POTVIT
RETINERE VETVSTAS.
ORNAVIT DAMASVS TVMVLVM
COGNOSCITE RECTOR
PRO REDITV CLERI CHRISTO
PRÆSTANTE TRIVMPHANS,
MARTYRBVS SANCTIS REDDIT SVA
VOTA SACERDOS.

Quibus certe carminibus sanctissimus Pontifex id innucere videtur, hæc à se in Martyrum obsequium ornamenta, ex voto forsitan nuncupato, tunc pontificum præstata suis, cum Vrscini acrior schismatis instaret procella; co enim tempore Romanus Clerus haud in tantarum ambiguitate fluctuans, in ipsummet Damasum vcluti legitimum Pontificem excipiendum, venerandumque consensit: ad quod pariter alludere voluisse in supra recensito Tarsicij Epitaphio creditur, illis præsertim verbis : *Titulos post premia reddit.*

15 Sepulchralcm item hunc titulum Damasus Irenæ germanæ ibidem forori conditæ inscripsit: qui apud Baronium To. x. ex Append. Antiq. Inscripc. recitat, nimirum :

*Epitaphium
Irenæ.
Antiq. Inscrip.
in Append.
pag. 1172.
Baron. m. 3
Append. to. 4.
ap. 364*

HOC TVMVL SACRATA DEO NVNC
MEMBRA QVIESCVNT,
HIC SOROR EST DAMASI, NOMEN SI
QVÆRIS, IRENÆ.
VOVERAT HÆC SESE CHRISTO CVM
VITA MANERET,
VIRGINIS VT MERITVM SANCTVS
PVDOR IPSE PROBARET.
BIS DENAS HYEME NECDVUM
COMPLEVERAT ÆTAS,
EGREGIOS MORES VITÆ
PRÆCESSERAT ÆTAS,
PROPOSITVM MENTIS PIETAS
VENERANDA PVELLÆ,
MAGNIFICOS FRVCTVS DEDERAT
MELIORIBVS ANNIS.
TE GERMANA SOROR NOSTRI NVNC
TESTIS AMORIS
CVM FVGERET MVNDVM, DEDERAT
MIHI PIGNVS HONESTVM,
QVEM SIBI CVM RAPERET MELIOR
NVNC REGIA CÆLI,
NON TIMVI MORTEM, CÆLOS QVOD
LIBERA ADIRET;
SED DOLVI FATEOR, CONSORTIA
PERDERE VITÆ,
NVNC VENIENTE DEO NOSTRI
REMINISCERE VIRGO,
VT TVA PER DOMINVM PRÆSTET
MIHI FACVLA LVMEN,

Verum amantissimus frater, ne vlo vnquam tempore à forore, quam vnice, semper dilexerat, & nec mortuus quidem loco disiungeretur, peculiarem sibi apud eandem tumulum de legit, carminibus hisce prænotatum :

Damasus pro
pe fororem
fibritum ultum
elegit.

QVIS GRADIENS PELAGI FLVCTVS
COMPRESSIS AMAROS,
VIVERE QVI PRESTAT M orientia
SEMINA TERRÆ,
SOLVERE QVI POTVIT LAZARO SVA
VINCULA MORTIS,
POST TENEBRAS FRATREM, POST
TERTIA LVMINA SOLIS,
AD SVPEROS ITERVM MARIE DONARE
SORORI,
POST CINERES DAMASVM FACIET
QVI SVRGERE CREDO.

*Baron. appen.
to. 4. ap. 364.
Habentur in
append. to. 8.
edit. Rom.*

16 Hæc igitur potissima Cœmeterij, quod Callisti dicitur, pars, Catacumbis, vtiam exposuimus, adhærens, à B. Damaso instaurata, & ab eodem fortasse Ecclesia desuper aucta, cum ipsem et ibi vnà cum matre ac forore scupleri locum obtinuerit, iure quidem merito Cœmeterium Damasi appellari promeruit: quinimo & SS. Marci & Marcelliani nomine idem Cœmeterium nuncupari contigit, eam videlicet ob causam, quod iuxta illud beatorum eorum Martyrum sepulchra extarent. Quapropter Biblioth. in Ioannis Papæ VII. gestis, de iisdem expressam pariter mentionem facit, in hæc verba : *Laborauit autem e[st] in Cœmeterijs beatorum Martyrum Marcelliani e[st] Marci, Damasi que sancti Pontificis. Quæ quidem BB. Marci & Marcelliani corpora inde in Vrbem translata, cum diu ignoto recondita loco delituisse, demum superioribus annis, Dco disponente, vnà cum S. Tranquillini presbyteri corpore apud Ecclesiam SS. Cosmæ & Damiani tunc temporis innouere, cum S. Felicis Papæ corpus ibidem vno eodemque sepulchro conditum præter omnium expectationem adiunueri contigit: verum sacra horum corpora, marmoreæ interiectu tabulæ, à beati Pontificis corpore feceruntur, quæ huiusmodi legentibus tumulum præferebant.*

HIC REQVIESCVNT CORPORA SS.
MARCI ET
MARCELLIANI, ET TRANQUILLINI
PRESBYTERI.

Quæ

Cœmeterium
Damasi.

Cœmeterium
SS. Marci &
Marcelliani.

Biblioth. in vit.
Ioan. VII.

Quæ duo quidem nobilissimæ pignora-
decentiori illata tumulo in eadem adhuc
Ecclesia honorifice afferuantur.

17 At vero sanctissimi Pontificis
Damasi corpus in Ecclesiam olim ab ipsis
iuxta Pompejum Theatrum in honorem
S. Laurentij Mart. erectam, translatum
est; ubi hodie summa fidelium venera-
tione colitur. Huius autem recolenda
translationis certum omnino tempus
ignoratur: si tamen siles illa Bibliothecario
praestanda est, certe ex his,
quæ ipse in Hadriani Papæ gestis afferit,
satis evidenter conuincitur, longe ante
Hadriani Pont. tempora id contigisse,
dum ait ab eodem Pontifice sacram B.
Martyris Ecclesiam vnam cum altari, sub
quo S. Damasi corpus requiescit, in-
stauratam, ac splendide insuper exor-
natam suisse: Renouauit, inquit, etiam
teclum Basiliæ S. Laurentij, quam Damasi
vocant, ubi vestem super eius altare de sta-
ra fecerit, simulq; aliam vestem de postalta-
refecit, ubi requiescit corpus S. Damasi.
Et in M.S. eiusdem Actis Cod. Vat. Basiliæ
quæplura recententur miracula, quæ
ad sacri ipsius corporis in eadem Ecclesie
existentis obsequium contigere.

18 Illud postremo loco enarratis
subttere vñsum est. Beati videlicet
Damasi corpus, qui indecessio iugiter la-
bore sepulchris martyrum exornandis
studuit, in obsequijs martyribus impen-
si præmium multiplicibus a Deo trium-
phis decoratum, & toties rediuiuum è
sepulchro in lucem emersisse, quoties
idem ex uno loco in aliud transferri
contigit. Quippe post memoratam ha-
stens translationem, quæ sub Hadria-
no Pontifice contigit, nouissime hoc
nostro seculo, anno videlicet 1639, sub
Urbano VIII. dum Franciscus Card.
Barberinus S.R.E. Vicecancellarius, &
eiusdem Ecclesiæ titulo insignitus, Tem-
pli Absidem in splendidiorem formam
restituendam curaret, vereri inde amo-
to altari, sub quo sancti Pontificis cor-
pus afferuabatur, en tibi preciosum pi-
gnus: sub ipsius Romæ oculis, condignis
fidclium votis excipiendum, ac iugi ho-
noris cultu celebrandum, cunctis letanti-
bus, ac plaudentibus iterum in lucem ve-
nit, quod ibi olim vna cum inuicti mar-
tyris Eutychij corpore depositum fue-
rat, eiusmodi iniculpo titulo:

SUB HOC ALTARE CONDITA SVNT
CORPORA S. DAMASI PAPÆ,
ET CONF. ET S. CHRISTI
MARTYRIS EVTYCHII.

Corpora SS.
Damasi, &
Eutychij ho-
norificius
recondita.

Verum nobili postmodum theca inclu-
sum sanctis. Pontificis corpus anno 1645.
Kal. Sept. qua potissimum die solemnis
dedicationis eiusdem Basiliæ memoria
recurrat, pridie eius die iuxta sanctorum
canonum prescripta vigilijs de more
peractis, & novo iuxta S. R. E. ritus al-
tari consecrato a Reuerendissimo D.
Io: Baptista Scannarolo Archicpisco-
Sydoniensi, sub codem altari varijs è
marmorum crustis assabre elaborato, pia
Cardinalis eiusdem manu, vna cum sa-
cra Eutychij pignoribus, pretiosi in-
star thesauri, intra æneam arcam, hac
inscriptione addita, conditum suit:

DIVIS DAMASO PONTIFICI,
ET EVTYCHIO MARTYRI
FRANCISCVS CARD. BARBERINVS
S.R.E. VICECANC.
ÆNEVM HOC SEPVLCHRVM CONDIDIT
POST EXTRVCTAM
A FVNDAMENTIS IN HONOREM
D. LAURENTII,
ET HORVM SS. MARMOREAM
TEMPLI ABSIDEM,
VT IPSI DE EIVS SALVTE SOLICITI SINT,
ANNO M. DC. XXXV.

Inscriptio re-
pulchri SS.
Damasi, & Eu-
tychij.

Et hoc obiter de Damasi corpore enar-
rare voluimus.

CAP. XIII.

De B. Zephyrini Coeme- terio.

VONIAM de B. Zephy-
rino Romano Pontifi-
ce, qui Callistum
præcessit, ut singula
antiquitatum vesti-
gia perscrutemur, hic

S.Zephyrinus
Pontifex.

à nobis ex ordine sermo instituēdus est,
ea vñque lectori in mentem reuocanda
sunt, quæ Biblioth. in hunc plane mo-
dum describit: Qui etiam sepultus est in
Cæmeterio suo iuxta Cæmeterium Callisti.
Quibus sane verbis, Cæmeterium ali-
quod ab eodem Pontifice ad Martyrum
sepulturam excitatum suisse, innuere
videtur, cuius tamen haud illa alibi me-
moria extat: ex quo facile sibi lector
OO sua.

Biblioth. in
Zephyrino PP.

suadere potest, hoc, cuius metio incurrit, Callisti Cœmeterio cohæsse; cui deinde ab eodem Callisto in ampliorem formam redacto additum alterum, vnitumque fuerit. Et hæc de Cœmeterio, cuius nulla quidem vestigia, nomen autem duntaxat superest, hic breuiter enarrasse sufficiat.

CAP. XIV.

De Cœmeterio ad sanctam Cæciliam.

ILLE Cœmeterij eiusdem, quod Callisti dicitur, pars, in qua sarcum nobilissimæ virginis ac Martyris Cæciliæ corpus conditum est, eiusdemque memoria adhuc viget, haud alio-titulo, quam Cœmeterij ad S. Cæciliam, nuncupata suit ut *Ado*, *Beda*, *Vñardus*, nec non cuncta pariter Martyrologia his plane verbis testantur: *Romæ Via Appia sanctorum Martyrum nongentorum, qui positi sunt in Cœmeterio ad S. Cæciliam.* Acta quoque S. Vrbani M. S. Cod. Later. in quibus de quadraginta Martyribus ibi conditis isthac recitantur: *Corpora vero eorum collegit Polemius presbyter; et ubi Christi Martyr erat Cæcilia, illic eos sepelinit, &c.* Et paucis quidem verbis nobilissimi Cœmeterij gloriam tibi ob oculos, amice lector, adumbravimus: sed ad vñteriora, si libet, progrediamur.

CAP. XV.

De Cœmeterio ad S. Xystum.

IART item ratione, vt supra iam diximus, præcipua Cœmeterij pars, in qua sanctissimi Pontificisae Martyris Xysti II. corpus sepulturæ olim demandatum fuerat, eius postmodum nomine insignitum, Xysti

Cœmeterium vulgo nuncupata est. Apud probatos enim sacrarum historiarum scriptores, Adonem videlicet, & Bedam in Martyrolog. 4. Non Martij hæc de S. Lucio Papa leguntur: *Natalis S. Lucij Pape & Martyris, qui in persecutione Valeriani, & Gallieni ob fidem Christi exilio relegatus, & postmodum ad Ecclesiam suam redire permisus, martyrium capitis oltruncatione compleuit. Postius Via Appia ad S. Xystum.* In eo Nimirum Cœmeterij loco, qui Callisti dicitur, hic enim postea, desumpta a præclaro martyre, ac Pontifice denominatio ne, ad S. Xystum, vt iam diximus, appellatus est. Lucius quippe in pontificali munere Xystum antecessorat; sed eo potissimum nomine a Beda, atque Adone locus prænotatur, quo tunc temporis, quando hæc scribebat, omnium voce nuncupabatur. Eadem fere loquendi formula in describendo B. Maximini sepulturæ loco vñ sunt, quem pariter ad S. Xystum tumulo illatum suis se affirmant; quamuis, vt ijdem, & Vñardus pariter, ac Petrus in Catalogo edocent, sanctissimushic Pontifex longe ante Xysti tempora, sub Maximino videlicet, vel iuxta Martyr. Rom. sub Valeriano, nobili pro fide martyrio coro natus fuerit.

2 In hac item Cœmeterij parte, pio Beatae Anatoliae ministerio sacra Martyrum Caloceri, & Parthemij corpora condita fuere, vt eorum Acta his verbis legenti fidem faciunt: *Tunc S. Anatolia, cuius serui rapuerunt sanctos Calocerum & Parthemium, ipsa per se condidit aromatis, & in vicina crypta, in qua erat postum corpus Papæ Xysti Episcopi, quem Decius Rex occiderat, cum omni diligentia sepelinuit, ita vt etiam porphyreticis columnis ornaret sepulchrum eorum. In quo loco beneficia Martyrum exuberant usque in bodierum diem.*

3 Denique, vt arcanos omnes, quibus Cœmeterium hoc mirifice locupletatur, thesauros legenti pandamus, comedimus pariter loco à S. Gregorio presbytero Eusebius presbyter post illustre martyrium illatus est, qui quondam sub Constantio impio Arriano decertans pro fidei defensione coronatus fuerat: ob delatum autem Martyri obsequium, ipse met Gregorius eadem in crypta, Cen-

Nongenti
Martyres in
Cœmeterio
S. Cæciliæ.

*Ado, Beda,
Vñardus,
Mart. 4. Non.
Mart.*

Quadragesima
Martyres in
Cœmeterio
S. Cæciliæ.

S. Lucius Pa-
pa.
Ado & vñda
in Mart.

S. Maximus
Presbyter.

Vñard.
Petr. de Natal
in Cœm.

SS. Calocerus
& Parthemius

Acta. &
Caloc. &
Parb.

Sepulchra.
Martyrum in
Cœmeterij
ornata colla-
nis porphy-
reticis.

S. Lubebus
Presbyter.

ofus Pre
ter. Constantij iussu inclusus, & paulo post vita functus, iuxta eundem Eusebium, cui honorem sepulchri detulerat, ab Orosio presbytero pari honore tumulatur, vt in M.S. eorundem Actis Codd. Later. Vat. & S. Petri legendum his verbis exhibetur: *Tamen post menses septem dormitionem accepit S. Eusebius, nono decimo Kal. Sept. Eius corpus collegerunt Gregorius & Orosius presbyteri, & parentes eius: & sepelierunt in crypta iuxta corpus B. Xysti Martyris & Episcopi, Via Appia in Cœmeterio Callisti; vbi & titulum ipsum scribentes posuerunt pro commemo ratione eius:*

EVSEBIO HOMINI DEI.

En paucis verbis immensum Martyris ac meritorum elogium. Hominem Dci appellaſſe fatis est; huic laudi quidquam addere, demere est: *Nonne Homo secundum cor Dei, appellatus est David, cum ipius Dei voce laudari promeruit? vno verbo omnia dixit. Sed interim quæ in præmemoratis exhibentur actis, excipiamus: Eodem tempore nuntiatum est Constantio Imperatori, quod Gregorius & Orosius presbyteri collegissime corpus Eusebij presbyteri; & iratus Constantius Imperator, præcepit, ut in eadem crypta viuus includeretur Gregorius. Tunc Orosius presbyter collegit semiuiuum B. Gregorium noctu occulte propter Constantium Augustum, & emissu spiritu sepeluit cum iuxta corpus S. Eusebij presbyteri: qui etiam Orosius hac gesta conscripsit.*

bens ad Xy-
stum commu
ner dictus. 4 Totidem hoc ipsum verbis, iſſumque excerptum ex Actis apud Ado nem videre est; ex quibus satis aperte lector coniijcere valet, locum hunc ad Xystum, vt præmisimus, olim nuncupatum, in celeberrimo Callisti Cœmeterio, aut certe iuxta eiusdem ambitum extitisse. Argumentis autem hucusque ad id comprobandum in medium prolati illud lector, si lubet, adjicias, quod ab ipso Bibliothecario in B. Leonis Papæ Tertijs gestis enarratur; cundem videlicet locum haud procul a S. Cornelij Papæ sepulchro recensitum suisse: dum enim Cœmeterij S. Xysti inſtaurationem eiusdem Leonis opera præstatam exacte describit, hæc ait: *Necnon & Cœmeterium B. Xysti, atque Cornelij Via Appia*

S.Cod. Lat.
u. &c. renouauit. At beatuni Cornclium Pontificem in Gallisti Cœmeterio, vel prope illud dumtaxat depositum suisse nouimus: vbi a S. Leone Magno in eiusdem honorem Ecclesia postmodum ereta suit, ipso Bibliothecario teste, in gestis eiusdem Leonis Papæ his verbis: *Fecit autem & Basilicam B. Cornelio Epis-
copo & Martyri iuxta Cœmeterium Callisti
Via Appia.*

5 Quinimmo ex his, quæ Paschalis Pontifex huius nominis primus refert, Xysti Cœme-
terium vbi nā
extiterit cum de recolenda corporis B. Cæciliae inuentione agit, vt præsertim videre est in M.S. Cod. Vallic. perspicue quidem, & veluti digito demonstratur præ memoratum Xysti Cœmeterium in eadem Cœmeterij Callisti parte extitisse, quæ ad S. Cæciliam alio nomine nun cupatur, isthæc autem ibi recitantur: *Qui etiam annuente Domino, eiusque solito iuuamine proponentes, in Cœmeterio S. Xysti Episcopi foris portam Appiam; sicut in sacraffissima illius passione manifeſte narratur, inter Collegas Episcopos in aureis indumentis cum venerabili ſponſo reperimus. Vbi etiam linteamina, cum quibus sacraffissimus ſanguis eius abſterjus est; de qua ſpicator tertia percuſſione crudeliter ingefferat ad pedes beatissime virginis in unum reuolutu, plenaque cruento inuenimus. Hucusque Paschalis. Ex quibus item apertissime conſtat, Cœmeterium hoc eo loco, vt quidam perperam opinati sunt, nullatenus extitisse, vbi nunc intra Urbis mœnia, eadem Via Appia prope Faſciolæ Titulum, seu ſanctorum Nerei, & Achillei ſub titulo Xysti Martyris perantiqua & celebris Ecclesia confipi- citor. Attamen apud omnes indubitatum eſt, venerandum beatissimi eiusdem Martyris corpus vna cum alijs, ex eodem poſtea Cœmeterio in Eccleſiam hanc translatum suisse, vti pariter & pretiosa beati Lucij Papæ pignora in Eccleſiam S. Cæciliae trans Tyberim deferri contigit, & hæc ſatis.*

CAP. XVI.

De Prætextati Cœmeterio.

Gens Prætextata.

R A T E X T A T E gentis cognomētūm, ex quo Cœmeterium hoc, vt putamus, denominationem sortitum est, illustre quōdam apud

Macr. Satyr.
l. i. c. 1. & 2.

Romanos exitit ; de quo Macrobius sāpissime Saturnal. lib. 1. cap. 1. & 2. & in ipsis Gentilium sāstis quamplures eiusdem cognomenti gentilitiæ familiæ, & viri quidem merito ac dignitate præstantes recensentur.

Asinus Prætextatus.

2 Nam vt nonnullos ex his, quo-

Iul. Capitol.
Capit. d. Gord.
l. i. de rei vni-
én Cod. Theod.

rum adhuc antiques apud scriptores mentio viget, repetamus. Certe de Asinij Prætextati Consulatu, qui vnā cum collega Attieo sub Gordiano III. Imperatore contigit, Iulius Capitolin. & Castiōd. agunt. Eiusdem quoque Gordianus lib. 1. de rei vendic. in Cod. Theodos. & alibi meminit. De Vertio item Prætextato, qui sub Julianō Achaiæ Proconsul, sub Imperatoribus vero Valente, & Valentiniāno Vrbis præfecturam gesit, frequens admodum mentio incurrit apud Ammian. Marcellinum.

Ammian.
Marcelli l. 27.
Zosim. hist. lib. 4. & D. Hieronymum ad Pammach.

lib. 27. Zosim. hist. lib. 4. & D. Hieronymum ad Pammach. cui quamplures a Symmacho scriptæ leguntur epistolæ, eidemque plura ab Imperatoribus re-

Virtius Prætextatus.

scripta transmissa adnumerantur. Huic sua pariter Maerobius ob splendorē nominis Saturnalia dicauit: cui demum in Romana olim Vrbe statua erēcta fuerat, cuius hodie basis in amoenissimo Matrhæiorum Viridario ad Cœlium collem inter recolenda antiquorum

Ammian.
Marcelli l. 27.
Zosim. hist. lib. 4. & D. Hieronymum ad Pammach.

temporum monumenta suspeicitur.

Macrobius in
Saturnal.

3 Post hunc præclari nominis Vettium Rufus alter Prætextatus Posthumianus floruit, illius Mariniani filius, qui, Onuphrio teste, vnā cum Flavio Aiclepiaide sub ipsa Imperatoris Honoriū tempora Consulatum gesit. In sarcis autem Falsis haud pauci pietatis ac sanctitatis titulo illustres recoluntur. Quamobrem in B. Sophiæ actis Prætex-

tati cuiusdam B. Lucinæ, virginis sanctissimæ, germani fratris, regia è stirpe oriundi memoria agitur, qui sub Anacletō Papa pari sanguinis ac meritorum nobilitate conspicuus vixit. In Roma-

Prætextatus
B. Lucinæ vir-
gini frater.

no item Martyrologio 3. Idus Decemb.

Mart. Rem. 3.
Idus Sept.

Prætextari alterius condignis notis præconia celebrantur, qui Romæ viriliter

Prætextatus
Episc. Rotho-
magenfis.

sub Maximiano pro fide decertans, vnā cum Thrafone, & Pontiano martyrij palniam adeptus est. Cæteris demum

Prætextatus
Episc. Rotho-
magenfis.

prætermisssis, circa redempti orbis annum 580. Prætextatus Episcopus Rothomagensis ac martyris, miræ vitæ sancti-

Martyr-Rom.
b. Kal. Martij.

tatis, ac præclaris decoris meritis in Ecclesia sulsit; de quo in Romano Martyrologio vi. Kalend. Martij sermo agitur;

Greg. Turon.
lib. 15. c. 18. d.

eundemque summis laudibus Gregorius Turonensis concelebrat hist. lib. 5.

7. c. 18. d. 20.

cap. 18. lib. 7. cap. 16. & lib. 8. cap. 20. & 32.

4 Quoniam igitur Cœmeterium,

Cœmeterium
Prætextatus
de nomen-
sum sump-
tus i

de quo mentio est, a præclaro eiusdem nominis viro extrectum est, vel certe eam ob causam, quod Martyr quispiam,

Martyr-Rom.
b. Kal. Martij.

qui hoc portissimum nomine nuncuparetur, eodem loco conditus fuerit, inde Prætextati titulum, vt nobis coni- ceras fas est, obtinuit; sub quo item no-

Cœmeterium
Prætextatus
de nomen-
sum sump-
tus i

mine a scriptoribus inter alia Vrbis Cœmeteria recensetur. Quare Cencius Camerarius ea veluti omni religionis cultu dignissima loca enumerans :

Cencius C. 2.
de Cœm. Præ.

Cœmeterium, inquit, Prætextati iuxta portam Appiam ad S. Apollinarem. Petrus

Petr. Manl.

Manlius idem plane his verbis : Cœmeterium Prætextati inter portam Appiam & S. Apollinarem.

Petr. Manl.

5 Porro de B. Apollinaris Ecclesia, iuxta quam Prætextati Cœmeterium situm suisse asseritur, haud ullum ad hæc nostra tempora vestigium extat. Onuphrius tamen eiusdem meminisse videatur, dum paginam quandam solemni do-

Onuph. Pan.

nationis ritu obsignatam resert ab Hieronymo S.R.E. Cardinali Diacono Tit.

Ecclesia S.
Apollinaris

S. Maria nouæ, quam is deuotionis ergo Ecclesiæ S. Sebastiani anno Virginei partus 1467. præstitit; ubi possidendas quaf-

Onuph. Pan.

dam sibi vineas extra portam Appiam reseruat in loco, qui vulgo dicitur S.

Onuph. Pan.

Apollinaris. Idem vero Onuphrius in eo, quem de Cœmeterijs inscripsit, In-

diculo, Prætextati locum hunc describi-

ens, ait: Cœmeterium Prætextati S. Pre-

Onuph. Pan.

*sbyteri Via Appia, lapide primo euntibus per diuerticulum finis rorsum. Sed reuera locus iste, qui ab Onuphrio descriptus est, Callisti Cœmectrio adhæret, eiusdemque pars quædam esse dignoscitur; immo potius sub ipsomet tamquam membrum sub capite coalescens comprehenditur, vti pariter partes illæ Cœmectriales, quæ ad sanctum Xystum & ad S. Cæciliam nuncupantur. In M. S. enim quibusdam Codd. vbi S. Cæcilia corpus in Cœmecterio Xysti repertum suiss legitur, id Bibliothecarius in Prætextati Cœmecterio contigile pronuntiat. Ita placit in M. S. Cod. Basilicæ S. Petri de eiusdem inuentione, & idipsum Io. Columna, Richardus, Guido, & S. Antoninus testantur. Sed quod ipsam Cœmectriam suerint, multiplici tamen nomine inscripta, aperte vide re quiuis potest ex M. S. Cod. Vatic. vbi isthac: *In Cameterio S. Xysti, seu Prætextati situ foris portam Appiam. Verisimile tamen nobis sit, eiudem Cœmectrij aditum haud longe ab ipsomet Vrbis mœnibus extitisse, ac latentes loci haec tenus memorati cryptas ad Callisti vsque Cœmecterium pertigisse, ita ut utrumque simul iunctum, vtramque pariter Viam Appiam scilicet atque Ardeatinam complectetur; cum in utroque earundem viarum ambitu situm olim suisse frequenti scriptorum testimonia comperiamus.**

6 Eiusdem quoque Cœmectrij in antiquis Martyrologijs, ac beatorum Martyrum Actis frequens legentibus mentio incurrit; sed in Actis præcipue B. Alexandri Papæ, M. S. Codd. Vatic. S. Cæcil. & Vall. vbi S. Quirini Tribuni, & dignissimi S. Balbinæ parentis, quem Martyrologium tum Adonis, tum Romanum 3. Kal. Aprilis Via Appia tumulatum suisse describunt; cuius item sepulchri locushis verbis prænotatur: *Quirinus Tribunus tortus equuleo cum ab Aurelianis non cessaret iniurys, inficit ei manus ac pedes abfcindit & sic eum decollari, & projici canibus. Corpusque eius à Christianis in Via Appia sepultum est in Cœmecterio Prætextati. Et paulo post, Balbinam eius filiam conditam ibidem suisse afferitur; de cuius nobilicertamine, ac sepulchro eadem Martyrologia 3. Kal. April. & M. S. pariter eiusdem Acta*

Cod. Vat. isthac enunciant: *Ipsa vero ms. Cod. Vall. Balbina post deuilm seculi huins cursu, sepelitur uixta patrem suum Martorem Quirinum, Via Appia in Cameterio Prætextati pridie Kalend. Aprilis.*

SS. Tiburtius,
Valerianus, &
Maximus.
Marti. Beda,
& Adon. 18.
Kal. Maij.

7 Eodem quoque Cœmectrio inueniuntur Christi Martyres Tiburtium, Valerianum, & Maximum illatos suis in Bedæ & Adonis Mart. hunc in modum describitur: *Rome Via Appia in Cameterio Prætextati, natalis sanctorum Tiburtij, Valeriani & Maximi.*

8 Ipsomet loco, qui recolendis tot Martyrum palmis ac monumentis apprime nobilitatis est, postmodum Vrbanus Papa vnâ cum suis clericis post consummatum pro Christo certamen, martyrij palma adauertus, vt M. S. eiusdem Acta, Cod. Later. & Vat. testantur, honorifice depositus est; in iisdem autem actis sociorum quoque nomina his verbis describuntur: *At ubi cognoverunt ms. Cod. Lat.
& Vat.
quidam ex Christianis, quod sancti fortiter agonizentes occubuerint, venerunt & cum eis noctu Tribuni, id est, Faianus, Callistus & Ammonius, & tulerunt corpora sanctorum Ioannis, Chromati, Dionysij, Martialis eunuchi, & Luciani, humanes ea in Cameterio Prætextati: corpus vero S. Vrbanii Papæ ibi in superiori canaculo condiderrunt, cantantes & funeris exequias pfallentes Domino perfoluebant. Ex quibus satis per se nos studiosus vcnerandæ antiquitatis indagator potest id, quod iam pridem a nobis enarratum fuerat, Cœmecteria nimurum alicubi duplicato, ac triplicato ordine constructa quandoque ac distincta extitisse, ita ut unum alteri subcaset, cuius quidem rei silubet quisquis ille est, oculatus utique explorando euaderet. At quod ad rem præsentem attinet, & locus, de quo nunc agitur, exigere a nobis videtur, quorum hic beatissimos Martyres Felicissimum & Agapitum Diaconos, Ianuarium, Magnum, Innocentium & Stephanum S. Pontificis Xysti secundi subdiaconos, silentio præterimus, quos hoc pariter Cœmectriali loco vnâ cum eodem sanctissimo Pontifice tumulatos suisse antiqua Martyrologia constanter asseruant, 8. Id. Aug. his quidem verbis: *Rome Via Appia in Cameterio Calisti natalis B. Sixti Secundi Pope & Mart. 8. Idus Aug.**

S. Vrbanus
Papa.

Cœmecteria
multiplicatio
dine constru
cta.

SS. Felicissi
mus, Agapi
tus, Ianuarius
Magnus, Inno
centius &
Stephanus.

Martyris, qui in persecutione Valerianis gladio ani-

animaduerfus martyrij coronam accepit. Item SS. Martyrum Felicissimi & Agapiti, eiusdem B. Sixti diaconorum, Ianuarij, Magni, Vincentij & Stephanii subdiaconorum, qui omnes cum eo pariter decollati sunt, atque in Cœmeterio Prætextati sepulti.

9 De hoc sacro interim Cœmitorio, ac de ijsdem simul Martyribus Damasi locutus suisse videtur in Inscriptione doctissimis ab eodem carminibus exarata, quæ à Baronio Annal. to. 12. recitat ex Antiq. Inscript. appendice, quam ipsiusmet Cœmeterij vestibulo insculptum olim suisse existimamus. Inscriptiōis autem titulus, qui velut pretiosissimā intexta lapillis corona, locum omni veneratione dignissimum designat atque exornat, ob innumera videlicet ac gloria Martyrum pignora, quibus abunde cumulatur, hic est. Lege interim, tu quisquis es, & dum legis, venere :

*Inscriptio in
vestibulo Ce-
meteriaj Præ-
textati & S.
Damaso po-
rita.*

HIC CONGESTA IACET QVÆRIS SI
TVRBA PIORVM
CORPORA SANCTORVM RETINENT
VENERANDA SEPVLCHRA.
SVBLIMES ANIMAS RAPUIT SIBI REGIA
CÆLI,
HIC COMITES XYSTI PORTANT QUI
EX HOSTE TROPHÆA,
HIC NVMERVS PROCERVM SERVAT
QUI ALTARIA CHRISTI,
HIC PÓSITVS LONGA VIXIT QUI IN
PAGE SACERDOS,
HIC CONFESSORES SANCTI, QVOS
GRÆCIA MISIT,
HIC IVNENES, PVERIQUE, SENES,
CASTIQVE NEPOTES,
QVIS MAGÆ VIRGINEVM PLACVIT
RETINERE PVDOREM.
HIC FATEOR DAMASVS VOLVI MEA
CONDEKE MEMBRA,
SED CINERES TIMVI SANCTOS
VEXARE PIORVM.

Audisti paucis quidem verbis haud æquandam ex congestis sanctorum corporibus huius Cœmeterij gloriam, quæ quot notis, totidem præconijs, Ægyptiarum instar Pyramidum monumentis, Sanctissimi Pontificis Damasi ore fidelium auribus personat, sed nos interim sinamus (quod olim Doctor Angelicus Thomas Aquinas de Seraphico viro Bonaventura edixit) *Sinamus*, inquam, *Sanctum laborare pro Sanctis*.

10 Porro singuli sere ex præmoratis a Damaso Martyribus huic celebri Cœmeterio nomen dedere, peculiari videlicet subterranei eiusdem loci

parti, in qua ex his quæmpiam pia fide-

lium manu tumulari contigit. Quapro-

pter de Ioanne Papa huius nominis III.

Iohannes Pa-

p III.

qui in Cœmeterio hoc diu prosugus vi-

Bibl. in Iean-

Pap. III.

Cœmeterio

SS. Tiburtij & Valeriani

Idem in Greg-

Pap. II.

Cœmeterio

S. Ianuarii

vitam egit, dum Bibliothecarius verba-

facit, ipsummet sanctorum Tiburtij, &

Tiburtij

& Valerianus

Valeriani Cœmeterium appellat: *Tunc*,

inquit ille, *sanctissimus Papa retinuit se in*

Cœmeterio sanctorum Tiburtij, & Valeria-

nij,

& habitauit ibi multum temporis, ut

etiam Episcopos consecraret ibidem.

Et in

conscriptis Gregorij Papæ Tertij gestis

ab eo

S. Ianuarij

Cœmeterium instauratum suisse resert,

qui inter

recensitos Xysti Secundi subdiaconos adnumerabatur.

Sanctorum item

Vrbani Papæ,

Tiburtij,

Valerianus & Maximus

titulo idem Cœmeterium inscribit, cuius hæc sunt

verba:

Cœmeterium beatorum Martyrum

Ianuarij, Vrbani, Tiburtij, Valerianus & Ma-

ximi,

& eorum teclum in ruinis positum à

novo perficit.

Isthæc ad rem nostram Bibliothecarius.

Qui Adriani item Papæ

Primi gesta luculenter enarrans, apertis,

id quod nuper a nobis assertum est,

verbis demonstrat. Ipsum ergo, si libet, lo-

quentem excipiamus:

Necnon & Ec-

clesiam beati Tiburtij & Valerianii,

atque Maximi, seu Basiliacum S. Zenonis,

vna

cum Cœmeterio sanctorum Vrbani Pontifi-

cis,

Felicissimi, & Agapiti, atque Ianuarij

& Quirini Martyrum foris portam Appiam,

vno coherentem loco, quæ à priscis marcuer-

rant temporibus, à novo restaurauit.

11 Onuphrius vero, qui & perferu-

tandis

terrum sacrarum antiquitatibus

indefessò iugiter labore intendit,

Marcellinum & Petrum in

peculiaris ipsorummet Cœmeterio ad

S. Helenam duas inter lauros Via Lau-

cana humatos suisse nemo, qui probe

faram historicæ rei periodum calleat,

assertis haec tenus refragari, vel quoquo

modo in dubium reuocare poterit. In-

terior

Onuphrius Pap-

in sec. Cam-

terim vero lector præmonendus est, Tiburtium illum, qui in recolendum Viæ Lauicanæ Cœmterium illatus fuisse describitur, haud beatæ Cæciliæ sponsum, sed alterum quidem præclarum eiusdem nominis sub Diocletiano Martyrem extitisse, ut suo infra loco demonstrabitur. Demuin, vt vno omnia verbo complectamur, hoc Prætextati Cœmterium B. item Balbinæ nomine, vt perantiqua Martyrum acta legenti fidem faciunt, ab eius corpore ibidem deposito insignitum est: nec non & beati quoque Marci Papæ titulo nuncupatum quandoque fuisse reperitur; qui scilicet idipsum, condigno Martyrum ibi quiescentium cultui propiciens, instaurauit, ampliauitque. Verum de eodem Cœmterio in sequenti Capite prolixius a nobis differendum erit.

CAP. XVII.

De beatæ Balbinæ ac sancti Marci Papæ Cœmterio.

A Sanctissimo Pontifice Marco, qui felicissimi Constantini Magni temporibus Ecclesiæ præsul, & cuius mira iugiter, ac omnium linguis celebra pietas enuit, Ardeatina Via Ecclesiam exædificatam fuisse, constructo ibi pariter Cœmterio, Anastasius Bibliothecarius in conscriptis eiusdem gestis enarrat, cuius hæc sunt verba: *Hic fecit duas Basilikas, unam Via Ardeatina, ubi requiescit; & aliam in Urbe Roma iuxta Pallacinas.* Huius suggestione obtulit Constantinus Augustus Basiliæ, quam Cœmterium constituit Via Ardeatina, fundum rovarum cum omni agro campesfri, præstantem solidos quadraginta. Et prope corundem gestorum finem isthæc addit: *Qui etiam sepultus est in Cœmterio Balbinæ Via Ardeatina.* Ex quibus prolecto pater, ab eodem Pontifice Ecclesiam Ardeatina Via, in eam mirum Cœmterij, quæ Prætextati dicuntur, parte extructam fuisse, in qua iam tum S. Balbinæ corpus sepulturæ

commendatum fuerat, & quam celebri virginis eiusdem nomine nuncupatam diximus. Quod autem modo ad rei propositum lectori exposuimus, satis perspicue ab Adone in suo Martyrologio Nonis Octobr. his planc verbis exponitur: *Sepultus in Cœmterio Balbinæ Via Ardeatina, ubi viuens Ecclesiam extraxit.* Et in M.S. eiusdem Actis Cod. Vallic. isthæc habentur: *Sepultus est in Cœmterio Balbinæ, quod ipse insulens fecit.* Nam piissimus idem ac munificentissimus Pontifex non Ecclesiam dumtaxat exædificavit, sed & instaurato insuper Cœmterio, ampliorem illud in formam redigit: quam ob rem ipsummet S. Balbinæ Cœmterium, Marci quoque usurpato passim vocabulo appellari contigit, ut in Actis potissimum Nicolai Papa Primi to. 3. Conc. edit. Colon. in hac verba videre est: *Inter hæc ad Cœmterium B. Marci confessoris atque Pontificis, quod inter Appiam, Ardeatinamque Viam, possum esse cogiscatur, sancto deductus est spiritu, & hoc quoque multis ruinis conquassatum repériens, atque contritum, conatus summo relevans, mirifice construxit ac decorauit, diuinique cultus mysterium, quod multos per temporum ab eo cursus discesserat, restituit & restaurauit.*

2 Qui plane loquendi modus apud Bibliothecarium in Benedicti Papæ Terij gestis reperitur, vbi isthæc recitatus: *Cœmterium vero B. Marci confessoris atque Pontificis, quod ponitur foris portam Appiam in ruinis iam possum, omnia restaurauit.* Ex his igitur (vt vides lector) aperte conuincitur, B. Balbinæ Cœmterium, cuius mentionem fecimus, nec non Ecclesiam, quæ à S. Marco Papa desuper erecta est, haud illam esse, quæ Auentinum apud montem hac nostra ætate suspicitur, ut nonnulli perperam arbitrii sunt; sed hanc videbiles, de quanunc sermo à nobis texitur, eamdemque haud intra, sed extra Vrbis moenia sitam olim fuisse. Quod quidem ipsam luce clarius ex nuper allato Bibliothecarij eiusdem testimonio comprobatur. Vbi enim ille de munificentissima Constantini Imperatoris liberalitate loquitur, duas ipsis, quas memorauimus B. Balbinæ Ecclesiæ inter se apertis verbis distinguit; quas idem Constantinus amplissimis, ut eius pietati par

Ado in Marti.
nonis Ottob.

M. S. Act. s.
Marci Papa
Cod. Vallic.

Biblio. Bened.
Pap. III.

Ecclesia S.
Balbinæ ad
Auentinum.

BIBL. IN GREG.
III.

par erat, muneribus exornauit. Et dum præclara item Gregorij Papæ Ter-
tij gesta Bibliothecarius recenset, ac lu-
culerter celebrat, hæc ait : *Is*, nem-
pe Gregorius, *Basilicam B. Marci statum*,
foris muros huius ciuitatis Romanae, Via,
Appia, eius teclum diratum, à novo refe-
cit. Porro nil mirum legenti videatur,
si hoc idem B. Marci, vel S. Balbinæ Cœ-
meterium Via interdum Appia, ali-
quando vero Ardeatina situm fuisse fre-
quenter apud scriptores legatur; eam
nimisimum ob causam, quia Cœmeters-
rium hoc vtramque inter viam posi-
tum, ad vtramque pariter viam proten-
debatur. Huius autem Ecclesiæ nul-
lum modo, quod nouerimus, vestigium
extat, nisi quispiam forte ascerere velit,
parietinas illas, quæ viam inter Ap-
piam, atque Ardeatinam a D. Sebastiani
Ecclesia ad S. Pauli Basilicam euntibus
parent, eiusdem iam diruta vestigia su-
peresse, quod quidem ab his, qui con-
grue, sapienterque antiquis de rebus
iudicium serre consueverunt, coniecta-
ri, haud omnino absurdum pronuncian-
dum est.

S. Marcus D6-
tisfex.

Porro Marci laudatissimi Ponti-
ficiis de Ecclesia Dei optime meriti me-
moria, ac eiusdem pariter sepulchri glo-
ria, quam beatus Damasus quot carmi-
niibus, tot laudum præconijs, totidem
que virtutum trophæis insignem deco-
ravit, haud hic ingratu a nobis silentio
ea potissimum carmina obuolui patitur,
quæ Baronius in suis Annalibus to. 12.
ex antiq. Inscript. Appendice diligenter
excerpta, ob scriptoris sanctitatem
conspicui meritum, & ob singularem
viri lati nunquam laudandi prærogati-
uum æternitati consecrauit; hæc autem
eiusmodi sunt :

Epitaphium
S. Marci Pape
Antiq. in frag-
in Append.
pag. 1173. n.
12. Bar. Annal
in Appendix.
3. ep. 336.

VITA FVIT MARCI QVAM NOVIMS
OMNES
ORE DEI POSSET QUI TEMNERE
MVNDVM,
ORAVIT POPVLVS QVOD DISCERET
OMNIS
HONOR VITÆ GRANDIS CONTEMPTVS
HABENDI
VIRTVS TENVT PENETRALIA
CORDIS.
TE CVSTOS CHRISTI PERFECTVS
AMICVS,
ET DAMASVS TVMVLVM CVM REDDIT
HONOREM.
HIC MARCVS MARCI VITA, FIDE,
NOMINE CONSORS,
ET MERITIS.

En Pontificis vere admirandi præconia
deusto Damasi plectro, immo potius ea-
lamo concelebrata, & nostris hisce pa-
ginis exculta.

4. Præclarum autem hunc sepul-
chram titulum nobile antiquitatis re-
colendæ monumentum Damasis Marco
inscripsit. Cæterum venerandum Mar-
ci corpus in hoc B. Balbinæ Cœmeters-
rium usque ad Gregorij VII. tempora scru-
tum est: tune enim fossoribus ibidem
casu repertum, alio transferri contigit,
quod demum in Ecclesiæ, quæ sub eius-
dem B. Marci titulo, intra Vrbis mœ-
nia ab eodem ædificata est, haud pro-
cul a Capitolino colle depositum, ad
hanc usq[ue] diem iugis fiduciam venera-
tione colitur. Recolendæ autem huius
inventionis ac translationis historia in
M.S. Cod. Vat. n. 1196. prolixis utique
verbis recitat, quam, ne lectori tæ-
diūm inferamus, hic recensere consulto
omittimus.

Corpus S.
Marci Pape
transfertur.

M.S. Cod. Vat.

CAP. XVIII.
De B. Petronillæ, sancto-
rumque Martyrum Ne-
rei, Achillei, ac Flauix
Domitillæ Cœmeterio
Via Ardeatina.

OEMETERIVM hoc,
quod satis quidem
per se notum, ac sa-
ma celebre est, inter
cætera, quæ in Vrbe
vetustate præcellunt,
adnumerari merito potest: suum quip-
pe initium sub ipsamet Apostolorum
tempora accepit. Nam, vt de reliquis
Christi Martyribus, quorum reliquijs
apprime nobilitatur, silcamus. B. Petro-
nilla in eodem deposita est, quæ Apo-
stoli Petri filia, communis omnium vo-
ce nuncupatur, vel quia ab eo progeni-
ta fuit, cum olim Petrus vxorem duxe-
rit, vt inter cæteros asserunt Clemens
Alexandrinus, Ioannes Chrysostom. S.
Ignat. Niceph. vel certe iuxta proba-
biliorem aliorum sententiam, idcirco
filia

S. Petronilla.

Clem. Alex.
Brem. 47.
Io. Chrysostom.
4. in I. salm.
S. Ignat. ep. 9.
Nit. 1. 2. 244.

Lib. III. Cap. XVIII.

481

filia nomen obtinuit, quod virgo hæc a S. Petro sacro Baptismate initiata, & Christianæ fidei mysterijs imbuta, eius in spiritu filia peculiari amoris titulo appellari meruerit, ea prorsus ratione, qua iuxta Bedæ scriptoris probatissimi sententiam, idem B. Apostolus suum discipulum Marcum, filium nuncupauit; & vt in M. S. S. Thomæ Apostoli Actis Cod. Vat. & S. Marie Apostoli exponitur, Pelagia virgo eiusdem beati Thomæ filia his quidem verbis inscribitur: *In hoc loco quiescit sponsa Dionysij Episcopi, que est filia Thome Apostoli.*

2 Cum igitur Petronilla virgo corporeis soluta vinculis hinc ad Sponsum feliciter migrasset, sepulturæ eidem præstandæ eausa, in arenaria quadam crypta, quæ in Flaviæ Domitillæ prædio iuxta Viam Ardeatinam latebat; Cœmterium extrui, aptarique cœpit; vbi postmodum beati Nereus, & Achilleus eiusdem Flaviæ Domitillæ eunuchi, qui Tarracinae martyrium pro Christo subierant, conditi fuere. Hæc autem omnia in M. S. corundem Actis Codd. Later. Vatic. S. Petri & Vallic. his verbis recitantur: *Nereus & Achilleus Memmio Rivo sunt traditi Consulari, & quo cum in equulo suspensi, & flammis adusti compellerentur ad immolandum idolis, & dicerent se a B. Petro Apostolo baptizatos, nulla ratione posse idolis immolare, capite cœsi sunt. Quorum corpora rapuit Auspicius discipulus eorum, nutritor S. Virginis Domitillæ, quæ etiam nauiculae impounens adduxit; & in prædio Domitillæ, in crypta arenaria speluit, Via Ardeatina, a muro Vrbis millario uno & semis, iuxta spulum, in quo sepulta fuerat Petronilla Apostoli Petri filia. Hac nos ipso Auspicio referente cognouimus, qui eorum corpora rapuit, & speluit. Huc usque eorundem Acta. Veruntamen cum sapiens ac venerabilis rerum Ecclesiasticarum scriptor Beda in suo Martyrologio codem in Prætextati Cœmterio conditos pronunciet, affirmare ultro cogimur, hoc idem beatæ Petronillæ Cœmterium in erypta quidem dispositum ab initio fuisse, sed eo usque nouis dicens Christianorum sepulchris superadditis, longo ac spatio ambitu dilatum, ut eidem Prætextati Cœmterio cohæreret.*

3 . Extructa subinde fuit supra hoc Cœmterium in virginis eiusdem honorem Ecclesia, cuius nullum ad hæc nostra tempora vestigium extat. Eiusdem tamen Ecclesiae Franciscus Albertinus vir eruditioe conspicuus, qui sub Iulij Sc. cundi Pontificatu floruit, in libro potissimum, quem de rebus Vrbis Romæ mirabilibus scripsit, meminit. Cuius hæc sunt verba: *Cœmterium Domitillæ (sic illud appellat) Via Ardeatina apud Ecclesiam S. Petronillæ. Bibliothecarius quoque pari auctoritate subscribit, dum Gregorium huius nominis Tertium publicas, annuasque preeces, ad quas populus conuenire consueverat, & quas Stationem vulgo dicunt, ad Petronillæ Cœmterium instituisse tradit, natalitio, ut eredere par est, recurrente Virginis eiusdem die; cuius item Ecclesiam compluribus sacris munericibus exornatam his verbis enarrat: Item in Cœmterio S. Petronillæ Stationem annuam dare instituit, vbi obtulit coronam auream, galicem & patenam argenteam, seu alia diversa ad ornamentum Ecclesie pertinentia.*

4 Cœmterium præterea, de quo sermo nunc est, sancctorum quoque Martyrum Nerei & Achillei nomen, ab eorum videlicet corporibus ibidem reconditis, ut iam diximus, fortitum est; quo plane titulo inscribitur a Bibliothecario in Ioannis Papæ Primi gestis, vbi isthac recitat: *Hic Papa Ioannes fecit Cœmterium beatorum Martyrum Nerei & Achillei Via Ardeatina. Eiusdem quoque Cœmterij Baronius in suis ad Rom. Mart. notis meminit, hæc scribens: Horum sanctorum nomine appellatum est Cœmterium Via Ardeatina, quod restituit Ioannes Papa, ut legitur apud Anastasium in lib. de Rom. Pontif. in Ioanne, Papa I. hæc ibi. Porro locus hic omni quidem veneratione dignus a S. Gregorio Magno mirifice nobilitatus est; ibi enim quondam sermonem ad populum habuit, & ut magis assertio[n]is nostræ veritas elucescat, in M. S. Cod. S. Petr. beatissimi eiusdem Pontificis homilia vigesima octava in Euang. resertur, qua huiuscmodi rubricæ titulo prenotatur: Homilia lectio[n]is eiusdem habita in Cœmterio sanctorum Nerei, & Achillei in die natalis eorum. Ex quibus sane verbis in controversiam reuocari posse videtur,*

Ecclesia S.
Petronillæ.

Franc. Albert

Bibl. in Greg.
Pap. III.

Statio ad S.
Petronillæ
Cœmterij
instituta.

Biblioth.

Cœmterij
SS. Nerei, &
Achillei.

Idem in I.
Pap. I.

M. S. Cod. S.
Petr.
S. Gregorius
Magnus in
Cœmterio
homiliam ha-
buit.

*Baron. de
S. Greg. Mag.*

an istam Pastor sanctissimus Homiliam in præmemorato Cœmeterio exposuerit, an vero potius in Basilica, quæ eorumdem Martyrum nomini in Urbe ad Antonini Caracallæ Thermas dicata est, ut ipfemet Baronius affirmare videtur: verum controversia dirimitur, ac omnis ambigendi scrupulus euancescit, si quis præmemorata vetustatem basiliæ secum mente repeat: quippe quæ translatis illuc sanctorum istorum corporibus, non modo sub Gregorij, verum etiam sub iphus Symmachi Papæ tempora, qui cumdem longe præcessit, erecta iam fuerat; cuius quidem sententia veritas ex eo magis corroboratur, quod sacra illi Synodo, quæ sub Symmacho Romæ anno redempti orbis 498. celebrata est, Iustus sanctorum Nerei & Achillei presbyter subscriptissime reperiatur. Neque vero obstat verbum illud, quod in memorato titulo inscriptu legitur, videlicet *In Cœmeterio:* haud enim præter Ecclesiæ consuetudinē est, quæ sepius Cœmeterij nomine pro ipsam Ecclesia usurpare confucuit, ut in alijs sacris codicibus patet; quin & in impressis Romæ paginis Cœmeterij loco, Basilica, vel certe Ecclesia legitur. Sed ne hic (quod æterna dignum memoria est) præterire videamus, horum beatorum martyrum illustris extat mentione in Martyrologio Romano, vbi nobis eorumdem martyrum his verbis describitur: *Roma via Ardeatinas sanctorum Martyrum Nerei & Achillei fratrum, qui primo cum Flavia Domitilla, cuius erant Eunuchi, in insula Pontia longum pro Christo duxere exilium, postremum gratissimis verbis attreclati sunt: deinde cum à Memorio Russo Consulari equuleo & flamnis ad immolandum compellerentur, dicerentque se à B. Petro Apostolo baptizatos, nulla ratione posse idolis immolare, capite casæ sunt. Horum sacræ reliquie Rome ex diaconia S. Hadriani in restauratum antiquum eorum titulum, vbi olim reconditæ afferabantur, solemniter iussu Clementis Papæ Oëlani translatæ sunt pridie huius diei. hæc ibi.* Porro Ecclesiam hanc iam penitus dirutam Cæsar noster Baronius, qui ad Purpuram euctus hoc plane martyrum titulo insignitus fuerat, suis magnificestib[us] in eam formam instaurauit, quæ modo conspicitur venerandaq[ue] martyru

pignora, ac præclaræ Virginis Flauiae Domitillæ corpus illuc solemni ritu træstulit. Triumphali plane pompa elatum est inuictæ Heroïnæ corpus vñâ eum recolendis sociorum Martyrum exuuijs, & quæ Vrbis quondam Romæ fastum pro Christo contépsérat, & scutiam tyrannorū viccerat, & insulam apud Pontianum longum exilium perpessa fucrat, condignos multa post sæcula in Urbe triumphos, Deo disponente, promeruit: triumphales quippe Titi Imperatoris, cuius erat neptis, Septimi Seueri, & Constantini arcus nouo adæcta triumphi genere, miro Vrbis, atque Orbis prodigio, subiit, & ad antiquum Fasciolæ titulum sibi erectum iam & restitutum nuper deduca, ibi demum mansura, velut in patrios recepta lares, diutinum post exilium, deposita est. Sed ipsum hic præstat audire Baronium totam exacte rem in suis ad Martyrologium notis describentem: *Fuit vetus, inquit, Roma titulus nomine horum Martyrum (videlicet Nerei, & Achillei) cuius habetur mentio in registro S. Gregory Papæ lib. 4. epist. 44. vbi idem Gregorius habuit homiliam 28. in euangelio. Erant ibi sepulti eorumdem martyrum corpora, simulque Flaviae Domitilla, quibus alludit, cum erat: Sancti isti, ad quorum tumbam confitimus florentem mundum mentis despectu calcauerunt, &c. Quætria sacra corpora, hoc ipso anno, quo hac denuo cedimus 1597. quinto Idus Maij ex Diaconia S. Hadriani, quo sub Gregorio Nono translata fuerant; ac demum sub Sixto V. ab Augustino Card. Cusano eiusdem Ecclesiæ tunc diacono Cardinali, altari maiore à se magnificenter extricato, decentius collocata, nos restituto titulo, S. D. N. Clemente Oëlao concedente, in suum pristinum locum celebri pompa reduximus, vñâ cum eorum capitibus theis auriatis inclusis. hæc Baronius.* Porro dignissima eximia Virginis, ac sociorum martyrum capita, quæ tot coronis, quot pœnis decorata sunt, Cardinalis eiusdem liberalitate argento inclusa, quod eorumdem imaginem exhibet, in nostra Beatæ Mariæ & Gregorij in Vallicella Ecclesia trophæorum instar, per honorifice afferuantur. Si quis vero præclarissimæ fœminæ haudvñquam fatigis pro merito laudandæ præconia laudum asequi cupit, Baronium consulat, qui

*Ram. Martyr.
die 12. Maij.*

*Martyrium
sanctorum
Nerei, &
Achillei,*

*Pompa tran-
slationis cor-
porum SS. Do-
mitilla, Ne-
rei, & Achil-
lei.*

*Baron. in Not.
ad Mart. die
12. Maij.*

*Gratia SS.
Domitilla,
Nerei, &
Achillei.*

Lib. III. Cap. XVIII.

483

qui in suis ad Martyrologium Notis easdem vberime prosequitur, vbi isthac præcipue ad rem nostram inserit: *Tantæ virginis constantia non tantum sunt illustratae ethniconrum historiæ, sed ipsa quoque loca exilij eius praesentia sunt redditæ clariora, de quibus S. Hieronymus epist. 17. cum navigationem S. Paulæ Hierosolymam describit, hæc ait: Delata ad insulam Pontianam, quam clarissimæ quandam feminarum sub Domitiano principe pro confessione nominis Christiani nobilitauit exilium; videntque cellulas, in quibus illa longum martyrium duxerat, sumptis fidei aliis (Fuit Flania, Domitilla, de qua agimus, filia sororis Flavij Clementis Confusilis, ut scribit Eusebius hist. lib. 3. c. 14. &c.)* Hæc Baronius longum vtiq; ibidem subtexens sermonem de nobilissima Virginie domi, forsique nota, & longo pro Christi fide exilio pariter, ac martyrio coronata. At feliciam singulis recurrentem annis letissimæ Virginis memoriam, coque potissimum anni tempore, quo eidem tot pro virginitatis, & martyrij triumpho in Cælis coronas promerenti, terra vltro ac sponte congestis è floribus ferta protendit, egregijs carminibus Maphæus olim S.R.E. Card. Barberinus, qui deinde de Vrbanus VIII. dictus est, pio in Virginem studio celebrait, que quidem sacra carmina è floribus suauiter apum ministerio compacta, florum instar corona virgineo capiti hic imponimus:

Quam bene floriferum cum ridet germine tellus,

Te celebrat verno tempore lata dies.

Thura tibi defert, aras & floribus ornat Roma, quibus supplex te Domitilla cohit.

Sic animi promens gratos è pectore sensus,

Te nil his terra noscit egere bonis.

Nam vita integrata suauem diffundit odorem,

Qui syraxe, ac thure est gratiior ante Deum.

Lilia dat manibus, capiti dat ferta roseum

Virginitatis amor, martyrijque decus.

Hinc tibi perpetui spirat clementia veris,

Quod non astus atrox, nec fera lædit hyems.

Et hæc in augustissimæ Virginis laudem, quæ florentem mundum calcauit,

metro decantata in medium lectori delibanda protulisse sufficiat. Et de his haec tenus.

CAP. XIX.

De Cœmeterio beatæ Soteris Virginis, Via Appia.

OEMETERIVM, cuius nunc métio incurrit, S. Soter Papa.

Onuphrius, inde fortasse ad id afferendum permoti, quod idem Pontifex in Callisti Cœmeterio, vt communis fert vox, depositus fuerit, cui Cœmeterium illud cohædere, vel saltem e proximo illud attingere, & ad ipsum veluti eius partem quodammodo pertinere, apud omnes sere indubitatum est. Verum vt, quod veritati consonum est, loquamur, hanc nominis appellationem a beata Soteri Virgine, & Martyre Romanarum nobilissima accepisse satendum est, quæ illud Via Appia in suo olim prædio construxerat, vbi sepulchrum pariter sortita est. Si enim historicæ rerum sacrarum enarrationi inhærente velimus, vbinam a præmemoratis nominis Pontifice Cœmeterium extrahitum legitur? vt de præclaræ prosapix virgine Soteris scriptis vltro demandatum est; de qua hæc Beda in suo Martyrologio 8. Idus Februarij recitat:

S. Soter virgo & martyr.

Roma in Cœmeterio eiusdem paxia S. Soteris virginis. Quibus sere verbis Anastasij auctoritate in ipsis Stephani Papæ Secundi gesuis assertio nostra cōprobatur: Restaurauit & tegumen Cœmeterij Sanctæ Soteris, quod cedicerat. Ibi autem (quod omnem controversiam dirimit) illa dilectionis particula, Sanctæ, singulis peculiariter, distinctisque characteribus descripta hoc plane modo legenda exhibetur, SANCTÆ, quod in M. S. Cod.

Beda in Mart. de S. Soteris. vix.

Vat. & Cœmetersi ceteris vetustiore etiam asseritur. Nemo igitur iure in dubitationem reuocare potest, Cœmeterium, de quo loquimur, ciudem beatæ Soteris Anastasij Stephani PP. II. M. S. Cod. Vat. & Cœmetersi.

virginis extitisse, quæ nobili sub Imperatoribus Diocletiano, & Maximiano Via Appia martyrio coronata est, anno Christi 304. de qua isthac in Martyrolojio Romano: *Rome Via Appia S. Soteris virginis & Martyris, quæ, ut scribit S. Ambros. lib. 3. de virginib. nobili genere nata, parentum Consulatus, & Praefecturas ob Christum contempnit.* Venerabile autem ciudem corpus a Sergio Papa II. in Equitij titulum translatum fuisse, per antiqua codem loco insculpta ad perpetuam rei memoriam inscriptione docet, sed ad reliqua perscrutanda Via potissimum Appia Cœmeteria lectorum recollecta beatorum Martyrum, & primi uorum Christianorum antiquitati inhiantem manu ducamus.

*Rom. Martyr.
4. Id. Feb.*

*Translatio
corporis S. So-
teris.*

uina viuifci Panis mysteria contulit; & demum ijdem, glorioso profide consummato certamine, sepulturæ ibidem locum obtinuere. Quod totum in M. S. corundem Actis vetustissimi Cod. S. Maricæ ad Martyres, & partim apud Baronium Annal. To. 3. an. 250. in hæc verba exponitur: *Tunc B. Stephanus vocavit ad se virum doctissimum Eusebium presbyterum & Marcellum diaconum, quos direxit ad Hadriam & Paulinam. Et dum renissent vicum Hippolyto monacho, intraverunt in quoddam Arenarium, & mittentes vocauerunt Mariam & Neonem cum parentibus suis. Introeuntes vero in Arenarium, inuenierunt Eusebium presbyterum, & Marcellum diaconum & Hippolytum monachum: & dum vidissent, amplexati sunt inuicem cum gaudio magno, & osculo sancto, &c.*

*Baron. to. 3.
an. 250.*

2 Postea vero de sacro Baptismate, ac Missæ sacrificio ibidem peractis hæc subtexuntur: *Capere Hadrias & Paulinam unam cum filiis suis Neone & Maria, & presbytero Eusebium, atque Marcello diacono & Hippolyto monacho simul in eadem crypta habitare, & omnibus diebus ac noctibus in oratione & ieiunijs, & voce psallentibus permanere.* Porro vt eadem Martyrum Acta infra enarrant, Marellus, Hippolytus, Hadrias, & Paulina Valeriani iussu sustibus cæsi sunt; quo quidem pœnarum genere cum diutissime impia tortorum manu Paulina diuexaretur, immaculatum Deo spiritum reddidit: Eusebius vero ac Marellus ad Petram Sceleratam iuxta Amphitheatrum, in locum, qui ad Pastoris Lacum dicebatur, deduci, datis ibidem ceruicibus ad martyrij palmam in cælum euolarunt. Sepulturæ autem locus ac honor pio eiusdem fidelium cultu impensus, vt infra in hæc verba describitur: *Corpora vero ipsorum derelicta sunt canibus: corpus vero B. Pauline intactum est, & veniens quidam Hippolytus noctu, colligit corpora eorum, & sepelinuit Via Appia ex precepto S. Stephanii Episcopi miliario ab Urbe primo in Arenarium, ubi frequenter conueniebant.*

*Sacerdos in Co-
meterioris fun-
erariis per-
guntur.*

CAP. XX.

De Cœmeterio, seu Are- nario sanctorum Euse- bij Presbyteri, Marcel- li diaconi & sociorum Via Appia.

I ELEBRIS quondam apud primæuos Christi cultores, qui Romanam Vrbem incoluere, arenaria quædam Crypta Appiam iuxta Viam primo ab Urbe lapide extitit, in quam elaneulum ad Synaxim Christiani conflubant. Etenim, vt in facris Martyrum Actis videtur est, cam præceteris adire frequenter consueverant Hippolytus monachus, Marellus diaconus, & Eusebius presbyter; a quo Pontianus puer baptismalibus aquis ablutus, & a paralysi, qua tenebarunt, recente solitus, diuino protinus nomine afflatus, illustre pro fidei confessione martyrium subiit. Eodem pariter loco S. Stephanus Papa duos ciuidem Hippolyti nepotes, Neonem scilicet & Mariam unam cum eorum parentibus Hadriam, & Faulinam salutari baptisme expiavit, & compluribus alijs, qui ad Synaxim illuc ex more conueniebant, di-

*SS. Hippoly-
tus mona-
chus, Marcell-
lus, & Euse-
bius.*

*Pontianus
puer martyris.*

*SS. Neo, Ma-
ria, Adria, &
Paulina.*

deduci, datis ibidem ceruicibus ad martyrij palmam in cælum euolarunt. Sepulturæ autem locus ac honor pio eiusdem fidelium cultu impensus, vt infra in hæc verba describitur: *Corpora vero ipsorum derelicta sunt canibus: corpus vero B. Pauline intactum est, & veniens quidam Hippolytus noctu, colligit corpora eorum, & sepelinuit Via Appia ex precepto S. Stephanii Episcopi miliario ab Urbe primo in Arenarium, ubi frequenter conueniebant.* Hæc interim veluti pretiosa quædam sacrarum antiquitatum fragmenta, ne quid penitus intercederet, ipsis ex actibus studioso labore excerpta huc ad verbum transferenda curauimus. Accipit igitur isthac lector de Neonis & Mariæ mar-

*Petra Seclæ
rata.*

*Lacus Pa-
ris.*

ty-

*ASS. Mar.
on & Mar.*
tyrio: Et dñi ad Petram Sceleratam in
confœdiu Hadrie & Hippolyti gladio sunt
consummati Neon, & Maria, & isclati
sunt in eodem loco, sexto Kal. Novembris.
Quorum corpora collegit noctu sanctus Ste-
phanus Episcopus & sepeluit in Via Appia,
millario ab Urbe Roma primo in Arenario
ipso, ubi confuerant conuenire. Postre-
mo tandem in Actis, quæ haec tenus re-
censita sunt, de Hadria atque Hippo-
lyto ad Antonini pontem perducuntur,
ac plumbatis ibidem cæsis subtextur:
Et præcepit eos adducti ad pontem Antonini,
& plumbatis cædi diutissime usque ad con-
summationem eorum, & dum diu caderen-
tur, emiserunt spiritum, & relicta sunt
corpora in eodem loco iuxta insulam Lycaoniam.
Et venit quidam Hippolytus diaconus
noctu, & collegit corpora eorum, & sepeli-
uit Via Appia ex praecpte S. Stephani Epi-
scopi, millario ab Urbe Roma primo iuxta
corpora sanctorum in Arenario, ubi fre-
quenter conueniebant, sub die quinto Idus
Novembris. En tibi, lector, illustre Mart-
yrum certamen, ac nobilem si bindes
corumdem palmae, quam adepti sunt,
ob oculos proposuimus.

3 In hac eadem Crypta, seu Arena-
ario dua postmodum Martyrum co-
rundia propinquæ, ac præ ceteris iniro
Christianæ religionis zelo conspicue-
mulieres aliquandiu absconditæ perstite-
re, quæ cum primum pictatis causa in
Vrbem aduenissent, ibi post septen-
nium assiduis precum, ac vigilia-
rum exercitationibus sanctis-
fime peractum, insigni
meritorum cumu-
.lo, vita fun-
etæ, vt
in

recensisit Actis perhibetur, pia
fidelium manu honorifice
tumulatae sunt. Sed
de his haec-
nus.

CAP. XXI.

De Martyribus iuxta Ap-
piam Viam, atque Ar-
deatinam coronatis, vel
certe sepultis: nec non
de præcipuis sacrarum
ibi rerum monumen-
tis.

I Ac TENVS nobis præ-
claros tot Martyres, ac
satis nunquam pro me-
rito laudanos, re-
cere licuit, quos ve-
luti nobilissima Chri-
stianæ religionis trophæa, in Vijs præ-
sertim Appia atque Ardeatina intuen-
tum oculis suspicienda proposuimus,
nunc vero haud complures alij desunt,
qui loca haec, quorū vestigia aude in-
fectam, sanguine aut tumulo, vt in
Martyrum Actis videare est, illustrarunt;
etsi peculiaris sepulcra corundem lo-
cus, obducta passim rerum caligine, igno-
retur. Quis vero nesciat Via potissimum
Appia (vt a præcipuis diriuetur
oratio) gloriose quondam martyrio,
sub Hadriano Imperatore, quatuor
Quatuor Mar-
tyrum millia
sub Hadriano
crenatur.
Christianorum millia, & inter hos Mar-
cellum presbyterum & Decoratum dia-
conum, igne absumptos illustrem de-
persecutore triumphum reuexisse,
vt M. S. SS. Sophiæ & filiarum acta
Cod. S. Cæcil. his quidem verbis legen-
dum exhibent: Ceteraque multitudi-
nem utriusque sexus circiter quatuor millia
M. S. Cod. 5
Cæcil.
fecundum Imperatoris decretum igni crema-
uerunt: inter quos erat B. Marcellus presby-
ter, & Decoratus diaconus. Hi passi sunt
foras Ciniatatem Via Appia sub die 7. Kal.
Octobr. Vides, quoique Romanorum
Martyrum numerus excreverit, & quot
pro Christo purpuratorum agmina sub
vno temporis momento in Cœlum Ro-
manæ Ecclesiæ transiñferit, vt profet-
eo vberrimo Martyrum cruento, qui hic
passim profusus est, cunctarum iugiter
gétium auribus ingeratur, martyres, qui
apud

apud alias orbis regiones adnumerantur, in una Vrbe Orbis capite innumera-
biles propemodum extitisse: sed iam
ad vltiora progrediamur.

S. Lucilla virgo.
S. Nemesius diaconus.

Translatio corporu SS.
Lucillæ & Ne-
mefij.

Triginta mi-
litæ marty-
res.

S. Felicula.

Abb. SS. Mar-
t. Ver. & Achil.

Onuph. Pan.
in Indic. Cam
Cœmteriu
S. Nicomedis.

Biblio Bonif.
Pap. V.

SS. Sempro-
nius, Aurelia-
nus, & socij.

4 Hac ipsa Via ad Catacumbas sub Julianu Apostata infensissimo Christiani nominis hoste, gloriose Martyres Sempronius & Aurelianu in agone viriliter decertrarunt, & ibi complures eorumdem milites capite obtruncati sunt, qui

a sancto Pelino Episcopo ad Christi fidem traducti fuerant, vt M. S. ipsorum acta exhibent Cod. Vat. his verbis: *Hæc denique gesta sunt in Via Ardeatinæ in loco, qui Catacumba nuncupatur. Corpora vero sanctorum Sempronij & Aurelianij, & cæterorum Martyrum in eadem nocte per Domini revelationem a sacerdotibus Caſto, Romano, Nicoſtrato & Tiberio, qui propter rabiem persecutionis exulabat, in crypta, quæ Quadrata dicitur, cum psalmis & hymnis honorifice sepulta fuerunt.*

5 Porto Quadrata istam Cryptam, vnum quoddam ex adiacentibus prope Catacumbas Cœmterijs extitisse verosimilium fit. Cum enim tot illi numero milites martyrii coronam accepissent, eosdem quidem pia fidelium manu in Cœmterium, quod loco, vbi eos perpeti contigerat, proximum erat, delatos suis credere par est, quod & alijs item martyribus obtigisse credimus, qui in iisdem ac cæteris Vrbis Romæ vijs pro fidei testimonio intrempti sunt. Quod Crypta autem illa Quadrata potissimum titulo nuncupata fuerit, mī minime oportet, quæ in B. Vrbanij Papæ Actis leguntur, nimirum a S. Marmenij Carpaj Vicarij vxore venerandum ciudem S. Vrbanij corpus splendidiori sepulchro intra domus suis ambitum, vna cum beati Mamiliani presbyteri corpore conditum, ac extructum desuper quadratum quoddam antrum suis, in quo deinde SS. Ioannis, Chromatij, Dionyſij, Martialis, Eunuchij, & Luciani Martyrum corpora humata sunt. Quæ quidem Marmenij domus extra Vespasianij palatium sita olim erat, quod ipsem Imperator, vt Cencius Camerarius, Nicolaus Signorilis, alijque asserunt, haud procul a Catacumbis obtinebat. Hæc igitur iisdem in actis recitantur: *Denique leuauerunt inde cum magno honore glebas almas, & adduxerunt eas in domum Marmenij: que domus erat extra palatium Vespasiani Augusti, sita ante columnas: in qua sepulchrum B. Marmenij miro aptauit modo, quod etiam ex margaritis tabulis omni cōglutinavit ex parte. In quo recondiderunt cum aromatis corporis beatissimi Pope Vrbanij, & Mamiliani presbyteri, & desuper marmoreis lapidibus alludere curauere. Super quos ingens antrum cementauerunt quadratum firmissi-*

Crypta Qua-
drata.

Ag. S. Vrbanij
Pop. mort. S.
Marmenij
S. Vrbanus
Papa.

S. Mamilia-
nus.

Antrum qua-
dratum.
SS. Iohannes,
Chromatius,
Dionyſius,
Martialis,
Eunuchius,
& Lucianus.
Domus S.
Marmenij.
Palatium Ve-
spasiani.
Cencius Cam.

M. S. Cod. Vat.
Translatio
corporis S. Vi-
banij.

m.e

*mæ fabricæ, & in eō corpora sancctorum
Ioannis, Chromati, & Dionysi, & trium
diaconorum Martialis, Eunuci, & Luca-
ni innectere definauerunt: ad quoram ve-
nerabiles sepulturas multa patrantur mi-
racula.*

6 Marmenia vero sanctissima sœ-
mina deposita ibidem sicut vñā cum Lu-
cina eius filia, alijsque viginti duobus,
qui paulo post B. Vrbani martyrium, pro
Christi fide gladio animaduersi sunt.
Quod in iisdem infra Actis hunc in mo-
dum enarratur: *Mox Targunius duxit
iam acriter verberatos ad Idolum Martis,
ut sacrificarent, cuius libamina dum con-
tempserint accipere, meruerunt palmarum te-
stimonij. Fuerunt itaque, qui decollati sunt:
pro nomine Domini Iesu Christi, alijsque Mar-
menia & filia eius iam facta Lucina, sere-
viginti & duo. Quorum sancta passio tertia
celebratur die ante Kalend. Ianuarij. Cognou-
erunt itaque Christiani, quomodo sancti in-
perterriti pro Christi amore pugnauerunt,
& venerunt nocte cum beatissimo Fortunato,
& tulierunt corpora eorum in hymnis & lati-
tibus & sepelierunt ea in loco, in quo san-
ctus erat sepultus Vrbanus. Hinc igitur,
amicie lector, vt vides, coniecture nobis
fas est, Quadrata nomen Cryptæ huic
loco inditum suisse, vbi constantissimi
Martyres isti vñā cum alijs, qui eadem
Via sub Juliano Principe martyrium vi-
riliter subierant, sacerdotium manu honori-
fice depositi sunt.*

7 Sed ne sanctissimi Pontificis (cu-
ius hic mentio est) de Christi Ecclesie,
& sanctis Martyribus optimè me-
riti memoria intercederet, diuino plane
nutu contigit, vt non multis abhinc
annis perantiqua eiusdem Ecclesia,
qua omni penitus cultu destituta, pro-
fanoque addicta vsui deseruebat, in-
ter vepres ac rudera sere sepulta, inno-
tesceret. Qnod pio, ac studioso lectori
suggerere, haud ab instituti nostri pro-
posito alienum rati: vt autem paucis rem
perstringamus, illud nobis præmiten-
dum videtur, quod cum S. Pontifex Vi-
rbanus in Callisti Cœmeterio sub acer-
biora persecutionum tempora delite-
sceret, ad eum sacras intra specus Chri-
stiani iugiter confluere, diuina utique
sacramentorum munera de eius manu
suscepturni consueverant. Quamobrem
in M. S. S. Cæcilie Actis de Valeriano

Mart. legitur: *Quare hortatus virginis <sup>led. Brus.
Rom. 22.
Nom. 22.</sup>
ad Vrbanum Papam, qui propter persecu-
tionem in martirum sepulchris Via Appia late-
bat, veniens, ab eo baptizatur. Christianis
quippe in natalitijs praesertim B. Marty-
rum ad sacras illuc Synaxes conuenien-
di, & ad Pontificem ibi demorantem,
eos potissimum, qui fidei mysterijs initiandi
essent, frequenter transmittendi
antiquus mos extitit. Quapropter, vt
in iam reensis B. Cæcilia actis perhi-
betur, Valerianus ad fidem traductus &
ad Vrbanum transiit, a pauperibus,
qui eadem frequentes demorabantur via
(quod infra enarrabimus) de premon-
strando sibi ad B. Pontificem aditu ver-
bis illis caute præmonitus est: Cæcilia <sup>Bre. Rom. loc.
sup. cit.</sup>
me misit ad vos, vt ostendatis mibi sanctum
Antistitem, quia ad ipsam habeo secreta, que
perferam. Tunc Valerianus perrexit, & si-
gno, quod accepérat, inuenit sanctum Vrba-
num.*

8 Cum beatus igitur Pontifex Chri-
stianorum beneficio longas intra Cœ-
micerium hoc moas trahens delitesce-
ret, & saera interim munia, vt de S. Ste-
phano, alijsque Pontificibus legitur, in-
defessus obiret, sub Alexandro Seuero
inde ad idola, vt ijsdein immolaret, rap-
tus, nobili consumato martyrio, in Pre-
textati Cœmicerio, vt eiusdem exhibe-
tent acta, depositus est. Subinde vero
in eius honorem a Christianis Ecclesia,
haud longe ab eo loco (vt arbitrii no-
bis licet) cuius supra mentio incidit,
Marmenia conspicua mulieris studio
dicata est, vbi nimur ille quondam
persecutionis tempore delitescens mo-
rabatur; vt enim asserunt, qui Cœme-
teriales finis probe callent, ad quan-
plures illinc Cœmicerij, quod Callisti
dicitur, partes excurrendas opportunus
aditus panditur. Et quidem congrue
ibi martyr Christi a sacerdotibus hono-
rem promiceruit, vbi fidei causa labores,
latebras, agones, & innumera fere in-
commoda cumdem perpeti contigit; vbi
enim viuens fidei causa ab Urbe prosu-
gus sedem elegerat, ibi dicato in eius
honorem templo sepulturæ locum obti-
nuit. Assertionis autem nostræ vis, ex
ipsiusmet SS. Martyr. actibus compreba-
ri videtur; Marmenia quippe, vt supra
enarratum est, B. Vrbani corpus splen-
didiiori sepulcro in suam domo, vñā
cum

*S. Vrbanus ē
Cœmicerio
rapitur ad
martyrium.*

*Sepelitur in
Prætextati
Cœmicerio.*

*Ecclesia
a Christianis
nuncupatur.*

S. Marmenia.

Crypta Qua-
drata.

Vespasiani
Augusti Pala-
tum.
M.S. Cod. Vat.

Descrip. Ec-
clesie S. Vrba-
ni fictis, & for-
ma.

Imagines in
Ecclesia S. Vr-
bani.

Ædicula sub
Ecclesia D.
Vrbani cum
imagine Dei-
paraz.

cum B. Mamiliani presbyteri corpore sepelivuit, & quadratam supra sepulchrum speluncam extruendam curauit, in qua deinde quamplura, ut vidimus, SS: Martyr. corpora honorifice tumulari contigit. Præmemorata autem domus exrra Vespasiani Augusti palatum, iuxta Catacumbas sita olim erat, vt Cencius Camerarius discritis verbis affirmat. Antrum autem hoc ipsummet esse, quod ad præsens sub Ecclesia eiusdem ambitu cernitur, asseri haud incongrue potest.

9 Verum ut de perantiqua, cuius mentio recurrat, sermonem paucis inferramus. Hæc in percixigo quodam colle iuxta celebrem fontem sita est, haud procul autem a D. Sebastiani Ecclesia distat, & loco potissimum proxima est, qui nunc vulgo Cafarella dicitur. Anterior quidem templi facies, quæ orientem respicit, marmoreis quatuor columnis affabre exornatur. Veneranda eiusdem antiquitas picturis, quæ ibi adhuc visuntur, satis perspicue comprobatur, plures quippe ibidem imagines conspicuntur, quibus & sacra olim Cœteria illustrabantur: præ cæteris enim venerandam Christi Domini quatuor quidem clavis è cruce pendentis imaginem videre est, cui adstantes vno quidem ex latere Longinus, qui lancea dominicum latus aperuit, ex altero miles Calphurnius nomine, qui spongiam aceto perfusam sittenti Domino exporrexit, coloribus adumbrantur. Exhibetur item B. Petri imago, qui Malcho auriculam gladio obtruncat, Zachæi insuper, qui transuentem Dominum inspecturus, supra arborem conseedit. Decoorant præterea vetusti Ecclesiæ parientes multiplicibus SS. martyris, at præ cæteris leætissimæ Virg. & Mart. Cæciliae, Vrbani, Tiburtij, & Valeriani, aliorumque mart. certaminibus ac funeribus ad viuum expressis.

10 Sed ut reliquum Ecclesiæ ambitum curiose perlustremus; subterranea quædam specus ibidem in confessionis formam aptata cernitur, vbi Ædicula, quæ ante sacram Deiparæ Virginis imaginem subsistit, maximam intercūtibus veneratione ingerit. Et mira quidem haud desuere portentâ, cum primum veneranda hæc imago adeuntibus

ac inferiore loci suum perscrutantibus innotuit, vt nobis a viris fide dignis, oculatisque rei testibus fideliter relatum est. Accidit enim, vt dum quis è cæmentiarorum numero pauimentum Ecclesie ruderibus expurgaret, humus sub pedibus extemplo dehisceret, quapropter ruinam ille repentina è lapsu pertimescens, cæteros, qui aderant, vt sibi periclitanti opem ferrent, inclamauit: sed dicto citius ab accidentibus socijs è souea, in quam labi cœperat, erutus, liber omnino eusavit; at cum permultas marmoreas, quæ pauimento substeruntur, laminas aduertissent, eas continuo extrahere cœperunt, quarum nouissima dum suo è loco amouetur, quippe quæ obtegendæ subterraneæ cuidam perexiguæ speluncæ artificium olim manu aptata fuerat, en tibi res mira, suauissimus inde odor esflare cœpit, ac si fragrantissimorum aromatum officina odoribus vndique instructa patuisse: cum foramen autem illud faber cæmentarius splendore perfusum introspexisset, solaribus secretore aliquæ ex parte radijs se illuc immittentibus obtigisse arbitratus est, sed res a socijs cum risu accepta, foramine in ampliorum foraminum patesfacto, soueam protinus rem perscrutaturus ingrediens, nulloque adhibito lumine, radijs dumtaxat, quos primo intus adspexerat, locum resundentibus, Deiparæ Virginis Christum in vlnis gettantis imaginem parieti, vel certe topo satis ruditer expressam admirabundis oculis deprehendit, quam singuli subinde locum adeuentes pie venerati sunt.

11 At quod ad præmemoratam nunc Ecclesiam pertinet, certe templum olim ab ipsiusmet gentilibus Baccho dicatum suisse, & in S. Vibani postea honorem, insanis abolitis superstitionibus, cessisse, ipsomet loci asperitus, & coniecturæ, quæ adsunt, vltro intentantes edocent, totum enim ædificium ex opere lateritio iuxta antiquam Romanorum formam tam artificiose compactum est, totaque ædificij structura tam affabre elaborata cernitur, ipsaque insuper concamariatio eum in modum subsistit, effictisque auium figuris, aliarumque rerum formis ex perfectissimo gypso expressis adeo splendide instruitur

Eadem per-
fervantibus
innovante
potentia vita

Magnam ex
ea fragrantia
exhalasse.

Et Virginis
imaginem in
ruam emulisse
splendoris.

Templum
olim Bacchi
nunc S. Vr-
bani.

Lib. III. Cap. XXI.

489

Pontius Té-
pli eiusdem.

tur, quemadmodum ex vestigijs apparet, vt ipsi Christianorum templis longe antiquiorem, & vetustis quibusvis Romanorum ædificijs simillimam esse a nemine in dubium reuocari possit. Quod & ipsamet Ecclesiæ porticus indicare videtur: hæc enim prægrandibus quatuor columnis paro è lapide mira arte calatis, & ad instar columnarum templi Solis, Pacis, aliorumque inanum Dcorum, quos insana olim gentilitas colebat, elaboratis sffulcitur. Quæ quidem singula ornamentorum genera, exquisitam Romanorum operam, architecturam insuper non tritam, vulgaremque, dimitias, ac magnificientiam, haud tenues vero Christianorum expensas, aureamque illam satis rudem mediocritatem, qua illis præscriptim seculis in eiusmodi ædificijs excitandis vtcabantur, satis aperte testantur. Et quidem quod Baccho olim, vt supra asseruimus, templo hoe a gentilibus dicatum fucrit, vel ex eo facile ad id ascendum adducimur, quod in eadem Ecclesia haud obseura gentilitæ superstitionis vestigia adinueniri contigit: quoddam enim marinor haud paruum sphæricæ formæ, columellæ instar, repertum est, in quo Græci idiomatics nota in hunc plane modum excultæ sunt:

ECTIA IAIONTCOT
ΑΠΡΩΝΙΑΝΟC ΙΕΡΟΦΑΝΤH.

Julius Tem-
pli Bacchire-
terus in Ec-
clesia S. Vrba-

Quæ quidem verba, si nostræ latinitati redditantur, isthæ auribus insonant:

DOMVS, LAR, SEV FOCVS DIONYSI
SEV BACCHI. APRONIANVS
SACRORVM ANTISTES,
SEV SACERDOS.

12 Porro marmor istud lustralis nūc aquæ fonti basis ad instar in eadem Ecclesia inseruit. Ad quod item valde cōprobandum, lapis alter accedit, qui intra eamdem Ecclesiam cernitur, in cuius nimirum fronte duo vtrinque insantes vñā cum vuarum racemis inseulpti conspicuntur; qui lapis pro parua sortita èa supra sphæricum aliud marmor, vt diximus, olim impositus extitit. Variæ item adhuc intra templum figura coloribus adumbratæ extant, quæ vuarum racemos, vtpote Bacchi ipsius insignia, præserunt. Quod item in D. Con-

stantia templo iuxta D. Agnetis Ecclesiam extra muros Nomentana via (quod Bacchi olim templum extitit) in porphyretico lapide eidem Baccho dicato cernitur: qui certe lapis pueris, atque auibus, insertis vtrinque vuarum racemis, exornatur. Merito igitur iure hinc argui potest, quod Aedes illa Baccho olim dicata fuerit, cum vuas falso illi numini amicas in ipsius aræ marmore cælatas, vt inscriptio basis præsert, conspiciamus; tum præsertim quod Titus Luivius nostræ huic assertioni haud obscuris verbis adstipulari videatur, cum Bacchanales quondam ludos Via Appia fieri consueisse asserat: cuius item rei haec nostra ætate vestigium aliquod supercessere dicendum est: mente enim Maio Romanam plebem ad isthæ loca festuum in morem confluere, nonnulla adhuc vigente gentilitæ superstitionis umbra, videmus. Quod sane templum, ad profanos abollendos dcinde gentilium ritus, a Christianis S. Vrbano dicatum est: vt enim a viro fide digno accepimus, in M.S. Vat. bibliothecæ Statio ad S. Vrbanum Via Appia recensetur.

13 Haud easu igitur, sed Deo plane disponente, D. Vrbani Ecclesia, Vrbano VIII. Pont. Max. Ecclesiam regente Vrbi innotuit: nam eum Sebastianus Belliardus vir pius, & saeræ antiquitati apprime deditus locum ineulenti quidem, at sacris picturis conspicuum, recolendumque contemplatus aliquando fuisse, re cum alijs studiosis viris mature discussa, D. Vrbani Ecclesiam olim extitisse deprehendit, quod cum Summo Pontifici renuntiatum esset, Eminentissimo Francisco Card. Barberino S. R. E. Vicecancell. in primis admittente, instaurandam Ecclesiam, & debitum illi religionis cultum restituendum edixit: quamobrem haud vlla interposita mora antiqui nouis fulcimentis parietes refaciti sunt, redditæ protinus suo nitori imagines, locus ruderibus, ac sordibus, quibus scatebat, expurgatus est, solemnique ritu a Reuerendi. Io. Baptista Scannarolo Sidoniorum Archiepiscopo benedictione impertita, crebro altari, festiuo reuurrente die 25. Maij an. redempti Orbis 1635. ineruenti Sacrificij ob-

Templū Bac-
chi Via No-
mentana.

Vix Baccha
amicæ.

Tit. Liua. 2. deca

Bacchanalia
olim ad Tem-
plum Bacchi.

Forum um-
bra nunc co-
dem loco ad
Ecclesiam S.
Vrbani.

Ecclesia S. Vr-
bani.

Expurgatur
& restauratur
ab Vrb. VIII.

Q. q. q. la-

Roma Subterranea

Adeuntibus
illam indulge-
tia ab eodem
Pontifice co-
cessit.

latione peracta, impetratis quoque ab Urbano VIII. sacris indulgentiarum thesauris, sacris de more ritibus colo cœpit: quæ item deuotionis gratia Romanus certatim populus ad tribuendum promeritum B. Pontifici, ac Mart. Urbano honorem quotannis confluit. Et haec sunt, quæ de S. Urbani corpore, ac de perantiqua eius Ecclesia in nostris hisce Subterraneæ Romæ paginis vel obiter meminisse voluimus.

Ecclesia S.
Edisti.
Basilic Hadr.
Pap.

Fouca S. Ni-
candri.

S. Petrus Chri-
ste sibi occur-
rente dicit:
Domine quo
vadis?

Lapis vestigij
pedum Christi
stt insignis.

14 Ardeatina item Via, de qua agimus, S. Edisti Ecclesiam sextodecimo ab Urbe milliariorum extitisse Bibliothecarius in Hadriani Papæ gestis testatur, hæc dicens: *Magne confractiōnis fabri-
cis decorauit, & domum cultam B. Petro
statuit S. Edisti nuncupatam*. In Epistola quoque nona Innocentij Papæ tertij de quadam fouca S. Nicandri mentio agitur, cuius Ecclesia eadem fortasse Via olim extabat.

15 Demum, ut huic illustrium descriptioni Viarum supremam tandem manum, ac meritam præconiorum coronandum imponamus, præclarissimo quidem titulo Appia præ cæteris celebranda est; in qua Christus Dominus apparsens Petro, qui iam è Mamertini carceris custodia profiliaret, primum se illi videntem obtulit; cui etiam illis se verbis interroganti: *Domine quo vadis?* respondisse fertur: *Venio Romam iterum crucifigi:* quibus dictis statim se ab ipsius confectu proripuit; relictis interim eo in lapide, in quo sacratissimi steterant pedes, impressis corundem vestigijs: qui olim lapis apud Ecclesiam B. Mariæ in Palmis religiose asseruabatur; verum cum eadem subinde Ecclesia præ nimia vetustate ruinis subiaceret, illud sub sphærica quidem forma facillum a Reginaldo Cardinali Polo, haud procul ab eadem Ecclesia, exædificatum est; & ne tantæ rei, ac recolendæ insuper antiquitatis vlo vnquam tempore memoria intercederet, præmemoratum Sacellum eodem, qui ad hanc nostram usque diem viget, titulo appellari voluit, nimirum: *Domine quo vadis?* Lapis vero ille dignissimus, & omni pretiosis lapide præferendus, qui tanquam Lydius alter lapis sacra pedum Christi explorando vestigia stigmatibus rutilat, in sculptaq; eorundem signa præfert, in

D. Sebastiani Martyris Ecclesiam translatus, ibidem, quo par est, religionis cultu, in perenne religionis Christianæ monumentum, asseruatur. Beatissimus interim Apostolus, Christiadispectu pariter ac voce admonitus, suam intime culpam agnoscens, ac dedecori, nec non timori pariter obnoxiam ex animo detestatus fugam, illico in Vrbem regressus, paulo post pro Christi nomine vltro, libenterque crucis patibulum in Ianiculo colle ascendit, Hegesippo teste, & S. Ambros. de Basilic. non traden. Rupert. Abb. Luitprando, & alijs.

16 Porro viam hanc tot sacris infinitam, decoratamque monumentis frequenter Christiani vel tunc temporis, cum aciores persecutionum procellæ vrgerent, deuotionis seruore succensi, terere consueverant. Qua de causa complures ibi pauperes sitem vltro a

prætereuntibus Christi fidelibus effagiantes perpetuo consistebant; ut satis superquæ B. Cæcilia A&a contestantur, in quibus legitur, Valerianum sacri suscipiendo baptismati desiderio incensum, ab eadem piissima Virgine edoctum fuisse, quonam potissimum loco extra Vrbem S. Pontifex Urbanus delitesceret, cuius deinde manu salutaribus ille aquis expiaretur. His igitur cunctis verbis ad quærendum incitauit:

Vade in tertium milliarium ab Urbe, Via, que Appia nuncupatur, illic inuenies pauperes a transiuntibus alimonie petentes auxilium; de his enim mihi semper cura fuit, & optime huius mei secreti sunt conscijs, los tu dum videris, dabis eis benedictionem, dicens: Cæcilia me misit ad vos, ut ostendatis mihi sanctum senem Urbanum, quoniam ad ipsum babeo eius secreta mandata, quæ perferam. Interim vero notatu digna sunt verba illa, quæ obiter hic recitantur, scilicet: De his enim (pauperibus nimirum) mihi semper cura fuit. Quam quidem eximiam, & haud satis vnquam pro merito laudandam beatæ huius virginis pietatem, & incomparabilem prosus erga Christi pauperes munificentiam cæteri quoque Christianorum, quorum tunc ingens suppetebat numerus, eiudè exemplo permoti, ut nobis credere par est, toto animi studio æmulati sunt: quapropter frequen-

Hegesip. lib.
de excida. 2.
S. Ambr. de
Basilic. non tr.
Rupert. Abb.
B. c. de pro
S. Spir.
Luitpr. de re
per Europ. 3.
ffl. 1,4,5,6,7.

Pauperes V.
Appia sive
petunt.

A&s. Cæc.

tissimos eodem ingiter loco confluentium pauperum greges constitisse, res ipsa suadet.

Paulus Ap-
stolus Via Ap-
pia Vrbem
intrat. Ad. Appt. c.
28. 17. *Vix* insuper Appia nobilissimum præ cæteris elogium ex eo mirifice cumulatur, quod sanctissimus Apostolus Paulus pro Christo vincens & Martyr iam tum designatus, meritoque euenitus triumpho hac potissimum Via Vrbem Romam ingressus est, stipatus vndeque circumfusis obuiantum Christianorum agminibus, qui ad illum ultro excipiendum, insignem quempiam veluti hominem, vel dilapsum potius dixerim è Cælo Angelum, & iam ad tres Tabernas aduenientem, & ad vsque Appij forum gregatim processerant, vt S. Lucas prolixiori sermone enarrat. *Act. c. 28.* quorum alter locus vnius & viginti, alter vero quadraginta trium passuum millibus ab Urbe Roma distabat. Hæc interim de Appia via, quæ tot antiquitatis veneranda thesauris referata est, pio, ac studioso lectori prælibasse sufficiat, & in præclaræ huius Viæ semitis tamdiu demoratos esse, nobismet ipsis merito gratulari possumus, quo usque Paulum e tertio iam cœlo redeuntem, Vrbemque triumphali more ingredientem, ac tot ibidem coronis ac post ingressum triumpolis cumulandum, quot passibus, quot verbis, quot laboribus diuitem contemplati sumus. Age iam ad ulteriora progrediatur.

CAP. XXII.

De Cœmertijs Via Appia, atque Ardeatina à Bosio adinuentis.

Cœmertiū
Callisti plura
varia notata
nomini bus
Cœmertiū
complectitur. **M**ULTA quidem Vrbis Cœmeteria, quæ venerandam Christiani nominis antiquitatē redolent, multiplicibus prænotata nominibus in vijs, quæ hactenus memorata sunt, Appia videlicet, atque Ardeatina, adnumerantur. Hæc tamen, vt iam su-

pra diximus, simul pariter iuncta unum integrum Cœmeterium conflant, quod singula subinde complectitur, & Callisti potissimum titulo omnium vocè nuncupatur. Celeberrimum igitur Cœmeterium hoc, vt ex Martyrum Actis palam sit, in plura subdiuisum membra, diligenter perquirere, studiosus latentium Romanæ Vrbis & Ecclesiæ thesaurorum perscrutator Bosius exoptabat, cum anno redempti orbis quingentesimo nonagesimo tertio supra millesimum, Capena egressus è portæ seculis ad supra descriptam S. Mariæ in Palmis Ecclesiam peruenit, vbi interiu ab eadem Ecclesia, ac Via item Appia sinistrosum declinando iter agreditur, eam scilicet terens viam, quæ primum a dextris eunti occurrit, & Ardeatina creditur, ad illam, quæ a B. Martyris Scbastiani templo ad Apostoli Pauli Basilikam itur. Huc vbi deuenit est, paululum ille ad dexteram partem incepit prosequens iter, singula circumquaque regionis loca collusfrat, si quem forte depressum, latenterque ibi terræ hiatum adinueniat, unde ad subterraneos Cœmeteriorum sinus percurrenti aditus pateret: sed enibi, haud vana spe delusus, Deo votis aspirante, quosdam repente arcus prospicit, cæmentiariorum manu compactos in prædio, quod Hospitalis S. Ioannis Basilikæ Lateranensis ditioni subest, & haud longe ab ipsamet beati Sebastiani Martyris Ecclesia distat, qui certe arcus perseruantibus indicio erant, arenarias ibidem Cryptas extare. Festinus igitur illuc se insudit; pedibus quippe desiderium vehemens, quo ille æstuabat, protinus ad excurrendum addidit alas. Verum vbi ignorantum cryptarum simum penetravit, monumenta se re innumerata in topo, Cœmeteriorum more excavata, contemplari cœpit, & recta ulterius indefesso pede, nulloque absterritus incommodo progrediens, suscepit terminum semitæ, quam tunc terebat, attingens, alias duas hinc inde semitas offendit; verum interim ea, quæ ad dexteram tendebat, dimissa; breui enim itineris spatio concludebatur, & iam accendentibus omnino imperiua, ruinis perfusa, ac cæmentis ad summum usque obsita erat,

*Illiud Bosius
perscrutatur.*

*Ecclesia S.
Mariæ in
Palmis.*

*Reperta à Bo-
sio Cœmete-
rium Callisti
perseruitate.*

*Primum cry-
pto Arenaria.*

Monumenta.

Quapropter, consilio secum maturius initio, ad lauam pergere decreuit, vbi mox in ipsiusmet paucienti planicie solum quoddam oculis assiccatus est, per quod haud nisi demissso corpore, humique anguum more repens ingredi, ac penetrare valuit; qua ille ratione dum anxius incedere conatur, repere sibi potius, quam ambulando progredi, ac loco tam venerabili, et si nescius, condignum obsequij cultum exhibere quodammodo, religionem loci præueniens, videbatur; nec absque graui quidem laboris molestia aliquantis per processerat, cum cryptas quasdam ad dexteram altiores, alicubi in topo, alicubi vero molliori excisæ humo inuenit; in quarum lateribus loculi omni ex parte circum extabant, defunctorum corporibus excipiendis aptati, & iuxta corundem corporum mensurâ probe dispositi, paucis admodum ex eorumdem numero exceptis, qui rupore cæteris insigniores, supra quosdam parietinos arcus compaci suas propemodum apides singuli fortebantur. Illic quoque effosia quedam humi sepulchra cōspicere dabatur, & eam forte ob causam, vt nobis conjectari licet, quod aptandis parietes loculis haudquaque fatis essent. Hæc autem sepulchra lateritijs, vel certe marmoreis tabulis obserata deforis apparebant; quamuis iam pleraque eorum pia, vel curiosa potius, ne dixerim inofficiose adeūtum manu omni sublato repagulo intuentium oculis perscrutanda exhiberentur. Ex innumeris interim, ex ordine dispositis ibidem sepulchris, nonnulla quidem subforma breui admotum, ac perangusta videbantur, in quibus infantes, vel certe pueri, aut puellæ iacebant; quedam vero ex his adhuc ampliora extabant, in quibus corpora, quæ altiori prædictâ essent statura, continebantur. Inter ossa quoque idem sere discriminem adnotari poterat; quedam enim ex his maiora, minora alia, nonnulla autem haud consuetæ magnitudinis conspiciebantur: hæc interim alicubi intra tumulum, vt mos est, neutiquam collecta, sed passim diffusa, alibi dimidiata, integra alibi sub ipsis explorantium oculis reperta sunt. Horum item aliqua adeo solide, fortiterque lapidis instar compacta, vt vi quoque ac ferro ad-

Alia cryptæ.

Loculi defunctorum.

Sepulchra lateritia, & mar morea.

Sepulchra puerorum.

hibito disrumpi nullatenus valerent; alia subinde tam leui glutino constabant, vt vel raetu ipso dumtaxat minutissimas protinus in partes, ne dicam in puluerem, solucentur.

2. Dum lynceis autem oculis singula cupidissimus inuestigator explorat, ipsamet prima die, qua sibi patescit illuc aditu penetrare contigit, tria, vel quatuor, abditos inter recessus, cubicula dealbata offendit, picturas tamen nullas prorsus ibidem adinuenire datum est; inscriptiones illic integras haud villes assequi potuit, fragmenta tantum quamplurima exhibita sunt, quæ tum Christianorum usui, tum vero Ethniconrum quondam extitere: ab immanibus enim, ac peruetustis superstitione Vrbis constructionibus, atque sepulchris, ad suos obregendos tumulos, Christiani lapides non raro auferre consueuerunt: è quibus certe lapidibus quendam integrum in eiusdem Cœmeterij cubiculo reperere, cuius prosana, quæ inerat iam ferro exculpta, inscriptio, ab eisdem Christianis studiose admodum calce defuper obducta surat, ita vt nulla quidem ratione perlegi posset; verum re probe comperta, cum sepulchralis iste lapis diligenter a Bosio expolitus fuisset, has vltro notas legendas exhibuit:

D M
M. LVCCEIVS ABASCANTVS ET AMME
AEVTYCHIS FECERVNT VIVI SIBI
ET LVCCEIO AMMAEO ABASCAN
ET LVCCEIO SECUNDQ FILIS
LIBERTIS, LIBERTABVSQVE POS
TERISQVE EORVM

H. M. E. H. N. S.

Quæ quidem postrema inscripti lapidis elementa, punctis ab inuicem interpolata, hunc in modum ex Valerio Probo interpretanda videntur, videlicet:

HOC MONVMENTVM EXTEROS HÆREDES
NON SEQVITVR.

3. Sed ad Bosium redeamus, qui inceptum interim maxima animi oblatione iter prosequens, nullo aut in commodo, aut labore ab inuestigando perterritus, subterraneum loci ambitum excurrebat; cum en tibi, cryptas, quæ primarium præ cæteris locum obtinebant, & satis quidem amplias, in sphæri-

Cryptæ à Bo
sio reperiæ.

Lapides gen-
tium sepul-
chrales in vís
suum Christi-
stiani conuer-
tunt.

ex modum formæ constructas inuenit: ex quibus subinde multiplices, ac si deductæ è centro ad superficiem linearum instar semitæ procedebant, quæ cum ad vltiora vlo absque termino protenderet, plane labyrinthi cuiusdam formam præferebant. Tunc demum tædio aliquantis per affectus, in lucem, & ad domum satis iam defatigatus remeare decreuit, easdem posthac iterum instauratis viribus perlustratus, quod & egregie vir strenuus præstisit. Cœmeteriaum enim hoc (cuius enrariationi infistimus) cum sapientius deinde introgressus suisset, illud iterum atque iterum terere, circuire, perlustrare non desistit, & oculis ac manu singula palpans, minima quæque, & maxima eodem in loco seposita curiosus perquisivit. Verum ex longo interim circuitu ac loci prospectu satis ille velut experimenti magisterio edocetus est, Cœmeteriaum illud, vt reliquis omnibus magnitudine, ita pariter pulchritudine ac splendore, longe præcellere. Adeo quippe amplus ac vastum est, vt, quamvis in eodem perforando toros scire integros dies, no[n]esque sapientius insinueret, ad vltimos tamen eius fines vir aliqui laboris patientissimus, rerumq[ue] antiquarum aviditate illectus, excurrendo pertingere neuriquam potuerit. Nam nouæ perquirenti semitæ adhuc impetuæ ad investigandum indies suppetebant; ex quibus sane hand surili argumento coniectari fas erat, vastissimum illud Cœmeteriaum, non cum Cœmterio dumtaxat, quod sub ipsa D. Sebastiani Ecclesia situm est, cohædere, verum vltioribus dilatatum terminis protendi, factas nimirum versus ades beati Pauli Apostoli, sanctissimæ Annuntiatæ, & S. Anastasi, qui locus vulgo ad Aquas Salutis, seu Trium Fontium nuncupatur, quin & ad ipsiusmet Vrbis mœnia pertingere facili negotio quisque sapiens explorator suadere sibi poterat. In proximis enim agris, ac singulis scire vineis Viam Appiam adiacentibus, complures ad idem Cœmterium aditus patere contemplatus est. Hac enim vlo perscrutandi ratione vastissimos illos antrorum subterraneorum sinus, quantum illi exurrendo perlustrare datum est, ipse rerum

testis oculatissimus descripsit, ac delineando paginis consignauit.

4. Ut autem loci ipsius descriptioni infistamus, duplices illic cryptarum ordines existunt, superior videlicet atque inferior; bina item ibi Cœmeteria adnumerantur: ad illud autem, quod in inferiori parte situm est, per gradus quosdam in ipso topo excisos descendunt, nee vero longè à superioris Cœmterij aditu decessus hic distat; qui satis quidem amplius, ac patens est, lateritio obfirmatus in uno, confuetaque hinc inde in parietibus excavata defunctorum sepulchra conspicientibus exhibet. Muri itidem illic in compluribus inferioris Cœmterij partibus praegradus, ac validissimi extant, lateribus, & calce ad loca, quibus subiacent, suffulcienda exructi, dum antiquum subinde Cœmterium summorum olim Pontificium opera instauraretur; et sijs præferrim in locis, in quibus huiuscmodi sulcimenta defunt, quam maxima ciudem topi rudera conspiciantur, quæ ruinarum desuper interlapsum monumeta haud pauca penitus operiendo deuastarunt, ac semitas ingenti proculdubio piorum illuc adeuntium detimento inaccessibilis omnino posthac reddidero.

5. Sub sacris itidem vtrisque Cœmterijs alia extant loca, ad quæ pariter per breues quosdam atque exiguos gradus descendunt, & satis quidem per angusto hæc ambitu circumferuntur; tres insuper, aut quatuor ad summum viarum semitas continent; ex quo a nobis probe coniectur, peculiaribus eadem familijs sepulchri olim vsum præstisse. Hie præterea nonnullæ perscrutando semitæ repertæ sunt, in quibus vtroque et latere fossorum manu sepulchra excidi cœptū olim, et si deinde quibusdam in topo duntaxat delineatis, opus hand perfici contigerit: si quæ tamen ibi monumenta adlunt, ad summum de more excavata, nondum humandis corporibus vslu fuisse conspiciendo noscere quis poterat. Ex quo antiqua illa, ac primæua Christianorum tempora sapienter recolentibus haud temere coniijere licuit, semitas hafce successu opere, ac labore a Christianis singulos in dics, cum necessitas instarer

Descriptio
Cœmterij à
Bolo Via Ap
piareperi.

staret, parari, inferendisque defunctis aptari consueuisse, ut noua videlicet sepulchra, quæ vinciusque eadaueri congreuerent, prout ipsamet dictaret neefitas, apte construerent.

6 Porro in quampluribus abditis huius Cœmterij recessibus limpidis simæ jugiter aquæ emanant, & in quadam præcipue loeo, ad quem ex eis quidam in topo gradus dedueunt, vberes desfluent melliflui saporis aquarum riuli, quæ, vt ipso experimento comprobatum est, salubri, vt alibi diximus, impertita è Cœlo virtute, ad pristinam ægris corporibus sospitatem refundendam inrisice iuuant. Semitæ vero, seu viæ Cœmterij eiusdem adeo quidem latæ, & altius alicubi porrectæ sunt, vt creto quis corpore commode per easdem incedere queat: in superiori autem Cœmterio altiores longe extant, ita vt in singulis fere partibus octo vtrinque ex ordine sepulchra, uno superposito alteri, disposita exhibeantur: alicubi vero viæ eum in modum depresso occurunt, vt accedentes non pronos dumtaxat, verum toto proeliu corporis humi repercere, ne dicam rependo procedere opus sit: quapropter iure quidem merito loca hæc quis pernitus inuia diceret, nisi adhibita effudentium manu ac opera aditus ad incedendum patet.

7 Porro monumenta ibidem, vt moris est, in topo ad humani corporis mensura excisa cernuntur, quorum in nonnullis duo, vel tria etiam corpora continentur, quemadmodum a binis, aeternis, quæ adhuc ibidem extant, calvarijs dignoscitur, inter quæ, vt mirum, quid describamus, tantæ quidem magnitudinis capita, brachia, & crura vita sunt, vt maximæ cuiuscumque, ac proceræ staturæ hominis ex his, qui nostra aetate inter viuos degunt, mensuram longe excedent. Arcuata illuc quoque monumenta è marmoribus affabre eompaclta, & facelli adinstar, seu altaris expolita videre est, quæ ad sacra peragenda mysteria, supra ipsamet BB. Martyrum corpora, qua ibidem asseruabantur, extructa olim suis, antiquissima, ac laudabilis Ecclesiæ consuetudo, quæ illis potissimum temporibus viguit, facile intuentibus suadere videtur. At qui-

busdam in monumentis ad manifestum perpepsi pro fide martyrij testimonium coagulatus sanguis, terreo quidem colore persus, ab explorantibus deprehensus est, qui deinde aquæ immixtus, viuacem ac pristinum, aesi tunc primum featurientibus è venis profilijsset, rubescendo colorcm præserebat. Qui quidem faeratissimus eruor supra ipsamet non raro corpora, fistilibus aut certe vitreis receptus vasis, eisdemque iuxta sepulchra intus quandoque, foris autem vtrplurimum calce obfirmatis inclusus, a perscrutantibus adinuentus fuit. Illud fane admiratione dignissimum extitit, quod in peculiari quodam sepulchro saerum Martyris caput media, disiectum parte, ipsa quæmet infixa adhuc cranio securi vifum est. Pleraque vero Martyrum Christi capita, flagellorum plumbi instrutorum, quibus olim dira earnissem manu contusa fuerant (hæc enim plumbata dicebantur) expressa adhuc vestigia exhibebant.

8 Vt reliqua interim, quæ ad Cœmteria a Bosio perlustrata pertinent; prosequamur; quedam ibi corpora levissimis obuoluta linteis ecrnebantur: inter cetera autem in quodam inferioris Cœmterij tumulo cadauer ex toto integrum, huinscmodi, vt supra dictum est, ac sere recenti circumiectum lincto apparuit, quod tamen linctum dum manus vltro explorat, leui quidem contactu mox in puluerem abiens, inter manus ab oculis evanuit. Insuper nonnulla ibi ex auro fragmenta videbantur, quæ an huiuscmodi, vel certe vestium quid reliquum essent, definiri nullatenus poterat. Nam talibus interdum indumentis, ex auro contextis, defunctorum corpora contegi, atque humari consueuisse, prolatis in medium Cæliaæ virginis, SS. Marini, & Vari ac repetitis compluribus è sacra antiquitate exemplis, iam satis superque ostendimus.

9 Sepulchra item ibi quamplurima, integumentis, quibus operiebantur, ablatis, nuda nunc & aperta conspicuntur; è quibus non corpora dumtaxat, quæ intus olim recludebantur, extracta, sed & ipsamet puluerem deuotionis gratia inde diligenter abrasum suis,

Aqua flui-
fera in Cœ-
mterij fe-
turiunt.

Olla mortuo-
rum in Cœ-
mterij mi-
ta procer-
tis repetita.

Sacella, & al-
taria in Cœ-
mterij.

Sanguis in
sepulchris.

Vascula cu-
m sanguine.

Sacrum Ma-
tyris caput
cum secuti-
li infixa repre-
sum.

Capita ma-
tryrum plu-
matis contul-
ti.

Corpora lin-
teis obuolu-
tas.

Linteis au-
contexti.

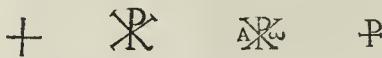
Corpora ci-
pionum lo-
puluerem & C
mucrois tra-
slata.

Varia Chri-
stianorum fi-
gura in Cœ-
meterijs.

apparet, & hæc quidem Martyrum beatorum, ut nobis credere par est, corpora, vel in Vrbem a Sunmis Pontificibus, vel alio eorumdem auctoritate translatæ suæ. Nonnulla quoq; ex eosistentiis ibi cadaveribus adhuc intacta, vt videre est, perseverant, quamvis hæc numero sint admodum pauca, & vt plurimum (ignota proflus rei causa) titulis ac nominibus omnino carent. In quibusdam tamen ex his tumulis palmae artificium manu insculptæ sunt, ignei insuper globi, flammæ, peccines, vt hic videre est:

Cruces itidem visuntur, atque ipsum met sacrosanctum Christi Domini nomen multiplicibus quidem characteribus, ac figuris exprimitur, hunc in modum:

Orbiculi vi-
tri.

Columbae insuper oliuarum ramos ore præferentes representantur, & id genus alia suscepit pro Christo martyri indicia, vel pia admodum ac recolenda orthodoxæ fidei, ac religionis Christianæ hieroglyphica studio opere delineata intuentium oculis hic adumbrantur.

Animalium item imagines ex ære, vel ebore conœctas: vitreos quoque orbiculos, & quosdam insuper affabre deauratos, contemplari fas est, in quibus saeræ pictæ imagines exhibebantur: quorum permulta item vestigia in cal-

ce adhuc impressa remansisse, curiosis oculis rem exploranti constat. Innotuere insuper inter perseruantum Cœmeteriales tumulos, antiqua ipsorum Imperatorum numismata, quæ in exteriori interdum sepulchorum eorumdem ambitu, interiecio calcis glutino, a ligi consueuerant. Circuli quoque, neenon cburnei annuli, conchylia itidem haud numero pauca multiplicis quidem generis sepulchorum ornamento antiquos apud Christians adhibita suæ. Signa itidem & multiplicium rerū symbola eisdem sepulchris apponebantur: in quibusdam vero ex his ad plenam quandoque, diffinctoriamque eorumdem notitiam assequendam numeri quoque inservabantur, sub hac videlicet forma digesti i. x. xx. &c.

10 Nec vero deerant inter tot præclarum beatorum Martyrum illie quietentium insignia, vel dixerim potius trophyæ, ad nobile, ac perenne martyrij monumentum quamplura vasculæ vitrea, vel figlina cruentum preriosissimum, ut iam diximus, continentia; quæ quidem calce sepulchris eisdem valide conglutinata, ac infixa propemodum fuerant. Horum quidem vasculorum formam typis exculptam in Subterraneæ Romæ descriptione, quam Italico haec tenus idiomatic Seueranus edidit, studiosis vltro lectoribus contemplandam obtulit: eorum nimurum, quæ vel postquam ipse Bosius vita functus est, Illustrissimi, ac piissimi viri Iacobi Abbatis Crescentij opera ac studio, cuius memoria in benedictione est, ipsius Gregorij XV. felic. record. iussu inde ad priorum hominum solatium extracta in lucem prodierunt. Eorumdem estypa hic nos quoque subiçimus.

Numismata
Imperatorū
in sepulchris.

Circuli, an-
nuli que ebur-
net in sepul-
chris.

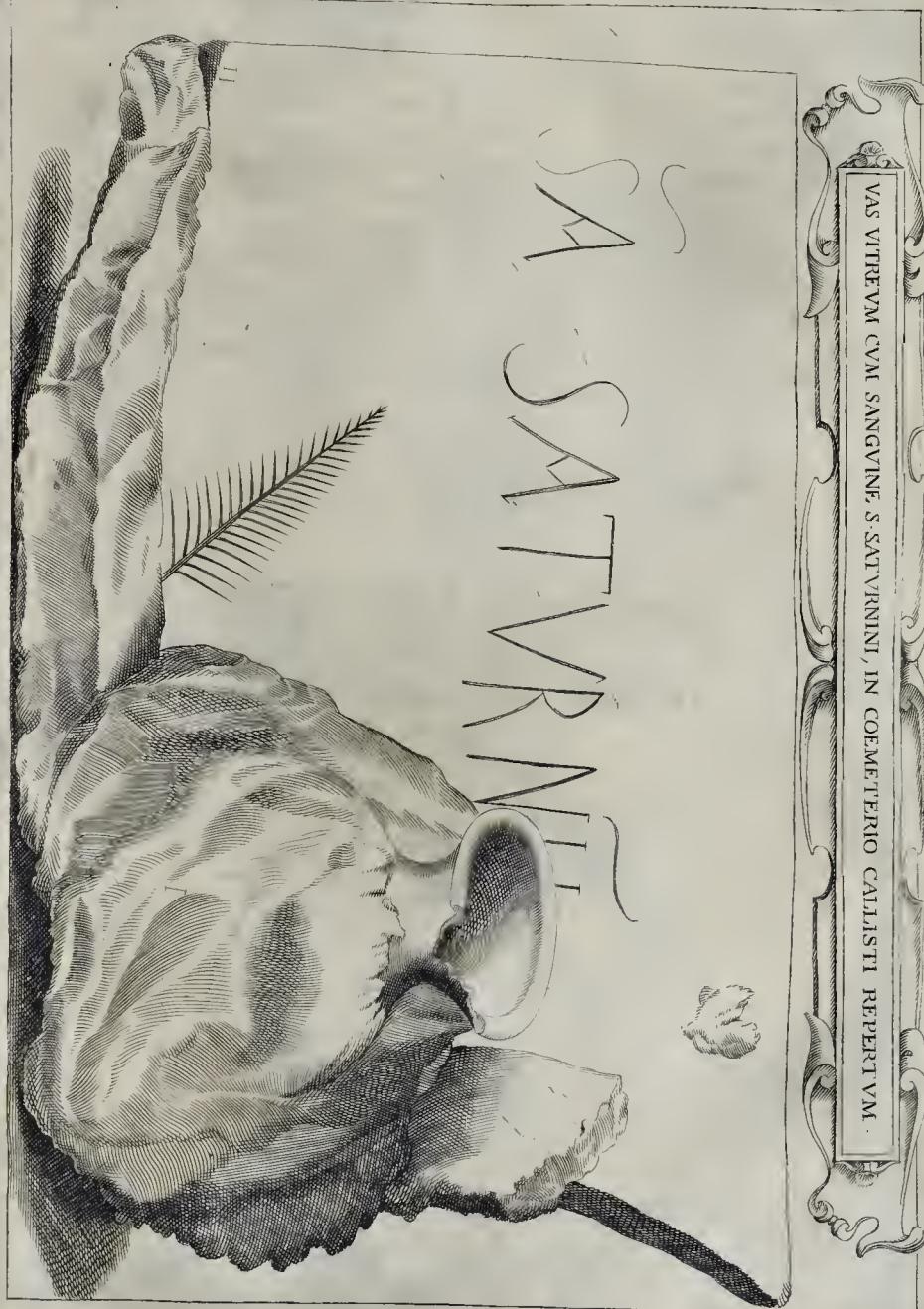
Numeri in
sepulchris.

Vascula vi-
trea, & fi-
gina in sepul-
chris.

Inter vascula vitrea Martyrum sanguine illustria vnum præcipue, cuius simulacrum hic subiçimus, recensendum nobis est, quod in marmoreo sepulchri ipsius operculo calce obsito adinueniri contigit, vbi palma huiuscemodi addito inscriptionis titulo: *Sæ Saturnini*, præferebatur, vt hic videre est. Quod quidem vas hodie apud Illustrissimam Christianam Marchionissam de Angelellis, veluti perenne pietatis Christianæ, ac ferooris haud æquiparandi monumentum, inter cæteras recolendæ antiquitatis exuvias custoditur.

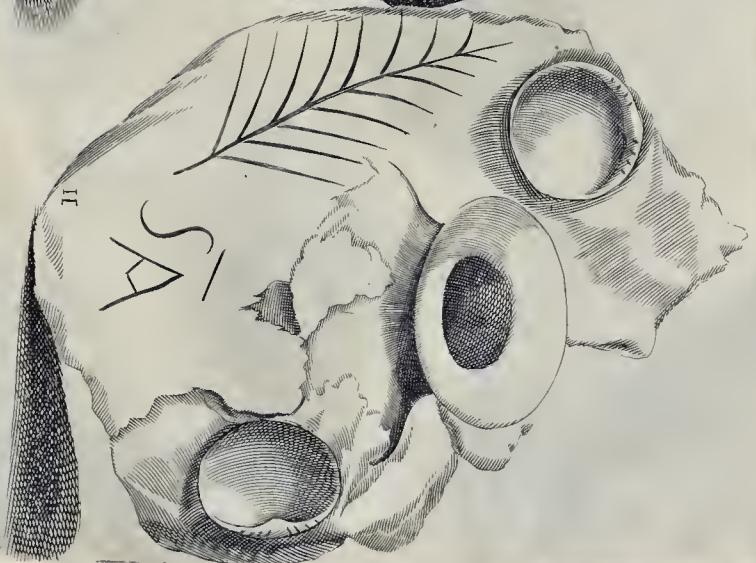
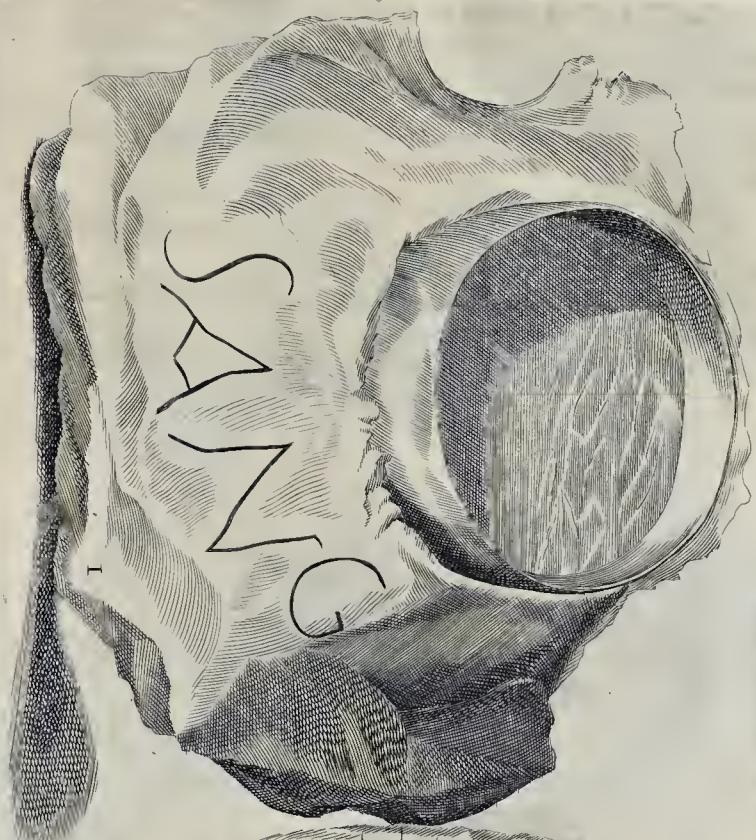

VAS VITREVM CVM SANGVINE, S. SATVRNINI, IN COEMETERIO CALLISTI REPERTVM.

Alia duo Vasa è SS. Victoris & Nicasij sepulchris eruta
 fuere, quorum sacra corpora summus Pontifex Gregorius
 XV. ad se deferri voluit; in quorum altero, quod S. Victo-
 ris sanguinem continebat, hæ legebantur notæ: SANG: in al-
 tero autem S. Nicasij, in quo & palmæ signum excultum,
 exhibebatur, characteribus hisce superadditis: SA. Porro Vas
 istud, quod Nicasij Mart. inuicti sanguine illustratur, nunc
 apud Illustriss. Portiam Lancellottam de Gabriellijs pretiosissi-
 mi instar thesauri, summa veneratione asseruatur, quæ Luci-
 nas, Cyriacas, Lucillas, & cæteras Romanas matronas pietate
 conspicuas æmulando, sacra obire Cœmeteria, sanctorum Mar-
 tyrum memorias, ac pignora excolere, eorumdem obsequio stu-
 dium atque operam impendere, totisque animi viribus eorum
 cultui deseruire gaudet.

VASCULA VITREA CVM SANGVINE, ET CAPILLIS SS: MARTIRVM
IN COEMETERIO CALLASTI REPERTA.

Alia quinque vascula vitrea in eodem S. Callisti Cœmèterio inter explorandum in lucem prolata sunt , quæ omni quidem titulo carebant , sed palmis , & facro crucis signo præmunita erant .

I Primum S. Gerardi sanguinem terræ immixtum continuisse dicitur .

II Alterum vero S. Almachij sanguinem , & cineres .

III Tertium eiusdem Almachij , vel potius posterior eiusdem vasculi pars , cui palma insculpta visitur .

IV Quartum anonymi cuiusdam sanguinem cineribus admixtum habuit .

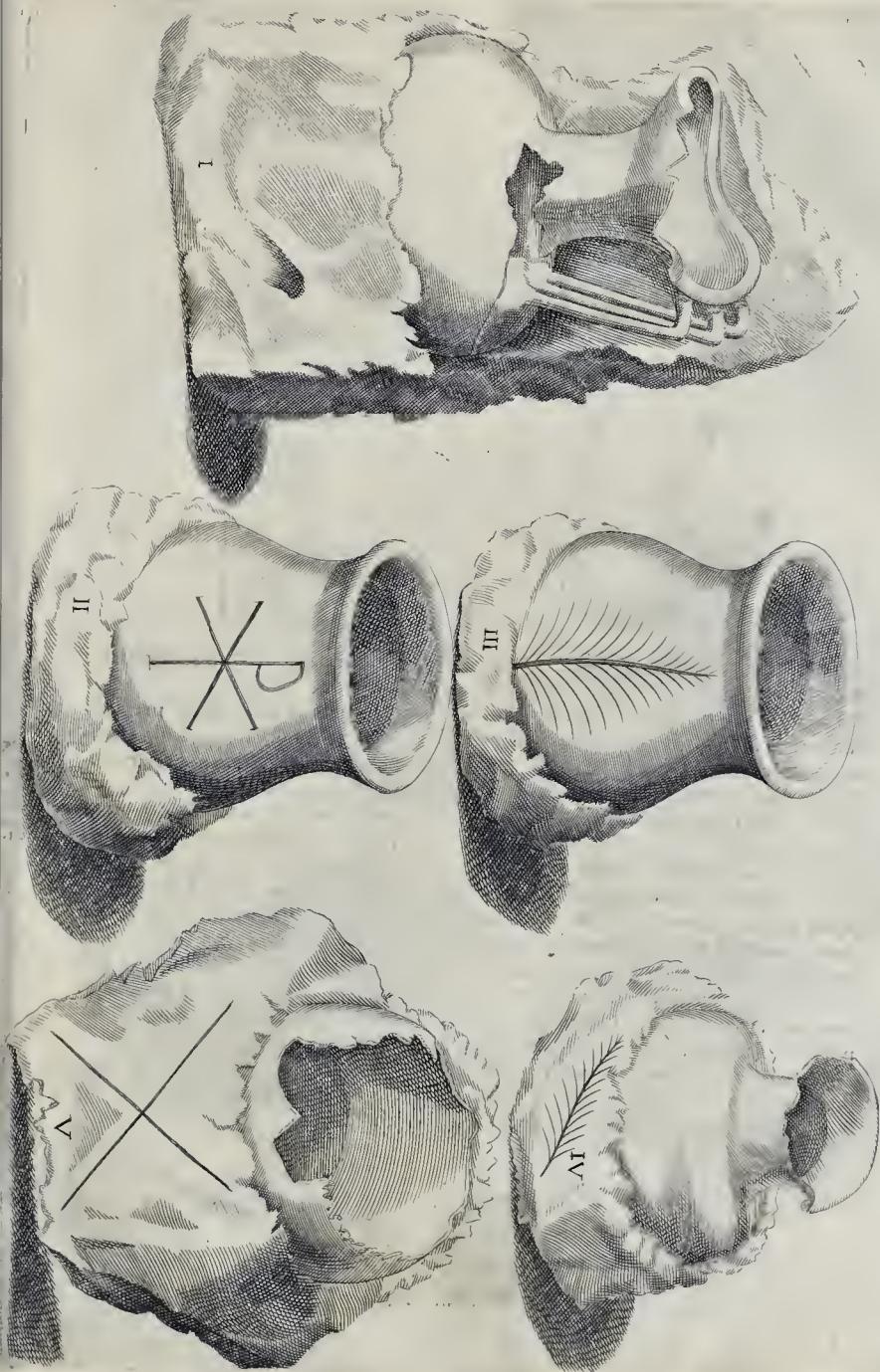
V In postremo cuiusdam item anonymi sanguis extitisse fertur .

Lib. III. Cap. XXII.

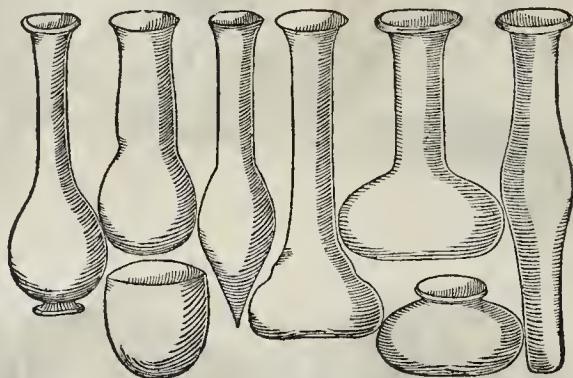
501

VASCVLA VITREA ET TESTACEA CVM SANGVINE ET CINERIBVS SS. MARTIRI IN COEMETERO CALLISTI REPERTA.

Vascula vitrea, & sanguina in Cœmeterijs reperta, cuius viuere cœlest.

11 Cæterum, vt singula studioſo lectori exponamus, quamplura item ſanguina pariter, necnon vitrea vascula ſe-pulchris eundem in modum conſignata, ac varijs diſtincta formis adnotare li-cuit: quæ antiqua ipſorummet Gentiliū, vt vulgo dicebantur, *Lacrymatoria* inuentibus praefere videntur, haud tamen primæuos apud Christianos, qui mori lucrum computabant, lacrymis reponendis, sed pio aquæ lustralis uſui, vt mos erat, & ex iam ſupra recenſitis conſtat, expiandis utique leuiorū culparum maculis olim inſeruebant apud homi-nes videlicet, quibus animi candor, & uitæ innocentia apprime cordi erat. Ea autem erant huicmodi.

Egi è vaſculis Cœmēteriorum bi-bentes ſanctas an dñmatus reficiuntur.

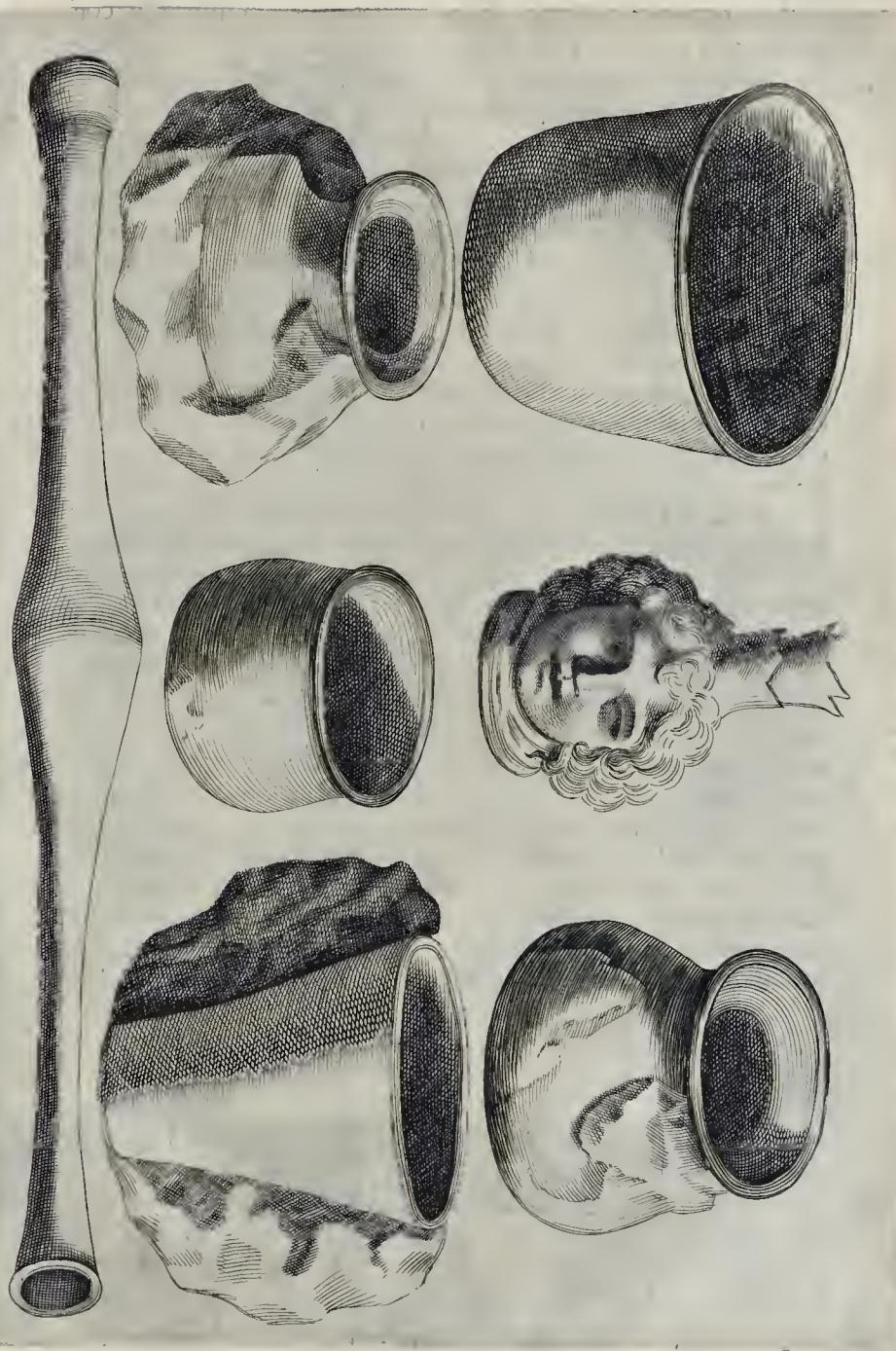
Porro quædam iſtis ex vasculis in Sacra-mentorum quoque ministerium adhibita fuiffe, & in Martyrum, vel piorum Chriſtianorum ſe pulchris recondita, ex eo-rum altero coniuci datum eſt, quod ipſe Boſius deinde tanquam pretiosiſſimum, quid nobili cuidam Hispano Petro Amoragæ dono dedit. Hoc vero vir ille præcipuo religionis ſtudio intensus, auro eleganter circumdatum, & maxima apud ſe veneratione perpetuo aſſeruan-dum, nobilifimi inſtar cimelij ſe iure, quidem merito a viro ſacræ antiquitatē addiēto accepisse gloriatur: nec vero ad tantam comprobandum rem ſignorum portenta defuerit: quamplures enim, qui multiplicibus morborum languori-bus detinebantur, statim atque ex co-dem vaſculo aquam inter bibendum

haufere, pristiñæ confeſtim incolumitati redditi ſunt.

12 Alia item quamplura preſioso Martyrum imbuta cruore vaſcula, mul-tiplici quidem forma ac artis opere cō-ſpicua, in ſacris paſſim Cœmeterijs ad martyrum ſepulcra, non multis abhinc annis, ſub diuersis quidem temporibus adinueniri contigit, quæ in edito iam Romæ Subterraneæ opere Italico idio-mate deſiderantur: quorundam vero præcipuorum icones Chriſtiana Marchionissa Angelella ad augendam eorum gloriam, qui proprio quondam ſanguine purpurati Eccleſiam illuſtrarunt, deuoti animi ergo hic tibi, pie lector, conficiendas, venerandasque tribus proxime ſequentibus Tabulis proponi curauit.

Marchionis
Angelella
vaſcula Ma-
tryrum ſang-
ne illuſtrata
hic ſuſcipie-
re potebit

Alia præterea vascula, quæ his excerpta tabulis tibi contemplanda à nobis exhibentur, & multiplici quidem forma elaborata conspicuntur, tum vitrea, tum figlina sunt, quæ quidem Christianorum usui, & religionis, ac pietatis obsequio addicta colligendo beatorum Martyrum crux, quorum tunc ingens suppetebat numerus, inseruiebant: qui quidem pretiosissimus sanguis ab his in fidei testimonium alacri, libentique animo effusus, aude pariter, & curiose à fidei eiusdem sectatoribus collectus hisce vasculis in eorumdem Martyrum tumulos inferebatur, vel certe topho, ac parieti, qui adiacebat, calcis glutino valide infodiebatur. Quid mirum autem, si tot passim vascula colligendo martyrum crux pia Christianorum manu adhiberentur, si tantus Martyrum numerus extitit, & tam immans eorumdem sanguis redundauit, ut haud vascula huic recondendo sufficerent, sed putei quoque aptarentur, qui sacro liquore referti in Urbe extant, ut præsertim videre est in Ecclesia SS. Praxedis, & Pudentianæ Virginum, quæ sanguinem martyrum collectum intra amplissimum in sua domo puteum infundebant.

*Amb. exor.
ad Virg.*

Et sane quo cultu, & qua ambitione Christiani sanguinem Martyrum colligerent, Acta BB. eorumdem Martyrum satis testantur, ut iam diximus lib. I.c. 26. Certe B. Agricolæ mart. & beatorum Geruasij, & Protasij Martt. sanguinem, S. Ambrosio enarrante, didicimus, longa post secula, ac si recentem, adinuentum ad eorum sepulchrum fuisse: Condant alij (inquit ille) aurum, atque argentum, ac de latentibus eruant venis: legant pretiosa monilia ferta, temporalis ille thesaurus est, &c. Collegimus sanguinem triumphalem. Legebatur igitur omni adhibito studio pretiosus crux, & intra sepulchra diligentissime Christianorum posteritati reseruandus includebatur, ut ipsem sanguis pro Christo effusus martyrij testimonium extaret, & martyrum constantiam orbi palam faceret: Habet enim sanguis, ut Ambrosius ait, suam vocem.

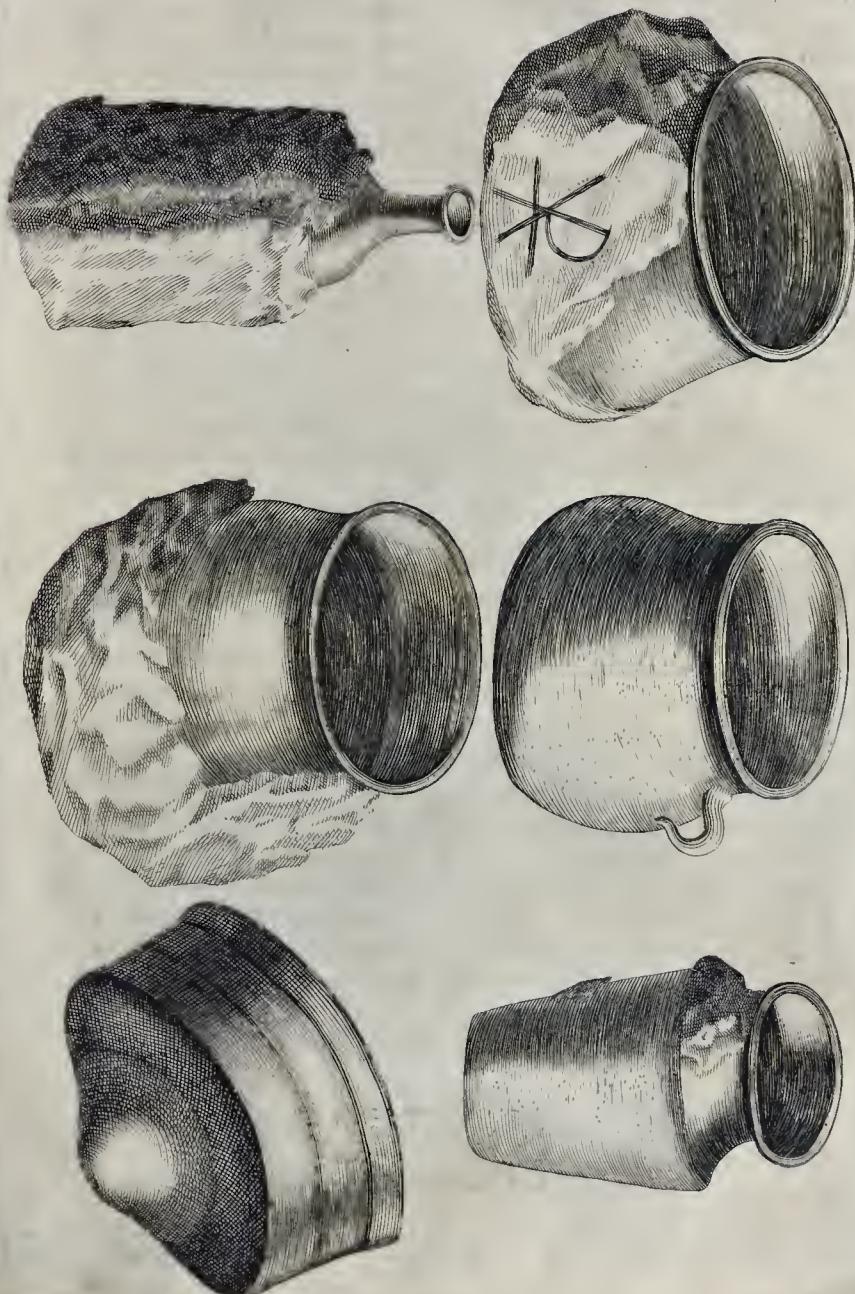

Vascula autem isthæc, haud vnam, eandemque formam præseferunt; quædam enim vasis cuiusdam, nonnulla pateræ, aut cyathi figuram, alia demum vrcei, aut vrceoli typum intuentibus exhibent, vt in descriptis modo tabulis aperte cernitur. Quod quidem inde potissimum accidisse credimus, quod Christiani videlicet, vbi colligendi Martyrum sanguinis occasio vel inopinata suppeterebat, tunc tempori deseruientes, ne pretiosissimus liquor vel inter carnificum manus deperiret, quæcumque illis ad manus vasa proueniebant, pio huic ministerio aptabant; quod quidem multiplicium vasorum numerus ac forma, quæ in sacris, recolendisque Cœmeterijs passim eruta sunt, edocent, & ipsæmet temporis angustiæ, quæ ad id interdum eosdem perurgebant, prudentis arbitrio lectoris expendendæ palam suadere videntur.

Vascula item, quæ spectanda hic exhibentur, sacrosancto Christi nomine duabus Græcis litteris exarato, & calci impresso interdum prenotabantur, vt insculptus martyrij titulus, triumphalem martyrum sanguinem premonstraret; qui longa post secula haud illibatus dumtaxat, sed adeo viuidus ac liquefzens quandoque in tumulis adinuentus est, vt qui millenos & eo amplius annos profusus quondam fuisse comprobatur, recens tamen, & colore prorsus viuido fluidus appareat: quamobrem sepe sapienter contigit, vt in sacris hisce thesauris minus cautæ perscrutandis, eruendisque è loco, in quo includebantur, dum ferro tophus ad extrahendum, quod intus latebat, aperitur, vitrea isthæc, aut figlina vascula casu incisa, liquentem protinus cruorem uberrime emiserint; cuius rei quamplures oculati testes adsunt. Dum autem luto, ac calcis glutino vascula ista figlina, quæ aureo liquore referta sunt, studiose inserta, ac recondita intuemur, illud paucis immutatis Bernardi ore prolatum probe meminimus: In luto quid facit aurum? Intuere interim pie lector, ac venerare pretiosum intra isthæc lutea ac vitrea vascula liquorem, & admirabundis oculis, & pijs pariter osculis illa fane verba tecum mente repe: Tanti vitrum, quanti margaritum.

*Bern. in
apoll. ad
Gal.*

At quoniam de vasculis hic sermo hactenus extitit, quibus Martyrum crux pia Christianorum manu collectus, diligenterque seruatus, ad nostras tandem manus feliciter deuenit, opportuna quidem nunc mentio incurrit alterius vitrei cuiusdam Vasculi, vel potius pateræ grandiorem præseferentis formam, quæ vna cum alabastrina patina miro artis studio elaborata, in Cœmeterio D. Agnetis Via Nomentana, intra Constantij Mart. sepulchrum a perscrutantibus reperta, venerandam, Christiani nominis antiquitatem, inuictamque Martyrum beatorum sub acerbiora prosecutionum tempora constantiam inuentibus palam facit. Ut quanti autem vasculum, seu patera præmemotata sit pretij, innotescat, meminisse oportet, hanc videlicet nobilis vltro subeundi martyrij instrumentum extitisse: in ea quippe inuictissimo Christi Martyri Constantio (cuius sacrum corpus Ariminum transferri contigit) in odium Christianæ fidei ad certam inferendam necem, iubente tyranno, ipsamet carnificum manu venenum propinatum est, vt ex notis hisce alabastrinæ, quæ substat, patinæ insculptis compertum fit, videlicet:

NON VNDA LETHALIS
EST AVSA CONSTANTI FERRE
QVAM LICVIT FERRO CORONAM.

Etsi postmodum euacuata veneni ipsius vi martyr coronis auctus Deo protegente omnino liber euaderit, vt illud Christi oraculum adimpleretur: Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Porro Patina ista vitrea auro quidem pretiosior, & gemmarum lapillis longe anteaferenda: in ea quippe, quod vulgo fertur, proverbiu[m] viget: Tanti vitrum, quanti margaritum; immo potius plus vitruni istud pateræ, quam quæuis margaritarum copia. Hanc nos vltro inspeximus, ac venerati sumus, qua tanquam lydio lapide martyris charitas, inuictique animi constantia comprobari meruit. Ea nunc apud Illustrissimam fœminam Felicem Rondaninam inter recolenda sacræ antiquitatis monumenta, quæ possidet, pie, ac studiose asseruatur, & nouissime typis exculptam tibi contemplandam offert.

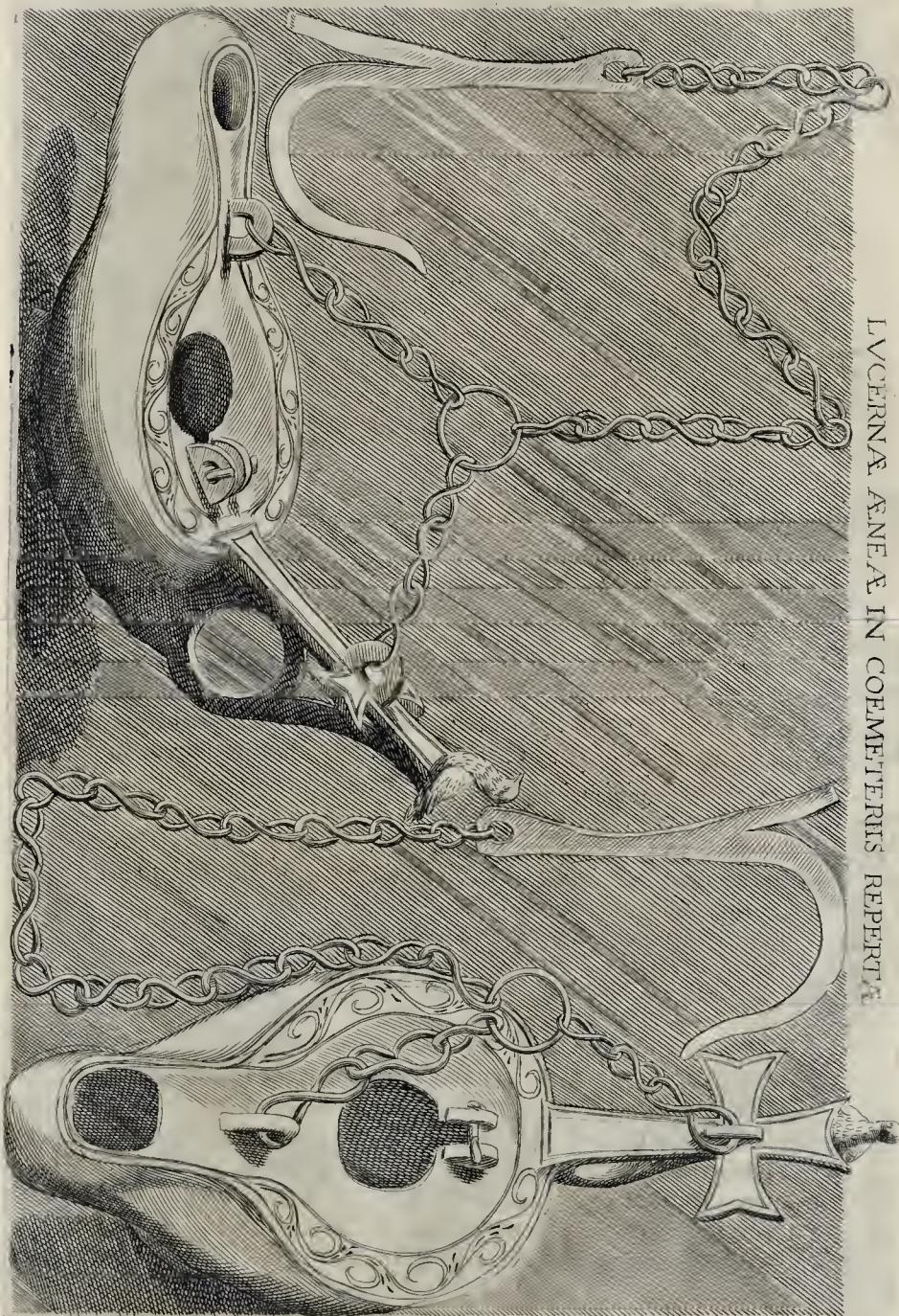
Patera vitrea, in qua venenum Constantio Mart.
propinatum est rma cum Patina alabamina.
Ex Coemeterio S. Agnetis Via Nomentana.

In præmemorati item Cœmeterij sepulchris lucernæ fictiles innumeræ calce pariter obductæ extant, necnon plerisque in parietibus parua quædam arcuata foramina calce similiter, siue signino opere oblita, quæ cum tetris fumi vaporibus denigrata appareant, certum inde indicium desumptum est, ardentes ibi olim lucernas, ut antiquis mos erat, extitisse, ad subobscuras vi-delicet, inflexasque viarum semitas illustrandas, ac Cimmerias illas tenebras effugandas. Aeneas insuper lucernas in Christianorum Cœmeterijs, dum suas illic vigilias peragerent, vsui fuisse, quæ in cubiculis scilicet superiori ē loco ad refundendum lumen appendebantur, nos infra occasionem nocti demonstrabimus. Harum interim, ac fictiliū pariter icones, seu ectypa-hic à nobis rerum antiquarum studiosis contemplanda exhibentur.

Lib. III. Cap. XXII.

511

LVCERNÆ & NEÆ IN COEMETERIIS REPORTA

Roma Subterranea

Alias lucernarum insuper icones contemplandas hic tibi exhibemus, quas apud Christianos, qui in sacris passim Cœmterijs delitescebant, satis frequenter usui fuisse, & tum præser-tim cum ad sacras Synaxes peragendas, vel ad concelebranda Martyrum natilitia conuenirent: tunc enim easdem haud ef-fugandarum dumtaxat tenebrarum, verum etiam lætitiae causa incendere consueverant. Qui plane mos, ut ad sua principia reducatur, ab ipsis metu Iudæis ortum habuisse comperitur; apud quos aureum illud in Templo Hierosolymitano Candelabrum, septem habens infusoria septeno lucernarum lumine corusca-bat: & in Turri insuper, quæ Antonia dicebatur, cum stola Pontificia seruaretur, lucerna ibidem honoris gratia quotidie ardebat: quin & permultis accensis lucernis solemne Iudæis olim lætitiae symbolum extitit: quapropter Persius de Natali-tio Herodis die solemni loquens apud Iudæos, isthac de lucer-nis cecinit:

Per. sat. 5.

At cum
Herodis venere dies, vndeque senecta
Dispositæ pingue nebula vomuere lucerne.

Christiani autem in sacris Cœmterijs haud id superstitione aliqua adducti factabant, neque ad martyres illuminandos, ut Vigilantius calumniabatur, sed lætitiae, atque obsequij impen-dendi gratia, ut alibi diximus, id Martyribus, quorum lucerna est Agnus, impertiendum putabant, & ut meminissent illa iugiter Apostoli verba: Nox præcessit, dies autem appropinquauit: abiiciamus igitur opera tenebrarum, & induamini arma lucis, sic ut in die honeste ambulemus. Profecto ut vigilarent ad lu-men (inquit Hieronymus) non ut cæci dormirent in tenebris.

Hier. in Vigil.
Apo. 21.
Epiph. ad Rom.
Hieron. in Vigil.

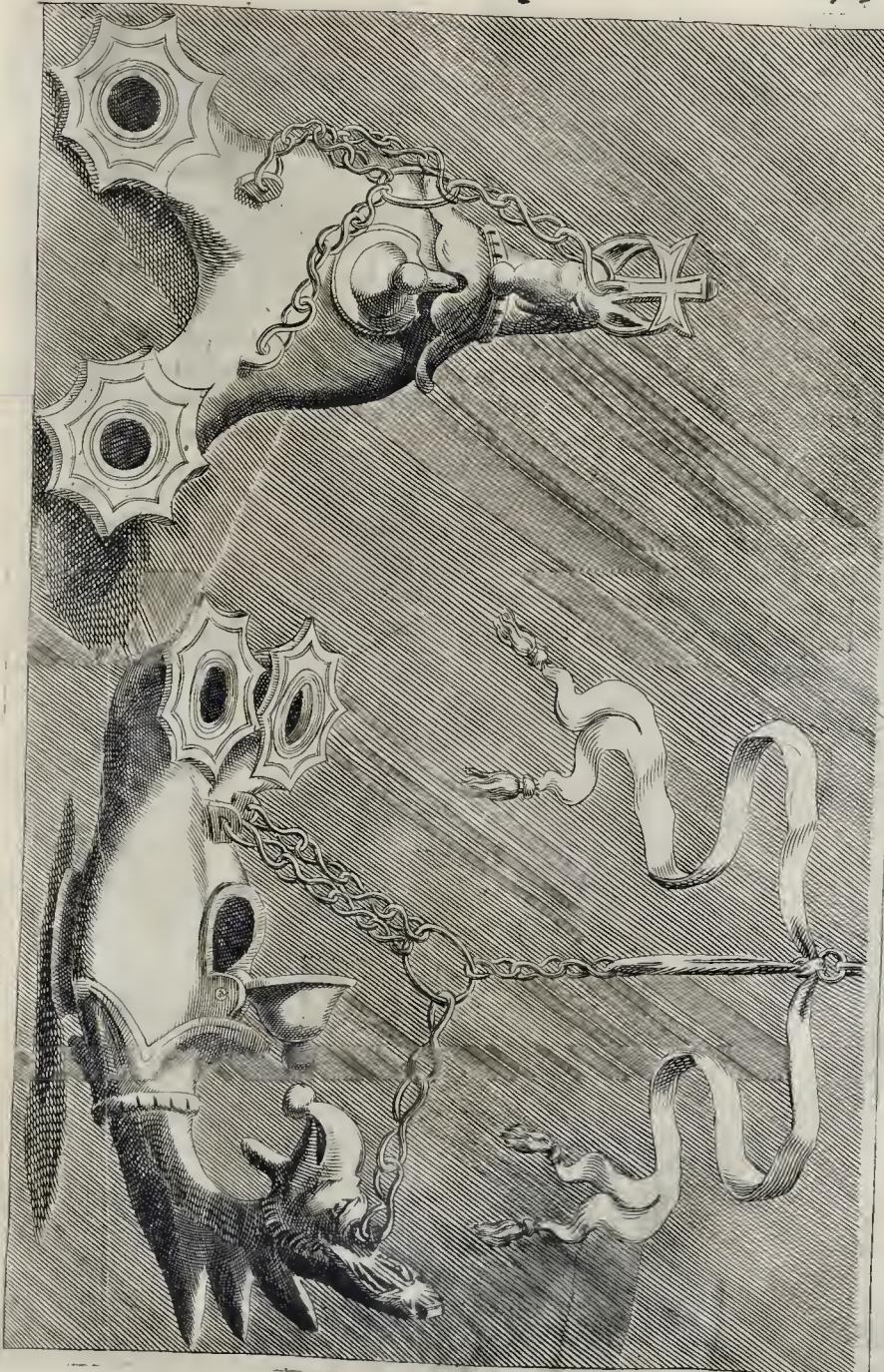
Et quidem quod ad luminaria, & lucernas pertinet, frequen-tissimum earumdem usum in Ecclesia extitisse Paulinus carmi-nibus illis fatis edocet:

*Paulinus
in natal. 3.
S. Felicis.*

*Clara coronantur densis altaria lycnis,
Lumina ceratis aduentur odora papyris,
Nocte dieque micant; sic nox, splendorque diei
Fulget, & ipsa dies cælesti illuſtris bonore,
Plus micat innumeris lucem geminata lucernis.*

Audis, quam copiosus lucernarum numerus, ac fulgor Christianis olim suppeteret? quod si in Ecclesijs, multo magis in subter-raneis Cœmteriorum cubiculis id iugiter præstitum esse, immen-sa lucernarum multitudo, que ad nostras manus deuenit, in-tuentes admonet, que multipli quidam forma ex ære elabo-rate, ex ipsis fornicibus ante martyrum sepulchra suspendeban-tur, que deinde sub Christianorum Imperatorum temporibus re-ligio adeo excreuit, ut haud quæ dumtaxat lucernæ, sed & ar-genteæ, & aureæ affabre elaboratae ad luminaria incendenda adhibe-

INCERNA ANFÆ IN COEMETERIIS REPERTA.

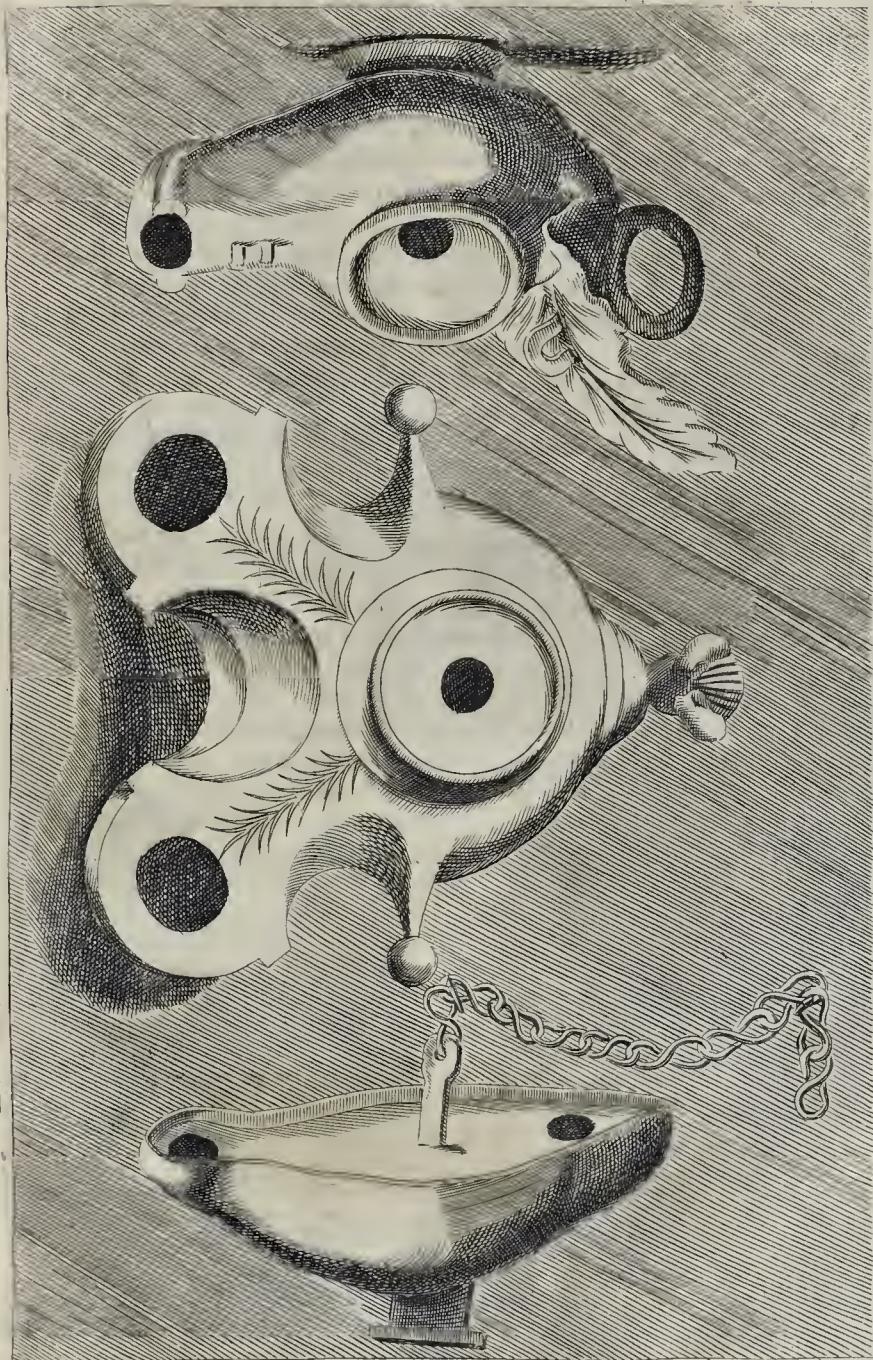
Roma Subterranea

*Baron. t. 1.
an. 581.* adhiberentur, in quibus haud oleum commune dumtaxat, vel cera, sed interdum oprobalsamum, vel nardinum oleum in Dei ac Sanctorum honorem, ut Baronius ait, incenderetur, de quo nos supra lib. I. cap. 27. prolixius egimus.

*Petr. Dam.
Baron. t. 10.
an. 1061.* Cuius rei gratia illud hic neminisse volumus, quod Petro pre-sertim Damiano enarrante didicimus, in Babyloniorum videlicet regionibus Romanam quondam Ecclesiam ditiones quasdam obtinuisse, ex quibus stata quædam oprobalsami mensura quotannis pro incendendis Vaticanae Basilicæ lucernis in Apostolorum honorem impendebatur. Sed cum quidam ex Romanis Pontificibus ditionem illam, & tributum pariter annum pro concinnandis lampadibus distraxisset, admissi facinoris pœnam dedit: dum enim sacro Apostolorum altari quodam die adstaret, entibi, senex quidam proceræ staturæ, ac terribili aspectu feso illi videndum obtulit, & erecta manu alapam verbis hisce prolatis impinxit: Tu extinxisti lucernam meam ante me, & ego extinguam lucernam tuam ante Dominum; quibus dictis se protinus ab oculis proripiens, Pontifex extemplo concidit, & pauclo post exanimatus miserabiliter decepsit. Et hæc de lucernis, ac lampadibus vel obiter enarrasse visum est.

LUCERNÆ ANNEÆ IN COMETÆRIS REFERTA

Quamplures ex his lucernis, quæ hic inspectandæ propo-
nuntur, et si ex rudi materia, affabre tamen elaboratae, multiplici-
bus imbutæ mysterijs, lumen oculis, ac mentibus pariter refun-
dunt. Nonnullæ enim ex his æneis præcipue superioribus
crucem, & columbam in summitate effictam habent, quæ san-
Hymn. de Spir. Sancti
Hymn. de Crucis.
cti Spiritus symbolum est, qui tenebras mentium suo illapsu
propulsare consucuit: ipse enim est lumen cordium, ut canit Ec-
clesia, qui crucem ipsam illustrem, speciosamque sectantibus,
quinimmo gloriosam reddidit; de qua item canitur: Arbor
decora & fulgida, ornata Regis purpura.

Aliæ item lucernæ crucem animantis cuiusdam capiti infixam
media inter cornua contemplandam exhibit, ea plane ratione,
qua Christus Dominus B. Martyri Eustachio inter feræ consisten-
tis cornua videndum se prebuit.

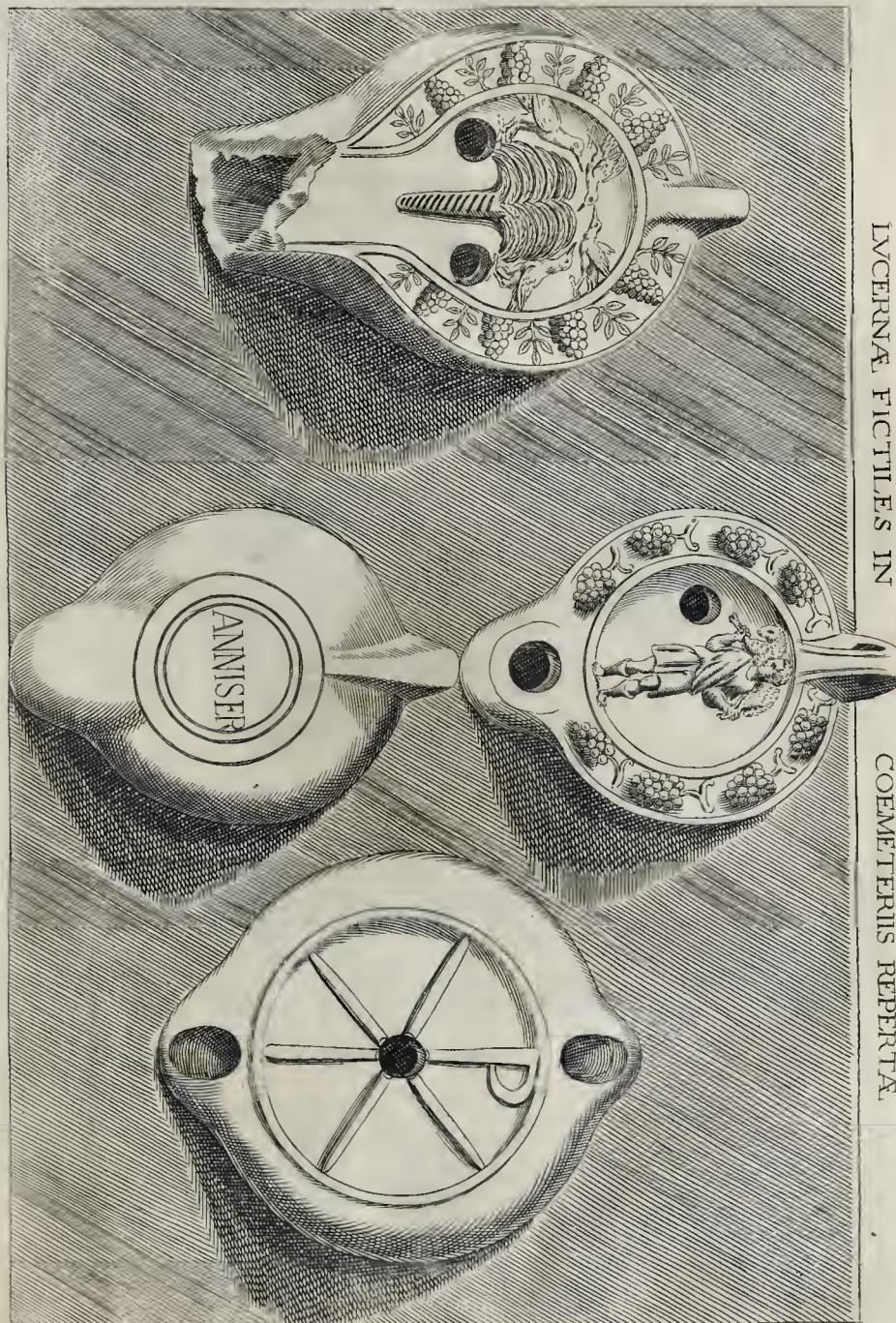
Frons quippe ferrea casside præmunita fortitudinem præse-
*Bren. Rom. die 11. No-
vemb.*
Aug. tract. in ff. 54.
fert, & Crux symbolum impertiendæ fortitudinis contra aduer-
sariorum legiones constituitur: iuxta id, quod B. Martinus Iulia-
no edixit: Ego signo crucis, non clypeo protectus, aut hasta,
hostium cuneos penetrabo securus. Ni forte dicamus, ad Cru-
cis potentiam Christianos alludere voluisse, de qua illa protu-
lit Augustinus: Attende gloriam Crucis ipsius, iam in fronte
regum crux illa fixa est, cui inimici insultauerunt.

In alijs item lucernis triumphales palmarum rami conspicui-
tur, quibus Martyres illustres reddit, Euangelici luminis splen-
dorem contra Tartari tenebras toto orbe terrarum diffuderunt.

Aliæ denique lucernæ fictiles boni Pastoris effigiem, crucem,
columbas, palmas, & sacrosanctum Christi nomen binis Græco-
rum characteribus expressum præferunt, & vnicuique peculiaris
mysteriorum nitor inest.

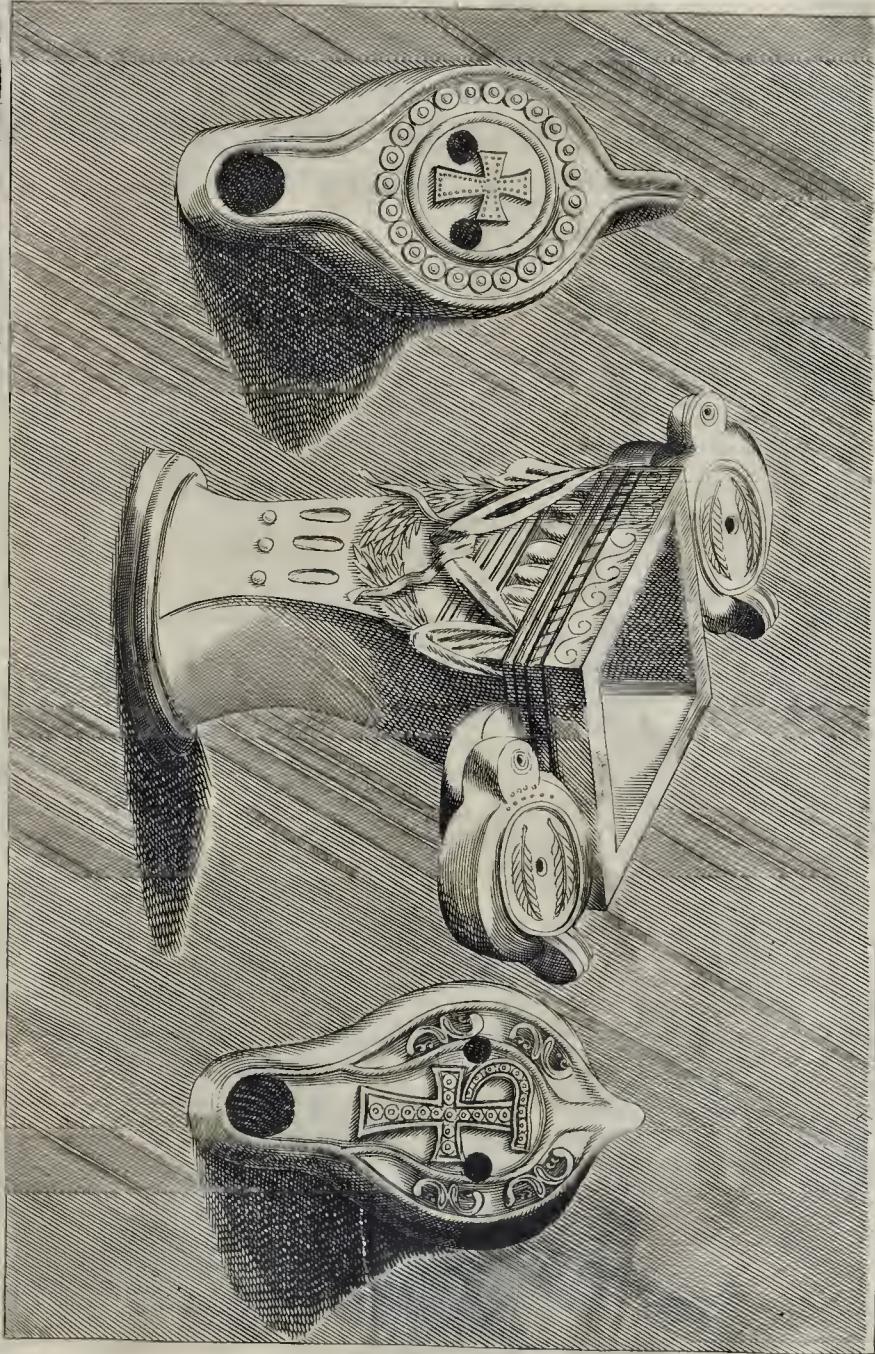
INCERNA FICTILES IN
COEMETERIIS REPERTA.

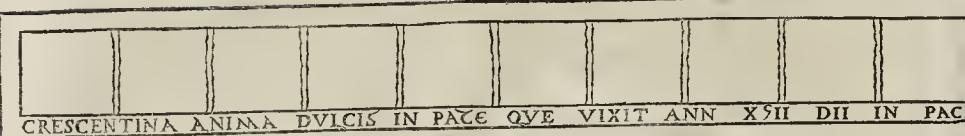

At duarum ex his præcipue forma , quæ è tenebris nunc in lucem prodeunt è nobilissimo Francisci Cardinalis Barberini Musæo , studiosis viris contemplanda proponitur . Hæ autem lucernæ medium quoddam vasculum sepulchri ad instar præse ferunt , in quo sancti cuiuspiam viri depositus olim fuisse reliquias , aspectus ipse suadet , & quod velut quid pietati consorum credere par est . Interim tu ipsem lector oculatus antiquitatis huius recolendæ testis , ac assertæ nuper sententiæ explorator factus , iudex quoque eris .

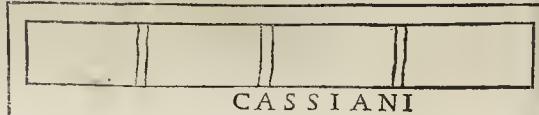
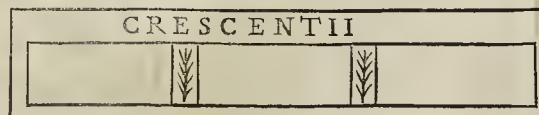
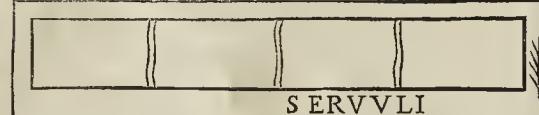
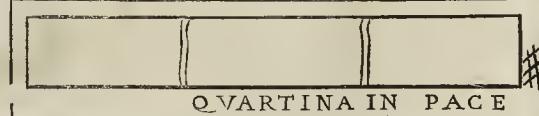
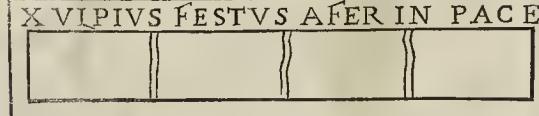
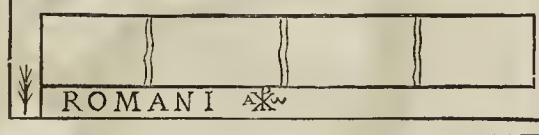
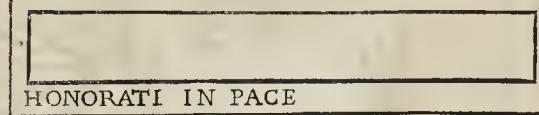

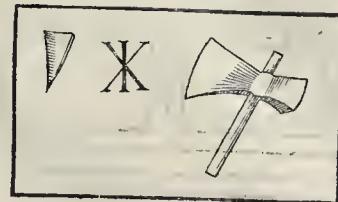
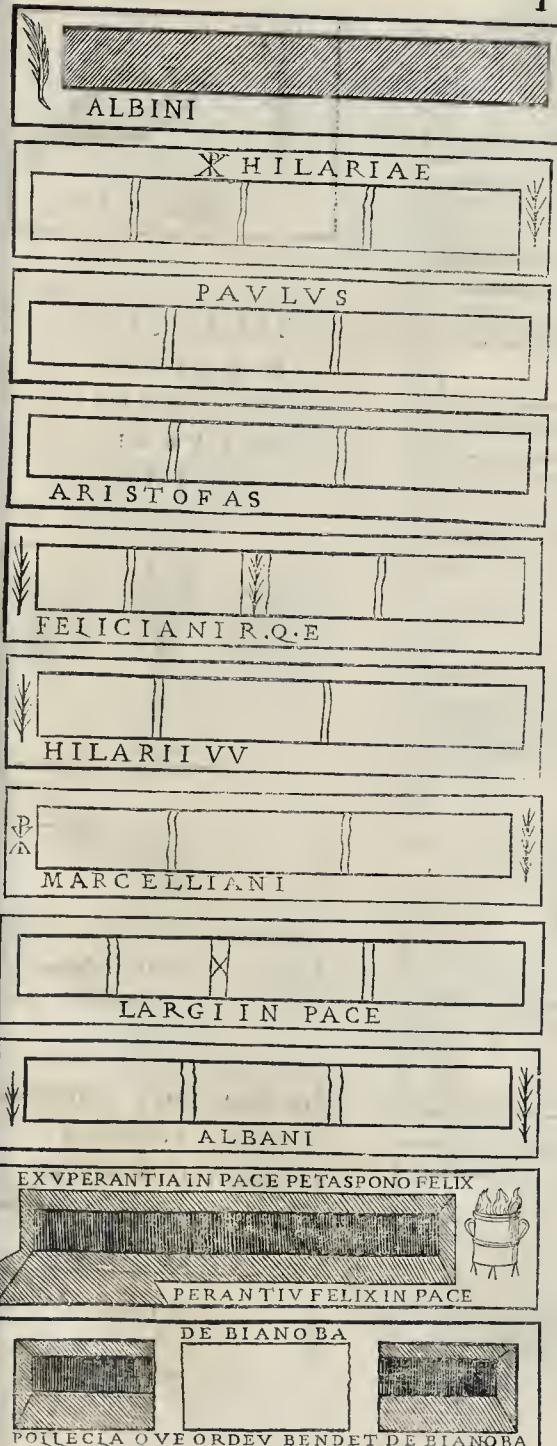
LVCERNÆ FICTILES IN COEMETERIIS REPERTÆ.

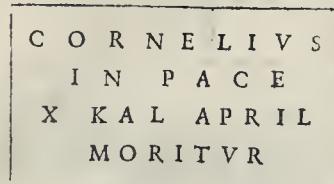
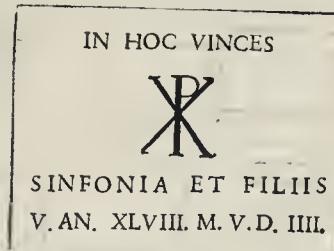
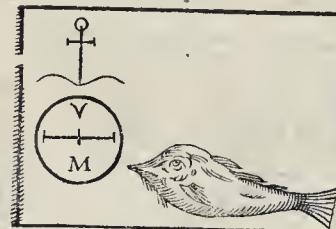

13 Ut demum ad Bosium recensita haec tenus loea percurrentem redeentes, potissima perlustratio a se Cœmeterij monumenta enarrantem audiamus; complures ibi aditus se oculis deprehendisse ait, per quos in aliud quoddam Cœmeterium, vel potius in aliquam vastissimi huius Cœmeterij partem descensum olim patuisse arbitratus est. Nonnulla insuper a se adinuenta ibidem suisse monumenta testatur, Græcis insignita characteribus: sepulchrales autem huiuscmodi lapides cum in modum constricti, ac ipsi literarum apices tam enormiter labefactati erant, ut dignosci ac perlegi vix illa ratione possent. Proinde haud pauca earundem fragmenta inscriptionum, quibus totum sere Cœmeterij solum seatebat, hinc illine disiecta passim iacebant: quarum plurima, quippe quæ sepulchrorum opere ulis usi iam fuerant, & ipsamet calce exaratum quandoque, aut marmori incisum beatorum Martyrum nomen, & martyrij, vel Christianæ saltem fidei nominis signa præserebant, studiose Bosius collegit. Has porro inscriptiones numero sexaginta nouem exculptas in Italico Cœmeteriorum subterraneorum opere haec tenus edito inspiere, ac legere cuique licet. Nos interim, etiæ lectori sepulchralis hospiti titulos repetendo tedium videamus inferre, haud inutili proflus labore, quamuis ad ulteriora contendentem, in ipso itineris cursu, vel in uitum consistere cogentes, haud illos ex animi proposito prætermisssæ voluimus. Et illæ quidem inscriptiones, quas lignarij typi tabellis expressas hic vides, ipsamet calee in Cœmeterijs exaratae visuntur: cæteræ vero marmori incisæ sunt.

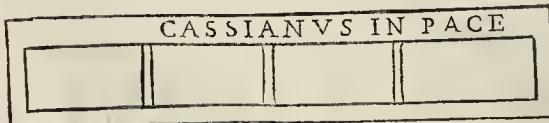
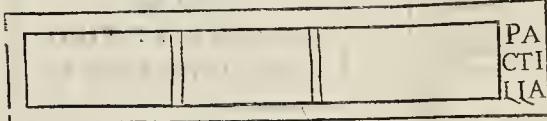
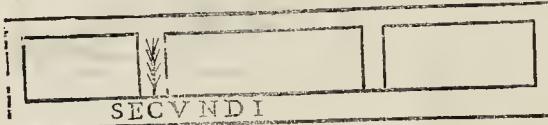
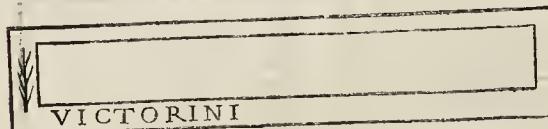
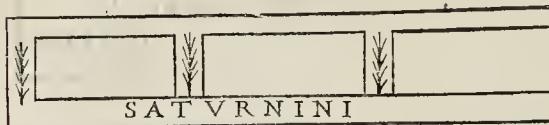
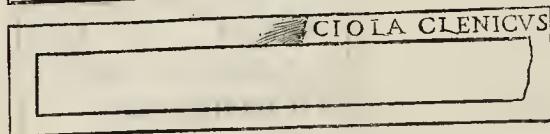

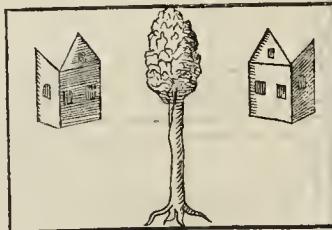
VENEROSA QVAE VIXIT
ANNOS XXX ET MENS. II.
CVM MARITO FECIT
ANNOS & XLIII. M. V. ET
D XXVIII

Roma Subterranea

IENVARIO . B
M. Q VIVIXIT
ANN. XXGII
DI. G' KAL
NOB IMP.

VENERANE IN PACE DEPO
SITVS . III KAL. IVNIAS

SE BIBA EMET DOMINNA
LOCVM A SVCESSVM
TRISOMVM VBI POSITI

ΔΕΤΤΕΡΙΩ
ΤΩ
ΕΤΧΑΡΙΓΤΟΙ

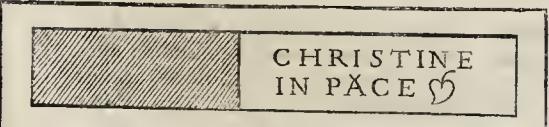
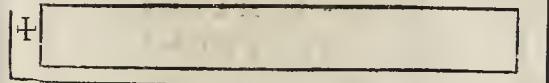
SAB-

Lib. III. Cap. XXII.

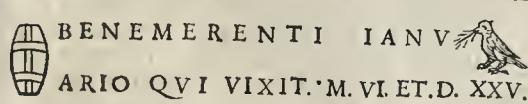
523

CAPSARARA

FELICISSIMO FILIO DULCISSIMO QVI B. AN G DIXX D.

INNOCENTIE ET DULCITUDINI
FILIO QVI VIXIT ANNVS VNV
MENS.... DIES VIII PARENTES
FECERVNT

BONIFATIVS QVI VIXIT ANNIS
XXIII ET HES POSITVS IN BISO
MVM IN PACE SIBI ET PATR
I SVO

V. INCOMA
LVS QVI VI
XIT AN VII

TEODOTO BENEMERENTI Q.
VIXIT ANNIS. XXXVII MES X
D. X.X.

VICTO
RIA QVE
SCETAN
NORO & XXV

FELICITAS SIBI ET VIRO
SVO IN PACE.

ILARA IIII IDVS OCTOBRES
DEFUNCTA ES IN PACE

MARCELLINA
IM. P.

EVTYCEI
BENEM
MERENTE

VRANI IN PACE

MARTI
NE ET AN
GELVS A
BIBATES

ISPETI
MARITVS
ET MATER
FECERVNT

In quadam eiusdem Cœmeterij scmita ,
vbi plurima , eaque fere puerorum mo-
numenta cernuntur cum lucernis , pal-
mis , vasculis vitreis , ac fictilibus , rosis

insuper , & quibusdam globulis ebur-
neis , quorum vnum , longitudine duo-
rum palmorum , & dimidijs , hanc præfert
inscriptionem :

SEVERINE FILIAE BENEME
RENTI FECI QVE ISTETIT
IN SECVLO ANNIS NI E DIES NX

Ex hac tenus interim enarratis duas in-
scriptiones postremo loco lectori vltro
exponendas selegimus , quas a Ioanne
Seuerano , postquam Bosius è vita dece-
ferat , idem Callisti Cœmeterium vnà

cum eruditissimo ac piissimo viro Iaco-
bo Abate Crescentio curiosius perludi-
strante reperiri contigit . Sunt autem
tenoris huiusmodi :

ALEXANDER MORTVS NON EST SED VIVIT SVPER AS
TRA ET CORPVS IN HOC TVMVLO QVIESCIT VITAM
EXPLEVIT CVM ANTONINO IMP. QVI VBI MVLTVM BENE
FITII ANTEVENIRE PREVIDERET PRO GRATIA ODIVM
REDDIT GENVA ENIM FLETENS VERO DEO SACRIFICA
TVRVS AD SVPPLICIA DVCITVR O TEMPORA INFAVSTA
QVIBVS INTER SACRA ET VOTA NE IN CAVERNIS QVIDEM
SALVARI POSSIMVS QVID MISERIVS VITA SED QVID MISERIVS IN
MORTE CVM AB AMICIS ET PARENTIBVS SEPELIRI
NEQVEANT TANDEM IN CAELO CORVSCAT PARVM
VIXIT QVI VIXIT IV. X. TEM.

Ex quo sepulchrali lapide, qui legis, intelligis haud obscuris descriptam notis acerbissimorum temporum calamitatem, quæ Christianos a Cœmeterijs, a cœtu, ab altari, a sepulchro procul arcebant, quin ex ipso terrarum orbe extorres fecerat, cum nec intet viuos agere, nec inter mortuos inferri iisdem facultas suppeteret. Percipis insuper obduratam aduersus insolentes Christianæ fidei sectatores Romanorum principum sauitiam,

qui in eosdem sauire, & odium pro gratia reddere, ut Deorum cultui prospicerent, pietateni arbitrabantur; rati se in ipsa impietate pios, vt illud Christi oraculum merito olim id præmonentis adimpleretur, eo usque videlicet persecutorum immanitatem prouenturam, vt persequendo, excruciendo, mactando, obsequium se prestatre Deo arbitrarentur; & sacrilegium prosulsi sanguinis contempti numinis sacrificium dicerent.

Altera autem inscriptio, quæ Cœmeterialibus è tenebris in lucem venit, sic se habet:

TEMPORE ADRIANI
IMPERATORIS.

MARIVS ADOLESCENS DVX
MILITVM QVI SATIS VIXIT
DVM VITAM PRO CHO CVM SAN
GVINE CONSVNSIT IN PACE
TANDEM QVIEVIT BENEMERENTES
CVM LACRIMIS ET METV POSVERVNT.
ID. VI

*Amb. ser. de
vulg.*

Ex quo item sepulchrali lapide legentibus iniusta Christianorum cuiusvis etatis, & conditionis pro tuenda fide constantia innotescit, ipsimet quippe, ut præsertur, adolescentes vitam, quam, ut ait Ambrosius, nondum hauserant, ac si iam vita perfuneti, libenti animo profundeant, lucrum mori pro Christo arbitrantur. Nulla quippe etas est (ut idem alibi assertit) que non sit apta regno Dei. Quantus enim quælo fidei ardor in credentibus olim extitit, dum ipsimet, qui militia vexillum in gentilium castris præserebant, fidei quoq; vexillum haud alieni, sed proprij effusione sanguinis constanter pro Christi nomine erigerent: quibus iam metu solitus, & ad Celi gaudia, securitate inq; receptis, amici tamen, ac parentes iusta iisdem persoluere, & sepulchrum donare, vti memoratus præsertit titulus, ctsi cum lacrymis haud sine metu permittebantur.

14 At vero iisdem in Cœmeterijs,

inferiori videlicet, & superiori innumeras fere cubicula adnumerantur, & nonnulla ex his in formam satis amplam, quædam vero in perangustam admodum concinnata; singula autem, ut plurimum dealbata, ac fornicibus de super instructa subsistunt. In aliquibus serruon adhuc videre est, ex quo lucernæ ad lunen aceedentibus resendum suspendebantur. In plerisque ex membratis hactenus cubiculis unicum aseuatum monumentum, apsidis instar, in singulis parietibus aptatum suspicitur, & alia quamplura hinc inde de more excisa iisdem in parietibus sepulchra patent, quorum unum alabastite striae exornatum contemptu licuit. Complura item cubicula multipliciter pietatis exulta conspiciuntur; quædam item arcuata monumenta ibidem, quæ singula formis impressa, hic diligenter a nobis in lectoris gratiam, ne quid omnino prætereat, describentur.

Cubi-

Cubiculum primum apud
Callisti aliorumq; Mar-
tyrum Cœmeterium
Via Appia , atque
Ardeatina de-
scribitur.

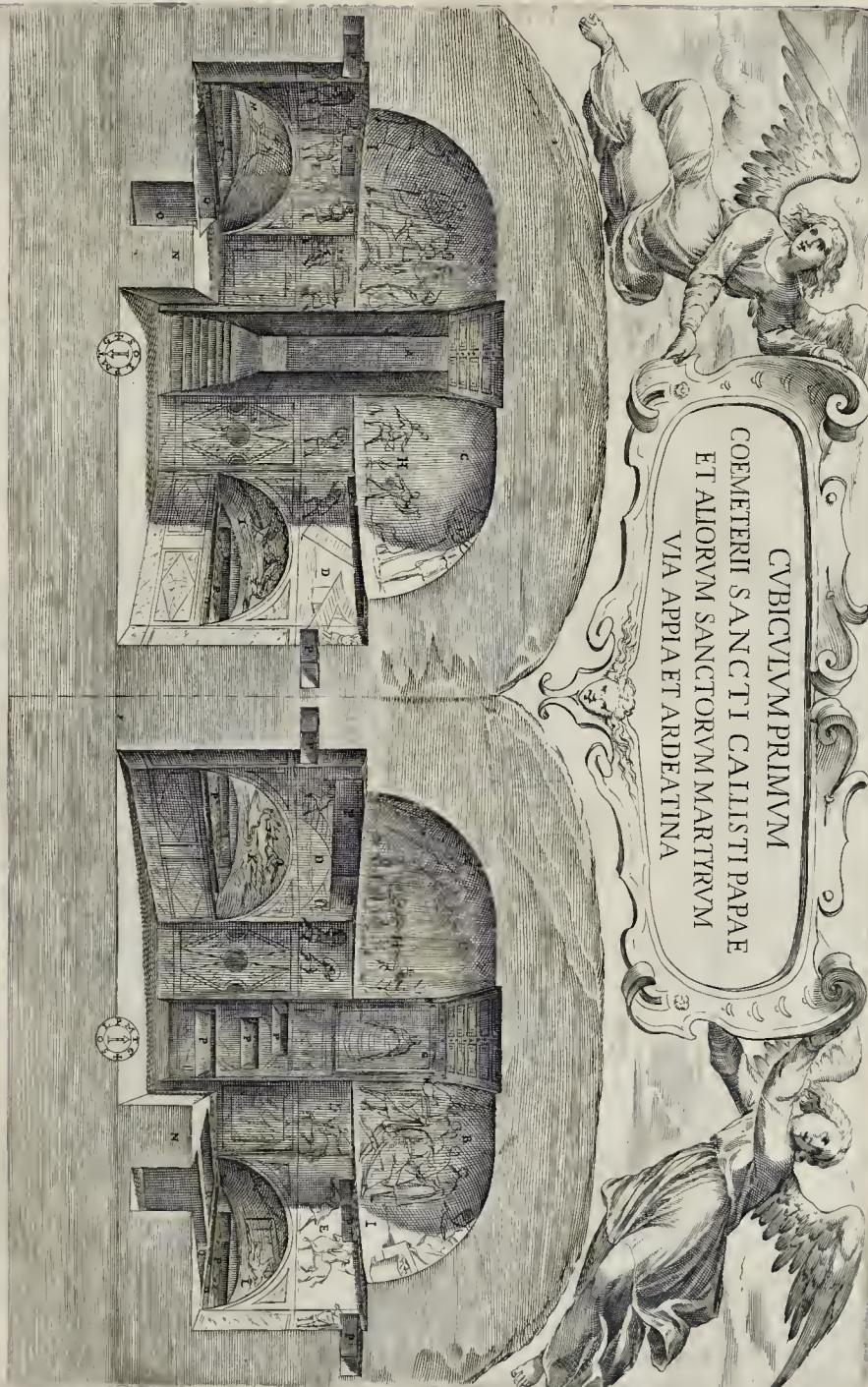

VATICULVM , cuius mentio
incurrit, binas simul se-
re iunctas apses con-
tinet , quæ ab innicem
exiguo dumtaxat tholo,
latitudinis palm. circi-
ter quatuor secernuntur . In qualibet
vero apside bina in arcæ similitudinem
lateritia monumenta existunt , quæ ad
arcuata in superiori corundem parte
monumenta pertingunt , ac marmore,
vt ex fragmentis ibi derelictis appareat ,
obducta erant . Bina autem hæc monu-
menta eum in modum disposita sunt , vt
sub ipsam apside altare quoddam es-
fingere , ac intuentibus exhibere videan-

tur ; ex quo coniçimus , veneranda in-
signium ibidem Martyrum corpora con-
dita olim suisse , supra quæ codem in al-
tari sacrofæcta a præcis illis Christianis
mysteria de more peragerentur .

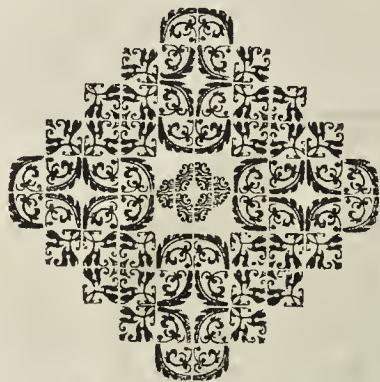
Præter arcuata hæc quatuor mo-
numenta , ac bina , quæ extant , lateritia ,
tredecim ibidem monumenta hinc inde
in topho excisa , forma quidem satis ob-
longa , adnumerantur . Porro cubiculi
huius latitudo ab una ad alteram apsi-
dem palm. 25. constat , & ab ingressu ,
vtraq; inter latera , palm. 20. a pauiumen-
to vero ad tholum altitudo palm. circi-
ter decem & octo præfescit . Ipsius ostij
altitudo , cubiculi mensura respondet .
Latitudo vero pal. 4. protæditur profun-
ditas , vt coniçias est , pal. circiter octo
concluditur . Cubiculum vero , quod in
topho ipso excavatum est , calce in-
præsens obductum , alboque colore de-
limitum , & quamplurimis exultum
picturis suspicitur : quæ quidem typis
vnâ cum ipsius Cubiculi ichnographia
diligenter impressæ , quatuor tabulis
continentur . Sunt autem , quæ hic stu-
dioso lectori ob oculos proponuntur .

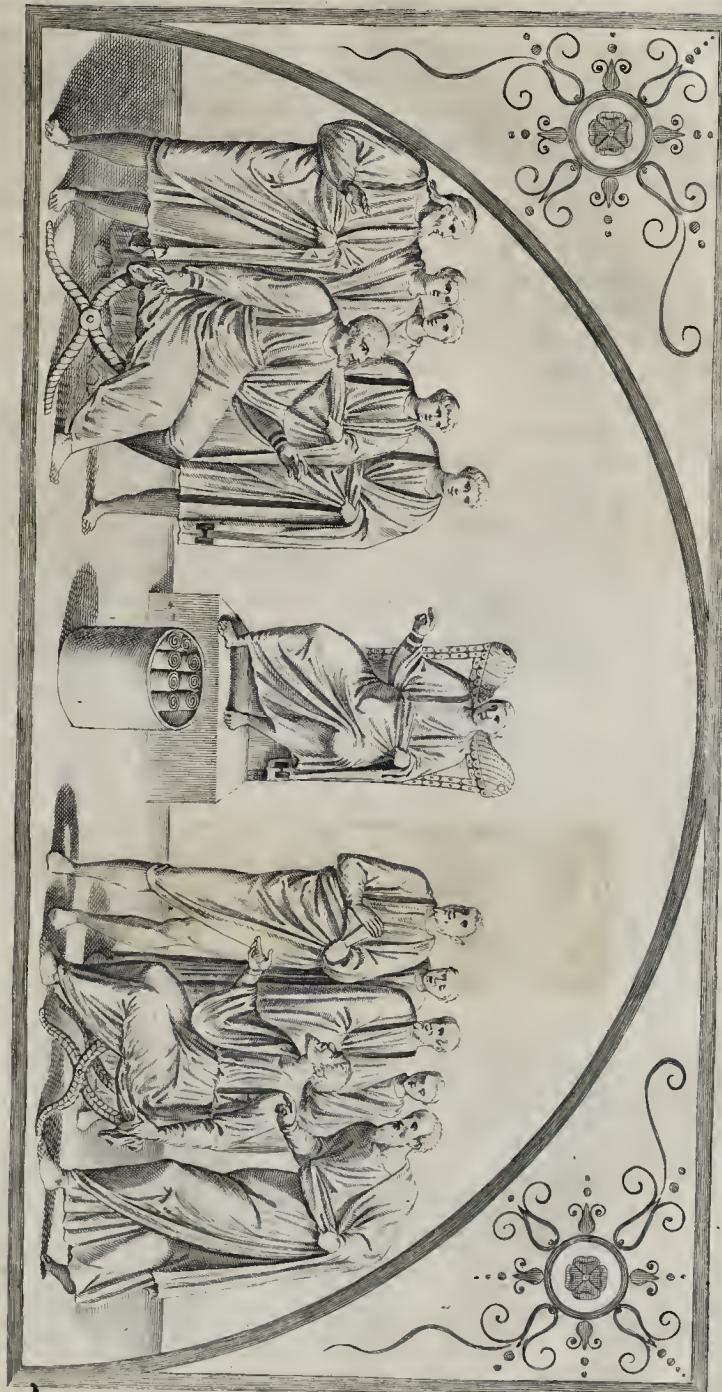
- A** Ostium , per quod ingressus in Cubiculum olim patebat ,
per quosdam gradus meridiem versus , qui terra , saxisque in-
præsens obstructi sunt .
- B** Apsis primaria , quæ dextrorum intrantibus occurrit , cum
picturis , quæ proxima sequenti Tabula exhibentur .
- C** Apsis altera è conspectu superioris , qua ad lœuam ingressus in
cubiculum patet , cum figuris , quæ II. Tabula exprimuntur .
- D E F G** Quatuor Monumenta arcuata , quæ sub vtraque apside
existunt , bina sub qualibet , videlicet D E , sub apside C , & F G ,
sub apside B. quæ Tabula tertia repræsentat .
- H** Imagines , & figuræ , quæ in apside C conspiciuntur , easque
quarta Tabula ob oculos ponit .
- I** Imagines , ac figuræ , quæ in apside B existunt , atque illas
eadem quarta Tabula contemplandas exhibit .
- K L M** Imagines , ac figuræ , quas eadem Tabula quarta continet .
- N** Murus ab uno ad alterum Cubiculi latus protensus sub
apside B , qui Altari prolorica , seu peribolo suisse videtur .
- O** Bina monumenta lateritia in arcæ similitudinem cum
operculis è marmore , sub apside B .
- P** Tredecim Monumenta vulgaria oblonga hinc inde in to-
pho excisa .

CVBICIVMP RIMVM
COEMETERII SANCTI CALLISTI PAPAE
ET ALIORVM SANCTORVM MARTIRVM
VIA APPIA ET ARDEATINA

In apside, qua quis dextrorum ingreditur, sacra Christi Domini Doctorum in medio considentis imago conspicitur, quæ quidem, ut nonnulli arbitrati sunt, eundem Dominum suos edocentem Apostolos repræsentat, cum præsertim alia ad numerum duodenum intuentibus imagines exhibeantur: at cum binæ earum viros quosdam sedentes, reliquæ vero stantes nonnullos præferant, eiusdemque Christi Domini facies pu-bescentem adhuc ætatem redoleat, credendum potius est, eundem in Templo inter Doctores medium sacris de rebus disserentem eiusmodi habitu præmonstrari.

XXX

TABVLA PRIMA CVBICVLI PRIMI COEMETERI SANCTI CALLISTI PAPAE ET ALIORVM SANCTORVM MARTYRVM
VIA APPIA TARDÆTINA

I In altera e conspectu superioris apside, qua ad lœuam ingressus patet, Euangelici Pastoris dilectam humeris ouiculam, gestantis effigies coloribus exprimitur, quæ varijs hinc inde imaginibus, quatuor anni tempestates præseferentibus, circumdatur.

II A dextris enim agricola quidam pennicillo affabre effictus, apposito igne, atque arbore folijs omnino denudata hyemem symbolice designat.

III Ibidem alterius quoque agricolæ protensa hinc manu cornu quoddam pomis refertum, vuarum inde racemum gestantis, quæ tempus autumnale indicat, spectanda oculis imago exhibetur.

IV A sinistris vero duorum pariter agricolarum effigiem videre est, quorum alter frumentum falce resecat.

V Alter rosas è cespite manu carpit, quæ quidem æstiui, ac verni insuper temporis opportuna prænotare symbola videntur.

TABVIA SECUNDA CUBICVLIPRIMI COEMETERII SANCTI CALLISTI PAPAE ET ALIORVM SANCTORVM MARIYRVM
VIA APPIA ET ARDEATINA

In monumentis quatuor, quæ sub vtrarumque apsidum ambitu existunt, recolenda Ionæ historia exprimitur.

I Sub primo nimirum monumento, ipsiusmet Ionæ in maris fluctus proiectio, quem cetus apertis vltro faucibus deglutit.

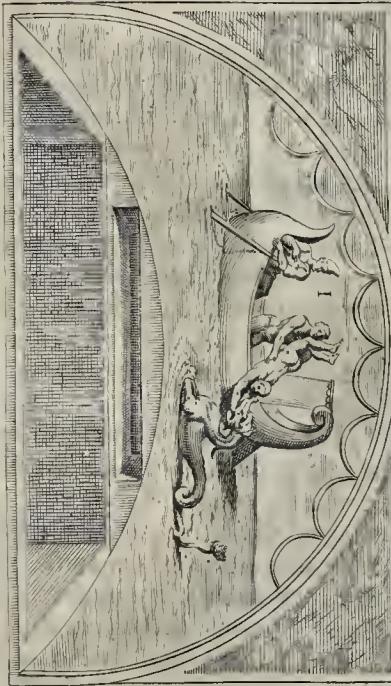
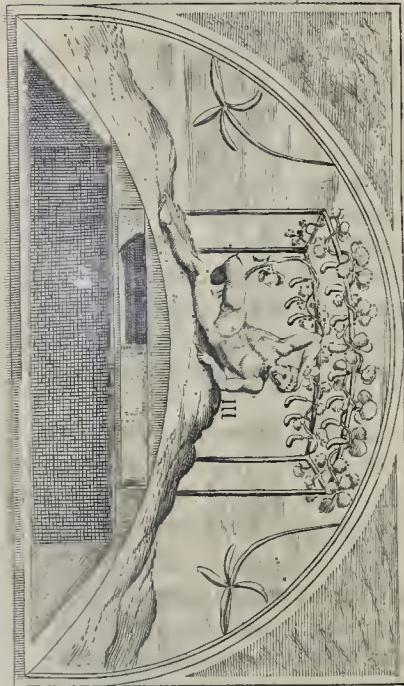
II Eiusdem subinde Ionæ vegeti atque incolumis ex marinī ceti aluo in litus emersio.

III At sub apside altera, quæ Christum Dominum sedentem exhibet, Ionas item Propheta sub ymbraculo recubans.

IV Ipse met iterum Ionas vultu admodum tristi amœnum, subtractæ sibi ymbræ solatium amare deflens repræsentatur.

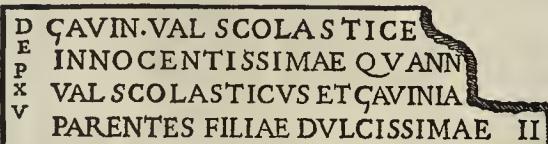

TABVLA TERTIA CVBICVLI PRIMI COEMETERI SANCTI CALLISTI PAPAE ET AIVORVMSS MARTYRVM VIA APPIA ET TARDEATINA

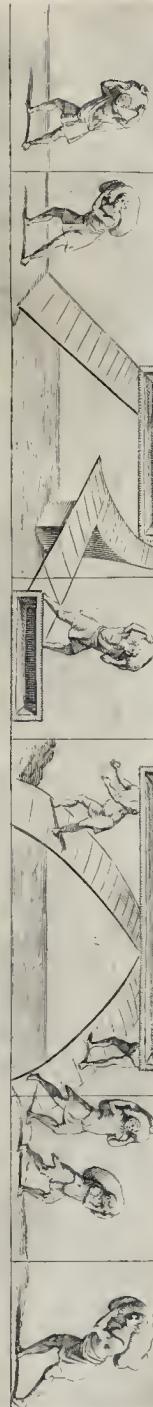
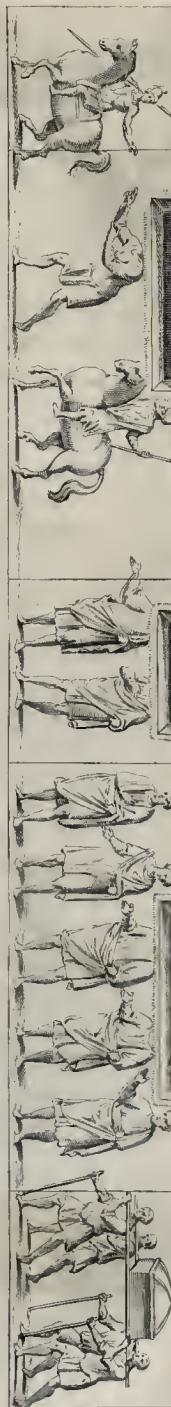
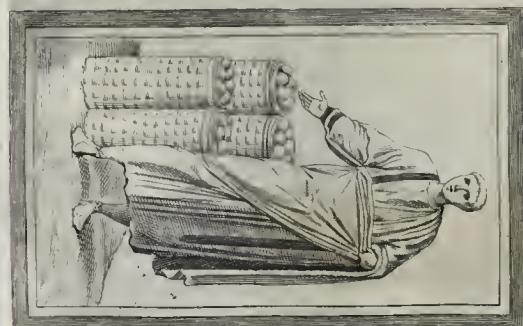
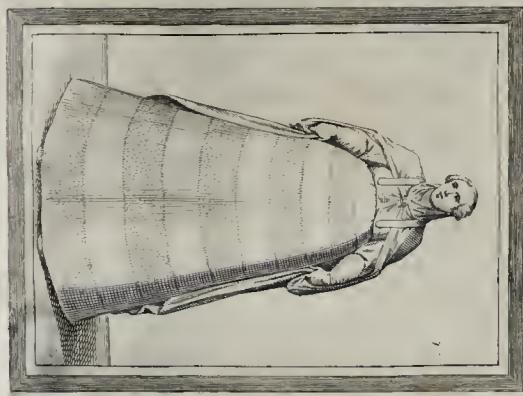

In priori quidem ordine imagines recensentur, quæ in prima eadem apside sub Pastoris figura haec tenus a nobis descriptæ pictæ sunt: quarum proœcto elucidatio ambigua omnino redditur. His enim iij potissimum Martyres representari videntur, qui ad effodiendas in subterraneis locis arenas, & ad fodinarum labores ultro subeundos iussu quondam Imperatorum damnati fuere; nam, ut pictura exhibet, complures ibi homines fassis arenarijs onusti conspiciuntur: alij itidem iter agentium more, quandam deferentes humeris arcam exprimuntur: quo plane symbolo vel ossium Iacobi Patriarchæ præmortui ex Aegypti regionibus delatio, vel ipsius Arcæ fœderis transuectio innui aper-te videtur.

Sub his alię tres pictæ imagines extant. In medio videlicet mulieris cuiusdam vestibus eleganter amictę, & stola insuper præcinctę: cui hinc inde adstant, a dextris videlicet Moyses, qui silicem virga percutit; a sinistris vero idem Hebræorum legifer panes, hoc est, manna, quod de cęlo pluit, manu ostendens. Porro pictam mulieris, quam supra memorauimus, imaginem, alicuius ibidem conditę effigiem exhibere id, quod narrabimus, suadet; nam humo, interim effossa loco qui subest, quoddam marmoreę huiuscmodi inscriptionis fragmentum, quo forte monumentum olim operiebatur, adinueniri contigit.

TABVLA QVARTA ET ULTIMA CUBICVLU PRIMI COEMETERI SANCTI CALIXTI PAPAE ET ALICRV MSS MARTIRVM VIA APPAE ET ARDEATINA

Cubiculum II. Cœmeterij
 S. Callisti Papæ, & alio-
 rum SS. Martyrum
 Via Appia, & Ar-
 deatina descri-
 bitur.

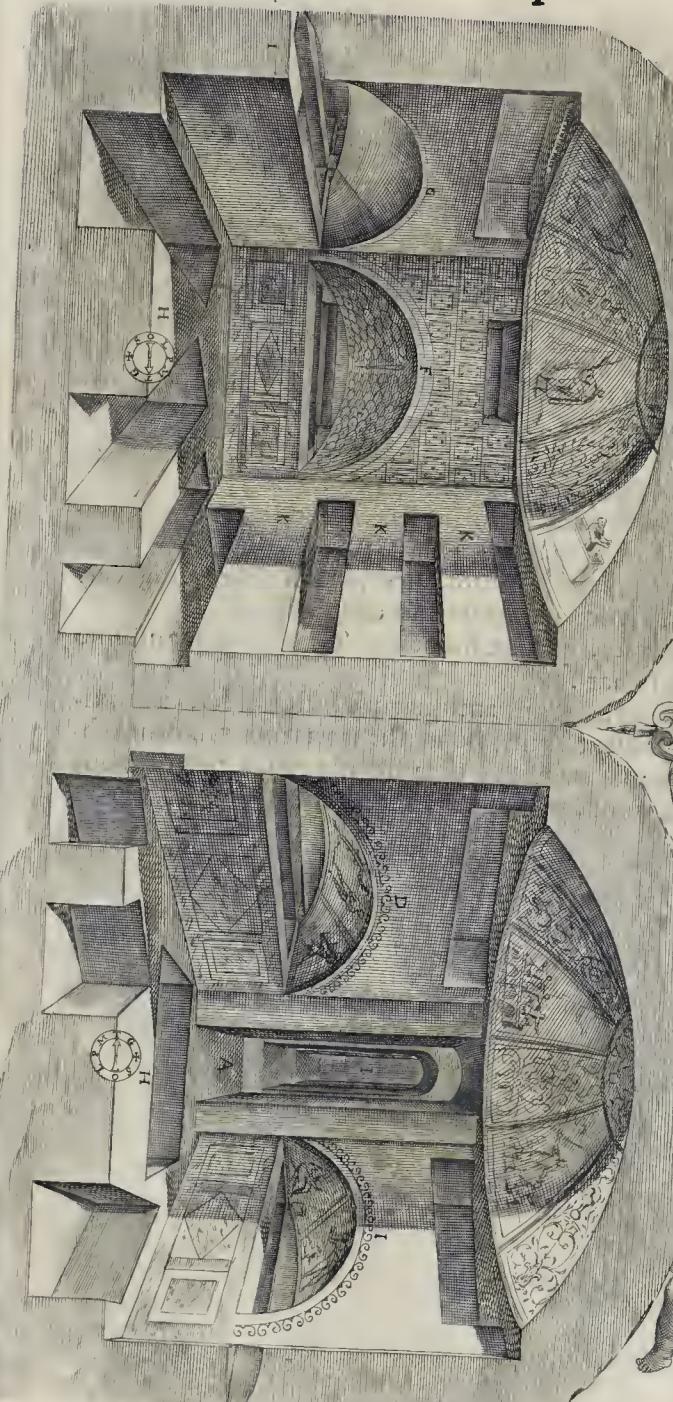

Aud longe ab hoc pri-
 mo cubiculo alterum
 in eodem Cœmeterio
 extat sexquilateris for-
 mæ , altitudinis palm.
 13. longitudinis palm.
 circiter 14. , latitudinis vero totidem.
 Circuitus palmis quadraginta sex cir-
 cumscribitur : ostium quod in orientali
 ipsis latere situm est , altitudinis men-

sura constat palm. xi. latitudinis palm.
 3. profunditatis palm. 8. Ipsius cu-
 biculi fornix figuram sphæricam exhib-
 et , quippe qui in summitate aliquantum
 altius , ad latera similitudinem
 protenditur . In huius autem loci um-
 bilico ferrum quoddam ad lampades
 peniles sussinendas adhuc suspicitur .
 In ipsius paumenti area sepulchra qua-
 tuor existunt in topho ad arcæ formam
 excisa , & in lateribus vtrinque per gy-
 rum monumenta vndecim connume-
 rantur : quatuor itidem arcuata , ex
 quibus bina dumtaxat , quæ ad dex-
 teram ingredientibus patent , sacris
 imaginibus vnâ cum fornice concinna-
 ta sunt . Recolendæ autem eiusdemodi
 antiquæ imagines , eiusdemque cubicu-
 li ichnographia typis consignatae , tri-
 bus tabulis , hac nimirum ratione di-
 stinguuntur .

- A** Ostium Cubiculi .
- B** Ostium alterius Cubiculi , quod istud circumdat , estque
 eiusdem formæ , sed picturis , atque omni prorsus ornamen-
 to caret .
- C** Fornix Cubiculi , vbi depictæ cernuntur imagines , quas pro-
 xima Tabula contemplandas exhibit .
- D** Monumentum arcuatum ad dexteram ingredientis , cum fi-
 guris , quæ in secunda Tabula ob oculos ponuntur .
- E** Monumentum arcuatum , quod ad laeuam intrantibus occur-
 rit , cum figuris , quæ in tertia , atque ultima Tabula conspi-
 ciuntur .
- F G** Alia duo Monumenta Arcuata absque ullis sacris picturis .
- H** Quatuor Monumenta in Cubiculi paumento effossa .
- I** Monumentum , in quo repertum est corpus aurea (vt ex frag-
 mentis coniici poterat) veste indutum : atque ibi adhuc in calce
 exaratum extabat hoc Epitaphium: MARTINI IN PACE .
- K** Vulgaria vndecim Monumenta oblonga , quæ per ambitum
 Cubiculi parieti incisa visuntur .

CUBICULUM SECUNDVM
COEMETERI SANCTI CALLISTI PAPAE
ET ALIORVM SANCTORVM MARTIRVM
VIA APPIA ET ARDEATINA

yyy

Hæc quidem Tabula imagines potissimum lectori ob oculos ponit, quæ in tholo, seu fornice pictæ conspiciuntur. In cuius media parte vir veneranda admodum facie, quodam locatus throno, inter duos hinc inde sibi adstantes, coloribus adumbra-tur, ad cuius pedes tres alij genibus innixi, stantes reliqui ex-primuntur; at singuli ambabus protensis, iunctisque manibus supplicum more quidpiam enixe postulare videntur. Cista pariter ibidem picta proponitur, quæ panesne, an potius vo-lumina contineat, coloribus nimio humore ac vetustate labefactatis, dijudicari vix potest.

I In ipsius vero tholi ambitu pictura Moysen exhibet petram virga percutientem.

II Item Noe, qui columbam virentis oliuæ ramum sibi de-ferentem defixis vltro oculis lætabundus respicit.

III Tres insuper pueri inter fornacis incendia Deum collau-dantes illic conspiciuntur.

IV Abraham, qui ad filium Isaac, quem vnice diligebat, diuina admonitus voce immolandum contendit.

V Idem Moyses, qui sex numero cistas manna suauissimo onustas manu designat.

Quæ quidem sacræ rerum antiquarum historiæ hac, vt diximus, ratione repræsentantur, nonnullis interiectis ramorum fo-lijs, quibus auiculæ insident, quæ singula haud peculiaribus mysterijs destituuntur, vt suo infra loco explanabimus.

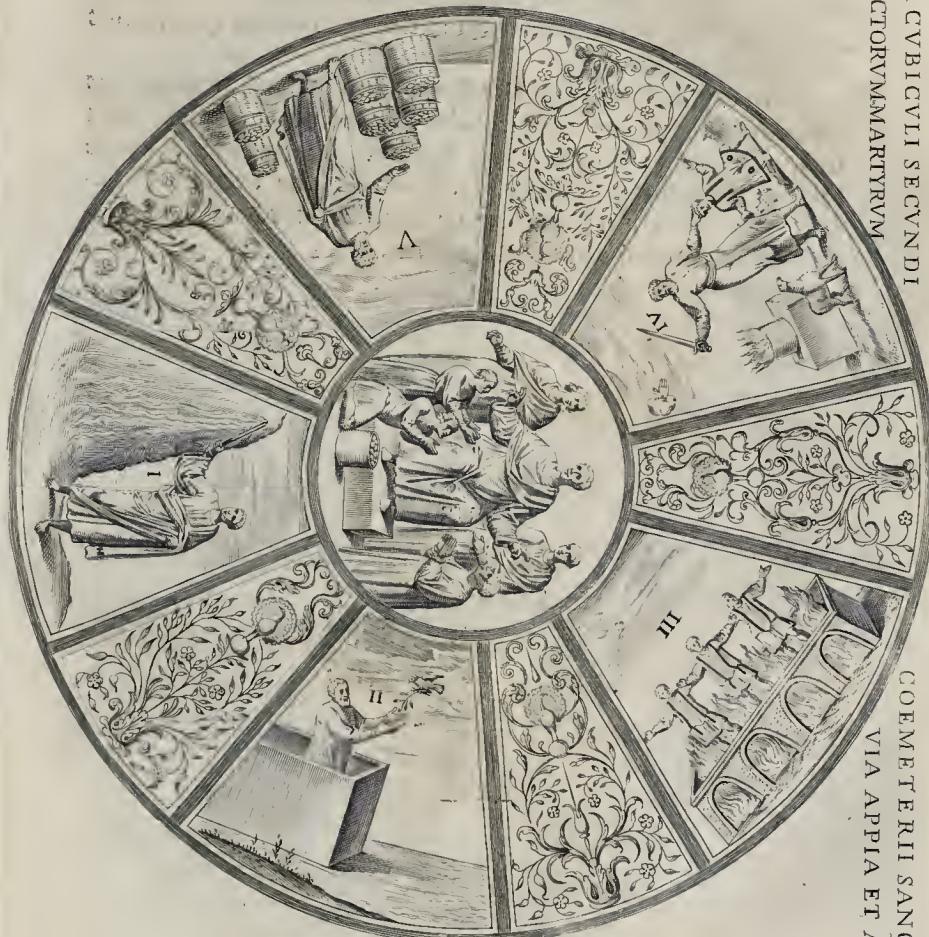

Lib. III. Cap. XXII.

539

TABVLA PRIMA CUBICVL SECVNDI
ET ALIORVM SANCTORVM MARTYRVM

COEMETERI SANCTI CALLISTIPAPAE
VIA APPIA ET ARDEATINA

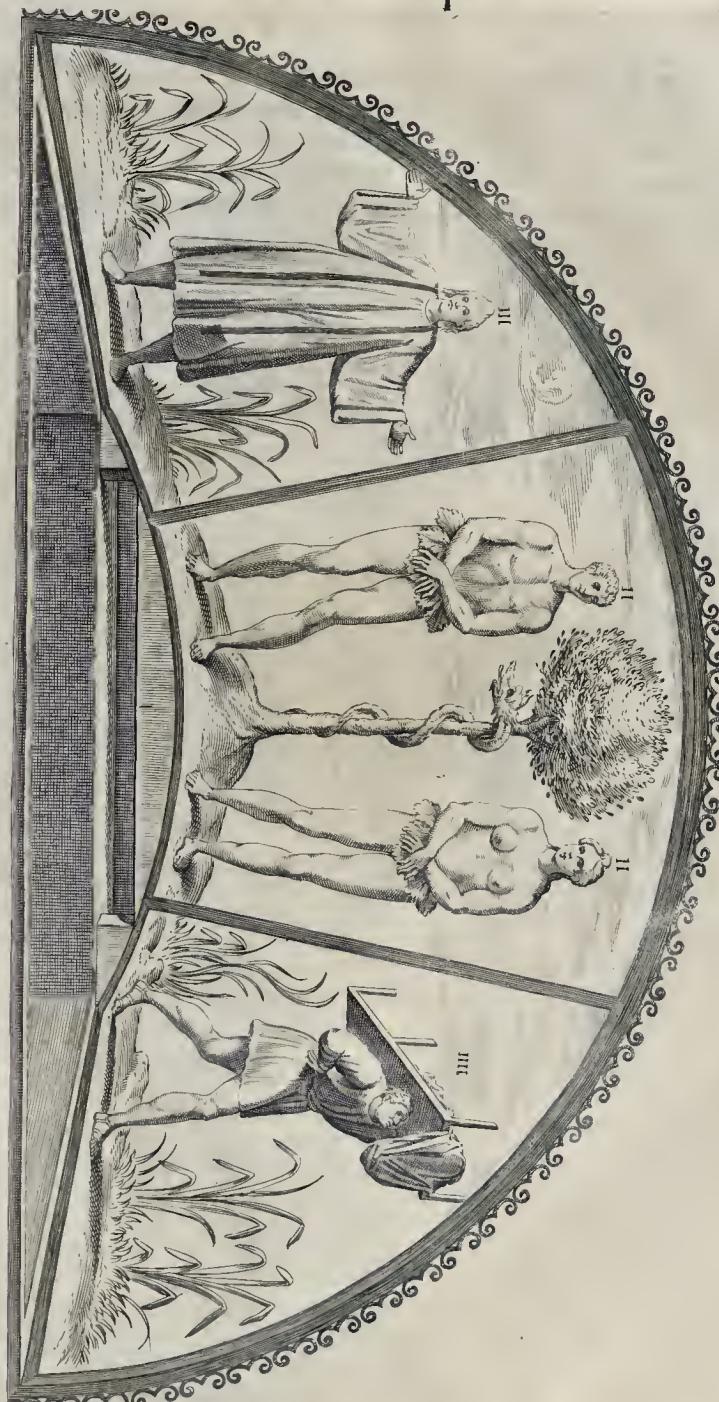
I. II. In monumento arcuato, qua quis ad dexteram cubiculum ingreditur, Adami, & Euæ imagines contemplari licet, qui ad vetitæ arboris truncum vnâ cum stygio angue consistunt.

III. Iuxta Euam mulieris cuiusdam orantis imago cernitur, manibus vtique protensis atque eleuatis, quæ, vt credere par est, piissimæ cuiusdam fœminæ tumulo ibidem quiescentis effigiem præsefert.

IV. Sed iuxta Adamum Paralytici impertita sibi diuinitus membrorum incolumitate lectulum super humeros deferentis imago cernitur: quo quidem symbolo ab ipsomet Christo Domino antiquum Protoplasti, quod cunctos obnoxios fecerat, Adę peccatum sublatum iam fuisse veteres illi Christiani indicare procul dubio satagebant.

TABVLA SECUNDACVBICVLI SECUNDI COEMETERII SANCTI CALLISTI PAPAE ET ALIORVM SANCTORVM MARTYRVM
VIA APPIA ET ARDEATINA

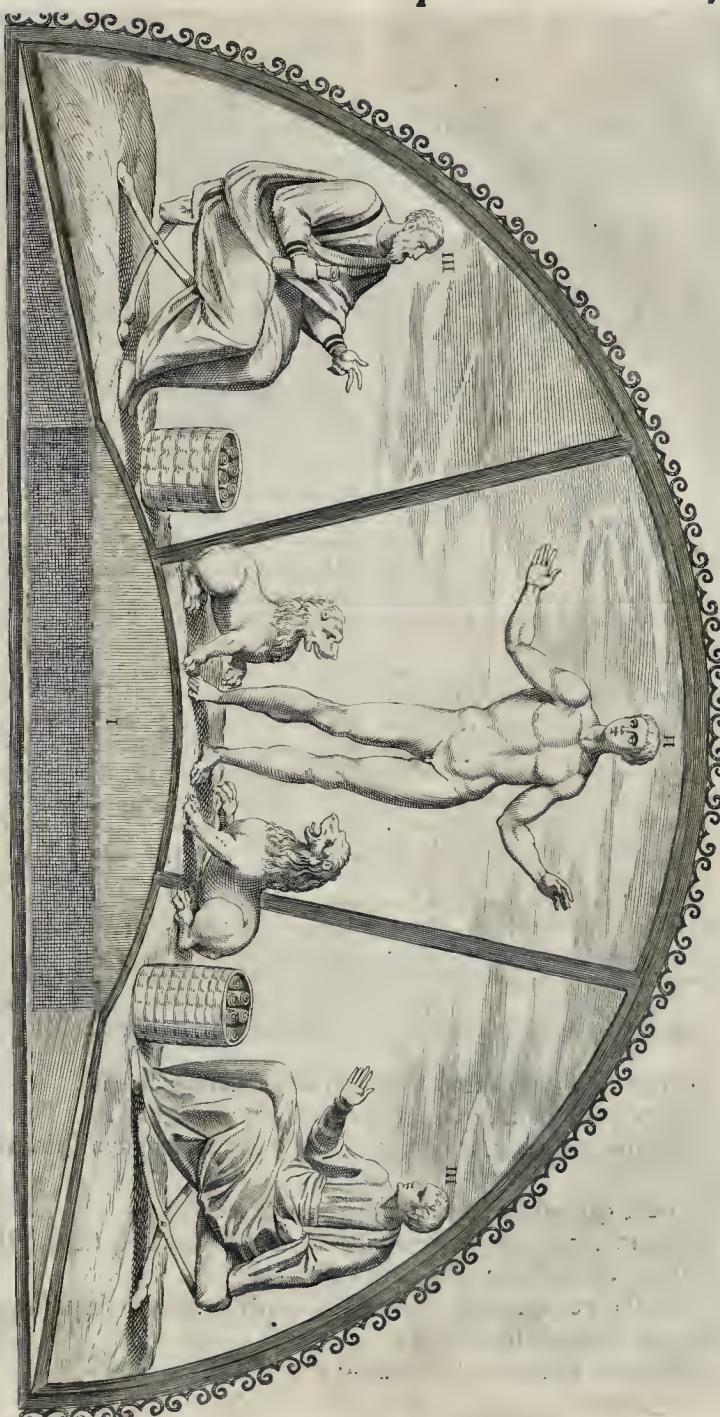
T A B V L A T E R T I A.

- I. II. In altero autem monumento , quod ad Iequam situm est, Danielis in medio leonum, illeſo corpore, imperterritaque animo subsidentis imago describitur .
- III. Binos hinc inde viros ſedibus locatos , ac singulas ad utriusque pedes cistas voluminibus, vel certe panibus onustas pictus intuentibus paries exhibet .

TABVLA TERTIA ET VITIMA CUBICVLI SECUNDI COEMETERI SANCCTI CALLISTI PAPAE ET ALIORVM SANCTORVM MARTYRVM

VIA APPIA ET ARDEATINA

Cubiculum III. Cœmeterij S. Callisti Papæ, & aliorum Martyrum describitur.

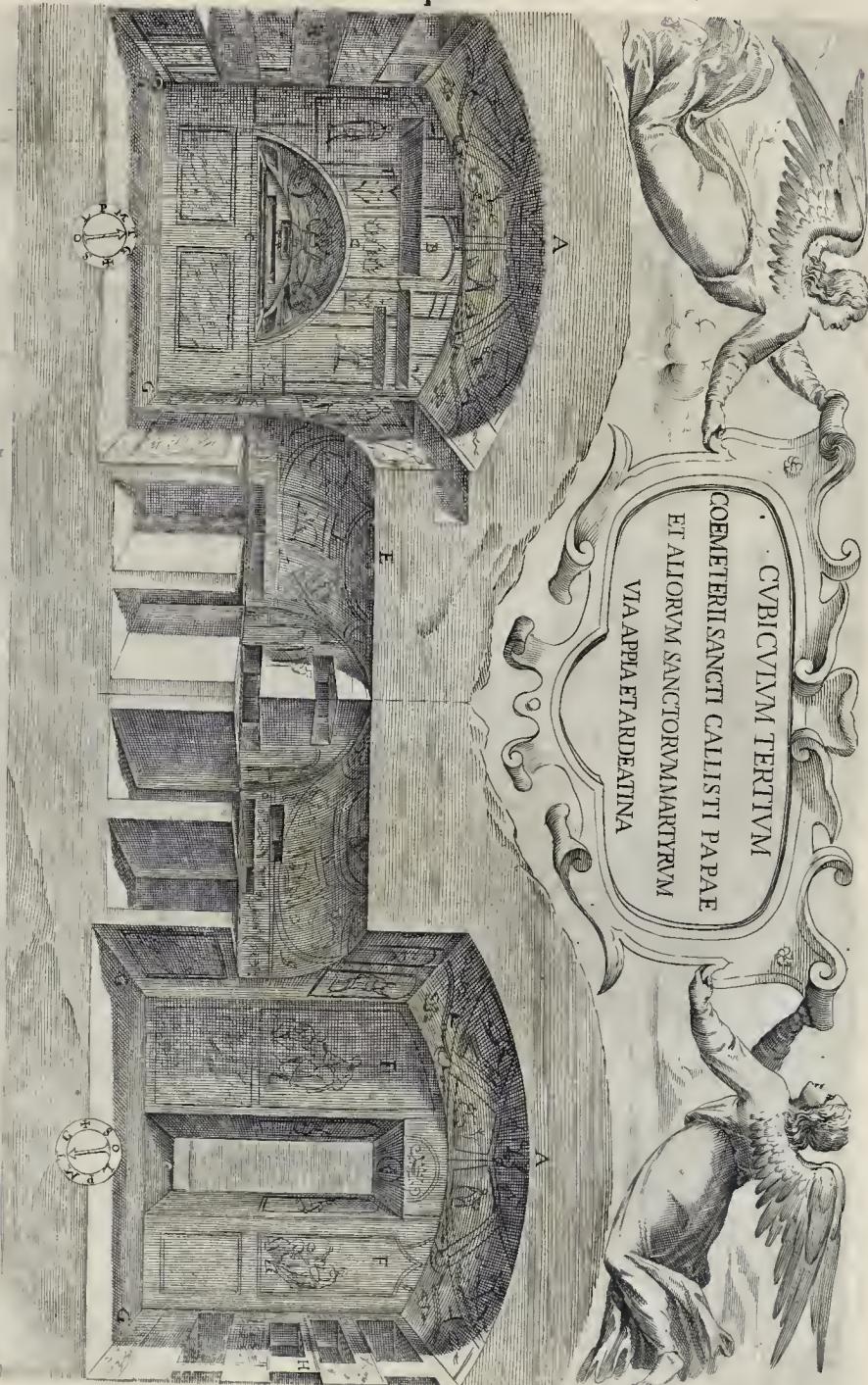

V^BI^CVLVM, de quo nunc agitur, in Cœmeterio inferiori exsistit. Nam ubi quis per gradus satis amplos ac patentes descenderit, & si semitæ insistat, quæ primo ad dexteram eunti in ipsiusmet descensus termino occurrit, ac alteram pariter semitam eidem contiguam teneat, statim ad l^zquam tertium hoc cubiculum, de quo instituitur sermo, inueniet. Hoc autem quadrata formæ est, palm. 14. altitudinis, eiusdemque mensure, quod ad altitudinem, & longitudinem spectat. Ostium cubiculi palmis 12. in sublime attollitur: latum vero palmis quinque, totidemque profundum est. Nulla in pauimento monumenta, sed in singulis quatuor angulis tot numero lateritia vasa circularis formæ conspicuntur, quæ ducto circum muro obsignata, materie quadam in interiori parte referta sunt, quæ coagulatum præseferre sanguinem videntur. Totum porro cubiculum gypso, & calee affabre delinitum, ac vetustissimis olim picturis studiojo opere exornatum erat; quarum nonnullas postmodum, sepulchris eodem loco excisis, partim omnino expungi, partim vero labefactari contigit.

Dux ibidem sepulchorum series

adnumerantur, & in singulis sepulchra quatuor, vnum scilicet alteri superpositum. Primario in pariete, ipsius è regione ostij arcuatum, & satis quidem amplum monumentum extat, & picturis pariter omni ex parte conspicuum redditur. Hoc porro duplex est, & media parte ita subdiuidum, vt binas quodammodo vrnas, vel arculas formare videatur. Quinque alia haud parum protensa, ibidemque excavata in topfo sepulchra existunt; tria scilicet in inferiori pariete, cui arcus superstat: angusta tamen hæc & peregrina sunt, continentisque insanum corpusculis apta. Duo hinc inde sepulchra in arcus eiusdem basibus videre est. In superiori vero pariete alia tria, his quidem ampliora conspicuntur. Aliud huic persimile monumentum dextero in pariete situm est, ea tamen ratione bipartitum, vt binas hinc inde arculas sibi cohærentes habeat. Porro in pariete, qui sub fornice ab humo attollitur, bina eiusdem formæ monumenta constructa sunt, vnico dumtaxat oblongo monumento, exteriori, cui arcus supereminet, parti apposito. Cubiculum igitur, vt hic totum exacte describam, binis quidem monumentis decoratur, quæ parietino arcu ambiuntur, & vnumquodque ex his monumentis in receptaculum duplex subdiuiditur; quorum singula binas sub se lateritas arculas habent, vnum vero supra viginti oblonga quidem, sed consuetæ formæ sepulchra. Quæ singula vna cum ipsiusmet cubiculi ichnographia, atque imaginibus in eodem existentibus, sex infra appositis Tabulis lectori exhibentur.

- A Fornix Cubiculi totus venustis exornatus picturis.
- B Paries primarius, qui è regione Ostij attollitur.
- C Monumenta Arcuata, quæ eodem in pariete conspicuntur.
- D Paries, qui ad dexteram ingredientis existit.
- E Monumentum Arcuatum, quod eodem in pariete situm est.
- F Paries, cui ostium Cubiculi inhæret.
- G Vascula per quatuor huius Cubiculi angulos disposita, sanguine coagulato referta.
- H Monumenta oblonga in topfo excisa.

In ipsius fornicis vmbilico , Orphei imago lyram dexteram manu pulsantis , ac feras dulcisono sonitu demulcentis expressa est . Quam Christi Domini Seruatoris typum symbolice præse ferre suo prolixius loco exponemus . In ipso vero fornicis gyro sacræ quatuor historiæ contemplandæ exhibentur .

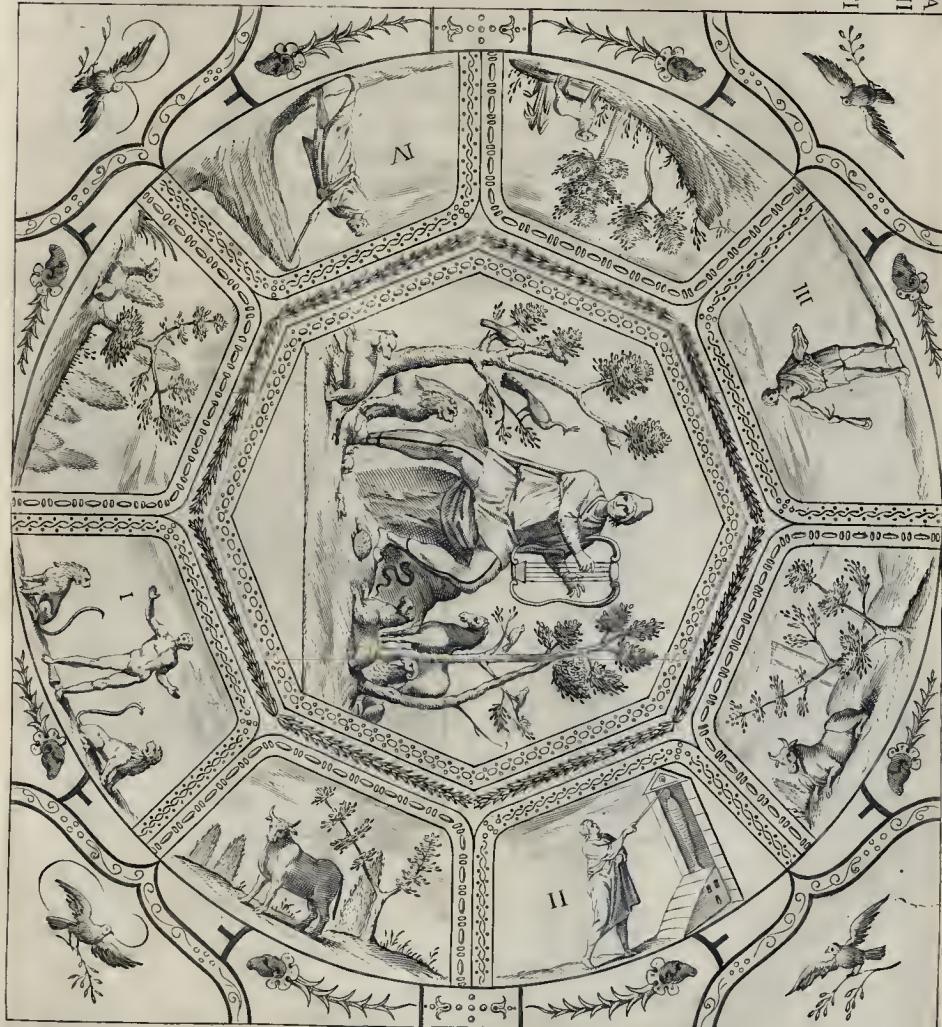
- I. Danielis videlicet inter ipsa leonum ora consistentis .
- II. Christi Domini à mortuis Lazarum excitantis .
- III. Dauidis item cum funda , & lapide in certamen aduersus gigantem Goliat profilientis .

IV. Et demum Moysis virgæ iætibus vberes aquarum riuos è petra edacentis .

Porro hæ sacræ historiæ effictis multiplicium animalium formis interfecantur , quæ ad ipsiusmet Orphei , vt credere par est , imaginem referuntur .

TABVL A PRIMA
CUBICVL TERTII
COEMETERII
SANCTI CALLISTI
PAPAE.

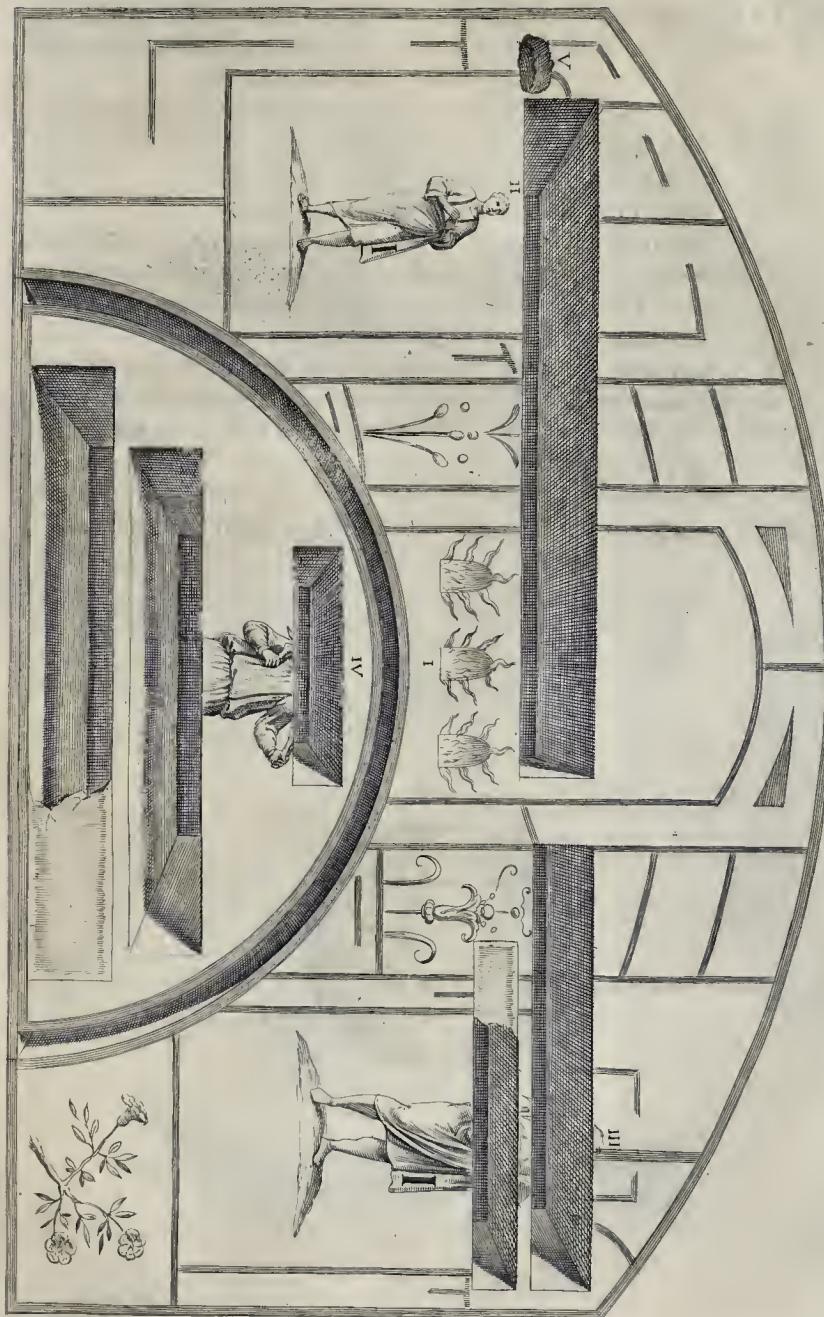
ET ALIORVM
SANTORVM
MARTYRVM
VIA APPIA ET
ARDEATINA

I Primario in pariete , qui è regione ostij cernitur , & in eo , qui arcuato sub monumento existit , flamarum globi tribus è locis emergentes coloribus efficti apparent , qui quidem immodicis exæstuantem incendijs trium Puerorum , vt putamus , fornacem intuentibus exhibent , vel certe potius ipsummet martyrij genus , quod Martyres ibidem conditi pro fidei confessione viriliter subierunt , quorum forte imagines illæ sunt , quæ hinc inde pictæ , & signatae in Tabula præsenti numeris . II. III. conspiciuntur ; quamuis earum alteram è superiori parte , dimidiam postmodum monumenti aptandi causa , quod ibidem excisum est , labefactari contigerit : quam item ob causam altera quoque inferior imago , quam numerus IV. hic indicat , ferro pariter oblitterata conspicitur : quæ , si coniecturæ locus est , Euangelici Pastoris effigiem tam frequenter apud prisci illius æui Christianos vsu receptam contemplandam præferebat .

V Locus in pariete excisus , vbi alias (vt coniectura fert) patina , vel vasculum aliquod rotundum calce firmatum extitit .

TABVLA SECVNDA CVBICVL TERTII COEMETERI SANCTI CALLISTI PAPAE ET ALIORVM S.S. MARTYRVM VIA APPIA ET ARDEATINA

In hac quidem Tabula, quæ tertio loco adnumeratur, cædem describuntur imagines, quæ in arcu & arcuati fornice monumen-
ti, quod est è regione ostij, conspicuntur; videlicet,

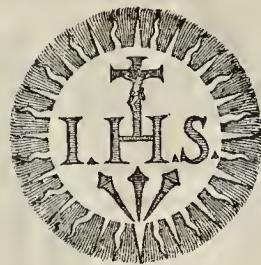
I. Noe intra arcam inclusus, columba virentis ramum oli-
uæ sibi deferente.

II. Iunior ille Tobias pisces manu gestans.

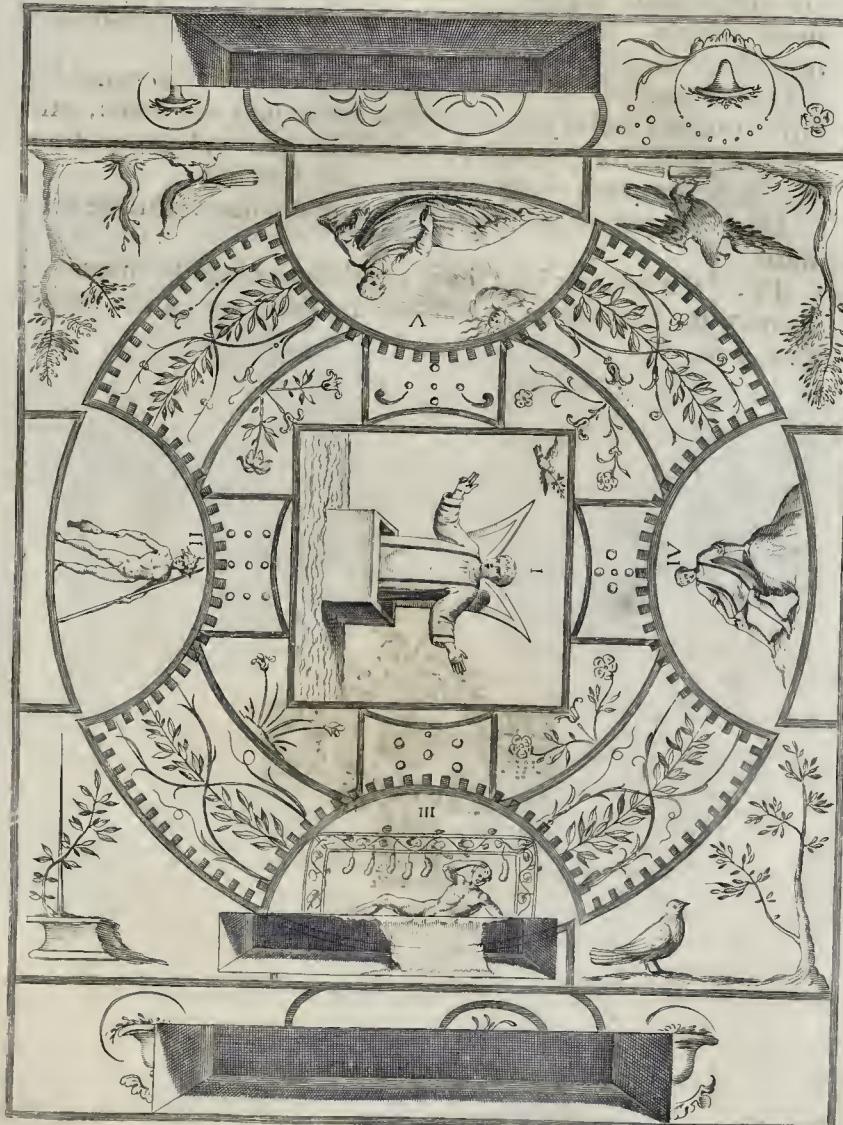
III. Ionas suauiter sub umbraculo recubans.

IV. Iob miserandum in modum in sterquilinio ulceribus
plenus iacens, vt ex huiuscemodi picturis coniici datur, quibus
alios quoque Coemeteriales Sarcophagos excultos, atque exor-
natos olim fuisse videre est.

V. Vir item quidam humi procumbens exprimitur, super
quem lucida è nube radij quamplures emituntur: hic autem
quisnam sit, re admodum oscura, prorsus nescitur; nisi forte
diuinando potius, quam quid certi afferendo, Ionas dicendus
sit, super cuius caput igniuomos sol radios vibravit, postquam
umbraculum, quo ille ab æstu obtegebatur, penitus exaruerat.

—
TERTIA CUBICVL TERTII COEMETERI SANCTI CALLISTI PAPAE ET ALIORVM S.S. MARTYRVM VIA APPIA ET ARDEATINA

I. Imagines hic exhibentur dextero in pariete, & in arcuato pariter monumento pictæ; nempe Moyſis Hebræorum ducis, qui virga septem cophinos manna refertos tangere ac præmonstrare videtur. Cui quidem figuræ, monumenti ibidem extuendi caufa, caput ademptum est.

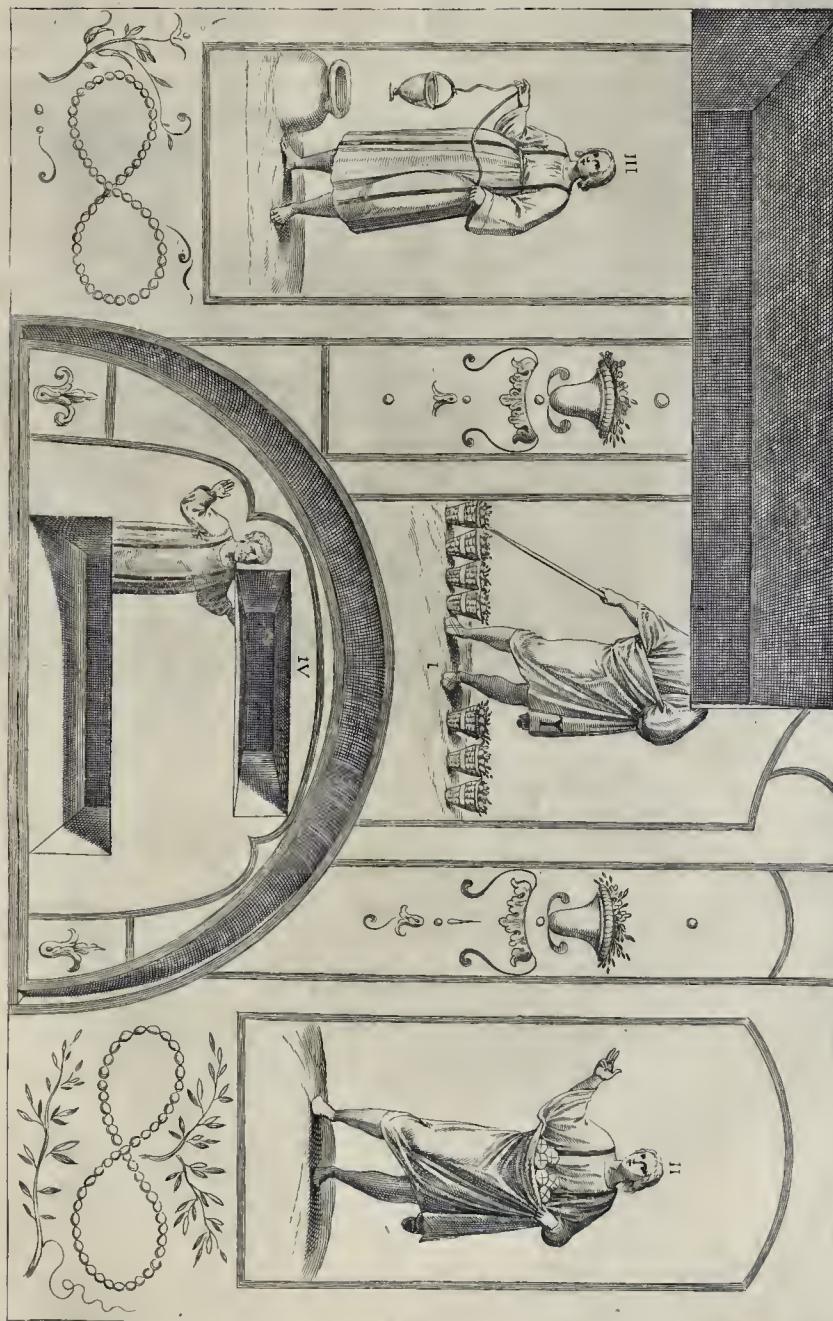
II. Veneranda ibi pariter Christi Domini imago panes sacro viuificæ crucis typo obsignatos pleno ſinu deferentis, exiftit, quo mysterium mannæ designatur ab ipſo explicatum, dum ait: Ego sum panis viuus, qui de Cælo descendī.

III. Samaritana mulier, quæ aquam è puteo exhaurire cernitur.

IV. Vir insuper bina inter ſepulchra orantis in morem, in quorum forte altero is conditus fuerat, quem picta imago præfert.

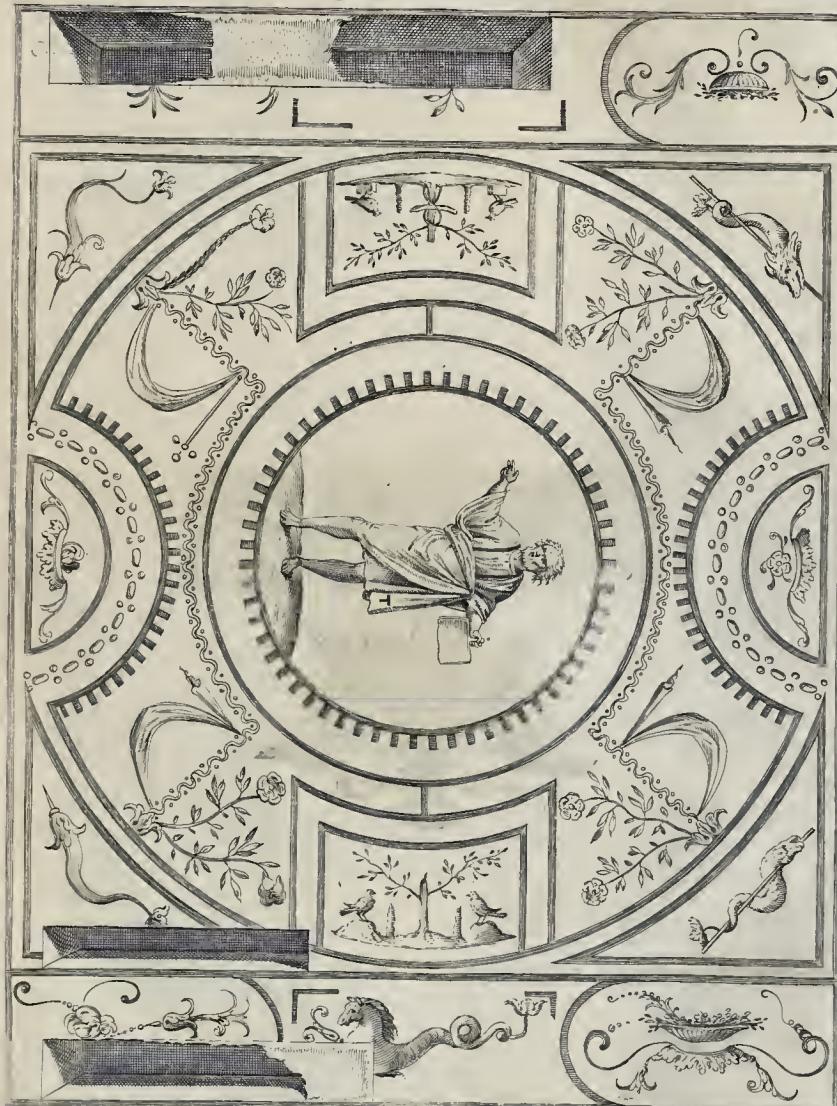
TABVLA QVARTA CUBICVLI TERTII COEMETERI SANCTI CALLISTI PAPAE ET ALIORVM S.S. MARTYRVM VIA APPIA ET ARDEATINA

Hic ob oculos lectori imago proponitur, quę in arcus fornice primi ipsius arcuati monumenti ad dexteram patet; viri nimirum dexteram protendentis; sinistra vero volumen quoddam explicitum gestantis; qui certe sanctissimum Moysen acceptas ē manu ipsius Dei sacrarum legum tabulas, vt nobis coniçere licet, promulgantem demonstrat.

TABVLA QVINTA CUBICVL TERTII COEMETERI SANC'TI CALISTI PAPAE ET ALIORVM S.S. MARTYRVM VIA APPIA ET ARDEATINA

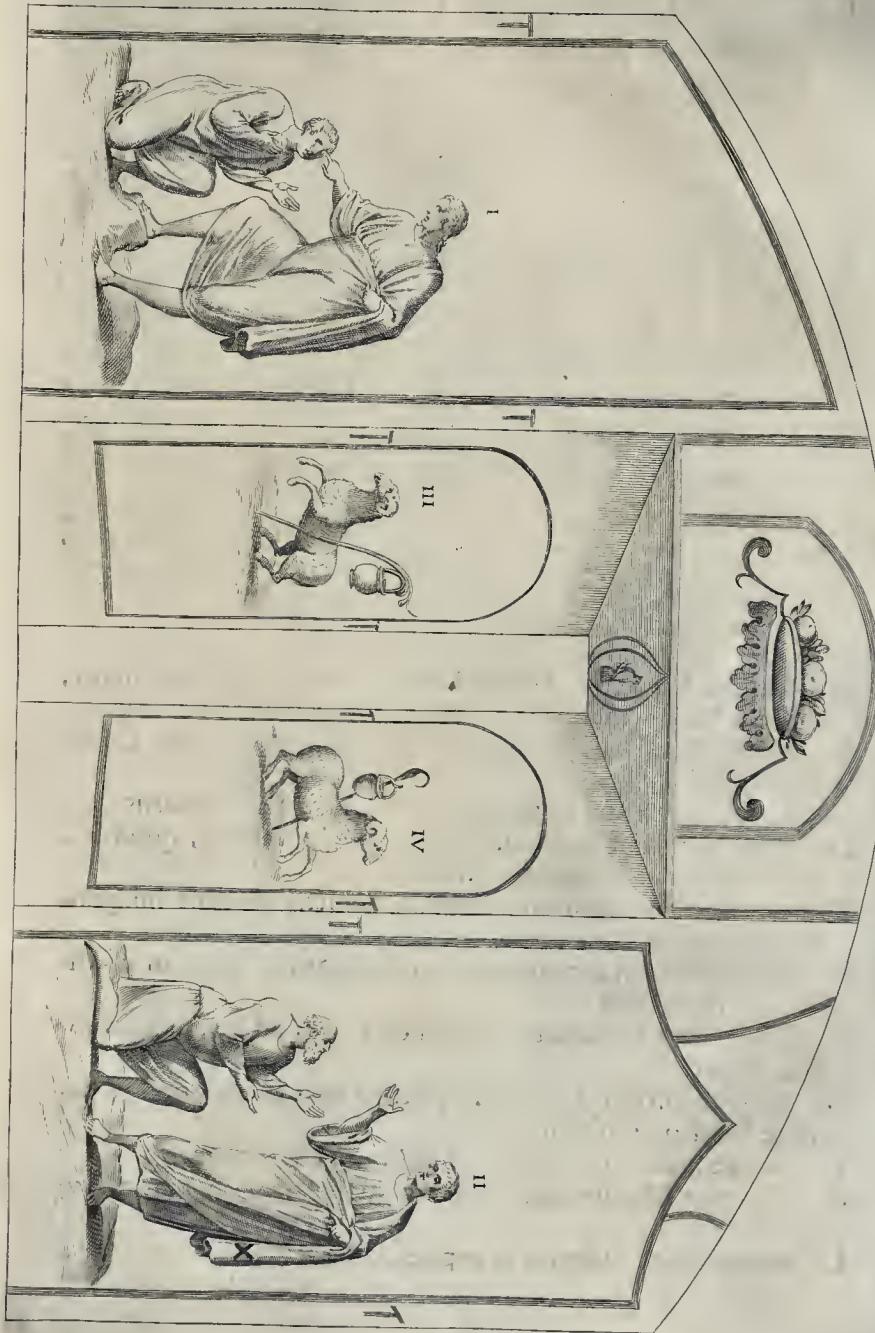
I. Paries , cui ipsius Cubiculi ostium inest , sacra Christi Seruatoris oculos ceci ad aperientis imagine decoratur.

II. Alia eiusdem Christi imago paralytico sanitatem impertientis.

III. IV. Duo item ibi agni coloribus affabre exprimuntur, qui baculum vnà cum pastorali vasculo deferunt.

TABVLÆ SEXTA ET ULTIMA CV MVL TERTII COEMETERI SANCTI CALISTI PAPÆ ET ALIORVM SS. MARTYRVM VIA APPIA ET ARDEATINA.

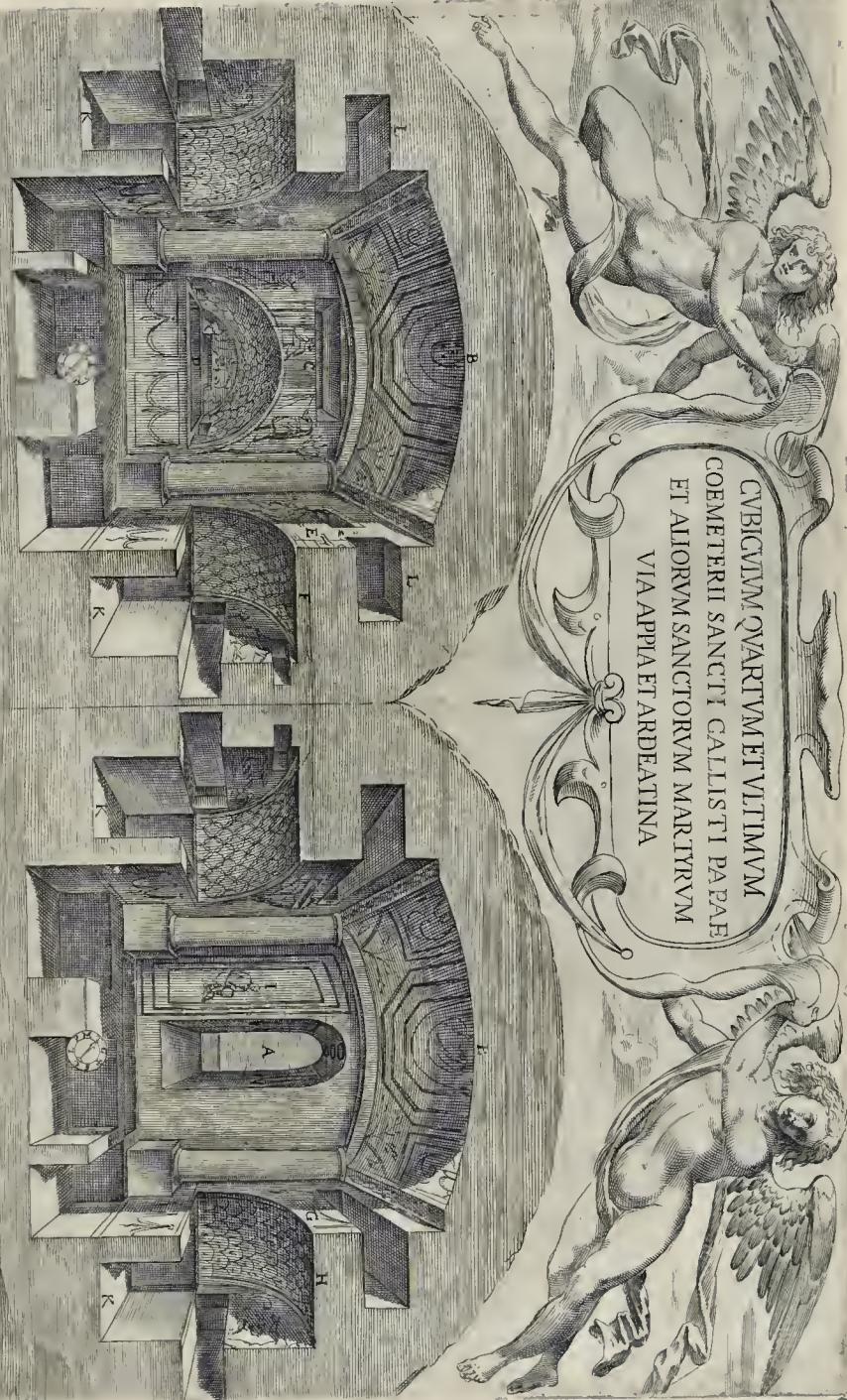
Cubiculum Quartum , &
vltimum Cœmterij S.
Callisti Via Appia , &
Ardeatina descri-
bitur .

OC Cubiculum , quod in superiori Cœmterio suspicitur , a descriptis hic hactenus cubiculis longe dissitum est , Vbi enim quis ad cum locum deuenierit , ex quo complures , vt diximus , quasi è centro semitæ deriuantur , earum alteram , quæ a sinistris patet , terendo , quoisque ad gradus quoddam perueniat , per quos ad inscripsionem Cœmterium descenditur ; si hac interim semita dimissa vltius progrediatur , rcliæs pariter aliquot hinc inde diuerticulis , cubiculum , de quo nunc agimus , inuestiganti vltro occurrit : quod quadra-

tæ quidem formæ est ; altitudinis palm. 13. cum dimidio ; latitudinis vero duodecim pariter cum dimidio , longitudo palmis quatuordecim protenditur . Porta vero , per quam accedentibus ingressus patet , si altitudinem respicias , palmis noucm cum dimidio constat , si latitudinem , tribus ; si profunditatem vero metiri quis velit , palmis octo cum dimidio . Cubiculum aliorum ad instar in topho excisum , gypsoque & calce dealbatum , picturis itidem conspicuum redditur . Tria dumtaxat monumenta arcuata continent ; quæ in tribus eiusdem cubiculi lateribus sita sunt . Quatuor item monumenta in paumento ibidem ad arcæ similitudinem fossorum manu aptata videre est , quorum unum in ipsismet aditus area existit . Alia item monumeta in ipsis cubiculi parietibus , atque in arcuatis ijsdem monumentis , vnde quidem numero , ferro itidem de more excisa visuntur . Huius porro ichnographia , & imagines , quatuor in sculptæ tabulis intuentium oculis subiunguntur .

- A Ostium Cubiculi , è cuius fornice , qui sphæricæ est figure , depictæ binæ dextera , ac sinistra lucernæ veluti pendent .
- B Fornix Cubiculi , in cuius meditullio Imago Christi Domini visitur .
- C Paries primarius e conspectu ostij , picturis exornatus .
- D Monumentum Arcuatum picturis conspicuum , quod in predicto pariete e regione ostij situm est .
- E Paries ad dexteram ingredientis , depictis quoque imaginibus adornatus .
- F Monumentum arcuatum picturis ornatum , quod in predicto pariete existit .
- G Paries ex aduerso alterius iam dicti , qui ad lœuam intrantibus occurrit .
- H Monumentum Arcuatum picturis exultum , quod in pariete sinistro conspicitur .
- I Imago , quæ in pariete , cui ostium inest , cernitur .
- K Quatuor Monumenta arcarum in speciem in paumento effossa .
- L Monumenta vulgaria in topho excisa .

In medio ipsius tholi, quo Cubiculum quartum ambitur;
vnica apparet veneranda Christi Domini imago, quam prima
hæc Tabula lectori videndam exhibet.

TABVL A PRIMA CIBCVLI QVARTI ET VITIMI COMETERI SMCIT CALLA TIA PAVAE ET ALIORVM SANGTVRM MARTYRVM VIA APPIA ET ARDEATINA

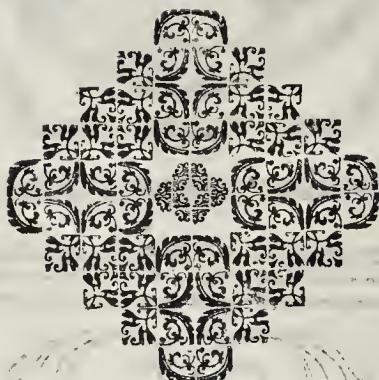
In secunda hac Tabula imagines appositæ sunt, quæ in pri-mario è conspectu ostij pariete, & in alio, qui arcuato subst-at monumento, conspiciuntur.

I. In primo videlicet viri cuiusdam stantis, & oculorum-aciem in ædificia quædam dirigentis effigies contemplanda pro-ponit, qui manum minitantis, vel benedicentis more protendit.

II. Deiparæ Virginis Christum Dominum infantem sinu-gestantis imago exhibetur. Aliæ quoque ibidem pictæ quon-dam imagines existebant, quæ collabente deinde pariete ipsa-ruinarum mole obrutæ sunt; & hæ quidem Magos Infantem-Deum adorantes præseferunt, eiusdem prorsus formæ, qua idem alibi recolendum adorationis mysterium adumbratur: beata au-tem Virgo (vt Tabula refert) impensum paruulo latræ cultum exicit.

III. Recolenda item Moysis virga silicem percutientis ima-go ibidem suspicitur.

IV. In altero autem pariete sub arcuati ipsius monumenti gyro Orpheus lÿram manu pulsans, quem cuiusvis generis bel-luæ, vt supra, dulcisonis plectri chordis illectæ ambiant.

TABVLA SECUNDA CUBICVLI QVARTETVITMI COEMETERI SANTI CALLISTI PAPÆ ET ALIORVM SS MARTYRVM VIA APPIA ET ARDEATINA

Expressas hic vides lector imagines , quas dexter Cubiculi paries supra arcuatum ibidem monumentum contemplandas tibi exhibet .

I. Mulieris nempe , quæ brachijs vtrinque extensis , formam vtique orantis edocet . Effigies autem hæc ad eam potissimum spectare videtur , quæ in proximo ibidem tumulo condita fuerat ; in quo huiusmodi adhuc titulus inscriptus legitur :

DEPOSITA III. ID. IVN. IN PACE.

reliquis interim tituli characteribus præ nimia vetustate omnino absumptis .

I. Incomparabilis item viri Noë in arca reclusi imago cernitur , dum vniuersus terrarum orbis diluuiio inundaret , manibus supplicum more protensis diuinam è Cælo opem implorantis , & columbae ad ipsum cum oliuę ramusculo in optatae pacis symbolum redeuntis forma exprimitur .

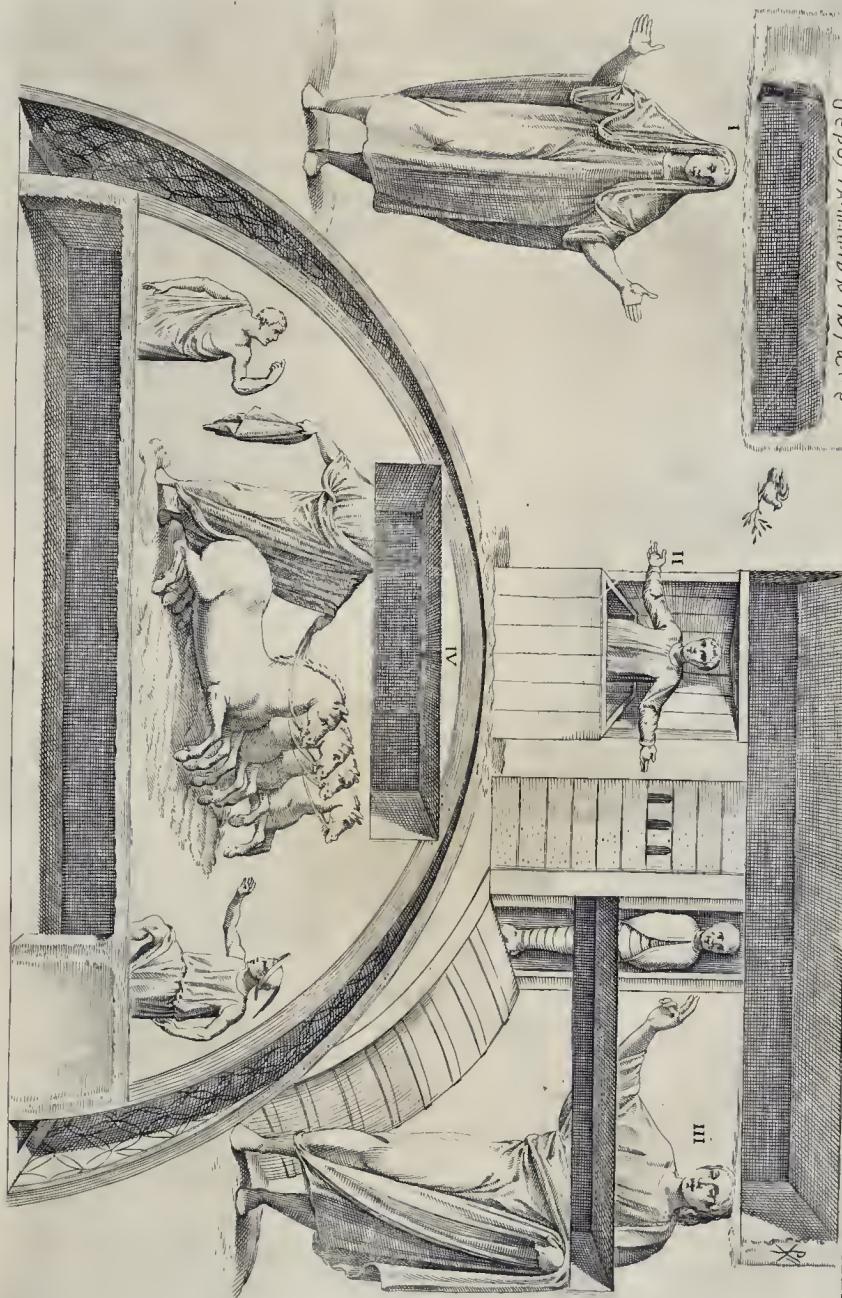
II. Ibi item picta Christi Domini Lazarum è tumulo excitantis effigies habetur .

III. Et Elię , qui igneo in Cælum curru rapitur , ac dolenti Eliseo pallium in discessu protendit , imago recensetur .

TABVILA TERTIA CVBICVM QUARTI ET ULTIMI COEMETERII SANCTI CALLISTI PAPAE ET ALIORVM SS MARTYRVM VIA APIA ET ARDEATINA

d e p o f t a . m i d i u n . i n p a c e

I. In pariete, in quo Cubiculi aditus patens est, ordine
tres adnumerantur imagines cuiusdam nimirum viri sedentis.

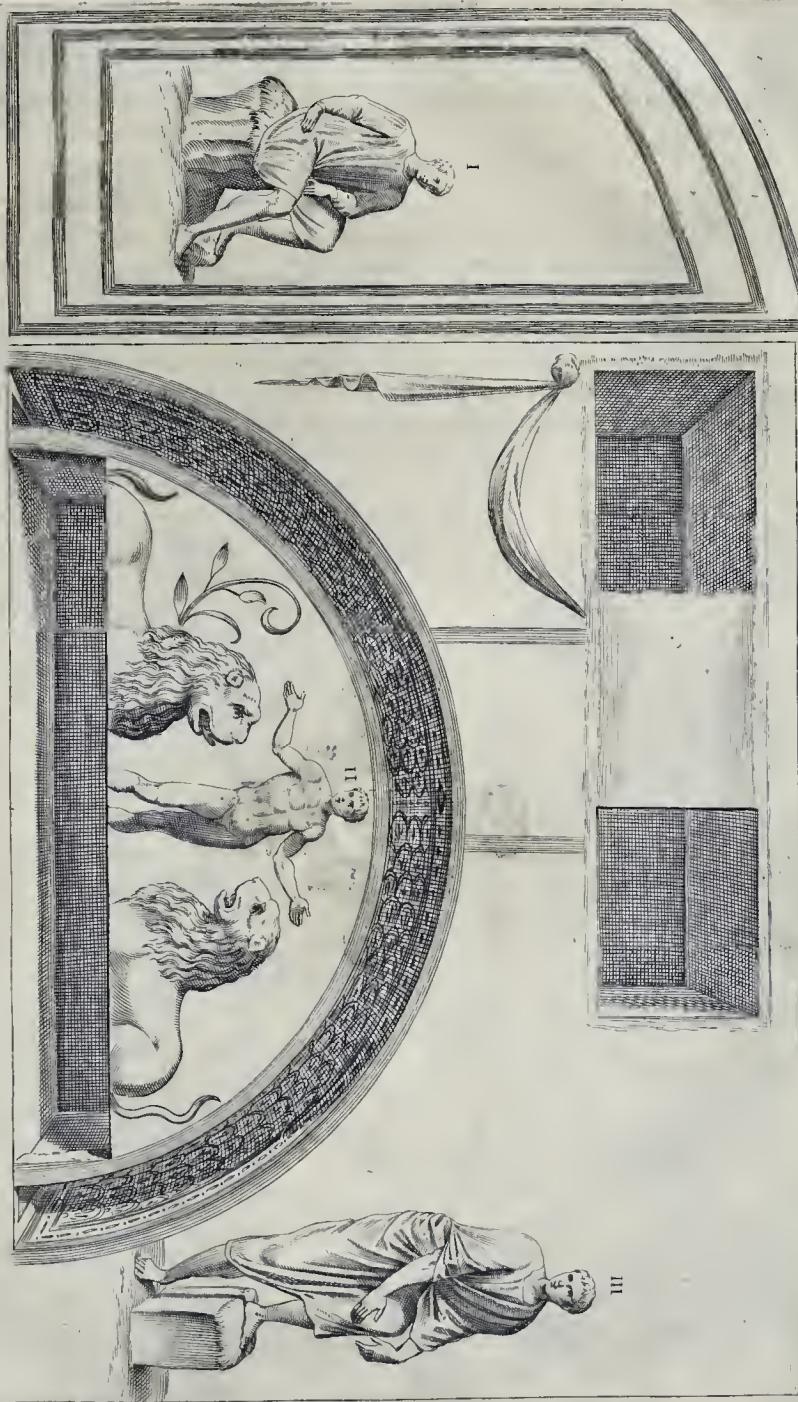
II. Danielis item utroque eleuato brachio leones inter tute
admodum demorantis.

III. Moysis insuper, qui Dei magisterio edoctus calceamen-
ta soluit, ut condignum sanctiori loco obsequium impendat.

Præter cubicula autem in hoc eodem Cœmeterio reperta,
quæ singula hactenus exacte descriptissimus, in primarijs eiusdem
vijs monumenta haud numero pauca, quædam scilicet arcuata,
alia verò in consuetæ morem formæ disposita conspicuntur,
quæ typis in lectoris gratiam impressa, decem hic tabulis expri-
muntur.

TABVLA QVARTA CVBICVLQ. QUARTI ET VTRIM CEMET. S. CALLISTI PAPAE ET ALIORVM SS. MARIYRVM VIA APPIA ET ARDEATINA

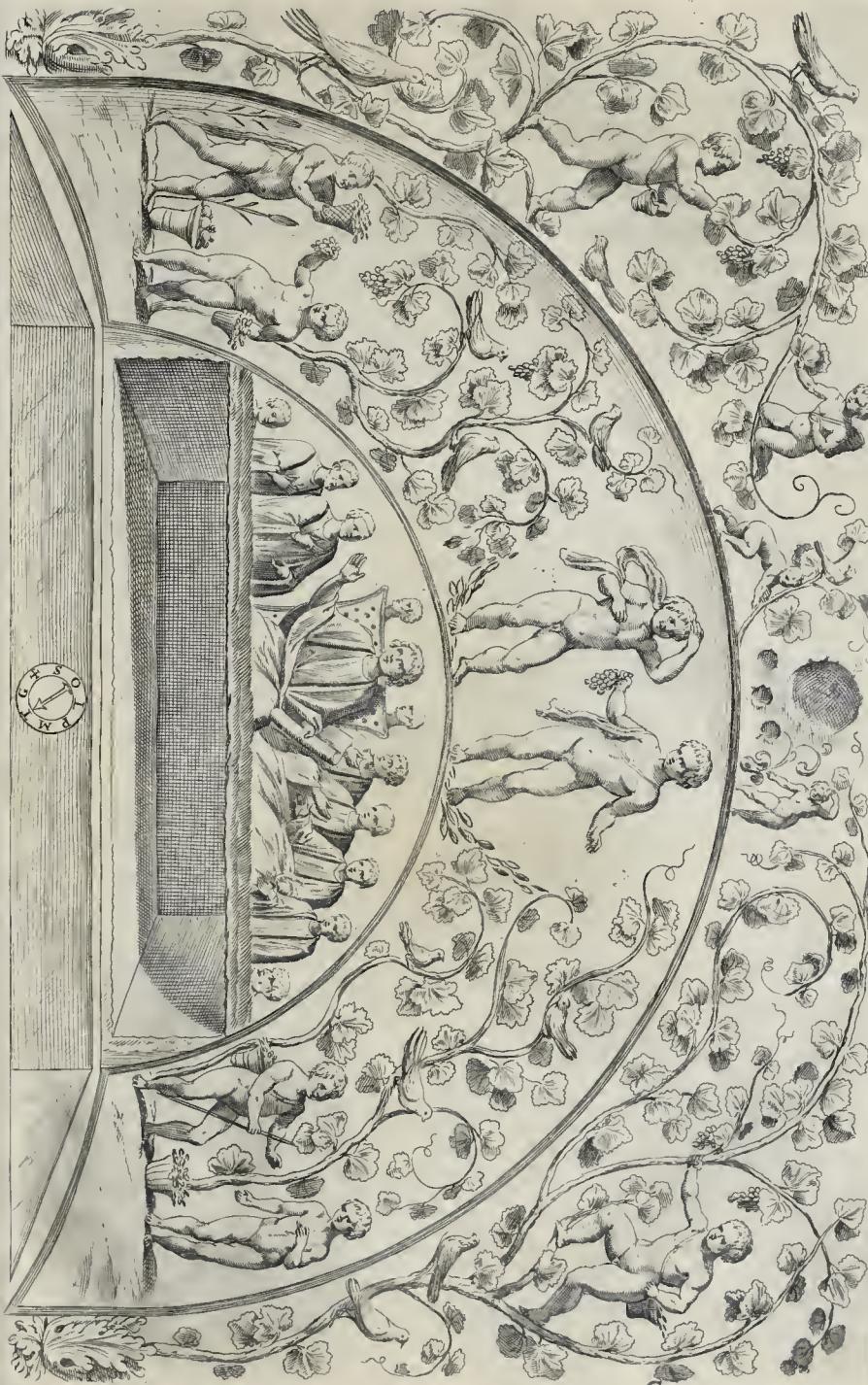

Prima vnicl arcuati Monumenti Tabula
apud Callisti Cœmeterium.

Sub huius arcu Monumenti Christus Dominus in medio Do-
ctorum, vel potius discipulorum cœtu residens exhibetur. Ip-
sum porro Monumentum effictis ramorum vsquequaque folijs
instructum, atque exornatum est, inter quę pueri racemos vua-
rum colligentes, aliaque ludicra consertis manibus agentes colo-
ribus exprimuntur. Supra Monumenti ipsius arcu magnum,
quoddam foramen conspicitur, cui tria minora adiacent, totidem
scilicet numero aptatis eodem loco sepulchris, in quibus
tria quondam numismata calcis glutino valide obfirmata extitif-
fe ex eiusdem calcis, quę adhuc extant, vestigijs oculatus qui-
uis ac prudens inuestigator coniūcere potest.

TABVLA PRIMA SEPVLCHRORVM DEPICTORVM COEMETERII S. CALLISTI PAPÆ ET ALIORVM SANCTORVM MARTYRVM
VIA APPIA ET ARDEATINA

Cccc

Secunda alterius Monumenti arcuati Tabula.

I. In Monumento hoc viri cuiusdam imago , rubeo birro,
quali nunc S.R.E. Cardinales vtuntur , exornati suspicitur .

II. Cui à dextris adstant, Daniel nimirum , qui dilaceran-
dus leonibus obijcitur .

III. A sinistris vero Moyses , qui silicem ad vberrimos eli-
ciendos aquarum fontes virga portentorum indice percutit .

TABVLA SECVNDA SEPVLCHRORVM COEMETERII SANCTI
CALLISTI PAPÆ ET ALIOR SANCTOR MARTIR VIA APPIA ET ARDEATINA

Roma Subterranea

Tertia Monumenti tertij Tabula.

Monumentum istud apsidis ad instar extrectum est, in cuius media parte recolendi ex Euangelico textu Pastoris imago duas inter arbores dilectissimam ouiculam humero gestantis exhibetur, iuxta quem alias item oves assabre pennicillo effectas vide-re est, quę Pastoris vestigia viam premonstrantis sequuntur, tu-toque receptę sinu sub illius umbra consistunt.

TABVLA TERTIA SEPVLCHROR. S. CALLISTI
PAPÆ ET ALIOR SS. MARTIR. VIA APPIA ET
ARDEATINA

Quarta Monumentorum Tabula.

Bina hic arcuata monumenta oculis contemplanda subiiciuntur; necnon imagines, quæ sub eorundem monumentorum arcubus utroque è latere extabant; figuris, quæ in primarijs olim duobus parietibus expressæ erant, præ vetustate penitus oblitteratis.

I. Imago Christum Dominum Seruatorem nostrum adorandum præferens.

II. Moyses virgam manu tenens.

III. Idem Dominus, qui Lazarum quatriduanum rediuium prodire in lucem diuinitatis imperio iubet.

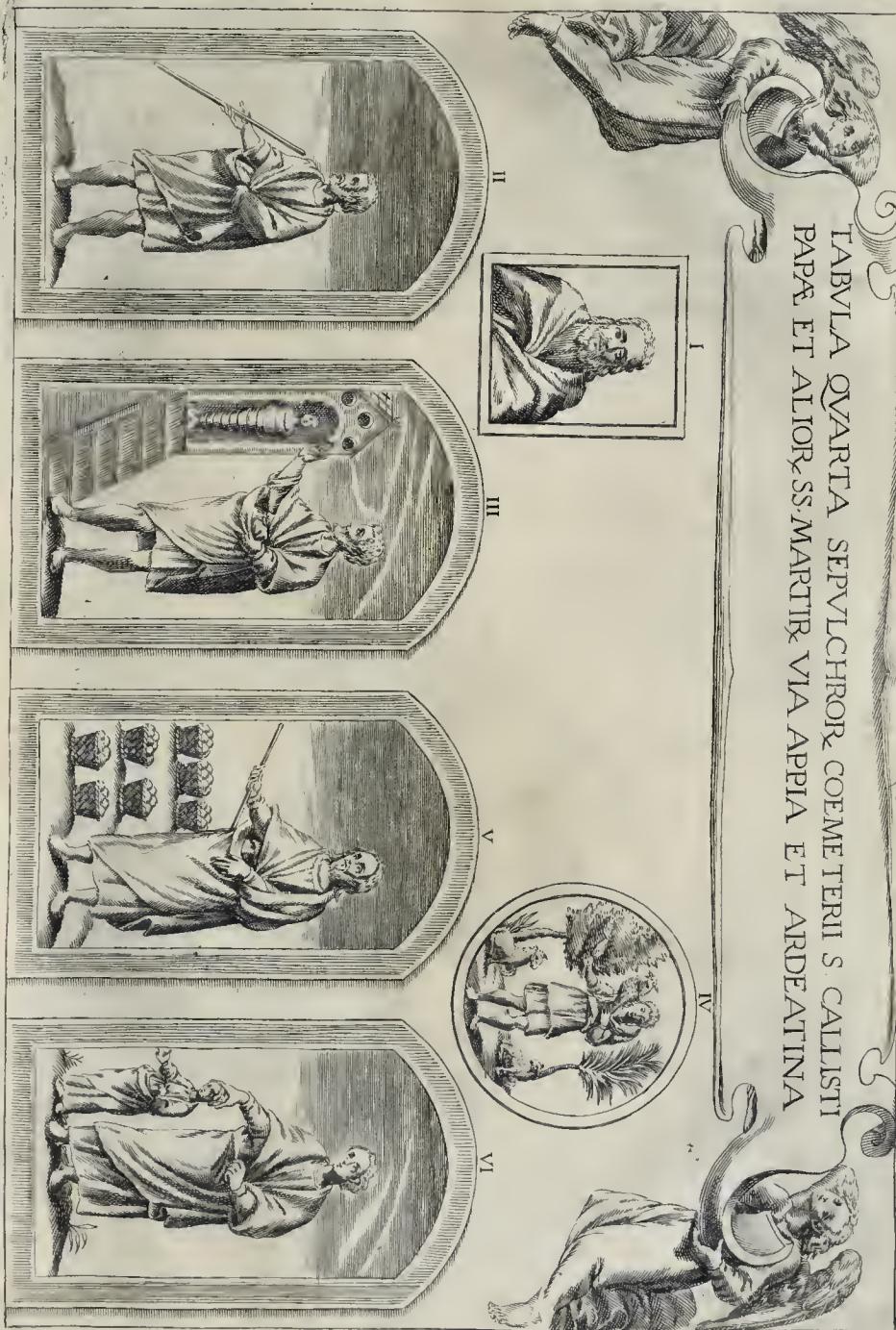
IV. Pastor Euangelicus, qui duas inter arbores constitutus, ouiculas hinc inde, quæ substant, sollicite custodire videtur.

V. Christus iterum, qui panes ad reficiendos populos fame enectos multiplicat; quorum septem ibi apparent sportæ.

VI. Sacra pariter ibidem eiusdem Domini manum super puerum imponentis exhibetur imago.

TABVLA QVARTA SEPVLCHROR_E COEMETERI S. CALLISTI
PAP_A ET ALIOR_S SS MARTIR_E VIA APPIA ET ARDEATINA

Roma Subterranea

Quinta Monumentorum Tabula.

Duo hic pariter Monumenta oblonga quidem, at minime arcuata adinflatæ arcæ in topho excisa præfens Tabula exprimit: in qua recolendas, vt infra, imagines contemplari fas est. Duas nimirum mulieres stola circumamictas inter virides palmarum ramos consistentes, eleuatisque in Cælum manibus de more precantes. Pastoris item Euangelici densas inter arbores demorantis, pastoralemque manu fistulam tenentis symbolum ibi videre est; cui ouiculæ, vñà cum hœdis quamplurimis eius custodiæ commendatis substanz.

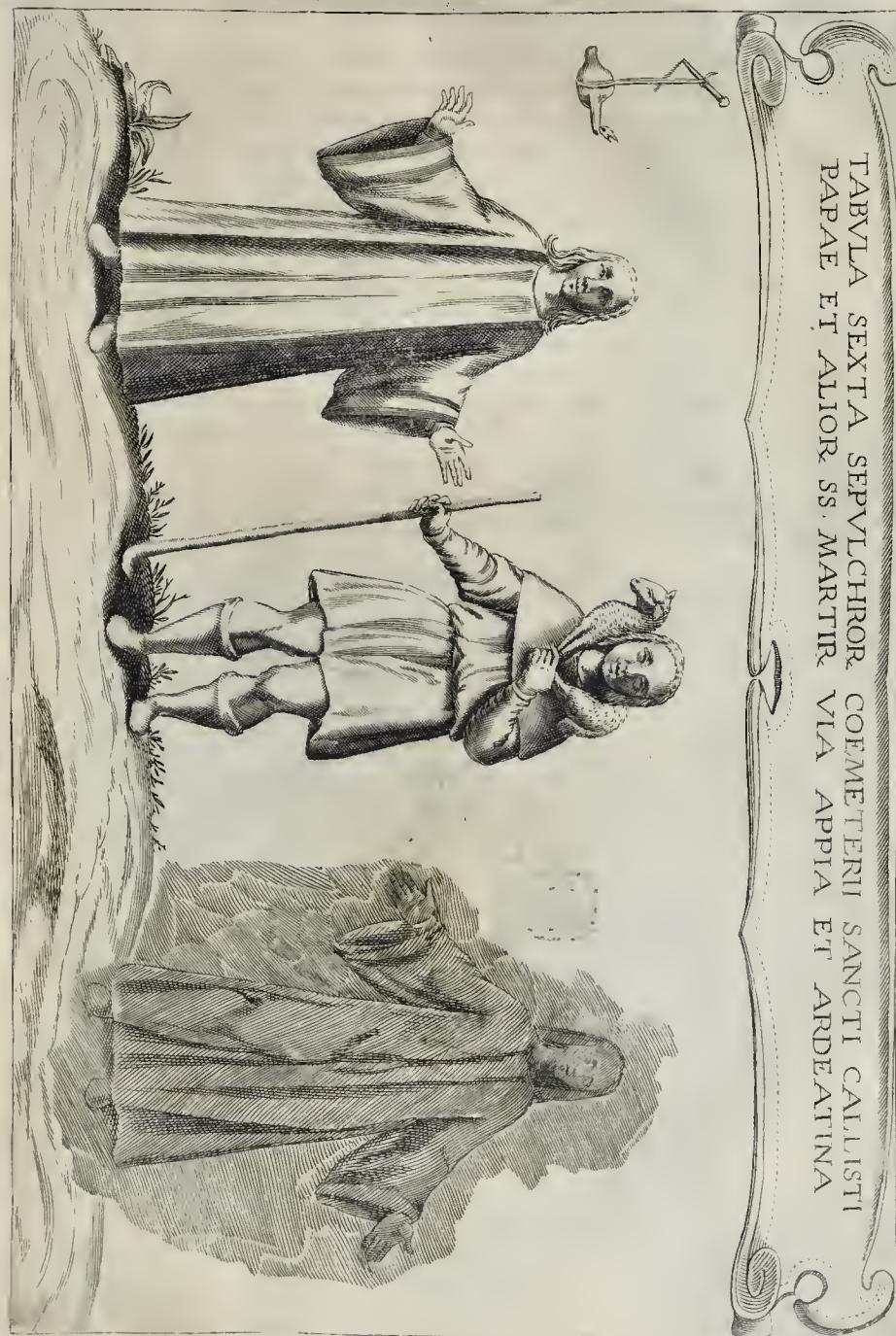
TABVLA QVINTIA SEPVLCHROR. COEMETERI SANCTI
CALLISTI PAPAE ET ALIOR. SS. MARTIR. VIA
APPIA ET ARDEATINA

Sexta Monumentorum Tabula:

Monumentum istud oblongæ quidem formæ est, & mysticam pariter laudatissimi Pastoris, ouem humeris, manu baculum gestantis imaginem præfert, eamque duas inter stolatas mulieres stantes, atque orantes medium exprimit.

TABVLA SEXTA SEPVLCHROR COEMETERI SANCTI CALISTI
PAPAE ET ALIOR SS MARTIR VIA APPIA ET ARDEATINA

Septima Monumentorum Tabula.

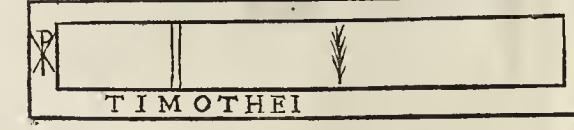
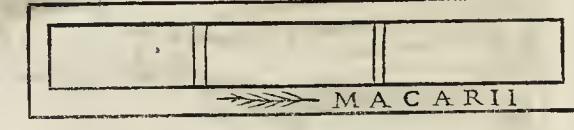
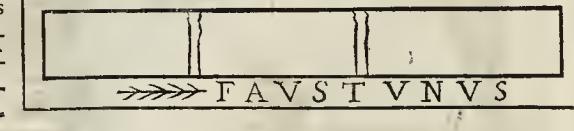
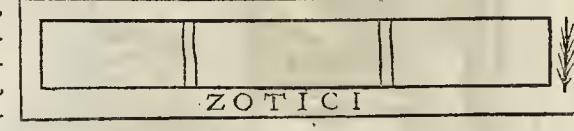
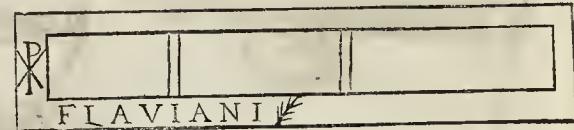
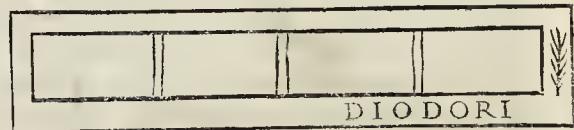
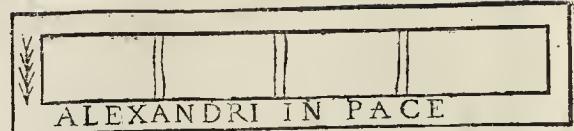
Hæc sane Tabula reliquas omnes picturas complectitur, quibus varia in huius Cœmeterij semitis, ac primarijs vijs monumenta mirifice locupletantur. En tibi igitur quodam in monumento conspiciendæ Adami, & Euæ ad arborem consistentium imagines proponuntur; è cuius trunco callidus anguis profilit, qui vetitum ore pomum tenens, atque illud Euæ primum, & deinde Adamo porrigen, miserandum vtique humano generi propinat interitum. Harum vero è regione imaginum stolatae mulieris itidem stantis, manibusque de more extensis preces effundentis imago proponitur: ex quo sane coniicitur figura hac Deiparam Virginem Euæ culpam augustissimis virtutum meritis instaurantem repræsentari. Alię quoque ibidem mulierum orantium imagines adumbrantur, vt & boni Pastoris inter arbores consistentis, pastoralemque baculum manu gestantis. Et hęc quidem in reliquis etiam monumentis, quę in eisdem viarum latentium semitis sita sunt, passim conspicuntur.

TABVLA SEPTIMA SEPVLCHROR. COEMETERI S. CALLISTI
PAPA ET ALIOR. SS. MARTIR. VIA APPIA ET ARDEATINA

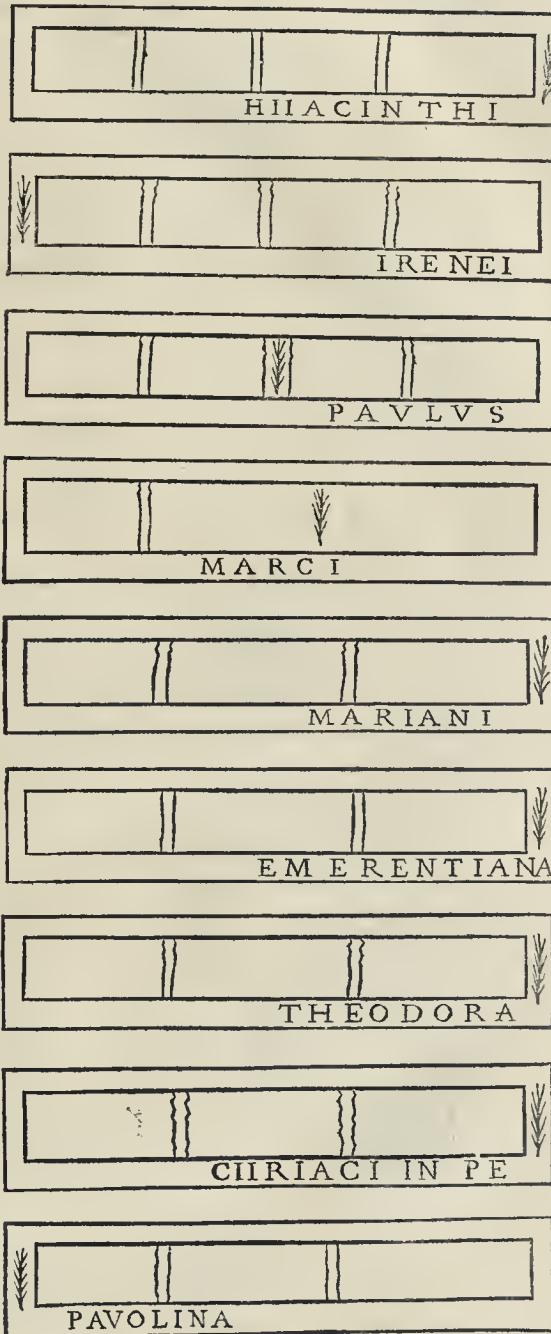

Cum isthac igitur toto animi studio, ac mira pariter oblectatione Bosius contemplatus fuisset, deuotione permotus, alios, qui in eadem regione delitescebant ad idem Cœmeterium aditus perquisiuit; quos tandem & ipsi feliciter adinuenire contigit, e regione videlicet aditus hactenus a nobis descripsi, intermedia, quæ ad D. Sebastiani Ecclesiam dederit, via, ubi ad lauam Progrediens, haud procul a præmemorata Ecclesia scrobem conflexit, eamque nulla interposita mora ingressus, alteram ibi eiusdem Cœmeterij partem oculis assecutus est, quæ itidem ad Viam Appiam, & Vrbis mœnia protenditur, & ambitu quidem non minus amplio, quam descriptum supra Cœmeterium, constat, eandemque prorsus faciem intuentibus præferre videtur. In hoc autem præcipue complura quadrata formæ foramina, ad lumen defuper excipiendum, refundendumque disposita videre est. Pluribus vero in locis, novis, solidisque muris, arcubus insuper, qui fulcimento deseruiunt, instauratum est. Multipliccs ibi semita, altæ quidem atque oblongæ, ut reliquis in Cœmeterijs conspicuntur. Plures item cryptarum ordines continentur, quibus bina subinde Cœmeteria, vnum scilicet alterci, substernuntur. In his sepulchra in topo de more aptata humanis ossibus scatent: operculis interim omnino ablatis, atque confractis: sepulchrales tituli, qui quondam ibi legibantur, maximo recolendæ antiquitatis detrimento pericre. Verum dum quodam loco terra ad viam aperiendam suffoderetur, alia semita, exitu tamen carente, adinuenta est, in qua integra sexdecim sepulchra præter explorantur spem latebant, in ijs vero tituli, seu defunctorum ibidem quiescentium singulatim nomine, calcii impressa, legebantur. Sunt autem eiusmodi.

In altera vero semita eidem proxima, quam par i ratione inter per quirendum adiueniri contigit, bina dumtaxat sepulchra suis adnotata titulis extabant: quorum ectypa postremum hic locum ob tinent.

In singulis autem tumulis, qui a nobis ha ctenus memorati sunt, palmarum ramos calce effictos, itidemque impressos videre erat. Quamobrem cum isthac certissima vtique martyrij symbola extiterint, vt suo infra loco perspicue patebit, referatis subinde sepulchris corpora, qua intus reconde bantur, decenter, vt par erat, ex tracta, Rom. Pontifex, qui tūc temporis Ecclesiae praeerat, tanquam nobilissima Christi Martyrum pi gnora, ad principes viros ac ma gnates, hæc eadem vclut quid omni pretiosius auro ab Apostolica Scde vltro, enixque postulantes transmisit, & in primis augustissima Hispaniarum Reginæ, ac in Neapolitanó Regno Proregi, alijs que præclari nominis Christiano in Orbe proceribus sacrorum pi gnorum munera pari munificentia clargitus est: ad quorum subinde beatorum Martyrum gloriam late propagandam, religioso pictatis cultu permulta vbique terrarum Ecclesiae venerandis pignoribus auæ ac cumulata fuerunt. Sed his interim enarratis illud silentio prætercundum non est, quod studio lectori in rerum Cœmeterialium gratiam subiiciemus. Dum enim humus aliquando effodetur, quæ desupcr ingesta quoddam penitus cubiculum oppericebatur, marmoreum, ac sepulchralē lapidem adiueniri contigit, quem apud se Bosius studiose reseruan dum curauit, atque eius iconem, hic infra contemplandam exhibemus.

Illud præterea a nobis subnotandum hic est, quod piam antiquorum, & haud vñquam satis laudandam Christianorum confuetudinem edocet ; in singulis fere huius Cœmeterij monumentis, paucis admodum exceptis, consueta orthodoxæ religionis signa, atque indicia certis characteribus expressa conspici : sacrosanctum videlicet , ac venerandum Christi nomen binis dumtaxat Græcis literis exaratum : cruces præterea , atque palmarum ramos effictos , annulos eburneos , lucernas fistiles : vitrea itidem vascula, necnon fistilia . Quæ omnia eisdem calcis glutino sepulchris impressa videre est . Signa autem, quæ hæc enarrando memorauimus , sunt eiusmodi formæ :

Nonnullæ præterea extant viarum semitæ, in quarum parietibus vtroq; ex latere sepulchra haud ferro excisa sūt, vt in cæ-

teris antiqui Christianorum cōsuevere.

Complura vero Cœmeterium, de quo agimus, cubicula continet, quorum quædam satis ampla sunt, nonnulla columnas quoque in ipso topho excisas vñâ cum epistylis affabre elaboratis , dealbatisque intuentium oculis exhibent . In his apsidæ dumtaxat , & arcuata monumenta miro artis studio, ingenioque confecta contemplari fas est : picturarum tamen in eisdem ornatus, vt in reliquhuiusc Cœmeterij parte, desideratur: quippe qui haud semel totum loci ambitū diligentissime perlustrando figuræ coloribus dc more effictas haud vilas, inquit Bosius, inuenire potuimus . Vnicū porro in toto Cœmeterij circuitu cubiculum extat, quod olim picturis ornatum erat, quæ postmodum, seculis ibidem excisis , magna quidem ex parte dcleta sunt : si quæ vero longa post secula adhuc permanent, et si non inodicim labefactatae, contemplandas hūfusce modi sacrarum rerum historias exhibent .

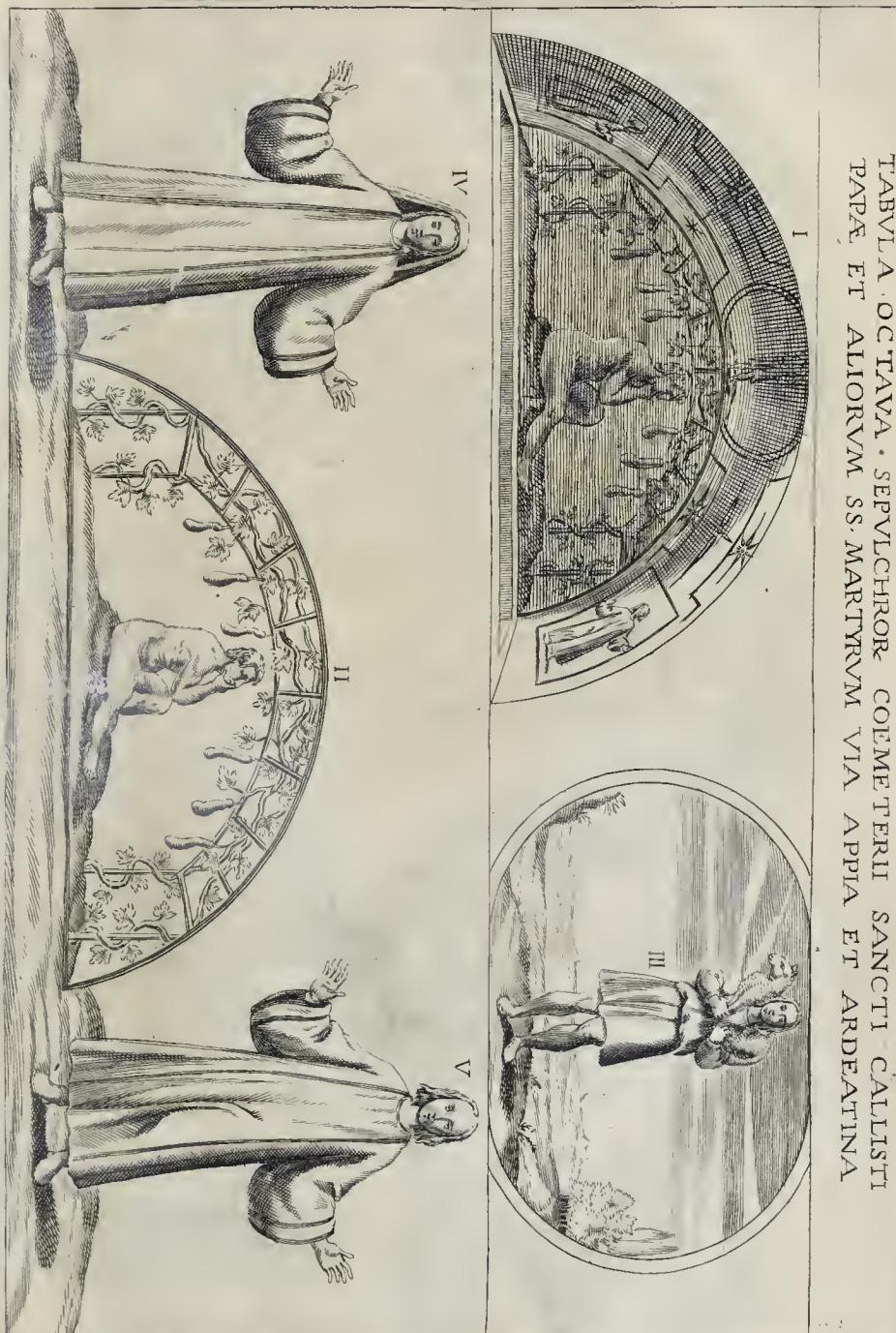
T A B V L A O C T A V A .

Hic Monumentum quoddam arcuatum, eiusque imagines ostenduntur .

- I. Orthographia totius Monumenti superioris.
- II. Facies eius primaria, in qua veneranda Prophetæ Ionæ imago exprimitur sub umbraculo quiescentis .
- III. In fornice Euangelici Pastoris ouem humeris aptatam deferentis symbolum suspicitur .
- IV. Binæ hinc inde mulierum protensis manibus orantium effigies .

TA-

TABVL A OCTAVA · SEPVLCHROR COEMETERII SANCTI CALLISTI
PAPÆ ET ALIORVM SS. MARTYRVM VIA APPIA ET ARDEATINA

Aliud eiusdem formæ Monumentum nobilibus hisce historiarum monumentis decoratum spectandum subjicitur.

I. Orthographia totius Monumenti.

II. Paries primarius, in quo imagines tres intueri licet; que quidem, ut credere nobis par est, parentum vñā cum filio eo loco depositorum memoriam suggerere videntur.

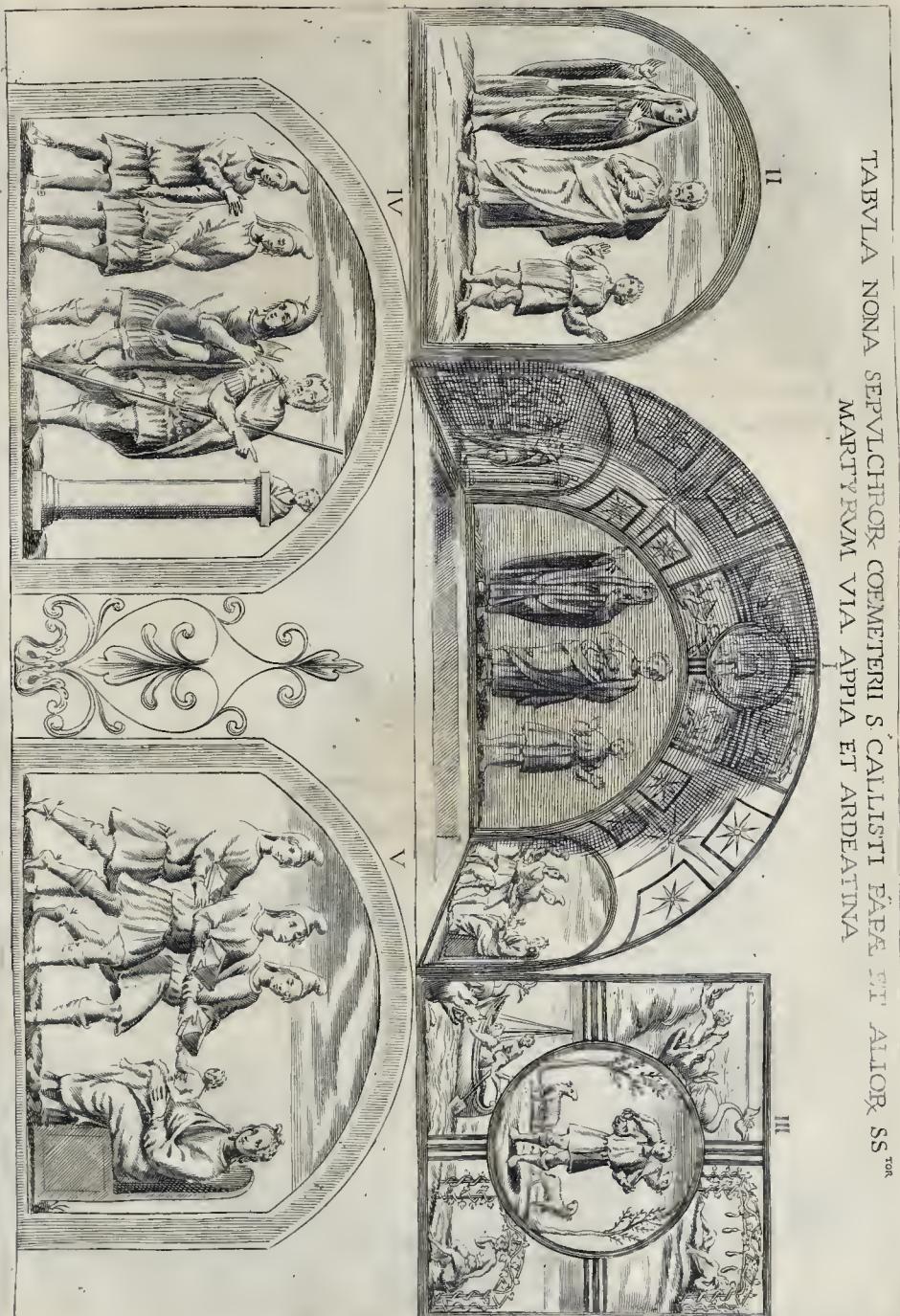
III. Ipse monumenti fornix toties repetitum probatissimi Euangelicis è tabulis illius Pastoris, qui ouiculam humero defert, & binas inter oves, totidemque arbores medius consistit, exemplar suspiciendum exhibet; in quatuor vero fornicis Iesu angulis Ionam è puppi in mare deiectum, immanisque ceti ore ac ventre exceptum: eundem subinde incolumem ac vegetum ex aluo marinæ belluæ ad littus emergentem, & ipsummet sub arefacto umbraculo, vultu satis tristī recubantem contemplari fas est.

IV. A dextero monumenti eiusdem latere tres Pueros penicillo affabre effictos videoas licet, ad latræ cultum simulacro Regis super columnam existenti exhibendum impio Regis eiusdem iussu perductos.

V. A sinistro vero latere præstitum Deo infanti à Magis adorationis obsequium, quasdam ijsdem capsulas Redemptori offerentibus exprimitur.

TABVLA NONA SEPVLCHROR. COF METERI S CALLISTI FÆAE ET ALIOR SS^{TOR}
MARTYRVM VIA APPIA ET ARDEATINA

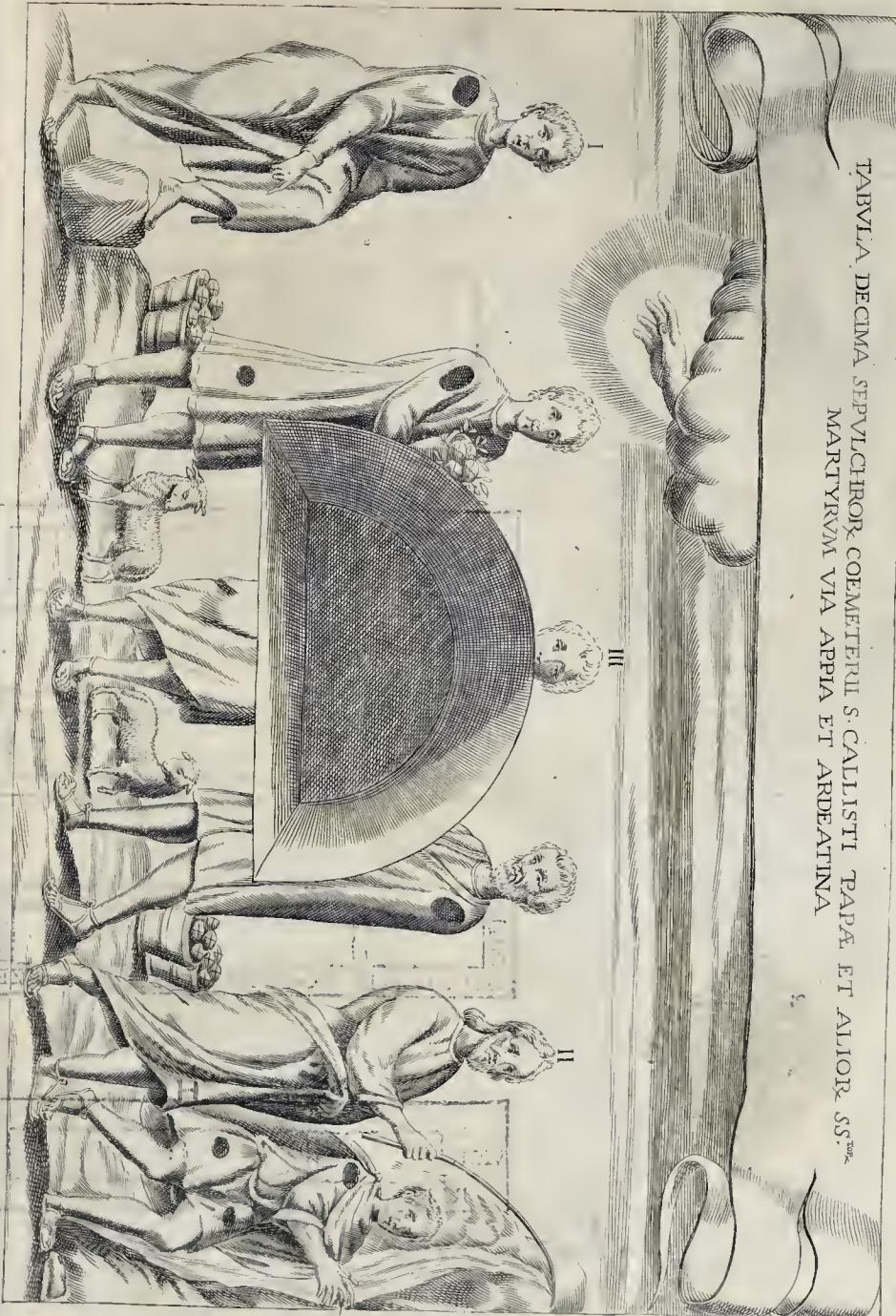

I. In Tabula hac Moysis effigiem calceamenta soluentis contemplari licet.

II. Eiusdem quoque Moysis figura ad confouendum deseratas inter regiones laborantem siti populum virga silicem percussentis.

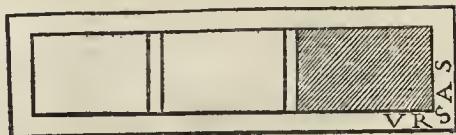
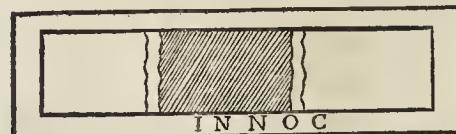
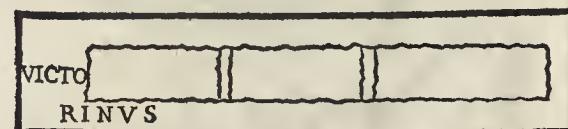
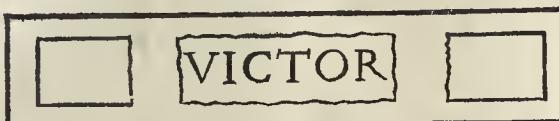
III. Euangelici Pastoris duas inter ouiculas commorantis symbolum; necnon duorum virorum imago, quorum alter cistam obsignatis cruce panibus refertam sustinet: aliæ item cistæ panibus eiusdem generis onustæ, & quædam insuper imagines haud temporis iniuria ac ruinarum mole penitus abolitæ, ibidem coloribus adumbrantur, quæ admirandum à Christo portentum in ijsdem panibus diuina virtute multiplicandis patratum, pictoris olim manu ibidem expressum innuunt.

TABVLA DECIMA SEPVLCHRORVM COEMETERI S. CALLISTI PAPA ET ALIORVM SS^{rum} MARTYRVM VIA APPIA ET ARDEATINA.

Roma Subterranea

Pueri cuiusdam Monumentum.*Aliud Pueri Monumentum.**In Laterculo.*

Porro

Porro monumenta ista consuetis Christianæ religionis, ac fidei symbolis consignata sunt, videlicet;

Alicubi insuper ossæ quidam annuli; alia item figuræ miro artis studio elaboratæ extant. Verum interim nullatenus hic prætercundum est, nempe quod cum in recensita hac tenus vinea humus effoderetur, inscriptiones quamplurimæ ipsiæ effodentium oculis patueræ, quas vili deinde pretio ab hominibus, res quanti valoris ac pretij essent, ignorantibus, ut lucrum caperent, cæmentarijs venditæ sunt. Exstat tamen cætera inter fragmenta tabula quædam lapidea, quæ integrum adhuc titulum his quidem literis prænotatum præfert,

QUI BIXSIT AN. XXVIII
MENS VIII. DIES XII.
TALASSOBE IN PA.

Quoniam vero opportuna hic martyrum mentio incurrit, quorum corpora è Callisti Cœmeterio vnâ cum sepulchrali titulo, eorumdem nominibus prænotato cruta sunt, certe pium, ac studio sum lectorum latere nequaquam volumus, alia videlicet quamplura beatorum martyrum pignora ex præmemorato Callisti Cœmeterio, & ex varijs itcm Romæ Cœmeterijs non multis abhinc annis, perseruantium studio in lucem venissæ, quæ condigno, ut par est, honoris cultu excepta, præcipuas Vrbis ac Orbis terrarum Ecclesiæ illustrarunt, quorum nomina, quæ nobis innotuere, haud silentio oboluenda, sed nouis interim Subterraneæ Romæ paginis consignanda videntur. Ut igitur lectoris pietas præcipuos nonnullos sepulchrales titulos, quos paßim adinueniri contigit, oculis per se recognoscere valeat, omnes simul vnâ cum ipsiænet inscriptis lapidibus pretiosi instar thesauri in vnum a Io: Baptista Maro Ecclesiæ S. Angeli in solo piscium Canonico, ac viro sacre antiquitatis studioso colle-

ctos hic tibi contemplandoz offerimus;

Ex Callisti Cœmeterio erutus est die 6. Nouemb. 1638.

Ε ΚΑΛΑΝ ΝΟΕΝΒ. ΕΚΟΙΜΗΘ
ΤΟΡΓΟΝΙΚ ΠΑΣΙΦΙΑΟΣ ΚΤ
ΟΤΔΕΝΙ ΕΧΩΡΟΣ.

Quod latine redditum sic sonat:

QVINTO KAL. NOVEMB.
HIC POSITVS EST
AD DORMIENDVM GORGONIVS
OMNIBVS AMICVS ET NEMINI
INIMICVS.

VICTOR ERIT IN PACE
ANNORVM XIII. KAL.

AVGVSTAS

DIGNÆ BENEMERENTI
COMPARI MERCVRIÆ QVÆ
VIXIT ANNIS P. M. XL. SINE
ALIQLA QVERELA DEP. XVII.
KAL. NOV. HEROS FECIT SIBI
ET COMPARI SVÆ

*Die 24. Iunij 1639. cum Va-
sculo sanguinis.*
ACATHYM FILIO REST.

MERCVRIVS

CVM DVOBVS

EVLTERA E PACE

*Vasculum cum sanguine illi
adstabat.*P. C. NVNDINATI FILIO
INNOCENTISSIMO

*Die 1. Iulij 1639.
cum vasculo sanguinis.
GEMINÆ CONIVGI SEVERVS
QVÆ VIXIT ANNOS XX,
MENSES DVO QVÆ FECIT
CVM MARITO ANN. II.*

*Ex Cœmeterio S. Saturnini Via
Salaria cum vasculo
sanguinis.
LEONTIA DEPOSITA X. KAL.
SEPTEMB.*

*Cum vasculo item sanguinis.
IP. ΟΚΣΤΑΚΙΟΣ.....*

Latine autem :

SACERDOS EVSTACHIVS.

*Vasculum quoque cum sanguine
apud hanc inscriptionem
repertum fuit.*NIMIVM CITO DECIDISTI
CONSTANTIA MIRVM
PVLCRITVDINIS ATQUE
IDONITATI QVÆ VIXIT ANNIS
XVIII. MEN. VI. DIE XVI.
CONSTANTIA IN PACE.

*Cum vasculo sanguinis.
MIRÆ INNOCENTIÆ ANIMA
DVLCIS EMILIANVS QVI
VIXIT ANNO VNO MENS. VII.
D. XVIII. DORMIT IN PACE.*

*Ex Cœmeterio Ostriano 1643.
Vasculum etiam cum sanguine illi
appositum erat.
PRIMITIVS IN PACE QVI POST
MVLTAS ANGVSTIAS
FORTISSIMVS MARTYR
ET VIXIT ANNIS P. M.
XXXVIII. CONIVG. SVO
PERDVLCISSIMO BENEMERENTI
FECIT.*

 BERNACLATE IN PACE
QVÆ VIXIT ANNIS LXXXV.
MENS. DVO IVSTISSIMVS
CVM ACAPENT VXORE SVA
ET SORORE PRIMA MATRI
MERENTI FECERVNT
DEP. XIII. KAL. AVG.

Ex Callisti Cæmeterio.
Vasculo cum sanguine apposito, &
columba lapidi insculpta.
EPIPODVS ET AMONIA
PARENTES DOMITIO FILIO
BENEMERENTI QVI VIXIT
ANN. VIII. MENSES XI. DIES
III. DECESSIT VII. IDVS
OCTOBRIS IN PACE.

Ex Cæmeterio Calepodij cum Va-
sculo sanguinis.
IVLIVS VERNIS VENVTVS
QVI VIXIT ANNOS XXI. ET
MENSES X. DEPOSITVS BIRGO
SVPER SE III. KALENDAS
SEPTEMBRES.

Vasculum cum sanguine apud hanc
inscriptionem repertum.
LEGVRA RESTITVTA VIXIT.
ANNOS XV. BIRGO DECESSIT
IN PACE.

Ex Cæmeterio S. Saturnini Via-
Salaria. Huic inscriptioni bina
vascula cum sanguine apposita re-
perta fuere: sacrum vero corpus in
sepulcro frondibus (lauri, ut cre-
datur) cooperatum erat.
PROSPERO INNOCENTI
ANIMÆ IN PACE.

Sub hac inscriptione Pastor Euange-
licus cum ouicula in humeris
sculptus extat.
MELITI IN PACE.

Ad hunc quoque lapidem vasculum
cum sanguine erat: illi autem cul-
trum cum pectine, atque alio in-
strumento ferreo insculptum visi-
tur.

VITALIANVS QVI VIXIT ANN.
XIII. ET MEN. IV. PARENTES
FILIO BENEMERENTI
SEPVLTVS EST IV. KALENDAS
NOVEMBR.

Inscriptio cum Vasculo sanguinis,
& Columba.
ANASTASIVS QVI BIXIT
ANNOS TRES.

ABVCCIA POLLO ET ABVCCIA
ADAVCTA.

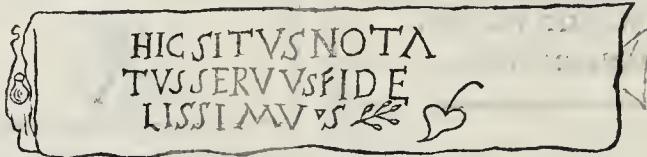

Ex Cæmeterio Callisti cum
vasculo sanguinis.
IN PACE AMMONIVS VICTOR
QVI VIXIT ANNIS XVIII. MEN.
V. DEFVNCTVS EST XIII. KAL.
OCTOB.

Roma Subterranea

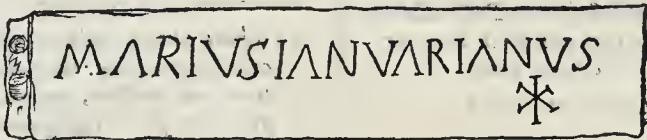
Verum post sepulcrales titulos, quos e varijs Coemeterijs erutos, haecenus perlegendos obtulimus, en alios ad huius primi voluminis calcem ab Illustrissima Marchionissa Angelella olim acceptos, hic tibi, pie ac studiose lector, contemplandoe vltro subiicimus, in quibus consueta facta, ac recolendæ antiquitatis signa videre est, sacrum videlicet Christi nomen consuetis litteris expres-

sum, palmarum ramos, & columbarum item imagines de more excuptas. Plerique vero ex his sepulchralibus titulis martyrum tumulis affixi, nullo alio ibide expresso signo, vasculis dumtaxat sacro cruento perfusis calcis glutino obfirmatis, & prope sepulcra reconditis clara martyrij signa intuentibus denotant.

Sepulchralis iste titulus Notatum nominé tumulo reconditum praesert, quem seruum fidelissimum insuper appellat. Quo plane vocabulo virum meritis utique apud Deum præclarum prænotari opus est: de ceteris enim iustis in Euangeliō iugiter ipsius Domini oratione personat: *Euge serue bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui, &c.* cum vero iste fidelissimus nuncupetur, profe-

cto quanti apud Deum meriti extiterit, palam fit, vel ex eo, quod pro Christo sanguinem effuderit: nisi forte asserere, quis velit, a domino, eius vir iste seruitio addictus vixerat, tanquam benemerenti famulo tumulum ac titulum pariter his verbis positum suisse. Martyrij autem insignia sunt ramus oliuæ, & vas sacro cruento repletum, sepulchro, ut vides, affixum.

Hic quoque titulus martyrem Christi tumulatum prænotat, sacrum enim ibi Christi nomen, et si haud perfecte, excuplum legitur, & vas cruento ad sepulchri latus reconditum adinueniri contigit. Æcum item sepulchro affixu numisina inuentum est quod Iuliæ

Augustæ effigiem ex uno latcre, ex alio Deæ Vestæ sacrificium exhibens ab antiquarijs singulariter suspicitur, & apud Illustrissimam Marchionissam de Angelellis extat, cuius tibi iconem suo loco infra contemplandam offert.

Sepulchralis hic titulus, qui è Callisti Coemeterio erutus est, plures ibidem tumulatos suisse edocet. Trium enim nomina, si nobis interpretari fas est, mo-

dicus iste lapis exhibet: *Septimina, Aurelius, Galymedes*. Porro Septimina, ut potest istorum matrem, uno eodemque vñacum filiis sepulchro reconditam suisse, alle-

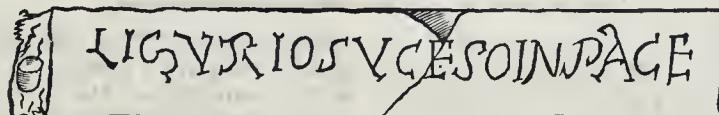
asserri potest , nisi quispiam dicat duos hosce ibidem recentitos , maritum eiusdem , & filium extitisse , sed hæc lectori dijudicanda remittimus . Vnum & speciosum quidem tumulus hic Euangelici

Pastoris symbolum præsesert , quod tam frequens olim , vt supra diximus , apud Christianos habitum est , & vas sanguinis , quod martyrij index est .

MIRO IVVENTVTIS CASVLIOS ANIMA DVICUS QVI VIXIT ANNIS
XXXVIII MESES IN DIE VNO CESQVENT VPACEM *

Casulius iste nobili titulo apud Calisti Cœmeterium insignitus præclarissimis iuuentute conspicuus , & amicis vnicam amabilis describitur , qui martyrij in-

super laurea illustratus cunctis annulis pariter proponitur , vt vas crucis reseratum , palma , & consuetum Christi nomen exculptum edocent .

Ligurius iste Successus , licet in pace positus ex titulo describatur , martyrij tamen corona ob effusum pro Christo sanguinem conspicuus redditur , ad lateralem quippe tumuli faciem cruxis vas

reconditum adiumentum est , verba autem illa in pace , martyrum quoque sepulchris , vt supra diximus , inscribi quandoque a Christianis consueuerant .

SABATIVSB F NEMERENII QVIVIXII
ANNOS XI

Hic præter cruxis vas nullum aliud martyrij signum , vt in cæteris exhibetur : quapropter licet palma insculpta non

sit , haud tamen caret martyrij palma , sed in martyrum numero quoque recentibus est .

LOCVS PRIMI

Sepulchralis iste lapis è Lucinæ Cœmitorio erutus , sub quo Primus iste reconditus latebat , consueto Christi nomine Græcis characteribus excuplo , & columba ramum oliuæ præserentis

symbolo innotescit , quo , vt infra lib . 6. enarrabitur , martyrij quoq; signum exhibetur , sed apposito insuper cruxis scuto , martyrij laurca , sanguine purpuras , decorari promeruit .

SVBICIVS QVIVIXIT ANNIS.
ET MENSES SEX QVI IN PA.

Nihil in sepulchrali hoc titulo spe-
ter sanguinis vas, patentissimum marty-
ciosum & animaduersione dignum præ-
rij signum, præferebatur.

FELICITAS NATALI
FILIOCARISSIMO
QVI VIXIT
ANNOS XXIII

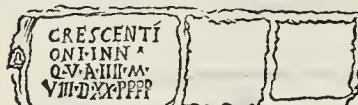
Sepulchralis iste Natalis titulus, qui
apud Callisti Coemeterium inuentus est,
tumulum a matre filio exhibitum, mal-
lei apposito signo, demonstrat, quod qui-
dem mallei symbolum, vel istum cæ-

mentariorum arti addictum, vel certe
ferreo malleo martyrij agōnē consum-
matis insinuare videtur. Martyr tamen
ex adiuento ad sepulchrum sanguinis
vasculo renunciatur.

Titulus, qui Ianuario inscriptus est,
eundem martyrem fuisse etsi haud ver-
bis, signis tamen aperte designat: coro-
nam quippe & palmam, quæ nobiliora,

martyrum insignia sunt, & columbam
item Christianæ simplicitatis symbolum:
pretiosi insuper crux vas sepulchro
affixum exhibit.

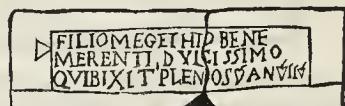

Crescentionis titulus eundem breui
tempore vixisse, & quarto aetatis anno
decessisse edocet. At vas crux refer-
tum martyrij palma nobilem reddit: ver-
ba autem illa Inn. ita supplenda viden-
tur: Innocenti.

Alter iste titulus Theodotenii filiae a

parente inscriptus, binas hinc inde co-
lumbas exculptas exhibet, vel certe in-
telligi potest, quod suppresso filiae no-
mine, patris dumtaxat velut viri tunc
notissimi nomen expressum sit. In huius
ad iumentum vas crux adiuentum
est.

Titulus iste nomine imminentius pa-
tris tantum, & matris, si coniectari fas
est, nomen syllabis intercisis legendum
exhibit, in hunc fere modum: Filio Me-
gisti, & Hippolyta, &c. decoratur & iste
tu-

Lib. III. Cap. XXII.

597

tumulus, cum vas sanguinis præferat, martyrij corona.

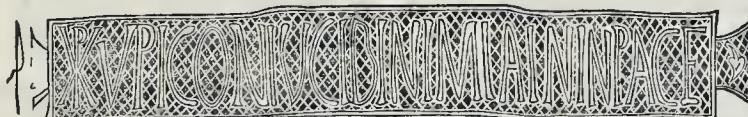
Titulus hic Græcis notis, qui apud Callisti Cœmeterium extabat, exeuplatus *Kyriinis* nomen præfert, qui duabus columbis, & quatuor palmis illustris redditur, ad prænotandum forte, quod quater pro Christo tormentis subiectus, atque excruciatus, totidem item palmis a Deo eumulari meruerit. Vas item sacro cruento plenum, martyrem hunc deceisse comprobat.

Felicissimæ titulus columbam tantum marmori exculptam præfert, & vaseulum sacro cruento reservatum, claras martyrij notas, præferebat: nouissimæ autem litteræ P K, nomen Christi, pro quo obiit, legendum exhibet.

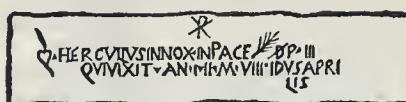

Florentius, qui in pace positus deserbitur, at cum vas sanguine plenum sepulchro affixum reperiri contigerit, inter martyres proculdubio receundus est.

Postremo tandem loco titulus è Callisti Cœmeterio erutus nobis contemplandus offertur, qui virum tunc temporis apud Christianos conspicuum extitisse demonstrat: haud enim ex more lapidi eiusdem nomen insculptum, sed tessellato opere diuersicoloratis simul intextis lapillis elaboratum est, numismate eiusdem operis superaddito, quod raro, & nisi clarioribus viris olim præstitum fuisse constat. In istius autem tituli initio sacrosanctum Christi nomen consueto more delineatum est. Porro eti in pace depositum eundem fuisse assertatur, tamen vas sanguinis reconditum patentissimum veluti signum eundem gloriosum Christi martyrem denunciat. Totus autem titulus ita legendus meo quidem iudicio videtur: *Vpi coniuci Dini in pace.*

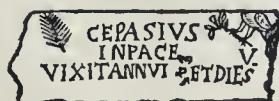
ramum palmæ deferentis signo, quod martyrij symbolum est, decoratur, vasculum inluper pretiosi cruentis tumulo affixum eundem pro Christo purpurtum fuisse præmonstrabat.

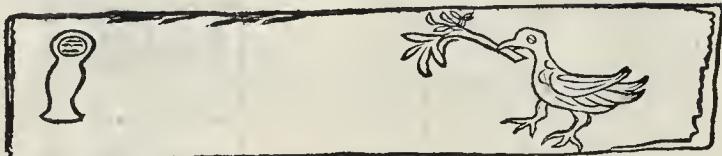
Sepulchralis Hereulij pueri titulus, sacro Christi nomine, & palmis item conspicuus redditur, sed vaseculo sanguinis, quem ille pro Christo effudit, appriime nobilitatur.

Cepasij titulus consueto columba

Duo

Duo isti lapides, qui inter sacra per-scrutandum Cœmeteria, in lucem ve-nere, consuetis martyrum signis, pal-mis videlicet, & columba prænotati, anonymi recensentur: cum enim copio-sus, vt iam diximus, aliquando inter-sectorū pro Christo numerus esset, & fre-quens, ac confusa interdum Christiano-rum strages contingeret, haud singulo-rum nomina, sed præcipuorum dum-taxat, marmori insculpendi opportunitas suppetebat: quamobrem quorum nomi-na pia Christianorum manus assequi non poterat, corundem sepulchra martyrij signis prænotabat, & veneranda eorundem pignora intra Cœmeteriales spe-luncas, ne merito cultu destituerentur, condita diligentí studio posteris com-mendabat, vt his duabus lapidibus com-probatum est, qui sacris item crux-vaſculis nobilitati illud Psalmista iugiter fidelium auribus intonant: *Pretro-fa in conspectu Domini mors sanctorum eius.*

Verum sepulchralibus titulis hac-te-nus recensitis alios insuper ad huius pri-mi tomii Subterraneæ Romæ calcem, quois inter perscrutandum Cœmeteria, paſſim in lucem non multis abhinc an-nis prodire contigit, & ab Iuſtissima Felice Rondanina, nulli prorsus im-penſa, aut labore parcendo, collectos, & pre-tiosorum instar lapiſlorum studioſe inter-sacra recolendæ antiquitatis monumen-ta, ne ipſas inter rudium hominum ma-nus obſluſione intercepti perirent, fer-uatos, hic in ſtudioſi gratiam lectoris ſubtexendos duximus. Ex quibus pro-fecto, ſi quando fides mutis lapidibus in ve-nerandæ obſequium antiquitatis ad-hibenda eſt, & ipſa rerum Christianarum fa-cies elucet, & nonnulla curioſis oculis, atque auribus digna palam ſu-petunt, quaes efti coniecturis, vti moſ eſt, in-hærendo, haud cuncta lapidibus rudi artificum manu inſculpta ſine ambigui-tate aſſeti, ac ſine formidine deſcendi queant, animi tamen ſenſum innuendo potius, quam definiendo quid potiſſi-

mum in rebus dubijs tenendum ſit, pru-dentis iudicio lectoris remittitur. In-terim, amice lector, adiuuentis, & alieno labore coaceruatis lapidibus frue-re, & matronæ pietate inter cæteras conſpicua, ac de facra antiquitate optimè merita, quaes hos tibi ſuſpiciendos, ac contemplandos offert, totum quod eſt, acceptum singulariter habeto.

Speciosus iſte titulus, qui Caſta nomi-ne inſcriptus legitur, e Callisti Cœme-terio vna cum eiusdem corpore a per-ſcrutantibus erutus, conſueta Christiana religionis ſigna, ſacrosanctum videli-cet Christi no-men Græcis litteris de mo-re expreſſum, palma itidem a latere, velut nobilis martyrij indicem præſe-fert. Vnum tamen, quod in cæteris Christianorum ſepulchris, præterquam in ſplendidioribus raro videre eſt, ſacro-sanctum viuificæ Crucis ſignum ſupra-nomen exculptum cernitur, ac ſi hoc nobili mulier ſigno prænotata iſdem, cum Apoſtolo vocibus ex ipſo tumulo, vbi iacet, exclamat: *Aſſi mihi gloriari, niſi in Cruce Domini noſtri Iefu Christi per quem mihi mundus crucifixus eſt, et ego mundo.* Et illud: *Hos autem gloriari oportet in Cruce Domini noſtri Iefu Christi, in quo eſt salus, cura et reſurrecſio noſtra, per quem ſaluator et liberati ſumus.* Crux igi-tur Christianorum tumulis affixa futuræ reſurrecſionis, ac felicitatis ſymbolum eſt, vt Christus illis apud Ioannem verbis testatus eſt: *Exaltari oportet filium ho-minis, ut omnis, qui credit in ipſum, non-pereat, ſed habeat vitam eternam.* Crucis enim ſignum olim, vel tu apud Ægyptios inter Hieroglyphica ſigna extitile, &

Ruff. lib. lib.
6.29.

Cneis signū
littera Sacer-
dotalis epid.
Egypti.

Socrat. 15. bīg.
6.27.

Exech. c. 9.

Vitam venturam præsignasse aiunt. Di-
vino autem confilio eiusmodi signifi-
catio huic præceteris litteræ indita est,
quoniam Crux perennem perditio Orbis
vitam peperit. De hoc autem crucis si-
gno Ruffinus hæc ait: *Signum Domini e Crucis inter illas, quas dicunt ἑρῳδίας*, id est Sacerdotales litteras, habere Ägypti-
tij dicuntur velut vnum ex cæteris lite-
rarum, quæ apud illos, elementis. Cuius litteræ, seu vocabuli hanc asserunt esse
interpretationem: *Vita ventura*. Hæc
ille. Socrates insuper: *In templo, inquit, Serapidis diruto & fundamentis coniulso, litteræ repertæ fuerunt lapidibus incise, quas Hieroglyphicas appellant. Erant forme in- sculptæ, quæ Crucis habebant effigiem. Gen- tiles autem quidam ad fidem Christianam con- uerſi, qui litteras Hieroglyphicas accurate no- nerant, formam Crucis, quid fibi vellet, inter- pretantur: Vitam venturam significare do- cent*. Certe Crucis signum, vitæ sym-
bolum extitisse apertis apud Ezechie-
lem prophetam verbis De præmonstrâ-
te didicimus: *Omnem, inquit, super quem videritis Tau, ne occidatis. Crux igitur fidelium frontibus insculpta gladium procul arcit, tumulis affixa mortem effu- gat, & animabus salutem, ac perennem.*

Cypr. l. 2. cons.
lud.

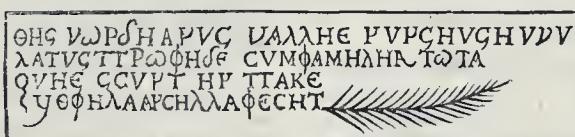
Aug. 90. de
temp.

Prud. hym. 6.

vitam comparat, iuxta id quod Cypria-
nus edisserit: *Quod in signo Crucis, in-
quit, salus sit omnibus, qui in frontibus no-
tentur, apud Ezechielem dicit Dominus: No-
tabis signum super frontes. Item in Exodo
Deus ad Moysen: Et erit sanguis in signo
vobis super domos, &c. Iure igitur Crucis
signum Christianorum interdum sepul-
chris ad resurrectionem contestandum
affixum est. Vt enim Augustinus ait: *Si
sancta Crux elevata non esset, Christianus po-
pulus in eternum periret. Hinc tam famili-
iare Christianis Crucis signum iugiter
exitit, ut vel vigilantes, vel dormientes
hoc signo præmuniri viderentur, iuxta
id quod olim Prudentius cecinuit:**

*Fac cum vocante somno,
Castum petis cubile,
Frontem, locumque cordis,
Crucis figura signet,
Crux pellis omne noxiun.*

Christiani igitur signum, quo tam famili-
iariter, dum viuerent, vtebantur, vel in-
Cœmeterijs dormientium instar locati
sua præmuniri sepulchra voluere. Plu-
ra vero de Cruce, & salutari eius signo
nos to. 2. lib. 6. Subterraneæ Romæ, cum
de Christi nomine agendum erit, ad que
lectorem remittimus.

Primo quidem titulus hic characteribus
istis barbaris inscriptus hunc in mo-
dum legendus est, videlicet: *Hic Gordianus Gallie nuncius iugulatus pro fide
cum familia tota, quiescunt in pace Theo-
phila Ancilla fecit.*

Sepulchralis hic lapis, qui palmā præ-
fert, è Cœmeterio S. Agnetis Via No-
mentana erutus, & Gordiani titulo præ-
notatus eundem insigniorem quæmpiam
virum suisse docet, qui totius Galliæ Ro-
manum apud Imperatorem nuncij munus
obiret. Verum quid nuncij nomen, &
quid munus itidem præferat, incom-
pertum nobis est, cum apud scriptores
eius mentio parum vsu venerit. Verum
ex eo, quod vnà simul cum tota familia

eum pro fide iugulatum suisse descri-
batur, asserendum nobis profecto vide-
tur, publicum vtique, atque conspi-
cum munus Romanos apud Imperato-
res illum exhibuisse, cui pro fide vnà
cum cæteris interempto ancilla, quæ su-
persuit, sepulchrum pariter, ac titulum
hunc ad perpetuum monumentum po-
suit. Marmoreæ autem huius tabulæ
pars altera, quæ barbaras has litterarum
notas præferebat, ipso cum Gordiani
corpo in Galliam aucta est. Relicta
est hæc, quæ proxima corpus hærebat,
vt nuncius cum titulo rei bene gestæ re-
diret in patriam, Romæ sancti memoria
duraret.

Nuncij quidem munus, nec publicum
nec vnquam inter maiores, vel minores
di-

dignitates numeratum apud auctores proba Latinitatis reperi norunt iij, qui Ciceronem, & optimos quoisque norunt. Qui enim ad rem seu publicam, seu domesticam denunciandam praemittebantur, nuncij diebantur. Varro nomen nuncij a verbo *vñcere*, quod est nouus, unde nouissimum deflexit, quod postremum a præcis illis, qui censoria severitate incorruptum linguæ candorem retinebant, vitatum est, tanquam peregrinum, & nouum. Hinc apud Plautum, in Amph. Seruus munus nuncij sungenitur, Mercuriumque olim Deorum nuncium nuncij, & lucro præesse commenti sunt. Porro legati nomen nuncio finitimum suis, & inde nuncium pro legato positum esse, pro corrupta temporis loquendi consuetudine, quam hæc inscriptio demonstrat, non obscuris argumentis coniijcere licet. Sic a Cic. in Vatinium legati appellati sunt *nuncij pacis*, ac belli, & a Varrone legati dicti sunt, qui publice lecti, quorum opera peregre vterentur magistratus, quiue nuncij senatus ac populi essent. Luius lib. 28. Lucius Scipio cum multis nobilibus captiuis *nuncius* receptæ Hispaniæ missus est. Similiter & oratores pro legatis accipi non semel a Virg. lib. 7. & lib. 11. notat Nonnus Marcellus, & Seruius ad ea loca:

*Nuncij nomine
vnde definitur*

*Mercurij
Deorum mun-
cium,*

*Nuncij pacis
& belli.*

*Vñc. Annid.
lib. 7.*

lib. 110.

Homeri Iliad.

*Vt redimeret filiam, fereus magnum
preium
Coronas in manibus habens longe jaculantis
Apollinis
Aureo cum sceptro.*

Vbi & verbum *ἀργυρεῖς* æquiuocum adhibuit; deprecatorcm enim significat præter sacerdotem, a quo oratoris originem deduxit Fetus, orare enim est per preces agere, quod officium legati pluribus in locis expressit Cicero, sed præcipue V. Philip. *legatos decernitis, si ut deprecentur, contemnet, si ut impetreris, non audiet.* Quos oratores ad pacem, seu inducias componendas missos caduccatores etiam vocatos suis, præter Isidori auctoritatem plura suppetunt exempla. Quare & illos similitudine Mercurij, cuius peculiare insigne fuit Caduceum, nuncios vocari potuisse, facile inclinauerim.

Hæc igitur sunt, quæ fidem faciunt S. martyrem huc Gordianum Romæ pro Gallijs cum legati seu oratoris munere suis, cum in more iam positum esset, è prouincijs, colonijs & municipijs ad Cæsares legatos mittere, quod ne ab aliis actum agam, satis sit adnotasse ex lib. 50. Digestorum titulo de legationibus, & lib. 10. Codicis eodem titulo, ex quibus multa Pancirolus in libello de magistratibus municipalibus cap. vlt.

Porro si rē coniecturis definire liceat, Gordianum hunc, vel pro aliquo publico negotio è Gallijs ad Imperatorcm transmissum quidam arbitrantur, quod quidem negotium tunc maxime perureret, vel certe quod agentis vicem pro Galliarum Regno obiret: vel sane quod cun tunc temporis bellis Gallia perturbaretur, vel præses nouam aliquam Christianis persecutionem moliretur, Gordianus iste ad agendum pro Regno, vel pro sedandis bellorun tumultibus, vel pro reprimenda persecutione acturus in Urbe aduenisset, re autem infecta pro labore in præmium martyrij palmaru accepit. Quod publicæ autem necessitatis causa e prouincijs nuncij passim ad Imperatorem coram cum eo acturi mitterentur, locuples testis est Philo Iudæus, qui vñc eum collegis ann. Christi 42. a Iudæis Alexandriæ agentibus legatus ad Caium Imperatorem missus est, de quibus istæ hæc

Tum fatus Anchisa deleatos ordine ab omni

Centum oratores angusta ad menia regis

Ire iubet ramis velatos Palladis omnes.

Ad ea Seruius, ex omni qualitate dignatum, quod & apud Rom. in legatione mittenda hodieque seruatur, & infra, lib. 11.

Iamque oratores aderant ex vrbe Latina

Velati ramis olea, veniamque rogantes.

Idem Seruius: oratores legati a perorando pro repub. nominati, imitatus nempe Homerum in princ. Iliadis.

*Οὐρία Τύχησθαι νήπιον ἀργυρέα
Ἄρτεψης ἡγαγεῖ πάθει θεοῖς δόδοι μήτης Αχεροῦ
Λυτόρεως τε θυμάτηρα φερώντες απερέσται ἀπονεα.
Στέρμιαζε χονὸν ἐν Χερσονί εκηβέλαις Απόλλωνος
Χρυσίφε αἴτα συνῆπερ.*

Hoc est:

*Quoniam Chrysen contemptit sacerdotem
Ariad. s. hic enim venit ad celeres naues
Gracorum*

*Oratoris no-
men Vnde
originem tra-
xit?*

*Gordianus
Gallie nna-
cibus.*

Lib. III. Cap. XXII.

601

Baron. 1.1.
45.42. n.2.
10/sep. 1.18.
annq. 2.18.
Philo lib de
legat. ad Caius
hæc Barou. tom. i. Annal. Hoc igitur anno,
non antea, vt alij putant, Philo Iudeus vna
cum collegis a Iudeis Alexandriæ agentibus
legatus ad Caium Imperatorem missus est :
ab Alexandrinis vero alij aduersus eos missi
sunt legati, inter quos Apion Grammaticus
Iudeorum infensissimus hostis. Cuiusitem
legationis meminit Iosephus: & quidem
Philo egregium de sua ad Caium legatio-
ne commentarium conscripsit, vbi isthæc
habet : *Placuit offerre Caio libellum con-
tinente sumnam calamitatum, & earam
dprecacionem: id erat ferme compendium sup-
plicationis prolixioris, quam per Agrippam
Regem paulo ante miseramus.* hæc Philo.
Et quidem quod huiuscmodi legatio-
nes initi frequenter è prouincijs con-
sueuerint, ipse Philo testatur his plane
verbis, cum de sua ad Caium legatione
agens, & se ab Imperatore expedien-
dum fore assertit : *Missoque ad nos, in-
quit, Romulo, qui legationibus admittendis
præterat, pollicitus est, Caius videlicet, se
cognitum nostram causam per otium.*
Et postea subdit : *Quid sibi vult, quod
cum adjicit legationes propemodum ex omni-
bus Orbis regionibus, aut se nos solos audi-
turum: nec enim nec sit nos esse Iudeos, con-
tentos si aquaremur ceteris.* hæc Philo.
Summa autem legationis erat, vt Caium
ab infereda in templum Hierosolymita-
num eiusdem statua, quod Petronio Syriæ
præsidi in mandatis dederat, auerterent,
& pacatum haberent. Potuit igitur hic,
dum legatione apud Imperatorem sun-
geretur, pro legato nuncius haud impro-
babiliter, vt aiunt, describi. Quod au-
tem vel hi, qui legationes apud Impe-
ratores obibant, nulla habita ratione
passim pro Christi fide interficerentur,

exemplum sanctorum martyrum Manuelis,
Sabelis, & Ismaelis palam sit, qui cum
pro Rege Persarum legatione fungeren-
tur, a Iuliano occisi sunt, de quibus hæc
in Martyrologio Rom. die 17. Iunij:
Mar. Rom. die
17. Iun.
*Chalcedon sanctorum mart. Manuelis, Sa-
belis, & Ismaelis, qui pacis causa apud Iu-
lianum Apostamat pro Rege Persarum lega-
tione fungentes, cum Imperatoris inßu idola
venerari compellerentur, idque constanti
animo recusarent, gladio feriuntur.* Potest
insuper afferi, Gordianum a Gallicanæ
Ecclesiæ Christianis, vt olim mos erat,
ad Rom. Ecclesiam ad exhibenda mu-
tuæ charitatis officia transmisum suisse:
haud enim nouum est, quod huiuscce-
udi legationes a Christianis mitteren-
tur: nam vt res ad antiquiora tempora
reuocetur, Ignatius martyr epist. ad
Philadelphenes petit, vt Ecclesia, &
Episcopus Philadelphiae designent ali-
quem, qui Antiochiam Syriæ proficiasca-
tur, & pacem eidem Ecclesia restitutam
gratuleretur, & vt ipse ait ei, Ἐπειδὲ ζε
ινὴ δεῖ φρεσθαι, qui isthic sacra legatio-
ne fungatur. Idem quoque a S. Poly-
carpo petit talem nuntium, siue legatum
mirti, ὃς οὐτοὶ θεοῦ εργος καλῶς, qui poterit
Dei cursor vocari. Idem fieri pe-
tit ab Ecclesia Ephesiolorum. Hinc ap-
paret Ecclesiam primitiā pacis, at-
que vniōnis vinculum non solum episto-
lis mutuis conseruasse, sed etiam nun-
tijs peculiariter eam ad rem missis mu-
tuæ caritatis officia inuicem præstissemus.
Hæc sunt, quæ in huius tituli elucidatio-
nē diuinantes potius vt in re dubia, quam
certum quid definiētes, proferimus, sa-
niori lectoris iudicio rem totam sapien-
ter definiendam remittentes.

Pacis ac cari-
tatis conser-
vandæ nuncij
in primitiā
Ecclesiæ.

PVER PANCHARIVS QVINATVS EST III
IDVS JANVARIA ET VIXIT ANNOS XX
ET MENSES OCTO EI DIES XL

Hic quoque sepulchralis lapis ex Coe-
meterio Callisti inter perserutandum, luci
redditus est, & Pancharium præseserit.

Mirari autem non possumus, cur iste,
qui bis denos vixisse annos, & eo am-
plius describitur, puer tamen nuncupe-

G g g tur,

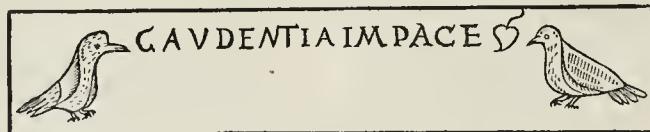
*Tuari nomen
quonodo in-
telligendum
fit.*

*I. Reg. 6. 17.
n. 33.*

*I. Reg. 6. 16.
n. 18.*

tur, verum propter bonam indolem, ac miram innocentiam merito pueri nomen retinere potuit. Haud enim in scripturis nouum est, quod maioris aetatis viri, puerorum nomine appellantur. Certe David puer a Saule vocatur, ait enim illi: *Non vales resistere Philisteo, quia puer es, hic autem vir bellator ab adolescentia tua.* Et tamen David tunc temporis erat gradus, vir bellicosus, & tam praeceps staturę, ut arma Saulis illi pugnaturo aptari potuerint: quis enim nesciat, quod David, priusquam cum Goliath dimicaret, vir appellatus fuerit, quapropter quidam Sauli isthac retulit: *Ego vidi filium Iisai Bethlehemitem scientem perfallere, & for-*

tissimum robore, & virum bellicosum. Et sane haud ille puer erat, qui Saulis armiger saevis fuerat, c. 21. & paulo post praepositus viris belli dicitur, quod manus prudentiam desiderat iam matram & ingenium plusquam iuvenile, ut Saneius explicat. Potuit hie igitur pueri nomine etiam si grandioris aetatis appellari. Nisi assertere quis velit titulum hunc vel a parentibus filio, vel certe a domino samulo suo inscriptum fuisse: tunc enim pueri vocabulo magis congrue demortuo aptari videbitur. Sed in re ista prudentis (eui plurimum deserimus) lectoris sententia desideratur.

*Columba
symbolum
virginitatis.*

*Antiph. ad
laul. de com.
Marti.*

Titulas iste sepulchralis ex Coemeterio Praetextati in lucem venit, in quo Gaudentiae nomen via cum binis hinc inde columbis insculptum eernitur. Porro columbam marinori designata virginitatis symbolum praescribere arbitramur. Nulla autem palma, ut in ceteris sepulchris, sed cordis dumtaxat effigies ferro incisa contemplanda proponitur. Porro phrasis illa in Pace sepulchralibus quandoque martyrum titulis aptari confuerit, iuxta quod Ecclesia in Antiphonis Martyrum canit: *Corpora sanctorum in pace sepulta sunt.* Et ut exemplo res comprobetur, Exuperan-

tiæ videlicet, & Valerij mart. tumulis verba isthac in Pace inscripta leguntur, quos tamen martyres extitisse insculpta eidem marmori vasa prunis reserta, vel vasa sanguinis toplo inelusa velut perspicuæ martyrij notæ designant, ut nos prolixus lib. 6. Romæ Subterraneæ cap. 42. enarrabimus. Verum eum Gaudentiae tumulus nullo alio martyrij signo praenotatus apparcat, haud martyrem ex titulo dumtaxat pronunciandam esse credimus. Sed eum nil præterea animaduersione dignum titulus præserat, haud diutius huic ediscendo immorandum nobis est.

Sepulchralis iste lapis, qui speciosum viisque titulum praescribit, ex Coemeterio D. Agnetis Nomentana Via erutus longam, ac maturam in perserutando indaginem prærequisitum: ut enim totius tituli summa lectori innoteat, Gaudentius hic theatri alienius exaedifican-

di auctor extitisse prohibetur, quod sub Vespasiano Augusto excitatum est, cui tanquam illustris fabriæ architecto, eiuitatem aliquam dono se daturum ille pollicitus fuerat, verum re perfecta, velut Christianus apud Imperatorem delatus, martyrium pro mercede fortius

tus est, ad quod conclusio sepulchralis istius tituli alludere videtur.

Verum quoniam multiplices sub uno eodemque titulo difficultatum ambages emergunt, ut singulis quoquo modo fiat satis, haec praemittere volumus, & primo quidem lapidem hunc haud ab impostore aliquo vllā ementiti recens tituli suspensionem praeferente ex aspectu ipso ostenditur. Potest autem primo id de ipsomet Vespasiano intelligi, sub quo etiā pfectio palam aduerlus Christianos non extiterit, clam tamen exitit, & martyres sub codem Imperatore in Martyrolog. Romano recensentur, & praecipius inter ceteros S. Apollinaris, dc quo isthac: *Tandem Ravennam reverus sub Vespasiano Imper. gloriosum martyrum consummavit.* Hęc autem in notis ibidem Baronius: Non sic quidem, vt aliqua illius temporis fuerit in Christianos excitata persecutio, sed quod ait Suetonius cap. 15. his verbis: *Non temere quis punitus insens reperitur, nisi absente eo, & ignaro, aut certe iniuto, atque, decepto.* Hęc de eo Suetonius, quibus verbis aliquos sub eius principatu excruciatos suisse haud temere asserti potest. Verum si res melius expendatur, haud quidem de Amphitheatro, quod a Vespasiano erectum est, loqui titulum arbitramur, quia sub Vespasiano, & Tito eius filio Imp. tanquam mitis ingenij principibus nulla, vt iam diximus, contra Christianos persecutio excitata suit, sed potius de Domitiano Vespasiani filio, & Titi statre loqui forte putamus, qui Vespasiani quoque nomine, vt ex numismatibus patet, nonnunquam appellatus est. Potuit igitur Domitianus theatrum aliquod aut in Vrbe instaurasse, aut alibi erexit, cui operi eius iussu Gaudētius iste praefectus fuerit, magnis illi pro mercede propositis exhibitisque praeiorum elargitionibus, vt civitatis dono cumulandus faret: at odium pro gratia tandem recepit, delatus enim velut Christianus, martyrio affectus, nobis-

liori in Cælis theatro auctus est, quod innuere videntur posteriora tituli verba:

*Premiatus es morte Gaudenti latare
Promisti iste, dat Christus omnia tibi,
Quia alium paravit theatrum in Cælo.*

Valde autem dolemus nullam annorum rationem ex titulo deprehendi posse, & fortasse numisma aliquod intra sepulchri vrnam a Christianis illatum temporum indicium præferebat, sed effosiorum incuria, aut certe avaritia, aurum surto sublatum, latum dumtaxat ac lapidem perscrutantium manibus offerri contigit. Et quidem numismata in martyrum sepulchris apponi cōsuevere, & hoc nostro seculo in Caij Papæ, ac matt. sepolcro tria Diocletiani, sub quo martyrio coronatus fuerat, numismata adiuncta sunt. Titulus autem neccm, quam Gaudentius pro Christo pertulit, præmij instar amplam eidem lætitia causam exhibuisse testatur verbis illis:

*Premiatus es morte, Gaudenti latare.
Verum allusisse ad illa Petri Apostoli
verba visus est: Si quid patimini propter
institutam, beati. Et ad illud Matthæi:
Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra
copiosa est in Cælis. Congruè igitur, Au-
gustino teste, tanto, qui martyrum pro
Christo patiuntur, feliciores, quanto miseri-
ores, qui illud fidei causa inferunt, pro-
nuntiandi sunt: Tanto igitur, inquit,
miseriores, qui propter hoc nomen ista faciunt,
quanto beatores, qui propter hoc nomen
ista patiuntur. Ut nobis autem ex no-
tis coniçere fas est, quibus interior
lapidis pars inseculpta est, vxoretum con-
iugi tumulam posuit, & intra eundem
sibi quoque sepulchri locum elegit, vt
ipsam notæ innuant, de quibus infra.
Verum quæ diximus & quæ dici possent,
prudentis atbitrio lectoris expenden-
da & aut reiicienda, aut approbanda
relinquuntur, cum haud temere quid
certi de titulo, qui multipliciterum am-
biguitate constat, & scatebris redundat, nos pronuntiare velimus.*

Numismata
in Martyrum
sepulchris.

1. Petri. mart.
45.

Ang. in Io.
traff. 88.

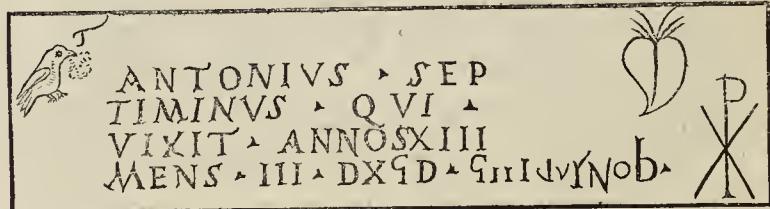
AVRELIA AVGVRINA HIC
EST

In interiore parte lapidis, quo sepul-

chrum concluditur, titulus ille Aure-

liæ Augurinæ nomine prænotatus legi-
tur, in quo cum nullum palmæ, aut
G g g 2 Chri-

Christiani nominis signum exhibeat, vt nobis in re admodum subobscura cō-
iūcere fas est, Aurelia Augurina, quæ ist-
hic describitur, Gaudentij vxor mar-
rito tumulum vna cum titulo posuit:
quoniam vero se a mariti cōsortio seiun-
gi ægre ferebat, cum consuetudo viros
vna cum vxoribus suis eodem tumulo
locandos suaderet, se post morem vna
cum viro, quem vnicē dilexerat, locari
voluit; quamobrem in interiori lapidis
facie, mulieris nomen ex ipsis præscri-
pto insculptum est. Et certe vxores
olim vna cum viris eodem sepulchro il-
latas sūisse nouimus, quia quibus cōmu-
nicamus viuis, communicamus & mor-
tuis, & ipsiusmet coniugij lex dictare
videtur, vt quorum animi coniuncti in-
vita fuere, eorundem corpora haud ab
vnius, eiusdemque sepulchri consortio
se iungantur: & vt res interim ad anti-
quiora tempora reuocetur, certe Tobias
cum filium præceptis imbuaret, de ma-
tris sepulchro illud iniunxit: *Cum acce-
perit Deus animam meam, corpus meum se-*
*peli: & honorem habebis matri tue omni-
bus diebus vitæ eius. Cum autem & ipsa
compleuerit tempus vitæ suæ, sepelias eam cir-
ca me, sive (vt est in textu Greco) iuxta
me in vno sepulchro.* Si autem ipsamet
exurgentis Ecclesia tempora repeta-
mus, viris, & vxoribus idem sepulchrum
commune sūisse compertum est. Saphira
enim Anania vxor cum vir preium
ex possessionibus diuiditis, parte sibi
per fraudem retenta, cœlastet, Petro eum
grauiter redargente, & perstringente il-
lico expirans sepulchro illatus esset, vxor
autem criminis conscientia, & pœnæ pariter
consors effecta, Petro vindicante, pro-
tinus corruit: *Confessim*, inquit, *cedidit*
ante pedes eius, & expiravit. Intrantes
autem iuuenes, inuenient illam mortuam,
& extulerunt, & sepelierunt ad virum suum.
En quam antiquus vxores vna cum viris
tumulandi mos, qui ab ipsis Ecclesia in-
cunabulis inolevit. Hand igitur incon-
grue mulier ista se a viro, vel tum marty-
ris consortio excludi voluit: sed tuum,
studiose lector, in hac re iudicium sit.

Antonij Septiniini titulus è Cœme-
terio Prætextati erutus breuem vitæ pe-
riodum, sed amplam martyrij coronam
meritis eiusdem præsert: vixit enim
annos 13, illustratur lapis columba pal-
mam deferentis imagine, & sacrosan-
ctum Christi nomen consueto more ex-
pressum exhibet, cordis insuper inter-
iectu lineæ subdiuisi imaginem, ex quo
flammarum globi prodeunt, intuentibus
contemplandam præsert, quod quidem
vel ad amoris præcipui, quo is a paren-
tibus diligebatur, significationem ap-
positum est. Quos enim vere diligimus,
eosdem nos ex corde diligere protela-
mur. Certe S. Augustinus sublatum
quondam sibi morte amicum vchemen-
ter indoluit, vt ipsem his verbis enar-
rat: *Quo dolore, inquit, obtenebratum*

Cordis ima-
go sepulchris
infculpta
quid minuat?

S. Aug. conf.
4. cap.

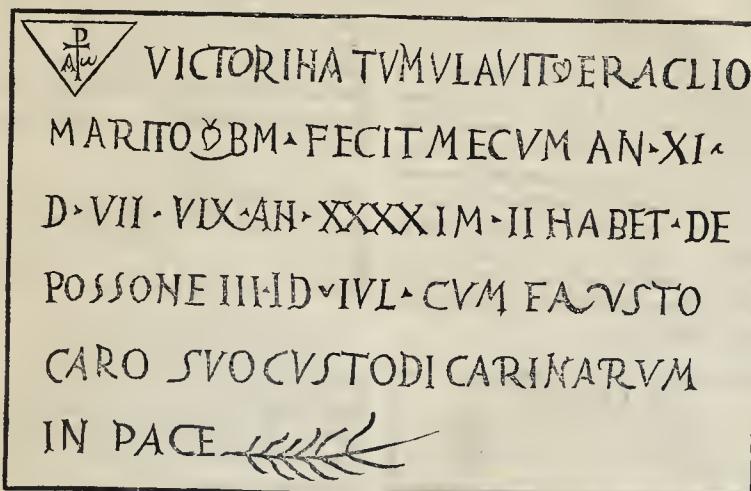
*est cor meum, & quidquid aspiciebam, mors
erat, & erat mili patria supplicium, & pa-
terna domus mera infelicitas, &c. solus fletus
erat dulcis mihi, et successerat amico in deliciis
animi mei. Et de illo rursum flebiliter
loquens, cor sibi eiusdem obitu dimidia-
tum sūisse proclamat: Ecce cor meum,*
*Deus mens, ecce intus vide, quia memini
spes mea, &c. mirabar cateros mortales vi-
uere, quia ille, quem quasi non moriturum
dilexeram, mortuus erat, & me magis, quia
ille alter eram, vivere illo mortuo mirabar.*
*Bene quidam dixit de amico suo, dimidium
anime meæ: nam ego sensi animam meam,
& animam illius vnam sūisse animam in-
duobus corporibus, & ideo mili horro erat
vita, quia nolebam dimidius vivere, & ideo
forte mori metuebam, ne totus ille moreretur,
quem multum amaueram. Cum singula-
rem*

cap. 6. conf.

Cor dilectio-
nis symbolū.

rem igitur amoris vim, qua Septiminum hunc defunctum diligebant parentes, aut amici, designare vellent, exculpta marmori cordis imagine, quod amoris symbolum est, prænotarunt. Nisi forte quis asserat, ab eisdem amoris vim, quo iste in Deum suum serebatur, flammis adumbratam fuisse, iuxta illud: *Dilectus Dominum Deum tuum ex toto corde.*

tuo, et ex tota anima tua, etc. De quo August. Amor meus pondus meum, eo feror, quocumque feror. Notas autem, quæ ad tituli caleem exculptæ sunt, nullatenus hic exponimus, ne diuinare potius signata, quam explanare videamur: sed sapienti lectoris iudicio interpretandas relinquimus.

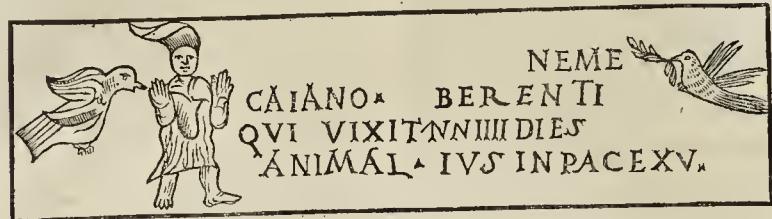
Sepulchralis iste lapis è Cœmeterio Priscillæ erutus, qui martyrij palmam marmori in sculpta præfert, Subrrenance Roinæ splendorē adauget, & veterum Christianorum pieratem palam edocet: sub trianguli enim forna sacra fandūm Christi nomen prænotatum conspicitur. Quæ quidem forma sanctissimæ Trinitatis symbolum est ob tres angulos, quos vna eademque figura continet. Hoc autem mysterium adumbrari a Christianis conlusevit, de quo Prudentius cecinit: *Claro coruscat Trinitas mysterio.* Christi aurem nomen duabus Gracis litteris A & G intermedium exhibit, de quo plane symbolo, quod solemne Christianis extiterit, plura alibi edificienda a nobis erunt. Interim vero Eraelij martyris hic mentio recurrit, cui Victoria vxor tumulum, et titulum hunc posuit.

Verum quoniam de Carinarum custode hic mentio agitur, indagandum nobis est, quodnam hoc apud Romanos munus olim fuerit. Et quidem Carinæ,

vici olim Romani nomine ad pedem cliui Capitolini erat, in quo domus Pompeij quondam fuit. Varro autem catinas dici putat, ab eo, quod hinc viæ saceræ caput *xæq.*, Latine eaput, oriretur, & Cic. in Para. hæc habet: *Manlius habuit ediculas in carinis.* Ut plane autem rem asse-
quamus, hæc apud Bartholomæum Man- 200.1.4.6.14
lium de Carinis leguntur: *Ea autem pars ex quiliarum, quæ inter busta Gallica, Tabernolam, arcum Gallieni, ac Suburram comprebeta est, Carinarum nomen obtinuit: quod imitum Luius, cum sexto belli Punici inquit, Flaccus Cos. media urbe per Carinas ex quilias contendit, vbi vnum ab altero dividit. Erant autem Carinae, auctore Seruio, edificia facta in modum Carinarum.* In eam igitur partem magis propendimus, vt regio ista, quæ Carinarum nomine appellabatur, peculiarem aliquem custodem habuerit, quod munus Heraclius iste, eniūs mentio recurrit, tunc temporis obierit, nisi quis asserere velit, nauium, quæ carinarum etiam titulo veniunt, sub custodis titulo curam demandatam fuif-
fe

se . Sed prudens quisque lector, ne veritati ac antiquitati iniuria irrogetur, rem

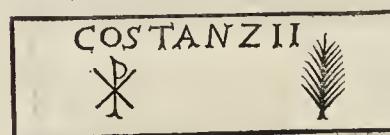
sibi pro arbitrio, nobis vltro optantibus, definendum nouerit.

Alter hic lapis è Callisti Cœmitorio erutus imaginem pueri & binas columbas quarum altera oliuæ ramum tenet præfert, in quo Caiani infantis nomen insculptum est, cuius item effigiem exhibet, cui breuis vita, sanguine pro Christi fide profuso, amplam martyrij mercedem in Cœlis peperit. Vixit enim, vt nobis interpretari fas est litteras duas N N. annos quatuor dics xv. & martyrio coronatus deceas.

palma aptatur : de singulis enim hac communi phrasij Ecclesia vtitur: *Martyr palmam adeptus est*. Sed de his ha-
ctenus.

BERPIO IN PACE

Constantij titulus in Callisti Cœmitorio inter perscrutandum vnâ cum eiusdem corpore adinuentus martyrij symbolo, id est victoriali palmarum ramo, & sacrosancto Christi nomine, cuius gratia ille martyrio coronatus est, consuetis Græcis characteribus exculpto decoratur. Iure autem incrito antiqui Christiani martyrum sepulchris palmas insculperc consuecrunt, victoriæ enim post hostes decuictos palma aspectu præfert: quapropter iusti, qui ante thronum Agni, in sanguine agni laureati consistunt, manu palmas in victoriæ, utique symbolum præfercebant: *Pothec*, inquit Ioannes, vidi turbam magnam, quam dimitamerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis & linguis stantes ante thronum: & in conspectu Agni, ameli stolis albis, & palme in manibus eorum. Victoribus quippe palma post superata laborum certamina debetur, & martyribus ipsis, qui de tyrannis, ac tartareis hostibus Christum palam confitendo, victoriæ retulere, nobilis triumphi

Car. martyrum
sepulchris pal-
mas insculpe-
rentur

Apost. c. 7.

Alter Berpij titulus, qui è Callisti Cœmitorio erutus fuit, paucis quidem verbis conceptus, ac marmori inscriptus, haud prolixiorum a nobis sermonem requirit. Cordis enim dumtaxat imaginem, & Christi nomen consuctis characteribus prænotatum intuentibus exhibet; illis additis verbis: *in Pace*, & congrue quidem, nam qui in Christo requiescit, in pace obdormire dicitur: *Christus enim est pax nostra*, vt Apostolus ait, & iusti in eodem dulciter obdormire in Cœmeterijs ad diem nouissimum surrecturi dicuntur, id quod regius Psalmista cecinj: *In pace in idipsum dormiam et requiescam, quoniam tu Domine singulariter in spe constitui me*. Et de iustis Ecclesia peculiare illud vocabulum usurpare consuevit, dormientium titulo eodem appellans, qui nimis dormiunt in somno pacis. Ista autem loquendi formula & martyribus aptari consuevit. Scd lectorem remittimus ad ea, quæ nos Tom. I. Romæ Subterraneæ Cap. 1. prolixius enarrauimus.

Hæc sunt, quæ in recensitis sepulchralibus istis titulis suggestere nobis visum est, prudentis tamen iudicio lectoris rem totam discuticndam relinquimus. Ex Cœmterialibus igitur lapidibus, quos hactenus descripsimus, probe vides amice lector, quot vbiq; sanctorum martyrum exuvijs, quot sepulchralibus immo-

trium-

Christianorum
titulus in
Pace solem-
nitatis & cura

Psalmi

*Gregorius 27.
in Lusung.*

triumphalibus titulis Subterranea Roma illustris reddatur; & quidem magis quam antiqua olim heroum suorum statuis, debellatarum prouinciarum triumphis, ac hostium denique trophaeis, ac spolijs pariter cumularetur. Tu interim dum haec oculis obstupefcentibus deprehendis, illa Gregorij verba, quibus immensam beatorum martyrum multitudinem deuotus expendit, tecum ipse animo repete: *Totum mundum, inquit, fratres aspice: martyribus plenus est. Iam pene tot, qui vidamus non sumus, quot veritatis teles habemus. Deo ergo numerabiles, nobis super arenam multiplicati sunt, quia quanti sunt, a nobis comprehendi non possunt.* Et id iure quidem, vel ex eo conuinci potest, quod cum tot martyrum corpora, & tot sepulchrales eorundem tituli ē Coemeterii Urbis Romæ huc usque in lucem prodiceret, nouo tamen ac mirando prodigio sacros hosce thesauros haud unquam effodiendo ac cruento exhauriri, ac desicere contingat, sed quotidie quod recens inde effodiatur, quod eruantur, Vrbi, ac Orbi, nullo prouersus interueniente decremento, suppetat.

Verum quoniam colligendis, eoae cruentisque sepulchralium titulorum fragmentis, quibus Subterranea Roma pretiosissim veluti gemmarum lapillis olim exornabatur potius, quam sternebatur, in praesens intendimus, & pijs quique, ac eruditis viri operam, ac studium iisdem certatim impendere satagerunt, inde factum est, ut Romana passim Musæa lydijs istis (ut ita dicam) lapidibus reserta veneranda recolenda antiquitatis faciem, & haud ullo unquam oblitterandam tempore memoriam, cunctis vel digito demonstrent. Nam, vt assidue aurum, quod in imis terræ visceribus latet, aura hominum manus requirere, ac ferro perscrutari non desinit, certe laud minus curiose deuota Christianorum, pietas intra Subterranea Romæ viscera, antiquæ Christianitatis vestigia rimari iugiter desitit. Quocirea lapides, quibus primæua, beataque Christianorum, secula explorari contingit, thesaurorum instar colligere, collectosque pari studio intra nobiles ad seruandum areas, posseris transmittendi gratia recondere, consuevit. Hi quippe lapides (vt quod verum est, fateamur) fundametalles prot-

sus Vrbis nostræ lapides sunt, quibus Roma, vel dum spirituali in subterraneis speluncis constructione exadiscari cœpit, è tenebris in lucem emersit. Et quidem si ad lydios istos lapides, quibus aurea Christianorum gesta, ac lutea item sepulchra prænotabantur, mentis oculos conuertamus, luce profecto videbimus, qui Christianam nunc fidem sectamur, si his, qui nos iam tempore præcesserunt, conficeramur; vere etenim aurei, vere stabiles, ac marmorei quodammodo extitisse comprobantur, qui insedantium furori, constanti animo resistentes, invicti pro Christo in acie persistere. Quotus enim quisque presentibus priora temporibus tempora obijcens, deplorandum illud Ieremie vaticinium adimplatum non probe intelligat? *Quomodo obscuratum est, inquit, aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarij?* Ita plane ipsa nunc immutata rerun, ac temporum facie, obscuratoque primum morum Christianorum nitore, sepulchrales isti lapides, quibus antiqua Coemeteria sanctuariorum instar decabantur, dispersi passim ubique conspi ciuntur, ita tamen, ut veluti quid antiqua religione sacrum, condigno a fidelibus cultu habeantur, & supra reliqua prosanorum temporum, quas supersunt, monumenta caput attollant. Iure enim merito istis potissimum marmorum fragmentis curiose asseruatis consonat, quod Zacharias prophete olim spiritu edit: *Quis lapides, inquit, sancti eleaberunt super terram.* Ita plane sepulchrales Coemeteriorum lapides, qui beatorum temporum sanctitatem inuentibus ingeunt, pretiosissim lapidibus longe anterendi ex imo in lucem prouecti curiose ab omnibus suspiciuntur, & quot notis exculti sunt, tot laudum præconiis in orbe terrarum extolluntur. Qapropter Subterranea Roma lapidibus hisce, quibus primum pia Christianorum manu exulta, ac dedicata est, apprime nobilitatur, quos enim suis iam sepulchris affixit, inseripsitque titulos, eisdem plane antiquæ probatis, ac primæui Christiani seruoris testatissimos indices erexit, præsignauitque: muti quippe lapides, quos haec tenus memorauimus, diserte ac fideliter antiquam fidelium, qui præcessere, pietatem, vel

*Huius temporis Christi
norum cum
antiquis colla
tio.*

Ierem. 6.4.

Zach. 9.9. 17

*Tituli sepul
chrales anti
quæ probata
ti teles.*

mutis, quos præferunt, e haracteribus posteritati indicant, & loquuntur. Ut probe autem studiose lector meministi, Iosephus vir inter Israëlitas rerum præclare gestarum gloria celeberrimus, bis senos, quos è medio Iordanis alueo lapides tulerauit, ad perpetuum monumentum in Galgalis statuendos in hac plane verba præcepit: *Quando, inquit, interrogaverint vos filii vestri cras patres suos, & dixerint eis, quid sibi volunt lapides isti? docebitis eos, atque dicetis: Perarentem aluem transiit Israël Iordanem istum.* Haud dissimili item ratione, cum innumeros istos sepulchrorum lapides, cœmeterialibus è cauernis erutos, qui nunc oculis obijciuntur, Christianorum quiuis has paginas percurrendo deprehenderit, semet ipsum subinde interrogans, quid lapides isti tam studiose collecti portendant? tacito sibi in auribus personante responsō, rubris eosdem exaratos notis conspiciens, patentes utique martyrorum indices nauctus, Christianorum innumeros sanguine pro Christo purpuratos, huius vita callem feliciter pertransisse eomperiet. Coaceruamus igitur non martyrum dumtaxat, sed & antiquorum subinde Christianorum, vt vides, hic tibi lapides, quoniam piorum, ac studiosorum hominum manus istis curiose legendis, colligendisque haec tenus elaborauit. Aurum quippe prompte libenterque impendit, vt vel per exiguum ab effosorum, persoſorumque manu lapidem referret, & recolendam Christianorum pariter tum pietatem, tum antiquitatem ab interiu vindearct. Hos inter viros iure merito Lucas Holstenius Basilica Vaticanae Canonicus, & sacra cultor antiquitatis eximus recensendus videtur, qui sepulchrales istos titulos, quos infra subiiciimus, è suo secreto re Mufao, ubi diligenter asseruabantur, utpote in Cœmterio D. Agnetis Via Nomentana inter perscrutandum adiuentos, quod Cœmterium præceteris olim, vt infra suo loco enarrabitur, amplissimum, ac celeberrimum extitit, hic tibi vltro descriptos legendos, contemplandosque offert.

*Ioseph. f. 4.
n. 21.*

*Tituli veterū
Christianorū
quid docēat?*

IANVARIVS LEONTIDI
COIVGE
IN PACE.

AVR. CLEMENTINA.
L. PONTIO. EVGENIO
FILIO IN PACE.

SEPTIMVS.
SIRICAE. COIVGI.
IN PACE.

AQVILIAE PRISCE.
IN PACE.

NTMΦΙC ΕΝΩΛΔΕ
KEITAI.

FELICISSIMA FILOMELO
CONIVGI
DVLCISSIMO. QVI VIXIT
MECVM. ANNOS. TRES
M. OCTO

ΑΕΙΒΕΡΕ ΜΑΞΙΜΙΑΛΕ ΚΟΙΟΥΤΕ
AMANTΙC CIME ΦΙΚΙΤ ΕΝ ΠΑΚΕ

DONATA NVNO SVO
TERTVLLO
CVM FILIA IN PACE.

EVTYCHES SORORE PATRICIAE
BENEMERENTI Q. B. ANN. XXX.

Lib. III. Cap. XXII. 609

VRBICO. CESAVENTI
PATER FECIT

BINKENTI BITAIC
EIC IPHNHN

AVSTERNIGROSE COIVGI
IN PACE

AELIUS EMOGENES
BENEMERENTI

XPTCOTONIT ETYXIAN.
EN EIPHNH

GRANIA BONA

AVR. DALMATIVS PATER
BENEMERENTI FECIT.

XPTCOTONIAN EN EIPHNH

SPIRITO SANCTO
INNOCENTI. QVI
VIXIT. AN. PL. M. III.

VINCENTIA. IN PACE

HERCVLANVS. FECIT.
SIBI. IN. PACE

PAVLINVS. ROMANO
IN. PACE. QVI. VIXT. ANN. III
ET MENSIS. SEPT

PENTADIVS. IN PACE
DEPOSITVS. XIII. KAL. MAR

B. M
AVRELIVS. FELIX. FECIT. AVRELIE
SABBATIE. QVE. VIXIT.
ANN. II. M. VIII.
DD. XVI. DP. NONIS.
NOBENBRES

DINDARVS. IN PACE

F	AVRELIA. FLORENTIA.	I
L	QVAE. VIXIT	N
O	ANNIS. XXXVIII. DIES XXV.	P
R	FECIT	A
E	CVM. DIONISIO. ANNOS.	C
N	XVIII	E
T	MENSES. VII. DIES. XIII.	
A	D. IDIB. AVG.	
E		

ANTONI. ΣΤΝΒΙΩ. ΓΑΤΚΤ
ΤΑΤΗ. ΚΕ. ΤΕΚΝΩ. ΜΗΤΡ
ΕΖΗCΕΝΜΕΤΑ. ΛΑΤΠΙΟΤ
ΑΝΔΡΟC. ΕΑΤΤΗC, ΕΘ. ΕΙ
ΦΙΛΙΑ. ΒΑΡΗ. ΒΑΛΕΡΙ. ΕΠΙΣΚΟ
ΠΟΥ

Roma Subterranea

DVLCISSIMO. FILIO. FAUSTINO
PATER. SIBI. ET FILIO.
SVO FECIT QVI VIXIT. ANN.
XVII. M. II. D. XVI
DP. XV. K. MAIAS. BENEMERENTI
IN PACE

OLIMPIVS.. BIXIT. AN
NOS. TRES. MENSES. VN
DECL. DIES. DODECI
IN. PACE

CAECINE. ALEXANDRO.
CONIVGI
QVI. VIXIT ANNIS. VIII.
MEN. VII
DIES. XX. BENEMERENTI.
DVLCISSIMO FECIT

VLVM COGI
MRAPTVM. A
ENERISLACT
DONVS SERMONIS
ERETRO MANISM
EPROBITVS IPSO INC
E PERIT QVOD NON SP
T TERRIS VT REDD
TIS. HIC FVIT SPES
VIIS COMPLEVITT
ER LACRIMIS COMPES
TVSQVEM TELLVS I
AVG ♂ MEDIOL ♂ PERDVCT
ET FL. EVODIO

Fragmentum
mucilis hinc
ac truncatis
verbis infor-
me.

LVXVRI. IN PACE

HIC. QVIESCIT. ZOEIAO ♂ PVER
QVI VIXSIT. ANNOS. XX.
ET. DIES. VI. DEPOSITVS
IN PACE
VI. KAL. FEBRARIAS.
DOMINIS NOSTRIS
FL. BAIENTINIANO.
CONSVLIBVS

MERCV
RIALI
CONIVX
BENE
FECIT

CNISMI. SVTORIS. ET
PELORINIS. CANTRICIS
VIX. ANN. XXX

KARITO. QVI. BIXIT. ANNOS. QVARACIN
TA. BONO. MARITO. BONE. MEMORIE.
QVI. FECIT. MECV. ANNOS.
VIGINTI. OSSA. TVA. BENE.
REQVIESCANT

AEMILIUS. ET. TIMOLEA. FECERVNT
FILIO. DVLCISSIMO. QVI. VIXIT. AN. III.
MENSIBVS. X. DIEBV. XXIII. REDDE
DIT XII. KALE. NOBENBRIS. IN PACE

CLAVDIANE. BENE
MERENTI. QVE VIXIT
ANNIS. VIII. QVE
DEFVNCTA. EST
IDVS. IANVARIS. PARENTES. FECERVNT
IN PACE

Mul-

Lib. III. Cap. XXII.

611

Signa Christianorum in sepulchris.
Multa item religionis Christianæ signa iam inde apud recolendæ antiquitatis homines vñu recepta , globuli quoque, necnon annuli , & symbola id genus alia eisdem inserta monumentis a perscrutantibus inter hos abditos Cœmeterialium locorum sinus inspiciuntur. Emanat ibi iugiter limpidissimus aqua fons , qui accedentes, imo inter excurrendum iam defessos, anhelantesque misericordie refouet.

Reliquas tandem Cœmeterij ciusdem partes haud solum oculatissimus antiquitatum explorator Bosius perlustravit , per multiformes aditus , quos in adiacentibus passim vineis reperiri contigit, ad vitramque videlicet Appia Vix partem iter sibi obuium patefaciens . Verum nullibi prorsus sepulchralium inscriptionum titulos, aut picturas, vel aliud quid animaduersione dignum , aut posterorum memoria recolendum fese illi obtulit . Veruntamen de vna hac re certior vltro redditus est , totam scilicet regionem illam subterraneis ubique cryptis scatere, viarumque semitis , ac diuerticulis redundare , quas etiam longo interuallo vñque ad templum , quod in patentibus circum agris beatæ Virginis Annunciatæ pia fidelium veneratione dicatum est, protendi aduertit:

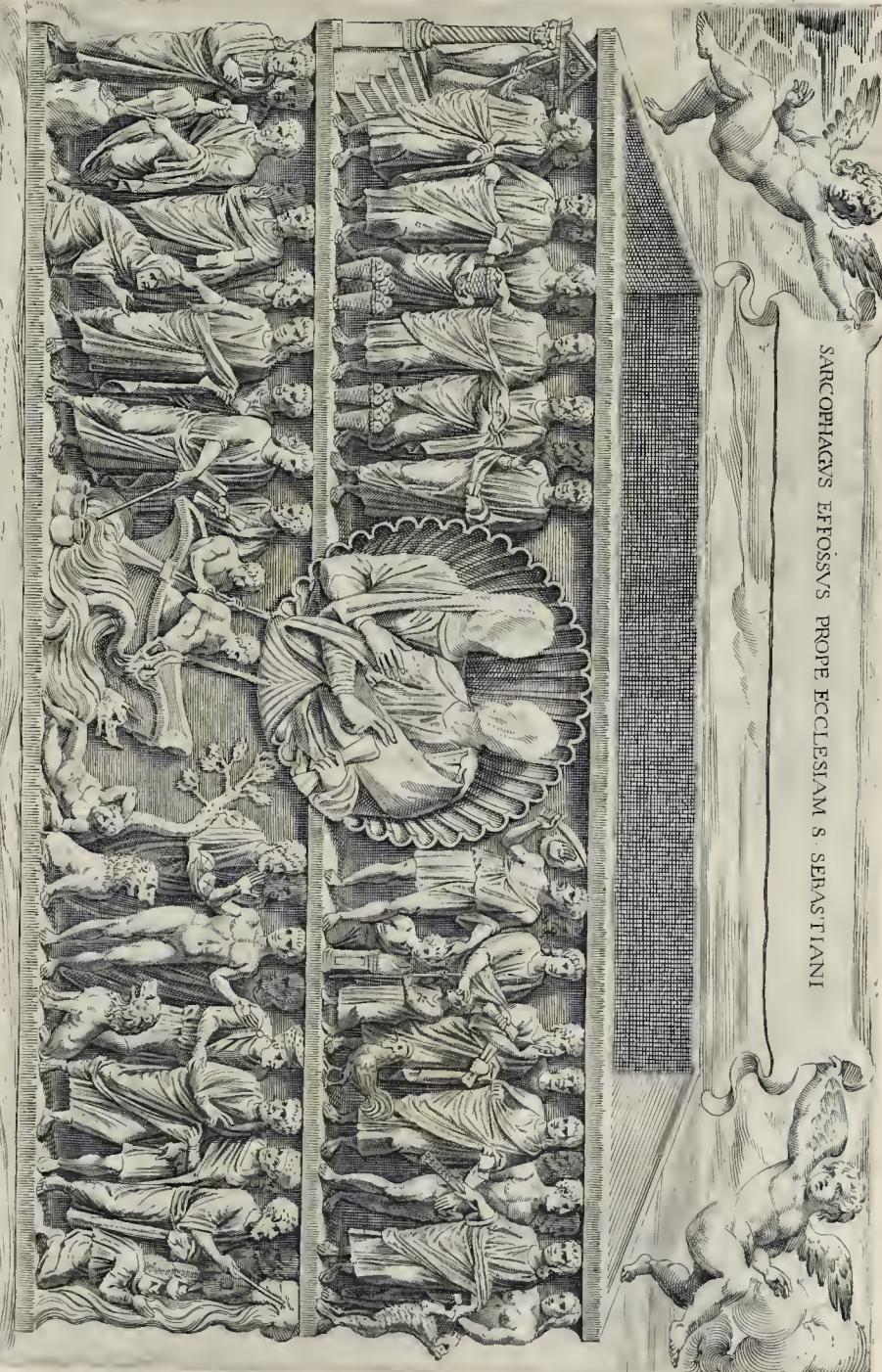
quo potissimum loco peranti qui cuiusdam cubiculi vestigium , consuetamque in eo Pastoris in Euangelio descripti extantem adhuc imaginem contemplari licebat. Tandem vt de hoc celebrissimo Callisti Cœmeterio dicendi finem faciamus , opportune hic lector a nobis commonendus est, haud obscuris locum (de quo sermo recurrit) antiquitus monumentis illustratum suisse : ibi enim haud pauci marmorei Sarcophagi, sacris vtriusque Testamenti historijs studiosæ artificum manu exculpti recondeban-
Sarcophagi marmorei.
tur ; quales & Vaticano in Cœmeterio quamplures olim extitisse recoluimus. Ex his tamen quos è tenebris in lucem emergentes nostra hæc ætas curiosis admodum oculis aspergit, sex dumtaxat in vineis iuxta D. Sebastiani Ecclesiam repertos , typis Bosius exprimendos , ac ipsi posteritati ad perennem antiquariæ rei memoriam commendandos omni adhibito studio curauit : ex quorum numero vñus dumtaxat demandus est, qui utpote cum Tiburtinam apud Viam inter effodiendum innotuerit , inter antiqua Cœmeterij S. Cyriacæ (vt nobis credere par est) monumenta, iure merito recensendus videtur . Horum autem omnium icones intuentium oculis vltro , libenterque subiijcimus .

Templum
Virginis An-
nunciatæ fa-
crum.

Sarcophagus iste duplici figurarum ordine distinctus, cuius iconem oculis subiectam hic habes, in Callisti Cœmeterio extabat, atque olim in Ecclesia S. Sebastiani visebatur. Figuræ, quas in conchylio locatas conspicis, capite temporis iniuria diminutæ sunt, nihilominus alteram viri, mulieris alteram retulisse effigiem prompta est conjectura, & forte par quoddam conjugum nascentis Ecclesiæ haud abs re esse quis dixerit. Sacrae, quas lapis hic insignis continet, historiæ, licet omnibus obuiæ, paucis tamen hic enarrandæ sunt.

- Io. 11. 44.* I. In ordine igitur superiori Christi Domini Lazarum a mortuis excitantis imago contemplanda proponitur.
- Mattb. 14. 19.* II. Idem Dominus, qui, ut famelicam in deserto turbam reficeret, panes diuinitus multiplicat: cophinos autem vna cum panibus cruce signatis exsculptos illic quoque videre est.
- Gen. 22. 10.* III. Insculpta insuper obedientissimi Abrahæ vnicum suum immolare volentis imago repræsentatur.
- Io. 9. 6.* IV. Christus Dominus, qui cæco a natuitate lumen oculorum prodigiose largitur.
- Mattb. 20. 34.* V. Idem Dominus, qui Petro abnegationis culpam, quam patraturus erat, exprobrando prædicere videtur.
- Gen. 3. 24.* VI. Adam, & Eua humani generis progenitores, quos Deus irreuocabili illa sententia condemnat: In sudore vultus tui vesceris pane tuo.
- Exod. 3. 5.* VII. In ordine Sarcophagi eiusdem inferiori Moysis calceamenta sibi iussu Dei soluentis effigies in primis conspicitur.
- Mattb. 9. 20.* VIII. Mulier deinde sequitur, quæ fluxu sanguinis diu laborauerat, & tacta vestimentorum Domini fimbria, incolmis euadit.
- Io. 2. 7.* IX. Initium signorum, quæ Christus Dominus ad gloriam, & potestatem suam orbi manifestandam patravit, cum in nuptijs Canæ Galilææ aquam in vinum conuertit.
- Io. 3. 2. 1.* X. Prophetæ Ionas e naui in mare projicitur, & aluum marinæ belluæ viius ingreditur; tertio autem die in terram redditus, sub cucurbita recubare videtur.
- Dan. 14. 30.* XI. Daniel in lacu leonum, cui Habacuc cum panibus adstare cernitur.
- Exod. 17. 6.* XII. Moyses denique, qui percussa in deserto petra, largissimas inde populo producit aquas.
- Sarcophagus autem in longitudinem palmos decem, in altitudinem quatuor, & dimidium, in profunditatem vero palmos quinque dumtaxat obtinet.

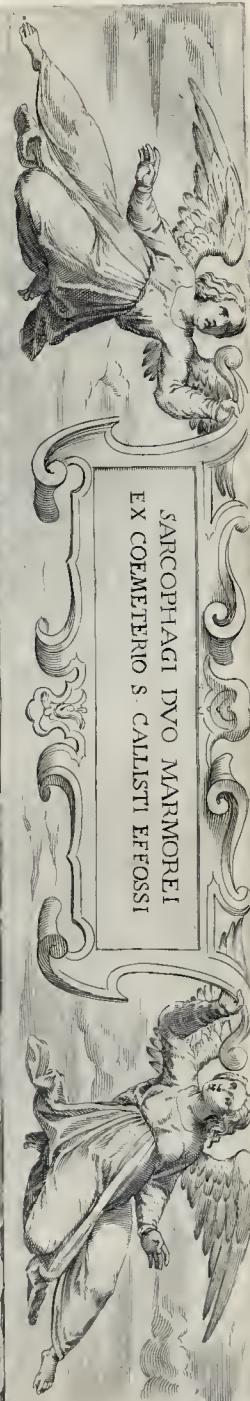
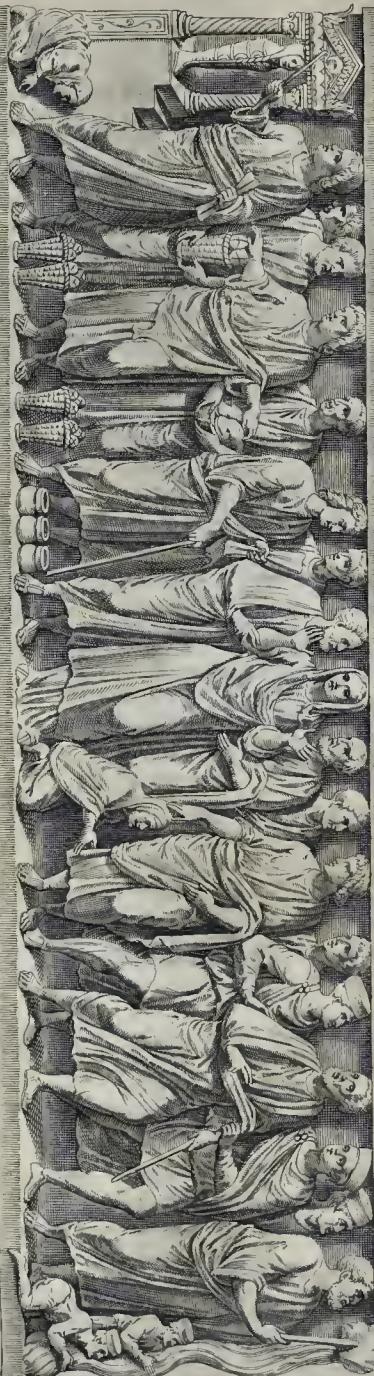

SARCOPHAGVS EFFOSVS PROPE ECCLESIAM S. SEBASTIANI

Bini hi Sarcophagi marmorei (nisi forte vnum, & priorem alterius operculum esse dicamus) in Callisti Coemeterio reperiabantur, in praesens vero in Villa Burghesia extra Portam Pinacianam visuntur. Figuræ, quas continent, haec sunt.

- Mattb.2.
11.* I. *Conspici in primis illic datur in sinu Virginis Matris Deus infans, quem tres Magi adorant. Et paulo ultra idem Christus in praesepio recubat, quem bos, & asinus, ut Prophetæ in spiritu longe ante præuiderat, Dominum suum agnoscentes, halitu suo veluti souent.*
- Iona 2.15.
10.* II. *Bis illic quoque propheta Jonas exsculptus cernitur, semel ubi fauces balenæ ingreditur, atque iterum, dum triduo post in terram restitutus sub cucurbitæ umbraculo requiescit.*
- Mattb.14.
19.* III. *Inferius deinde Christus Dominus Lazarum quatriduanum à mortuis excitare videtur: Martha vero ad eius pedes prouoluta, illum veluti adorat.*
- Io.3.7.
10.* IV. *Idem Dominus, qui quinque panes, & duos pisces ad famescensem in deserto multitudinem satiandam diuinitus multiplicat.*
- V. *Fecit Iesus initium signorum in Cana Galilææ, aquam in vinum vertens.*
- Mattb.9.
20.* VI. *Mulier quædam brachijs expansis orantis in morem.*
- VII. *Mulier illa, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, aduoluta Domini pedibus, & tangens fimbriam vestimentorum eius, valetudinem impetrat.*
- Exod.31.
18.* VIII. *Diuinus denique Hebræorum legislator Moyses, qui stipendo in solitudine populo eisilice largissimas educit aquas.*

SARCOPAGI DVO MARMOREI
EX COEMETERIO S. CALLISTI EFFOSI

Prior è duabus his Arcis marmoreis in quadam vinea prope
Aedem D. Sebastiani Via Appia iam pridem eruta in lucem,
prodijt.

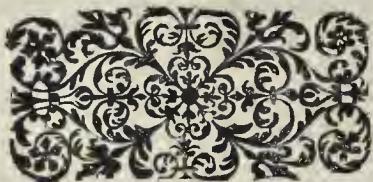
*Matib. 2.
18.* Exsculptus in ea visitur Christus Dominus recens natus, cui bos
& asinus, halitu illum suo calfaciendo, obsequuntur. Tres
item illic Magi conspiciuntur, qui stella duce Hierosolymas
ad verum, æternumque Iudæorum Regem adorandum con-
tendunt.

Longa est palmis quatuor, alta vero duobus & semis.

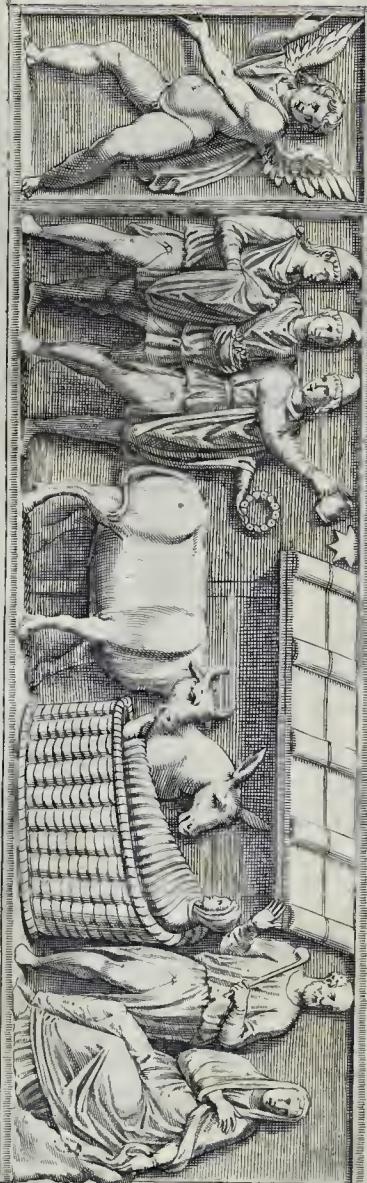
Altera reperta fuit Via Tiburtina, atque ideo è S. Cyriacæ Cœ-
meterio illam prodijse existimant. Eas autem hic simul iun-
ctas exhibemus propterea quod ambæ in ædibus Matthæi
Maurelij in vico Burgundionum vulgo dicto sitis extent.

Ionæ 3.2.1 Ionæ Prophetæ historia illic contemplanda proponitur: modo
enim illum ingentis Ceti aluum ingredi, modo in terram resti-
tutum sub umbraculo cucurbitæ recubare videoas.

Longitudo huius Arcæ posterioris palmos quatuor, altitudo ve-
ro duos dumtaxat æquat.

SARCOPHAGI DVO MARMOREI EFFOSSI PROPE ECLESIAM S. SEBASTIANI

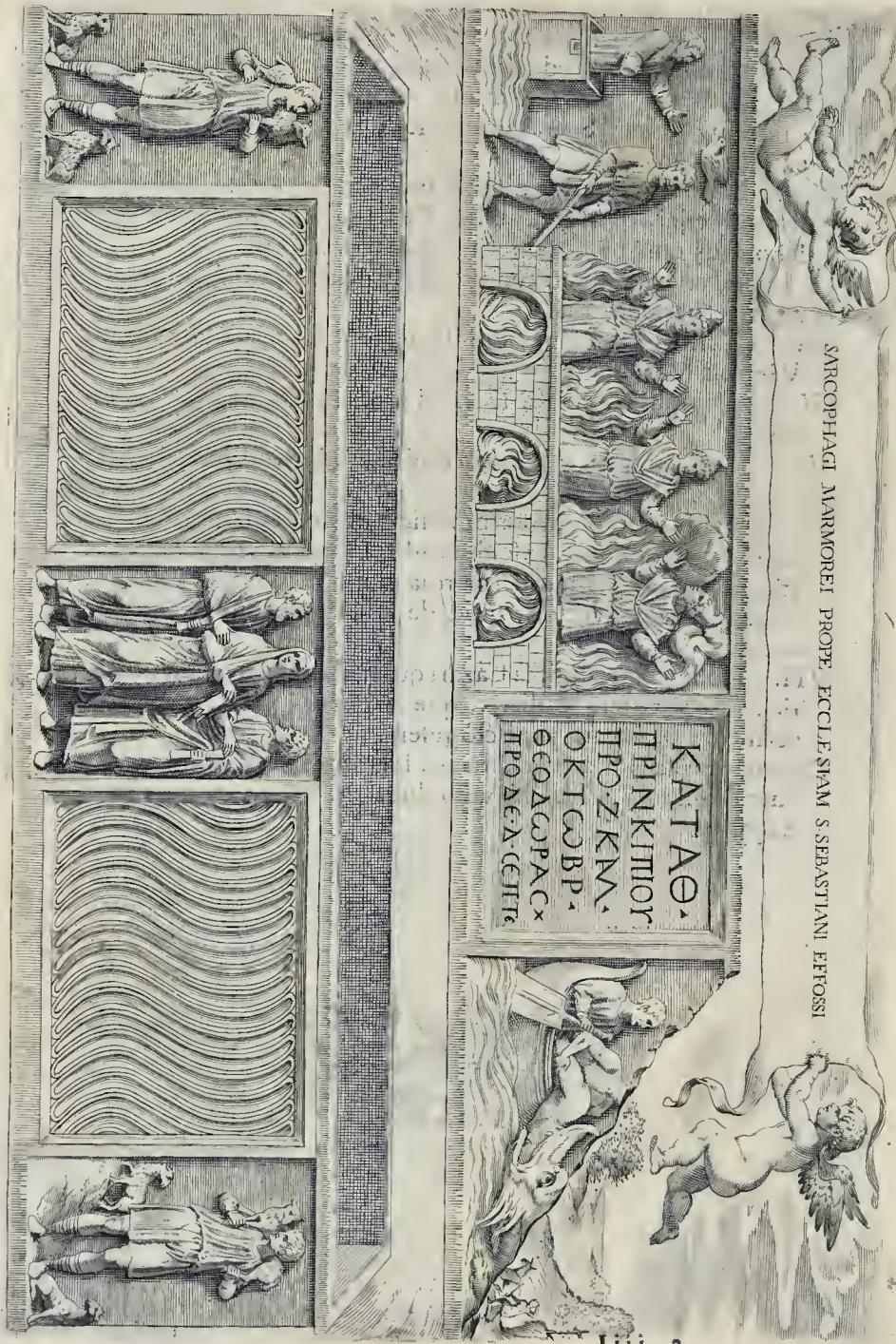

- I. Binæ hæ marmoreæ Arcæ prope Aedem D. Sebastiani Via Appia repertæ fuere. In priori Noe conspici datur, qui columbam pacis cælestis nunciam extensis manibus letabundus veluti excipit.
- II. Babyloniam trium Puerorum fornacem luculenter accensam illuc quoque videre est.
- III. Ionas item Propheta, quem immanis balena deglutit, in illa eiusdem lapidis parte, quæ temporis iniuriam nonnihil pafsa est, exsculptus apparet.
- Græca autem, quæ ibidem legitur, inscriptio Latine sic reddita est :

DEPOSITIO PRINCIPII ANTE VII. KALENDAS OCTOBRI
THEODORA ANTE IV. IDVS SEPTEMBRI.

In altera vero hic apposita conspicitur quædam mulier media (vt quidem videtur) inter Petrum & Paulum Apostolos, ideo fortassis, quod prædicantibus illis fidem Christi amplexata ea fuerat. In binis præterea angulis visitur celeberrimus ille Evangelicus Pastor, qui erraticam ouem suis humeris ad ouile reportat.

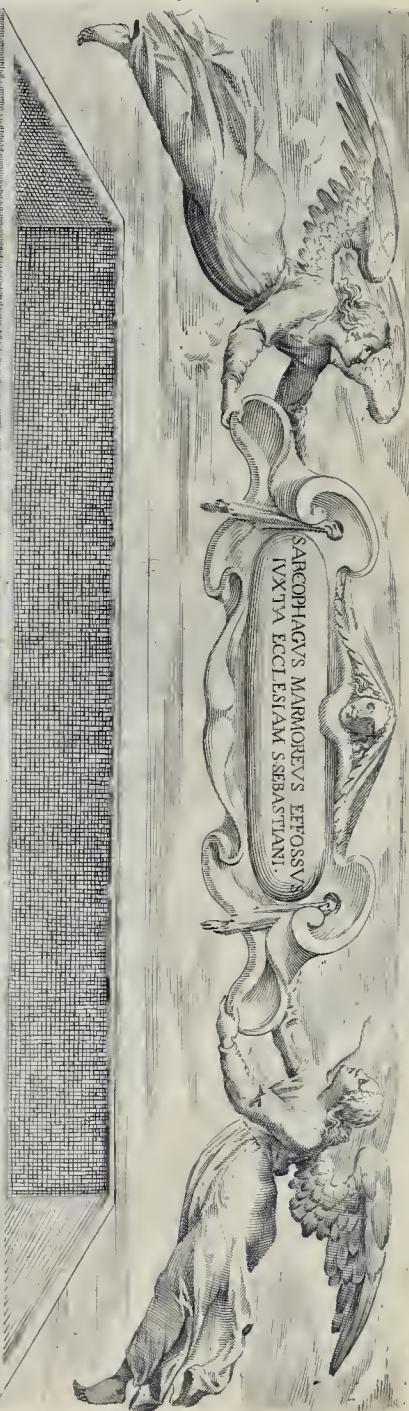

SARCOPHAGI MARMOREI PROPE ECCLESIA M S SEBASTIANI EFFOSI

Sarcophagus iste marmoreus anno sexcentesimo septimo supra millesimum in Basilica S. Marię Maioris, dum elegantissimum illud Paulini Sacelli edificium extrueretur, repertus est, quem ad corpus cuiusdam Cardinalis inibi recondendum eò delatum fuisse aiunt. Sacras in eo insculptas historias hisce paucis enarrare conamur.

- I. Protoparentes, qui commissa inobedientię culpa, ē loco voluptatis ejici, & irreuocabili à Deo lata sententia erumnis, ac laboribus cum omni posteritate addici videntur.
 - II. Paralyticus sanitati redditus grabatum suum baiulans domum letus contendit.
 - III. Christus Dominus, qui in nuptijs Canę Galilęę rogatu Virginis Matris aquam in vinum mire conuertit.
 - IV. Triumphalis Christi Domini introitus in sanctam Ciuitatem.
 - V. Idem Dominus, qui modico adhibito luto oculos cęco nato largitur.
 - VI. Christus Dominus iterum illic cernitur, cui pusilla nescio cuius imago inferius exsculpta adstat, fortassis vnici illius, qui efferebatur, & quem misericordia motus matri viduę restituit. Cordatus tamen lector, quid de hoc dicendum sit, iudicet licebit.
 - VII. Denique prodigiosa Lazari quatriduani à mortuis excitatio: figura autem mulieris, quę ad pedes Domini prouoluta cernitur, Martham profectō refert.
- Ceterum pręsens hic Sarcophagus longitudine palmos novem, cum dimidio, altitudine vero duos, & trientem dumtaxat exequat.

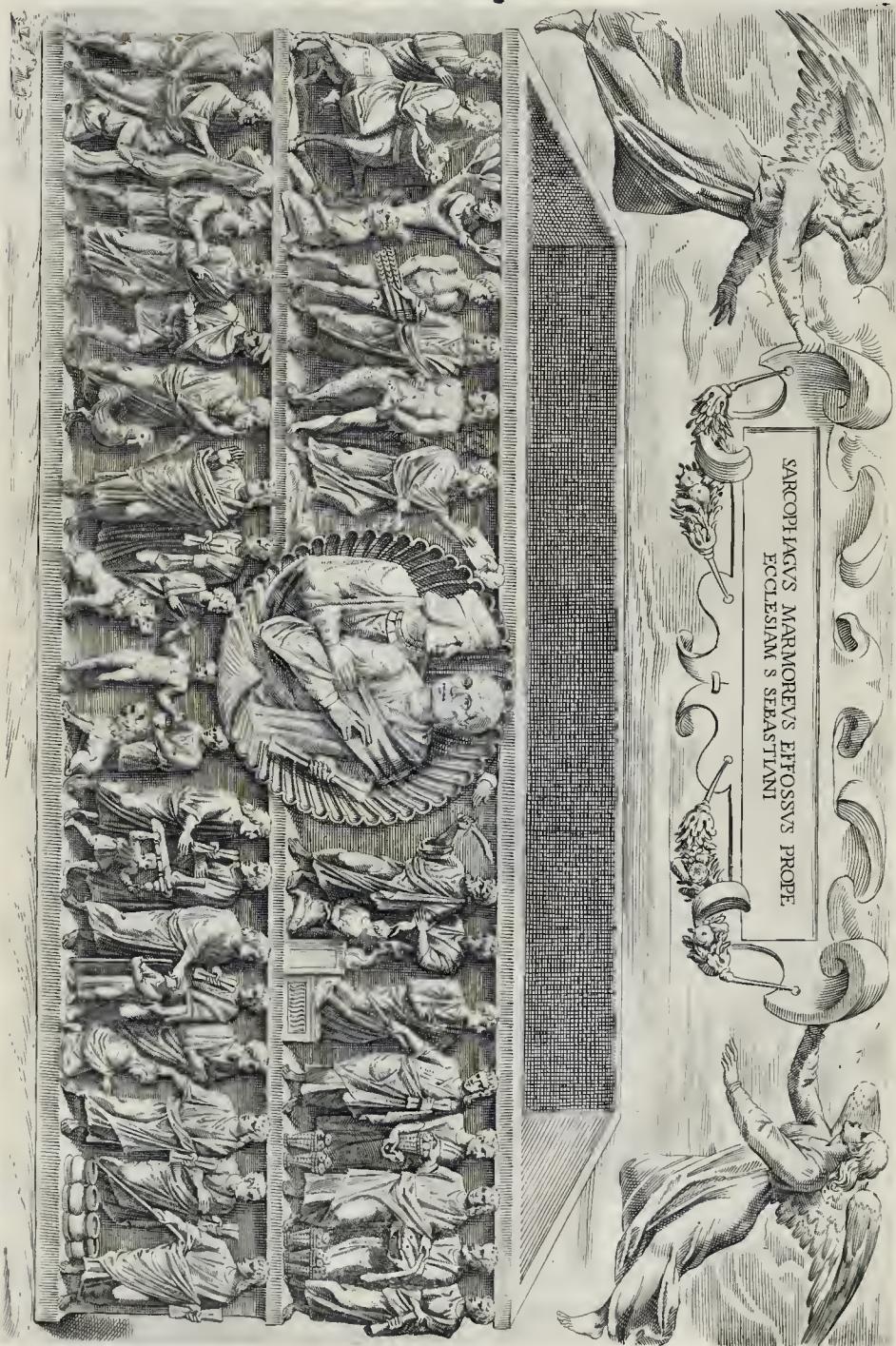
Insignis hæc Arca marmorea bino figurarum ordine distincta in vinea Guidasco-
rum prope Adem D. Sebastiani eruta iampridem in lucem prodijt . Nunc
in porticu celeberrimi Templi Pantheon visitur, ibi a præclaro, rerumq[ue] an-
tiquarum amantissimo viro Francisco Gualdo Arimin. Equite S. Stephani po-
sita, hac addita marmoreæ tabulæ incisa inscriptione :

AVSPICII EMINENTISS. PRINCIPIS
IVLII MAZARINI ROMANI S.R.E. CARDINALIS
HANC ARCAM MARMOREAM VETERIS
ET NOVI TESTAMENTI
FIGVRIS SCVLPTAM TANQVAM NASCENTIS ECCLESIAE
ADVERSVS ICONOMACHOS TESTIMONIVM
FRANCISCVS GVALDV S ARIMIN: EQVES S. STEPHANI
E TENEBRIS IN LVCEM
HVC TRANSFERRI, ET VELVTI TROPHÆVM
ERIGI CVRAVIT
ANNO MDCXLVI.

Historiarum, quas continet, enarratio verbis è sacro textu defumptis edita, atque
ari eiudem Arcæ simulacrum referenti , codem Gualdo adnitente , hunc in-
modum insculpta fuit .

- Matth. 21.* I. Ascendit Iesus Ierosolymam sedens super pullum asinæ .
- 8.* II. Factus est Adam reus mortis, eiecitque eum Deus de Paradiso .
- Gen. 3. 24.* III. Deditque Dominus Moysi in monte Sinai duas Tabulas Testimonij lapideas
Exod. 31. 18. scriptas dígito Dei .
- IV. Nascentis Ecclesiæ generosa soboles , quæ in hac Arca olim condita quie-
uit .
- Gen. 12. 10.* V. Abraham vñigenitum suum Isaac in holocaustum offerre Deo paratus est .
- Io. 11. 44.* VI. Lazare veni foras .
- Matth. 14.* VII. De quinque panibus , & duobus písib[us] satiauit Dominus quinque millia
19. hominum .
- Exod. 17. 6.* VIII. Percussit petram , & fluxerunt aquæ .
- & P[ro]f. 77.* IX. Nunquid & tu ex discipulis eius es ? Negauit ille , & dixit : Non sum .
- Io. 18. 25.*
- Matth. 20.* X. Antequam Gallus cantet, ter me negabis .
- 34.* XI. Missus est Daniel in lacum leonum , & Deus conclusit ora eorum , & non
Dan. 6. 16. nocuerunt illi .
- Io. 5. 8.* XII. Tolle grabatum tuum , & ambula .
- Io. 9. 6.* XIII. Fecit lutum ex sputo, & vnxit oculos eius .
- Matth. 9.*
- 20.* XIV. Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis .
- Io. 2. 7.* XV. Fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ aquam in vinum vertens .
Hæc autem Arca in longitudinem palmos nouem cum dimidio, in altitudinem vero
tres, & dimidium obtinet .

Et hęc demum sunt, amie lector, que
in lucem, & ad notitiam nostram per-
scrutantium studio, ae labore ex Cœ-
meterialibus Callisti loeis studiose ha-
ctenus perlustratis delata fuere, hęc,
inquam, quæ ipsis è tenebris eruta, at-
que ab obliuionis iniuria vindicata stu-
diosis viris, vt alienis ditescant, & per-
fruantur laboribus, hic inspicienda, &
eontemplanda proposuimus. Aecipe
igitur tu quis es, & loca omni venerationis
cultu condigna, et si pede excurre-
rere, ac osculis, vt par est, prosequi non
vales, oculis saltēm obsequentibus a lon-
ge vel has intra paginas rimari, conee-
ptisque animo votis beatissimos marty-

res, eorundem inquilinos, salutare ne-
dedigneris: dum nos interim exhibiti
quondam obsequij a Iacobo sanctissimo
patriarcha loco diuinis reuelationibus
ac bencficijs exculto memorcs, qui sacre
vt aiunt paginæ, *cum de somno euigilas-
set, erexit lapidem in titulum, & fundens
desuper oleum, dixit: Vere locus iste sanctus
est.* Memores, inquam, recolendi huius
obsequij, quod merito loci sanctitas exi-
git, saeris Subterraneæ Romæ Cœmete-
rijs, quæ haetenus perlustrauimus, post
primum felieiter absolutum Deo aspi-
rante volumen, titulum hunc perpetuæ
futurum venerationis monumentum eri-
gimus, & eonsceramus.

Gen. cap. 28.

Lib. VI. Cap. XXII. 625

SISTE GRADVM TV QVIS ES O VIATOR :

Sacra hæc Vrbis, immo Crbis Coemeteria sunt, quæ inspicis,
Horum nomina olim mortuorum inter ossa tenebris confusa,
Rediuua in lucem nunc sub æternitatis omne prodeunt.

Perscrutare, venerare.

Hæc videntibus ut vides inter latebras, mortuorum Monumenta tegunt,
Inuidentibus Monimenta detegunt immortalitatis.

Tot ibi trophyæ, quot ossa.

Quot Martyres, tot triumphi.

Immo tot palinæ, tot coronæ, quot tituli, quot tumuli.

Lege, haud luge: in sanguine, in vulneribus funera, in uictoriumq; militum victorias.
Antra quæ subis, muta quæ cernis marmora, vél duni silent, palam Romæ gloriam
loquuntur.

Audi quid Echo resonet,

Subterraneæ Romæ.

Hospes: sepulta hic Roma est, inter tumulos iacet, sed vel mortua viget,

Sed vel tumulata suos inter triumphos viuit.

Vrbs Orbem tunc maxime vicit, cum sanguine viæta, cum ferro viæta,
Cum lumine orbata est,

E tenebris clarior, securior è latebris emersit.

Marmorea, immo aurea (vt cernis) facta nunc, que quondam lutea, lateritia,
Obscura scilicet Vrbis Coemeteria, totius patens orbis Theatrum,
Subterraneæ crebra inter rudera cauernæ, Tarpeia rupe excelsiores
Conspicuae, quam tenes, quam teris, Romæ fundamenta sunt.

Pretiosa Martyrum pignora, terra dum celant, Martyriorum titulos Cælo
ostentant.

Antra quæ substant, Romanis altiora mænibus, Capito'io illustriora,
Orthodoxæ fidei propugnacula, diuinorum promptuaria Sacramentorum,
Pro Christo militantium castra, palæstræ.

Horrent hic adeuntibus faxa, pallent cineres, rigent sepulchra,
Vbi fides tripudiat, purpura cruento rubet, charitas rutilat, seruet.

Ingredere Hospes, quid cunctaris?

Ad Subterraneum Romæ Cælum tot sydera, quot cadauera, quibus præfulget,
inuenies.

Quid loci incultam facibus rimando faciem stupes?

Nobilium cultorum, incolarum corpora, exuiaæ hic iacent, quorum animi
virtute exculti, Cælum iam tenent,
Orbe, Cælo sublimiores.

Si legis ex titulis, ex Monimentis legendo disces,

Quanto cruento, quanta constantia antiquis pro fide temporibus dimicatum,
Quibus nil antiquius fide, nil charitate recentius;

Isthic inter mortuos Christiani olim degebant, viuebant, ne inter viuos degendo,
viuendo,

Heu! Christo mori compellerentur.

Hinc ab altari vitam quotidie hauriebant, mox pro fide vitam cum sanguine profusuri

Augusta angusta inter hæc locorum spatia spatiando,

Charitas, quæ cor dilatat, angustari, latere, premi haud potuit,

Ex antris vegetior in aream , in arenam profiliens :
 Subi amice Hospes ,
 Ne dedignere cauernas , dum luce orbatas vides , orbi tamen claras ,
 Tenebras Sole lucidiores hic solus videoes .
 Deuoto igitur pede , corde , oculis , osculis petito .
 Fodinæ protinus (inquieres) hæ sunt , quas cerno , haud cauernæ ferro (vt mos est)
 perscrutandæ .
 Estò : attamen si terre intra viscera aurum effodiendo requiris ,
 Aurea prorsus Subterraneæ Romæ viscera comperies .
 Vna enim hæc pro luto aurum , gemmas pro lapidibus effodienti , perscrutanti
 offert ,
 Aureos quippe homines , ferro inhumaniter hominum rimante viscera ,
 Sua humaniter intra viscera exceptit , abscondit , tutata est .
 At aureos , quos accepit , ferreos , adamantinos ex antris ad certamen prouexit ,
 Vincisse rata , cum non haberet quos vinceret ,
 In suis iugiter cædi , cedere vix vnquam nescia , consuevit .
 Audis , vides , quanti , vel in obscuro , splendidiores Sole triumphi clarent .
 Subterranea ergo Roma , quam perlustras , illustri palmis Roma haud inferior
 Inde enim merito palmam fert , quia conspicuæ , cui subest , preest ,
 dum ab imo caput attollit ,
 Mortuorumque exuuijs apprime onusta , adhuc inter tumulos , inter cineres
 viuit Deo .
 Vis lector nosse , quantum speluncæ Vrbis , septenis collibus præcellant ?
 Vel paucis dicio ,
 Monumenta hic quot video , vagientis incunabula fidei , religionis monumenta ,
 Munimenta Christi , Christianorum sunt ,
 Verè Martyrum sepulchris se pulchram Roma satetur ,
 Cruore magis , quam purpura rubens ,
 Fornices non Cesarum , sed Cesorum exuuijs nobiles ,
 Notas , ac titulos ferro , ac sanguine claros , insculptos ostentat .
 Tument adhuc lutei viuentium pignoribus , vulneribus prædiuites tumuli ,
 Titulorumque apices vltro cruore madidi , cultroque incisi
 Recisa Martyrum membra palmis coronant ,
 Et menti vel crebra inter mortis funera , scenera immortalitatis propinant .
 Hospes ergo si pius
 Dum lætus latentes in letho thesauros lynceus introspicis ,
 Supplex loci sanctitatem , quæ Vrbi latens , Orbi iam patens est , venerare ;
 Et posthac sub luto aurum , Cælum sub cœno
 Sub Roma Romanum querito .

INDEX

RERVM MEMORABILIVM,

QVAE PRIMO ROMAE SVBTERRANEAE

VOLVMINE CONTINENTVR.

In quo prior numerus paginam, alter vero columnæ numerum signat.

A

SS. BDON, & Sennen. Martrium & locus sepulchrae eorum. 362. 5. Eoru⁹ sepulchrum. 376. 8. Eorū rūdum corpora Ecclesiæ S. Marci à Gregorio IV. donata. 363. 6. Eorum Cæmeterium Via Portuenſi. 361. 2. Varijs id nominibus appellatur. 377. 12. Eorundem Ecclesiæ. 363. 9. Corporum eorundem translatio. 362. 5.

Abrahamus Cæmeteriorum exinius cultor. 8. 3. Agrum emit ad humandum Sare cadaver. ibid. Eius planitus, & pietas in eiusdem funere curando. 8. 4. Quam diligenter illud curauerit? 63. 1.

SS. Abundius, & Ireneus ob delatum martyribus sepulture honorem in cloaca demerguntur. 49. 23.

Accusatori sex horæ dicendi, & reo nouem exture olim dabuntur. 60. 6.

Achilles in periculo submergendi tam mortem deprecatur. 33. 1. Lycaoni in flumen proiecto tanquam de malo graffissim⁹ infultat. 34. 2.

A&a Martyrum in eorundem sepulchris recondi solita, & cur? 148. 4.

169. 28. & 29.

Repertaria sepulchris, S. Donatiani.

170. 34. SS. Gerauffi, & Protasjij.

169. 16. & 170. 33. S. Magni. 170.

34. SS. Nazarij, & Celsi. 170. 31.

S. Leonij in tabulis plumbeis. 169.

30. S. Iuliiani. 170. 30. S. Valentini

Episcopi lamina plumbæ inscripta.

ibid. 34. S. Quirini. 362. 3.

Eadem summa sollicituine fideles colligunt, & tuerant. 167. 25.

Quam exactam in iisdem fidelerit,

ac sincere conscribendis curam poserent. 1. 9. 3. Iam inde ab Ecclesiæ incunabulis ea conscribendi mos viguit. 161. 8.

Romani Pontifices ijs conscribendis

p̄cipue studient. 1. 59. 2. Ideo No-

tarij septem à Clemente Papa insti-

tuti. ibid.

Quenam Acta Martyrum fidelissima

conscriberant? 161. 9. Illa magna

antiquitas, veritatique iniuria

in compendium à Metaphraſte con-

tracta fuere. ibid. Peruersorum

hominum impietas eadem adultera-

uit. 152. 10. demonum item aſtig-
tiles multa deſauarunt. ibid. 11. A
Gelſio Papæ eorundem ſæcla cribratio.
ibid. Cur non omnia Martyrum
Acta in Ecclesiæ Romana legantur?
ibid.

Ex iſtissima prævia diſcuffione Acta

fæctorum ab Ecclesiæ recipi ſolent.

163. 13. Ab adulterinis aſtigendum

Concilium Roman. fixit. 162. 12.

Et quæ a præiis boniñbus confiſca-

funt, ſub anathemate proibieuntur.

163. 14. Acta Martyrum in eorundem

natalitatis legi ſolita. 164. 16.

Acta Proconfularia. In ea res à Ma-

tyribus geſta refrebandur. 161.

num. 8.

Acta Q̄irinalia. 362. 4.

Adamus, & Noëmii primi funerum

curandorum apud omnes gentes ma-

giſtri. 8. 2.

Noëmii Adami offa ne diluvio peri-

rent, in Arcam fecum tulisse dicitur.

7. 1. & 8. 2. Ex inter ſuſis partitur,

& ſemo calixaria tribata. ibid. Ei-

dem in Palestiniā tandem delata. •

ibid.

Aditus Cæmeterij Vaticani. 221. 18.

Lucine. 410. 10. Callisti, quod Se-

cretum nuncupatur. 460. 22.

Adriani Pape I. Epitaphium. 257.

S. Adrianus cum facijs poſt crux fragiū

creatur. 32. 9. Eorundem corpora

varijſ ē Galo prodigijs illæſ ſeruantur.

44. 14. Eorundem ſanguis à

pijs ſeminis qui illos ad martyrium

cantes ſequabantur, colligitur. 78.

34.

Adriani Augusti moles. 227. 8.

Aedificia. Eorum altitudinem Rome

Augusti, & Nero coeruleuerunt.

192. 6.

Aedificium Anacleti Pape prope Petri

sepulchrum quale fuerit. 230. 13.

Aedificiorum gentilium, & Templi

ac ſepulchri D. Petri inter ſe colla-

tio. 208. 16.

Ægerie fons. 447. 12.

Ægypti ſepulchrorum magnificientia

omnes facile nationes ſuperarunt.

10. 7. Cadavera apud eos condendi

ratio. 113. 3. Ab iſilem ad Iudeos

cadavera condendi mos deriuatus.

115. 8.

Eneas casum Pallantis deflet, qui-
corpus eius eſcam pīcibus fore ti-
met. 33. 2. Idem in periculo nau-
fragii eo fitutus, non mortem, ſed
genus mortis deprecatur. 34. 4.

Æneus ubinam in Italianam appulerit.

406. 10.

Affines, ac consanguinei Martyrum
ē Gracia in Urbe veniunt ad viſen-
da eorum ſepulchra. 485. 3. Septem
annis apud eadem ſepulchra in oratione
& vigilijs permanent. ibid.

Atque ibi, in Arenario ſcilicet Vi-

Appia, diem tandem obevunt, ibidem

que ſenſu ura donantur. ibid.

S. Afra. Eius corpus Via Cornelii ſe-

putura traditur. 358. 6.

S. Azatha. Epitaphium eius Angelis

tabula marmorea, inſcribunt, emque

ad eſpūctus eius in tumulo donunt.

170. 32. Etas Cæmeterium Via Au-

relia. 350. 1. & 351. 5.

Agathonis Pontificis epitaphium. 255

Aglæ Matriorū mittit Bonifaciu-

m in Gilisiam ad redimenda corpore

Martyrum. 78. 36.

S. Agnus in Circu Agonalí proſtitui-

tur. 198. 23.

Agnes Imperitrix Romæ ad Limina

Apoſtolorū venit. 270. 14. Causa

eius Romæ profectio. 271. 14.

Confliuum de hoc ſecula abdicando

int. ibid. 15. Rœne omnibus exem-

plio & miraculo eſt. ibid. Hius ſub B.

Petri Coſeffione ab infantia admis-

ſorum generalis confeſſio. ibid. Ingens

eiusdem in frequentanda Baſilica

Vaticana pietatis, ac religio. 271. 16.

Pi moritur Roma, & in Ecclesiæ

S. Petronille ad S. Petrum ſepelitur.

272. 17.

S. Agricola cū Cruce, & clavis ſuī martyrij ſepelitur. 153. 8. Eiusdem ſan-

guis repertiſ ſunt S. Ambroſio in eius ſe-

puſchro. 148. 4.

S. Albani martyris. Eius ſanguis col-

lebat ſunt S. Germano Episcopo. 77. 33.

Albani. Peccati cum mortuis apud eos

ſepeliendi mos. 143. 3.

Albertus linteum funebre ab Aldagru-

de filii morti proximo tranſmitti

voluit. 125. 19.

Albigenses heretici viri nobilis Cathe-

lici corpus effodiunt, & per plateas

INDEX RERVM

- contumeliosè raptant. 33. 10.
 Albus. *Albo colore mortuum lugentes cur olim induerentur?* 120. 2.
 S. Aldgundes mittit linteum S. Alberto quo eius corpus post mortem involueretur. 125. 19.
 Alexander Magni erga boſtium proſtagorū cadavera pietas. 21. 4.
 SS Alexander, & Antonina pice illiti combuſti sunt. 32. 8.
 B. Alexander. Tyrannus ei minatur se reliquias eius, ne condantur, perditurum. 118. 16. *Eius corpus in flumen projectum à quatuor canibus inde extrahitur.* 41. 17. *Idem canes matris qua illud quarebat, offendunt.* ibid.
 Alexander Sfortia auream quotannis coronam Virgini offervendam testamento relinquit. 128. 10.
 Allūlia in funere mortuorum à Chriſtianis olim decantari solitum 9421.
 Altare In Catacumbris. 462 4. 8. Pácratii, ad quod iuramentum præstare solemne olim erat: & per iuri diuinatus puniebantur. 348. 10. S. Petri. 234. 9. A. S. Silvestro solenni ritu conseruator. ibid. *Eisdem particulas à peregrinis religiosis ergo aſtentibus tandem corruit.* ibid. 10.
 Idem iam penè collapsi à Callisto II. refuitur, ac denouo conſeruator. 235. 9. Intactum à Clemente VIII. relinquitur nonumque ſuperextiruitur, ibid. 11. Intactum quoque ab Urbano VIII. ac ſublimiori ſtu eleuatum, conſeruatorumque, ibid.
 Altaria, & Sacella in Cæmterijs. 494. 7.
 Altare vetus S. Sebafiani ab Honorio III. conſeratum. 455. 18. & 457. 15.
 S. Amator. Aquis, quibus ſacrum eius corpus lotum fuerat, paralyticus curatur. 112. 13.
 Amauricus Comes Monfortis in Bafiliaca Vaticana ſepulturam obtinet. 342. n. 31.
 S. Ambroſius, an ſacras vigilias abrogauerit? 100. 2. Crucem, & clavos Agricola mart. repertos theſauri loco habet. 153. 8.
 Ambroſius Notariorū Primicerius in Bafiliaca Vaticana ſepulturam quiescit. 341. 27. *Eiusdem Epitaphium,* ibid.
 Ammonius, Flavianus, & Callistus viri nobiles Martiribus tumulandis additissimi. 64. 7.
 S. Amphianus. *Eius corpus in mare proiectum magnus eſſus omnia perturbans in terram eſcīt.* 47. 10. *Eo prodigio uniuersa Caſarea commouetur, & ad Chriſtum conuertitur,* ibid
 Amphitheatreum Titi Vefpani. 193. 18. *In eo Ignatius Mart. à leonibus diſcipitur.* 193. 12.
 Amphitheatre ante Titum à G. Caſare, & alijs extorta. 193. 18.
 Anacletus Papa ſepulchrum D. Petri extruit, & ornat 218. 5. Vaticanicum amplificat, ibid. *Eius adiſcītum prope Petri ſepulchrum quale fuerit?* 230 num. 13.
 Anaſtaſia, & Bafiliſta BB. Petri, & Pauli
 Apostolorum funus curant. 66. 3.
 Anaſtaſij III. Pont. epitaphium. 260.
 Anaſtaſius, & Innocentius PP. eorum corpora in Cæmterio Portuenſi ſepulta. 365. 13.
 Anaſtaſius marty. *Sacram eius corpus magna pecunia vi à fideliis redimitur.* 79. 39. *Eius Cæmterium ad aquas Saluias.* 475. Corporis eius tranſlatio. 364. 12. & 436. 3.
 S. Andreas Apofolos, ex eius corpe ſalubris ſtilat liquor. 72. 14. *Eius ad tyrannum de S. Miffi Sacrificio reſponſum* 183. 21.
 Anchora, cum qua S. Clemens in mare proiectus fuerat, iuxta corpus eius reperita. 46. 3.
 Angel. Martyrum ſanguinem colligunt. 346. 3. Indicant ubinam ſacra martyrum corpora exiſtant, ut debito ſepulchre honore afficiantur. 46. 2.
 Ritus Chriſtianorum funeralis ab hominibus intermisſos pergunt. 98.
 14. *Anthybum martyrum in Tyberim à Gentilium iactatum in Oratorium ſuum ſaluum, & in columen reducunt.* 49. 21. *In eiusdem obitu cantant versulum psalmi quadraginta primi.* 103. 13.
 Funus S. Simeonis comitantur. 98.
 14. Epitaphium S. Agathæ tabula marmore inscribunt, eamque ad capitium in tumulo ponunt. 170. 32.
 Anglia. Anglicana Eccleſia pro Cathedra Petri Romana ſuenda Martires. 245. 27. *Vt Anglia iectigal S. Petro pendere defit, ut fides illuc periret.* 270. num. 10.
 S. Anicetus Papa in Cæmterio Callisti ſepulchra afficitur. 454. 10.
 Anicij. *Anicitorum familiis nobilissima, & prima inter Romanos Chriſtum amplexata est.* 278. 5. A Theodato Gothorū Rege praeterieris laudata, ibid. 6. Baden familiis plures martyres, alioſq. famulos in Eccleſia peperit. 278. num. 7.
 Anima immortaliſtas ex diuturna cadauerum incorruptione à Platone inferatur. 10. 7.
 Anima corpori ſuo, quod exiuit, bonorem impendi naturaliter appetit. 50 num. 1.
 S. Antherus Papa iactatus in Tyberim, ab Angelis in Oratorium ſuum ſaluum reducitur. 48. 21. Gentiles eum mortuum credentes, concionantem reprirunt. 49. 21. *In eius obitu Angelii cantant versulum Psalmi quadraginta primi.* 103. 13.
 Antenor. *In eius tumulo maxima argenti vis reperta.* 144. 5.
 Antinoc ciuitas in ſepulchrum Antinoi ab Adriano Imp. dedicata. 11. 10.
 Antichristus acerrimus SS. Sacramenti impugnator futurus. 187. 33.
 Antiocheni. Eorum ſtadium in humanis, honorandisque Martirum corporibus. 130. 3. & 131. 3.
 S. Antoninus videt Angelum ſanguinem martyrum colligentem. 346. 2. In
 Cæmterio Calepodij ſepulchra donatur. ibid.
 Antonini Pij vox de Marco filio mortuum lugente. 93. 17. *Eidem integræ Aſte ciuitatis pro fide mori paratam ſe profitetur, & eius ad illos reſponſio.* 203. 4.
 S. Antonius Magnus vnguentis ſuum corpus poſt mortem condiri vetat. 119. 20. *Eiudicem corpus hinc illiſimorum virorum cadavera in muoſi ſolitū obuoluitur.* 125. 21.
 Antonij Carnificis conuersione & martyrium. 353. 2.
 Antrum Quadratum. 486. 5.
 Anulus Ponſificis ab Arnulpho defunctoris prodigiore porrecto, digito receperit. 127. 7.
 Anoli, & circuli eburnei in ſepulchris Chriſtianorum Cæmterialibus reperi. 495. 9.
 S. Apollinatis Eccleſia Via Appia. 476. num. 5.
 Apollo. *Eius Idolum S. Babyle mart. reliquias è Daphne exturbari iubet.* 29. 26. Fulmine idem conteritur, & templum conſigrat. 155. 11.
 Apollinis in Vaticano Templum. 213. Illud B. Petronilla dicatur. ibid.
 S. Apollonia curat funus S. Anaſtaſie martyris. 44. 19. & 68. 7.
 SS. Apollonius & ſocii in mare proiecti. 46. 6. Eorum reliquias mare ultra redidit. ibid.
 Apoſtrophe S. Leonis Papa Vrbē Romam ſuper Apoſtoli Petru, & Paulo in ihu ſepulchris compellantis. 261. 33.
 Appia Via 411. 1. *Eius dignitas, ac prerogativa.* 490. 18. *Eius longitudo.* 444. 5. *Quam accuratè olim ſtrata.* 445. 5.
 Aquilz martyrum corpora ab alijs feris illæſa tueruntur. 39. 8.
 Aqua. Vafciula cum aqua Inſtral in ſepulchris apponentur. 146. 13.
 Aqua in Carcere Mamertino per Apoſtoli diuinitus ſeaturiſt, hodieque viſitetur 200. 32.
 Aquæ ſalutiferæ in Cæmterijs ſeaturiſt. 494. 6.
 In Cæmterio Calepodij 348. 7.
 In Cæmterio Callisti. 494. 6.
 Aqua ſalutiferæ, qua Sanctorum corpora poſt mortem abluta fuere. 112. num. 12.
 S. Amatoris Epifoci. 112. 13.
 S. Cuthberti Epifoci 112. 12.
 S. Edwigiſ, ibid.
 Aqua in Vrbe Roma.
 Acci, vulgo d' Accio 445. 7.
 Alfietina. 344. 6. Auguſta, ibid.
 Mercurij, qua mercatorei ad periuria eorum abluenda aſpergebantur. 448. num. 15.
 Retvici. 449. 21.
 Sabatina 344. 6. Saluia. 407. 1. & 435. 1.
 Traiana. 344. 5.
 Aquarum Curatores Roma. 200. 29.
 Aquis extingui acerbum mortis genus antiquis viſum, & quare 33. 1. & 34. 4. Talem mortem execrantur Herroes, Achilles, Scipo, Hippodemon. ibid.
 Malunt gladio perimis, quam aquis ſubmer-

MEMORABILIVM.

submergi, *ibid.* Aeneas in periculo naufragij non mortem, sed genus mortis deprecatur, *ibid.* Idem in aquis exitium ut summum malorum Thyestes Atreum impetratur. 34. 3. *Vide* verb. submergi.

Aquæductus. Eorum in Vrbe amena-
obertus. 199. 27. Aquæductibus din-
Roma caruit, *ibid.* Admiranda in
Vrbe eorum derivatio, *ibid.* Mira-
eorundem altitudine, ad latitudine, *ibid.*
2. Quam immenses in ijsdem conſtruendis
sumptus fuit? 199. 29. Quot in
Vrbe Aquæductus fuerint, *ibid.*

Aquæductus Claudi. *ibid.* Aquæ-
ductus Tr.ani. 344. 5.

Aræ ad sepulchra veterum extruere solita.
83. 11.

Arabia Felix cur falsa, & ingrata co-
gnominis dicatur? 114. 5.

Arca Noemi in Cœmterialem vsum de-
dicata. 7. 1.

Architatri. 415. 9. Architatri sacri Pa-
latij. *ibid.*

Archimedes. Eius sepulchro sphera
cum cylindro imposta fuit, idque ab
amicis viens postulauerat. 143. 2.

Ardea Romanorum colonia. 449. 21.

Ardeatina Via 444. 1. & 449. 21.

Areæ. Quid par Areæ apud scriptores,
principiæ Ecclesiasticos, interdum in-
telligatur? pag. I. Area quid sit? 2. 1.
& 3. 1. Area Vaticana. 212. 11.

Arenarium inter vias Triangulalem &
Aureliam. 352. 1. Via Appia. 484. 1.

S. Arianius Praeses. Eius corpus ad litus
dolphini defuncti. 46. 8.

Aricina wallis 447. 13.

Ation Corinthium usque à delpino deue-
tus fertur. 54. 19.

Arnulphus. Eius cadaver annulum pon-
tificum porrecto digito prodigijs re-
cepit. 127. 7.

Aromata condendi cadaveribus que
fuerint? 114. 4. Inter præcipua Myr-
bari ueratur, item opobalsimum. 116. 12.

Arriani Cereos sanctis oblatos tollunt,
incidentaque Idolis. 89. 6.

Ars scenæstoria D. Pauli que ac qualis
effit? 416. 12.

Arts, & exercitium Iudeorum olim Ro-
mae. 395. 16.

Artemius, Candia, & Paulina Via An-
nelia martyrium patiuntur, & sepeliuntur.
354. 7. Eorumdem constantia, & martyrium. 162. Corporum
eorumdem translatio. 364. 10.

Ara Regis cadaver pretioso condimento
delibutum est. 113. 4.

Alterius Senator mirifico Martyris ca-
dauer honore afficit. 65. 8. Hinc &
ipse martyris palnam promeruit. ib.

S. Marini corpus magnifica tectum
veste suis bumeris è loco sepelici as-
portat. 126. 3. & pretioso postmodum
lintero induitum sepelit. 125. 21. Cor-
poris eius translatio. 439. 13.

Athenienses. Militaris funerum curan-
dorum apud eos conseruato. 135. 10.

In via que ad Academiam ducit, mi-
litum in bello casorum monumenta
ponebant. *ibid.* Atheniensis, & Me-
gerenses de Salamina litigantes, ius
suum in eam ex patrio humandi more

probare quisque nititur. 140. 22. ca-
dauer facie ad Orientem versa sepe-
liunt. *ibid.* Crucem ligneam calamiti-
tatis infigne cenotaphijs apponebant.
143. 2.

Attius poeta. Eius statua via Appia.
447. 12.

Auentinus collis. 404. 2. 3.

Aues corpora Martyrum custodiunt, &
ab alijs bestijs illæsa tuerunt. 39. 4.
& 8. 40. 14. 41. 18.

Augustus Imp. Aedificiorum altitudinē
Rome coeavit. 192. 6. Vrbe insigni-
ter exornauit. 192. 7. In Templo Hie-
rosolymitanæ vœtimas pro se offervi-
voluit 301. 4. Eius erga Iudeos clem-
entia. *ibid.* 5. filiam, & neptem à
sepulchro suo excludit. 141. 20.

S. Augustinus. In funere Monice can-
tat psalmum centesimum. 103. 13.

S. Aurea faxo ad collum attiglo in mare
descit. 35. 6. Eius corpus in littore
postmodum repertum à Nonno huma-
tur. 46. 5. Vbinam martyrum palla-
fū. 438. 8. Eius Ecclesia in ciuitate
Ostiensi. 438. 11.

Aurelia Porta 343. 1. Eadem que S. Pan-
cratij. 349. 12. Eius à Pancratiana
distinctio. 343. 3. Vnde nomen suum
sumptus. *ibid.* 3.

Aurelia Via. 343. 2.

Aurelium Tribunal. 344. 3.

Aureli gradus. 395. 18.

Aurum in sepulchris condendi mos. 147.
16. Aurum nullum, nisi quod vestibus
stanebris intextum, vel annulum
ac numis in sepulchris Christiani
recontundit. *ibid.*

S. Auxentius. Eius caput cornice indi-
cante reperitur. 43. 5.

B

S. B abyla Martyr. Cum ferreis suis
catenis sepeliri voluit. 153. 9.

Eius corpus, & catena Demonem
ligant. 154. 11. Et gentium super-
fitiones, ac luxurianam refrangent. ib.

Eius reliquias Gallus Caesar in Da-
phnem ad corrigendos corruptos po-
puli mores mittit, & fit voti compos.
ibid. Inde illa iterum Iulianus Apo-
stata ex Idoli Apollinis respōsū asfor-
tari iubet, & cur? *ibid.* & 29. 26.

Bacchus. Eius Templum in Ecclesiam S. Vrbani conuersum. 488. 11. Vnde
eidem sacra. 489. 12.

Bacchanalia. Feſtis Bacchus in aliis Chri-
ſianorum cadaver effodere, itaque
infultare Gentiles solebant. 29. 24.

Feria Bacchanales à Tertulliano fu-
riu nunciata. *ibid.*

Bacchanalia ad Templum olim Bacchi
celebrabantur, quorum vnlba nunc
eodem loco ad Ecclesiam S. Vrbani per-
manere videtur. 489. 12.

Baculus Patoralis in sepulchro S. Her-
berti Episcopi reconditus. 127. 8.

Balbina in Cœmterio Pretextati fe-
pelitur. 477. 6.

Eius Cœmterium. 479.

M. martyres in eo sepulti. 479.

Eiusdem Ecclesia Via Ardeatina. 479.
1. In Auentino. *ibid.*

Baldinus Hierosolymorum Rex lotio-

nem corporis Christi in Flandriam
mittit. 110. 6.

Balneum in S. Pancratio à Symmacho
Papa extructum. 349. 13.

Balsamum inter præcipua corporibus de-
ſuſtorum condendi aromata. 116.
num. 12.

Barachij martyris corpus magna pecu-
niariu m v à fidelibus redimitur. 79.
num. 39.

Baptismus unum ex tribus Sacramentis
fideles per se sanctificantibus. 180.
num. 12.

Baptismalis fons in Cœmterio Vati-
cano. 223. 20. Idem à Damaso inſtitu-
ratus. *ibid.* Quando, & qui occasione
à Damaso eius inſtituendi cura ſuce-
pſt. 223. 21. Fons Liberis, & Da-
masi in aream Vaticanam P. latit ab In-
nocentio X. Pontifice deductus, & re-
ſtitutus. 224. 23.

Basilica D. Petri plena martyrum sepul-
chris. 218. 6. Ingens eius sanctitas
ac religio vel ipsi hoſtilibus veneran-
da, ac verendi ſemper extitit. 234. 5.

Prae cateris sacris in Orbe locis apud
bonimes religiosus ſemper extitit. *ibid.*
num. 7.

Eiusdem dedicatio à B. Siluestro folē-
ni ritu peracta eſt. *ibid.* 8.

Multorum millium martyrum reli-
quias poſſedit. 219. 8.

Die 22. Iunij decem millia martyrum
in eadem Basilica memoria reco-
itur. *ibid.*

Eius paumentum Sanctorum orato-
riis, ac ſepulbris refertū eſt. 240. 10.

Splendor eius, ac gloria. 268. 1. Prin-
cipes mundi in eatumulari ambunt.
ibid. Nemo in ea ſepeliri, niſi ex pecu-
liari Romani Pontificis induit opotuit.
338. 20.

Eidem exornanda ultimam veluti ma-
num nunc Innocentius X. Pont. Max.
adnouet. Vide verb. Innocentius X.

Subteranea eiusdem Basilica loca,
Cœmterii nunc vicem obtinent. 342.
num. 33.

Illuc noniſ ſemel in anno mulieri-
bus intrare licet. *ibid.*

Basilica Apololorum Limina vocantur,
& cur, ac quomodo? 334. 5.

Eadem maxima omnium pietate ex-
coli conſeuere. 336. 12.

Eadem munimento pariter, ac orna-
mento Vrbi ſint. 412. 13.

Basilica D. Pauli Apololi à Constantino
Imp. exedificata. 411. 1. De eadem
amplificanda Valentiniānī Imp. confi-
lum. 412. 2. Capitam à premonorato
Valentiniano, Honoriū Augustus
abſoluit. *ibid.* A Leone Pontifice de-
inde magis anula, & ornata. *ibid.*

Basilica extrusta Via Aurelia à S. Felice
I. Papa. 353. 4.

SS. Basiliſes, & alii viginti martyres Via
Aurelia martyrum paffi, & ſepulti.
353. 5.

Basiliſes alter, & ſocii martyres eadem
Via Aurelia paffi, & ſepulturam
ſortiti. 354. 6.

Basiliſes, Anastasia cum Marcello pre-
bystero SS. Petri, & Pauli Apololo-
rum corpora ſepelunt. 66. 3.

Basiliſes. Eius ſenius quanta popu-
lare frequen-

INDEX RERVM

- frequentia celebratum. 99. 17.
 Basilij sepulchrum. 449. 19.
 Basilius Exequi persequitur Sextum IIII.
 278. 4. Deo vindice ocul moritur. ibid.
 A Sexto inviriarum immemori, p̄e sepelitur ibid.
 Basiliorum familia nobilissima, & prima
 inter Romanos Christum amplectata.
 Anteriorum gente oriunda. 278. 5.
 Ecclatix Martyrum obsequis addiciti.
 ma. 68. 7.
 Benedictus Papa Primus in Basilica Va-
 ticanis sepultus. 251. Item Secundus
 256. Eius Epitaphium. ibid.
 Tertius. 259. Epitaphium eiusdem.
 ibid.
 Quartus. 260. Epitaphium eius. ibid.
 Quintus. 261. Et Septimus, dictus Oeta-
 nus. ibid.
 Benjamin Tudor denis. Eius de Iudeo-
 rum Cemeterio testimonium 399. 27.
 De decem suis Infris quid narraret. 400.
 num. 27.
 S. Bernardus pro Iudeis apologiam scri-
 bit. 394. 14.
 Berzelius Galadites honoribus, & gau-
 dijs prefert sepeliri posse in patria.
 50. 2.
 Banchi quinam olim essent, & unde di-
 Eli? 416. 11.
 S. Bibiana. Eius corpus canibus obiectum
 diuinatus seruator. 23. 10. & 41.
 num. 16.
 S. Birinus Episcopus. Eius corpus cum
 Cruce, & calice sepulchro recondi-
 tur. 127. 7.
 Biota, vel currus, quibus corpora
 martyrum ad Cemeteria plerunque
 defabantur. 85. 15.
 S. Blanda in Cemeterio Calepodii sepel-
 tur. 346. 5.
 S. Blasius. Sanguis eius a mulieribus,
 que illum, dum ad martyrium duci-
 tur, comitabantur, collectus. 78.
 num. 34.
 Bonifacij mart. corpus quingentis aureis
 redimitur. 79. 36. Idem pretiosis aro-
 mitibus conditur. 118. 19.
 Bonifacius Papa I. in Cemeterio S. Felici-
 citatis habitat. 16. 22.
 Bonifacius Papa II. in Vaticano sepultus.
 250. Eiusdem Epitaphium. ibid. Item
 Tertius. 253.
 Bonifacius IV Pantheon in Urbe Marti-
 ribus dedicat, corumq. reliquias ditat.
 59. 7. Complura Sanctorum corpora
 in Basilicam Vatic. transfert. 240. 9.
 Eius corpus ubinam primò depositum
 sit. 254.
 In Basilica Vaticana sepelitur. 253.
 Eius Epitaphium. ibid.
 Bonifacius V. In Vaticano sepultus. 254.
 Eius Epitaphium. ibid.
 Bonifacius VIII. Codex Decretalium
 auctoritate eius editus. 263. Centesi-
 mi Inbileum in Urbe primus celebrat.
 ibid. Inuentio corporis eiusdem. ibid.
 In Basilica Vaticana sepelitur. 262.
 Bonifacius IX. in Basilica Vaticana sep-
 pelitur. 263.
 S. Bonifa, Eutropius, & Zofina in Por-
 tu Romano martyrium patiuntur. 371
 num. 21.
 Bulla Leonis IV. 352. 7.
- C Adauer. Vide verb. Corpora defun-
 torum.
 Cain occisi Abelis corpus abscondit. 24.
 num. 11.
 Caius. Eius testimonium de sepultura
 Petri in Vaticano. 228. 10.
 S. Caius Papa in Cemeterio Callisti ab
 Ethnicis interficitur. 454. 9.
 Pius Ece'sta. 454. 9.
 B. Calepodius per Urbe raptatur, & in
 Tyberim iactatur. 48. 18. Eius cor-
 pus à Callisto Papa inuenitur, ac terrena
 mandatur. ibid. Corporis eius transla-
 tio. 348. 8.
 S. Calimerus Episc. Mediolanensis à Te-
 lesphoro PP. in Cemeterio Callisti sa-
 cris de more infulis insignitur. 452. 6.
 Calix cum Episcopis, & Sacerdotibus se-
 pulchro inferri solitus. 127. 7. cum
 corpore S. Birini Episcopi conditus.
 ibid.
 S. Callistus Papa in puteum precipitatus.
 36. 11. & 49. 22. Cemeterium sui
 nominis ampliat. 58. 2. In Ceme-
 terio Calepodii sepultus. 346. 3. Trans-
 latas in Ecclesiam S. Maria trans
 Tyberim. 348. 8.
 Callistus II. Basilicam Vaticanam iam
 penè collata seruitur, ac denou lo-
 rem rito corsegrat. 235. 9.
 Callistus III. in Basilica Vaticana sepe-
 litur. 264.
 Callistus, Flavianus, & Ammonius viri
 nobiles martyribus tumulandi addi-
 citioni. 64. 7.
 SS. Calocerus, & Parthenius 474. 2.
 Calx. Calce ex aromata pennaria ca-
 dauer quandoque obducti solita. 117.
 num. 12.
 Canena Porta. 444. 1.
 Canonarum Templum. ibid.
 Campus Martius. Sepulchris Olympre-
 capue definatus erat. 11. 9.
 Eius amplitudo. 193. 10.
 Horatiorum. 445. 7.
 Campus Vaticanus. 212. 11.
 Candela brum Mofiscum in Cemeterio
 Hebreorum depictum. 399. 20.
 Eius figura 397. 20.
 S. Candida. Très eodem Candida nomine
 in Aetis recentiuntur, videlicet Candi-
 da uxor Artemij, Candida virgo, &
 Candida martyris. 363. 10.
 Candide, Abdon, & Sennen Ecclesia.
 363. 9.
 Canes. Martyrum corpora custodiunt,
 & tuentur. 40.
 Alexandri martyris corpus canes à
 flumine extrahunt, ostenduntque illud
 matre que illud querebat. 41.
 num. 17.
 Mirum pietatis officium à canibus
 Dula martyri occiso praestitum. 40.
 num. 10.
 Canes attingere non audent S. Gordianii
 corpus. 40. 9.
 SS. Gorgonij, & Dorothei. 39. 5.
 SS. Olympiadis, & Maximi. 39. 8.
 SS. Pauli, & Iuliani. 41. 15.
 Cantus, Canticum. Canticorum fune-
 brium mos in Ecclesiis orientali vi-
 gunt. 95. 4.
- Capena ciuitas. 444. 1.
 Capena porta. 444. 1.
 Capilli. Capilli non incidebantur iuxta
 morem damnatis post mortem. 109.
 num. 17.
 Caput Martyricum securi illi infixa-
 repertum in Cemeteriis. 494. 7.
 Capita martyrum plumbatis contusa
 in Cemeteriis reperta. ibid.
 Caput defuncti in sepulchro ita collocare
 solemne erat antiquis, ut Orientem
 versus resiceret. 138. 16.
 Caput Bouis, locus ita distus. 449. 21.
 Carter. Carceres, Roma admiratione
 digni. 200. 30.
 Cicer Tullianus, eiusq. capacitas, &
 eiusdem descriptio. ibid.
 Carter Mamertinus Vinculus Petri,
 & Pauli Apostolorum consecratus in
 Ecclesiam transiit. ibid. 31. Eiusdem
 praecinctio à Martha Marchina decan-
 tantur. 300. 32. Aqua in eodem car-
 cere Mamertino per Apostolos divinitus
 fecit, hodieque visitur. ibid.
 Roma Martyrum carcerebus, quam
 In pratorum palatiis illustrior. 201.
 num. 32.
 Caudinalis Burghesius infusuratus, exor-
 natque Ecclesiam S. Schafians. 456.
 num. 15.
 Carex. Carium cadavera ex peculiari
 eorumdem collocatione agnita. 140.
 num. 21.
 Carina quid sint? 605.
 S. Carolus Borromaeus Cemeterium Cal-
 listi precipue colit, & frequenter
 452. 7.
 Caroli Hierusalem, & Cypr Regine ca-
 fusi. 272. 19. Dum inaugurator, co-
 rona regalis infusus omne de capite
 illi decidit. ibid. E suo regno à fratre
 eiicitur. ibid. Per fugit Roman ad Six-
 tum IV. ibid. Prop. Basilicam D. Pe-
 tri habitationem ex pietate erga Apo-
 stolos eligit. 273. 2c. In Basilica
 Vaticana sepulchra mandatur. ibid.
 S. Celsius. Sepulchrum cum titulo se-
 pulchrali viuens sibi posuit. 172. 38.
 Celsus, quo sepulcro milites desertores
 efficeret? 133. 6.
 Caltra Praetoria. Quo loco essent? 448.
 num. 16.
 Catacumbe. Quid per Catacumbas si-
 gnificetur? pag. 1. & 461. 1. Cur sic
 dicitur ibid. 2. exarum descriptio ibid.
 num. 3.
 Catechumeni. Sacrosancta Altaris my-
 steria catechumenos Christiani olim
 celabant. 178. 8.
 Ad hostiae consecrationem iidem olim
 dimittiebantur. 183. 23.
 Catena S. Petri, vide verb. Vincula.
 Cathedra S. Petri in Vaticano Basilica
 perbonitur et seruatur. 241. 14. Eius
 dies festas quotannis ab Ecclesia agi-
 tur. ibid.
 Cathedra Petri lignea miraculis se-
 puis illustrata. ibid. Eandem tot se-
 culis integrum conferuntur in mirum.
 242. 16.
 Novorum Pontificum Cathedra Petri
 lignea infulentium antiqua consuetudo.
 ib. Die eius institutionis fello in ean-
 dem coram populo quotannis olim
 Pontifices Romani ascendebant. ibid.
 Eadem

MEMORABILIVM.

Eadem adhuc superficies quid doceat?

Ibid. 17. Cathedra Petri veritas, & unitas. 242. 18. Catholicus quis, an hereticus sit, Cathedra Petri manifeste arguit. *Ibid.*

Illi non communicant, Hereticus, & Schismaticus est. 243. 19. Cum una Petri Cathedra omnis domus, & virtus coextensis est: extra quam nulla. *Ibid.*

Pro ea D. Hieronymus decertat. *Ibid.* 20.

Eius prerogativa, ac splendor ipsius gentibus admirationi est. 244. nu. 23.

Immobile, atq. inexpugnabile Ecclesiæ fundamentum est. 244. 25.

Dogmate ex ea emanantia, ut tutta, ac indubitate Catholicæ semper amplexi sunt. 245. 26. Pro ea, tuenda S. Hippolytus martyrum subiit ibid.

Præclarissimi quique scriptores illum preconis celebrarunt, 245. nu. 28.

Catholicæ, Catholicorum symbolum, ac testifera quaesit? 245. 22. Catholicæ per Cathedram Petri discriminantur ab hereticis. 243. 21.

Cedualia Saxonum Rex Romam venit 269. 7. Baptizatur in Basilica Diui Petri à Sergio Papa, dictisque est Petrus. *Ibid.*

Roma moritur, & in Vaticano sepelitur. 269. 7. Eius Epitaphium. *Ibid.*

B. Celtrina, funerium curandorum studiosa. 67. 4. Ab Angelo monetur, ut corpus Torpetis Martyris sepultura afficiat. 46. 2.

S. Celsus, & Julianus, inter facinorosos, ne corpora à Christianis diagnostentur, decollantur. 27. 21. Eorum anime propria corpora Christianis, qui ea ad sepulturam querabant, ostendunt 43. 7. Eorundem sanguis instans lacris coagutatus à terra non absorbetur. *Ibid.*

Celtarum, & Augilarum in colendis sepulbris superstitio. 16. 24.

S. Cerealis, Sallustia, & xxi. milites in Cœmeterio Callisti sepulti. 44. num. 4.

Cereus. Cereis accensis gentiles interdiu etiam defunctos efferebant. 86. num. 1.

Vnde nam mos illi efferendi mortuos eum cereis, ac candolis inoleuerit? 86. 19. Cereos Sanctis oblatos Arriani tollunt, ac Idolis incendunt. 89. nu. 6.

Cerofratrij. Ordo Cerofratorum, coramq. munus. 87. 4.

Chaldui, Sepulchra Regum Iuda, & Sacerdotum ad thesauros inibi reconditos diripiendos effodiunt. 145. num. 9.

S. Chelidonijs. Eius sanguis in Hispanijs magna venerationi est. 149. 9.

S. Chiliani, & Sociorum Mart. sanguis à fidelibus collectus. 78. 33.

Christiana fides quantum se illico disfuderit? 203. 4.

Et usdem nimis incrementis territi gentiles, eam acrius persequendam censuerunt, 204. 7.

De illa subiugata à gentilibus toto orbe tropæa inaniter eriguntur. 165. nu. 19.

Christianis, à comburendis cadaveribus cur abstineant? 12. 13. Christianorum fervor in Martyribus sepelindis. 25. 16. Idem tanquam beneficj pœna ignis ab Ethnici afficiantur. 29. 1. Sarmentis, & Semaxarij per contumeliam à gentilibus appellantur & cur? 30. 6. ut parricida à gentilibus multulantur. 42. 1.

Ab istis, licet eos probos scirent, ob solum nomen Christianum damnabantur. 45. 1.

Christiani nulli parent labori, nulli sumptui, nec vita propria in perquirendis, & sepeliendis; Martyribus. 57. 7. Venatores reliquiarum martyrum appellantur. *Ibid.* Occisorum pro Christo reliquias thesauro cariores habent. 59. 6.

Christianorum veterum modestia, ac moderationis in suorum funeribus. 93. 20. Isdem nota, ac signata in contumeliam inuruntur. 133. 6. Ardore postiudi martyrum reliquias minus persecutorum, & mortem negliguntur.

148. 2. Pro tuendis Sacris Codicibus martyrum subiunguntur. 163. 15.

Quam male nomen Christianum apud ethnicosoleret? 196. 20. Solon nomine Christiani omnium criminum rei habebantur, dannabanturque. *Ibid.*

Cur ad belias potissimum damnamarentur? 196. 21.

Ingens Christianorum sub ethnicis Imperatoribus Roma multitudine. 204. 5. Cur sub Traiano potissimum perfidionem acriorem perpeccit? 204. 6.

Eos neci tradere è republica, ac pius esse gentiles duebant. *Ibid.* 6.

Vero veterum Christianorum ex D. Paulo descriptio. 206. 10. Christiani iusti funeralium ab antiquis Hebreorum patribus accepere. 400. 31.

Christiania de Angelellis. Marchionissa insignis pietatis matrona, Vasculum sanguine S. Saturnini Mar. nobile in suo Larario seruat 496. Plura V. scula Martis tauri sanguine illustria tribus eneis Tabulis exprimi curauit. 503. & seq. Completes martyrum sepulchralis titulos variis martyrii notis insignitos ex eodem suo Larario in hoc O. us protulit.

594. & seq. Chriftophorus Papa in Basilica, Vaticana sepultus. 260.

Chriftophorus Princierius in Vaticano sepelitus. 341. 29.

S. Chrysogonus, in mari submersus. 355. 7.

S. Chrysostomus, Ad eius exequias maxima hominum multitudo conuenit. 99. 17. Nouis, ac candidis amicis vestibus moriens postulat. 126. 4.

Cicatrices, ac vulnera pro Christo accepta in signis gloria, ac decora à Sanctis estimantur. 133. 7. Ea Conuentus Augustus ex osculatur. *Ibid.*

Cicero Tullio vita fune simulacrum conseruat. 82. 9.

Circus Vaticanus. 273. 16.

Antonini Caracalle. 448. 16.

Ciuitas C. iuitates in sepulchra mortuorum ab antiquis dedicatae. 11. 12. Ciuitas integræ in Phrygia propter fieri à Maximiano Imperat. incendiatur. 32. 8.

Integra Asia Ciuitas pro fide mori se paratam Antonino Pio profectur. 203. nu. 4.

Ciuitas Portuenis. 359. 4. Ex populis insule Corsica ad habitandum attributa. *Ibid.*

SS. Claudius, Nicostratus, Symprobianus, Caflorius, & Simplicius submerguntur. 48. 20. Idque ob fidem eorum erga mortuos. 65. 10.

Clavi, quibus Christus Dominus cruci affixus fuit, i.e. eius sepulchro reperti. 152. 3.

Quibus S. Agricola transfixus fuit, in eius sepulchro à S. Amvrosio reperti. 153. 8. In corboribus SS. Quintini, & Pistoni adhuc infixi inveniuntur. 153. num. 7.

Claudicula D. Petri Apostoli quemam sint? 156. 15. & 16. Quidam iiii iustitani male perit. *Ibid.*

Clemens IV. in Basilica Vaticana sepelitur. 262.

Et Septimus. 265.

S. Clemens Papa Septem Notarios Martyrum actis scribendis creat. 159. 2.

& 165. 20. anchora ad collum alligata in mare proicitur. 35. 5. Eius reliquiæ in adicula in mari diuinatus extræcta reperiuntur. 46. 3.

Clemens VIII. Super altare S. Petri veteris nouum extriuit, ac solemniter consecrat. 225. 11. In Basilica Vaticana sepultus. 2. 6.

Clerici, cum ordinum suorum vestibus sepelendi 126. 5.

Cleopatra Matrona V. martyris corpus aromatibus perfusum, ac plenididis amictum indumentis se. elli. 126. 3.

Cloacæ Vrbis Roma inter admiranda merito recententur, eaque nazivables erant. 198. 26. M. Agrippa per eam nauigat in Tyberim. 199. 26. In easdem Martyrum corpora proicitabantur. 199. 7.

Cœmeteria. Porum descriptio. pag. 1.

Varia corundem in Martyrologijs nomina. Et quænam ex suis ibid. Cur Areæ nuncuntur? 2. 1. dicta Concilia martyrum, & cur? 3. 2.

Cœmeteria propriæ significatio. 4. num. 5.

Cœmteriorum Vrbis descriptio. 5. num. 9.

Cœmeterium S. Hippolyti à S. Hieronymo descriptum. 6. 10.

Cœmeteria effusa à Christianis in arenam damnatis. 6. 11. Vbi nam illa precipue effuderint? ibid. Eorum osis 11. 11. Eisdem non sepelendi tantum mortuis, sed & sacris ritibus vengeance usi ultime erant. 13. 14. Ea Christianorum olim habitat. 13. 15. Christiani olim interdedita à gentilibus. 14. 5.

& 18. 453. 9. de illis defrunditis gentilium acclamations. 14. 17. Illis Christianis iterum restituuntur. *Ibid.*

Car

INDEX RERUM

- Car ad illa tempore persecutionum Christiani confugerent?* 15. 20. *Cameraria tanquam templa adire olim Christiani, in iisque pernotare solebant.* 16. 24. *Ei in illa veluti asylis refugiebant.* 17. 25. *In tamen affidus diuinitus operabantur.* 177. 6. *In ijs cubicula ad S. Synaxim obeundam constructa hodieque visuntur.* 177. 5. *Ingruefente gentilium ferocia Christiani ad eadem sacra viatis, ac pane fortius corroborandi cōvolabant.* 179. 11. *Cameraria sexaginta in Urbe quondam extitere, eaque ampla, ac multiplicibus distincta vijs.* 203. 1. *Cam etiama quonioda, ac qua de causa à Christianis Rome olim comparata.* 203. 2. *Variam fortuntur denominationem.* 346. 2. *Multiplici ordine constructa.* 477. 8. *Nonnulla à Sanctis inibi reconditis nomen accipiunt.* 478. 10. *Cameraria, de quibus in primo buius operis Tomo agitur.* SS. Abdon, & Sennen *Via Portuenſi.* 361. 2. *Varijs nominibus appellatum est.* 477. 12. S. Agathæ *Via Aurelia.* 350. 1. & 351. num. 5. Anafasti, ad Aquas Saluias. 435. 1. Balbina, *Via Ardeatina.* 479. Balbina, & S. Marci Pape, *ibid.* Calepodii, *Via Aurelia.* 345. 1. *Eius descriptio.* 347. 7. *Nunc divinitus, ac deturatum ex parte.* *ibid.* *Nulle in eorum pictura, ac ornamenta.* 348. num. 7. Callisti, *Via Appia.* 458. *Eius vetus illud Bipartitum varijs nominis fortior.* 459. 20. *Dicuum, Publicum.* *ibid.* & 460. 22. *Secretum.* 459. 20. Lutina. 451. 3. Ad S. Ceciliam. 474. Ad S. Sixtum. *ibid.* *Vbi nam illud extiterit?* 475. *Eius Dignitas.* 465. 7. *Sancti omni suo pie illud frequenterunt.* *ibid.* *Plura varijs notata nominibus Cameraria complectitur.* 491. 1. *Amplitudines & pulchritudine ceteris praestat.* 493. 1. Commodilla, *Via Ostiensis.* 431. 1. Cyriæ, *Via Ostiensis.* 434. 2. & 443. num. 3. Damasi, *Via Ardeatina.* 461. 1. Eusebii Presbyteri, Marcelli Diaconi, & Sociorum, *Via Appia.* 384. 1. Felicitis, *Via Portuenſi.* 360. 1. *Varijs nominibus appellatum est.* 377. 12. Felicitis, & Adauellii, *Via Appia.* 431. num. 1. Generose, *Via Portuenſi, ad Seatum Philippi.* 365. 1. S. Irenæi. 478. 10. Iulij Pape, *Via Aurelia.* 350. 1. *Via Flaminia.* 362. 3. *Via Portuenſi.* 367. 1. Lucina, *Via Ostiensis.* 409. 9. & 451. num. 3. Marci, & S. Balbina, *Via Ardeatina.* 479. Marci, & Marcelliani, *Via Ardeatina.* 461. 1. Nerei, & Achillei, *eadem.* 480. & 481. 4. Neronis, *Via Nomentana.* 486. 3.
- Petronilla, Flavia Domitilla, Nerei, & Achillei, *Via Ardeatina.* 480. Pontiani, *Via Portuenſi.* 361. 1. 373. 7. & 377. 10. Aquonani Pontiano denominationem suam sumpserit? *ibid.* Varijs nominibus appellatum est. 377. 12. Prætextati, *Via Appia.* 476. *Vnde nomini suum sumpserit?* *ibid.* 4. Priscilla, *Via Salaria.* 203. 1. Processi, & Martiniani, *Via Aurelia.* 350. 1. Soteris Virginis, *Via Appia.* 483. 1. Tiburtij, & Veleriani, *Via eadem.* 478. 10. Timothei Antiocheni, *Via Ostiensis.* 435. 1. Vaticani, eiusque principium, ac origo. 44. 10. & 217. 1. *Varia fortuita est nominis.* 224. 25. Qua occasione inchoatum sit? 217. 3. Idem à B. Petro Apoloſto frequentatum. 218. 4. Primariam eius partem intra Templi ambitum Constantini Imperator complexus est. 222. 17. In eodem Christiani sepulcrum certatim sibi deligunt. 222. 18. Aditus in Camerarium Vat. *ibid.* Quomodo ac quido eiusdem aditus præcliti, eiusdemque vestigia, deleta sunt. 222. 19. Camerarium S. Petri idem cum Vaticano ab antiquis habuit. 228. 10. Ad Vifam Plestina in Esquilij. 361. num. 2. Crebris Synaxibus peragendis claram. 178. 7. *Vix Portuenſi.* 361. num. 2. & 364. 11. *Varijs nominibus appellatur.* 377. 1. Ad S. Xystum. 474. Zenonis, ad Aquas Saluias. 435. 1. Zephyrini, *Via Appia.* 473. 1. Cameraria à Bofia reporta. *Via Appia, ita Ardeatina.* 491. 1. *Eiusdem descriptio.* 491. 4. *Via Aurelia.* 491. 4. & seq. *Via Ostiensis.* 442. 1. *Via Portuenſi.* 373. & seq. Camerarium Iudeorum, *Via Portuenſi à Bofia invenitum.* 391. eiusdem descriptio. 396. 20. Cœna Dominica eadem qua Azape, *ibid.* Per illa antiqui Patre Eucharistie Sacramentum significavit. *ibid.* Per eadem D. Paulina quoq. Eucharistia intellectu multi Patres contendunt. 181. 17. *Ave ramen vero nunc abstinentum, vel ea parecendum, & quare?* *ibid.* Conacula in Camerarijs. 477. 8. Collatio, *ad inter se contentum Aedificiorum à Gentilibus olim constructorum, & Templi, ac Sepulchri D. Petri.* 208. num. 6. Colligium Togatorum quale? 420. 18. Felicense. 415. 10. Collegia artium qua funerum curam habeant, instituta à Constantino Imperatore. 61. 7. Ea confirmata à Iustiniano. *ibid.* Collis Vaticanicus undenam denominationem suam sumpserit? 211. 8. *Eius spatium.* 212. 9. Collis Vaticani veteris gentilium, & recettoris Christianorum inter se collatio. 215. 22. Collis Rosatus. 374. 3. Collocatio cadaverum in sepulchro qua-
- lis, eiusque mysterium. 237. 15. Collocatio Corporis Domini in Monumento, *ibid.* Columba symbolum dilectionis, & imago vidua continentissima. 282. Hieroglyphicum etiam virginitatis habetur. 602. Columna in Foro Traiani mire, atque elegantissima structure. 193. 11. E septennio elaborata, perfectaque fuit. *ibidem.* Columna Millaria nuncupata. 347. num. 6. Columna marmorea S. Pauli supradam idem Apostolus capite obrancus fuit. 409. 6. Comes Montis in Regno Galliarum. Comitabilis sepulcrum in Vaticana Basilica donatus. 342. 31. Comodilla Matrona Camerarium *Via Ostiensis* extruit. 431. Concilia. Concilia Martyrum Cameraria diila, & cur? 3. 2. Concilia Ocumeneria, que heresiis reliquias Sanctorum impugnante condemnarunt. 70. 8. Concilium Toletanum defunctionis cum psalmis, & canticiis effundentes decernit. 49. 6. Veneris Ocumeneria Concilia veram, ac realem Christi presentiam in SS. Eucharistia esse definierunt. 187. 31. Conclamatio illo qui dicerentur, & quando? 109. 2. S. Concordia, eius corpus post martyrium anxie querit Iustinus, nec inuenit. 49. 23. Porphyrio militi indicante tandem illud reperit. *ibid.* SS. Concordius, & Epiphanius *Via Ostiensis* martyrio coro, ant ur. 437. 4. Confessio S. Petri. 231. 17. Confessio S. Petri est quid Apostolorum proprium. *ibid.* 18. Confessio quid significet? *ibidem.* & 232. 18. Confessores Petri & Pauli tropheia Apostolorum dicta. *ibid.* Confessio S. Pauli in eius Bysistica. 490. 7. In ea dum orat S. Tranquillus, lapidatus est. *ibid.* Confirmatio unum ex tribus Sacramentis fides per se sanctificantibus. 180. num. 12. Conon Pontifex in Basilica Vaticana sepultus. 256. Conredus Merciorum Rex regno se abdicat. 269. 8. In Monasterio iuxta Basilicam Vaticananam se abdit. *ibidem.* In Vaticano sepelitur. *ibid.* Confanginæ Martyrum è Graecis in Urbe ad usq; eorum sepulchra veniunt. 485. 3. Septem annis apud eadem sepulchra in oratione, & vigilijs permanent. *ibid.* Atque ibi, in Aeneario sollicito *Vix Appia* diem tandem obeunt, *ibidem.* sepulchra donantur. *ibidem.* Constantinus I. Pontifex in Basilica Vaticana sepultus. 256. Constantinus Magnus. Fides amplectitur, & Ecclesiæ defensor effectus. 233. 1. Templo in honorem Christi, Sanctorumque toto orbe edificari inebet. *ibid.* Inchoande fabricæ Templi Vaticani primus omnium manus ipse admauet. 232. 2.

MEMORABILIVM.

- Duodecim copibus terra è fundamen-
tis Templi Vaticani suomet collo ef-
fert. 333.2. et 3.
Et lacrymas pietatis interea effun-
dit. ibid.
Sepulchrum S. Petri ore Cyprio mu-
nit, ac pretiosa sepellectum, & redi-
ditibus amplissimis dicit. ibid.
Bafisticam D. Pauli extrixt. 411.1.
Eius Edictum de Cæmeteriis Chri-
stianorum pietati restituendis. 14.18.
Nongentia & quinquaginta Collegia
artium, qua funerum curam habeant,
instituit, & à publicis omeribus libe-
rat. 61.7.
Notas, ac vulnera Sanctorum pro
Christo inficta exostulatur. 133.6.
Crucem auream 150 librarum in se-
pulcro Apostolorum reponit. 146.14.
Constantius Imperator Romanum ingre-
sus, decorem eius admiratur. 191.9.
Forum Traiani illi præcipue admira-
tioni est. 193.11.
Patrem Constantinum in vestibulo
Templi S. Petri posse humare gloriae.
sibi ducit. 268.2.
Funeris eius mira celebritas. 58.13.
Constantius Martyr. Patera in qua ei
venenum propinatum est. 509.
Cor. Cordis imago sepulchris insculpta,
quid innuat. 604.
Cor dilectionis symbolum constitui-
tur. ibid.
Core Dathan, & Abiron infernus vi-
uus degluit. 24.11.
S. Cornelius Papa Apostolorum corpora
è Catacumbis in pristinum sepulchrum
transfert. 58.3. & 23.1.6
In Cæmeterio Callisti sepelitur. 454.
num. 10.
Coronix caput S. Auxentij martyris ijs,
quicquidquebat, indicat. 43.5.
Corona, coronata. Myistica mortuos co-
ronandi ratio. 128.12.
Lex 12. Tab. non nisi siam cuique
propria virtute partam coronam in
morte concedit. ibid.
Aliaratione dælii suos mortuos Chri-
stiani coronat, alia suos Ethnici. ibid.
Corona virtutis premium sepulchris
olim affixa. 129.12.
Antiquissimus feretra, & vrnas coro-
nandi mos. 129.13.
Superstitiosum, ac gentilium coro-
narum morem Christiani improbant.
129.14.
Coronatio cadaverum symposia Bea-
torum apud Ethnicos defenat. ibid.
Victoriam bniis seculi apud Chri-
stianos denotat. 129.15.
Corona militi apud Ethnicos Imperato-
rib. dari solita cur non responde. ibid.
Ex à Tertulliano perperam reproba-
tur. ibid. 16.
Eam à Principe gentili oblatam miles
Christianus imprudenter reicit, lau-
daturque à Tertulliano, sed à pruden-
tioribus, ut qui occasionem persequen-
di Ecclesiam gentilibus temere, ac fru-
stra dederit, reprehenditur. 129.16.
& 17.
Præter coronæ gestationem Christiani
olim nulla alia adulandi officia Prim-
epi triumphantib. exhibebant. 130.19.
Coronæ floræ defunctorum virginum
capiti imponi solite. 127.9.
Maria Virgo post mortem multiplici
florum seruo coronatur. 127.9.
Macrina floribus item tamulanda
coronatur. 128.11.
Corpora defunctorum ab antiquis cur
adeo colerentur? 10.7. cura eis exhibi-
ta. ibid. ex diurna corundem in-
corrutione immortalitatem animæ
Plato arguit. ibid.
Eorum curandorum duplex modus.
11.12.
Ab his comburendi Christiani cur ab-
stinuerint? 12.13.
Extra Vrbem eadem efferendi mos ap-
pud veteres. 13.13.
Eisdem cur honor habeatur? 18.2.
Corporis infamia redundat in anima.
ibid.
Corpori suo honorem impendi anima
inde egressa naturaliter appetit. 50.1.
Tantquam noble anima domiciliu-
m honore, ac amore dignum est. 105.2.
Corpora piorum in honore Christiano
habere decet. 50.3.
Eisdem à Christianis cura impeditur
propter resurrectionis stem. 56.1.
Et ob futura in iis memori glorificatio-
nis honorantur. 73.7.
Corpora defunctorum apud omnes g̃etes
antiquissimus abluendi mos. 109.1.
Ridicula gentiles moti ratione ea ab-
luebant. 109.2.
Myifica Christiani motiratione idem
faciebant. 109.3.
Corpus Christi Domini de Cruce de-
positum ablutum fuit. 110.5.
Quonodo id probetur. 111.9. de eser-
mo prolixior. ibid.
Ablutio corporis significatur, illud
cum anima in celo glorificandum 110.
3. Idem mos apud Christianos Apo-
stolorum temporibus in eserat. 111.
8. Non Martyrum tantum, sed & Cö-
fforum corpora abluebantur. 111.10
cur autem Martyrum preciōs corpora abluerentur? 112.10.
Corpora defunctorum vnguentis, ac
odribus condendi mos. 113.1. Veterū
in ero profuso, ac prodigalitas lega-
ta. 12. Tabilorum exercita. 114.5. Idem
mos ab Ecclesia olim seruatus. 114.4.
& 115.9.
Corpora, Christi Domini aromatibus
delubitum. 114.7. Patriarche Iacobi.
115.8. S. Petri Apostoli. 115.9.
Et multorum aliorum Sanctorum.
110.10.
Ils condendi inter precipua aromas
Myrrha numerabatur, & opobala-
sum. 116.12. Melle etiam illini
solita, item calce quandoq. ex aromati-
cum penuria obduccebantur. ibid.
In anime redditum quodammodo pra-
feruandis vnguentis conditur. 116.11.
Corpora defunctorum linteis, insutisque
involuuntur. 119.1.
Quem morem apud Iudeos viguisse ex
Euangelij de Christi sanere compro-
batur. ibid. 8.
Corpus Christi Domini linteis quoq.
involuitur. 121.7-122.11.
Multæ corpora fasciis illigata in Cæ-
meteriis reperta. 124.18. & 494.8
Corpora mortuorum sumptuosis ve-
stibus induit Christiani olim etiam
sepeliebant. 125.1. Is mos antiquis
fuis. ibid.
Nimius in illis luxus notatus, ac per-
frictus. 126.4.
Corpora mortuorum immunda, &
abominationi ab Hebreis habita sunt.
131.1.
Corpora Martyrum presiosa, & par-
ticipantes sanctificationem a Chri-
stianis habentur. ibid.
Corpora piorum defunctorum osculis
& amplexibus Christiani veneran-
tur. ibid.
Et Martyrum præcipue, vt membra
Christi honorantur. 131.2.
Corporum in sepulchro collocazione qua-
lis, eiusque m. sterium. 137.15.
Corporis Christi Domini in monu-
mento collocazione. ibid.
In sepulchro illa collocari solita, vt
Orienta versus respicerent. 138.16.
Corpori mortuorum aliis superponi
in monumento nefas. 138.17.
Singuli figurales tumulis apud veteres
condendim. 140.23.
Corpus B. Petri Apostoli à Marcello, &
viris ignotis asperguntur, & in Vatica-
no sepelitur. 228.9.
In Cæmeterio Vaticano queuit usq.
ad tempora Conflantini Imperatoris.
231.16.
A Conflantino in Templo Vaticano
à sevælo depositur. ibid.
Corpora Apostolorum in Catecum-
bis die deliuierunt. 409.8.
Et à Cornelio Papainde in pristinum
sepulchrum translatæ. 58.3. & 231.16.
Partim in D. Pauli, partim in D. Pe-
tri Bafistica nunc agerantur. 412.4.
Ea Graci rapere contendunt, sed di-
uinitus prohibentur. 466.12.
Corpora cum i. metu loci pulvere è
Cæmeteriis translata. 494.8.
Corporas Sanctorum quæ reconditi sunt
in Bafistica, & Cæmeterio Vaticano.
237.1. & seq.
Corpus corpus Sancti Vincentii Le-
uite instauratum à séris diuinitus tue-
tur. 35.7. & 40.14.
S. Crispini, & Crispiniani cadavera-
canibus obiecta admoniti Angelii col-
leguntur ad sepulturam. 39.6.
Ex domna cuiuscumque impoſita aduerso flu-
mine abque vlo remige ad locum se-
pulture deferuntur. ibid.
Crypta Quadrata. 486.5.
Crypta Arenaria. 491.1.
Crypta à Bafso reperta, Via Appia.
492.3.
Crudelitas Gentilium in Martyris co-
rum, cadavera. 18.4. 19.6. & 196.20.
Neronis. 217.1.
Vide verb. Martyres.
Crux Domini cunctis iuxta eius se-
pulchrum reperitur. 152.3.
Crucis Petri Apostoli inter binas me-
tis erexit, et siue vetusta traditio est
227.6.
Crux gemmata in Cæmeterio Por-
tuensi. 376.8.
Crucis signum litera Sacerdotalis a-
pud Egypti. 599.
Crux marmoreo cuiusdam titulo inscul-
pta expeditur. 598.

INDEX RERVM

- Oratio signum vita symbolum extitisse ex sacris paginis didicimus. 599.
Idem familiare admodum ac solenne reprimens Christianis in omnibus rebus erat. *ibidem*.
Cruces frequentissime in defunctorum monumentis multifloris fabricantur Christianis ponebantur. 146.14.
Crux aurea 150. librarium in sepulcro Apostolorum a Constantino Imperatore reposita. *ibid.*
Cruces eadearibus imponendis ex gestis Sanctorum comprobatur. 146.15.
Crucifixum calamitatis insigne Abensteinis centenabiles apponabant. 143.2.
Christianum un monumentum insculpta quiete mysterium preservat. *ibid.*
Crux lignea corpori S. Martinae super effigie apostoli reperitur: canaque Virginalis Octauus denotionis ergo penes se tenebre voluit. *ibid.*
Cubitula Cemeteriorum subterraneorumque figure. *In Cemeterio Vaticano*. 220.11.
Pontiani. 378. & 386. & seq.
Collispi. 526. & seq.
Cubicula ad sacram Synaxim abundam in Cemeteriis constructa hodie visuntur. 177.5.
Cubiculum subterraneum à Iulia Matrona prope sepulchrum Sancti Hyacinthi Via Portuensi extrellum. 370. 16.
Cultura, qua Martyrum corpora cooperata ad Cemeteria deferuntur. *In Basilica Vaticana* afferuntur. 218.7.
Certis diebus felis populo veneranda exponitur, & die presertim Christo in celum ascendentis sacro. 219.7.
Eam existantibus Indulgencia concessa. *ibid.*
Cultus Cultui Dei idoneum, quod prius demonis impie dabatur. 84.15.
Curator Via Aurelia. 345.7.
Cura, ac diligenter Christianorum interquerundis, sepelendiisque martyrum corporibus. 25.16. & 37.7.
Ea ab Episcopis commendata, ac incubata populo. 62.14. & 63.3.
Curus, quibus mortuorum corpora ad Cemeteria deferuntur diës Biota. 85.18.
Custodia Martyrum corporibus à tyrannis apposita, ne sepeliatur. 19.8. & 23.8.
S. Cuthbertus. Aqua abluti corporis eius infusâ à cacoedamone liberat. 112.12.
Cybeles Templum in Vaticano. 213.11.
Eiusdem Sacerdotis. 445.7.
Cyprelli sepulchris à gentibus apposita, & quare 145.11.
S. Cyprianus in Africana Ecclesiæ persecutio suo munimento corporis Dominici armat. 179.11.
Credo clamore populi in theatro petitur ad bestias. 197.21.
Eius funus, & sepultura pag. 1. cum cereis, ac luminibus puto perfecute corpus eius effertur. 86.19. & 97.1c
Locis ubi ille passus est, Mensa Cypriani appellatur. 149.8.
Elegans ab Augustino illius nominis allata ratio. *ibid.*
SS. Cyriacus, Largus, & Smaragdus. 424.2.
Eorundem corporum ad Ecclesiam S. Praxedis translatio. *ibid.* 3.
Inde ad Aedem S. Martini in Montibus. *ibid.*
Cyriaci Ecclesia, Via Ostiensi. 434.1.
443.3.
SS. Cyriacus, Maximus, Archelaus, & socii. *Via Ostiensis martyrum* sive sunt. 437.6.
SS. Cyri, & Ioannis corpora, *Via Portuensis* recondita. 367.2.
Eorundem translationis Romam ibi Floria. *ibid.*
Innumeris miraculis illustrantur. 369.9.
Locus, ubi quiescent *ibid.* 10.
Memoria eorum quotannis in Ecclesia S. Praxedis olim agebatur. 370.13,
D
Acianus surit, & ira excandescit, quod nullis tormentis S. Vincentius superare posse. 35.7.
Demones. Eorum impulsu Gentes Martyrum reliquias disperdere nituntur. 19.5.
Communum nature legum oppugnatores. 29.26.
Sanctorum gloriam eloqui coguntur. 71.11.
Sanctorum reliquias torquentur. *ibid.* Disfrumpuntur, quod iisdem, ouibus illi olim colebantur, nunc Christum coli videant. 84.16.
Eorum affl Gentiles multa Christianorum scripta depravantur. 162.11.
Damon Filius Dei omnipotenter hominem quando detulisse dicatur. 185. num.27.
Pro veritate SS. Sacramenti testis appellatur. *ibid.* 28.
S. Damasus Papa Fontem Baptismalem in Cemeterio Vaticano instaurat. 223.20.
Eiusdem versus Fonti præmemorato inscripti, *ibid.*
Eiusdem Epitaphia Martyrum sepulchrals inscripta. Vide verb. Epitaphia. Apud fororum sibi tumulum eligit. 472.12.
Corpus eius plures transfertur. 473. num. 18.
Eius tandem corpus cum corpore S. Eutychii ab Eminentissimo Francisco Barberino bonifcentius reconditus, *ibid.*
Daniel Martyr. *Eius corpus clavis inter binis tabulas confixum in sepulchro repertum*. 153.8.
Darius. *Eius auaritis inscriptione sepulchrali luditur*. 144.7.
David Rex. *Eius sepulchrum sub Adriano Imp. sponte corruit*. 10.7.
Eiusdem, & Salomonis sepulchro ingentes diuinitate reconditi fuerunt. 144.8.
Ex eo Hyreanus Pontifex tria millia talentorum accipit. *ibid.*
Inde etiam Herodes plurima aurea ornamenta auferit, & ad loculos intimos penetrare cupiens, flammam ex adiutis erumpente arctur. *ibid.*
Decani, quinam dicuntur, & eorum officium 60.5.
Delinacium, seu eclipsum sepulture S. Petri accepta ex portica veteris Vaticanae Basilicae. 229.
Historia Grecorum, qui corpora Apostolorum è Cemeteriis rapere contendunt. 467.
Hijloris eorundem corporum cum Catacombis, ubi Grati illa reliquerant, ad eorum sepulchra relata fuerit. 469.
Vngule, seu forcips ferrei in quodam Cemeterio V. atque sepulchro reperti. 220.11.
Multorum sepulchorum, que è sepulchris Martyrum eruta, eorumque sangagine illustrata sunt. 409. & seqq.
SS. Victoris, & Nicasii. 498.
SS. Gerardi, & Almachii. 500.
Fateretur cum patina alabastrina in qua venenum Constantio martyri propinatum est. 509.
Cuiusdam tumuli sub paumento Basilicae V. atque reperti. 241.11.
Ecclesie S. Sebastiani, & Cemeterij illi subiacentis. 471.
Florium lucernarum tam fictilium, quam ex ore, que ex sacris Cemeteriis erinta fuerunt. 511. & seq.
Delphinus. *Magnaeius aquarialis* seu erga hominem propensio. 53.17.
Anor eius liberalis, & ab omni forde purus. *ibid.*
Delphinus puerum amans ei mire obsequitur. 54.19. Et puer incuteat se occiso pre dolore moritur. *ibid.*
Delphini sui generis cadaveribus pomum funeralis exhibent. 54.20.
Luciani martyris corpus in littus ad discipulos deferunt. 53.16. Martinianum eremitum amore caffitatis se in mare proscientem excipiunt. 54.21.
SS. Demetrius, & Honorius. 440.17.
Depositum. Depositum dicuntur fidelium sepulchra, & quare 4.4.
Defictus Catacumbarum. 461.3. Cemeteriorum in genere 1. Cemeteriorum Vrbis. 5.9. Cemeterij S. Hippolyti edita a S. Hieronymo. 10. A Prudentio ibid. Sepulchri Christi Domini. 137.15. Locis ad Nympas, & Ecclesie ibidem existens. 372.24. Cemeterij a Bosso Via Portuensi reperti. 374. num.3.
Dendedit Pontifex Rom. in Basilica Vaticana sepaltus. 254.
Diabolus. vide verb. Demon.
Diaconi septem Roma Regionarii dicti. 159.2.
Dies Festus S. Flaviae Domitilla. 483.
Dies obitus Sanctorum cur fetus ritu celebretur. 131.3.
SS. Digna, & Emerita. 432.4. Eorundem corporum translatio. 432.5. In Monasterio S. Dionysii earum corpora locare tentant, sed ab Ecclesia D. Marcelli dimoueri ex mire nequeunt. 433.5.
Eorundem tumulus ab inundatione diuinatus preservatur. *ibid.* 7.
Diluvium universale totum terrarum Orbum deusavit. 7.1.
Diocletianus. Editum de abolendis libris sacris edit. 163.14. Magna sacrorum librorum iactura sub eo facta. *ibid.*
Nemini nisi thos Idolo prius adolent quid vendi manda. 164.19. Se Christianorum nomen extinxisse frustra gloriatur. 165.19. Eius perfecutione in Christianos quam ob causam patissimum aucepata. 194.13.
S. Dio-

MEMORABILIVM.

- S. Dionysius Papa in Cœmeterio Gallifii saepe iitum. 434. 10.
 Dogmata & Petri Cathedra emanantia et tuta, ac indubitate Catholicæ semper amplexati sunt. 245. 26.
 Dominum idem quod Synaxis. 181. 18.
 idem quod Missæ sacrificium. 182. 18.
 In actis P. oconsulari ut Dominum pro S. Synaxi sape legitur. ibid. 19.
 Domitianus. Illo imperante Christiani saeuisse existinatur. 20. illius saecula à Tacito perfricta, & à Iuvenale. 165. 20. ob suam in Christianos saeuitiam illam male persisse narrant. 165. 21. Tragedia ab illo aliquando edita, que a quales essent. 196. 20.
 SS. Domitilla, Nere, & Achille corpora nobili pompa transferuntur. 482. 4.
 Eorum capita in Ecclesia Vaticana honorisæ seruantur. ibid. Dies festus Domitilla quo anni tempore agatur, & versibus à Mapheo Barberino, qui post Urbanus VIII dictus est, celebratur. 483.
 Dominus quis significet? 355. 10.
 Domus Lardaria 352. 7. S. Marmerina. 486
 S. Pontiani trans Tiberim. 361. 1.
 Donatianus Episcopus. Gestæ ciuii in tumulto cum illo conduntur. 170. 34.
 Donus Romanus Pontifex in Basilica S. Petri sepultus. 255.
 S. Dula Mart. Eius corpus à canibus cunctatur. 40. 9.
 Dunaan Rex corpus Pauli Episcopi effudit, comburit, & cineres dispergit. 33. 11.
- E** Berardus Episcopus in Basilica Vaticana sepulitus quiescit. 341. 30.
 Ecclesia uniuersa cuncta, que frequentat, ut lex certissima habenda. 85. 17.
 Ecclesia super Cœmeteria extructa. 16. num. 23.
 Ecclesia, de quibus in prioribus operis Tomo agitur.
 SS. Abdon, & Sennen. 363. 9.
 D. Agatha, Via Aurelia. 351. 5. & 352. 7.
 Apollinaris, Via Appia. 476. 5.
 SS. Apostolorum, in Catacumbis. 466.
 12. In Civitate Ostiensi. 441. 21.
 Aurea in Civitate Ostiensi. 438. 11.
 Baldina, Via Ardeatina. 479. 1.
 In Auentino. ibid. 2.
 Casij Pontificis. 454. 9.
 Candide, Abdon, & Sennen. 363 num. 9.
 Cyriaci, Via Ostiensi. 434. 1. & 443. num. 3.
 Edifis. 490. 14.
 Felicitas, & Adauiti. 432. 2.
 Eorundem Ecclesia vestigia. 355. 11.
 Et Via Portuensi. 360. 1.
 Hippolyti in Civitate Portuensi. 371. num. 18.
 Lucia, in Portu Romano. 359. 4.
 Maria Virginis, in Palnis. 491. 1.
 Transfontina 227. 8.
 Martina, Via Ostiensi. 437. 3.
 In Urbe. ibidem.
 Nicandri. 490. 14.
 Nymphe, in Portu Romano. 372. 23.
 Puncratii, supra Cœmeteria Calce-
- podij, Via Aurelia. 349. 13.
 In Laterano. 348. 10.
 Pauli, extrubcta à Constantino. 411. num. 1.
 Petronilli, Via Ardeatina. 481. 3.
 In Vaticano. 213. 14.
 Petri, exadscripta à Constantino. 232. 2.
 Dedicata à S. Silvestro. ibid. Via Portuensi. 370. 14.
 Frazedisi, Via Portuensi, vulgo dicta S. Pafia. 369. 11.
 Prisca, in Auentino. 439. 14.
 Via Ostiensi, ibid.
 Processi, & Martiniani, Via Aurelia. 351. 3.
 Rufina, & Secunda, Via Cornelia. 357. 3. Vnita à Gallifio II. Ecclesia Portuensi, ibid. 5.
 Seb. stani, Via Appia. 455. 12. & 456. num. 15.
 Sixti, Via Appia. 475. 5.
 Tiburtii, & Valeriani. 478. 10.
 Urbani. 487. 7. Eamire nupes innotuit, ibid.
 Eiusdem descriptio. 488. 9.
 Sua eadem quadam adicula cum imagine Virginis Despare reperta. 488. 10.
 Ex innotescente portenta via. ibid.
 Eadem Ecclesiæ Templum olim Bacchi fuisse fertur. 488. 11.
 Exquiratur & restituatur ab Urba no VIII. Pont. 489. 13.
 Adeuntibus illam Indulgentia ab eodem Urbano VIII concessa. 490. 3.
 Eypum, seu delineatum vasculorum, qua è sepulchris Martyrum eruta, corruptum sanguine nobilitata sunt. 495 & seq.
 Diuorum vasculorum SS. Victoris, & Nicasii. 498.
 Plurium lucernarum tum fistillum, tum ex ere, qua è sacris Cœmeterijs eruta fuerunt. 511. & seq.
 Vide verb. Delinatio.
 Editum Diocletiani Imperatoris de abolendis libris sacris. 163. 14.
 Alius eiusdem, quo nemini nisiibus Idolo prius adolescenti quid vendi mandat. 164. 19.
 S. Edistius. Eius Ecclesia. 490. 14.
 B. Edwigis Polonia Duefia. Aqua aqua corpus eius post mortem abluit unusuerat, agro vaktudinem diuinitatem restituit. 112. 12.
 Elektra inserata ad Agamemnonis sepulchrum ab interfectrice missa hanc ferendas censet, & cur? 141. 25.
 Elias Prophetæ. Eius pallium per Iordanem iter Eliose prestat. 68. 3.
 Elieus Episcopus Clivus S. Quintini Martyris corpori infixos extrahit, & secum pietatis ergo conservat. 153. 7.
 Idem S. Piatonis corpori defixos clausos reperiit, ac populo venerandos exponit. ibidem.
 Elizæus Prophetæ. Eius offa tempore Iuliani Apollinare gentiles brutorum officibus commissentes exurunt, & cineres in atra dispergunt. 18. 23.
 Contactu officii Eliæz cadaver reuulsit. 68. 3.
 Elogium S. Gregorij Magni Pontificis. 252.
 Elpenoris Viri fortis, ac remigis sepul-
- ebro arma, remisque affiguntur. 142. num. 1.
 Encomium Probi Prefeti. 286. 8.
 S. Epictetus in Portu Romano Martyrium patitur. 371. 19.
 S. Epiphanius, & Concordius Via Ostiensi martyrio coronantur. 437. 4.
 Episcopos. Episcopos prefertim suis ornatentis amicos sepeliri C. u. ov precipit. 127. 6. Et cum annulo Pontificio ibid.
 Item cum baculo Pastorali Episcopi bum. vi. soliti. 127. 8.
 Episcopi semel in anno Limina Apostolorum ex Decreto Pontificum adire tenebantur. 236. 13.
 H. intur fides ad caram habendam mortuo se elendi. 62. 14. & 63. 3.
 Episcopi Ostiensi priuilegium, ac prærogativus. 407. 12.
 Epitaphium in quadam columna Basiliæ veteri Vaticane, etisque enarratio. 241. 12.
 Epitaphia Sammarorum Pontificum, qui in Vaticano sepulti sunt.
 Adriani I. 257.
 Agathonis. 255.
 Anast. II. III. 260.
 Benedicti II. 256. Tertii. 259. Quartii. 260.
 Bonifacij II. 250. Quartii. 253. Quinti. 254.
 Eugenij IV. 263.
 Felicitis IV. 250.
 Gregorij Magni. 251. Quinti. 261.
 Honorij I. 255.
 Ioannis II. 250. Octavi. 260. Noni. 260. Decimertij. 430. Decimiquarti. 261. Decimiquinti. 251. Vigintimi. idem.
 Leonis I. 247. 53. Quatuor Leonum. 249. Leonis IX. 262.
 Nicolai I. 259. Quinti. 264.
 Pelagii I. 250.
 Sabinianni. 253.
 Sengji I. 256. Secundi. 258.
 Stephanii Sexti. 260.
 Urbani VII. 266.
 Epitaphia aliorum illustrium, qui in Vaticano sepulturæ sortiti sunt.
 Ambroſii Primicerij. 341. 27.
 Cedwallæ Regis. 269. 7.
 Probi. 279. Probi, & Proba. ibid.
 Epitaphium Petri Leonis. 430. 23.
 SS. Felicitis, & Adauiti. 432. 2.
 Beatae Francisci Seraphici tumulo a Gregorio IX. inscriptum. 174. 42.
 Petri Consolini. 186. 29.
 Epitaphia Martyrum sepulchris à Damaso Papa inscripta. 466. 12. & 472. num. 14.
 S. Eutychij. 456. 13.
 S. Irene. 472. 15.
 S. Marci Papa. 480. 3.
 S. Tarasij. 456. 14.
 Epitaphium sibi a Damaso scriptum. 472. 15.
 Epitaphia aliquorum, qui aie ræ cadavera super se ponentes diris deuouent. 158. 17.
 Epitaphia alenis cadaveribus additum ad tumulum præcedentia. 141. 24. 25.
 Epitaphium, patrum se uiribus omnes quidem ostare, sed filii es auxilax at impetrare docens. 142. 28.

INDEX RERUM

- Viri complures sanctitate praelari Epitaphia suis sepulchris viuentes inscripsere.* 172. 38.
Epitaphia quatuor vni lapidi inscripta. 419. 17.
Epitaphia in sepulchris Hebreorum idiomate Greco scripta. 397. 20.
Epuloncs qui ac quales olim dicerentur? 405. 6.
Ethnici, vide verb. Gentiles.
SS. Eucharistia Sacramentum. Eucharistiam domum deserendi facultas fidelibus olim concessa. 176. 3.
Et s'gentibus ē Cæmeteris transmitti solbat. 453. 8. *Dum illam ad fidem desert S. Tarcisius, ab Etnicis occiditur.* 176. 3. & 453. 8.
Etnici ex ignorantia SS. Eucharistie Christianos ut infanticidij reos traducunt. 178. 9. e
Ingravescente gentilium ferocia Christiani ad eandem, illa corroborandi, conuolabunt. 179. 11.
Ineptus Christi miles, qui eadem non armatur. ibidem. *Est unum ex tribus Sacramentis fideles per se sanctificantibus, & perfectorum vitam spiritualem nutrit.* 180. 12.
Est consummatio, ac perfectio Sacramentorum omnium. 180. 13.
Pro ceteris Sacramentis in Cæmeteriis olim frequentabatur. 180. 14.
Eucharistia eadem, qua Gena Domitica. 181. 15. & seq.
Omnis otentia Dei diuinamin ea praesentiad fidelibus persuadet. 182.
Illam infanticidium gentiles effredebant. 178. 9. & 183. 22.
Antiqui Patres anagmatice de ea loquuntur, & quare i 183. 22.
Eius dignitas quo vocabulis a SS. Partibus expressa. 183. 23.
Innumeris, ac maniflissimis signis Chrifti in eadem praesentia diuinitus conformata est. 184. 24.
Idem frequentia e celo visa comprobant. ibid. 25.
Eius veritatem necessitate plusquam lineali homo credere compellitur. 184. num 26.
Pro eiusdem veritate Diabolus testis appellatus. 185. 28.
Confians de reali Chrifti in eadem praesentia doctrina in Ecclesia semper viguit. 186. 30.
Omnis SS. Patres antiquam de vera Domini in illa praesentia doctrinam contra Novatores tuerunt. ibid.
Et uniuersa Occumena Concilia eandem veritatem definierunt. 187. 31.
Eugenius I. Pontifex in Baflica Vaticana sepultus. 255. Item Secundus. 258
Tertius. 262. & Quartus. 263. Eiusdem Epitaphium. ibid.
S. Eulalia in cruce relinquitur deuoranda ab antius. 41. 16.
Eunapius. Eius deculta Martyrum blasphemia. 118. 18.
Eunomius hereticus primus reliquiarum Sanctorum contemptor. 69. 7.
SS. Eusebius, Nestorij, & Zenonis reliquia iumentorum offibus permiscentur. 27. 22. *Ea denunciassu diuino à muliere colliguntur.* 44. 9.
B. Eusebius diligentissimus funerum cu-
- rator.* 62. 10. *Eius in consciendis ad martyrum inuoluenda corpora lin-teis pietas.* 124. 16.
Via Aurelia martyrum passus, & sepulturam nactus est. 353. 1. *Eius, & sociorum martyrum.* 255. 3.
Eusebius Bafnicus D. Pauli inflaurator. 410. 12.
Eustachius Sebafniensis reliquiarum Sanctorum contemptor in Cœmilio Gangreni damnatur. 69. 7.
S. Eutfratius, & socii martyrum mituntur occidenti in terras ignotas, ne ab aliquo funeris horore afficiantur. 26. 19
Sebastiano Episcopo suus, & Orestis reliquias in patria condendas commendat. 51. 6.
S. Eutychianus Pontifex in Cœmilio Callisti sepelitur. 454. 10.
S. Eutychius Martyr in Callisti Cœmilio tumuli honore afficitur. 456. 13.
Epitaphium eius. ibid.
Exequiae Iacobi Patriarchæ regia pompa celebrata. 9. 5. & 115. 8.
Exequiae cur vocentur inusta? 81. 4.
Cœmorio in exequiis ab antiquis fidelibus frequenter. 90. 11.
Lætitiam in exequiis ab Ethniciis adumbratum Ecclesia aperte exhibet. 91. num 12.
Exequiae celebrate ab Angelis in obitu S. Ambyni cantantes versiculum Psalmi LXI. 103. 13.
Et in obitu S. Simeonis. 98. 14.
Exequiae solemnes a Chriſtianis peragae. & Severiano Martyri. 52. 9.
A S. Melchizo Papa S. Timotheo martyri. 104. 15.
A S. Pio Papa Pudenti Senatori. 104. num 14.
A S. Stephano Papa SS. Symphoriano & Olympio. 104. 15.
A Chriſtis libelis S. Felicitati, & filiis. 105. 5.
Exequiae S. Bifili. 99. 17.
S. Chrysostomi. ibid.
Constantii Imperatoris. 98. 13.
S. Cypriani. 97. 12.
Favole. 94. 20.
Iustiniani Imperatoris. 98. 16.
S. Lupicini. ibid.
S. Macrine sororis Gregorij Nysseni. 101. 8.
Marcellini Papa. 97. 12.
S. Martini Episcopi. 96. 7.
S. Monice. 93. 21. & 103. 13.
S. Petri Episcopi Alexandrini. 97. 11.
S. Paula Romana. 94. 20.
Pulchra Augustia. 98. 13.
S. Romani martyris. 102. 13.
S. Sabe. 95. 5.
Simeonis Styli. 98. 15.
Ezechiel. Viso Ezechielis Prophetæ. 2. 1
- F
- E Abiolas exequie cum cantu, & psalmis celebrantur.* 94. 20.
S. Fabianus Papa in Cœmeliis adiicia extruit. 16. 24.
Corpus S. Pöltiani PP. è Sardinia træfert, sepelitq. in Callisti Cœmet. 58. 3.
In Cœmilio Callisti sepelitur. 454. num 10.
Femina, vide Mulier.
- Falicense Contubernium quid sit?* 415.
num 10.
Familia antique Romana.
Anicia. 278. 5.
Bafforum. ibid.
Candida. 365. 10.
Pretextata. 476.
Salvia. 435. 1.
Vitellia. 344. 4.
Fana Idolorum. Vaticani. 212. 9.
Veneris Myrthea. 405. 5.
Fanum Via Ostiensis Gentilium olim celebre, ubi S. Felix martyrum subiit. 43. 1. 1. Camænarum. 447. 12.
Ridiculi. ibid. 13.
Fausti quatuor Romani Consules in Fassis. 414. 6.
Febronia. Eius concisa membra à Fidelibus Studiose inuicem composta humantur. 132. 4.
Feliciani, & Primi corpora aromatibus conduntur. 118. 19.
Felicitas Matrona nobilis, Martyrum sepulcra deuotissima. 67. 7.
Eius ac filiorum funera sacris vigiliis celebrata. 101. 5.
Felicula in cloaca martyrium consummauit. 49. 22.
S. Felix. Vasculum exgagate cum sanguine eius in Callisti Cœmetrio repertum, esque apud Eminentiss. Franciscum Barberinum. 149. 7.
Via Aurelia martyrum patitur. 353. 4 & 355. 10.
In Cœmilio Calepodii sepelitar. 346. num 5.
Felicitas, & Adauerti martyrium. 431. 1.
S. Felice orante arbor mire corruit, & aram cum Idolō comminuit. ibid.
Evorundem Ecclesia, & epitaphiū. 432. num 2.
S. Felix I. Papa adiicias Baflicam Via Arelia, & in ea sepelitur. 353. 4.
S. Felix II. Papa. Ex Vrbe expulsus, in prediolo suo Via Portueni flatitat. 360 num 2.
Cörbus eius cum inscriptione reperitur in Ecclesia SS. Cosmae, & Damiani. 355. num 11.
Controuersia de nomine eius ē Martyrologio expungendo, & quare 35. 32. Sed corpore eius mire inuenio ipse quis rediuitus ad suam casam agendam prodiit. ibid. Et causam ipse suā vicit. 356. 12.
Felix III. sepultus in Baflica D. Pauli. 413. 5.
Felix IV. Pont. in Baflica Vaticana sepultus. 250. Eiusdem Epitaphium. ibidem.
Felix Presbyter inffus Leonis Papa inflaurat testum Baflica D. Pauli. 418. 16.
Felix Rondanina pietate, ac eruditione conspicua matrona. S. Philippi Nereis intra Cœmeliia diuino amore effusata, imaginem æneis typis expressam exhibet. 464. 10.
Elypum patere cum patina alabastri, in qua venenum Constantio Martyni propinatum est, contemplandum offert. 509.
Complures item Martyrum titulos, sepulchrae variis martyriis notis insigntos ē suo Larario in hoc opus presenti. 598. & seq.

MEMORABILIVM.

Fere humanitate erga cadavera superant gentiles. 29. 25.

Martyrum corpora custodiunt, ac tenuuntur. ibid.

S. Victoris martyris corpus custodientes, cedunt Materno Episcopo, et ille lud sepelet. 40. 13.

Feria Bacchanales à Tertulliano Furie nuncupatae. 29. 24.

In his Christianorum cadavera effoderent, quae insultare, Gentiles solebant. ibidem.

Fidicula quid, & unde dicta sint? 221. num. 14.

Fidicula, & ungula idem tormenti genus. ibid. 15.

Fidicula sapè iungebantur equulo. ibidem.

Fidicula quandoque ignis adiungebatur. ibid.

Figline in Campo Vaticano olim, bodieq. existunt. 212. 12.

Via Ostiensis. 405. 5.

Figura Triangulavis Sanctissime Trinitatis hieroglyphicum. 605.

Ficus Iudeacus Roma. 393. 10.

Flacci Egypti Proconulsi in Iudeorum cadavera crudelitas. 22. 5.

Flauianus, Callistus, & Ammonius Tribuni Martyribus tumulandi addiciti.

S. Vrbani, Pape, aliorumque corpora sepelunt. 64. 7. & 65. 11.

Flauianus à Juliano Apostoli notis servitibus pro Christi inauritur. 13. 4.

S. Flauianus pater SS. Babiae, & Demetriae Martyrum sepeliendorum curator sollicitus. 65. 11.

Florentius Matrona è periculo naufragii eripitur à Ss. Vito, & Modesto, qui sepulturam fibi, ac sociis ab ea praestari cupiunt. 52. 14.

Flores tumulis inspergi antiquis etiam solemne. 128. 11.

Basilice, & sepulchri Martyrum floribus adornantur. ibid.

S. Flotianus in flumen precipitatur. 47. 13. Eius cadaver fluuius in saxum eminens exponit. ibid.

Oculi creperunt illi, qui eum de ponte deicerat. ibid.

Per viam apparuit Valerius, sequi sepeliri rogat. 53. 15.

Flumen Tiberis. 36. 10.

Fluminis, in qua Martys præcipitati fuere. Vide verb. Martys.

Fons Baptismalis in Cæmeterio Vaticano. 223. 20.

Idem à Damaso instauratur. ibid.

Quando, & qua occasione à Damaso eius instaurandi cura sistet. 223. num. 21.

Fons Librii, & Damasi aream Vaticani Palatii ab Innocente X. deducetus, ac restitutus. 224. 23.

Fons Agerie. 447. 12. Camararum. ibid. 13. locatur Iudeis. ibid.

Fontes, qui in Decollatione S. Pauli diuinitus scaturisse dicuntur. 408. 5.

Forceps. Triplicis generis forcipes ad Martires torquendos gentilibus invesuerant. 152. 5.

Forcipes dentatae quales, & cui Martym carnificina adhiberentur. ibid.

Forcips, securis, & alia instrumenta Martypnana in Cæmeterio Gal-

listi report. 153. 6.

Forceps ferreus in Cæmeterio Vaticano repertus, eiusque figuratio. 220. num. 11.

Forma Iraiana, seu Aquaductus Traiani. 344. 5.

Forma Sabbatina. ibid.

Formosus Romanus Pontifex in Basilica Vaticana humatus. 260.

Fortunata aures virginis diuinitus latissimè carnifice impetrat sibi, ac stratibus suis seputuram. 51. 8.

Forum. Fora Vrbis, eorumdemque splendor, ac numerus. 193. 10.

Fori Iraiani magnificientia. ibidem.

Istud præceptum Constantius Imperator Vrbem ingressus admiratur. 193. num. 11.

Forum, ac Tribunal Aurelium. 344. num. 3.

Fossari quinam sint, eorumque munus quale? 61. 5.

Fouca S. Nicetani Vii Appia. 490. 14.

S. Franciscus Seraphicus. Eius Stigmata sanguinem misse visa sunt. 151. 13.

Nono martyris generi à Deo afficitur. 173. 39.

Nicolau V. eius corporis visendis gratia in eysam sepulchrum descendit. ibid. Loci, in quo eius corpus quisicit, descriptio. 173. 40.

Situs, & habitus eiusdem corporis. ibid.

Sanguis Stigmatum eius recens. ibid. 41.

Eius corpus in pede ereptum tot seculari prodigio sit. 174. 42.

Titulus sepulchralis eius tumulo à Gregorio IX. inscriptus. ibid.

S. Franciscus Xauerius. Eius encoria. 117. 15. Eiusdem corpus viua calcis cooperatum libellatum prodigiöse præsuratur. ibid. Humanio corporis eius. ibidem.

Franciscus Card Barberinus. Bine & nobilitus Musico lucerna, eorumque etiops. 51. 9.

Franciscus Gualdi Eq. S. Stephani Arimin. Ab eo Sarcofagus marmoreus in Portico Templi Pantheon decenter positus. 622.

Frondes viriditatis tenaces in turculo cadaveribus substerni solite, carumque mysterium. 145. 10.

S. Fracnophilus, & socii. Eorum corpora cōcreta ita in Amphitheatro sed semitudo vero extincta colliguntur. 44. 11.

Offa sua ablastra reddi, ac sepulchro inferri precipit. 52. 11.

S. Fulzentius. Eius funus pio vigiliarum officio peragitur. 10. 9.

Functio facie in Cæmeteris peragi solite. 484. 2.

Fundus Lardarius. 252. 7.

Fundus Cleandri, & Aditanus. ibid.

Fundus Buxus. 356. 1.

Funera, Funeralia. Funerum eura, & cultus in omnes gentes ab Adamo, & Noemo profectus. 8. 2.

Funeralis pompa, & luctus habitus in exequiis Lieobi Patriarche. 8. 4.

Funerum curandorum duplex olim modus. 11. 12.

Funerum curandorum officium in Ecclesiis solemine olim erat, idque ab Apollinis institutum suisse verisimile est.

60. 4. & 5.

Funerum curandorum collegia artiū nongenta quinquaginta à Constantino Imperatore Constantinopolis constituta. 61. 7.

Forum numerum Anas I. suis Imperator auget, & annuo redditu auctor ibidem.

Eadem à Iustiniano confirmata, & sum cum quinque munis obendum inter illos distributum. ibid.

Idem in Italiis deustum institutur Rome. 61. 8.

Antiquissima in Orbe eis sepulchrorum religio, ac funerum ritus. 80. 2.

Funeris ceremonia corporis resurrectionem respiciunt. ibid.

Funerum curam cur Numa Pontifici demandat? 81. 6.

Fus eratisfieri, quibus sacrificia ritibus faciebant veteres. 81. 8.

Funeris Ludi. ibid.

Funeraria quoque sacra olim habita. 81. 12.

Funeris ritus cunctis legib[ilit]oribus antiquior. 84. 15.

Funeris unde sic dicta? 86. 19.

Funeris nonnullæ ceremonia Chrestianis cum Iudas, & Gentilibus communes. 85. 16.

Insanus veterum in sueribus planendi mori. 91. 13.

Is à Moyse, Solone, & Romanis Legislatoribus inhibitus. ibid.

Funera piorum virorum Christi, & famulo studio cobonetre certabant. 99. 17.

Funerum apud Hebreos curandorum ritus. 104. 1.

Ipsu funere Christi, & deinceps in Asyrtorum funeribus observati. 13. 11.

Eiusmodi ritus ab Hebreis, & Gentilibus Chrestiani quadamtenus mutatis sunt. 104. 2.

G

S. G Abibus. Eius corpus in Basilica Vaticana quiete. 239. 6.

Galba Imperator. Eius horci. 344. 6.

S. Gallicanus Confulares insulæ, ac diuinitas amore Christi spernit. 44. 18.

Aud Orla Tyberina Ecclœsum Deo in honorem S. Laurentij erigit. ibid.

Pauperes ac Peregrinos hospitio excipiunt. ibid. Martyrio coronatur. 44. num. 18.

Gallienus Imperator Cæmeteria addeundi facultatem Chrestianis concedit. 15. num. 19.

B. Gallus. Eius exequia per triduum populo in Psalmis pernoctante celebrantur. 101. 7.

Gallus Cesar S. Babyle martyris reliquias in Daphne ad corrigendos corruptos populi mores mittit, & fit voti corporis. 154. 11.

S. Gaudentius gyscum martyrum sanguine imbutum se habere gloriat. 76. num. 28.

S. Gaudiofus ampullam sanguinis Proto-martyris Stephani ex Syria Nezorim desert 74. 20.

Gelasius Papa. Ab eo librorum Chrestianorum iei. scribatio. 162. II.

G. lasius

INDEX RERUM

- Gelasius II. in Basílica Vaticana sepultus. 249.
- Generosa Matrona Cæmeterium à suo nomine denominatum extruit. 366. 4.
- Genesius. Elias ex mimo in Christianum & Martyrem repentina metamorphosi. 193. 12.
- Genitiles. Varie eorum in Christianis degendis tecne. 15. 20.
- Eorundem inexorabilis in Martyrum caduera crudelitas. 80. 41.
- Ridiculorum parva honorem suis mortuis, quem Dñs deferunt. 82. 9.
- Multa diuinis inslita erroribus perturbarunt, idque Daemonum astu. 84. 15.
- Bororum morum ac dogmatum iniugis possitores. 85. 16.
- Proba eorum inslita ab ijs vindicanda, & in eum iustum conuertenda sunt. ibid.
- Quæ alia si huius factitabant, eadem Cor sicut rite, ac sapienter peragunt. 103. 12.
- Quidquid boni habent, ab illis, Hebreorum exemplo tbesauros, repudiatis Idolis, afrontantibus, accipiendo eis. 106. 9.
- Quidquid pietatem apud illos redolebat, & quilibet à Christianis retentum. 107. 10.
- Centalismum multi in primitiva Ecclesiæ ex gestibus conuersi redolebant. 105. num. 3.
- S. Germanus puluerem sanguine Martirum ruborem in se tbesaurum secum conservit. 77. 33.
- S. Gerualis, & Protasij acta vnde cum ipso cororiis sepe luntur. 169. 30.
- Eadem acta ad capita eorum posita. S. Ambrosius reperit. 170. 33.
- Girolus qualis locu. 352. 6.
- Globi Lipidei qui dicantur. 167. 24.
- Glycetia Matrona S. Vincentij Episcopi, & Martyris caduera à Gentilibus illud in mare proferente, volentibus auris libra redimit, seplique. 79. 40.
- Gnolifici heretici ea crimina, quæ Christianis à Gentilibus affingebantur, & ob qua ijs odiabantur, perpetrabant. 1. 6. 9.
- Suis sceleribus Christianos exosß appa Gentiles reddebat. 204. 6.
- S. Gordianus. Eius corpus canes attingere non audent. 40. 9.
- Ordianus Gallus Nuncius. 600.
- Gorgonius, & Dorotheus. Corpora eorum ex labiis, ac lapis dilanianda obijecimus. 39. 3. Ab illis illæsa seruantur. ibid.
- Gradus Aureli. 295. 18.
- Græci schismatici caduera Catholiconrum effundunt, & per plateas raptant. 33. 10.
- Greci noctu corpora Sanctorum à Cæmeteriis Roma secum deferenda effundunt. 43. 1. 24.
- Corpora Apollolorum rapere conantur, sed diuinitus prohibentur. 466. num. 22.
- Gregorius Magnus Anglos recens conuerso suos mores suauiter dedocet. 105. 5.
- Idolorum templi in ejus Ecclesiarum conuerti inebet. 106. 7.
- Corpora mortuorum ablunda prefribit. 110. 4.
- Aram, & Ecclesiam S. Pancratij precepit veneratur. 349. 11.
- Idem dicata Ecclesia Vallicella. 252.
- Idem Patronus titularis est Congregationis Oratoriorum de Urbe. ibid.
- Illi Spiritus Sanctus sub specie Columba scribenda suggerit. ibid.
- Eiusdem Elogium. 252.
- Honatianus 28. in Euang. habuit in Cæmeterio SS. Nerei, & Achillei. 481. 4.
- In Basílica Vaticana sepultus. 251.
- Eius epitaphium. ibid.
- Gregorius secundus Pontifex Romanus in Basílica Vaticana tumulatus. 256.
- Item tertius. ibid.
- Quartus. 258.
- Quintus. 261. Epitaphium eius. ibid.
- Nonus in eadem Basílica quiescit. 262.
- Dicimus tertius. 266.
- Dicimus quartus. ibidem.
- Et Decimus quintus. ibidem.
- S. Gregorius Nazianzenus. Eius corpus in Basílica Vaticana quiescit. 238. 3.
- S. Gregorius Spoleitanus. Eius corpus scelus tristitia quinque aureis redimant. 79. 38.
- Gryphes sepulchrus aurum continentibus insculpti, & quid ijs denotatum. 144. 7.
- Guria ingiter manans ad Aquas Salutis. 435. 1.
- H**
- Hebrei. Multa ab Hebreis, ac Ethnici usurpata Christiani retainunt. 106. 8.
- Hebrei cauernas subterraneas fibi subterfugia Hiero/oymis extruxere. 202. 2. Vide verb. Iudei.
- Heligobalus Imper. Eius argumentum ad demonstrandam Urbis magnitudinem. 191. 5.
- Eiusdem corpus per Urbem raptatur, & in cloacam abicitur. 371. 1.
- S. Hemeterius. Eius, & S. Chedonijs sanguis in Hispanijs magna veneratio. 149. 9.
- Henricus VIII. Rex Angliæ, S. Thomas Cantuariensis corpus è monumento extrahi, damnari, ac concremari iubet. 33. 10.
- Se caput Ecclesiæ in suo Regno constitutum. 245. 27.
- SS. Hermynius, & Stratonicus reti colligati submerguntur. 47. 14.
- Herodes. Etius natalitius luminibus à Iudeis Roma agitur. 97. 9.
- Ex sepulchro Davidi, & Salomonis plurima aurea ornamenta abficiunt, & ad loculos intimos penetrare cupiens, flamma ex adytis erumpente arietur. 144. 8.
- Heiodus. Eius caduera ad litus delphini deferunt. 53. 17.
- Hieroglyphicum Sanctissima Trinitatis figura intarangularis constituitur. 605.
- S. Hieronymus. Cæmeteria Urbis expiate lustrare, ac obire solitus. 6. 10.
- Pium luminum vñm contra Vigilantium Haruspex ham tuetur. 102. 10.
- Pro Romana Petri Cathedra decerat. 243. 20.
- S. Hiero. Eius caput à fidelibus auro contra appenſo emitur. 79. 37.
- Hierofolyma. Omnis circa Hierofolymas regio ob sepulchrorum multitudinem inferno faxosa. 203. 3.
- S. Hilarius cum S. Gallicano ad Offia Tyberina degit, ubi martyrio afficitur. 441. 19.
- S. Hippolytus pro tuenda Petri Cathedra martyrium subit. 245. 26.
- S. Hippolytus Episcopus Portuensis ad Portum Romanum martyrio coronatur, & sepelitur. 370. 17.
- Eiusdem Ecclesiæ in Civitate Portuensi. 371. 18.
- SS. Honoratus, & Florus. 440. 17.
- Honorius I. Romanus Pontifex in Ecclesia D. Petri sepultus. 265. Eiusdem epitaphium. 255.
- Honorius IV. in premarorata Basílica Vaticana quiescit. 262.
- Honorius Argutus sepultus in Basílica Vaticana. 268. 3.
- Hormisca Romanus Pontifex in Basílica Vaticana sepultus. 254.
- Horti, & Circus Neronianus. 227. 5.
- Horti Galbae Imp. 344. 6.
- Horti Cæfaris Dictatoris. 359. 3.
- Hyacinthus Martyr. Eius martyrium sub Traiano ad Portum Romanum. 370. 16. Corpus eius Iulia Matrona in prelio suo sepulcrum donat. 370. num. 16.
- Hyrcanus Pontifex tria millia talentorum ex sepulchro Davidi, & Salomonis accipit. 144. 8. & 401. 33.

I

- Iacobus Patriarcha lotionis officium filio Ioseph se praestare non posse deflet. 110. 4.
- Funeralis in eius equestris pompa, & lucis habitus. 8. 4.
- Corpus eius pretiosissimum aromatibus in Aegypto conditur, & regio cultus est. 9. 5. & 115. 8.
- Ianiculus inter binas metas à nonnullis quomodo constitutus. 227. 7.
- Ianuarius digitis fibi cum capite absisse curvum habet. 55. 23.
- Eius Sanguis praesenti eiusdem capite prodigiose colliguntur ebullit. 75. 24.
- Iaponica Martyrum nonnullorum feruor erga Sanctissimum Eucharistie Sacramentum. 182. 20.
- Ichnographia Ecclesiæ S. Sebastiani, Cæmeterii illi subiacens, & Catacumbarum. 471.
- Idololatra. Sacerdotum Idololatrarium off. Iosias Rex Iudei in Altari comburit. 29. 1.
- Idolum Apollinis S. Babyle Martyris reliquias è Daphne exturbari iubet. 29. 26. Sed fulmine conteritur, & templum conflagrat. 155. 11.
- Idolum Tyberinum. 406. 10.
- Ieremias Propheta Iudeæ interitum, veluti nenia lamentatur. 92. 15.
- Eius de corpore Sedecia Regis aromatibus post mortem condendo vaticinum. 114. 3.
- S. Ignatius Mart. In Amphitheatro Tito leonibus discerpens obicitur. 193. num. 12.

Amphi-

MEMORABILIVM.

Amphitheatrum cum bestiis pugnaturus ingreditur. 194.14.

Verba eius ad Romanos sui martyris spectatores. ibid.

Eius patientia pro Christo ardor. 132. num.5.

Frumentum Cibrisi ferarum dentibus molendum se vocat. ibid.

Et vere nunc cosa eius similitudinem panis refertur. 133.5.

Suis pro Christo vinculis mire gloria tur. 157.8.

Quatus et vinctus Romam pergentem fideles bonos deferetur? 158.20.

Omnium conditum Ciuitatum per quas transi, concursu, ac gratulatione excepitur. ibid.

Eundem vinctum Romam pergentem fideles ad eius gesta scriptis excipienda sequuntur. 167.25.

Eius reliquie migno honore Antiochiam referuntur. 168.20.

Linum coruscant miraculis. ibid. num.27.

Martyr adeo nobilis in publico Orbis theatro ad exemplum Numine annente perfusus est. 194.14.

Ihermus Lucus Vix Orlensis. 404.3.

Ilex in Vaticano Urbe Romae antiquior. 213.13.

Imago Liberii Papa Baptisante popu lum ablatis marmori insculpta. 214 num.23.

Imagines Sanctorum Polionis, Marcellini, & Petri in Cæmeterijs. 375.4. & 384.

Imagines in cubiculis Cæmeteriorum subterraneis.

Christi Domini in cubiculo Cæmete rii Pontiani. 378.

Trium purorum in fornace Babylo niae in eodem Pontiani Cæmetorio. ibidem.

Christi Domini, Sanctorumq, Abdon, Sennen, Mili, & Vincenti Leoniae. 182.

Crucis gemmata, & BB. Milis, & Pigmenti. 384.

Imago Virginis Deipara in edicula sub Ecclesiæ S. Vrbani reperta, que dum innovavit, mirum emittere splen dorem vise est. 388.10.

Imaginiæ in Ecclesiæ S. Vrbani. 408. num.9.

Imagines, ac figuræ, que in cubiculis Cæmeteriorum aepistola visuntur.

Vide verbo Cubicula.

Imperatores, quorum corpora in Bisficea Vaticana sepulti sunt. 268.1.

In atris Temporum olim sepelieban tur. 269.6.

Inde nuncupati Ostiaris, & Sanctorum sanitores. ibid.

Ina Rem Anglia limina Apostolorum vi frat. 269.10.

Regnum suum B. Petro tributarium reddit. ibid.

Monachum induit. 270.10.

In Vaticano sepelitur. ibid.

Innocentius VII. Romanus Pontifex in Bisficea Vaticana humatus quiescit. 263.

Item Ostianus. 265.

Et Nonus. 266.

Innocentius X. P. O. M. Petram dictam sceleratam multorum Martyrum super ea intercessorum gloria nobilem loco decenti ponit ubet. 219.9.

Fons Liberii Papaæ, ac Damasici aream Vaticani Palati dicit, as restituit. 224.13.

Sacellum in Bisficea Vaticana S. Leonii I. erigit. 249

Bisficea Vaticana exornanda ultimâ veluti manum admouet. 267.

Intiores parietes veriscolori mar more vestit. ibid.

Vastissimum pavimenti eque mur more item eleganter substerat. ibid.

Rotam Porphyreticam suo loco restituendam curit ibid.

Obeliscum Argyptium ex Circu Garcale in Agonalem transfert. 448. num.17.

Inscriptions. Petrus scelerata. 219.9.

Bisficea Vaticana à Paulo V. affixa. 219.9.

Pontis Liberii Papaæ, & Damasici ab In occasio X. restituta. 224.23.

Sacris reliquiis in Bisficea Vaticana transpositis à Paulo V. appositæ. 240.9.

Muris Vbis Leonine. 258.

Muris eiusdem Ciuitatis ab Urbano VIII. i. flauris affixa. ibid.

Alia que supra portam Leoninam olim levigatur. 259.

Porta olim et iex insculpta. ibid.

Propaginæ Leoninæ à Greg. XIII. iniurati. ibid.

Altaris sub quo requiescunt corpora Apostolorum Petri, & Pauli. 413.4.

Lapis super quo corpora Apostolorum Petri, & Pauli divisi fuerunt. ibidem.

In Bisficea D. Pauli de eiusdem in furatione fixa à Felice Presbyt. & Acedito iussi Leonis Papa.

Restituta nuper ab Urbano VIII. Ecclesia S. Cat. 454.9.

Transpositionis corporis S. Sebastiani. 455.12.

Froliui, & Vesperin Ecclesiæ S. Sebastiani. 458.

In limine Cæmeterii Publici Galliæ. 459.20.

In loco ubi sepulcrum S. Cæcilia existebat in Cæmeterio Galliæ. 459.21.

Supra portam Ecclesiæ S. Præxelis, Vbi Portuensi. 369.11.

Alia quæ in Aede D. Sebastiani S. Philippo Neri dicata est. 464.10.

In vestibulo Cæmeterij Prætextati à S. Dmiso posita. 478.9.

Templi Bicchi in Ecclesiæ S. Vrbani reperta. 489.11.

Subterraneæ specus Bisficea Vaticana, que mulieribus nonnisi melius anno ingressum illuc concessum efficit. 342.33.

Aquaductibus veteribus à Paulo V. instauratis affixa. 344.6.

Inscriptio, in qua mentio habetur Via rum Ardeatina. 450.20.

Aurelia. 345.7.

Triumphalis. 213.4. & 211.5.

Inscriptions, ac Tituli sepulchrales. 218.

& seq. 336.6. & seq. 520.7 seq. 532.

& seq. 590. & seq. 598. & seq. 608.

& seq.

In sepulchris Cæmeterijs Galliæ. 459.

532. & seq.

SS. Simplicii, & Faustini. 365.1.

Alia in Vaticano. 336.16. & seq. 336.

6. & seq.

E Cæmeterio Via Ostiensi. 413.6.

& seq.

In pavimento Bisficea D. Pauli. 410.

11. & seq.

Agrius Imperatricis. 276.13,

S. Cecilia. 459.21.

S. Maximi. i. id.

SS. Damasici & Eutychii. 473.18.

Comitiss. Matildæ. 273.22.

Bonifacii VIII. 263.

Innocentii VII. ibid.

Leonis IX. 262.

Inscriptions alia sepulchrales.

Martyrum prece nuper reperte, & apud Illu

strips. am Felicem Rondaninam reli

gose seruata. 398. & seq.

Ita alia ab Illusterrima Christiana

Angelella accepta. 394. & seq.

A Luca Hoiensis. 608. & seq.

Et à Ioanne Baptista Maro. 591. et seq.

Inscriptions sepulchrales antiquæ

probatis testes habentur. 607.

Edem quid doceant. 608.

Eru in plurime vñum sepeliendi cum

mortuis pecunias testantur. 144.6.

Inscriptio sepulchralis qui Duris a

uriti faeti luditur. 144.7.

Institutio, Initituta. Institutis gentium

naturaliter bois dñi dñi.

Optimæ rediutur. 84.14.

I. f. s. u. t. a. quædum legi Iudaicae Chri

stus Dominus rati hñuit. ibid.

Instituta prob. Gentilium ab iis vinci

dicti id, et in eis iustum conuer

tenda sunt. 83.16.

Vnde vero Ritus.

Intra m. m. martyrii in Martyrum se

puicribus repositi. 148.4 et 151.1.

Repetitio in Cæmeterio Galliæ. 153.6

1. se in stru. rit. et i. lib. 9. V. m.

tyrum contumac. honor habetur. 151

nra.

Martyres cum iis sepeliri cipiunt.

153.9.

Eadem in Ecclesiæ afferuata quid do

ceant. 154.10.

Instruments p. a. tentia viri Santi

secum sepeliri volunt. 155.12.

Instrumenta supplicii cum reorū

corporibus apud Hebreos sepeliri s

f. l. t. a. 151.1.

Taque ex legum prescripto, et cur?

152.

Inventio corporis S. Martine. 437.5.

S. C. ii. Pontificis. 454.9.

S. Ioannis Baptista. Eius sepulcrum

tempore Iuliani Apollonii à Gentili-

bue eueritur, officruntur, et ci-

neres dispersuntur. 28.23.

Ampulla Sanguinis eius Neapolis ba

betur. 74.22.

Die Decollationis eius sacro liquifit.

ibidem.

INDEX RERVM

- Et in Messe sacrificio ad verba Sacerdotis Calicem consecrantis exultabundus proficit.* 75. 23.
- Huius portenti testis oculatus Clemens Merlinus, Romana Rota Deeanus, eiusque de eo carmina.* ibid.
- S. Ioannes Chrysostomus iam morti proximus nouis, ac candidis se vellibus induit.* 126. 4.
- Eius corpus in Basilia Vaticana quiescit.* 238. 3.
- Ioannes I. Romanus Pontifex in Basilia Vaticana sepultus.* 249.
- Item Secundus.* 250.
- Eiusdem epitaphium.* ibid.
- Quintus.* 255.
- Quintus.* 256.
- Sextus.* ibidem.
- Septimus.* ibidem.
- Octauus.* 260.
- Epitaphium eius.* ibidem.
- Nonus.* ibidem. *Eiusdem epitaphium.* ibidem.
- Decimus quartus.* 261. *Eius Epitaphium.* ibidem.
- Decimus quintus.* 261. *Eius Epitaphium.* ibidem.
- Vigesimus.* 261. *Eius Epitaphium.* ibid.
- Ioannes Papa III. Cemeterium S. Tiburtii. & Valeriani incusat.* 16. 22.
- Eius corpus in Basilia Vaticana quiescit.* 251.
- Ioan. Vixie impiam Esnomi, & Vigilantii de contumelias Sanctorum reliquias barefam pridem extinctam ab inferi reuocat.* 69. 8.
- Iosephus Patriarcha, eius ossa prophe-tasse dicuntur.* 68. 3.
- Iofas Rex Iudee Sacerdotum Idololatrarum ossa in Altari comburit.* 29. num. 1.
- S. Irene Martyr. Eius Epitaphium à Damaso Papa conscriptum.* 472. 15.
- S. Ireneus cum Abundio ob delatum martyribus sepulta bonorum in cloacam demergitur.* 49. 23.
- Iis, eiisque Sacerdotes lineis induuntur.* 120. 4.
- Iudea à Pompeio Magno debellata.* 390. num. 2.
- Iudei. In obsidione Hierosolyma ne mortui sepulture careant, viui sepulchra intrant.* 21. 6.
- Spe patrii sepulchri malunt mori, quam alio profugere.* 50. 2.
- Cadavera apud eos condendi ratio.* 113. 3.
- Eorum peculiare Cemeterium Roma Vt Portuensi.* 390. 1. & 396. 19.
- Patrias iuxta leges vivere Roma illis permittitur.* 391. 3.
- Colletas Roma ad Templum Hierosolymitanum mittunt.* ibid.
- Ingens eorum multitudine in Urbe, olim per clementiam Augusti erat.* 391. 5.
- Cadem Iuli Caesaris deflent, ibid.*
- A Tiberio ablegati in Sardiniam.* 392. num. 6.
- Puis Roma ob dona Templo deflanta in proprium usum conuersa.* ibid.
- Ab exilio in Urbe restituuntur, sed iterum paulo post à Claudio expelluntur.* 392. 7. & 8.
- Toto Orbe exiles, vagi, ac profugi sunt.* 393. 11. *Rom. in iure, ac nomine donati nunquam.* ibid. 12.
- Publicis numeribus, & privilegiis interdicti.* 394. 13.
- Malum odorem ex corporibus exhalant.* ibid.
- Cui ea gens per Orbem dispersa sit?* ibid. 14.
- Non persequendos, nee effugandos esse à Christianis.* ibid. 15.
- Vixi apices sunt Dominice Paffonis & testes nostra redemptio[nis].* ibid.
- In Germania tamquam Religionis hostes trucidantur.* 395. 16.
- Artem sulphuraria ut bodie, sic olim etiam Roma exercebant.* ibid. 17.
- Regionem Transyberinam olim inhabitantib[us].* 395. 17.
- Appellati Curti.* 396. 18.
- Eorum Epitaphia Greco idiomatica scripta.* 397. 20.
- Quomodo, & quare epitaphia sua Graece olim Roma scripsierint?* 397. num. 2.
- In omnibus Orbis regionibus inuenientur.* 398. 22.
- Iuuei Helleniæ, sive Graecissantes,* 398. 25.
- Eorum decem pseudomartyres sub Adriano.* 400.
- De ijs Scriptorum Hebraeorum sententia.* ibid. 29.
- Libros lingua Graeca conscribunt.* 399. num. 5.
- Iisdem locatur sons, & locus Gammarum.* 447. 13.
- Eorundem ars, & exercitium à Inueniali descriptum.* ibid.
- Habent Fisum Roma.* 393. 10.
- Operam dant ut corpus S. Polycarp[us] martyris non concedatur Christianis timentes ne ipsum adorent, & derelinquant Crucifixum.* 31. 5.
- Iisdem instantibus idem corpus igne consumitur.* ibid.
- Iulia Matrona corpus S. Hyacinthi sepulta in pratio suo donat.* 370. 16.
- Exruit sibi cubiculum iuxta corpus eiusdem sancti Martyris.* ibid.
- SS. Iulianus, & Celsus inter facinorosos decollantur.* 27. 21.
- Eorum anima propria corpora Christianis eadem ad sepulturam quatenus ibi offendunt.* 43. 7.
- Eorundem singulis instar lactis congelatis a terra non absorbetur.* ibid.
- SS. Iuliani, & Caesarei corpora saceo inclusi mari merguntur.* 35. 5.
- SS. Iuliani gesta in eiusdem sepulchra reperita.* 170. 33.
- Iulianus Apollata. Christianos arguit ob cultum, quem Martyrum sepulchris exhibebant.* 16. 24.
- Reliquias Martyrum promulgatis tota Urbe edictis abolere nititur.* 27. 22.
- Idolatriam labantem erigere ntitur.* 57. 6.
- Ad eam propaganda hortatur Gentiles ad imitandos Christianos, & maxime in cura sepeliendi mortuos.* ibid.
- Antiquum mortuos nostru[m] effrendi ritum restituere nititur, & quare è 87. 1.*
- S. Babyla martyris ossa à Daphne aportari iubet, & curi.* 154. 11.
- Eius funus, quippe qui honori sepulchrali Martyrum insiderat, populi probris, ac ludibriis incessunt.* 28. 23.
- Cadaver eius post sepulturam terramotu è tumulto excutitur.* ibid.
- Ilio imperantes Gentilibus frena in Christianos laxantur.* 43. 4.
- Iulius Caesar Viam Appiam stravit, & munivit.* 445. 6.
- Eius Horti.* 359. 3.
- S. Iulius Papa in Cemeterio Calepodii sepultus.* 347. 6.
- Iulius II. Basilicam D. Petri à Constantino extructam primus demoliri agreditur.* 219. 10.
- In eadem Basilica sepelitur.* 265.
- Iulius III. in Basilica Vaticana burattus.* ibid.
- S. Iulius Senator in Cemeterio Calepodii sepultus.* 346. 2.
- Via Appia martyrium patitur, & sepelitur.* 353. 3.
- Iunius Basilius Vrbis Praefectus in Vaticano sepelitur.* 275.
- Marmoreus eius sarcophagus.* 277.
- Iura Antiqua Romana damnatorum supplicia in spectaculis exhiberi veterantur.* 196. 20.
- Sed hac in Christianis praesertim errantibus olim violabantur afflito.* ibid.
- Iustinus Presbyter multorum Martyrum corpora sepultra officit.* 60. 2.
- Pretium promittit ministris, ut indumenta, vobina Martyrum corpora abiecti iaceant, ne sepultra careant.* 78. 35.
- Martyrio ob exhibitum defunctis sepulchram coronatur.* ibid.
- Defuncto Messe sacrificio fidelibus Corpus Domini in Cemeterio imperit.* 177. 4.
- Defendit Christianos ab Ebniatis ut infanticidio reos ne SS. Eucharistiam traductos.* 178. 9.
- Iustinius I. imperator. Ministros suorum e curiandorum Decanos, & lectorarios appellat.* 60. 5.
- College artium, que funerum euram babent, à Constantino instituta confirmit, & sume euique munus obcundum inter illos distribuit.* 61. 7.
- Liusdem constitutio de ritu pafmonium, ac faciem in exequiis seruando.* 98. 16.
- Hinc ipse nobili pompa funebre mortuus effervi meruit.* ibid.
- S. Iulius, Eius, & S. Pastoris sanguis Comptuti in Hispanijs magna veneratio[ni].* 149. 9.

L

- L** Ac, & Sanguis ex absissa S. Pauli certices fluit.
- L**amentatio facta, ac meditata funerum lego.
- L**ampades. Earum in sacris usum à quibus originem trahunt.
- L**ampades aureæ cum oleo nardino, & opobalsamo Deo, & Sanctis à Constantino Magno inceduntur.
- Lana

MEMORABILIVM.

- Lana. Lanea vestes apud Aegyptios profana erant, & cur 120. 2. & 3.
Diferimen inter lanam, & linum. 120. 3.
Lana de animalium extremis natu impura habetur. ibid.
SS. Landoldus, & Amantius. Lapis eorum nominibus insculptus in sepulchro ap postus. 171. 35.
Landus Romanus Pontifex in Basilica Vaticana reconditus fuit. 261.
Lapis. Vnus de lapidibus S. Stephani cum veneratione ob miracula ex eo emanantis Anconam afferatur. 74. 21.
Lapides magni ponderis Martyrum pedibus ad eos torquendos appendebantur. 167. 23.
Eorum plurimi Roma visuntur, & in veneratione habentur. ibid.
Eorundem descriptio, & tormentum. ibidem.
Idem vocabantur globi lapidei, & orbicularia. ibid.
Lapis veſigis Chrifti Domini insignis. 490. 15.
Lapis in Basilica Vaticana super quo corpora Apofolorum Petri & Pauli diuſtuerunt. 413. 14.
Lapides gentilium ſepulchralis in eum ſuum Chriftianos conuertunt. 492. 2.
Iardarius fundus. 352. 7.
S. Laurentius. In eius funere tribus noctibus vigilia celebatur. 10. 4.
Ampulla sanguinis eius in Oppido sub Columnensi Romanorum Proceruditione conseruatur. 149. 10.
Die eius festo quotannis liquefieri, & ebullire cernitur. 150. 10.
Peradū ſeflo coagulatus continuo conqueſtit. ibid.
Ignotus primus, ipſe ſe S. Laurentij ſanguinem effe luculentu miraculo prodidit. ibid.
Laurus. Lauri folia cur olim in ſepulchris apponenterunt? 131. 19.
Leſticarii quinam fint, euramque munus. 60. 5.
Legare. Pia olim bona Ecclesiſ legazandi conſuetudo ad oblationes, & lumenaria: fidu alenda 340. 24.
Legio Chriftianorum Fulminariz sub Ebniciis Imperatoribus militabat. 130. 18.
Leonis I. præconia. 249.
Attilam Italiam vallationi imminente regredi iubet. ibid.
. Et Genitricum Urbum inuidentem ab incendo, & cadibus cobibit. ibid.
In Basilica Vaticana quiescit. 247.
Epitaphium eius. ibid.
Eius apofrophe Vrbe Romana ſuper Apofolos Petro & Paulo inihi ſepulchris compellantis. 201. 33.
Inuentio corporis eius, & quo habitu ac cultu ornatum appareret? 248. 4.
Eidem ſacellum iuſſu Innocentij X. Pont. in Basilica Vaticana erigitur. 249.
SS. Leo II. III. IV. Eorum corpora vbinam & quando inuenientur? 248. 4.
In Basilica Vaticana quiescent. 248. 256. 257. & 258.
Eorundem Epitaphia. 249.
Leo III. inſtaurat Eccleſiam SS. Fe-
- licis, & Adauitii. 432. 3.
S. Leo IV. Vrbem Leoninam condit. 258.
Binari turreſ ad portam Portuensem excitat. 259.
Milites Chriftianos contra Saracenos prebaturos S. Eucharistiſ reficit in Eccleſia S. Auree. 438. 12.
Leo VI. Romanus Pontifex in Basilica Vaticana reconditus. 261.
Item Septimus. ibid.
Et Olaus. ibid.
Leo IX. Heroica eiusdem in expeditione transmarina contra Saracenos facinora. 262.
Eius corpus vbinam reconditum quiescat? ibid.
Epitaphium eius. ibid.
Leo X. Romanus Pontifex in Basilica Vaticana ſepulchrum. 265.
Et Vndeclimus. 266.
Leol I.auricus, & Constantinus Copronymus biogrambi reliquias Sancto rum tollere nituntur. 69. 7.
Leoniana Vrbs. 358.
Eius munimenta; ac propugnacula. 259.
S. Leontius Mart. Eius gesta vna cum iſo ſepeluntur. 169. 30.
Leuana Dea apud Ethnicos que fue rit. 12. 13.
Lex veterum de mortuis in Deorum numero habendi. 82. 9.
Lex 12. Tabularium nimis Gentilium in condendi mortuis prodigalitatem correet. 113. 2.
Eiusdem de perge, vel in militia mortuis funeris ſanctio. 135. num. 11.
Nonniſ ſuam cuique propria virtute partim coronam in morte concedit. 128. 12.
Libet. Magna ſacrorum librorum iatura ſub Diocretiano ſacta. 163. num. 14.
Edictum Diocletiani de abolendis libris ſacris. ibid.
Complures Chriftianini pro tuendis ſacris Codicibus Martyrium ſubierunt. 163. 15.
Sacrorum librorum iacturam Frumentis vehementer deſtit. ibid.
Librorum Chriftianorum ſcili: orbiatio à Gelsio Papa. 163. 11.
Liberius Papa. Imago eius baptiſmate, populare abuentis marmori inſculpta. 224. 21.
Libitina eadem qua Venus. 82. 6.
Abe mori. & quidquid adfunera ſpetat nomen fortuit. ibid.
Limina Apofolorum Basilica ipſorum vocantur. 234. 5.
Ea ante omnia peregrini inuifunt. ibid. 7.
Annua eodem viſitationem ab Epifcopis Pontificis ſeuere olim exigeant. 236. 15.
Ex decreto Pontificum Epifcopi ſenmel in anno Limina Apofolorum adire tenebantur. 236. 13. & 409. num. 7.
Lingua Graeca in pretio olim habita, & apud Romanos maxime in uſit erat. 399. 26.
Item & apud Hebreos. 399. 25.
- Linea vſtis. Linum. Linea vſtimenta apud Aegyptios in funeribus, ac ſacrificiſ ſolemnia erant. 120. 2.
Eadem ſacra cur habita. 120. 3.
Diferimen inter linum, & lanam. ibidem.
Linum ē terra oritur purum ac mun- dum. ibid.
Lineis indeuntur Iſis, eiusque Sacer- dotes. 120. 4.
Linea vſtis Philoſophos, & Sacerdo- tes decet. 121.
Eudem Hbreorum Sacerdotes ex preſcripto diuino vtuntur. ibid.
Lineo indutus habitu Iacobus frater Domini deſcribitur. ibid.
Lineis induiti vſtibus Naab, & Abiu effertur. ibid.
Lineo habitu Dominus ſepelitur. ibid.
Linteum. Linteis cadaveris, & in ualidi mos a quod omnes ſolemniffimus. 124. num. 16.
Frequens linteum in funeralium in aetis Martyrum mentio. 124. 17.
Series Martyrum, qui ſolitis linteis ac inſtitis illigati a fidelibus dicuntur. 124. 18.
Multa corpora linteis ac fasciis illigata in Cæmeterijs reperit. ibid.
Linteum auro contexta in Cæmeterijs inuenta. 494. 8.
Linteum corpori Chrifti ē Cruce deſtoſo ad pollinctorum ſubſternitur. 122. 12.
Illud Angula Tanninorum bodieq. ſuferatur. 123. 12.
Haud amplius illo, ſed alio Corpus Domini ſepulchro condendum inuolu- uitur. ibid. 13.
Plura linteaz Chrifti corpori, inuolu- do adhuc ſuere. 123. 14.
Linteum primum, quo Corpus Domini ante lauacrum exceptum fuſt, cruce- entum, in Gallia uiſitum. ibid.
Locus Martyrii S. Petri. 225. 2. 3.
Martyrii S. Pauli. 409. 6.
Sepulture S. Petri. 228. 11.
Sepulture S. Pauli. 409. 7.
Diſlus Caput Bouis. 449. 21.
Ad S. Ceciliam in Cæmeterio Callisti. 475. Oiroſ. 252. 6.
Ad Guttam in giter manantem. 435. num. 1.
Ad Nympha Catabaff. 358. 7.
Ad Nympha, ſeu S. Nympha. 372. num. 24.
Pozzo Pantaleo vulgo ditius. 373. num. 1.
Ad Sextum Philippi. 365. 1.
Vnde nonen hoc ſumpferit? 366. 4.
Ad S. Sixtum, in Cæmeterio Callisti. 475. 4.
Tres fontes. 408. 5.
Ad Viſum Pileatum. 363. 7.
Locus latrociniſ infamis, Via Appia. 449. 19.
Loca plura in Vrbe Martyrum car- nificina deflinata olim erant. 164. 18.
Quenam loca apud Chriftianos cul- tu, ac concursu precipue celebraren- tur? 231. 17.
Viri a mulieribus in Ecclesijs loco olim ſecernebantur. 339. 22.
Locorum diſtinctio in Ecclesijs inter iſtas mulieres. ibid. 23.
Mammum. Locus

INDEX R E R V M

- Locus ubi Apoſoli ad martyrium pergentes ſiunt etiſunt. 407. 1.*
Locus decollationis S. Paui. 408. 3.
Locus Indulgentiarum in Ecclesiſ S. Sebaſtiani. 457. 16.
Locus, ubi S. Petrus Chriſto ſeſtoccurenti dicit: Domine quo vadis? 490. 15.
Loca in iinis Cæmeteriorum. 493. 5.
Longobardi. Eorum circa peregrinorientium ſepulchra confiſtudo. 143. num. 2.
Lotio Lotiōnem Corporis Chriſti Domini Baldanūs Rex in Flandriam mittit. 116. 6.
Lotio cadaverum Sandlorum viuis corporibus ſalutifera. 112. 12.
Lucerna in Cæmeteriis Christianorum innumere reperta, & quid eē denotent? 88. 5.
Lucerna olim in Ecclesiſ orientalibus ubique ardebat. 88. 6.
Earam apud Aegyptios accenſio. 90. num. 9.
Superſtilio Gentilium lucernas ardentēs eam cadaveribus ſepelientium. 102. 12.
Lucerna, cui impressum viſitor Candelabrum Moſaicum in Cæmeterio Hebreorum reperta. 397. 20.
Lucerna ave, & ſtictiles, earumque eotypa pluribus aneis tabulis excepta. 511. & ſeq.
S. Lucia. Eius Ecclesiſ in Portu Romano. 359. 4.
S. Lucianus Presbyter Antiochenus appenſo ad brachium lapide ſubmergitur. 36. 9.
Eius corpus poſt quatuordecim dies Delphibus ad terram reportat. 47. 11.
Mira eius poſt mortem ſui funeris cura. 53. 16.
S. Lucianus Diaconus. Eius corpus canibis obiectum ab Ethnicis. 28. 8.
Lucilla S. Nemefi filia. 458. 18.
Lucina Senior funerum curandorum, & praetiquā Martyrum Studiſſima. 67. 4.
Cæmeterium extruit. 350. 1.
Corpus Apoſti. Pauli in padio ſuo ſeffelit. 409. 7.
Et Sanctorum Proceſſ, & Martinis. 107. 4.
Cæmeterio Callisti prima initium det. 450. 2.
Lu in aliorum S. Fulonis uxor. Martyrum ſepellendorum ſtudio conficiua. 67. 5.
Beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum corpora ē Catacumbis transferendacurat. ibid. & 409. 8.
P. Sebaſtiani corpus ē cloaca Maxima tollit, ſepelit in Catacumbis ex mandato ciuiſem. ibid.
Cæmeterium S. Cyriaci nuncupatum extruit. 434. 3.
Lucina amb̄ senior ſciliect, & junior Cæmeteria ſuis expenſis in Martyrum oſequium exterruit. 67. 6.
Lucina virgo filia S. Marmenī, cuius epitaphium legitur iuxta vetus S. Sebaſtiani altare. 458. 17.
Lucina Matrona plures eodem nomine fuere. 409. 7. 434. 3. 451. 3. & 4. & 452. 5.
- Lucius Papa in Cæmeterio Callisti ſepelitur. 454. 10.*
Ad S. Sixtum. 474. 1.
Lucius II. in Basilica Vaticana ſepultus. 262.
Luſius. Lugere. Mortuos in Domino non effe ligendos. 91. 12.
Luſius mortuorum decret infideles. ibidem.
Alienus eiſt, ac contrarius professoſiōn Chriſtiana. ibid.
Omnis lugendi modus indecorus vetus Tullio, ac Platone approbantibus. 92. 16.
Moderate mortuum lugere licet, atq. decret. 92. 17.
Fermi ingenij eſt nihil lugere. 93. 17.
Antonini Pī vox de Marco filio mortuum lugente. ibid.
Luſius mortuorum ſpe illos recipien-di leuandus eſt. ibid.
Quomodo mortui lugendi ſint? 93. 18.
Resurrectioni diffidit, qui mortuum immodice luget. ibid.
Luſius omneſ mortuorum conſolatur resurrectionis ſpe. 94. 1.
Opportuna conſideratio ad lenientium luſium in morte ſuorum. 5. 6.
Lucus Vaticanus. 312. 11.
Ihernus Vīa Oſterſ. 404. 3.
Luci Capen. 444. 1.
Campanarum, Vīa Appia. 447. 12.
Iudeis locatur. ibid. 13.
Ludus. Quauiſi perpetui tormenta, quam in ludi ad oſcenā damnari Chriſtianū olim malebant. 197. 22.
Valentinianus Imp. Chriſtianum cuiusvis criminis reuin ad ludū damnari vetus. ibid.
Ludi funebres ab antiquis inſtruicti, ac celebrati mortuis. 82. 8.
Ludi Circenſis in Vaticano. 214. 17.
Lumina, Luminaria. Ea Gentiles in ipſi etiam ſepulchris accidunt. 87. 2.
Et teſtamento poſteros ad ea ſibi curanda obligant. ibid.
Chriſtiani diuerſa ab Ethniciſ ratio-ne in exequiis illa accidunt. 87. 3.
Lætitia, ac ſelliuitatis ſunt ſymbo-lum. 87. 3. & 97. 9.
Iudei ea in celebrazione accidunt la-titia cauſa. 87. 4.
Eadem accendendi uſus ad Hebreis in Ecclesiſ dimanauit. ibid.
Idem mos etiam apud Gentiles ſelliuitatis cauſa viguit. 88. 5.
Illi. Urbem implet Nero letitia cauſa. ibid.
In Ecclesiſ per Orientem ad Euangelium lumina accendi ſolita. 88. 4.
Et ante Martyrum tumulos, idque D. Hieronymus, & alijs Patres laudant. 89. 6.
Idem Luminum, ac Lucernarum ofſicium multis miraculis gratum ſibi effe Deus offendit. 89. 7.
Luminaribus, ac hymnis Christianorum funera duci olim ſolita, & quid illi ſignificet? 90. 10. & 94. num. 1.
De Luminaribus pompa funeralis. 96. 8.
Quis ac qualis Luminum modus à Sanctis Patribus reprobatus. 102 num. 11.
- Erroneus nonnullorum mos accen-dendi Lumina ad ſepulchra, iſque ve-titus. ibid.*
Luminaria Crypte, ſeu foramina ad lu-men captandum. 354. 8.
Lutherus, & Caluinus impie, ac ſolido Eunomij, Vigilantij, & VViclefij de contemnendis Sanctorum Reliquijs hæreſeos defenſores. 69. 8.
Luxus. Nimiſ mortuos pretiosis in-duendi uelibus luxus à Patribus no-tatus, ac perſtricatus. 125. 1.
Lycurgus summos honores in bello occiſi decernit. 137. 13.

M

M Actina ſororis S. Gregorij Nyſſeni pompa ſuenebris. 97. 12.
Eiusdem funus nocturno per uigilio, hymniſ celebatur. 101. 8.
Floribus coronatur tumulanda. 128. num. 11.

Magnus Monach. Vita eius conſcripta ad caput in ſepulchro appofita. 170. 34
SS. Manuel, Sabe, & Iſmael ſub Iuliano Apoſtoli proſide combuſti. 32. 9.
Eorum corpora terra debiſcens a con-tuelliſi tuenda excipit. 45. 16.
Biduo poſt adiuſa eis ritè facienda mire reddit. ibid.
S. Marpiſius in Portu Romano martyrij coronam accipit. 371. 19.
Marcellinus Papa. Eius, & ſociorum martyrii corpora abieciit, & in ſepulchra triconta ſex diebus iacerunt. 25. 14.
Eum Marcellus à Petro Apoſtolo in ſonris admonitus magna pompa fe-pelt. 97. 12.

S. Marcellinus, & Petrus. Tabula mar-moreæ eorum nomina preferens cum eis ſepelitur. 171. 35.
Martyrium Vīa Cornelii paſſi, & ſepulchri 357. 2.

S. Marcellus I. Papa, dum eſſet adhuc Presbyter, corpus S. Marcellini Papa aliorumque multorum Martyrum in Cæmeterio Priscille ſepelit. 97. 1.

Nominis deinde Pontificis titulos 25. inſtituit propter ſepulchras praeci-piue Martirij. 58. 4.

Transfert corpora SS. Cyriaci, Lar-gi, & Smaragdi ē Vīa Salaria in pre-diuin Lucina Matrona Vīa Oſteriſ. ibidem.

Alia item multa martyrum corpora ad loca beneſſiora transfert. ibid.

S. Marcus Euang. Eius corpus chlamyde ſigilli obſignata in diutinum reperitur. 137. 14.

S. Marcus Papa in Cæmeterio Callisti ſepulchra donatur. 454. 10.

Ei à Damijo Papa in ſcriptum epita-phium. 480. 3.

Marcus Agrippa per cloacas nauigat in Tyberim. 199. 26.

S. Marius, Martha, & filii ob impen-sam Martyribus ſepulchram illuſtres. 65. 9.

Vīa Cornelii martyrium patiuntur. 358. 7.

Vīnam sacra eorundem corpora re-condita ſint? ibid. 8.

MARIAE

MEMORABILIVM.

- MARIA Virgo Christo de Cruce deposito oculis claudit. 108. 15.
Suis lacrymis Christi filii sui corpus lassat. 110. 6.
Post mortem multiplici florum ferto coronatur. 127. 9.
Angelico, atque Apostolico cantu esfertur. 95. 3.
Eius imago in edicula sub Ecclesia S. Urbani reperta, quæ dum innosuit, mirum emittere splendorem vix est. 488. 10.
Eius Ecclesia in Palmis nuncupata. 491. 1.
Aha eiusdem Transpontina dicta. 227. 8.
Maria Honori Imper. spongia in Vaticano sepelitur. 270. 11.
Eius corpus pretiose exornatum reperitur. ibid.
Ornamentorum eius descriptio. ibid.
S. Marina relegata ad Aquas Salinas. 435.
S. Marinus. Eius corpus magnifica testum vestre ab Afferio Senatore à loco supplicij deportatur. 126. 3.
Pretioso induitum linteо idem Afferius illud sepelit. 125. 21.
S. Marmenia S. Urbani in domo sua sepelit. 487. 8.
Martyres. Eorum cadavera cum omni memoria delere penitus Gentiles satagent. 18. 4.
Et eorum cultum. 37. 11.
Idque dæmonum impulsi. 19. 5.
Eis Ethnici diuinitus permisso potestas, & cur. 19. 7.
Martyrum cadavera inhumata abijuntur. 23. 7.
Custodes adhibiti ne eorum corpora sepulture tradantur. 24. 12. & 25. num. 12.
Quim varijs modis eorundem corpora rapiatbris arcere gentiles satagent. 25. 15.
In terras ignotas transmittuntur, ne funeris honore ab aliquo afficiantur. 26. 19. & 42. 3.
Eorum ossa facinorosorum, & brutorum ossa ne dignoscantur permisent. 26. 20.
Ad ignem condemnantur, & cur? 30. 2.
In puteos, & cloacas prosciuntur. 33. 1. & 36. 11.
Obiecta feris, custodia apposita, ne à Christianis sepelirentur. 19. 8. & 23. num. 8.
Post sepulturam effossa, & in mare proiecisti. 20. 9.
In cineres redacta, & in ventum sparso. 20. 10.
In ignem initiuntur. 29. 1.
In Mare, & flumina. 35. 6. & seq.
Martyres, qui per ignem coronati sunt. 31. 1.
Et qui in aquis necati. 35. 6.
Martyrum corpora à feris diuinitus præferuntur illas. 37. 8.
Ab igne. 44. 14.
Ab aqua. 45. 1.
Ab aquilis defenduntur. 39. 8.
A canibus 39. & 40.
Martyres post mortem suorum corporum curam gerunt. 38. 2.
Eorum reliquie è sepulchris eruuntur ob cultumeis à fidelibus delatum. 43. num. 4.
Eorundem reliquias in Massis candidi distinxit cenglobata, ab aliis corporibus separantur. 43. 6.
Eorum corpora stella Christiana ea querentibus agnoscenda praebet. 43. 8.
Ipsum elementum illis honorem ab Ethnicis denegatis praestant. 43. 1.
Eorum gloriam & reliquias nulla unquam vis extingue, aut abolere potuit. 45. 2. & 13. 2. 5.
Martyrum reliquia tanquam stella in aquis fulgentes apparent. 48. 6.
Iis sepulcram irrito eventu interdicter Gentiles nituntur. 51. 4.
In agone posti sepultura sua curam habent, ibid.
Et post mortem corporum suorum curam fidelibus demandant. 52. 10.
Et post multa secula se curam eorumdem habere monstrant. 55. num. 24.
Atque ea in digniora loca transferri iubent. ibid.
Martyres absque sanguinis effusione qui dicuntur. 57. 7.
Martyrum puluis res magis pretij a Nysseno dicuntur. 69. 4.
Ex eorum sepulchris medicus manat liquor. 72. 15.
Ad eorundem basilicas S. Hieronymus ablegat hereticos ut credant. 76. 25.
Martyrum sepulture dare operam nobilissimi quique viri honori fibi ducunt. 99. 19.
Eorum corpora cur precipue abluerentur. 112. 10.
Eorundem ostulera Christiani deosculantur. 112. 1.
Martyrum corpora pretiosissima vnguentis condita. 116. 10.
Atque ea ut membra Christi à fideli bus honorantur. 131. 2.
Precipuum in difficitis, dispersisque eorum membris componentis fideliūm stadium. 131. 4.
Quin am vere Martyres dici debeant, & quinam non? 156. 13.
Omnia in Martyrum paxnam à tyrannis adiumenta, in corundem gloriam reciderunt. 151. 1.
Martytes cum instrumentis panarum suarum sepeliri cupiunt. 153. 9.
Martyrum passio fides veritatem confirmat. 159. 1.
Infinitus in Ecclesia Martyrum numerus. 205. 8.
Multa Martyrum Romanam coronant. ibidem.
Martytes in Neronianis ad Vaticanum bortis. 217. 2.
Martytes ad Vaticanum coronati Discipuli Apostolorum, & primitiae Martyrum erant. ibid. 4.
Martyres Angliae. 245. 7.
Martyres Portuenses. Eorum nulla hactenus monumenta super sunt 373. num. 24.
Reliquia, & Sanguis Martyrum. Vide verb. Reliquie, & Sanguis.
Martyres sub Neroni ob Vrbis incendiis facti Christianis imputati. 30. 4.
- Martyrum viginti millia Nicomedia cum templo comburuntur. 31. 7.
Martyres Viennensis, & Lugdunensis. Eovis cadavera inhumata abiebant. 19. 6.
Igne disumpta, & cineres in Rhodanum proiecisti. 19. 7.
Eorundem corpora custodes obseruant, ne sepeliantur. 25. 14.
Martyres, qui in diuersis Roma vijs passi sunt.
Via Appia, & Ardeatina. 485. 1.
Anrelia. 352. 1.
Cornelia. 356. 1.
Ostiensis. 436. 1.
Portuensis. 367.
Triumphali. 352.
Martyres sepulti in Cameretis.
Balbina. 479.
Calepodij. 146. 2.
Callisti. 430.
Ad S. Cæciliam. 474.
Eusebij Presbyteri, Marcelli Diaconi, & Sacerdotiorum. 484.
Generosa. 409.
Lucina. 409.
Petronilla, Flavia Domitilla, Nerei, & Achillei. 480.
Fontiani. 361.
Prætextati. 477. 6.
Ad Sixtum. 474.
Vaticano. 217. 2.
In Arenario inter Viam Aureliam, & Triumphalem. 352.
Martyrium, & locus sepulture S. Au rea. 439. 9.
Digna, & Enerite. 432. 4.
SS. Pethei, & Adas. 431. 1.
SS. Nerei, & Achillei. 482. 4.
S. Stephani Papa. 450. 2.
Zenonis & Sociorum. 435. 1.
Martyrium apud Graecos quid aliquando significet? 231. 18.
Mater Romani in Martyrio filij canit Psalmum Credidi. 103. 13.
Maternus Episcopus abluit, sepelitque corpus S. Victoris Mauri. 40. 13.
Venerantur ipsam fore, que illud corpus custodiebant, cedentes ei dum illa ad sepulture donec. ibid.
Massa candida nuncupata ossa Martirum Syracusæ. 43. 6.
Mathilda Comitissa de Apostolica Sed egrae merita. 273. 22.
Patrimonio suo amplissimo Romanam Ecclesiam donauit. ibid. 23.
Eius in B. Petruum, & Romanam Ecclesiam firmam fidei, seruansque catarit. 27. 24.
Elogium de illi Gregorij Papa. ibid. 1
Pro tuenda Ecclesia contra Reges flat in acie, pugnatque. ibid. 25.
Post aliquot secula sepulturam in Vaticano Ecclesia fortuit, atque illi marmoream statuam Urbanus VIII. ponit. 273. 22.
Mausoleum quid sit? 11. 10.
Mausoleum Augusti. ibid.
S. Petronilla. 218. 4.
SS. Maximus, & socii. Eorum cadavera comburuntur, & cineres in flumen sparguntur. 48. 20. & 440. 16.
S. Maximus Commentariensis in Cæmerio Callisti tumulariter. 456. 14.
Maximianus Imperator percussus reverentia, quam seru corpori S. Victoris exhibent
M m m 2

INDEX RERVM

- exhibent, illud seipstis iubet. 40. 13.
 Medandus. In eius funere luminaria
de celo afflagent. 98. 14.
 In funere eiusdem vigilia coequitalis à
Christianis peragitur. 101. 7.
 S. Mel hiades antequam effet Papa, cum
S. Sebastianis corpora Quatuor Coro-
natorum secesserat. 59. 5.
 In Timotei Martyris funere in lau-
dibus Dei vñà cum S. Silvestro adhuc
Prestbytero pernoctat. 104. 15.
 In Cæmeterio Callisti sepelitur. 454.
num. 10.
 Mel. Ea penuria aromatum cadavera
melle illini quandoque solita. 116.
num. 12.
 Memoria Romuli. 227. 6.
 SS. Menza, & socij Martt. Capsa ferrea
eum eorum corporibus aquis supererna-
tus Byzantium peruenit. 46. 9.
 Menia Cypriani, locus ubi ille passus est,
appellatur. 149. 8.
 Elegans ab Augustino illius nominis
allata ratio. ibid.
 Mete in Vaticano. 227. 6.
 Mete, inter quas S. Petrus Apostolus
Cruci affixus fuit, quæ ac vbi nam
fuerint? 227. 7.
 M. taphephætæ. Aelia Martyrum magna
antiquitas, veritatisque iniuria in
compendium contraxit. 161. 9.
 E. Miles. Quidam in binis talulis,
vario indutus habitu representetur.
377. 11.
 Etius, & Pigmenij imagines in Cæme-
terio Fontiani. 384.
 Miles, Militia. In militia mortuos offi-
cios colliguntur, & in patriam de-
serendum. 135. 10.
 Militaris funerum curandorum apud
Atheniensis consuetudo. ibid.
 Militum in bello cærorum monumen-
tum Athenis invia quæ ad Academiam
ducatur, vñb. 1. 10.
 De mortuis in militia funerandis le-
gis 12 Tab. Iustitiae. 135. 11.
 Milites in bello contra fideli hostes oc-
cisos inter Martyres Phocas Imper-
ator. sibi iubet. 136. 12.
 Id exemplum ab Ethniciis mutuatus
erat 137. 13.
 Summi honores caesis in militia à Ly-
cugio decreti. ibid.
 Milites quinquaginta Martyres in
forte Rom vno martyris palnam sub
Aurelianum simul accepit. 371. 20.
 Militaria. Varietas, & difficultas eorum.
347. 6.
 Militaria nunc maiora sunt, quam
olim erant. ibid.
 Ministris curandi defunctorum corpora
ab Apostolis instituti videntur. 60. 5.
 Eorum meminit Ignatius Martyr.
ibidem.
 Decani, & Letticarii à Iustiniiano ijsda
appellantur. ibid.
 Idem Fossarij ab Hieronymo dicun-
tur, ac clericis annumerantur. 61. 5.
 Misericordia monumentum virtutis eius insi-
gnibus exornatum erat. 142. 1.
 Misericordia, & miserabilis. Maius suppli-
cium etiamenti miserabiliter quam oc-
cisi. 133. 6.
 Missæ Sacrificium. Supra sepulchra
Martyrum are ad sacra Missæ fa-
cienda olim extruebantur. 173. 4.
 Et Sacerdotes ad quotidiana ibi sacra
peragenda in litibusban: ur. ibid.
 Sacrosancta Missæ mysteria non Gen-
tiles modo sed & Catolicos umeros Chri-
stiani olim celabant. 178. 8.
 Quo Fidei ardore ad Sacrificium Mis-
teria fideles olim conuenirent? 182. 19.
 Christiani nouissimi diebus ad sacra
Missæ obeunda in Cæmeterio conce-
serunt sunt. 188. 33.
 Moles Adriani. 227. 8.
 Monasterium S. Dionysij. 433. 5.
 S. Martinii in Vaticano. 352. 7.
 S. Sebastiani. 460. 24.
 S. Monicæ apud Ostia Tyberina mori-
tur. 441. 20.
 Fuzus eiuscum cantu, & psalmis
elatum. 94. 21.
 Mons Teflaeus. 405. 5.
 Mons Oliveti die Dominicæ Ascen-
sioni sacer linnibimus quotannis exor-
nat. 97. 10.
 Monumenta Pontificum, & Virorum
illorum in Basilica D. Pauli condi-
torum. 430. 20.
 Monumenta in Cæmeterio cum titu-
lis, ac inscriptionibus. 520. & seq.
582. & seq. & 590. & seq.
 Monumenta arcuata eorumq. figura.
in Cæmeterio Callisti. 568. & seq.
 Monumenta plurima in Vaticano.
214. 18.
 Ea subuersa, ac diruta ab Helingaba-
bo. ibidem.
 Mors. Ea equiparatur somno. 3. 2.
 Apud Ethnicios somnus perpetuus
senetur, ibid.
 Apud Christianos somnus dumtaxat.
temporaneus. 3. 2.
 Cur somnus appetetur? ibid.
 Somni frater cur dicatur? 5. 6.
 Morientibus officia pietatis exhiberi
soluta quamne essent? 9. 4.
 Mortui apud Christianos quid sit? 4. 3.
 Ergo mortuus natura dubius qui quis
vñs afficitur. 11. 11.
 Quid de ipsi Romanorum leges statuer-
ent? 12. 12.
 Terra unde sumpti, iure mandan-
tur, ibid.
 Pietas erga illos in sacra Scriptura
maxime commendatur. 56. 3.
 Serie Sanctorum, ani studio in cu-
randis mortuis excelluerunt. 60. 3.
 Eos emercuri, sepellendiq. munus
in Ecclesia olim erat. 60. 4.
 Idque ab Apostolis institutum veri-
mile est. 60. 5.
 Obscuriorum Deo prestat, qui mortuum
sepelit. 61. 6.
 Mortuis optimi quique viri iusta-
arts omnia solvant. 63. 1.
 Eorum neglectis grande piaculum.
63. 2.
 Eorundem curam SS. Patres identi-
dem fideliibus insculcant. 63. 3.
 Inter præcipua fideliū opera obse-
quium praestare mortuis Theologii ad-
numerant. ibid.
 Omnibus innata pietas erga mortuos.
64. 5.
 Et quædam erga eosdem religio homi-
nibus insta. ibid.
 Nobilissimi quique viri in Urbe
Munia, quæ à Christianis olim intra-
Cæmeterio

MEMORABILIVM.

Cæmeteria obiri consueuerint? 13.
num. 14.
In eis sacra Clericorum munera, etiā
officium curandi, sepeliendique mor-
tuos in Ecclesiis solum erat. 69.4.
Mundus mulieribus in sepulchris puel-
larum conditur. 147.16.
Repertus in sepulchro Maria sponse
Honori Imp. 270. 11.
Eiusdem descriptio. ibid.
Mætria inter præcipua corporibus con-
diendi aromata. 116.12.
Myrthea Venus, eiusque Fanum. 405.5.

N

Nacenz, ac epicedia ab Hebreis,
quoque in funeribus usurpata. 92.15.

Nafamones. Eorum in colendis sepul-
chris superstitione. 16.24.

Nauicula Petri diris diu agitata fluctu-
bus oritur tranquillitas. 232. 1.

Extra Nauiculam Petri omnes nau-
fragari necesse est. 243. 20.

Nauigantes olim pretium sepulture è
collo suspendebant in easum naufragii. 33.3.

Nauis, qui Obeliscus Caïs Vaticanus
adœctus fuit. 213.16.

Ea ad fundum stabiliendumque
Portum Othensem submersa. ibid.

Naumachia in Vaticano. 213. 16. &
226. 5.

In Regione Transfliberina. 225.2. &
344. 6.

Naumachia in Vrbe olim plures e-
rant. 226.

Iuxta Naumachiam Petrus Apostol.
sepultus est. 226. 4.

S. Nazarius. Eius acta vñā cum corpore
eius Syrus Episcopus Ticinen. sepul-
cher condi mandat. 169.30.

Istipet Nazarius gefætus conscrip-
ta penes se sepeliri Ceratio in somnis
iubet. 170.31.

Nereus, & Achilleus. Eorum marty-
rium, & locus sepulture. 481. 2.

Eorundem corpora nobili pompa
transferuntur. 482. 4.

Et capita in Ecclesiis Vaticana bo-
norifice afferuntur. ibid.

Nero Imperator Christianos de Vrbis in-
eendo per columnam accusatos varijs
tormentis afficit. 30.4.

Lætitia causa Vrbem luminaribus
implat. 88. 5.

Quantum aromatum in Poppea su-
nre consumserit? 114.5.

Eius de Vrbe amplificanda confilium.
190. 3.

Aedificiorum altitudinem Roma coer-
cuit. 192. 6.

Vrbem incendit, & nouam, ornatio-
remque restitut. 192. 7.

Theatrum Pomperii auro operuit. 195.
num. 19.

Eius sauitus. 217. 1.

Dono dat Agrippa partem Galilee.
393. 10.

S. Nestabij (alij Nestorij) & Zenonis
martyrum reliquia iumentorum offi-
bus permixta fuere. 27.22.

S. Nicander in premium cura habita-

mortuorum ipse martyr esse meruit.
136.

Eiusdem Ecclesia. 490.14.

Nicodemus funerum curandorum stu-
diosus. 65.10.

S. Nicolans. Ex eius officia Baris salu-
bris stillat liquor. 72.14.

Eius encomium ab Emmanuele Imp.
editum. ibid.

S. Nicolaus Tolentinus. Eius reliquia
imminente aliquo Reipublica Chris-
tiana calamitate sanguinem emit-
tunt. 151.12.

Nicolaus I. Cæmeterium ad Vrsum Pi-
leatum inaurat. 364. 10.

In Bifilica Vaticana corpus eius re-
conditum est. 259.

Eiusdem Epitaphium. ibid.

Nicolaus V. Corporis S. Francisci Sera-
phici usendi gratia in eius sepulchrum

descendit. 173.29.

In genua prouolutus illud veneratur.
ibidem.

Et excolatur. 174.41.

In Bifilica Vaticana corpus eius
qui sit. 264.

Eiusdem Epitaphium. ibid.

S. Nicomedes in Tyberim proiectus.
36. 10.

Niver Perales non pro vita, sed pro se-
pulture occisoris sui rogat. 17.1.

Noctis offi Adamini Arcam contulit
se furtur. 7. 1.

Ea inter filios partitur, & Semino cal-
varia dona ita. ibid.

Nomina defunctorum tabulis mirmo-
reis inscripta intra tumulos olim re-
condi solita: atque eius moris plura
exempla. 171. 35. & seq.

Nomina vita adhuc superstitione
quando tunc tumulus olim inforibeban-
tur. 248. 4.

Nocari septem, qui qæsti Martyrum
colligerent Rome à Clemente Papa
instituti. 159.2. & 165.20.

Notariorum olim in Ecclesiis munus.
160. 4.

Eorundem ars, ac industria in verbis
Martyrum excipiendi que esse ibid.

Eorum in scribendo velocitas. ibid.

Notarii Regionarij. 339. 21.

Numa curam funerum cur Pontifici
demandsat? 81.6.

Numeri in sepulchris cæmeterialibus.
495. 9.

Numinisima Imperatorum in sepulchris
Christianorum Cæmeterialibus re-
perta. 495.9. & 603.

Cur in sepulchris ponenterunt ibid.

Nuncij nomen unde deriuunt? 600.

Nuncij pacis, & belli. ibid.

Nuncij pacis, & caritatis conseruan-
da in primiitia Ecclesiæ erant. 601.

S. Nymphe in Portu Romano martyris
palmarum adepta. 371. 23.

Eiusdem Ecclesiæ. 372.23.

Nymphæ Catabiffi, locus ita dictus.
358. 7.

O

Obeliscus Vaticanus. 213.16.

Obeliscum ex Circu Caracalle in

Agonalem Innocentius X. transfert.
438.17.

Obscenum. Quæuis perpeti tormenta,
quam in ludis ad obscena damnari
Christiani olim malebant. 197. 22.

Oculi. Mos claudendi oculos defunctis
antiquissimus. 107.12. & 108.16.

Cur ijdem mortuis à proximioribus
clauderentur? 107.13.

Apud Romanos ij, qui clauserant o-
culos defuncti, ijdem pyra eos re-
cludebant. 107.14.

Oculus filii extincti claudere paren-
tum munus. 108.15.

Oculi rerum caelestium contemplatio-
ni reserandi, huic mundo clauden-
tur. 108. 14.

Offa Saxonum Rex in Bifilica Vaticana
sepulturam obtinet. 269.9.

Officia Imperatori triumphanti solita-
Christiani praestare aeneant. 96.8.

Officia vanâ Gentiliâ erga Imperato-
res arguit Tertullianus. ibid.

Multa gentilitie superstitionis offi-
cia in veram Dei Religionem tradi-
cta. 96.9.

SS. Olympiadis, & Maximi corpora,
quinq[ue] diebus insepulta reliqua fue-
runt. 25.14.

A Canibus custodiuntur. 39.8.

Opoballamus inter precipua corpori-
bus condendi aromata. 116. 11.

Oratoria, aliaque edificia in Cæmeterijs
extant. 16.23.

Oratorium subterraneum S. Iuliani in
aditu Cæmeterij Lucina. 410.10.

S. Marie de Febribus nuncupata in
Bifilica D. Petri. 213.14.

Altidore Gancellis appellata in eadem
Bifilica. 239.8.

SS Ruffina, & Secunda in Laterano.
357.5.

A iudicis velgo dictum Scala Celi. 436.
num.1.

Oratoris nomen unde originem traxe-
rit? 600.

Obicula quæ dicuntur? 167.24.

Oculum. Oculis mortuis dare apud an-
tiquos solemne erat. 108.16.

Oculantur Christiani Martyrum
vulnera. 112. 11.

Officii conticatu suo mortuum ex-
sultant. 68. 8.

Officiorum mortuorum in Cæmeterijs mira-
proceritatis reperta. 494.7.

Offia Clivitis. 406.10.

Ab Anco Martio Romanorum Reg-
extructa. ibid.

Instaurata à Gregorio IV. 407.12.

Mania, & ornata à Nicolo I. ibid.

Frialegium, ac prærtinua eius Epi-
scopatus. ibid.

Ocho II. Imp. sepulturam in Bifilica
Vaticana accipit. 269. 5.

P

S. Pachomium discipuli tota noſte-
pfallentei sepelunt. 101. 8.

Palatium Vespasiani Via Appia. 486.
num.5.

Palladius vir illufbris facultates suas in
Sanctorum sepulturam impedit. 64.
num.7.

Pallium Eliae Propheta per Iordanem
iter Eliseo preſtit. 68. 3.

Palmæ

INDEX R E V M

- Palmæ Martyrum sepulchris cur insculperentur 606.
- S. Palmatius, & socij Martires in Cœmeterio Gallopolij sepulti: 346. 5.
- S. Pammachius. In Portu Romano Xenodochium construit 373. 24.
- SS. Pamphili, & sociorum cadaveria obiega besitis per quatuor dies permanfers. 25. 14.
- Ao eis isela seruantur. 40. 11.
- S. Pancratius in Cœmeterio Gallopolij sepultus. 346. 5.
- Miraculus clarus, & maxime in perjuris castig. indi. 348. 10.
- Eius Ecclesia supra Cœmeterium Capitolini, Via Aurelia. 349.
- Et in Laterano. 348. 10.
- Pantheon perenne Christi de expugnatis geatibus trobeum 59. 7.
- In illud duo de triginta turribus offa Martyrum illata. ibid.
- Martyribus à Bonifacio IV. dedicatur, eorumque reliquias locupletatur. ibidem.
- S. Pantaleon. Eius Sanguis festo eiusdem die quotannis liquefit. 75. 25.
- Papa. vide Pontifices Max.
- S. Papia Martys vngulis enecatur. 221. num. 13.
- Parabolani qui sunt eorumque numerus ac ministerium. 61. 9.
- Parancis, ac in uitatio ad recolendam, venerandamque Petri, Cathedram. 244. 25.
- SS. Parmentio, Elimena, Chrysosteles, Lucas, & Mutius. Eorum corpora contumeliosè abiecta iaceuerunt ad hibitam custodia, ne quis ea sepelet. 25. 12.
- Parvulas sepulta leges olim priuabat. q. 1.
- Parvicide cuiusdam cadaver terra euomit. ibid.
- Pashalis I. Romanus Pontifex compulsa eorum corpora in Basilicâ Vaticana transift. 239. 9.
- Pastor Presbyter corpus S. Quirini sepulta donat. 60. 3.
- Pastoris lacus. 484. 2.
- Patera cum patina alabastina, in qua veneratione Constantio Mart. propinatum est. 509.
- Pati. Præclarus, atque optabilis nihil ouem patipro Christo. 155. 13.
- Ignominoſas, si propter Christum sufferuntur, clara, atque honorifica eundant 154. 9.
- Patriarche veteris Testamenti in speluncis sepulturam fibi, susque elongabant. 13. 13.
- Pauimentum Basilicae Vaticanae, sub quo multa Sanctorum corpora recondita quiescunt. 240. 11.
- Paula la Romana. Eius funus cum canto, & psalmis ducitur. 94. 20. & 97. 13.
- Quinta populi frequentia idem funus celebratur? 99. 17.
- In etiudem exequiis psalmi trifario sermone per unam hebdomadam cantati. 102. 9.
- S. Paula, & Julianus. Eorum corporibus bestia per septem dies ad custodium afflent. 41. 17.
- S. Paulus Apott. Reperit Corinthus Aquilon, & Priscillam ex Urbe pufos. 392. 8.
- Via Appia Romam intrat. 491. 17.
- Miracula per eius Sudaria, ac semicincti patruntur. 68. 1.
- Ad Aquas Salarias ducitur ad martyrium. 40. 1.
- Ex auctoritate eius cervice lac, & sanguis fluit. 403. 3.
- Vbinam corpus eius reconditum sit. 412. 3.
- Eius Ecclesia à Constantino extorta 411. 1.
- Eidem maior, quam ollis unquam Regibus honor habetur. 209. 18.
- Paulus I Pontifex in Monasterio S. Pauli moritur, & corpus eius per flumen ad Basinum Vaticanicum transportatur. 430. 21.
- S. Paulus, & Julianus. Eorum corpora post martyrium à milite custode obseruata, ne sepultura donentur. 25. 12.
- Paupetes Vi: Olytienis stipem olim postulabant. 406. 8.
- Et Via Appia. 453. 7. & 490. 16.
- Pauſania Lacedamoni erga Mardonii necati corpori pietas. 21. 4.
- Pecunia cum mortuis apud Persis, Macedones, & Albanos sepeliebantur. 143. 3.
- Pecunia sepulchris erat nefarie dicuntur. 143. 4.
- Eis sepeliendi usum plurima sepulchorum inscriptiones indicant. 144. num. 6.
- S. Pelagia. Eius corpus ab Ebennicis contulerosè abiectum quatuor leones custodiunt. 41. 15.
- Pelagius I. Summus Pontifex in Basilica Vaticana D. Petri receditus quietit. 250.
- Eiusdem Epitaphium. ibid.
- Pelagius II. in prememorata Basilica sepultus. 25. 1.
- Penelope linteum cadaveri Laertis involuendo textit. 120. 1.
- S. Peregrinus in Vaticano Xenodochium confudit. 226. 3.
- Via Aurelia martyrum passus, & sepulcrum fortiss. 333.
- Petriuri ad sepulcrum S. Pancratii distinatus olim puniebantur. 348. 10.
- B. Petrus Apollolorum discipula Myrram sepeliendorum fæadio conspiciua. 67. 4.
- Percutio Christianorum acerba. 14. num. 17.
- In Urbe maxime sauit. 165. 20.
- Perugilium. Perugilia in Martyrum exequiis peragi solita. 85. 18. & 102. num. 10.
- Autorum Gentilium de Christianorum peraugiliis testimonia. 100. 1.
- Confians in exequiis vigilarum apud Christianos mos. 101. 7.
- Perugilia Ecclesiastica ab omnibus SS. Patribus approbantur. 102. 10.
- Petta Manilis. 438. 14.
- Petta sceler. & in Vaticano. 219. 9.
- Cur ita nominata? ibid.
- Eiusdem inscriptio. ibid.
- Eam Innocentius X. loco decenti publica venerationi exponi iussit. ibid.
- Ad eam SS. Eusebius, & Marcellus duchi martyrio coronantur. 484. 2.
- S. Petronilla. Eius corpus in Basilica
- Vaticana quisicit. 238. 4.
- Cœmeterium eius nomine nuncupatum. 480.
- Quomodo dicatur filia S. Petri. 48c. num. 1.
- Eiusdem Ecclesi, Via Ardeatina. 48. 3.
- In Vaticano. 213. 14.
- Petrus Apolitus in Urbe Christo Domino templum extruit. 16. 23.
- Ei Cœmeteria in Dei cultum dicat. ibidem.
- Cœmeterium Vaticanicum frequentat. 218. 4.
- Ipamet umbra Petri agros sanitati restituit. 68. 2.
- Ex Urbe discedens Christo Domino occurrit Via Appia, atque illi dicit: Domine quo vadis 490. 15.
- Revertitur, & paulo post martyrio afficitur. ibid.
- Aliquandiu deinde in Catacombis delituit. 462. 5.
- Eius Ecclesia à Constantino extorta 232. 2.
- Eius corpus post martyrium aromatisbus perfunditur. 115. 9.
- S. Petri Vincula. vide Vincula Sancti Petri.
- Apostrophe Leonis Pape Vrbem Romanam super Apostolis Petro, & Paulo compellantis. 21. 33.
- Petri Apst. praestantia, et eius elo-gium. 206. 12.
- Petrus, & Paulus melioribus auspiciis Roma conditores, quam Romulus cum Remo. 207. 14.
- Gloria D. Petri. Regum huius sæculi inter se collatio. 209. 18.
- In Ianiculum ad martyrium ductus est. 407. 1.
- Petrus Episcopus Alexandrinus. In martyrio sanguis eius à fidelibus mirari pietate excipitur. 77. 32.
- Eius exequiæ palmi, ac cereis instar triumphi celebrantur. 97. 11. & 101. num. 6.
- Truncum eius cadaver genibus innixum ad currsum fidelium permanet. 101. 6.
- Praeclara pietatis obsequia à Christians illi præstata. ibid.
- Eius corpus aromatisbus pretiosè delubatur. 118. 19.
- Cum servis, ac Episcopilibus induimentiis sepelitur. 116. 40.
- Petrus Damianus. Eius ad Agnetem Imperatricem epistola. 27. 1. 17.
- Petrus Diaconus in Vaticana Basilica sepulcrum locum obtinet. 340. 25.
- Petrus Raymundus Zacoſka magnus Magister in Vaticano sepultus. 342. num. 32.
- Petrus Leo in atrio Basilicae S. Pauli sepultus. 430. 23.
- Eius Epitaphium. ibid.
- Petrus Confolinus S. Philippi Nerii discipulus. 185. 28.
- Eius cum Lauinia de Robore de SS. Sacramento disertatio. ibid.
- Diabolum pro veritate eiusdem Sacramenti testem appellat. ibid.
- Titulus sepulchralis eius tumulo inscriptus. 166. 29.

MEMORABILIVM.

- S. Philippus Neri. Decem ipsos annos Cæmeterium Callisti incolit. 463. num. 8.
 Illic divina gratia donis perfunditur; & cum malis geniis certamen habet. ibidem.
 Antiquum nomen sepulchris imponendi mos in eius corpore condendo hoc eum obsernatus est. 171. 37.
 Nomen eius lamine plumbæ à publico Tabellione coram testibus iuratis inscribitur, & tumulo reconditur. ibidem.
 Eius corpus pretiose prius exornatur. 172. 37.
 Titulus eius sepulchralis, eumque Presbyteri Oratori subscribunt. ibid.
 Eius sepulchrum innumeris affixis tabellis miraculorum, beneficiorumque indicibus effulget. ibid.
 Titulus in Aede D. Sebastiani erigitur. 464. 10.
 Eiusdem intra Cæmeterio diuino amore afflantis imago aneis typise preffit. ibid.
 Philosophi gentium ab amicis post mortem defteri cupiunt. 93. 19.
 Suis cuique Philosphorum sedile se peliendi oim ritus erat. 139. 22.
 Phoras Imp. Milites in bello contra fidei hostes occisi inter Martyres recenseri iubet. 136. 12.
 Idque ab Ethniciis mutuatus. 137. num. 12.
 Episcopi se illi perperam hoc tentanti opponant. ibid.
 Confilium eiusdem ad disciplinam militarem corrugendum qualem ibid.
 Vindicta Numinis in eundem sacrilem se miscerentem irruit. ibid.
 S. Plato. Clavis eius corpori infixos reperi Eligius Episcopus, ac populo venerandos exponit. 153. 7.
 Pietas multorum erga defunctos recentita. 21. 4.
 B. Pignenius Presbyter mira erga Martyrum reliquias pietate excellit. 62. num. 13.
 Corpus eius in Tiberim proiegitur. 36. 10.
 In Cæmeterio Pontiani sepelitur post martyrium. 363. 7.
 Pinus arbor Cybeli sacer. 213. 15.
 Pinæ area in Vaticano reperta. ibid.
 Pius I. Pontifex curam sepiendi Martires demandat Episcopis. 58. 2.
 Pudentis Senatoris exequi interest. 104. 14.
 Plancius. Quid per plantum magnum super mortuum in scriptura intelligendum sit. 115. 9.
 Pato immortalitatem anime ex diuturna cadauerum incorruptione arguit. 10. 7.
 Platonia quid sit. 460. 23.
 Platonica facta in Catacumbis à S. Damaso Pap. 466. 11.
 Plautilla Matrona. Paulo Apostolo ad martyrium eunti obvia facta. 408. 2.
 Velum illi petenti ad oculos obvelindos tradit. ab eo post mortem recipit illud. ibid.
 Plautilla. Martyrum sepultura deuotissima. 67. 7.
 Corpora Sanctarum Ruffinae, & Se-
- cunda sepelit Via Cornelia. 356. 1.
 Pluto. Car illi Inferorum Principatum antiquitas detulerit? 81. 5.
 Eum Pra Iose veteres celebrant, & quare? ibid.
 B. Polemius quadraginta duos Martyres suis ipse manibus uno die sepelit. 62. num. 12.
 S. Pollio. Eius, Marcellini, & Petri imagines in Cæmeterio Portuensi. 375. 4. & 384.
 Polyandra dicta peregrinorum apud Hebreos/sepulchra. 10. 8.
 Polyandrum in Basilica Vaticana. 241. 12.
 S. Polychronius. Eius corpus duo Subreguli sepeliant. 40. 12.
 S. Polycarpus. In Martyrum sepultura officiosus. 62. 13.
 Corpus S. Savinii in foro abiectum colligit, & in Sarcophago recondit. ibid.
 Ab igne diuinitus seruatus gladio corroditur. 31. 5.
 Eius corpus Iudeis instantibus igne consumitum ibid.
 Smyrnae in Amphitheatro martyrium pertulit. 195. 16.
 Pondera debitorum ex lege 12. Tabularum olim admodum solita. 167. 24.
 Pons. E ponte Subsilio Christiani profide percipites dantur. 36. 10.
 Pons Triumphi. 210. 3.
 Pons Antonini. 485. 2.
 S. Pontianus Papa. Eius corpus è Sardinia à S. Fabiano Papa translatum, & in Callisti Cæmeterio humatum. 58. 3.
 S. Pontianus Mart. Via Aurelia martyrium passus, & sepulturam nactus. 353. 1.
 S. Pontianus nobilis Romanus, à quo celebre Cæmeterium denominationem suam accepisse creditur. 361.
 Eiusdem Aedes trans Tiberim. ibid.
 Pontifices Max. in Cæmeterijs delite- scunt. 15. 21. & 452. 6.
 Munia Pontificalia in ijs obeunt. ibid. & 452. 6.
 In Cæmeterio Callisti. 452. 6.
 Felicitatis. 16. 22.
 Nonella. ibidem.
 Tiburtius, & Valeriani. ibid.
 Plura Oratoria, aliaque adiicia sedatis persecutionum prociliis in Cæmetiis exterriti exterrunt. 16. 23.
 Sub Imperatoribus hereticis in Cæmeteria iterum concedunt. 16. 22.
 Martyribus humandis summopere incumbunt. 58. 1.
 Curam defunctorum fidelibus unice commendave solent. 63. 2.
 Pontificis Roniani statuta in Ecclesia manifesto Dei suffragio sape probantur. 74. 20.
 Vigiliis nocturnis, & Martyrum exercitis frequenter interfant. 104. 14.
 Pontifices Maximi sepulti in Vaticano, prater S. Petrum, & primos eius successores, iuxta corpus eius, qui fuere SS. Linus, Cletus, Anacletus, Euarius, Sixtus I, Telesphorus, Higynus, Pius I, Eleutherius, & Victor.
 Adeodatus. 255.
 Adrianus I. 257.
 Secundus. 260.
- Tertius ibidem.
 Quartus. 262.
 Sextus. 265.
 Agapitus, translatus è Constantino- poli. 255.
 Agatho. 255.
 Alexander Sextus. 265.
 Anastasius I. 249.
 Tertius. 260.
 Benedictus I. 251.
 Secundus. 256.
 Tertius. 259.
 Quartus. 260.
 Quintus. 161.
 Septimus, dictus Octauus. 261.
 Bonifacius II. 250.
 Tertius. 253.
 Quartus. ibidem.
 Quintus. 254.
 Octauus. 262.
 Nonus. 263.
 Callistus III. 264.
 Christopherus. 260.
 Clemens IV. 252.
 Septimus. 265.
 Octauus. 266.
 Conon. 256.
 Constantinus. I. 256.
 Dennis. 254.
 Donus. 255.
 Eugenius I. 255.
 Secundus. 258.
 Tertius. 262.
 Quartus. 263.
 Fabianus. 247.
 Felix IV. 250.
 Formosus. 260.
 Gelasius II. 249.
 Gregorius Magnus. 252.
 Secundus. 256.
 Tertius. ibidem.
 Quartus. 258.
 Quintus. 261.
 Nonus. 262.
 Decimus tertius. 266.
 Decimus quartus. ibidem.
 Decimus quintus. ibidem.
 Honorius I. 265.
 Quartus. 262.
 Hormisdas. 234.
 Innocentius VII. 263.
 Octauus. 265.
 Nonus. 266.
 Ioannes I. 249.
 Secundus. 250.
 Tertius. 251.
 Quartus. 253.
 Quintus. 256.
 Sextus. ibidem.
 Septimus. ibidem.
 Octauus. 260.
 Nonus. 260.
 Decimus quartus. 261.
 Decimus quintus. ibidem.
 Vigilius. ibidem.
 Julius II. 265.
 Tertius. ibidem.
 Landus. 261.
 Leo I. 247.
 Secundus. 248. & 256.
 Tertius. ibid. & 257.
 Quartus. ibidem. & 258.
 Sextus. 261.
 Septimus. ibidem.
 Octauus. ibidem.

Nonus

INDEX R E R V M

- Nonus.* ibid.
Decimus. 265.
Vnde *decimus.* 266.
Lucius II. 262.
Marcellus II. 265.
Martinus I. 260.
Martinus II. 261.
Nicolaus I. 259.
Tertius. 262.
Quintus. 264.
Paulus I. 257.
Secundus. 264.
Tertius. 265.
Quartus. ibid.
Quintus. 266.
Pafchalis I. 258.
Pelagius I. 250.
Secundus. 251.
Pius II. 264.
Tertius. 265.
Quartus. 265.
Quintus. ibid.
Romanus. 260.
Sabinianus. 253.
Sergius I. 256.
Secundus. 258.
Tertius. 260.
Seuerinus. 255.
Simplicius. 249.
Sifinius. 256.
Sixtus IV. 264.
Quintus. 266.
Stephanus III. 256.
Quartus dictus Tertius. 257.
Quintus, dictus *Quartus.* ibid.
Sextus. 260.
Oftauui. 261.
Nonus. ibid.
Symmachus. 249.
Theodorus I. 255.
Secundus. 260.
Valentinus. 258.
Victor. 247.
Vigilii, Constantinopoli ad Cœmeterium Priscilla, & inde ad Vaticanum transpositus. 250.
Vitalianus. 255.
Urbanus II. 262.
Sextus. 263.
Septimus. 266.
Oftauui. 267.
Zacharius. 256.
 Porticus sepulti in Cœmeterio. Billine.
Marcus. 400. 3. Callisti, SS. Anicetus Anterus, Cornelius, Damasus, Dionysius, Eutychianus, Fabianus, Lucius, Marcus, Melchiades, Pontianus, Sixtus II., Soter, Stephanus, Urbanus, Zephyrinus. 454. 10.
Poppea. Quantum aromatum in eius funere Nero Imp. consumperit. 114 num. 5.
Porta Aurelia. 343. 1.
Porta Aurelia eadem que S. Paneratii. 349. 12.
Eisdem à Paneratiana distinctio. ibid. 2.
Vnde *enomen suum sumperit?* ibid. num. 3.
Aelia, & *Aelianus.* 343. 2.
Canena. 444. 1. Capena.
S. Felicis. 359. 2.
Naualis. ibid.
Oftauui. 404. 1.
Paneratii. 343. 2.
S. Pauli. 404. 1.
S. Petri. 343. 1.
Portuensi. 359. 1.
S. Sebasteiani. 444. 1.
Trigemina. ibid.
Triumphalis in quanam *Vrbis* parte olim sita fuerit? 209. 1.
Vnde *ea nomen hoc suum fortis est?* ibid. 2.
In eadem simulacra Deorum ponebatur. 210. 2.
Recentiorum de Porta Triumphali sententia. 210. 4.
Donati de eadem sententia ceteris ve-
rior. ibid.
De sibi, & loco eiusdem Porta Suetonij testimonium. 211. 6.
Porta Triumphalis eadem qua Vati-
cana. ibid. 7.
Inscriptio vetus, in qua eius mentio. ibid.
Vaticana. 211. 7.
*Porticu*s* Basilicæ Vaticane.* 246. 2.
*Porticu*s* Pontificum in Vaticano.* ibid.
*In Porticu*s* Pontificum multa corpora Romanorum Pontificum reporta.* 247. num. 2.
*Porticu*s* à Porta Trigemina ad Auen-*
tinum. 404. 2.
*Porticu*s*, & emporium iuxta Tyberim.* 444. 3.
*Porticu*s* S. Vrbanii.* 489. 11.
Portus Romanus. 359. 1. & 370. 15.¹
Portuensi Ciniatas. 359. 4.
Ea populis Insule Corfica ad habitandum tributa. ibid.
Eius Ecclesia olim florentissima. 372. num. 24.
Portuensi Martires. 473. 24.
Potamon profide oculo orbatus. 133. 7.
Idem exprobaret ignoramus Eusebium, si-
dem, ne membro gloriore mutiletur,
neganti. 134. 7.
 SS. Præxedes, & Pudentiana. Incredibili-
bus earum in Martyrum reliquijs col-
ligendis, humindisque religio. 67. 6.
Sanguinem ipsius Martyris, ne vel
gutta periret, spongia colligunt, &
in puteis, qui bodeat, in earum Eccle-
sijs visurum reconducunt. ibid.
Eiusdem Ecclesia via Portuensi, vulgo
dicitur S. Paffura. 369. 11.
Præfice, carumque munut. 91. 14.
Discrimen inter Præficas, & Funeras. 82. 14.
Prætextati Consuli designati Ethnici de
*Pontificatu*m* Rom. dictum.* 244. 23.
*Prætextata*gens* Rome nobilissima.* 476. num. 1.
Prætextatus B. Lucina virginis frater. 476. 3.
Prætextatus Episcopus Rothomagensis. ibid.
A quo Cœmeterium Prætextati no-
men suum sumperit? ibid. 4.
Præfectus Annonæ, & eius officium. 45. num. 8.
Prædium Candidi Matronea Via Por-
tuensi. 363. 8.
S. Cyriaci via Oftauui. 443. 3.
Flavia Domitille Via Ardeatina.
S. Gallianus in Pago Oftauui. 443. 18.
481. 2.
Luiti Pauli Poeta in agro Vat. 212. 13.
Lucina Matrona via Oftauui. 451. num. +
Præfides Provinciarum sibi inuicem
transmittunt Martires supplicio af-
ficiendos, & cur 26. 19. & 42. 3.
Precium quo sepulcre locus emptus est,
lapii infringitur. 417. 13.
Primicerius Scenariorum. 416. 12.
Monetariorum. ibid.
Primicerius, & Secundicerius, eorumq. officium. 341.
 SS. Primi, & Feliciani corpora canibus obiecta. 39. 5.
Sed ne misera quidem illa attigerunt. ibid.
In eorum exequis triginta diebus vi-
gilie celebrata. 101. +
Principes. Corpora pitorum virorum suis humeris efférunt. 99. 18.
Principum corpora magnificè vesti- diūs semper tenuit. 126. 4.
Principi, & origo Cœmeterij Vatica- ni. 44. 10. 217. 1.
 B. Præfca. *Via Oftauui* martirium subit. 439. 14.
Corpus bina aquila ab alijs bestijs il-
lesum custodiunt. 39. 4.
Eius Ecclesia in Aventino. 439. 14.
Et Via Oftauui. ibidem.
Prifinus ungulii cufus fidei impotenter abnegat. 221. 12.
Proba Poetices arti insignis. 286. 9.
SS. Patribus laudatur. ibid.
Probus Praefectus Pratorij in Vaticano sepulcrum sibi, ac familiæ sue ex-
iruit. 278. 7.
Eius in Vaticano Templum. ibid.
Cribris SS. Patrum encomijs celebra- tus. 286. 8.
Plures in Urbe statua eidem erant erexit. 287. 10.
Eius Epitaphium. 279. 7.
Probus, & Probinus Consules filii Probi, & Proba. 287. 11.
 SS. Proculus, & Martinianus, Eorum corpora in Basilica Vaticana quiete- scunt. 138. 5.
Miracula ab istud patrata. 351. 3.
Matrone cuidam apparent, & in die Indicis se illi affuturos spondet. ibid.
Eorumdem Ecclesia, Via Aurelia. 351. 3.
Proclinius, & Vrbs Presb. Tituli Bi-
zantis. 458. 13.
S. Proculus in sacris vigiliis comprehen- fusi martyrio affectus. 100. 4.
 SS. Protatius, & Gerulus. Eorum ge- fusa vñacum ijsis sepeluntur. 169. 3.
Prominentia Diuinæ in Martyrum reli-
quijs praefervandis. 37. 12.
Prudentius sacrorum Codicium iacturæ vehementer deflet. 163. 15.
Psalmi. Psalmodia. Psalmitis, & lumina-
ribus Christianorum funeris duci olim soliti. 94. 1.
Psalmarum vis, atque excellentia. 54. 2.
Psalmiodia S. Clemens Papa funerari- bus adhiberi precipit. 95. 3.
Psalmorum funebrium ritus ab Apo-
stolis seruat, & propagatus. 95. 4.
Psalmodia in funeribus à Catholicis pfecto vita diffringine conserueretur. 96. 6.
Concilium Toletanum defunctorum psalmi,

MEMORABILIVM

- Psalmis, ac
 nis. 96. 6. Vus efferendos decer-
 Psalmorum c.
 Martini. 96. 2as in exequis S.
 Quinam Psalmi
 rum cantari solit uigiliis Marty-
 rum 115. à mā. 13.
 martyrio canitur. qmāni in eius
 Et Psalmus centesim.
 in funere Monica. iij. Auguslino.
 Antiqui ritū codices t.
 lisi canendo praescribuntur in vigi-
 Proba Poetics arte insigni. 104. 14.
 A SS. Patribus laudatur. 6. 9.
 Probus Presulus Pratorii in
 sepulchrum sibi, ac familiā suā iaceo-
 278. 7.
 Eius in Vaticano Templum.
 Grebris SS. Patrum encomiis cer-
 tue. 286. 8.
 Plures in Urbe statua eidem erant.
 Ita. 287. 10. Etius epitaphium 275
 num. 7.
 Probus, & Probinus consule filii Probi,
 & Probe. 287. 11.
 Pudentia Senator. Eius exequia canti-
 cis Roma celebrantur. 98. 4.
 Eius exequis Pius Pontifex interest.
 104. 14.
 Pucri nomen quotuplex sit, & quomodo
 intelligent? 602.
 Trium Puerorum in fornace Baby-
 lonica exsuffitum imagines in Came-
 terio Pontiani. 378.
 Pulcheria Augustia. Exequiarum eius
 celebritas choris pellentium, & faci-
 bus accensis peragitur. 98. 13.
 Purus in Catacumbis, ubi corpora Apo-
 stolorum olim iaciuerunt. 462. 5.
 In Ecclesiā S. Praxedis, ubi eadem
 sancta sanguinem martyrum reconde-
 bat. 67. 6.
 In Titulo Callisti, in quem idem Sā-
 gis precipitatus martyrium consum-
 maut. 36. 11.
 Pantaleonis via Portueni. 373. 1.
 Pyramis seu sepulcrum dictū Scipionis
 in Vaticano 214. 18. & 227. 6.
 Pyrope Isidori corpus angelica custodia,
 & splendore nobile sindone pretiosa
 inuolutum auferit. 124. 17.
- R.**
 Rachaelis sepulchrum 9. 5.
 Rationales qui, & quale eorum
 officium. 417. 14.
 Rediculis, eiusque sanum. 447. 13.
 Regio Vrbis prima. 339. 22.
 Regiones Vrbis in 14 olim partitas Pō-
 tifices in septem reageant. ibid.
 Regionarii Diaconi septem Roma.
 159. 2. & 339. 21.
 Reges Saxonum Roman ad limina Apo-
 stolorum visenda ventunt. 269. 9.
 Religio Christiana. Immanis gentilium
 ad eam delendam sauita. 166. 22.
 Sed quo magis premuntur, eo felicius,
 secundisque exercitii. ibid.
 eisque, ac corpora Martyrum & unius
 rediuntur. 78. 35.
 Andi, si Martyris magna agenti
 2. 79. 39.
 S. Bonifaci quingentis aureis. 9. 36.
 S. Gregorii Soletani, triginta quin-
 que aureis. 72. 8.
 S. Hieronimi martyris caput aur con-
 tra appens emur. 79. 37.
 S. S. Iona, & Bartholomei magnae cu-
 murun vii 79. 39.
 S. Quadragesima martyrum rita-
 item pecunia. 79. 3.
 S. Vincentii Episcopauri libr 79. 40
 Pro corporibus Martyrum Iesu
 Gallicanæ maximum quodqueretum
 offerunt fideles eius Ecclesiæ, aue es
 sibi non esse concessa vobemem do-
 lent. 80. 41.
 S. Iustini Presbyter premium omis-
 tit ministris, ut indicent, ubi an
 Martyrum corpora abiecta teant,
 ne sepulchri honore careant. 3. 35.
 Inaltissimabile reliquiarum Mayram
 premium. 38. 1.
 Earius contemporis heretici. 18. 2.
 Reliquias sanctorum venerandi esse
 S. Scriptura oracula docemur. 6. 1.
 Eas orthodoxe à viri, pīs et sapienti-
 bus in venerandia habentur. 68.
 Stulte, ac impie heretici arguit su-
 perflitionis Catholicos ob earumcul-
 tum. 68. 4.
 Preclarus D Ambrosii de iisdem clē-
 dis verba. 69. 5.
 Reliquie sanctorum innumeris passim
 miraculis coruscant. ibid.
 Honoris exhibitus in Deū reaudat.
 ibid.
 Ipsius Damones, easdem reverentur.
 ibid.
 Eas venerandas esse definit Conclū-
 trid. damnataque contrarium afferen-
 tes. 69. 9.
 Eedem in Ecclesiā orthodoxe adoran-
 tur, & qua ratione? 70. 9.
 Eas apernari sacrilegum est. ibid.
 Iſtūdam damones torquentur. 71. 13.
 Nec earū præstitia ferre querit. 71. 13.
 Barundus mirifica virtus. 71. 11.
 Reliquis sanctorum amserunt templū
 Constantinus Imp. erigit. 71. 14.
- Earum cultore: cinerarios, & idolol-
 trai hereticus appellat, arguiturque
 ab Hieronymo. 72. 16.
 Reliquias sanctorum tam manifestis
 signis conspicuas apernari studia, ac
 perire ax impietas est. 74. 21.
 Eadem haud nouo in Ecclesiā adinut-
 to coluntur. ibid.
 In iis honorandis: Antiochenorum stu-
 dum. 13. 1. 3.
 Reliquias Martyrum nulla vis abole-
 re potuit. 132. 5.
 Eadem, que totis sanctorum corpori-
 bus, minimis eorum reuictis diuina
 virtus inest. 148. 3. Reliquiās sacerdoti-
 rum primus contemptor Eunomius
 hereticus 69. 7 Earundem contemp-
 tor Euastachius Sebasteiensis in Conci-
 ilio Gangrenistammatus. ibid.
 Reliquias Martyrum promulgatis to-
 to orbe editis abolere nititur Iulia-
 nus Apoflata. 27. 22.
 Eadem Leo I saurus, & Constanti-
 nus Copronymus bagiomachi toller-
 contendunt 69. 7. Eas contemnitis
 heretos assertores Lutherus, & Calvi-
 nus. 69. 8.
 S. Relititura nauicula imponitur, & igne
 in eam iniecto, illæsa preservatur.
 46. 7.
 Eius corpus diuinitus in terrâ à Chri-
 stianis funerandum debitur. ibid.
 Resurrēctionis Speces omnem mortuorum
 luctum consolatur. 9. 1.
 Reus Reos ac scinorofos ultimo affectos
 suppicio sepeiri lex diuina mandat.
 21. 2.
 Cur leæ Hebreis eadem die reos depo-
 nere, & sepeire praecipient? ibid.
 Reorum corpora ad sepulturam depo-
 scitibus iura Romanae concedunt.
 22. 5.
 Reo nouem horæ dicendi, & accusato-
 ri sex dunctaxat ex iure dabantur.
 160. 6.
 Veterum Romanorum reos extra Vr-
 bem plectendi mos. 226. 5.
 Reuelatio, saec. Lucina matrona loci.
 ubi erat corpus S. Sebastiani 49. 24
 & 454. 11.
 Guidam Episopao, ubinam essent cor-
 poræ SS. Quadragesima martyrum, ut
 ea se veliret. 48. 16. 54. 22.
 Rhodanus innundari in eo martyribus
 submersus clarus. 36. 9.
 Ritus vani veterum à Christianis in usu
 saniorem tradidit. 84. 13.
 Ad ritus Christianorum sepulchrales
 elegans de Christi funere allusio. 94. 2.
 Nullus ideo ritus apernandus quo
 gentiles eodem prius vobis. 103. nu-
 mer. 12.
 Ritus è sacris fontibus ad gentiles di-
 manatos, ac profanatos in suam origi-
 nem Christiani restituunt. 105. 3.
 Ritus ac mores gentium indiferentes
 Apostoli, ac Pontifices tolerant. ibid.
 Ritus irradicatis reuersis ad fidem cop-
 uerorum haud violenter euellendos
 esse Ecclesia st̄per arbitrata est. 105. 4.
 Ecclesiæ exemplum diuin nonnullos gē-
 tilium ritus fidelibus permittit. 106. 6.
 Non omnes ritus gentilium reproba-
 diunt. 107. 10.
 Ritus gentilium sidi non aduersant.

Nunn Apo-

INDEX RERUM

- Apololi, ac Patres admisere.* 107. 11.
Ritus Indorum funebres. 204. 1.
Infunere Christi, & deinde in Martyrum funeribus ijs obseruati. 123. 15.
Ritus funebres eundem legislatoribus antiquiores. 84. 15.
Ritus, ac mos ablendi defunctorum corpora. 109. 1.
Vnguentis ac odoribus condendi. 113 num. 1.
Linteis, insitifisque inuoluendi. 119. num. 1.
 Vide verb. *Corpora defunctorum.*
Roma mundisace repleta. 191. 4.
A tribus maxime admirandis laudata 191. 6.
Orbis totus in ea quondam coactus viuis. 192. 8.
Septem Orbis miraculis maius miracu lum est. ibid.
Tres operum struicture in ea admiratione digna, & quamam illa sint? 192. 25.
Eiusdem magnitudinem quo argumen to Heliogabalus demonstraverit. 191. 5
Binis Apostolorum Principiis admi randa ac immortales effecta. 201. 34.
Vrbs urbium, & integræ in ea ciuita tes collocata. 202. 1.
Integre item sub eacuitates continet tur. ibid.
Plures in suis vescibibus abditas ciuita tes se habere obstatuimus. ibid.
Maiori subitus, quam supra terram amplius tunc pretenditur. 203. 3.
Roma subterranea populis, ac habita toribus frequentissima olim erat. ibid.
Roma a martyris subeundi præcipue dedicata est. 204. 4.
Generale Christi osibus maestandis macellum olimerat. 205. 3.
Millia Martyrum eam coronant. ibid.
Eadem Martyrum fertilis ager. 58. 1.
In 14. regiones olim diuisa. 159. 2.
A Romanis Pont. in septem tantum difterita ibid.
Roma semper, & vel ipsa inter rui nas adhuc suscitanda. 189. 1.
Eius famenonium. 190. 1.
Eius magnitudo ex quo conisci possit. 190. 2. & 191. 5.
Vnde incrementum potissimum cepe rit ibid.
Roma omnium operum absolutissimum opus. ibid.
Eius amplitudo è ruinis innoteſit. ibid. 3.
Plures urbes in ipsa collocatas vide re est. 191. 3.
Populi Roma frequentia. ibid.
Romana Ecclesiæ eadem que catholica, vera, & orthodoxa. 243. 20.
Romanus Clerus curandis Martyrum funeribus infignis. 60. 62. 14.
Hortatur omnes fidèles ad eandem erga mortuos pietatem. 62. 14.
In Deciana persecutione in defunctorum studium sumnopere incumbit. 63. 3.
Romanus martyr. Mater in eius martyrio presens canit psalmum centesimū decimumquintum. 103. 13.
Et sanguinem eius colligit. 77. 29.
Eius exequia. 103. 13.
Romuli memoria. 227. 60.
S. Rosalia. Eius corpus una cum eiusdem ac prospice nomine reperitur. 171. 36.
Titulus, nomen eius, ac patris, fu scopumque animi consilium præferens ipsiusmet manu marmori inscriptus. ibidem.
Rota Porphyretica suo loco ab Innocen - *tio X. P. M. restituta* 267.
S. Ruffinus diligenter suis funerum cu - *rator.* 62. 10.
S. Ruffina, & Secunda in sua nigra via Cornelias martyrum patiuntur. 356. 1.
Earum corpora in Buxo lapis obiecta 23. 8.
Per visum Plautille matrona mandat ut sua corpora sepeliant. 39. 7. & 52. num. 11.
Earum Ecclesia, via Cornelii. 357. 3.
 S.
S. Aba Eius funus quinque Episcop bynis profectum. 95. 5.
Sabininus Via Ostiensis patitur mar tyran. 438. 10.
In Bajitca Vaticana sepulta. 253.
Eius eitaphium. ibid.
Sabina in flumen iam rotiens corpus, quod tertii post die ex aqua meritorum praediti, adstantibus commendat. 47. 1. & 51. 9.
Cum odem faxo, qui submergeatur sepelij cupit. 47. 12.
Sacella & altaria in cæmeterij. 494. 7.
Sacelli SS. Rufiæ, & Secunde in Lateno. 357. 5
Sacelli S. Maria de Cancillis. 239. num.
Sacerdos. Sacerdotum corpora magnifice ce viendi usus semper tenuit. 120. 4.
Sacerdotes tam noui, quam veteris legi um ornamenti sacerdotalibus humi soliti. 126. 5.
Id quæ non recipiuntur. 127. 6.
Sacerdotes Cybiles. 445. 7.
Sacramentum. I via sacramenta fideles per sanctificantia Baptismus, Cœfirmati, & Eucharistia. 180. 12.
Arcæ fidei sacramenta, infidelibus hauprodenda esse veteres Christiani censant. 176. 3.
Sacramentum S. Mariae de Febribus. 213.
Sacramentum bone Dei via Appia. 447. num. 13.
Sacrificium. Sacrificia Idols ab Israeli ticæ exhibita fieri sibi Dominus præcepit, & curi 105. 5.
Quando, & quare Deus Israelicis præcepta de sacrificiis dederit? 106. 6.
Salomon Sepulchra Regum extruit. 10. 7.
Salutaria, Cerialis, & XXI. milites in Cæmeterio Calisti tamulati. 451. 4.
Salvia familiæ. 433. 1.
Sancti ad martyrum pergentes, curant ut sua corpora sepeliantur 51. 3. et seq.
Etiam post mortem se videndos obici ent, & corpora sua sepeliri iubent. 52. 10.
Vel minime cuiusque suarum reli quiarum partis curam habent. 55. num. 23.
Sanctorum iniuria transit in Deum. 70. 9.
Deus illos à nobis maxime honorari vult ibid.
Inimicum se Chr̄ etur, qui eos repudiat. 70. 1. quam ullis unquam Regibus demones eloquico gurgit. 71. 10.
Sætorum gl Sandalia qualim mystica significatio. 284. Sandalium ab Angelis colligiatur. 341. & sociorum martyrum SS. Antisque illos ad martyrium apertequebantur. 78. 34. S. Agricola cœterus à S. Ambroso in eius sepulcro. 148. 4. S. Albani collectus à S. Chano Episcopo. 77. 33. S. Blasij septus à militeribus, que illum, dum martyrium ductur, comitantur. 18. 34. S. Cæcilia repertus in linteis, ac velis, que ad pedes corporis eius in sepulcro posita erant. 76. 28. & 148. 5.
SS. Celii, & Italiani, in unum apud corpora eorum coacti. 77. 32. SS. Cibianiani, & sociorum apia quadam matrona collectus. 78. 33. S. Cyprianus saginum linteaminibus fideles excipiunt. 76. 26. & 148. 4. S. Felicitis in vaseculo nuperum Calisti Cæmeterio repertus. 149. 7. S. Hippolyti sanguinem spongeis fidiles hauriunt. 77. 29. S. Nazarius ab Ambroso in eius sepulcro intulit. 148. 5. S. Petri Alexandrinii, à fideli bus in eius martyrio collectus. 77. 32. S. Romani, ab eius matre. 77. 29. S. Susanna sanguinem excipit extergit. S. Serena Augusta velamine sui capitis. 77. 30. S. Teodoſia. 77. 31.
Linteas, ac vela Mar. saginum excipiēdo conferuādoq. in Amphiteatrum à fidibus conſecruntur. ibid. Carnifex vestitu sanguine Martyrum appersos auro contra emuntur. 78. 34.
Sagis Mar. in vesti vestreis, ac figlinis ad eorumendem sepulchra recondit. 73. 18. & 147. 1. In multis Vrbibus nunc magna veneratione colitur ibid. In pteis fuarii adiūtū à Ss. Præxede, & Puertiana condit. 67. 6.
Amphulla sanguinis Sancti Stephani Neapol. in magna veneratione habetur. 73. 19. In Missæ sacrificio diuinitus liquefit ibid. Altarum magis admirandum de eodem. 73. 20. Sanguis S. Ioannis Bapt. Neapolit. etiâ magna veneratione colitur. 74. 22. Die decollationis eius sacrificium habefit. ibid. & missæ sacrificio ad verba Sacerdotis cōferrant. Calix exultabundus proficit. 75. 22. oculatus eius portenti teſſis Clemens Merlinus, & eiusdem ea de re carmina. 75. 23.
Sanguis Sancti Iauarii præsentis eius capite colligens ebullit. 75. 23.
S. Pantaleonis ſexto eius die quotannis liquefit. 75. 25. Sanguis apud cuiusque martyris corpus in unum inſtar lacris coagulatus vifit. 43. 7.
 Ar-

MEMORABILIVM.

Ardens Christianorum studium in colligendo Martyrum sanguine. 76. num. 26.

Locus Claudi ad vehemens istud Christianorum desiderium exprimendum. 147.

Pre auro Martyrum sanguine potiri ambunt. 147. 2.

Quamplurimi Martyrum sanguine repleta vascula ad corundem sepulcra in Cæmeterijs Vrbis videre est. 148. 6.

Ipsa loca Martyrum sanguine asperfa in sacris habentur. 149. 8.

Sanguis Sanctorum suam vocem habet. 151. 12.

Gypsum sanguine Martyrum imbutum. S. Gaudentius se habere gloriat.

Sanguis in sepulbris Cæmeteriorum repertus. 494. 7.

Sarcophagus Iunii Bassi Vrbis Praefecti. pag. 277.

Probi, & Proba. 281.

Sarcophagi, qui in Vaticano reperti fuere, eorumque icones. 289. & seq.

E Cæmeterio Callisti erutae, eorumque icones. 612. & seq.

Lucina. 422. & seq.

Vix Tüburtina. 611. & seq.

Complures Sarcophagi, hodieque reperiuntur. 336. 13.

Aqua plena cum ossibus mortuorum in sarcina durata reperti. 336. 15.

Lateritij quamplurimi effossi. 336. 16.

S. Saturninus in Portu Romano martyrium patitur. 371. 19.

Scutarii qui, ac quales olim dicerentur. 415. num. 10.

Scenarij. Scenariorum Primicerius. 416 num. 17.

Scipio Africanus. Eius sepulchrum in Vaticano. 214. 19.

Pyramis Scipionis. ibid.

Scriniarij, quale eorum munus esset? 417. 15.

Scriniarij munus viris doctis tantum tribuebatur. 418. 15. .

S. Sebastianus. Eius corpus in cloacam maximum abiectum. 37. 11. & 199. 26

Pendens in uno, quo tractum fuerat, inuenitur. 37. 12.

Postr. mortem appare Lucina, sequitur iuxta Apostolos in Cæmeterio Callisti sepeliri mandat. 49. 24. & 454. 11.

Mirum in postrema eius translatione portentum accidit. 457. 16.

Eius Ecclesia, Via Appia. 455. 12. & 456. 15.

Secundicerus quis diceretur? 341. 28.

S. Secunda. Eius martyrium, & sepulture. Via Cornelia. 356. 1.

Securis, forcips, & alii instrumenta Martyrum pœnalia in Cæmeterio Callisti reperta. 153. 6.

Sedes Pontificalis. Sedes S. Iacobi Apost. Hierosolymitanæ & que ad tempora Constantini integræ servata.

241. 14. Et S. Marii Alexanrina.

Sedis Pontificie Romana, ac summi Pontificatus in Ecclesiæ institutionis dies celebrari soluit. ibid. 15.

Sedes Petri in aeternum Rome stabilita, ac firmata est. 242. 15.

Seneca cur Christianos nunquam me-

morauerit? 393. 12.

Sepelire. Antiquus sepeliendi ritus. 7. 1.

Sepeliri quemquam intra Vrbem olim vetitum. 11. 9.

In sepeliendis martyrum corporibus Christianorum cursus, ac pietas. 17. 25.

Sepeliendi varia apud varias gentes ratio. 21. 2.

Sepelire martyrum cur prohibitus à Gentibus? 23. 8.

Sepelire pauperes, & peregrinos maximum pietatis officium. 56. 2.

Obsequium Deo præstat, qui mortuum sepelit. 61. 6. & 63. 14.

Ad sepeliendis fiduciam corpora disbrahebare scatra Ecclesiæ usq[ue] liet. 64. 4.

Cur mortui supini, & vultu ad Orientem spectante sepellantur? 108. 14.

Varis apud varios Graecia populos sepeliendi ritus. 140. 21.

Suus cuique Philosphorum sepe sepeliendi olim ritus erat. 140. 22.

Septizonium Seueri. 444. 4.

Sepulchrum Christi Domini quomodo situatum sit? 137. 15.

Sepulchrum Petri Apostoli in Vaticano a Constantino extructum. 228. 8.

Ab Anacletio Papa exornatum. 230. num. 12.

Iam inde à principio ab omnibus Gentibus iniuriantur, & coluntur. 230. 14. & 233. 3.

Ab Heliogabalo subversum nonnulli autunantur. 231. 15.

S. Pauli à Constantino edificatum. & 409. 7. 411. 1.

Sepulchra Apostolorum omnibus Regum Mausoleis præstantius. 207. 13.

Bina Vrbis propugnacula dicuntur. ibid. num. 14.

Eorumdem gloria ex Chrysostomo de scripta. 208. 18.

Reges, & Principes mundi ad ea se prostrant. 209. 18.

Sepulcra Sanctorum. Abdon, & Sennen. 376. 8.

Cæcilia. 459. 21.

Damas, & matris eius, ac sororū. 472.

Digna, & Emerita. 432. S. Lucina Virginis. 457. 17.

Pancratii. 349. 10.

S. Pauli Apolloli. 409. 7.

Sepulchrum Gentilium. Alexandri Seueri, & Mammæ matris eius. Transtio eius in Capitolium.

448.

Basilij. 449. 19.

Calistini. 448. 18.

Q. Cecilia. 449. 19.

Cæcilia Crassus dictum Caput Bouis. 449. num. 21.

Cæcili. 406. 6.

Eiusdem de scriptio. ibid.

Gallieni. 449. 25.

Horatii. 449. 20.

Marelli. 449. 19.

Metelli. 448. 18.

Quinti Cæcili. 449. 19.

Scipionis in Vaticano. 214. 18.

Scipionis, Via Appia. 448. 18.

Seruuli. 448. 18.

Seueri Caesaris. 449. 20.

Tullij. ibid.

Sepulchra Sanctorum plurima in de molitione pauci mentis veteris Basilice Vaticana apparetur. 240. 11.

Sepulchra stativa Aurelia. 345. 7.

Sepulchrorum veterum Patriarcharum in Valle Hebron de scriptio. 401 num. 31.

Sepulchrum Dauidis. 401. 31.

Sepulchrum Salomonis, & aliorum Regum Israel. ibid.

Sepulchra martyrum in Cæmeterio ornata videntur columnis porphyriticis. 474. 2.

Sepulchra inter sacra, ac religiosa loca recentebantur. 2. 1.

Eorum termini. ibid.

Sepulchra fiducium dicuntur deposita, & quare. 4. 4.

Sepulchrum appellatur quies, ac dormitio. 5. 7.

Ex illis immortalitas anima innescit. 9. 6.

Eorumdem magnificientia in Aegypto. 10. 7.

Sepulchra splendida Regum India. 10. num. 7.

Peregrinorum apud Hebreos. 10. 8.

Vulg, & Peregrinorum quæ olim essent? 11. 8.

Integre olim in ea dedicata ciuitates. 1. 10.

Hebreorum, & aliarum nationum in agris olim exstabant. 13. 13.

In his colendis N. s. monum superstitio. 16. 34.

Item Celtarum, & Augilarum. ibid.

O cultum, quem sepulbris martyrum Christianorum exhibebant, à Juliano Apostolico superstitionis arguntur. ibid.

Cur ihs cultus exhibendus?

Sepulchri tactura, ut malorum pestis Ethnici Christianos terrere co[n]uantur. 34. 4.

Sepulchri confortium Gentiles olim exercabantur. 138. 18.

Idem Christiani ex modestia respuit. 128. 19.

Eodem sepulchro plana cadavera, modo fibi innicem non subtrata inferunt. 139. 21.

Sepulchrorum varia nomina iuxta numerū cadaverū in his posteriorū. ibid.

Singulis singula cadavera condendi mori. 140. 21.

Sepulchra Familiaria, & Hereditaria apud Romanos quæ fuerint. 140. num. 24.

Sepulchris suis heredum cadavera, veteres admittentes, vel arcebant, inscripta sua lapidibus voluntar. ibid.

Ei quoniam modo alienare titulis maroni incisæ veteres vetabant. 141. 24.

Et ipsi summet accessu ad sua sepulchra fibi odissit interdicebant, eisq[ue] rei varia exempla. 141. 25.

Testatoris à sepulchris hereditariis quæcumque excludentes voluntatem feruandam esse iura sanctiunt. 141. num. 26.

Sepulchra in signis virtutem, ac vita genit inibi seculi exprimentibus olim adornabantur. 141. 1.

Eius rei varia exempla. ibid.

Sepulchra thesauri antiquitus condabantur. 143. 3.

Lex 12. Tabulari aurum ihs recendi

N n n 2 vetus

INDEX RERUM

- vestit : alijs autem legibus id licitum
 quondam erat. 143. 4.
De sepulchro effosoribus Theodorici
Rgis sancto. 143. 5.
Sepulbris. arrum continentibus gry-
pibus insculpti, & quid tis denotatum?
 144. 7.
Sepulchra Regum Iuda, & Sacerdotum
effodiunt Chaldae ad thesauros insibi
reconditos diripiendos. 145. 9.
Sepulbris Christiani variis mysteriis
aliqnod fidei preferentis, non divi-
tias avarus, ut gentes solebant, invoca-
nunt, & que illa pectus fuerint?
 145. 10. &c. seq.
Sepulchrum Martyrum epitaphia, alia-
ue signa, nomina, numerum, & simili-
ta indicantia in seculi olim solita. 175
 num. 41.
Sepulchri Vaticana ab Heliogabalo
saberna. 214. 18.
Sepulchrum equo Praesino excitatum
a Lucio Vero Imperatore in Vatica-
 no. 214. 19.
Sepulchri patris desiderium cuique ineft.
 50. 1.
Patri priuari sepulchro acerbissimum
ab antiquis habitudinibus, atque eius rei
nominis exempla. 142. 27.
Sepulchrum Iusti nomine sapientia voca-
tur, & cur? 81. 4.
Sepulchrum hominum, & Deorum Templo-
pla parti religione ab antiquis habita.
 81. 6.
Sepulchrorum loca idonea Pontifices
designant. 82. 7.
Sepulchri ab antiquis area, & templo
dicuntur ibid. Huius minori in sepul-
chri, quam in templis, obseruantia
ethnici verbebantur. 82. 8.
Are ad sepulchra veterum extriu foli-
 te. 83. 11.
Sepulchrorum solumnis hae in scriptio
Dijis minimis quid denotet? ibid.
Sepultrum denegare mortuis ingens fa-
 cinus. 17. 2.
Eam exhibere mortuis unusquisque
tenetur. 18. 2.
Illa priuari, quamnam pœna sit? 18. 3.
Eandem nulla unquam natio quantu-
mque fera, ac barbara mortuis
denegavit. 18. 1.
Sepulcra ius iufi boſibus tribuendū
Mosay censuit. 21. 3.
Etiā scilicet gentiles etiā boſibus id of-
ficiū non denegarunt. 21. 4.
Seruatura interdicti quam atrocē pœna
sit? 22. 6.
Eximius priuari in seculum vindicta-
Deus quandoque voluit. 24. 11.
Sepultrum exhibendam esse mortuis
lex omnium certissima. 64. 5.
Sepulchrum ipsa cur Iusta appelletur?
 81. 4.
Serena Augusta velamine sui capitis ex-
cipit S. Sufanna Martyris sanguinem.
 77. 30.
Sergius Secundicerius in Basilia Vati-
cana sepelitur. 341. 29.
Sergius I. Romanus Pontifex in Basilia
Vaticana reconditus quiescit. 256.
Eiusdem Epitaphium. ibid.
Ser. ius II. in eadem Basilia Vaticana
sepelitus. 258.
Epitaphium eius. ibid.
- Seruus. Seruorum vultus inscribi soliti.
 134. 8.
S. Seuerianus antequam martyrio affi-
retur, in patria sepeliri ab amicis pe-
tit. 52. 9.
Sextum Philippi, locus ita dictus. 365. 1.
Vnde nomen hoc sumperit? 366. 4.
Signa, & Symbola Christiana Religionis
in tumulis reperta. 336. 14. & 443. 2.
 & 611.
Allatia item in Cæmeterijs à Bosto nuper
repertis. 405. 9.
Silius Capena, 444. 1.
Nisi ad Viā Corneliam sita, in ea
multi Martires coronati sunt, atque
is eo Candida nuncupata. 356. 1.
S. Silvester Papa. Basiliacum Vaticananum
solemni ritu dedicat. 234. 8.
Et Aram principem consecrat. ibid.
S. Simeonis Funus Angeli psallentes
comitatur. 98. 14.
Simeoni Styli exequiae. 98. 15.
Cum torque ferre tumulo inferri vo-
luit. 155. 12.
S. S. sur. & Iudas. Inuentum coru dē
corporum, qua Orientem versus inexta
morem respicabant. 138. 16. & 247. 2.
Sacra eadē corpora viridibus subſtrati
sunt foliis inuenta. 146. 12.
Inscriptio eorundem corporibus appo-
sta. 238. 2.
S. Simplicius, & Faustinus ē Ponte Sub-
licio in Tyberim precipitantur. 48.
 num. 21.
In Cæmeterio Calpedij condita. 346.
 num. 5.
Prius in Sexto Philiippi sepulti fue-
 rant. 366. 2.
Eorum martyrium. 365. 2.
Eorum corpora nunc in Basilica Libe-
riana S. Marie Maioris afferuntur.
 366. 5.
Simulacra Idolorum.
Cibelli Turris apud Civitatem Ostien-
sem. 406. 11.
Eiusdem simulacru solemnis ritu quot-
annis Via Appia abluitur. 446. 8.
Martis. 446. 10.
Idem siud re cernitur. ibid.
Sindon, Eius etymon. 122. Quæ ac qua-
lis vestis sit. 122. 8.
Sindon internum funerale vulgo dici-
tur. ibid.
Sindon, qua sacrum Christi corpus in-
volutum fuit. 121. 6.
Auguste Taurinorum afferuntur, &
quamnam illa sit, ex plura linteas Christi
corpori inuoluendo adhibita fue-
 rent. 123. 12.
In Cæmeterio Callisti agentibus in-
terficitur, & quare? 453. 9.
Eiusdem Ecclesie, Via Appia. 475. 5.
Sixtus III. Boffi persecutoris sui corvus in
sepulchro maiorum suorum ad Vati-
cum sepelit. 224. 24.
Cæmeterio Callisti instaurat, &
ornat. 460. 23.
Sodalitium. Nobile Misericordie Sodalitium
in Urbe, eiusque ministerium
quale? 61. 8.
- Sodality Mortis, 'eiusque munus.'*
 61. 9.
Sodalitium Charitatis in Gallis defun-
ctorum obsequio vacat. ibid.
B. Sophia in funere B. Clementis complu-
res lucernas accendit in signum mul-
torum certaminis eius. 86. 19.
Et inuoluit linteis pretiosis eiusdem
corpus. 124. 17.
S. Soter Papa in Cæmeterio Callisti se-
pelitur. 454. 10.
An ab eo Cæmeterium Soteris nomen
sumperit? 383. 1.
S. Soter Virgo, & Martyr, ab ea Cæme-
terio nomen inditum. 483.
Specacula. Ferina populi in spectacula
lis oris delitas. 196. 20.
Durlex spectaculorum, ac certaminū
in Theatris olim genus, & quale esset?
 198. 24.
Specula Caci ad Portam Trigeminam.
 404. 4.
Spiracula, seu luminaria, qua lumen
in Cæmeterio admittitur. 354. 8. 374.
 num. 2.
Statua Iomiani Via Appia. 445. 6.
Statua in sepulchro Scipionum. 448.
 num. 18.
Statua Vettio Praetextato Roma po-
sta. 476. 2.
Attili Poeta. 447. 12.
Sci. onum Via Appia. 448. 18.
S. Stanislaus. Eius membra concisa, &
disjerta Aquila tuentur. 41. 18.
Eiusdem membra colliguntur, & in-
ter se prodigiosè coadventant. 132. 4.
Statio ad S. Petronille Cæmeterium in-
stituta. 481. 3.
S. Stephanus Protomartyr. Eius corpus
inhumatum abiicitur. 23. 7.
A feris diuinatus praefruitur. 38. 4.
Ampulla cum eius sanguine à Gaudio-
so ex Africa Neapolim delata. 73. 19.
In Missa sacrificio diuinatus sanguis
iste liquevit. ibid.
S. Stephanus Papa. Tertullinus Mart.
ad eis ad Christi fidem traductum sepe-
 lit. 58. 3.
Symporiani & Olympij funeralibus
interuenient. 104. 15.
Perductus ad Templum Martis, illud
fusis ad Deum precibus magna ex parte
ter enervit. 446. 9.
Inter Missarum solemnia, & fidelis
bus Christi corpus impertiens capite
truncatur. 176. 2.
Stephanus Dux D. Petrum Apost. in
Vaticano inuictus. 218. 4.
Stephanus III. Romani in Pontifice in Ba-
silica D. Petri reconditus. 256.
Item Quartus, dictus Tertius. 257.
Quintus, dictus Quartus. ibid.
Sextus. 260.
Eius Epitaphium. ibidem.
Octavius. 261.
Et Nonus. ibid.
Stigmata, ac note Christianis in contu-
meliam inuirtuntur. 133. 6.
Eas seruorum vultibus inscribi sole-
bant. 134. 8.
Ils inuisi multi nobiles à Caligula ad
metallū dimicantur. ibid.
Eadem frontibus inutere antiquum
supplicium. ibid.
Stigmata seruorum vultus ultra in-
scribi

MEMORABILIVM

scribi Constantinus Augustus vetuit.

134. 9.

SS. Stratonicus, & Hermylus reti colligati submerguntur. 47. 14.

Subdiaconi Septem Notarii rerum à M. rtyribus gestarum Scriptoribus prefecti, & quare? 159. 3.

Submergi acerbus mortis genus antiquis visione, & cur. 33. 1. & 34. 4.

Talib mortem exercantur Heros. ibid.

Idem et sumnum malorum Thyestes Atrevo impetratur. 34. 3.

Malum gladio perimit, quem submergi. ibid. Aeneas in pericolo naufragij non mortem, sed genus mortis deprecatur. ibid.

Sudarium sinebre, quo facies defuncti obegi sollebat. 125. 20.

Sudarium, quo sacram Christi Domini Caput in sepulchro coopertum fuit.

122. 9.

Sudaria, & Seminfectia Apostoli Pauli iairaeulis insignia. 68. 1.

Suiclitio Nasonionum in colendis sepulchris. 16. 24.

Superstitionem conuertit suauiter in religionem indulgens mater Ecclesia.

30. 8.

Applicatio e' omnis Cleri Lateranensis per Cæmeterium S. Anastassii duci solum. 436. 2.

Per Cæmeterium S. Lucine. ibid.

Symbolum, ac tesseria Catholicorum queamur? 244. 22.

S... vols, ac signa Christianae Religionis in tumulis reperita. 336. 14.

Sympthorani, & Olympij funeralibus S. Stephanus Papa interuenit. 104. num. 15.

Synagoga Hebreorum Rome. 391. 4.

Vbinam Roma illa eff? 396. 18.

Synaxis. Feruentissimus olim ardor Christianorum ad participandum in S. Synaxi sacramentale Domini Corpus. 175. 2.

Frequentissimi sacram Synaxim in Cæmeterio adire Christiani olim soliti. 176. 3.

Multi simul Christiani, qui ad eam in Cæmeterio Præcilla conuenerant,

ab Ebniciis terra obruti. 177. 5.

Ebnici ex ignorantia SS. Eucharistie Christianos ad Synaxes coenantes, ut

infanticidij reos traducunt. 178. 9.

T

TAbernaculum, quod in solemni supplicatione à Clero prefertur, cur Sinnichium appelletur. 416. 12.

Tabulis publicis fulsum inferre, vel inserta adulterare, quam graue apud Romanos crimen. 162. 9.

Tabula Ecclesiastica, in qua Martyrum nomina restabantur. 164. 17.

Tabulae anæ sculpturz, quibus in primo huic operi volumine ea, que proxime sequuntur, contulanda exhibetur.

Humatio corporis S. Petri Apostoli.

229.

Historia Grecorum, qui corpora Apóstolorum Petri, & Pauli è Cæmete- rijs rapere conuertur. 467.

Historia eorumdem corporum, cum

è Catacombis, vbi Græci illa relique-

rant, adeorum sepulchra relata fue-

re. 469. "

Sarcophagus Iunij Bassi Vrbis Prefe-

eti. 277.

Probi, & Probe. 281.

Sarcophagi alij complures in Vaticano

reperti. 289. & seq.

Alij è Cæmeterio Callisti eruti. 612.

& seq.

Lucina. 423. & seq.

Via Tiburtina. 611.

Cubicula Cæmeteriorum, eorumque

figura. Pontiani. 379. & seq.

Callisti. 526. & seq.

Ichnographia Ecclesie S. Sebastiani, &

Cæmeterii illi subiacentis. 471.

Plura Vaficula vitrea, & fæcilia Mar-

tyrum sanguine nobilitata. 496. &

seq.

Monumenta arcuata, eorumque figu-

re in Callisti Cæmeterio. 508. & seq.

Patera cum patina alabastrina, in qua

venenum Constantio Martys propria-

natum est. 509.

Imago S. Philippi Nerij intra Cæme-

teria diuino amore astutans. 464.

Complures lucerna ænea, & fæcile in

Cæmeterio reverta. 511. & seq.

Taracis Mart. Tyrannus ei minoratur se

reliquias eius, ne condiantur, perdi-

turum. 118. 17.

Tarsicius è Cæmeterio Callisti SS. Sac-

ramentum dicit ad Christianos, qui in

Vrbe latenter. 176. 3. & 453. 8.

Ab Ebniciis in via excipitur, & ma-

ctatur. ibid.

Quæstum ab illi SS. Sacramentum,

hanc reperi potuerunt. ibid.

In Cæmeterio Callisti sepultura affi-

ctorum. 118. 14.

Epitaphium eius à Damso Papa

scriptum. 456. 14.

S. Telephorus Papa in Cæmeterio Calli-

sti delitebat, & sacra in ijs munia

pergit. 452. 6.

Technæ Gentilium varia in Christianis

detectendi. 15. 20.

Templum Vaticani omnibus veterū

adificijs praefundens. 208. 17.

Eius & operum profanorum inter se

collatio. 208. 16.

Agrippino Pantheo antecerendum, &

Diana Ephesina Fano dignitate, &

artificio antecellit. ibid. 17.

A Constantino Imperatore extruitur.

232. 2.

Templo super Cæmeteria à Christianis

construenda. 16. 23.

Templum Griffio Domino in Vrbe

Petrius Apof. extruit. ibid.

Templum Reliquiæ Sanctorum con-

seruandis à Constantino Imp. origi-

natur. 71. 14.

Templum S. Ignatii Loyola in Vrbe

magnificentissimum exsurgit. 267.

Templum Probi. 279. 7.

Templa Idolorum.

Apollinis in Vaticano. 213. 14.

Illud B. Petronilla dicatur. ibid.

Bacchi, nunc S. Urbani. 483. 11.

Eiusdem titulus. 489. 11.

Aliud Via Nomentana. 489. 12.

Campanarum. 444. 1.

Cybeles in Vaticano. 213. 14.

Herculis Vincitoris Via dypis. 445. 6.

Honoris, & Virtutis Via Appia.

447. 11.

Louis Feretrij Via Ostiensis. 406. 10.

Murtis Gradui. 446. 10.

Qvirini, ibid.

In Vaticano. 213. 14.

Via Appia. 445. 9.

Portunni. 359. 4.

Tempofatis. 446. 10.

Vaticani. 212. 9.

Veneris Myrtle Via Ostiensis. 405. 5.

Templa Idolorum celeberrima Chris-

tianorum zelus pater scientia euer-

tit. 106. 7.

Templa quadrangula vigintiquinque.

In Vrbe olim numerata. 193. 9.

Termantis Auguſta in Vaticano huma-

tur. 270. 12.

Terra. Terra sepulturam Dñi homini

prefcripsit. 12. 12.

Omnia de terra facta, in terram re-

deunt. ibid.

Terra, quot, & quanta beneficia ho-

mini presfet. 12. 13.

Territorium Triumphale in Vaticano.

210. 2.

Tertullianus. Vanas ac improba gentilium

laicitas officia in suis Imperatoribus ar-

guit, defenditque Christianos ea præ-

statre detrectantes. 96. 8.

Eiusdem Montanis in Orthodoxos

delirium. 130. 17.

Eiusdem proba improbandi, & repro-

bi aprobandi pertinacia. 130. 18.

Tertullianus adhuc gentilis erga defun-

tos se piè gerit. 62. 12.

Accerſtūr ab B. Stephano Papa, & ba-

ptizatur ibid.

Martyrio demum coronatur, & ab

eodem Pontifice sepelitur. ibid.

Tetra, ac Symbolum Catholicorum

quodnam sit? 244. 22.

Teucer Vl:ffem ab Aiakis ijs finimicis se-

pulchro abire iubet, & cur? 141. 25.

S. Tharacus Martyr. Tyrannus solitum

littereminum officium eius corpori de-

futurum illi minatur. 124. 16.

Theatri Romana olim erant Martyrum

pro Fide decendantium præcipua are-

na, ac palestra. 193. 12.

In Theatris gentiles necem Christiana-

rum ab Imperatoribus petebant

194. 13.

Omnia Imperii Romani Theatrica-

Christianorum cædibus insignita.

195. 16.

Christiani mactandi per Theatrica cum

titulo Christianitatis circumducantur.

ibid.

Theatrum Marcelli. 195. 19.

Theatrum Pompeii. ibid. & 212. 10.

Theatrum Pompeii à Caligula absolu-

tum. ibid.

Et à Nerone auro opertum. ibid.

Subi. via ad tempus Theatras prius

struebantur; deinde perpetua, ac per-

mansuri. ibid.

Theatres in Vrbe innumeris. Martyr-

ram triumphi. celebroria sunt reddi-

ta. 196. 20.

In Theatris Christiani crebro adbe-

rias dannabuntur. 196. 21.

Theodoricus Rex Italiae, Opilius, &

Gardentio signata in facie minatur

195. 9.

Eius

INDEX RERUM

- Fides de sepulchrorum effosforibus sun-*
gio. 143. 5.
 Theodorus, & Herculanus. 438. 7.
 Thesauri. Sepulchris antiquitus conde-
 bantur. 143. 3.
 Tresauri in Templo Hierosolymitano
 reconditi. 401. 32.
 Tresauri omnia Regum corpori-
 bus sepeliendi mos antiquus. 402.
 num. 34.
 Hircanus thesaurus à sepulchro Da-
 uidis accipit. 401. 33.
 S. Thomas Apost. Etius corpus calce offi-
 bus permixta inuenitur. 117. 13.
 Sancti Thomae Cantuariensis corpus ab
 Henrico VIII. Anglia Rege è monu-
 mento extirbitur, damnatur, ac con-
 crematur. 33. 1C.
 Thomas Morus pro tuenda Petri Cathedra
 martyrium subit. 245. 27.
 Thraces notis in facie scriptas in signū
 nobilitatis portabāt: hinc nota Thracia.
 155. 9.
 S. Thrasonis erga Martyrū reliquias
 pietate excellit. 62. 13.
 Thyellēs, existimū in aquis ut summum
 malorum Atrevo impetravit. 3+3.
 Tiberij Imper. in Senatorum quorundam
 cadaveris crudelitas. 22. 5.
 Tibicinae exigitando lucenti in funeribus
 olim adhibiti. 91. 14.
 S. Tiburtius in viu Lucilla appetit, &
 corporis sibi sepulturam committit.
 52. 13.
 Etius corpus in Basiliaca Vat. quiescit.
 239. 7.
 Tiburtius, & Valerianus viri primores
 Martyribus tumulandis afflue va-
 cant. 64. 7.
 In Cæmeterio Callisti sacro Baptismatis
 initiuntur. 433. 7.
 Eorundem Ecclesia. 478. 10.
 Timotheus. In eius funere Melchiades
 Papa in laudibus Deipernodat. 104.
 num. 15.
 Tituli 25. Roma à B. Marcello Papa in-
 stituti propter sepulturas præcipue
 Martyrum. 58. 4.
 Titulus Bizantis. 458. 19.
 Tituli sepulchrales, Vide Verbo Inscriptio-
 nes.
 Tobias ob pietatem erga mortuos preci-
 pue à Deo, Archangeli telle, commen-
 datur. 56. 3.
 Manu scissure corpore, quam spiri-
 tu. 56. 4.
 Quotidianum eius exercitium huma-
 ri defunctorum. 63. 1.
 Togatorum Catus, seu Collegium. 426.
 num. 18.
 Tortmenta. Varia tormentorum gene-
 ra in Christianos excogitata. 166.
 num. 22.
 Torpes Martyr sub Nerone submer-
 gitur. 34. 5.
 Eum, Angelo monente, Celerina se-
 pelit. 46. 2.
 Tragedia à Domitiano aliquando edita,
 quo ac quales essent? 196. 20.
 Trajanus Imp. Quid eius animum in
 Christianos præcipue mouerit? 205. 7.
 Trajanus sua in Christianos severi-
 tas, ergo Deos pietas videri voluit.
 ibidem.
 Etius de illis non inquirendis senten-
 tia, ibid.
 Cur sub Traiano potissimum Fides
 Christi persecutio acriores perpe-
 sa sit. 204. 6.
 Traianum forum, eiusque magnifica-
 tia. 193. 10. & 11.
 Illud Constantius Imp. præcipue ad-
 ministrat. ibid. In eo Columna mira,
 atque elegantissime Structura. ibid.
 Translationis corporum Sanctorū. SS. Ab-
 don, & Sennen. 362. 5.
 Anaflysi Martyris. 364. 12. & 436.
 num. 3.
 Arsenii, Candida, & Pauline. 364.
 num. 10.
 Asterii. 439. 13.
 Caledonii Presbyteri. 348. 8.
 Callisti, & Iulii Ponti. ibid.
 Cyriaci Langi, & Smaragdi è Via Sa-
 laria ad Predium Lucina, Via Offi-
 si. 434. 3.
 Inde ad Ecclesiam S. Praxedis. ibid.
 Et Ecclesia S. Praxedis ad Adem-
 s. Martini in Montibus. ibid.
 Cyri, & Ioannis. 367. 3.
 Damasi. 473. 17.
 Digna, & Emerita. 432. 5.
 Domitilla, Nerei, & Achillei. 482.
 num. 4.
 Translationis corporum eorumdem
 monumentum. 249.
 SS. Leonum I. II III. IV.
 Eutychii. 431. Gregorii. ibid.
 Hilarii. 441. 19.
 S. Marci Papæ. 480. 4.
 Marini. ibid.
 Marii, Marthæ, & filiorum. 358.
 num. 8.
 Martina, Epiphanii, & Concordii.
 Monice. 441. 20.
 Nemesei, & Lucilla. 486. 2.
 Priscii, & Martiniani. ibid.
 Quirini. 466. 12.
 Restitute. 456.
 Rufina, & Secunda.
 Sebastiani. 455. 12.
 Postremus translatio. 457. 16.
 Simplicii, Paustini, & Beatrixis.
 Soteris Virginis. 484.
 Vrbani. 486. 5.
 Translatio corporum Summorum Pon-
 tificum è Basiliaca Vaticana ad alias
 Ecclesias.
 Adriani VI. ad Ecclesiam S. Mariae de
 Anima nuncupatam. 265.
 Clementis VII. ad Ecclesiam S. Ma-
 ria sup' Mineruam. ibid.
 Pauli IV. aedificandem. ibid.
 Pauli V. ad Sacellum à se extructum
 in Basiliaca Liberiana. 266.
 Pii V. ad Sacellum Sixti V. in memo-
 randa Basiliaca Libertana. 265.
 Sixti V. ad Sacellum à se in eadem
 Ecclesia exadjectatum. 266.
 Transylvanica regio, Hebraeorum
 olim habitatio. 395. 17.
 Triangulus SS. Trinitatis hieroglyphi-
 cum. 605.
 Tribunal Aurelium. 344. 3.
 Triumphus. Apparatus Triumphi. 210.
 num. 2.
 Trophæa de Christiana religione subiu-
 gata à gentilibus toto orbe inaniter
 eriguntur. 165. 19.
 Trophæa Apostolorum, corundem sepul-
 chra nuncupata. 499. 7. & 411. 12.
 S. Tryphon reliquias suas in patriam
 transterrificatis in somnis inbet.
 52. 10.
 V
 S. Alentinus Episc. Epitome gesto-
 rum eius lamina plumbæ in-
 scripta iuxta corpus eius inuenta. 170
 34.
 Valentianus Imp. Christiani cuiusuis
 criminis reum ad ludum damnari ve-
 tut. 197. 22.
 Eiusdem de Basiliaca D. Pauli Aposto-
 li amplificanda consilium. 412. 2.
 Sepulturam in Basiliaca Vaticana for-
 tis. 268. 4.
 Valerianus, & Tiburtius viri in Urbe
 primores Martyribus tumulandis af-
 fidue vacant. 64. 7.
 A S. Urbano Papa in Cæmeterio Calli-
 sti sacro Baptismatis fonte abluti. 453.
 num. m.
 Poſt Martyrium in Cæmeterio Pra-
 textati sepultura donantur. 477. 7.
 S. Valerius Etius corpus lauri frondibus
 inpositum reperitur. 145. 11.
 Vallis Arcina 447. 13.
 Vandali hereticiminos in exequiis Ca-
 tholicorum decantari prohibent. 95.
 num. 6.
 Vafcula quamplurima martyrum sanguine
 ne repleta ad cor undem sepulchra in
 Vrbis Cæmeterii videre est. 148.
 num. 6.
 Vafculum ex gazate cum sanguine S.
 Felicis in Callisti Cæmeterio repertū
 idque inter sua cimelia Eminent. Frä-
 c. Barberinus afferunt 149. 7.
 Vafcula vitrea & figina innumerā
 cum sanguine in sepulchris Christiano-
 rum Cæmeteritalibus inuenta 494. 7.
 & 495. 10. Borundæ etiapa seu delinea-
 tio 496. & seq.
 Vafcula bina e sepulchris SS. Victoris,
 & Nicetii eruta, eorumque etiapa.
 498.
 Vafcula item vitrea et figina ad aqua
 lustralis e sum in Cæmeteris reperta.
 501. 11. Degri ex illis bibentes sanita-
 titudinibus resiliuntur. ibid.
 Plura vafcula Martyrum sanguine
 illufria Marchionifia Angelella tribu-
 bus aneis Tabulis exprimita in hoc ope-
 re curauit 503. & seq.
 Vaticanus collis unde nam denominatio-
 nem suam summis erit? 211. 8.
 Eius spatium. ibid.
 Campus Vaticanus. 212. 11.
 Vaticanus veterum monumentis, ac
 sepulchris frequens. 214. 18.
 Idem olim inhabitabilis ac incultus ba-
 bebatur. 215. 21.
 Infimis dicti, & quare? ibid. Pra-
 clarus nunc ac nobilissimus est. 215.
 22.
 Vaticanus recens et veteri collatus,
 Christianus cum gentili. ibid.
 Eum nunc omnes gentes venerabunda
 inuisiunt. 216. 22.
 Eiusdem laus. 215. 22. & seq.
 Omnium gentium concursus ob Petri
 corpus inibi positi celebratur 231. 17.
 P. 174.

MEMORABILIVM.

Præclaragentium monumenta in illo
ad gloriam Apostolorum obsecurata nunc
penitus cunatuere. 209. 9.

Vaticanus Idolum, eiusq[ue] finum. 212. 9.

Venus Myrthea, eiusq[ue] finum. 405.
num. 5.

Veritas si que apud ethnico reperiatur,
figmentis reictis amplectitur est. 106.
num. 8.

Veritas simplex, & inculpa pulchrior.
161. 9.

Vespasianus Aug. in restituione Capito-
lii primus ternam ex fundamentis
fodere capie. 233. 4.

Vespillones cur sic dicti? 86. 1.

Vestes carnisq[ue] afferas sanguine mar-
tyrum fides quosq[ue] pretio coemunt.
78. 34.

Vestis. Cur alba veste mortuum lugentes
olim induerentur? 120. 2.

Vestimenta iapud Aegyptios in funere,
& sacrifio solennissima: lanea antem
profana. 120. 2.

Cur linea sacra, & lanea profana ab
antiquis habita? 120. 3.

Linea Philoporphos, & Sacerdotes de-
bet & cur. 121.

Linea Hebraorum Sacerdotes ex pre-
scripto diuino vtuntur. ibid.

Vestes mortuorum ne furto auferrentur,
quomodo ab antiquis cautum. 125.
num. 20.

Vestibus sumptuo mortuos induen-
dos antiquissimus, & apud Christianos
olim etiam id solemne erat. 125. 1.

Nimis in ijs luxus notatus ac perstria-
tus. 126. 4.

Vix Vrbis Romae celebriores. 198.
num. 25.

Appia 444. 1. Eius dignitas, ac præro-
gativa ibid.

Eius longitudo 444. 9.
Quam accurate olim traxata. 445. 5.

Ardeatina. 449. 21.

Aurelia. 343. 2.

Cornelia 345. 8 & 356. 1.

Donitiana. 445. 6.

S. Felicitis. 360. 1.

Herculea. 445. 6.

Ostiensis 404. 1.

Portunus. 345. 8.

Mutis Martyrum reliquijs insignita.
367. 2.

Via Triumphantis Vnde inciperet, &
usquequo extenderetur 210. 4. Incrip-
tiones antique de eadem. ibid. & 211.
num. 5.

Eius effigia inter Aedem S. Spiritus,
& Vaticanicum reperta. 211. 5.

Omnium celeberrima, ac nobilissima.
206. 12. & 216. 3.

Eadem nunc Cæmeterio Vaticano ac
sepulcro precipue Apostolorum ve-
neranda. ibid.

Traiana. 344. 5.

Cure ita uncupata sit. ibidem.

Vitellia. 344. 4.

S. Victor Martyr rogat quæstores, ut cor-
pus suum in proprio, & non alieno se-
pulcro ponì finant. 51. 5.

S. Victor Maurus. Eius corpus quod feris
ad deuorandum obiectum fuerit, illa-
sum, & a bestiis custodiri intelligens
Maximinus Imperator pudore suffu-

sus illud sepeliri iubet. 40. 13.

Illi à S. Materno Episcopi abluitur,
& sepultura afficitur. ibid.

S. Victoris, & Nicafij singulis in binis
Væculis repertus 498.

Vigilius hereticus reliquiarum—

Sanctorum impius contemptor 69. 7.

Ecclesiasticus vigilis non nisi semel in
anno peragenda esse delirat, idque quo
prætextu? 102. 10. lumina Martyris

accendi inique patitur ibid.

S. Vincentius Leuita. Eius corpus seris
in eft. am. proiectum. 23. 9. & 40. 14.

Corvo intactum à feris diuinis cu-
stodiente, in mare dejectur. 35. 7.

Viro cuidam reliquia sua è mari in
terram expostis per somnium signifi-
cat. 52. 12.

At viro p[re] metu nibil audente, fami-
nam similitudinem admonet, ac locum in-
dicat. ibid.

S. Vincentius Episcopus, & Martyr. Eius
corpus Glycera: matrona ab Ethnici
auri libra emis, & decenti sepultura
donat 79. 40.

Virgines, Capite floreis coronis redimite
tumulantur. 127. 9.

Virginum Christianarum pudorem
in circu: ac Theatris Romanis profis-
tu genitiles inbent. 197. 23.

Sedilla ut plurimum diuinis inta-
cta praeservantur. ibid.

Miseraria Virginum à lenonibus pro-
filiturum conditio. 198. 24.

Mirifica Christi eis illibatas servantis
virtus. ibid.

Vincula S. Petri Apost. Romi in magna
veneratione habentur. 155. numer.
13.

Eadē à Patribus mire celebrantur.
ibid. 14.

Vincula S. Petri Hicrosoymitina Ro-
mane translata. ibid.

Quomodo illa tam diu seruat. 156.
num. 14.

Borum limaturam aureis claviculis
inclusum Regibus Pontifices mittunt.
156. 5.

Borundens pulueri honor delatus.
ibid.

Quidam iis insultans male perit. ibid.

Elegans de iſdem Martha: Marchine
carmen. 157. 18.

Vincula pro Christo pati magno fibi
honori, & gloria ducebant Martyres
ibid.

Virtu illustres in Vaticano sepultura
donati. 275.

S. Vitalis, & Agricola corpora inter In-
deorum caduera protecta à Chris-
tianis debito sepulchri honore affi-
rentur. 27. 20.

Ea tandem à S. Ambroſio reperta fue-
runt. ibid.

Vitellia familiaris. 344. 4. Via. ibid.

S. Vitus Florentie matrona appetat, &
sepulturam fibi, ac socii ab illa pre-
fari cupit. 52. 14.

S. Vipianus culleo cum spide, & cane
infusito submergitur. 56. 9.

S. Vibertus. Eius reliquie in vegetis vi-
retibusq[ue] mire folijs collocate inueniū-
tur. 145. 12.

Vimbra Petri Apost. agros sanitati refi-
tuit. 68. 2.

Vnguentorum luxus vituperabilis. 116.
num. 11.

Vngula ferrea Martyribus excarnifican-
dis in Cæmeterio Vaticano reperta.
152. 4.

Vngula quale instrumentum esset,
etique descriptio, & delineatio, seu
estypum 220. 21.

Quodnam genus supplicij vngula 221.
num. 13.

Vngula Bisulca. ibid.

Vngula à ferarum vestigijs dicta.
ibid.

Cure vocentur etiam fidicula. 221.
num. 14.

Vnguia pœnalis Martyrum in Basili-
ca Vaticana religiose feruatur. 222.
num. 16.

S. Vitianus Pontifex in Cæmeterio Calli-

Si ob metum gentilium delitefecit, &
in eo munia Pontificalia obit. 453. 7.
& 487. 7.

S. Cecilia ad eum mittit Velerianum
baptizandum. 487. 7.

E Cæmeterio rapitur ad martyrium.
ibid. 8.

Ei Ecclesia à Christianis nuncupatur
ibid.

In Cæmeterio Callisti, seu Prætex-
titumulatur. 454. 10.

Eius Ecclesia mire nuper innovat.
487. 7.

Eiusdem Ecclesiæ descriptio. 488. 9.

Vide verb. Ecclesia.

Urbanus II. in Basiliça D. Petri sepultus
262. Itē sextus 263. Et Septimus. 266.
eius epitaphium. ibid.

Urbanus VIII. Basiliçam Vaticanam
ornat. 267.

In eisdem Basiliçis reconditus. 267.

Vsus Cæmeteriorum. 11. 11.

Vngandus Saxonum Regis Orator in
Vat. Basiliça sepelitur. 240. 26.

Vulnera, ac cicatrices pro Christo, in signia
glorie, ac decora à sanctis effigiaman-
tur. 133. 6.

Ei Constantinus Augustus exoficula:
tar. ibid.

Vulnera militum signa virtutis illo-
rum. 134.

Vxores eodem cum viris sepulchro con-
dendi mos. 604.

X.

X Enodochium extrectum à S. Pam-
machio in Portu Romano. 373. 24.

S. Peregrini in Vaticano. 226. 3.

Z.

Zacharias Propheta. Eius corporis in-
uentio 145. 9.

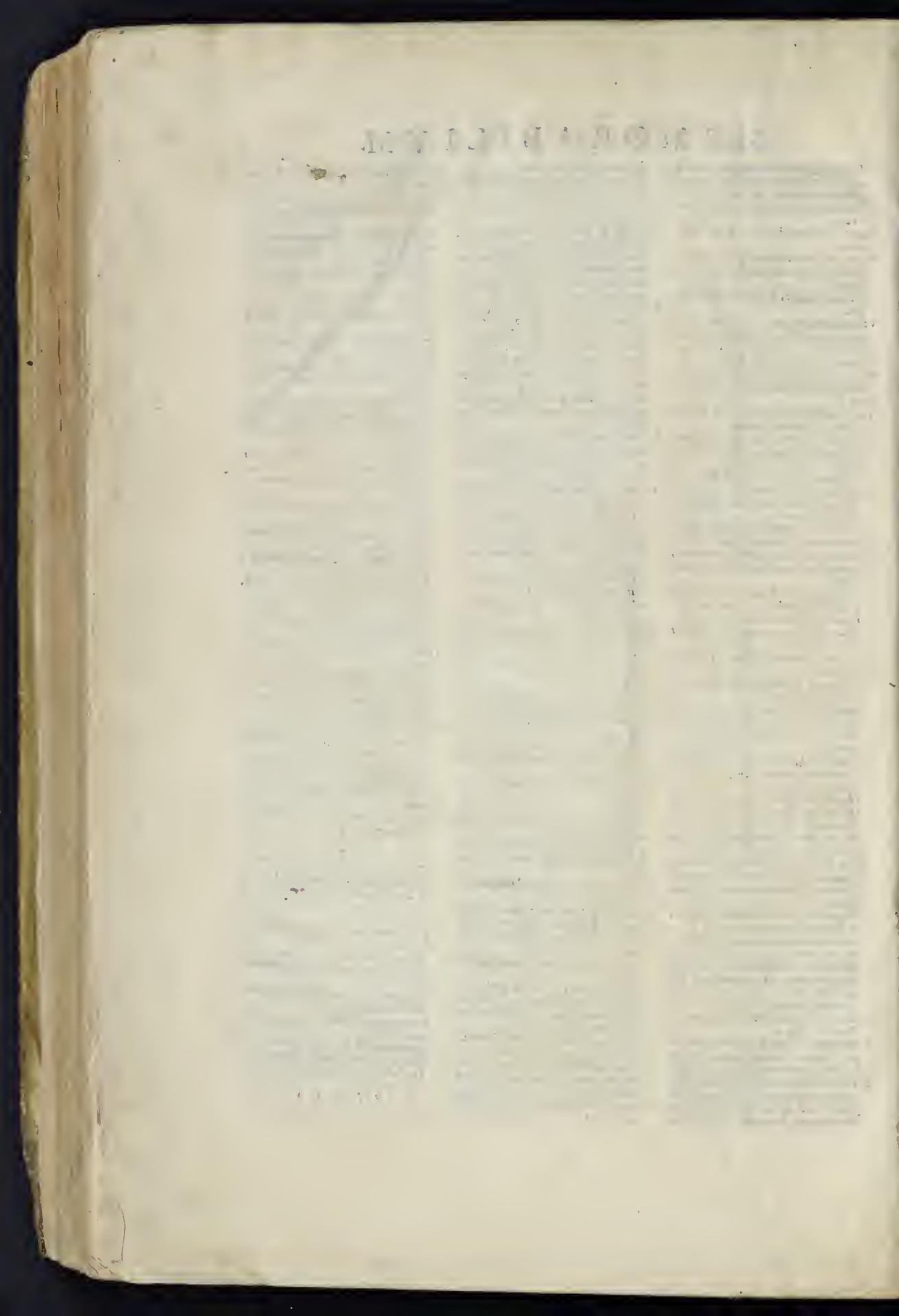
Ad eius pedes puer aurea corona, au-
reisque calceamentis indutus iacebat.
ibid.

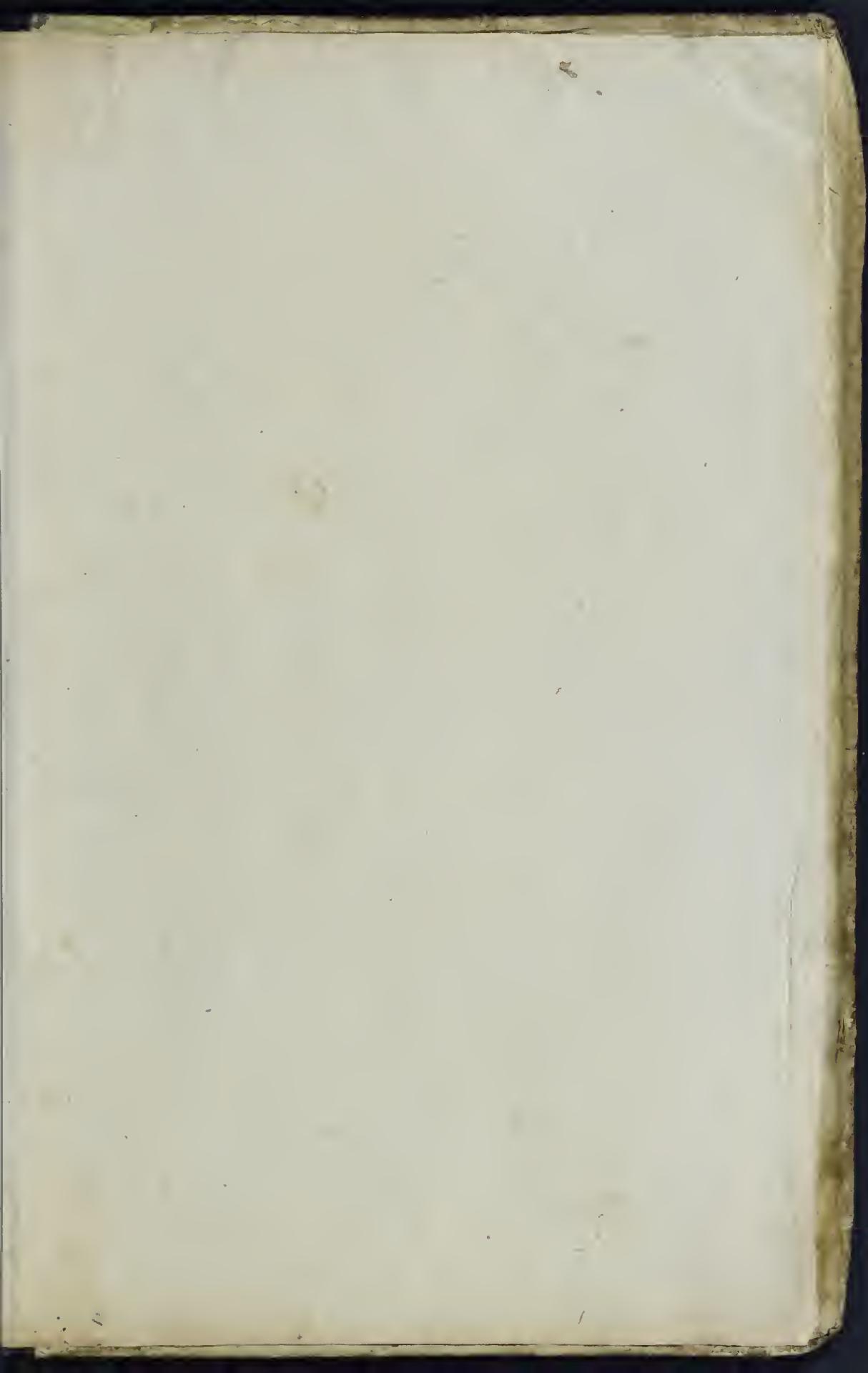
S. Zephyrinus Papa in Cæmeterio Calli-
sti tumulatur. 454. 10.

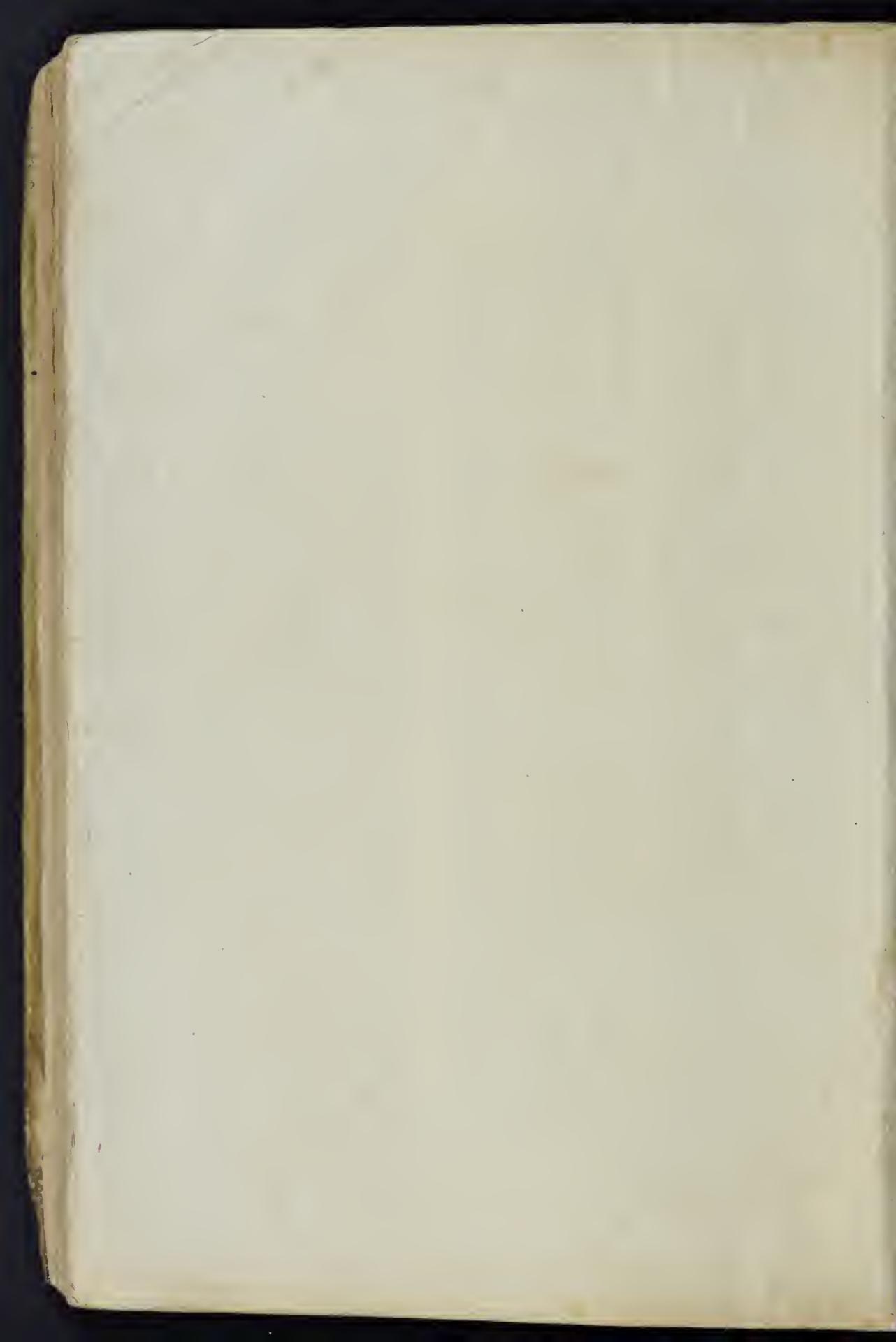
Cæmeterium à nomine eius appellatum.
473. 1.

S. Zoc dum ad B. Petri sepulchrum or-
atione vocat, ab Ethnici capitur. 226.

In Tyberim proiecitur. 36. 10.

PAGE 84-E
OVERSIZE 16753
N 0920.2
A 41
16
1

